ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	295 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
1
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI
1 Novembre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3875

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՈՒԱՐՆԵՐ ՈՐ ԿԸ ՓԼԻՆ...

— oo —

— «Խաղաղութիւն երկրէն դուրս»...

Անշուշտ՝ երկրին — Թուրքիոյ — ապահովութեան համար :

Զուիցերիա, ինչպէս եւ Նորվեկիա կամ Շուէտ աշխարհի ամէնէն խաղաղասէր պետութիւններն են, բայց նման սկզբունք չունին :

Զանոնք, որովհետեւ իրենց սահմաններէն ներս եւ մասին սահմաններէն դուրս գտնուող վտանգի մը կամ վտանգներու կասկածը չունին :

Թուրքիա այդպէս չէ : Այդպէս չէր նոյնիսկ այն օրերուն, երբ «Սաքարիայի յաղթականը», Իսմէթ, նաեւ Լոզանի յաղթականն էր դարձած, բախած էր մինչեւ անգամ Քըրզընի հետ, եւ Էնկիւրիէն մինչեւ Պոլիս «Ինկիլիզն անգամ ալած» ըլլալու աղաղակը կը բարձրանար...

Էնկիւրի այդ օրերուն իսկ կը գիտակցէր որ յաղթանակները արդիւնքներ կ'ընծայեն, բայց այդ արդիւնքները կը կարօտին ապահովութեան՝ տեւական դառնալու համար :

Յաղթանակ ու անկախութիւն, այո՛ : Բայց՝ վա՞ղը : Երբ մանաւանդ սուրերը պատեանուած էին, բայց պայքարը դադրած չէր : Աւելին, — եթէ կային յաղթականներ, կային եւ պարտեալներ : Այսինքն՝ յղփացածներ ու ճնշուածներ, ինչ որ կ'ենթադրէր նոր խլրտումներ կամ նոյնիսկ նոր բախումներ, որոնց ծայրը միշտ... «վերմակ»ին կրնար հասնիլ :

Հարկ էր, ուրեմն, ապաստանիլ նախ սեփական ուժին : Ու, առաջին առթիւ, կռնակ տուաւ Խ. Միութեան : Ասիկա իր առաջին պատուանդանն էր : Կամ՝ յենարան մը, որ զօրավիգ պիտի ըլլար իրեն : Պիտի վերականգնէր զինքը : Ու մանաւանդ պիտի զինէր : Աւելի քան տասը տարի տեւեց այս «զինակցութիւնը» իբրեւ առաջին պատուանդան : Բայց, այդ տասը տարուայ ընթացքին, «աշխատաւորական հայրենիքը», սպառած ու պարտուած՝ զանազան երկիրներ կարմիրով ներկելու իր փորձերուն մէջ, սկսաւ թեւ երկարել «իմպերիալիզմ»ին : «Աւազակներու որջը», ժընեւ, «խաղաղասէրներու» ճակատին ապշտօնատունը դարձաւ : Եւրոպան անհանգիստ էր արդէն : Իսկ ճակատները՝ գրեթէ ճշդուած : Ու պայքարը ծայր տուած : Թուրքիա՝ կողմնակից գոյավիճակի պահպանումին, այդ ճակատին հետ պիտի ըլլար, անշուշտ : «Երկրէն դուրս խաղաղութեան» սկզբունքը այդ կը թելադրէր իրեն : Ու ծնեցաւ աշխատանքի : Աւելի քան նոյնիսկ... Անգլիան : Բիւշթիւ Արաս դարձաւ օրուան մարդը : Մոսկուա, Պելկրատ, Աթէնք, Փարիզ, Փրակա, Պուքրէշ, Լոնտոն : Աւելի վերջ, Գահիրէ, Պաղտատ, Թէհրան : «Հաւաքական ապահովութեան» քաղաքականութեան օրերուն էր այդ : Այսինքն՝ գոյավիճակէն գոհ պետութեանց միակամ կամ միաճակատ շարժելու շրջանը : Ու շրջանը նաեւ մեծ ու փոքր համաձայնութիւններու կամ ուխտերու : Ու Թուրքիան ոտքով - ձեռքով մտած էր այդ շարժման մէջ : Մանաւանդ որ, նոյն առաջադրութեամբ, Անգլիա ու Ռուսիա գայն քաշած ու տարած էին Ազգ. Դաշնակցութենէն ներս...

Ուխտ՝ Պալքաններու մէջ : Ուխտ Միջերկրականի մէջ : Ուխտ Սաատապատի կամ Արեւելքի մէջ... : Ասիկա երկրորդ պատուանդը կամ յենարանն էր Թուրքիոյ : «Երկրէն դուրս խաղաղութեան» պահպանումին. հետեւապէս եւ՝ երկիրը կամ «վերմակը» որ եւ է կրակէ զերծ պահելու ճիգը :

Այս երկրորդ պատուանդանը կամ յենարանը, սակայն, փլաւ աւելի շուտ քան առաջինը : Սար, Հաբէշ, Սպանիա, իտալեւանդական մերձեցում, բայց մա՛նաւանդ Անշլուս, — վերիվայր շրջեցին թ՛ե Ազգերու Դաշնակցութիւնը թ՛ե հաւաքական ապահովութիւնը :

— «Պատժարկութիւն Իտալիոյ դէմ» :

Ի՛նչ խրախուսիչ հեռանկար էր ասիկա Թուրքիոյ համար : Ու ան, ոտքերը գետնէ՛ն կտրած, որքան անվերապահ կերպով ուզած էր, իր... չորս ու կէս նաւով, պաշտպանե՛լ Անգլիան «պաշտպանել» Իտալիոյ դէմ : Պաշտպանել՝ յետոյ նոյն Անգլիայէն պաշտպանուելու միտմամբ : Ոչ, սխալ դրինք բառը : Ապահովաբար, կամ, աւելի ճիշդ՝ վստահաբար Էնկիւրի եւս գիտէր թէ Անգլիոյ չուանով հորը չիջնուիր : Բայց, հարկադրուած էր, — յաղթական Իտալիա մը անխուսափելի վտանգ մըն էր իրեն համար : Ու մանաւանդ՝ հարկ էր կանգուն ու տեւական պահել պատժարկութեան կամ հաւաքական ապահովութեան կերպը : Եթովպիայէն վերջ, չէ՞ որ կարգը կրնար գալ Փոքր Ասիոյ... :

Ի դերեւ ելաւ նաեւ այս յոյսը, ինչպէս գիտենք : Աւելի քան յիսուն պետութիւններու կազմած ճակատը փշուր - փշուր եղաւ... : Ու Էնկիւրի, պոչը ժողված, ամփոփուեցաւ իր պատեանին մէջ, — Բիւշթիւ Արաս իր ճամբորդական պայուսակը հանգստեան կ'չած էր արդէն : Իսկ «անծանօթ սուզանաւը» ճիրիթ կը խաղար Մարմարայի ու նոյնիսկ Սեւ ծովու մէջ... :

Բարդեցէք այս բոլորին վրայ անկումները Թիթուլէսքուի ու Էվֆիչի : Քայքայումը պալքանեան ուխտին : Ու յետոյ՝ անկումը Իտէնի, որ իր հետ կը տանէր Թուրքիոյ պատրանքը, — հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը, փլցնելով, միանգամընդմիշտ, Էնկիւրիի այդ պատուանդանը եւս...

«Դուրսի խաղաղութեան» այս անապահովութեան մէջ էր որ Թուրքիա ստիպուած եղաւ հրաժարիլ ոչ միայն իր այս սկզբունքէն՝ բացառապէս սեփական ապահովութեան մասին մտահոգուելով՝ օր օրի աւելի միճակ զգալուն համար ինքզինքը, հրաժարեցաւ նաեւ ներքին բացարձակ անկախութեան առաջադրութենէն :

Եւ որովհետեւ մասնակի չահերու, կամ, աւելի ճիշդ, մասնաւոր վտանգներու նոյնութիւն մը ծնաւ, Միջերկրականի մէջ, իր ու

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ ՓԱԿՈՒԵՑԱՒ

— oo —

ԺՈՐԺ ՊՈՆԷ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԸՐԱՒ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ

— oo —

Արմատականները խզեցին իրենց կապը համայնավարներուն հետ

— oo —

Շաբաթ առաւօտ վերաբացուեցաւ արմատականներու համաժողովը եւ անմիջապէս սկսաւ վիճաբանութիւնը ընդհ. քաղաքականութեան մասին : Ռէթորէ եւ Անկլէ կը պահանջէին, որ Ֆրանսա չընկրկի, — առաջինը ըսաւ թէ ֆրանսական արդի քաղաքականութիւնը կը յիշեցնէ Սառովայի տարիները, երկրորդը աւելցուց թէ կը յիշեցնէ «Ֆլանտէնի քաղաքականութիւնը արմատականներու վերարկուին տակ» :

Յետոյ բեմ բարձրացաւ արտաքին նախարարը, Ժորժ Պոնէ :

Ժորժ Պոնէ ըսաւ թէ տագնապը սկսած էր արդէն, երբ իշխանութեան գլուխ եկաւ իրենց կառավարութիւնը : Չեխոսլովաքիոյ մէջ գերման փոքրամասնութեան հարցը մտահոգութիւն կը պատճառէր ֆրանսական կառավարութեան : Բայց պէտք է խոստովանիլ, որ հարցը նոր չէր, — 1919էն սկսեալ, երբ խորհրդակցութիւն կը կատարուէր Վերսայլի դաշնագրին մասին, նոյն հարցը կը զբաղեցնէր օրուան մեծերը : Աւստրիոյ սոցիալ - դեմոկրատ վարչապետը, Ռէննէր, կը բողոքէր ու կ'ըսէր թէ «երբեք Չեխերը պիտի չկարենան ձուլել գերման փոքրամասնութիւնը եւ, Վերսայլի դաշնագրով, Եւրոպայի սրտին վրայ պիտի ստեղծուի քաղաքացիական պատերազմի օջախ մը, որ կրնայ վտանգել աշխարհի խաղաղութիւնը եւ արդէն հանդիսանալ ընկերային վերելքին» : Արդարեւ, յետագային մեծ դժուարութեանց բախեցան Չեխերը, ինչպէս մեր դեսպանները պարբերաբար կը հաղորդէին մեզի 1921էն սկսեալ : Այդ պայքարները սուր հանգամանք մը ստացան երբ Գերմանիա վերականգնեց իր զինուորական վիճակը եւ կցեց Աւստրիան :

Տալատիէի կառավարութիւնը, իշխանութեան գլուխ գալով, տեսաւ որ տագնապ մը ստեղծած է արդէն չեխական այս հարցը :

Անշլուսը կատարուած էր Մարտ 15ին, Տալատիէի կառավարութիւնը կազմուած էր Ապրիլ 10ին : Ասկէ հինգ օր վերջ Հէնլայն կը գծէր իր ծրագրին ութ կէտերը, լայն ինքնավարութիւն մը պահանջելով Զուտէթներուն համար :

Ֆրանսական կառավարութիւնը աշխատեցաւ օգնել Չեխոսլովաքիոյ, որպէսզի կարենայ լուծում մը գտնել այս հարցին, որ չեխական հարցէ աւելի բան մըն էր եւ կը սպառնար աշխարհի խաղաղութեան : Անհրաժեշտ էր նոյնպէս համաձայնութեան մը գալ Անգլիոյ հետ՝ ներդաշնակելու համար մեր գործունէութիւնը, եթէ պատերազմ ծագէր : Մի՛ մոռնաք որ բրիտանական կառավարութիւնը կը զգուշանար յանձնառութեան տակ մտնել որ եւ է հարցի համար որ կը չահագրգռէր Կեդր. Եւրոպան, ուր ցեղային այլազանութեան մը պատճառով պակաս չեն ներքին կռիւները : Լոնտոն գացինք 28 Ապրիլին, երկար խորհրդակցութենէ մը վերջ Չէյմպըրլէն յանձն առաւ օգնել մեզի հարցի մը մէջ, որով երբեք չահագրգռուած չէր, ոչ ալ դաշնագրով կապուած էր : Մեր խնդրանքով՝ պիտի կատարէր միջնորդի դեր : Այս առթիւ յայտնեց, որ եթէ Ֆրանսա ստիպուի միջամտել ինչպէս կը պարտադրէ չեխոֆրանսական դաշնագիրը, Անգլիա պիտի կանգնի Ֆրանսայի կողքին : Բայց ուշադրութիւն ըրէք, Անգլիա չըսաւ մեզի. «Ըրէք ինչ որ կ'ուզէք, եւ ես պիտի հետեւիմ ձեզի՝ աչքերս խուփ» : Այլ, ընդհակառակն, յաճախ գիտել կուտար մեզի թէ Անգլիա յանձն առած է օժանդակել Ֆրանսայի այն ժամանակ միայն, երբ կը բռնաբարուին մեր սահմանները, եւ ոչ թէ չեխական սահմանները :

Ուրեմն կը փափաքէր մնալ միջնորդի դերին մէջ, ինչ որ մեծ բան էր : Չեխոսլովաքիա ղրկուեցաւ լորտ Րընսիմէնը, որու միջնորդութեան հաւանութիւն տուին ոչ միայն Պերլին ու Փրակա, այլ եւ մեր կառավարութեան հետ՝ բոլոր ֆրանսական կուսակցութիւնները : Երբ կ'ընդունիք միջնորդ մը, պարտաւոր էք ընդունիլ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Անգլիոյ միջեւ, ապաստանեցաւ անոր՝ ընդդէմ իտալական ճգտումին :

Այդ օրերուն էր որ աճշլուսը տեղի կ'ունենար : Ու Թուրք մամուլը բարձրաղաղակ կը գոչէր, — «Գերմանիա Արեւելք կու գայ» :

Այսուհանդերձ, դեռ «Արեւմուտք» մը կար : Ըսել կ'ուզենք, տակաւին կար ուժ մը որ կրնար կասեցնել այդ արշաւը : Չեխոսլովաքիոյ ողբերգութիւնը փլցուց թ՛ե այդ պատուարը : Զինակցութիւն, դաշինք, խոստումներ, — ո՛րքան վնասակար պատուանդաններ էին ուրեմն : Ու Էնկիւրին չէր որ աչքերը պիտի փակէր այս փլուզումին առջեւ :

Ի՞նչ կը մնար ընել : Վտանգին դէմ պատուար գտնելու պատրանաւոր փորձին դէմ՝ նոյն այդ վտանգին հետ «համկցուելու» հարկադրանքին փարիլ : Էնկիւրի ա՛յդ փորձեց՝ դէմքը դարձնելով Գերմանիոյ : Պատուարներու այս իրարայաջորդ փլուզումէն վերջ, ի՞նչ է տարբերութիւնը Օսմ. կայսրութեան եւ «նոր Թուրքիոյ» միջեւ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆԻ ՀՈՎԱՆՈՑԸ

Սեպտեմբերին, ճակատական տագնապի ծանր օրերուն, երբ Եւրոպան նոր համաշխարհային պատերազմի մը լուրջ սպառնալիքին ենթարկուեցաւ, աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացաւ ոչ միայն վարչապետ Չէյմպըրլէնի, այլ նաեւ անոր ... հովանոցին վրայ :

Ժողովուրդներու դիտող աչքերը, որոնք մեծ մարդիկներու տարօրինակ սովորութիւնները յանկարծ կը բռնեն, չվրիպեցան նշմարելու սկովտիացի մեծ ծերուկին հովանոցը, զոր ան հետը պտտցուց Պերխթէսկատէն, Կոտեսպերկ ու Միւնիխ, ամէն անգամ որ օդանաւով կը սուրար համատարած հրդեհի մը բռնկումը խափանելու մտադրութեամբ :

Եւ ինչպէս Չէյմպըրլէն ինքը, իբր ճակատական դէմք, յանկարծ, մէկ ռատիոյով անմահացաւ, անցաւ պատմութեան, նոյնպէս ալ իր հովանոցը սնմոռանալի մնաց ժողովուրդներու յիշողութեան ու երեւակայութեան մէջ :

Եւ արդիւնքը այն եղաւ, որ այսօր արդէն անգլիական լեզուն հարստացած է նոր բառով մը... Չէյմպըրլէն, որ կը նշանակէ հովանոց :

Լոնտոնի մէջ, ուր մառախուղն ու դանդաղ անձրեւը յաւիտենական են, պաղարիւն Անգլիացին առաւօտ կանուխ աշխատանքի փութացած ատեն, դռնէն դուրս չելած, շուրջը կը նայի, միտքը կ'իյնայ իր հովանոցը եւ դառնալով կնոջը՝ կ'ըսէ. «Կը բուի թէ պիտի անձրեւէ, խնդրեմ, չէյմպըրլէնս ինծի տուր» :

Կամ, Փարիզի նորաձեւութեան տուները, առիթը ձեռքէ չփախցնելու իւրայատուկ արթնամտութեամբ, շուտով մեծ վաճառատուներու ապակեփեղկերը պիտի զարդարեն գոյնզգոյն ու պէս պէս... չէյմպըրլէններով :

Բառը իր ճակատագրութեան իրաւունքը ստացած է արդէն : Անգլիական կամ ֆրանսական բառարաններու նոր տպագրութեանց մէջ ուրեմն պիտի գտնէք չէյմպըրլէն նոր բառը, որ թարգմանի հովանոց, անձրեւանոց :

Հետաքրքրական է լեզուներու զարգացումը եւ նորանոր բառերու կերտումը՝ արդի մշակոյթի մէջ : Ամէն օր ժողովուրդը հարիւրաւոր նոր բառեր, նոր ոճեր, նոր ասութիւններ կը ստեղծէ, կը կիրարկէ զանոնք առօրեայ խօսակցութեանց մէջ, կ'ընդհանրացնէ եւ լեզուի անբաժան մասը կը դարձնէ :

Պատերազմի ընթացքին եւ այնուհետեւ մինչեւ այժմ ի՜նչքան բիւրաւոր բառեր ու արտայայտութեան ձեւեր, ոճեր, ասացուածքներ մուտք գործած են արեւմտեան մեծ լեզուներու մէջ՝ անգլիերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն եւն. :

Կեանքը կը յեղաշրջուի, ապրելակերպի ձեւերը կը փոխուին, շօշափելի ու թանձրացեալ աշխարհի իրերը նոր կերպարանքներ կը ստանան. մարդոց զգացումներն ու մտածումներն ալ յեղաշրջումներ կը կրեն : Եւ ահա հազարաւոր նոր բառեր ու նոր ոճեր՝ արտայայտելու ինչպէս իրերը, նոյնպէս վերացական, անշօշափելի երբութիւնները :

Եւ լեզուները կը զարգանան, կը ճոխանան, կը յառաջդիմեն :

Իսկ մեր «մեծասքա՞նչ»ը : Ան ալ զերծ չէ այս ընդհանուր կարգէն եւ պէտք չէ որ զերծ ըլլայ : Ան ալ կը հարստանայ, կը զարգանայ եւ պէ՛տք է որ ճոխանայ ու զարգանայ :

Բայց մէկ պայմանով :

Հսկել, բծախնդիր ըլլալ, պահանջել որ մեր գրողները չաղծեն անոր մաքրութիւնը, անաղարտութիւնը, ճկունութիւնը եւ ամէն ջանք թափեն, որ «մեծասքանչ»ը մնայ մեծասքանչ :

ԱՍԱՏՈՒՐ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— oo —

Նոյեմբեր 29, շաբաթ գիշեր, չափազանց խանդավառ ու շատ հանդիսաւոր կերպով տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը, Փըթի Ժուռնալի ընդարձակ սրահին մէջ : Խուռներամ բազմութիւն մը ճիշդ ժամանակին եկած տեղ գրաւած էր արդէն : Այնքան որ՝ պահեստի աթոռներն իսկ սրահ բերուած էին, տեղ տալու համար հետզհետէ խուժող երկսեռ բազմութեան :

Բեմը զարդարուած էր չքեղ կերպով, ուր կ'երեւային մեծատառ վերտառութիւններ՝ կանանչներու մէջ, — «Կեցցէ Հայ ժողովուրդը», «Կեցցէ Հայ Դատը», կեցցէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը» : Հանդէսը սկսաւ «Մշակ բանուոր»ով՝ երկսեռ երգչախումբին կողմէ, զոր կը վարէր ընկեր Ս. Յովհաննէսեան : Բացման ճառ մը կարդաց, խոր լռութեան մէջ, ընկերուհի Ֆլորա Անահիտ :

Յետոյ տեղի ունեցան, յաջորդաբար, գեղարուեստական բաժնի թիւերը : Օրուան առթիւ ճառեր խօսեցան ընկ. ընկ. Հ. Վիշապեան եւ Վ. Իշխանեան : Պ. Օ. Պոլտուին, Անգլիոյ նախորդ վարչապետին որդին, որ հանդէսի միջոցին եկաւ ընկեր Ա. Խատիսեանի հետ, իր ցանկութեան վրայ բեմ հրաւիրուելով՝ խրախուսանքի խօսքեր ըրաւ, ֆրանսերէն լեզուով :

Հանդէսի ամբողջ տեւողութեան խանդավառ մթնոլորտ մը կը տիրէր սրահին մէջ : Կէս գիշերէն վերջ սկսաւ պարահանդէսի բաժինը որ տեւեց մինչեւ արշալոյս : Հանդէսը, սկիզբէն մինչեւ վերջ, անցաւ կարգապահ, ոգեւոր ու նաեւ տպաւորիչ :

Հանդէսին մանրամասն նկարագրութիւնը պիտի տանք առանձին :

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՒ ՆՈՐ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ—ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

Ֆրանսական դահլիճը նիստ գումարեց երէկ եւ զբաղեցաւ նոր հրովարտակ - օրէնքներու բովանդակութեան քննութեամբ : Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Տալատիէ նախապէս երկար խորհրդակցութիւն մը կատարեց ելմտական նախարարին հետ, ճշդելու համար այն զոհողութիւնները, որոնք պիտի պարտադրուին Ֆրանսայի բնակչութեան, վերականգնելու համար երկրին ելմտական կացութիւնը :

Հրովարտակ - օրէնքները պիտի չհրատարակուին ամէնքը մէկ անգամէն : Դահլիճը յաջորդաբար պիտի զբաղի իւրաքանչիւրին քննութեամբ եւ խմբագրութեամբ, մէկ մասը պիտի երեւի, այս շաբաթ, Պաշտօնաթերթին մէջ :

Այս հրովարտակ - օրէնքները կը վերաբերին որքան ելմտական եւ տնտեսական, նոյնքան ընկերային փոփոխութիւններու, որոնք պիտի կատարուին երկրին մէջ : Կառավարութիւնը մտադիր է որոշ փոփոխութիւններ մտցնել նաեւ օտարականներու կացութեան վերաբերեալ օրինական ձեւակերպութեանց մէջ :

Զրոյց շրջած ըլլալով որ Տալատիէ կը խորհի ընդլայնել դահլիճին կազմը եւ կարգ մը մասնագէտներ առնել դահլիճէն ներս, իրազեկ անձերու կողմէ հերքուեցաւ այդ զրոյցը :

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ ՀԱՅ ՑԵՂԻ ՄԱՍԻՆ

— օօ —

Գոյութիւն ունի՞ հայ ցեղ մը։ Հարց մըն է որուն մասին համաձայն չեն գիտնականները։

Տանք քանի մը կարծիքներ, իբրեւ նիւթ այդ հարցով զբաղողներու, ընթերցողին թողլով հանել եզրակացութիւնը։

Նախ ըսենք թէ ի՛նչ է ցեղը։

Ըստ Է. Փիշէրի, «ցեղը խմբաւորում մըն է մարդոց, որոնք որոշ ժառանգելի մարմնական եւ հոգեկան յատկանիշներով իրարու հետ կապուած են, ուրիշ նման խմբաւորումներէ կը տարբերին»։

Ըստ Հ. Կիւնթէրի, «ցեղ մը կը ներկայացնէ մարդերու խումբ մը, որ մարմնական յատկանիշներով եւ հոգեկան յատկութիւններով կ'առանձնանայ ուրիշ խումբերէ եւ որ միշտ նոյնը եւ իրեն նմանը կը ծնի։— Ժառանգու- [illegible]

Հիւսիսային ցեղ, Արեւելեան - ալպեան ցեղ, արեւմտեան միջերկրականեան ցեղ, տինարեան ցեղ, Փալեան ցեղ, արեւելեան պալթիքեան ցեղ։

Գերման ժողովուրդներու գերակշիռ մասը հիւսիսային ցեղն է։ Հիւսիսային զտարիւն ցեղը կարելի է գտնել գերման եւ սկանտինաւեան ժողովուրդներուն մէջ։

×

Հայաստան երկիր մարդկային ամենահին բնակավայրերէն մէկն է։ Վայրի ցորենի գիւտը հայկական բարձրաւանդակին վրայ կը հաստատէ որ Հայաստանի նախարնիկները շատ հին ժամանակներէ ի վեր իրենց մշակոյթին հիմն ընտրած էին ցորենը եւ նստակեաց քաղաքակրթութիւնը, եւ ոչ թէ վաչկատուն քաղաքակրթութիւնը։

Կարեւոր է Նալպանդեանի գիւտը։ Ան գտած է, Հայաստանի մէջ, 500 գերեզմաններ որոնք քարէ եւ պղնձէ դարէն մնացած են։ Այս գանկերը ցոյց կու տան թէ Հայաստանի նախարնիկները երկարաձեւ գանկ ունէին, նման հիւսիսային ցեղատիպարին։

Այս գերեզմաններուն գտնուած երկիրը Հայոց բնակավայրն է։ Աւելի վերջը Հայոց բնակավայրին վրայ յայտնուած են կարճ գանկով մարդիկ, որոնք Մերձ. Արեւելքի ժողովուրդ կամ (ինչպէս պիտի տեսնենք) արմէնոյիտ անուններով կը ճանչցուին։ Այս կարճ գանկերով ցեղերու յայտնութիւնն է, որ յաջորդած են երկարագանկ հնդեւրոպական Արմէններուն։

×

Հայատիպար (arménoïde) — ի՞նչ է հայատիպարը։ Գոյութիւն ունի՞ հայ ցեղ մը։

Հայ ժողովուրդի ցեղային տիպարը ընկնելու համար աչքի կը զարնէ դիրաւ տիպար մը՝ կարճ գանկով, ձերմակ ցեղի պատկանող, բայց թուխ գոյն մորթով, սեւ մազերով, միջակ կամ կարճ հասակով մարդու տիպար մը։ Անիկա ոմանք կ'անուանեն խառնեան — ուրարտեան տիպար, սեմական տիպարին դրացի։ Լուշան այս տիպարին տուած է «արմէնոյիտ» անունը եւ զայն ընդունած է իբրեւ ուրոյն տիպար։

Ոմանք արմէնոյիտ տիպարը կը դասեն սեմական ցեղերու կարգին, ուրիշներ՝ անոր մօտիկ, բայց տիպար։ Հ. Կիւնթէր զայն դասած է իբրեւ «Մերձ. Ասիոյ տիպար, տինարեան ենթաստորաբաժանումին մէջ»։ Փէշէր նոյնպէս արմէնոյիտ ցեղը դասած է տինարեան - միջերկրականեան ցեղին մէջ։ Ֆ. Նանսէն կ'ըսէ. «Առաջաւոր Ասիոյ ցեղատիպարը որքան մօտիկ է եւրոպական տինարեան ցեղին, որ երկուքին մէջ որոշակի զանազանութիւն ընել կարելի չէ»։

Յիշենք որ Հերոդոտոս, Եւստաթիոս, Ստրաբոն յոյն պատմիչները Հայերը կը համարեն Փռիւգիայէն գաղթած ժողովուրդներ եւ ցեղակից [illegible]

արտակարգ առեւտրական յատկութիւններով եւ որ վտանգաւոր ձեռնարկներու մէջ շատ լաւ համակրութիւն ունի։ Ասոր հետ մէկտեղ ունի մեծ խելացիութիւն եւ կարողութիւն՝ ուրիշի հոգիին մէջ թափանցելու եւ անոնց տկարութիւններէն վարպետօրէն օգտուելու։ Ցեղին հոգին բացէ ի բաց կը ձգտի օգտակարին եւ հաճելիին, ոչ թէ գաղափարականին»։

Դարձեալ Հ. Կիւնթէրի տանք խօսքը — «Տինարեան ցեղի «քոյր» համարուած այս առաջաւոր ասիական (հայկական) ցեղին հոգեկան յատկութիւնները կը թուի թէ տինարեան ցեղին յատկութիւններէն խիստ տարբեր են։ Անտարակոյս հոգեկան տարբերութիւնները աւելի մեծ են այս երկու ցեղերու մէջ՝ քան մարմնական»։

«Առաջաւոր ասիական ցեղը կը թուի թէ երաժշտութեան մեծ ձիրք ունի, թէ նախապէս անոր յատուկ է անոթութիւնը (գաղթականութիւն), այո՛, հաւաքած անզգութիւնը։ Անիկա միշտ ի յայտ կու գայ Առաջաւոր Ասիոյ ժողովուրդներու պատմութեան մէջ»։

Կիւնթէր գերման ցեղաբանութեան մասին իր գրած գիրքերէն մէկուն մէջ դրած է հայատիպարը ներկայացնող նկար մը, որ շատ կը նմանի Արթին ամիրայի եւ Ֆիլիփս Պօղոս պատուելիի նկարներուն, — մեծ քիթ, ներս քաշուած կզակ եւ խորաթափանց աչքեր։

Էնդ. Հայերը, Յոյները եւ Հրեաները չխոթելով իրարու հետ, ամէնքը մէկ զոյգին կը լսայ. «Այս ժողովուրդները, որոնք մեծամասնութեամբ հայ ցեղին կը պատկանին, ինչպէս Հայերը, Յոյները, Հրեաները, իրենց առեւտրական ճարտիկութեամբ կը դլեն կ'անցնին միւս ցեղերը։ Ասոնք, իրենց չափէն աւելի խելքութեան հետ, ունին նաեւ ուրիշ մարդոց հոգին թափանցելու եւ զգալու կարողութիւնը, ուրկէ կ'օգտուին»։

×

Հայկական ընկերութիւնը քանի մը տարի առաջ հրատարակեց գերմաներէն ժողովածու մը, «Հայութիւնը եւ Արիականութիւնը» անունով։ Շարք մը չհեղկան ուսումնասիրութիւններու կարգին կը գտնենք Արամ Աբեղեանի մէկ աշխատութիւնը, ուր հեղինակը կը պարզէ հիւսիսային տիպարի մը փաստացի գոյութիւնը հայ ժողովուրդի մէջ։ Արամ Աբեղեան կ'ըսէ թէ Հայերը ծագումով արեւմտեան, հայրենիքով արեւելեան ժողովուրդ մըն են. «Եթէ կայ ժողովուրդ մը որ ցեղային տեսակէտով անխառն ու մաքուր մնացած է, այն ալ Հայերն են. անիկա շնորհիւ իրենց լեռնաշխարհին մէջ կղզիացած ըլլալնուն եւ դուրսի աշխարհի այլակրօնութեան»։

Գերմաններէն այս աշխատանքը հրատարակուած է Գերմաններու մօտ հայասէր փրոփականտի նպատակով միայն, — այդ է իր արժէքը։ Անհրաժեշտ է ըսել թէ Հայերն ալ, ուրիշ ժողովուրդներու կարգին, ամէնէն աւելի ենթակայ եղած են արշաւանքներու, [illegible]

գոյն արմէնոյիտ ցեղէն մինչեւ հիւսիսային ցեղը։ — Ամէն բանէ առաջ զարմանքի մէջ մնացի երիտասարդի մը առջեւ, ինչպէս խարտեաշ էին իր մօրուքն ու մազերը, ինչ բաց գոյն ունէր անոր մորթը եւ իր դէմքը կրնար սկանտինաւեան մարդու մը դէմքը համարուիլ. կ'ուզէի ըսել որ ան շատ կը նմանէր շուէտական երկաթուղիի պաշտօնեայի մը կամ քարահանքի աշխատաւորի մը, որոնցմէ շատ կը տեսնուին Նորվեկիոյ մէջ»։

Աբեղեան իր փաստերու կարգին մէջբերում մը կ'ընէ Տօքթ. Լեմանէն մէկ գրքէն «Հայ - ժողովուրդը մաշուած ճանապարհին վրայ»։ Հայասէր գերմանը, ընդհանուր պատերազմին Թուրքիա այցելած ատեն, կը հանդիպի աքսորեալներու կարաւանի մը, «կապոյտ աչքերով, խարտեաշ մազերով խոշոր մանուկներ եւ կիներ, որոնք հրեշտակներու տպաւորութիւնը թողուցին վրաս» կ'ըսէ։

Արամ Աբեղեան իր փաստերու կարգին կը յիշէ Ռուբէն Տէր - Մինասեանի մէկ նկարագրութիւնը, Սասունցի Հայերու մասին, որոնցմէ Տալւորիկը ցեղախումբը, «որ իրեն յատուկ բարբառ ունէր, բարձրահասակ, խարտեաշ, անյողդողդ, վճիտ, հպարտ եւ առատաձեռն էր»։

Հիմնուելով հայ ժողովրդական բանահիւսութեանց եւ անոր ստեղծած տիպարներուն վրայ՝ Արամ. Աբեղեան կը հետեւցնէ թէ հայ ժողովրդի մէջ գոյութիւն ունի հիւսիսային տիպարը, որ երգուած է ժողովուրդէն, աշուղներէն, — «չէկ տղայ», «կապոյտ աչքեր, ոսկի մազեր»։ Այս բացատրութիւնները ապացոյցներ են որ հիւսիսային տիպարը յարգի է հայ երգերու մէջ։

Պատմութիւնն ալ կը բերէ փաստեր, մասնաւորապէս կը յիշէ Խորենացիի նկարագրութիւնը Հայկ դիւցազնի, անոր դուռ մազեր, գեղեցիկ եւ բարձր հասակ ունենալը։ Կը յիշէ Վահագնի ծնունդը, անոր աչքերուն արեւակի նման ըլլալը։ Կ'ըսէ թէ «գերման հերոսի մը» կը նմանի ան։ Ան վերջապէս կը յիշէ Փառանձեմ Թագուհին, որ չի սիրեր իր ամուսինը Արշակ, որ «հաստ էր եւ թխամորթ»։ — Այս եւ նման փաստերով Ա. Աբեղեան կը հետեւցնէ թէ հայ ժողովուրդի վերնախաւին մէջ գոյութիւն է ունեցեր հիւսիսային ցեղատիպարը եւ սա մինչեւ այսօր պահուեր է զանազան Հայ լեռնաբնակ բնակչութիւններու մէջ։

Վ. ՄՆԱՑԲԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ... Ձեզ խորհիր որ մեր նոր գրողները իրենց սովորական բառամթերքը ճոխացնելու պատեհութիւն ունենան։ Գիտակից եմ ծանրածանր դժուարութիւններուն, որոնց ենթարկուած է «նոր գրողները» կոչուած երիտասարդութիւնը, որ կեանքի նիւթական պայքարը կը պարտի մղել անօրինակ ուժգնութեամբ։ Բայց սա պճրուռն գլուխները որ մեր դասարանը կը կենդանացնեն, կը հոգիացնեն, գրական սնունդ կ'աղաղակեն, ինչ աղբիւրէ, ինչ հանքէ որ ըլլայ։ Քաղաքական ու գրական ձեռրաղատութեան դերը մոլեգնած է վրենք, ա՛յդ երիտասարդութիւնը, որոնք, առաթուր կոխելով ժամանակի ու միջոցի ամէն կրճեմ, Հացին հետ հոգի կը հետապնդեն, պատմութեան մէջ նմանը քիչ անգամ տեսնուած կամ բնաւ չտեսնուած արիութեամբ։ Սիրելիդ իմ Ա. - [illegible]

նացի, ծանօթ ու անծանօթ փաղանգը, Երզնկացի, կամ ի անմահ Թարգմանիչներուն, որոնց հայկական ասուլ փառաւէտ գրիչին տակ խոնարհեցան Ոսկեբերան, Կիւրեղ, Պղատոն, Արիստոտէլ — ընդմիջեմ անուանաշարքը— ողջ ողջ, նոյնիսկ աւելի գեղեցկացած դուրս գալով Թարգմանութեան հայոյին, հեղողութեամբ դարբնոցաւոր Սահակի եւ Մեսրոպի։ Թոյլ տուր, դիտմամբ են մեր ողաքը։ Ճառք կամ ճառօրէն քաջալերութիւնը անխուսափելի հարկ մըն է հայ գործօն մէկին համար։ Խորենացիին մէջ մեր ազգանուն հերոսը — Հայկ — իր զօրավարները «բանիւ բերանոյ» կը հրաւիրէ պատնել քաջնելի Բելը եւ — չե՞ք գիտեր, դեռ... երէկի պատմութիւն է — Վարդան, Տղմուտի ճակատամարտ մղելէն քանի մը րոպէ առաջ, հրաչափառ պատգամելով, ճառ խօսեցաւ, փքինն ու մկունդը մեկուսի դրած։ Այս աւանդութիւնը հայկական է, ու մեր ճարտասանական բոլոր կոչերներուն մէջ վարիչները — առանց ճարտասանական ո եւ է մարզանքի — ներշնչման զօրանի ակէ մը կը քաղէին բառական կայծ, բորբոքելու համար «կամաւոր»ին մոլուցքը, կոչերը ցեղային ոոխին դէմ։

Այս, այսչափ։ Կը տեսնե՞ս... համառօտութիւնս։

Կ'անցնիմ հիմա նիւթիս, որուն համար ակնոց կորած է զամարանս համօրէն։ — Նախորդով ըսինք Պզեղ։ Ահա նոյնաձեւ հոմանիշ մըն ալ — հեղգ, կարծես միեւնոյն քուրային ուլերչութիւնը։— Մենք հիմա ընդհանրապէս կ'ըսենք «արծաթասէր», ինչ որ կծծի, ժլատ, կծկի համանիշները ունի, եւ Խորենացիին հանքին մէջ կայ նաեւ «ռվհեստ»,— հիմա որքան պիտի փայլեցնէր մեր ժլատ, կցիր համառուններուն, որոնք ցեղին այս անօրինակ կացութեան մէջ չուզեցին, չեն ուզեր — ապիրատները — ակումբ մը կազմել, բանի մը, բանի մը ծառայելու համար։ Աղէկ որ մէկ - երկուքը հազիւ գիջած ենթարկի ժամու ժամկոչ ըլլալու, որպէսզի ուրիշ բան չըսպասենք իրենցմէ։

Այս, հոս իրաւ չափը անցուցի։

Մենք հիմա կ'ըսենք — անձնասէր։ Ահա Խորենացին կ'ըսէ. — անձնածոյց։ Երկուքն ալ միոք պահենք։

Իբրեւ գեղեցիկ օրինակ մը, սկզբունք մը, հոս անցողակի կուտանք Խորենացիին սա խօսքը ի մասին սովորական վարդապետներու — որք ճախ ճանի զոեշութիւնն աստուածաբանեն։

Բայց փոքրիկ քննութիւն մը, սիրելի Արազ։ Պէտի փորձեմ կարողութիւնը մեր դասարանին յառաջադէմներուն, որոնք հին գրականէն ալ կը հասկընան, եւ որոնցմէ ունինք մինչեւ Բօնկօ, իսկ մօտն ալ Պրիւսէլ։ Ուրեմն, Ընձակ, թարգմանէ կամ բացատրէ այս խօսքը։ Ընձակ, համարձակ իբրեւ իր անուանակից ինձը կամ ընձառիւծը, խիզախոտն կանգնած, կը մատնահարէ.— Իսկի դժար չէ, վարժապետ, Խորենացին ըսել կ'ուզէ, թէ այդ ապիկար վարդապետները, իրենց քարոզելիք վարդապետութիւնը չսորված, դասս տալու կ'ելլեն, մեր գլխուն աստուածաբան կը կտրին, կրօնքին կամ բարոյականին տեսութիւնը (théorie) չսորված, գործնականին կը մտնին (pratique):— Կեցցես, Ընձակ, արժանաւոր սանդ դու, զաւակէ Մամիկոնին եւ Մլեհին։ Երրորդ յանդուգն սանն ես դուն։ Գիտեմ, ձեր երեքին չափ, եթէ ոչ աւելի, կարող եւ ընդունակ են սա աղջիկները վրան պարոններ— Անիծը, Վայրը, յովայր, Արշաւիրը, Համազասպը, Վրէնը, Վրէժը, Վահնիկը, բայց անոնք լռակեաց են, մարմինէ, չափոր, խուսանմանորոն ակնկառոյց մէկ ակնոցով դասին կը հետեւին, մնաց բարակի, գամփռ մէջ նկած, կոչի, կանչի կը սպասեն։

Բայց իմ խելքս հիմա դասարանին կը հասնի։ Մնացածը դասապետը կը անօրինէ։ Ահա.

Համհարդ, դոյզնատար — մեր պատմութեան մէջ Հայ Սպարապետին անմիջական օգնականներն են։ Վերջին հրամանատար չունէինք մենք, այլ աւելի կարճ բառով — Սպարապետ։ Սպար — ասպար — վահան, ասպարին թէ պաշտպանողականին, յարձակողականին համար։

ՏԱՐԱԶ

Պ. Զօպանեանի ի պատիւ տրուած հացկերոյթը

«Միջերկրականեան Կոմիտէ»ի «Ֆրանսա - Սուրիա» մասնաճիւղը հացկերոյթ մը կազմակերպած էր ամսոյս 26ին «Մէզօն տէ Փոլիթէքնիսիէն»ի մէջ, Պ. Արշակ Չօպանեանի Պատուոյ Լեգէոնի սպայութեան աստիճանին բարձրանալուն առթիւ։

Ներկայ էին հայ եւ ֆրանսացի յայտնի դէմքեր, որոնց կարգին յիշենք ծերակուտական Մօրիս Կօթըրօ, զօրավարներ Պրէմօն, Տիւֆիէօ, Նիէսէլ, Անտրէա, Բլէման կրանքուա մէկ քանին իրենց կիներուն հետ միասին, Պ. Փօլ տիւ Վէօ, ֆրանսացի լրագրողներ, սուրիացի մտաւէններ Սարգիս Խուրի, Փարիզի Հայոց հոգեւոր հովիւի փոխանորդ Տիրան վարդապետ, Հայ բողոքականներու հովիւ Պ. Զ. Պ[...] [illegible]

հաստատուեցաւ Ֆրանսա՝ Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջ» անունով եւ ծանօթ է Հայկական Դատին։ Պ. Կօթըրօ յուզիչ ճառով մը ողեկոչեց Հայոց կրած տառապանքներն ու կատարած զոհողութիւնները, ըսաւ թէ իբրեւ Ֆրանսացի ամօթ կը զգայ այն լքումին համար, որուն ենթարկուեցաւ հայ ժողովուրդը, յոյսեր յայտնեց ապագային համար եւ իր բաժակը պարպեց «Հայաստանի յարութեան» կենաց։

Յետոյ խօսեցաւ Պ. Փօլ տիւ Վէօ, «Կիլիկիոյ չարչարանքը» գրքին երիտասարդ ու վաստակաւոր հեղինակը, որ մօտէն ճանչցած է Հայերը եւ որ յուզիչ խօսքեր ըրաւ Հայկական դատին համար։ Յայտնեց այս առթիւ թէ Անտիոքի մէջ Թուրք զինուոր չէ մնացած այլեւս։ Յիշեց թէ նամակ մը ուղղուած է պաշտօնական անձնաւորութեանց կողմէ արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէի Սանճաքի խնդրին այս կերպ կարգադրութեան դէմ բողոքելու համար։ Պ. Տիւ Վէօ շեշտեց թէ Հայերը իրաւունք ունին իբրեւ անկախ եւ ազատ ժողովուրդ ապրելու, մինչդեռ հիմա իրենց մեռելները թաղելու համար ափ մը սեփական հող անգամ չունին։ Իր խօսքերը ընդունուեցան ջերմ ծափերով։

Ֆրանսական Ճակատի Հայ Կամաւորներու Միութեան կողմէ խօսեցաւ նախագահը Պ. Զ. Վարդեան, վեր հանելով այն խանդը որուն համար կամաւորագրուեցան հայ երիտասարդները Մեծ պատերազմի ընթացքին եւ յիշեց այս առթիւ Պ. Զօպանեանի ցոյց տուած աջակցութիւնը հայ կամաւորներուն։

Պ. Լեւոն Պէշիկթաշլեան դրական ճառով մը գեղեցկօրէն պատկերա[ցուց] [illegible]

եւ մասնաւորապէս շեշտեց թէ հայ ժողովուրդը պատերազմի ընթացքին Ֆրանսայի ճակատին վրայ հերոսաբար, Հայկական Լեգէոնին մէջ հաւատարմօրէն, իսկ Կովկասի ճակատին վրայ տասնեակ հազարաւոր կամաւորներ եւ զինուորներ տուաւ։ Ասոնց զոհողութիւնները ի զուր անցան։ Արդարութիւն պահանջեց Հայերուն համար եւ յոյս յայտնեց թէ եղած անիրաւութիւնները պիտի դարմանուին օր մը։

Նախագահ Պ. Կօթըրօ փակեց այս հացկերոյթը, յայտնեց թէ Պ. Զօպանեանի տրուած վկայականին մէջ անիկա ցոյց տրուած է իբրեւ «հայկական հպատակ» (de nationalité Armé-

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ՓԻԼԻՓՓ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Վայրկեան մը յետոյ լսեցինք իր հրամայական ձայնը. կիներն ու երախաները առաջնորդելու գործը մեր վրայէն վերցնելով ապաւրէցին ձեռքի մը յանձնուած էր։ Մթութեան մէջ բաց դաշնակէն եւ պատուհաններէն կը լսէին քաղէն կազմուած զինուած մարդոց ձայները եւ վայրկեան մը վերջ Գաղիկ դրան առջեւ դարձեալ երեւցաւ.

— Բոլոր այս փամփուշտները ո՞ւր էք բերե՞ր։

Ըսաւ ու մատներուն բոլոր խաղերը թմբուկի նման ձայնեցուց ու դարձաւ մեկնեցաւ։ Բայց գիտէինք որ այլեւս մեր բոլոր թերութիւնները ներուած էին։

Կէս գիշերի ատենները, լիալուսին լուսով մը, ճամբայ ինկանք։ Մեր վաչած արահետէն որեւէ կառք չէր կրնար անցնիլ։ Ձեռնոտն [illegible] համար նաեւ [illegible] այս ճամբորդութիւնը, ու մեր ծանրաբեռնուած կենդանիները տակաւին մարդ ալ կրելու ի վիճակի չէին։ Չեմ գիտեր թէ իր ըսածին նման Գաղիկ ձիուն վրայ ճամբան քնացա՞ւ թէ ոչ, սակայն ինքն ու իր դերինները խաղաղութեան մէջ չերեւցին։ Այս անգամ յետապահները կը բաղկանային զօրամասի մը ձիաւորներէն, որոնց տեղը միայն վաղեմի պատերազմիկի մը սիրոյ հրճուանքով պիտի լեցնէր։

Այդ մարդիկը զինուորական կանոններէ մեծ բան մը չէին հասկնար, բայց լաւ առաջնորդողներ էին։ Ոչ իսկ երկու անձ նման հագուած էին, իրենց զէնքերն անգամ նոյնը չէին, թէեւ մեծ մասը Թրքական կառավարութենէն յափշտակուած զէնք կը կրէր։

— Բոլորս ալ Թուրքին առաջին կարգի պատերազմիկ ըլլալը իմացածենք, բայց ան աւելի շատ պիտի նախընտրէր առանց յետին հողին հրամայել, քան իր [illegible] հինգ հազար Թուրքերուն, ըսաւ Ֆրէնք։

Հակառակը կարելի չէր ըսել։ Անոր պատմածներուն քննական աչքով նայուած է, պէտք է համաձայն ըլլալ անոր։

— Թուրքերը իրենց թերութիւններուն համար չէ որ կ'ատեն Հայերը։ Թուրքը մեղանչելը կը սիրէ, նոյնիսկ կը նախընտրէ։ Եթէ Հայերը փաստաբաններ կամ Քիւրտերուն նման մարդասպան սրիկաներ եղած ըլլային, Թուրքերը պիտի սիրէին զանոնք, պաշտպանէին։

Ֆրէնք խնդալով.

— Ուրեմն եթէ Թուրք մը զիս սիրէ, ընկերային կեանքիս մասին պիտի կասկածի՞մ։

— Անշուշտ պիտի կասկածիմ, եթէ տեսնեմ որ չափազանց կ'ախորժի քեզմէ։ Թուրքին Հայերը չսիրելը, Հայերուն քաղաքականութեան ամէնէն գեղեցիկ գովասանքն է։

Կը մերձենէինք վայրի բլուրներուն սիրտը։ [illegible] Քարա-Տաղի մատակերպ քարաժայռերուն բարձունքները, հետեւելով արահետի մը որ առաւելապէս Ջուրի հոսանքէ կը բաղկանար։ Հայերը ծանր խորհուրդներով տարուած էին — իրենց պաշտած բայց իրենցմէ խլուած հայրենիքին գիտակից խորհուրդներով։ Սկսան երգել. անոնց երգերը մեղմ ու տաղտալի էին, բայց միաժամանակ զուարթալից ու գաղտնի խորտակումով մը թէ իրենց ազգութեան տառապանքն ալ վերջ մը պիտի գտնէ։

Ֆրէնք որ նուագի մեծ ընդունակութիւն ունի, քանի մը անգամ փորձեց անոնց երգերը սորվիլ իր երգերէն ընկերանալ անոնց եւ Հայերը իրենց սիրտերը մեզի բացին այդ գիշեր, այնպէս որ երբ փորձի օրը եկաւ, անոնք անվերապահօրէն մեզ որպէս բարեկամ ընդունեցին։ Իրական նուագը հմայիչ է ու դիւթական։ Բայց Թուրքը որեւէ դիւթական բան չի ճանչնար։

— Արշալոյսին վերմակը ժայռերէ [illegible] դիտելով, տեսանք Պէյրութ-Տաղի ամպածրար կատարը։ Հոն՝ այդ բարձունքներուն վրայ, որպէս ապրող էակ, կային մենք եւ արծիւները որ հորիզոնին վրայ էին ու առաջ կը թափառէին։ Մէկ անգամ անոնցմէ պատերազմիկ [illegible] չափ համբեցի, որոնք արագ կերպով կը շրջէին ու աւելի բարձրերը կը թռչէին. բայց անոնցմէ մէկը մեր վրայ չխոյացաւ։

Անգամ մը երբ էջ - Օղլու տանող արահետը կը դառնայինք, մեր ձախին՝ բլուրի մը վրայ տեսանք քառակուսի փոքր շէնք մը։ Անկէց քան մեծը հեռուն, այն կլոր բլուրին գագաթին վրայ մեր ուղղութեամբ տեսած կողմնէ ծառէն աւելի բարձր ծառէ մը տարօրինակ պտուղներ կը կախուէին։

— Թուրքեր, ըսաւ Գաղիկի մարդոցմէ մին, ձին մեր կողմը քշելով։ Այդ քառակուսի շէնքը զափտիէններուն պահականոցն է, կառավարութեան կողմէ հաստատուած, աւազակները զսպելու համար։ Մինչդեռ իրենք ամէնէն դէշ աւազակներն են։

Մարդը այս խօսքերը ըսաւ անգլերէն լեզուով եւ դպրոցական տղու շեշտով։

— Ոստիկանները սպաննելով լաւ աւելի կը ստեղծէք, որ անոնք այդ վէտը սպառնալի ծառայեցնելով ձեր բարեկամներն սպաննեն, պատասխանեց Ֆրէնք։

— Եկէք եւ տեսէք, ըսաւ Զէյթունցի մարդը։

Եւ մեզ առաջնորդեց մացառներուն մօտ գտնուող առուակի մը եզերքը։ Անոր վերջաւորութեան խոշոր ժայռի մը եզրին՝ հողաթումբերու փոքրիկ շարք մը կար, իւրաքանչիւրին վրայ փայտէ խաչ մը։ Վտանգ կերպով կարելի էր ըսել որ ատաղձական շիրիմներ չէին անոնք։

— Երեք այր, տասներկու կին, երեխաներու կտրուեց մեր առաջնորդը։

— Ըսել կ'ուզես թէ Թուրք սպանութիւնը...

— Տասնըհինգ հոգի էին անոնք, որ Զէյթուն կ'երթային։ Անոնցմէ ոչ մէկը ողջ մնաց ու մինչեւ Զէյթուն հասնելով ամբողջ եղելութիւնը պատմեց։ Յետոյ մենք անմիջապէս վերադարձանք ու անոնց ամէնուն վրէժը լուծեցինք։ Թուրքերը երեք այրերը բռնելով գաւազաններով [illegible] զարկին, անոնց ոտքերուն [illegible] Յետոյ այդ վիճակով պարտաւորեցին անոնց քալել ու ծեծի տակ սպաննեցին։ Ըսե՞մ թէ ինչ ըրին կիներուն։

— Դո՞ւք ինչ ըրիք Թուրքերուն, հարցուցի ես։

— Պարզապէս կախեցինք. մենք [illegible] չենք։

(Շար.)

Փարիզի ռատիօ.

«Փարիզեան», ռատիօ... : Դուք որ երբ թէ կոչուած էիք, մարդկային բարոյական եւ մտաւոր յառաջդիմութեան գործիք մը ըլլալու վերապահ - ուած, ըստ օրինակի սաւառնակի, ցանցի, ըստ ձայնասփիւռի, առողջ, խորդախառն բան միջնորդ մը կ'ըլլայ հետզհետէ:

Այս էր իմաստը այն բանախօսութեան, զոր քանի մը օր առաջ արտասանեց Ակադեմական Տիեզերքի Փրանսական ակադեմիաներու միջազգային նիստի մը ընթացքին: Նիւթն էր՝ Անթելագրութիւնը (radiophonie) եւ Մտաւորական հարցը: —

«Բանիմաց ունկնդիրները, վերջին ժամերը վերլուծելով, ռատիօն ունկնդրել, ոչ միայն այն պատճառաւ որ անձնական ու անկապակից ծանօթութիւններու, ծայրայեղօրէն չափի եւ փոփոխական նիւթերու գործիք կը ծառայեցնեն զայն, ըստ քիմս այլեւայլ, այլ նաեւ անոր համար որ այդ պատուական գիւտը շատ քիչ անգամ մտաւորական ճարակ մը կը հայթայթէ իր մեծաշատ հեղեղին մէջ:

Ռատիօն կ'ապրի ու կը մեռնի այս կամ այն անպէտ կամ վնասակար սակարկութիւններու եւ բէքլամներու ծառայելով: Մտիկ ընող հասարակութիւն ալ, մտադրող ու անընտրող, ուշադրութիւն ալ չէ ըրած ոչ հասուածը: Ռատիօն իր տէրերն ալ, այս երեւոյթին դէմ ապիկար, գործիք կը ծառայեցնեն զայն ամէն կարգի հնարամիտ խարդաւանքներու եւ մտաւորական խուժանամոլութեան:

«Անոր միջոցով մեկնաբանուած խաղերը անարժէք բաներ են, կարճ ու անբուական «բանախօսութիւններ»ն ալ նմանապէս:

«Այսպէս, դեռ քիչ առաջները ինչ լուսը գրուած էին ռատիոյի գործերու վրայ, թէ ան սահմանուած է լոյս տարածելու, սահմանագլուխներ կոխելով անցնելով, եւ վերին, անկեղծ հաղորդակցութիւն մը հաստատելով ժողովուրդներու միջեւ, ի հեճուկս ամէն կարգի բռնակալ պետութիւններու: Ցոյց պատիր: Ռատիօն ալ շատ պատուարներ ժողովուրդները ... ընդհակառակն: Ան հիմա կը ծառայէ խրախուսել ժողովուրդներուն ատելութիւնը, ատոր անոր մասին ապականեալ կամ խօսքերը տարածելով, զանոնք իրարու դէմ հանելով, իրարմէ կղզիացնելով, վերաւորելով եւ ապիկարութեան մէջ պահելով զանոնք:

Եւրոպայի շատ մը երկիրներու մէջ

[illegible] (... nienne): Ուրեմն, եզրակացուց, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնն կը ձանձնայ հայկական հաղորդակցութեան մը ղրկելը: Աւելցուց թէ ինք եւ ընկերները ծերակոյտին մէջ պէտք եղած ջանքը պիտի թափեն՝ օգտակար ըլլալու համար Հայերուն:

Հայկերոյթը, որ Հայկական Դատը վերարծարծելու առիթ մը դարձաւ, վերջացաւ խանդավառ եւ յուսադրիչ մթնոլորտի մէջ:

Այս առթիւ յայտարարուեցաւ թէ շուտով լոյս պիտի տեսնէ Պ. Փօլ տիւ Վէօի նոր մէկ գիրքը, «Ալեքսանդրէթի աղէտը» անունով:

Տրչուն թղթակից

ռատիօն այսօր կը գտնուի, առանց ո եւ է հակակշիռի, մնալով, դաւադիր կուսակցութիւններու ձեռքին մէջ, որոնք իշխանութիւնը կը վարեն եւ, հետեւաբար, գործիքը կը խաղցնեն իրենց ուզածին պէս: Կուիլ մեծերու պարձուցած են զայն՝ ճնշելու համար ազատ միտքերը: Հարստահարութեան գործիք պարզապէս, որ կ'աշխատի, մեղք, մարդուն մեծութեան եւ արժանապատուութեան դէմ»:

***

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՌԵՒՏՈՒՐԻՆ ՇՈՒՐՋ

Իզմիրի Առեւտր. Սենեակը պատրաստած է դէպի Ամերիկա կատարուած ծխախոտի արտածումին վիճակագրութիւնը որու համաձայն, 1928ին, էկէի շրջանակէն դէպի Ամերիկա կատարուած արտածումը հասած է 19 միլիոն 675,653 ոսկիի: Ամերիկա իր այս գնումով, Թուրքիոյ գլխաւոր յաճախորդներէն մէկը եղած է: Բայց, այս տարիէն յետոյ, արտածումը յանկարծ 10,048,482 ոսկիի իջած է: Թէեւ 930ին 12,669,562 ոսկիի բարձրացած է, բայց 1931ին յանկարծ, աւելի մեծ նուազումով մը, 8,141,148 ոսկիի իջած է: 1932ին 9,270,978 ոսկի, իսկ 1933ին 6,885,569 ոսկի, 1934ին 5,712,150 ոսկի, 1935ին 7,792,755 ոսկի եւ 1936ին 8,716,059 ոսկի:

Վերջին տարին, այսինքն 1937ին այս արտածումը յանկարծ 17 միլիոն 969,595 ոսկիի բարձրացած է:

Ամերիկա կատարուած արտածումին 1928էն 1937 այսպէս ինալը հետեւանք է նիւթերուն քանակին նուազումին: Անատոլիոյն եւ հողային բերքերը Ամերիկա արտածուելէ դադրած են: Մաքսատուրքի պատճառաւ գորգի արտածումն ալ վերջ գտած է: Այս վերջին արտածումը որ տարեկան 2 միլիոն ոսկիէ աւելի արժէք մը կը ներկայացնէր, նշանակելի թիւ մը չի տար:

Իսկ վերջին տարիներս սկսած է արտածուիլ քրոմ, խողկաղինի հիւթ, մատուտակի (միյան քէօքիւ), մեղր եւ մատուտակի հիւթ, որոնք նախապէս արտածումի նիւթեր չէին: 1937ի արտածումին աւելնալուն պատճառը այս վերջին նիւթերը կը կազմեն: Նոյնպէս անցեալ տարի մեծ եղած է ծխախոտի գնումը՝ նախորդ տարիներու բաղդատմամբ:

ՊԻՆԿԷՕԼ (Բինկէոլ) գաւառակի անունը «Դարըքօմա»ի փոխուած է:

ԾԽԱԽՈՏԻ այս տարուան բերքը, էկէի շրջանին մէջ, աւելի նուազ պիտի ըլլայ, 30 միլիոն քիլօ գնահատելով: Այս քանակը անցեալ տարուան քանակէն 12 միլիոն քիլօ պակաս է թէեւ, բայց այնպէս կը յուսացուի որ, որակին բարձր ըլլալը պիտի կրնայ դարմանել քանակի պակասը:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԴԺՈՒԱՐԱՆԱՅ

Կեդրոնական լիճէն մատակարարութիւնը ապահովելու եւ ամբողջական կազմովը պահելու համար Վարական ժողովը հաւաստիք տուած էր թէ կարելի օժանդակութիւնը պիտի ընծայէ, վարչական ժողովին խոստացած այս օգնութիւնը տակաւին իրականացած չէ՝ երբ աշակերտներուն պաշտպանութիւնը ստանձնելու համար եղած դիմումներուն պատասխանները հասած չըլլալով: Միւս կողմէ ծերերու վաքիֆին «խճարէ»ներէն գոյացած 5000 ոսկին ալ դանձելու համար անհրաժեշտ եղած է նախ ապահովել նախորդ պահանջքէն մնացորդ 1300 ոսկին, ինչ որ ցարդ կարելի չէ եղած ստանալ, ու հետեւաբար անմիջական կերպով օգտուիլ 5000 ոսկի եկամուտէն: Այս պատճառով կեդրոնականի մատակարարութիւնը դժուարութեան մատնուած է, թուրք ուսուցիչներ թողած են իրենց պաշտօնը, թոշակ ստացած չըլլալով: Կեդրոնականի տնօրէնը եւ հիմնադիրը հրաւէր ստացած են կրթական տնօրէնութենէն՝ պիւտճէի մասին վերջնական խորհրդակցութեան համար:

ԹՕՓՓԱՐՈՒԻ ԿԱԼՈՒԱԾ. ԴԱՏԸ

Իրաւական Ատեանին վճիռը հաստատած էր վճռաբեկ ատեանը թէ՝ Թօփփարուի կալուածներուն սեփականութեան մասին Խլիաֆի ոտնձգութիւն ընելու իրաւունք չունի: Խլիաֆին կողմէ դիմում եղած է «Թասնիեր շուրայ»ի համար:

ՆՈՐ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

Վարչութիւնս կը յայտարարէ թէ՝

Ա.— «Սիփան Կոմիտաս» երգչախումբէն զանազան պատճառներով ինքնաբերաբար հեռացած (ոչ թէ վտարուած) անդամներս ձեռնարկած ենք մեր երգչախումբին կազմութեան:

Բ.— «Կոմիտաս» անունը բոլորովին տարբեր համարելով «Սիփան-Կոմիտաս» անունէն, եւ մեզի սիրելի անուն մը ըլլալուն համար, ակիզբները խորհեցանք մեր երգչախումբին տալ «Կոմիտաս» անունը:

Գ.— Վիճաբանութեան եւ թիւրիմացութեան առիթ չտալու համար որոշեցինք, այսուհետեւ մեր նորոգ երգչախումբը կոչել «Փարիզահայ Քնար երգչախումբ»:

Վարչութիւն
Փարիզահայ «Քնար» երգչախումբի

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄ-ՆԵՐ ընկերակցութիւնը կը փութայ յայտնել, որ իր Մատենաշարին Ա. հատորը, Թուրէն Զարդարեանի Արձակ էջեր եւ Էջեր, սպառած ըլլալով, իր շարքէն որեւէ 2 հատոր պիտի տրամադրէ անոր, որ իրեն կը ղրկէ սպառած այդ հատորէն մէկ օրինակ:

ԵՐԳԻ ՀԱՄԱՐ «ՀՈԳԻ ՏՈՒՈՂ» ՇՈՒՆ ՄԸ

Ընդհանրապէս գիտուած է, որ շուները երաժշտութիւն լսելով կը սկսին ոռնալ: Երաժշտական գործիքներու ձայնը անոնց ականջին քարի վրայ սղոցի մը ճռինչին տպաւորութիւնը կը գործէ: Բայց, ասոր հակառակ, կայ օրինակը երգ սիրող շունի մը: Այդ կենդանին, որուն Իտալացիք տուած էին «դաշնակամոլ շնագլ» անունը, ամէն անգամ ներկայ կ'ըլլար կինեմատական մարզանքներուն, որոնց կ'ընկերանար նուագը, եւ ամէն երեկոյ Օփերային շուրջ կը յամէր խորունկ ուշադրութեամբ եւ ականջները տարօրինակ կերպով տնկած: Իրեն բան գործ ըրած էր քաղաքին ամբողջ փողոցները թափառել, նուագահանդէսներու ներկայ ըլլալու համար:

ԿՈՉ

ՄԵԾ-ՆՈՐ-ԳԻՒՂՑԻՆԵՐՈՒՆ

Հայրենակից Տէր Վարդան քահանայ Ժամկոչեան քանի մը ամիսէ ի վեր ձեռնարկած է «Մեծ Նոր Գիւղի պատմութիւնը» անունով գրքի մը պատրաստութեան, որուն մէջ պատկերացնելով գեղի 200 տարուան կեանքը:

Ուստի կը խնդրուի բոլոր Մեծ Նոր Գիւղացիներէն եւ հոն պաշտօնավարած ուսուցիչներէն, որ բարեհաճին գիւղի մասին (գէպքերու եւ դէմքերու) տեղեկութիւններ հաղորդել եւ ղրկել հնագործական տեղեկութիւններ, մինչեւ յառաջիկայ Ապրիլ ամսուն սկիզբը, ուղղակի Տէր Հօր հասցէին, Père Vartan Jamgotchian, 27 Rue St. Michel, Lyon (Rhone) France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (ժողովածու)

Ա. հատոր.— Արտասահմանի գրողներ: «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» Մատենաշար թիւ 11: Գին 25 ֆրանք (Ֆրանսա, գաղութներ եւ Պալքաններ): Ուրիշներ երկիրներ՝ 1 տոլար: Հասցէ.— M. Barsamian, 121, Rue Marcadet, Paris (18):

ԿՏԱՑԱՆՔ

ԳՐՊԱՆԻ ՕՐԱՑՈՅՑ, Սիմոն Գարաճեան, 1939 (Ի. տարի), Հրտ. Յ. Տէր Ցակոբեան, գին 5 ֆրանք: Դիմել հեղինակին՝ 44 Rue du Commerce, Colombes (Seine):

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ԽԱՌՆ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Պէյրութի «Զարթօնք»ը հետեւեալ նկատողութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 Հոկտ.):

Բարեգործականը ամսոյս 6ին Բաբիզի մէջ ունեցաւ իր տարեկան ընդհանուր ժողովը: «Ապառաժ»ի մէջ հրատարակուած եւ մեր Փարիզի թղթակցին հաղորդած լուրերուն նայելով, յիշեալ ժողովը առաջարկած է Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ իր գործունէութիւնը ընդարձակել յառաջիկային: Մանրամասնութիւնները չենք գիտեր. բայց կ'ենթադրենք թէ այդ ընդարձակումը պիտի ըլլայ ի նպաստ հայ գաղթականներու տեղաւորման եւ դպրոցական գործին, որուն համար քանիցս թելադրութիւններ եւ արտայայտութիւններ ըրած ենք այս սիւնակին մէջ:

Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ Բարեգործականի յառաջիկայ գործունէութեան լուսաւոր կազմակերպութեան մասին առաջարկութիւններ ըլլալու սահմանուած են յետագայ տողերը, զոր կը յանձնենք Հ. Բ. Ը. Միութեան թէ՛ Կեդրոնին եւ թէ Գահիրէի Շրջանակային Կեդր. Ցանձնաժողովին լուրջ նկատառման:

Հայ գաղթականներու Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ տեղաւորման գործին օժանդակած է ցարդ Բարեգործականը, եւ կարեւոր չափով, բայց առանց որոշ ծրագրի, երբեմն առանց նախնական քննութեան, յաճախ առանց հակակշիռի, ուրիշներու ձեռքով: Այդ պատճառով Բարեգործականի ընծեռած օժանդակութիւնները լրիւ կերպով չեն հասած իրենց նպատակին: Բարեգործականը փոխանակ ունենալու իր սեփական ներկայացուցիչը եւ վարիչը՝ գաղթականական տեղաւորման գործին համար, Ազգերու Ընկերակցութեան ներկայացուցչին եւ կամ օտար բարեսիրական հաստատութեանց վստահած է իր գումարները, որոնց բաշխումին մասին յաճախ գանգատներ եղած են նոյնիսկ Բարեգործականի սեփական Մասնաժողովներու կամ անդամներուն կողմէ: Հակառակ ատոր, Բարեգործականը ուզած է կատարել «պարկեշտ միջնորդ»ի դեր մը միայն, երբեմն անպարկեշտ միջնորդներու վստահելով իր դրամը: Վերջին — եւ զարմանալի — օրինակը Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի Շրջ. Կեդր. Ցանձնաժողովին կողմէ Հալէպ ղրկուած գումարն է, որ ղրկուած է ոչ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ցանձնաժողովին, այլ օտար ներկայացուցիչի մը տրամադրութեան տակ: Ցաւով լսեցինք կարգ մը չահագործումի մանրամասնութիւններ այս առթիւ: Կը խնայենք զանոնք, Բարեգործականի սիրոյն համար: Ըսենք միայն որ Բարեգործականի հակառակորդներն են յաճախ, որ այս կերպով կ'օգտուին Բարեգործականի յատկացուած նպաստներէն...: Մինչդեռ արդարութիւնը եւ Բարեգործականի շահն ալ կը պահանջէր որ իր ընծեռած օժանդակութիւններուն համար նախապատուութիւն տրուէր Բարեգործականի անդամներուն. Ասիկա խտրողականութիւն մը պիտի չըլլար, քանի որ Բարեգործականը իր կրթական նպատակները կը յատկացնէ, փոխարէն սպասելով իր գործին եւ նպատակներուն հանդէպ համակրութիւն եւ օժանդակութիւն: Գաղթականական նպաստին բաշխումին մէջ նո՛յն մտահոգութիւնը պէտք է տիրէ, որպէսզի բաւարարութիւն ստանան Բարեգործականի նուիրատուներն ալ:

Կրթական գործին ընդարձակումը նոյն հայթայթած է մեր բազմաթիւ յօդուածներուն: Ըսած ենք եւ կը կրկնենք թէ առանց բարձրագոյն նախակրթարաններու — Պէյրութի եւ Հալէպի նման կեդրոններու մէջ — հնարաւոր չէ արդիւնաւորել Բարեգործականի ծախսած գումարները, որոնց նպատակն է հայ սերունդ մը պատրաստել: Հայ սերունդ մը չի կրնար պատրաստուիլ նախակրթարաններու մէջ, երբ նախակրթարաններէ շրջանաւարտ աղջիկներ պիտի դիմեն օտար հաստատութիւններուն, եւ հոն պիտի ստանան իրենց կազմութիւնը՝ մտաւոր եւ հոգեկան տեսակէտով:

Կրթական գործին ընդարձակումին համար եւս Բարեգործականը պէտք է ընէ համապատասխան կազմակերպութիւն, Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ: Ցարդ Բարեգործականը ունի կրթական քննիչ մը միայն — միա՛կ վճարուած պաշտօնեան — որ հակառակ իր փորձառութեան եւ նուիրումին, չի կրնար հասնիլ իր պաշտօնին պարտադրած բոլոր պահանջներուն: Կրթական քննիչը ստիպուած է ընել գրասենեակի գործն ալ, որ գինք կը գամէ իր գրասեղանին վրայ եւ թոյլ չի տար որ յաճախակի այցելութիւններ տայ նպաստընկալ վարժարաններուն: Իրեն համար կարող օգնական մը անհրաժեշտ է: Ասկէ զատ, եթէ պիտի բացուին Բարեգործականի բարձրագոյն նախակրթարաններ կամ երկրորդական վարժարաններ, պէտք է գոյութիւն ունենան համապատասխան կրթական մարմին եւ պաշտօնէութիւն մը:

Բարեգործականը չի կրնար, նիւթական դժուարութեանց առջեւ անձնկելով, իր գաղթականական եւ դպրոցական գործը այսուհետեւ եւս վարել այնպէս, ինչպէս վարած է մինչեւ այսօր: Մեծ կազմակերպութիւն մը, որպիսին է Բարեգործականը, Սուրիոյ եւ Լիբանանի նման ընդարձակ դաշտի մը վրայ պէտք է ունենայ բազմաթիւ գործօններ եւ կեդրոնական գրասենեակ մը: Եթէ այս բոլորը կ'ենթադրէ ծախք մը, ատիկա պէտք է կատարուի ուրիշ տեղերէ կրճատելով ի հարկին: Սակայն ատոր ալ պէտք չի մնար, որովհետեւ Բարեգործականի մեքենային նոր ոգիով եւ նոր տարրերով կազմակերպութիւնը իբրեւ հետեւանք պիտի ունենայ անդամներու յաւելումը, այսինքն հասոյթի առաւելութիւն: Գաղտնիք չէ, որ Պէյրութի, Հալէպի եւ Դամասկոսի նման կեդրոն քաղաքներու մէջ շատ քիչ է թիւը Բարեգործականի անդամներուն: Գիւղական մասնաճիւղերը որոնք շատ քիչ հասոյթ կը բերեն, աւելի անդամ ունին քան այս քաղաքներէն ոմանք: Եւ ատիկա ունի իր պատճառը, զոր Բարեգործականի վարիչները պարտին քննել մօտէն եւ դարմանել»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւններ գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԵՐԲ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Ցանցուղն որոշ էր եւ գրաւման վճռի ամբողջ տեւողութեան Նիւր Բլիֆի պաշտօնէութեան վայրէն հայթայթուած էր: Նոյնքան ալ անկարելի էր զէնքեր նորոգելու ճիգի մէջ: Այս երկու գրաւումներէն բան յղնութիւն չէր գտար:

1922 Սեպտեմբեր 8, կէսօրէն եաք վտանգաւոր այնքան տակնուվրայութիւն, երբ ժողովուրդը սիրտ չէր ըներ հեռաձայնել անէ բանով, հայերով խռնուած էին վարպետ Աբրահամին աշխատանոցին առջեւ եւ կը հեռանային տեսնելով անոր չարժուածները:

Կարծես հրաշքով մը խառնուիլն ծանր ղունները եւ ճակատի ամբողջ գծերը անհետացեր էին եւ աշխատանքը փողոց իջած էր: Աբրահամ վարպետին պէս կուրծքը եւ գլուխ բաց, ժերկ բազուկներով ու լայն ձեռքերով, կեռերէն կախուած զէնքերը կը դիզէր խորտակուած փեղկերուն ետեւը կը պահէր փողոցի ամբողջ լայն սեղաններուն վրայ:

Մերթ ընդ մերթ կը ժպտէր ու կը փսփսար:

Սեղանին վրայ դիզուած զէնքերը զարմանալի արդիութեամբ կը փորձէր, կը սարքէր ու կը յանձնէր: Դրամ կը ստանա՞ր թէ ո՛չ չենք գիտեր, սա ստոյգ էր որ այդ գործողութեանց ընթացքին, խղոտ ձեռքերով, փայլուն աչքերով կրակի պէս կարմիր գինին կը խմէր, բաժակաձեւ մը արտասանելէ յետոյ կը խմէր եւ վերստին կ'աշխատէր: Ան կ'ըսէր — մենք գործ ունինք օձէն աւելի թունաւոր կարիճին հետ: Ղեւոնդ Դուրեան եւ իրենց ստացած պաշտպանողական խորհրդականները, որոնք ամիսներ շարունակ դաւեցին Զօր. Թրդամին զօրամասը հեռացնելու համար Իզմիրէն: Երբեմն զէնքով ինքնապաշտպանութիւնը անհնար է: Ջանգուածային փախուստը դժբախտաբար կրնայի քայլերով կ'ընթանայ, թշնամին կը յառաջանայ առանց կանգ առնելու: Եւ մեզ բոլորս մակի նման թակարդին մէջ պիտի առնէ: Մեր փրկութեան միակ բոյսը յունական բանակն էր, եւ այդ ուժն ալ այսօր խորտակուած է: Որո՞ւն կը սպասենք...

Ծառերը գետէն յոգնած կը ձըգէին ու կը հեռանային: Այդ օրը ամբողջ Իզմիրը, ժամանակը լրացած տօնավաճառի մը կը նմանէր, շուկաները, փողոցները ամէն մարդ կայծելու եւ հաւաքելու եռեւէ էր, ինչո՞ւ համար, իրենք ալ չէին գիտեր: Մի՞թէ այդ աշխատանքը պարապ անցաւ: Ոչ: Քէմալականները գալէ վերջ, մաքսի նման Իզմիր թափուած թուրք խուժանին թալանի գործը աւելի դիւրացած էր: Ամբողջ թալանը շատ վերջացուց եւ գոհերուն թիւը աւելի շատ եղաւ:

Ինչպէս ըսինք, այդ տակնուվրայութիւնը վարպետ Աբրահամին չըրջանէն հեռու էր: Ինչ որ Ֆրանսական Թաղ կը կոչէին, հոն կը բնակէին բացի Հայերէ եւ Յոյներէ, ամէն ազգի մարդիկ, որոնց դիրքը երր թէ անձեռնմխելի էր: Ուստի անոնք բաժին չունէին այդ վերիվայրումին մէջ, որուն մասնակցած էին Հայերն ու Յոյները:

Ուստի Աբրահամին աշխատանոցին յանկարծակի ձեւափոխումը խաղաղ թաղին մէջ բացառիկ երեւոյթ մըն էր: Երեկոյեան ժամը 7ի առեւները աշխատանոցը ամայացած, մեքենաները ջարդուփշուր եղած, կը մնային կամարէ դրան ծանր փեղկերը միայն:

Աչ առեւանգողները սպասած էին թէ վարպետ Աբրահամը, արհեստեան պայուսակ մը ուսին դուրս ելած էր երբեմնի աշխատանոցէն, ցած ձայնով մենախօսելով: Ու կը քալէր հանդարտ ու պարզօրէն: Երբ փողոցին ծայրը հասաւ հնավաճառ հրեայ մը դէմը ելաւ ու առանց ժամանակ տալու Աբրահամին, որ թերեւս պիտի խօսէր, հրէայի յատուկ հնչական եղանակով, ըսաւ.

— Նէ՞ խափըն պէ գարտաշըմ, նիչո՞ւն պօյլէ խափիֆ:

Զոր եւ կորուկ էր Աբրահամին պատասխանը.

— Տուն Քէմալին եւ քեզի պէս չախալներուն չի մնայ:

Հրեան վախէն ակամայ ցնցուեցաւ, դեղ դեղին կտրած եւ քաշուեցաւ կանակը պատին տալու:

Բարեբախտաբար այդ պահուն պողոտայէն կառք մը կ'անցնէր: Դժուար թէ Աբրահամ նշմարած ըլլար կառքին մէջ նստողը: Նշան ըրաւ եւ առանց ետին նայելու ոտքերը վերցուց եւ արագ քայլերով կը մօտենար կառքին:

×

Մեր պատմութիւնը լրիւ ներկայացնելու համար, հարկ է հին գայլին՝ վարպետ Աբրահամի անցեալին մասին քիչ մը ետ երթալ:

Խնուսի Ղարաչօպան գիւղէն էր, 95—96ի մեծ կոտորածներէն վերջ, թուրք արիւնռուշտ կառավարութիւնը չէր բաւականանար Հայաստանի գաւառները եւ ամբողջ Հայաբնակ մեծ գիւղերը քրտական համիտիյէ գունդերուն հսկողութեան յանձնելով, ասոնց վրայ աւելցուցած էր նաեւ Ռումէլիէն կամաւոր զափթիյէներու պահականոցներ:

Ղարաչօպանի մէջ բացի եկեղեցիէն կար հինաւուրց մատուռ մը, հրջապատուած խարխուլ փայտերէ եւ մացառուտներէ ցանկապատերով: Տաճարին մուտքի դռնէն մէկ մեթր հեռաւորութեան դէպի աջ, կիսավիլ թաղուած, մութ դեղին թանձր մամուռով պատուած, կոնաձեւ խաչքար մը կար, որուն ետին կաւէ ձուլուած սրկղիկ մը կը հանգչէր, անտուկէն երկու ոտք բարձր՝ խաչքարէն ու պատը իրար միացնող երկաթէն կախուած էր կանթեղ մը եւ պատէն քիչ դուրս ցցուած էր պղինձէ գանձանակ մը:

Համաձայն աւանդական սովորութեան մը՝ գիւղացիները փտած ակռաներ, նոյնիսկ արկածով ինկածները, իւրաքանչիւր անձ, իր իսկ ձեռքով կը նետէր յիշեալ կաւէ սնտուկը, եւ որպէս ժամուց քիչ մը ձէթ կանթեղին համար եւ կամ հնչուն դրամ: Պարտաւորիչ կանոն էր կամ կանթեղը վառել եւ կամ դրամը գանձանակին յատակը հասցնել: Այդ պարտաւորութենէն չեղիլը սուրբին կողմէ պատժուելու երկիւղը կ'ազդէր: Այս սովորութիւնը անմոլար փոխանցուած էր սերունդէ սերունդ:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

նիլ անոր բանաձեւած եզրակացութիւնն ալ։ Արդ, յետադային լորտ Րընսիմէնի տեղեկագիրն էր, որ հիմ ծառայեց բանակցու – թեանց ։

Օգոստոսին կարելի չեղաւ համաձայնութեան մը գալ։ Գերմանիա զէնքի տակ առած էր արդէն մէկ միլիոն 600 հազար զին - ուոր ։ Չեխերու եւ Զուտէթներու միջեւ կը շարունակուին բա – խումները։ Կը բացուի Նիւրըմպէրկի նացի համաժողովը։ Վախ կայ որ գերման զօրքը մտնէ չեխական սահմաններէն ներս ։ Կիրքերը բորբոքած են։ Չեխերը կը ներկայացնեն իրենց հակառա - ջարկները, թերեւս քիչ մը ուշ էր այլեւս։ 12 սեպտեմբերին Հիթլէր կը խօսի իր ճառը։ Յաջորդ օրը արիւնալի բախում մը Զու – տէթներու շրջանին մէջ։ Վիրաւորներ եւ մեռեալներ կան։ Փրակա պաշարման վիճակ կը յայտարարէ։ Զուտէթները վերջնագիր կու տան։ Քայլ մը մնացած էր ընդհ. պատերազմին։ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը խորհի դէմ դիմաց բերել կառավարութեանց պետերը։ Չէմպըրլէն, մեզի հետ համախորհուրդ, կը մեկնի Պէրխթէսկատըն։ Անձկութեան ժամերուն կը յաջորդեն յոյսի նշոյլներ։ Հիթլէր կ՚ընդունի վէճը կարգադրել համաձայն ժողովուրդներու ինքնորոշման սկզբունքին։ Չէմպըրլէն կը վերադառնայ Լոնտոն ։ Մենք եւս Լոնտոն կը հասնինք 18 սեպտեմբերին։ Մեզի կը հաղորդեն նաեւ լորտ Րընսիմէնի եզրակացութիւնը։ «Այլեւս Զուտէթները չեն կրնար ապրիլ մէկ յարկի տակ, Չեխերու հետ»։ Մեզի կը մնար ընդունիլ, ի՞նչպէս կարելի էր մերժել ժողովուրդներու ինքնորոշման սկզբունքը, որուն համար կռուած էինք դարեր, ի՞նչպէս կարելի էր մերժել միջնորդը, որուն օժանդակութիւնը խնդրեր էինք։ Անշուշտ չեխական կառավարութիւնը պիտի մերժէր ընդհանուր հանրաքուէն, նախընտրելի էր Գերմանիոյ տալ Զուտէթեան շրջանը եւ Չեխոսլովաքիոյ կատարած զոհողութեան իբրեւ փոխարինութիւն՝ իր նոր սահմանները երաշխաւորել չորս մեծ պետութեանց կողմէ։ Այս վերջին պայմանը դժուար ընդունեցին Անգլիացիները, մերժելով գործ ունենալ Կեդր. Եւրոպայի մէջ ։ Չեխոսլովաքիա չմերժեց անգլեւֆրանսական ծրագիրը, որովհետեւ Գերմանիա կրնար բոնի ուժի դիմել, իսկ Անգլիա կրնար ձեռնթափ մնալ։ 22 Սեպտեմբերին Չէմպըրլէն կը հասնի Կոտըսպէրկ, տանելով անգլեւֆրանսական ծրագիրը, Հիթլէր կ՚ուզէ Հոկտեմբեր մէկին գրաւել Զուտէթեան շրջանը։ Չէմպըրլէն կը վերադառնայ։ Հիթլէրի յուշագիրը կը հաղորդուի Փրակա։ Չեխերը կը մերժեն եւ ընդհ. զօրաշարժ կը յայտարարեն։ 27 Սեպտեմբերին լուր կ՚առնուի որ Գերմանիա զօրաշարժ պիտի կատարէ եւ 28 Սեպտեմբերին, Չորեքշաբթի, ժամը 2ին, պիտի մտնէ չեխական սահմաններէն ներս ։

Այլեւս անխուսափելի կը համարուէր պատերազմը ։ Չէմպըրլէն իսկ, պահ մը յուսահատ, անյոյս կը թուէր։ Ամէն կողմէ խաղաղութեան կոչեր։ Նախագահ Ռուզվէլթ երկու անգամ կոչ ըրաւ Հիթլէրի։ Վերջին գիշերը, Պերլինի մեր դեսպանը Հիթլէրի կը ներկայացնէ ֆրանսական ծրագիրը, միւս կողմէ Չէմպըրլէն կը դիմէ Մուսոլինիի՝ ուժ տալու համար Չորսերու ժողովին։ Յաջորդ օրը՝ Միւնիխի ժողովը։ Միւնիխի մէջ բանակցութեանց առարկայ է լորտ Րընսիմէնի տեղեկագիրը, որ կ՚ընդունուի բոլորին կողմէ ։

Դէպքերու այս արագ պատկերը տալէ վերջ, ժորժ Պոնէ յայտարարեց որ ոմանք կը պնդեն թէ Ֆրանսա դաշնակիցներով կամ անձնատուր եղաւ։ Ամէնուն հաւանութեամբ միջնորդ ընդունուած լորտ Րընսիմէնի տեղեկագիրն էր որ նուիրագործուեցաւ։ Եթէ Ֆրանսա դաշնակիցներով ուզէր մնալ, զէնքի տակ չէր առներ իր պահեստի ուժերը։ 5 Սեպտեմբերին պահեստի ուժերը գրաւած էին իրենց դիրքերը, այնուհետեւ 15 օրուան ընթացքին 700,000 հետեւակ եւ 25 հազար սպայ դրօշի տակ առնուած էին ։ Աւելի քան մէկ միլիոն զինուոր կար սահմանին վրայ, կազմ եւ պատրաստ ։

Կատարուած քննադատութիւններուն մէկիկ մէկիկ պատասխանելէ վերջ, արտաքին նախարարը յայտնեց թէ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ Ազգերու Դաշնակցութեան, բայց ո՞վ չի գիտեր որ այլեւս անզօր գործիք մըն է ան, կը բացակային բազմաթիւ մեծ պետութիւններ։ Հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը ձախողեցաւ, տար համար տեսնուեցաւ որ Ֆրանսա մինակ մնաց օգնելու համար Չեխոսլովաքիոյ, որ, սպառնալիքի տակ, պէտք ունէր բոլորին օժանդակութեան ։

Ժորժ Պոնէ ընդհ. ակնարկ մը նետեց նաեւ Ֆրանսայի միջազգային յարաբերութեանց վրայ եւ ըսաւ թէ աշխարհի խաղաղութեան անկիւնաքարը կազմուած է անգլեւֆրանսական բարեկամական յարաբերութիւններով։ Գալով Իտալիոյ, արդէն սկսած են բնականոն դառնալ իտալեւֆրանսական յարաբերութիւնները ։ Ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը անկարելիութիւն չի տեսներ համաձայնութեան գալու ։

Էռիոյի ճառը

—— օօ ——

Գրեցինք թէ տարակարծութիւն մը գոյութիւն ունի Էռիոյի եւ Տալատիէի միջեւ։ Կը թուի թէ բարեկամները յաջողած են հարթել այդ տարակարծութիւնը, եւ Էռիօ, շաբաթ օր, Ժորժ Պոնէի ճառէն վերջ բեմ ելաւ խանդավառ ծափերու մէջ, նախ իր գնահատութիւնը յայտնեց Տալատիէի քաղաքականութեան մասին, յետոյ յայտարարեց թէ սնանկացաւ հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը, թէ որ եւ է ազդեցութիւն չունի այլեւս Ազգերու Դաշնակցութիւնը, մեռած է հիմա այդ գաղափարը ։ Պետութեանց հետ առանձին համաձայնութիւն կնքելու քաղաքականութիւնն ալ ձախողեցաւ։ Այսօր հանդիսատեսներ ենք դարձեր միջազգային բարոյականի նուաստութեան ։

Ժամանակ էր Ֆրանսա կոչ ընէ բոլոր ժողովուրդներուն, բոլոր երկիրներուն, որպէսզի միանան ընդդէմ պատերազմին։ Ծանր մտահոգութիւններ կը մթագնեն հորիզոնը։ Աւստրիոյ անհետացումէն վերջ անխուսափելի էր չեխական երկրին տկարացումը ։ Միւս կողմէ, մեր սահմանին վրայ կը շարունակուի քաղաքացիական պատերազմը։ Աշխարհի միւս ծայրը, մեծ վտանգի տակ կը գտնուի հանրապետութիւն մը ուր կարեւոր շահեր ունինք։

Այսպէս կրակի մէջ է աշխարհի մէկ խոշոր մասը։

Եւ անհամաձայնութիւններ՝ Եւրոպայի մէջ։ Ժընեւ կանչեցինք Գերմանիան, խորհելով որ օգտակար կ՚ըլլայ աշխատանքի իբրեւ եւր. մեծ պետութիւն մը Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, 1932ին Թուլուզի մէջ ձեռք երկարեցինք Իտալիոյ։ Ձախողեցան այս բոլոր ձեռնարկները ։

Բայց ես երբեք պիտի չհանդուրժեմ որ մեզի արգելք հանդիսանան, գաղափարաբանական հակառակութեամբ մը, որ խզենք մեր բարեկամութիւնը 180 միլիոննոց ժողովուրդի մը հետ։ Ան[illegible] գաղափարական բարեկամութիւններէ կամ հակառակութիւններէ, պէտք է որ բոլոր ազգերը միանան ընդդէմ բանու-

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏԸՏՐԱԳՈՄԻ ՀԸՐՍ»ԻՆ ՄԷՋ

ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ՚ունենայ 3 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին

8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԻՐԱՒԱԳԷՏ Պ. Հ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Թեր ու դէմ պաշտպանութիւնը պիտի ստանձնեն Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ Տօքթ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ,

Դատաւոր՝ Պ. Վ. ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ, ընդհանուր դատախազ՝ Պ. Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ։

Ժիւրիի անդամներ.— Տիկին ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ, Տօքթ. ԱՍԼԱՆ, Տօքթ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, Պ. ԱԼԵԱՆԱՔ, Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, Տէր ԼԵՒՈՆ քհնյ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ, Օր. ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, Պ. Պ. Յ. ԶԱՎՐԻԷՖ եւ ՎԱԶԵԱՆ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 2 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհ. Ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ՝

Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ամերիկահայ կրտսերաց լիտըրները»։

Մարսէյլ - Փրատոյի Մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը խնդրէ ազգային Միութիւններէ եւ անհատներէ՝ որ իրենց նամակները կամ առաքումները ուղղեն «Ս. Սահակ Մեսրոպ» Մայր եկեղեցի (ո՛չ Ս. Թարգմանչաց) յորջորջումով, ինչպէս է արդէն իր օծման անուանակոչումը եւ ինչպէս կոչել յանձնարարած է Կաթ. Պատուիրակ Գեր. Տ. Գարեգին արք. Խաչատուրեան, իր Մարսէյլ պաշտօնավարած միջոցին։

ԿՈՒԶՈՒԻ

Պատուաւոր ընտանիքի մը մէջ ծառայելու համար կ՚ուզուի սպասուհի մը։ Քիչ մը ֆրանսերէն գիտնալը պայման է։

Դիմել Գ. ԾԵՐԻԿԵԱՆԻ։ 13 Rue des Dominicains: Marseille,

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Desnesme — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 "ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. Պ ՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

թեանց, պատերազմի, այլապէս կ՚իյնանք քաոսի եւ բարբարոսութեան մէջ։ Այդ նպատակով, անհրաժեշտ կը գտնեմ, որ նախագահ Ռուզվէլթ, ոչ թէ պատգամներով, այլ գործօն մասնակցութեամբ՝ աշխատի խաղաղութեան պահպանումին, այլապէս օր մը պատերազմի հրէշը պիտի սպառնայ իր երկրին ալ։

Մինչ այդ, անհրաժեշտ է հզօր ըլլալ,— թող այս ըլլայ այս համագումարին տուած պատգամը։ Զօրանալ, զինուորապէս զօրանալ։ Ոչ մէկ խօսք եղաւ մեր ծովային ուժին մասին, որ անթերի է, դեռ կարելի է զօրացնել ցամաքային ուժը, այլ անպայման՝ օդային ուժը։ Մի՛ մոռնաք, սակայն, որ զինուորական ուժ կը նշանակէ ճարտարարուեստական ուժ։ Դժբախտաբար Ֆրանսական գրամագլուխը չի հպատակիր ճարտարարուեստական ուժը վերականգնելու պահանջներուն։ Թերեւս պատճառներ ունի, բայց իրողութիւն էր այսօր 18 միլիար բաց մը ունինք։ Գիտեմ որ մէջտեղ պիտի դրուի արժեգնի հարցը։ Ատեն է որ Ֆրանսան նկատենք առեւտրական տուն մը։ Եւ այստեղ բանուորներուն դառնալով՝ կ՚ըսեմ.— Երջանիկ մարդը այն էր իր աշխատանքին մէջ կը գտնէ իր հաճոյքը։ Ու կը դատապարտեմ գործարաններու գրաւումը, բանուորներու աշխատանքի շուկային վրայ։ Այս ըսելով չեմ ուզեր յուսահատեցնել բանուորը։ Կը բաւէ որ գիտնայ թէ աւելին կը ստանայ՝ երբ կը դիմէ իրաւարարութեան ։ Միւս կողմէ, ոչ մէկ վէճ կը ծագի, երբ գիտնանք բանուորին խօսիլ արդարութեան լեզուով ։

Այնուհետեւ Էռիօ կոչ ըրաւ համերաշխութեան, պախարակեց անոնք (համայնավարները) որոնք աղտոտ պայքար մը բացած են Տալատիէի դէմ, հրաւիրեց որ ձեռք ձեռքի տալով փրկեն Ֆրանսան։

Համագումարին պատգամաւորները յոտնկայս ծափահարեցին Էռիօն ։

Բանաձեւի պատրաստութեան ժամանակ, Ալպէր Պայեէ, որ ծանօթ է իբրեւ խմբագիր «Էօվր»ի եւ իբրեւ հեղինակ բազմաթիւ արժէքաւոր գործերու, խօսք առնելով դատապարտեց անոնք որ խիստ յարձակումներ գործած են Տալատիէի դէմ, բայց խնդրեց որ պատճառ չըլլան արմատականներու եւ համայնավարներու յարաբերութեանց խզումին, ու պահպանուի Ժող. Ճակատը։ Մտիկ չըրին, պոռչտուքներով արգելք եղան ճառը շարունակելու, բայց երբ ճառախօսը կը յամառէր, բոլորը ոտքի ելան եւ Մարսէյյեզը երգեցին, որպէսզի չկարենայ խօսիլ։ Ալպէր Պայեէ պոռաց թէ կը դատապարտէ կնդուղ կրողներու եւ Ֆլանտէնի միացեալ ճիգերը, կը դատապարտէ նահանջականներու խաղաղասիրութիւնը, կը դատապարտէ նաեւ վախկոտներու խաղաղասիրութիւնը, ու կը ցաւի որ խզում կը կատարուի։

Ժողովականները սակայն իրենց աղաղակներով կը հաստատէին թէ այլեւս նուիրագործուած է խզումը եւ չեն ուզեր աշխատիլ համայնավարներու հետ ։

Միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ բանաձեւը, որ կը հաստատէր խզումը, վստահութիւն կը յայտնէր Տալատիէի եւ իր քաղաքականութեան ։

Ի վերջոյ, Տալատիէ յայտարարեց թէ լրացած է կուսակցութեան նախագահի իր շրջանը, թէ այսուհետեւ պիտի աշխատի իբրեւ պարզ անդամ մը կուսակցութեան։ Ժողովականները միաձայնութեամբ եւ ձեռամբարձ զինք ընտրեցին դարձեալ նախագահ ։

Եւ համագումարը փակուեցաւ կէսօրէ վերջ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՕՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel

13 Նոյեմբեր, Կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անմոռանալի գիշեր

Մասնակցութեամբ փարիզահայ դերասաններու՝ Տիկին Լաքիֆեանի, Տիկին Քիւքճէրեանի, Օր. Ա. Սամուէլի, Պ. Պ. Գմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաքիֆեանի, Կ. Սրապի ։

կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար։

Նաեւ փարիզահայ շօֆէօրներու կեանքէն՝

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻԹԽՈՎ...

Տոմսերու գիները.— 15,—10,— 7.50 ֆրանք։

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շօֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի պիտի ունենայ 21 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19[illegible]9, ՔՈՒԻԶԷԻ սրահը

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխոչընդոտել։

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԱՌԻԹԷՆ

Զինուորագրութեան պատճառով ծախու է յուսմնկ սրճարանս (քաղաքին կեդրոնը), 33 Rue d'Aix. Մարսէյլ, արդիական բոլոր յարմարութիւններով։ Խ[illegible]ութիւն վրայ յարկաբաժին։ Պ[illegible]ւ 9 տարի։ Վարձք՝ տարեկան 1000 ֆրանք։ Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին։ Մատչելի պայմաններ։

ՏՕՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔՃԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ։

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն։

Կ՚ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ։

Fourrures de St. Bernard

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

Միակ վստահելի տունը ուր պիտի գտնէք տոկուն ապրանքներ՝ չեղչեալ գիներով։ Ոչնար արժանթէններ, իրական մորթեր, փիթուաններ, սկուսներ, օձիկներ, գարեր, վերարկուներ եւայլն։

Կը շինենք չափու վրայ մանթօներ՝ զանազան տեսակ մուշտակներէ, վերջին նորաձեւութիւններով ։

Կը ստանձնենք մուշտակներու նորոգութիւնը, ձեւափոխութիւնը, ներկելը եւ թանաժը։ Մուշտակները կը մաքրենք ձրի, կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէս օր ։

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch. Tél. Montmartre 69-70

Բացուած է ՐԱՖՖԻ ճաշարանի աշխատանքի նուագի շրջանը

Ամէն երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ կէս գիշեր հայ ընտիր նուագածուներու՝ քէմանչիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ եւ ուտի ՀԱՅԿԻ կողմէ ։

ՐԱՖՖԻ ճաշարանը յայտնի է բոլորին հայկական եւ եւրոպական իր հարուստ ճաշացուցակով եւ իր հանրածանօթ կովկասեան շաշլիկով ։

Տէր եւ տնօրէն Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue de Maubeuge, Paris 9e, Metro: Cadet, Le Peletier et N. D. de Lorette:

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿՏՈՐՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխական կերպասներու։ Փափաքողները կրնան ղրկել իրենց գնած ապրանքները։ Ունտէրվուտ եւ Ռոյալ գրի մեքենաներ։ Կը գնենք եւ կը ծախենք օտար դրամներ։ Կը ստանձնենք ապրանքներու embal lago եւ ապահովագրութիւն։ Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապրանքներու եւ պակածներու։

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Ցարդ խմացուէ քաղուած եւ անխոռնով պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը, Զգուշացէք ուրիշ օղիներէ որ արուեստական օղիներէ կ՚ըլլայ ձեր ստամոքսը կ՚այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ ձեր առողջութեան վնասէ ձեր միջնորդութեան։ Խմեցէք ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անուշահոտութիւնը եւ անփոփոխ կազդուրիչ համը ծանօթ ըլլալը ուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Mar-

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

MERCREDI 2 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3876

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ԴԱՐՁԱԿԷՏԸ

Ֆրանսայի արմատական ընկերվարական կուսակցութեան Մարսիլիոյ համագումարը նշանակելի պիտի մնայ այս երկրի քաղաքական պատմութեան մէջ։

Համագումարը տեղի կ'ունենար վերջին ծանրակշիռ դէպքերու վաղորդայնին։ Դէպքեր, որոնք մէկէ աւելի տխուր ճշմարտութիւններ երեւան հանեցին։

Միւնխի համաձայնութիւնը, որուն հետեւանքով իր բախտին լքուեցաւ փոքրիկ Չեխոսլովաքիան եւ բաժան բաժան եղաւ դրացի հզօր պետութեանց միջեւ, ծանր տպաւորութիւն առաջ բերած էր բոլոր հայրենասէր Ֆրանսացիներու հոգիին մէջ։ Անզօր կատաղութիւն մը պաշարած էր բոլորը։ Ամէն ոք յուսաբեկումի մատնուած էր, տեսնելով որ երէկուան պարտուած ու ծնկաչոք Գերմանիան այսօր տիրականօրէն իր կամքը կը պարտադրէ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի, կռթնած իր սեփական ուժին վրայ։

Յուսալքումը մեծ էր մանաւանդ անոր համար, որ գերմանական ահաւոր պատրաստութեանց դիմաց՝ երէկի յաղթականները զինուորական հաւասար ուժ մը չէին ներկայացներ։ Անգլիա զինադադարին յաջորդող տարիներու ընթացքին Գերմանիան չոյելու քաղաքականութեան հետեւած էր։ Մեծ պատերազմին վնասները դարմանելու համար Գերմանիոյ վրայ դրուած տուգանքը ջնջելու պատճառ դարձած էր։ Նենգամիտ Ալպիոն իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ խորախորհուրդ գաղտնիքներ ունի, որոնց թափանցելը ամէն հասարակ մահկանացուի գործը չէ։

Ուրեմն, Անգլիոյ լռելեայն քաջալերութեամբ էր, որ Գերմանիա հետզհետէ թօթափած էր իր վրայ ծանրացող սեղմումները, մինչեւ որ աստիճանական զարգացումով հասաւ այսօրուան վիճակին։ Վերջին տարիներու պատմութիւնը շատ թարմ է տակաւին եւ հարկ չկայ մանրամասնելու այդ զարգացման փուլերը։

Իրականութիւն մը կայ այսօր, չոր ու պերճախօս. Գերմանիա տուեալ հոգեբանական վայրկեանին, աշխարհի առջեւ կանգնեցաւ կոկորդիլ եւ յաղթեց. մինչ ժողովրդավար կոչուած պետութիւնները չկրցան նոյնիսկ աստիճան մը մեղմել Հիթլէրի վճռական պահանջները։ Ու Գերմանիոյ դիկտատորը ստացաւ այն բոլորը, ինչ որ կը պահանջէր, առանց կաթիլ մը արիւն թափելու, ինչպէս որ Աւստրիան ալ նոյն ձեւով գրաւած էր եւ «Ազգերու Դաշնակցութեան» անունով Աւստրիոյ անկախութեան երաշխաւոր դարձած մեծ ու փոքր պետութիւնները ոչ իսկ ձայն ու ծպտուն հանած էին։

Ահա այսպիսի ծանր դէպքերու վաղորդայնին է որ բացուեցաւ Մարսիլիոյ համագումարը, հոգեբանական շատ ուժեղ բեկումի մթնոլորտի մը մէջ։

Մօտիկ անցեալը ամօթի ու նախատինքի զգացումներ արթնցուցած էր բոլորի սրտին մէջ։ Պէտք է որ բան մը փոխուէր վերջապէս Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան մէջ։ Այս մասին երկու կարծիք չէր կրնար գոյութիւն ունենալ։

Խորհրդարանը, իր կարճատեւ եւ բացառիկ նստաշրջանին մէջ արդէն իսկ թարգմանն եղած էր ամբողջ երկրին մէջ առաջ եկած նոր մտայնութեան։ Երեսփոխանական ժողովին մէջ կազմուած էր նոր մեծամասնութիւն մը՝ արտակարգ լիազօրութիւններ տալու համար Տալատիէի դահլիճին։ «Ժողովրդական Ճակատ»ը ճեղքուած էր արդէն այդ լիազօրութեանց քուէարկութեան առթիւ. համայնավարները դէմ քուէարկած էին, իսկ ընկերվարականները ձեռնպահ մնացած։

Այսպէս ուրեմն, 1935 յուլիս 14ի դաշինքը, որով երեք կուսակցութիւնները «Ժողովրդական Ճակատ» կազմած էին եւ 1936ի ընտրութեանց առթիւ յաղթանակը տարած, ուժեղ ցնցում մը կը ստանար երեսփ. ժողովին մէջ, ճգնաժամային վայրկեանի մը։

Այդ ցնցումը աւելի ահաւոր եղաւ Մարսիլիոյ մէջ, ուր Արմատականները խզեցին իրենց կապը համայնավարներուն հետ։ Այս վերջինները քաղաքական տագնապի ամէնէն ծանր օրերուն, չէին քաշուած ընդդիմադիրի դիրք բռնելէ կառավարութեան դէմ, զայն իրենց դիւրին եւ ամբոխավար քննադատութեանց թիրախ դարձնելով։

Միւս կողմէ, վերահաս արտաքին վտանգի նախօրեակին համայնավարներն էին, որ քաջալերած էին զանազան բանուորական կամ արհեստակցական միութեանց գործադուլները, որոնք ծանրապէս վնասած էին երկրին բնականոն գործունէութիւնը եւ անոր տկարութեան պատճառ դարձած։ Ընկերային նոր օրէնքները բանուոր եւ աշխատաւոր դասակարգին բազմաթիւ բարիքներ պարգեւած էին։ Համայնավարները կը ջանային ծայրայեղութեան տանիլ մէկն բան եւ արգելք կ'ըլլային նոյնիսկ ազգային պաշտպանութեան յանձնուած գործարաններու մէջ աշխատանքի ժամերու յաւելման։

Ներքին քաղաքականութեան մէջ ի յայտ եկած այս երեւոյթը, միացած արտաքին վտանգի ծանր սպառնալիքներուն, առաջ բերած էին այնպիսի մտայնութիւն մը, որ երեսփոխանական ժողովէն վերջ իր վերջնական նուիրագործումն ունեցաւ Մարսիլիոյ մէջ։

«Ժողովրդական Ճակատ»ին մէջ մեծ ճեղք մը առաջ եկած է հիմա։ Համայնավարները, պատկանելով հանդերձ այդ ճակատին, ամիսներէ ի վեր խուլ պայքար կը մղէին նոյն ճակատի ծրագիրը գործադրելու կոչուած կառավարութեան դէմ։ Այժմ անոնք կը նետեն իրենց դիմակը եւ պաշտօնապէս կ'անցնին ընդդիմադիրի ճակատին վրայ։

Մարսիլիան այս ձեւով կը հանդիսանայ նոր դարձակէտ մը Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան համար։ Երէկի ընդդիմադիրները, մղուած հայրենասիրութենէ, բոլորուած են արմատական կառավարութեան շուրջ եւ թիկունք կը հանդիսանան անոր նոր քաղաքականութեան մէջ, որ ներշնչուած է վայրկեանի ստիպողական պահանջներէն։ Կառավարութիւնը ծրագրած է Ֆրանսան դարձնել ուժեղ ներքին եւ արտաքին ճակատներուն վրայ։ Այս ծրագրին շուրջ իրեն պիտի աջակցին բոլոր հայրենասէր տարրերը, վեր կուսակցական փոքր նկատումներէ։

Վերջին դէպքերը ցոյց տուին թէ Ֆրանսա կրնայ վտանգուիլ ներկայ ընթացքով։ Պէտք է բան մը փոխուէր վերջապէս։ Այդ փոփոխութիւնը տեղի ունեցաւ։ Կառավարութիւնը շրջապատուած է բարեյոյս տարրերով։ Նոր գործունէութեան շրջան մը բացուած է իր առջեւ։ Լիազօրուած է օրէնք-հրամանագիրներով վերականգնումի ճիգեր փորձել բոլոր մարզերուն մէջ։

Կը մնայ որ բոլոր քաղաքացիները կատարեն իրենց վիճակուած պարտականութիւնները, որպէսզի գործելու զօրեղ կամքով տոգորուած կառավարութիւնը յաջողի իր ձեռնարկներուն մէջ։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՒ ՆՈՐ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ-ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

Մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ նոր հրովարտակ-օրէնքներու բովանդակութեան մասին։ Նախարարները պատուոյ խօսք տուած են որ եւ է տեղեկութիւն չտալ այդ մասին։ Տալատիէ կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները մասնագէտներու հետ, որպէսզի մինչեւ շաբաթ պատրաստէ երկրին ելմտական ու տնտեսական վերականգնումի հրովարտակ-օրէնքները։ Կը կարծուի թէ Տալատիէ նոր տուրքեր պիտի դնէ ժառանգութեան եւ արժեթուղթերու փոխանցման վրայ։ Պիտի վերահաստատէ գործաւորութեանց տուրքը նոր փոփոխութեամբ մը։ Սեղմումներու պիտի ենթարկէ ոսկիի եւ օտար թղթադրամներու վրայ կատարուած շահադիտութիւնը։ Տարբեր պայմանաւորում մը պիտի տայ պետական դրամատան կատարելիք փոխատուութեանց։ Պիտի վերաքննէ նախկին պատերազմիկներու հանգստեան թոշակի իրաւունքը։ Վերջապէս պիտի բարեփոխէ գործադուլի իրաւունքը, իրաւարարութեան օրէնսդրական ձեւը, եւայլն։

Լեհական հրեաները Գերմանիոյ մէջ

Գերմանական կառավարութիւնը անցեալ ուրբաթ յանկարծ ձերբակալեց Լեհաստանի հպատակ հրեաները եւ տարաջնորդեց սահմանագլուխ։ Լեհական կառավարութիւնը բողոքի նշան, ձերբակալեց Լեհաստանի Գերմանները՝ արտաքսելու համար։ Անմիջապէս սկսան բանակցութիւնները եւ Գերմանիա տեղի տուաւ։

Հասած տեղեկութեանց համաձայն, գերմանական ոստիկանութիւնը մէկ օրուան մէջ ձերբակալած էր 13,000 հրեայ, 6000ը նոյն օրն իսկ սահմաններէն դուրս նետած։ Վրայ հասնելով գերմանա-լեհական համաձայնութիւնը, ոստիկանութիւնը ազատ արձակեց մնացեալները, թողլով որ վերադառնան իրենց տուները անհատական ծախքով։ Անոնք որ դրամ ունէին՝ սահմանէն վերադարձան Պերլին, Միւնիխ եւ Լայփցիկ, իսկ անոնք որ դրամ չունէին, կը սպասեն սահմանին վրայ։ Սահմանէն դուրս հանուածները իրաւունք չունին վերադառնալու ցնոր տնօրինութիւն։

Լեհական կարմիր խաչը եւ բանակը տաք կերակուր եւ հագուստ հասցուցին այս խեղճերուն։

Գերմանիայէն վտարեալներէն շատեր երբեք ապրած չեն Լեհաստանի մէջ եւ շատերը լեհերէն խօսիլ չեն գիտեր, նոյնիսկ չեն նորոգած իրենց անցագիրները երկար ատենէ ի վեր։

Մօտաւորապէս 40,000 կը հաշուեն Լեհաստանի հպատակ հրեաները, որոնք կը բնակին Գերմանիոյ մէջ։

*** Տանցիկի մէջ արգիլուեցաւ հրեայ բժիշկներուն բժշկութիւն ի գործ դնել։

Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը

Հեռագիրները կը հաղորդեն թէ կիրակի օրուընէ ի վեր բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենան Էպրոյի ճակատին վրայ։

Ըստ ազգայնականներու պատերազմական զեկոյցին, կատաղի թնդանօթաձգութենէ մը վերջ ցամաքային բանակը անցած է յարձակողականի եւ գրաւած՝ Սիէռրա Քապալսի թշնամի դիրքերը, մինչ օդանաւերը անընդհատ ռումբ կը թափէին երկինքէն։ Ազգայնականները գերի վարած են 700 հոգի, գրաւեալ դիրքերուն մէջ գտած են 440 դիակ։ Դիրքերու մէկ մասին մէջ կռիւը կը շարունակուի տակաւին, սուրով ու ձեռնառումբով։ Ազգայնականները վար ձգեցին տասներչորս թշնամի օդանաւեր։

Ըստ հանրապետականներու պատերազմական զեկոյցին, եօթներորդ յարձակողականն է այս զոր ազգայնականները կը կատարեն Էպրա գետն եզերող ցից դիրքերու վրայ։ Յարձակողականը ուղղուած էր մասնաւորաբար Փանտոլսի եւ Սալպաթէրրասի գծին դէմ, բայց շատ արիւնահեղ եղաւ Սիէռրա Քապալսի դիրքերուն վրայ։ Թշնամին ետ մղուեցաւ մեծ կորուստներով եւ հանրապետականները վար ձգեցին հինգ ազգայնական օդանաւեր։

— oo —

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը Փարիզի դեսպանութեան թեկնածու ներկայացուց Կուարիլլիան։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀՌՈՄ-ՊԵՐԼԻՆ ԻՐԱՒԱՐԱՐ ՉԵԽԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ

Այսօր, Չորեքշաբթի, Վիէննայի մէջ կը խորհրդակցին Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Չեխօսլովաքիոյ արտաքին նախարարները, լուծելու համար չեխօ-հունգարական նոր սահմաններու հարցը։

Ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, Չեխերը եւ Հունգարները չկարենալով լուծել ցեղագրական սահմանագծումի հարցը, երկուստեք իրաւարար նշանակեցին Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ կառավարութիւնները։ Երբ Ֆոն Ռիպպընթրոփ վերջերս այցելեց Հռոմ, իր տեսակցութեանց ընթացքին քննեց այս խնդիրն ալ, զոր տարբեր ձեւով կ'ուզէր լուծել Հռոմ,— արդարեւ, սկիզբները կ'ըսուէր թէ իտալական կառավարութիւնը դէմ է հունգարեւլեհական սահմաններու միացումին։ Այդ խորհրդակցութիւններէն վերջ, Ֆոն Ռիպպընթրոփ վերադարձաւ Պերխթէսկատըն, զեկուցում տալու Հիթլէրի։ Կը թուի թէ Հռոմ եւ Պերլին համաձայնած են, որ Չեխիոյ եւ Հունգարիոյ կողմէ խնդրուած իրաւարարի դերը ընդունելով՝ Վիէննա հրաւիրեցին չեխական եւ հունգարական արտաքին նախարարները, որոնք պիտի ընդունին ինչ վճիռ ալ տան Ֆոն Ռիպպընթրոփ եւ կոմս Չիանօ։

Թուրքիա ճնշումի տակ

«Ժուռնալ տը Մոսկու» յօդուած մը նուիրելով Թուրքիոյ հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին, կը պանծացնէ Աթաթիւրքի կատարած յեղափոխութիւնը, բայց կ'աւելցնէ որ վտանգի տակ կը գտնուի Թուրքիոյ տնտեսութիւնը եւ հետեւաբար անկախութիւնը, որովհետեւ Գերմանիա եւ Իտալիա կ'աշխատին իրենց ազդեցութեան ենթարկել Թուրքիան՝ «սպառնալիքով եւ տնտեսական թափանցումով»։

Այդ յօդուածէն կը քաղենք հետեւեալ կարեւոր մասերը.—

Կրնայ ըլլալ որ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը, մասնաւորաբար միջազգային ներկայ խռովայոյզ կացութեան մէջ, կարենայ իր ազգ. անկախութիւնը սպառնալիքի առջեւ գտնել նորէն։

Ֆաշիստ պետութիւնները ընդարձակ ծրագիրներ կը մշակեն Թուրքիոյ մասին։ Նկատելով որ Թուրքիա իր ռազմագիտական դիրքով եւ հարուստ նախանիւթերով մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ, կ'ուզեն Թուրքիան իրենց պատերազմական նպատակներուն ծառայեցնել շանթաժով, սպառնալիքով, քաղաքական ամէն տեսակ միջոցներով եւ «խաղաղասիրական» կոչուած տնտեսական ու ելմտական թափանցումով։

Ֆաշական պետութիւնները, օգտուելով կարգ մը «ռամկավարական» պետութեանց թոյլտուութենէն, կը փորձեն արմատ նետել Թուրքիոյ մէջ եւ զայն իրենց ազդեցութեան ենթարկել։ Թուրքիոյ ներսերն իսկ գործող Ֆաշիստ գործակալները կը ջանան Թուրք կառավարութիւնը հեռացնել խաղաղասէր պետութիւններէն եւ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքներէն։

Անոնց գործունէութիւնը կը ձգտի կացինահար ընել Թուրքիոյ ազգ. անկախութիւնը եւ քանդել այն արդիւնքները, զորս Թուրք ազգը ձեռք ձգեց ազատագրութեան իր դժուարին պայքարին մէջ։

Թուրքիա իր 15րդ տարեդարձը կը տօնէ միջազգային չափազանց բարդ կացութեան մը մէջ։ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը, որ աշխարհագրական եւ քաղաքական կարեւոր քառուղիի առջեւ կը գտնուի, պիտի կրնայ օժանդակութիւն ցոյց տալ խաղաղութեան ամրապնդման եւ համաշխարհային նոր սպանդի մը սպառնալիքին տակ գտնուող մարդկութեան պաշտպանութեան»։

Բրիտանական դահլիճը նոր կազմով եւ ծրագրով

Երկուշաբթի նիստի հրաւիրելով բրիտանական դահլիճը, Չէմպըրլէն իր պաշտօնակիցներուն հաղորդեց փոփոխութիւնը զոր կատարած էր դահլիճի կազմին մէջ։ Այսպէս լորտ Րընսիմէն, Սըր Ճոն Անտէրսըն եւ Մաքտոնալտ առնուած են դահլիճին մէջ։ Այս նորոգ կազմով՝ դահլիճը ներկայացաւ խորհրդարանին, որ բացուեցաւ երէկ։ Չէմպըրլէն ներկայացուց իր քաղաքական ծրագիրը, Գերմանիոյ պահանջները գաղութներու մասին, (անգլիական թերթ մը կը գրէ թէ Չէմպըրլէն համաձայն է կարգ մը գաղութներ վերադարձնելու Գերմանիոյ, պայմանով որ այս վերջինը համաձայնի սահմանափակել իր սպառազինութիւնները եւ կնքէ ոչ-յարձակողական դաշինք մը)։

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ խորհրդարանին պարզեց նաեւ ազգ. պաշտպանութեան եւ սպառազինութեան իր ծրագիրները։

Ամերիկա կը սպառազինուի

Նախագահ Ռուզվէլթ ամիս մը առաջ կազմած էր մասնաւոր յանձնախումբ մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլար ազգային պաշտպանութեան համար զօրաշարժի ենթարկել երկրին արտադրական ուժերը եւ յատկապէս ուժի եւ ելեկտրականութեան հաստատութիւնները, «այնպէս որ ոչ մէկ օտար պետութիւն չհամարձակի նեղութիւն պատճառել Ամերիկայի»։

Պատերազմական նախարարին օգնականը, Լուի Ճանսըն, յայտարարեց թէ կազմուած է ազգային պաշտպանութեան ծրագիրը, որու համաձայն մէկ միլիար տոլար պիտի ծախսուի կառավարութեան կողմէ ազգային պաշտպանութեան համար, իսկ յառաջիկայ երկու տարիներու ընթացքին մասնաւոր ընկերութիւններ, ուժի ելեկտրականութեան հաստատութիւններ երկու միլիար տոլար պիտի ծախսեն ընդարձակելու համար իրենց գործառնութիւնները։

Բովանդակ երկրին մէջ առաջին առթիւ պիտի ստեղծուի ելեկ. ուժի արտադրութեան ընդարձակ ցանց մը, որ բոլոր վայրերը պիտի կապէ իրարու հետ եւ Ամերիկայի պատերազմական պէտքերուն արագօրէն գոհացում տալու վիճակի մէջ պիտի դրուի։

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐՆ ՈՒ ՀՄԱՅՔԸ

Հոկտեմբեր 15ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի շրջանի 45րդ Պատգամաւորական Ժողովը վերջացուց իր աշխատանքները ներդաշնակ եւ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

Ամբողջ շաբաթ մը տեւող իր նիստերու ընթացքին Պատգամաւորական Ժողովը լսեց զեկուցումներ թէ՛ տեղական եւ թէ ընդհանուր կուսակցական գործերու մասին, մանրակրկիտ քննութեան ենթարկեց զանոնք եւ տուաւ պատշաճ որոշումներ:

Պատգամաւորական Ժողովը անդրադարձաւ նաեւ գաղութային եւ ազգային հրատապ խնդիրներուն եւ անոնց լուծման համար որոշ բանաձեւեր հանեց:

Պատգամաւորական Ժողովը մասնաւոր գոհունակութեամբ լսեց Կուսակցութեան Ընդհանուր Ժողովին մասնակցած պատգամաւորներու զեկուցումները եւ աւելորդ անգամ մը եւս համոզուեցաւ, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, հակառակ վերջին տարիներու մէջ իրեն դէմ մղուած կատաղի պայքարներուն, այսօր եւս առաջուան նման տիրական ոյժ մըն է հայ իրականութեան մէջ եւ որ հայ ժողովուրդի լայն զանգուածները ամէն տեղ առաջուան նման փարած կը մնան մեր կազմակերպութեան, անոր առաջնորդութեան կ'ապաւինին եւ անկէ կը սպասեն իրենց ազգային իղձերու, ձըգտումներու եւ իտէալներու իրագործումը:

Վստահ ենք, թէ ընթերցողը ոեւէ անսպասելի կամ զարմանալի բան պիտի չգտնէ ասոր մէջ: Ամէն գիտակից, արթուն ու աննախապաշար հայ շատ լաւ գիտէ թէ՝ եթէ վաղը Խորհրդային իշխանութիւնը տապալուի Հայաստանի մէջ կամ կարմիր բանակը քաշուի Կովկասէն, ինչ որ Միւնխէնէն յետոյ պէտք է նկատել ոչ միայն շատ հաւանական, այլ եւ նոյնիսկ անխուսափելի, հայ ժողովուրդը Հայաստանի մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութենէն զատ չպիտի կարենայ գտնել ուրիշ ոեւէ քաղաքական կազմակերպութիւն, որ ընդունակ ըլլայ առաջնորդելու զինք իր գոյութեան եւ ազատութեան նոր պայքարներուն մէջ:

Արդարեւ, Հնչակեանները, որոնք արդէն քայքայուած եւ հազար կտոր եղած էին Խորհրդային իշխանութեան Հայաստան գալէն առաջ՝ վերջին 18 տարիներու ընթացքին խառնուեցան բոլշեւիկներու հետ կամ բոլշեւիկներու թմբուկը զարկին: Այսօրուան Հայաստանի մէջ անոնք երբեք կարեւոր դեր մը չեն կրցած կատարել եւ վաղն ալ ապահովաբար պիտի չկրնան կատարել, քանի որ իրենց բախտը ամբողջովին կապեցին մահուան դատապարտուած բոլշեւիկներու հետ:

Ռամկավարները, որոնք միշտ ալ եղած են գաղութային կազմակերպութիւն մը եւ այսօրուան Հայաստանը գացած են իբրեւ հիւրեր, ոչ ոեւէ հետեւորդներ ունին հոն եւ ոչ ալ ծանօթ են Հայաստանի ժողովուրդին: Ուստի, անկարելի միամտութիւն պիտի ըլլար սպասել, որ Հայաստանի ժողովուրդը օրհասական վտանգի պահուն յանկարծ պիտի ուզէ անոնց յանձնել իր փոթորկայոյզ քաղաքական նաւին ղեկը: Ապահովաբար, Ռամկավար առաջնորդներէն ոեւէ մէկն ալ այդպիսի պահու մը չպիտի ըլլայ Հայաստանի մէջ՝ այդպիսի պատասխանատու դեր մը ստանձնելու համար:

Աւելորդ է ըսել, թէ հայ բոլշեւիկները, որոնց խղճուկ մնացորդները կան այժմ Հայաստանի մէջ, Ստալինի մաքրագործումներու հետեւանքով, անտարակոյս խոյս պիտի տան Հայաստանէն, անմիջապէս որ իրենց յենարանն ու պաշտպանն եղող կարմիր զօրքերը ոեւէ պատճառով հեռանան մեր մայր երկրէն:

Եւ հայ ժողովուրդը ինքզինքը պիտի գտնէ 1914 կամ 1918 թուականները յիշեցնող վիճակի մը մէջ, ուր իր միակ ապաւէնը պիտի ըլլայ կրկին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Վերջին մօտ 50 տարիներու ընթացքին, մանաւանդ վերջին քառորդ դարու ընթացքին ան է, եղած հայ զանգուածներու հետ հայութեան ամէնէն օրհասական շրջաններուն՝ ըլլալով մեր ժողովուրդի արթուն պահակը, առաջնորդն ու մարտական գրեթէ միակ ոյժը՝ իր ինքնապաշտպանութեան եւ ազատագրութեան մեծ պայքարներուն մէջ: Եւ կասկած չկայ, որ այսուհետեւ եւս Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը պիտի շարունակէ կատարել իր պատմական այդ մեծ առաքելութիւնը:

Անշուշտ հայ ժողովուրդը շատ լաւ գիտէ, թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը գործած է սխալներ եւ այսօր ալ ունի թերութիւններ. բայց ան գիտէ նաեւ, թէ Հ. Յ. Դաշնակցութենէն անհամեմատ աւելի մեծ սխալներ գործած են ուրիշ կուսակցութիւններ եւ այսօր ալ անոնք շատ աւելի մեծ թերութիւններով ծանրաբեռնուած են:

Աւելին. հայ ժողովուրդը շատ լաւ գիտէ, թէ ոեւէ հայ քաղաքական կազմակերպութիւն այնքան դրական եւ անգնահատելի ծառայութիւններ չէ մատուցած հայ ժողովուրդին, որքան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը. թէ ոեւէ հայ կուսակցութիւն այնքան մեծ մարտական առաքինութիւններ ցոյց չէ տուած եւ այնքան քաղաքական մեծ փորձառութիւն չունի, որքան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը. թէ ոչ մէկ հայ քաղաքական կուսակցութիւն յաջողած է ոեւէ ատեն երեւան բերել կարգապահութեան, միաբանութեան, զոհողութեան, կամքի եւ հաւատի այնքան ոյժ, որքան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, թէ վերջապէս, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է միայն բոլոր հայ քաղաքական կուսակցութիւններուն մէջ, որ յաջողած է իր դրօշին տակ անխտիր հաւաքել ե՛ւ արեւմտահայերը, ե՛ւ արեւելահայերը, ե՛ւ խարբերդցիները, ե՛ւ ղարաբաղցիները, ե՛ւ երեւանցիները ե՛ւ պոլսեցիները, ինչպէս լուսաւորչականները, այնպէս ալ կաթոլիկներն ու բողոքականները՝ ատոնց բոլորէն ալ իր շարքերուն մէջ առնելով ամբողջ զանգուածներ:

Հայ քաղաքական կուսակցութիւններէն միայն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն էր, որ իր բախտը չկապեց երբեք Խորհրդային կառավարութեան հետ, հետեւողականօրէն, անտեղիտալիօրէն պայքար մղեց անոր դէմ, հաւատարիմ մնաց Հայ Դատին, աննկուն կերպով շարունակեց հետապնդել հայ ազգային նպատակները, ամէն գնով պաշտպանեց հայ ժողովուրդի շահերն ու պահանջները, ջերմեռանդ հաւատով վառ պահեց հայ ազգային ձըգտումներն ու իտէալները հայ ժողովրդական զանգուածներու մէջ, երբեք չուզեց շփոթել Հայաստանը անոր տէր դարձած բռնակալ օտար կառավարութեան հետ, երբեք չփորձեց մոլորեցնել հայ ժողովուրդի գիտակցութիւնը հաճելի կեղծիքներով ու պատրանքներով, այլ, ընդհակառակը, ոյժ եւ եռանդ չխնայեց դառն ճշմարտութիւնն ու իրականութիւնը ներկայացնելու հայ հասարակութեան եւ իր կարելին ըրաւ, որպէսզի հայ ժողովուրդը աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ ի վիճակի ըլլայ աւելի արթուն, աւելի շրջահայեաց, աւելի իրապաշտ, աւելի վճռական եւ աւելի արդիւնաւոր կերպով մղել իր գոյութեան եւ ազատութեան պայքարը:

Հակառակ վերջին տարիներու ընթացքին Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ եղած կատաղի յարձակումներուն, զրպարտութիւններուն, սադրանքներուն եւ դաւերուն, հայ զանգուածները ամէն տեղ իրենց հոգիի խորքին մէջ պահած են այն յստակ գիտակցութիւնը թէ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը միակ քաղաքական հայ կազմակերպութիւնն է, որ ինչպէս անցեալին մէջ կատարած է, այնպէս ալ յառաջիկային ընդունակ է կատարելու արթուն պահակի եւ առջնորդի նախախնամական դերը հայ ժողովուրդի գոյութեան եւ ազատութեան պայքարին մէջ:

Պատգամաւորական Ժողովի փակման առթիւ անցեալ Կիրակի օրը Ֆրանքլին Ինին Հոլի մէջ սարքուած հրապարակային խանդավառ ժողովը, որուն ներկայ էր մեծ բազմութիւն մը, աւելորդ ապացոյց մըն էր հայ զանգուածի բուռն հետաքրքրութեան, ջերմ վերաբերումին եւ անխախտ հաւատքին դէպի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի)

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հեղեղէն վերջն է որ կորուստներու եւ աւերումի իրական պատկերը կը պարզուի:

Հաշիւ եւ հաշուեկշիռ հանդարտ օրերու գործ են:

Չեխոսլովաքեան խնդիրը փոթորկեց աշխարհի խիղճն ու գիտակցութիւնը:

Դիւանագիտական աշխարհը իր շըրջանը բոլորեց, այժմ մասնագէտներու աշխատանքը սկսած է, անոնց մտահոգութիւններուն ներքին ծալքերն է որ կը պարզուին:

Անգլիական Military Magazineը իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ ահռելի յայտնութիւններ կ'ընէ, զինուորական եւ ռազմական նոր մտահոգութիւններու մասին, փաստացի տուեալներ մէջտեղ դնելով:

Հիթլէր չուզեց ժամանակ տալ, որ Չեխոսլովաքիան Զուտէթներու շրջանը պարպէ, հեռացնէ զինուորական մթերանոցները, քայքայէ եւ անգործածելութեան վերածէ բերդերը, անհետացնէ զինուորական գաղտնիքներու վերջին հետքը:

Անգլիա եւ Ֆրանսա համաձայնեցան: Թէ ինչո՞ւ՝ պատճառները դեռ անորոշ կը մնան: Բայց մէկ բան պարզ է, որ Հիթլէր գործնական մարդու եւ հեռատեսութեան բոլոր գիծերուն վըրայ տաղանդաւոր դուրս եկաւ, եթէ ոչ յաղթական:

«Մեր գրաւած հողերու արժէքէն աւելի շահեցանք մեր թշնամիներուն զինուորական եւ թէքնիք գաղտնիքին տիրանալով», կ'ըսէ գերմանական մամուլը, եւ անգլիական մասնագէտները կուգան այդ պարագան հաստատել:

Ահա թէ ինչպէս.—

Skodaի գործարանը, միակը իր տեսակին մէջ, եղած է Պալքաններուն, Թուրքիոյ, Պարսկաստանի, նոյնիսկ Ռուսիոյ ծանր ռազմամթերքի, հրասայլերու, թնդանօթներու, ռմբաձիգներու հայթայթիչը երկար տարիներէ ի վեր: Չեխոսլովաքեան օդանաւային ընկերութեան գործարանները թէքնիք կերպով կատարելագործուած, օգտուելով ֆրանսական եւ անգլիական թէքնիք առաւելութիւններէն, եղած են հայթայթիչը հազարաւոր օդանաւերու փոքր դաշնակիցներուն եւ Պալքանեան ուխտին մաս կազմող երկիրներուն:

Գերմանիան Զուտէթներու շրջանին մէջ ձեռք ձգեց ըստ զինուորական մասնագէտներու հաշիւին, 385 զանազան տեսակի զինուորական օդանաւեր, 1000 մարտկոցային, լեռնային թնդանօթներ, 600 գնդացիրներ, 100 հազար հրացաններ եւ ահագին քանակութեամբ ռումբեր, թունաւորիչ կազի պահեստներ եւ տարիներու յամառ աշխատանքով եւ ահագին գումարներ ծախսելով շինուած ամրութիւններ եւ անոնց տիրելու գաղտնիքը, անոնց մուտքի բանալիները:

Այս աւարին արժէքը չէ որ կը տխրեցնէ Անգլիացիներն ու Ֆրանսացիները, անոնց արժէքովը չէ որ կը մտահոգուին զինուորական մասնագէտները, այլ անոնց գաղտնիքին պարզուելովը, որ արտակարգ եւ անհաշուելի վնասներ պիտի պատճառէ նոր սպառազինման այսօրուան իրենց ճիգին ու ձգտումներուն:

Դեռ աւելին, ռուսական նոր զէնքերու եւ նոր գիւտերուն վրայ եւս ձեռք դրաւ Հիթլէր, քանի որ Ռուսները Չեխոսլովաքիայի պաշտպանութեան համար, իբր դաշնակիցներ, հոն փոխադրած էին ահագին քանակութեամբ ռազմանիւթեր դէպի Պոհեմիա, գերմանականին ճակատին մօտ:

Պէտք չէ մոռնալ որ Ֆրանսան ալ իր կարգին իր լաւագոյն ռազմանիւթերէն եւ ռազմամթերքային հարստութենէն բաժին հանած էր Չեխոսլովաքիոյ:

Այս բոլոր տուեալներէն կը հետեւցնէ անգլիական մամուլը. «Գերմանիա յաղթանակներու մեծագոյնը շահեցաւ, եւ պատմութիւնը ցոյց պիտի տայ թէ որքան սուղ պիտի վճարենք մենք:

«Գերմանիան տէր է այսօր Մաժինոյի ամրութիւններու բանալիներուն:

«Գերմանիան ծանօթ է մեր օդանաւային եւ ռմբակոծման ուժին եւ տարողութեանը:

«Գերմանիան կը ճանչնայ մեր քիմիական ինքնապաշտպանութեան զէնքերը:

«Գերմանիան գիտէ մեր թնդանօթներու, մեր զէնքերու եւ ռազմանիւթերու գաղտնիքը:

«Գերմանիան քննեց, ստուգեց վերջ գործնական եւ գիտական մեթոտներով Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ ինքնապաշտպանութեան թէքնիքը եւ անոնց գաղտնիքները, վաղը վիճակի պիտի ըլլայ կրկին մեզ արհամարհելու:

«Ճիշդ է՝ մենք նոր եւ հսկայ գումարներ կը տրամադրենք, կ'առնենք բանուորներուն զինուորական եւ ռազմական արդիւնաբերութեան մէջ աւելորդ ժամեր աշխատիլ, բայց ի՞նչպէս եւ ե՞րբ կրնանք առիթը եւ ժամանակը գտնել մեր ռազմամթերքային ամբողջ յօրինուածքը, յատակագիծը փոխելու, նոր գիւտեր, նոր թէքնիք, նոր կաղեր գտնելու, որոնց մեր թշնամին ծանօթ չըլլայ:

«Բնականոն վիճակի մէջ, տարիներ պայմաններու տակ Գերմանիան ինչքան ճիգեր պիտի թափէր, ինչքան զոհողութիւններ պիտի ընէր տիրելու համար մեր գաղտնիքին:

«Եթէ կը զինուինք, թշնամի եւ հակառակորդներ ունենալնուս համար, պէտք է որ զինուելէ առաջ մենք ալ մեր հակառակորդին ռազմանիւթի գաղտնիքներուն տիրանանք: Քանի այդ անկարելի է, եւ քանի թշնամին ծանօթ է մեր գաղտնիքներուն, պայքարը եւ զոհողութիւնները, ուժերու սպառումը, մեզ՝ մեր հետապնդած նպատակին չեն կրնար հասցնել»:

Կրնայ ըլլալ որ տակաւին կան գաղտնիքներ որոնց մասին չգիտէ Հիթլէրական Գերմանիան, կրնայ ըլլալ որ այս թիւերն ու ակնարկութիւնները չափազանցուած են եւ դրդուած քաղաքական պայքարներու, ներքին ազգային ընկերային հոսանքներէն մէկուն եւ կամ միւսին օգտակար ըլլալու միտումով, բայց մէկ բան պարզ է որ Գերմանիան Զուտէթներու խնդրին լուծման հետ, գրաւեց ու տիրապետեց Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ եւ ուրիշ մանր պետութիւններու զինուորական ինքնապաշտպանութեանց եւ անոնց թէքնիքին՝ գոնէ մէկ կարեւոր մասին:

Բանակային եւ զինուորական ըմբռնումով, թշնամիին գաղտնիքին տիրելը կը նշանակէ տիրել ու տիրապետել ռազմաճակատին:

Ահա թէ ինչու զինուորական բոլոր շրջանակները կը մտահոգուին Չեխոսլովաք հեղեղէն, Պոհէմեան հրդեհէն յետոյ:

Արդար չէ՞ անոնց մտահոգութիւնը:

Դեռ Գերմանիան իր վճռական խօսքն ունի արտասանելիք ապագայ միջազգային բնոյթ ունեցող բոլոր խնդիրներուն շուրջ, յենուած ոչ միայն իր ուժին, իր թէքնիքին, այլ եւ ծանօթ ըլլալով թշնամիին զէնքերուն եւ անոնց գաղտնիքին:

Եւ բնական չէ՞ հետեւցնել, թէ Հիթլէր այս պարագաները նախատեսելով էր որ չէր ուզեր ժամանակ տալ Պէնէշին եւ իր ժողովուրդին, չէր ուզեր շունչ առնելու եւ իր բոլորտիքը նայելու առիթը ստեղծել Չեխոսլովաքիոյ:

Ամէն ինչ չափուած ու ձեւակերպուած էր նախօրօք:

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՇԷՀԷՐԱԶԱՏ

Իսլամական աշխարհին մէջ կինը ընկերութեան մաս չի կազմեր: Այսպէս կ'ըսեն եւ կը գրեն մինչեւ այսօր ալ:

Ասիկա կանխակալ կարծիք մըն է, սակայն շատ ալ ճիշդ չէ, որովհետեւ եթէ խնդիրը խորապէս քննենք՝ պիտի տեսնենք որ կինը Արաբներուն մէջ տէրն է իր ունեցածներուն, ըլլան անոնք ամուսնանալէն առաջ իր սեփականութիւնը կամ ամուսնութենէն ետք ամուսինին կողմէ տրուած իրեն:

Արաբներու մէջ ամուսնութիւնը ամէնէն առաջ սիրոյ եւ զգացումի խնդիր է եւ ոչ թէ հաշուեմարեր գործ մը, ինչպէս է յաճախ Արեւմուտքի մէջ:

Ժողովրդական «Հազար ու մէկ գիշերներ» գործին մէջ, կնոջ հոգին ներկայացնող կեդրոնական դէմքն է Շէհերազատ, որ կը պատմէ, կը ցոլացնէ եւ կը պատկերացնէ քնքշելով տոհմիկ այն հոգեբանութիւնը որ կը վերագրուի արեւելքի կնոջ ու հասարակ:

Շահրիարին քով քանի մը ժամ անցընելու արտօնուած այս սուլթանուհին, Շէհերազատ, իր ուշիմութեան եւ գիտութեան շնորհիւ տարիներ կ'անցընէ, ամէն գիշեր նոր պատմութիւն մը աւելցնելով իր այնքան հետաքրքրական անցեալին իրադարձութիւնները եւ ապրումները պարզող հեքեաթներուն վրայ:

Բայց ով է Շահրիար:

Ան շատ հին ատեններ ապրող Արեւելքի թագաւոր մըն էր, որ 20 տարի արդարադատ իշխանութիւն մը ունեցաւ Հնդկաստանի եւ Չինաստանի կղզիներուն մէջ, մինչեւ այն օրը, երբ իմացաւ իր սիրական կնոջ անբարոյականութիւնը:

Ուստի իսկոյն ուզեց թողուլ պալատն ու գահը եւ ըսաւ եղբօրը որ նոյնպէս իրեն ցաւակից էր, ամուսնական նոյն ամբախտութեան հանդիպած ըլլալով: «Երթանք Ալլահին ճամբան, տեսնելու թէ ի՞նչ բախտ վիճակուած է մեզի, քանի որ այլեւս չենք կրնար թագաւորել այս տեղ, մինչեւ որ գտնենք ուրիշներ ալ որոնք եւս նոյն փորձառութեան հասած ըլլան»:

Երկու ճամբորդները գաղտնի դուռէ մը դուրս կ'ելլեն եւ կը մեկնին:

Բայց շատ չանցած՝ կը հանդիպին կիներու նուաղ հաւատարմութեան դէպքերու, կ'ունենան արտակարգ արկածախնդրութիւններ, որոնց հիման վրայ վստահութեան եւ շահագրգռութեան արժանի չեն գտներ իգական սեռը:

Անոնք յարգանքով կը յիշեն Յուսուֆի խօսքերը եւ չեն մոռնար որ «Իպլիս (սատանայ) արտաքսել տուաւ Ադամը դրախտէն՝ կնոջը պատճառով: Արաբ բանաստեղծը կ'աւելցնէ թէ «եզական հրաշք մը պիտի ըլլայ տեսնել մարդ մը, որ ինքզինքը ազատէ կնոջ հրապոյրէն»:

Երկու թափառաշրջիկները իրենց սրտոյն գոհացում գտած էին՝ տեսնելով որ մինակ չէին խաբէութեան աշխարհին մէջ:

Ուստի կը վերադառնան իրենց պալատը: Թագաւորը անմիջապէս կը սկսի վրէժ լուծել նախ գլխատել տալով իր անհաւատարիմ կինը:

Վէզիրը հրաման կը ստանայ ամէն իրիկուն երիտասարդ աղջիկ մը բերելու իր մասնաւոր յարկաբաժինը, Թա-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (56)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԼԵԱՆ

Կէսօրուան մօտ մեր ձիերը քշեցինք կիրճէ մը վար, դէպի Էլ - Օղլու գիւղը: Ողորմելի վայր մըն էր այդ գիւղը, որուն կեդրոնը կը գտնուէր խեղճուկրակ ճաւլէ մը:

Գաղիկ՝ մեր խումբը դեռ ամբողջութեամբ հոն չհասած, զայն կրակի տուաւ: Մենք ալ գիւղին մնացեալ մասը այրեցինք, որովհետեւ Եփրեմ անոր կողմէ եկաւ ըսելու որ, գիւղը պէտք է ամբողջութեամբ այրել, որպէսզի մեզ հետապնդելու եկող Թուրք զինուորները ապաստարան չկարենան գտնել: Սակայն այս գործողութիւնը մեզմէ բաւական ժամանակ խլեց եւ, մինչեւ ամենայետին սիւներուն ճարճատիլը, մենք Գաղիկէն շատ ետ մընացինք:

Ուիլն ու Կլօրիան մեզմէ առաջ կ'երթային, Ֆրէտ եւ ես մեր քայլերը արագացուցինք, անոնց հասնելու համար: Բայց այրող Էլ - Օղլու գիւղէն հազիւ քիչ մը հեռացած, նոր արգելք մը հանդիպեցանք:

— Մեր բռնած ճամբան ամենակարճը չէ: Ամենամօտիկ ճամբան շատ նեղ է, յարմար մէկ կամ երկու հոգիի ճամբորդութեան, բայց ոչ բոլորիս, ըսաւ Եփրեմ:

Ամենադիւրին ճամբան ընտրելով, չէինք կրնար արագ շարժիլ: Ժայռերուն եւ թուփերուն մէջէն կը քալէին փախստական Հայեր,— սովամահ ու վիրաւոր այրեր եւ կիներ, որոնք մեր կենդանիներուն կառչելով՝ կ'աղաչէին, կը պաղատէին որպէսզի մինչեւ Զէյթուն զիրենք մեր կենդանիներուն վրայ տանինք: Զէյթուն անոնց միակ յոյսն էր: Ամէնքն ալ դէպի հոն կ'ուղղուէին:

Ֆրէտ տասներկու ձիաւորներէ բաղկացած խումբ մը զրկեց ետեւ, ոեւէ պատահական հետապնդումէ պաշտպանուելու համար, իսկ մենք մեր ձիերը բեռնաւորեցինք կիներով եւ երախաներով, վերջ տալով Կլօրիային եւ Ուիլին հասնելու մեր ցանկութեան:

Ձիւս քամակը նստելու ո եւ է յոյս չունէի այլեւս. ուստի սկսայ դանդաղօրէն քալել, հեռանալով փախստական խուժանէն: Ժամ մը վերջը փոքրիկ երախաներով բեռնաւորուած երկու ձիերու հանդիպեցայ. բայց ոչ մէկ հետք Կլօրիայէն ու Ուիլէն, ուստի արեւին ջերմութենէն յոգնած ու քրտնաթոր, մանաւանդ հետապնդուելու հաւանականութիւն ալ չկար, ճամբուն եզրին վրայ ինկած ծառի մը վըրայ նստայ:

Յանկարծ ինծի ծանօթ ձայներ եկան ականջիս: Խօսողը կին մըն էր:

— Զինքը ճանչնալու բուռն փափաք մը ունիմ, կ'ըսէր ան:

Արական ձայն մը, որ առանց տեսնելու անգամ կրնայի ճանչնալ, պատասխանեց.

— Մընթին իմ ընտրած գաղափարական մարդս է:

— Գեղադէ՞մ է:

— Այո, զինուորականի կերպարանք ունի եւ պեխաւոր:

— Հասակաւոր մարդուն վրայ պեխը լաւ կը վայելէ: Կը սիրեմ այդպիսի մարդը:

— Պեխը Մընթիի դէմքին վրայ լաւ կ'երթայ: Զայն տեսնելուն առաջին գաղափարը այն կ'ըլլայ որ զինքը կը գտնէք զօրաւոր ու ազնիւ մէկը, որուն ներկայութեան կին մը կը զգայ այն ինչ որ այր մը անոր հարցուցած ատեն պիտի զգար, «կ'ուզէ՞ք իմ կինս ըլլալ»: Մընթին այդպիսի մէկն է:

Ոտքի ելլելով քառորդ մղոնի չափ սկսայ քալել, սպասելով Ֆրէտին որ իմացածներս անոր պատմեմ:

— Ֆրէտ, ըսի անոր, երբ վերջապէս զինքը գտնելով քով քովի կը քալէինք, իրաւունք ունիս: Ամերիկացիին համար կնոջ մասին ըսածներդ անտարակուսելի են:

Եւ լսածներս անոր պատմեցի: Ֆրէտ քիչ մը մտածելով.

— Հապա Մակս Ժաքը ի՞նչ պիտի ընէ, երբ Ուիլն ու Վանտէրմէնն ու ինք իրարու հանդիպին, ըսաւ ու դառնօրէն ծիծաղեցաւ:

ԳԼՈՒԽ 13

Դէպի Զէյթուն այդ ճամբորդութիւնը բնաւ պիտի չմոռնամ: Արահետներէն կը մխրճուէինք լեռներուն սիրտը, ուր ոչ մէկ անիւով կառք կըրնար մեզ հետեւիլ: Մեր աջ կողմը մըշտապէս կը փայլէին բրինձի կանանչ դաշտերը, այնքան ջրարբի էր վայրը:

Ձիւնազգեստ Պէյրութ Տաղը մեր վրայ կը կախուէր ու ամէն քայլափոխին, ձիերուն ու մարդոց համար այդ արահետէն անցնիլը դժուարանցանելի կը դառնար: Լուր եկաւ որ համիտիյէ զօրքերը մեր հետքերուն վրայ կըգըտնուէին: Մեզի ծանօթ էր Հայերուն կռուելու կարողութիւնը, ընդդէմ լաւ մարզուած Թուրքերուն:

Ոչ ոք կըցաւ համոզել Կլօրիան, որպէսզի Զէյթուն երթալով մեր գալը իմացնէր: Գաղիկ քառասմբակ եկաւ մեզ մօտ, երբ չորս փոքրիկ ջրվէժի մը քով կը գտնուէինք, եւ վճռական կերպով հրամայեց Կլօրիային որ աճապարէ Մընթին գտնել. բայց ան կարեւորութիւն անգամ չընծայեց: Քիչ վերջ Գաղիկ սկսաւ փամփուշտի սընտուկներով զբաղիլ: Մարդիկ անոր շուրջը կը հաւաքուէին եւ ան հրամաններ կուտար անոնց: Իրենց կը մնար կամ զայն սպաննել, կամ անոր հրամաններուն հնազանդիլ: Անոնց խարազանով կը զարնէր եւ հոն ուր խումբ մը մարդիկ իրարու մօտ եկած՝ իրենց տեսակէտները կը պարզէին, իր ձին վայրենօրէն անոնց վրայ կը քշէր:

Յետոյ դէպի մեզ դառնալով խստօրէն յարեց.

— Կը տեսնէք որ մեր մէջ միաբանութիւնը կը պակսի:

Ու ջղայնանալով՝

— Աստուծոյ սիրոյն, էֆէնտիմ, դուք ի՞նչ տեսակ մարդիկներ էք, ըսաւ: Ձեզմէ ամէն մէկը հետը տասնեակ մը մարդ առնելով չպիտի՞ ուզէր երթալ եւ այդ անիծուած Թուրքերը կոտորել:

Այդ առաջարկը մեր հիւպատոսին ծրագրին հակառակ էր եւ բոլորովին ապօրէն: Յարձակում գործել երկիրի մը զինուորներուն վրայ, որուն հետ մեր կառավարութիւնները պատերազմի մէջ չէին, շատ հաւանաբար մեր գլուխները փորձանքի ենթարկել պիտի ըլլար: Եթէ Գաղիկ մեզ «մարտիկ»էն զատ ուրիշ անունով մը կոչէր, թերեւս այդ ուղղութեամբ մտածէինք, բայց անիկա մեզ մեր բուն անուններովը որակած էր, ուստի այդ գաղափարին հակառակեցանք: Կլօրիան, որ միջազգային դիւանագիտութեան մասին գաղափար չունէր, անմիջապէս իր հաւանութիւնը յայտնեց:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

[illegible]

Ֆաշական կառավարութիւնը առջի օր ձեռնարկի նաւահանգիստէն նաւ դրած է 13000 իտալացի գիւղացիներ, որոնք կ'երթան հաստատուիլ Լիպիոյ մէջ, զայն իրապէս իտալական գաղթավայր մը դարձնելու առաջադրութեամբ :

Այս 13000 հոգինոց գնդշուկ բանակը, որ ընդամէնը 1425 ընտանիք կը կազմէ ինքնիր մէջ, ձեռնվա բերուած է 15 մասնաւոր երկաթուղային գըծերով, Իտալիոյ հիւսիսային ու կեդրոնական մասերէն : Բազմածին իտալացի ժողովուրդը չի սղմուիր իր այր հողին վրայ, եւ Ափրիկէի մէջ առվմէական նախկին կայսրութիւնը վերականգնել փորձող Տիւչէն գաղութ կը հիմնէ Միջերկրականի հարաւային ափին վրայ, տարուէ տարի աճող ու բարգող իտալական ազգաբնակչութեան նոր հող ու նոր բնակավայր, նոր երկիր ու նոր հայրենիք հայթայթելու մտահոգութեամբ :

Առաջին կարաւանն է այս 13000ը, որ ճամբայ կը հանուի այսպէս : Շուտով անոր պիտի հետեւի երկրորդ կարաւան մը, Լիպիա արտագաղթողներու թիւը բարձրացնելով 20000 հոգիի :

Եւ զինուորական կարգով, կանոնաւոր եւ ամէն ինչ կանխատեսուած ծրագրի մը հիման վրայ, կարաւաննե-րը կը մեկնին մայր երկրէն՝ նոր աբխարհ նոր կեանք, նոր մշակոյթ, նոր երկիր կերտելու :

Լիպիոյ մէջ իւրաքանչիւր ընտանիք կը սպասէ կազմ ու պատրաստ բնակարան մը, արդիական ամէն յարմարութիւններով : Պետութիւնը հոգացած է արտագաղթողներու բոլոր պէտքերը, սնունդ, կահկարասի, դպրոց, հիւանդանոց եւն. :

Այս մարդիկը, իտալական գաղթավայրի երազը իրականութեան վերածողներու այս առաջապահ գունդերը գիւղացիներ են, որոնք Լիպիոյ մէջ հաստատուն բնակութիւն հիմնելով, պիտի զբաղին միմիայն երկրագործութեամբ : Հողի վրայ պիտի աշխատին եւ օրհնեալ հողէն պիտի սպասեն իրենց արդար քրտինքին վարձքը :

☘

Ասկէ մօտ 300 տարիներ առաջ՝ Եւրոպայէն խումբ մը հալածական մարդիկ առագաստանաւ նաւուն, ընդամէնը մօտ 300 հոգի, փախելու հին աշխարհի կրօնական հալածանքներէն ու կեանքի դաժան տաժանքներէն, եւ հաստատուեցան Ատլանտեանի անհուն տարածութիւններուն վրայ, բախտ որոնելու՝ առասպելական ու անծանօթ այն նոր աշխարհին մէջ, որ Ամերիկա կը կոչուէր :

Բոլորն ալ գրեթէ անգլիացի էին, Հպարտ, տոկուն, յամառ՝ աշխատանքի մէջ, չարքաշ, պարտութիւն չճանչնալու մէջ վճռական :

Ոչ կառավարական աջակցութեան էին արժանացած, ոչ ալ իրենց ետին պաշտպան ուժեր ունէին : Վերը Աստուած ու վարը՝ իրենք :

Աւելին : Ոչ թէ կ'երթային խալական 20,000ի նման երկիր մը, ուր ամէն ինչ պատրաստ է իրենց համար եւ ուր ազգային դրօշը կը ծածանի, այլ բոլորովին անծանօթ աշխարհ մը, ովկիանոսներով հեռու, ուր սպիտակ մարդը դեռ նոր էր ոտք դրած եւ ուր իր անծանօթութեամբ, վտանգներով, անակնկալներով չէր կրնար սարսուռ ուահուդող չպատճառել ամէնէն արկածախնդիր էակներուն անգամ :

Բայց գացին այս մարդիկ՝ ապաւինած միմիայն իրենց Աստծոյն եւ իրենց անձնական ուժին :

Գացին ու յաղթահարեցին բնութեան տարերքներուն, հիւանդութեան, սովին, գազանին ու ծովի փոթորիկին, նաեւ հնդիկին, որ բիւրաւոր տարիներ թափառեր էր այդ երկիրներու մէջ՝ խոպան ու վայրի :

Գացին ու քրտինքով քրքրեցին հողը, եղունգներով փորեցին երկիրը, արիւնով նուաճեցին ամայի տափաստանները եւ շինեցին, սերունդէ սերունդ, աննընդհատ ու յամառ երկունքով, աննուաճ ու անընկճելի կամքով, այն եղական աշխարհը, որ Ամերիկա կը կոչուի ... :

Այսօրուան հոյակապ, աննման, պատմութեան մէջ անզուգական Ամերիկան այս 300 մարդոց 300 տարի առաջ կերտած աշխարհն է : Երեք դարու կարճ ժամանակ մը միայն եւ ահա այս հրաշք աշխարհը :

×

Մօտ 700,000 ենք մենք ալ, Հայերս Սփիւռքի մէջ, որ Արտահայաստան կը կոչուի : Ունինք հայրենիք, դարերէն եկող ու դարերու ընթացքին մերարիւնով, աղօթքով ու քրտինքով սրբացած, որ մեզ կը սպասէ :

Եւ կամք ունինք, ուխտ եւ երդում ունինք երթալու հոն՝ մեր երկիրը, որ մեզ կը սպասէ անհուն սիրով ու անյագ, այրող կրակ - կարօտով :

Ուխտ ունինք, բոլորս անխտիր, երթալու հոն եւ կերտելու մեր հայրենիքը այնպէս ինչպէս երբեք չէ կերտուած, սրբելու անոր յորդ արցունքը, դոցելու անոր բաց վէրքը, եւ շինելու իրապէս դրախտավայր մեր Հայաստանը :

Մենք ալ նաւ պիտի նստինք օր մը, կը հաւատանք, երթալու մեր Անհատաց երկիրը, ինչպէս Իտալացիներ դէպի Լիպիա ու Անգլիացիներ դէպի Ամերիկա գացին, վերաշինելու Հայոց աշխարհը այնպէս, որ այլեւս ոչ ռուսը կոխոտէ, ոչ ալ Թուրքը պղծէ դարէ դար :

Մենք ալ, Արտասահմանի մէջ, կը հաւատանք, ուհվիրաններն ենք նոր Հայաստանին :

ԱՍԱՏՈՒՐ

գաւորին հետ գիշեր մը անցընելէ ետքը արշալոյսին պիտի սպաննէր պալատին դահիճին ձեռքով :

Երեք տարի կը տեւեն այս սարսափները, բայց օր մը դեռատի աղջիկ մը, Շեհերազադէ անունով, որ ունէր իրեն չափ գեղեցիկ եւ սիրուն քոյր մըն ալ, համակ ճառագայթ, կատարելապէս եւ նուրբ, յանձն կ'առնէ գալու Շահրիարի պալատը, հակառակ իր ծնողքին եւ բարեկամներուն ընդդիմութեան, իր հնարամտութեամբը թագաւորին վրէժխնդրութենէն փրկելու համար երկրին աղջիկները :

Ինչքա՜ն գեղեցիկ յայտնութիւն կ'ըլլայ Շեհերազադէին մուտքը Շահրիարի պալատը, երբ ան կը սկսի իր իրեւակայութեան եւ իմաստութեան կարողութիւնը ցոյց տալ պատմելով այնպիսի հետաքրքրաշարժ պատմութիւններ, որոնց վերջաւորութեան կը սպասէր թագաւորը, որպէսզի գոր-ծադրել տայ վճիռը, եւ ամէն անգամ պալատին դահիճին կ'ըսէր · «Այս պատմութիւնն ալ թող վերջանայ» : Շահրիար կը հմայուի այս սքանչելի պատմութիւններէն որոնց մէջ կային սիրային արկածախնդրական, կրօնական, աւանդական եւ դիւցազնական դրուագներ, որոնք կը տեւեն հազար ու մէկ գիշերներ, այսինքն երեք տարի ամբողջ, երբ թագաւորը պարտուած՝ կ'ըսէ այսպէս ·

— Ո՛վ Շէհէրազատէ, ես յոգնեցայ քեզի մտիկ ընելէ, բայց դուն կը խաղաղեցնես սիրտս եւ երկնից օրհնութենէն գերիվեր է այն պահը երբ դուն ինծի հետ ես :

Շահրիար կը խոստովանի որ այդ հազար ու մէկ գիշերներէն ետք իր հոգին խորապէս փոխուած էր եւ զուարթ է եւ ապրելու սէրով լեցուն :

— Դուն իմ սիրտիս մէջն էիր մեր զաւակներուն աշխարհ գալէն առաջ իսկ, եւ ես քեզ սիրեցի իմ հոգիովս, որովհետեւ քու մէջդ գտայ մաքուր, բարեպաշտ եւ զգաստ կինը, հնարամիտ եւ պերճախօս գաղտնապահ, ժպտուն եւ իմաստուն :

Ահաւասիկ այն տպաւորութիւնները զորս կը գործէ խելացի զգաստ, անձնուէր կինը Արեւելքի թագաւորին վըրայ, որ ուժի եւ առնականութեան տիպարն էր : Իսկ Շէհէրազատ պէտք էր որ տիպար հանդիսանար արեւելքի կնոջ հրապոյրին հետ նաեւ սիրտի ազնուութեամբ :

Արեւելքի երբեմնի ամբողջ ընկերութիւնը կը պատկերանայ «Հազար ու մէկ գիշերներ»ու պատմութիւններուն մէջ, ուր տիրող ոգին է այր մարդուն «էրը՝ կռթնած իր բիրտ ուժին, եւ կնոջ քաղցրութեան յաղթանակը այդ մկանային ուժին վրայ :

Բայց ինչ որ կայ հոն իբրեւ բարոյական, ան է թէ նախ գիրքին անանուն հեղինակը արեւելքի կնոջ բարոյականը կը ձաղկէ, անոր մէջ գտնելով միշտ խաբողը, կեղծողը, անհաւատարիմը, որուն դէմ այդ մարդուն փոխ - վրէժը կ'ըլլայ կին արարածը նկատի առնել միայն անոր զգայարանքին դերին մէջ, որով արեւելքի թագաւորը, զօրաւոր այր մարդը, բաւական կը համարի գիշերուան մը հաճոյքը, արշալոյսին զայն յանձնելով դահիճին : Այսպէս եղած է դարերով կինը իսլամական արեւելքի մէջ : Եթէ անիկա փիլիքապէս չէ մնացած այր մարդուն կիրքերուն յաղուրդ տալէ ետք, բարոյապէս միշտ մնացած է, ոչ մէկ դեր կարենալ կատարելով ընկերային մարդին մէջ : Նոյնիսկ իբր մայրը իր զաւակներուն : Բայց չենք կրնար ըսել թէ այդպէս է նաեւ ներկայիս :

Կուզայ բարոյապէս ու նկարագիրով զօրաւոր զգաստ կինը, այն է Շէհէրազատի պարագան, որ ոչ միայն ամոքիչ դեր մը կը կատարէ խռոված մարդու մը կամ արքայի մը պալատին մէջ, այլեւ իբրեւ մարդ կը չէնցնէ այն ընտանեկան յարկը, որ մէկուն անհաւատարմութեան, միւսին կամակատար գերութեան պատճառներով՝ դարձած էր սարսափի ու ոճիրի բոյն մը :

Այս գիրքը, որուն գիշերներուն հաճոյալի ու հրահանգիչ պատմութիւնները դոհացում կուտան չուայտանքի եւ արեւելեան հեշտութիւններուն ցանկութեան՝ անոնց բորբոքիչ կիրքերու ազատ ցուցադրութիւններով, աշխարհահռչակ դարձած է եւ հետաքրքրական՝ արեւելքի խորհրդաւորութեան վրայ հիասքանչ աչքերով նայող արեւմուտքցիներու համար, եւ խորհրդածութեան անսպառ աղբիւր մը կը կազմէ :

Արեւմուտքի դիտող ու վննող այրն ու կինը, գրագէտն ու գրագիտուհին անոր մէջէն կը փայփայեն կնոջ կատարած դերն ու ազդեցութիւնը, դատոր հանելով համաձայնութեանց ըմբռնումներուն :

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ՁԱՅՆԵԼ՝ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽՆՃՈՅՔ ՄԸ

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄ (Մարսէյլ), 27 Հոկտեմբեր.— Տարիներէ ի վեր գործիս բերումով պատեհութիւն չէի ունեցած ներկայ գտնուիլ հայկական որ եւ է հանդէսի կամ խնճոյքի :

22 Հոկտեմբեր շաբաթ երեկոյեան Սէն Ժէռոմի Հայ լսարանական միութիւնը ողջերթի խնճոյք մը սարքած էր ի պատիւ հայ զինուորցուներուն, հովանաւորութեամբ Թաղական խորհուրդին : Թաղական Խորհուրդի ատենապետ Պ. Պետրոսեան իր բացման խօսքով թելադրեց մեր զինուորցու եղբայրներուն, որ ըլլան հնազանդ ու կարգապահ իրենց ծառայութեան մէջ ու ցոյց տան հայի ընդունակութիւնն ու յարգանքը իրենց պետերուն, վառ պահելով հայ ազգային ու հայրենիքի զգացումը իրենց սրտերուն մէջ, որպէսզի օր մը իրենց զինուորական կրթութիւնը արժեցնեն հայրենիքի մէջ :

Ցետոյ շնորհակալութիւն յայտնեց լսարանական միութեան, որ գեղեցիկ գաղափարը յղացած էր կազմակերպելու սոյն խնճոյքը :

Լսարանական միութեան ատենապետ Պ. Եղիաեան ալ իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնեց գաղութիս հայ հասարակութեան, որ միշտ քաջալերած է իր ձեռնարկները ինչպէս այս անգամ, որ իրենցը չէ միայն, այլ բոլորինն է, եւ թելադրեց Սէն Ժեռոմի հայ երիտասարդներուն որ աւելի սեղմ մօտենան ու խտացնեն իր շարքերը, որպէսզի լսարանականը կարենայ ընդլայնել իր գործունէութիւնը իրեն նպատակ ունենալով ծանօթացնել հայ երիտասարդին հայ մշակոյթը : Եւ առաջարկեց առաջին դարեջուրի գաւաթները խմել հայ զինուորցուներու եւ Ֆրանսայի բարեացակամ կառավարութեան կենացը : Ցետոյ միաձայնութեամբ սեղանի թամատա ընտրուեցաւ Պ. Ցակոբ Դաւիթեան, որ ոգեւորիչ մթնոլորտ մը ստեղծեց : Կարգաւ խօսք տուաւ բոլոր սեղաններուն : Բոլորն ալ արտայայտուեցան այլ եւ այլ մաղթանքներով : Ընդհանուրի փափաքը մէկ էր՝ պահպանել հայ երիտասարդը հայ ազգային ոգիով, սորվիլ զինուորական կրթութիւն մը օր ծառայելու համար մեր սեփական հայրենիքին : Շատ օրինակելի խնճոյք մը պիտի նկատէի, եթէ վերջաւորութեան պզտիկ անախորժութիւն մը չըլլար, բայց հոդ չէ այդ ալ արդէն հայկական ձեռնարկին աղն ու պղպեղն է : Ինչ որ ալ ըլլայ գովելի է Սէն Ժեռոմի հայ հասարակութեան ազգային ոգին : Ես կը թելադրեմ լսարանական միութեան, որ աւելի եռանդով գործի լծուի, բոլոր կուսակցականները քով քովի բերելով ազգային ճակատ կազմելու գործը դիւրացնէ : Մեր բոլորիս շահը այդ կը պահանջէ :

Գրիգոր Եղիաեան

ԲԱՄԲԻՌ

Ի՞ՆՉ ԼՈՒՐ ԳԻՇԵՐԷՆ

Ամերիկայի «Պայքար»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (12 Հոկտ.) :

— «Ո՛վ, պահապան, ինչ լուր գիշերէն», պիտի գոչէինք մենք ես, եթէ մեր ազգային կեանքի մութ շըրջաններուն մէջ, Անոր վրայ հսկիչ մը ունեցած ըլլայինք :

Մեզի համար, ներկայ շրջանն, այս տեսակ մթութեան շրջան մըն է, քանի որ Սփիւռքի Հայութիւնը բացարձակապէս խզուած ու կտրուած է իր կենդանի Հայրենիքէն, եւ ի զո՛ւր, մեր անհաղորդ կղզիացման մէջ, վաղեմի բանաստեղծին նման «կռունկ»ին երգը կ'ըղձանք լսել մեր հոգիներուն մէջ, բայց ան «մեր աշխարհէն» խապրիկ մը չունի :

Ցամաքի ու ծովերու տարածութիւններ մեզ բաժնած չէին ապրող Հայաստանէն : Մեր ազգային կեանքին մէջ ստեղծուած էր հոգեկան միութիւն մը, որուն կապերն էին հայրենաշինութեան գործերը եւ հայրենասիրութեան նպատակները :

Ատեն ատեն, բանաստեղծի մը երգը, ստեղծագործող աշխատանքի խանդավը բոցավառ, թռիչ առած մեզի կը հասնէր, Հայաստանի կենսունակութիւնը պատմելու համար : Ատեն ատեն, վէպ մը, ազուոր հրատարակութիւն մը, հայ հողին վրայ ապրուած կեանքին յուզմունքներովն ու երազներովը տրոփուն փորձառութիւնները կը պատկերացնէր մեզի, եւ, հակառակ դրական թերթերու մէջ իսկ էջեր ու էջեր լեցնող վարդապետական գաղափարաբանութեանց տաղտկալի միօրինակութեան, կը զգայինք, թէ հայ գրագէտին ու արուեստագէտին մէջ կ'ապրէր գեղեցիկին զգայուն սէրը, զոր անտարակոյս արծարծուած կը պահէին Հայաստանի գեղեցիկ տեսարանները եւ ժողովուրդին ներքին ապրումները :

Հայաստանի ներկայացուցած սփոփարար ազգային իրականութիւններէն զատ, անոր ընծայած ապահովութեան եւ պաշտպանութեան յոյսն ունէինք մեր այն բոլոր արենակիցներուն համար, որոնք ներգաղթի կը սպասէին փրկուելու համար իրենց անապահով վիճակէն եւ թշուառութենէն, եւ մեծ զանգուածներով պատրաստ էին, զրկանքներու տոկալով՝ յոժար ու աշխոյժ որմնադիրներն ու շարքինները, արտադրողներն ու կառուցանողներն ըլլալու ստեղծագործող Հայրենիքին :

Մանաւանդ՝ հայրենաշինութեան եւ ազգահաւաքման նպատակներուն ու ձեռնարկներուն հետ կապուած աւելի ճշմարիտ իրականութիւնը կար խէժային կամ տեսիլին, որ յաճախ միակ ապրող իրականութիւնը կը թուի,— ճշմարտութիւնը երազին՝ որ կեանքի բոլոր պայմաններուն տակ մեր մէջ ապրած ըլլալով, մաս կը կազմէ մեր կեանքին էութեան եւ մեր ազգային գոյութեան ու գործունէութեան, եւ այդ երազն՝ Հայաստանի կենդանի իրականութեամբ ապրող ոչ-ազատագրեալ Հայրենիքին ազատութիւնն է :

Թող այս տողերն ենթադրել չտան, թէ մենք մթութիւն միայն կը տեսնենք Հայաստանի մէջ, կամ թէ նուաճումը կը նշմարենք հեռաւոր ազգային իտէալներու :

Մենք միայն կը ցաւինք, եւ մեր սրտերն ալ անձկութ վշտով կը կոտտան՝ որ լուր չունինք Հայաստանէն, բաժնուած ենք անկէ, եւ այլեւս չենք գտներ մեր ազգային կեանքին մէջ Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայութեան հոգեկան ու հայրենասիրութեան կապակցութեան եւ հաղորդակցութեան ստեղծած ներքին, իմացական միութիւնը :

Լռութիւնը որ մեր վրայ կը ճնշէ ո՜րքան բացարձակ է որ, կարծես ամայութիւն կը զգացնէ :

Տակաւին սուր ցաւը կը շարունակէ նշդրակել անձկալի սիրտը, երբ Հայաստանէն ներշնչուած եւ անոր վերելքով խանդավառ արտասահմանի Հայը կը մտածէ նորածին Հայրենիքի տաղանդաւորներուն, որոնց վրայ չլուսցող գիշերի մը լռութիւնը տարածուած է, եւ անոնց հզօր եւ ուրախ ձայնին, անոնց նկարչական գրչին ու բոցավառ խօսքին տկար արձագանգներն իսկ չեն՝ ու թերեւս պիտի չըլլան այն նոր գրողներն ու գործիչները, որոնք կոչուած են շարունակելու մշակոյթի, վերելքի եւ ստեղծագործութեան սրբազան գործը :

Ուրիշ անձկութիւն մըն ալ, կը ծնի մեր այն վախէն, թէ ամենափոքր զօրաւոր ջանքը Մոսկուայի դիմելու, կամ կերպ մը գտնելու, վերահաստատելու համար Սփիւռքի հայրենասէր հայութեան հաղորդակցութիւնն իր կենդանի հայրենիքին հետ, կրնայ ոէժիմին կողմէ անտեղի «միջամտութիւն» նկատուիլ եւ կասկած արթնցնել :

Բայց միթէ եկած չէ՞ ժամանակը որ Խօթափենք այսպիսի վախեր եւ մտածենք մեր երկրին հետ մեր հոգեկան կապերը վերանորոգելու օրինաւոր եւ անկասկածելի միջոցներու վրայ» :

ԱՐԻՒՆՈՏ ԿՌԻ՞Ւ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Հալէպի «Էլ Թէքատտիւմ» թերթը կը գրէ .— Արաբ Փընարի մէջ վէճ ունէին Ճարապլուսի երեսփոխան Պօղան Շահին եւ տեղւոյն կարդ մը հայ երեւելիները, արտի եւ կալուածական խնդիրներու համար :

Անցեալ Զորեքշաբթի այս վէճը սրայթած է, Քիւրտերը Հայերու վրայ յարձակած են դաւազանով եւ քարերով : Հայերն ալ կարելիութեան սահմանին մէջ պաշտպանած են իրենք զիրենք :

Դէպքին լուրը առնելուն պէս Կիթքեան աշիրէթին պետը՝ Պասրովի աղա եւ Շէյխանլը աշիրէթին պետը՝ Շէյխ Նէւհ, 300 զինեալ մարդիկ կը ղրկեն Արաբ Փընար, Հայերը պաշտպանելու համար :

Ասոր վրայ, Հալէպէն բազմաթիւ ոստիկան զինուորներ կը փութան Արաբ Փընար եւ կը վերահաստատեն կարգը :

ՍՏԱՑԱՆՔ

Célébration Solenelle du quinzième Centenaire de la Traduction Arménienne de la Bible,— Librairie Ernest Leroux, Paris .

ԻՆԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Ձմրան իրիկուն մը մտուէն քիչ հեռու յարդի մարագի մը պատին տակ կարգով պլլված էին մէկ երկու տասնեակ մէջին տարիքի տղամարդիկ : Այս հաւաքոյթը սովորական երեւոյթ էր գիւղին բոլոր թաղերուն համար : Սալը դարմանելու աշխատանքէն ետք, ...ներուն ապականուած ու ճնշիչ ...ղը ցրուելու ձեւ մըն էր այս : Այդ օ... Կարինէն նոր եկած Ռումելիցի ...փթիյէ չավուշ մը տեսնելով պա...ին երկայնքը շարուած գիւղացինե...ը, բարեւցաւ :

Բարեւութենէն մարմնին ամբողջ ջի...ը սկսան պրկուիլ : Ու քայլերը ուղ...ղեց այնտեղ ուր յոգնած գիւղացինե...ը կռնակնին պատին կռթնած կը հան...գստանային : Ենթասպան երբ մօտե...ցաւ, բոլորը մէկ ոտքի կանգնեցան : ...Աչքին ծայրով խիստ նայուածք մը ...նետեց եւ կանգնողները վերէն վար ...չափեց, ինչպէս հրամանատար մը ամէն առտու աչքէ կ'անցընէ իր զինուորները :

Ջափթիյէն քթին տակէն բաներ մը մրթմրթաց, մինչ գիւղացիները, որ իննսունը ինը առ հարիւր պարզ Թուրքերէն իսկ չէին գիտեր, ինչպէս Հայաստանի բոլոր գիւղերու մէջ, կատղած զափտիյէն յանկարծ մոյկերուն մէջէն խարազանը քաշեց, մօտը գըտնուողներուն երեսին, կռնակին, վզակոթին, մէկ խօսքով ուր որ հանդիպեցաւ, սկսաւ մտրակել :

Գիւղացիները լուռ ու անշարժ կը դիտէին ու կը հառաչէին մտքով · «Տէ՛ր, դու համբերութիւն տուր» :

Ջափթիյէն պահ մը դադրելէ յոգնած, քայլ մը ետ քաշուեցաւ, խեղճերը խորունկ շունչ մը առին, այս անգամ քիչ մը լսելի ձայնով՝ «Հրաժարիմք չար սատանայէն, չար փորձութենէն» մրմնջելով : Այդ պահուն Խաչքարին մօտեցան քանի մը երիտասարդ կիներ, փտած ակռաները արկղը ձգելէ ետք զրպած էին կանթեղը վառելով, երբ մութը սկսած էր : Զափտիյէին ակնարկը ինկաւ կիներուն, նոյն ամբարտաւանութեամբ յառաջացաւ դէպի Խաչքարը : Կիները հազիւ թէ նշմարեցին մարդուն մօտենալը :

Զափթիյէն երիտասարդ կիները վարէն վեր չափեց : Միամիտ կիները կը սպասէին զափթիյէին մեկնելուն : Այդ երեկոյ կանթեղը վառելու կարգը իրենցն էր, ուստի պէտք էր անպայման գործը լրացնել : Զափթիյէն կանգնած տեղը շրջան մը ըրաւ ոտքերը տաքցնելու համար, ապա երկայն սրունքներով սկսաւ ցատկել Խաչքարին վըրայէն, յանկարծ կօշիկին ծայրը դըպաւ այն երկաթին, ուր պատը եւ Խաչքարը իրար կը միանային եւ ուր կախուած էր կանթեղը բարակ շղթայով մը :

Երբ ոտքը թօթվեց, գանձարկղը եւ կանթեղը վար թափեցան :

Ատով ալ չբաւականացաւ, փորձեց կիներէն մէկը համբուրել : Նման արարք մը Հայաստանի գիւղերը ոճիր կը համարուի : Գիւղին մէկ ծայրէն միւսը հաւարը ինկաւ, դարաւոր Խաչքարը պղծուած ու հայ կնոջ պատիւը արատաւորուած էր :

Քահանան եւ տէրացուն ծունկի եկած լալով կ'աղօթէին, բազմութիւնը հեւալհեւալ կը շատնար, կին, ծեր, երախայ եւայլն :

Ոչ ոք չէր համարձակեր մօտենալ : Զափթիյէն թեւերը ետեւը կապած հանդարտ կը դիտէր : Մատուռին արեւելեան կողմը բարձր պարիսպին եզերքը նստած թանձր ձիւնին վրայի նեղ անցքէն, հսկայ կթոցը կռնակը, միջահասակ, կողովին խոտէ պարանը (կէմ) լայն ձեռքերովը կուրծքին սեղմած, թուխ դէմքին նեղ ճակատը քըրտնած ծանր ու ամուր քայլերով մէկը յառաջանալով հասաւ Խաչքարին հըրապարակը : Այդ անձը ապաղայ վարպետ Աբրահամն էր :

Իր ուժին ու արիութեան համբաւը տարածուած էր շրջանի գիւղերը : Նախ քան Աբրահամին երեւալը, գիւղին տարէցներէն մէկ քանին խիստ ցած ձայնով «երանի թէ Աբրահամը գիւղը ըլլար, վերջապէս չար մըն է՝ թող մարի» ըսած էին : Պահպանողական զառամած ծերերը երբ մօտ կը փսփսային, պահ մը աչքերնուն չհաւատացին, կարծես տեսիլ ըլլար : Զափթիյէն հազիւ 8—10 ոտք հեռու, ապշած շուրջը կը դիտէր, սակայն չէր նկատած՝ զգայ որ աննախընթաց դէպք մը պատահած ըլլալու էր :

Առանց վարանելու կթոցին կէմը թող տուաւ, եւ կողովը թեթեւ մը գետին իջաւ : Բնազդը կարծես զինքը մղեց դէպի Խաչքարը դառնալու : Զափթիյէն արձանի նման քարացած զինքը կը դիտէր : Երկուքին նայուածքը իրարու զարնուեցան : Բազմութիւնը կարծես շունչերնին բռնած կը սպասէին եղերական վախճանի մը : Միջամտելը իրենց կարողութենէն վեր էր :

Քահանայ, գզիր, տէրացու, գիւղապետ քար կտրած կը դիտէին, ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ աղաղակ լսելի եղաւ :

Զափթիյէն փորձեց քայլ մը ետ քաշուիլ, ով գիտէ ինչ մտադրութեամբ : Աբրահամին աչքէն չվրիպեցաւ այս, վագրի նման ցատկեց ու վըրան խոյացաւ : Աբրահամին հուժկու բազուկներուն մէջ ինկած զափթիյէն ճակարդը ինկած մուկի նման կը տապլտկէր՝ ինքզինքը ազատելու համար :

Աբրահամ կարծես կը զուարճանար, ոչխարին փաթթուած պօայի նման հեւալհեւ պրկելով զափթիյէն սեղմեց այն աստիճան, որ ողնայարը եւ կողոսկրները իրարմէ բաժնուեցան : Զափթիյէին գլուխը ինկաւ ուսին : Բայց Աբրահամ ուզեց գործը մէկ անգամէն վերջացնել : Եղածը եղած էր :

Երբ ետ դարձաւ Խաչքարին քով, տեսաւ որ կանթեղը եւ գանձարկղը փռուած էին ձիւնին վրայ : Աբրահամ բարկութենէն սկսաւ լալ : Կիներուն մասին բան մը չէր գիտեր տակաւին :

Կատաղութենէն մազերուն մէջէն կարծես շոգի կը բարձրանար : Զափթիյէն ցաւի գալարումներուն մէջէն սարսռաց ու սուր ճիչ մը արձակեց : Արդէն ուշ էր : Ծառի կոճղի նման մարդուն գլուխը Խաչքարին զարնելով գանկը պայթեցուց : Հինգ վայրկեան վերջ մարդը մեռած էր :

Քահանայ, տէրացու, գիւղացիները խրամատէն բարձրացող զինուորի նման դէպի Խաչքարը խոյացան, կը խաչակնքէին ու կը համբուրէին, ամէնը միաբերան «մեռնիմ զօրութեանդ» կ'աղաղակէին սուրբին :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

Ամերիկայի եւ Ճափոնի յարաբերութիւնները

Ճափոնի քաղաքական շրջանակները մեծապէս զարմացած են այն ուժեղ շեշտէն, որով խմբագրուած է Մ. Նահանգներու տըւած ծանուցագիրը Թոքիոյի կառավարութեան: Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը կը պահանջէ, որ Ճափոն «դադրեցնէ իր անարկառավարելի միջամտութիւնները ամերիկեան իրաւունքներուն Չինաստանի մէջ»: Ճափոնական շրջանակները կը վախնան թէ այս ծանուցագրէն ետք Ուաշինկթընի կառավարութիւնը Անգլիոյ նըման անհաշտ դիրք պիտի բռնէ այսուհետեւ Թոքիոյի հանդէպ:

Թոքիոյի կառավարութիւնը զբաղած է ամերիկեան ծանուցագրին կէտերը ուսումնասիրելով, բայց կը հաւաստուի թէ պիտի պատասխանէ այն մտքով, որ ամերիկեան իրաւունքները պիտի յարգուին Չինաստանի մէջ, թէ փոխուած չէ բայց դրան քաղաքականութիւնը Հեռաւոր Արեւելքի մէջ:

Սուրը եւ գիրը հոմանիշներ հիթլերականութեան

Վայմարի մէջ, Տոքթ. Կէօպէլս ճառով մը կատարեց «Գերմանական գրքի շաբաթ»ին բացումը: Գերմանիոյ քարոզչութեան նախարարը յայտարարեց թէ յեղափոխական շրջաններու մէջ մեծագոյն հեռորները միաժամանակ ճանչցուած են մեծ գրողներ:

--- Խօսքը սկիզբն է յեղափոխութեան: Գիրքին դերն է ապագայ սերունդներուն փոխանցել դարաշրջանին բովանդակութիւնը եւ յաւերժացնել յեղափոխութիւնը:

Տոքթ. Կէօպէլս յետոյ ցոյց տուաւ թէ որքան մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ գիրքը իբրեւ քարոզչութեան գործիք եւ յիշեցուց որ «Մայնքամփֆ»ը մեծագոյն յաջողութիւնը գտաւ անընդհատ սպառելով եւ տարածելով յեղափոխութեան խօսքը:

Այնուհետեւ կարգ մը թիւեր տուաւ, գերմանական գիրքերու սպառումը ներկայացնելով: Այս տարի, գիտական գիրքերու վաճառումը աւելցած է 11 առ հարիւր, վիպական ու բանաստեղծական գիրքերու վաճառումը՝ չորս առ հարիւր: Երկրին մէջ ստեղծուած են 4900 ժողովրդական մատենադարաններ, ու շուտով կը բացուին 1200 նման մատենադարաններ եւս: Բոլոր հաստատութիւնները մատենադարան կը հիմնեն՝ ի պէտս իրենց պաշտօնէութեան: Այսպէս Սիէմէնս հաստատութեան մատենադարանը ունի 56,000 հատոր:

Եղան ժամանակներ, երբ գերման ժողովուրդը կը ճանչցուէր իբրեւ բանաստեղծներու եւ փիլիսոփաներու ժողովուրդ: Եղան նաեւ ժամանակներ, երբ Գերմանիա կը խորհրդանշէր ուժը եւ աշխարհ մեզ կ՚առնէր իբրեւ զինուորապաշտ ժողովուրդ: Այսօր, մեր Առաջնորդին օրհնեալ ձեռքին տակ՝ Գերմանիա թէ մէկն է եւ թէ միւսը, մենք դարձած ենք ներկայացուցիչները գերմանական իմացականութեան եւ գերմանական ուժին: Գիրքն ու սուրը դարձած են նոր դարուն խորհրդանշանները:

Մոսկուա կը շարունակէ մաքրագործել

Թաս հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ պաշտօնանկ եղաւ Բիժով, անտառային արդիւնաբերութեան գործավարը, որ այդ դիրքին վրայ կը գտնուէր երկու տարիէ ի վեր: Ըստ «Կոմսոմոլսկայա Պրավդա» թերթին տուած տեղեկութեանց, անտառային արդիւնաբերութեան գործավարը չկրցաւ փայտ մթերել աւելի քան 40 առ հարիւր, մինչ ութ միլիոն խորանարդ մեթր փայտ կը գտնուի տակաւին գետերու մէջ, ու կը վախցուի որ, ձմեռը սկսած ըլլալով, գետերը սառին եւ փայտերը մնան սառոյցի մէջ:

Անտառային արդիւնաբերութեան գործավար նշանակուեցաւ Ինչէլովիչ, որ անդամ էր Խորհ. Միութեան վերստուգիչ յանձնաժողովին:

Ցունաստանի թագաւորը Լոնտոնի մէջ

Կիրակի օր, Ցունաստանի Թագաւորը հասաւ Լոնտոն: Պիտի մնայ քանի մը շաբաթ: Այս այցելութիւնը կը կատարուի անպաշտօն: Այսուհանդերձ զրոյց կը շրջի թէ Ցունաստանի Թագաւորին այցելութիւնը կը ներկայացնէ քաղաքական որոշ շահագրգռութիւն մը, թէ նկատի ունենալով Գերմանիոյ տնտեսական արշաւը դէպի Պալքանները՝ Լոնտոն կ՚աշխատի անգլեւհելլենական առեւտրական դաշնագրով մը, ճիշդ ինչպէս կնքեց Թուրքերուն հետ, Յոյներն ալ կապել իրեն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՑԻՆ գինը սղեց երեքշաբթի օրուընէ սկսեալ մէկ սու աւելի, --- քիլօն պիտի արժէ այսուհետեւ 3 ֆրանք 5 սանթիմ:

ՃԱՓՈՆԻ արտաքին գործերու նախարար նշանակուեցաւ Հաչիրօ Արիթա, որ հակակոմինտէրն դաշնագիրը ստորագրողն է Գերմանիոյ հետ: Վարչապետ Իշին Քոնոյէ յայտարարեց թէ այս անուանումով Ճափոնի արտաքին քաղաքականութեան մէջ փոփոխութիւն պիտի չմանէ:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարար Հըլ յայտարարեց թէ Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը փորձեր կատարած է ամերիկեան չէզոքութեան օրէնքի հակառակ անուղղակի ճամբաներով զէնք, ռազմամթերք ու օդանաւ ստանալու համար Մ. Նահանգներէն:

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ հրդեհին պատճառը կարելի չեղաւ ստուգել տակաւին: Նոր մեռեալներ հանուեցան փլատակներուն տակէն, ոմանք այրած - ածխացած: Այսով մեռեալներուն թիւը կը հասնի 75ի, մեծ մասը անճանաչելի, ինքնութիւնը անծանօթ: Նկատելով որ տակաւին 68 անհետացածներ կան, կը կարծուի թէ մեռեալներու թիւը տակաւին աւելի է: Նիւթական վնասը կը հասնի քանի մը հարիւր միլիոնի:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ձեռնարկեց Հռենոսը Դանուբի միացնող ջրանցքի մը շինութեան: Այս ձեռնարկով, զոր երազած էր Կարոլոս կայսրը, Գերմանիա կը միացնէ Պալթիկ ծովը Սեւ ծովուն:

ԱՆԳԼԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ բանակցութիւնները մտած են իրենց վերջին փուլին մէջ: Կը հաւաստուի, թէ Չէմպըրլէնի կառավարութիւնը գոհացած է Իտալիոյ այն քայլով, որ 10,000 կամաւորներ

Հ. Յ. Դ.

Փառիզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ «Ալեամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր, 4 Նոյ., ժամը ճիշդ 9ին. ծանօթ հաւաքատեղին. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է՝ օրակարգ՝ զեկուցում պատգամաւորի եւ ընտրութիւն.

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ.—

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ
6 Նոյ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը
119 bis Ave Argenteuil, Asnieres
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**
Գեղարուեստական ճոխ բաժին
կը մասնակցին Տիկ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ եւայլն:

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓՈՐԹ ՏԻԹԱԼԻԻ Յ. Կ. ԽԱՉԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
6 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 3ին ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
13, Rue Pierre Curie, Bicêtre. (Մէթրօ՝ Փորթ տ'Իթալի)
Կը խօսի Շրջ. Վարչութեան կողմէ ՏԻԿԻՆ Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, երգ, արտասանութիւն, երիտասարդ ուժերու կողմէ: Կը մեծարուի թէյ եւ սիմիթ:
Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 2 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհ. Ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ՝
Պ. ՎԱՀԱՆ ՔՐԻՍՏՈՖԵԱՆ
Նիւթ՝ «Ամերիկահայ կրթական կեդրոնները»:

Յր. Կ. Խաչի 1939ի Օրացոյցը

Հրապարակ ելաւ արդէն խնամուած եւ ճոխ բովանդակութեամբ
ԼԶՄԻԱԾՆԱՅ ՄԵԾԱԴԻՐ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ ՆԿԱՐՈՎ
ինչպէս եւ 50ի չափ զանազան նկարներ ծանօթ դէմքերու, վայրերու եւ Կ. Խաչի դպրոցներուն, վերջին կայանինեւայլն, եւայլն:

Օրացոյցը որ գիրքի ձեւով կազմուած է եւ կրնայ նոյնութեամբ պահուիլ ունի առանձին բաժիններ ժամանակագրական, աղգագրական, պատմական ու աշխարհագրական ծանօթութիւններու: Ամէն հայ կնոջ անհրաժեշտ առնին նիւթերու բաժին մը եւս դասաւորուած է հոն, ինչպէս եւ գրական կտորներ, Հ. Կ. Խաչի համառօտ պատմութիւնը եւ զանազան ուրիշ պիտանի գիտելիքներ:

ԳԻՆԸ 6 ՖՐԱՆՔ

Փնտռել բոլոր Մասնաճիւղերու մօտ, ինչպէս եւ Շրջանային Վարչութենէն, 6 Rue d'Alsace, Asnières (Seine)

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Կ Ա Լ Ի Ք

Մեր անկեղծ շնորհակալութիւնները կը յայտնենք Անիէռ - Պուա - Քոլոմպի Կապոյտ Խաչի Վարչութեան որ մարդասիրաբար օգնեց եւ կազմակերպեց հանգանակութիւն մը ի նպաստ մեզի: Շնորհակալութիւն նաեւ բոլոր հայրենակիցներու որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերին պատելով մեզ անհել կացութենէ մը:

Տէր եւ Տիկ. Ոսկան Խաչատուրեան

Կ՚ Ո Ւ Զ Ո Ւ Ի

Պատուաւոր ընտանիքի մը մէջ ծառայելու համար կ՚ուզուի սպասուհի մը: Քիչ մը Ֆրանսերէն գիտնալը պայման է:

Դիմել Գ. ՏԵՐԻԿԵԱՆԻ: 13 Rue des Dominicains: Marseille,

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Demesme — PARIS (13)

ետ քաշեց Սպանիայէն, եւ պատրաստ է գործադրութեան դնելու անգլեւիտալական համաձայնագիրը, որ ստորագրուեցաւ անցեալ Ապրիլին: Լաւատեղեակ շրջանակներ կը յայտնեն, թէ Մուսոլինիի կառավարութիւնը կը պնդէ այժմ որ զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի իրաւունքը ճանչցուի մեծ պետութեանց կողմէ:

ԹՈՒՐՔԻԱ հանդիսաւորապէս տօնեց հանրապետութեան տարեդարձը, — զօրահանդէսներ կատարուեցան Էնկիւրիի եւ Պոլսոյ մէջ եւ ներքին նախարար Շիւքրիւ Քայա մեծ ճառ մը խօսեցաւ: Աթաթիւրքին հիւանդութեան պատճառով՝ պարահանդէս եւ խրախճանք տեղի չունեցան: Փարիզի մէջ Թրքական դեսպանատունը ընդունելութիւն մը սարքած էր: Արդէն քանի մը օրէ ի վեր ֆրանսական մամուլին մէջ կ՚երեւէին գովասանական յօդուածներ Թուրքիոյ մասին:

ԹՐՈՑՔԻԻ կողմնակիցները, կ՚ըսէ «Նիւ - Եորք Հէրըլտ Թրիպիւն»ի թղթակիցը, ժողով գումարած են Ժընեւի մէջ սեպտեմբեր ամսուն, կազմելով Չորրորդ Միջազգայնականը: Եւ մշակած են տասը տարուան գործունէութեան ծրագիր մը, որուն գլխաւոր կէտն է փութացնել համաշխարհային յեղափոխութիւնը, նախ եւ առաջ տապալելով Սթալինեան բռնապետութիւնը:

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՈՅԻ եղբայրը, գնդապետ Ռամոն Ֆրանքօ ջարդուփշուր եղաւ իր ջրօդանաւով, երբ Մայորքեան կղզիէն կը թռչէր դէպի Սպանիա, փոթորիկի մը պահուն:

ԳԵՐՄԱՆ ընդհ. սպայակոյտին պետը, Զօր. Պէք, հանգստեան կոչուեցաւ, ու տեղն անցաւ Զօր. Հալտէր:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՕՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel
13 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին
Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անմոռանալի գիշեր
Մասնակցութեամբ փարիզահայ դերասաններու՝ Տիկին Լաթիֆեանի, Տիկին Քիւրքճեանի, Օր. Ա. Սամուէլի, Պ. Պ. Գմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաթիֆեանի, Կ. Սրապի:
կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար:
Նաեւ փարիզահայ շօֆէօրներու կեանքէն՝

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻԹԷՍՈՎ...

Տոմսերու գիները.— 15,—10,— 7.50 ֆրանք:
Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շոֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏՕՏՐԱԳՈՐԻ ՀԱՐՍ»ԻՆ ՄԷՋ
ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Տեղի կ՚ունենայ 3 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին
8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **Պ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Թեր ու դէմ պաշտպանութիւնը պիտի ստանձնեն Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ Տօքթ. Հ. ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ.

Դատաւոր՝ Պ. Վ. ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ, ընդհանուր դատախազ՝ Պ. Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ:

Ժիւրիի անդամներ.— Տիկին ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ, Տօքթ. ԱՍԼԱՆ, Տօքթ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, Պ. ԱԼԵԱՆԱՔ, Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, Տէր ԼԵՒՈՆ քհնյ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ, Օր. ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, Պ. Պ. Յ. ԶԱՎՐԻԵՎ եւ ՎԱԶԵԱՆ:

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 3 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 3 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3877

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆԿԱՅՈՒԹԵՆԷ ՄԸ ՎԵՐՋ

— oo —

Սեպտեմբերի տագնապէն վերջ, գրեթէ խաղաղ օրեր կ'ապրի Եւրոպա, եթէ զանց առնենք Հունգարեւչեխ տարակարծութիւնը, ու «հասարակաց սահման»ի հարցը, որուն շուրջ հակադիր տեսակէտներ ունէին Գերմանիա եւ Իտալիա :

Այս հանդարտութիւնը, սակայն, սոսկ երեւութական է : Իրականին մէջ, Եւրոպա, սեպտեմբերեան տագնապէն ասդին, քաղաքական մեծ գործունէութեան լծուած է, ու, կարելի է ըսել, կ'առնէ քայլեր, որոնք կրնան չափազանց բախտորոշ ըլլալ :

Այս տեսակէտէն, ամէնէն յատկանշականն է, անշուշտ, Իտալացի «կամաւորներու» հեռացումը Սպանիայէն: Մուսոլինի, իր այդ քայլով, վերցուց այն խոչընդոտը որ, հակառակ ստորագրուած համաձայնութեան, Անգլիան ու Իտալիան կը պահէր իրարմէ հեռու :

Ցուցէ, իր այդ որոշումով, դիւրացուց նաեւ Չէմպըրլէնի աշխատանքը՝ ներքին ճակատին վրայ: Վասն զի, Անգլիոյ մէջ չափազանց ուժեղ էր ընդդիմութիւնը՝ Իտալիոյ հետ «անպայման հաշտեցողութեան» մը գալու տեսակէտին դէմ: Նոյնիսկ պահպանողական ղեկավարներէն ոմանք, — ինչպէս Իտըն ու Չըրչիլ — ներքին արգելքներ էին, զորս ստիպուած էր նկատի առնել Չէմպըրլէն:

Քաղաքական տեսակէտէ նոյնքան ուշագրաւ եւ կարեւոր եղաւ արմատականներու համագումարը: Տալատիէ Մարսէյլ գնաց ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան մասին վճռական ու նոր որոշումներով: Արդէն նշանակած էր Հռոմի դեսպանը: Այսինքն՝ նետած էր կամուրջը՝ Ֆրանսայի ու Իտալիոյ միջեւ, անշուշտ՝ համաձայնութեամբը Անգլիոյ, որ, ինչպէս ըսինք, վճռած ըլլալ կը թուի, իր կարգին, «խաղաղութեան քաղաքականութիւնը» ոչ միայն շարունակել, այլեւ միեւնոյն վճռականութեամբ իրականացնել :

Քաղաքական կեանքի երրորդ ուշագրաւ դէպքն է անգլիական խորհրդարանի նստաշրջանը որ բացուեցաւ երեքշաբթի օր : Օրակարգերէն առաջինը կը կազմէ անգլեւիտալական համաձայնութեան վաւերացումը: Չէմպըրլէն բաւական «քրտնեցաւ» սկիզբները: Այսուհանդերձ, կասկած չկայ՝ դարձեալ, որ պիտի յաջողի ապահովել մեծամասնութիւն մը: Օրակարգի երկրորդ նիւթը կը կազմէ երեւութապէս՝ դահլիճի «նորոգումը», բայց էապէս՝ իր քաղաքականութեան ապահովումը: Որովհետեւ, Չէմպըրլէն այդ «նորոգումը» ըրաւ առաւելապէս արտաքին քաղաքականութեան իր հիմնական տեսակէտները իրականացնելու համար : Ուշագրաւ է, որ Չէմպըրլէն, հակառակ ծրագրային նախապատրաստութեանց, դեռ ընթացք չտուաւ ռազմական մթերումի նախարարութիւն մը ստեղծելու առաջարկին: Զատուած՝ որովհետեւ, ոչ միայն նման նախարարութեան մը ստեղծումը կը նկատէ ելմտական-տնտեսական ծանր բեռ մըն է երկրին համար, այլեւ անոր համար որ՝ Անգլիոյ վարչապետը՝ առաջնորդուած իր՝ Տալատիէի՝ Մուսոլինիի ու Հիթլէրի միջեւ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով տեղի ունեցող պաշտօնական թէ անպաշտօն բանակցութիւններէն, հիմքեր ունի վստահ ըլլալու թէ այդ նախարարութիւնը ստեղծել անհրաժեշտ չի դառնար կամ գէթ կը վախնայ որ պատճառ կը դառնայ գերմանեւիտալական զինարշաւի մը:

Անշուշտ, Չէմպըրլէն լուրջ պատճառներ ունի լաւատես ըլլալու: Երբ ելմտական նախարար էր, ներկայացաւ խորհրդարանին, եւ, ի մեծ զարմացում բովանդակ աշխարհի, յայտարարեց թէ «Անգլիոյ ելմտացոյցը բաց չունի»: Երբ վարչապետ եղաւ, — անհրաժեշտ դառնած ըլլալով արագ վերազինում մը, — նոյն վճռականութեամբ խորհրդարանին յայտարարեց, — «Անգլիոյ ելմտացոյցը պէտք է բաց ունենայ» (զինումի) :

Նոյն Չէմպըրլէնն է, ահա, որ, շարունակելով հանդերձ իր ծրագրած սպառազինումը, պատկան նախարարութեան մը ստեղծումի գործը կը դանդաղեցնէ, ինչ որ բաւական պերճախօս երեւոյթ է :

Սեպտեմբերի տագնապէն ասդին, քաղաքական կեանքի ուշագրաւ դէպքերէն մին կազմեց նաեւ գաղթավայրերու հարցը: Ճիշդ է, որ դեռ «սեղանի վրայ» չեկաւ ան: Բայց, ստոյգ է, որ արդէն իսկ «խնդրոյ առարկայ է»: Անգլիական թերթեր արդէն կը ծամծմեն: Նաեւ՝ Ֆրանս. մամուլը: Կը թուի թէ կը շօշափեն նաեւ Պելճիքայի կարծիքը: Լէոփոլտ Գ.ի այցելութիւնը՝ Փարիզ, ապահովաբար նաեւ այս շօշափումին ծառայեց: Իսկ անկէ յետոյ՝ Լոնտոնի պելճիական դեսպանը «ստիպողաբար կանչուեցաւ» իր Թագաւորին մօտ :

Անտես պէտք չէ առնել նաեւ այն զրոյցը, որ կը հերքուի ու կը կրկնուի միշտ, եւ որ հիմք մը ունի անպայման :

Կ'ակնարկենք այն «առաջարկին» զոր, իբրեւ թէ, Հիթլէր ըրած է Ֆրանսայի՝ 25 տարուայ ոչ-յարձակման դաշինքի մը մասին: Այս առաջարկը եղած ըլլայ կամ ոչ՝ անժխտելի է այն իրողութիւնը, որ արդէն իսկ այդ մթնոլորտը ստեղծուած է Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Հիթլէր, որ, Չեխոսլովաքիոյ տագնապին առթիւ, սուրը քաշած էր պատեանէն, իր վերջին ճառին մէջ հարկադրուեցաւ անգամ մը եւս այդ ապահովութիւնը տալ Ֆրանսայի, ինչ որ, ըսենք այս առթիւ, Տալատիէի վճռական քայլերուն տեսական արդիւնքներէն մին կազմեց :

Այսպէս, ուրեմն, երեւութապէս խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ, Եւրոպան, ներքնապէս, գործնական ու վճռական քայլեր է որ կ'առնէ: Ու կը թուի թէ այս անգամ իրապէս նոր ու աւելի ապահով Եւրոպա մը կը ճգնին ստեղծել Մունիխի Չորսերը...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՄԷՋ

— oo —

Ամենայն Սրբոց տօնին օրը, Երեքշաբթի, երբ ամբողջ Փարիզը իր մեռելները կ'ոգեկոչէր, ֆրանսական դահլիճը կը շարունակէր խորհրդակցութիւնները երկրին ելմտական եւ տնտեսական վերականգնումի ծրագրին մասին:

Փօլ Մարշանտօ, ելմտական նախարարը, ներկայացուց իր ծրագիրը, որ բուռն ընդդիմութեան բախեցաւ, մասնաւորաբար չորս նախարարներ, Ժօրժ Պոնէ, Քամիյլ Շօթան, տը Մոնզի եւ Փօլ Ռէյնօ անկարելի կը գտնէին ելմտական նախարարին ծրագրին գործադրութիւնը: Փօլ Մարշանտօ ստիպուեցաւ հրաժարիլ, բայց Տալատիէ մերժեց: Վարչապետը, լսելով Փօլ Ռէյնոյի քննադատութիւնները ներկայացուած ելմտական ծրագրին մասին, մեծ շահագրգռութիւն ցոյց տուաւ եւ ի վերջոյ որոշեց կատարել պաշտօնի փոփոխութիւն մը: Այսպէս Փօլ Մարշանտօ նշանակուեցաւ դատական նախարար՝ անցնելով Փօլ Ռէյնոյի տեղը, իսկ այս վերջինը՝ ելմտական նախարար :

Ելմտական նոր նախարարը դահլիճէն խնդրեց հինգ օրուան պայմանաժամ, որպէսզի կարենայ պատրաստել ելմտական կացութեան վիճակացոյցը եւ մշակել իր ծրագիրը :

Մամուլին հաղորդուած զեկոյցով մը, Փօլ Ռէյնօ յետոյ յայտարարեց թէ հինգ օր պիտի ուսումնասիրէ Ֆրանսայի տնտեսական եւ ելմտական կացութիւնը: Իր տեսակէտով՝ Ֆրանսան շահագրգռող հարցը ներկայիս ոչ թէ դրամական հարց մըն է, այլ տնտեսական եւ ելմտական հարց մը: Հետեւաբար դրամական արժեզրկումի խնդիր չի կրնար ըլլալ :

Հունգարեւչեխական վէճին լուծումը

— oo —

Երէկ, Վիէննայի պալատին մէջ, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ իրաւարարութեամբ լուծուեցաւ հունգարեւչեխական սահմանային վէճը: Խորհրդակցութեանց կը մասնակցէին Գերմանիոյ կողմէ՝ Ֆոն Ռիպպընթրոփ, Կէօրինկ, Ֆոն Նէօրաթ, իսկ Իտալիոյ կողմէ՝ կոմս Չիանօ, Վիէննայի, Փրակայի եւ Պուտափէշթի իտալական դեսպանները :

*** Փրակայի մէջ, երեքշաբթի սկսաւ խորհրդակցութիւնը վերջնապէս գծելու համար չեխեւլեհական սահմանները :

Ճափոնը զօրք ցամաք հանեց Ֆու-Չէուի մօտ

— oo —

Շանկհայէն կը հեռագրեն թէ ճափոնական 36 զրահաւորներ զօրք ցամաք հանեցին Ֆու-Ցինկի մէջ, Ֆու-Չէուէն 48 քիլոմեթր դէպի հարաւ, ուրեմն Քանթոնի եւ Շանկհայի միջեւ, Ֆորմոզա կղզիին դիմաց :

Չինացիները անմիջապէս պարպեցին պետական դրամատունը եւ մաքսային սպասարկութիւնը կանգ առաւ:

*** Փարիզ հասաւ գեղանի եւ խելացի աղջիկ մը, հազիւ 22 տարեկան, Լիւսի Թու, Չինացի, որ պիտի մեկնի անմիջապէս Լոնտոն, չինական կառավարութեան կողմէ մասնաւոր պաշտօնով մը: Կ'ըսուի թէ տիկին Չանկ-Քայ-Շէկը թելադրած է որ չինացի օրիորդը փրոփականտ կատարէ ի նպաստ չինական դատին եւ զբաղի մասնաւորաբար չինացի գաղթականներու օգնութեան հարցով:

Խռովութիւնները Պաղեստինի մէջ

— oo —

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ Արաբները ընդհանուր գործադուլ հռչակեցին բովանդակ Պաղեստինի մէջ: Գործադուլը պիտի տեւէ երեք օր, յետոյ սակայն պիտի շարունակուի փոխադրական միջոցներու արաբ աշխատաւորներու գործադուլը անորոշ ժամանակով :

Այս գործադուլը կատարուեցաւ իբրեւ բողոքի նշան ընդդէմ զինուորական հակակշիռին, զոր անգլիական իշխանութիւնը կը կատարէ փոխադրութեանց վրայ, խուզարկելով կառքերը կամ անցագիր պահանջելով ճամբորդներէն :

Անգլիական զօրքը Եաֆա մտաւ եւ ձեռնարկեց տուներու խուզարկութեան, առանց լուրջ ընդդիմութեան հանդիպելու: Ձերբակալուեցան աւելի քան եօթանասուն Արաբներ :

Գալիլէի շրջանին մէջ, սակայն, ըմբոստները կը տիրապետեն կացութեան: Սարսափի տակ կը պահուի նաեւ Երիքովէն Երուսաղէմ ճամբան:

*** Հոկտեմբեր ամսուան ընթացքին, Պաղեստինի մէջ սպաննուած են 376 Արաբներ, 58 Հրեաներ եւ 14 Անգլիացիներ, եւ վիրաւորուած՝ 240 Արաբներ, 66 Անգլիացիներ եւ 61 Հրեաներ :

Իսկ վերջին չորս ամսուան մէջ սպաննուած են 1357 հոգի, 42ը Անգլիացի, 219ը Հրեայ, վիրաւորուած են 1,162 հոգի, 138ը Անգլիացի, 452ը Հրեայ:

Օտարականները Պելճիքայի մէջ

— oo —

Պելժ կառավարութեան կազմած վիճակագրութեան համաձայն, երկրին ութ միլիոն բնակչութեան մէջ կ'ապրին 339,799 օտարականներ, 282,526ը բնակութեան արտօնագրով:

Այս թիւին մէջ Ֆրանսացիները 71,322 հոգի են, Հոլանտացիները՝ 68,014, Լեհերը՝ 61,809, Իտալացիները՝ 37,234, Չեխերը՝ 16,230, Գերմանացիները՝ 14,472, Լիւքսէմպուրկցիները՝ 11,185, Անգլիացիները՝ 9,161, Հունգարացիները՝ 6,063, Սերպերը՝ 5,917, հայրենազուրկները՝ 12,515:

Ազգային հանգանակութիւն Զինադադարի հանդիսութեանց համար

— oo —

Ինչպէս գրած էինք, Նախկին Ռազմիկներու եւ Թոշակներու նախարարութիւնը, որ մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմած է զինադադարի 20րդ տարեդարձի տօնակատարութեան համար, պաշտօնական զեկոյցով մը «Յառաջ»ի եւս կը հաղորդէր թէ ազգ. հանգանակութիւն մը բացուած է հովանաւորութեամբ Հանրապետութեան նախագահին :

Մեզմէ եւս խնդրուած ըլլալով հանգանակութեան ձեռնարկել եւ յետոյ փոխադրել Նախկին Ռազմիկներու եւ Պատերազմի Զոհերու Ազգ. Համադաշնակցութեան, այսօրուընէ սկսեալ պիտի հրատարակենք ցանկը: Հանգանակութիւնը կը փակուի Զինադադարի օրը :—

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 1

«Յառաջ»	100
Պօղոս Գորգիկեան	30
Հրանտ Քէօսէեան	25
Ներսէս Տակուեան	25
Բիւզանդ Տէօվլէթեան	20
Խանտամեան եղբ.	20
Ե. Յ.	10
Թորգոմ Նալպանտեան	10
Ս. Տ. Ալեքսանեան	10
Ս. Գաբիկեան	10
Տ. Շ. Ա.	10
Գումար՝	270

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

«Մունիխը նահանջ չի նշանակեր, այլ քայլ մը դէպի յառաջ»

— oo —

Չէմպըրլէն երեքշաբթի բրիտանական խորհրդարանին առջեւ պարզեց չեխեւգերմանական վէճն ու Մունիխի համաձայնութիւնը, իսկ երէկ, Չորեքշաբթի, անգլեւիտալական համաձայնութիւնը :

Յանուն աշխատաւորական կուսակցութեան՝ Էթլի խիստ լեզուով մը քննադատեց Մունիխի համաձայնութիւնը, զոր կ'անուանէր ամօթալի նահանջ մը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար, ու ցաւ կը յայտնէր որ Կեդր. Եւրոպան կը դրուի Գերմանիոյ տնտեսական գերիշխանութեան տակ :

Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ Մունիխը նահանջ մը չէ, այլ քայլ մը որ կը նետուի յառաջ, վէճերը բանակցութեամբ լուծելու ճամբուն մէջ:

— Կը խնդրեմ Էթլիէն, որ չմոռնայ թէ վէճը լուծելու ուրիշ ճամբայ չէր մնացած, բայց եթէ պատերազմի ճամբան: Եթէ կը մերժէ հետեւիլ պատերազմի ճամբուն, իրեն կը մնայ ընդունիլ որ վէճը լուծելու կարելի միջոցը Մունիխն էր: Մունիխի բանակցութեանց ընթացքին էր, որ Գերմանիա եւ Իտալիա համաձայնեցան երաշխաւորել Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները՝ անգամ մը որ լուծուի փոքրամասնութեանց հարցը :

Գալով Գերմանիոյ տնտեսական գերակշռութեան՝ Կեդր. Եւրոպայի մէջ, Չէմպըրլէն շատ տրամաբանական կը գտնէ այդ: Էթլի կասկած յայտնած ըլլալով որ գերմանական տնտեսական ծրագիրներուն տակ կը ծածկուին քաղաքական նպատակներ, Չէմպըրլէն ցաւ յայտնեց որ շատերու միտքին մէջ տակաւին վերջ չգտաւ փոխադարձ անվստահութիւնը :

Յետոյ անդրադառնալով վերջին տագնապին, ըսաւ թէ ատիկա եղաւ ազդարարութիւն մը, որպէսզի Անգլիա ուժ տայ իր երկրին պաշտպանութեան: Այսպէս այլեւս անհրաժեշտութիւն մը դարձած է կազմել նոր նախարարութիւն մը, որ զբաղի ազգային պաշտպանութեան հոգերով: Սըր Ճոն Էնտէրսըն, նոր կնքապահ նախարարը, պաշտօն ստացած է կազմակերպել քաղաքներու պաշտպանութիւնը, եւ այդ պաշտօնով պիտի մասնակցի նաեւ կայսրութեան պաշտպանութեան յանձնաժողովին :

— Մեր առաջին նպատակն է սահմանափակել սպառազինութիւնները ընդհանուր համաձայնութեամբ: Եւ ատոր համար նախ պէտք է պետութեանց միջեւ ստեղծել վստահութեան մթնոլորտ մը: Կարելի չէ քայլ մը յառաջ երթալ, եթէ մեր գլխուն մէջ չդնենք այն գաղափարը թէ միահեծան եւ ժողովրդավար պետութիւնները ոչ մէկ շահ ունին դէմ դէմի կանգնելով, այլ ընդհակառակն կրնան լաւագոյնս օգտակար ըլլալ իրենց ժողովուրդներուն՝ երբ կ'ուզեն աշխատիլ միասնաբար :

Այնուհետեւ խորհրդարանը զբաղեցաւ անգլեւիտալական համաձայնութեան վաւերացման հարցով :

— oo —

ՃԱՆԱՃԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ Ֆրանսիս Ժամ մեռաւ եօթանասուն տարեկան հասակին մէջ, — ծնած էր Թուռնէ (Վերին Պիրէնեանք) : Իր գործերուն մասին կը խօսինք առանձին :

ԶՕՐ. ՄՈՐՑԵՒ, Ծայր. արեւելքի խորհրդային հրամատարներէն մին, գնդակահարուեցաւ Վլատիվոսթոքի մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ ազգայնականները կը շարունակեն իրենց յարձակողականը: Սիէրրա Քապալսի դիրքերը անցան ազգայնականներու ձեռքը: Միւս կողմէ օդանաւերը ռմբակոծեցին Վալենցիան չորս ժամուան մէջ հինգ անգամ :

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը ֆրանսական կառավարութեան հետ համախորհուրդ՝ ջնջեց միջազգային առողջապահական Խորհուրդը, որ հաստատուած էր Եգիպտոսի մէջ 1895էն ի վեր:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը ներկայացուց իր հրաժարականը, տեղի տալով երեսփոխաններու ճնշումին :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՏԷՐՍԻՄԻ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԵՐԱՆՆԵՐՈՒ

Վարչապետ Պայարի լաւատեսութիւնը ի՞մ ունի

Յօդուածաշարքով մը պարզած էի Տէրսիմի քրդական ըմբոստութեան տարողութիւնն ու իմաստը: Պատկերը ամբողջացնելու— կամ հաստատելու— համար, կ'ուզեմ մէջ բերել նաեւ թրքական չորս խոստովանութիւններ, մէկը միւսէն վաւերական եւ խօսուն:

Նախ յիշեմ արտասովոր դէպք մը: Տէրսիմի մօտերը (էլ Ազիզ) փութաց ոչ միայն թրքական սպայակոյտի պետը՝ մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք, այլեւ վարչապետ Ճէլալ Պայար:

Ռազմափորձերո՞ւն ներկայ գտնուելու: Անտարակոյս ո՛չ, քանի որ չկայ այս տեսակ սովորութիւն մը: Նախորդ վարչապետ Իսմէթն իսկ, հակառակ յայտնի ռազմագէտ մը ըլլալուն, շատ քիչ անգամ ներկայ գտնուած է:

Արդէն, ի՞նչ հարկ ենթադրութեանց, երբ ինքը Ճէլալ Պայար կը յայտնէ թէ ինչո՞ւ գացած է, վերադարձին Անատօլու գործակալութեան ըրած պաշտօնական յայտարարութեամբ.

— «Հոն (էլ Ազիզ) գտնուած միջոցիս, զբաղեցայ Տէրսիմի զսպումի գործողութիւններով եւ միաժամանակ շինարարութեան եւ բարեկարգութեան ծրագրով: Լսեցի զինուորական եւ քաղաքային (սիվիլ) անձնաւորութեանց տեղեկութիւններն ու կարծիքները. (Անատօլու գործակալութիւն, Պոլիս, 29 Օգոստոս 1938):

Ուրեմն, ռազմափորձը չէր որ այդ տարին մինչեւ Խարբերդ տարաւ ոչ-զինուորական վարչապետը, այլ քրդական ըմբոստութիւնը: Եւ Պոլսէն մեկնելէ առաջ, երկարօրէն տեսակցեցաւ Աթաթիւրքին հետ:

Այս առթիւ տանք յատկանշական փակագիծ մը: «Ճումհուրիէթ» գրեց թէ արտաքին գործավար Ռիւշտի Արասն ալ պիտի երթայ Խարբերդ, բայց յետոյ միայն վարչապետը գնաց, ընկերակցութեամբ խումբ մը կարեւոր երեսփոխաններու: Աւելցնեմ թէ աւելի առաջ գացած էր Պաշտպանողական գործավարը՝ զօր. Քեազըմ Էօզալփ:

Կասկած չկայ թէ այս բոլոր բացառիկ այցելութիւնները կու գան հաստատելու Տէրսիմի շարժումին բացառիկ հանգամանքը: Անգարա հոն կը ղրկէ ո՛չ միայն երեք զօրաբանակ (100 հազար հոգի), այլեւ իր ամբողջ զինուորական եւ քաղաքային աւագանին:

×

Ուժերու այս ընդհանուր շարժումը ի՞նչ արդիւնք տուաւ, յաջողեցա՞ւ «մաքրագործել» ըմբոստները, ընկճել Քիւրտերը:

Զարձանագրենք զրոյցները, որ այնքան շատ են: Նկատի չառնենք նաեւ քրդական աղբիւրներէ եկած լուրերը, որոնց համաձայն թրքական զօրամասերը չեն կրցած մեծ յաջողութիւն մը ունենալ: Եզրակացութեան մէջ չսխալելու համար, հիմնուինք միայն թրքական հաղորդագրութեանց վրայ:

Ռազմափորձերուն ներկայ գտնուելէ յետոյ, վարչապետը Պոլիս վերադարձաւ Օգոստոս 29ին եւ բնականաբար շրջապատուեցաւ Թուրք լրաբերներով: Ըստ սովորութեան, գործավարները այս տեսակ պարագաներու մէջ ԲԵՐԱՆԱՑԻ յայտարարութիւններ կ'ընեն, յաջողութիւններ ծանուցանելով եւ աւելցնելով թէ պաշտօնական զեկոյց մըն ալ պիտի հրատարակուի:

Վարչապետը այս անգամ շեղեցաւ կանոնէն եւ բառ մը անգամ չըսաւ անհամբեր լրաբերներուն:— Գործակալութիւնը պիտի հաղորդէ: Ահա միակ պատասխանը:

Կը նշանակէ թէ կացութիւնը այնքան փափուկ էր որ վարչապետը չվստահեցաւ իրեն եւ խոհեմութիւն համարեց ԳՐԱՒՈՐ արտայայտուիլ, այսինքն խորհիլ եւ խնամով կշռել բառերը:

Այսպէս է որ հրատարակուեցաւ կիսապաշտօնական Անատօլու գործակալութեան 28 Օգոստոս թուակիր զեկոյցը, Ճէլալ Պայարի «տպաւորութեանց» մասին:

Տեսնենք թէ ի՞նչ կ'ըսէ գրաւոր զեկոյցը, նոյնիսկ իր այնքան կծկուած ու զուսպ դիրքին մէջ:

Բնականաբար էականը ըմբոստութիւնն է: Զսպուեցա՞ւ թէ ոչ:

Իր յայտարարութեան մէջ, բանալին տողերը գոված ատեն, վարչապետը կ'ըսէ.

— «Մասնաւորապէս աւելցնեմ թէ այս ուժերը աւելի առաջ (ռազմափորձերէն առաջ), Տէրսիմի սեպ ու ցից լեռներուն ու ժայռերուն մէջ ԿԱՏԱՐԵՑԻՆ ԶՍՊՈՒՄԻ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, եւ մեծ մասը երկար տարածութիւններ կտրելէ յետոյ եկան ռազմափորձերուն վայրը (էլ Ազիզ-Բալու շրջանը): Հակառակ ատոր, յոգնութեան ոչ մէկ նշան զօրամասերուն մօտ»:

Աւելի վար, բուն զսպումի մասին խօսած ատենն ալ, վարչապետը կը յայտնէ.

— «Կատարուած զսպումի գործողութիւնները ՍԿՍԱԾ ԵՆ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԵՒ ԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔ ՄԸ ՏԱԼ եւ վերջին փուլին հասած են: Կարճ ատենէն ամբողջ մանրամասնութեամբ հանրային կարծիքին պիտի հաղորդեմ Տէրսիմի մինչեւ հիմա անցուցած փուլերը եւ բարենորոգումները զոր որոշած ենք կատարել հոն»:

Ինչպէս կը տեսնէք, հակասական են երկու յայտարարութիւնները, այսինքն ամէն բան վերջացուցին, աւլեցին նետեցին: Մինչդեռ վարը կը ճշդէ թէ զսպումը «ՍԿՍՈՒԱԾ» է միայն, այսինքն վերջնական ոեւէ բան չկայ:

Միւս կողմէ, ԵՐԿՈՒ ՇԱԲԱԹ անցաւ եւ դեռ ոեւէ բան չհաղորդուեցաւ հանրութեան, հակառակ «կարճ ատենէն» հաղորդուելու խոստումին: Կը հետեւի թէ թրքական ուժերը ոեւէ նշանակելի յաջողութիւն չեն ունեցած երկու շաբաթուան ընթացքին...

×

Բայց լաւ է չխորհրդածել, մեր կողմէն չյայտնել թէ սնամէջ է վարչապետին յայտարարութիւնը, չըսելու համար յուսաբեկիչ: Թողունք որ Թուրքը ընէ այս ախտաճանաչումը, յանձին «Սօն Փօսթա»յի խմբագրապետ Մուհիտտին Պիրկէնի:

Յաջորդ օրն իսկ անդրադառնալով այդ յայտարարութեանց, Մուհետտին հրատարակեց խմբագրական մը, որուն վերնագիրը ինքնին ամբողջ պատմութիւն մըն է. «ԼԱՒԱՏԵՍ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ»:

Այս խորագիրը դնել՝ արդէն կը նշանակէ հեգնել վարչապետը, քանի որ մէջտեղը ոչինչ կայ իբրեւ լաւատեսութեան փաստ: Բայց լսենք պարունակութիւնը, որուն իւրաքանչիւր բառէն կը կաթի հեգնանքը:

Ըսելէ յետոյ թէ Ճէլալ Պայար Իզմիրի ճամբորդութենէն վերադարձին ալ լաւատես յայտարարութիւններ ըրաւ, Թուրք խմբագրապետը դիտել կու տայ.

— «Նոյն վարչապետը այս անգամ վերադարձաւ նշանաւոր Տէրսիմէն: Հոն տեսած է երեք զօրաբանակ՝ շարժուն վիճակի մէջ: Տեսած է թէ ինչպէս զօրաբանակները կը մագլցին լեռներն ի վեր եւ կ'անցնին անդունդներէն, մէկ խօսքով տեսած է թէ ինչպէս քաղաքակիրթ Թուրքիան կը կռուի բնութեան եւ նախնականութեան հետ: Եւ Պոլիս վերադարձին, վարչապետը գոհ ու հպարտ է:

«Ան չի՞ գիտեր թէ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՏԱՍԸ ԳՈՐԾԻՆ ՔՈՎ՝ ԿԱՏԱՐՈՒԵԼԻՔ ՀԱՐԻՒՐ, ՆՈՅՆԻՍԿ ՀԱԶԱՐ ԲԱՆ ԿԱՅ: Ճէլալ Պայար անկասկած անգիտակ չէ թէ Եփրատի եւ Մուրատի տակէն ԴԵՌ ՇԱՏ ՏԱՐԻՆԵՐ ՋՈՒՐ ՀՈՍԵԼՈՒ ԵՆ, մինչեւ որ քաղաքակիրթ երկրի մը բարեբեր մէկ շրջանը դառնայ Տէրսիմը, որ խառնուրդ մըն է ըմբոստ բնութեան եւ նախնական պատմութեան:

«Եւ սակայն, հակառակ այս բոլորին, Ճէլալ Պայար լաւատես է: Որովհետեւ ասիկա մէկ կողմէ խառնուածքի խնդիր է, միւս կողմէ յաջողութեան երաշխիք մըն է: (Սօն Փօսթա, 31 Օգոստոս, 1938):

Հարկ կա՞յ մեկնաբանելու այս այնքան պարզ տողերը: «Սօն Փօսթա»յի խմբագրապետը պարզապէս ըսել կ'ուզէ թէ վարչապետը պարապ (պօշ) մարդ է, քանի որ սիրտ ունի լաւատես խօսքեր ընելու շրջանի մը մասին, ուր գործին հազիւ ՄԷԿ ՀԱՐԻՒՐԵՐՈՐԴԸ կատարուած է:

Ըսել կ'ուզէ թէ ոչ թէ «կարճ ատեն», ինչպէս վարչապետը կը յայտարարէր, այլ քանի մը տարիէն անգամ կարելի չէ «մարդ» ընել Տէրսիմը: Անոր համար դեռ բազմաթիւ տարիներ ջուր անցնելու է Եփրատի տակէն...

Եւ— ուշադրութիւն— այս հեգնական խմբագրականը լոյս կը տեսնէ Օգոստոս 31ին, Ճէլալ Պայարի յայտարարութեանց հրատարակութենէն ՄԷԿ ՕՐ ՅԵՏՈՅ: Մուհետտին, որ նախկին Իթթիհատական պետ մըն է, պէտք տեսած է տաքը տաքին պաղ ջուր թափելու վարչապետին լաւատեսութեանը վրայ...

Զգալով այդ արարքին անլուր յանդգնութիւնը, Մուհետտին կը փորձէ փրկել երեւոյթը, հասկցնել թէ վարչապետը քննադատելու համար չէ որ գրած է այդ տողերը, այլ պարզապէս գովելու համար անոր բնածին լաւատեսութիւնը:

— «Այո՛, լաւատես ըլլալու է: Այս տողերն ալ՝ պարզապէս այս անհրաժեշտութիւնը բացատրելու համար կը գրեմ: Եւ ինծի այս նիւթը ներշնչողն եղաւ ՔԻՉ ԱՌԱՋ ԱՉՔԻՍ ԶԱՐՆՈՂ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ, ուր կ'երեւի Ճէլալ Պայարը՝ լեցունկեկ ողկոյզ մը խաղող ափին մէջ սեղմած, այնքան ուրախ զուարթ ձեւով:

Ամէնէն վերջն ալ երիտասարդութեան կը յանձնարարէ հետեւիլ վարչապետին, անոր նման լաւատես ըլլալ:

Հաստատելու համար թէ ասիկա պարզ կարկտան մըն է՝ այդ խայթիչ տողերը պարտկելու կոչուած, չեչուենք խոշոր սուտ մը:

Մուհետտին կ'ուզէ հաւատացնել թէ Տէրսիմի կացութիւնը չէ որ իրեն ներշնչած է այդ խիստ խմբագրականը, այլ պարզապէս Ճէլալ Պայարի մէկ զուարթ լուսանկարը, որ «քիչ առաջ» (Օգոստոս 30) աչքին զարկած է:

Այդ լուսանկարը կը վերաբերի Իզմիրի այցելութեան եւ ՕԳՈՍՏՈՍԻ ՍԿԻԶԲԸ հրատարակուեցաւ թերթերուն մէջ: Արդ, այս ի՞նչ տարօրինակութիւն է որ լուսանկարը աննշմար կ'անցնի ատենին եւ յանկարծ աչքի կը զարնէ մօտ ամիս մը յետոյ, այն ալ ՃԻՇԴ ԱՅՆ ՕՐԸ (Օգոստ. 31) երբ թերթերը կը հրատարակեն վարչապետին տպաւորութիւնը՝ Տէրսիմի մասին: Չէ՞ որ լուսանկարը պարունակող թերթը շատոնց անցած էր հաւաքածոն եւ հետեւաբար աչքի տակ չէր գտնուեր:

Պարզ է, ուրեմն, որ Իթթիհատի նախկին գործիչը սոփեստութիւն կ'ընէ, վարագուրելու համար իր խարանիչ քննադատութիւնը:

ԴԷՏ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Եգիպտացի կոմիտէին, «Դաշնակցութեան Օր»ը տօնուեցաւ 29 հոկտեմբեր շաբաթ իրիկուն, Փըթի Ժուրնալի սրահին մէջ:

Քաղաքական վերջին տագնապը, որ կրնար մէկ օրէն միւսը բռնկցնել աշխարհը, կարծես շատ բան էր հասկցուցեր տարագիր հայ ժողովուրդին: Փարիզի մօտաւոր թէ հեռաւոր անկիւններէն կու գային մէկիկ մէկիկ, խումբ խումբ: Սրահի դրան առջեւ, օրիորդներ Դաշնակցութեան զինանշանով զարդանիշեր կը դնէին ամէնուն լանջակներուն:

Շուտով լեցուեցաւ սրահը: Մթնոլորտը խանդավառ էր ու ոգեւորիչ: Մեծամասնութիւնը երիտասարդներ են: Ու զինուորներ՝ հոս ու հոն: Ժամը 9.30ին փակուեցան սրահին դուռները եւ, մէկ ազդանշանի վրայ բոլորին աչքերը դարձան դէպի բեմ: Վարագոյրը կը բարձրանայ ու կը բացուի բեմը:

Ճակատին աջ կողմը հայկական եւ ձախը՝ ֆրանսական եռագոյնները: Մէջտեղը Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանը: Ասոնց չորս կողմը, կեցցէ հայկական դատը, կեցցէ հայ ժողովուրդը եւ կեցցէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կրող երեք մեծատառ արձանագրութիւններ: Բեմին առջեւ դրօշազարդուած սեղան մը, եւ վրան բարձրախօս մը:

Որոտընդոստ ծափերու մէջ հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով: Երգչախումբը կը ղեկավարէր ընկ. Ս. Յովհաննէսեան:

Նախագահը, ընկերուհի Ֆլօրա Անահիտ, գեղեցիկ ճառով մը օրուան իմաստն ու մեծութիւնը բացատրելէ յետոյ, աւելցուց.

— Հ. Յ. Դաշնակցութեան դաւանանքը այն միակ անշէջ հուրն ու ճրագն է, որ ծնունդ առած է հայ ժողովուրդի դարերու տանջանքէն եւ ազատութեան ձգտումի երկունքէն: Այս դաւանանքն է, որ հպարտութեամբ կ'առաջնորդէ նուիրուածներու հսկայ բանակ մը կրանիդեայ կամքով զինուած, բանակ մը որ երեք սերունդներ կը հաշուէ արդէն:

Հայրենիքի սիրոյ հզօր դաւանանքն է այս, մարդկային ամենավսեմ գաղափարը, որուն համար ամէն զոհողութիւն սիրով յանձն կ'առնէ մարդ, եւ անոր համար կը զոհէ ամէն ինչ, նոյնիսկ մայր մը՝ իր զաւակը»:

Օր. Մելինէ Օսմանջեան գեղեցիկ առոգանութեամբ մը արտասանեց Մ. Վարանդեանի «Հերոսներ»ը: Օր. Կնեազեան թրթռուն ձայնով երգեց «Ալագեազ»ը եւ ուրիշ կտորներ:

Այս գեղարուեստական բաժինէն ետք, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան առաջին բանախօսը ընկ. Հ. Վիշապեան, որ գրաւոր ճառ մը կարդաց, վեր հանելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան կատարած մեծ դերը անցեալի մէջ եւ ընդգծելով անոր կոչումն ու առաքելութիւնը այսօր:

Այս ճառը ունկնդրուեցաւ մեծ ուշադրութեամբ եւ մէջ ընդ մէջ ծափահարութեանց արժանացաւ:

Յետոյ, Թառիստ Գարեգին նուագեց քանի մը գեղեցիկ կտորներ, որոնց մէջ մեզի յիշեցուց հայրենիքը:

Այնուհետեւ բեմ հրաւիրուեցաւ անգլիացի Պ. Օլիվր Պալտուին, որդին նախորդ վարչապետ Պալտուինի, զոր այդ իրիկուն մեր մէջ ունենալու պատիւն ունեցանք: Յարգելի հիւրը, ծափերու մէջ բեմ եկաւ: Խօսեցաւ սահուն ֆրանսերէնով:

— Շատ ուրախ եմ որ այսօր ձեր մէջ կը գտնուիմ: Սիրով կ'ուզեմ երկու խօսք ըսել ձեզի, բայց ոչ քաղաքականութեան մասին: Քանի մը օրուան համար Փարիզ եկած եմ արձակուրդով: Սակայն փափաքս է երեք կէտեր յանձնել ձեր ուշադրութեանը: Պահեցէք ձեր ազգութիւնը: Պիտի ուզէի նաեւ որ պահէք ձեր հաւատքը ընկերվարութեան, ապագային եւ ազատութեան հանդէպ: Պիտի գան դարձեալ օրեր անցեալ օրերուն պէս: Թէեւ վերջին մեծ տագնապէն ազատեցինք մեր մորթը, բայց ոչ մեր հոգին»:

Կարճ դադարէ մը ետք, Պ. Սարըեան ջութակի վրայ նուագեց անոյշ եղանակներ՝ ընկերակցութեամբ Արա Պարթեւեանի (դաշնակի վրայ): Պ. Զ. Մուրատեան յաջողութեամբ արտասանեց Ահարոնեանի «Իմ վեհ հայրենիքը»: Պ. Մեհտէրեան երգեց «Կարապի երգը» եւ «Աղջիկ անաստուած» վարժ ձայնով մը:

Այնուհետեւ բեմ հրաւիրուեցաւ երկրորդ բանախօս ընկեր Իշխանեան, որ մանրամասն կանգ առաւ մեր պատմութեան կարկառուն դրուագներուն վրայ, եւ ոգեւորիչ ճառով մը յոյս ու հաւատք ներշնչեց ներկաներուն: Ունկնդիր հասարակութիւնը ջերմ ու խրախուսիչ ծափերու մէջ հետեւեցաւ անոր խօսքերուն:

Այնուհետեւ Օր. Թէլլեան իր գեղեցիկ երգերով կրցաւ բոլորին գնահատութեան արժանանալ: Ընկեր Բենոյի երգը ինչեր, ինչեր յիշեցուց մեզի: Օր. Գազազեանի Կովկասեան պարերը հանդիսականներու սրտին մէջ խանդ ու եռանդ արթնցուցին: Ու պահ մը այսպէս, ժողովուրդը ապրեցաւ անոյշ օրեր, անոյշ յիշատակներ հայրենի:

Կէս գիշերէն վերջ սկսան եւրոպական եւ հայկական պարերը ղեկավարութեամբ Պ. Սարըեան նուագախումբին:

Քովի սենեակները, սեղաններու շուրջ, ընկերներ եւ ընկերուհիներ երգելով, պարելով ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծեցին: Մինչ անդին, մեծ սրահին մէջ, զոյգերը կը դառնային: Հանդէսը տեւեց մինչեւ առաւօտ:

ՊԱՐՄԱՆԻ

ՑԵՂԱՅԻՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ

Իտալիոյ սահմաններուն մէջ ապրող Հայերուն ճշգրիտ թիւը մեզի կը պակսի: Իրականութիւն է սակայն որ վերջին երկու տարիներու ընթացքին այդ թիւը զգալի կերպով բարձրացաւ: Միայն կայսրութեան մայրաքաղաքին մէջ հազարի կը մօտենայ թիւը մեր հայրենակիցներուն: Բոլորն ալ կ'ապրին հանդարտ, լծուած իրենց աշխատանքին, կը վայելեն իշխանութեանց համակրանքը եւ կը ջանան օգտակար ըլլալ ու ծառայել հիւրընկալ երկրին:

Այն օրէն ի վեր երբ Իտալիա ցեղային քաղաքականութեան սկսաւ հետեւիլ, որոշ գրութիւններ լոյս տեսան մամուլին մէջ, եւ քիչ մը մտահոգութիւն պատճառեցին Հայութեան: Շփոթութիւնը դիւրին էր, հակառակ որ ազգային հողի վրայ վէճ մը կը բաժնէ Հայերն ու Հրեաները: Աւելորդ է այժմ մանրամասնութեանց մէջ մտնել:

Հաճոյքով պիտի արձանագրենք, որ Ազգային Մարմինը այս անգամ իր պաշտօնին բարձրութեան վրայ գտնուեցաւ, շարժեցաւ արագ կերպով եւ հայթայթեց անհրաժեշտ նիւթերը շփոթութիւնը փարատելու համար: Այդ աշխատանքը շուտով տուաւ իր օգտակար արդիւնքը: Միլանոյի կաթոլիք թերթերէն մին ընդունեց եւ հրատարակեց, որ Հայերուն մէջ Հրեաներ չկան: Այդ յայտարարութեան հետեւեցաւ երկար յօդուած մը «Թեվերէ» թերթին մէջ: Յօդուածագիրը Պ. Գ. Պարտուցցի ընդարձակ կերպով կը բացատրէ եւ ցոյց կու տայ Հայերուն արիական ծագումը եւ կը յայտարարէ, որ Հայերը արիական ցեղի քաղաքակրթութեան իրենց բաժինը տուած են: Պ. Պարտուցցին կը յիշէ նաեւ պայքարը, որ Հայերը մղած են իրենց հայրենի հողին համար եւ Ազգային Դատը, որ դեռ վառ կը պահեն:

Կ'արժէ յիշել որ «Թեվերէ» թերթը կը հրատարակուի Հռոմ եւ հակահրէական պայքարի առաջին շարքերուն մէջ կը գտնուի:

Այս լուսաբանական աշխատանքին մասնակցեցաւ նաեւ Մխիթարեան միաբանութիւնը Հ. Հացունիի մէկ յօդուածով, որ հրատարակուեցաւ հանդէսի մը մէջ, որ կը զբաղի միայն ցեղային խնդիրներով:

Այս կարճ տեղեկատուութիւնը վերջացնելէ առաջ կ'ուզէինք յիշել «Օմնիպուս» շաբաթաթերթը, որ իր ամէն թիւին մէջ անպայման կը հրատարակէ Վ. Սարոյեանի գրութիւններէն թարգմանութիւններ, ծանօթացնելով իտալական հասարակութեան հայ մը, որ միջազգային գրականութեան մէջ պատուաւոր դիրք մը կը գրաւէ այսօր:

(Միլան) Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Ես քանի մը հոգի կը ղեկավարեմ, գոչեց: Ո՞վ կ'ուզէ ինծի հետեւիլ:

Ուիլ միջամտելով՝

— Սպասէ: Հոս նայէ, Գաղիկ: Քեզի հետ սակարկութիւն մը պիտի ընեմ:

— Տե՛ս, փափսաց Ֆրէտ, Ուիլ իր առաջին սիրոյն համար իր երկու բարեկամները պիտի տանի շուկան ծախէ: Բայց պիտի չյաջողի:

— Օրիորդ Վանտէրմէնը իրեն ուղեկցողներու խումբով մը Զէյթուն ղրկէ, այն ատեն մենք երեքս...

— Ի՞նչ ըսի քեզի, ըսաւ Ֆրէտ խնդուքը զսպելով:

— ...Ձեզի համար ուղածնուդ պէս կը կռուինք:

Սակայն Կլորիային շուրջ արդէն հաւաքուած էին երկվեցեակ մը մարդիկ, առանց կնոջ մը կողմէ ղեկավարուելնուն համար ամօթի նշան մը ցոյց տալու. տակաւին ուրիշներ ալ անոր միանալու հաւանութիւնը կը ցուցնէին: Աղջիկը կոնակը մեզի դարձուց եւ տեսայ որ երեք մարդիկներ կը սոխէին հովորդի մը, որուն երկու ոտքերն ալ վիրակապով փաթթուած էին, մինչեւ որ մարդը վերջապէս համաձայնեցաւ իր զէնքն ու փամփուշտները Կլորիային յանձնել: Օրիորդը որպէս վարձատրութիւն ժպիտ մը շռայլեց անոր, որուն համար մարդը շատ գոհ մնաց, հոգ չէ թէ այդպիսով գանձ մը կորսնցնելու չափ համարժէք բանէ մը զրկուած ըլլար:

— Այդ աղջիկը Զէյթունցի քաջ կիներուն նման է: Կը կռուին անոնք. այրերուն չափ սրտոտ են. նոյնիսկ անոնցմէ աւելի, որովհետեւ կը կարծեն որ շատ բան չեն գիտեր, ըսաւ Գաղիկ իր խոշոր ձիին վրայ նստած:

Ֆրէտ ալ անմիջապէս իրեն հետեւող խումբ մը ընտրեց, առաւելապէս տարեց անձերէ բաղկացած: Կլորիայի խումբը երիտասարդներ էին,— քան երեսուն տարեկան երիտասարդութեամբ բոցավառ. այնպիսի տարիք մը, ուր մէկը կռուի պիտի երթար ձեռքին ունենալով կնոջ մը ձեռնոցը կամ թաշկինակը: Ուիլ Կլորիային հետ գնաց քիչ շատ անգլերէն խօսող դրուագականներու խումբով մը: Գաղիկն ալ առաւ իրեն հաւատարիմ Զէյթունցի խմբակ մը:

Ինծի մնաց անգլերէն չգիտցողներու խմբակ մը եւ Եփրեմ բաւական ճարպիկ փրթաւ, Ֆրէտէն բաժնուելով իմ դրօշակիս միանալու, որովհետեւ Ֆրէտ հայերէն կրնար խօսիլ եւ ուստի կրնար իր հրամանները անոր պարտադրել, մինչ ես թարգմանի մը պէտքը ունէի: Առաջին առթիւ շնորհակալ եղայ իրեն այս արարքին համար, բայց երկրորդ վայրկեանին սկսայ կասկածիլ:

— Այս մարդիկը որպէս պահեստի զինուոր պիտի գործածեմ, մինչեւ որ որոշեմ թէ ո՛ւր եւ ո՛ր պարագային պիտի կարենան ամէնէն աւելի օգտակար ըլլալ, ըսի իրեն: Այս տեղերուն ծանօ՞թ ես: Բարձր դիրքեր գրաւէ. տեսնենք ինչ տեղի կ'ունենայ եւ ամենանպաստաւոր պարագային կռուի կը մտնենք:

— Բայց համբաւը միւսները պիտի շահին, դիմադարձեց ան:

— Սպասէ՛ հոս: Գաղիկէն ուրիշ թարգման մը պիտի ուզեմ:

Համակերպելով սկսաւ հրահանգներս մեր մարդոցը բացատրել, որոնք կամովին ենթարկուեցան: Բայց երբ միւսներուն ճամբէն բաժնուելով, դարձանք արահետ մը, ուր վայրի այծերն անգամ պիտի կորսուէին, եւ ուր մեր աջ թեւը թերեւս կռուի բռնուէր, Եփրեմ սկսաւ արագ արագ խօսակցիլ մեր մարդոց հետ: Կասկած չունէի որ իր հեղինակաւոր կարծիքները կը բացատրէր եւ մասամբ արդէն յաջողած էր:

Տասը վայրկեան վերջ մեր դիմացէն ու ներքեւէն կռիւն սկսաւ: Հրամանատարութիւնը ստանալէս ժամ մը առաջ եւ անկէց վերջն ալ հեռադիտակով քննեցի մեր ժողովուրդին դիրքերը- թէեւ թշնամին ալ շատ որոշ կը տեսնուէր,— երկար, անկանոն եւ կատաղի շարք մը ձիաւորներու, որ նիզակները կը խրէին խառնշներուն մէջ, պահուըտած Հայեր ձեռք անցընելու յոյսով. անոնց դիմաց գրեթէ նոյնպէս անկանոն շարք մը հետեւակներու, պատահական դիրքերու ետեւ պահուըտած, թոյլ եւ անուշադիր կը կրակէր:

Քառորդ ժամի չափ հեռադիտակով շուրջս քննելէ վերջ, այն եզրակացութեան եկայ թէ թշնամին մեր դիրքերը պիտի չկրնար ճեղքել անցնիլ. եւ թէ սակայն Գաղիկի պաշտպանութեան գործը չխորտակուէր: Ա՛յն տեսակ անառիկ դիրք մը գրաւած էի,— բարձր, լաւ թաքնուած եւ ուրկից ամէն ինչ յստակ կը տեսնուէր, որ ինծի հետ եղող մարդիկը կատարելապէս ի վիճակի էին դէպի մեր աջ թեւը ոեւէ շարժում արգիլել: Մեր ձախ թեւը կը տարածուէր փրփրադէզ Ճիհունի գետի ափին, որ կը հոսէր դարձդարձիկ՝ բրինձի դաշտերուն եւ ժայռոտ բլուրներուն միջեւ: Մեր դիրքին ամենատկար կողմը այդ մասն էր. հոն քանի մը անգամ տեսայ Գաղիկը որ ձին խթանելով դիրքէ դիրք, իր մարդիկը կը դասաւորէր: Անգամ մը գետեզերքին մօտերը Ֆրէտը աչքիս զարկաւ, սակայն Ուիլն ու Կլորիան բնաւ չտեսայ:

Պարզ էր թէ ամէնէն աւելի Ճիհունի ուղղութեամբ տարածուող մեր ձախ թեւն էր որ, պահեստի ուժերու պէտքը պիտի զգար: Եփրեմ տեսաւ այդ բանը եւ առանց ինծի հետ խորհրդակցելու, սկսաւ իր մարդոցը մարգարէի պէս խօսիլ:

Յետոյ մեծամասնութեան հաւանութիւնը ստացած՝ մօտս գալով յայտարարեց.

— Այդ...ը, ը... համիտիէները... չեն գար այս...ը, ը... կողմէ: Անոնք, ը, ը... դիմացի կողմը: Գաղիկ շատ գոհ պիտի ըլլայ: Հրաման տա՞ս այո՞:

Եւ առանց հաւանութեանս սպասելու կը պատրաստուէր իր որոշումը գործադրել. ուժէն բռնելով զինքը կեցուցի: Գետեզրի դիրքերը բռնելու համար առնուազն երկու ժամ պիտի վատնէիք:

— Հարցուր տեսնենք քանի՞ հոգի ձի հեծնել գիտեն, հրամայեցի:

Ցանկարծակիի եկած սկսաւ հարցուփորձել, առանց սակայն նպատակը հասկնալու: Յայտնի եղաւ որ տասնըեօթը հոգի իրենց երախայութենէն իսկ ձի հեծնելու վարժութիւն ունէին: Ուրեմն ինը մարդիկներ ուրիշ բանի մը պէտք պիտի գային: Ոչխարները այծերէն զատելով այդ ինը հոգին Եփրեմին յանձնեցի:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Երկիւղի տիրապետութիւնը

«Դուք չէք կրնար քաղաքակրթու-թիւնը կազմակերպել զինուորապաշ-տութեան մէջուկին շուրջ եւ միաժա-մանակ ակնկալել, որ բանականու-թիւնը վարէ մարդոց ճակատագիրը»: Այսպէս յայտարարեց Նախագահ Րոզվէլթ անցեալ օր իր ձայնասփիւ-ռին մէջ:

Եւ ան իրաւացի է:

...

չէք կրնար խաղաղութիւն սերմանել հրդեհ ցանելով: Չէք կրնար ստեղծա-գործել երբ երկիւղն է որ կը տիրա-պետէ:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏ «ՏԱՏՐԱԳՈՄԻ ՀԱՐՍ»-Ի ՄԱՍԻՆ

Մեր հայդուկների կեանքը շատ հա-րուստ էր հոգեբանական խորունկ ապ-րումներով, որոնց մասին, դժբախ-տաբար, ցարդ շատ քիչ է գրուած մեր մամուլի մէջ:

Նկատուած է որ մեր ընկերները ի-րենց յուշերի մէջ, ըստ սովորու-թեան, չեն անդրադառնում իրենց հո-գեկան եւ մանաւանդ սիրային ապ-րումների մասին: Միայն հայ բանաս-տեղծներն ու աշուղներն են արձա-գանգ տւել իրենց բանաստեղծութիւն-ների եւ երգերի մէջ մեր ընկերների ստանդական կեանքի սիրային տա-ռապանքների մասին: Նմոյշի համար յիշենք մի քանի տողեր:

Անոյշ օրիորդի փոխարէն զէնք եմ
գրկել ես իմ գրկում:

Եւ կամ՝

Կանանց գգուանքներից զուրկ,
Ազգիս կրեցի բամբասանք:

Երկար տարիներով սար ու ձոր թա-փառող, տներում գաղտնի պահուող եւ կամ բանտերում փտող մեր յեղա-փոխականները, զուրկ բնականոն կեն-ցաղից, ինչպէս նաեւ յաճախ զուրկ ի-րենց կրքերին բաւարարութիւն տալու բնական պահանջից, անկասկած է որ նրանք կրած լինէին հոգեկան բազմա-պիսի տառապանքներ: Ինչ խօսք որ խրայատուկ հոգեկան տառապանք-ների ենթակայ էին նաեւ մեր թափա-ռական յեղափոխականների հարա-զատները, մանաւանդ իրենց սիրածը: Դիւրին բան չէր լինել հայ թափառա-կան յեղափոխականի կին, մանաւանդ եթէ այդպիսի կիները ի վիճակի չէին տոգորուելու նոյնպէս յեղափոխական վեհ գաղափարներով:

Ընդհանրապէս կիները դէմ են զին-ուած բախումներին, որովհետեւ չեն ուզում որ իրենց ամուսինը, եղբայրը եւ կամ որդին զոհ գնան յեղափոխա-կան պայքարին եւ կամ պատերազ-մին: Ահա թէ ինչու կիները դէմ լի-նելով զինուած ընդհարումներին, յայտնի են որպէս խաղաղասէրներ: Մեր յեղափոխական հարուստ անցեա-լից մէկ դրուագ մեր արդի գրակա-նութեան մէջ յայտնի է «Տատրագոմի հարսը» յօրջօրջումով, որի հեղինա-կըն է Կոստան Զարեանը: «Տատրա-գոմի հարսը» գրական երկի նիւթը Կ. Զարեանը քաղել է ընկեր Ռուբէնի ան-նման յուշերից, որոնք տարիներ ա-ռաջ լոյս տեսան «Հայրենիք» ամսա-գրի տասնեակ համարների մէջ: Զգի-տենք թէ երբ պէտք է առանձին հրա-տարակութեամբ լոյս տեսնեն ընկեր Ռուբէնի հարուստ յուշերը, որոնք ա-ռաջնակարգ տեղ են գրաւում մինչեւ այժմ լոյս տեսած նման յուշերի մէջ:

«Տատրագոմի հարսի» նիւթը հե-տեւեալն է.— ...

...նելով, վճիռ արձակելուց հրաժարւել է: Խումբը դիմել է համբաւաւոր Վարդան վարդապետին, նա էլ հրա-ժարւել է կարծիք յայտնելուց: Այն ժամանակ հայդուկները իրենք են այս գործի քննութիւնը ստանձնել եւ այդ կնոջը իրենց ընկերոջը դատաճանելու համար մահուան պատիժին ենթար-կել: Խմբի վճիռը հայդուկների առա-ջարկութեամբ իսկ, գործադրւել է մահապարտի հայդուկ-ամուսնու ձեռ-քով:

Մեր տարաբախտ հայդուկը վճիռը ի կատար ածելուց յետոյ, իր զէնքե-րը յանձնել է իրենց խմբի ղեկավա-րին եւ ինքը խորտակուած հոգով ու սրտով վերադառնում իր մարած օ-ջախը...:

Հոգեբանական տուեալներով հա-րուստ, մեր սրտին ու հոգուն հարա-զատ այս նիւթը քննութեան բովից անցկացնելու նպատակով է որ «Հա-մազգային»ի Փարիզի Վարչութիւնը «Գրական դատ» է նշանակել այսօր, Հինգշաբթի երեկոյ, Նախագահի, դատաւորի, դատախազի եւ ժիւրիի համար հրաւիրելով ծանօթ մտաւո-րականներ: Այդ դատավարութեան ժամանակ հրապարակ պիտի գան մի շարք կնճռոտ հարցեր: Օրինակ, հայ-դուկի կնոջը կարելի՞ էր ներել, այն էլ այն ժամանակուայ հայ - քրտական թշնամական փոխյարաբերութիւնից բխող մտայնութիւնը նկատի առնելով եւ կամ աւելի մեղմ պատիժ սահմա-նել: Ինչո՞ւ ընկեր Ռուբէնը եւ Վար-դան վարդապետը հրաժարեցին դա-տաւոր լինելուց: Ինչո՞ւ դատավճիռը իրագործել տուին մահապարտի ա-մուսնու ձեռքով: Եւ, վերջապէս ին-չո՞ւ մեր այս տարաբախտ հայդուկը զէնքերը յանձնեց եւ քաշւեց յեղա-փոխական ասպարէզից: Ամէն անգամ յուզիչ տեսարաններով որ եւ է օտար շարժանկար տեսնելով, ինձ հարց եմ տալիս թէ ինչո՞ւ մեր ազատագրական շարժումի հոգեբանական տուեալներով հարուստ անցեալից դրուագներ շարժանկարի չենք վերածում: Եւ ա-ռաջին հերթին այնպիսի մտորումների ժամանակ մտքիս մէջ ցցւում է «Տատ-րագոմի հարս»ը: Այս հոյակապ դիրքը շարժանկարի կարելի է վերածել:

Գնանք տեսնենք թէ «Համազգայի-ն»ի Փարիզի Վարչութեան կազմակեր-պած «Տատրագոմի հարսի» գրական դատավարութեան ընթացքին կողմերը ի՞նչպիսի տւեալներով պէտք է մեղա-դրեն կամ պաշտպանեն, եւ ժիւրիի անդամները ինչ վճիռ են արձակելու:

ԲԵՆՕ

...

Գ. Տիգրան Խաչիկեան, Կարիպեան եւ Գոյաճեան: Հաճելի անակնկալ մը ե-ղաւ Պ. Զօրմխեանի մասնակցութիւ-նը գեղարուեստական բաժնին: Ցար-դելի պարոնը անուշ կերպով երգեց «Էս գիշեր զով գիշեր»ը:

Հրանոյշ Գազազեան

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Կ. Խաչի թէյասեղանը

Հոկտեմբեր 30, կիրակի կէսօրէ յե-տոյ տեղի ունեցաւ Ֆրանսահայ Կ. ...

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՐՄԱՐԸ

Հոկտեմբեր 18ի «Փրաւտա»յի մէջ, յատուկ թղթակից Մ. Կոտլիարով հե-տեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղոր-դէ Հայաստանի մարմարներու մա-սին.—

«Խորհ. Հայաստանը համբաւուած է իր գեղեցիկ մարմարով: Անոր հիա-նալի գեղեցկութիւնը, գոյներու հա-րստութիւնն ու բազմերանգութիւնը յաջողապէս ներդաշնակուած են ամ-րութեան եւ մշակութեան տխրութեան ...

...

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

...

կեցին առաջին կէտը:

Հակառակորդն ալ իր կարգին տասը վայրկեան վերջ նշանակեց իր կէտը: Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 1 — 1:

Երկրորդ կիսախաղին՝ Զոմերը գրեթէ տիրացան ամբողջ խաղին եւ իրարու ետեւ նշանակեցին 3 կէտ եւս: Այսպիսով Զոմերու խառն խումբը վերջացուց իր խաղը, յաղթութեամբ 4 — 1, ցաւալի է ըսել որ Զ. Ո. Մ. Մարզականի առաջին խումբէն զօրա-նոց կը մեկնին 4 հատ լաւագոյն խաղ-ցողներ: Անոնց պիտի յաջորդեն պա-տանիներ:

*** Կիրակի, 6 նոյեմբեր, Զ. Ո. Մ. մարզականը իր դաշտին վրայ պիտի ունենայ առաջին դասակարգի խաղա-ցող խումբ մը U. S. Andonette Տրոմ-Սրտէշի առաջին շրջանի բաժակի մր-ցումին համար, լիայոյս ենք որ մար-զասէր հասարակութիւնը ներկայ պի-տի ըլլայ քաջալերելու համար հայ մարզիկները:

Տ. Խաչերեան

ԱՐԻՒՆՈՏ ԿՌԻՒՆԵՐ ՔԻՒՐՏ - ՏԱՂԻ ՇՐՋԱՆԻ ՄԷՋ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԶՈՀԵՐ ԿԱՆ

«Ազդակ», 20 հոկտ.— Այս առաւօտ հալէպի մեր թղթակցէն ստացանք հե-տեւեալ հեռաձայնային հաղորդա-գրութիւնը.—

Երեքշաբթի ժամը 4էն ի վեր ռազ-մադաշտի վերածուած է Ռաճայի եւ Միյտան էքպէզի քրտական շրջաննե-րը: Հարիւրաւոր զինուած Քիւրտեր, լեռները բարձրացած, արիւնալի կռ-իւներ կը մղեն իրարու դէմ: Կռիւներ կը մղուին նաեւ գիւղերու միջեւ: Բազմաթիւ զոհեր կան:

Մեծ թիւով զինուորներ եւ ոստիկան զինուորներ փութացած են կռիւին վայրը, բայց չեն կրցած միջամտել, որովհետեւ շարժումը շատ տարած-ուած է:

Կռիւները հետեւանքն են Հաճի Բէ-չիտ աղայի եւ մարդոցը վրայ կատար-ուած մահափորձին: Ամբողջ Քիւրտ-Տաղի շրջանը բաժնուած է երկուքի. — Բէչիտ աղայի կողմնակիցներ եւ Մուրատներ: Այս վերջինները, քա-ջալերուած եւ թելադրուած թուրք կառավարութենէն, մահափորձի են-թարկած էին Բէչիտ աղան եւ սկսած հալածել անոր կողմնակիցները: Երէկ, սակայն տեղի կ'ունենայ անխուսափե-լին: Բէչիտ աղայի մարդիկը, որոնք վերադրդուած վիճակ մը ունէին օ-րերէ ի վեր, զէնքի կը դիմեն եւ կը սկսին հալածել իրենց հակառակորդ-ները:

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Բէչիտ աղայի մարդիկը յաղթական են:

ԼԻՒԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

...

Ասոր վրայ կարճահասակ մարդ մը մօտեցաւ հոճային եւ իմացաւ թէ նո-րեկը ո՛վ էր եւ արագ քայլերով հե-ռացաւ դէպի Քիլլիսէ քափու:

Տասը վայրկեան վերջ մարդը շըն-չասպառ Հայոց Առաջնորդարանին բարէ սանդուխներէն վեր կ'ելլէր:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

«Ա՛ՆՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ 27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitè-ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

«Միութիւն–Կոմիտաս» նուագախումբի կողմէ, անձնախմբիւրաց պատրաստութեամբ, կը մասնակցի սենֆոնիք մէջ նուագախումբ

ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Տոմսերը կը ծախուին ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼի մօտ, 51 Rue Mr, Le Prince

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ սակարանի տեսչութիւնը նոր օրէնքներ դրած է, խիստ սեղմումներու ենթարկելու համար սակարանային գործողութիւնները: Այս օրէնքներուն նպատակն է պաշտպանել ժողովրդական դրամները սեղանաւորական եւ սակարանային հաստատութիւններու չարաշահութեանց դէմ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ թերթերը կը գրեն թէ Հիթլեր Ֆրանսական դեսպան Ֆրանսուա Փոնսէի հետ ողջերթի տեսակցութեան ընթացքին առաջարկ ներկայացուցած է Ֆրանսայի հետ կնքել 10էն 25 տարուան ոչ-յարձակման դաշինք մը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան դասախօսութիւնը 5 Նոյ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Կը խօսի Գնդապետ Տ. ՓԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ: Կը հրաւիրուին զինակիցներ եւ համակիրներ:

Իսի-լէ-Մուլինոյի կապոյտ խաչի «Խրիմեան» դպրոցի ընդարձակման համար եղած են հետեւեալ նուէրները.—

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 2

Պ. Պ. Գրիգոր Շահինեան եւ Վահրամ Նարկիզեան 100ական ֆրանք, Վասիլ Փերոյեան, Ստեփան Պալեան, Երուանդ Ուզունեան, Մելքոն Կերմիրլեան, Խաչիկ Ճիվէլէկեան, Յովսէփ Գարակէօզեան, Տիգրան Մխիթարեան, Հայկազ Մանուկեան, Յովհաննէս Ստեփանեան, Գրիգոր Ալեքսանեան, Պարգեւ Սերոբեան, Հայկ Սարխոշեան, Սարգիս Գրճըրեան, Մկրտիչ Գասապեան, Սերոբ Մանուկեան, Բարթող Սարխոշեան, Նշան Դարբինեան, Յովսէփ Ջաղացպանեան, Արիս Գարաեան, Տիկիններ Էլիզ Շահինեան, Եպրաքսի Գանտիլեան, Սաթենիկ Խմիրզաեան, եւ Տիկին Գըլըճեան 50ական ֆրանք: Գումար՝ 1350: Նախորդ գումար՝ 2800: Ընդհ. գումար՝ 4150 ֆրանք:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակց. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Չրբաշեան եւ Խարայէլեան ընտանիքներուն, ԹՈՎՄԱՍ ՉՐԲԱՇԵԱՆի զառնաղէտ մահուան առիթով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները (1 Յունիսէն 29 Հոկտեմբեր 1938):

Տիկին Ն. Գափամաճեան 2000 ֆր.: Տէր եւ Տիկին Իփէքճեան (Անվէրս) 500 պելժիական ֆր., Տիկին Արտէմ Թօփալեան 200 ֆրանք եւ կէս քիլօ թէյ, Տիկին Թէրզեան եւ փոքրիկն Արա-Հրանդ Գափամաճեան 50ական ֆր., Կիւլլապի Փոնտէն 84.50 մէթր խասա, Պ. Արթինեան 25 քիլօ խաղող, 11 քիլօ պանիր, Տիկին Շաթըր մէկ այծ, Տիկիններ Խաչխաչեանի եւ Ստեփանեանի միջոցաւ 9 քիլօ միս մատաղցու, Տիկին Գավուքճեան 2 քիլօ միսը, Պ. Եազմաճեան մէկ այծ մատաղցու:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ԳՈՒԱԹԸԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր, 4 Նոյ., ժամը ճիշդ 9ին. ծանօթ ճաշարանին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Օրակարգ՝ զեկուցում պատգամաւորի եւ ընտրութիւն:

ԳՈՒԱԼԻՒՋԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը՝ 5 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Արապեաններու բնակարանը: Կը խօսի ընկ. ՅԱԿՈԲ ՓԱՓԻԿԵԱՆ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ.—

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ–ԳՈՒԱԹԸԼՈՆԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ

6 Նոյ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը

1 9 bis Ave Argenteuil, Asnieres

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

կը մասնակցին Տիկ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ եւայլն:

Թ Է Յ ԱՍ Ե Ղ Ա Ն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓՈՐԹ ՏԻԹԱԼԻԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 3ին ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

13, Rue Pierre Curie, Bicêtre. (Մէթրօ՝ Փորթ տ'Իթալի)

Կը խօսի Շրջ. Վարչութեան կողմէ ՏԻԿԻՆ Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, երգ, արտասանութիւն, երիտասարդ ուժերու կողմէ: Կը մեծարուի թէյ եւ սիմիթ:

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

20 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի սրահներուն մէջ, 46 bis Rue St. Didier

Métro Trocadero կամ Boissière

Գեղարուեստական բաժին: Նուագախումբ CARRI—CANII

Ճոխ ու ընտիր պիւֆէ՝ պատրաստուած խաչուհիներու նուէրներով:

Մուտք 10 ֆրանք:

Դասախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ, 1 Boulevard Carnot, Ալֆորվիլ:

Կը դասախօսէ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ նիւթ՝ «Առաքելին դաստիարակութիւն»: Դասախօսութենէն վերջ տեղի պիտի ունենայ մանածրեղի պարզ-աւխարը: Կը հրաւիրուի գաղութիս հայութիւնը:

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Գրական-գեղարուեստական ամսագրին 8րդ թիւը (Հոկտեմբեր), հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Խմբ. Հոգեկան–իմացական արժէքներուն առջեւ: Եր. Սրմաքէշխանլեան՝ Զկնորսին սէրը (նորավէպ): Ա. Խանճեանեան՝ Ծղրիթը: Մկրտիչ Պարսամեան՝ Արփիար Արփիարեան (վիպագիրը): Եղիշէ Չարենց՝ Մօրս համար Գազէլ: Փ. Սանասար՝ Փիրանտէլլօ: Արամ Այնթապ՝ Մագաղաթներ: Մ. Պ. Արծիւը իր բոյնին մէջ: Ա. Արազեան՝ Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ:

Նկարներ՝ Եր. Սրմաքէշխանլեանի, Ար. Արփիարեանի եւ Եղիշէ Չարենցի:

Այս թիւին կողքին վրայ կարդալ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏի գրատան գիրքերուն մանրամասնութիւնները: Մինչեւ 2 ամիս ամէն ապսպրանքի վրայ հարիւրին տասը զեղչ:

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք:

Դիմել՝ Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 30, Rue Drouot, Paris (9):

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՕՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel

13 Նոյեմբեր, Կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անփոխարինելի գիշեր

Մասնակցութեամբ փարիզահայ դերասաններու՝ Տիկին Լաթիֆեանի, Տիկին Քիւթճէրեանի, Օր. Ա. Սամուէլի, Պ. Պ. Գմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաթիֆեանի, Կ. Սրապի:

կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար:

Նաեւ փարիզահայ շօֆէօրներու կեանքէն՝

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻԹԷՍՈՎ...

Տոմսերու գիները.— 15,—10,— 7.50 ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շօֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանդ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏՕՏՐԱԳՈՄԻ ՀԱՐՍ»ին ՄԷՋ

ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ 3 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին

8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Թեր ու դէմ պաշտպանութիւնը պիտի ստանձնեն Պ. Վ. ԽՆԿԱՆԵԱՆ եւ Տօքթ. Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ.

Դատաւոր՝ Պ. Վ. ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ, ընդհանուր դատախազ՝ Պ. Ա. ՀԱՆԸՐԵԱՆ:

Ժիւրիի անդամներ.— Տիկին ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ, Տօքթ. ԱՍԼԱՆ, Տօքթ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, Պ. ԱԼԵԱՆԱՔ, Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, Տէր ԼԵՒՈՆ քհնյ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ, Օր. ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, Պ. Պ. Յ. ՉԱՎՐԻՇ եւ ՎԱԶԵԱՆ.

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

ԾԱԽՈՒԻ Է

Վաճառաշահ թաղի մը մէջ ժամագործի եւ ոսկերիչի խանութ մը՝ որ հիմնուած է 9 տարիէ ի վեր, կազմակերպուած եւ ապահով գործ, վստահելի եւ տեւական յաճախորդներ: Կը ծախուի մասնաւոր պատճառաւ:

Դիւրամատչելի պայմաններ: Բացառիկ պատեհութիւն գործի մարդոց համար: Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղւոյն վրայ, 17 Rue Paul Bert, Paris (11), Métro : Charonne et Chaligny:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխոսլովաք կերպասներու: Փաթաթուները կրնան ղրկել իրենց գնած ապրանքները: Ինտուրիստ եւ Թորկսին: Կը գնենք եւ կը ծախենք օտար դրամներ: Կը ստանձնենք ապրանքներու embal lago եւ ապահովագրութիւն: Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապրանքներու եւ պայուսակներու:

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Պորտոյի Արարատ Միութեան

6 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Սրճօնի Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ, Սանդուկեան թատերախումբը կը ներկայացնէ՝ ՏԷՐ ԳՈՆԵԱԿ

Երաժշտութիւն Ա. Մեսումենց: Մուտք՝ այրերու 4, կիներու 3, փոքրիկներու 1 ֆրանք, միութեան սաներու մուտքը ձրի:

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառաւոր հատոր մը, 300 էջ. Տպուած սահմանափակ օրինակներով։ Գլուխներն այս նոյնպէս քերթուածներ են.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Սուրիա եւ Ֆրանսա 40 ֆրանք

Ուրիշ երկիրներ 50 ֆր.:

Ապսպրանքները բացարձակապէս կանխիկ:

Դիմել հեղինակին,

17. Rue Damesme, PARIS

«ՇԻՐԱԿ»

Արեւելքի միակ խակական օղին է:

Անզուգական, Անմրցելի, Անփոխարինելի:

Առաջնակարգ գործարանէն պատրաստուած, Հայ տան ամէն սեղանին վրայ:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

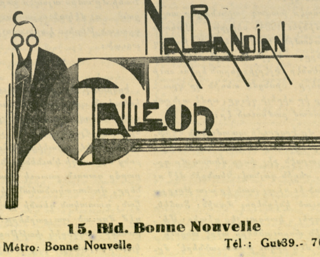
Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15. Rue du Pourtour, Clamart, Seine   Tél. Observatoire 13 - 45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբ որ հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսանիքները եւ հաւաքոյթները:

Hommes **Dames**

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle   Tél.: Gut 39.- 70

ՌԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անփոփոխ պատրաստուած հայկական օղին է ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը, Զգուշացէք որ արուեստական օղիներէ որ ծեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ծեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անտարբեր, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր համը ծանօթ է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ Վ ԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 4 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 4 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3878

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ԻՏԱԼԵՒԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Չորեքշաբթի անգլիական խորհրդարանը շարունակեց իր վիճաբանութիւնները, այս անգամ քննութեան առնելով անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, զոր Չէյմպըլէն կը ներկայացնէր խորհրդարանին՝ վաւերացնելու համար առ ի գործադրութիւն:

Այս առթիւ կարճ ճառ մը խօսեցաւ.

— Կը յիշէք որ անցեալ Յուլիսին այս բեմէն յայտարարեցի թէ Եթովպիոյ վրայ իտալական վեհապետական իրաւունքներուն ձեւական ճանաչումը այն ատեն միայն կ'արդարանայ, երբ առիկա կը նպաստէ Եւրոպայի ընդհանուր խաղաղութեան, — այդ շրջանին սպանիական վէճը կը սպառնար Եւրոպայի խաղաղութեան:

Յուլիսէն ի վեր շատ դէպքեր տեղի ունեցան: Եւ եթէ ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին ծրագիրը, օտար կամաւորները Սպանիայէն հեռացնելու մասին, գործադրութեան չէ դրուած մինչեւ այսօր, ատոր մէջ յանցաւոր չէ Իտալիան: Մինիխի մէջ, Մուսոլինի ինծի խոստացաւ որ 8000 հոգի ետ պիտի կանչէ Սպանիայէն: Դուչէն կատարեց իր խոստումը: Ճիշդ է որ Սպանիոյ մէջ տակաւին իտալական մեծ թիւով զինուորներ եւ մասնագէտներ կան, բայց եւ ճիշդ է նոյնպէս որ ուրիշ ազգեր ալ զինուոր ու մասնագէտներ ունին այնտեղ: Պէտք է խոստովանիլ, որ Մուսոլինի մեզի ապահովութիւն տուաւ հետեւեալ երեք կէտերու մասին.

1. Թէ ետ պիտի կանչէ իտալական բոլոր զինուորներն ու մասնագէտները, երբ գործադրութեան մէջ դրուի ոչ-միջամտութեան ծրագիրը:

2. Իտալական զինուորական նոր առաքումներ պիտի չկատարուին դէպի Սպանիա:

3. Ետ կանչուած զինուորներուն տեղ՝ հաւասարակշռութեան համար՝ օդանաւ պիտի չղրկէ:

Տրուած այս ապահովութիւնները եւ ետ կանչուած զինուորներուն թիւը փաստ մը կը կազմեն այն իրողութեան թէ իտալական կառավարութիւնը կ'աշխատի օգնել որ սպանիական վէճը շուտով լուծուի եւ չվտանգէ Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

Մինիխի մէջ, Մուսոլինիի հետ Հիթլէր եւս բացարձակ ապահովութիւն տուաւ ինծի թէ երբեք հողային ցանկութիւններ չունի Սպանիոյ մէջ: Ու ես կը հաւատամ հիմա որ սպանիական վէճը այսուհետեւ չի կրնար վտանգել Եւրոպայի խաղաղութիւնը: Այնպէս որ ոչ մէկ պատճառ ունինք գործադրութեան մէջ չդնելու անգլեւիտալական համաձայնութիւնը: Եւ հետեւելով Ֆրանսայի օրինակին, նոր հաւատարմագիր մը պիտի ղրկենք Հռոմի մեր դեսպանին, իբրեւ փաստ Եթովպիոյ վրայ իտալական վեհապետութեան իրաւական ճանաչման:

Այս ճառէն վերջ, խօսք առին ընդդիմադիրները, մասնաւորաբար աշխատաւորական Կրինուտ, յանուն իր կուսակցութեան, պահանջեց մերժել անգլեւիտալական համաձայնութեան վաւերացումը, որմէ, ըստ, պիտի վնասուի Սպանիոյ ժողովուրդը: Խօսք առաւ նոյնպէս Իտըն եւ պահանջեց մերժել վաւերացումը:

Այսուհանդերձ քուէարկումը տուաւ տարբեր արդիւնք, — 138ի դէմ 345 քուէով վաւերացուեցաւ իտալեւանգլիական համաձայնութիւնը:

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ԵՒ ՀԻԹԼԷՐ ԴԱՐՁԵԱ՞Լ ՊԻՏԻ ՏԵՍԱԿՑԻՆ

— oo —

Դէպի խաղաղութեան երկար շրջան մը

— oo —

Լոնտոնի մէջ զրոյց կը շրջի թէ Չէյմպըրլէն դետին կը պատրաստէ Հիթլէրի հետ նոր տեսակցութեան մը համար: Այսպէս կ'ըսուի թէ Պերլինի անգլիական դեսպանը, Հէնտէրսըն, երբ մեկնի իր պաշտօնատեղին, միասին պիտի տանի Չէյմպըրլէնի առաջարկը նոր տեսակցութեան մը համար, Ծննդեան տօներէն առաջ: Չէյմպըրլէնի նպատակն է կնքել այնպիսի դաշինք մը, որով կարելի ըլլայ Եւրոպայի ապահովել խաղաղութեան երկար շրջան մը: Անշուշտ, հասնելու համար այդ նպատակին՝ պէտք պիտի ըլլայ առողջանական յաջողութիւն մը, — պայման էոր Գերմանիա նախ դատապարտէ կազաթոյներու գործածութիւնը պատերազմի ժամանակ, յետոյ՝ քաղաքներու բնակչութեան ռմբակոծումը օդանաւերով եւ վերջապէս սահմանափակէ ռմբաձիգ օդանաւերու շինութիւնը:

Անգլիական մամուլը կը կարծէ թէ ֆրանսական կառավարութիւնը համաձայն է Չէյմպըրլէնի այս ձեռնարկներուն:

*** Ֆունիէ հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ այս ամսավերջին՝ մարաջախտ Կէօրինկ այցելութեան պիտի երթայ լորտ Հալիֆաքսի, անգլիացի նախարարին բնակավայրը, Եորքշիր:

— oo —

ԱՆԳԼԻՈՅ ծովեզերքէն ոչ շատ հեռու, ովկիանոսին մէջ, Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմական նաւերէն մին յարձակեցաւ հանրապետական Սպանիոյ առեւտրական մէկ նաւին վրայ, որ չէր ուզած յանձնուիլ: Կ'ըսուի թէ առեւտրական նաւը այրեցաւ եւ ընկղմեցաւ:

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ, ազգայնականները, շարունակելով իրենց յարձակողականը Էպրօ գետին վրայ, յառաջացան քանի մը քիլոմեթր եւս:

ՀՈՒՆԳԱՐԵՒՉԵԽԱԿԱՆ ՎԷՃԸ ԼՈՒԾՈՒԱԾ

— oo —

Հունգարիա կը շահի մէկ միլիոն հոգի

— oo —

Գրեցինք երէկ թէ, Վիէննայի մէջ, լուծուեցաւ հունգարեւչեխական վէճը, որ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ իրաւարարութեան յանձնուած էր: Ֆոն Ռիպպընթրոփ եւ կոմս Չիանօ տուին իրենց անվերաքննելի վճիռը:

Ահաւասիկ արդիւնքը. — Հունգարիա կը ստանայ այն բոլոր բնակավայրերը, ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն Մաճառները: Այսպէս Հունգարիոյ բնակչութիւնը կ'աւելնայ մէկ միլիոն: Վիճելի քաղաքներէն՝ Պրաթիսլավա կամ Փրէսպուրկ պիտի մնայ չեխական, պայմանաւ որ քաղաքին հունգարական փոքրամասնութեան տրուին այն իրաւունքները, զորս կը վայելէ գերմանական փոքրամասնութիւնը: Նիթրա քաղաքը եւս պիտի մնայ չեխական, բայց հանքային աւազանը կ'անցնի Հունգարիոյ ձեռքը: Իսկ Քաշա, Մունքաչ եւ Ունկվար քաղաքները պիտի դառնան հունգարական: Ընդհանուր առումով, գերմանեւիտալական վճիռը մեծ մասամբ կը գոհացնէ հունգարական պահանջները: Գալով բնակչութեան հպատակութեան հարցին, մասնաւոր յանձնախումբի մը տրուեցաւ կարգադրել համաձայն քաղաքացիներու պահանջին, — դժուարութեան մը առջեւ՝ յանձնախումբը պիտի դիմէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ իրաւարարութեան:

Չորեքշաբթի երեկոյ, վճիռը տալէ վերջ, Ֆոն Ռիպպընթրոփ եւ կոմս Չիանօ մամուլին տուին յայտարարութիւն մը, ուր կ'ըսուի թէ Հռոմ–Պերլին առանցքը արդարօրէն վճռեց եւ կարգադրեց վէճ մը որ, խաղաղութեան դաշնագիրներուն հետեւանքով, խռովութեան օջախի վերածած էր Կեդր. եւ Արեւել. Եւրոպան:

Չեխերը ընդդէմ կառմիր առանցքին

— oo —

Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը, Շվալքովսքի, որ այս պահուս կը գտնուի Վիէննայի մէջ, կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ իտալական թերթի մը թղթակցին: Նախ ըսաւ թէ Չեխոսլովաքիա շուտով պիտի ընտրէ իր նախագահը, յետոյ պիտի վերակազմէ պետութիւնը դաշնակցային հիմերով, միանաբար չեխ, սլովաք եւ ռութէն տարրերու հետ: Խաղաղ պիտի հաստատուի համայնավարութիւնը երկրին մէջ: Արտաքին քաղաքականութեան ճակատին վրայ, Չեխոսլովաքիա այսուհետեւ պիտի հետեւի Հռոմ-Պերլին առանցքին միայն:

— Իմ նպատակս է հետեւիլ Եուկոսլավիոյ օրինակին եւ չեխեւիտալական յարաբերութիւնները հասցնել այն աստիճան բարեկամութեան, որքան են սերպեւիտալական յարաբերութիւնները:

Պաղեստինի գործադուլը տարածուեցաւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ

— oo —

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ Պաղեստինի արաբական ընդհանուր գործադուլը, որու լուրը տուած էինք երէկ, տարածուեցաւ նաեւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ: Արաբ ուսանողներէ բաղկացած հսկայ թափօր մը, որու առջեւէն կը քալէին արաբ կրօնաւորները, անցաւ քաղաքին գլխաւոր պողոտաներէն: Ուսանողները կը կրէին ցուցատախտակներ, որոնց վրայ գրուած էին սպառնալիքներ Պաղեստինը անդամատողներու դէմ:

Մեծ մզկիթին մէջ բուռն ճառեր արտասանուեցան կէսօրուան աղօթքի պահուն եւ հրաւէր կարդացին Իսլամներուն, որ հետեւին իրենց, գործադուլ ընեն:

Ոստիկանութիւնը փորձեց արգելք ըլլալ այս ցոյցին եւ բախումներ տեղի ունեցան: Ցուցարարները յարձակեցան մեքենակառքի մը վրայ, որ դագաղ մը կը փոխադրէր եւ ծաղկեպսակներ, որոնց վրայ, կ'ըսեն թէ, անգլեւարաբական բարեկամութիւնը յիշեցնող խօսքեր կային: Ցուցարարները վար առին դագաղը եւ այրեցին փողոցին մէջ:

Դամասկոսէն եւս կը հեռագրեն թէ արաբ ուսանողներու ղեկավարութեամբ բողոքի շարժում մը ծայր տուած է Սուրիոյ մէջ:

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին բացումը

— oo —

Նոյեմբեր 1ին, երեքշաբթի, բացուեցաւ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը: Վարչապետը Աթաթիւրքին կողմէ եւ անոր անունով կարդաց ճառ մը, որու մէջ թրքական Հանրապետութեան նախագահը ուրախութիւն կը յայտնէ որ երկրին մէջ խաղաղութիւն կը տիրէ եւ վերջնապէս զսպուած են աւազակութիւնները (ԽՄԲ. — Ակնարկ՝ քրտական ապստամբութեան): Յետոյ կը թուէ կատարուած տնտեսական, ընկերային, դատական, ելմտական, զինուորական ու ծովային նուաճումները: Այնուհետեւ կ'անցնի արտաքին քաղաքականութեան եւ միջազգային կեանքին, կը յիշեցնէ խաղաղութեան կրած տագնապը եւ կ'ըսէ. — Մեր քաղաքականութիւնը, խորապէս խաղաղասէր, կը ձգտի հետզհետէ աւելի զօրաւոր դարձնել մեր երկիրը, զայն դնելու համար այնպիսի վիճակի մը մէջ որ կարենայ դիմագրաւել հաւանական վտանգներուն:

Յետոյ անցնելով Թուրքեւֆրանսական յարաբերութեանց, կը յիշեցնէ Սանճաքին վէճը, որ, կ'ըսէ, լուծուեցաւ բարեկամական ձեւով: Առժամաբար Սանճաքը գրաւեցին Թուրքեւֆրանսական զինուորները, խաղաղութիւն հաստատուեցաւ, ընտրութիւնները կատարուեցան եւ Հաթայը ունեցաւ իր խորհրդարանը: Հաթայի վէճին մէջ Թուրքեւֆրանսական համաձայնութիւնը նպաստեց երկու երկիրներու բարեկամական յարաբերութեանց զարգացման:

Ազգային հանգանակութիւնը Չինադադարի հանդիսութեանց համար

— oo —

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 2			
Հրանտ Տրէզեան	20	Սարգիս Շաղուկեան	15
Հրանտ Սամուէլ	20	Հրանտ Թրավէսեան	10
Լեւոն Գեւոնեան	20	Գումար՝	100
Յովհաննէս Վանլեան	15	Նախորդ գումար՝	270
		Ընդհ. գումար՝	370

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— oo —

Հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն Աթաթիւրքի հիւանդութեան վախճանին մասին: Պոլիսէն Պալքաններ ճամբորդող Թուրք վաճառականներու տեղեկատուութեանց համաձայն՝ Աթաթիւրք անդամալոյծ է եւ այլեւս անկարող գործելու:

Իսկ Պէյրութի «Ահրար» թերթը կ'իմանայ թէ «հիւանդը անկողնէն կ'ելլէ՝ կոթնելով իր թիկնապահներուն, բայց բժիշկները բացարձակապէս արգիլած են այս տեսակ շարժումները, կատարեալ անշարժութիւն յանձնարարելով:

Աթաթիւրք ըսած է վարչապետ Ճէլալ Պայարի. «Ես այլեւս պիտի չկրնամ վարել նախագահութիւնը: Յոյս ունիմ որ պիտի մտածէք երկրի ապագայի մասին, միակամ ըլլաք եւ վէճի խնդիր չյարուցանէք յաջորդութեանս առթիւ»:

Ներքին նախարարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է, ցոյցի տեղի չտալու եւ անդորրութիւնը պահպանելու համար:

Աթաթիւրքը դարմանող բժիշկներն են. — Տոքթ. Նէշէթ Էօմէր, Տոքթ. Միմ Քէմալ, Տոքթ. Նիհատ Րէշատ, Տոքթ. Ագիլ Մուխթար, Տոքթ. Հայրուլլահ, Տոքթ. Սիւրէյեա Հիտայէթ, Տոքթ. Ապրէվայա, Տոքթ. Մէհմէտ Քեամիլ:

Դարմանող երեք գլխաւոր բժիշկներէն առաջինը ներքին հիւանդութեանց մասնագէտներ են, երկրորդը վիրաբոյժ: Խորհրդականներէն Ապրէվայան ալ հրեայ ծանօթ մասնագէտ մըն է եւ երեւփոխան:

Յաջորդութեան մասին եթէ ժողովուրդը եւ բանակին կարծիքը առնուի, նախագահ պէտք է ընտրուի Իսմէթ Ինէօնիւ, որ համակիր է Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ: Բայց գիտել կը տրուի թէ Աթաթիւրք չուզեր զայն, որովհետեւ նախ սարիքոս է, յետոյ անկախ նկարագրի տէր: Բայց թեկնածութիւնը կը պաշտպանեն չորս նախարարներ, որոնց մէջ կը գտնուին վարչապետ Ճէլալ Պայար եւ արտաքին նախարար Րիւշտիւ Արաս:

Երկրորդ թեկնածուն Ֆէթհին է: Աթաթիւրք կը սիրէ զայն, բայց ժողովուրդը չի սիրեր, նկատի ունենալով անոր քաղաքական անփառունակ անցեալը:

Երրորդ եւ չորրորդ թեկնածուներն են Ֆէվզի Չաքմաք եւ Զօր. Սալիհ, առաջինը ընդհ. սպայակոյտի պետն է եւ մեծ յարգ կը վայելէ: Երկրորդն ալ այն զինուորականն է, որ զսպեց Արարատի քրտական ըմբոստութիւնը (1930): Ներկայիս Թրակիոյ զօրաբանակի հրամանատարն է: Կ'ըսուի թէ բանակը այս երկուքէն մէկը կ'ուզէ տեսնել իբրեւ Հանրապետութեան նախագահ: Սակայն Ֆէվզի Չաքմաք վճռապէս յայտնած է որ ինք զինուորական է եւ կ'ուզէ հեռու մնալ քաղաքականութենէն: Կը մնայ դարձեալ Ըմէթը, որ սակայն, ինչպէս ըսինք, ոչ միայն չի վայելեր Աթաթիւրքի համակրանքը, այլեւ երկրորդ՝ որովհետեւ հիւանդ է: Արդարեւ, վերջերս թեթեւ կաթուած մը ունեցաւ ձախ կողմէն եւ կը դարմանուի Իշխանաց կղզիներուն մէջ (Պոլիս): Անցեալ տարուան պաշտօնանկութիւնը շատ գէշ ազդեց իր առողջութեան վրայ, որովհետեւ ամենազօր կը կարծէր ինքզինք, բայց յանկարծ ճամբու դրուեցաւ օր մը:

Կը մնայ միւս թեկնածուն՝ Ֆէթհի Օգեար: Ճիշդ է թէ կորովի չէ, հակառակ նախկին սպայի իր հանգամանքին, բայց պետական դէմք մըն է, բառին եւրոպական առումով: Կը պատմեն թէ, 1924ի քրտական ըմբոստութեան ատեն, իբրեւ վարչապետ մերժեց բռնի միջոցներու դիմել: — Ես չեմ կրնար արեւն թափել, ըսաւ: Եւ տեղը եկաւ Ըմէթ եւ արիւնով զսպեց Շէյխ Սայիտի ըմբոստութիւնը: Արդ, քրտական յաջորդ ըմբոստութիւնները եկան հաստատելու թէ իրաւունք ունէր Ֆէթհին, երբ կը յանձնարարէր սիրաշահիլ Քիւրտերը, որոշ չափով ապակեդրոնացեալ վարչութեան մը շնորհելով անոնց:

Հետեւաբար, եթէ չփոխուին տրամադրութիւնները, Ֆէթհին է որ պիտի յաջորդէ Աթաթիւրքին, իբրեւ Հանրապետութեան նախագահ: Արդէն, կ'ըսուի թէ այլեւս պիտի չվերադառնայ Լոնտոն, այլ պիտի մնայ Թուրքիա՝ հիմակուընէ փոխանորդելու համար մեծաւորին: Այսպէս էոր նախարարներուն մեծ մասը Անգարա վերադարձաւ, բայց ան դուրս չելլեր Տօլմա Պահչէի պալատէն, ուր պառկած է Աթաթիւրք:

*** «Իզվեստիա»ի Պոլսոյ թղթակիցը կը գրէ թէ Աթաթիւրք իր մօտ հրաւիրած է պետական վարիչները եւ խորհուրդ տուած. «Միացէք իրարու, չորս բացէք ձեր աչքերը, մանաւանդ վերջ տուէք ձեր վէճերուն, որպէսզի գլուխ չցցէ յետադիմութիւնը»: Ըստ նոյն թղթակիցին, Աթաթիւրք կը պահէ իր պաղարիւնը եւ պայծառատեսութիւնը, բայց ժողովուրդը ընկճուած է եւ մթնոլորտին մէջ ծանր բան մը կը զգացուի: «Իզվեստիա»ի թղթակիցը տեսեր է Րիւշտիւ Արասի լալը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՓՈՔՐ ԱԶԳԵՐԸ

Միջազգային ամէն բարդութեան ատեն, անպատճառ փորձանք մը կու գայ փոքր ազգերու գլխուն: Մեծերը կը կռուին ու փշրուողները կ'ըլլան պզտիկները. հսկաները կ'ընդհարուին, ու ոտքի տակ կ'երթան անզօրները:

Աշխարհի, մանաւանդ քաղաքական աշխարհի օրէնքն է. պզտիկները, տըկարները, անզօրները կը կորսնցնեն միշտ, իսկ հզօրները կը շահին: Օգտուելու պարագային ալ՝ փշրանքներ կը հասնին անոնց, առիւծի բաժինը միշտ թողելով մեծերուն:

Պաշտպանութեան ինչ միջոցներ ալ ձեռք առնուին, ինչ զրահներ ալ հագնին կամ հագցնեն, արձակուած նետը տեղ մը կը գտնէ միշտ տկարներու մարմնին հասնելու եւ վիրաւորելու զանոնք առաւել կամ նուազ ծանրութեամբ:

Ջեխոսլովաքիոյ կրած հարուածը դարձեալ սեղանի վրայ կը դնէ փոքր ժողովուրդներու հարցը: Ջեխոսլովաքիան, փոքր ժողովուրդներէն ամէնէն մեծը, ամէնէն կազմակերպուածը, սպառազէնը, դաշնակիցներով հզօր եւ ապահովը, որ սակայն քանի մը օրուան մէջ տրորուեցաւ, անդամահատուեցաւ ու դադրեցաւ քաղաքական ազդակ ըլլալէ:

Ու քանի մը օրուան մէջ, սրբելով իր երէկի պատմութիւնն ու բարեկամներու ամբողջ ցանցը, նոր պատմութիւն կը սկսի, նոր ու պարտադիր բարեկամութեամբ, դառնալով Գերմանիոյ արբանեակը:

Ո՞ր փոքր ժողովուրդը չանդրադառնար այս իրականութեան, որ եղերերգութեան մը հաւասար է:

Անշուշտ, նուիրական սկզբունք մը, — ազգերու ինքնորոշում...

Անշուշտ, մարդասիրական մեծ ըղձանք մը — խաղաղութիւն...

Ու իրերհասկացողութիւն, հաշտարարութիւն, եւն., եւն. — բոլորն ալ գեղեցիկ, պահեստի պատրուակներ, որոնք մէջտեղ կը բերուին, երբ փոքր ժողովուրդներու մասին է հարցը: Երբ հարկ կ'ըլլայ ընկոյզը կոտրել տկար ճակատներու վրայ:

Այսպէս կամ այնպէս՝ այսօր մարդկութիւնը կը գտնուի կարծր ու աննման իրականութեան մը առջեւ: Սըրտնանկութեան մը առջեւ, բոլոր ճակատներու վրայ, որոնք կերպով մը փրկարար կը թուէին դեռ երէկ:

Ազգերու Դաշնակցութիւն կազմուեցաւ, ազգերո՛ւ, մանաւանդ անզօրներու իրաւունքները պաշտպանելու համար: Սնանկութի՛ւն, որովհետեւ տեսանք թէ այս կազմակերպութիւնը ամէնէն աւելի հզօրներու դատակն ու դաշնակիցը դարձաւ եւ ուրացաւ փոքրերու իրաւունքը, խարդախ ճամբով չըզմելով իրաւազուրկները:

Դաշինքներ կնքուեցան, սնանկութի՛ւն, որովհետեւ անոնք մէկիկ մէկիկ պատռուեցան, անխտիր, իրաւամբ ալ, անիրաւամբ ալ, բարոյական գեղծումի առաջնորդելով մարդկութիւնը:

Ու անոնց կարգին հաստատուեցան դեռ այլ սնանկութիւններ. սպառազինումը՝ ամէնէն առաջ, որովհետեւ ժամանակը ձգեց անոր արժէքը եւ հակառակորդներու գլուխը եկան անազդեցիկ դարձնելու տրուած ժողովուրդի մը ապահով նկատուած զէնքերը:

Ցետոյ, սնանկութիւն վերջապէս պատերազմը, որովհետեւ ապացուցուեցաւ որ բացի աւերէն ամէն մարզի մէջ, ոչ մէկ օգուտ ունի ան յաղթական ժողովուրդին համար ալ: Այսօրուան պայմաններուն մէջ, յաղթական ժողովուրդի մը ճակատագիրը շատ տարբեր չէ պարտուած ժողովուրդի մը ճակատագրէն. նոյն զոհերը, նոյն քայքայումը, նիւթական ու բարոյական նոյն աւերածութիւնները բոլոր ժողովուրդներու համար:

Ու այս՝ թէ՛ մեծերուն եւ թէ փոքրերուն համար:

Չէր կրնար այդպէս չըլլալ սակայն, եւ վաղն ալ չի կրնար տարբեր ըլլալ, որովհետեւ բոլորը կը ստեն, կը խարդախեն եւ կը չարաշահեն. բոլորը, հզօրները մանաւանդ, իրենց անյագ ախորժակները դարձուցած օրէնք, իրենց շահերը՝ պաշտամունքի սեղան, ամէն բան կը զոհեն, ամէն սրբութիւն ոտքի տակ կ'առնեն ու ամէն նուիրական սկզբունք կը խեղաթիւրեն:

Ու այսօր, ահա դարձեալ ընթացիկ նշանաբանը— ազգերու ինքնորոշում:

Ցանուն այս սկզբունքին է, որ փոքրիկ երկիրներ կը քայքայուին, պատերազմի սպառնալիքը կը նետուի հըրապարակ եւ բանակներ շարժման մէջ կը դրուին:

Գիտենք, թէ ի՛նչ արիւններ թափեցան եւ ի՛նչ զոհեր տրուեցան այս նոյն նշանաբանին համար. եւ գիտենք թէ դեռ ի՛նչ զոհեր պիտի տրուին, իր նուազագոյն չափովն իսկ իրականացնել կարենալու համար զայն:

Ըլլալով հանդերձ պատրուակ հզօրներու ձեռքը, այս սկզբունքը չի դադրիր սակայն փրկարար միակ լաստը դառնալէ փոքր ժողովուրդներու համար, միակ միջոցը՝ խաղաղութեան ամրապնդման եւ ազգերու համերաշխ գործակցութեան համար:

Ինչո՞ւ նուիրական ու արդար ըլլայ ան Զուտէթներու համար, Գերմանիոյ ձեռքին, եւ նուիրական չըլլայ, առհասարակ, բոլոր ժողովուրդներուն համար: Ինչո՞ւ խաղաղութեան պայման նկատուի ան Գերմանիոյ մէջ, եւ խանգարումի պատճառ, այլ երկիրներու համար:

Կ'ուզուի՞ իրապէս տեւական խաղաղութիւն հաստատել, նուազագոյնի իջեցնելով ազգերու շփումները, հարկ է քաղաքական կեանքը տանիլ այս ուղղութեամբ:

Ազգերը պէտք է իրաւունք ունենան իրենց ճակատագիրը իրենք որոշելու եւ վարելու:

Ճիշդ է, փոքր ազգերը, կայսրութիւններու մէջ, մեծ ոյժ մը չեն, բայց անոնք չիման կէտեր են, որոնք կրնան քայքայել բովանդակ կառոյցը:

Խանգարուած պատուար մը չի՞ կրնար անդամալուծել ամբողջ մեքենականութիւն մը:

Վկա՛յ պատմութիւնը. բոլոր մեծ կայսրութիւնները քայքայուած են, որովհետեւ չեն ըմհացուցած բաղխացնող տարրերը. եւ քայքայուած են այնքան արագ, որքան կոյր եղած են իշխանութիւնները անոնց կամքին, բաղձանքներուն ու շահերուն հանդէպ:

Կարելի է պնդել, որ ժամանակակից մեծագոյն կայսրութեան՝ Մեծն Բրիտանիոյ՝ գոյութեան եւ ապահովութեան պատճառներէն մէկը՝ այս սկզբունքին մասամբ կիրարկումին մէջ պէտք է փնտռել: Բրիտանական համահայրենիքին մէջ, ազգերը աւելի ազատ են ու ինքնորոշման իրաւունք ունին. առնուազն պատրանքն ունին, քիչ մը իրականութեան հետ, ազատ ու ինքնավար ըլլալու: Զմոռնանք, որ մինչեւ անկախութեան հասնող գաղթապետութիւններ կան կայսրութեան սահմաններուն մէջ:

Ի՛նչ հարկ սակայն հեռուները երթալու: Աշխարհի ամէնէն տկար երկիրներէն չէ՞ն եղած եւ այսօր ալ չէ՞ն Թուրքիան եւ Խ. Միութիւնը, այլազան տարրերով, լեզուներով, բարքերով ու պատմութեամբ: Ազգեր ու ժողովուրդներ՝ որոնք շնչելու ազատութիւնն իսկ չունին:

Աշխարհի վարիչները խաղաղութի՞ւն կ'ուզեն, թող ազատութիւն տան ժողովուրդներուն, ազատութիւն՝ իրենց ճակատագիրը տնօրինելու:

Մարդ մը, մեծ նախագահ մը՝ Ուիլսըն՝ զոր «երազող» յայտարարեցին, ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը պանծացուց: Ծրագրեց Ազգերու Դաշնակցութիւն մը: Կազմուեցաւ, բայց խարդախներու ձեռքը, սնանկացաւ: Նոր մարդկութիւնը պիտի կըրնա՞յ առաջին ձախողանքէն ետք, մարմին տալ Ուիլսընի երազին:

Երազ մը՝ որ կրնայ իրականութիւն դառնալ, եթէ մեծերու տիրապետելու ախորժակները զսպուին. եթէ միջազգային չարաշահութիւնները վերջ գտնեն եւ ճանչցուին ժողովուրդներու կենսական իրաւունքները:

Պատերազմը այն ատեն միայն կըրնայ չքանալ:

Ժողովուրդները, մեծ թէ փոքր, իրաւունք ունին ապրելու և ազա՛տ ապրելու:

Այս ճամբով միայն կարելի է ճըշմարիտ խաղաղութեան հասնիլ:

Այլապէս, ամէն բան սուտ է ու խարդախ: Եւ ամէն նշանաբան կեղծիք ու խաբէութիւն:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ, 30 Հոկտ. — 48 տարի մեր պատմութեան մէջ առաջնակարգ դեր կատարող, 48 տեսակ դաւադիրներէ, նենգամիտներէ, գետնաքարշ սողուններէ, երեւելի ու աներեւոյթ թշնամիներէ շրջապատուած Դաշնակցութիւնը, վճռականօրէն կը նայի իրեն ընդգրկած սրբազան իտէալին:

Ամէն Դաշնակցական գոհ է այդ օրը, երբ իր օրուայ տօնակատարութեան խրախճանքներն ու բանախօսութիւնները լսելու ու ապրելու համար ինքզինք շրջապատուած կը տեսնէ անբաժան համակիրներով, համակիրներու մեր հսկայ զանգուածը Դաշնակցականէ աւելի ուրախ ու խանդավառ է, երբ հայ ժողովուրդի բոլոր ընտրանի դասակարգը, գիտակցօրէն եկած ու անդամագրուած է այս կուսակցութեան, նիւթական ու բարոյական տեսակէտով օգտակար հանդիսանալու անոր գործին:

Լիոնը այս տարի տօնեց «Դաշնակցութեան Օրը» երրորդ թաղապետարանի սրահին մէջ, նախագահութեամբ ընկեր Այվազեանի, որ օրուան պատշաճ խօսքերով հանդէսը բացուած յայտարարեց: Եղան երգեր ու արտասանութիւններ որպէս գեղարուեստական բաժին: Օր. Տօլպաչեան իր արտասանութիւնով, եւ ընկեր Միսաք Միրզէ եւ փոքրիկն Մեսրոպ Մուրադեան ծափահարուեցան ներկաներէն իրենց երգերով ու արտասանութիւններով:

Ցետոյ ընկեր նախագահը բեմ հրաւիրեց ընկեր Ս. Վրացեանը, որ մէկ ժամէ աւելի տեւող գեղեցիկ ճառ մը խօսեցաւ. ան ըսաւ.

— Հայրենակիցներ եւ ընկերներ, այսօր անկարելի է որ չանդրադառնանք վերջին ամիսներու խառնակ կացութեան վրայ: Պետութիւններ մինչեւ ատամները զինուած պատրաստ էին մէկ վայրկեանէն միւսը իրարու վրայ յարձակելու եւ աշխարհը արեան մէջ թաղելու. վտանգ մը անցուցինք պատերազմի, որ կախուած էր մազէ մը: Եթէ փոխադարձ զիջումները չըլլային, մենք այսօր կը գտնուէինք պատերազմական վիճակի մը մէջ:

Փարատա՞ծ է այսօր այդ վախը: Մենք ուշադրութիւնիս պիտի կեդրոնացնենք ամէնէն աւելի այն վայրին վրայ, որ մեզ կը հետաքրքրէ եւ ուր պատերազմի հաւանականութիւնները աւելի շատ են: Օրինակ՝ Արեւելքը կը գտնուի անխուսափելի վտանգի տակ, զանազան միութիւններ կ'ուզեն կանխել պատերազմը, բայց ինչ ջանքեր ալ թափեն, նպաստաւոր չեն ատոնք Խորհրդային միութեան:

Մեր հայրենիքն ալ Խորհրդային միութեան կապուած ըլլալուն՝ դժբախտաբար անոր պատահած դժբախտութիւն մը պիտի ազդէ նաեւ մեր հայրենիքին վրայ: Այժմ հաշիւ մը տանք մենք մեզի, ի՞նչ է մեր հայրենիքի վիճակը: Երէկ թէեւ փայլուն չէր, բայց այսօր աւելի մութ է: Պատերազմի վտանգը այսօր աւելի մօտեցած է քան երբեւիցէ վերջին 20 տարուան ընթացքին: Երէկ դասակարգ մը կար, որ կը կարծէր թէ Հայաստան կարող է հանդիստ մնալ խորհրդային կարգերու տակ, այսօր ոչ մէկ հայու մէջ չէ մնացած այդ համոզումը, ամենամոլեռանդ համայնավարէն ամենայետին պահպանողականի սրտին մէջ դըրոշմուած է այն ինչ որ մինչեւ այսօր մենք կը խօսէինք:

Մխիթարական ոչինչ կայ ազգային տեսակէտով, ոչ մէկ աշխատանք է կատարուած, եթէ կատարուի իսկ, վերէն եկած հրամանով իսկոյն կը խորտակուի: Հայաստանի իշխանութեան գլուխ եթէ օտար մը իսկ գայ, հայ ժողովուրդին մէջ կը դառնայ ազգային, ո՞ւր են այն բազմաթիւ շարքերը հայ երիտասարդներու ու ղեկավարներու, որոնք գիտակցաբար ազգ. գործ կը կատարէին եւ այսօր անոնց ոչ մէկը կենդանի է: Այսօր Հայաստանի գլխուն նստած իշխանութիւնը ամէն գործ կը կատարէ սուիններու ոյժով:

Ունինք երկրորդ խնդիր մը: Մեր բացարիկ ու անստոյգ վիճակը արտասահմանի մէջ: Ամէն երկրի մէջ ունինք բազմութիւն ու ժողովուրդ: Ի՞նչ պիտի ըլլար հետեւանքը մեզի համար, եթէ յանկարծ պատերազմ բռնկէր ամէն կողմէ. ո եւ է պետութեան մէջ գտնուող Հայեր զինուորագրուելով նոյն պետութեան հաշուոյն պիտի պատերազմէին իրար դէմ, ինչ որ պիտի արտադրէր ամենամեծ ողբերգութիւնը մեզ համար:

Այսօր կարծես մարդոց գլուխներուն մէջ սկսած է արթննալ թէ մեր այս վիճակը վիճակ չէ, պէտք է կազմակերպութիւն մը ունենանք, կազմակերպուինք:

Շատ կը խօսուի ազգ. միացեալ ճակատի մասին: Ազգ. միացեալ ճակատ ստեղծուելով թող չի կարծուի որ բոլորս կը դառնանք մէկ հօտ մէկ հովիւ: Ոչ, այդպիսի բան չի կրնար ըլլալ: Կուսակցութիւններ ու զանազան միութիւններ կան ու կը մնան: Բայց համահայկական խնդիրներուն համար պէտք է կազմենք մէկ ճակատ, որքան որ պայմանները թոյլ կուտան:

Ինծ կարող էք հարցնել: Հետեւա՞նքը:

Հետեւանքը՝ այն վիճակին մէջ, ուր մենք կը գտնուինք, միասնաբար խորհիլ եւ Հայաստանը ապահովելու խընդիրն է: Շատ անգամ փոքր ձուկերը կեր կ'ըլլան մեծ ձուկերուն: Բայց փոքր ձուկեր ալ կան որ կը վախցնեն մեծ ձուկերը: Նոյնը կենդանիներու աշխարհին մէջ: Փոքր գայլը կը յօշոտէ իրմէն քանի մը անգամ մեծ եղողը: Թռչուններու մէջ ալ կան փոքրները, որ կը հարուածեն իրենցմէ մեծերը:

Մենք ալ դժբախտութիւն է որ փոքր ազգ ենք, բայց մեր փոքրութիւնը պատճառ չէ որ բարոյալքուինք եւ ձըգենք, որ մեծերը գան եւ մեզ ուտեն: Եթէ չենք ուզեր որ ուրիշները մեզ ուտեն, պէտք է մենք ուտենք ուրիշները: 5000 տարիէ ի վեր հայ ժողովուրդը կ'ապրի եւ 5000 ալ պիտի ապրի, եթէ կամք ունենայ:

Այս միջոցին շատեր յուսահատելով սկսած են փնտռել Պրազիլիայի ճամբան: Ես կը յայտարարեմ որ Պրազիլիոյ ճամբան փնտռողները ճամբան պիտի մնան, վախը ու փախուստը մահուան առաջին ճամբան են: Եթէ մենք վճռականութիւն ունենանք, պիտի ապրինք: Դաշնակցութիւնը այն կազմակերպութիւնն է որ կ'ըսէ ժողովուրդին, դու պէտք է ապրիս: Դաշնակցութիւնը տարին մէկ անգամ յոյսի եւ մխիթարանքի խօսք ունի ըսելիք: Կենդանիներէն իւրաքանչիւրը ինքնապաշտպանութեան մէկ միջոց ունի եւ վտանգի պահուն ինքզինք կը պաշտպանէ: Հայ ժողովուրդն ալ ունի Դաշնակցութիւնը:

Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ. «Հայ մարդ, մի յուսահատիր, չկայ ազգ մը, որ մինչեւ վերջ լաւ պայմաններու մէջ ապրած ըլլայ, մենք գէշ օրեր շատ ենք տեսած, բայց ունեցած ենք նաեւ լաւ օրեր»:

Ուրիշ դժբախտութիւն մը ունինք, անմիաբանութիւնը: Անմիաբանութիւնը ամէն ժողովուրդի մէջ կայ, բայց երբ ընդհանուր վտանգը գայ, բոլորը կը միանան, ահա վերջին օրինակը՝ Ֆրանսան: Վտանգի պահուն բոլոր տարակարծութիւնները մէկ կողմ ձգուած ու մէկ մարդու նման միացած էին: Կա՞յ ուրիշ ժողովուրդ մը որուն առջեւ այնքան հրատապ խնդիրներ դրուած ըլլան, որքան մեր առջեւ, այդ պահանջը այսօր աւելի երբեք չեշտուած է: Ինչ ձգտումներ, նախասիրութիւններ, վիճակներ ալ ունենանք, ազգային միացեալ ճակատի գործին համար պէտք է միանանք, եւ կազմենք մէկ ճակատ:

Հայ ժողովուրդը պէտք է ապրի Հայաստանով, դժբախտաբար Հայաստանի վիճակը այսօր շատ դարհուրելի է: Բայց հիւանդ մը ինչպէս կը խնամուի, մենք ալ նոյն եռանդով պէտք է խնամենք հիւանդացած Հայաստանը ու պէտք չէ ձգենք ինքն իր գլխուն:

Հարցերուն ամենամեծը, հայկական հարցի լուծման խնդիրն է: Քանի հայկական հարցը լուծուած չէ, հայ ժողովուրդը չի կարող հանդիստ մնալ: Քանի Թիւրքը Կարսի մէջ նստած է եւ հայկական հողերուն մեծագոյն մասը կը մնայ Թիւրքի լուծին տակ, ամէն մէկ հայ նպատակ պէտք է ընէ որ Թուրքը կամայ թէ ակամայ հայ ժողովուրդի պէտքերուն գոհացում տայ:

Արտասահմանի մէջ ունինք աւելի քան կէս միլիոն հայութիւն: Այս հայութիւնը հայ պահելու միակ պայմանը հայութիւնը Հայաստանի կապելն է: Եթէ օր մը Հայաստան երթանք, ոչ թէ միայն գիտութիւն պէտք է տանինք, այլ պէտք է տանինք մեր բազմաթիւ հայ երեխաները, որոնք հայ գար գիտութեան նախամեծար են. պէտք է ջանանք ամէն տեսակէտով հայը հայ պահել ապագայ Հայաստանի համար»:

Հանդէսէն վերջ ունեցանք ընկերահամակրային խնճոյք մը, որուն ծայրը ծայր լեցուած էր, շատեր ոտքի վրայ: Նոր աթոռներ, սեղաններ պէտք եղան տեղաւորելու բոլորը: Կարգադիր յանձնախումբը իր կարելին ըրած էր ներկաները գոհ ձգելու եւ սպասարկութիւնը կանոնաւորելու համար:

Օրուայ թամատա ընտրուեցաւ ընկեր Չուլլէեան: Ընկերը գործի վրայ է, խօսք կուտայ բոլորին, կը հրամայէ բոլորը կը համակերպին, իւրաքանչիւրը իր շնորհը ցոյց կուտայ երգով, արտասանութիւնով, կամ քանի մը խօսքով:

Ահա խորոված նապաստակը պնակի մը մէջ մէջտեղ կը հանուի ու կը դրուի ներկաներուն տրամադրութեան տակ: Աճուրդ: Կը մասնակցին բոլորը առատօրէն: Մեր ընկեր Սուքիասեանը եւ մեր հանդէսներէն ու բանախօսութիւններէն անբաժան Պ. Փափազեան կը մասնակցին առատօրէն եւ վերջապէս կը շահին աճուրդը: Քիչ յետոյ աճուրդի յանձնախումբը կը յայտարարէ որ աճուրդէն գոյացած է 825 ֆրանք:

Մեր խնճոյքի ուրախութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ առաւօտ:

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՕՐ ԱՄԵՆ՚ՅՆ ՍՐԲՈՑ

Քրիստոնէական տօն է այսօր: Երէկէ կուլայ օրուան նման, իսկ մեռելներ անգամ մը եւս կը հրճուին իրենց յաւիտենական քունին մէջ, զգալով ծաղիկներու հոտումը իրենց վրան...

Փաղացն է ամէն ոք, փունջ մը ծաղիկ ձեռքերնին, երթալու իւրաքանչիւրը իր սիրելիին [illegible] մը հողին վրայ խոնարհելու:

Ու լեցուն են գերեզմանատուները, փարթամ քաղաքներէն մինչեւ խեղճ գիւղերն անշուք, ուր մեռեալներ իրենց կը սպասեն անհամբեր, պճնուած ու զարդարուած, օրեր առաջ:

Անոնց մեռելներն ալ ուրախ են:

Ո՞վ չէ ունեցեր իր մեռելները, բայց երանի՜ անոնց որ գերեզման են ունեցեր ու «լացող մը ունին իրենց վըրայ»...

Ո՞ւր են մեր երկրի եւ քաղաքներու հայ գերեզմանոցներն, ուր այնքան կենդանութիւն կար եւ խուռն բազմութիւն մը կ'այցելէր մեռելոցի օրերը, ուր տէրտէրները չէին հասներ օրհնե[...]

[illegible] (58)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԵԼԵԱՆ

— Դուն եւ այս մարդիկը հոս պիտի կենաք եւ մինչեւ Գաղիկին շարժիլը՝ պիտի պահէք այս թեւը, ըսի հրամայական շեշտով մը:

Կասկած չունէի որ առաւելութիւն մը տեսածին պէս, Գաղիկ եռ դէպի Ջէյթուն պիտի չուէր: Բայց Եփրեմին իմ ծրագիրս գործադրելուն կարողութեան վրայ վստահ չէի. եւ սակայն ստիպուած էի, որպէս թարգման իրեն վստահիլ:

Վտանգի ենթարկուած թեւի մը փրկութեան համար երկու միջոց կայ. այդ միջոցներէն մէկը անպայման նոր ուժեր ղրկելու անհրաժեշտութիւնը չէ: Դիտակս առնելով տեսայ որ հոն խոռոչաւոր մէկ մասին մէջ ձիեր կային՝ որոնց գլուխները իրարու քով կապուած, կը ճարակէին միասին:

Անոնք Քիւրտերուն ձիերն էին, անոնց քով որպէս պահապան միայն հինգ հոգի կը տեսնէի:

— Այս տասնը եօթը մարդոց ըսէ որ զիրենք ընտրած եմ որպէսզի սողալով մինչեւ թշնամիին ձիերուն մօտ երթան ու կամ գողնան եւ կամ սատկեցնեն անոնք, հրամայեցի:

— Բայց...ը, ը, պէտք է որ դիմացի...ը, ը... կողմը անցնինք եւ... օգնենք Գաղիկին, հակադրեց Եփրեմ:

Այսպէսով թերեւս կ'ուզէր յետագային հաճելի ըլլալ Գաղիկին, իր լաւ ծրագրին համար:

— Խնդրեմ, ինչ որ ըսի նոյնութեամբ բացատրէ անոնց:

Տակաւին կը վարանէր: Կը լսէի քիւրտ աւազակներու ձայները, որոնք հրամանները իրարու կը հաղորդէին եւ մեր ձախ թեւի ուղղութեամբ կը համախմբուէին: Մեր կեդրոնը, ուր հաւանաբար Կլորիա եւ Ուիլ ժայռերուն ետեւ դիրքեր գրաւած էին, անոնց վրայ կատաղի կրակ մը կը տեղացնէր, որուն ազդեցութեան տակ Քիւրտերը կը ցրուէին՝ դարձեալ կազմուելու համար, ու մերիններուն կրակին հակադրելու համար ստիպուեցան քանի մը գումարտակներ ղրկել: Բայց անոնց թիւն երկու երրորդը խոյացաւ դէպի մեր ձախ թեւը, ու եթէ ծրագիրս պիտի յաջողէր, ատոր համար գլխաւոր տարրը ժամանակն էր:

— Բայց Գաղիկ պիտի...

Մարդիկներէն մէկը չուան մը ունէր, շատ հաւանաբար այրող գիւղէն գրաւած: Այդ չուանը անոր ձեռքէն խլելով ծայրը խեղդկալ մը շինեցի եւ յիսուն ոտք բարձրութեամբ ծառէ մը վար կախեցի:

— Հիմա բացատրէ ինչ որ քեզի ըսի, այլապէս քեզի կը կախեմ, երկու կողմերու ներկայութեան:

Զարմացայ որ ինչպէս հակառակը չարժեց ինքը զիս չկախեց, մանաւանդ որ Հայերը Եփրեմին գաղափարին աւելի կողմնակից էին:

— Շատ լաւ, էֆէնտի, ո՛հ, շատ լաւ, պատասխանեց ժպտիլ փորձելով:

— Ուրեմն անոնց բացատրէ:

Այդ հրամանը հինգ վեց անգամ կրկնել տուի, որովհետեւ լեզուն չէի գիտեր: Եթէ ինծի հետ անոնք ծանր կերպով Թուրքերէն խօսէին՝ քիչ բան մը հասկնայի թերեւս: Ու անոնք իրենց հայրենակիցներուն նման, թէեւ կատարեալ մաքրութեամբ կը խօսէին ու կը հասկնային Թուրքերէն լեզուն, հակառակ այդ իրողութեան՝ անոնք պիտի նախընտրէին աղտեղութիւն ուտել, քան իրենց բերանները պղծել իրենց ատած եւ ասպատակող երկրին լեզուն խօսելով:

Անոնց անգամ մը այս ծրագիրը բացատրելէ վերջ, տեսայ որ այդ ծրագիրը այնքան պարզ էր որքան վտանգաւոր, բայց անմիջապէս հաւանեցան անոր, ինչպէս քիչ առաջ համաձայնած էին Եփրեմի ծրագրին: Բայց Քիւրտերը բլուրներէն վար իրենց վըրայ յարձակումի մը հաւանականութիւնը անտեսած չէին, որուն համար հինգ վայրկեան կորսնցուցինք հսկող Քիւրտերուն դիրքերը ուշադրութեամբ դիտելու համար: Բաց դաշտին մէջ այն կէտը, որուն վրայ որոշած էինք յարձակիլ, հսկողութեան յանձնուած էր երկու պահակներու, որոնք իրենց պաշտօնը շատ լուրջ բանի մը տեղ չէին դրած, այն ատեն չորս մարդ առաջուց ճամբելով, հրահանգեցի անոնց ուշադրութեամբ հետեւիլ կարելի եղածին չափ առանց աղմուկ յարուցանելու:

Ցետոյ մենք ճամբայ ելանք, բայց ոչ խմբովին, այլ առանձին առանձին: Երկու Հայեր որպէս առաջնորդ կ'երթային, մնացածները իւրաքանչիւրը յիսուն մեթր հեռաւորութեան վըրայ ինծի կը հետեւէին:

Մեկնած միջոցիս Եփրեմին ուրիշ հրահանգ մըն ալ տուի, որուն չհնազանդեցաւ, այդպէսով պատճառ դառնալով երկու ժամ անընդհատ իմ եւ շատ մը Հայերու դժբախտութեան:

— Հոս կեցիր պատրաստ, պատուիրեցի իրեն, եւ մինչեւ որ Գաղիկ իր դիրքէն չքաշուի, տեղէդ մի շարժիր: Դուք սակաւաթիւ էք ու եթէ տեղերնիդ հաստատ մնաք, զայն ապահով կրնաք պահել:

Մինչեւ մեր տասնըեօթը հոգիին սկսած ժայռէն աներեւութանալը ան իր դիրքին վրայ մնաց: Տասը վայրկեան վերջ հեռադիտակին միջոցով տեսայ որ, մնացած հետեւորդներով արագ կերպով կ'իջնէր բաց դաշտը: Հետախոյզ Քիւրտերը զինքն ալ տեսան ու իրենց ուշադրութիւնը անոր վրայ կեդրոնացնելով, լուսնի լոյսով եւ երկար ընդհատումներով մեր պատուարին տակ ժայռի մը ետեւ պահուըտիլը չնշմարեցին:

Առաջնորդի շատ պէտք չկար. [illegible] ամփոփ ըլլալու պէտքը ունէինք ընդհակառակն, փոխանակ արագ հրահանգին հետեւելով իրենց դիրքերուն վրայ մնալու եւ հարկը պահանջած ատենը միայն լայն ընդհատումներով շարժելու, այնպէս եղաւ որ վերջէն եկողները նախապէս եկողներէն առաջ անցան, այնպէս որ տասնըհինգ վայրկեանի մէջ ընդարձակ ճակատի մը վրայ կռիւ մղելու [illegible] տակ կը գտնուէինք: Ցետոյ ըստ իմ հրահանգիս՝ փոխանակ բլուրները բռնելու մինչեւ մեր՝ Քիւրտերուն կե[illegible] անմիջապէս [illegible] գիծը հասնիլը, ձիերուն քով կէս-ձախ դարձան եւ նոր հասան: Թիւով քիչ էին եւ նոր հասնելնուն համար ալ չափազանց յոգնած: Ելք մը գտնելու համար գլուխ կը չարչարէի եւ կռուին [illegible] կը դիտէի: Զէնքերու փայլատակումէն զատ ուրիշ շատ բան չէր տեսնուեր. սակայն կը գուշակէի որ Քիւրտերը մեր կեդրոնին ու ձախ թեւին վրայ կը ճնշէին:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

«Աճեցէք եւ բազմացարուք»

Աստուածաշնչական պատուէր, իմաստուն պատուիրանն է այս, որուն անթերի, հաւատարիմ կիրարկումին մէջ կը փնտռեն ազգեր ու ժողովուրդներ իրենց ոյժը այսօր :

Աճիլը, ազգովին բազմանալը կենսական, էական անհրաժեշտութիւն է մեծ ու պզտիկ բոլոր ժողովուրդներու, մանաւանդ եւրոպական մեծ ազգերու համար : Քանակը արժէք է այսօր քաղաքակիրթ պետութեանց համար, ինչպէս որակը : Աճիլը դարձած է այսօր մեծ ազգերու ազգային ներքին քաղաքականութեանց հիմնաքարը :

Բայց աստուածային այս պատուիրանին դէմ տեւապէս կը մեղանչէ Եւրոպայի ու աշխարհի մեծ երկիրներէն մին՝ Ֆրանսա :

Ֆրանսական ժողովուրդը չաճիր, կը պակսի յարատեւ կերպով, պետական փորձերն ու ազգային ղեկավարութիւնը ոչ թէ մտահոգելու, այլ սարսափի մատնելու աստիճան :

1876ին Ֆրանսայի մէջ ծնունդներու թիւն էր տարեկան 1,022,000 : 1930ին այս թիւը իջաւ 750,000ի, իսկ 1937ին 616,000ի : Միայն վերջին եօթը տարիներուն մէջ ծնունդներու թիւը 18 առ հարիւրով պակսած է :

Երեք տարիներէ ի վեր Ֆրանսայի մէջ մահերու թիւը տարեկան 14,000ով աւելի է քան ծնունդներու թիւը : Եւ եթէ այս երկրի մէջ ապրող օտարականներու մահերու եւ ծնունդներու վիճակագրութիւնը դուրս ձգենք, պիտի տեսնենք որ զուտ Ֆրանսացիներու մահերը տարեկան 30,000ով աւելի են քան ծնունդները :

Եթէ այս անկումը շարունակուի այժմեան թափով, Ֆրանսա զուտ կորուստ պիտի ունենայ գալիք 5 տարիներուն 100,000, յառաջիկայ 20 տարիներուն՝ 200,000, յառաջիկայ 40 տարիներուն 400,000 հոգի տարեկան, իսկ կէս դարու ընթացքին Ֆրանսայի բնակչութիւնը պիտի պակսի 12 միլիոնով :

Ահաւոր է այս թիւը : Յիսուն տարի ետք այս մեծ ու առաջնակարգ երկիրը պիտի վերածուի միջակ ու երկրորդական պետութեան մը, եթէ բնակչութեան նուազումը այս թափով շարունակուի :

Աշխարհի ուրիշ ոչ մէկ երկրի մէջ այսպիսի նուազում չկայ : Ընդհակառակը՝ ամենուրեք կայ աճում, բազմացում :

Ահա՛ Գերմանիան ու Իտալիան : Փոքր բաղդատութիւն մը պերճախօս կերպով պիտի պարզէ պատկերը :

1937ին Ֆրանսա ունեցած է ընդամէնը 616.000 ծնունդներ :

Ասոր դիմաց՝ նոյն տարին Իտալիա ունեցած է 985.000 եւ Գերմանիա 1,361,000 ծնունդներ : Կը տեսնէ՞ք ահաւոր տարբերութիւնը :

Ո՞ւր կ'երթայ Ֆրանսան :

×

« Աճեցէք եւ բազմացարուք » : Այս պատուիրանին ամէնէն հաւատարիմ, ամէնէն երկիւղած գործադրողը եղած է, դարէ ի դար, հայ ժողովուրդը :

Հակառակ բոլոր ջարդերուն ու տառապանքներուն, արշաւանքներուն ու պատուհասներուն, հակառակ քաղաքական ու ընկերային անթոյլատու, դժխեմ, անդիմադրելի պայմաններուն՝ հայութիւնը միշտ աճած է, միշտ բազմացած է :

Եւ քանակով այսօր ալ տակաւին փոքր, բայց հոգիով մեծ իմ ազգս ոչ միայն գիտէ աճիլ, այլ աճումի ու բազմացումի րէքորը կոտրած է յաճախ :

Ի՜նչ օրհնեալ ցեղ, որ անապատներու մէջ անգամ կ'երկնէ ու կը ստեղծէ. ի՜նչ օրհնեալ օճախ, որ չէն է միշտ՝ ջարդի ու տարագրութեան մէջ անգամ : Ի՜նչ օրհնեալ ակունք անմահութեան ու անսպառ շտեմարան, որ « խորհրդային » կոչուած դժոխքին մէջ անգամ կը հոսի առատ, կը բազմանայ, կը լեցնէ ամայութիւններ ու դրախտի կը վերածէ անջրդի, խոպան հողը երկրին : Ի՜նչ ուժ յաւերժական ու անյաղթահարելի, որուն հերկած հողը բերրի է ու կուտայ առատ հունձք :

Եւ մանաւանդ ի՜նչ արիւն անարատ, անխառն ու մաքուր, կարմիր ու անբիծ, որ ջարդուողներու տեղ բիւրաւորները կը ծնցնէ, որ մահուան կը յաղթէ մէկի տեղ երկուքի ծնունդ տալով :

Ո՜վ հիասքանչ հայրենիք իմ Հայաստան : Որքան գոյութիւն ունին հայ մայրերը բազմածին ու առողջ, մաքուր ու անարատ, որքան կայ հայ օճախը նահապետական ու չէն, որքան կայ հայ արիւնը անարատ, դուն անմեռ ես ու հզօր, դու յաւիտենական ես ու անյաղթահարելի : Իմացիր ու ուրախ լեր... քու թշնամիդ՝ Թուրքը կը պակսի, կը նուազի, մինչ դուն կաճիս, կը բազմանաս : Օրհնեա՜լ ժողովուրդ հայոց :

ԱՍՏՈՒՐ

լու ու հապճեպով ու կիսկատար մէկ «հացուցը» ձգած միւսին կը վազէին, երկուուն չեղած, ուր իմրիկ հէլվա կը բաժնուէր թաղին աղքատներուն, ի յիշատակ գացողներուն :

Ազգային վեհ պարտականութիւն մըն էր այդ ալ, սրտի մխիթարանք մը անցեալը կապելու ներկային ու ներկան ապագային :

Իսկ հիմակ : Ամայութիւն ամենուրեք : Մեռելութիւն կայ գերեզմանէն դուրսն ալ, ու կռունկն իսկ չիգար խաբրիկներ մեզ բերելու ..

Բոլոր սուրբերուն օրն է այսօր, հիներուն թէ նորերուն, յայտնի եւ անյայտներուն :

Քրիստոնէութեամբ ապրած եւ մարտիրոսացած սուրբերուն քով մենք ունեցանք ազգային սուրբեր ալ, ոմանք ծանօթ, շատերն անծանօթ, ոմանք թաղուած, շատերն անթաղ, ու անդադաղ :

Ո՞վ պիտի տանի անոնց երկու ծաղիկ, քիչ մը խունկ ու մրմունջ մը սրտի խորէն :

Այնքան հեռու են անոնք եւ հողմացրիւ, մեր սուրբերն զուլումի, մեր մեռելներն զոհ՝ քրիստոնեայ թէ հեթանոս, քաղաքակիրթ թէ վայրենի աշխարհներու վայրագութեանց ...

Քրիզանթէմի տօն է այսօր : Երբ միւս ծաղիկներն կը սառին, կը մեռնին, ինք կը բացուի յատուկ մեռելներուն համար, տաքցնելու համար զանոնք տխուր աշնան :

Ե՞րբ պիտի տօնենք մենք ալ մեր սուրբերը, ի մի հաւաքուած հայրենի կտուրին տակ ու տանինք անոնց քրիզանթէմներ գոյնզգոյն :

ՄԷՆ - ՍԷ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Ս. ԷԹԻԷՆ,— 23 Հոկտեմբերին տեղի ունեցաւ մեր ընկերուհիներէն Օր. Յ. Սերայտարեանի նշանախօսութիւնը ընդ Պ. Ա. Ջեքեմեանի, այդ առթիւ մասնաճիւղս եկած էր ծաղկեփունջով մը շնորհաւորել խօսեցեալները : Որպէս քաջալերանք մասնաճիւղիս ընկերուհիին հայրը Պ. Ս. Սերայտարեան եւ նոյնինքն Պ. Ա. Ջեքեմեան 50ական ֆրանք, իսկ կնքահայրը (Վալանսէն) 25 ֆրանք, համագումար 125 ֆրանք նուիրեցին Կապոյտ Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղին : Առ այս վարչութիւնս կուգայ իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել յիշեալներուն :

*** Նոյն երեկոյեան ժամը 8.30ին Կ. Խաչը սարքած էր պարահանդէս մը, ուր Պ. Սերայտարեանի արտօնութեամբ տոմսեր ծախեցին մեր ընկերուհիները նշանախօսութեան հանդէսին մէջ, ներկաներէն Մօնպրիզօնէն եկող Պ. Կ. Տիլտարեան, նկատելով որ ստիպուած էր շուտով վերադառնալ իր տեղը, մեր մասնաճիւղին նուիրեց 20 ֆրանք :

Նոյնպէս գաղութիս աչքառու ազգայիններէն Պ. Յ. Ցարեթեան նուիրեց 10 ֆրանք, մասնաճիւղս իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ յիշեալ երկու ազգայիններուն :

Կ'արժէ գնահատութեամբ արձանագրել Պ. Տիգրան Գնաճեանի տարած աշխատանքները հանդէսի կազմակերպութեան մասին, նոյնպէս Պ. Վահրամ Սարաֆեանի եւ Կ. Համալեանի :

Մեր մասնաւոր շնորհակալութիւնը յիշեալ ազգայիններուն : Վստահելով նման ազգասէր երիտասարդներու սրտայօժար աջակցութեան՝ միութիւնս միշտ պիտի ջանայ զանազան ձեռնարկներ կատարել, օգտակար դառնալու համար անկարին եւ հիւանդին իր կրցած չափով :

Վարչութիւն

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԴԱՆԻԱՑԻ ՀԱՅԱՍԷՐ ՄԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ՍՈՒՐԻԱ

« Ազդակ » կը գրէ (Հոկտ. 22). — Դանիական ընկերութեան նախագահ եւ դանիական խորհրդարանի անդամ տոքթ. Ա. Իւլրիխսէն Հալէպ ժամանած է եւ այցելած է Առաջնորդ Հօր, անոր հաղորդելով դանիացի հայասէրներուն եւ ի մէջ այլոց Միս Ենիի յարգանքները :

Ցայտնուած փափաքին վրայ, Առաջնորդը եւ Մկրտիչ քհնյ. Մուրատեան երեսփոխանին հետ գացած են ազգ. գերեզմանատուն, ներկայ գտնուելու համար ողբացեալ Միս Եփէի գերեզմանին վրայ կատարուած պաշտամունքի արարողութեան : Գերեզմանը այս առթիւ ծածկուած էր թարմ ծաղիկներով : Առաջնորդը ցաւակցութիւն յայտնած է հիւր երեսփոխանին, շեշտելով որ Միս Եփէի աճիւնները աւանդ կը մնան Հալէպի հայութեան մօտ :

Տոքթ. Ներխսէն այցելած է ազգային վարժարանները, Կիլիկեան վարժարանը, մայրանոցը եւ Հայկական նորահաստատ արուարձանները : Հիւր երեսփոխանը շատ լաւ տպաւորուած է իր տեսածներէն եւ յայտնած է թէ Կիլիկեան մայրանոցը պատիւ կը բերէ հայութեան, նոյն գոհունակութիւնը Կիլիկեան վարժարանէն :

— Ուր որ գացի ըսած է տոքթ. Իւլրիխսէն, Պոլիսէն Երուսաղէմ, Պէյրութ եւ Հալէպ, տեսայ որ Հայերը ամէն տեղ դպրոց ունին եւ մեծ հոգ կը տանին իրենց մշակոյթը պահպանելու : Այս ազգը արժանի է փայլուն ապագայի :

Ցարգելի հիւրը այցելած է նաեւ այն թաղերը ուր դեռ կը մնան 200է աւելի հիւղակներ :

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Անցած վեց ամսուան ընթացքին, 1938 Ապրիլէն մինչեւ Սեպտեմբեր, Օգնութեան Խաչի Պէյրութի դարմանատունը ունեցած է հետեւեալ գործունէութիւնը.—

Դարմանած է 1237 հիւանդներ եւ դեղ հայթայթած անոնց :

159 հիւանդներ զետեղած է զանազան հիւանդանոցներու մէջ եւ նիւթապէս ալ օժանդակած անոնցմէ շատերուն :

Կատարած է 16 փոքրիկ վիրաբուժական գործողութիւններ եւ 101 վիրափոխում :

257 հիւանդներու զանազան ներարկումներ կատարած է :

9 հոգիի պատուաստ կատարած է ժանտատենդի (թիֆօ) դէմ :

83 նորածիններու (աղքատ եւ չքաւոր ծնողներու զաւակ) հայթայթած է նէսլէ կաթ, անուշեղէն եւայլ սընունդներ :

1937 - 1938 դպրոցական տարեշրջանին, Օգնութեան Խաչի Լիբանանի շրջանային վարչութիւնը նպաստած է 11 զանազան ազգային վարժարաններու՝ 62210 ս. դահեկանով : Այդ նպաստէն օգտուած են Ս. Նշան, Բողոքական, Էշրէֆիէյի, Հայաշէնի, Հաճընի, Ամանոսի, Նոր Մարաշի, Գուրճ Համուտի, Սիսի, Թրիփոլիի, Զահլէի եւ Պասլըքի ազգային վարժարանները :

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ԲԱՐԵՐԱՐԸ 2300 ՍԹԵՐԼԻՆ ՊԻՏԻ ՎՃԱՐԷ

«Ցուսաբեր»ի մէջ կը կարդանք (հոկտեմբեր 21).—

Անթիլիասի բարերարը որ յանձն առած է կաթողիկոսարանի տաճարին շինութեան ծախքը, հետեւեալ պարագաներուն տակ երեւան եկած է.—

Անցեալ ապրիլին կաթողիկոսարանը կը ստանայ 31 մարտ թուակիր նամակ մը, որով «զգայուն հոգի» մը իր մէկ բարեկամին միջոցաւ Վեհափառ Կաթողիկոսէն տեղեկութիւն կուզէ Անթիլիասի մէջ շինուելիք շէնքերու մասին, օրինակ՝ եկեղեցի մը, ընծայարան մը կամ այլ շէնք մը :

Ապրիլ 19ին, կաթողիկոսարանը կը պատասխանէ եւ երեք շէնքի ծրագիր կը ներկայացնէ .—

1. Եկեղեցի մը՝ 2000 սթերլին ծախքով :

2. Ընծայարան մը՝ հազար սթերլին :

3. Վեհարան մը՝ 800 սթերլին :

Անծանօթ բարերարը, որ կը գտնուի հեռաւոր երկիր մը, իր բարեկամին միջոցաւ Մայիս 17ին տեղեկութիւններ կ'ուզէ եկեղեցիի մասին, ինչպէս նաեւ յատակագիծը : Յունիս 16ին ալ, ուզուածները ստանալէ յետոյ, բարեկամը կը գրէ կաթողիկոսարան :

« Այժմ մեծ հաճոյքով ձեզի կ'իմացնեմ որ մեր բարեկամ բարերարը որոշած է որ ձեզի գրեմ, Ս. Եկեղեցւոյ շինութեան ծախքերը յանձն առած է մինչեւ 2300 ոսկի » :

Նամակը կ'աւելցնէ թէ եկեղեցիի շինութեան յատկացուած գումարը պատրաստ է դրամատան մէջ եւ մաս մաս պիտի ղրկուի : Միաժամանակ կը խնդրէ որ «իր անունը գաղտնի պահուի մինչեւ որ եկեղեցին շինուի : Անկէ վերջն ալ կը խորհինք կ'ըսէ » :

Ցուլիս 17ին, 500 սթերլին չէք մը կը ղրկէ Կաթողիկոսարան, սեպտեմբեր 16ին ալ 600 սթերլին :

Բարերարը մտադրած է ներկայացուցիչ մը ղրկել տաճարին օծման արարողութեանց եւ կը խնդրէ որ գոնէ երկու ամիս առաջ իրեն հաղորդուի օծման թուականը :

ՊԱՂԵՍՏԻՆ

ՀԱՅՖԱՅԻ ՄԷՋ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՀԱՅԸ

« Լա Պուրս Էժիփսիէն » կը հաղորդէ թէ Հայֆայի մէջ յարձակման ենթարկուած եւ հրազէնով սպաննուած է հայ մը, որ կը կոչուի Ճորճ Հաֆնի Քրիֆեան :

ՌԱՄԿ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

Յունաստանի ազգային կեանքի խնդիրներուն անդրադառնալով, «Նոր Օր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 Հոկտ.) .

— « Գըրքքէօյլի — Ճէրպէթճեան Վարչութեան շրջանը լրացած ըլլալով, առաջնորդ սրբազանը նոր մը ընտրութեան կամ կազմութեան համար խորհրդակցութիւններ կ'ունենայ :

Վերջին քանի մը ամիսներուն, փաստօրէն Վարչութիւն գոյութիւն չունէր : Մեծամասնութիւնը նիստերէն կը բացակայէին եւ ընթացիկ գործերը կը հետապնդուէին առաջնորդին կողմէ իր պատասխանատուութեան տակ :

Վարչութեան գործունէութեան վըրայ ծանրանալու չափ փաստեր չունինք մեր տրամադրութեան տակ : Ձենք ալ կրնար ըսել թէ որքան յաջողեցաւ իր առաքելութեան եւ ինչ չափով խղճմտութիւն դրաւ իր աշխատանքներուն մէջ :

Վստահ ենք որ ջանք ըրաւ լաւագոյնը տալու, թէեւ կրնար աւելին ընել, եթէ չգտնուէր զանազան դժուարութիւններու եւ խաչաձեւումներու առջեւ :

Ամէն պարագայի, շատ դժգոհ ըլլալու պատճառներ չունինք, նկատելով որ Վարչութեան պաշտօնավարութեան ընթացքին եթէ կարեւոր գործեր չտեսնուեցան, գոնէ կարելի եղաւ պահել ներքին ներդաշնակութիւնը եւ ստեղծել համեմատաբար խաղաղ ու բնականոն մթնոլորտ մը, որուն այնքան պէտք ունի պայքարներէն յոգնած ու ուժասպառ գաղութը :

Ներքին խաղաղութիւնը կը նկատենք բացարձակ անհրաժեշտութիւն մեր ժողովուրդին համար : Երբ խաղաղութիւն ու համերաշխութիւն ըլլայ, կարելի է արդիւնաւոր գործ տեսնել եւ աստիճանաբար իրագործել բոլոր բարի առաջադրութիւնները :

Սկիզբէն ի վեր միամտութիւն ունեցած չենք եկող գացող վարչութիւններու մասին : Գիտենք ու կը հասկնանք թէ մեր ազգայինները ընդհանրապէս հանրային ջիղ չունին ու քիչ ժամանակ կը տրամադրեն հանրային աշխատանքներու : Գիտենք նաեւ որ անոնք շուտով ձեռնթափ կ'ըլլան դըժուարութիւններու առջեւ ու կը յոգնին ժամանակէն առաջ :

Այս է պատճառը, որ երբ նոր Վարչութիւն մը գործի կը սկսի, առաջին քայլերուն աշխուժութիւն ու եռանդ ցոյց կուտայ, աստիճանաբար թուլնալով ու անտարբեր ընթացք բռնելով ստանձնած բարոյական պարտականութեան հանդէպ :

Ու այս է նաեւ պատճառը, որ գաղութը չհաղթահարող կենսական ու կարեւոր խնդիրներ, տարիներով անլոյծ կը մնան սեղաններու վրայ, տխուր կացութիւն առաջ բերելով ազգային կեանքէն ներս :

Մէկ օրէն միւսը, իրերու այս վիճակը փոխել կարելի չէ, քանի մեր ազգայինները անհրաժեշտ հետաքրքրութիւնը եւ նուիրումը ցոյց չեն տար եւ մօտէն չեն զբաղիր ժողովուրդին կարիքներով :

Գըրքքէօյլի - Ճէրպէթճեան Վարչութիւնը սրտցաւ ու աշխատունակ տարրեր ունէր, բայց կային ուրիշներ ալ, որոնց հաստուածական ոգին արգելք կ'ըլլար օգտակար ձեռնարկներու հետապնդումին : Այս վերջինները Վարչութեան մաս կազմած էին ոչ թէ գործ տեսնելու, այլ գործելու տրամադիր ազգայիններուն աշխատանքը դժուարացնելու եւ իրենց բացասական վերաբերումով ազգային կեանքին բարելաւումը անկարելի դարձնելու նպատակով :

Առաջնորդ սրբազանը, որ բաւական փորձառութիւն ունի եւ մօտէն կը ճանչնայ մեր ազգայինները, նոր Վարչութիւն կազմելու համար դըժուարութիւն պիտի չկրէ, եթէ բարեացակամ եւ աշխատող տարրերու գործակցութեան եւ օժանդակութեան դիմէ :

Նոր Վարչութիւնը ինքն իր մէջ պէտք է ըլլայ ներդաշնակ, կանխակալ կարծիքներ եւ նախապաշարումներ պէտք չէ ունենան Վարչութեան անդամները :

Աննախապաշար, սրտցաւ եւ հանրային ջիղ ունեցող ազգայիններով, առաջնորդը կրնայ գաղութը կառավարել եւ լուծել բոլոր այն խնդիրները, որոնք տարիներէ ի վեր անլոյծ կը մնան :

Պիտի մաղթէինք որ անհատական փառասիրութիւնները եւ նկատումները զոհուէին ընդհանուրին շահերուն ու ժողովուրդին բարօրութեան եւ ունենայինք կենսունակ ու գիտակից Վարչութիւն մը, որուն թեւ ու թիկունք պիտի հանդիսանայ գաղութը :

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Իրեն կը հետեւէին Առաջնորդական կավասը, քանի մը քահանաներ եւ ուսուցիչներ : Այդ մարդը Կարնոյ երեւելիներէն կալուածատէր եւ առեւտրական հայ մըն էր, որ դիպուածով ներկայ էր Սալիմ Էֆէնտիի ճառախօսութեան :

Առաջնորդին միջոցաւ խնդիրը անմիջապէս կը տեղեկացուի կուսակալին, եւ նոյն գիշերը Աբրահամը կը հեռացուի Էրզրումէն :

Երկու շաբաթ ետք Աբրահամը «Նէմցէ»ի շոգենաւով հասաւ Կ. Պոլիս, համապատասխան յանձնարարականով : Երկու օր վերջ Պոլսէն մեկնեցաւ Իզմիր, որ պիտի ըլլար իր վերջին աքսորավայրը եւ ուր պիտի թաղուէր կրակէ պատանքով :

Վերջին հարուածը զինքը ջլմեցուցած էր, բայց քիչ ատենէն հայու շինարար ոգին վերստին արթնցած, քաջութեամբ լծուեցաւ կեանքի ծանր գործին : Այստեղ ալ իրեն օգնութեան հասան հայրենակից շինականները : Ամուսնացաւ ու տուն տեղ եղաւ :

1919ի գարնան երբ Յոյները Իզմիր մտան, Աբրահամը դեռ նոր էր վերադարձեր զինուորութենէ, թերեւս աքսորէ : Իր բացակայութեան զաւակներէն մէկը մեռած էր, մնացեր էր մէկ հատիկ աղջիկը, որ այն օրերուն 14 տարեկան էր : Երբ Յոյները գրաւելով Մանիսան աւելի ներսերը թափանցեցին, Աբրահամը շունչ առաւ, այս անգամ եւս քայքայուած աշխատանոցը բարեկամներու օգնութեամբ վերակազմեց եւ կարճ ժամանակուան ընթացքին ոչ միայն ինքզինքը գտաւ, այլ բաւական բարեկեցիկ կեանք մը կ'ապրէր, շնորհիւ անոր որ այդ օրերուն զինագործութիւնը Իզմիրի մէջ յարգի արհեստներէն մէկն էր :

Քէմալականները Իզմիր մտնելէն քանի մը օր առաջ՝ իր գայլի հոտառութեամբը կռահելով գալիք ահաւոր վտանգը, առանց կարեւորութիւն տալու Փոքր Ասիական կոմիտէի այն մեծախօսիկութեան, որ իբրթէ եթէ յունական բանակը ձգէ եւ հեռանայ, որոշ շրջանէ մը սկսեալ իրենք պիտի պաշտպանեն եւայլն, ոչ ալ առաջնորդ Ղեւոնդ Դուրեանի եւ մեծափարթամ խորհրդականներուն տուած հաւաստիքներուն :

Աբրահամ նոյն իրիկունն իսկ մէկ հատիկ աղջիկը եւ կինը հանդարտ ու պաղարիւն նաւը դրած էր : Կնոջը այն հարցումին թէ «մենք կ'երթանք, հապա դո՞ւն», «կուգամ, ես ալ կուգամ» ըսած էր : Ժամացոյցը եւ մատանին կնոջը յանձնելով, աղջիկը համբուրած եւ քարափէն բաժնուելով մօտակայ սրճարան մը հասնի թէ ինքզինք նետած էր :

×

Երբ Աբրահամ սրճարան մտաւ, տակնուվրայութիւնը կատարեալ էր, կարծես երկրաշարժ պատահած ըլլար : Յիշեց որ ամբողջ Իզմիրը նոյն հիւանդութենէն բռնուած է : Ժամը գիշերուան 10 զարկաւ : Տժգոյն դէմքով կէս մութ սրճարանին սեմին վըրայ չուրջը կը դիտէր : Ներսի քաղաքներէն եկող հայ եւ յոյն գաղթականութիւնը թափուած էին պատերուն տակ եւ մայթերուն վրայ ողբալի վիճակով :

Բարակ անձրեւ մը սկսաւ մաղուիլ գիշերուան մթութեան մէջ : Ընդհանուր ժխոր մը փրթաւ : Մատղաշ տղոց ճիչը, մեծերու աղաղակները, հրմշտուքը, ծեծ ու կռիւները իրար կը յաջորդէին : Տասնեակ հազարաւոր ընտանիքներ կը գիշերէին բացօթեայ :

Աբրահամին սիրտը կտոր կտոր եղաւ, որոշեց հեռանալ այդ վայրէն, սրունքները լայն բացած արագ քայլերով քանի մը վայրկեանէն հասաւ Նահանգապետարանին հրապարակը : Անձրեւը սկսած էր նուազիլ, սակայն այս անգամ հիւսիսէն խայթող հով մը ըսկսաւ փչել :

Տունը միտքը ինկաւ, ոտքէն մինչեւ գլուխը սարսաց, տաք անկողինի մը անսահման կարօտը զգաց, կարծես տարիներէ ի վեր այդպէս թափառած ըլլար, մաղ մնաց տեղի տար : Սակայն կամքը զօրաւոր էր իր մէջ, երդում ըրած էր թրքական հովանիին տակ ոչ տուն ոչ տեղ ըլլալ : Կինը եւ զաւակը ապահով հեռացուցեր էր : Ինքն ալ յանձնուած էր ճակատագրին :

Որոշած էր՝ կամ ազատ անցագրով պիտի հեռանար եւ կամ կրակէ պատանքով պիտի թաղուէր :

Այդ միջոցին աչքին զարկաւ ծովային զինուորներու վաշտ մը, որ իր կողմը կուգար, ուրիշ խումբ մըն ալ նշմարեց հեռուէն :

Աբրահամ խորունկ մտածումի մէջ ինկաւ. ինչո՞ւ կը շրջէին ասոնք :

Երբ ինք զբաղած էր նաւուն մէջ ընտանիքը տեղաւորելու, նաւաստները լուր բերած էին որ քաղաքին բոլոր ոստիկանական պահականոցները պարպուած են : Եւ ստիպուեցաւ լըջօրէն շարժիլ : Սիկար մը վառեց եւ թէ' կը ծխէր եւ թէ ընելիքին մասին կը խորհէր :

Իր գլխաւոր մտահոգութիւնը իր զինուած ըլլալն էր, այն ալ արգիլուած տեսակէն, գերմանական մաւզէր ատրճանակ մը, երկու շարք փամփշտակալի մէջ 250 փամփուշտներով եւ չէրքէզի դաշոյն մը 30 սանթիմեթր երկարութեամբ : Եթէ այդ վիճակին մէջ ձերբակալուէր, մահը մարած էր, ունեցած չունեցածը փճացած էր, կինը եւ զաւակը Պոլիս ղրկած : Մերկ մտած էր Իզմիր, այժմ ալ մերկ էր, միակ տարբերութիւնը այդ զէնքերն էին, որոնց վրայ կը գուրգուրար թերեւս իր կեանքէն աւելի :

Քրիստոնեաներու հանդէպ ոչ միայն յարգանք այլ եւ պաշտամունք ունէր : Ուստի քրիստոնեայի մը ուրիշ քրիստոնեայ մը սպաննելը ամենատգեղ արարք մը կը համարէր : Ուստի խորհեցաւ բարեկամներէն մէկուն մօտ ապաստանիլ :

Արծաթէ խոշոր ժամացոյցը գրպանէն հանեց, եւ սիկարին լոյսովը սլաքին ուր ըլլալը ճշդեց, ժամը 12ը ճիշդ 50 վայրկեան անցեր էր : Ուրեմն կէս գիշեր էր : Ժամացոյցը խնամքով տեղը դրաւ, յօնքերը քերելով կը մըտածէր թէ ուր երթայ : Միակ յարմար վայրը Սասունցիներուն խանն է, ըսաւ ինքնիրեն :

Այս որոշումը տալէն ետքը կը մնար ճշդել թէ ի՛նչ ճամբով պիտի երթար ապահով տեղ հասնելու համար : Ծովային պահակախումբ մը նորէն երեւցաւ, աւելի ստուար քան առաջինը : Ուստի կը հետեւցնէր որ ամբողջ քաղաքը ցանցի մէջ առնուած էր : Ճամբան շարունակեց : Բաւական քալելէ ետք, թրքական փողոցները տանող գերեզմանատան ցանկապատը նշմարեց, այս ալ գէշ նշան է՝ մտածեց :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

Թէ ի՛նչպէս կը բռնագրաւեն Սանճաքը

— oo —

Պէյրութի «Ազդակ»ին մէջ կը կարդանք (25 հոկտ.) .—

Սանճաքի անկախական նախարարութիւնը հրատարակած է 21 Հոկտեմբեր թուակիր յայտարարութիւն մը, որով պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ Ալեքսանտրէթի մաքսատունը Սանճաքի կառավարութեան յանձնուած է 21 հոկտեմբերէն սկսեալ: Այդ մաքսատունը մինչեւ հիմա կը պահէր հին վարչութիւնը եւ կը գտնուէր ֆրանսական հսկողութեան տակ :

Նոյն յայտարարութիւնը կ՚իմացնէ նաեւ թէ մաքս պիտի գանձուի Սուրիայէն բերուած ապրանքներէն, որովհետեւ Սուրիա կը պատրաստուի մաքսի ենթարկելու Սանճաքէն ներածուած ապրանքները: Իրողութիւնը այն էոր Թուրքերը կ՚ուզեն անտեսական կապն անգամ կտրել Սուրիոյ հետ եւ Թուրքիոյ միանալ անտեսապէս :

Կ՚ըսուի թէ մօտ ատենէն պիտի բացուի Թրքական մաքսային սահմանը եւ Թուրքիոյ ապրանքները առանց մաքսի պիտի մտնեն Սանճաք: Արդէն ասիկա կը հաստատէ նաեւ յայտարարութիւնը, երբ կ՚ըսէ .—

« Կառավարութիւնը ձեռք առած է ամփոփողական բոլոր միջոցները, աւելէն սկսեալ մինչեւ գերձանը, ամէն տեսակ անհրաժեշտ նիւթերը հայթայթելու համար Հաթայցիներուն, ներկայ պայմաններէն աւելի նպաստաւոր պայմաններով եւ ներկայ գիներէն աւելի աժան գիներով: Ապահովուած է որ շատ մօտ ատենէն ամէն տեսակ ապրանքներ հայթայթուին մեր երկրին»:

Յայտարարութիւնը յետոյ կ՚ըսէ թէ կառավարութիւնը երբեք չի խորհիր աւելցնել մաքսերը, եւ հետեւաբար վաճառականները պէտք չէ շահագիտութիւն ընեն, թէ չվնասուելու եւ թէ չպատժուելու համար :

ՆՈՐ ՊԱՀԱԿԱՆՈՑՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

« Հաթայ » թերթը կը գրէ (22 հոկտեմբեր) .— Համամ էօմէր ագայի պահականոցէն զատ, կառավարութիւնը մէկ մէկ ոստիկան – զինուորներու պահականոց հաստատած է Սուճու եւ Ատրեամանը — Սագըգլը գիւղերուն մէջ, Սուրիոյ սահմանին երկայնքը, որպէսզի այս պահականոցներու հաստատումէն յետոյ, ապահովութիւնը ալ աւելի զօրանայ Հաթայի եւ Սուրիոյ սահմանին վրայ:

*** Արաբական գիւանը կը հաղորդէր հոկտեմբեր 25ին թէ Թուրք հանրապետութեան տարեդարձը տօնելու համար Սանճաքին մէջ, Թրքական նոր զօրամաս մը պիտի ղրկուէր Սանճաք :

Մասնաւոր վարչաձեւ Ճէզիրէի մէջ

« Էլիֆ Պէ»ի Դամասկոսի թղթակիցը կը գրէ .— Քաղաքապետ Միշէլ Տում, որ մէկն է Ճէզիրէի պետերէն, մարզպանութեան կողմէ ստացաւ հեռագիր մը, որով Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը կը հաղորդէ թէ Ճէզիրէի՝ խնդիրը կարգադրուած է եւ թէ շրջանը մասնաւոր վարչաձեւ մը պիտի ունենայ:

Հեռագիրը կ՚աւելցնէ թէ ֆրանսական բանակը պիտի մնայ Ճէզիրէ եւ քաղաքական տարագիրները պիտի վերադառնան մօտերս :

Նոյն հեռագրին վրայ, մասնաւոր գիւանի վարիչ հարիւրապետ Լաքոստ ժողովի հրաւիրեց Ճէզիրէի բոլոր պետերը, խորհրդակցելու համար անոնց հետ :

Այս առթիւ Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ (26 հոկտ.) .—

Շաբաթէ մը ի վեր սկսած է գործադրութեան դրուիլ Ճէզիրէի նոր վարչաձեւը: Հինգշաբթի օր, գնդապետ Մարշան, ընկերակցութեամբ վարչական խորհրդական Նոտիի եւ ֆրանսացի բարձրաստիճան պաշտօնատարներու Հասիճէ գալով՝ պաշտօնապէս յայտարարեց Ճէզիրէի նոր վարչաձեւը եւ բնակչութիւնը հրաւիրեց հանդարտութեան, որպէսզի շուտով վերահաստատուի բնականոն կեանքը: Այս առթիւ լուծուած յայտարարուեցան ժողովրդական բոլոր կազմակերպութիւնները որոնք գոյութիւն ունէին Ճէզիրէի մէջ, իբրեւ հետեւանք անկախութեան շարժման: Դամասկոսի կառավարութիւնը այժմ մուհաֆըզի մը նշանակման խնդրով զբաղած է: Կ՚ըսուի թէ ներքին նախարարութեան քննիչ Պէհիճ Խաթիպ պիտի նշանակուի մուհաֆըզ :

Միւս կողմէ կ՚ըսուի թէ Դամասկոսի կառավարութիւնը ներում պիտի շնորհէ Մըրշօ Իլիասի, որ անցած տարուան շարժումներուն ղեկավարն էր: Նոյնպէս, համաձայն այդ զրոյցներուն, Ամուտայի դէպքին հեղինակ Քիւրտերը պիտի արժանանան ներումի :

— oo —

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՔԻՈՅԻ կառավարութիւնը Չանկ - Քայ - Շէկի բանակի հրամանատարներուն հաղորդեց թէ պատրաստ է հաշտութիւն կնքելու, եթէ հրաժարեցնեն Չանկ - Քայ – Շէկը :

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ կը գտնուին, կը գրէ «Թան», այն միջազգային կամաւորական գունդին մէջ, զոր վերջերս հանրապետական Սպանիայէն ուզեցին փոխադրել Ֆրանսա, բայց ֆրանսական կառավարութիւնը մերժեց ընդունիլ բոլորն ալ :

ՊԷԹ ՀՈՎԷՆԻ արձանը, զոր 1927ին կանգնած էին Վիէնէնի անտառին մէջ, անձրեւներէն հալած է հիմա, որովհետեւ գաճէ շինուած էր :

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻՆ 11րդ շրջանին վիճակահանութիւնը տեղի կ՚ունենայ այսօր, ուրբաթ, Օրլէանի մէջ: 12րդ շրջանին վիճակահանութիւնը՝ 23 նոյեմբերին, Լիլի մէջ :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՐ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր, 4 Նոյ., ժամը ճիշդ 9ին. ծանօթ ճաշարանին. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է՝

օրակարգ՝ զեկուցում պատգամաւորի եւ ընտրութիւն:

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՅԻ «Զաւարեան», կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Մշօ», «Սէրէմճեան» եւ «Արղութեան» խումբի բոլոր ընկերները 6 Նոյ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Օրակարգ՝ զեկոյց Շրջ. ժողովի եւ Կոմիտէի :

Գաւառ

ՊՕՒԱԼԻՒՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը՝ 3 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Արապեաններու բնակարանը: կը խօսի ընկ. ՅԱԿՈԲ ՊԱՊԻԿԵԱՆ.

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ.–

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ–ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ

6 Նոյ, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը

149 bis Ave. Argenteuil, Asnieres

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

կը մասնակցին Տիկ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ եւայլն:

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓՈՐԹ ՏԻԹԱԼԻԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 3ին ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

13, Rue Pierre Curie, Bicêtre. (Մէթրօ՝ Փորթ տ՚Իթալի)

Կը խօսի Շրջ. Վարչութեան կողմէ ՏԻԿԻՆ Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, երգ, արտասանութիւն, երիտասարդ ուժերու կողմէ: Կը մեծարուի թէյ եւ սիմիթ:

Մուտք 3 փրանք, փոքրերու 2 փրանք

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

Միութեան կեդրոնը 8 Rue Bossuet, Paris (10).

Խնամուած պիւֆէ եւ օ ք'ըսթր Մուտք՝ 3 եւ 5 Ֆր.:

Դասախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ, 1 Boulevard Carnot, Ալֆորվիլ:

Կը դասախօսէ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ. Նիւթ՝ «Մտածին դաստիարակութիւն»: Դասախօսութենէն վերջ տեղի պիտի ունենայ մասնաճիւղի պարգեւախաղը: Կը հրաւիրուի գաղութիս հայութիւնը:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՉԷՆԿԻԼԷՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆԱՆՑ ԲԱԺՆԻ ԿՈՂՄԷ

13 Նոյեմբեր, կիրակի ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Սալ ՊԱՐՏԻԻ մէջ, 8 Quai d'Alfort.

Երգ, արտասանութիւն եւ հայկական պարեր: Ընտիր ճազ.

Ճոխ պիւֆէ գիւղամաչնկի գիներով: Մուտք 5 Ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Պորտոյի Արարատ Միութեան

6 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Սընօնի Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ, Սանդուկեան թատերախումբը կը ներկայացնէ՝ ՏԷՐ ԳՈՆԵԱԿ

Երաժշտութիւն Ա. Մեսումենց: Մուտք՝ այրերու 4, կիներու 3, փոքրիկներու 1 Ֆրանք, միութեան սաներու մուտքը ձրի:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան դասախօսութիւնը 5 Նոյ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Կը խօսի Գնդապետ Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ: Կը հրաւիրուին զինակիցներ եւ համակիրներ:

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը 6 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 32 Ալլէնի Կոպլէն, մէթրօ Կոպլէն: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցները:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հայկանուշ Ղազարեան կը փնտռէ իր մեծ մօր եղբօրորդիները՝ (Պիթլիսի Տապըրկըրու թաղէն) Սիմօն, Խաչիկ եւ Արմէն Վարդանեան: Կը կարծուի թէ կը գտնուին Ֆրէզնօ (Քալիֆորնիա): Իրենց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Հայկանոյշ Ղազարեանի, 1 bis Villa Des Montes, Clamart (Seine), France :

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Domremy — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Ն Ա Ւ Ա Ս Ա Ր Դ»

Ժողովածու գրականութեան եւ գիտութեան (երկրորդ տարի), հրատարակութեամբ Մ. Մկրտչեանի եւ խմբագրութեամբ Յովս. Թադէոսեանի և Տն. Պօղոսեանի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. — Պոէզիա (պատմուածք) Հր. Ֆալեան, Նէյր գրկած թաչկինակի առթիւ (բան.) Եղ. Հայպետ, Օ... Վ.ին (,ան.) Եղ. Հայպետ, Մի՛ սիրէր էլ ինձ (բան.) Արամ Գառօնէ, Գոլէստան (Թարգմ. Ա.) Սաադի, Հրաժեշտ (բան.) Սիրաք Բէդուին, Սէրը ողջակէզ (պատմուածք) Գ. Դարֆի, Սպասում (բան.) Ս. Վէյլունի, Երգը Ա. Մեռակ, Դարձիր նորէն (բան.) Մարտիկ, Խորհուրդներ Դոքդ. Գ. Մաշուրեան, «Րաֆֆի» եւ «Ալիշան» բառերի ստուգաբանութիւնը Դոքտ. Ռ. Աբրահամեան, Ամուսնութիւն Տարագիր, Անհատն ու հասարակութիւնը Հ. Պաղրեան, Մի գրապ Վաղների կեանքից ***, ՑԱՒԵԼՈՒԱԾ — Լուսին ու Մոսին Արամ Գառօնէ:

Գինն է՝ 5 ռիալ, արտասահմանի համար՝ 1½ շիլին: Լաւ թղթի վրայ՝ 6 ռիալ, արտասահմանի համար՝ 2 շիլին:

Հասցէ՝ «Navassarde», Ave. Posthkaneh, Impr. «Moderne», Téhéran, (Iran) :

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ SAMEDI 5 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3879

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Այս երկրի հանրային կարծիքին մէջ հետզհետէ կը շեշտուի օտարատեաց զգացումը: Վերջին դէպքերն ալ իրենց բաժինն ունին անշուշտ այս շարժումին մէջ :

Ֆրանսա հինէն ի վեր ճանչցուած էր իբրեւ ասպնջական երկիր մը, ուր ապաստան կը գտնէին բոլոր քաղաքական տարագիրները, աշխարհի որ կողմէն ալ գային անոնք :

Բոլոր ազգերն ալ օգտուած են այդ ասպնջականութենէն: Մանաւանդ անոնք, որ օտար լուծի կամ բռնակալական վարչաձեւի տակ տառապած են: Ազատ եւ ժողովրդավար Ֆրանսան անոնց համար դարձած էր երկրորդ հայրենիք մը: Եւ արդէն առածի կարգ անցած է թէ «ամէն մարդ երկու հայրենիք ունի, նախ իրը, յետոյ՝ Ֆրանսան»:

Օտարականները շատ սիրած են Ֆրանսան: Ատոր գործնական փաստը տեսնուեցաւ 1914ին, երբ վտանգուած Ֆրանսայի բանակին մէջ ինքնաբերաբար կամաւոր արձանագրուեցան զանազան ազգութեանց պատկանող օտարականներ, առանց ո եւ է սակարկութեան :

Ներկայիս Ֆրանսաբնակ օտարականներու թիւը կը հաշուեն շուրջ չորս միլիոն հոգի, այսինքն Ֆրանսայի ընդհանուր բնակչութեան գրեթէ մէկ տասներորդը: Այս համեմատութիւնը կրնայ բարձրանալ տարիներու ընթացքին, քանի որ օտարականները տեղացիներէն աւելի բազմածին են: Այս պարագան որոշ մտահոգութիւն կը պատճառէ, կ'երեւի, վարիչ շրջանակներու մէջ :

Եթէ աչքի առջեւ բերենք քսան տարի առաջուան վիճակը եւ բաղդատութիւն մը փորձենք, պիտի տեսնենք, որ տարուէ տարի նորանոր խստութիւններու ենթարկուած են օտարականները այս երկրին մէջ, սկսեալ Ինքնութեան թուղթէն մինչեւ աշխատանքի իրաւունքը: Օրինակ, 1920ին Ինքնութեան թուղթ մը կ'արժէր 10 եւ 20 ֆրանք (համաձայն դասակարգի) եւ կը տրուէր հինգ տարուան համար: Աշխատանքի իրաւունք կը ստանար ով որ կը փափաքէր, առանց ո եւ է սեղմումի :

Մեծ պատերազմի վաղորդայնին Ֆրանսա աշխատող բազուկներու պէտք ունէր եւ լայն բացած էր դուռները ամէն կողմէ եկող բանուորներու, մանաւանդ երկրագործութեան եւ հանքերու մէջ աշխատողներու առջեւ :

Տարիներու ընթացքին, մանաւանդ տնտեսական տագնապը սկսելէն վերջ, «ազատ դուռ»ի քաղաքականութիւնը հետզհետէ տեղը տուաւ արգելիչ օրէնքներու: Ֆրանսա մուտքը դժուարացաւ: Իսկ բացառիկ պարագաներու մէջ մտնողներն ալ յանձնառու կ'ըլլան Ֆրանսայի մէջ ո՛չ բանուոր դառնալ, ո՛չ ալ ամսականաւոր պաշտօնեայ :

Այսօր կացութիւնը աւելի եւս ծանրացած է: Ո՛չ միայն նորեկ օտարականները աշխատանքի իրաւունքէն զրկուած են, այլ եւ անոնք որ տարիներէ, նոյնիսկ տասնեակ տարիներէ ի վեր իբրեւ «արհեստաւոր» կ'աշխատէին, ներկայիս կ'արգիլուին աշխատելէ : Իրարու յաջորդող կառավարութիւնները նոր խստութիւններ կը հրամանագրեն օտարականներուն դէմ :

Այս օրերս, տեղական մամուլը դարձեալ կը յուզէ օտարականներու հարցը եւ աւելի խիստ օրէնքներ կը պահանջէ: Այս բանին առիթ տուած է Սպանիայէն մեկնող միջազգային կամաւորական գունդերու վիրաւոր զինուորներուն խնդիրը: Երեք հարիւր կամաւորներէն ֆրանսական կառավարութիւնը իր սահմաններէն ներս ընդունեց միայն 69 Ֆրանսացիները: Միւսները — որոնց մէջ երկու Հայեր — մինչեւ Սէրպէր ֆրանքօ-սպանիական սահմանագլուխը հասնելէ վերջ, ետ Սպանիա ճամբուեցան: Այս կարգադրութեան իբրեւ պատճառ ցոյց կը տրուի հանրային առողջապահութեան եւ Ֆրանսայի ներքին ապահովութեան վերաբերեալ որոշ օրէնքներու պահպանումը :

Բայց իրականին մէջ, ի՞նչ են օտարականներուն դէմ եղած մեղադրանքները :

Երեք գլխաւոր յանցանքներ կը վերագրուին անոնց .—

Առաջին՝ Օտարականները իրենց միլիոնաւոր թիւերով՝ ֆրանսական հողին վրայ կը կազմեն իսկական ցեղային փոքրամասնութիւններ, սպառնալով խախտել հաւասարակշռութիւնը այն ցեղային յատկանիշներուն՝ որոնք Ֆրանսացիներու ինքնատպութիւնը կը կազմեն իբրեւ ժողովուրդ եւ անոնց միասնականութիւնը՝ իբրեւ ազգ :

Երկրորդ, Օտարականները տնտեսական ասպարէզին մէջ, աշխատանքի շուկային վրայ թէ ազատ արուեստներու մարզին մէջ վտանգաւոր մրցակիցներ են Ֆրանսացիներուն: Անոնք յաճախ չեն ենթարկուիր արհեստակցական այն պարտաւորութեանց որոնց ենթակայ են տեղացիները :

Երրորդ, Օտարականները կը խառնուին Ֆրանսայի հանրային կեանքին՝ քաղաքական եւ ընկերային գետնի վրայ: Անոնք կ'ուզեն այս երկրին մէջ կիրարկել կարգ մը քաղաքական վարդապետութիւններ եւ մեթոտներ, որոնք խորթ են Ֆրանսայի :

Ահա՛ այն երեք գլխաւոր մեղադրանքները՝ որոնք կ'ուղղուին ֆրանսաբնակ օտարականներուն դէմ եւ որոնց արձագանգ կու տայ նոյնիսկ ծանրախոհ «Թան»ը (2 Նոյեմբեր):

Ճիշդ է թէ անբարեյոյս տարրեր կան օտարականներու մէջ: Սակայն կը կարծենք թէ տեղական մամուլը երբ կ'արտայայտուի օտարականներու մասին, պէտք է զանազանութիւն մը դնէ անոնց միջեւ, փոխանակ բոլորը մէկ ջուրով լուալու :

Այս երկրին հայկական գաղութը ստուարացաւ 1922էն վերջ, երբ «ֆրանսական դաշնակից» յորջորջուած հայութիւնը չէր կրնար այլեւս կողք կողքի ապրիլ մեծ դաշնակիցներուն թշնամի երկրի մը ժողովուրդին հետ: Հայերը քաղաքական տարագիրներ են հոս եւ ուրիշ ո եւ է ձգտում չունին այս երկրին մէջ, բայց եթէ իրենց ճակտին քրտինքով եւ պարկեշտ աշխատանքով ապրուստ մը ապահովել: Անոնք ո՛չ ցեղային փոքրամասնութիւն կը կազմեն, ո՛չ ապօրէն մրցակցութիւն կ'ընեն տնտեսական կամ աշխատաւորական ասպարէզներու մէջ, ոչ ալ կը խառնուին Ֆրանսայի ներքին քաղաքական խնդիրներուն:

Արդէն երկու տարիէ ի վեր Հայերուն բացառիկ դիրքը ճանչցուած է այս երկրին մէջ եւ հայ երիտասարդներ իրենց զինուորական պարտականութիւնը կը կատարեն իրենց տարեկից Ֆրանսացիներուն պէս :

Այսպիսի նուիրական պարտականութիւն մը պէտք է իրեն հետ բերէ նաեւ կարգ մը իրաւունքներ, որոնցմէ պէտք է օգտուի հայութիւնը այս երկրին մէջ: Այդ իրաւունքներէն առաջինն այն է՝ որ Հայերը պէտք չէ դասուին սովորական օտարականներու շարքին մէջ :

Մեր պաշտօնական մարմիններուն վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ ձեռք առնել վերջապէս այս իրաւունքը :

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԾՐԱԳՐԱԾ Է ԵՂԵՐ ԳՐԱՒԵԼ ՍՈՒՐԻԱՆ...

Պէյրութի արաբական թերթերէն մին կը գրէ .—

« Մասնաւոր աղբիւրէ մը իմացայ, որ սուրիական կառավարութեան անդամներուն մէջ Ֆրանսայի հետ հասկացողութեան գալու փափաքը արդիւնք է դիւանագիտական գաղտնի փաստաթուղթի մը երեւան հանուելուն: Այդ փաստաթուղթէն հասկցուած է, որ Սուրիոյ անկախութիւնը վտանգի ենթակայ է, եթէ Ֆրանսայի հետ համաձայնութիւնը չվաւերացուի »:

Քաղաքական շրջանակները հետեւեալ կերպով կը մեկնեն այս լուրը.— Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ գաղտնի համաձայնութիւն մը գոյութիւն ունի, որու համաձայն Թուրքիա պիտի գրաւէ Սուրիան :

Ուրիշներ ալ կը կարծեն թէ այդ փաստաթուղթը Սուրիան կը միացնէ Անդրյորդանանի եւ Պաղեստինի, անգլիական եւ ֆրանսական հովանիին ներքեւ:

Այս տարաձայնութեանց մասին իրեն եղած հարցումներուն պատասխանելով, Լիբանանի փոխ-վարչապետը յայտնեց թէ ո եւ է տեղեկութիւն չունի :

*** Ճէզիրէի կացութիւնը դարձեալ սկսած է մտահոգութիւն պատճառել : Հասիչէէն ստացուած վերջին տեղեկութեանց համաձայն, կարեւոր ժողով մը գումարուած էհոն, մասնակցութեամբ բոլոր շրջաններու պետերուն: Այդ ժողովին մէջ որոշուած է բոլորովին բաժնուիլ Սուրիայէն եւ անկախութիւն յայտարարել:

Կառավարութիւնը իսկոյն կարեւոր խորհրդակցութիւններ ունեցաւ :

Մարաջախտ Կէօրինկ Լոնտո՞ն պիտի երթայ

Երէկ հաղորդած էինք, զրոյցի մը համաձայն, թէ մարաջախտ Կէօրինկ մօտերս այցելութեան պիտի երթայ լորտ Հըլիֆաքսի : Ասկէ առաջ զրոյց շրջած էր նաեւ որ մարաջախտը Փարիզ պիտի այցելէ, թէեւ չիրականացաւ այդ զրոյցը : Բայց այս անգամ «Տէյլի Հէրըլտ» կը պնդէ թէ Կէօրինկ մինչեւ ամսագլուխ Լոնտոն այցելելով՝ տեսակցութիւններ պիտի ունենայ պետական անձնաւորութեանց հետ, շարունակելու համար բանակցութիւնը, որ կը բխի Միւնիխի մէջ խմբագրուած Հիթլէր - Չէյմպըլէն յայտարարութենէն :

Երկու կառավարութիւններն ալ, կը գրէ նոյն թերթը, ցանկալի կը գտնեն կատարել նոր տեսակցութիւններ, այդ նպատակաւ անհրաժեշտ է որ գերման պետական անձնաւորութիւն մը Լոնտոն անցնի: Հիթլէր այն ատեն միայն կրնայ Լոնտոն այցելել, երբ կը հրաւիրուի Թագաւորին կողմէ իբրեւ իր հիւրը: Ընդհակառակն, Կէօրինկ գերման նախարարներուն մէջ միակն է որ ամէն յարմարութիւն կը ներկայացնէ կատարելու համար այդ առաքելութիւնը եւ քննելու համար զինուորական եւ տնտեսական դրուած հարցերը: Եւ որպէսզի ցուցական ձեւ չառնէ, Կէօրինկի ճամբորդութիւնը պիտի համարուի փոխ-այցելութիւն մը լորտ Հըլիֆաքսի, որ Պերլին այցելած էր մէկ տարի առաջ: Ատոր համար գերման մարաջախտը քանի մը օր հիւր պիտի մնայ բրիտանական նախարարին, Եորքշիրի մէջ, ուր պիտի հրաւիրուին կարեւոր անձնաւորութիւններ, խօսակցութեան համար :

Իշխանուհի Հոհէնլոհէ արդէն մեկնած է Պերլին ճշդելու համար Կէօրինկի այցելութեան կարելիութիւնները, մինչ Լոնտոնի գերմանական դեսպանը գետին կը պատրաստէ այն բանակցութեանց համար, որոնք պիտի կատարուին յառաջիկային, Կէօրինկի այցելութեան ընթացքին :

Մենք երէկ գրած էինք նաեւ թէ Չէյմպըլէն կը փափաքի, Ծննդեան տօներէն առաջ, նոր տեսակցութիւն մը ունենալ Հիթլէրի հետ: Լոնտոնի «Սթար» թերթը, խօսելով այդ հաւանական տեսակցութեան մասին, կը գրէ թէ Հիթլէրի եւ Չէյմպըլէնի այս նոր խօսակցութիւնը պիտի կազմէ նախաբան մը խորհրդաժողովի մը հրաւիրելու համար չորս մեծ պետութիւնները, — Անգլիա, Գերմանիա, Ֆրանսա, Իտալիա :

Չէյմպըլէնի նպատակն էնքել դաշինք մը որ Եւրոպայի ապահովէր խաղաղութեան երկար շրջան մը :

Ազգային հանգանակութիւն Զինադադարի հանդիսութեանց համար

Գ. ՑԱՆԿ			
Ա. Աբրահամեանց	10	Արտաշէս Պիպէռեան	10
Բաբգէն Փափազեան	5	Գումար	30
Ռոժէ Եօթեան	5	Նախորդ գումար՝	370
		Ընդհ. գումար՝	400

Վիէննայի վճիռին թէր ու դէմ

Միջազգային մամուլը երկարօրէն կը զբաղի Վիէննայի վճիռին մեկնութեամբ: Հունգարիոյ վերադարձուած հողերուն տարածութիւնն է 12,000 քառակուսի քիլոմեթր, բնակչութիւնը՝ ըստ ոմանց 1 միլիոնէն շատ քիչ պակաս, ըստ ուրիշներու՝ 1,064,000: Չեխոսլովաքիոյ մէջ կը մնան տակաւին 700,000 Մաճառներ: Ճիշդ է, թէ Հունգարիա չստացաւ իր արքայաքաղաքը, Պրաթիսլավա, եւ եպիսկոպոսանիստ քաղաքը, Նիթրա, բայց Չեխեւսլովաքիա զրկուեցաւ Դանուբեան ափերէն, — միայն Պրաթիսլավայի մէջ եւ շրջակայքը՝ Դանուբ կը թրջէ Չեխեւսլովաքիան : Իր կարգին Հունգարիա գոհացում չստացաւ Լեհաստանի հետ սահմանակցութեան իր պահանջին մէջ: Հետեւաբար, Լեհաստանի հետ Հունգարիոյ սահմանակցութիւնը մերժելով՝ յաղթանակեց գերմանական տեսակէտը, որ կ'աշխատի Չեխեւսլովաքիոյ արեւելեան սեպանկիւնը վերածել մեկնակէտի մը դէպի հարաւ-արեւելք արշաւներու: Միւս կողմէ Հունգարիոյ ընդարձակ հողեր եւ մօտ մէկ միլիոն բնակչութիւն տրուելով՝ յաղթանակեց իտալական տեսակէտը :

Հռոմի մէջ, Վիէննայի վճիռը յաղթանակ մը կը համարեն Մուսոլինիի համար: Պերլինի մէջ, ցաւ յայտնելով որ Չեխեւսլովաքիա ստիպուեցաւ մեծ զոհողութիւններ ընել, կը պանծացնեն Հռոմ - Պերլին առանցքին ուժը՝ կատարուած անարդարութիւնները դարմանելու եւ Կեդր. Եւրոպան խաղաղեցնելու տեսակէտով :

Ամէնէն աւելի դժգոհ են Ուքրէնները, որոնց ներկայացուցիչը բողոքագիր մը տալով՝ ցաւ կը յայտնէ որ չյարգուեցաւ Միւնիխի ոգին, ցեղային խմբակցութեանց եւ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը: Արդարեւ, կարգ մը թերթեր դիտել կու տան թէ Վիէննայի վճիռը հիմնուած չէ ցեղերու աշխարհագրական բաշխումին, ոչ իսկ տնտեսական պատճառաբանութեան մը վրայ, այլ պատմական կամ զգացական կէտերու վրայ :

Ճափոն կը պահանջէ վերաքննել Ծայրագոյն Արեւելքի դաշնագիրները

Իշխան Քոնոյէ, վարչապետ ճափոնական կառավարութեան, ձայնասփիւռով ճառ մը խօսեցաւ՝ իր խօսքը ուղղելով որքան երկրին, նոյնքան Եւրոպայի: Պահանջեց ընդհանուր վերաքննութեան մը ենթարկել այն բոլոր միջազգային դաշնագիրները, որոնք կը վերաբերին Ծայր. Արեւելքի: Այս վերաքննութեան նպատակը պիտի ըլլայ, ըստ., դարմանել արեւմտեան աշխարհակալութեան ոտնձգութիւնները Ծայր. Արեւելքի անկախութեան մէջ, տատով նպաստելու համար աշխարհի խաղաղութեան: Ճափոն կը պահանջէ հիմնական փոփոխութիւն մը կատարել Ծայր. Արեւելքի կացութեան մէջ եւ ստեղծել խաղաղութեան նոր վիճակ մը, որ հիմնուած ըլլայ արդարութեան վրայ: Այդ ուղղութեամբ՝ Ճափոն, Մանչուքուօ եւ Չինաստան ստանձնած են առաքելութիւն մը, — վերահաստատել Ասիոյ խաղաղութիւնը եւ պայքարիլ համայնավարութեան դէմ :

Յետոյ իշխան Քոնոյէ իր երախտագիտութիւնը յայտնեց հանդէպ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ, որոնք, ըստ., ըմբռնեցին Ասիոյ խաղաղութեան պահանջները եւ օժանդակեցին Ճափոնի: Այսպէս, Չինաստանի «միջադէպը» եկաւ մեզի թելադրել որ անհրաժեշտ է զօրացնել այն կապերը, որոնք մեզ կը միացնեն այդ երկու երկիրներուն, աշխարհի մէջ նոր կարգեր հաստատելու նոյն գաղափարաբանութենէն ներշնչուած :

Ի՞նչ է այդ «նոր կարգը»: Խաղաղութեան նոր կարգը պէտք է ըլլայ արտայայտութիւնը այն ճիգին, զոր անհրաժեշտ է կատարել՝ հետեւելու համար Պատմութեան զարգացման, մարդկային գործունէութեան բոլոր ասպարէզներուն մէջ, — փաճառականութիւն, օգտագործում բնական հարստութեանց, մշակոյթ, գաղթ:

Քանթոնի եւ Հանքէուի անկումով վերջ չի գտներ չինեւճափոնական վէճը, ընդհակառակն Ճափոն դեռ այսուհետեւ պարտաւոր է պրկել իր կամքը հասնելու համար հեռաւոր նպատակին, — ստեղծել նոր Ասիա մը :

Պելժիոյ չէզոքութիւնը

Պելժիոյ վարչապետը, Սփաաք, որ միաժամանակ կը վարէ արտաքին նախարարութիւնը, խորհրդարանի բացառիկ նիստին մէջ, պարզեց երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը եւ այս առթիւ յայտարարեց թէ եւրոպական վերջին տագնապին մէջ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ կառավարութիւնները բացարձակ ապահովութիւն տուած են որ պիտի յարգեն Պելժիոյ չէզոքութիւնը: Արդարեւ, Սեպտեմբերին, երբ տագնապը ամէնէն սուր աստիճանին հասած էր, Գերմանիա երբեք զինուորական համախմբում չկատարեց պելժիական սահմանին վրայ: Գալով Ֆրանսայի, ճիշդ է որ իր ապահովութեան համար զինուոր կեդրոնացուց մեր սահմաններուն վրայ, բայց ամէն ապահովութիւն ունիմ որ այդ մի -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՖՐԱՆՍԱ ԱՆԵԼԻ ՄԷՋ

Ֆրանսա, Միւնիխի համաձայնութեամբ ստեղծուած քաղաքական ընդհանուր կացութեան առջեւ, կ՚անցնի ներքին տագնապի բախտորոշ շրջանէ մը: Անհանդստութիւն կայ ամենուրեք երկրին մէջ: Մտքերը շփոթած են, տրամադրութիւնները բորբոքած: Քննադատութիւններն ու որոնումները բազմապատկուած: Մէկ խօսքով՝ դժգոհութիւն ու անբաւարարութիւն մամուլի ու պետական ղեկավար շրջանակներու մէջ:

Ձեխոսլովաք հարցի եղերական ու անհանդուրժելի ձեւով լուծումը, Պերլին-Հռոմ առանցքի անարիւն յաղթանակը Միւնիխի մէջ աչքերը բացած են բոլորին: Այլեւս ամէն ոք գիտէ, որ զինուորական ճակատի վրայ կան ապշեցուցիչ, թերեւս աններելի թերացումներ: Ելեւմուտքը խախտուած է գրեթէ եւ 53 միլիառի ահռելի բաց մը գլուխը կը ցցէ 1939ի պիւտճէին մէջ: Խախտած է ժողովրդական ճակատը, որ 1936էն ի վեր կը վարէր այս մեծ հանրապետութեան ղեկը: Պլումեան ընկերային օրէնսդրութեանց կառուցուածքին մէջ նըկատելի դարձած են մեծամեծ ճեղքուածքներ: Կուսակցութիւններու միջեւ վէճերն ու կիրքերը, պայքարն ու անհաշտութիւնները նախկին թափով կը շարունակուին եւ միացեալ ազգային կառավարութիւն մը կեանքի կոչելու տուեալները կը պակսին:

Այս անմխիթար պայմաններու մէջ էր, որ ֆրանսական քաղաքական ամենէն հզօր կուսակցութիւնը գումարեց իր խորհրդաժողովը անցեալ շաբթու Մարսէյլի մէջ եւ ուղիներ որոնեց՝ ելք գտնելու անելէն: Ան գրեթէ միաձայնութեամբ հաւանութիւն յայտնեց Պ. Տալատիէի ու արտաքին գործոց նախարար Պոնէի վարած քաղաքականութեան:

Բայց ի՞նչ է այս քաղաքականութեան էական գիծը:

Տալատիէի, ինչպէս նաեւ Պոնէի զեկոյցներէն ու ճառերէն յստակ կ՚երեւայ, որ կառավարութիւնը խզած է ամէն կապ համայնավար կուսակցութեան հետ եւ այլեւս այսուհետեւ երբեք պիտի չփորձէ կռթնիլ անոր խորհրդարանի մէջ: Այս խզումը անկամըխելի է: Միւնիխի համաձայնագրին հանդէպ իրենց ցոյց տուած բացասական ընթացքով, ինչպէս նաեւ Տալատիէի դահլիճին հանդէպ իրենց մղած թշնամական քարոզչութեամբ համայնավարները կորսնցուցին ամէն կըռուան խորհրդարանի մէջ եւ, կարելի է ըսել, ամէն համակրանք ժողովրդական լայն խաւերու մէջ: Եթէ Միւնիխի համաձայնագիրը մէկ կողմէ Ձեխոսլովաքիան անդամատեց, միւս կողմէ Ֆրանսայի ներքին կեանքին մէջ համայնավարական ազդեցութիւնը զերոյի իջեցուց:

Այժմ, խորհրդարանի մէջ ձերբազատուած համայնավարներու ազդեցութենէն եւ յենուած նոր մեծամասնութեան մը վրայ, որ թեթեւօրէն կը հակի դէպի կեդրոն ու աջ, Տալատիէի կառավարութիւնը հերակլեան ճիգ մը կ՚ընէ հրամանագիր-օրէնքներով վերականգնելու Ֆրանսան, յաղթահարելու տագնապին՝ որ իրական է ու մեծածաւալ, եւ վերանուաճելու այն ընկերային, տնտեսական ու քաղաքական հաւասարակշռութիւնը, որ Ֆրանսայինը եղած էր մեծ պատերազմէն ասդին:

Երեք հիմնական մարզերու մէջ է, որ ղեկավար իշխանութիւնը կը փնտռէ երկրին փրկութիւնը, ա.— ելմըտական. բ.— տնտեսական եւ գ.— ընկերային:

Ելմտական տագնապը թերեւս ամէնէն լուրջն է ու ծանրակշիռը: Վարչապետին գծած պատկերովն իսկ՝ պետական գանձարկղը 53 միլիառ բացի մը առջեւն է: Երկրին ամբողջական ազգային եկամուտը հաշուելով 220 միլիառ, պետական ծախքի գումարը յաջորդ ելմտական տարուան համար բարձրացած է 102 միլիառի: Ուրկէ՞ պիտի ճարուի դրամը՝ հասնելու այս կլանող, մշտահոս, առասպելական ծախքերուն: Նոր տուրքե՞ր: Բայց արդէն առեւտուրն ու ճարտարարուեստը, բանուորն ու արհեստաւորը կը հեծեն ծանրածանր տուրքերու տակ: Ֆրանքի արժեզրկո՞ւմ: Բայց ասիկա հիմնական դարման չէ, որովհետեւ միւս մեծ պետութիւններն ալ՝ Անգլիա ու Ամերիկա, որոնց հետ եռանկիւն համաձայնութիւն կնքած է Ֆրանսա դրամական հարցին շուրջ, կրնան արժեզրկել իրենց սեփական դրամները եւ չքացնել այս կերպով շահուած արդիւնքը:

Տնտեսական կեանքի պատկերն ալ մխիթարական չէ: Արտաքին առեւտուրը նուազած է նկատելի չափերով: Ներքին արտադրական կարողութիւնը ինկած է ութժամեայ աշխատանքի օրէնսդրութենէն ասդին: Կը թուի թէ Ֆրանսա ազգովին քիչ կ՚աշխատի ու քիչ կ՚արտադրէ:

Իսկ ընկերային մարզի մէջ պայքարները անպակաս են: Գործադուլներ ու դժգոհութիւններ աշխատաւորական դասերու կողմէ. դժգոհութիւն դրամատիրական խաւի մէջ: Ֆրանքի արժեզրկումէն ի վեր կեանքը սղած է: Խնայող, դրամ պահել սիրող, գուլպայի ու գինիի դատարկուած շիշերու մէջ արծաթ դիզելու վարժուած ֆրանսացին կորսնցուցած է հաւատքը չափով մը պետական ելեւմուտքին վրայ: Բանուորը կը դըժկամակի, նոյնիսկ պետական, ազգային պաշտպանութեան հաստատութիւններու մէջ, 40 ժամէն աւելի աշխատիլ:

Եւ այս մռայլ պատկերին առջեւ է, որ վարչապետը իր ամբողջ կորովով ու էութեամբ կոչ կ՚ընէ, կը պաղատի իր հայրենակիցներուն գործել, աշխատիլ անընդհատ, անխոնջ: Ուրիշ ելք չկայ, ուրիշ փրկութիւն չկայ: Ֆրանսան պիտի փրկուի, կ՚ըսէ ան, ոչ թէ ձեռնունայն սպասելով որ ինքնակոչ փրկիչ մը հասնի, այլ անխտիր իր բոլոր զաւակներու տենդագին, քրտնաթոր աշխատանքով: Աշխատիլ ու արտադրել: Այս է դեղթափը: Այս է վերականգնումի կարուկ, տաժանելի ճամբան:

Ներքին կեանքի այս պատկերին զուգահեռ կան նաեւ արտաքին ճակատի ճնշող մտահոգութիւնները:

Տալատիէ ու Պոնէ որոշ կերպով ըսին, եւ դիտողները բոլորն ալ որոշ կերպով կը տեսնեն արդէն, որ Փարիզի արտաքին քաղաքականութիւնը դարձակէտ մը փորձելու ճիգին մէջ է: Մէկ կողմէ թիկունքը տուած Մեծն Բրիտանիոյ, որուն գծած ընդհանուր ծիրէն չի կրնար դուրս գալ Ֆրանսա, միւս կողմէ, նոյնինքն Լոնտոնի ճընշումին կամ խորհուրդին տակ, միջոցներ կ՚որոնէ մերձենալու գերմանեւիտալական առանցքին:

Եւ ինչո՞ւ չէ: Արդէն ամէնուն համար պարզ ճշմարտութիւն է, որ Ժընեւի Ազգաժողովը կենդանի դիակ մըն է, որուն հնարաւոր չէ ազգային ապահովութեան ոեւէ յոյս կապել: Այսօր ոչ ոք կը խօսի ընդհանուր ապահովութեան դաշինքներու, Քէլլոկի դաշինքի եւն. մասին: Փարիզ-Փրակա-Մոսկուա առանցքը ճարճատումով փլաւ: Խորհրդային Ռուսաստան յուսալքեց բոլորը եւ բոլորի մէջ ամէնէն առաջ Ֆրանսան: Փոքր համաձայնութիւնը գործօն ու վստահելի պատուար մը չէ այլեւս Փարիզի համար, ոչ ալ Լեհաստան՝ յենարան մը:

Այսպիսի պատկերի առջեւ՝ կամայ ակամայ ֆրանսական ղեկավարութիւնը պիտի մղուի լեզու գտնելու Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ: Արդէն բնականոն յարաբերութիւնները վերահաստատելու վրայ են Փարիզի եւ Հռոմի միջեւ Ֆրանսուա Փոնսէի դեսպան նշանակումով: Գերմանիոյ հետ եւս որոշ հասկացողութեան մը գալու հողը կը մշակուի, եւ, ինչպէս կը գրեն լաւատեղեակ գրիչներ, արտաքին նախարար Պոնէ խորունկ հաւատացողն է ֆրանքեւգերման մերձեցման:

Միւնիխէն ետք՝ մտածումները կը հասուննան դէպի քառեակ համաձայնութիւնը: Կեդրոնական Եւրոպայի մէջ քաղաք. կնճիռները լուծումի տեսական ձեւ կը ստանան եւ մեծերու միջեւ նոր բախումներու, նոր վէճերու դեռ տեղին չեն ձգեր արդէն: Հունգարական պահանջներն ալ գրեթէ գոհացում գըտած են Պերլին-Հռոմ առանցքի միջամտութեամբ: Պերլին այստեղ ալ անգամ մը եւս շահած է կարողանալով արգիլել լեհ-հունգարական սահմանակցութիւնը, որ Իտալիոյ բաղձանքն էր: Այս կէտի մէջ Հռոմի տեղի տալը անուրանալի նշան է, որ Հիթլէրի ու Մուսոլինիի միջեւ քաղաքական գործակցութիւնը շատ աւելի ամուր ու տեւական հիմքեր կ՚ընդգրկէ քան կ՚ենթադրուի: Կենսունակ ու ներզօր, ուժական ու կարուկ է Հռոմ-Պերլին առանցքը: Փարիզ-Լոնտոն առանցքին կը մնայ, ինչպէս ցոյց կուտան իրերու ընթացքը ու դէպքերու զարգացումը, մօտենալ աստիճանաբար այս առանցքին, առկախ հարցերը՝ ինչպէս սպանիական կնճիռ, գերման գաղթավայրերու վերադարձի հարց եւն., փոխադարձ բանակցութիւններով հարթել ու խաղաղութիւն դարձնել չորսերու իրական տիրապետութիւնը Եւրոպայի մէջ եւ Եւրոպայէն դուրս:

Անելի մէջ է Ֆրանսա: Ներքին կեանքի մէջ անել. արտաքին կեանքի մէջ եւս անել:

Բայց կը թուի թէ միտքերը բիւրեղացած, հարցերը յստակացած, երկու անելներէն ալ յաղթական դուրս գալու ճամբաները մատնանշուած են արդէն. Աշխատանք, յարատեւ պայքար ու աշխատանք ներքին կեանքի մէջ: Մերձեցում դէպի միահեծան պետութեանց առանցքը՝ արտաքին կեանքի մէջ:

Այս է Միւնիխի համաձայնագրին տրամաբանական հետեւանքը:

Ասով է պայմանաւորուած անգլեւֆրանսական սերտ գործակցութիւնը համաշխարհային խնդիրներու մէջ:

Ասկէ կախուած է մեծապէս խաղաղութեան դատը, որ այնքան սիրտեր փոթորկեց մէկ ամիս առաջ եւ որով մտահոգուած է ողջ մարդկութիւնը ամենուրեք:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՀՆՈՅ ԵՒ ՆՈՐՈՅ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԿՂԶԻԻՆ ՄԷՋ

Այս տարի, Սեպտ. 4էն Հոկտ. 4, ամիս մը ապրեցանք Կիպրոսի մէջ, լեռներու մենութեան մէջ: «Զքնաղ մեկուսացումի մէջ» պիտի ըսէին Անգլիացիները, որոնց սիրած հանգստավայրն է Կիպրոս: Մեր գիւղագնացութեանը ընթացքին, կղզիին միակ անգլ. օրաթերթին «Էմպրոս»ի (Ցաուզ) մէջ եղաւ վիճաբանութիւն մը, գիտնալու համար թէ՝ կղզին եւրոպակա՞ն ցամաքամասին մաս կը կազմէր թէ ասիականին: Անգամ մըն ալ հաստատուեցաւ թէ՝ Կիպրոս կղզին մաս կը կազմէր ասիական ցամաքին, Կիպրոս Կիլիկեծին պիտի ըսէր Եղիա Տէմիրճիպաշեան: Կիպրոսի Ս. Անդրէաս հրուանդանը՝ երկարած դէպ ի Կիլիկիա, կ՚ապացուցանէ թէ՝ Կիպրոսը՝ դարեր առաջ, կպած էր ասիական ցամաքին:

Առանձնացած ենք լեռներու մէջ: Հեռու մարդոցմէ եւ մօտ Աստուծոյ: «Աւելի մօտ քեզի Տէր»: Բէտուլա գիւղն ենք 1200 մեթր բարձրութեան մը վրայ: Մաքուր, չոր եւ զով օդ մը: Կիլիկիան լեռներով դէմ դիմաց: Անտառային եւ պտղատու բազմազան ծառերու ծովանիին տակ: Ծիրանին՝ հայկակ. սալոր (prunus Armeniaca) լատինական լեզուով, Արարատէն չուեր, ան մեզի պէս տարագիր, եկեր տիրական դիրք է գրաւեր կիպրական լեռներուն մէջ: Լեռնական, բայց ոչ լեռնցի: Քաղաքավար եւ բարեկիրթ: Թարմ ծիլերով եւ փայլուն սաղարթներով զարդարուած: Հայկական մըշտանորոգ աւիշով սնած: Արմենական սլացքով զեղուն: Ծիծղուն եւ ժըպտուն:

Հոն է նաեւ ընկուզենին, նմանապէս հայկական լեռներու զարդ, որուն ծանըր հովանիին տակ կը քնանանք մուշ մուշ: Վանայ աշխարհին բարտիներն ալ եկեր եւ իրենց սլացիկ հասակները ցցեր են հոս ու հոն:

Ահա կեռասենիները, Հայ Պոնտոսեան աշխարհի բնիկ այս չքնաղ ծառերը, որոնք, նոր հարսերու թարմութեամբ, սարալանջերու վրայ փռուեր են: Տարագիր իր ղարիպ զաւակներուն նման, լեռներ անցեր, ովկիանոսներ ճեղքեր հասեր է մինչեւ Ճափոն, ուր փոխուեր ճոխացեր, պտղայինէ դարձեր ծաղկային, միաթերթ ծաղիկէ եղեր բազմաթերթ, ակնապարար եւ սրտագրաւ եւ արժանացեր է Ճափոնցիներու ազգային ծաղիկը ըլլալու: Ահա կաղնիներ, հսկայ եւ փառաւոր, փոթորիկ եւ շանթ անարգող, որոնք նմանապէս հայկական բարձրաւանդակին ամեհի պահապաններն են: Անտառային ծառերու թագաւոր եւ աստուածածառ հնդկաց լեզուով: Եւ սօսիներ՝ նոր փեսաներու նման սիգաճեմ եւ պճնազարդ: Մեր սիրուն ալոճին ալ, եկեր խառնուեր է այս բազմութեան մէջ: Պտուղներու տարափին տակ կքած է, նման հայ արդասաբեր խաթունին: Հոն են նաեւ խնձորենին, տանձենի, թզենին, նռնենին, սերկեւիլին, նշենին, դեղձենին, սալորենին եւ այլ պտղատու ծառեր, որոնք անտառային կամ վայրի ծառերու հետ գիրկ գրկի համերաշխօրէն կ՚ապրին լեռներու մենութեան եւ բարձրութեան մէջ: Նոճիներ եւ շոճիներ՝ անդունդներէն վեր կը ճախրեն եւ զբօսաշրջիկներուն ոտքերը կը թոթուեն բուրումնաւէտ համբոյրներով: Եւ ձիթաստաններ բազմադարեան՝ ովսաննաներու խաղաղասէր համերգով կ՚ողողեն անջրպետը: Հոն է նաեւ Լիբանանի մայրին, ուժի հերոս, բայց իրաւունքի փարոս, որ իր խաղաղ թեւերը տարածած, կը հովանաւորէ անդ եւ անդաստան: Եւ այգիներ, որթատունկներ՝ անվերջ եւ անսահման եւ ծանրաբեռ հսկայ սեւահատ ողկոյզներով, որոնք արաբ կնկան լեցուն կուրծքը կը յիշեցնեն:

Չմոռնանք նաեւ եղջիւրին (caroubier, խառնուպ, քէչի պույնուզու), կունտուկլոր գեղեցիկ ծառ մը, որ այս երկրին հարստութեան եւ արտաքին վաճառականութեան աղբիւրներէն մին կը կազմէ: Նաեւ արմաւենին, որ 20 ժամ անդին գտնուող Եգիպտոսէն փախեր եւ խումբին մէջ խառնուեր է: Մշտաշարժ եւ հոլանի՝ նման պէտէվիներու: Նաեւ նարինջազգիներ, որոնք գիրկ գրկի խմբապար մը ձեւացուցած էն, շէնութիւն եւ զուարթութիւն սփռելով իրենց շուրջը: Եւ փոքր առուներ, զուլալ աղբերակներ եւ բանաստեղծական ջրվէժներ, կը զիկզակեն զանազան ուղղութեամբ, արտադրելով հով եւ զով: Եւ այս կապոյտ, կանանչ եւ մանիշակագոյն լեռներուն փէշերը կը լուայ լեղակագոյն վճիտ ծով մը՝ ստեղծելով չնաշխարհիկ ներդաշնակութիւն մը: Եւ այս բոլորին վրայ երկնակամարը՝ մաքրափայլ եւ կապտադեղ, կը կազմէ այս հոգեպարար համայնապատկերին թագն ու պսակը:

Հիմա որ բաւական ծանօթացանք Կիպրոսի լեռնադրութեան, համառօտակի թուենք գիւղագնացութեան գըլխաւոր վայրերը, ուր տեղուանք կը յաճախեն ամէն տարի հազարաւոր բազմութիւններ Եգիպտոսէ, Պաղեստինէ, Սուտանէ, Եթովպիայէ, Սուրիայէ եւ մինչեւ իսկ հեռաւոր Անգլիայէ:

Բազմաթիւ Անգլիացիներ, Հայեր, Յոյներ, Հրեաներ եւն.: Ըսենք նաեւ թէ՝ կղզին թրքական գաւառ մը կը յիշեցնէ, սա տարբերութեամբ որ, հոս իշխանութիւնը անգլիական է: Գլխաւոր բնակիչներն են Յոյներ, Թուրքեր եւ Հայեր՝ թուական կարգով: Յունարէն, Թրքերէն եւ Հայերէն կը տիրապետեն ամէն կողմ: Նոյն իսկ մայրաքաղաքը՝ Նիկոսիան ալ, Հայոց, Յունաց եւ Թրքաց բերդեր անուններով բաժանումներ ունի: Թուրքիոյ կարօտը քաշողներ, թող հրամմեն կղզին, ուր պիտի հանդիպին քէմալական եւ ոչ-քէմալական Թուրքերու, չարշաֆներով եւ առանց չարշաֆի Թրքուհիներու, հին եւ արդիական:

Կղզիին լեռնային գիւղագնացութեան գլխաւոր վայրերն են հետեւեալները: 1. Թրուտոս, որ ծովէն 1800 մեթր բարձր է, ամենաբարձր լեռը բոլորին մէջ: Շոճիի անտառներուն մէջ կորսուած: Անգլիացիներուն նախընտրած վայրը, ուր կը բնակին ընդհանրապէս վրաններու տակ: Գեղատեսիլ, առողջարար եւ արեւի անդրմանիշակագոյն ճառագայթներով հարուստ միջավայր մը, Թաբօր լերան այլակերպութեան հրաշալիքները յիշեցնող, ուր մարդ, Պետրոս առաքեալին պէս պիտի տրուէր երգելու.

— «Արասցուք երից տաղաւարս...»

2. Բլաթրէս, որ ծովէն 1250 մեթր բարձր է եւ հայլայֆ միջավայր մը: Շոճիի գեղատեսիլ անտառներու մէջ ամփոփուած ճաշակաւոր տուներով եւ պանդոկներով հարուստ: Լեռնային առողջարար կլիմայով օժտուած վայր մը՝ դաշտային եւ ծովեզերեայ բնակիչներու քաջայարմար:

3. Բրոտրոմօս, որ ծովէն 1500 մեթր բարձր եւ Կիպրոսի ամենաբարձր գիւղը: Նորաշէն Պէրէնկօրիա պանդոկը՝ արծիւի մը պէս թեւատարած բազմած է լերան կատարին վրայ: Խաղաղ եւ զով միջավայր մը:

4. Բէտուլա, որ ծովէն 1200 մեթր բարձր է, ամառնային չոր եւ հաճելի կլիմայով մը օժտուած: Ունի սքանչելի ջուր:

5. Քալօփանայօթիս, ծովէն 800 մեթր բարձր եւ իր ծծմբային աղբիւրներով ծանօթ:

Ասոնցմէ զատ կան նաեւ ուրիշ գիւղագնացութեան մանր մունր վայրեր՝ զանազան բարձրութիւններով, բոլորն ալ նաւահանգիստներէն 2էն 3 ժամ հեռաւորութեամբ ինքնաշարժներով:

Աւելցնենք նաեւ թէ՝ Կիպրոս հարուստ է պղնձի, ոսկիի, երկաթի, ամիանթի եւ այլ հանքերով: Անուանի են իր պղնձի հանքերը եւ իր անունն իսկ պղինձ բառին անունէն ածանցուած:

Ժամանակին իր լեռները խիտ եւ հարուստ անտառներով ծածկուած են եղեր: Թուրքերը եկեր եւ անտառներուն խերը անիծեր են: Փարաւոնեան շրջանին Եգիպտոս իր [illegible] Կիպրոսէն կը հոգայ եղեր: Այժմ անգլ. կառավարութիւնը անտառապահպանման մեծ հոգ կը տանի:

Վերջացնելով խոնարհինք մեր աչքերուն առջեւ պարզուող Տաւրոսեան վեհ լեռնաշղթային առջեւ, ողջունենք մեր «ցանկալի Կիլիկիա»ն եւ սպասենք հոգեպարար եւ արդիւնաւոր խաբրիկներ՝ արմենական կռունկներէն:

Եւ կռունկներէն մեր ուժառատ զարշապարներուն:

Նաեւ բռունցքներէն մեր պողպատակազմ ձեռքերուն:

Հաւատքով եւ զօրութեամբ:

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ ՅՈՒՆԱՐԷՆՈՎ

«Նոր Օր», 11 Հոկտեմբեր.—

Կը տեղեկանանք թէ հելլէն սիրուած բանաստեղծ Պ. Քոսթիս Ալեփիս, որ երկու տարիէ ի վեր կ՚ուսումնասիրէր հայ բանաստեղծութիւնը եւ անկէ թարգմանութիւններ տուաւ հելլէն գրական պարբերաթերթերու մէջ, այժմ իր ըրած թարգմանութիւնները ամփոփած է առանձին գիրքի մը մէջ «Հայ Մուսա», որ մինչեւ 15 օր հրապարակ կ՚ելլէ արդէն: Գիրքին մէջ տեղ տրուած են Եղիշէ Դուրեանի, Վարուժանի, Ահարոնեանի, Թէքէեանի, Պետրոս Դուրեանի, Մեծարենցի, Զարիֆեանի, Քամառ Քաթիպայի, Տէրեանի, Կուռլարենցի եւ ուրիշներու լաւագոյն կտորներուն՝ իրենց լուսանկարներով միասին:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Այդ օրը կազմակերպուած ու լաւ ղեկավարուած կռիւ չունեցանք: Մէկ կողմէն միւս կողմը թաւալելով ինկայ Քիւրտի մը եւ Հայու մը դիակներուն վրայ, որոնք իրար խեղդած էին:

Այդ քիւրտը բաւական յանդուգն մէկը եղած ըլլալու էր, որ իր ընկերներէն մղոններ առաջ գացած էր աւարառութեան համար, որովհետեւ երկուքն ալ ժամեր առաջ մեռած էին: Բայց փոխադարձ ատելութիւնը դեռ իրենց դէմքերէն չէր անհետացած եւ կողք կողքի կը պառկէին՝ իւրաքանչիւրը միւսին կոկորդէն սեղմած, կարծես կիրքը յետ մահու ալ կը շարունակուէր:

Եփրեմի ու իր խումբի իրենց դիրքերը ձգելով Գաւիկի տկար դիրքերուն ուղղութեամբ վազելը, ապահովաբար Քիւրտերուն կարծել տուաւ որ իրենց առջեւը ոեւէ վտանգ չկար այլեւս: Որովհետեւ մեզի ուշադրութիւն դարձնող չեղաւ. ու տեսայ որ իմ գըրկած մարդիկս ձիերուն մօտենալով երկու պահակները դաշունահարեցին, կարծելով որ այդ կողմի պահակները միայն այդ երկու Քիւրտերն էին: Թշնամին չտեսաւ այդ գործողութիւնը: Հինգ վայրկեան վերջը բոլորս ժայռի մը ետեւ կիսաշրջանակ մը կազմելով, վերջին ճիգ մը ի գործ դընելու համար քիչ մը հանդչեցանք:

— Քօրքմա՛, (մի՛ վախնաք), ըսի, հեւալով ու աղքատ Թուրքերէնով մը, անոնք վրաս խնդացին այնքան բարձրաձայն որ բարկացած «դուք յիմարներ էք», ըսի:

Ձիերը մեզմէ երեք հարիւր եարտ հեռի կը գտնուէին. ու բարձր դիրքի մը վրայ մեր եւ քրտական կրակի գիծին միջեւ Թուրք սպաներու խմբակ մը կար. մեր աջին՝ ձիերուն ետեւ, քիւրտ պահակներ զանազան ծրարներու վրայ կը հսկէին. այդ Քիւրտերուն կէսէն աւելին վիրաւորուած էին: Կը տեսնէի պարզ կերպով որ յոյն բժիշկ մը, վիրակապով կը փաթթէր պարապ փամփուշտի արկղի մը վրայ նստած մարդ մը:

Սակայն մեր գլխաւոր վախը հեծեալ աւազակներն էին, որոնք իրենց դիրքերէն յիսուն մղոն հեռուները կը թափառէին ու կիներու եւ երախաներու մորթոտումով կը զբաղէին: Ճճի որսացողներու նման, անոնք ամէն ծակ ու ծուկ խուզելով իրենց նիզակները, մինչեւ իսկ կը սպաննէին իրենց վիրաւորները, յետադային ըսելու համար թէ Հայերը սպաննած են անոնք: Կը լսէինք անոնց ուրախ աղաղակները ամէն անգամ որ իրենց նիզակները զոհի մը մարմնին մէջ մխէին եւ կամ երբ տասնեակ մը անոնցմէ, սարսափահար փախչող կին մը հետապնդէր: Հեռադիտակիս մէջէն կը տեսնէի որ անոնց հետ երկու տաճիկ սպաներ կը գտնուէին, ինչպէս նաեւ «Թէնէքէլի»ներ, իրենց մարդիկներով: Եթէ սպաները կամ անոնց հետեւորդները մեզ տեսնելու ըլլային, դիւրին կ՚ըլլար գուշակել թէ ինչ պիտի ըլլար մեր ճակատագիրը:

Այդ մտածումը եւ այն գիտակցութիւնը թէ՝ Կլորիա Վանտէրմէնը, Ռուիկն ու Ֆրէտը յիսուն մղոն անդին հաւասարապէս յուսահատ պայքարի մը մէջ կը գտնուէին, (բան մը որ կը հաստատուէր օդին մէջ սուլող կապարի հրացանաձգութենէն), զիս հարկադրեցին որպէսզի մինչեւ հիմա մըտածած միջոցներէս աւելի կտրուկ միջոցի մը վրայ խորհիմ: Ընելիքս անմիջապէս վճռեցի. բայց մարդոցս հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու միջոցը կը պակսէր ինծի:

Մատովս ցոյց տուի անոնց Թուրք սպաները, որոնք իրարու մօտ հաւաքուած՝ իրենց կրակի գիծին շարժումները կը դիտէին: Մեր գտնուած տեղին եւ անոնց ձիերու հեռաւորութիւնը երեք հարիւր եարտ էր, իսկ սպաներուն եւ ձիերուն միջեւ գտնուած հեռաւորութիւնն ալ մօտաւորապէս երկու հարիւր յիսուն եարտ եւ քառասուն աստիճան անկիւն մը կը կազմէր: Անոնց թիւին մասին մօտաւոր հաշիւ մը ընելով, գտայ որ երկուքի դէմ մէկ կ՚ըլլանք եւ յիշեցի այն առածը թէ՝ «Ձուկը գլխէն կը հոտի»: Անգամ մը որ գլուխը կորսուի, քըրտական ամբողջ կրակի գիծը անպէտ կը դառնայ:

Այս որոշումս սկսայ անոնց բացատրել իմ ողորմելի Թուրքերէնովս, բայց խօսածներէս բան մը չհասկնալով կը ջղայնանային: Անգլերէն բառ մը իսկ գիտցող չկար անոնց մէջ: Փորձեցի խօսիլ Ֆրանսերէն, Իտալերէն, նոյնիսկ Արաբերէն բառեր կակազեցի. ասոնց բոլորին անոնք միայն իրենց գլուխները կը շարժէին: Այս անգամ ջղայնութիւնս իր գագաթնակէտին հասած էր: Անոնցմէ մին թեւերը ուսին վրայ դնելով, աղօթքի պէս բաներ մը կրկնեց:

Այս տեսակ ճակատագրական պարագաներու մէջ մէկու մը, իր մարդոցը մօտ ունեցած վստահութիւնը կորսնցնելը շատ գէշ բան է:

Իսկական աղմկայարոյց մը դարձայ եւ յուսահատի մը նման սկսայ խօսիլ այն օտար լեզուն՝ որ քիչ մը աւելի լաւ գիտէի, առանց նկատի առնելու թէ՝ Հայերը սեւամորթ չեն եւ իրենց եւ ափրիկեան լեզուին միջեւ հեռաւոր նմանութիւն մը անգամ չկայ: Զանզիպարն ու Հայաստանը այնքան հեռի են իրարմէ, որքան Աւստրալիան ու Ճափոնը. ու իրենց մշակոյթի նմանութիւնն ալ նոյն համեմատութեան վրայ կը գտնուի:

Մեծ զարմացումով տեսայ որ մէկը ինծի պատասխանեց Քիսուահիլի լեզուով մը: Այդ մարդը Վիքթորիա Նիանզայի մօտերը, կարգ մը բարբարոս նահանգներու մէջ կալանաւորուած եղեր ու կը խօսէր հինգ վեց Պանթու լեզուներ: Մէկ վայրկեան յետոյ մենք զիրար հասկցած ու իմ ծրագիրս ալ բացատրած էի, ու ինչ որ լաւագոյնն էր, իմ մասին ունեցած իրենց կասկածը թէ՝ ջղային դրութիւնս խանգարուած է՝ փարատեցաւ:

Ասկէ վերջ այլեւս կարեւորութիւն անգամ չտուինք ոչ կրակի գիծին, ոչ ալ հեծեալ Քիւրտերուն որոնք մեզի կը մօտենային: Որոշած էինք մեր [illegible] համար մեր անձերը զոհել եւ մեռնելէ առաջ կարելի եղածին չափ շատ վնաս պատճառել թշնամիին: Հանդիսաւոր կերպով իրարու ձեռք թօթվեցինք: Քանի մը հոգիներ իրարու հետ գրկախառնուեցան:

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ... «Հանգոյց» հանգ- միջոցն է նաւին կամ ճամբոր - , փոփոխակը գիտական մղոնին :— «ճամբար» բուն բանակատեղին : Բա- մէկ ձեւն է բնակիլ բային , կամ որոնց արմատականն է », որմէ բնիկ, բնակիլ, բանա - :— «Հապճեպ» կրկնութիւնն է բառին, որ արագ, շուտ իմաս- է, հապօն, օն անդր, զինուորա- կոչը: «Ճեպ» hապին մէկ փոփո - է, կայ նաեւ շապ, հապշտապ, ալ արմատականով խնամի: մէջ կայ շուտ եւ հապ :— «Օժանդակ» բառին մէջ կայ ոյժ (օժ), ոյժին մէջ կայ օգնել: Այս արմատ է վիդ, վիդն (զօ -):— Իրաւունք ունինք, առանց ըլլալու, խորհելու թէ վսեմ եւ նսեմ բառերուն միջեւ հակասական մը կայ: Երկրորդը - նը- -առաջինին-վսեմ- հականիշը: Վը- —բարձր, նսեմ —ցած, անլոյս : , վաղակաւոր — կարճ սուր — :— «Գինդ» օղ, արդեօք գնդա - ձեւը՞ն, չէ՞ որ ընդհանրապէս օ- կ'ըլլար բոլորշի: Օղակ կարծես ո- է: Պէտք է ընտանենալ հայ բառերուն, զանոնք աւելի սիրելու համար:— Նուազ միեւնոյն ատեն կը «բաժակ», «գաւաթ», արդ - ո՞ւն պատճառաւ որ երգի կամ միջոցին գինի կը խմեն :— Բաժակ կուգայ բաժ, բաժինէն, քանի չափի վրայ է բաժակը, գաւաթին արմատականն է «գաւ», որ կը նը- տեսակ մը չափ:— «Արցուն - արտասուք կամ արտօսր է, եր - արմատականը արտ (արդեօք արտաքին բառին նուազակա՞նը) :— «...»՝ կը նշանակէ սաստել, բե- գոցել տալ :— Ընդարմանալ՝ թառամիլ: Արդեօք «Թա՞րմ» է արմատը, որ հակասական ձեւ , այդ գիրքով կը ներկայա - :— Մոռցած ենք գրեթէ ձիուն միւս մէկ անունը —- երասա - նակ: Ատեն մը շատ կը գործածուէր պէս: Ձի ալ չունինք արդէն որ երկու բառով սանձ ունենանք: Մի- այն կրնանք գիտել որ սանձ եւ երասա- նակ կը թուին միեւնոյն արմատը ու - նենալ:— Երիվար ըսուած է ձիուն, որ հետ կամ քով (առ երի) կը : Առոյգ, գեղեցիկ ձիերուն ըս - ուած է գեղադատ, որ վերջերս սկսած գործածուիլ բաւական: Քանի քանի բառեր՝ որոնք չգործածուած տեղ կ'երեւան, բայց երբ ընտանենանք անոնց, կը սիրենք, կը համակրինք: Այս կարգէն է գեղադատը : --- Ռոռ - գել բային հնագոյն եւ ճիշդ ձեւը կը թուի ըլլալ առոգել, որմէ է նաեւ ա- ռոգանութիւն, երբ բառերը մասնաւոր եւ շեշտով (ոգի) կ'արտասա - նենք: Արտերն ալ, հողն ալ նիւթապէս կ'առոգուին, նոր ոյժ, շունչ (ոգի) կ'առնեն:--- Տխուր, տխրել, որուն հականիշն է սփրել, սփրալի: Տ գիրը արդէն ժխտական մասնիկ մըն է, որ հերքած է սփրելը, ս գիրը նետելով անցած է անոր տեղը, չէ՞ որ ունինք տգէտ, տհալ, տհաս, տմոյն (ան - գոյն), տհաճ (անհաճոյ), տխեղբ (եզր, սահման չունեցող), տկար, տմարդի: --- Գալով դարձեալ «տխրե- լ»ին, բուն արմատն է «ուրախ», որ, իր կարգին, կ'ըլլայ «խրախ», որմէ գիտէք դուք «խրախճան», ուրախու - թեան համար տրուած կոչումք, կե - րուխում : Ուստի «տխուր» «ուրախ»ին հակասականն , եւ երբ կ'ըսենք սփրել, սփրալի, տխրելն ու տխուրը հերքած կ'ըլլանք : ---

Դառնանք ուրիշ կէտի մը.— Հայ նոր լեզուին յատուկ խառնուածք մըն է «Նախդիրով կամ Նախադրութեամբ բնութեան խնդիրները առանց նախդի- րի կամ նախադրութեան գործածել , ինչ որ բնաւ չըլլար մեզի ծանօթ լե - զուներուն մէջ: Օրինակով աւելի լաւ պիտի հասկնաք : Այսպէս՝ կ'ըսենք — «Պարտէզ գացինք»: Նախ միտք բերէք ձեր գիտցած օտար լեզուով մը այս հատուածին թարգմանութիւնը, եւ պիտի տեսնէք թէ նախադրութիւնը (դէպի) յապաւուած, կորսուած է մեր հատուածին մէջ: Չէ՞ : Պիտի ըլ - լայ՝ կ'երթանք դէպի (au, à, à la) պարտէզ: Ցոդնակին ալ ըստ այնմ: Նոյն բնութեան խնդիրով կ'ըսենք — «Պարտէզը նստանք (պարտէզին մէջ), եւ այս ձեւով միշտ: Փութանք կրկ - նել, թէ նախդիրներու եւ նախադրու- թիւններու յապաւումով եղած այս ձե- ւը յատուկ է մեր նոր գրականին: Գը- րաբարին համար անկարելի է համա- կերպիլ այս ձեւին: Այսպէս, Նորին մէջ բուն գոյականը — զոր օր. պար- տէզ — իր ուղղական կամ պարզ հայ- ցական ձեւովը կը գործածուի նաեւ իբրեւ բնութեան խնդիր, աննախդիր, թէ չարժում թէ՛ դադարում ցուցնող պարագաներու համար: «Պարտէզ եր - թանք» (Պարտէզ լռելեայն իմացուած ի նախդիրով կամ դէպի նախադրու - թեամբ հայց. հոլով բնութեան խըն - դիր — չարժում): «Պարտէզը նըս - տանք» (Պարտէզը լռելեայն իմաց - ուած մէջ կամ վրայ նախադրութեամբ տրական հոլով բնութեան խնդիր — դադարում): Որպէսզի այս մասին ա- մէն ինչ ըսած ըլլանք, հին գրականին կամ օտար լեզուի տեսակէտով պիտի ըսէինք.— Ա. Երթիցուք ի պարտէզ : Բ. Նստաք ի պարտիզի :

ՏԱՐԱՋ

ԳԻՏԷ՞Ք ԱՍԻԿԱ

Տաղանդաւոր մարդիկ յաճախ շատ երիտասարդ մեռած, թէեւ բազմաթիւ հանճարներ ալ կան որ խոր ծերու - թեան ակօսը արօրած են:

Նշանաւոր Վաթօ (Watteau) մեռաւ 37 տարեկանին, նմանապէս Ռաֆայէլ որ հազիւ թեւակոխած էր իր ծննդեան 37 տարին: Վօվընարկ 32 տարեկան մեռաւ, բարոյախօսի եւ իմաստասէրի իր բարձունքը հասած: Փէրկոլէզ 33 տարեկան էր: Մաթիւըէն Ռէյնիէ, Տիկին Ռօլան, հռչակաւոր բնագէտ Թօրիչէլլի եւ մեծանուն Փասգալ, ա - սոնք ամէնքը 39 տարիքին մէջ էին, երբ անգութ ու անկարեկիր Պարկեան դահիճը (աւելի՝ դահճուհին...) մըկ- րատովը խզեց անոնց կեանքին թելը, որուն հիւսքը հազիւ թէ լրացուցած էր միւս Պարկեանը, մկրատողին քոյ- րը: Պայրըն հելլէն ազատագրութեան համար ճակատամարտի դաշտին վրայ ինկաւ, երբ 36 տարեկան եւ 3 ամ - սուան էր: Երգայօրդար Պէլլինի 34 տարեկան : Մօցարթ 35 տարեկան եւ 10 ամսուան : Լա Պօէսի (La Boétie) 33 տարեկան: Առակախօս Ֆլօրիան 39 տարեկան եւ 6 ամսուան :

Մարդ կը տարուի խորհելու թէ այս մեծ միտքերը չէին կրնար, ճակատա- գրականօրէն քառասունէն անդին անցնիլ :

***

Փունջ մը ծաղիկ Սեւոն Սինանեանի յիշատակին

Հայ մարզական աշխարհը սուգի մէջ է դարձեալ :

Երբեմնի Սկիւտարի «Հայ Մարմ - նամարզարանի» ու ապա Փարիզի Հ. Մ. Ը. Մ.ի արժէքաւոր ներկայացու - ցիչներէն Սեփոն Սինէմեան ոչ եւս է :

Անողոք հիւանդութիւն մը ամիս- ներէ ի վեր անկողնին գամած էր զին- քը :

Զարհուրելի մահրէն, աւելի ահա - ւոր քան հիւծախտի մահրէն, բռնադը- րած էր իր կուրծքին տակ, կրծելով իր մարմնին ամէնէն կենսական մասը՝ թոքերը, գրեթէ անկարելի դարձնելով իր փրկութիւնը: Իր մարզիկի առոյգ- կազմը, ողի ի բռին պայքարեցաւ չա- րաղէտ հիւանդութեան դէմ ու հակա- ռակ իր ուժերուն ու կորովին օրէ օր սպառումին, հակառակ իր Փիզիքա - կան քայքայումին, Սեփոնը իր լաւա- տեսութիւնը չկորսնցուց երբեք իր վերջնական ապաքինումի մասին: Ու երախայի միամտութեամբ ու դոհու - նակութեամբ, ինքն էր որ կը մխի - թարէր իրեն այցելութեան գացողնե - րը, համոզուած չեշտով մը անոնցաւե- տելով. «մի վախնաք, կեանքի վտանգ չկայ»:

Այդ վտանգը սակայն աւելի քան ստոյգ էր: Զինքը դարմանող բը - ժիշկներն անգամ, ամէն յոյս կորսնը- ցուցած էին: Ինք թերեւս կ'անգիտա - նար տակաւին թէ թոքերու քաղցկեղ մը սկսած էր իր ներսը կրծել :

Ու դառն ենթադրութիւնը, շատ չանցած իրականութիւն պիտի դառ - նար, իր սիրելիներէն խլելով մտաւո - րական ու մարզական անվիճելի ար - ժանիքներով օժտուած պատուական երիտասարդ մը :

Արդարեւ, Սեփոնը՝ Սկիւտարի Պէրպէրեան վարժարանի փայլուն շը - ջանաւարտներէն, Փարիզի գաղութա - հայ երիտասարդ շրջանակին մէջ , չուտով յատկանշուեցաւ ոչ միայն իբր պարկեշտ, գործունեայ ու աշխատա - սէր տիպար մը, այլեւ իր ընդհանուր զարգացումով ու մանաւանդ ֆրանսե- րէնի իր հմտութեամբ յարգանք պար- տադրեց ու եղաւ գաղութին լաւագոյն զարգացած ներկայացուցիչներէն մին:

Որքան հպարտութեամբ կը պատմէր անգամ մը թէ իր ֆրանսերէն թղթակ- ցութեան շնորհիւ, կրցած էր երեսփ. ժողովի նախագահ Էտուար Էրիօն հե- տաքրքրել արեւելեան հնութիւններու վերաբերեալ իրերով, որոնց առեւ - տուրով կը զբաղէր, հնութիւններու յայտնի մասնագէտ Յ. Ինճուճեանի քով եւ հրաւիրած ու ընդունած էր զինքը իրենց վաճառատան մէջ :

Իր լաւագոյն նախասիրութիւններէն մէկը կը կազմէր նաեւ արժէքաւոր գը- րական կտորներու եւ բանաստեղծու - թիւններու արտասանութիւնը: Ինք, զգայուն տղայ, իր արտասանած կը - տորներուն մէջ կը դնէր իր հոգիին ամբողջ զգացումն ու ապրումները, յուզուելով ու յուզելով իր ունկն - դիրները: Սակայն միաժամանակ հա- մեստ, քիչ անգամներ կ'երեւար ան , հանրային հանդէսներու մէջ :

Բայց Սեփոնը, աւելի շատ ճանչ - ցուած էր իբրեւ կարող մարզիկ մը : Զինադադարի առաջին տարիներուն էր որ յայտնուեցաւ ան յանկարծ Սկիւտարի մէջ, ուր իր մարզական մասնագիտութիւններուն մէջ հանդի- սացաւ միջակէն վեր ուժ մը: Գլխա - ւոր նախասիրութիւնն էր մանաւանդ բարձրութիւն ցատկելը, ուր մինչեւ իր շրջանը յատկանշուեցաւ մեր լա - ւագոյն բարձր ոստողը, Բ. Կէօզիւ - Պէօյիւքեանէն վերջ:

1922ի Պոլսոյ հայկ. Զ. ընդհ. ո - ղիմպիականին, իր մրցորդները շատ հեշտութեամբ պարտութեան կը մատ- նէր, 1,65 մեթրի արդիւնքով մը, այն ինչ նոյն տարին Պոլսոյ միջազգային ախոյեանութեան մրցումներուն մէջ երկրորդ կը հանդիսանար ցատկելով 1,62 մեթր :

1922ի արտագաղթին, մէկ երկու տարի Գերմանիա ապրելէ վերջ, երբ 1925ին Փարիզ հաստատուեցաւ , ար- ձանագրուեցաւ այս տեղի Հ. Մ. Ը. Մ.ին, մաս առնելով տարեկան ախոյ- եանական մրցումներուն, թէ իբր մարզիկ եւ թէ իբր օրուան դատաւոր: Մեր սիրելի Վարազին կանխահաս մա- հէն յետոյ, կրկին տխուր պարտա - կանութիւնը կը վիճակի ինծի, մեր երբեմնի ընկերոջ մահագրութիւնը կատարել մամուլի էջերուն մէջ :

Ու այս պահուս, երբ Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր հիմնադրութեան քսանամեակին ա- ռիթով ձեռնարկած է հայ մարզական շարժման պատմութիւնը ներկայացնել հատորի մը հրատարակութեամբ, ա - նոր մահագրութեան բաժնին մէջ, նա- հատակուող կամ մեզմէ անդարձ բաժ- նուող հայ մարզիկներու շարքին՝ Սե - փոնը կուգայ տխուր էջ մը եւս աւել - ցնելու :

Կ'երեւակայեմ իր վշտահար ու գուրգուրոտ մօրը՝ Տիկին Սինէմեանի անսահման վիշտը, զոր ոչինչ պիտի կրնայ ամոքել, իր միակ պարծանքն ու մխիթարութիւնը եղող Սեփոնի վա- ղաժամ կորուստէն վերջ :

Դժբախտաբար ոչ լրագրական, ոչ ալ մասնաւոր մահազդ տեղեկացած չըլլալով Սեփոնի մահուան ու յու - ղարկաւորութեան լուրն ու թուականը, խղճի խայթ մը ունիմ հրաժեշտի վեր- ջին պարտք մը կատարած չըլլալուս համար: Իր թաղման արարողութիւ - նը կատարուեցաւ անցեալ չորեքշաբ - թի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ , սիրելիներու եւ ընկերներու խուռն բազմութեան մը ներկայութեան :

ԳՐԻԳՈՐ ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

29 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ Փա- լէսոյի (Փարիզ) սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Խորլվայսի վեցերորդ գե - ղարուեստական երեկոյթը:

Կը մասնակցէին՝ Լէօն Մորօ (Prix de Rome), Վիքթոր Փէնինի (Շաթը - լէյի թատրոնէն) եւ ուրիշ ֆրանսացի յայտնի արուեստագէտներ եւ ար - ուեստագիտուհիներ, ինչպէս նաեւ ծանօթ պարուհի - երգչուհի՝ Օր. Ա- սիա Կոստանեան, որ պարեց հնդկա - կան եւ ասիական դասական պարեր , մեծ նրբութեամբ եւ իր գրաւիչ ձայ - նով երգեց ռուսերէն եւ իտալերէն եր- գեր, որոնք արժանացան դժուարա - հաճ հանդիսականներու խանդավառ ծափահարութեանց: Օր. Կոստանեան ստացաւ ծաղկեփունջեր: Առաջին ան- գամ ըլլալով օտար արուեստագիտու- հի մը կը մասնակցէր Խորլվայսի երե- կոյթին :

Հ.

[illegible]

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

Վերի խորագրին տակ «Ազդակ» կը գրէ (26 Հոկտ.).

— «Եւրոպական ձայնասփիւռը եւ թերթերը մեծ ուշադրութեամբ հետե- ւեցան Աթաթիւրքի վերջին հիւանդու- թեան, ոչ միայն օրը օրին լուրեր հա- ղորդելով անոր յաջորդական փուլե - րու մասին, այլեւ խորհրդածութիւն- ներ քաշեցնելով: Մասնաւորաբար յա- ջորդութեան խնդրին շուրջ:

Հասկնալի է շահագրգռութիւնը: Ա- թաթիւրք հանրապետութեան պարզ նախագահ մը չէ, ոչ ալ սովորական վարիչ մը: Այլ բացառիկ դէմք մը որ իսկապէս նոր անկիւնադարձ մը բա- ցաւ Թուրքիոյ եւ ամբողջ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, որոշ փոփոխութեան ենթարկելով նաեւ եւրոպական հաւա- սարակշռութիւնը:

Արդ, երբ պաշտօնապէս կը հաս - տատուի թէ այսքան կարեւոր դէմք մը ծանր հիւանդ պառկած է, բնակա- նաբար աշխարհ անհամբեր կը սպասէ, գիտնալու համար թէ ո՞ւր պիտի յան- գի հիւանդութիւնը:

Հիմա որ Անգարա կը ծանուցանէ թէ տկարութիւնը վերստացած է բնա- կանոն ընթացքը եւ հետեւաբար այլ- եւս բժշկական տեղեկագիր չպիտի հը- րատարակէ, դադրա՞ծ է շահագրգ - ռութիւնը:

Ձենք կարծեր: Որովհետեւ, անհրա- ժեշտ է խնամով իրարմէ զանազանել հիւանդութիւնը եւ տագնապը:

Առաջինը կար հինէն ի վեր, եւ ան- դադար կը խնամուէր մասնագէտ բը- ժիշկներու կողմէ: Եւրոպական թեր- թերու ալ պարբերաբար տեղեկու - թիւններ կը հաղորդէին, տալով նաեւ ախտին անուանումը,— լեարդի բոր- բոքում:

Եւ սակայն, Թուրք թէ օտար հան - րային կարծիքը այնքան չէր հետաքր- քրուեր, եղածը անցողակի բան մը համարելով:

Չորս ամիս առաջ, կացութիւնը յան- կարծ փոխուեցաւ եւ հարկ եղաւ Փա- րիզէն հրաւիրել ականաւոր մասնա - գէտ մը:

Կառավարութիւնը այս միջոցին հը- րատարակեց կարճ զեկոյց մը, յայտ- նելով թէ եղածը պարզ կռիւ մըն է , «հետեւանք պաղառութեան», եւ թէ ֆրանսացի մասնագէտը միայն հան - գիստ յանձնարարած է իբրեւ դեղ: Եւ երբ Փարիզի ձայնասփիւռը ծանր տագնապի խօսքեր ըրաւ, կիսապաշ - տօնական «Ուլուս»ի խմբագրապետը սաստիկ վերադրեց Սանճաքի խնդրին առթիւ սարքուած քաղաքական մեքե- նայութեան մը, եւ ազդարարեց թե թեւութեամբ չմտենալ «Թուրքին աչ - քի լոյս»ին:

Իրականին մէջ, եղածը կռիւ չէր, այլ լեարդի շատ վտանգաւոր բորբո - քում մը, զոր կ'ուզէին խնամով ծած - կել ժողովուրդէն: Այսպէս է որ, ե - րեք ամսուան փակման նման ամենա- ծանր պատիժի մը ենթարկեցին Թուր- քերէն «Թան»ը, երբ անուղղակի հաս- կցուց թէ ճիշդ է Փարիզի ձայնա - սփիւռին հաղորդած լուրը:

Ուրիշ փաստ մը: Երբ սադրն Անգա- րա «կռիւ» կը կոչէր ախտը, անդին երկրին բոլոր անկիւններէն խնդակ - ցական հեռագրեր կը տեղային, իսկ Հայ եւ յոյն եկեղեցիներու մէջ գոհա- բանական աղօթք կը կատարուէր:

Պարզ էր, ուրեմն, որ ցաւը շատ լուրջ էր եւ մանաւանդ քրօնիկ, ըն - դունակ մէկ օրէն միւսը բորբոքելու կրկին :

Այսպէս ալ եղաւ: Եւ այնքան սաս - տիկ, որ Թուրք կառավարութիւնը ըս- տիպուեցաւ վերցնել վարագոյրին մէկ ծայրը եւ ժողովուրդին յայտնել թէ՝ հակառակ ութը բժիշկներու կողմէ մօտ քսան ժամ կատարուած տեւա - կան դարմանումներուն, «կացութիւ - նը կը պահէ իր լրջութիւնը» (զեկոյց՝ 17 Հոկտ. 1938) :

Երբ այսքանը կը խոստովանի իշ - խանութիւն մը որ ասկէ առաջ պարզ ակնարկութեան մը համար այնքան խստօրէն պատժեց իր կարեւոր մէկ թերթը, ալ կրնաք երեւակայել թէ ի՛նչ է իրականութիւնը:

Արդէն, հակառակ իրենց սեղմ ու ժուժկալ խմբագրութեան, բժշկական տեղեկագրերը որոշակի կը ցուցնեն թէ երկու ցաւեր կային.— լեարդի բորբոքում եւ «ջղային ախտանիշեր»:

Գերագոյն ճիգերով թեթեւցածը կամ «փարատած»ը՝ ահա երկրորդ ախտանիշերն են: Այլ խօսքով՝ ջղա - յին տագնապը որ պահ մը հոգեվարքի նշաններ պարզեց, անցած է: Իսկ լեարդը միշտ կը մնայ տկար:

Այսքանը կը բաւէ՞ անցած համարե- լու վտանգը: Իրազեկներու համա - ձայն՝ ո՛չ, քանի որ լեարդը ուղղակի փտած է, պարբերաբար հեղուկ կը կուտակէ եւ հետեւաբար վաղը կրնայ նորէն յանգիլ ջղային ցնցումներու , ինչպէս յանգեցաւ այս անգամ՝ չորս ամսուան կայուն շրջանէ մը յետոյ:

Այս հաշուով, անհետացածը ար - դիւնքն է եւ ոչ թէ պատճառը, որ միշտ կը պահէ իր սպառնալից բնոյ - թը :

Ահա թէ ինչո՞ւ, Անգարայի վերջին զեկոյցը ապաքինման խօսք չըներ, այլ միայն կ'ըսէ թէ «հիւանդութիւնը վերստացած է իր բնական ընթացքը», այսինքն կայ ու կը մնայ, թէեւ ոչ նախկին հրատապ ձեւով:

Վիճակ մըն է այս որ չի կրնար չանդրադառնալ Թուրքիոյ պետական կեանքին վրայ: Որովհետեւ, այն օ - րէն ասդին երբ Իսմէթ Ինէօնիւ քըշ - ուեցաւ հրապարակէն, Աթաթիւրք շատ գործօն դեր մը ստացաւ, դառ - նալով իրական վարչապետը որ ան - ձամբ կը զբաղի յետին մանրամաս - նութիւններովն իսկ: Մինչդեռ, ներ- կայ հիւանդկախ վիճակով, այլեւս չպիտի կրնայ բերել այս անմիջական մասնակցութիւնը, եւ հետեւաբար շատ մը գործեր պիտի տնօրինուին ա- ռանց իրեն:

Ուրիշ երկիրներու մէջ, այս տեսակ դրութիւն մը շատ բնական է եւ ոեւէ վնաս չի պատճառեր պետական մեքե- նային: Թուրքիոյ մէջ այնպէս չէ : Նախագահը հոն ստիպուած է ամէն վայրկեան եւ ամէն խնդրի մէջ ձեռքը պահել սանձը: Այլապէս, կը չէզո - քացուի, կը դառնայ մեքենայ նա - խագահ մը, ինչպէս եղած էր Իսմէթի օրով:

Աթաթիւրքի հիւանդութեան յարա- տեւումը՝ ահա այս անպատեհութիւ- նը կը ներկայացնէ, եթէ ուրիշ հետե- ւանքներու իսկ չյանգի:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Ամբողջ Իզմիրը կոց կ'իտէր, բայց ճամբան չփոթած էր: Թաղերուն վը- րայ կոխելով եկած տեղէն ետ դար - ձաւ: Հայկու շուկային միւս կողմը պիտի անցնէր, նոր պահակախումբե - րու ոտքերուն եւ սուիններուն չխչխո- ցը լսեց: Ակամայ ցնցուեցաւ, ար - դեօք զի՞նքը կը հետապնդէին: Ետ դարձաւ, աչքերը լայն բացած չորս կողմը դիտեց ուր գտնուիլը ճշդելու համար:

Դիպուածով թէ նախախնամու - թեան օգնութեամբ՝ պզտիկ Սալէպ - ճի օղլու խանին առջեւն էր, որուն ա - խոռապանը, որ միաժամանակ դրան ալ կը հսկէր, Ռումէլիի գաղթական - ներէն մէկն էր. ուստի առանց վարանելու դուռը զարկաւ: «Ո՞վ է», պոռաց ներսէն խճպոտ ձայն մը : Ինքնավստահ ձայնով «ես եմ», ըսաւ, անունը տալով, «Սիլահճի Աբրահամն եմ»: Դրան նիգերը քակուեցան եւ մեծ դրան մէջտեղի անցքէն փոքրիկ դըռ - նակ մը բացուեցաւ: Մէկ վայրկեան ետք Աբրահամը ինքզինքը կը գտնէր Շապանի տաք խցիկին մէջ:

Զիրար ողջունելէ ետք, ժամանակը ուշ ըլլալուն, Շապան անկողին մը կը փորձէր յարդարել իր բարեկամին հա- մար: Աբրահամ մերժեց յարգելի պատճառով մը, շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք սենեակին անկիւնը դի- ւանին վրայ երկնցաւ:

Սակայն արեւելեան հիւրասիրու - թիւնը թոյլ չէր տար որ իյնար քնա - նար: Շապան նարկիլէ յարդարեց, ափսէի մը մէջ սուրճ, լոգում եւ կա- ւէ ամանով ալ Իզմիրի մէջ անուն հա- նած Հալքա փունարի ջուր բերաւ: Եւ երկու բարեկամները ծալլապատիկ դէմ դէմի նստած գիշերուան այդ ժա- մուն կը վայելէին սուրճը, լոգումը ծխելով ու կլկլացնելով նարկիլէն: Աբրահամը ջանաց ինքզինք միշտ զը- ւարթ պահել, բնաւ քաղաքականու - թեան շուրջ չխօսեցան: Աբրահամը ստիպուած էր զգուշանալու, որովհե- տեւ կը գտնուէր այնպիսի վայրի մը մէջ, ուր պատերն անգամ Թուրք էին, իսկ Շապան նոյնքան կը զգուշանար, վախնալով որ բերնէն սխալ խօսք մը կամ գաղտնիք մը փախցնէր, վտան - գելով ոչ միայն իր անձը, այլ ամբողջ խանին թրքութիւնը: Ուստի կատակե- լով, առակախօսութիւններով ժամա- նակ անցուցին: Շապան բնական պէտ- քի համար դուրս ելաւ, Աբրահամ շունչ մը քաշեց, բոպէարար ոտքի ել- լելով զէնքերը աչքէ անցուց, բաճկո- նակը լաւ մը կոճկելէ ետք շուրջը զննեց, ով գիտէ ինչու համար, պա - տուհանին մէկ անկիւնը կախուած հին ձեւի ժամացոյցը կէս մը զարկաւ, աչք մը քթթեց, ժամը 4.30 էր :

Օրերէ ի վեր անքնութեան պատ - ճառով աչքին կոպերը չորցած էին , որուն հետեւանքով խայթող ցաւ կը զգար: Եւ այսպէս յոգնած աչքերը ինքնաբերաբար փակուեցան:

Շապանը երբ տեսաւ որ Աբրահամը կը քնանայ, ժամացոյցը նայեցաւ , մտածեց թէ ինքն ալ կրնար դեռ եր - կու երեք ժամ քնանալ : Անկողին մտնելէ առաջ հաստ սիկար մը փաթ- թեց եւ ձախ կուշտին վրայ յենուած, սկսաւ ծխել եւ շուրջը դիտելու փոր- ձութիւնը ունեցաւ: Աչքը Աբրահամին դէմքին հանդիպեցաւ: Յանկարծ վա - խէն սարսռաց: Փակ աչքերը եւ մեղ- րամոմի նման դեղնած դէմքը պատան- քէն դուրս ինկած մեռելի կը նմանէր:

Արտորանօք չոկուեցաւ, ծնկաչոք յատակին քսուելով շունչը բռնած մօ - տեցաւ Աբրահամին, աղուէսի նման ականջները ցցած վիզը երկարելով շնչառութիւնը մտիկ ըրաւ, բան մը չզգաց, սարսափէն ինքզինքը մոռցած «Ալլահ» պոռաց: Միամիտ ախոռա - պանը գրպանէն փոքր ու կլոր հայելին հանեց, որ կը գործածէր պեխերը ո - լորելու ժամանակ միայն, քիթին եւ բերանին բռնեց, մէկ երկու վայրկեան սպասելէ ետք ետ առաւ, այս անգամ ամբողջ մարմնով կը դողար, կարծես ջերմէ կը տառապէր:

Արդեօք յուզումէ՞ն էր թէ ուրա - խութենէն, չենք գիտեր, որովհետեւ հայելին քրտնած էր, խեղճը ընկճը - ւած անկողին մտաւ, չէր բաւեր ցե - րեկուան ծանր ֆիզիքական աշխա - տանքը, գիշերն ալ միտքը տանջուե - լով յոգնած էր արդէն, ուստի երբ գլուխը բարձին դրաւ, քանի մը վայր- կեան ետք խոր քունի մէջ թաղուած էր :

X

1922 Սեպտեմբեր 9: Աշնան առա - ւօտ մը Փունթայի Թաղամասէն երկ- րորդ Գորտոնի միջեւ լայն ու սալա - յատակուած քարափին վրայէն, հել- լէն զինուորական տարազ կրող վաշտ մը կը յառաջանար դէպի արեւմուտք: Փունթայի հրապարակը եւ գլխաւոր պողոտան լեցուած բազմութիւններ կը դիտէին վաշտը: Երբ վաշտին առաջա- մասը հանդարտ քայլերով դարձաւ դէպի պողոտան, ժողովուրդը «զի՛թօ Վէնիզէլոս» պոռաց, իսկ ետեւի մասն ալ կ'արտասուէր:

Զօրամասը կը յառաջանար ներդաշ- նակ կարգապահութեամբ: Վաշտին առջեւէն կը քալէր դրօշակիր մը, լայն թիկունքով, միջին տարիքի մարդ մը: Դրօշը եռագոյն էր՝ կարմիր, ճերմակ եւ կապոյտ: Քանի մը ոտք հեռուէն դրօշակիրին կը հետեւէր՝ բարձր ձիու վրայ նստած զինուորական մը:

Այս մարդը հայազգի զօրավար Թոր- գոմն էր, իսկ շարժուող վաշտը՝ հայ- կական լեգէոնը: Զօրամասը կը վեր - ջանար փոխադրականքերով, անոնց անմիջապէս ետեւէն կը հետեւէին յու- նական բանակին ետեւը մնացած զին- ւորներ իրենց զէնքերով:

Երկրորդ Գորտոնէն մինչեւ կառա - վարչատան հրապարակը, բազմահա- զար ժողովուրդը լուռ կը դիտէր: Ա - նոնք կ'երթային դէպի ազատ հորի - զոններ: Սակայն ո՛վ պիտի ազատէր վտանգէն, գացողնե՞րը թէ մնացող - ները:

Իզմիրի Հայոց Առաջնորդը պատգա- մած էր գլուխը կորնցուցած ժողո - վուրդին՝ «մնանք եւ չխռովինք»:

Այսպիսի յուզիչ տեսարան պարզած Իզմիրէն հեռացաւ հայկական լեգէո - նը: Ժամը առաւօտեան ինն էր:

X

Քիւչիւք Սալէպճի օղլու խանին կա- մարաւոր դրան ծանր փեղկերը կըռ - նակի վրայ բաց ձգուած էին: Մուտ- քի դրան եւ դէպի Շապանին խցիկը տանող ճամբուն մէջտեղը մերթ ընդ մերթ կը խռնուէր ու կը ցրուէր անա- սելի բազմութիւն մը, մեծ մասը Կրե- տացի Թուրքեր, տեղացի Երիւկ , Զէյպէկ, բոշա եւայլն: Զինուած էին րահերով, կացիններով եւ այլ կարգի խոր... խորտակիչներով: Խցիկին դուռը գոց էր, դռնապանը դեռ կը քնանար:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

(9)

ջոցները ձեռք առնուած չէին մեր սահմանը բռնաբարելու նպատակով :

Ցետոյ անդրադառնալով գաղթավայրերու հարցին, Սփատք խնդրեց որ վիճաբանութիւն չկատարուի այդ մասին, աւելցնելով որ կառավարութիւնը վճռած է ի գին ամէն զոհողութեան՝ պաշտպանել իր գաղթավայրերը: Այդ նպատակաւ, 1939ի պիւտճէին մէջ 11 միլիոն Ֆրանք յատկացուած է Քոնկոյի պաշտպանութեան:

Համայնավար կուսակցութիւնը կը բողոքէ

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն, բաց նամակ մը հրատարակելով «Իւմանիթէ»ի մէջ, կը բողոքէ Մարսէյլի արմատական համագումարին ամբաստանութեանց դէմ, որոնք բանաձեւուած էին իր հասցէին: Այսպէս կը մերժէ այն ամբաստանութիւնը թէ համայնավար կուսակցութիւնն եղաւ որ առաջին անգամ խզեց իր կապը Ժող. ճակատին հետ: Ցետոյ կը բացատրէ թէ ինչու մերժած են քուէ տալ Միւնիխի համաձայնութեան: Եւ կ'աւելցնէ որ հակահամայնավարական քաղաքականութիւնը ի վերջոյ կը յանգի թշնամութեան ընդդէմ աէնտիքաներու, ընկերվարութեան, հրէութեան, ժողովրդավարութեան : Եւ պաշտպանելէ վերջ իր արտաքին քաղաքականութիւնը, կը յայտարարէ թէ հաւատարիմ կը մնայ Ժող. Ճակատին :

Բողոքագի՞ր թէ մեղայագիր :

«Համարաբական շարժումը առասպել մըն է»

—— oo ——

« Թան »ի թղթակիցը, Ժորժ Մէյէր, որ Գահիրէէն կը հետեւի արաբական շարժումներուն, խօսելով Պաղեստինի վերջին դէպքերուն եւ Գահիրէի խալամական համաժողովին մասին, կը մերժէ կարեւորութիւն տալ «արաբական միութեան»: Համակրական պարզ խօսքեր են, եթէ երբեմն կը լսուին Փոքր - Ասիայէն կամ Հնդկաստանէն, Գահիրէէն կամ Պաղեստինէն, բայց ոչ մէկ Իսլամ սիրտ ունի սրբազան պատերազմի մը մէջ նետուելու: Կատարուած շարժումները ուրիշ պատճառ չունին, բայց եթէ ֆրանսական եւ անգլիական գերիշխանութեան դէմ գաղտնօրէն աշխատող կարգ մը պետութեանց գրգռութիւնները :

Էլ - Ազհարի համալսարանին ուլէմաներն իսկ անիմաստ կը գտնեն «համարաբական շարժում» բացատրութիւնը: « Ալ - Սապպաղ» պարբերաթերթին խմբագիրը, հաստատելու համար թէ առասպել մըն է «արաբական միութիւնը», կը հարցնէր յօդուածով մը .—

« Վերահաստատե՞լ կ'ուզեն Մուհամմէտի ժամանակաշրջանը՝ կազմելով արաբական կայսրութիւն մը, որ պիտի բովանդակէր Եգիպտոսը, Սուրիան, Իրաքը, Հիճազը, Նէճտը, Եէմէնը, Անդրյորդանանը: Այդ պարագային հարկ է համարաբական կայսրութեան ենթարկել ներկայ արաբական թագաւորութիւնները, բայց կ'ընդունի՞ն :

Կազմե՞լ կ'ուզեն Ազգերու նոր Դաշնակցութիւն մը, արաբական երկիրներու միութեամբ,— Արեւմուտքի փորձը ցոյց տուաւ որ պատրանք մըն է այդ :

Ստեղծե՞լ կ'ուզեն արաբական մշակոյթի միութիւն մը,— ոչ մէկ արաբական երկիր պիտի ուզէ ետ դառնալ իր կատարած նուաճումներուն ճամբէն, իր շարժումը միացնելու համար ետ մնացածներուն:

Եւ յետոյ ո՞ւր են սա Արաբները, արաբական պետութիւնները:

Եգիպտո՞սը,— ո՞ւր է այն Եգիպտացին, որ կրնայ հաստատել թէ ծագումով Արաբ է, ո՞ւր է այն Եգիպտացին, որ կրնայ ուրանալ թէ իր արիւնը չի գար փարաւոններէն, Թուրքերէն, Չերքէզներէն, նոյնիսկ Պէրպէրներէն :

Սուրիա՞ն, Լիբանա՞նը, Եէմէ՞նը,— անոնց արիւնը խառնուած է պարսկական, ասորական, թրքական, եթովպիական արիւնին :

Այս իրողութեանց լոյսին տակ, Արաբներու միութիւնը գոյութիւն ունի միայն Սինայի թերակղզիին վրայ: Հետեւաբար համարաբական տեսութիւնը առասպել մըն է պարզապէս »:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Մոնփէլիէի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը իր շնորհաւորութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Փէշիֆիրեանի, իրենց զաւկին, Հայկի՝ ծննդեան առթիւ:

ԿՈՉ
ՄԵԾ - ՆՈՐ - ԳԻՒՂՑԻՆԵՐՈՒՆ

Հայրենակից Տէր Վարդան քահանայ Ժամկոչեան քանի մը ամիսէ ի վեր ձեռնարկած է «Մեծ Նոր Գիւղի պատմութիւնը» անուն գրքի մը պատրաստութեան, անոր մէջ պատկերացնելով գիւղի 200 տարուան կեանքը:

Ուստի կը խնդրուի բոլոր Մեծ Նոր գիւղացիներէն եւ հոն պաշտօնավարած ուսուցիչներէն, որ բարեհաճին գիւղի մասին (դէպքերու եւ դէմքերու) տեղեկութիւններ հաղորդել եւ ղրկել հնաքրքրական տեղեկութիւններ, մինչեւ յառաջիկայ Ապրիլ ամսոյն սկիզբը, ուղղակի Տէր Հօր հասցէին, Père Vartan Jamgotchian, 27 Rue St. Michel, Lyon (Rhone) France:

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նեկտար Զպուքերեան եւ Հայթայեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ 6 Նոյեմբեր, Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ 15 Rue Jean Goujon, տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ, ողբացեալ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶՊՈՒՔԵՐԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան դասախօսութիւնը 5 Նոյ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Կը խօսի Գնդապետ Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ: Կը հրաւիրուին զինակիցներ եւ համակիրներ:

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը 6 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 32 Ավընիւ Կոպլէն, մէթրօ Կոպլէն: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցները:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՅԻ «Զաւարեան», Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Մջօ», «Սէրէմճեան» եւ «Արղութեան» խումբի բոլոր ընկերները 6 Նոյ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Օրակարգ՝ զեկոյց Շրջ. ժողովի եւ Կոմիտէի:

Գաւառ

ՊՈՒԱԼԻՒՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը՝ 3 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 3ին ընկեր Արապեաններու բնակարանը: կը խօսի ընկ. ՅԱԿՈԲ ՊԱՊԻԿԵԱՆ.

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ ՄԷՋ.-

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ

6 Նոյ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը

149 bis Ave Argenteuil, Asnieres

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

կը մասնակցին Տիկ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ եւայլն:

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓՈՐԹ ԾԻԹԱԼԻԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 3ին ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

13, Rue Pierre Curie, Bicêtre. (Մէթրօ՝ Փորթ տ'Իթալի)

Կը խօսի Շրջ. Վարչութեան կողմէ ՏԻԿԻՆ Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, երգ, արտասանութիւն, երիտասարդ ուժերու կողմէ: Կը մեծարուի թէյ եւ սիմիթ:

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵՑ
ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

Միութեան կեդրոնը 8 Rue Bossuet, Paris (10):

Խնամուած պիւֆէ եւ օրքեսթր. Մուտք՝ 3 եւ 5 Ֆր.:

Դասախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ, 1 Boulevard Carnot, Ալֆորվիլ:

կը դասախօսէ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ. նիւթ՝ «Առտնին դաստիարակութիւն»: Դասախօսութենէն վերջ տեղի պիտի ունենայ Մասնաճիւղի պարգ. սեւլարը: կը հրաւիրուի գաղութիս հայութիւնը:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ Պորտոյի Արարատ Միութեան

6 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Սրճօնի Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ, Սանդուխեան թատերախումբը կը ներկայացնէ՝ ՏԷՐ ԳՈՆԵԱԿ

Երաժշտութիւն Ա. Մեսումենց: Մուտք՝ այրերու 4, կիներու 3, փոքրիկներու 1 Ֆրանք, միութեան սաներու մուտքը ձրի:

ԿՈՒԶՈՒԻ տան մէջ աշխատելու համար երիտասարդ հայ աղջիկ մը որ գիտնայ ֆրանսերէն: Դիմել «Յառաջ»ի վարչութեան:

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 6 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3880

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀՈԳԵՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— oo —

Ականատես ենք ուշագրաւ երեւոյթի մը: Հայ երիտասարդութիւնը, գրեթէ բոլոր գաղութներու մէջ, յետադարձ ճամբու մը վրայ է:

Թերեւս լայն բացինք մեր դնահատումի կարկինը: Կարելի է նեղցնել շրջագիծը, ըսելու համար թէ մեր երիտասարդութեան մէկ որոշ մասը կ'ապրի հոգեկան եղաշրջում մը:

Կ'ընդունինք որ դեռ չկան շօշափելի ու դրական յայտարարներ: Չկայ, մանաւանդ, ո՛չ ընդհանրական խումբ մը, եւ ո՛չ ալ յստակ ու ծրագրեալ ուղի մը՝ իրենց կողմէ գծուած:

Այսուհանդերձ, կը կրկնենք, կա՛յ հոգեփոխութիւն մը, որ օր օրի զգալի կ'ըլլայ:

Աւելի քան տասն եւ հինգ տարի խարխափեց հայ երիտասարդութիւնը: Մանաւանդ անոր այն մասը, որ գրեթէ Արտասահմանի մէջ «հասակ նետած էր», եւ հոգեպէս ու մտովին հոս սնած:

Մանուկի մը նման, որ սաստուելին կաթովը կ'աճի, մեր երիտասարդութիւնը հարազատ մօր կաթին ընծայած աւիւնը չունեցաւ իր մէջ: Ինչ որ տրուեցաւ իրեն՝ որպէս մթնոլորտ՝ «հաւաքոյթներն» էին,— քիչ մը երգ, քիչ մը ճառ, քիչ մը «հայեցի չունչ»՝ վերջապէս, ու նաեւ յոյսը ապագայի...: Այս բոլորը, սակայն, ներշնչող ազդակներ են, եւ ո՛չ թէ թրծող ու խմորող: Փոթորիկէն քշուած երամի մը նման, ուրեմն, մեր երիտասարդութիւնը, առանց ենթահողի ու առանց խարիսխի, յանձնուեցաւ ապրելակերպի մը, որ իր տարիքէն ու իր շրջապատի պայմաններէն կը թելադրուէր: Այդ միջավայրը գրաւիչ էր: Նոյնիսկ կախարդական: Իսկ անոր հակազդելու մեր ատեանները եւ միջոցները տկար կը մնային, բնականաբար:

Եւ, այսպէս, «մեր» երիտասարդութիւնը մեծցաւ, նոյնիսկ կազմուեցաւ՝ Ֆիզիքապէս, բայց չեղաւ ամբողջովին մե՛րը: Իրեն պակսեցաւ այն ոգին, որով պիտի բնորոշուէր ինք՝ իբրեւ հայ երիտասարդութիւն...

Ասիկա պատկերը չէր անշուշտ միայն Ֆրանսահայ երիտասարդութեան: Աւելի կամ նուազ չափերով՝ յետպատերազմեան մեր սերունդը աժգոյն եղաւ, բոլոր գաղութներուն մէջ, իր ոգիով ու դիմագիծով: Անշուշտ քիչ չեղան բացառութիւնները: Ընդհակառակն,— մէկ մասը այդ երիտասարդութեան մնաց աւելի քան հարազատ: Կառչեցաւ ամուր իր անցեալին ու սրբութիւններուն: Եւ հանրայինը միշտ նախընտրեց անհատականէն:

Բայց, մեծամասնութիւնը չարունակեց մնալ գրեթէ անհաղորդ: Ու ատկէ ծնաւ դժգոհանքը՝ հայ երիտասարդութեան մասին: Մտադիր չենք այդ դժգոհանքին իրաւացի ու անիրաւ կէտերը ճշդելու հոս: Ուզեցինք ուշադրութեան յանձնել այն երեւոյթը, որուն ակնարկեցինք սկիզբը:

Անսանձ, հաճոյատենչ ու անխտի՛ր վազքէն վերջ, տեսակ մը յագեցում ու նաեւ տեսակ մը յուսաբեկում կ'ապրի այժմ մեր երիտասարդութեան նկատելի մէկ մասը: Օտար միջավայրը, իր բոլոր առաւելութիւններով, չլացուցեր էր զայն:

Նոյն այդ միջավայրը այսօր զայն կը մղէ անդրադարձումի մը: Օտարէն՝ հարազատին, «դուրսին»էն՝ հայկականին վերադարձի մը: Երկրորդը առաջինէն նախընտրելու ներքին ձայն մը, որ հետզհետէ աւելի բարձր կը խօսի մեր երիտասարդներուն մէջ:

Իսկ ասիկա անհասկնալի չէ: Այդ «դուրսին»ը տուաւ անոնց ինչ որ կրնար տալ: Ու անոնք տեսան ու զգացին բաներ, որոնք —օտարներու կամաւոր ինքնաժխտումին հակառակ,— զգացուցին թէ «իրենք Հայ են»: Այս տեսակէտէն նուազ դեր չկատարեցին նաեւ մեր աշխատանքները,— մամուլով ըլլայ, թէ բեմով:

Հոգեբանօրէն բացատրելի այս երեւոյթը, սակայն, կը կարօտի լուրջ նկատառումի մը: Բայց մանաւանդ ծրագրեալ ու հիմնական աշխատանքի մը՝ ձեւ ու խորք ստանալու համար:

Չմոռնանք որ ընդհանրական որակումի մը տակ առնուած «հայ երիտասարդութիւն»ը ո՛չ միօրինակ է, ո՛չ նոյնահասակ, եւ ո՛չ ալ միատեսակ՝ իր մտածելու եւ զգալու կերպերուն, ինչպէս նաեւ՝ իր ձգտումներուն կամ իր նախասիրութեանց մէջ: Ամերիկայինը՝ «ամերիկահայ երիտասարդութիւն» է: Ֆրանսայինը՝ «ֆրանսահայ երիտասարդութիւն»: Իսկ Պալքաններունը՝ «պալքանեան հայ երիտասարդութիւն»...

Այս հակերտները բացատրութեան չեն կարօտիր,— ո՛րքան բացայայտ է անոնցմէ ամէն մէկին տարբերութիւնը՝ միւսներէն: Անոնք բոլորը, «ծագումով Հայ» ըլլալով հանդերձ, չադախումով ներդաշնակ չեն: Մէկը ամերիկեան դրոշմ ունի,— քիչ մը «ձոն» է: Միւսը՝ Ֆրանսական,— ըլլալով քիչ մը Փիէռ կամ Ալպէռ, պահելով բոլոր համեմատութիւնները:

Ժամանակը, սակայն, ինչպէս ըսինք, սկսած է կատարել իր դերը: Հոգեփոխութիւնը, զոր «երեւոյթ մը» նկատեցինք, դեռ ընդհանրական չէ, անշուշտ: Կամ՝ խոր ու ամբողջովին փրկարար: Չունինք նաեւ այն միամտութիւնը, թէ հարիւրին հարիւր տոկոսով կարելի է վերաշահիլ մեր երիտասարդութիւնը (ապահովաբար, ուրիշներ պիտի նախընտրէին «փրկել» բացատրութիւնը): Բայց, մենք չունինք նաեւ այն յոռետեսութիւնը, որ «վտանգուած» կամ նոյնիսկ «կորսուած» կը նկատէ հայ երիտասարդութիւնը:

Կը կրկնենք,— յետադարձը պիտի գար: Եւ սկսած է արդէն: Եւ որովհետեւ տարրերը միատեսակ տարրերէն կը վարակուին, այն ինչ որ երեւոյթ մը կամ դեռ զոնէ երեւութական կը նկատուի այսօր, վաղը կրնայ շօշափելի ու ընդհանրական դառնալ: Դառնալու համար, հետզհետէ, շարժում մը՝ մտաւոր ու հոգեկան՝ դէպի ծոցը մայրենի:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ ԵՒ ԼՈՐՏ ՀԸԼԻՖԱՔՍ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒԳԱՆ

— oo —

Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը ուրբաթ երեկոյ մամուլին տուաւ հետեւեալ զեկոյցը .—

Ֆրանսական կառավարութիւնը Փարիզ հրաւիրեց Չէյմպրլէնը, վարչապետ Մեծն-Բրիտանիոյ, եւ լորտ Հըլիֆաքս, արտաքին նախարար:

Չէյմպրլէն եւ լորտ Հըլիֆաքս պատասխանեցին թէ հաճոյքով կ'ընդունին հրաւէրը եւ Փարիզ պիտի գան 23 Նոյեմբերին, մնալու համար մինչեւ 25: Իրենց պիտի ընկերանան Տիկին Չէյմպրլէն եւ Տիկին Հըլիֆաքս:

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ, այս այցելութեան կը տրուի քաղաքական հանգամանք,— իբրեւ թէ Չէյմպրլէն եւ լորտ Հըլիֆաքս փոխ այցելութեան կուգան Տալատիէի եւ Ժորժ Պոնէի, որոնք քանիցս Լոնտոն այցելեցին սեպտեմբեր ամսուան ամէնէն տագնապալից օրերուն: Բայց ոչ մէկ կասկած, որ երկու կառավարութեանց այս պետերուն միջեւ խօսակցութիւնը նպատակ ունի վերաքննել անգլեւֆրանսական քաղաքականութիւնը Միւնիխի համաձայնութեան լոյսով: Այդ խօսակցութեանց ընթացքին քննութեան պիտի առնուին նաեւ այն բոլոր հարցերը, որոնք կը վերաբերին Եւրոպայի ապագայ վերակազմութեան:

Ստոյգ կը համարուի այլեւս որ, երկու պետութեանց միջեւ տեսակցութեան ներդաշնակութիւն մը ստեղծուելէ վերջ, Չէյմպրլէն ձեռնարկէ ընդհանուր խաղաղութեան իր առաքելութեան, առաջին անգամ տեսակցութիւն մը պատրաստելով Մուսոլինիի, յետոյ Հիթլէրի հետ,— ձեռնարկ մը որու լուրը կը հաղորդէինք երկու օրէ ի վեր,— որպէսզի կարելի ըլլայ գումարել չուտով Չորսերու ժողով մը:

Չէյմպրլէն պիտի տեսակցի Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի հետ

— oo —

Լոնտոնէն հասած տեղեկութեանց համաձայն, Չէյմպրլէն ինքն էր ցանկալի գտած է ճամբորդութիւն մը դէպի Փարիզ, ընկերակցութեամբ իր արտաքին նախարարին, իբրեւ փոխ-այցելութիւն Տալատիէի եւ Ժորժ Պոնէի, իրականին մէջ՝ գետին պատրաստելու համար ընդհանուր խաղաղութեան իր ձեռնարկներուն: Բրիտանական խորհրդարանին մէջ միջազգային քաղաքականութեան մասին վիճաբանութիւնները փակելէ վերջ, Չէյմպրլէնի համար այլեւս անհրաժեշտութիւն մը դարձած էր շարունակել բանակցութիւնները Ֆրանսական կառավարութեան հետ: Այս ձեւով, Չէյմպրլէն յարատեւութեամբ կը հետապնդէ խաղաղութեան առաքեալի իր ձեռնարկը, եւ առաջին հանգրուանը — բրիտանական խորհրդարան— անցնելով՝ կը մտնէ երկրորդ հանգրուանը, շփման մէջ կը մտնէ ֆրանսական կառավարութեան հետ:

Փարիզի մէջ պաշտօնական ընդունելութեանց եւ ճաշկերոյթներու ընթացքին՝ Չէյմպրլէն եւ Տալատիէ պիտի ճշդեն այն գործակցութիւնը, որ անհրաժեշտ է միջազգային բազմաթիւ հարցերու լուծման մէջ: Այդ առթիւ հաւանական կը նկատուի որ քննութեան առնուին գերմանական ցանկութիւնները գաղթավայրերու մասին, եւ թերեւս համաձայնութեան ձեւ մը գտնեն սահմանափակելու համար սպառազինութիւնները, վերջ դնելու համար զինարշաւին:

Փարիզի այս այցելութենէն վերջ, Չէյմպրլէն պիտի տեսակցի Մուսոլինիի հետ Հռոմի մէջ, կամ Միջերկրականի վրայ պտոյտի մը ընթացքին՝ նաւու մը մէջ: Ատկէ վերջ Չէյմպրլէն պիտի տեսակցի Հիթլէրի հետ, որպէսզի վերջանան նախապատրաստական աշխատանքները Չորսերու ժողովի մը հրաւէրին համար:

Անգլիոյ թագաւորին ճառը

— oo —

Երկարաձգելու համար բրիտանական խորհրդարանին նստաշրջանը, որ կը վերջանար ուրբաթ օր, Թագաւորը ճառ մը կարդաց երեսփոխաններուն եւ լորտերու ժողովին անդամներուն առջեւ՝ մէկ տեղ հաւաքելով զանոնք:

Այս ճառը պատկերացումն էր այն դէպքերուն, որոնք տեղի ունեցան այս վերջին ամիսներուն, Եւրոպայէն մինչեւ Հեռաւոր Արեւելք:

Երեքշաբթի, ուրեմն, կը վերաբացուի բրիտանական խորհրդարանը, որու առջեւ պիտի կարդացուի բուն գահաճառը:

«Խաղաղութիւնը կը ճանչնայ գլուխը դրած զինուորի պայուսակին»

— oo —

Հինգշաբթի օր, Հռոմի մէջ հանդիսաւորապէս տօնուեցաւ իտալեւհունգարական զինադադարին 20րդ տարեդարձը: 100,000 նախկին ռազմիկներ տողանցք մը կատարեցին Կայսրութեան Ճանապարհին եւ Վենետիկեան Հրապարակին վրայ:

Այդ առթիւ, Մուսոլինի ճառ մը խօսեցաւ Վենետիկեան Պալատին պատշգամէն եւ ըսաւ մասնաւորաբար .—

«Եւրոպայի քաղաքական երկնակամարին վրայ կապոյտը սկսաւ բացուիլ ու տարածուիլ: Պատասխանատու վարիչները կ'աշխատին այդ ուղղութեամբ: Եւ սակայն անխոհեմութիւն եւ նուազ փաշական է յանձնուիլ չափազանցուած եւ վաղաժամ լաւատեսութեան մը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսայի Ազգային Հանգանակութեան Զինադադարի Հանդիսութեանց Համար

— oo —

ՑԱՆԿ 4		Հրանտ Ակոնայեան	10
Զաւ. Որբերու Միութիւն	50	Միհրճան Քիւրքճեան	10
Պայրամեան եղբարք	25		
Յովսէփ Ոհէյիզեան	20	Գումար՝	145
Սահակ Տէր Թովմասեան	10	Նախորդ գումար՝	400
Երուանդ Ճանկէօզեան	10		
Յովհաննէս Տէր Յովհաննէսեան	10	Ընդհ. գումար՝	545

ՏԱԿԱՒԻՆ ՊԻՏԻ ԲԱԺՆՈՒԻ՞ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ

— oo —

Եուկոսլաւիոյ խնամակալը Կարոլ թագաւորին մօտ

— oo —

Եուկոսլավիոյ խնամակալը, իշխան Փօլ, հիւր գնաց Ռումանիոյ Կարոլ Թագաւորին, ըստ պաշտօնական զեկոյցին՝ «որսի ելլելու» համար միասին:

Խօսելով այս այցելութեան մասին, լեհական մամուլը կը կարծէ թէ Թագաւորն ու խնամակալը պիտի աշխատին ճշդել իրենց երկիրներուն դիրքը հանդէպ այն կացութեան, որ ստեղծուեցաւ հունգարեւչեխական վէճին լուծումէն վերջ, մանաւանդ որ «հիմա այլեւս Փոքր Համաձայնութիւնը դադրած է գոյութիւն ունենալէ»:

Վարշաւայի մամուլը կը կարծէ գիտնալ նաեւ թէ Կարպաթեան Ուքրանիան պիտի տրուի Հունգարիոյ, աոր համար Ռումանիա կ'ուզէ նախապէս բանաձեւել իր պահանջը Ուքրանիոյ ցեղագրապէս ռումէն հողամասին վրայ»: Այս պահանջը ծնունդ կ'առնէ Փրոֆ. Եօրկայի Մշակութային Միութեան հանգանակէն, որ կը պահանջէ Ռումանիոյ վերադարձնել այն քանի մը տասնեակ հազար Ռումէնները, որոնք կը բնակին Կարպաթեան Ուքրանիոյ արեւելեան բաժնին մէջ:

Լեհական «Ցալս» պահպանողական թերթը կը գրէ թէ «կասկած չկայ այլեւս որ, Վիէննայի իրաւարարական ժողովին կողմէ Հունգարիոյ տրուած հողամասերուն գրաւումէն վերջ, լեհական եւ հունգարական դիւանագիտութիւնը վճռական եւ կորովի գործունէութիւն մը ցոյց պիտի տայ Կարպաթեան Ուքրանիոյ ճակատագրին մասին»:

Այս խորհրդածութիւններէն ներշնչուելով, Փարիզի «էնթրանսիժան» թերթը կը գրէ. «Կը շարունակուի Չեխոսլովաքիոյ յօշոտումը: Երկիրը այսօր հասած է այնպիսի վիճակի մը, որ կ'ըսեն՝ չապրիր այլեւս: Բոլորովին մեռած չէ, կարելի է այդքանը ըսել: Բայց ձեռքէն խլած են հանքերը, ճարտարարուեստը, երկաթուղին, եւ զինք հեռու նետած են Դանուբի ափերէն: Այսուհետեւ կրնայ ապրիլ իբրեւ մօլորակ, իբրեւ մակաբոյծ, իբրեւ ստոր կամ անոր յաճախորդը: Ողբերգութիւն»:

Ֆրանսական կառավարութեան նոր ծրագիրները

— oo —

Կառավարական շրջանակներէ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, կը հասկցուի որ

1.— Տալատիէ եւ Մարշանտօ ելմտական ծրագիր մշակած չէին Մարսիլիոյ ժողովէն առաջ:

2.— Մարսիլիոյ ժողովէն վերջ վարչապետը խնդրած էր որ Մարշանտօ ներկայացնէ ծրագիր մը:

3.— Տալատիէ համամիտ չըլլալով Մարշանտոյի ծրագրին, Փօլ Ռէյնոյի կը յանձնէ ելմտական նախարարութիւնը:

4.— Տալատիէ մտադիր չէ խորհրդարանէն խնդրելու որ լիազօրութեան շրջանը երկարաձգուի:

5.— Մտադիր չէ նաեւ դահլիճին մէջ նոր փոփոխութիւններ կատարելու:

6.— Խորհրդարանը նիստի պիտի հրաւիրուի Դեկտեմբերի սկիզբը, ոչ աւելի ուշ քան ամսուն 15ը:

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

— oo —

Ազգ. պարգեւախաղի 11րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Օրլէանի մէջ: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 232,051 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1,000,000 փրանք.— 301,613, 434,180, 1,486,441, 682,457:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 փր. 844,802, 1,399,347, 1,388,861, 229,602, 969,353, 193,821:

83,414 վերջացող բոլոր տոմսակները շահեցան 100,000 փրանք:

30,904 եւ 79,025 վերջացող թիւերը շահեցան 80,000 փրանք:

15,035 եւ 22,680 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 փրանք:

1116, 6451, 2717, 8,782 վերջացող թիւերը շահեցան 20,000 փր.:

737 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 փրանք:

622 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 փրանք:

08 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 փրանք:

97 եւ 32 վերջացող թիւերը շահեցան 220 փրանք:

2 վերջացող թիւերը շահեցան 110 փրանք:

Յաջորդ շերտին վիճակահանութիւնը տեղի կ'ունենայ 23 Նոյեմբերին Լիլի մէջ:

ՈՐՈ՞Ւ ՀՈԳԸ

Ազգասիրութի՛ւն:

Միթերան կը պարտաւորէ հայ մամուլը: Գաղութի հայութենէն ի ձայն բարձր կը պահանջէ ազգը սիրել, հայ մնալ, ազգին նուիրուիլ ամէն գնով:

Ու գաղութի հաստատիչ հայ հաւաքը, գերեզմանի հողը լեցուցած իր ականջին մէջ, չի լսեր հայ մամուլի այդ բարձրաղաղակ կոչը:

Որո՞ւն հողը:

Ոհ, եթէ այս ժամուս՝ Պէշիկթաշի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ քարոզիչ Հայաստանցի վարդապետը, ամէնուս սիրելի ու պաշտելի Խրիմեան Հայրիկը ականատես ըլլար հայ հարուստ դասակարգի զզուելի անհոգութեան, պիտի չպոռա՞ր անոնց երեսին.—

«Իր ազգն ու հայրենիքը չսիրող անձը մարդկային կեանքի մէջ ապրելու իրաւունք պիտի չունենայ»:

Այսպէս կը խօսէր Հայրիկ, եւ այդ խօսքերը կը լսէին Պոլսեցիները, որոնք խռնուած էին, եւ այնքան բազմութիւն որ ըստ պատմիչին՝ շատերը եկեղեցւոյ դռնէն դուրս մնացեր էին:

Այդ քարոզը լսողներուն մէջ կը նըշմարուէին ատենին առջեւ՝ Արքունի ճարտարապետ Կարապետ Ամիրայ Պալեան եւ արքունի վաճառական Յովհաննէս Պէյ Տատեան: Այս երկուքին աչքին մէջ նայելով Խրիմեան Հայրիկ՝ կրակոտ բերանը կը բանար եւ կ'ըսէր.—

«Ո՛վ արքունի վաճառական, քու ամբարած վաճառէդ քիչ մըն ալ Հայաստանցի Հայերուս տուր, որ գործածենք մեր թշնամիներուն դէմ»:

Ի՞նչ պիտի ըսէր այժմեան գաղութահայ դասակարգէն այն դաւառացի սելու, թէ Հայրիկ խելքը կորսնցուցեր զէն» չարժելով դրամ կը դիզեր, բայց այսօր «Հայ կոչուիլ» չուզեր, ու երբ անոր կը ներկայանայ զարիպ, թըշուառ, անտէր մատաղատի մը, զայն դռնէն վռնտել կուտայ:

Ես ձեզ կ'ապահովցնեմ, որ այդ «փառլընին» պիտի համարձակէր ըհարուստ «փառլընին», որ «էնտա - է, փակելու է անոր բերանը: «Ի՞նչ կ'ըսէ Թուրքը, երկու հոգի մնացեր են մեզմէ, զանոնք ալ սրէ կ'անցընեն կը լմննայ...»: Այս է իր փախուստի ճամբան:

×

Օտարութեան մէջ, «ուր հաց կայ, հոն կեանք կայ» ըսող գաղթական հարուստը, ինչպէս կրնայ ազգասէր մնալ, ինչպէս Հայուն տառապանքովը կրնայ հետաքրքրուիլ: Պոլսոյ մէջ, երբ կրնամ ըսել բոլոր հայութիւնը, ամիրայէն սկսեալ դպրոցներու ամէնէն աղքատ տնակը, խանդավառ ազգասէրներ էին, Հայրիկ անոնց ազգասիրութեան կարեւորութիւն չտալով՝ կ'ըսէր եկեղեցւոյ բեմէն.—

«Հայ եղողը Հայաստանի հողին վըրայ միայն կը ճանչնայ թէ ինքզինքն եւ թէ ազգն ու հայրենիքը»:

Բայց այժմեան հայ գաղթական հարուստին հո՞ղն է իր ազգն ու հայրենիքը ճանչնալը:

Հայրենի՛ք, Հայաստա՛ն...:

Որո՞ւն հողը:

Ubi bene ibi patria...

×

Հայրենիքի սէրը, հայ հաւատքին հաւասար պարտաւորիչ էր: Կարելի չէր երազել Հայ մը որ իր հայրենիքը չսիրէր, իր ազգը չսիրէր: Մենք կը տեսնենք որ այս հողով մեծցեր, ապրեր ու մեռեր են այն Հայերն որ Հայ կոչուելու ազնուական հպարտութիւնը զգացեր են, որով անոնք ուր որ գաղթեր են, նուիրական պարտաւորութիւն համարած են նախ եկեղեցի շինել, դպրոց մը եւ տպարան մը հաստատել: Հարուստի կամ աղքատի խնդիր չկայ, ամէնհայ իր այդ վառարանները վառ պահեր է, ամէն մէկը իր վիճակին համեմատ նպաստեր է այդ եռատանին իր տունէն պակաս չըննել:

Հայրիկ, սակայն, ատով ալ գոհ չէ մնացած: Ձի գիտեր որ Հայը Հայ կը մնայ միայն իր հայ հողին վրայ, ինչպէս ան իր քարոզին ունկնդիր Կարապետ Պալեան ճարտարապետին կ'ուղղէր իր հրաշունչ բառերը եւ կ'ըսէր անոր.—

«Ո՛վ արքունի ճարտարապետ, բաւ է որ Սուլթանաց համար պալատներ շինես, եկուր քեզ Հայաստան տանիմ, հոն մեր նախնեաց աւերակներ շատ կան, եկուր, նորոգէ մեր փլած եւ կիսաւերակ ամրոցներ, բերդեր եւ պալատներ»:

Բնականաբար այս խօսքին վրայ խայտաց սրտէն հայ ճարտարապետ ամիրան, սակայն սուլթանին կասկած չներշնչելու համար կէս ձայնով ըսաւ Խրիմեան Հայրիկին, «Աման, Հայր Սուրբ, ոտքդ պագնինք, ատանկ մի՛ խօսիր, մեզ խորտակե՞լ կ'ուզես»:

Ընդհակառակն առհասարակ բոլոր ժողովուրդը Հայրիկի խօսքերով ելեկտրականացած չէին կրնար զսպել իրենց ներքին երջանկութիւնը: Ունկնդիր եւ ականատես մը այս առթիւ կը գրէ.

— «Գոհունակ դէմքեր, խորհրդաւոր նայուածքներ, վառվռուն աչքեր ուղղուած էին Հայաստանցի վարդապետին, որ բուռն ոգեւորութեամբ շարունակեց ու վերջացուց իր քարոզը»:

Արդ, պահ մը համարեցէք որ Եւրոպայի հայ գաղթականութեան մէջ Հայրիկ տուած ըլլար այդ քարոզը: Որքա՜ն իրարանցում, որքա՜ն քաշքշուկ: Եւ Հայրիկ պիտի կարենա՞ր դիմադրել «փառլընի»ներու չարամիտ հալածանքներուն:

Ես կ'ըսեմ որ Հայրիկ ոչ միայն պիտի տուժէր, այլեւ արժանավայել դաս մըն ալ պիտի տար անոնց, Յուսիկ Հայրապետին նման բռնկած՝ քաջախիզախ համարձակութեամբ այդ նոր Տիրաններուն կուռքը պիտի կործանէր, անոնց գլխուն վրայ պիտի կոտրէր իրենց «չարչըճիի էնտաղէն»:

Տէ՛ր, զա՛րկ կ'ըսէ Ս. Գիրքը, զարկ անզգամին ըստ իր անզգամութեան: Հայութեան մէջ ո՞վ աւելի անզգամ է քան այն որ լրբութիւնը կ'ունենայ ըսելու «Ես Հայ չեմ»:

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

ԵՍ ՈՒ ԴՈՒՆ

— oo —

(ՀԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ)

Պատուհանէս դուրս հանդիպակաց բլրակներուն վրայ ինկած է աշունը բոլոր հեւքով: Կանանչութիւնը փոխեր է իր գոյները: Քօսոտեր են պտղատու ծառերը: Հեռուն, չահոքրամներ, ճերմակ, կարմրագոյն, կը դողդղան վախկոտ արեւին շողերուն տակ: Կաղամախիներէն տերեւներ կը թափին եւ հողմավար կը խշրտան ճամբաներուն եզերքը: Խոնաւ ու մռայլ շունչ մը բռնած է ամէն կողմ:

Հոգիս կը դառնայ դէպի երկիրս, ուր աշունները գեղեցիկ էին ու հոգեպարար: Այնտեղ արեւը բարկ էր ու բարի: Մառախուղը չէր թրջեր տուն ու տանիք: Եւ մոռցուած աշուններուն ոժգոյն պաստառին վրայ քաղցր ու գրաւիչ պատկեր մը կը նկարուի, թափանցիկ ու շքեղ գոյներով:

×

Կէսօրը անցած է: Արեւը զանգակատան քառաթեւ խաչին ոսկիին հետ կը սիրուըտի: Մօրեղբայրս, Տիգրանիկ, երկար ու բարակ ձող մը բռնած՝ կ'աշխատի վար թափել նունիներէն հասած ու ճեղքրտած պտուղները: Մեծ հայրըս ներքնասենեակէն դուրս կ'ելլէ՝ որսի հրացանը ուսին: Աչքով նշան կ'ընէ մեզի: Կը պատրաստուինք իրեն հետեւելու: Մեծ մայրս կ'արգիլէ: Տիգրանիկը իր կրտսեր մէկհատիկ մանչ զաւակն է, ուխտերով աշխարհ եկած: Մենք արդէն փողոցի դռնէն դուրս կը թռչինք եւ կը լսենք անվերջ կշտամբանքներ, անօգուտ մեղադրանքներ մեծ հօրս հասցէին, որ չի մոռնար երիտասարդութիւնը, յամառ սիրահար մը որսի:

Դուրս կ'ելլենք քաղաքին հարաւառեւմտեան դռնէն մը կ'իջնենք «Ես ու Դուն»ին բեմտեան պարիսպներէն: Կարճ զառիվարէջը: Մեծ հայրս կը յառաջանայ ծառաստաններուն խորը: Կը նայիմ իր ետեւէն: Ուսերը կքած են քիչ մը, բայց ան կը քալէ ուղիղ եւ ծանր: Հրացանին փողը կը փայլի արեւին մէջ: Ինք շատ կը սիրէ հրացանը: Անոր կապուած են իր երիտասարդ օրերու մտերիմ յոյզերն ու արկածախնդրութիւնները:

Ծառազարդ ու ծաղկառատ է պարտէզը: Մշտահոս ականակիտ ակունքներ կան հոն: Անանուխի, չահաստղամի բոյրերով լեցուած է միջոցը: Պատուտակները կարմրեր՝ զամբիւղաձեւ կախուեր են ուռիներէն: Վայրի թխագոյն տատրակներ, կապտորակ աղաւնիներ երամ երամ կը նային ջուրերուն վրայ: Հաստաբուն փշատի մը, վարդանոցին մօտ, պահակ է կանգնած:

Մենք ծանօթ ենք այս դրախտային վայրերուն: Եկած ենք գարնան այն ամսուն, երբ պարիսպներու լերկ քարերն անգամ ծաղիկ կը ծնին: Հոս, դմայլումով ունկնդրած ենք սոխակին երգին: Հոս են պատմեր մեզի անոր սիրոյ եւ վիշտի հեքեաթները:

Ծաղկաթուփին քով՝ կը հսկէ ան արթուն, երգելով հրավառ մեղեդիներ: Նախանձոտ յաւերժահարսները, սակայն, կ'երկնցնեն մայիսի կարճ գիշերը: Եւ ահա, յոգնած պարտասած, սիրահարին քունը կը տանի: Պահիկ մը չանցած՝ կը բացուի վարդը: Եւ երբ կ'արթննայ սոխակը կուլա՜յ կուլա՜յ յուսահատ...:

Մենք օր մը նոյնիսկ տեսանք լալը: Անոր արցունքներուն բիւրեղացած կաթիլները ինկեր էին վարդի թուփին վրայ...:

Տիգրանիկը այծեամի պէս ծառերն ի վեր կը շուլլուի: Կը լսեմ մեծ հօրս հրացանին որոտը եւ սիրտս կը դողայ: Ծուխը թուխպ ամպի մը նման կը գալարուի, ծառերուն գագաթներէն վեր, յամրընթաց: Թռչունները խրտչած՝ սարսափահար տեղ կը փոխեն ճիւղէ ճիւղ: Բոպիկ պզտիկ հովուուհի մը ուլիկները արածելու բերեր է: Անոնք կը ցատկրտեն եւ կը կրծեն մատղաշ տաւղոյները Ջրեղերքին մօտ:

Կը տեսնեմ «Եօթը եղբայրները»:

Միեւնոյն ձեւով եւ բարձրութեամբ կը կանգնին այս ամրոցները կոնաձեւ ցցուածքներով եւ իրարու կը կապուին 100 մեթր հեռաւորութիւն ունեցող ողորկ պատնէշներով: Ամբողջ պարիսպները՝ դուրսէն այս ձեւով կը շրջապատեն քաղաքը: Իսկ ներսէն քարէ սանդուխներ կը բարձրանան զանազան մեծ ու պզտիկ բաժանումներու մէջ, որոնք կը կազմեն պարիսպներուն ներքնամասերը: Ժամանակին, երբ Տիգրանակերտի բնակչութիւնը անհամեմատ աճեր է, այդ ամրոցները ծառայած են իբրեւ բնակելի տուներ եւ ցորենի շտեմարաններ: Պաշարումներու ժամանակ, անոնք յատկացուած են զինուորներուն: 1916—17ին, Վանի, Պիթլիսի եւ Խընուսի թուրք գաղթականներուն ապաստանարան:

Տիգրանիկը կուգայ վայրի կաղիններ, փշատներ գոգը լեցուցած: Ուրախ է: Երբ հասակը քիչ մը աւելի բարձրանայ եւ դաստակները լայննան, ինքն իր սեփական հրացանը պիտի ունենայ: Հայրիկը այդպէս խոստացած է: Որսի պիտի ելլէ: Երբ ձիւնը ծածկէ երկիրը, բուստէ կտուցով կաքաւներ կը կարկաչեն հոս: Ողջ ողջ պիտի բռնէ զանոնք: «Ես ու Դուն»ի պարտէզին յաւերժահարսերն են, որ կաքաւ կը ձեւանան խաբելու համար նորատի որսկանները: Եւ կը պատմէ զանազան առասպելներ, կախարդիչ ու դիւցազնական, որոնց ամէնուն ալ կը հաւատամ եւ հոգիս կը լեցուի յոյզերով ու սարսուռով:

Փշատիի բունին քովիկը կը սեղմուինք իրարու մօտ: Հրացանը կ'որոտայ: Արձագանգը, խուլ եւ ծանր, կը զարնուի «Եօթը եղբայրներ»ու մամռապատ կուրծքին, ուր արեւը ոստայն կը հիւսէ:

Ինծի կը թուի թէ կը զգամ հին օրերու մարտական կոչ մը: Այս ամրութիւններուն վրայ հսկաներ կռուեր են մղած: Այստեղ հնչած են պատերազմի շեփորներ: Ձօճեր են նիզակներ: Եւ նետերու շչահիւնին մէջ ջարդուեր են բանակներ: Դիտապաստ ինկած է թշնամին, հեթանոս աշխարհակալներու դրօշին տակ:

Կ'ըսեն թէ «Եօթը եղբայրներ»ը անխոցելի մնացած են իրենց շինութենէն ի վեր: Անոնց ոեւէ անկիւնէն քար մը անգամ չէ փրթած տարիներու ընթացքին: Անաղարտ կը մնան սեպաձեւ արձանագրութիւնները: Այսպէս պարիսպներու ճարտարապետութեան գլուխ - գործոցը կը համարուին: Ու սրտայոյզ աւանդութիւն մը զանոնք կը կապէ «Ես ու Դուն»ի պարտէզին եւ ակերուն հետ:

Գարնան եւ աշնան կրկնակ գեղեցկութիւնները, երբ շունչ ու բոյր կուտան բնութեան, Տիգրանակերտցիները դուրսը վայելքի կ'ելլեն: Կ'անցնին «Եօթը եղբայրներու» պարիսպներուն տակէն: Եւ կը նորոգուի, ողի կ'առնէ աւանդութիւնը, դարէ դար կը պատմուի, այսպէս:

×

Մեծ եւ աննախընթաց խանդավառութիւն՝ երբ կ'աւարտի Տիգրանակերտի պարիսպներուն շինութիւնը: Կը հաւաքուին քաղաքին գլխաւորները, արուեստագէտները, ծերերը, իշխանները եւ թագաւորին հրամանով կը նստին ժողովի: Տարիներու անդուլ ու յարատեւ աշխատանքով՝ անառիկ դարձած է մայրաքաղաքը: Կը կանչուին բոլոր այն ճարտարապետները, որոնք ղեկավարեցին եւ հազարաւոր բանուորներ գործի լծեցին: Իւրաքանչիւրին արժանի տիտղոսներ եւ պատուանշաններ պիտի տրուէին: Քննութենէ կ'անցընեն ամբողջ շինութիւնը չորս դուռերով բոլորաձեւ պարիսպին: Կը յայտնուի, որ հարաւէն արեւմուտք իրարու միացած եօթը ամրոցները գերազանցօրէն անբաղդատելի են: Այդ միանման եւ հոյակապ շինուածքները կը կոչեն «Եօթը եղբայրներ»: Մէջտեղ կը կանչեն անոնց ճարտարապետը, երիտասարդ եւ գեղանմօրուս աշկերտ մը, մէկը հռչակաւոր վարպետի մը բազմաթիւ աշկերտներէն:

Կը սարքուին աննախընթաց հանդիսութիւններ, ժողովրդական խրախճանքի սեղաններ: Արքայական մունետիկները ամէնուն կը ծանուցանեն նոր եւ մեծանուն ճարտարապետ աշկերտին անունը: Արքունական նուագածուները գովքը կը հիւսեն անոր: Աղջիկները երգելով կը պարեն ու կը պանծացնեն երիտասարդ տաղանդը: Հանդիսութիւնը կը տեւէ, այսպէս, 40 օր 40 գիշեր:

Կը նախանձի վարպետը: Իր փառքը ինկած է այլեւս: Ոչ ոք կը մեծարէ զինքը: Կը փակուի տանը մէջ: Սուտ հիւանդ կը ձեւանայ: Սրտին մէջ բոյն կը դնէ անհեւալ մախանքը, որ կը կրծէ զինքը: Կը ճգնի փնտռել միջոց մը, որով կարելի ըլլայ անհետացնել աշկերտը:

Արեւոտ օր մը, աշկերտը այցելութեան կ'երթայ իր վարպետին: Այս վերջինը պտոյտ մը պատրուակելով կը բարձրանայ «Եօթը եղբայրներ»ուն վրայ, աշկերտը հետը առած:

Հրաշալի է տեսարանը: Երանութեան եւ բարիքներու աղբիւրը՝ բնութիւնը կը յորդի վարը: Աշխարհը լայն է եւ ազատ, վայելքը ձրի եւ առատ: Իրենք յաղթողներ՝ Արեւ աստուածութեան յաւիտենական շնորհին տակ:

Կախարդական է պահը: Հաճելի է կեանքը եւ հեշտ:

Աշկերտը հմայուած է: Վարպետը կ'օգտագործէ առիթը: Շողոքորթ լեզուով իր սքանչացումը կը յայտնէ անոր գործին մասին եւ ուրախութիւն՝ իր յաջողութիւններուն, տիտղոսներուն համար եւ կամաց կամաց զայն կը բերէ պարիսպին եզրը: Հիանալի է, արդարեւ, անոր ձեռագործ աշխատանքը:

Աշկերտը նախազգացումով մը գլուխը կը դարձնէ վարպետին: Անոր աչքերուն մէջ կը կարդայ զարհուրելի դաւը: Նողկալի է վարպետին կեցուածքը, ճիշդ իր ետեւը: Կը հասկնայ թէ պիտի չկարենայ ինքզինքը պաշտպանել: Ուստի, գերմարդկային ճիգով մը կ'երկնցնէ իր հուժկու բազուկը դէպի ստորը եւ զայն իրեն քաշելով՝ կ'ըսէ.

— Վարպե՛տ, ես ու դուն...:

Եւ երկուքը մէկ՝ պարիսպէն վար կ'իյնան թաւալգլոր: Կ'ըսեն թէ վարպետին մարմինը, ծանրաշարժ ու զանգուածեղ, ջարդ ու փշուր կ'ըլլայ ինկած տեղը: Մինչ աշկերտինը՝ կը ճախրէ դէպի պարտէզ, ուր անոր արեան կարմիր շիթերէն ակեր կը բխին եւ կը կոչուին «Ես ու դուն»:

×

Արեւը հակած է մարամուտ: Դադրած է հրացանի որոտը: Հորիզոնը կը բոցավառի, կը դունատի եւ կը հանգչի: Մեծ հայրս մեզի կուգայ գոհունակ դէմքով: Խաղաղութիւն կը մնջեն թռչունները ու կը թառին ճիւղերուն վրայ: Տիգրանիկը կը վազէ եւ որսի մախաղը կ'առնէ եւ հպարտութեամբ ուսէն վար կը ձգէ:

Կը բարձրանանք զառիվերը: Հեթանոս օրերու այս հին աւանդութիւնը մարմին կառնէ: Կը տեսնեմ երկու հսկաներ բարձրաբերձ պարիսպներուն վրայ կեցած,— վարպետը՝ տրտում, աղէբեկ մօրուքով, նախանձէն կուրցած, կիրքէն մոլեգնած, ահաւոր զղջումով մը անդունդն ի վար կը նայի եւ կը չքանայ յանկարծ: Աշկերտը — ժպտուն, միամիտ ու ներող, որ մահը կը դիմագրաւէ յաւիտենական ճախրանքով մը:

Գորշ ու մութ ամպեր կը կախուին բլրակներուն վրայ: Դեղնած տերեւները հողմակոծ կը քշուին: Կը սրփան չահոքրամները յոգնած ու վհատ: Բարակ ու ցուրտ անձրեւ մը կը սողայ: Պատուհանս կը գոցեմ:

Իմ երկրիս կարօտը աւելի քան երբեք մտերիմ յոյզերով կը լեցնէ հոգիս:

«Ես ու դուն», անցեալ փառքերու, հեթանոս յուշերու պարտէզ, ուր, հիմա, դարձեալ կը գլգլան ակերդ յամառ, յաւերժական ու անդուլ, փաստելով պատմութեան հրաշքները եւ անմեղ աւանդութիւնները իմ չքնաղ երկրի:

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Տեսարանը կը ներկայացնէ Պոլիս, Տոլմա Պաղչէի պալատին մէկ սենեակը, ուր մահիճի մը մէջ պառկած է Քէմալ Աթաթիւրք, ծանր հիւանդ: Թուրք հանրապետութեան նախագահը ինկած է խորունկ քունի մը մէջ. մերթ կը տքայ, մերթ ալ կը զառանցէ: Լռութիւն: Բժիշկները յուսակտուր: Հիւանդը բոլորած են Անգարայէն եկած գործավարները: Բոլորին դէմքին վրայ տխրութեան մրցում կը կատարուի: Ոմանք ծունկի եկած են մահիճին քովերը ու արտասուքով կը հետեւին մեծ հիւանդին պզտիկ շարժումներուն: Երեք հիւանդապահուհիներ մտադրած են անձնապահ ըլլալ եթէ Թրքաց Հայրը փչէ իր վերջին շունչը: Լռութիւն: Հիւանդին դէմքին վրայ, ճիշդ քիթին ծայրը, կը թառի ճանճ մը: Քսան բազուկներ կ'երկարին վանելու համար ճանճը: Աներես կենդանին կրկին կուգայ ու կը թառի Աթաթիւրքի ստորին չրթունքին ծայրը, շաքարոտ մաս մը գտած այնտեղ: Հիւանդին չրթունքը կը թրթռայ: Քսան գայթակղած բազուկներ, ամէն կողմէ կ'երկարին անպատկառ կենդանին հեռացնելու համար: Ճանճը կը փախչի ու կ'երթայ կը թառի հիւանդապահուհիի մը գլխուն վրայ: Երմատական նախարարը տիփ կէս մը գոցելով կ'որսայ ճանճը, ցուցնելով հիւանդապահուհին գլուխը: Ուրիշ ճանճեր կուգան: Բժիշկ մը եւ դեղագործ մը ճանճ կը բռնեն: Լռութիւն եւ անշարժութիւն: Պահը վսեմ է դարձեալ: Ցանկարծ բարձին վրայ արքայական քայլերով կը յառաջանայ դէր մլուկ մը: Դատական գործավարը տեղն ու տեղը կը ճզմէ զայն: Ընդհանուր գոհունակութիւն: Հիւանդին դէմքին վրայ կեանքն ու մահը կը գօտեմարտին: Աթաթիւրքի դիմագիծերը ցոյց կուտան մերթ ցաւի, յուսահատութեան մահատիպ արտայայտութիւններ, մերթ ալ կէս ժպտուն, հանդիստ տեսիլներ: Ու մէկէն, լու մը, կը սկսի պարել Աթաթիւրքի դէմքին վրայ: Նոր գայթակղութիւն ու նոր շարժումներ: Գործա-

---

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐ

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵՑԻ

(ՔՆԱՐԱԽԱՂ ՄԻՋԻՆ ԴԱՐԷՆ)

Գրեց՝ Յ. ՕՇԱԿԱՆ

— oo —

Առհասարակ դժուար, երբեմն ալ անկարելի փորձ մըն է զատել նոր երկասիրութիւնը հեղինակի մը, որ արդէն յաջողած է համբաւի լուսաբակ մը շինել իր անուան շուրջ: Հռչակը, շողարձակ յայտարարութեանց նման, անցորդներուն ուշադրութիւնը շլացնելով համերձ կը վրիպեցնէ, այսինքն կը դժուարացնէ յստակ եւ անկողմնակալ տեսողութիւնը:

Թէ ինչպէս կը ծնին, կ'ապրին, կը մեռնին կամ կ'անմահանան գրական համբաւները, չափազանց հետաքրքրաշարժ հարց մըն է, որ որքան գրական, նոյնքան ընկերային - հոգեբանական իրողութեանց կարգին մէջ կը մտնէ: Հոս տեղը չէ քրքրել այդ թընճուկը. ստոյգ է սակայն որ ոեւէ համբաւ, անգամ մը կազմուելէ վերջ, դատաստանի, նոյնիսկ նախապաշարումի ուժ կը ստանայ որ կ'արգիլէ մարդիկը տարկայօրէն ու չէզոքի մօտենալու խնդրոյ առարկայ հեղինակին: Ասիկա ստոյգ է մանաւանդ ժամանակակիցներուն պարագային: Աւելորդ է ըսել թէ քննադատները, պարզ գրախօս թէ խորաթափանց գրագէտ, զերծ չեն մարդկային այդ տկարութենէն: Ժամանակի անջրպետը միայն արժէքները կը մերկացնէ իրենց կեղծ շպարէն ու զանոնք կը ցուցադրէ իրենց հարազատ համեմատութիւններով:

Օշական մեր պարտէզի անտերունջ, անխնամ հողաթումբերէն վեր կը ցցուի բարձրուղէշ, գիսախռիւ ծառի մը նման: Զինքը պարուրող ամուլ մացառուտի, կամ նորացայտ մատաղատունկերու հետ հակադրութիւնը չափազանց ցայտուն է: Մոլորած, մենաւոր ըլլալու երեւոյթը ունի: Չէ՞ որ փոթորիկ մը, գիշեր մը, տապալեց իր շուրջ պարտէզին ծառերը, խնայելով իրեն՝ պատահմամբ: Արդ, կը մնայ մեր մօտ, մեր գլխուն վերեւ, քիչ մը խորթ մեզի, բայց կենդանի վկան յորդ շրջանի մը:

Իր համբաւը կը թուի ըլլալ անառարկելի, ինչպէս ազնիւ մետաղինը արժեզուրկ դրամներուն դիմաց:

Հարց է սակայն թէ մեր արդի սերունդին մօտ Օշականի համբաւը ի՞նչ չափով կը համապատասխանէ իրական եւ ճշգրիտ ճանաչողութեան մը: Յաճախ ականջալուր եղած եմ իր գրականութեան, իր ոճին, իր գրական գործին շուրջ բոլորովին հակոտնեայ դատումներու, թեր ու դէմ կարծիքներու: Դիտած եմ, սակայն, որ ընդհանրապէս այդ կարծիքները հիմնուած են մասնակի, չափազանց հարեւանցի քննութեան վրայ: Նորահաս սերունդէն ո՞վ կը յաւակնի լըջօրէն ուսումնասիրած ըլլալ Օշականի գործը, որ կը տարածուի քանի մը տասնամեակի միջեւ, ու գրական տարբեր մարզերու վրայ:

Անտարակոյս, Օշական մեր ժամանակակից գրականութեան ուշագրաւ, եզական «պարագայ»ներէն մին է, իր ազդեցութիւնը դեռ կը յապաղի մինչեւ այսօր: Բայց իր «համբաւ»ը, զոր ժառանգեցինք նախապատերազմեան շրջանէն, չի դադրիր այսօր կանխակալ կարծիք մը ըլլալէ, որքան ատեն որ չի կառչիր խղճամիտ ուսումնասիրութեան մը վրայ: Օշական արժանի է այդ լուրջ եւ խոր հետազօտութեան, որքան ալ իր գործին որոշ տարրերը, ոճը երբեմն խոժոռ ու խրտչեցուցիչ:

Օշականի Ստեփաննոս Սիւնեցի գործը, զոր ինք քնարախաղ կ'անուանէ, երեւան կը բերէ իր տաղանդին տարբեր մէկ սեւեռումը եւ միանգամայն իր ոճին տարբեր մէկ հէնքը: Հոն պիտի չգտնէք, զոր օրինակ, «Մնացորդաց»ի ոչ յորձանապտոյտ եւ խճողուն վերլուծումները, ոչ ալ լեզուին այն ծանր, լայնաշունչ ու վայրավատին ընթացքը որ կը յիշեցնէր խանձր ու հիւթեղ հեղուկի մը ծորումը:

«Ստեփաննոս Սիւնեցի»ն արդարեւ քնարաշունչ է եւ թաթաւուն՝ միսթիք զգայնութեամբ, լեզուն ալ՝ պատշաճելով խորքին՝ կ'ստոստէ թեթեւ ու թեւաւոր:

Այդ քնարախաղը կարելի է բաղդատել թերեւս միջնադարեան այն խորհրդախաղերուն, mystère կամ passion կոչուած կրօնական այն ներկայացումներուն, որոնցմով սկսած է գրեթէ թատերական շարժումը եւրոպական բազում երկիրներու մէջ: Այդ խաղերու ժողովրդականութիւնը, պիտի ըսեմ գեղջկականութիւնը հաշտուած՝ ճաշակներու բարեշրջման հետ, հասած է մինչեւ մեր օրերը:

Պէտք է ըսել որ մինչ այդ խորհրդախաղերը մեծ մասամբ վերարտադրութիւնը կը կազմեն աստուածաշնչական դրուագներուն, աւետարանական ոգեկոչումներուն, Օշական իր նիւթին տուած է աւելի լայն ու խոր շրջագիծ մը, բարոյատեսական, նոյնիսկ բնազանցական տարողութիւն մը: «Փասիոն»ները չէին վարաներ բեմ բարձրացնել դժոխքը, դրախտը, անդենականն ու սադենականը իրենց սեւ ու սպիտակ ոգիներով, Օշականի քով «դժոխքը» եւ «դրախտը» կը մնան մարդկային, հոգեկան, եւ հարցերը կը ներկայանան իրենց ճակատագրական համգամանքով:

Անհնար է ինձ ըսել թէ հեղինակը արդեօք հայ մատենագրական ոեւէ աղբիւր օգտագործա՞ծ է իբրեւ մեկնակէտ իր գործին (*). այդ հարցումն իսկ աւելորդ է, որովհետեւ, այդ քնարախաղը կը ներկայանայ մեզի չափազանց անձնական դրոշմով եւ մտացածին յղացումի ձեւին տակ:

Վեց տեսարաններ մեզի կը թելադրեն պատկերը կաթողիկէ վանական աշխարհի մը,— ըսենք միջնադարեան Սիւնեաց առհմաշխարհին,— զոր հեղինակին գրիչը եւ վրձինը վերացուցեր են գերիրական խորհրդապաշտ երկրի մը: Մարդիկ կը սահին սրբազան որմերու ստորոտէն, բառերը կը թափ-

---

(*) Նիւթը Օշական քաղած է մեր հին մատենագիրներէն Ստեփաննոս Օրբելեանի պատմութենէն (Պատմութիւն Նահանգին Սիսական)—քանի մը տարի առաջ Շ. Նարդունի այս էջերուն մէջ պատմած է այդ եղերական դրուագը, պատահած 1200 տարի առաջ, զոր վերականգնել փորձած է նաեւ Ալիշան, մինչ Օշական տարբեր ձեւ տուած: ԽՄԲ.

ՀԱՅԵԼԻԻՆ ԱՌՋԵՒ

Կը նայիմ միշտ մտածկոտ, կը նայի ինքն ալ ինծի՝
Հայելիին մէջէն՝ լուռ անծանօթ դէմք մը տխուր,
Բայց աչքերն իր սա խոշոր, վառ աչքերն իր սեւ, մաքուր,
Կարծես ծանօթ կը թուին, նոյնիսկ քիչ մ'ալ աւելի :

Ահա խորհուրդ մը, յանկարծ, մտքիս մէջէն ակամայ
Դուրս կը թռի բշտապով ինչպէս թռչնիկ մ'անառակ,
Ո՞վ է արդեօք այս տղան, որ, անժպիտ, շարունակ
Կը նայի ինծ ակնապիշ այս վայրկեանիս, ճիշտ հիմա :

Ճանչցա՛յ, ճանչցա՛յ, խե՛ղճ տղայ, որբ մըն է Հայ, տարագիր,
Որուն հետ, դեռ երէկ, սիրտս, ես ու սիրտս իմ պարմանի,
Մերկ ու բոկոտն, անօթի՝ անցանք գետե՛րը կարմիր . . . :

Բայց ո՛րքան շատ, ա՛հ, ո՛րքան այս հեգ տղան է հիւծեր,
Տե՛ս, խորշոմներ կան ճակտին, ու մազերուն վրայ սեւ՝
Ճերմակ փոշին ձիւնի պէս նկեր նստեր թեւ առ թեւ :

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

...ները կը լծուին գործի : Ժամերով ...մին բռնել լուն : Անօգուտ : ...ը կը պարտուի լուէն : Քսան ...ադամ սենեակին շրջանը կ'ընեն՝ ...ները համար լուն : Ա՛լ ոչ ոք կը ըղ...ռայի հիւանդով : Երբ յոգնած ու յու...սատ կը դառնան դէպի հիւանդը, ...լո՛չ՛ք, ան նստած է անկողնին մէջ ու կ'ըսէ .

— Պարզ է որ մահէս վերջ լուի մը ...ադամ պիտի չկրնաք յաղթել :

Նախարար մը կ'ըսէ .

— Չէ ասոր այլ յարեաւ :

Աթաթիւրք կը պատասխանէ .

— Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ :

Նախարարները կ'ըսեն .

— Օրհնեալ ըլլայ ձեր յարութիւնը :

Աթաթիւրք ծանրօրէն կը խօսի հե...ւեալ ձառը .

— Յաջորդ մը չկրցաք գտնել եւ ես գարձայ եա : Իբրեւ յաջորդ Իսմէթ Ինէօնիւն շատ հաստ է, Ֆեթհին շատ բարակ է, Ֆէվզի Չաքմաքը շատ երկար է, Րիւշտիւ Արասը շատ կարճ է : Մնացեալներն ալ շատ ծուռ են : Յաջորդս պէտք է ըլլայ սուր մէկը, միանգամայն կլոր, միանգամայն քառակուսի, քիչ մըն ալ եռանկիւն ու մանաւանդ զիկ զակ : Հանրապետութիւնը միշտ կինով մը կը ներկայացնեն արձանագործներն ու նկարիչները : Գիտէ՞ք ինչու : Որովհետեւ հանրապետութիւն մը, շատ անգամ, հանրակին մըն է : Այդ հանրակինը պահել գիտնալու համար նախագահ մը պէտք է ըլլայ պէղալը մէկը, եկած տէրէ պէյլիութենէ, էշկիյաութենէ : Կին մը կառավարել գիտցող մը, դիւրաւ կրնայ կառավարել մարդիկը : Յաջորդս չգտնուեցաւ, որով ես ալ ապրիլ ուզեցի ու ահա կ'ապրիմ : Ընդհանրապէս ուղեղը կարենալ է : Ամէն օրէնք ունի իր բացառութիւնը : Անշուշտ միշտ ուղեղը կարենալ չէ : Ես ուզեցի Թուրքիան արդիականացնել, սակայն, չկրցայ . . .

Գործավարները կ'ընդմիջեն ու կ'երգեն .

— Կրցաք, կրցաք, շատ լաւ կըր...ցաք, Հայր Թրքաց :

Աթաթիւրք կը շարունակէ .

— Մէջէն, եռեւէն, տակէն չկրցայ : Ներսէն սկսելու տեղ, սկսայ դուրսէն արդիականացնել : Զգէ որ մերինները ներս չունին, մէջ ալ չունին : Հիմա դուք սա սենեակին դուռը բացէք որպէսզի մեկնի Նորին Վեհափառութիւնը . . .

Գործավարները իրար կ'անցնին .

— Ո՞վ է Նորին Վեհափառութիւնը . . . Ծիռթութեան մէջ էք, Հայր, ալ հանրապետութիւն է, վեհափառութիւններ չկան մեր երկրին մէջ . . .

Աթաթիւրք կ'ըսէ քմծիծաղով մը .

— Երկիր մը որքան կ'ուզէ հանրապետական պետական թող ըլլայ՝ միշտ Նորին Վեհափառութիւնը ներկայ է : Անիկա ՄԱՀՆ է : Դուռը բացէք որ մեկնի : Այդպէ՛ս . . . : Մեկնեցաւ վեհափառը : Կաշառեցի զինքը : Իր եռեւէն պիտի ղրկեմ մեր փոխ առած դրամներէն հարիւր քսակ ոսկիներն ու հինգ հարիւր քսակ մարք : Մեր դրամը չընդունեց : Հիմա ալ գոցեցէք դուռը ու բացէք պատուհանը : Այդպէ՛ս . . . : Խոնարհեցէ՛ք : Թագուհին է որ ահա մտաւ պատուհանէն : Գիտէ՞ք թէ ո՛վ է սա թագուհի փառաց : Չէ թագուհին Սաբայի : Նէ կը կոչուի ԿԵԱՆՔ թագուհի : Վերմակս բացէք որ քովս գայ նստի : Օշարակ, պղտուղ, սուրճ, սիկարէթ ու ոսկի բերէք : ԿԵԱՆՔն ալ կաշառելու է : Ամէն բան կաշառքով կ'ըլլայ : Ժողովուրդը առաջ պետական պաշտօնեաները կը կաշառէր : Հիմա ժողովուրդը կառավարութիւնն է որ կը կաշառէ : Աւելի ճիշդը կառավարութիւնը ինք է որ կը պահանջէ կաշառք : Հանրապետական կառավարութիւնները երբ կաշառք կ'ընդունին, միապետականները ինչո՞ւ չընդունին : ՄԱՀը եւ ԿԵԱՆՔը երկու միապետականներ են : Օշարակ բերէք ըսի, այլ մանաւանդ ՕՂԻ, ՕՂԻ, ՕՂԻ : Ամէն մարդ իր գործին գլուխը թող երթայ : Ես ալ օղիի սեղանին գլուխը ԿԵԱՆՔ թագուհիին հետ : Դեռ խմելիք օղի ունիմ եղեր . . . : Դեռ ուտելիք աղանդերներ ունիմ : Դեռ շատ վարունգներ պիտի ուտեմ ու կերցնեմ : Տակաւին շատ բողկեր, լուբիաներ, ուլականջներ, լեարդներ ու գլուխներ կան ճաշակելիք : Կատակերգութիւնը դեռ չէ վերջացած : Դեռ լաւ արար մը կայ : Տակաւին պիտի խնդամ ու խնդացնեմ . . . : Ա՛լ հեռացէք : ԿԵԱՆՔԻՆ հետ մինակ թողուցէք զիս : Ան ինծի ըսելիք ունի, ես ալ անոր ըսելիք ունիմ : Սա ալ ըսեմ որ եթէ դուրս ելած ատեննիդ Նորին Վեհափառութիւն ՄԱՀը փողոցի դրան առջեւ գտնէք՝ կաշառեցէք ու չիտակ Մոսկուա ղրկեցէք :

Գործավարները կ'ըսեն .

— Մեր գլխուն վրայ : Այսօրուան համար վերջին հրաման մը կամ պատգամ մը ունի՞ք :

— Այո՛ : Բարեւ ըրէք տիկին Թուրք Հանրապետութեան եւ իր օրիորդ աղջկան Հաթային ու ըսէք որ պիտի անկեմ նոր ցից մը աշխարհի վրայ : (Տիւնեայա եէնի պիր քազըք թաքաճայըմ :) Ժողովուրդին ալ իմաց տուէք այս տնկուելիք ցիցի մասին : Ժողովուրդը թող աղօթէ կեանքիս համար, որովհետեւ յաջորդս կրնայ ինքը ցիցի վերածուիլ եւ ցցել ամէնքդ : Դեռ այս երկիրը ամէն յարմարութիւն ունի ցցատան ըլլալու համար : Մարդոց մէջ պէտք եղածէն աւելի փայտ կայ :

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Կերպարուեստը Թուրքիոյ մէջ

«Թայմզ»ի բացառիկ թիւին մէջ, ուրկէ ամփոփումներ կատարեցինք վերջերս, Թուրք թղթակից մը կը խօսի Թուրքերու կերպարուեստի անցեալ շքեղութեան եւ ապագայ անկախ զարգացման հնարաւորութիւններուն վրայ : Այս յօդուածէն քաղուածաբար կու տանք հետեւեալ յատկանշական մասերը, միշտ վերապահ մնալով կարգ մը կէտերու մասին .—

Ուր որ Թրքական ցեղը հաստատուեցաւ կեդրոնական Ասիոյ իր նախնական բնակավայրէն դուրս գալէ ետք, ամէն տեղ ալ հիմնեց քաղաքակրթութիւններ, որոնք այսօր կ'ուսումնասիրուին պատմագէտներու կողմէ իբրեւ առանձնայատուկ ամբողջութիւններ :

Թուրքերը ունէին, Թրքական Կուէքներու կայսրութեան վերջին շրջանին, արուեստի գործեր, որոնցմէ նշանաւոր են Օրհոնի արձանագրութեանց մօտ գտնուած արձանները, Քս. է առաջ 732—735 ժամանակաշրջանէն, հիւսիս - արեւելեան Մոնկոլիոյ մէջ : Քոչակի (Հոչօ) Իւկուր քաղաքի յիշատակարանները, որոնք նկարազարդուած են Ֆոն լը Քոքի կողմէ, ցոյց կու տան յստակօրէն, թէ Թուրք ցեղախումբը ունէր սքանչելի ու շքեղ արուեստ : Երբ որմանկարի արուեստը ուսումնասիրենք, կը տեսնենք որ իսլամական կրօնը յանկարծ խափանած է այս տաղանդը, կենդանի ձեւեր նկարելու մասին իր դրած անողոք արգելքով :

Պէտք է աւելցնել, որ իսլամութիւնը անդարմանելի ամլութեան դատապարտեց Թրք. արձանագործութիւնն ու քանդակագործութիւնը : Իսլամութենէն առաջ այս արուեստները շատ կարեւոր տեղ կը գրաւէին Թրքութիւնը կազմող բոլոր ազգագրական միութիւններու կեանքին մէջ : Անկէ ասդին, արձանագործութիւնը վերածուեցաւ պարզապէս սելճուքեան շրջանին գերեզմանաքարերը զարդարելու պարզ արուեստի մը, նկարչութիւնն ու գծագրութիւնը սահմանափակուեցան միմիայն ձեռագիրները զարդագրելու մէջ, իսկ ճարտարապետութեան մէջ մնացին միայն բարձրաքանդակն ու որմանկարը :

Ասոնց փոխարէն, Թրքական մանրանկարչութիւնը յաջողեցաւ ստեղծել վերասլաց ու վեհ գեղեցկութիւններ : Այս արուեստը ծաղկեցաւ զանազան երկիրներու մէջ, պալատներու եւ դղեակներու շրջանակներու մէջ, Թուրքերու կողմէ հիմնուած արուեստի կեդրոններու մէջ : Այս արուեստը կատարելութեան հասաւ օսմանեան կայսրութեան օրերուն : Օսմանեան մանրանկարչութիւնը կը զատորոշուի ուրիշներէ իր մաքրութեամբ եւ երանգի յստակութեամբ : Այստեղ արուեստագէտը այլեւս փոխ առնուած կամ սորվուած ձեւերու աշկերտ մը չէ, ինչպէս կեդրոնական Ասիոյ կամ Ադրպէճանի մէջ, այլ առաւելապէս գոյներու վարպետ մը եւ ամենօրեայ կեանքի սուր դիտող մը : Թրքական թանգարաններու եւ գրադարաններու մէջ գոյութիւն ունին այսօր հաւաքածոներ, որոնք մանրանկարչութեան գերազանց արուեստի մը ցուցարարներն են :

Հակառակ այս բոլորին, արեւմտեան Թուրքերը շուտով սկսան հետաքրքրուիլ եւրոպական նկարչութեամբ : Մուհամմէտ Բ. հրաւիրեց վենետիկեան նկարիչ Ճիովաննի Պելլինին, որ գայ Պոլիս եւ դիմանկարէ զինք : Ժամանակակից դիւանաթուղթերու մէջ կը յիշատակուի, թէ արքայական պալատին կից արուեստանոցներու մէջ աշակերտներ կը մարզէին այս արուեստին համար : Եւրոպայէն բերուած են շատ ուրիշ արուեստագէտներ եւս : Ասոնց գործերը այժմ ամփոփուած են Թոփ Գափուի պալատին մէջ, որ տակաւին հանրութեան առջեւ բաց չէ :

Բայց եւրոպական նկարչութիւնը երբեք ալ այնքան ջերմ ընդունելութիւն չգտաւ պալատի շրջանակներու մէջ, որ կարենար ազգային արուեստի հիմք ծառայել : Թոփ - Գափուի պալատի գրադարանին մէջ պահուած 17րդ դարու ալպոմները կը պարունակեն Փունչէնէլլոյի նկարները, ինչպէս նաեւ իշխաններու եւ պարուհիներու դիմանկարներ : Բայց ասիկա կրցած չէ փոխել հին աւանդութեան ըմբռնումը : Այսպիսի յոր փոփոխութիւն մը կապուած էր ընկերային յեղաշրջման հետ :

Այս ուղղութեամբ առաջին փորձը կատարուեցաւ 18րդ դարու վերջերը, Ճարտարագիտական Դպրոցի գծագրութեանց մէջ, յետոյ, 40 տարի ետք, Զինուորական Վարժարանի գծագրութեանց մէջ : Իրականութեան մէջ արդէն եւրոպական իմաստով առաջին Թուրք նկարիչները այս դպրոցներու աշակերտները եղան : Յաջորդ սերունդներու մէջ երեւելի հանդիսացան Շէքէր Ահմէտ փաշա (1841-1907), Օսման Համտի պէյ (1841-1910), Սիւլէյման Սէյիտ պէյ (1841 - 1913) եւ Հիւսէյն Զէքայի փաշա (1860-1919), բոլորն ալ ուսած Եւրոպայի մէջ : Ասոնցմէ միայն Համտի պէյ զբաղեցաւ իմբրանկարչութեամբ : Ան թողուց գործեր, որոնք նկարագեղ ու վիպական Արեւելքը կը պատկերացնեն : Ան իբրեւ գոյնի վարպետ եւս առաջնակարգ հանդիսացաւ : Ան ոչ միայն նկարիչ եղաւ, այլ նաեւ հիմնեց Սթամպուլի հնութեանց թանգարանը եւ գեղարուեստից վարժարանը :

1908ի յեղափոխութենէն ետք շատ մը աշակերտներ ղրկուեցան Եւրոպա, հետեւելու արուեստներու : Ասոնք բոլորն ալ հետեւեցան տպաւորական արուեստին : Նոր սերունդը այլեւս չէր գոհանար բնանկարներ, կայուն կեանք ու պատահական իմբրանկարներ նկարելով : Մնած էր Թրքական նկարչութիւնը, իրականութեանց հետ սերտ շփման մէջ :

Այս սերունդն է, որ արուեստի ջահը բարձր կը բռնէ հանրապետական վարչակարգի հաստատումէն ասդին : Նոր կառավարութիւնը կը ղրկէ Եւրոպա բազմաթիւ աշակերտներ, ինչպէս նաեւ ամէն ջանք կը թափէ կերպարանափոխելու արուեստի հաստատութիւնները : Ան արդէն Արուեստի վարժարանը այժմ զետեղած է Ֆընտըգլըի պալատին մէջ, որ նախապէս Երեսփոխանական ժողովատեղի էր : Եւրոպական մասնագէտ մը հրաւիրուած է ճարտարապետական ճիւղին համար : Կազմուած է զարդարուեստի համար մասնաւոր բաժանմունք մը : Դպրոցը վերածուած է Գեղարուեստական Ակադեմիայի : Տոլմապաղչէի պալատին մէջ Աթաթիւրք ինքը բացումը կատարեց 1937 սեպտեմբերին, արձանագործութեան ու նկարչութեան թանգարանի մը, որ նշան է թէ հանրապետական վարչակարգը ինչ ջերմ խնամք կը տանի արուեստի զարգացման գործին :

Թրքական արձանագործութիւնը ըսկաւ զարգանալ միայն այն ատեն, երբ Թոլլատու եւ քաջալերական պայմաններ գտաւ քէմալական վարչակարգի հաստատումէն ասդին : Կարելի է նոյնիսկ ըսել, թէ ան ծնաւ այն օրը, երբ բազմաթիւ Թրքական քաղաքներ որոշեցին Աթաթիւրքի արձանները կանգնել : Այս արձաններու կերտումին մէջ Թուրք արուեստագէտները ազդուած են գլխաւորաբար Տէսփիւյէ, Պուրտէլէ, Մայեոլէ, Ռոտէնէ եւ Քոլպէ :

Այժմ արդէն Թրքական կերպարուեստը անցած է փորձնական շրջանէն եւ մտած է փուլի մը մէջ, որ ամէն հաւաստիք կ'ընծայէ ըսելու, թէ պիտի հասնի շուտով անկախ արուեստի մակարդակին, իւրայատուկ դրոշմով եւ նկարագրով :

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՖՐԱՆՍԻՍ ԺԱՄ

Ֆրանսիս Ժամ ծնած է 2 Դեկտեմբեր 1868ին, Պիրէնեան լեռնաշխարհին մէջ, Թուռնէ : Իր ուսումը աւարտած է Պոոյի մէջ, ուր քիչ մնաց նուիրուէր նոտարութեան ասպարէզին — հայրը նոտար էր, — բայց իր աշխոյժ նկարագիրը, վառ երեւակայութիւնը, այլ մանաւանդ հեռաւոր երկիրներ ճամբորդելու երազները թոյլ պիտի չտային որ նստէր փոշոտ սենեակի մը մէջ եւ քնանար թուղթի ծրարներու վրայ : Ընտանիքին մէջ, մանուկի իր հոգին լեցուցած էին արդէն Անթիլեան դրախտային կղզիներու կախարդանքով ու հէքեաթներով, — մեծ հայրը բժիշկ էր այնտեղ : Եւ Ֆրանսիս Ժամ մենութեան պահեր կը փնտռէր, ընկեր կ'առնէր եւ անտառները կը մտնէր՝ երազելու համար այդ կախարդական աշխարհը : Այսպէս կը մտերմանայ բնութեան հետ, բնապատմութեան ուսուցիչի մը պէս սորվելով ծաղիկներուն անունները, ուսումնասիրելով թռչուններուն կեանքը : Կը սկսի գրել նախ բանաստեղծութիւններ, որոնք լոյս կ'ընծայէ տետրակներով (1894), յետոյ կը միացնէ հատորի մը մէջ (De l'angélus de l'aube à l'angélus du soir, 1898) : Այս հատորին պիտի հետեւէին շուտով ուրիշներ, որոնց թիւը շատ է եւ կարելի չէ յիշել բոլորը :

Բարբարոն պարզամտութիւն մը կը լեցնէր այդ հատորը, անսեթեւեթ եւ ինքնաբուխ արուեստ մը, որ կարծես նմանաձայնութիւն կը փորձէ առուակներու կարկաչին, հովին սօսափիւնին, թռչուններու ճռուողիւնին հետ : Բայց այդ արուեստին վրայ որոշ դեր կը կատարէր Ֆրանսուա Քոփէի ազդեցութիւնը : Եւ խորհիլ որ ֆրանսական բանաստեղծութիւնը մեծ ճիգ մը կ'ընէր արուեստը ազատագրելու Պառնասեաններու ազդեցութենէն : Ի վերջոյ սակայն Ֆրանսիս Ժամի պարզունակ ոճը համակրանք ստեղծեց, նոյնիսկ դպրոց չինեց, — 1897 Մարտ ամսուան մէջ «Մէրքիւր տը Ֆրանս» կը հրատարակէր «Ժամմիզմի» գրական դպրոցին հանգանակը (այդ շրջանին՝ գրական դպրոց մը կը բուսնէր ամէն ամիս) : Շուտով Ժամմիզմի հետեւեցան կարեւոր ուժեր, այնքան որ սէնպոլիսթներու միջնաբերդն իսկ ծափահարեց նոր Վիրգիլիոսը, — այս անունը անոր համար, որովհետեւ Ֆրանսիս Ժամի գործը կը համարուէր ԺԹ. դարու «Մշակականք» մը (ունի «Քրիստոնէական հովուերգութիւններ» անուն հատոր մը, նոյն սեռէն) :

Ֆրանսիս Ժամ շարունակեց ապրիլ գաւառը, երգեց իր վարդառատ գիւղին բնութիւնը, յետոյ վերադարձաւ քրիստոնէութեան եւ այնքան համակրանք ստեղծեց, որ գրական յառաջացած սերունդն անգամ միշտակապուած մնաց իրեն :

Կ'արժէ ուսումնասիրել այս բեղուն բանաստեղծին գործը, մանաւանդ յաջորդաբար այն դաւանափոխութեան, որու մէջ կան բազմաթիւ երանգներ՝ տարբեր գեղեցկագիտութեան մը եւ տարբեր փիլիսոփայութեան մը աւիշներով :

Անուշ լեզու մը ունի Ֆրանսիս Ժամի քնարը, պայծառ ու գունաւոր, բարբառուն ու թարմաշունչ : Հայերէնի քիչ թարգմանուած է դժբախտաբար :

Լաւ որսորդ էր :

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի Արեւելեան Լեզուաց Վարժարանին դասաւանդութիւնները կը սկսին Նոյեմբերի երկրորդ շաբթուն : Հայ երիտասարդներէն եւ երիտասարդուհիներէն անոնք՝ որոնք կը փափաքին սորվիլ Հայ լեզուն, Հայ պատմութիւնը, գրականութիւնն ու լեզուաբանութիւնը, շուտով դիմելու են վարժարանի Քարտուղարութեան, արձանագրութիւնները չփակուած :

Կանոնաւոր աշակերտ արձանագրուելու համար պէտք է վճարել տարեկան 100 ֆրանք : Այս պարագային, աշակերտները կ'օգտուին կարգ մը առաւելութիւններէ եւ մասնաւորաբար իրաւունք կ'ունենան քննութեանց մասնակցելու եւ վկայական ստանալու : Կ'ընդունուին նաեւ ունկնդիր աշակերտներ զերծ որ եւ է վճարումէ, բայց իրաւունք չեն ունենար օգտուելու վերոյիշեալ առաւելութիւններէն :

Մանրամասն տեղեկութիւններու համար, դիմել վարժարանի Քարտուղարութեան 2, Rue de Lille, Փարիզ :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով :

...մատուռներու, ճգնարաններու աղօթած եթերին մէջ :

Կրօնանուէր այդ բնաշխարհին մէջ, ուր կ'իշխեն Սիւնեաց տան երկու եղբայրները՝ իշխան Մուշէ եւ իշխան Վաչէ, եւ ուր կը ծանրանայ նաեւ շուքը եւ հմայքը Սիւնեաց մետրապոլիտ Ստեփաննոսին, կը տեսնենք ներկայութիւնը եղական եւ վրդովեցուցիչ կնոջ մը, — իշխանուհի Ալամի :

Ալամի մէջ կը բոցավառի ոչ թէ Եւա, այլ Լիլիթը : Եւան, Ադամի կողերով չինուած, կողակիցն է այրին ու սիրո՛ւ օձախին . մինչ Լիլիթ՝ ըստ եբրայական աւանդութեան, ստեղծուած է Ադամէն անկախ, Արարիչի ձայքի մէկ բուքէն, ու կ'անձնաւորէ իր մէջ յաւիտենական էգի պահանջը սիրոյ, փայփայանքի, տարփանքի : Եւա՝ օրհնութիւնն է այրին, Լիլիթ՝ փորձանքը : Ամէն կնոջ մէջ կան հաւասարապէս այդ երկու իգական տարրերը . բայց մին կամ միւսը կը գերիշխէ վերջ ի վերջոյ : Ալամ՝ թէեւ տարէց կին, երիտասարդ մնացած է իր սրբանի ու միսի շաղախով :

Օշականի քնարախաղի սկզբնաւորութեան, Ալամ կերած է իր ամուսնին, Սիւնեաց իշխան Գիւղնի գլուխը եւ այժմ ազգապիղծ սիրով կը տոչորի, իր տագրոջ, իշխան Վաչէի տղուն, մատաղատի Շէկ Սմբատի տարփանքով :

Ահա սիրոյ անբնական, ապօրինի, բայց եղերական դրուագ մը, որ առիթ տուած է Օշականի, հիւսելու բարդ հոգեվիճակներ, կացութիւնը՝ ընտանիքին, տոհմին, կղերին ու եկեղեցիին, հանդէպ մեղապարտ այդ կընոջ : Հարցեր՝ ազատ սիրոյ, մեղքի եւ պատիժի, զղջումի եւ ապաշաւի, որոնք ամբողջ քնարախաղին տեւողութեան կը դառնան իրարմէ, եւ կ'ընդլայնին մինչեւ իմաստասիրական խորութիւններ :

Անկարելի է հոս ամփոփել յարուցուած խնդիրները կամ բեմական կացութիւնները, բայց Օշական գլխաւորաբար կը հակադրէ ազատ սիրոյ իրաւունքը պայմանադրական սիրոյ օրինականութեան . երջանկութիւնը՝ պարտականութեան, ուրիշ բառով, թերեւս անհատը՝ ընկերային կարգուսարքին դէմ :

Անկէ զատ, Օշական շօշափած է մեղքի վարկածը՝ իր բոլոր թէական երեսակներով, ինչպէս նաեւ այն տարակոյսները, որոնք կը ծփան դատելու, պատժելու, ներելու ընկալեալ սովորութիւններուն շուրջ :

Ու հոդ, ճակատ ճակտի կուգան օրինական արդարութիւնը՝ յանձին Ստեփաննոս Սիւնեցիի, որ խիստ է ու բացասական, ու մարդկային արդարութիւնը, յանձին ճգնաւոր Անտոնի, որ բարեգութ է ու լայնամիտ : Առաջինը կը բխի մարդոց ընկերական դատողութենէն ու կը յանգի պատիժի . երկրորդը՝ կ'ենթարկուի խղճի ու սրտի, ու կ'երթայ քաւութեան ու ներումի բոլոր ճամբաներուն :

Թէ ինչպէ՛ս կը զարգանան դէպքերը, տակաւ կը մնայ այլեւս երկրորդական, որովհետեւ բոլոր այդ հարցերը կը ստեղծեն խռովքի մթնոլորտ մը, ուր մեր մտածումը, գրքի փակումէն վերջ, կը մնայ շփոթահար, դրեթէ ուղեկորոյս, գիտակից՝ մարդկային բոլոր տկարութիւններուն, եւ ըսկեպտիկ՝ մարդկային բոլոր իրաւունքներուն հանդէպ : Ո՞վ կրնայ յաւակնիլ առաջին քարը բարձրացնելու մեղաւորին վրայ . ի՞նչ իրաւունքով, եւ ո՞ր ձեռքերով : Ամէն անկեալի մէջ չկա՞յ միթէ մեր ճակատագրին պատկերը : Եւ դեռ հարցեր՝ որոնք ոչ ըսկիզբ ունին, ոչ վախճան, ճիշդ կեանքին նման :

×

Օշականի «Ստեփաննոս Սիւնեցի»ն, որքան հարուստ գաղափարական խմորով, այնքան պերճ է իբրեւ գեղարուեստական կառուցում : Ամէն արարուածի սկզբնաւորութեան, բեմական տեսարանը, այնպէս ինչպէս նկարագրուած է հեղինակին կողմէ, խորունկ ու խորհրդապաշտ ճարտարապետութիւն մը կը կազմէ, որ կ'անցնի իրականութեան ու կարելիութեան սահմանը : Կը յիշեցնէ Պեօքլինի մը նկարները :

Աւելորդ է ըսել որ այդ քնարախաղը՝ իր թեքնիքով եւ ատաղձով, բնաւ բեմական չէ, — զայն կարելի է ընդունիլ եւ երեւակայել մեր հոգիի բեմին վրայ միայն :

Ինչ որ գործին թուլութիւնը կը կազմէ, ատիկա անոր բեմական անյարմարութիւնը չէ անշուշտ, այլ այն, եթէ կարելի է ըսել, կեանքի dynamismeի պակասը, որ զգալի է մէկ ծայրէն միւսը : Դերակատարները խօսուն ցուցանքներ են աւելի քան ապրող էակներ : Բացի Ալամէն, միւսները բաւարար չափով չեն հակազդեր դէպքերուն կամ խօսքերուն, չեն գործեր իրենց իմաստին համաձայն : Ասիկա կը ստեղծէ անբնական, անթոյլատրելի կացութիւններ : Օրինակ, բազմաթիւ անգամներ, Ալամ ամէնէն մերկ ու ծանր ամբաստանութիւնները կ'ուղղէ իր տագրերուն հասցէին, եւ այս՝ հրապարակաւ, եւ այդ մերկացումները համապատասխան անդրադարձումներու տեղի չեն տար :

Ամէնէն գործօն տիպարը Ալամն է անտարակոյս, բայց իր այն գերագոյն ժեստը, որով ան կը մղուի գլխատելու Ստեփաննոս Սիւնեցի մետրապոլիտը, ըստ իս, կը մնայ անպատշաճ գեղագիտական զանազան նկատումներով :

Իրապէս Ալամի այդ ոճիրը կը մնայ առամին մութ, նուազ հասկնալի կէտը : Գիտենք որ Ալամ առաջին կուսական սէր մը ունեցած է Ստեփաննոսի հանդէպ, երբ ան աշխարհական էր : Տարտամօրէն կը հասկնանք որ Ալամ յաջորդական սէրերուն մէջ իր առաջին սիրոյ տիպարը հետապնդած է միշտ, բայց Սիւնեաց մետրապոլիտին սպանութիւնը պարզ քինախնդրութի՞ւն մը պէտք է նկատել, թէ ճակատագրական ու անճար սիրոյ դայրոյթը, մեզի համար կը մնայ մութ : Օշական մօտեցած է մեծ եւ կոյս նիւթի մը, առանց անոր տալու համապատասխան ընդլայնումը :

Ալամի տիպարը՝ իբրեւ հոգեբանական խորհրդանշան, որքան ալ ինքնատիպ ու բարդ, անհաշտ է սակայն մեր պատմական - ընկերային կեանքի մակարդակին հետ եւ կը մնայ մտացածին, փարատոքսալ գոյութիւն մը :

Այսպէս ուրեմն, Օշականի այս քնարախաղը, իր լեզուական ծորուն ու հնչեղ գեղեցկութեամբ, իմաստներու իր խորութեամբ հանդերձ, տպաւորութիւնը կը թողու գործի մը, ուր շօշափուած հարցերը կը մնան պղատոնական մարզին մէջ, փոխանակ իջնելու կեանքի գետնին վրայ : Անոնք աւելի խորհուած են, քան թէ ապրուած : Մարդկային մասնակցութիւնը թոյլ է եւ անբաւարար, ուրիշ բառով՝ գրքին նպատակը կը զգէ կ'անցնի դերակատարները :

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Կան մարդիկ, որ զգալով իրենց պարտութիւնը իբրեւ հետեւանք Հռոմ - Պերլին առանցքին քաղաքականութեան, որ խաղաղարար է, եւրոպական եւ մարդկային, իրենց աչքերը լայն · բացած՝ կ'երազեն անկարելի փոխ - վրէժի մը մասին: Ատոնց համար խիկ պէտք է քնանալ գլուխը դրած զինուորի պայուսակին վրայ, ճիշդ ինչպէս երբեմն խրամներու մէջ: »

Մուսոլինի փոխանորդն պիտի կնէ

—— oo ——

« Տէյլի Միրըր» կը հաստատէ թէ կոմս Չիանօ Լոնտոն պիտի մեկնի մօտերս, իսկ Դեկտեմբերին իտալական պատուիրակութիւն մը, բաղկացած՝ ելմտագէտներէ եւ ճարտարարուեստի վարիչներէ, Լոնտոն պիտի այցելէ՝ բանակցելու համար առեւտրական դաշինքի եւ փոխանակութեան մը մասին: Փոխ առնուած դրամը Իտալիա պիտի գործածէ Հաբէշիստանի վերաշինութեան: Այս պատուիրակութեան նախագահ պիտի նշանակուի կոմս Վոլփի, որ դըլխաւոր խորհրդականն է Մուսոլինիի :

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ առաջնորդ Ներսէս արքեպ · Մելիք - Թանգեան, ընկերակցութեամբ Հարաւային Իրանի Հայոց Ազգ · Ժողովի անդամ Ջիւրայէլ Բուդաղեանի, Հոկտ · 17ին այցելութիւն մը տըւաւ Իրանի վարչապետ Ջամին, եւ Հոկտ · 21ին՝ կայսերական պալատի արքունի նախարարին, արժանանալով սիրալիր եւ համակրկան ընդունելութեան մը :

ՓՕԼ ՌԷՅՆՕ կը շարունակէ իր աշխատանքը, պատրաստելու համար իր ելմտական ծրագիրը, որ վերջնական ձեւ պիտի առնէ գալ շաբթու եւ «Պաշտօնաթերթին» մէջ պիտի հրատարակուի Նոյեմբեր 15էն առաջ :

ՀԻԹԼԷՐ ճառ մը պիտի խօսի այսօր կէսօրէ վերջ, Վայմարի մէջ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ծնունդներու թիւը 23,580 աւելի է բաղդատմամբ անցեալ տարուան, — գալ տարի կ'ենթադրուի 40,000 աւելի բաղդատմամբ այս տարուան ծնունդներուն թիւին:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ շրջուն ոստիկանները Հոկտեմբերի ընթացքին ձերբակալած են 347 հոգի, որոնց մէջ հուշակաւոր աւազակներ եւ 75 «անկանոն» օտարականներ :

ՕԴԱՆԱՒ մը, որու մէջ կը գտնուէին տասը ճամբորդներ, մեկնելէ վերջ Ծըրզի կղզիէն դէպի Անգլիա, կրակ առաւ եւ ինկաւ վար: Այրեցան բոլոր ճամբորդները եւ օդաչուները: Անկումի ժամանակ օդանաւը ջախջախեց հողագործ բանուոր մը, որ կ'աշխատէր դաշտին մէջ :

ԿՂԵՄԷՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ատրճանակ պարպեց կառավար Սուքիասի վրայ, Իսի - լէ Մուլինոյի սրճարաններէն մէկուն մէջ (Փարիզի արուարձան): Յետոյ դուրս ելլելով՝ շարունակեց կրակել փողոցին մէջ, գնդակներէն մէկը հանդիպեցաւ Վրէժ անունով հայ տղեկի մը ոտքին: Վրէժ փոխադրուեցաւ հիւանդանոց, իսկ անցորդները յարձակելով Կղեմէսի վրայ, սաստիկ ծեծեցին: Ոստիկանութիւնը հասաւ եւ ձերբակալեց ոճրագործը :

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութեան կեդրոնին առջեւ, Փարիզ, Փլաս Շաթօտէօն, յիսնեակ մը ցուցարարներ հաւաքուեցան ուրբաթ գիշեր եւ սկսան պոռալ · «Կեցցէ Տորիօն»: Յետոյ քար նետեցին եւ ջարդուփշուր ըրին համայնավար կուսակցութեան գրատան ապակիները: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ցուցարարները :

ՃԱՓՈՆԻ կառավարութիւնը մտադիր է կազմել եռանդամ դաշինք մը (Ճափոն - Չինաստան – Մանչուքուօ), այդ ուժը հակադրելու համար արեւմտեան ինը պետութեանց ուժին :

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ, էպրօ գետին վրայ կը շարունակուին կատաղի կռիւներ: Ազգայնականները կը յառաջանան օդանաւային եւ թնդանօթային դժոխային կրակի մը պաշտպանութեան տակ :

ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ, ԴԱՒԻԹԵԱՆ, ԷՍԱԵԱՆ, ՊԱՊԱԵԱՆ, ինչպէս նաեւ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ եւ ԱՒԱԳԵԱՆ ընտանիքները խորին ցաւով կը ծանուցանեն մահը իրենց սիրելի մօր, մեծ մօր, մամիկին, քրոջ եւ մօրաքրոջ, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 31ին իր բնակարանին մէջ, Պուլոնեը սիւր Սէն:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ, Նոյեմբեր 2ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նեկտար Զպուքերեան եւ Հայթայեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ 6 Նոյեմբեր, Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ 15 Rue Jean Goujon, տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ, ողբացեալ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶՊՈՒՔԵՐԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՕՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ · ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel

13 Նոյեմբեր, Կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անփոխարինելի գիշեր

Մասնակցութեամբ փարիզահայ դերասաններու՝ Տիկին Լաթիֆեանի, Տիկին Քիւրճէրեանի, Օր · Ա · Սամուէլի, Պ · Պ · Գմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաթիֆեանի, Կ · Սրապի :

կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՀԱՍՏԱՏ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար:

Նաեւ փարիզահայ շօֆէօրներու կեանքէն՝

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻԹԷՍՈՎ...

Տոմսերու գինները — 15,—10,— 7.50 ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շօֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

«ԱՆՈՒՇ» ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

Կը ներկայացուի մեծ պատրաստութեամբ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ մահուան 15ամեակին առթիւ «Սիփան—Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ,

27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ԻՆ Mutualitèի ՄԷՋ

24 RUE ST. VICTOR - Métro Mutualité

Մասնակցութեամբ ՍԵՆՖՈՆԻՔ մեծ նուագախումբի, ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

որ այս առթիւ մասնաւորապէս դաշնաւորեց եւ ամբողջացուց նուագի եւ երգչախումբի բաժինները, ըստ Ա · ՏԻԳՐԱՆԵԱՆի եղանակներուն

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

ԱՆՈՒՇի դերը կը կատարէ օր · ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, ծանօթ արուեստագիտուհին որ երկար ատեն երգած է Հնդկական եւ անգլիական ռատիօ – կայաններէն, եւ մասնակցած եւրոպական թատրոններու, մեծ յաջողութեամբ :

ՄՕՍԻ՝ (Պ · Գմբէթեան), ՍԱՐՕ՝ (Պ · Մէհրթէրեան), ՋԱՌՆԻՇԱՆ՝ (Օր · Օսմանեան), ՋԱՔԱՐ՝ (Պ · Ս · Տէմիրճիպաշեան), գիւղերային ողիներ, գիւղացիներ, պարուհիներ եւն · :

Այս մեծ ձեռնարկին իրենց գործակցութիւնը կը բերեն Հայ Երիտասարդաց միութիւնը, Հայ - Ակումբը, Հայուհեաց Միութիւնը, Հ · Մ · Ը · Մ ·, Հայ Արիներու, Զափահաս Որբերու, Իսի լի Մուլինոյի Երիտասարդաց, Գարակէօզեան Սանուց միութիւնները :

Տոմսերու գիներ · — 8, 10, 15, 20 եւ 25 փրանք: Բոլորը թուագրուած եւ հանգստաւէտ թիկնաթոռներ:

Ապահովեցէք ձեր տոմսերը նախօրօք:

Դիմել՝ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 Rue Mr. le Prince, (Tél. Dant. 88—65) «ՅԱՌԱՋ», 17 Rue Damesme, ՍԱՊՕՆՃԵԱՆ Խղբոր «ԱՐԱՐԱՏ» 36 Rue Trévise, Գրատուն Gerard, 36 Rue Montholon, ԽԶԳԱԼԱՅԵԱՆ Նպարավաճառատուն, 9 Rue Jouy-Rouve:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ.-

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ–ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ

6 Նոյ, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը

149 bis Ave Argenteuil, Asnieres

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԱՐԱՄ ԳՆԴՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԽՉԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

կը մասնակցին Տիկ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ եւայլն:

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓՈՐԹ ՏԻԹԱԼԻԻ Յ · Կ · ԽԱՉԻ Մ · ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

13, Rue Pierre Curie, Bicêtre. (Մէթրօ՝ Փորթ տ'Իթալի)

Կը խօսի Շրջ · Վարչութեան կողմէ ՏԻԿԻՆ Տ · ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, երգ, արտասանութիւն, երիտասարդ ուժերու կողմէ: Կը մեծարուի թէյ եւ սիմիթ:

Մուտք 3 փրանք, փոքրերու 2 փրանք

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

Միութեան կեդրոնը 8 Rue Bossuet, Paris (10):

Խնամուած պիւֆէ եւ օրքէսթր. Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆր.:

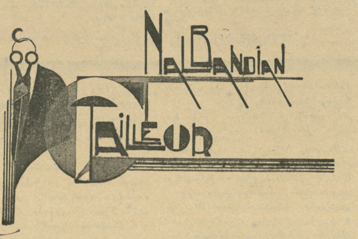
Դասախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

6 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ, 1 Boulevard Carnot, Ալֆորվիլ:

Կը դասախօսէ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ, նիւթ՝ «Առտնին դաստիարակութիւն»: Դասախօսութենէն վերջ տեղի պիտի ունենայ մանաճիւղի պարգեւախաղը: Կը հրաւիրուի գաղութիս հայութիւնը:

Hommes **Dames**

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle Tél.: Gut39.- 70

« ՇԻՐԱԿ »

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական՝ Անմրցելի՝ Աննախադէպ:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով: Հայ աւանդական ստացմամբ գարդ:

Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻՒ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Զատօրները ժամադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

Տիկիններ, օրիորդներ եւ պարոններ

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՌԻԹԷՆ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (փորձառու եւ մասնագէտ ձեւագիտութեան) սկսած է ձեւագիտութեան իր դասերը,

Պանենօ - Բաշան · — Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի գիշերները ժամը 8½էն 10½, հայ դպրոցին մէջ, Rue Madame Curie, Պանեօ:

Ալֆորվիլ · — Երեքշաբթի եւ Ուրբաթ գիշերները ժամը 8½էն 10½, Rue Etienne Dollet, Պ · Փիլիպոսի սրճարանին վերնայարկը:

Իսի - Լէ - Մուլինօ · — Շաբաթ օրերը կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 10½, հայ ակումբին մէջ, 2, Rue de la Défense :

Փափաքողները անմիջապէս դիմեն արձանագրուելու: Ուշացողները կը կորսնցնեն իրենց կարգը:

Ճաշարան «ԲԵՐԱ»

ՏՆՕՐԷՆ՝ ԵՐՉԱՆԻԿ ՊԱԼԵԱՆ

9 Rue Provence, Paris 9e. (Առաջին յարկ)

Մէթրօ **Le Peletier**

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ՝ պատրաստուած անարատ իւղով:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ տան մէջ աշխատելու համար երիտասարդ հայ աղջիկ մը որ գիտնայ ֆրանսերէն: Դիմել «Յառաջ»ի Վարչութեան:

Բացուած է ՐԱՖՖԻ ճաշարանի աշնանային նուագի շրջանը

Ամէն երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ կէս գիշեր հայ ընտիր նուագածուներու՝ քէմանչիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ եւ ուտի ՀԱՅԿԻ կողմէ :

ՌԱՖՖԻ ճաշարանը յայտնի է բոլորին հայկական եւ եւրոպական իր հարուստ ճաշացուցակով եւ իր հանրածանօթ կովկասեան շաշլիկով :

Տէր եւ տնօրէն Մ · Գ · ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue de Maubeuge, Paris (9), Metro: Cadet, Le Peletier et N. D. de Lorette:

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմէք եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն ամէն բաղադրութիւնը բնական եղած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (ACOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 8 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3881

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐԻ ՃԱՌԸ

— oo —

Կիրակի օր, Հիթլէր Վայմար գնաց, ներկայ գտնուելու համար Թուրինկէի ազգային-ընկերվարութեան Շրջ. ժողովին։

Ժամը 3ին, երբ ծով բազմութիւնը կը թնդացնէր Վայմարի կըրկէսը «ողջո՛յն Մեծագոյն Գերմանիոյ ճարտարապետին», «Շնորհակալութի՛ւն մեր Առաջնորդին» աղաղակներով, յանկարծ կ'որոտայ «Պատոնվիլլէրի քայլերգը», յետոյ քաղաքապետը բեմին վրայ կ'ողջունէ Առաջնորդը.

—«Երբ եւ իցէ գերման ժողովուրդը միացած չէր այնքան, որքան հիմա հասարակաց ճակատագրի ձեր գաղափարով։ Երբ եւ իցէ Գերմանիա այնքան պատիւ եւ յարգանքի արժանացած չէ, որքան հիմա ձեր քաղաքական գիտութեան նուաճումներով։ Դուք զայն ազատագրեցիք միջազգային անարդարութենէն եւ սուտ մարգարէներու վնասակար վարդապետութիւններէն։ Դուք Գերմանիան բերիք հասցուցիք գերման սուրբ ազգին երրորդ Ռայխին։ Դուք Գերմանիան հասցուցիք այնպիսի ճառագայթարձակութեան մը, որ հէքեաթային տեսիլ մը կը թուի ձեր մարտիկներուն։ Վերսայլի քաոսին տեղ հիմնեցիք նոր կարգ մը։ Յուդային Հանրապետութեան տեղ՝ Մեծագոյն Գերմանիան։

Ձեր Գերմանիան, ո՛վ իմ Առաջնորդս, հիմնուած է ազատ ինքնորոշման իրաւունքին վրայ։ Նոր Ռայխը չկանգնեցիք այլ ժողովուրդներու իրաւունքին վրայ։ Ատելութեան սերմնացանները լռեցուցիք մեր անզուգական եւ արդիական բանակին ցուցադրութեամբ։ Այս ամէնուն համար, խորապէս շնորհակալ ենք ձեզի եւ անհունապէս հպարտ՝ որ Գերման ենք»։

Յետոյ խօսեցաւ Հիթլէր.—

Նախ ուրախութիւն յայտնեց, յիշելով տարիներ առաջ Վայմարի մէջ կատարած իր այցելութիւնը, որ այս անգամ աւելի մեծ է բազմութիւնը։ Պատճառն այն է որ նուաճումները խոշորցան եւ զանգուածն ալ աճեցաւ նուաճումներուն հետ։ Ատիկա վարձատրութիւնն է կատարուած աշխատանքին։ Մենք, ըսաւ, ստացանք մեր աշխատավարձը, ինչպէս 1918ի Գերմանիան ստացաւ իր վարձատրութիւնը։ Պէտք է հաւատալ վերահաս արդարութեան,— 1918ի Գերմանիան իր վարձքն էր որ կը ստանար նախախնամութենէն։ Գերմանիան կը քալէր դէպի կործանում, բայց Հիթլէրականները, հետեւելով այն նշանախօսքին որ կ'ըսէ. «Աստուած կ'օգնէ անոնց որոնք վճռած են օգնել իրենք իրենց», ստեղծեցին արդի Գերմանիան։ Միջազգային գաղափարներու, միջազգային դատաբաններու, միջազգային արդարութեան տեղ անոնք դրին մէկ գաղափար,— գերման ժողովուրդին գաղափարը։

Մեր կուսակցութիւնը դարձաւ ազգին երաշխաւորը, իսկ մեր բանակը՝ ազգին պաշտպանը։ Կամ Գերմանացին առաջինն է բոլոր ազգերու զինուորներուն մէջ կամ բնաւ զինուոր չէ։ Իսկ մենք կ'ուզենք ըլլալ առաջինը բոլոր զինուորներուն մէջ։

Իբրեւ խաղաղասէր, աշխատեցայ ստեղծել այս բանակը, որ ի վիճակի է ուրիշներուն ալ համոզելու թէ անհրաժեշտ է խաղաղութեան մէջ ապրիլ։ Արդ, ուրիշները մէկ բան միայն պէտք է սորվին,— մեր վրայ չիյնալ։ Ոչնին չի յարձակիր ոչնին վրայ։ Ուրեմն թող ոչ ոք փորձէ յարձակիլ մեր վրայ։ Մենք ուրիշ բան չենք ուզեր, բայց միայն խաղաղութիւն, որպէսզի հանգիստ նուիրուինք մեր աշխատանքին։ Տարրական իրաւունք մըն է այս, զոր կը պահանջեն ուրիշ ազգեր եւս իրենց համար։

Ժողովրդավար պետութիւնները պէտք է ըմբռնած ըլլան այդ իրաւունքը, որ կը բխի իրենց վարդապետութենէն։ Շարունակ արդարութեան մասին կը խօսին յանուն փոքր ժողովուրդներու։ Ուրեմն ինչո՞ւ կը զայրանան, երբ մեծ ժողովուրդ մը եւս արդարութիւն կը պահանջէ իրեն համար։

Կարգերը շրջեցի եւ ես մօտեցայ այն երկիրներուն, որոնք, մեզի նման, կ'ուզեն պաշտպանել իրենց իրաւունքները։ Ստեղծուած կացութեան մէջ, կ'ըսեմ ձեզի.— Դուք դատեցէք եւ տեսէք թէ, շնորհիւ մեր սկզբունքներուն, ի՛նչ հսկայական արդիւնքի հասանք։

Օտար կարգ մը թերթեր գրեցին թէ այս ամէնը կրնայինք ըստանալ բանակցութիւններով։ Բայց մենք գիտենք որ Գերմանիա, նախ քան մեր իշխանութիւնը, բանակցութենէ զատ ուրիշ գործ ըրած չունէր եւ ի՞նչ արդիւնք ստացաւ։ Սակայն եւ այնպէս ես ալ պատրաստ եմ բանակցութիւն կատարելու, մէկ պայմանով,— Գերմանիոյ իրաւունքները չեն կրնար բանակցութեան նիւթ ծառայել։

Ու կը խնդրեմ գերման ժողովուրդէն, որ նախ չմոռնայ թէ ո՛րու կը պարտի այս նուաճումները, այսինքն ո՛ր շարժումին, ո՛ր սկզբունքներուն։ Յետոյ, գերմա՛ն ժողովուրդ, արթուն կեցիր եւ միշտ զգոյշ։ Աղուոր բան է խաղաղութեան եւ զինաթափութեան մասին խօսիլ, բայց այնքան ատեն որ միւսները զինաթափ չեն եղած, պիտի չցաւիմ որ զէնքերը վար դրուած չեն։

Երկու կարգի պետութիւններ կան,— միահեծան, այսինքն կարգապահ պետութիւններ, եւ ժողովրդավար պետութիւններ։ Միահեծան պետութեանց մէջ սովորութիւն չկայ այլ պետութիւններ մեղադրելու, զրպարտելու, եւ անոնց դէմ կռիւի համար գրգռութիւն կատարելու։ Ընդհակառակն ժողովրդավար պետութիւններու մէջ կան մարդիկ որ պատերազմի համար գրգռութիւն կը կատարեն, միահեծան պետութեանց դէմ զրպարտութիւններ կ'ընեն։ Վերջերս իրենց անունով յիշեցի երեք հոգի, որոնք այդ աշխատանքին լծուած են։ Ահա մէկը, Չըրչիլը, որ յայտարարեց թէ կարելի էր կործանել մեր իշխանութիւնը՝ դիմելով կարգ մը գերման տարրերու, այսինքն տարագիրներուն։ Եթէ Չըրչիլ նուազ բարեկամութիւն հաստատէր հայրենիքի այդ դաւաճաններուն հետ եւ աւելի մօտենար իսկական Գերմաններուն, կը հասկնար թէ անմտութիւն մըն է իր ըսածը։ Գերմանիոյ մէջ գոյութիւն ունի միայն մէկ ուժ,— գերման ժողովուրդին ուժը։ Կ'ընդունիմ որ Գերմանիա իրաւունք չունի խնդրելու օտար ազգերէն, որ փոխեն իրենց սահմանադրութիւնը, բայց միշտ ստիպուած եմ նկատի առնել իրենց սահմանադրութիւնը։ Բրիտանական խորհրդարանին անդամներէն մին (Կրինուտ), որ հրապարակաւ մաղթանք կատարեց Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ կործանումին համար, կրնայ օրին մէկը անդամ ըլլալ նաեւ բրիտանական կառավարութեան՝ համաձայն երկրին սահմանադրական օրէնքներուն, եւ ես չեմ կրնար արգիլել որ կառավարութեան անդամ չընտրուի, բայց կրնամ արգիլել որ Գերմանիան չկործանէ։

Եւ գերման ժողովուրդը պիտի հսկէ արթուն, որպէսզի այդ պարոնները չյաջողին իրենց ծրագիրներուն մէջ։ Արթուն կը հըսկէ նաեւ իտալացի ժողովուրդը, եւ մենք դաս պէտք է առնենք այդ պարոններուն ծրագիրներէն, միշտ միացած եւ միշտ բարեկամ մնալու համար իտալացի ժողովուրդին հետ։ Ատոր համար Գերմանիա պէտք է զօրանայ դեռ, զինուի նիւթապէս, բարոյապէս եւ միտքով։ Մենք այն ատեն միայն կը յօժարինք զինաթափութեան, երբ զինաթափ կ'ըլլան պատերազմի գրգռիչները ժողովրդավար պետութեանց մէջ։ Այնքան ատեն որ պատերազմի գրգռիչները կ'աշխատին, զինաթափութեան ծրագիրները կը համարինք ծուղակ։ Այդ ծուղակին մէջ չէք կրնար ձգել մեզ, պարոն Չըրչիլ։

Որքա՛ն երջանիկ եւ հպարտ եմ, որ ձեր Առաջնորդն եմ։ Այս վերջին ամսուան մէջ գերման ժողովուրդը ցոյց տուաւ արիութիւն եւ վճռակամութիւն։ Ոչ ջղագար խուճապ, ոչ յուսահատ շարժում, բոլորը պատրաստ էին նոր զոհողութիւններու։

Բարեբախտաբար պէտք չեղաւ այդ զոհողութեանց։ Պէտք չեղաւ որովհետեւ զօրաւոր էինք։ Ուրեմն ըլլա՛նք միշտ զօրաւոր։ Քանի զօրաւոր ենք, ոչ մէկ աղէտ կը պատահի սրբազան Գերմանիոյ, այսօր եւ ընդմիշտ։

Մոսկուա կը պանծացնէ Յեղափոխութեան քսանմէկամեակը

— oo —

Կիրակի օր Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 21րդ տարեդարձը մեծ հանդիսութեամբ։

Աւանդական հանդէսը տրուեցաւ մեծ թատրոնին մէջ, զոր ամբողջովին ծածկած էին կարմիր դրօշներով։ Բեմին վրայ էին Ստալին, Կալինին, Անդրէեւ, Կագանովիչ, Մոլոտով, Միկոյեան, Վորոշիլով, Բուդիէննի, Մէխլիս, Տիմիթրով, Ուկրով, Էֆրէմով։

Գործավարներու խորհուրդին նախագահը, Մոլոտով, ամպիոն բարձրանալով՝ պարզեց հոկտեմբերեան յեղափոխութեան բարիքները։ Վերջին տասը ամսուան ընթացքին ճարտարարուեստական արտադրութիւնը աւելցաւ 12 առհարիւր՝ բաղդատմամբ անցեալ տարուան արտադրութեան։ Հակառակ երաշտին, որու ենթարկուած էին կարգ մը շրջաններ, ցորենի մթերումը յոյս կը ներշնչէ թէ պիտի կատարուի անցեալ տարուան չափով, այնպէս որ ոչ երաշտը, ոչ ալ որ եւ է անակնկալ կրնայ վախ պատճառել երկրին։

Յետոյ արտաքին քաղաքականութեան անցնելով, Մոլոտով յայտարարեց թէ աշխարհակալները ձեռնարկած են հսկայ պատերազմի մը, Ճիպրալթարէն մինչեւ Շանհայ։ Ժողովրդավար պետութիւնները, պարուակելով իրենց տկարութիւնը, տեղի տուին ու նահանջեցին նախայարձակ Փաշական պետութեանց առջեւ, եւ միջամտութեան ոչ մէկ ճիգ կը փորձեն՝ վախնալով որ բանուորական յեղափոխութիւն մը կը ծագի իրենց երկրին մէջ։ Միայն Խորհ. Միութիւնն էր, հայրենիքը ընկերվարութեան, որ վճռական դիրք մը բռնեց յարձակող պետութեանց դէմ։

Նացի Գերմանիան գրգռեց ճափոնական զինապաշտութիւնը, որ փորձի ենթարկէ սովետական բանակը։ Արդ, սովետական հրետանին, հետեւակազօրքը եւ օդանաւը լաւ դաս մը տուին ճափոնական բանակին, ու Գերմանիա առաւ իր պատասխանը։ Չեխական հարցին մէջ եւս, միայն Խորհ. Միութիւնն էր որ սարսափի չենթարկուեցաւ, աշխարհի առջեւ ցոյց տուաւ որ տէրն է իր յանձնառութեանց։ Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները կ'ուզեն այնպէս կարծել տալ թէ Միւնիխի համաձայնութիւնը յաղթանակ մըն է, բայց ո՞վ է յաղթականը։ Նախ Գերմանիան եւ Անգլիան յաղթանակը տարին Ֆրանսայի վրայ, այս վերջինը մղելով հրաժարելու իր յանձնառութիւններէն հանդէպ Չեխոսլովաքիոյ։ Յետոյ յաղթանակը տարին չորս զօրաւոր պետութիւնները, Անգլիա, Գերմանիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա, քայքայելով տկար պետութիւնը՝ Չեխոսլովաքիա։

Խորհ. Միութիւնը, միշտ տէր իր յանձնառութեանց, ուրիշէն թիզ մը հող խլելու ոչ ցանկութիւն ունի, ոչ ալ երբեք թոյլ կուտայ որ թիզ մը հող խլեն իրմէ։ Ով որ կը յարձակի Խորհ. Միութեան վրայ, հակահարուածը կը ստանայ երկու անգամ, երեք անգամ աւելի ուժեղ։

Յետոյ ամպիոնին վրայ երեւցաւ Տիմիթրով, որ ճառով մը կոչ ուղղեց բոլոր երկիրներու բանուոր դասակարգին, հրաւիրելով կազմել միացեալ ճակատ մը, պաշտպանելու համար Հանրապետական Սպանիան եւ Չինաստանը, եւ ծառանալու համր «Միւնիխի Փաշական դաւադրութեան դէմ»։ Հասնելու համար այդ նպատակին, անհրաժեշտ է ցակակալ անցընել քաղքենի պետութեանց մէջ գլուխ ցցող յետադիմութեան քթին եւ վերջ դնել անձնատուութեան քաղաքականութեան։ Անհրաժեշտ է նոյնպէս, ըսաւ, կազմել կառավարութիւններ, որոնք իրենց ուժն ստանան ժողովրդային զանգուածէն, միշտ պատրաստ կռուելու ընդդէմ Փաշիստներու։

*** Միխայէլ Ֆրինովսքի նշանակուեցաւ գործավար Խորհ. Միութեան ծովային գործավարութեան, բայց յայտնի չէ թէ ի՞նչ եղաւ իր նախորդը, Սմիրնով։

ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսայի Ազգային Հանգանակութեան Զինադադարի Հանդիսութեանց Համար

— oo —

ՑԱՆԿ 5		Վարդան Ադօղլանեան	10
		Պօղոս Խօքիւզեան	10
Մ. Քիւրքճեան (Օլնէյ սու Պուա)	20	Գումար՝	65
Յարութիւն Մինասեան	15	Նախորդ գումար՝	545
Մինաս Ալթունեան	10	Ընդհ. գումար՝	610

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՀԱՆԴԷՊ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ

— oo —

Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան Ազգ. Խորհուրդը նիստ գումարելով զբաղեցաւ վերջին միջազգային դէպքերու քննութեամբ, ճշդելու համար կուսակցութեան դիրքը հանդէպ կառավարութեան։ Լէոն Պլումի ճառը վճռական դեր խաղաց, արգելք հանդիսանալով կառավարութեան դէմ թշնամական դիրք բռնելու ցանկութեան։

Լէոն Պլում յայտարարեց թէ փրկելու համար խաղաղութիւնը, այսուհետեւ Ֆրանսա պարտաւորուած է սպառազինուիլ եւ դառնալ հզօր պետութիւն մը։

8300ի դէմ 6755 քուէով ընդունուեցաւ բանաձեւ մը, որ կը հրաւիրէ կուսակցութիւնը աշխատիլ՝ կազմելու համար ազգային միութեան կառավարութիւն մը։

Թուրքիոյ մէջ «հէլիո՞մ» կայ

— oo —

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը գրէ թէ Թուրքեւգերմանական վերջին համաձայնութիւնը Գերմանիոյ համար ցանկալի էր այն պատճառով որ Գերմանները կ'ենթադրեն թէ «հէլիոմ» կը գտնուի Թուրքիոյ մէջ։ Այս առթիւ, «Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ.—

«Գերմանիոյ մեզի հետ տնտեսական յարաբերութիւն մը պահել ուզելուն պատճառներէն մէկն ալ իր այն կարծիքն է թէ Թուրքիոյ մէջ «հէլիոմ» կազ կը գտնուի։ Այս կազը, եւրոպական պատերազմի մը պարագային, Պերլինը պիտի պաշտպանէ օդային յարձակումներու դէմ։ Գերմանիա այնպէս կը հաւատայ թէ Թուրքիոյ մէջ դեռ երեւան չհանուած «հէլիոմ» կազէն զատ կարելի է ճարել մեծ քանակութեամբ «քրոմ»։

Գերման տնտեսական նախարար Տօքթ. Ֆունք, Թուրքիա այցելած միջոցին, յայտնած է թէ, գերման գիտական աշխարհին ամէնէն վստահելի մասնագէտներուն կարծիքին համաձայն, Թուրքիոյ մէջ «հէլիոմ» կազ կը գտնուի եւ աւելցուցած է թէ Գերմանիա պատրաստ է գնելու զայն։

«Հէլիոմ» կազը, չայրելուն համար, ղեկաւոր օդապարիկներու եւ ուրիշ կարգի օդային պաշտպանողական միջոցներու պատրաստութեան համար վերջին ծայր արժէքաւոր է։

Ներկայիս, ամբողջ աշխարհի մէջ, այս կազը մենաշնորհը դարձած է Միացեալ Նահանգներու, որ իր այս կազը Գերմանիոյ կ'ուզէ ծախել անոր համար անընդունելի պայմաններով միայն։

— oo —

ՃԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՕԼ ՖՕՐ երեսփոխան ընտրուեցաւ Շարօլէն, Ժան Լավիլին տեղ (ընկերվարական նոյնպէս), որ մեռած էր վերջերս։ Իսկ Վալէն (Լա Ռօքի կուսակցութենէն) երեսփոխան ընտրուեցաւ Փարիզի 9րդ թաղամասէն, անցնելով Էտուար Սուլիէի տեղ, որ մեռած էր նոյնպէս վերջերս։

ՓՕԼ ՌԷՅՆՕ այսօր դահլիճին կը ներկայացնէ իր ելմտական ծրագիրը, որու պատրաստութեան համար պահանջած էր 5 օր պայմանաժամ։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ երեք ռմբաձիգ օդանաւեր ճամբայ ելլելով Գահիրէէն թռան դէպի Աւստրալիա, խլելով հեռաւորութեան մրցանիշը, (օդանաւերէն մին կանգ առաւ Թիմորի մէջ, հանդրուանին չհասած)։ Այսպէս Անգլիացիները նոր մրցանիշ կը հաստատեն՝ 48 ժամ 7 վայրկեանէն կտրելով 11,500 քիլոմեթրի հեռաւորութիւն մը։

ՋՐՀԵՂԵՂԻ մը հետեւանքով հեղեղատներու ջուրը ողողեց Քաղալլանքայի շրջակայքը։ Հեղեղին զոհ գացին 13 հոգի։ Միլիոնաւոր ֆրանքի նիւթական վնաս կայ։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ մէջ ընտրութիւն կը կատարուի այսօր։ Պիտի ընտրուին 432 երեսփոխան, 34 ծերակուտական եւ 33 նահանգապետներ։ Այս ընտրութիւնը տեսակ մը հանրաքուէ է Ռուզվէլթի քաղաքականութեան համար։ Կատաղի պայքար մը կը մղուի հանրապետականներու եւ ժողովրդավարներու միջեւ,— կ'ենթադրուի որ առաջինները կարգ մը յաջողութիւններ ձեռք ձգեն։

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ, շաբաթ օր, օդին բարեխառնութեան աստիճանը յանկարծ բարձրացաւ մինչեւ 21,— ամառնային օդ ձմեռնամուտին։

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ ազգայնականները կը շարունակեն իրենց յարձակողականը Էպրօ գետին վրայ։ Հանրապետականներու զեկոյցը կը խոստովանի որ ազգայնականները յաջողած են կատարել «թեթեւ յառաջխաղացութիւն մը»։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՑԵՂԵՐԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

«Մաչ» պատկերազարդ շաբաթաթերթը, Հոկտեմբեր 2ի թիւով, կը խօսի ցեղային հարցի մասին, որ, այս վերջին տարիներուն, կը զբաղեցնէ ոչ միայն ընկերաբանները, այլ եւ մանաւանդ կարգ մը երկիրներու քաղաքագէտները, որոնք ցեղային վարդապետութեան վրայ կ'ուզեն հիմնել քաղաքական հանգամանք մը:

«Յառաջ»ի մէջ յաճախ խօսած ենք ցեղային հարցին մասին, տուած՝ Կոպինոյի, Փիթարի, Մոնթանտոնի եւ Տոքթ. Ա. Մարսիալի տեսակէտները: Այս վերջին հեղինակը նոր գործ մը եւս նետեց հրապարակ, ուր կը խօսի նաեւ Հայերու մասին,— շուտով կը ներկայացնենք այդ գործը:

Այս անգամ քաղուածք մը «Մաչ» պարբերաթերթէն, որ կը հրատարակէ նաեւ ցեղերու բազմաթիւ տիպարներ, եւ այս առթիւ կը դնէ ֆրանսացի մտաւորականի մը պատկերը իբրեւ օրինակ ցեղային յատկանիշներուն.—

Մարդը կենդանի մըն է, որ շատ կը սիրէ գաղթել կամ տեղափոխուիլ: Տեղ մը հաստատուելէ առաջ, քանի մը անգամ շրջանն ըրած է աշխարհի: Առաւել կամ նուազ երկար ժամանակներով՝ ան ապրած է աշխարհի վրայ այս կամ այն վայրին մէջ: Իր ճամբուն վրայ հանդիպած է այլ մարդերու, այլ կիներու: Խառնուած անոնց հետ: Արդի մարդկութիւնը արտադրութիւն մըն է բազմաթիւ ցեղախառնութեանց: Այդ երեւոյթին մասին, սակայն, հնչակաւոր գիտնականներու կողմէ արտայայտուած ու բանաձեւուած են այլազան, յաճախ մէկը միւսին հակառակ տեսութիւններ: Իրականին մէջ, շատ քիչ բան գիտենք հարցին պատմութեան մասին եւ ցեղային հարցը, որ միաժամանակ պատմութիւնն է մարդկութեան ծագման, շատ մը կէտերու մէջ կը մնայ մութ եւ անբացատրելի:

Մասնաւորաբար խօսելով Եւրոպայի մասին, շատ բարդ է ցեղային հարցը: Հին աշխարհը, զոր կը ճեղքեն ծովերը եւ նաւարկելի գետերը, կը ներկայացնէ գաղթերու, պատերազմներու եւ առեւտուրի յարմար երկրամաս մը: Եւ այսպէս, հազարաւոր տարիներէ ի վեր, աշխարհի այս մասին վրայ շարունակաբար տեղի ունեցած են ցեղախառնութիւններ:

Հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, որոնք կը հաստատեն թէ ո՛րքան դժուար է բանաձեւել ցեղային տեսութիւն մը, ֆրանսացի ամէնէն հռչակաւոր գիտնականները (Տոքթ. Ռիփլէ, Փրոֆ. Միլեօ, Փրոֆ. Լիօ-Թէր) կրցած են հիմնական երեք մեծ ցեղախումբերու բաժնել Եւրոպայի բնակչութիւնը. 1— Հիւսիսային ցեղ (շէկ եւ երկարագլուխ), 2— Ալպեան ցեղ (թուխ եւ կարճագլուխ), 3— Միջերկրականեան ցեղ (թուխ եւ երկայնագլուխ):

Նշանակելու համար շարունակապատկանիր «արիւն ընդունող»ին առաջին դասաւորման մէջ կատարուած են զանազան ստորաբաժանումներ: Ըսենք սեմական ցեղը, (պէտք չէ կարծել թէ բոլոր սեմականներն ալ Հրեայ են, ինչպէս եւ կան Հրեաներ որոնք սեմական չեն), որ առանց հաստատ բաշխումի՝ տարածուած է եւրոպական զանազան երկիրներու մէջ:

Ցեղերու ուսումնասիրութեան մէջ տակաւին չմտած, նախ ճշդենք «ցեղ» բառին իմաստը: Ցեղը ոչ ժողովուրդ կը նշանակէ, ոչ ալ ազգ: Հարցը աւելի դիւրին կը բացատրուի, երբ օրինակը առնենք կենդանական աշխարհէն: Շնազգին կը ստորաբաժանուի կարգ մը ցեղերու, որոնց յատկանիշները լաւ սահմանուած են՝ եթէ ցեղախառնութիւն չէ կատարուած դեռ: Բայց երբ կը խօսինք մարդ արարածին մասին, շատ կը դժուարանայ որոշել ցեղային յատկանիշները, անոր համար որ ցեղախառնութիւնը կը կատարուի դարերէ ի վեր:

Սակայն եւ այնպէս փորձենք ճշդել թէ որո՛նք են այդ յատկանիշները:

Այդ յատկանիշները պէտք է փնտռել հասակին, գլխու ձեւին, մորթի եւ մազերու գոյնին, մանաւանդ արեան քիմիական բաղադրութեան մէջ: (*)

ՀԱՍԱԿ.— Ընդունուած է որ մարդոց բնական կամ սովորական հասակն է 1 մեթր 35էն մինչեւ 1 մեթր 90: Կարճահասակ կը կոչուին անոնք որ 1 մեթր 60էն պակաս երկարութիւն ունին, միջահասակ կը կոչուին անոնք որ 1 մեթր 60էն մինչեւ 1 մեթր 70 երկարութիւն ունին, բարձրահասակ կը կոչուին անոնք որ 1 մեթր 70էն մինչեւ 1 մեթր 80 երկարութիւն ունին, երկարահասակ կը կոչուին անոնք որ աւելի քան 1 մեթր 80 երկարութիւն ունին, (հասակը չափելու համար՝ կրունկները իրարու կցած պահել եւ նայուածքին տալ հորիզոնական ուղղութիւն):

ԳԼԽՈՒ ՁԵՒ.— Գանկաբանութեան մէջ կ'ըսուի պարզապէս գլխանիշ, որ կը չափուի մասնաւոր գործիքով մը: Գանկը ունի երեք ձեւ.— Երկարագլուխ, միջագլուխ, կարճագլուխ:

ԳՈՅՆ.— Համաձայն մորթին, աչքերուն, մազերուն գոյնին, եւրոպական ցեղը կը ներկայացնէ մոխրագոյն շէկէն դէպի թուխ փոփոխական գոյն մը:

ԱՐԻՒՆ.— Անհատէ անհատ արիւն ներարկելու մեթոտը նոր չէ, կը սկսի ԺԵ. դարէն: Դժբախտաբար արկածներու տեղի տալուն համար, լքուեցաւ: Վերջերս նոր փորձեր եւ ուսումնասիրութիւններ կատարուեցան, ու տեսնուեցաւ, որ ամէն անհատ արեան նոյն քիմիական բաղադրութիւնը չունի, նոյնիսկ կը պատահի երբեմն որ անհատի մը արիւնը ներարկելով ուրիշ անհատի մը երակին մէջ՝ մահացու արկածներ տեղի կ'ունենան իբրեւ հետեւանք արեան գնդողացումին, թանձրանալուն:

Կը նշանակէ թէ «արիւն տուողը» չի պատկանիր «արիւն ընդունող»ին արիւնախումբին: Այսպէս ճշդուեցան չորս արիւնախումբեր.— O, A, B, AB:

Առաջին արիւնախումբը բժշկութեան մէջ ընդունուած է իբրեւ «համաշխարհային կարգի արիւն տուող», (այսինքն յարմար ամէն երակի): Իսկ վերջին խումբը՝ «համաշխարհային կարգի արիւն ընդունող»:

Հաստատուած է որ Ասիոյ եւ Ափրիկէի մէջ յաճախադէպ է հանդիպիլ B կարգի արիւնախումբի անհատներու, բայց քանի կը յառաջանանք դէպի Եւրոպա, կը պակսին այդ կարգի անհատները: Եւրոպացիներու մէջ կը գերակշռեն A եւ AB արիւնախումբերու անհատները: Այսուհանդերձ արիւնային բաղադրութեան մէջ ոչ մէկ տարբերութիւն կը տեսնուի Եւրոպայի զանազան ժողովուրդներուն երակներուն մէջ: B կարգի արիւնախումբի անհատները կը կազմեն Հայերուն 12 համեմատութիւն մը: A կարգի արիւնախումբի անհատները՝ Հայերուն 44 համեմատութիւն մը: Մնացեալները կը պատկանին O եւ AB արիւնախումբերուն:

Հիմա գանանք արիականութեան:

Ի՞նչ կը նշանակէ «արիական»:

Ներկայիս գերման գիտնականները իւրացուցած են ֆրանսացի գրողի մը, Կոպինօ (ապրած ԺԹ. դարուն), տեսութիւնները, որոնց հետեւանքով՝ կը պնդեն թէ մարդկութեան օրրանը կը գտնուի Գերմանիոյ մէջ, թէ «արիական ցեղը» ամէնէն հինն է ցեղերուն, ամէնէն գեղեցիկը, ամէնէն զօրաւորը աշխարհի վրայ:

Բայց «արիական» բառը տեղի տըւած է զանազան մեկնութեանց:

Ընդհանուր առումով, «արիական» անունին տակ կը ճանչցուի ժողովուրդներու համայնատարած խումբ մը, որու խօսած լեզուները խնամութիւններ ունին բովանդակ Եւրոպայի եւ մասամբ Ասիոյ մէջ: Այդ լեզուները կը կոչուին հնդեւրոպական կամ արիական:

Կարճ խօսքով, արիական անունին տակ կը ճանչցուին Ասիոյ կարգ մը ժողովուրդները,— Հայերը, Իրանցիները, եւայլն:

Երբ «արիական» անունը վերապահենք միայն այս ցեղերուն, կը թուի թէ ճիշդ արտայայտուած կ'ըլլանք, քանի որ առաջին անգամ այս բառը գործածուած կը գտնենք պատմական արձանագրութեան մը մէջ, որ կը վերաբերի Դարեհ արքայից արքային (520 թուականին Ք. Ա.),— այդ արձանագրութեան մէջ Դարեհ ինքզինք կը կոչէ. «Արիական ի ցեղէ արիական»: Եւ յետոյ, քանի մը տող անդին, իր աստուածը կ'անուանէ «Արիականներու Աստուածը»: Հաւանաբար Իրան անունն ալ կը ծագի արիական բառէն:

Համաձայն լեզուագիտական եւ նախապատմական պրպտումներու, հաւանական է որ արիական ցեղերը, ըսել ժողովուրդ Հնդկաստանի, յաջորդական բազմաթիւ արշաւներով անցած ու համասփիւռ տարածուած ըլլան Եւրոպայի մէջ: Այնպէս որ ներկայիս Եւրոպայի մէջ ապրող բոլոր ժողովուրդները կը պատկանին լեզուական նոյն ծագումը ունեցող ցեղախումբին, Արիականներուն: Կրնան թուխ ըլլալ եւ ներկայացնել միջերկրականեան ցեղատիպարին յատկանիշները՝ ինչպէս Իտալացիները, ցորենի գոյն մորթով եւ սեւ մազերով՝ ինչպէս Հայերը, խարտեաշ, մեծահասակ եւ բաց գոյն մորթով՝ ինչպէս Շուէտացիները, կարճահասակ եւ կլոր գլուխով՝ ինչպէս Պրըթոնները, բայց եւ այնպէս բոլորը կը պատկանին արիական մեծ ընտանիքին:

Եւրոպայի մէջ միայն Պասքերն են, որ իրենց լեզուով հակադրութիւն մը կը կազմեն հնդեւրոպական լեզուներու կողքին եւ կը միանան կովկասեան լեզուներուն,— իրողութիւն մը որ անբացատրելի կը մնայ մինչեւ այժմ:

Ներկայ գերմանական ցեղին մէջ եւս կը նշմարուի մեծ այլազանութիւն մը, որովհետեւ Եւրոպայի գրեթէ բոլոր ցեղերէն տարրեր կը գտնենք գերմանական ցեղին մէջ: Ասով հանդերձ պէտք է խոստովանիլ, որ հիւսիսային ցեղը կը տիրապետէ Գերմանիոյ մէջ: Այս հիւսիսային ցեղը, որ ներկայացուած է իբրեւ ճշմարտապէս արիական ցեղ, որ այլ ցեղերու պարտադրած է իր լեզուն, իր քաղաքակրթութիւնը, իր իշխանութիւնը, եւ այժմ կը գրաւէ Եւրոպայի հիւսիս-արեւմտեան մասը, մութ ծագում մը ունի: Կ'ենթադրուի թէ հիւսիսային ցեղը կազմաւորուեցաւ արեւադարձ, ցուրտ ու խոնաւ շրջաններու մէջ: Արդարեւ, կլիման եւ միջավայրը կարեւոր դեր կը խաղան մարդոց բնախօսութեան վրայ,— ընչաւութիւն, մարսողութիւն եւ արեան շրջան կ'ազդուին: Եւ այսպէս, տակաւ առ տակաւ կը բարեշրջուի մարդուն ֆիզիքական դիմագիծը:

Ցեղային նոր վարդապետութեանց հետեւորդներու կողմէ, հիւսիսային ցեղի օրրան ցոյց տրուած են մերթ Սեւ ծովուն եզերքները, մերթ Ռուսիոյ հարաւային ճախճախուտ շրջանները, մերթ սկանտինաւեան երկիրները:

Բայց ընդհանուր տեսութեամբ, որ հիմնուած է լեզուաբանական, ցեղագրական եւ նախապատմական պրպտումներու վրայ, մարդկութեան օրրանը կը գտնուի Կեդր. Ասիոյ մէջ: Փնտռելով նախապատմական պեղումներ եւ մարդկային ոսկորներու մնացորդներ, կարելի է հետեւիլ այն գաղթին, որ քալած է Արեւելքէն Արեւմուտք, Ասիայէն Եւրոպա:

Ֆրանսական ժողովուրդին գալով, ան կը բաղկանայ 38 միլիոն անհատներէ, որոնք կը պատկանին ցեղերու խոշոր խառնուրդի մը, որ կազմուած է դարերու ձուլումով՝ այսպէս տալով այրեր եւ կիներ, որոնք կը պատկանին այլազան ցեղատիպարներու:

Այդ տիպարները իրարմէ կը տարբերին Եւրոպայի մէկ ցեղային բեւեռէն միւսը,— խարտեաշ հանդոյց (ճերմակ վարդագոյն մորթ, կապոյտ աչքեր, դեղձան մազեր), թուխ հանգոյց (ճերմակ ցորենի գոյն մորթ, մոխրագոյն աչքեր, սեւ մազեր):

Բնականաբար անոնց միջեւ կը հանդիպինք նաեւ անհունօրէն այլազան ենթատիպարներու:

Խարտեաշներու եւ թուխերու բաժանման սահմանը ցոյց տալու համար, կարելի է գիծ մը քաշել, առաւել կամ նուազ կանոնաւոր, Ալպեաններէն մինչեւ Պրըթանի: Ասիկա ըսել չէ թէ կարելի չէ խարտեաշ գտնել այդ երեւակայական գիծէն անդին, ոչ ալ թուխ գտնել այդ գիծէն ասդին:

Խարտեաշներու գօտին կ'առնէ Ֆրանսայի բնակչութեան 18 առ հարիւրը: Միջին գօտին, շագանակագոյններ, 18—30 առ հարիւրը: Թուխերու գօտին՝ բնակչութեան երկու երրորդը:

Ֆրանսայի բնակչութեան հասակին գալով, կրնանք կատարել հետեւեալ բաժանումները.

Մեծահասակ են Լորէնցիները, Պասքերը (1 մեթր 67): Ցետոյ կուգան Ֆլամանները, Ալպեան շրջանի գիւղացիները, Նորմանները, Վանտէցիները, Փրովանսցիները: Աւելի կարճահասակ ունին Կասքոնները: Իսկ ամէնէն փոքրը՝ Պրըթոնները, Քորսիկացիները:

(*) Առիթով մը պիտի տանք Տոքթ. Պէրիյէոնի տեսակէտները հիմնուած՝ նեանաքանական ու քիմիական տուեալներու վրայ, ինչպէս նաեւ Տոքթ. Քոսովսկիի փորձերը, որոնք կը ճշդեն Հայոց արեան ցեղային յատկանիշները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀՐԴԵՀԸ

Օրերէ ի վեր Մարսէյլի թերթերը խոշոր խոշոր վերնագրերով եւ բազմազան նկարներով կը ներկայացնեն Մարսէյլի «Նուվէլ Կալըրի»ի հրդեհը եւ առիթ չեն փախցներ յիշեցնելու որ Մարսէյլ սուգի մէջ է:

Արդարեւ սուգ է, որովհետեւ թէ անոնք, որ անփոխարինելի զոհեր տուին եւ թէ անոնք որ ականատես եղան կամ լսեցին ահաւոր աղէտի մասին, դիւրաւ չեն կրնար մոռնալ ու չխկծալ աղէտին համար, որ տեղի ունեցաւ:

Հոկտեմբեր 28, ուրբաթ ժամը 2.30-ին սկսած հրդեհը իրաւամբ կը զբաղեցնէ հանրութիւնը, թռուցիկները կը հրմշտկեն զիրար, ամէնուրեք վնասաբանութիւն ու յուզում կը տիրէ:

Կորսուածներու թիւը 60ը կ'անցնի: «Նուվէլ Կալըրի» մեծ վաճառատան փլատակները պեղումի կ'ենթարկուին եւ օրը օրին կը գտնուին հրդեհէն ածխացած նորանոր դիակներ, աւելի ճիշդ մարդկային մարմնի ածխակոյտեր:

Անօրինակ հով մը առաւօտէն սկսած կը փչէր ու թերեւս մեծագոյն պատճառը այդ հովն էր, որ այնքան արագ եւ այնքան անօրինակ վայրագութեամբ լափեց հսկայ վաճառատունը:

Հազիւ հրդեհին ծուխը բարձրացած էր, երբ ընդհանուր խուճապ ու վարվռատուքն սկսաւ եւ Քանըպիէրի քովնտի փողոցներէն տասնեակ հազարաւորներու հասնող բազմութիւնը խռնուեցաւ վաճառատան շուրջն ու մօտակայ փողոցները:

Հրշէջները հասած էին եւ ձեռնարկուած էր աշխատանքի, բայց հովը կը փչէր, կ'առնէր պահանջածին ու վաճառատան մեծութեամբ բարձրացած, հաստամէջ բոցը իր լեզուները կը տարածէր այս ու այն կողմը:

Սրտաճմլիկ էր տեսարանը:

Վաճառատան պաշտօնեաները մոլորած, խռնուած էին երկրորդ եւ երրորդ յարկերու պատուհաններու մէջ եւ խուճապահարը կը ջանար փրկութեան ելք մը գտնել:

— Նետուեցէք, վար նետուեցէք, կը պոռար վարէն ամբոխը բազկատարած:

Պատուհաններէն կախուած կիներն ու աղջիկները սարսափահար կը նայէին վերը իրենց վրայ յարձակող հրեղէն լեզուներուն, կը նայէին վար, հսկայ բարձրութիւնէն ու կը ճչային, կ'աղերսէին լեղապատառ:

Ու շատ չանցած, բռնկիլ սկսան անոնց մազերը, փէշերը ու քանի քանիներ կրակին հետ գլորկընդխառն վար նետուեցան հսկայ բարձրութիւնէն:

Ուրիշներ ժամանակ ալ չունեցան վար նետուելու:

Մինչ մէկ կողմէ երիտասարդ կեանքեր կը խորովուէին ահաւոր կրակներուն մէջ, միւս կողմէն հրդեհին բոցերը կրակէ կամար մը կապելով Քանըպիէրի լայն պողոտային վրայէն, արդէն հասած էին դիմացի կողմ գտնուած հսկայ պանդոկներու՝ «Կրանտ Օթէլի» եւ «Օթէլ Նուայ»ի կատարներուն:

Ետեւի կողմէն ալ բռնկիլ սկսած էին Թիւպանօ փողոցին մաս մը տուները:

Ոգի ի բռին կ'աշխատէին հրշէջները, ոստիկանութիւնն իր պարտականութիւնը կը կատարէր, բայց հովը թրքական վայրագութեամբ կ'աւերէր շէնքերը, կը կոտորէր մարդիկ, կիներ, գեռատի աղջիկներ:

Շաբաթէն աւելի է արդէն եւ սակայն աղէտին մղձաւանջը կայ ու կը մնայ:

Հետզհետէ գտնուած դիակները կը հաւաքուին մօտակայ մատուռին մէջ եւ շուտով թաղումը կը կատարուի:

Պատկան մարմինները խիստ քննութիւն կը կատարեն, բայց դեռ յայտնի չէ հրդեհին պատճառը:

Ինչպէս ամէն աղէտի, այս աղէտին ալ Հայեր իրենց բաժինը ունեցան, եղած տեղեկութեանց համաձայն՝ Աղասեան անունով երիտասարդ մը կորսուած է:

Ձեռնարկուած է ժողովրդական հանգանակութեան մը, զոհերու ընտանիքներուն օգնելու համար: Ժողովներ տեղի կ'ունենան: Կարգ մը փողոցներու անկիւնները դեռ շրջապատուած են ոստիկանական շղթաներով:

ԶԱՐԶԱՆԴ

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ՏԵՍԻՆԻ ՄԷՋ

Տօնել «Դաշնակցութեան Օրը» կը նշանակէ ոգեկոչել յիշատակը հայրենասէրներու փաղանգին, հաղորդուիլ անոնց յեղափոխական յոյզերով, տոգորուիլ բարձր զգացումներով: Կը նշանակէ՝ պայքարի փառաբանութիւն: Կը նշանակէ՝ դիմագրաւել ներկայ անստուգութիւնն ու պատրաստուիլ վաղուայ պայքարի համար:

Տէսինը այս տարի չթերացաւ իր պարտականութեան մէջ, Հ. Յ. Դ. տեղւոյն կոմիտէն կազմակերպած էր «Հ. Յ. Դ. Օր»ը, որ տեղի ունեցաւ 30 Հոկտեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:

Ներկայ էր գիտակից ու հայրենասէր բազմութիւն մը: Նախագահ ընկ. Թ. Այվազեան, բանալով հանդէսը, գեղեցիկ կերպով պարզեց Դաշնակցութեան դերը հայ ազատագրութեան պատմութեան մէջ, եւ անդրադառնալով քաղաքական ներկայ անստուգութեան, թելադրեց հետեւիլ Դաշնակցութեան գաղափարներու եւ ուղեգծին:

Նախագահին հրաւէրով, ժողովուրդը յոտնկայս երգեց «Մեր հայրենիք»ը:

Գեղարուեստական բաժինը կարճ էր: Ցաջող կերպով մեներգեցին օրիորդներ Մարիցա Պասմաճեան, Տիրուհի Թաթուլեաճեան եւ Տիկին Աչխէն Պօյաճեան: Արտասանեցին ընկերներ Վարդեվար Ղամպէրեան (Աէն Մօրիսէն) եւ Մկրտիչ Մարտիրոսեան՝ Վիէնէն:

Խօսեցաւ ընկեր Ս. Վրացեան մէկ ժամէն աւելի: Իր խօսքերը նոյնութեամբ արձանագրել իմ ուժերէս վեր կը նկատեմ: Պիտի ջանամ ամփոփել իր միտքերը:

Ցարգելի ընկերը շատ ժողովրդական լեզուով վերլուծեց քաղաքական խառնակ ու անապահով ներկան՝ իր բոլոր կողմերով: Թուեց նախկին պարտեալ ազգերու ասպիճանական վերելքը եւ այժմու գրաւած տիրապետող դիրքը եւ ընդհակառակն նախկին յաղթականներու տեղատուութիւնը, տկարացումն ու ներքին պառակտումները:

Ապա պարզեց Դաշնակցութեան ուղեգիծը քաղաքական ներկայ տագնա-

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԸԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Հինգ հոգի, որոնք ընդհանուրին հաւանութեան համաձայն՝ վարպետ նշանառուներ էին, ժայռերուն ետեւ ինծի հետ քով քովի դիրք բռնեցին. մնացեալները փորի վրայ սողալով սկսան ձիերուն մօտ երթալ. անոնց հրահանգուած էր իրարմէ բաւական չափի հեռաւորութեան վրայ մօտենալ ձիերուն եւ կարելի եղածին չափ արագ, Քիւրտերուն վրայ այն տպաւորութիւնը թողելու համար որ մեր թիւը իրենց կարծածէն աւելի էր:

Վեր խփարոյ հաշուելով որ ձիերուն մօտ հասնելու համար կէս ճամբան կտրած ըլլալու էին անոնք, մենք վեց հոգիս թուրք սպաներուն վրայ կրակ բացինք: Դժբախտաբար բոլորիս գնդակներն ալ վրիպեցան: Հրացանաձգութեան ձայնը առնելով, մեր ընկերակ ձիու զոզերը ոտքի ցատկելով ձիերուն պահակներուն վրայ խոյացան, բայց իրենց ջղագրգիռ աճապարանքին մէջ մոռցան անոնց վրայ կրակել. այս զանցառութեան հետեւանքով մեր մարդիկներէն մէկը սպանուեցաւ պահակի մը կողմէ. այն տեղեն միայն մերիններ յիշեցին որ իրե՛նք ալ մահացու զէնք ունէին իրենց մօտ:

Այս առաջին ընդվզեցուցիչ սխալը փոքր չափով մը դարմանեցին եւ, ըսպաննելով գնդապետին լրատարը. իսկ հրամանատարին ուղղուած գնդակոծմէկ ետք հեռուէն անցաւ: Հինգ մարդոցս երկրորդ համազարկը կրկին վրիպեցաւ ու մեր ակնկալութիւնները ի դերեւ ելան: Սպաները բոլորն ալ դիրքեր գրաւելով իրենց ատրճանակներով մեր վրայ կատաղի եւ անխնայ կրակ մը բացին:

Ձիաւոր Քիւրտերը հրացանաձգութեան ձայներն առնելով եկան հասան սրընթաց եւ Կարմիր Հնդիկներու նման ոռնալով: Հետադիտակս հապճեպ կերպով գործածելով, տեսայ որ մեր ձիու զոզերը ձիերուն կապերը քակելով զբաղած էին, բայց այդ համեմատաբար դիւրին գործն անգամ ժամանակ կը պահանջէր եւ որքան ձիաւոր Քիւրտերը կը մօտենային իրենց, անոնք այնքան աւելի կը ջղայնանային:

Բայց բոլոր ենթադրութիւններն ու գգուշացումը անօգուտ կը դառնար մեր վեց հոգիին համար, որ յարձակումի ձեռնարկած էինք գնդապետին ու իր սպայակոյտին վրայ: Ուստի մեր դիրքերէն վեր ելլելով յառաջացանք աւելի մօտէն կռուելու համար. այսպէսով թէեւ մեր թիւին խեղճութիւնը տեսան, բայց մեզի համար անոնց շատ վնաս պատճառելու հաւանականութիւնը աւելցաւ:

Մեր այս անխոհեմ ընթացքը թուրք սպայակոյտն ալ նոյնչափ անխոհեմութեան մղելու առաւելութիւնն ընծայեց: Գնդապետը կեցած տեղը դիրք բռնեց, մնացեալները մէկ տեղէն միւսը կը ցատկէին, մեզ ամէն կողմէն պաշարելու համար: Վայրկեան մը վերջ տեսայ որ անոնցմէ չորսը գետին ինկան: Մնացեալները գետնատարած դիրք գրաւեցին եւ յարձակումը ըսկսաւ:

Ցետոյ վայրի աղաղակ մը եկաւ ականջիս: Քիւրտերը տեսած էին մեր խումբը, որ քանի մը ձիեր իրենց շուաններէն քակած կը քշէին քառասմբակ, Գաղիկի կրակի գիծին ուղղութեամբ: Այս եւ հետապնդող ձիաւորներուն պոռչտուքը Գաղիկի խումբին վրայ յարձակող Քիւրտերուն ուշադրութիւնը գրաւեց. ա՛յն ատեն միայն վերահասու եղան այն անմիջական վտանգին, որ ձիերուն փախչելով կրնար յառաջ գալ իրենց իսկ յետսապահ մասին մէջ: Հետապնդող Քիւրտերուն ետ փախչիլը հազիւ նշմարեցի, որովհետեւ թուրք գնդապետը դիրքս քննելով՝ ինծի գնդակ մը ուղղեց որ վերարկուս ծակեց անցաւ: Ասիկա մենամարտի մը սկզբնաւորութիւնը եղաւ— ան ինծի դէմ— մահու եւ կենաց կատաղի պայքար մը: Կ'իմանայի աղաղակներ եւ ձիի սմբակներու ձայներ. բայց անպատեհութիւնը այն էր որ ես ստիպուած էի տաճկական մաւզէր հրացանս հակառակ ուղղութեամբ գործածել, մինչ թշնամիս այդ պատեհութիւնը չունէր:

Փամփշտակալիս մէջ գտնուած փամփուշտներէն գրեթէ կէսը գործածած էի, երբ քիւրտի մը նիզակը գլխիս ետեւի մասին ահարկու հարուած մը տուաւ, բայց գրեթէ անմիջապէս իր ձին վրաս գլտորեցաւ, երբ կայծակի պէս հասնող պատերազմիկ մը, որուն ուրկից գալ ըսաւ չտեսայ, մահացու եւ վերջնական հարուածը տուաւ ձիին եւ անոր վրայ հեծնողին միաժամանակ:

Կէս զգայազիրկ վիճակի մը մէջ կը գտնուէի. գլխուս մէջ խլացուցիչ ծանրութիւն մը. ամէն կողմ երկրաշարժ տեղի կ'ունենար կարծես, որուն տրամաբանական բացատրութիւն տալու կարողութիւնը կը պակսէր ինծի, որովհետեւ կը զգայի որ գլխ հոս հոն կը քաշքշէին: Վրաս ինկող ձիին ծանրութիւնը մէկ կողմ քաշուելէ վերջ երանաւէտ հանգստութիւն մը զգացի, որ գլխ մոռացումին գիրկը նետեց:

Երբ ուշքի եկայ տեսայ որ տեղաւորուած էի Րուսթէմ Խանի նժոյգին վրայ, ուսերուս շուրջ կաշիէ գօտի մը ու Բէճփութ գլխ բռնած էր վար չիյնալու համար: Դանդաղ գնացքով կը յառաջանայինք դէպի դիրքերը որ Գաղիկ նախապէս գրաւած էր, հոն ինծի անծանօթ՝ անկանոն ու կատաղի հայեացքներով ձիաւորներու զօմարտակ մը կար: Գաղիկի զինուորները եղած՝ իրենց պահուըտած դիրքերէն ելած խումբով կանգնած էին: Անմիջապէս աչքիս զարկաւ Ֆրէտը, Ռուբէն ու Գաղիկը, որոնք իրարու մօտ կեցած էին, բայց Կլորիա Վանտէրմէնը չկար: Ետեւէս հազալու ձայն մը առնելով Թուրք գլուխս այն կողմը դարձուցի: Թուրք գնդապետը, որ իմ դէմ կատաղի մենամարտ մը մղած էր, ձիին ետեւէն կուգար. անոր ձեռքերը ետեւը կապուած էին և պարանոցը հուանով կապուած ձիուն թամբին:

— Շատ երախտապարտ եմ, Րուսթէմ Խան, ըսի, հասկցնելու համար որ ողջ եմ: Ինչպէ՞ս հոս եկար:

— Հա՛, սահիպ: Ուրեմն չէ՞ք մեռնիր: Ատ լաւ է: Եկայ վասնզի գնդապետ Լորտ Մոնտիութէ սահիպ գիս այս ձիաւորներուն զօմարտակովը ղրկեց. լաւ ձի հեծնող են անոնք եւ Ալլահին շունչը վկայ— յարմար Բէճփութի մը կողքին կռուելու:

— Քեզ ղրկեց գի՞ս գտնելու համար:

— Հա, սահիպ: Մեր կարելին ընել, ձեզ ողջ ազատելու համար:

(Շար.)

8—11—38

...ին եւ առհասարակ արտասահմանի ...թեան գոյավիճակի մասին, որ ...ատնար հետեւեալ երեք առաջա- ...թիւններուն մէջ :

...) Նկատի ունենալով որ ներկայ ...մաններուն մէջ բիրտ ոյժն է տի- ...ողը, հայութիւնը եւս պէտք է ... մը ներկայացնէ եթէ կ'ուզէ ար- ...նել իր արդար պահանջները եւ ...ր արհամարհուիլ, անտեսուիլ ու ...քէ կոխան հանդիսանալ :

...Այդ ներկայացնելու համար պէտք ... կազմակերպուիլ, մէկզի թողուլ ...ուածական սին վէճերը եւ ստեղ- ... համազգային մարմին մը, որ ար- ...քին աշխարհին առջեւ ներկայանայ ... ճակատով : Հայաստանը ներկայ ...պայմաններուն տակ չի կրնար ներկա- ...ցնել համայն հայութիւնը, եթէ ...նիսկ հայ բոլշեւիկները նման տրա- ...դրութիւններ մնուցանեն : Հետեւա- ...ր արտասահմանի հայութեան կ'իյ- ... անօրինելու իր բախտը :

...) Հայաստանի հանդէպ ամէն հայ ...ստ պէտք է ունենայ գուրգուրա- ...յ վերաբերում : Վարչաձեւը պէտք ...սպէ հայրենիքի սիրոյ վրայ : ...րչաձեւերը փոփոխական են, իսկ ...յրենիքը կայ ու կը մնայ : Առանց ...յրենիքի չէ կարելի մեր գոյութիւ- ...պահել :

Ընկերը գոհունակութիւն յայտնեց ...ազգային միացեալ ճակատի գաղա- ...րը նպաստաւոր գետին գտած է ...մազան հոսանքներու մօտ եւ յոյս ...յտնեց որ մօտաւոր ապագային կա- ...ի կ'ըլլայ զայն իրագործել :

Յետոյ կոչ ըրաւ ժողովուրդին բո- ...րուիլ Դաշնակցութեան շուրջ, այն ...ակ կազմակերպութեան, որ կը ներ- ...յացնէ կազմակերպուած ուժը հայ ...րականութեան մէջ :

Ընկերը իր խօսքերը վերջացուց ...ւած ծափերու մէջ : Ժողովուրդը ...կնեցաւ գոհ ու վերանորոգուած ...ժերով :

×

Նոյն երեկոյեան ժամը 8ին տեղի ...նեցաւ ընկերահամակրական խնճոյ- ...ը, որ անցաւ շատ զուարթ ու յաջող ...էջ բարոյական եւ թէ նիւթական տե- ...ակէտներէ : Խանդավառութիւնը մեծ ...էր : Ընկեր Միքայէլեան իր սեղանա- ...պետի հանդամանքով յաջողութեամբ ...րժեցուց իր հեղինակութիւնը : Իւրա- ...անչիւր սեղան իր բաժինը բերաւ տի- ...րող ուրախութեան : Մեներգներ եղան ...օրիկներու, օրիորդներու, ընկերնե- ...ու եւ համակիրներու կողմէ : Բաժա- ...ճառեր, նուագ, հերոսներու յիշա- ...տակի ոգեկոչումներ, կերուխում ու ...ար իրար կը լրացնէին, տաքցնելով ...նոլորտը՝ հակառակ ցուրտ օդին : ...երջին պահուն խօսք տրուեցաւ ըն- ...եր Վրացեանին, որ ջանաց պատաս- ...խան մը տալ այն հարցին թէ «Ի՞նչ ... Դաշնակցութիւնը» : Ապա իր խօսքը ...ղելով պատանեկան միութեան ան- ...դամներուն, յանձնարարեց հետեւիլ Դաշնակցութեան գործունէութեան, ...պէսզի ապագային կարենան շարու- ...նակել հին սերունդին գործը նոր աւի- ...ով ու գործելակերպով :

Առաւօտ մը տեղի ունեցաւ, որմէ ...յացաւ կոկիկ գումար մը : Ներկա- ...րը մասնակցեցան առատաձեռնու- ...թեամբ :

×

Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը հրաւէր ստացած է տեղւոյն Փրանս. Նախկին ռազմիկներու միութեան կողմէ, մասնակցելու Նոյեմբեր 11ի զինադադարի տօնին առթիւ կազմակերպուած դէպի անծանօթ զինուորի գերեզմանը յարգանքի այցին : Կը յանձնարարենք Տէսինի Հայութեան խուներամ իր մասնակցութիւնը բերել այդ յարգանքի ցոյցին :

Այստեղ կարժէ յիշատակել կարեւոր պարագայ մը, որ պատուաբեր է Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Տէսինի մասնաճիւղին համար : Քաղաք. վերջին ծանր օրերուն, երբ պատերազմի ուրուականը կ'սպառնար ամբողջ մարդկութեան, Տէսինի Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու մասնաճիւղի վարչութիւնը քաղաքապետին ուղղուած նամակով մը իր պատրաստակամութիւնը յայտնած էր պատերազմի պարագային իր մասնակցութիւնը բերելու՝ օգնութեան գործին : Քաղաքապետը, մասնաւոր նամակով սիրով կ'ընդունէր Կամ. Միութեան բերած առաջարկը :

Պատանեկան միութիւնը կը պատրաստուի իր կազմութեան բացման հանդէսը տալու մօտերս : Կը յուսանք թէ պիտի արժանանայ բոլորին քաջալերանքին :

Գ. Յ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

ՏՈՄՍԵՐ

Երկու Պատկերներ

Աթաթիւրքի Թուրքիան տօնեց Հանրապետութեան 15րդ տարեդարձը : Առւր պատշաճի հանդիսութիւններ ու հրավառութիւն, ընդունելութիւններ ու ճառեր : Նախագահը ինքը, որ անվիճելիօրէն իրական հիմնադիրն է հանրապետական Թուրքիոյ, չի կրցաւ մասնակցիլ տօնակատարութեան, ծանր հիւանդութեամբ անկողին ինկած ըլլալով : Զմեռաւ մահամերձը, բայց ողջ ալ չէր այդ հանդիսաւոր օրը՝ իր անձին փայլով շուք տալու տօնին :

Թուրքիա եւ անկախութիւն, հանրապետութիւն եւ 15րդ տարեդա՛րձ : Ցնորք չէ այս, այլ իրականութիւն : Կարելի՞ էր այսպիսի հեռանկար պատկերացնել քսան տարի առաջ, երբ Մերձաւոր Արեւելքի «հիւանդը» ներքնապէս քայքայուած, ամէն ճակատի վրայ չարաչար պարտուած, հոգեվարք կ'ապրէր : Կորած փրցուած էին իրմէ կայսրութեան ամէնէն կենդանի ու բարգաւաճ մասերը, որոնց անիրաւօրէն կ'իշխէր դարերէ ի վեր, սուրի ուժով : Քշած էին զայն Անատոլուի խորերը, որպէսզի այնտեղ քաշքշէր այնուհետեւ Աստուծոյ ու մարդկութեան անօգուտ, անիծապարտ իր գոյութիւնը :

Այսպէս էր 1918ին, միայն քսան տարի առաջ : Այս կացութիւնը սակայն երկար չտեւեց : Խորտակուած Թուրքիոյ խորերէն մարդ մը դուրս եկաւ, պարզեց ըմբոստութեան դրօշը, ձեռնոց նետեց յաղթականներու երեսին, եւ անոնցմէ ոմանց նենգաւոր աջակցութեամբն իսկ յաղթեց Սաքարիայի ափունքներուն վրայ եւ ստեղծեց այսօրուան Թուրքիան :

Աթաթիւրքի տօնն է այս տարեդարձը : Անոր կը պարտի Թուրքը իր քաղաքական յարութիւնը մեծ պատերազմէն ետք, եթէ նոյնիսկ երեւութական ու խաբուսիկ է կեանքի միւս մարզերու մէջ Թուրքիոյ վերագրուած աննախընթաց վերածնունդը :

Աթաթիւրք ու Թուրքիա : Ասոնք անբաժանելի, իրարու հետ սերտօրէն շաղկապուած, ներքնապէս ագուցուած իրողութիւններ են՝ մէկը միւսով պայմանաւորուած : Այսօրուան Թուրքիան Քէմալի ձեռակերտն է, ղեկավարուած է անկէ տիրականօրէն, կը կրէ անոր կամքին կնիքը իր վրայ խորապէս :

Եւ Հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին՝ հիւանդ է Պետը անբուժելիօրէն, թերեւս այլեւս ոտքի չկարենալ կանգնելու աստիճան :

Այս հիւանդութիւնը կամ անոր հետեւող անխուսափելի մահը կրնա՞ն անհետեւանք անցնիլ արդի Թուրքիոյ համար : Քէմալի անհետացումով այսօրուան Թուրքիոյ կառուցուածքին մէջ ճեղքուածքներ առաջ պիտի չգա՞ն :

Տասնեւհինգ տարուան հանրապետական վարչաձեւ մը կամ պետական հրամանագիրներով պարտադրուած բարեկարգութիւններ — տարազէն մինչեւ սուլթանական աթոռի ջնջում — բաւական չեն համոզելու աշխարհը, թէ Թուրքիա իրապէս կերպարանափոխուած է, արդիացած է, հոգւով արեւմտեանացած է, մանաւանդ որ այդ հրամանագիրները պարտադրողները այսօր տակաւին ողջ են, իշխանութեան վրայ են եւ կացութեան տէր՝ Աթաթիւրքի գլխաւորութեամբ :

Պետին մահէն ետքը միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ ստոյգ կերպով չափել խորութիւնը այդ արդիականացման, կշռել թէ որքանը արմատ բռնած է իրապէս Թուրք ցեղին էութեան մէջ եւ որքանը Քէմալ առած հետը տարած է :

Թուրքիա տօնեց իր հանրապետական վարչաձեւի 15րդ տարեդարձը, հիւանդ պետին սնարին շուրջ մտահոգ : Արդեօ՞ք ներելի է մեզ կանխագուշակել, որ հանրապետութեան հաստատումէն տասնեւհինգ տարի ետքը, այսօր ալ, մահամերձ հիւանդ է ոչ միայն Աթաթիւրքը, այլ նոյնինքն Թուրքիան՝ անոր ձեռակերտը :

Արդեօ՞ք : ԱՍԱՏՈՒՐ

Արշակ Չօպանեանի յոբելեանը Պրիւսէլի մէջ

Գ. Ա. Չօպանեանի գրական գործունէութեան յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ, Պելժիոյ գաղթ. վարչութիւնը կազմակերպած էր հանդէս մը, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 30ին, Պրիւսէլի գեղարուեստից չքեղ սրահին մէջ, ներկայութեամբ յոբելեարին եւ բազմաթիւ հայրենակիցներու :

Հանդէսին բացումը կատարեց վարչութեան ատենապետ՝ Տոքթ. Մուրատեան : Յետոյ խօսք առաւ Պ. Մ. Միհրդատեանց, որ իբրեւ վաղեմի դասընկերը յոբելեարին, անդրադարձաւ Մինաս Չերազի օրով Կեդրոնական վարժարանին կրթական փայլուն վիճակին վրայ. այդ առթիւ դրուագներ յիշեց Չօպանեանի դպրոցական կեանքէն, եւ վերաքաղը ըրաւ անոր գրական ու հանրային գործունէութեան :

Բրոֆ. Ն. Ատոնց վեր հանեց Չօպանեանի գրական ու ազգային գործունէութեան մէջ ցոյց տուած անձնուիրութիւնն ու հայրենասիրութիւնը, որ, ըսաւ, պէտք է օրինակ ծառայէ մեր հայրենակիցներուն, մասնաւորապէս Հայ երիտասարդութեան, վառ պահելու համար մեր ցեղին գոյութիւնը :

Այս տողերը ստորագրողը պանծացուց յոբելեարին բեղուն ու արդիւնաւոր գործունէութիւնը, սատարելով հայ լեզուին ու գրականութեան զարգացման, եւ օտարին ծանօթացնելով մեր ցեղին անցեալ ու ներկայ մշակոյթն ու քաղաքակրթութիւնը :

Պ. Ն. Վրոյր սրամիտ օրինակով մը ցոյց տուաւ Չօպանեանի բարձր արժէքը :

Մէջ ընդ մէջ, Չօպանեանի ոտանաւորներէն յաջող արտասանութիւններ ըրին Օր. Ն. Սալեան եւ Օր. Աւագեան, Պ. Խէկիկեան կարդաց Չօպանեանի արձակ մէկ գրութիւնը, Պ. Պետեւեան երգեց քանի մը հայկական երգեր, իսկ Պ. Ա. Վրոյր, իր քրոջ դաշնակի ընկերակցութեամբ, թաւջութակով նուագեց Պ. Վ. Սարգսեանի դաշնաւորած Անուշը, եւ Կոմիտասի Կռունկը :

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ Պ. Չօպանեան : Նախ շնորհակալութիւն յայտնեց Գաղթային վարչութեան եւ բոլոր ներկաներուն :

Յետոյ շեշտեց թէ՝ այն համակրանքը ու խանդավառութիւնը, որ ցոյց կը տրուի այսօր մեր հայրենակիցներուն կողմէ, իր անձէն աւելի ուղղուած է հայ գրականութեան եւ մշակոյթին, որուն համեստ մէկ մշակը եղած է ինք : Այս տեսակ համազգային հաւաքոյթներ առիթ կ'ընծայեն հրահրելու մեր մէջ ազգային ոգին եւ հայրենիքին սէրը, որոնք զօրաւոր ազդակներ են ազգապահպանումին :

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՆՈՐԵՐՈՒ ՁԱՅՆԸ

Ի՞նչ կը նշանակէ Դաշնակցական հանդէս

Շաբաթ գիշերն էր, «Դաշնակցութեան Օր»ուայ տօնակատարութիւնը :

Իբր նորընծայ Դաշնակցական, անհամբեր կսպասէի հանդէսի բացման : Բան մը կը զգայի մէջս, խռովք մը, ազնիւ հպարտութիւն մը, որ ես ալ հայ եմ, եւ մանաւանդ Դաշնակցական հայ, որ չի վախնար հրապարակաւ իր տօնը տօնելու ու իր ձայնը լսելի դարձնելու :

Ինչ տաքուկ մթնոլորտ, կարծես բոլորս ալ հաղորդուելու գացած էինք եւ եթէ հայ երիտասարդը մոռցած է իր կրօնական հաղորդութիւնը, բնաւ պէտք չէ մոռնայ իր քաղաքական հաղորդութիւնը տարին անգամ մը :

Հոն կը տեսնէի իմ ընկերներէս (ոչ-դաշնակցական) շատերը, որոնք եկած էին «Դաշնակցութիւնը ի՞նչ կ'ընէ»ը լսելու, իսկ մնացեալները ըստ սովորականին պարելու :

Ինքզինքս չէի կրցած զսպել իմ ընկերներուս առջեւ, հանդէսը իմ պատկանած կուսակցութեանն էր, հետեւաբար նորընծայի խանդավառութիւնս պատճառ եղաւ, որ ընկերներս հարցնէին, թէ ես ա՞լ Դաշնակցական եմ : Ուժգին եւ հպարտ «այո»ով մըն էր որ կը պատասխանէի, ուրիշ ոչինչ աւելցնելով :

Հանդէսին ճառերը դեռ չէին տաքցած եւ հանդէսին աւարտելուն կը սպասէի որ ընէի իմ պզտիկ պրոպականտս :

— Խօսքը կը պատկանի ընկեր Իշխանեանին :

Շատ տպաւորիչ լռութեան մը մէջ ընկեր Իշխանեան սկսաւ իր ճառը, շարժում մը նոյնիսկ չէին ըներ, կարծես գամուած էին իրենց աթոռներուն վրայ. յայտնի էր որ իրենց մէջի կայծը կ'արթննար :

Ճառէն ետք կ'ըսէին ինծ բոլորն ալ, «եղբայր, հիմա կը հասկնանք, թէ հայութիւնը ինչ է. եւ հիմա է որ կը զգանք թէ մենք ալ բան մըն ենք...» :

Երբ հանդէսը լրացաւ, դարձեալ իմ ոչ-դաշնակցական ընկերներս էին որ հարց տուին ինծ, թէ ինչպէ՞ս աւելի մօտիկ յարաբերութեան մը մէջ կրնային մտնել մեր մէկ հատիկ կուսակցութեան հետ, պատասխանս այն եղաւ ինչ որ ինծի ըսած էին,— «Հետեւեցէք Րաֆֆի լսարանի դասախօսութիւններուն, տարիէ մը շրջանաւարտ կը հանենք ձեզ» եւ այս եղաւ իրենց իմ մնաք-բարովս :

Վարը դրան առջեւ անակնկալ հանդիպում մը ունեցայ նախկին սկաուտ ընկերներէս մէկուն հետ, որ նոյնպէս եկած էր Դաշնակցութեան խօսքը լսելու. իր գործին եւ իր բնակութեան հեռաւորութեան պատճառաւ շատ քիչ անգամ գալուն հայկական հանդէսներուն սա եղաւ իր խօսքը. «Տարուան մը Հայու պաշար առած կը մեկնիմ» :

Ապրի այս սրբազան կուսակցութիւնը, որ այսպիսի քաղաքական դժընդակ պայմաններուն մէջ, կարող է այս օտար ափերուն վրայ հասակ նետած հայ երիտասարդին ուշքի բերել եւ հասկցնել, որ նա հայ է եւ ունի յատուկ եւ բացառիկ պարտականութիւններ հանդէպ իր ժողովուրդին : Փառք Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան եւ իր կենդանի գործին :

Վազրիկ Մանուկեան

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՇԱՎԻԼ.— Այս տարի Փրանսահայ գաղութին մէջ, առաջինը Մարսէյլի հետ միասին Շավիլն էր, որ Հոկտեմբեր 30ին տօնեց Հայ «Մշակոյթի օրը» վայելուչ կերպով, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն «Համազգային»ի մասնաճիւղին եւ մասնակցութեամբ միւս կազմակերպութիւններուն :

Համազգայինի վարչութիւնը քաջալերելու համար Շավիլցիներու այս ձեռնարկը ուղարկած էր իր նախագահը՝ Պ. Եարճանեանը եւ բանախօս մը՝ Տոքթ. Զարդարեան : Տեղւոյն մանկապարտէզի սրահը լեցուած էր երկսեռ բազմութեամբ, այս անգամ որոշ կերպով զգալի էր երիտասարդ եւ երիտասարդուհիներու ներկայութիւնը, իսկ բոլոր անոնք, որոնք կամքը չունեցան գոնէ մէկ քանի ժամով պլօթի կամ փէռնոյի սեղաններէն բաժնուելու, վստահ եմ որ օգտակար եւ միանգամայն հաճելի օր մը կորսնցուցին : Երբ նորահաս երիտասարդութեան մէկ որոշ մասը, շնորհիւ տարիներէ ի վեր թափուած աշխատանքին, հպարտօրէն կանգնած է հայկական արժէքներու կողքին, այլեւս ինչ փոյթ բացակայութիւնը սա «շնորհքով մարդիկ»ներուն, որոնք ազգին գոյութիւնը կը յիշեն երբ իրենց ոտքը քարին կը զարնուի եւ կամ անոնց, որոնք իրենց հայութիւնը ծալլած տուփրակներու մէջ, օտարին աւելցուքները ուտելով կ'անցնեն իրենց ժամանակը :

Շավիլի ազգայիններէն Պ. Տէր Գալուստեան բանալով հանդէսը, ըսաւ որ մեր «Մշակոյթի Օրը» փառքի եւ հպարտութեան օր մըն է մեզ համար, որովհետեւ մեր մշակոյթով է որ բարձր կը մնանք քաղաքակրթուած ազգերու շարքին մէջ, երբ ուրիշ ժողովուրդներ այնքան բուռն կերպով փարած են իրենց մշակոյթին, մենք ալ պէտք է գնահատենք մերինը եւ արժանաւոր կերպով տօնենք անոր օրը առանց կուսակցական խտրութեան :

Գեղարուեստական բաժինին մէջ այս անգամ Շավիլի ժողովուրդին համար անակնկալ մը եղաւ իրենց «Րաֆֆի» երգչախումբին փայլուն յաջողութիւնը, ղեկավար ընկեր Ս. Յովհաննէսեան շատ քիչ ժամանակի մէջ, հազիւ քանի մը փորձերով, յաջողած էր կազմել ներկայանալի երգչախումբ մը, օժանդակութեամբ Ալֆորվիլի եւ Իթալիի իր խումբ մը աշակերտներուն, եւ արժանացաւ հասարակութեան գնահատանքին :

Հապա սա երգող ու արտասանող պատանինե՞րը, որոնք դեռ երէկ ֆրանսական դպրոցին մէջ իրենց հայերէնը մոռցած, հայ լեզուին անհաղորդ, այսօր, Հայ Հայրենիքին, Հայ մշակոյթին, հակական արժէքներուն փառաբանութիւնը կ'ընեն հայ բեմին վրայ հայ լեզուով եւ հայկական սիրուն առոգանութեամբ : Տիկին Սարգիսեան, Օրիորդներ Տէմիրճեան եւ Շարապխանեան, Պ. Պ. Թուրիկեան, Մուրատեան, Գարունեան եւ Գայըշեան, այս վերջին 3ը Ալֆորվիլէն :

Բանախօս Տոքթ. Հ. Զարդարեան իր գրեթէ մէկ ժամ տեւող բանախօսութեամբ բացատրեց իմաստը «Մշակոյթ»ին, անոր արժէքը բոլոր մեծ թէ փոքր ժողովուրդներու կեանքին մէջ, մանաւանդ անոր արժէքը մեր դարաւոր պատմութեան ընթացքին, համառօտ մէկ պատմականը ըրաւ մեր մշակոյթին՝ զանազան դարերու ընթացքին, հեթանոսականէն մինչեւ մեր օրերը, եւ կարդաց բանաստեղծութիւններ գողտրիկ ու սիրուն : Յետոյ խօսքը ուղղելով մասնաւորաբար երիտասարդներու, յորդորեց որ հպարտ ըլլան իրենց ազգի մշակոյթով, գուրգուրան անոր վրայ եւ իր բարձրութեան վրայ պահեն զայն, օտար ազգերու մշակոյթներու կողքին, որովհետեւ «որքան որ օտար մշակոյթին կատարեալ կերպով տիրանանք, դարձեալ հայկական մշակոյթն է որ միայն լի ու լի բաւարարութիւն պիտի տայ մեր հայկական հոգիներուն» :

Երգչախումբին «Մեր Հայրենիք»ով փակուեցաւ հանդէսը եւ ժողովուրդը մեկնեցաւ աւելի եւս հպարտ իր հայութեամբ :

Գ. Վարդունի

ՄԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Առաւօտէն Աբրահամ արթնցաւ, առաջին ակնարկին իսկ զարմացկոտ կը դիտէր այդ Զուլուներու խումբը, որ կը նմանէր սպանդանոցներու շուրջը թափառող շուներուն, որոնք մորթուած անասուններուն շուրջը կը դառնան :

Դարերէ ի վեր Թուրքին հոգեբանութիւնը ճանչցող մը լաւ գիտէ, որ զօրաւորին հանդէպ մուկ կը դառնայ, իսկ տկարին առջեւ առիւծ : Ահա այս կէտը Աբրահամ շատ լաւ ըմբռնած էր : Ան բոլոր անկիւնները ուշի ուշով զննեց եւ եկաւ այն եզրակացութեան, թէ բացի դուռէն, խցիկէն դուրս ելլելու ոչ մէկ ելք կայ : Դուռը կը բացուէր բակին վրայ :

Գլուխը քերելով մտածեց վայրկեան մը, աչքերը կէտի մը յառած՝ արդեօք Շատոյին արթնցե՞ր է : Նախ քան Շատոյին ինք պէտք էր պատրաստ ըլլալ : Կօշիկները ամրացնելէ ետք ոտքի ելաւ, բաճկոնակը հագնելէ առաջ մէջքին կապած փամփշտակալները ամրացուց, դաշոյնը այնպիսի ձեւով մէջքին կապեց, որ աննշմարելի, միեւնոյն ատեն ուզած վայրկեանին դիւրութեամբ դուրս գայ, եւ ատրճանակը աչքէ անցընելէ վերջ կոճկուեցաւ :

Երբ ոտքի ելած էր Աբրահամ, յանկարծ Իգտիրի արեւմտեան արուարձան Պալչովայի բլուրներէն հրացանաձգութեան որոտումներու ձայներ ականջին զարկան : Խիստ պզտարին մըտիկ ըրաւ : Հրացանաձգութեան յաջորդեցին համազարկներ, որոտումէն կարծես ժայռերը կը փլէին, յաջորդաբար սկսան սուլել արձագանգները գնդացիրին եւ արագահարուածներուն, երբեմն ալ ռումբերուն :

Աբրահամ վստահօրէն եկաւ այն համոզման, որ կանոնաւոր զինուորական կռիւ է : Խցիկին փոքր պատուհանէն տեսաւ որ քիչ առաջուան փոհմակը փախած է : Ամէնէն զարմանալին այն էր որ ախոռապանը տակաւին չէր արթնցած, հակառակ այդ զարհուրելի ձայներուն : Աբրահամ խցիկին դուռը կէս մը բացաւ, եւ դիւրութեամբ տեսաւ թէ չուկան եւ խանին ներքնամասը ամայութիւն էր : Լռութիւնը աւելի սրեց, զէնքերուն ձայնը հետզհետէ կը հեռանար :

Այլեւս սպասելու չէ, ըսաւ ինքնիրեն, խցիկէն ելաւ, քայլ մը յառաջացաւ : Խանին ներքնանկիւնին պատշգամին տակ կողք կողքի ծուարեր էին թշուառականները :

Աբրահամ այլեւս խցիկը չէր կրնար վերադառնալ, քանի որ նշմարուեցաւ Թուրքերուն կողմէ, կեցած տեղն ալ չէր կրնար մնալ, ուրեմն միակ ելքը խանէն դուրս գալն էր, անկէ յետոյ ինչ պիտի պատահէր՝ այդ մասին մըտածելու ժամանակը չէր : Քանի մը քայլ եւս, եւ ահա չուկան էր : Պահ մը շուարած մնաց թէ որ կողմը երթայ : Միտքը եկաւ երբ Հինգշաբթի գիշերը ինք գործով մը ամերիկեան վարժարանն էր, զօրավար Թորգոմին սպաներէն տեղակալ մը յայտարարած էր թէ, ով որ կը փափաքի Աթէնք եւ կամ կղզիները երթալ, զօրավարը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ : Ուստի որոշեց ուղղակի Փունթա երթալ, ուր առժամեայ բնակած էր հայկական լեգէոնը : Մէկ երկու նեղ փողոցներ անցնելէ ետք, աջին դառնալով մտաւ մաքսատան լայն փողոցը, որ ամբողջովին ամայացած էր :

Երբ փողոցին ծայրը հասաւ, կանգ առաւ : Իր որոշումը անդառնալի էր, ամէն գնով պէտք էր Փունթա հասնիլ : Ճամբան շեղելով հասաւ զօց չուկան, ամայութիւնը այն աստիճանի հասած էր որ, ճնճղուկը իսկ արձագանգ կուտար, իսկ ոտքերուն հանած աղմուկին գնկգնկոցէն ինք անգամ կը սոսկար : Վերջապէս մէկ երկու անկիւնաւոր փողոցներ ալ դառնալէ ետք, հասաւ Փունթայի ոստիկանական պահականոցին հրապարակը :

×

Երբ հայկական լեգէոնին յառաջամասը մտաւ Քարանթինայի թաղամասը, Չէշմէի ուղղութեամբ նահանջի գիծը կտրուած էր Իզմիրի եւ շրջանի թուրք պաշըպօզուքներուն կողմէ : Անոնք յաջողած էին քանի մը տասնեակ յոյն զինուորներ ծուղակը ձգել, զրաւելով անոնց զէնքերը, անոնցմէ յետոյ եկողները թաղամասը չհասած կը սպաննուէին : Իզմիրի ամենախիտ քրիստոնէական թաղամասը դեռ հելլէնները չքաշուած անցեր էր Թուրքերուն ձեռքը : Ասկէ կարելի էր հետեւցնել, թէ արիւնին թանձրութիւնը աւելին յոյսը պիտի խաւարէր :

Մինչեւ հայկական զօրամասին երեւիլը, Թուրքերը յաջողած էին բաւական դիրքեր բռնել եւ մէկէ աւելի հին ձեւի արագահարուածներ զետեղել : Անոնք երբ նշմարեցին զօրամասին յառաջամասը, չուարեցան : Հետաքրքիր եղան գրօշակին գոյներով, զտան որ անվիճելիօրէն ֆրանսական էր : Ուստի ոչ միայն կրակը դադրեցուցին, այլ ճերմակ դրօշ պարզեցին : Զօրամասը Իզմիրի վերջին հրաժեշտը տալու համար քանի մը վայրկեան կանգ առած էր գոնաղին առջեւ, այնտեղ լսած էին Քարանթինայի մէջ պատահածներու մասին :

Արդ, երբ ճերմակ դրօշը տեսան, հրամայուեցաւ պատրաստ գտնուիլ, քանի մը տասնեակ շղթայի ձեւով սկըսաւ յառաջանալ, իսկ բուն զօրամասը կռուելու պատրաստ դիրքեր գրաւեց :

Երբ Թուրքերը տեսան որ խաբուած են, աճապարանօք դիրքերը նետուեցան, բայց արդէն ուշ էր : Թուրքերը պաշարման օղակի մէջ առնուած էին : Ուստի անոնք յուսահատ դիմադրութիւն փորձեցին :

Հայկական զօրամասին կը հրամայէր զօր. Թորգոմը, միեւնոյն ատեն վաշտը օժտուած էր լաւագոյն սպաներով եւ ենթասպաներով : Որոտացին ընթացիկներու եւ արագահարուածներու համազարկները : Թուրք խուժանը հրացանը վերցնելու ժամանակ չունեցաւ : Ով կրցաւ լեռնապատառ փախչիլ, ազատեցաւ, մնացեալները, յուսահատ կռուելով սպաննուեցան : Ճամբան բացուած էր :

Ցիր ու ցան սպաներ եւ զինուորներ, որոնք նահանջին գիծը կտրուած տեսնելով, յուսահատ ապաստաններ էին թրամվէյի եղերքի քրիստոնեայ տուներ, սկսան հետեւիլ հայկական լեգէոնին : Երբ հայկական վաշտը Քոքարեալը հասաւ, յոյն զինուորներուն թիւը հազարը կ'անցնէր : Վերջապէս ճամբու ընթացքին ունեցան քանի մը աննշան ընդհարումներ եւս, եւ վերջապէս իրիկուան ժամը 3ին հասան ապատարար Նաւահանգիստը՝ Չէշմէ, առնելով գերիներ եւ գաղթականներ :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ խորհրդարանը կը վերաբացուի այսօր: Գահաճառին ընթերցումէն վերջ Չէյմպըլէն պիտի ներկայացնէ խաղաղութեան իր ծրագիրը եւ ձեռնարկները: Կ՚ըսուի թէ փոխանակ պատերազմական մատակարարութեան նախարարութիւն մը հիմնելու,— տեսակէտ մը որու հակառակ է Չէյմպըլէն՝ չուզելով վնասել երկրին առեւտուրին ի շահ ճարտարարուեստին,— պիտի կազմուի յանձնախումբ մը որ պիտի հսկէ սպառազինութեան ծրագրին գործադրութեան: Այդ յանձնախումբին նախագահ պիտի նշանակուի լորտ Ընսիմէն:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ ձերբակալուեցան երեք օտարականներ, որոնք կը զբաղէին կեղծ անցագիրներու պատրաստութեամբ և վաճառումով: Մէկ անցագիրը կը ծախէին հազար ֆրանք:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ դէմ հետապնդումները խստացուած ըլլալով, կը գրէ «Մաթէն», վերջին վեց ամսուան ընթացքին ձերբակալուած եւ սահման առաջնորդուած են աւելի քան 4000 օտարականներ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՕՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel

13 Նոյեմբեր, Կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անփոխարինելի գիշեր

Մասնակցութեամբ փարիզահայ սիրողներու՝ Տիկին Լաթիֆեանի, Տիկին Քիւթճէրեանի, Օր. Ա. Սամուէլի, Պ. Պ. Գմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաթիֆեանի, Կ. Սրապի:

կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար:

Նաեւ փարիզահայ շօֆէօրներու կեանքէն՝

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻԹԷՈՎ...

Տոմսերու գիները.— 15,—10,— 7.50 ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շոֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

Տիկիններ, օրիորդներ եւ պարոններ

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՌԻԹԷՆ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (փորձառու եւ մասնագէտ ձեւագիտութեան) սկսած է ձեւագիտութեան իր դասերը,

Պանթէօ - Քաշան.— Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի գիշերները ժամը 8½էն 10½, հայ դպրոցին մէջ, Rue Madame Curie, Պանթէօ:

Ալփորվիլ.— Երեքշաբթի եւ Ուրբաթ գիշերները ժամը 8½էն 10½, Rue Etienne Dollet, Պ. Փիլիպոսի սրճարանին վերնայարկը:

Իսի - Լէ - Մուլինօ.— Շաբաթ օրերը կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 10½, հայ ակումբին մէջ, 2, Rue de la Défense:

Փափաքողները անմիջապէս դիմեն արձանագրուելու: Ուշացողները կը կորսնցնեն իրենց կարգը:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13 - 45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Maison E. CHARLES հիմնուած 1869

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50/71 Tel. Botzaris 12—60

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ մատանիներ եւլն.: Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու: Կը գնենք՝ բլաթին, ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ՝ նպաստաւոր գիներով:

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն ու գոհարեղէններն անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը:

Գաւառներէն եկած ապսպրանքները կը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հայկանուշ Ղազարեան կը փնտռէ իր մեծ մօր եղբօրորդիները՝ (Պիթլիսի Տապըրկու թաղէն) Սիմօն, Խաչով եւ Արմէն Վարդանեան: Կը կարծուի թէ կը գտնուին Թրէյնօ (Քալիֆորնիա): Իրենց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Հայկանուշ Ղազարեանի, 1 bis Villa Des Montes, Clamart (Seine), France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1939

Ի. տարի

Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա), Արտասահման 1.50 շիլին կամ 40 սէնթ:

Դիմել հեղինակին.

44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine) France.

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Պ. Յարութիւն Մինասեան իր մօր դառնաղէտ մահուան առթիւ կը նուիրէ՝ Հ. Յ. Դ. Թանգարանին 50 ֆր., Հ. Յ. Դ. Վեթերաններու Ֆոնտին 50, գումար 100 ֆրանք:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՇԱՊԻՆ - ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ

Շրջանային Վերաշինաց Միութեան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ Ա. 463, Բ. 180, Գ. 219, Դ. 495, 231, 267, 519, 98, 436, 81, 79, 285, 39, 585, 341:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆՆԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «կորիւն» ակումբին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը 9 Նոյ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ: Կը խօսի Պ. ՎՐԱՑԵԱՆ: Նիւթ՝ «Հայաստանի Հանրապետութիւնը»:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Փրոֆ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «կամքի հիւանդութիւններ»:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՑՐ Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

20 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի սրահներուն մէջ, 46 bis Rue St. Didier

Métro Trocadero կամ Boissière

Գեղարուեստական բաժին: Նուագախումբ CARRIO—CANTI

Ճոխ ու ընտիր պիւֆէ՝ պատրաստուած խոհանոցներու նուէրներով: Մուտք 10 ֆրանք:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՁԷՆԿԻԼԷՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆԱՆՑ ԲԱԺՆԻ ԿՈՂՄԷ

13 Նոյեմբեր, կիրակի ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Սալ ՊԱՐՏԻԻ մէջ, 8 Quai d'Alfort.

Երգ, արտասանութիւն եւ հայկական պարեր: Ընտիր ճազ.

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով: Մուտք 5 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

Հ.Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի պիտի ունենայ 21 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1939. ՔՈԼԻԶԷԻ սրահը

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել:

Ցր. Կ. Խաչի 1939ի Օրացոյցը

Հրապարակ ելաւ արդէն խնամուած եւ ճոխ բովանդակութեամբ

ԼԶՄԻԱԾՆԱՅ ՄԾԱԴԻՐ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ ՆԿԱՐՈՎ

ինչպէս եւ 50ի չափ զանազան նկարներ ծանօթ դէմքերու, վայրերու եւ Կ. Խաչի դպրոցներուն, վերջին կայաններուն, եւայլն:

Օրացոյցը որ գիրքի ձեւով կազմուած է եւ կրնայ նոյնութեամբ պահուիլ ունի առանձին բաժիններ ժամանակագրական, աղգագրական, պատմական ու աշխարհագրական ծանօթութիւններու: Ամէն հայ կնոջ անհրաժեշտ առանին նիւթերու բաժին մը եւս դասաւորուած է հոն, ինչպէս եւ գրական կտորներ, Հ. Կ. Խաչի համառօտ պատմութիւնը եւ զանազան ուրիշ պիտանի գիտելիքներ:

ԳԻՆԸ 6 ՖՐԱՆՔ

Փնտռել բոլոր Մասնաճիւղերու մօտ, ինչպէս եւ Շրջանային Վարչութենէն, 6 Rue d'Alsace, Asnières (Seine)

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԱՌԻԹԷՆ

Ջինուորագրութեան պատճառով ծախու է լուսանկարչատունս (քաղաքին կեդրոնը), 33 Rue d'Aix, Մարսէյլ, արդիական բոլոր յարմարութիւններով: Խանութին վրայ յարկաբաժին: Պայլ 9 տարի: Վարձք՝ տարեկան 4000 ֆրանք: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին: Մատչելի պայմաններ:

ԾԱԽՈՒ Է

Վաճառաշահ թաղի մը մէջ ժամագործի եւ ոսկերիչի խանութ մը՝ որ հիմնուած է 9 տարիէ ի վեր, կազմակերպուած եւ ապահով գործ, վստահելի եւ տեւական յաճախորդներ: Կը ծախուի մասնաւոր պատճառաւ:

Դիւրամատչելի պայմաններ: Բացառիկ պատեհութիւն գործի մարդոց համար: Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղւոյն վրայ, 17 Rue Paul Bert, Paris (11), Métro : Charonne et Chaligny:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Fourrure des St. Bernard

ՅՈՎՍԷՓ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

Միակ վստահելի տունը ուր պիտի գտնէք տոկուն ապրանքներ՝ զեղչեալ գիներով: Ոչնար արժանթէններ, իրական մորթեր, փիթուաններ, սկուռներ, օձիկներ, գաբեր, վերարկուներ եւայլն:

Կը շինենք չափու վրայ մանթօներ՝ զանազան տեսակ մուշտակներէ, վերջին նորաձեւութիւններով:

Կը ստանձնենք մուշտակներու նորոգութիւնը, ձեւափոխութիւնը, ներկելը եւ թանաժը: Մուշտակները կը մաքրենք ձրի, կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէս օր:

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch. Tél. Montmartre 69-70

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ, ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ («Հայաստանի Կանութիւն», հին ուղղագրութեամբ), Փարիզ, 1938, 7.50 ֆր.: ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍԸ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, 25 ֆր.: ԱՊՏԻԼ ՀԱՄԻՏ ԵՒ ՇԷՐԼՕՔ ՀՈԼՄՍ, Եր. Օտեան 40 ֆր.: ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Հ. Գ. Բ.), Ա. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐ, Փարիզ 1939, 25 ֆր.: ԱՐԾԻՒԸ ԻՐ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ, Ա. Թէրզիպաշեան, Փարիզ 1938, 15 ֆր.: ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ կենսագր. 10 ֆր.: ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱԶԳ. ԵԿԵՂԵՑԻԻ, Մ. Սերոբեան, 1938, 15 ֆր.: ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 15 ֆր.: ԵՐԿՈՒՆՔ, Ծերենց, 20 ֆր.: ԹԷՈՏՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ, Ծերենց, 20 ֆր.: ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Րաֆֆի, Գահիրէ, 25 ֆր.: ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 20 ֆր.: ԿԱՅԾԵՐ, Րաֆֆի, Ա. եւ Բ. միասին, 50 ֆր.: ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ՝ 1915 - 1918, Ա. Մ. Քէչեան, Պուքրէշ 1938, 20 ֆր.: ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԻ, ձայնագրեալ պատկ. երգարան, Գ. Ալէմեան, Ա. հատոր 7 ֆր.: Բ. 7 ֆր.: ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ, պատկ. 10 ֆր.: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Յ. Պալեան, 10 ֆր.: ՄԱՅԻՍ 28 (1918 - 38, քսանամեակ) 5 ֆր.: ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ, Յ. Հիսայեան, 8 ֆր.: ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆ. ՎԵՐՖԷԼ, 2 հատոր, 70 ֆր.: ՆԱՐԵԿ, աշխարհաբար, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, լաթակազմ, 30 ֆր.: ՆՈՐ ՔՆԱՐ, ձայնագրեալ եւ պատկ. ընդհ. երգարան, 50 ֆր.: ՍԱՄՈՒԷԼ, Րաֆֆի, Աթէնք, 50 ֆր.: ՐԱՖՖԻ, կեանքը, Փարիզի 1937, 10 ֆր.: ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Ա. Զարդ, 15 ֆր.:

LE ROLE DES ARMÉNIENS DANS LA CIVILISATION MONDIALE, avec 17 illustrations Prof. V. Totomiantz, Belgrade 1938, 40 fr., LA BELLE ANAHITTE, A. Surménian, Toulon, 1938, 15 fr.:

ԴԻՄԵԼ՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

51 Rue Monsieur le Prince, Paris (6): CHÈQUE POSTAL: PARIS 1278 - 35. Tél. DANton 88-65, Métro Odéon :

Գաւառէն հարիւրին տասը, արտասահմանէն հարիւրին 15 առաքման ծախք աւելցնել ապսպրանքներու գումարին վրայ, զոր կանխիկ պէտք է ղրկել:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

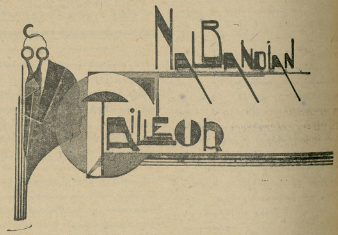
63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ՚ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

Hommes **Dames**

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle Tél.: Gut39.- 70

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՅՆԵՐ ՌՈՒՍԻՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխոսլովաք կերպասներու: Փափաքողները կրնան ղրկել իրենց գնած ապրանքները: Ինտէրվուտ եւ Ռոյալ գրի մեքենաներ: Կը գնենք ու կը ծախենք օտար դրամներ: Կը ստանձնենք ապրանքներու embal-lago եւ ապահովագրութիւն: Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապրանքներու եւ պակաժներու:

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77

Բացուած է ՐԱՖՖԻ ճաշարանի աշնանային նուագի շրջանը

Ամէն երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ կէս գիշեր հայ ընտիր նուագածուներու՝ քէմանչիստ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ եւ ուտի ՀԱՅԿԻ կողմէ:

ՌԱՖՖԻ ճաշարանը յայտնի է բոլորին հայկական եւ եւրոպական իր հարուստ ճաշացուցակով եւ իր հանրածանօթ կովկասեան շաշլիկով:

Տէր եւ տնօրէն Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue de Maubeuge, Paris (9), Metro: Cadet, Le Peletier et N. D. de Lorette:

ՌԱՔԸ ՏԻԻԶ

Ջուր խառնուած ժամանակ կաթնագոյն կը դառնայ, ... եւ ամիսներով պատրաստուած հայկական օղին է ՌԱՔԸ ՏԻԻԶԸ: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ՚այրեն եւ գիշերները ջուր կը խմցնեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻԻԶԸ որուն անարատութիւնը կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը փաստուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 9 Novembre 1938

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3882 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԵՈԼԱ ԳՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»...

Խո՛ր, պոռթկումի կարօտ տառապանք մը դարձաւ Խ. Հայաստանի մասին գրելն ու խօսիլը: Կը խոստովանինք որ լսելը նուազ տառապագին չէ...

— Որ եւ է լուր չէք տար Հայաստանի մասին, — կը գանգատին երբեմն մեզի, — նախապէս Յառաջը լեցուն էր երկրի լուրերով. պէտք չէ՞ որ գիտնանք թէ «ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ» մեր հայրենիքին մէջ...

Այո՛, պէտք չէ՞ որ գիտնանք, իմանանք թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ Հայաստանի մէջ, — այս հարցումը կը դնենք նաեւ մենք, մեր արդար հետաքրքրութեանը մէջ խտացնելով նոյնքան արդար ու անզուսպ բողոք մը...

Ունինք, սակայն, այն դառն համոզումը որ օր օրի մեզմէ կը հեռանայ մեր հայրենիքը:

Կը հեռանայ՝ հոգեկան ու մտաւոր կապի տեսակէտէն: Ենթանիս մազ բռնած աղաղակելէն թէ ի՛նչ գիտեն, ի՛նչ կ'իմանան գոնէ անոնք որոնք «անվերապահ կերպով կապուած են Խ. Հայաստանին»:

Կը թուի թէ այս տառապանքը սկսած են ապրիլ նաեւ մեր ամկավար պաշտօնակիցները:

Եւ այսօր, մենք ու իրենք միեւնոյն դառնութիւնը ունինք, — յուսախաբ՝ առաւել քան երբեք, ու կտրուած՝ հոգեպէս եւ մտովին...

Բայց, մենք կ'ուզէինք խօսիլ ուրիշ խնդրոյ մը մասին:

Կը յիշուի, որ Հայաստանի «վերջին դէպքերէն» յետոյ Մոսկուայէն Երեւան գնաց Ա. Միկոյեան: Պահ մը կարծուեցաւ թէ «հայազգի գործավարը» Հայաստան է գացած ոլբերգութեան վերջ տալու համար: Պարզուեցաւ, սակայն, որ Միկոյեան Հայաստան է գացած ուրի՛շ առաքելութեամբ մը, — մտաւորականութեան գլխատումէն վերջ լեզուական - հոգեկան «մաքրագործում»ը կատարելու:

Այսինքն՝ «միխա»ով մը, որ կը ձգտէր ու կը ձգտի Հայաստանի վրայէն ջնջել հայկական դրոշմը:

— «Ով ուզում է կուլտուրական լինել, նա չի կարող եոլա գնալ առանց ռուսաց լեզուն իմանալու: Ով ուզում է լինել կրթուած, նա չի կարող հաղորդակից չլինել ռուսական կուլտուրային, ռուսական գրականութեան, երկրին»:

Նստած՝ Երեւանի կայարանը, Միկոյեան ահա այս նշանաբանը կը դնէր մէջտեղ՝ ճիշդ այն օրերուն, երբ Հայաստան իր մտաւորականութեան կորուստը կ'ողբար եւ շշմա՛ծ էր Բերիաներու ստեղծած սարսափէն...

Բոլշեւիկեան բնորոշ մեթոտն է այդ, — նախ սարսափեցնել ու յետոյ պարտադրել:

Եւ այդպէս ալ ըրաւ Մոսկուան: Հ. Հանրապետութեան օրով, Քրեմլ ուզեց որ »Հայաստան»ը առանձին չըլլայ: Ու կցեց անոր «Խորհրդային»ը:

Ոչի՛նչ: Ոչի՛նչ: Նոյն Քրեմլը աւելի «բծախնդիր» է այժմ, — կ'ուզէ ջնջել «Հայաստան»ը ու պահել միայն «խորհրդային»ը...

Ղեկավարութիւն, գրականութիւն, թատրոն, համալսարան, — գլխատեց բոլորը, ու այդ գլխատուած Հայաստանին «հայազգի» Միկոյեանի բերնով հրահանգեց.

— Պիտի իւրացնես նաեւ իմ լեզուս, Ռուսաց լեզուն: Այլապէս «եոլա չես կարող գնալ...»

Ու ահա ծայր տուաւ մեղադրանքը անոնց դէմ, որոնք «ամէն կերպ աշխատում էին բոլոր միջոցներով վիժեցնել Ռուսաց լեզուի դասաւանդութիւնը հայկական դպրոցներում»: Ու սկսաւ հալածանքը: «Մաքրագործում» նաեւ այս գետնին վրայ: Յետոյ՝ հրապարակային ժողովներ, ճառ, միթինկ ու որոշումներ: Օրուան նշանաբանը դարձան ռուսերէնը, ռուս գրականութիւնը եւ «ռուսական մեծ հայրենիքը»: Դասախօս, գրող, դերասան, պաշտօնեայ թէ կուսակցական՝ բոլորէն պահանջուեցաւ միայն մէկ «ցէնզ», — ռուսերէն գիտնալ:

Այս աշխատանքը կը շարունակուի նոյն թափով ու նոյն վճռականութեամբ:

Երեւանի պաշտօնաթերթը («Խ. Հ.», 20 հոկտեմբեր) հրատարակած է գրութիւն մը, զոր ստորագրած են Ս. Բաղալեան, Ս. Հայրապետեան եւ Մ. Ղազարեան:

— «... Այս ուսումնական տարում ռուսաց լեզուի դասատուները խնամքով ընտրուեցին: Առարկայի դասաւանդումը յանձնուեց նրան՝ ով կարող է աշխարհի այդ ամենագեղեցիկ լեզուի դասաւանդումը բարձր հիմքերի վրայ դնել»:

Անտես չառնենք բացատրութիւնը զոր սպրդեցուցա՛ծ են, — «աշխարհի ամենագեղեցիկ լեզուն»: Ռուսերէնի՛ մասին է: Եւ այս՝ Հայաստանի մէջ: «Մեծասքանչը» նսեմացնելու, աննախընտրելի դարձնելու համար...

«Ամենախոշոր ցաւերից մէկն այն է», սակայն, որ «ժողկրթութեան օրկաններն սիստեմաթիկ աշխատանք չեն տարել, Ռուսաց լեզուն աւանդող ուսուցիչների գաղափարական - քաղաքական մակարդակը բարձրացնելու ուղղութեամբ»:

Այսի՞նքն, — «Լէնինի – Ստալինի ուսուցումը»: Չէ՞ որ «Մոլոտովն է ասել», — «Մեր պայմաններում չի կարելի պարփակուել առօրեայ գործերի եւ ընթացիկ կարիքների մէջ»:

Այդպէ՛ս, ուրեմն: Ռուս Մոլոտովները ծրագրած են, «հայ» Միկոյեանները հրահանգած, ու Բաղալեանները խտապահանջ կերպով կը հսկեն գործադրութեան:

Աւելի՛ն, — «Ուսուցչական ռայոնական խորհրդակցութիւններում, մանկավարժական խորհուրդների նիստերում, ծնողական եւ աշակերտական ժողովներում բարձրացել է բուռն խանդավառութիւն: Մնում է որ ստեղծուած խանդավառութիւնն ու բոլոր պայմանները օգտագործուեն՝ կուսակցութեան ու կառավարութեան պահանջների համաձայն կազմակերպելու Ռուսաց լեզուի դասաւանդումը, կառավարութեան որոշումները եւ ընկ. Միկոյեանի դատումներն ուղենիշ դարձնելով»:

«Կառավարութեան որոշումները», «բոլոր պայմաններու օգտագործում» — Թո՛ւրքն անգամ հայ լեզուն խափանելու այսքան բացայայտ միջոցներ ձեռք չառաւ...

Իսկ էջմիածնի մատենադարանին թալա՞նը՝ որուն մանրամասնութիւնները կը կարդաք քիչ անդին...

Այո՛, այո՛: Տառապա՛նք դարձաւ Խ. Հայաստանի մասին մտածելն ու գրելը:

— Ողբա՛մ զքեզ Հայոց Աշխարհ...: Բայց, օր օրի ի՞նչ կը մնայ այդ «Հայոց»էն...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դեսպանն Ֆրանսուա-Փոնսէ Հռոմ հասաւ

Երկուշաբթի երեկոյ, Ֆրանսայի դեսպանը, Ֆրանսուա - Փոնսէ, Հռոմ հասաւ եւ ընդունուեցաւ համաձայն միջազգային քաղաքավարութեան աւանդութիւններուն: Ֆրանսական գաղութը համակրական ցոյցերով ողջունեց նոր դեսպանը:

Կը կարծուի որ դեսպանը մինչեւ շաբաթ թագաւորին ներկայացնէ իր հաւատարմագրերը: Ֆրանսուա - Փոնսէ, ընդունելով ֆրանսացի լրագրողները, կարճ յայտարարութիւն մը ըրաւ, ըսելով թէ եկած է Հռոմ՝ բնականոն ընթացք մը տալու համար իտալեւֆրանսական յարաբերութեանց:

Իտալական մամուլը, իր կարգին, վերապահ դիրք մը բռնած է, զգացնելով միաժամանակ թէ նոր դեսպանին գործը պիտի ըլլայ առաւելապէս հոգեբանական, ստեղծելու համար հոգեկան առողջ մթնոլորտ մը:

Դատելով մամուլի արտայայտութիւններէն, որոնք ներշնչուած են անշուշտ կառավարութեան կողմէ, Հռոմ կը հասկնէ թէ

1. Ֆրանսական դեսպանի մը ժամանումը բնական դէպք մըն է, որմէ շատ բան չի սպասուիր:

2. Կառավարութիւնը երբեք անհամբեր չէ որ դաշինք մը կնքուի Հռոմի եւ Փարիզի միջեւ:

3. Անկարելի է իտալեւֆրանսական — ինչպէս նաեւ գերմանեւֆրանսական — դաշինք կնքել, քանի գոյութիւն ունի ռուսեւֆրանսական դաշինք մը:

4. Այն պարագային, երբ կնքուի իտալեւֆրանսական դաշինք մը, այդ դաշինքը չի կրնար նմանիլ իտալեւանգլիական ապրիլեան դաշինքին, ոչ ալ 1935 յունուարին կնքուած համաձայնութիւններուն: Հռոմ տրամադիր չէ Միջերկրականի մասին կնքելու եռանդամ դաշինք մը Անգլիոյ, Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ:

5. Ֆրանքեւիտալական յարաբերութիւնները պէտք է յարգեն Հռոմ – Պերլին առանցքին բովանդակութիւնը, եւ շարունակուին՝ զարգացնելու համար Միւնիխի տրամադրութիւնները:

Ինչպէս կը տեսնուի, Ֆրանսայի նոր դեսպանը բաւական յոգնեցուցիչ աշխատանքներ ունի կատարելիք, բարեխառնելու համար նախ այս պահանջկոտ մթնոլորտը:

Աթաթիւրքի վիճակը դարձեալ ծանրացաւ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը դարձեալ ծանրացաւ եւ ինքնակորոյս վիճակի մը մէջ կը գտնուի:

Հոկտեմբեր 24էն ի վեր, երբ յայտարարուեցաւ թէ Թրքական հանրապետութեան նախագահը վտանգէ զերծ է այլեւս, թերթերն ու հեռագիրները լռեցին խօսիլ հիւանդութեան մը մասին, որ ութ օր զգետնելէ վերջ Աթաթիւրքը եւ դիշեր ցերեկ սնարին քով պահակ կեցնելէ եօթը ութ բժիշկներ, յանկարծ հրաշքով անվնաս կը հաչակուէր: Այդ լռութեան մէջ պահ մը հակասական զրոյցներ շրջան ըրին, եւ ահա դարձեալ կը խօսին հեռագիրները, խոստովանելով որ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը կը շարունակէ իր ընթացքը:

Մարաջախտ Վորոշիլով կը սպառնայ

Երէկ գրած էինք թէ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 21րդ տարեդարձը տօնուեցաւ Մոսկուայի մէջ աւանդական հանդիսութիւններով: Վարչապետ Մոլոթովէն եւ Տիմիթրովէն վերջ, ճառ մը խօսեցաւ նաեւ մարաջախտ Վորոշիլով, երբ բանակը տողանցք կը կատարէր Կարմիր Հրապարակին վրայ:

Ժողովրդական ասացուածքներ խառնելով իր ճառին, մարաջախտ Վորոշիլով անդրադարձաւ վերջին քաղաքական դէպքերուն: Եւ յայտարարեց թէ համաշխարհային երկրորդ պատերազմն է որ սկսած է: Արեւմուտքի մէջ՝ Սպանիան, Արեւելքի մէջ Չինաստանը փաշական յարձակումներու ենթակայ, կը թելադրեն որ սովետ երիտասարդութիւնը ուշադիր ըլլայ զինուորական նախապատրաստութեանց:

— Այս պայմաններուն մէջ, ըսաւ, Խորհ. Միութիւնը պարտաւոր է արթուն կենալ եւ հսկել: Զենք ուզեր որ դէպքերը մեզ

(Ներքեւ շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
Ֆրանսայի Ազգային Պաշտպանութեան Զինադադարի Հանգանակութեան համար

ՑԱՆԿ 6			
Սիսակ Սիսլեան	30	Յարութիւն Շիրինեան	15
Մ. Ս.	10	Գումար՝	70
Ա. Կապենց	10	Նախորդ գումար՝	610
Մասիս Գըլըճեան	5	Ընդհ. գումար՝	680

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ ԹԱԼԱՆՈՒԱԾ

«Փրաւտա»յի Նոյեմբեր մէկի թիւէն կը տեղեկանանք, թէ էջմիածնի մատենադարանին գիրքերը եւս զերծ մնացած չեն Հայաստանի գլխուն պայթած փորձանքներէն եւ թալանի ու կողոպուտի ենթարկուած են «վնասարարներու» կողմէ:

Թերթը կ'աւելցնէ թէ այս մատենադարանի գիրքերը ժամանակին յանձնուած էին Անաստուածներու Միութեան: Այժմ կը պարզուի, թէ վնասարարները փճացուցած են կարգ մը թանկարժէք ձեռագիրներ: Անաստուածներու Միութիւնը հաւաստիացուցած էր կառավարութիւնը, թէ այս գիրքերը զուտ կրօնական են, բայց այժմ կը պարզուի որ կը պարունակէին շատ թանկարժէք ձեռագիրներ:

Մատենադարանը արդէն առնուած է Անաստուածներու Միութեան ձեռքէն եւ յանձնուած է խորհրդային Երիտասարդ Գիտնականներու Միութեան, որ պիտի ուսումնասիրէ բոլոր ձեռագիրները, որոնց մէջ կան հայ ժողովրդական վիպագրութեան եւ մանրանկարչութեան անզուգական նմոյշներ: Մատենադարանը ունէր նաեւ 150,000 թանկարժէք գիրքեր օտար լեզուներով: Երիտասարդ Գիտնականներու Միութիւնը արդէն լծուած է աշխատանքի:

Ֆոն Ռիպպընթրոփ պատերազմի գրգռիչներուն դէմ

Պերլինի մէջ, հացկերոյթի մը ընթացքին, արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպընթրոփ ճառ մը խօսեցաւ երկուշաբթի երեկոյ եւ չեխական հարցին պատմականը ընելէ վերջ, յայտարարեց.

— Միջազգային մամուլի մէկ մասը փորձեց համաշխարհային վէճի հանգամանք տալ չեխական վէճին, որ կը շահագրգռէր միայն Գերմանիան: Տեսնելով որ կը բախին Առաջնորդին երկաթեայ կամքին, ուզեցին պատերազմի մը մէջ նետել ժողովուրդները հակառակ անոնց կամքին: Ո՞վ կրնայ ըսել թէ ի՛նչ պիտի պատահէր, եթէ Չէյմպըրլէնի եւ Տալատիէի տեղ իշխանութեան գլուխը գտնուէին պատերազմի գրգռիչները, որոնք բաւական ծանօթ են մեզի:

Գերմանիա անսասան բարեկամութիւններ հաստատած է, կայ Հռոմ - Պերլին առանցքը, կայ Գերմանիա — Իտալիա — Ճափոն եռանդամ բարեկամութիւնը, սիրալիր յարաբերութիւններ ունինք Լեհաստանի հետ, — այս ամէնը կ'երաշխաւորեն Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

Հակառակ ատոր, կարգ մը երկիրներու մէջ կը գործեն պատերազմի գրգռիչները: Չէյմպըրլէն եւ Հըլիֆաքս՝ Անգլիոյ մէջ, Տալատիէ եւ Ժորժ Պոնէ՝ Ֆրանսայի մէջ կ'աշխատին խաղաղութեան համար: Եթէ շարունակուի այս աշխատանքը Միւնիխի ոգիով, անկարելի չէ համաձայնութեան գալ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ՝ բարեկամաբար լուծելու համար վիճելի հարցերը: Գերմանիա համակրանքով ողջունեց Ֆրանսայի արտաքին նախարարին ցանկութիւնը գերմանեւֆրանսական անկեղծ գործակցութիւն մը ստեղծելու մասին: Լոնտոնի եւ Փարիզի պետական պատասխանատու վարիչներուն ընթացքը ամէն յոյս կը ներշնչէ որ պատերազմի գրգռիչները պիտի պարտուին:

Այս ճառէն վերջ խօսք առաւ նաեւ պապական նուիրակը, որ յայտարարեց թէ Միւնիխի համաձայնութիւնը քառանդամ չէ, այլ հնգանդամ, որովհետեւ չորս մեծերուն հետ Միւնիխի ոգին գնահատեց ու վաւերացուց աշխարհի հանրային կարծիքը:

Հրեայ մը մահափորձ կը կատարէ գերմանական դեսպանատան մէջ

Երկուշաբթի առաւօտ կանուխ, երիտասարդ մը կը ներկայանայ Փարիզի գերմանական դեսպանատան բարապանին եւ փափաք կը յայտնէ տեսնել դեսպանին անձնական քարտուղարը շատ կարեւոր վաւերաթուղթ մը յանձնելու համար: Զինք կ'առաջնորդեն դեսպանատան Գ. քարտուղարին գրասենեակը: Բարապանները հազիւ թէ փակած էին դուռը, երբ ատրճանակի հինգ հարուածներ լսուեցան ներսէն: Բարապանները վազեցին օգնութեան, երբ դուռը բացուեցաւ եւ քարտուղարը դուրս ելաւ մէջքը ծռած եւ դէմքը մոխիրի գոյն:

Դեսպանը ծանրապէս վիրաւորուած էր կուրծքէն եւ մէջքէն: Անմիջապէս փոխադրեցին հիւանդանոց, ուր յայտարարուեցաւ թէ վիճակը ծանր է: Ոճրագործը, ոճիրը գործելէն վերջ, ատրճանակը նետելով կ'ուզէր դուրս նետուիլ դուռնէն, երբ ձերբակալուեցաւ եւ յանձնուեցաւ ոստիկանութեան:

17 տարեկան Հրեայ մըն է Լեհաստանի հպատակ: Ոստիկանութեան յայտարարեց թէ ուզած է լուծել իր ցեղակիցներուն վրէժը: Քննութիւն կը կատարուի, հաստատելու համար թէ այս պատանին ինքն իր զգացումներէ՞ն մղուած կատարեց ոճիրը, թէ ուրիշներէն դրդուած:

Հիթլէր իր անձնական բժիշկը Փարիզ ղրկեց՝ հետեւելու համար վիրաւորին առողջութեան:

ՏԷՐՍԻՄԻ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԵՐԱՆՆԵՐՈՒ

«Սօն Փօսթա»յի խմբագրապետ Մուհիտտին Պիրկէն ասկէ առաջ ալ անդրադարձաւ Տէրսիմի խնդրին։

Այսպէս, Օգոստոս 18ի խմբագրականին մէջ, որպէս թէ պատասխանելու համար սուրիական թերթերու «չափազանցեալ» լուրերուն, գիտել կուտար թէ ըմբոստութեան զսպումը շատ դիւրին է.

«Այս տարի ռազմափորձ մը, գալ տարի՝ աւելի խիստ միջոցներ, միւս տարին՝ աքցանի ծայրին աւելի շատ սեղմում մը, եւ այս վէրքը կը փակուի կ'երթայ (*Սօն Փօսթա*, 18 Օգոստոս 1938)։

Խնդիրը հոս չէ։ Տէրսիմի աւատականութեան (*ֆէօտալիզմ*) ճնշումը՝ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՐՈՒԱՆ *սխեմաթիք* աշխատանքի խնդիր է։ Թուրք պետութիւնը առիկա պիտի ընէ եւ այս գործը ժխտական ձեւով պիտի լուծէ։

Բայց ԺԽՏԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԼՈՒԾՈՒՄ ՉԷ։ Կատարեալ լուծում մը՝ միայն դրական ձեւով կ'ըլլայ։ Տէրսիմի փտած աւատականութիւնը քանդելով չի վերջանար գործը։ Հարկ է տեղը ստեղծել շէն շրջան մը, նման արեւմտեան Անատոլուի։»

Գալով «դրական լուծում»ին, Թուրք խմբագրապետը ասոր համար մէկ միջոց կը ցուցնէ.— «գործ եւ դրամագլուխ դրկել արեւելք»։ Արդէն այս է խորագիրը։

«Դրական լուծում»ի առաջարկը քննելէ առաջ, քանի մը խօսք ընենք «ժխտական լուծում»ի մասին։

Մուհիտտինի խմբագրականը նախ կուգայ հաստատելու թէ ջարդով եւ քանդումով անկարելի է հաշուեյարդարի ենթարկել քրտական խնդիրը։ «ժխտական լուծում»ը կատարեալ լուծում չէ։ *Այսինքն որքան կ'ուզես գինուոր թափէ եւ մարդ կախէ. ուշ կանուխ պիտի պայթի ուրիշ շարժում մը, այս կամ այն շրջանին մէջ։*

Երկրորդ, ներկայ 100,000նոց բանակն ալ պիտի չկրնայ գէթ առժամապէս զսպել ըմբոստութիւնը, որովհետեւ, «ժխտական լուծում»ն իսկ կը պահանջէ «քանի մը տարուան սիսթէմաթիք աշխատանք» *ու այս տարի ռազմափորձ մը, գալ տարի՝ աւելի խիստ միջոցներ, յաջորդ տարին՝ աքցանի աւելի սեղմում։*

Ուրեմն, առնուազն երեք տարի, բուն իսկ Թուրք խմբագրապետի մը խոստովանութեամբ։ Եւ այս ալ՝ վասն ոչինչի, քանի որ այս ձեւով չի փակուիր վէրքը։

Հապա բարենորոգումնե՞րը, որոնք ստորներէ ի վեր կը կատարուին եւ պիտի շարունակուին։ Հապա ընդհանուր քննչութի՞ւնը որ յանձնուած է զօր. Ապտուլլահի, գիկտատոր կուսակալը Տէրսիմի։ Հապա այդ շրջանը դրկուած վարչական - կրթական պաշտօնեանե՞րը, դէպի Արեւելեան Նահանգները չինուող երկաթուղի՞ն։

Իր ուշագրաւ յօդուածին մէջ, Մուհիտտին կարեւորութիւն չի տար այդ բոլորին։

Նախ՝ պաշտօնեայ չերթար Արեւելեան Նահանգները։ Երբ հրաւիրուին երթալու, հազար տեսակ առարկութիւններ կ'ընեն չերթալու համար.

Մէկուն փորը կը ցաւի, միւսին՝ գըլուխը... ոմանց տղաքը պէտք ունին դպրոց երթալու, ուրիշներ ընտանիք ունին Պոլսոյ մէջ, եւն.։

Գրեթէ բոլոր Թուրք մտաւորականներն ու պաշտօնեաները կը մերժեն երթալ այդ կողմերը, ուր կան միայն չարչարանք եւ անապահովութիւն։ Ինչ՞նթ են որ երթան, երբ աղէն կայ Պոլիսը իր զուարճավայրերով... եթէ ըսէ կառավարութիւնը, կը հրաժարին ու նորէն չեն երթար։

Բայց երթալով պիտի կրնա՞ն փրկել ազգը։ Պատասխանը թող տայ Մուհիտտին.

Ենթադրենք թէ բոլոր այս կատարեալ եւ անձնուէր մարդիկը Տէրսիմ երթան։ Ի՞նչ պիտի ընեն հոն ուր ընելիք միակ բանը՝ խօսքն է (*լաֆ*)։ Թերեւս գեղեցիկ խօսքեր ընեն, կատարեալ իմաստութիւններ պարզեն, բայց բոլոր այս խօսքերը պիտի կորսուին՝ լեռնէ լեռ արձագանգելով։

Ի՞նչ մնաց անդին, իբրեւ «դրական լուծում»։ Ոմանք կրնան յիշել երկաթուղին որ արդէն հասած է Քէմախ, առանց հաշուելու միւս ճիւղը որ երկարած է մինչեւ Խարբերդ։ Մուհիտտին հաւատք չունի նաեւ այս ձեռնարկին համար.

Ճիշդ է, երկաթուղիին տեղ մը ժամանումը՝ մէկ կողմէ կը նշանակէ գործի ու դրամագլուխի ժամանումը, ԲԱՅՑ ԱՍԻԿԱ ՉԻ ԲԱՒԵՐ։ Այդ կողմերը դեռ խիստ շատ գործի, խիստ շատ դրամագլուխի պէտք ունին։

Թուրք խմբագրապետը կարճ կապած է այս կէտը, բայց այսքանն ալ կը բաւէ մատնելու իր թերահաւատութիւնը։ Արդէն, իր ուզածը պետական երկաթուղին չէ, այլ մասնաւոր դրամագլուխը, մասնաւոր գործը։ Այսպէս է որ տեղ մը կ'ըսէ.

Մարդու փոխարէն գործ եւ դրամագլուխ դրկելու է ոչ միայն Տէրսիմ, այլ եւ ամբողջ արեւելեան Անատոլու։ Կեդրոնական Անատոլու։ Գործը ինքնիրեն կը գտնէ, կը ստեղծէ պէտք եղած մարդիկը, օգտակար, շինարար տարրերը։ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԸ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆՄԱՆ ՉԷ, շատ լաւ գիտէ պէտք ունեցած օգտակար տարրը փնտռել, գտնել եւ արեւելք դրկել։ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԸՆՏՐԵԼ, ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԸ Կ'ԸՆՏՐԷ։ Այսպէս է որ պետութիւնը չի կրնար մարդ ստեղծել, բայց դրամագլուխը անպայման կը ստեղծէ իրեն անհրաժեշտ մարդը։

Ուշադրութի՞ւն կ'ընէ՞ք։ Թուրք խմբագրապետը մասնաւոր խնամքով իրարմէ կը զատէ պետութիւնը եւ դրամագլուխը։ Եւ որովհետեւ իբրեւ ՄԻԱԿ ԴԱՐՄԱՆ կը ցուցնէ դրամագլուխի առաքումը, կը նշանակէ թէ կ'ընդունի որ պետութիւնը չի կրնար շէնցնել Արեւելեան Նահանգները եւ հետեւաբար վերջ տալ ըմբոստութեանց, ինչ ալ ընէ, որքան ալ զինուոր դրկէ կամ երկաթուղի շինէ։

Ուրիշ կէտի մը անցնելէ առաջ, յիշեցնենք թէ այս զաւն խորհրդածութիւններէն 13 օր յետոյ է որ Մուհիտտին գրեց իր ծանօթ խմբագրականը , «Հաւատես վարչապետը»։ *Կը նշանակէ թէ այս խմբագրականը ներշնչողը «խաղողի ողկոյզ»ի զուարթ լուսանկարը չէ, այլ Տէրսիմի տխուր ու արիւնոտ պատկերը։*

Հետաքրքրական է տեսնել թէ նախկին իթթիհատական օրագրողը պիտի մարսէ՞ իր այս յանդուգն ելոյթը, որ մէ քիչ մը տարբեր հոտ կուգայ...

×

Բայց միայն Մուհիտտինը չէ որ կը խոստովանի թէ Տէրսիմի վէրքը կարծուածին չափ դիւրաւ բուժելի չէ։ Ահա Ֆալիհ Ռըֆքը Աթայ.— երեսփոխան եւ խմբագրապետ Անգարայի կիսապաշտօնական օրկան «Ուլուս»ի։ Միաժամանակ Աթաթիւրքի սիրելին, չփացած տղան։

Վարչապետին հետ այս անգամ էլ Ազիզ երթալէ եւ ռազմափորձերուն ներկայ գտնուելէ յետոյ, Ֆալիհ Ռըֆքը կը պատմէ իր տպաւորութիւնները։

Նախ կ'ընդունի թէ Տէրսիմի խնդիրը մեծ ցաւ մըն է որմէ հարկ է ազատիլ։ Երկրորդ՝ ազատելու համար անհրաժեշտ է բարեկարգել այդ շրջանը։ Այսպէս է որ տեղ մը կ'ըսէ.

«Տէրսիմէն ազատուելու համար՝ Տէրսիմը կ'ազատենք» (*Սօն Փօսթա*, 4 *Սեպտ*. 1938)։

Դիւրի՞ն է ազատել, սակայն։ Երեսփոխան խմբագրապետը անուղղակի «ոչ» կը պատասխանէ, երբ յօդուածին մէջ կը յիշէ խօսք մը, զոր լսած է ճամբան, անչուշտ ժողովուրդէն։

«Տէրսիմ կարելի է արշաւել, բայց ոչ յաղթել» (Տէրսիմի սէֆէր օլուր, զաֆէր օլմազ)։

Ուրեմն, առած կարգ անցած Տէրսիմի անպարտելիութիւնը ժողովուրդին կողմէ կը կրկնուի նոյնիսկ հիմա, երբ 100,000 հոգինոց արշաւանք մը կը կատարուի, ինչ որ աննախընթաց բան մըն է։

Ֆալիհ Ռըֆքը անշուշտ կասկած չունի յաջողութեան մասին, քանի որ վարչապետը այսպէս պատասխանած է, այդ առածը լսած ատեն.

«Բայց հանրապետական վարչութիւնը յաղթանակի համար կ'ընէ իւրաքանչիւր արշաւանք»։

Ըսել կ'ուզէ՝ Տէրսիմը անպարտելի էր միայն Օսմանեան կայսրութեան համար, արդէն իսկ պարտելի է հանրապետական Թուրքիոյ համար։

Ճի՞շդ է լաւատեսութիւնը։ Հարցուցէք «Սօն Փօսթա»յի խմբագրապետին։

Հարցուցէք նաեւ դեռ շատ մօտիկ անցեալին։ Նոյն հանրապետական վարչութիւնը երեք անգամ սէֆէր *(արշաւանք) կատարեց, իրեն ալ* զաֆէր *(յաղթանակ) չբերաւ, այլ միայն* քէտէր *(ցաւ)։*

Հարցուցէք նաեւ Ֆալիհ Ռըֆքըին, որ հիմա կը գրէ թէ 18,000 հրացան գրաւուած է Տէրսիմի Քիւրտերէն։ Հապա Իսմէթ փաշա անցեալ տարի կը յայտարարէր թէ շարժումը զսպուած է։ Կը նշանակէ թէ, ամբողջ տարուան մը մաքրագործումէն յետոյ իսկ, նորէն 18,000 հրացան մնացած է Տէրսիմ կամ դուրսէն բերուած...

Արդ, ո՞վ կրնայ հաւատալ թէ վաղը երկրորդ 18,000 մը չպիտի յաջորդէ առնուած 18,000ին։ Կամ ո՞վ կրնայ ըսել թէ եղածը վերագրաւում չէ, այսինքն այդ զէնքերը բուն իսկ Թուրք զինուորներէն խլուած չէին։

Չէ՛, ինչ ալ ըսեն, միշտ իր ոժը կը պահէ ժողովուրդին առածը.

— Տէրսիմ կարելի է արշաւել, կարելի չէ յաղթել...

ԴԷՏ

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 30ի Կիրակին փառաւոր օր մը եղաւ մարսիլահայ գաղութին համար, իսկապէս «Մշակոյթի Օր», այդ մշակոյթին նուիրուած եկեղեցական, գրական, գեղարուեստական յուզիչ հանդէսներով։ Առաւօտէն մինչեւ կէս գիշեր բովանդակալից ծրագրով մը հանդէսները իրարու յաջորդեցին անթերի ճշգապահութեամբ եւ կարգապահութեամբ։

Մշակութային Միութիւնը ջերմապէս գնահատելի է թէ իր առողջ եւ ճիշդ ըմբռնողութեամբը մեր մշակոյթի իրական արժէքներուն, եւ թէ իր կազմակերպական ակներեւ ձեռնհասութեամբ։

Պարոն մը, կէս գիշերին, հանդէսէն մեկնած պահուն կը մօտենայ կազմակերպիչներուն եւ այսպէս կ'արտայայտէ իր գոհունակութիւնը.— «Առտու կանուխ ելայ տունէն, հետեւեցայ ձեզի ամբողջ օրը, շնորհակալ եմ այս հիանալի օրուան համար, յուզիչ ապահեր ապրեցայ, կը մեկնիմ հպարտ՝ մշակոյթովը ազգիս զոր ցոյց տուիք ինծի, հպարտ՝ ձեզմով, որովհետեւ կը տեսնեմ թէ կը սիրէք եւ կը սիրցնէք զայն։ Արժանի էք անուան զոր կը կրէք»։

Նոյն տպաւորութիւնը բոլորին ալ ճառագայթող դէմքերուն վրայ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԱՅՑ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՐԻՄՆԵՐՈՒՆ

Կիրակի առաւօտ, Բրատոյի մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ հայ մշակոյթի վաստակաւորներու յիշատակին։ Քարոզեց Թեմիս առաջնորդական փոխանորդ Տէր Զգօն վրդ. Տէր-Ցակոբեան։ Մշակութային Միութիւնը խորանը զարդարած է գեղեցիկ ծաղկեպսակներով։ Ժողովուրդը լուռ, խոնարհած է իր մշակոյթի սուրբերուն խնկելի յիշատակին առաջ, անոնց՝ որոնք Ե. դարու չէմին մեր մշակոյթին հիմը դրին, մինչեւ անոնց՝ որոնք ինկան, գրիչը մատներուն մէջ, դեռ երիտասարդ, դեռ լեցուն ստեղծագործ աւիւնով, անարդ ու ոճրագործ բարբարոսութեան մը զոհ։

Ապա, կ'ուղղուինք Սէն - Բիէռի գերեզմանատունը, այցելելու հոն հանգչող մտաւորականներու շիրիմները։ Իւրաքանչիւրին վրայ Մշակութայինը կը զետեղէ ծաղկեպսակներ։

Մեսրոպ Նուպարեան, համեստ դամբարան մը, անունին տակ գրուած է— Հայ գրող։ Մշակութային Միութեան ատենապետ Պ. Կ. Փօլատեան խօսք կ'առնէ իր ընկերներուն անունով։

— Երիտասարդ ընկերներուս յարգանքի եւ երախտագիտութեան խոր զգացումները կը բերեմ, կ'ըսէ, այն աքնաջան մշակին, որ այժմ կը հանգչի հոս, հիւրընկալ բայց օտար հողին մէջ։ Եւ կը շարունակէ յուզուած,— Մշակութային Միութիւնը ուխտ մը կ'ընէ այստեղ,— հետեւիլ ճամբուն՝ զոր բացած է Նուպարեանի սերունդը, ճամբայ մը որ գիտենք թէ փշոտ է ու տառապագին։ Բայց կը մտնենք հոն ուրախութեամբ եւ միթիք հաւատքով, որովհետեւ համոզուած ենք թէ ա՛ն միայն կը յանգի գեղեցկութեան, երջանկութեան, ազնուագոյն կեանքի մը։

Պէտք է երկար թափառիլ հասնելու համար Միքայէլ Վարանդեանի դամբանին։

Արեւը իր ջինջ ճառագայթներով կը շոյէ ողորկ ու փայլուն քարերը եւ ուխտաւորներու փոքրիկ խումբը կը քալէ տրտում, կլանուած մտածումներով, զոր կը կարդամ անոնց նայուածքներուն մէջ։

Ահա եւ Վարանդեանը։ Մեր մշակոյթի հսկաներէն մէկը։ Մեր ընկերական մտաւորականը, մեր ամենաուժեղ արձակագիրներէն մէկը։ Ան՝ որ կ'երգէր հերոսները։ Ան՝ որ Հայաստանի դաշտերուն եւ ձորերուն ուխտի կ'երթար հայ հերոսներու շիրիմները փնտռելով։ Հէք ու մեծ Վարանդեան, ափ մը հող իսկ չկայ, քու սիրած արիւնոտ հողէն, վրադ ցանելու։ Բայց ննջէ խաղաղ, որովհետեւ դուն մտած ես հայ պանթէոնէն ներս— հոգիներու եւ սիրտերու պանթէոնէն ներս— ինչպէս այնքան վըսեմօրէն դուն կ'ըսէիր քու հերոսներուդ։

— Մեռելները մեզ չեն լսեր — անօրինակ յուզումով մը կը սկսի խօսիլ Պ. Շաւարշ Միսաքեան իր մեծանուն ընկերոջ դամբանին վրայ։ Յուզումը կ'ալեկոծէ իր ձայնը, բայց կը շտկուի ու կը շարունակէ։ — Գոհ են անոնք, իրենց կեանքի ընթացքին կատարեցին իրենց պարտականութիւնը, — իրենց տրուած տարիները լեցուցին գեղեցիկ մտածումներով եւ գործերով։ Գործ մը տեսան, որ մարմին առաւ իրենց մկաններուն պրկումով, որ իրենց մտքին ու սիրտին աւիւնով կենդանացաւ։ Անոնց գործը կը մնայ։ Ո՞վ է մեռածը։ Ա՞ն որ բան մը կը ձգէ ու կ'երթայ թէ ա՞ն, որ ստեղծուած բանը կ'անկիտանայ, կը մեռցնէ զայն։ Մենք ենք, մենք պիտի ըլլանք իսկական մեռելները եթէ մոռնանք — մեռած մեզի համար, մեռած գործին, երազին համար, մեռած յաւիտենապէս։ — Ժողովուրդները զէպի կորուստ կ'երթան երբ կը տկարանայ անոնց մէջ յիշողութիւնը, երբ կը խզուի կապը անցեալ եւ եկող սերունդներուն միջեւ։ Հայ նոր սերունդ, աշխատէ որ չմեռնիս, աշխատէ որ չփշրես օղակը որ պիտի ըլլայ նախորդ եւ արդէն ծնող սերունդին միջեւ։ Այն ատեն ձեր զաւակներն ալ պիտի ըսեն, իրենց կարգին — ինչպէս մենք կ'ըսենք այս շիրիմին վրայ,— անոնք չեն մեռած։

Վերջին այցելութիւնը կուտանք թէմիս լուսահոգի առաջնորդ Ս. Գ. եպիսկ. Պալաքեանին։ Պէտք է այստեղ մատնանշել ցաւալի մոռացում մը, թիւրիմացութեան արդիւնք։ Մշակութային միութեան փափաքին հակառակ կարելի չեղաւ գտնել դամբանը ուրիշ մեծ հայու մը՝ Մկրտիչ Փորթուգալեանին։ Հասարակութիւնը թող այստեղ գտնէ այն խոր յարգանքն ու երախտագիտական զգացումները, որոնց արժանի է ան։

ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Ժամը ճիշդ 8.50ին մշակութայինի անդամներէն Պ. Գուրգէն Փիրանեան կը բանայ հանդէսը։ Մէկ վայրկեան լռութիւնՄարսէյլի հերհեղեալներուն ի յարգանս։ Ապա նուագախումբը կը սկսի « Ո՛վ մեծասքանչ»ով։ Սրահը լեցուն է ծայրէ ի ծայր, ոչ մէկ չըուկ եւ հայ լեզուին քայլերգը կ'ունկընդրուի խոր յափշտակութեամբ։ Մշակութայինի անդամները, ճերմակ ժապաւէններ թեւերուն կը հսկեն, իւրաքանչիւրը իր տրուած պաշտօնին վըրայ։

Որոտընդոստ ծափեր կողջունեն խումբը, որուն ղեկավարը Պ. Ցակոբ Քիւրքճեան, գրեթէ առաջին անգամ էր որ կը ներկայանար հանրութեան։ Փառաւոր մուտք մը։ Մենք վստահ ենք թէ երիտասարդ արուեստագէտը, յաջորդիւ պիտի տայ ամբողջ չափն ու կշիռը իր բացառիկ կարողութիւններուն։ Իր միւս կտորներուն մէջ, Շոբոր, Սիփանայ քաջեր, Շուշիկ, Մարալ, ան ներշնչեց այդ հաւատքը։ Խումբը կազմուած առաւելապէս ֆրանսացի արուեստագէտներէ, իր մէջ ունէր Մարսէյլի երկու հայ սիրուած արուեստագէտներն ալ, Պ.Պ. Ս. Ջէօրէքճեան եւ Ե. Փափազեան։ Ցաջող էին իրենց մեներգներուն մէջ Օր. Հ. Գըմպլեան եւ Պ. Հ. Համբարձումեան, առաջինը՝ «Ես սիրեցի» (Գ. Ալէմշահ) եւ «Իմ երգով» (Գ. Ալէմշահ՝, երկրորդը «Հայաստան»ով։ Ցուզիչ էր եւ Օր. Պ. Վարդերեսեանի «Կռունկ»ը, առանձին ջութակ։ Փոքրիկ հայուհի մը (աշակերտ Պ. Ց. Քիւրքճեանի), լեցուն անկեղծ ու վճիտ զգացումով։ Գեղեցիկ՝ նաեւ կենդանի պատկերը — Ս. Մեսրոպի սենեակը։ Մեսրոպ՝ Պ. Կ. Թիւթիւնեան եւ աշակերտը, Պ. Տ. Թադոյեան։ Վերջինս արտասանեց Սիամանթոյի «Գիւտին փառքը», Ս. Մեսրոպին դարձած։ Բեմին խորքը, լուսաւոր տառերով երեւցաւ այբուբենը։ Ամբողջ բեմը արդէն զարդարուած դափնիներով Ս. Մեսրոպի եւ Սահակի նկարներով, խոր տպաւորութիւն գործեց ներկաներուն վրայ։ Երկու նկարներուն մէջ, նոյնպէս լուսաւոր գիրերով գետեղուած էր մեր գրականութեան առաջին եւ ամենավսեմ նախադասութիւնը, «ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ»։

Այս ճոխ գեղարուեստական բաժինին հետ, նոյնչափ եւ աւելի փայլուն էր գրականը։

Առաջին խօսողը եղաւ Պ. Փայլակ Սանասար, հայ նոր գրականութեան մասին։ Ան տուաւ պատկերը այդ գրականութեան։ Ուսումնասիրեց պայմանները որոնց մէջ ծնաւ եւ յառաջ կ'երթայ ան, կանդ առաւ գրական զանազան մարդերուն մէջ անոր արտադրած երկերուն վրայ եւ գոհացուցիչ գտնելով հանդերձ մատնանշեց մեծ սպառում մը։ Մատնանշում՝ զոր ըրած է «Ցառաջ»ն ալ յաճախ.—Հայ նոր գրականութիւնը չտուաւ պատերազմեան ահաւոր շրջանէն մեծ գործ մը։ Մեծ ու ահաւոր նիւթ որ դեռ կը սպասէ իր երգիչին։

Երկրորդ խօսողն էր Պ. Մարտիրոս Կիւմիշեան, հայ գեղարուեստներուն վրայ։ Ան գեղեցիկ ուսումնասիրութիւն մը ըրաւ իր նիւթին մասին։ Ան ցոյց տուաւ թէ ոչ միայն կը ճանչնայ մեր գեղարուեստի պատմութիւնը իր ընդհ. գործերուն մէջ, այլ մասնագէտի մը հետաքրքրութեամբ կը հետապօտէ ու կը գտնէ մեր արուեստներուն իրական եւ մասնայատուկ գեղեցկութիւնները։

Պ. Կարապետ Փօլատեան տուաւ նըմոյշներ հայ գրականութենէն, որոնց ընթերցումը ունկնդրուեցաւ խոր երկիւղածութեամբ։ Ապա ամբողջացնելու համար պատկերը ան խնդրեց փոքրիկն Գասպարեանէն արտասանել Ե. Զարենցի «Ես իմ անոյշ Հայաստանի»ն։

Հայ փոքրիկ աղջիկ, քնքուշ էակ,

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Ուր գտնուիլս ի՞նչպէս իմացաւ։

— Եփրեմ անունով հայ մը եկաւ ու ըսաւ որ Թուրքերուն մէջ մնացեր էք։ Իր հետ գտնուողներէն քանի մը հոգի հաստատեցին ըսածը, մնացած երեք հոգին լուռ մնացին։

— Իմ լորտ սահիպս պատասխանեց, «Ես այդ մարդուն հետ ուսորդութիւն ըրած եմ, բացօթեայ ապրած եւ կռուած եմ, լաւ օրեր ապրած եմ, անօթի մնացած եմ։ Պէտք էր որ ե՛ս երթայի Թուրքերուն մօտը փնտռելու համար։ Թուրքերուն եռեւը խոստովանութիւն մը յարուցանելու պատեհութիւնը տեսած ըլլալու է։ Ս՛ս զումարտակը, Րուսթէմ Խան, եւ զայն փնտռելու ելիր»։ Ու, ես, սահիպ, հնազանդեցայ լորտ Պահատուրիս հրամաններուն։

— Լորտ Մանտիսէն ո՞ւր է հիմա։

— Ո՞վ գիտէ, սահիպ։ Հոն ուր մեծ անհրաժեշտութիւն կայ այս միջոցիս։

— Ինչ որ պատահեցաւ պատմէ ինծի։

— Լաւ գործ տեսանք, սահիպ։ Ջիերու զօղութիւնը եւ իրենց եռեւէն հրացանաձգութիւնը Քիւրտերը վախի մատնեցին։ Մեր ձախ թեւին վրայ ճնշելը դադրեցուցին։ Եւ ես— աջ թեւի դիրքերուն եռեւէն դիտելով— առաւելէն օգտուեցայ անոնց վրայ յարձակելու, խառն ի խուռն փախան անոնք։ Ցետոյ տեսայ ձիաւոր Քիւրտեր, որոնք վերջապահ կողմէն յարձակելով կը կրակէին ու անմիջապէս ուր գտնուիլդ գուշակեցի, սահիպ։ Քիւրտերը շատ տարածուած էին, մինչ իմ մարդիկս ամփոփ։ Անոնց վըրայ ալ յարձակեցայ եւ Աստուծոյ շընորհիւ յաջողեցայ ճիշդ ժամանակին հասնիլ։ Ցետոյ այս գնդապետը գերի բռնեցի։ Կեանքիս մէջ միայն մէկ անգամ տեսայ մէկը որ իր մօտ պարապ փամփուշտի այնքան սնտուկ ունի։ Դուք որքա՞ն եւ այս մարդը ո՛րչափ մարդ սպաննեցիք, եւ ո՞վ թաղեց զանոնք։

— Օրիորդ Վանտէրմէնը ո՞ւր է, հարցուցի ես, խօսակցութեան նիւթը փոխելով։

— Ապստամբ գիտէ։ Կիներէ ի՞նչ կը հասկնամ ես։ Միայն սաչափը գիտեմ, որ գնչու կին մը կայ՝ սատանայի մեղքի ծնունդ՝ որ փորձանք պիտի դառնայ։ Տառապանքն ու կինը միեւնոյն բաներն են։

Զուգելով մօտիկ ընել Հնդիկին կարծիքը կիներու մասին, պատուական բռնեցի մարմնիս ցաւերը եւ քիչ մը աքալէ յետոյ լսեցի։

Ուստի ճամբան շարունակեցինք առանց խօսելու, մինչեւ որ հասանք հոն ուր Ֆրէտ, Ուիլ ու Գաղիկ կեցած էին. եւ Ֆրէտ գլխ թեւերուն մէջ առած ժամանակ գլխ ամէնքն ալ բարի գալուստի աղաղակներով դիմաւորեցին. այդ աղաղակին մէջ Կլորիային ձայնն ալ կար։

— Կրնամ ըսել թէ խելքդ գործածեցիր, ըսաւ աղջիկը խնդալով։

— Հէ՛լօ, գո՞ւք ինչ ունիք։

— Բազուկիս վրայ գնդակ մը ըստացայ։

Նստած էր հպարտ, ու արիւնոտ վիրակապը կը կրէր որպէս զովեստի մրցանակ մը։

— Ձեր բարեկամ Մընթին տեսայ. իր մասին ձեր պատմածներէն աւելին կ'արժէ ան։

Ուիլին նայեցայ. անոր վրայ նախանձի արտայայտութիւն մը գտնելու յոյսով։

Բայց ան վեհանձնօրէն եւ մէկու մը նման, որ ամբողջ իրականութիւնը կը յայտնէր, ըսաւ.

— Մընթին լաւագոյն անձնաւորութիւնն է։

ԳԼՈՒԽ 14

Մեր բանակատեղին հաստատեցինք փրփրայոյզ Ճիհուն գետի ափին՝ յարդանոցի մը մէջ, որովհետեւ Գաղիկ չէր ուզեր որ Քիւրտերը գալով այդ վայրերը ամրացնեն։ Ամէնքս ալ այն կարծիքն ունէինք որ այդքան Քիւրտերուն եռ մղուիլն ու Թուրք գնդապետի մը ձերբակալութիւնը ոչ թէ թշնամութեան դադրիլը այլ՝ աւելի շուտ՝ սկզբնաւորութիւնը պիտի ըլլար։

Երբ Կլորիա Գաղիկին հարցուց թէ ինչ կը մտածէ ընել Րուսթէմ Խանի գերիի մասին, ան շնական կերպով խնդաց եւ հրամայեց որ երկու պահակ Զէյթունցիները զայն խուզարկեն։ Րուսթէմ Խան քանի մը քայլ հեռուն կեցած՝ վայրին գեղեցկութիւնը կ'ըմբոշխնէր։ Դիտեցի որ Ֆրէտ ջղայնութիւն մը ունեցաւ, բայց բառ մը չարտասանեց։ Ուիլ չափազանց զբաղուած էր Օրիորդ Կլորիայի վէրքով եւ նոր վիրակապեր պատրաստելով։ Հայ աղջիկ մը, Աննա անունով, որ սըրտանց կապուած էր Կլորիային, նըստած՝ հանդարտօրէն զանոնք երկուքը կը դիտէր։

Թուրք գնդապետը ոեւէ ընդդիմութիւն ցոյց չտուաւ, այլ իր ճակատագրական ուսերը թօթուեց եւ Հայաստանի ու անոր աւազակներու մասին դիտողութիւններ քրթմնջեց։ Մինչեւ իսկ երբ հայ լեռնականները իր գըրպաններէն վար թափած զոգցուած զրամներուն վրայ կը ծիծաղէին, ան ամօթխածութեան հետքն անգամ չունեցաւ։ Գաղիկ իր բոլոր ուշադրութիւնը անոր ներսի զրպանէն հանուած պաշտօնաթուղթերուն վրայ կեդրոնացուց ու զանոնք խլելով ըսաւ ժըպտադէմ.

— Ահա, հոս են։ Ըսի՞ ձեզի։ Ասոնք իր հրամաններն են, ստորագրուած կառավարիչի մը քարտուղարին կողմէ, որուն դիմաց ստորագրած է կառավարիչը ինքը, որով անոր կը հրահանգուի «յառաջ շարժիլ իր զինուորներով եւ Զէյթունի շրջակայից հանդարտութիւնը ապահովել»։ Ապահովե՛լ. տեսա՛ք։ Ապահովելու գործողութեան իր տե՛ք։ Ապահովելու միջոցը տեսա՞ք։ Ահաւասիկ հրամանները դուք ձեր աչքովը տեսէք։ Դիտեցէք թէ Սթամպուլցիները դէպքէն վերջ ինչպէս իրենց անմեղութիւնը կը հաստատեն։

Անոնք Թուրքերէն գրուած ըլլալուն, մատչելի էին միայն Ֆրէտին ու Րուսթէմ Խանին։ Ֆրէտ անոնց վրայ ակնարկ մը նետելով, պոռաց Րուսթէմ Խանին՝ որ գայ եւ նայի անոնց։ Րուսթէմ Խան կարծելով որ ինքը կանչուած է իր գերիի մասին լուսաբանութիւն տալու, եկաւ աչքերը բարկութենէն բոցավառ վիճակի մէջ։

— Ո՞վ խուզարկեց զայն, հարցուց։

— Իմ հրամանովս խուզարկեցին, պատասխանեց Գաղիկ։

— Խուզարկել տալու արտօնութիւնը քեզ ո՞վ տուաւ, Հայ։

(Շար.)

[illegible]

Հաշուեյարդար մը

Պերլին - Հռոմ առանցքը յաղթանակ մը եւս տարաւ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ... Չեխոսլովաքիոյ հաշւոյն:

Գերման եւ իտալական արտաքին գործոց նախարարները, որոնք Վիէննայի մէջ նիստ գումարեցին Չեխոսլովաք - հունգար սահմանային վէճը իրաւարարութեամբ կարգադրելու համար, տուին իրենց վճիռը, որուն ուժով Չեխոսլովաքիա կը կորսնցնէ աւելի քան 12,000 քառ. քիլոմեթր հողամաս մօտ 1 միլիոն բնակչութեամբ, որոնց 350,000ը Սլովաքներ ու Ռումէններ:

Այս հաշուեյարդարը կը պարզէ քանի մը երեւոյթներ, որոնք նշանակալից են եւ ուշագրաւ:

Առաջին — վէճին լուծման մէջ դեր չունեցին ժողովրդավար մեծ պետութիւնները, որոնք ցարդ կ'իշխէին մեծ ու փոքր ազգերու ճակատագրին վրայ եւ առանց որոնց տերեւ չէր շարժեր: Լոնտոն ու Փարիզ բաժին չունեցան կեդրոնական Եւրոպայի նորաստեղծ կացութեան մէջ. ա'լ չէնք Մոսկուան, որ կղզիացած, խեղդուած, իր պատեանին մէջ ամփոփուած կը սպասէ, դեռ եւս իր գլխուն բերուելիքներու մասին որոճալով:

Երկրորդ.— Դանուբի հովտին մէջ տիրական է Պերլին - Հռոմ առանցքը: Նոր ազդեցութիւնը իրական է ու վճռական:

Երրորդ.— Դանուբեան պետութիւնները այսուհետեւ կամայ ակամայ իրենց բախտը եւ քաղաքական ճամբի անիւը պիտի կապեն այս առանցքին, թաւալելով անոր նախագծած ծիրին մէջ: Չեխոսլովաքիան փակուած է այս հունին մէջ, կը ջանայ պատշաճիլ նոր կացութեան եւ անով դասաւորել իր կենցաղը՝ քաղաքական, տնտեսական ու ընկերային: Հունգարիա արդէն սկիզբէն ի վեր չէ հեռացած այս ծիրէն: Եուկոսլաւիա [illegible] լեզու գտնել Հռոմի հետ, իսկ Լեհաստան՝ Պերլինի հետ:

Չորրորդ.— Այս իրողութեանց լոյսին տակ էր անշուշտ, որ Չէյմպըրլէն անգլիաւորապէս յայտարարեց բրիտանական խորհրդարանին մէջ, թէ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ գերման տնտեսական շահերը բնականօրէն գերակշիռ են: Ազդեցութեան գօտիի այս ճանաչումը Միւնիխի համաձայնութեան տրամաբանական հետեւանքներէն մին է եւ թերեւս նախադրեալ մը՝ անգլեւգերման ու անգլեւֆրանսական ապագայ մերձեցման:

Հինգերորդ.— Հունգարիա շահեցաւ առանց արիւնի ու զոհողութեան: Այս փաստը ան կը պարտի առաւելապէս Իտալիոյ աջակցութեան: Առանց Հռոմի բարեկամութեան՝ Փրակա թիզ մը հող չէր զիջեր Պուտափեշթին: Կը նշանակէ՝ աշխարհի մէջ այսօր ալ իրերը կընթանան ու կը կարգադրուին այնպէս, որ առանց մեծերուն օգնութեան փոքրերը բան մըն ալ չեն կրնար շահիլ: Իրաւունքը չէ որ կը շահեցնէ, այլ ոյժը:

Վեցերորդ.— Հունգարիոյ յաջողութիւնը նոր յաղթանակ մըն է Հռոմի համար: Բայց այս յաղթանակին մէջ կէտ մը կայ, որ խիստ նշանակալից է: Լեհ - հունգար սահմանակցութիւնը ձախողած է: Վարշաւի, Պուտափեշթի եւ Հռոմի բուռն ճիգերը ջուր անցած են: Պերլին վճռաբար արգիլած է իր «ոչը» եւ գերման խօսքը քալած է: Այստեղ շահած է Գերմանիա:

Եօթներորդ.— Ասով Պերլին յաջողած է դէպի արեւելք գերման գրոհին առջեւ բաց պահել ճամբան, որ պիտի փակուէր եթէ Լեհաստան ու Հունգարիա սահմանակցէին Ռութէնիոյ մէջ:

Ութերորդ.— Վերջապէս նշանակալից է, որ այս կէտի մէջ եւս Հռոմ զիջած է Պերլինի, Աւստրիոյ ու Չեխոսլովաքիոյ հարցերուն մէջ երկու անգամ տեղի տալէ ետք:

Ի՞նչ է այս զիջումներուն իմաստը: Հռոմ ինչո՞ւ այսքան կ'ընդառաջէ Պերլինի քաղաքական բաղձանքներուն:

Աւելի ճիշդը Հռոմ ի՞նչ կ'ակնկալէ ստանալ այս զիջումներու փոխարէն, Պերլին ի՞նչպէս վարձահատոյց պիտի ըլլայ իր բարեկամին:

Բաժնեցին Չեխոսլովաքիան մեծերը:

Բայց աշխարհի քարտէսը տակաւին վերջնական ձեւ չէ ստացած:

Տեսնենք թէ ո՞վ պիտի ըլլայ յաջորդը, որ պիտի արժանանայ Չեխոսլովաքիոյ տարօսին:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Մեր «ցեղակից»ներն ու անոնց քարոզիչները

Քանի մը շաբաթ առաջ կը քալէի պողոտայէ մը վար, մտածկոտ: Յանկարծ վաւլուռն երիտասարդ մը կանգ առաւ դէմս:

— Բարեւ, ո՞ւր այսպէս:

— Մասնաւոր երթալիք տեղ մը չունիմ, կը պտտիմ:

— Քանի որ այդպէս է, սա պարտէզին մէջ քիչ մը նստինք: Քեզի լուր մը պիտի տամ:

Չմերժեցի: Անմիջապէս մտանք պարտէզէն ներս, գրաւեցինք մէկ մէկ աթոռ եւ նստանք քով քովի:

Սիրտս անհանգիստ է: Կը սպասեմ որ յայտնէ գիտցածը: Եւ սակայն, չեմ գիտեր ինչու, դեռ կը տնտնայ, պարապ խօսքեր կ'ընէ: Համբերանքս հատաւ, ընդմիջեցի.

— Եթէ իրապէս այս է տալիք «լուր»ըդ, ոչինչ կ'արժէ:

— Մէկ վայրկեան, հիմա պիտի ըսեմ:

Մեր երիտասարդը գլանիկ մը վառեց, յետոյ կռթնելով աթոռի բազրիքին՝ քակեց պատմութեան ծայրը:

— Անցեալ օր բաւական մաքուր հագուած յաճախորդ մը մտաւ խանութըս: Երբ կարգը իրեն եկաւ, հասկըցայ որ օտարական է: Բայց ինչ ազգէ ըլլալը չկրցայ գիտնալ: Միտքս դրի հարցնել: Հազիւ թէ կը պատրաստուէի խօսքը բանալ, մարդը ինծմէ աւելի ճարպիկ, ըսաւ Թուրքերէնով մը:

— Հայ էք, այնպէս չէ՞:

— Այո, պատասխանեցի հպարտ երեւոյթով մը, բայց զարմանքս այնքան մեծ եղաւ որ, ինչպէս գիտնալը չկրցայ հասկնալ: Եւ մարդը, առանց վարանումի, սկսաւ խօսիլ:

— Ես Թուրք ուսանող մըն եմ: Նոր եկած եմ Թուրքիայէն: Երբ ուսումս լրացնեմ եւ բժիշկ ըլլամ, նորէն երկիր պիտի վերադառնամ: Բայց զարմանալի է որ, դուք տակաւին այս տեղերը կը թափառիք:

Լաւ մը նայեցայ այս «ուսանող»ին դէմքին: Եթէ երեսն ու պեխերը ածիլուած չըլլային, մարդ անպատճառ պիտի ըսէր թէ յիսուննոց մըն է: Եւ հարցուցի.

— Ի՞նչ ընելու ենք:

— Թուրքիա վերադարձէք:

— Ի՞նչպէս կարելի է երթալ, քանի որ կեավուր եւ թշնամի անուանելով ջարդեցիք մեզ:

— Այդ հին պատմութիւնները մոռցէք: Հիմա, հին Թուրքիան գոյութիւն չունի: Ամէն ինչ փոխուած է եւ ազատութիւն կը տիրէ: Մեր մեծ նախագահը, Աթաթիւրք, ձեր եւ մեր միջեւ տարբերութիւն չի դներ: Ան հաստատած է որ, Հայերն ու Թուրքերը «ցեղակից» են, հետեւաբար բարեկամ: Կարդացէք մեր թերթերը եւ պիտի հասկնաք ամբողջ եղելութիւնը: Գացէք, գացէք Թուրքիա եւ անոր ազատ արեւին տակ հանգիստ կեանք մը ապրեցէք...

Փաստեր եւ թուականներ յիշելով անցեալ օրերէն, իրեն հասկցուցի թէ Թուրքիա, հակառակ 1908ի (սահմանադրութիւն) եղբայրական խոստումներուն, այնպիսի խաղ մը խաղցաւ հայ ժողովուրդին որ, ո եւ է մէկ ազգ իր պատմութեան մէջ արձանագրած չէ տակաւին:

Բայց քարոզիչը, դասը գոց ընող աշակերտի մը պէս միշտ, փորձեց արդարացնել Թուրքը: Վերջապէս, ինքնապաշտպանութեան փաստերուս տեղատարափին տակ, մարդը յուսահատ մեկնեցաւ կրկին գալ տեսնելու համար: Ի զո՜ւր սպասեցի: Չեկաւ:

Երկրորդ Թուրք քարոզիչ մը, կրկին ուսանողի դիմակին տակ, քանի մը հեղ հայ կօշկակարի մը քով երթալ գալէ վերջ՝ ըսեր է.

— Մեղք էք, այս տեղերը մի թափառիք, գացէք Թուրքիա եւ հանգիստ կեանք մը ապրեցէք: Կառավարութիւնը բոլոր Հայերուն ներում շնորհած է...

Երրորդ քարոզիչ մը Պելճիքացիի մը դիմակին տակ դարձեալ խանութէ խանութ, տունէ տուն, փողոցէ փողոց Հայեր գտնելով՝ ըսած է.

— Ես վաճառական մըն եմ: Պոլիս, Իզմիր, Էնկիւրի գացի: Հիանալի քաղաքներ են, ժողովուրդը նոյնպէս: Ու ամէն տեղ ալ Հայերու հետ գործ ունեցայ, քեզ կը վստահեցնեմ որ բոլորն ալ լաւ դիրքի տէր են: Հիմա, հայ ու Թուրքի խնդիր չկայ: Կառավարութիւնը ամէնուն ալ մէկ աչքով կը նայի: Բայց մեղք որ դուք ալ չէք երթար...

Չորրորդ մը Ալպանացիի, հինգերորդ մը օդանաւորդ ըլլալու, վեցերորդ մը տարբեր գործերու դիմակին տակ մօտեցեր են Հայերու եւ, ի՜նչ գոհարներ թափեր են Հայերուն առջեւ:

Այս ամէնը տեղի ունեցան այնպիսի առեն մը, երբ Սանճաքը կենաց եւ մահու պայքար կը մղէր: Երբ Ալեքսանտրէթը իր նահանգով ինկաւ Թուրքիոյ ձեռքը, մէյ մըն ալ չերեւցան այս քարոզիչները:

Ու հիմա այս մեր «ցեղակից»ներու շռայլած քարոզները տեսէք թէ ինչ արդիւնքի յանգեցան: Եթէ սիրտ ունիք թեթեւ ակնարկ մը նետեցէք դէպի Ալեքսանտրէթ:

Պէյրութի «Ազդակ»ն է որ կը գրէ (15 Հոկտ.):

— Թուրք զինուորներ Փընար Պաշիի ճամբուն վրայ, Ալեքսանտրէթի ծայրը, հայ գաղթական կիներու եւ աղջիկներու ականջին տակ կ'երգեն.

Հայ աղջիկներն մեր գիրկն են,
Հայ տղամարդոց գլուխը մեր սուինին ծայրը...

Այս երգը այնքան երգուեցաւ եւ դայրոյթ պատճառեց, որ հայ երեսփոխան մը ստիպուեցաւ «եղբայրաբար» դիտողութիւն ընել Հալք Էվէին:

Գիտէ՞ք պատասխանը:

— Պիրատէր (եղբայր), ինչ կրնանք ընել, լսելու մի գաք...»:

Ուրեմն, դժուար չէ հասկնալ, որ Թուրքիան, Սանճաքը խլրացնելու համար մեզ «ցեղակից» անուանեց: Ու ան ալ միայն մէկ երկու ամսուան համար: Ու եթէ պատահի որ նորէն լըսուին ձայները մեր «ցեղակից»ներուն, գիտցէք որ նոր կլլելիք տեղեր ունին, նոր որսեր որսալու...

Զգո՜յշ եւ արթուն:

ՓԱՐՄԱՆԻ

Հ. Յ. Դ.

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԵՒ ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆ

Շնորհակալութեամբ ստացանք:

Տիկին Ռ. Օհանջանեանէ (Գահիրէ), մի արծաթեայ բաժակ, որ նուիրել են իրեն 1907 թ. Վանի Արամը, Իշխանը եւ Սարգիսը:

Տիկին Ե. Զօրեանէ (Ժընեւ), Ռոստոմի ճամբորդական թանաքամանը, Յովնան Դաւթեանի արծաթեայ ժամացոյցը եւ Յորթանսի ակնոցները:

Տիկին Մ. Տուրքախեանէ, 1915 թըւի Մալաթիայի Ինդարէի շրջանի 1500 հայ նահատակներին մէկի ձեռքի երկաթեայ փականքը:

Յարութիւն Տէօքմանեանէ (Գահիրէ), Գարեգին Խաժակի ինքնահոս գըրիչը, որ 1895 թ. նուիրած է իրեն:

Բժիշկ Թաշեանէ (Ռաշտ), երեք լուսանկարներ եւ չորս կարեւոր փաստաթուղթ:

Բժիշկ Ե. Խաթանասեանէ (Գահիրէ), Անդրանիկի նամակը գրած իրեն 1915 թուին եւ Կիլիկեան կռիւներու մի փաստաթուղթ, 1920 թ.:

Մարտին Շաթիրեանէ (Թաւրիզ), Սեւքարեցի Սաքօի համրիչը:

Խէն (Ղարաբաղ), Շուշի քաղաքի ներքին հանդստարանէն մի տուփ հող ու ծաղիկ:

Սասունցի Մուշեղէն (Հալէպ), մի ժամացոյց, որ կրել են իրենց վրայ Իշխանը, Արամը եւ Ռուբէնը վերջին անգամ նուիրելով իրեն:

Ամուսիններ Ն. եւ Ա. Յարութիւնեաններէ (Նոր Ջուղա, Սպահան), մի գորգ, ձեռքով գործուած, Հ. Յ. Դ. զինանշանով:

Լեւոն Շաղոյեանէ (Իրաք), իր պատմական համրիչը:

Սեդրակ Պալըղճեանէ (Գահիրէ), Թըլկատինցիի երեք խմբանկարը:

Գուրգէն Մխիթարեանէ (Գահիրէ), մի նամակ գրուած իրեն 1914 թ. ողբացեալ Գրիգոր Զոհրապի կողմէ:

Հ. Ամիրեանէ (Գահիրէ), 18 նկար Սուեդացի գաղթավայրի ընդհ. տեսարաններէն, Փորսայիտում, Բարսեղ Շահբազի եւ դերասան Պետրոս Ադամեանի վերջին նկարը իր ձեռքով մակագրած:

Ֆ. Խանճեանէ (Գահիրէ), հիմնական կանոնագիր ինքնապաշտպանութեան Եգ.ի եւ Լեռնադաշտի խառն մարմիններու կողմէ կազմուած 1913 թուին:

Ռ.էն մի արծաթէ կլոր երկու կողմէն Հ. Յ. Դ. զինանշան, պատրաստուած Վանում 1907 թ. որ կրել են իրենց վրայ, Իշխանը, Ախլաթցի Սողոն եւ Վանի Արամը:

Թ. Թադէոսեանէ (Նոր Ջուղա), Րաֆֆիի Խամսայի Մելիքութիւնները գիրքը Րաֆֆիի ձեռքով մակագրած 1882 թ. Թիֆլիզում:

Բարգէն Թիրեաքեանէ (Աղեքսանդրիա), Իսկուհի եւ Հրաչ Թիրեաքեաններու նկարը:

Խէն իր մօր պատմական երկու նամակները գրուած 1926 եւ 34ին, Հայաստանէն, երբ կ'ապրէր չեկայի հըսկողութեան տակ:

Լեւոն Ղարիպեանէ (Գահիրէ), Անդրանիկի եւ Ռուբէն Զարդարեանի նըկարը, նկարուած Ֆիլիպէ 1906ին:

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Սուրէնի միջոցաւ Բաղնի կ. կ.ի ընկերներէն եւ բարեկամներէն բժիշկ Ռուբէնի յիշատակին 1045 ֆրանք, Բժիշկ Խէն 50, Ա. Քէօսայեանէ (Մարսէյլ) 50, Մանուկ Մակարեանէ (Մարսէյլ) 50, Կալիկեան ամուսիններէ (Վիէն) 50, Մովսէս Բարխեանէ (Փօն Տօպնա) 20, Թէօքմէճեանէ (Մարսէյլ) 20 ֆրանք, գումար՝ 1285 ֆրանք:

Վարիչ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԵԳԻՊՏՈՍ

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

Հոկտ. 26ին Գահիրէ հասած է Երուսաղէմի պատրիարք ամեն. Թորգոմ արք. որ կայարանին մէջ ընդունուած է Առաջնորդական փոխանորդ Մամբրէ եպիսկ.ի, պաշտօնական մարմիններու ներկայացուցիչներու, քահանաներու եւ այլ անձերու կողմէ:

ԻՐԱՆ

ԻՐԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ

«Ալիք»էն կը տեղեկանանք որ Ատրպատականի առաջնորդ Տ. Ներսէս Արք. Մելիք - Թանգեան Հոկտեմբեր 13ին Թեհրան գացած է, նորաշէն եկեղեցիի հիմնարկէքի օծման հանդիսութեանց համար:

Այս եկեղեցիի շինութիւնը յանձն առած է իրանահայ ծանօթ առեւտրական Պ. Ռոման Իսահ (Ռոմանոս Եսայեան), ի յիշատակ իր հանգուցեալ մօր՝ Զառվարդ Իսահի:

Այս առթիւ, Առաջնորդին ընդառաջ գնացած են Թեհրանի համայնական խորհուրդը, եկեղեցական մարմինը, կանանց բարեգործական եւ եկեղեցասիրաց միութիւնները, «Ալիք»ի խմբագիրը եւ այլ ականաւոր ազգայիններ:

ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՕԾՈՒՄԸ

Թեհրանէն Հոկտեմբեր 23 թուականով կը գրեն «Յուսաբեր»ին:

«Այսօր, շուրջ հինգ հազարնոց բազմութեան մը ներկայութեան, Ատրպատականի թեմի առաջնորդ Ներսէս Սրբազան Մելիք Թանգեանը կատարեց բարերար Ռոման Իսահի նուիրատուութեամբ կառուցուող Թեհրանի Ս. Աստուածածին եկեղեցիի հիմնարկէքի օծումը: Եկեղեցիի բակը եւ մօտակայ փողոցները լեցուն էին խուռն բազմութիւններով.կային եւ օտարներ: Օծումը կատարուեցաւ փառահեղ հանդիսաւորութեամբ: Արարողութեանց վերջաւորութեան բազմահազար ժողովուրդը խանդավառ ծափերով Սրբազան Հայրը առաջնորդեց այն օթեւանը, որ պատշաճ կերպով զարդարեր եւ կահաւորեր էին իրեն համար, հին եկեղեցիին կից սենեակներուն մէջ»:

...կոտ՞ս թէ լացուցիր զիս, բռնեցիր եւ արցունքներ ժայթքեցուցիր աչքերէս...:

Վերջին բանախօսն էր Պ. Շաւարշ Միսաքեան: Եւ հոյակապ էր իր ճառը: Բոլոր անոնք որ լսած են զինքը եւ մանաւանդ կարդացած՝ յայտարարեցին թէ ան խօսեցաւ իր ամենագեղեցիկ ճառը: Կարճ, խորունկ, բոցավառ ոճով մը, հիանալի պատկերներու եւ փաստերու վրայ հիմնուած, ան [illegible] հայ մշակոյթի արժէքը:

«Գիր սիրէ, գալամ սիրէ', տաֆթար սիրէ'»:

«Թամիկ բացատրութեամբ, Սայաթ Նովայի այս տողին մէջ խտացած է, ըսաւ ան, հայ մշակոյթը:

«Հայ ժողովուրդը ինքնուրոյն գիծ մը ունի, ճամբայ մը ունի որուն կը հետեւի, իր հետ ծնած, իր ոսկորէն ու միսէն ամբարձման մղումով մը, [illegible] մը, եւ այդ գիծը մշակոյթ ստեղծելն է, այդ գիծը Սայաթ Նովայի տողն է,— «գիր սիրէ, գալամ սիրէ, դաւթար սիրէ»:

«Ես չեմ սիրեր գործածել բառեր, արտայայտել միտքեր որոնք հիմնուած չեն ճշմարտութեան վրայ: Մենք չենք միայն որ կը տեսնենք այդ գիծը: Օտարներ կը վկայեն անոր գոյութիւնը» եւ հատուածներ կը կարդայ Փրոֆ. Մէյէէն, Լանկլուայէն եւ ուրիշներէ:

Եւ կը շարունակէ. «Ժամանակ չըկայ դիմելու այս ժողովուրդի պատմութեան, հաստատելու համար այդ անմար տենչը ստեղծելու, զոր կը կրէ ան իր հոգիին մէջ ու կը պտտցնէ իր հետ երկրէ երկիր թափառական»:

«Վերջին 15 տարիներու պատկերը կրկին ցոյց կուտայ, կը վերջացնէ «Յառաջ»ի խմբագիրը, թէ գիծը կը մնայ: Տենչը չէ մարած ոչ հոս, արտասահմանի դժնդակ պայմաններուն մէջ, ոչ անդին, Հայաստանի երկինքին տակ: Ամենախիստ ռէժիմի մը ճաթին տակ ճզմուած, ան, հայ մշակոյթը ծնաւ, բարձրացուց իր գլուխը արուեստագէտներու հիանալի խումբով մը: Այդ խումբը չկայ այսօր, աւաղ, բայց... պահ մը կեցաւ, սեղանէն առաւ թուղթի կտոր մը ու կարդաց Չարենցի բանաստեղծութենէն.

Հազար ու մի տարտ ես տեսել, էլի' կը տեսնես:
Հազար ու մի երգ ես տեսել, էլի կը տեսնես:

Հանդէսին նախագահը, Թէմիս Առաջնորդ-փոխանորդ Տ. Զ. Վրդ. Տէր Յակոբեան կը փակէ հանդէսը, մինչ հանդիսականները կը ծափահարեն դեռ, կը ծափահարեն որոտընդոստ հայ մշակոյթը, ու այդ մշակոյթին արժանաւոր ներկայացուցիչը:

ՆՈՒՐՀԱՆ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

1922, 9 Սեպտ. կէսօրէն ետք եւրոպական ժամը 1ին, երկու զոյգ կառքեր, խիստ դանդաղ ընթանալով կանգ առին զօրանոցին կից զինուորական հիւանդանոցին առջեւ:

Երկու կառքերը շրջապատող հարիւրեակ մը հեծեալ զինուորներ հազիւ կրնային կարգը պահել: Թուրք խուժանը մարախի նման թափուեր էր կառքերուն շուրջ, մարդկային ալիքը մինչեւ ձիերուն կուրծքը լեցուած էր, այդ խելագար բազմութիւնը զինուած էր ամէն տեսակ զէնքերով, քար, բիր, [illegible], կացին եւայլն:

Կառքերը ովկիանոսին մէջ բախտին յանձնուած նաւակներու նման, ինկած էին խուժանին ձեռքը:

Ամբոխին աղաղակը հասաւ գագաթնակէտին, երբ կառքերէն դուրս ելան քանի մը սեւազգեստ մարդիկ: Թուրքերուն պոռչտուքը խժալուր ձայնի մը վերածուեցաւ, կարծես տանեկէն նետուած թիթեղի նման կը ժնդժնդար:

Կառքերէն վար իջան քանի մը մարդիկ եւ համարձակ բարձրացան քարէ սանդուխները: Երբ մուտքի դրան հասան, պահակապետ մը եւ երկու նիզակաւորներ բարեւի կեցան: Այդ անձերը Իզմիրի Յունաց մետրապոլիտն ու Առաջնորդարանի վարչական քարտուղարն ու նախագահն էին. իրենց կ'ընկերանար նաեւ Օսմանեան էսայրութեան շրջանի տարազով գաւազ մը: Մետրապոլիտը նոյնպէս հագուած էր հին կարգերու յատուկ այցելութեան տարազ: Կուրծքէն կախուած էին լանջախաչ մը եւ Օսմանեան շքանշան մը:

Միւս հետեւորդները գլուխնին դըրած էին կարմիր ֆէս, եւ հագուած էին սեւ բըտէնկոթ: Շքախումբը կը կրէր պաշտօնական հանդամանք: Այցելութիւն մըն էր, յղացուած Յունաց Առաջնորդարանին մէջ: Ի՞նչ էր նպատակը, հրամանատար փաշային բարի գալուստ մաղթե՞լ թէ գթութիւն հայցել: Ապահովաբար երկրորդը, որովհետեւ Իզմիրը ինկաւ մէկ ժամ վերջ, համաձայնագիրը ստորագրող հուշակաւոր միւֆթի էֆէնտին նամակով կ'իմացնէր Յունաց եւ Հայոց Առաջնորդարաններուն եւ Հրէից խախամին, թէ յետ այսու որեւէ պարտաւորութիւն չի կրնար ստանձնել, ուստի ձեր գլխուն ճարը նայեցէք, եթէ կրնաք:

Այն պահուն, երբ շքախումբը առաջնորդուեցաւ Նուրէտտին փաշային մօտ, Թուրք խուժանը դաշոյններու եւ սուիններու անտառ մը երկինք բարձրացուցած, մահ, մահ կ'աղաղակէր: Այդ սարսռեցուցիչ տեսարանը, նման էր 2000 տար առաջ Քրիստոսը Հերովդէսի յանձնելուն, տարբերութիւնը սա էր որ Հերովդէս ձեռքերը լուաց, իսկ Իզմիրի հերոս Նուրէտտին փաշան արիւնին ազդանշանը ինք տուաւ, ամբոխին առջեւ պատառելով մետրապոլիտը, ըսելով. «ալըն կէօթիւրին, նասըլ իսթէրսէնիզ» (առէք տարէք, ինչպէս որ կ'ուզէք):

Անոնց այցելութիւնը հազիւ քառորդ ժամ տեւեց: Մարդկային ամենամայլ երեւակայութիւնն իսկ անկարող է տալ պատկերը այն ինչ որ տեղի ունեցաւ մետրապոլիտին եւ ընկերներուն սպանութեան առեն:

Փաշան բարեհաճած էր մինչեւ սանդուխին գլուխը ընկերանալու զոհերուն: Անոնք մեղրամոմի նման դեղնած էին, իսկ մետրոպոլիտը ինչպէս կուրծքին գոյ կարմիր շքանշան մը ունէր, նոյնպէս նոր մըն ալ աւելցած էր, դեղնած դէմքին ձախ այտին վըրայ: Թարմ արիւնի բարակ երիզ մը կ'իջնէր, ինչ որ նշան էր թէ փաշան ապտակած էր: Այդքանը բաւական էր, մնացեալը ամբոխին գործն էր: Եւ զոհերը բզիկ բզիկ եղան:

X

Երբ խուժանը սկսաւ յառաջանալ կառավարչատան հրապարակէն, մէկ մասը թեքուեցաւ դէպի արեւելք՝ Քարանթինա եւ Քօքարեալիի թաղամասերը, միւս մասը կարելով Քէմէր աթըն անցաւ Մէյխանէ պողպղէն Հայնոցը: Ժամը եւրոպական 2.30ն էր: Այսինքն երեք ու կէս ժամէ ի վեր քէմալականները արդէն Իզմիր էին:

Սալէպճի օղլու մզկիթին մէջ գտնուող ոստիկանները ժամը չորսին դուրս ելան թաքստոցէն եւ ստանձնեցին պահականոցներուն իշխանութիւնը: Ժամը 3ին եւրոպական միսիոնը ազդարարած էր Նուրէտտին փաշային, որ զգուշանան իրենց ծովային պահակայիններէն, որոնք կը շրջին քաղաքին մէջ պաշտպանելու համար ամերիկեան, անգլիական, իտալական հպատակները, ընկերութեանց հաստատութիւնները, փոստը եւայլն:

Թնդանօթներուն երեւումը խուժանին տրամադրութիւնը բարձրացուց, որ խելագարօրէն նետուելով ծածկեցին փաշային չորս կողմը: Անոնք հարիւրերորդ անգամ համբուրեցին եկուորներուն հետ եւ առանց փաշային հրամանին՝ սկսան արագ արագ վար առնել թնդանօթները, եւ յատուկ խնամք կը տանէին յոգնած կենդանիներուն, եւ փոխան ջրելներուն՝ խուժանը ինքը յանձն առաւ թնդանօթներուն տեղափոխութիւնը ուր որ հարկ էր:

Այդ եղկելի ծոյլ թրքութիւնը, լըծուած անկանոն անիւներով թնդանօթներուն, արիւն քրտինքի մէջ կը քաշէր ու կը բարձրացնէր մօտակայ բլուրները, երբ թէ ի հարկին զրահաւորներուն դիմադրելու համար: Դեռ մէկ-երկու հատ հազիւ թէ բլուրին կէսն էին բարձրացած, արեւմտեան եզերքէն ծանր թնդանօթի ռումբ մը պայթեցաւ եւ բլուրին ժայռերը թաւալգլոր վար թափեցան: Յաջորդաբար երկրորդ մը եւս, որ ինկած տեղը խըրամատի վերածեց: Այսքանը բաւական եղաւ որ ամբոխը եւ քէմալական զինուորները լեղապատառ փախչին, ձգելով թնդանօթները ուր որ էին:

Քէմալականները ինչ որ բերած էին ներսէն, հարազատ էր թրքութեան, հագուստ, զէնք, սարքուածք եւայլն: Եւ այս ինկած եղկելիները, իրենց գազանային կիրքերը գոհացուցին, հինաւուրց Կեավուր Իզմիր ըսուած արեւ չտեսած դեղեցիկներուն վրայ: Ռմբակոծումը կը շարունակուէր, երկու ռումբ եւս օդին մէջ փշրուելէն ինկան բլուրին ետին: Շնորհիւ ռմբակոծման՝ սկսուած գազանային խժդժութիւնները եւ ալան թալանը պահ մը կանգ առին, խուժանը սկսաւ կեդրոնանալ գլխաւոր թաղերն ու հրապարակները, որով նեղ փողոցները սարսափի մատնուած հայ եւ յոյն բնակչութիւնը շունչ առաւ, մանաւանդ Հայնոցէն ամբողջովին չքացան Թուրքերը:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

ղանեն անպատրաստ եւ անակնկալի առջեւ դնեն մեզ։

Գալով ճափոնական յարձակումներուն, մարաջախտ Վորոշի - լով յայտարարեց որ «եթէ ճապոն լճին մօտ տրուած դասը բաւական չեղաւ այս պարոններուն, այս անգամ պատասխանը կը ստանան սովետական սալորներով»։

Յետոյ Պուտիէննի մարաջախտին ներկայացուց պահակազօրքը եւ զօրանցքը սկսաւ տպաւորիչ կարգապահութեամբ մը։

Աչքի կը զարնէին մասնաւորաբար հինգ հրասայլեր իրենց արագ արշաւով, ինչպէս նաեւ 18 ծանրաշարժ հրասայլեր իրենց 30 թոնօ ծանրութեամբ, թնդանօթներով եւ գնդացիրներով զին - ուած։

— o• —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԻՊԵՐԻՈՅ մէջ, արեւելեան շրջան, ըմբոստութիւն ծագե - ցաւ, կը գրեն Հոռմի թերթերը ։ Զին. հրամանատարը բազմաթիւ օդանաւեր ղրկեց՝ ռմբակոծելու համար ըմբոստացած քաղաքները։ Կ'ըսուի թէ օդանաւերն ալ յարած են ըմբոստներուն ։

ԱՆԳԼԻՈՅ թագաւորն ու թագուհին ընդունեցին նախագահ Ռուզվէլթի հրաւէրը, գալ տարի այցելութիւն մը կատարելու հա - մար Միացեալ - Նահանգներուն մէջ ։

ԼՈՒՍՆԻ խաւարում տեղի ունեցաւ երկուշաբթի գիշեր, ինչ - պէս կը հաղորդէ Լոնտոնի դիտարանը ։

ՊԵԼԺԻՈՅ դահլիճը տագնապ մը կ'անցընէ ներկայիս։ Ընկերվարական կուսակցութիւնը դէմ արտայայտուած ըլլալով կառավարութեան, որ կը փափաքէր պելժ ներկայացուցիչ մը ղրկել Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան մօտ, Սփաաք պահ մը խորհեցաւ հրաժարիլ։ Երկուշաբթի պելժ ընկերվարականներու համագումարը գնահատանք յայտնած ըլլալով Սփաաքի կառա - վարութեան արտաքին քաղաքականութեան մասին, այս անգամ Վանտէրվէլտն էր որ հրաժարեցաւ կուսակցութեան նախագահութենէն ։

ՃԵԼԱԼ ՆՈՒՐԻ, Թուրք հրապարակագիր եւ նախկին երեսփո - խան, որ Սահմանադրութենէն վերջ վարած է «Իքտամ» թերթը, մեռաւ Պոլսոյ մէջ։ Ծնած էր Թէքիրտաղ, 1877ին։ Ծրջանաւարտ իրաւաբանականէն, հմուտ անգլերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու, ունէր հրատարակութիւններ այդ լեզուներով։

Վերջերս Թուրք հրապարակագրութիւնը ունեցաւ ուրիշ կո - րուստ մըն ալ,— Իսմայիլ Մուշթաքը, որ մեռաւ Եւրոպայի մէջ։ Մարմինը փոխադրուեցաւ Պոլիս ։

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ մէջ չորս աւազակներ օր ցերեկով ներս խուժե - ցին սրճարանէ մը, Բամիլ Փէլլէթանի պողոտային վրայ, ուր մտած էին չոգեկառքի ընկերութեան բեռնատար կառքերու մեքենավարները, մինչ մայթին եզերքը կը կենային կառքերը արժէքաւոր խրեղէններ բարձած։ Աւազակները ատրճանակները ցցած՝ սենեակի մը մէջ խօթեցին մեքենավարները եւ սրճարանատէրը, յետոյ ցատկեցին կառքերուն վրայ եւ քշեցին տարին։ Կառքերուն մէջ կը գտնուէին արծաթեղէն եւ 960,000 ֆրանքի արժեթուղթեր։

ՉԸՐՉԻԼ, պատասխանելով Հիթլէրի ճառին, կը հրաւիրէ Ատաջնորդը որ հարցնէ ինքն իր խղճին թէ ո՛վ է պատերազմի գըրգռիչը, յետոյ կ'աւելցնէ թէ ինք տեսակցութիւններ կատարած է ոչ միայն տարագիր Գերմաններու, այլ եւ Հիթլէրի մարդոց հետ. Անգլիական մամուլը ցաւ կը յայտնէ որ Հիթլէր, պետութեան մը վարիչը, բանավէճի կը բռնուի անհատներու հետ, որոնք չեն ներկայացներ բրիտանական կառավարութիւնը, ընդհակառակն ընդդիմադիր են կառավարութեան ։

ԻՏԱԼԻՈՅ եւ Ֆրանսայի միջեւ, զբօսաշրջութեան վրայ դըրուած սեղմումները վերցուեցան ։

ԷՊՐՕ գետին վրայ, Սպանիոյ ազգայնական բանակը կը շա - րունակէ իր յարձակողականը նոր յաջողութիւններ գտնելով։ Ֆրանքոյի օդանաւերը ռմբակոծեցին Կարթագինէ եւ Ալիքանթ քաղաքները ։

ՄԷՄԷԼԻ մասին, լիթուանական կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ այսուհետեւ վիճելի հարցերը պիտի կարգադրէ բանակցելով ուղղակի Գերմանիոյ հետ ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Փրոֆ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւններ»։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հայկանուշ Ղազարեան կը փնտռէ իր մեծ մօր եղբօրորդիները՝ (Պիթլիսի Տապըրկրու Թաղէն) Սի - մօն, Խօսրով եւ Արմէն Վարդանեան։ Կը կարծուի թէ կը գտնուին Ֆրէզնօ (Քալիֆորնիա)։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Հայկանոյշ Ղազարեանի, 1 bis Villa Des Montes, Clamart (Seine), France։

ԻՍի - լէ - Մուլինոյն կապոյտ խաչի «Խրիմեան» դպրոցի ընդարձակման համար եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 3

Պ. Պ. Յակոբ Աւանդեան, Մ. Ղուկասեան, Պարգեւ Ղուկասեան 50ական ֆրանք։ Կիւլպէնկ Աչնամեան, Աւետիս Քիրէմիտճեան, Գրիգոր Քիրէ - մէտճեան 30ական ֆրանք։ Մինաս Գըլըճեան, Յովհաննէս Գըլըճեան, Ներսէս Փոլատեան, 25ական ֆրանք։ Զաւէն Պետոյեան, Միհրան Գարակէօզեան, Դանիէլ Պօղոսեան, Օննիկ Թոքեան, Սարգիս Եղիազարեան, Յարութիւն Գարաճեան, Յարութիւն Պալեան, Յարութիւն Բարատեան 20ական ֆրանք։ Յովսէփ Շիրինեան, 15, Մուրատ Տէրտէրեան, Լեւոն Գիլեան, Վաղինակ Լոշեան, Գրիգոր Օղլինեան, Զարեհ Միրզաեան եւ Զատիկ Զատիկեան 10ական ֆրանք։ Գումար՝ 550 ֆրանք։ Նոյեմբեր 3ի գումար՝ 4150 ֆր.։ Ընդհանուր գումար՝ 4700 ֆր.։

ՎՐԻՊԱԿ.— Նախորդ ցանկի մէջ Գրիգոր Շահինեան կարդալ Գէորգ Շահինեան, իսկ Վասիլ Փիրոեանը կարդալ Խէրոեան։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Կորիւն» ակումբին մէջ. կարեւոր օրակարգ։

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբի ընկերները 11 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, «Խրիմեան սրահը»։ Օրակարգ՝ Զեկոյց Կոմիտէի եւ ընտրութիւն։

Գաւառ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ «Ակնունք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին. Օրակարգ՝ զեկուցում ներկայացուցչական ժողովի։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին. գրադարանի սրահին մէջ, 181 Քուա Լա'Ֆայէթ։ կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— oo —

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի կողմէ

13 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին
Սալ Կալմանի սրահին մէջ, կայարանին դիմացը

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Կը ներկայացուի (ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻՊԷՆ) կտոր մը։ Հայկական եւեւրոպական պարեր։ Կը նուագէ (Եփրատ) նուագախումբը։
Մուտք 5 ֆրանք, անգործներու 3 ֆրանք ։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. «Անտօֆ» ենթակոմիտէի կողմէ

12 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, լ'Իւնիոն Ռէպիւփլիքաններու սրահին մէջ։ 16 (րիւ Ժ. Պ. Տալիա)։

Գեղարուեստական ընտիր բաժին ։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէին կողմէ

13 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին։
« Սէրքլը Կաթոլիկի» սրահին մէջ ։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Ս. ԳՈՂԹԻՍՏԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ կը մասնակցին Օր. Ալիս, Տիկին Շ. Քէշիշեան, Օր. Ս. Մաթոսեան, ընկեր Յ. Մաթոսեան եւայլն ։
Ծախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք։

ԽՆՋՈՅՔ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԻՍԻ - ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կ. ԽԱՉԻ «ԽՐԻՄԵԱՆ» ԴՊՐՈՑԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ, ԻՐ ՍՐԱՀԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

13 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Երգ, արտասանութիւն, բանախօսութիւն, եւայլն։

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով ։ Մուտքը ազատ է

Բժշկական դասախօսութիւն Անկէնի մէջ

Փ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ

Կը խօսի՝ Փրոֆ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւններ»։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը 9 Նոյ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ։ Կը խօսի Պ. ՎՐԱՑԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Հայաստանի Հանրապետութիւնը»։

Տիկիններ, օրիորդներ եւ պարոններ

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՌԻԹԷՆ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (փորձառու եւ մասնագէտ ձեւագիտութեան) սկսած է ձեւագիտութեան իր դասերը,

Պանեէօ - Քաշան.— Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի գիշերները ժամը 8½էն 10½, հայ դպրոցին մէջ, Rue Madame Curie, Պանեէօ։

Ալֆորվիլ.— Երեքշաբթի եւ Ուրբաթ գիշերները ժամը 8½էն 10½, Rue Etienne Dollet, թիւ 72, Պ. Աղամեանի սրճարանին վերնայարկը ։

Իսի - Լէ - Մուլինոյ.— Շաբաթ օրերը կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 10½, հայ ակումբին մէջ, 2, Rue de la Défense ։

Փափաքողները անմիջապէս դիմեն արձանագրուելու։ Ուշացողները կը կորսնցնեն իրենց կարգը։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՈՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel

13 Նոյեմբեր, Կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անփոխարինելի գիշեր

Մասնակցութեամբ փարիզահայ դերասաններու՝ Տիկին Լաթիֆեանի, Տիկին Քիւրճեանի, Օր. Ա. Սամուէլի, Պ. Պ. Դմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաթիֆեանի, Կ. Սրապի ։

կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար։

Նաեւ փարիզահայ շոֆէօրներու կեանքէն՝

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻԹԷՍՈՎ...

Տոմսերու գիները.— 15,—.0,— 7.50 ֆրանք։

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շոֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 “[illegible] ՕՐԱՑՈՅՑ„

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,
Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

La Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Daubenton, PARIS (13)
A. DER HAGOPIAN

AGENCES : ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ
LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.
MARSEILLE. ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 10 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 10 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3883

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿԸ ՄԻՒՍԻՆ ԵՏԵՒԷՆ

— oo —

Մինչ Արեւմտ. Եւրոպայի մէջ հետզհետէ հող կը պատրաստուի «փշոտ հարցեր»ու լուծման համար, անդին՝ Միջին ու Արեւել.— Հար. Եւրոպայի մէջ եւս տեղի կ'ունենան կարեւոր դէպքեր:

Նախ՝ Հունգարեւչեխ վէճը, որուն լուծումի ձեւը չափազանց յատկանշական էր: Ծանօթ է, որ Գերմանիա եւ Իտալիա լուծեցին զայն՝ իբրեւ «իրաւարարներ»: Ճիշդ է, որ այդ մասին հաւանութիւնը ունէին Լոնտոնի ու Փարիզի: Այսուհանդերձ, պատերազմէն ասդին առաջին անգամն է որ «յաղթական»ի մը եւ «պարտեալ»ի մը միջեւ հողային - սահմանային վերաքննութիւն կը կատարուէր առանց ուղղակի մասնակցութեան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի: Մինխէն ասդին, ուրեմն, Եւրոպան, փաստօրէն, բաժնուած է երկու մասերու՝ ճիշդ այն տեղէն, ուր իրար կը միանան գերման եւ իտալական հողամասերը: Աշխարհագրական այս սահմանը՝ այլեւս սահմա՞նն է նաեւ քաղաքական բաժանումի մը, որմէ անդին միակ ու իրական «իրաւարարը» պիտի մնայ Հռոմ -Պերլին առանցքը: Վիէննայի ժողովը ոչ միայն ապացոյցն ու նախընթացը կազմեց՝ նախկին դժգոհներու կողմէ այլեւս ինքնակամ կերպով դաշնագիրներ վերաքննելու քայլին, այլեւ Եւրոպայի մնացեալ կէսը դրաւ այդ առանցքին տիրակալութեանը տակ:

Այս ուղղութեամբ պէտք է բացատրել նաեւ Հիթլէրի վերջին այցելութիւնը՝ Վիէննա: Ռայխը որոշած է զայն դարձնել «ամբողջ Դանուբի առեւտրական ու տնտեսական մայրաքաղաքը»: Հո՛ն էր պիտի կեդրոնանայ հարաւ - արեւելեան Եւրոպայի դաշնութեան պետութեանց հետ Գերմանիոյ առեւտուրը: Ու անկէ էր պիտի առաքուին՝ նոյն պետութիւններուն՝ գերմանական ապրանքները:

Տարակոյս չկայ, որ այս բոլորը անտարբեր չեն կրնար թողուլ մանաւանդ Անգլիան: Ամիսներ առաջ էր որ Լոնտոն, Թուրքիայէն վերջ, նաեւ Ռումանիոյ մեծ փոխ մը բացաւ՝ մանաւանդ նաւահանգիստի շինութեան համար: Մօտերս Լոնտոն պիտի այցելէ Ռումանիոյ Թագաւորը:

Պուքրէշի «Քուրէնթուլ» թերթը կը գրէր թէ «այս այցելութեան պատրաստութիւնը դիւանագիտական ոչ -մէկ դժուարութեան հանդիպեցաւ»: Ու հասկնալի է: Որովհետեւ, Անգլիա եւ Ռումանիա քաղաքական սերտ յարաբերութեան մէջ են: Չեխոսլովաքիոյ տագնապի օրերուն, Ռումանիա բացորոշ դիրք բռնեց իր երբեմնի զինակիցին ի նպաստ, ինչ որ, իրականին մէջ, մանաւանդ Անգլիոյ հետ գործակցութեան պատրաստակամութիւն մըն էր: Ռումանիա, Սեւ ծովու վրայ դանուբեան իր «բերանով» Լոնտոնի հետ ապրանքներու փոխանակութեան համար ամենայարմար պայմաններն ունի: Իսկ Ռումանիոյ քարիւղը չափազանց կարեւոր է Միջերկրականի անգլիական տորմիղին համար: Մանաւանդ այն օրէն ասդին, երբ Իտալիա սկսաւ գերակշիռ դառնալ Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, ծովային նոր կայաններու շինութեամբը կամ արդէն իսկ գոյութիւն ունեցողներուն աւելի ամրացումովը: Մեծն Բրիտանիա, որ կը ձգտի անխախտ պահել Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, քաղաքական հաւասարակշռութիւնը, սախողաբար կը կարօտի, նաեւ Սեւ ծովու մէջ, ծովային կայաններու: Այդ պատճառաւ ալ, կանգնած է Ռումանիոյ կողքին: Միշտ նոյն մտահոգութեամբ է որ Անգլիա կը ջանայ իր հետ պահել Թուրքիան, որուն աշխարհագրական դիրքը մեծագոյն առաւելութիւնները կ'ընծայէ իրեն: Ռումանիա, իր կարգին, Անգլիոյ կը կարօտի՝ գերմանական «արշաւ»ին դէմ...

Ուշագրաւ դէպքեր տեղի կ'ունենան նաեւ Պալքաններու մէջ: Վերջերս գրեր էինք, մեր լուրերու բաժնին մէջ, թէ Պուլկարիա մեծ փոխ մը յատկացուց զինուորական նպատակներու: Գումար մը, որ պատերազմէն ասդին աննախընթաց է:

Սոֆիայի «Զորա» թերթին մէկ նկարագրութեանը համաձայն, Սրպրանիէի մէջ, զինուորական այդ փոխին քուէարկումը առացած է հանդիսաւոր ցոյցի մը երեւոյթը: Երբ ելմտական նախարարը անցած է պիւտճէի այդ գլխին, անխտիր բոլոր երեսփոխանները ոտքի կանգնած ու երկարատեւ ծափահարութիւններով ընդունած են փոխը՝ առանց նոյնիսկ վիճաբանելու ... :

Կը յիշուի, որ Պուլկարիոյ ցարը, Պորիս, վերջերս այցելեց, յաջորդաբար, Հռոմ, Լոնտոն, Փարիզ ու Պերլին: Լոնտոն ու Փարիզ այցելեց նաեւ Յունաստանի Թագաւորը: Քանի մը օր առաջ Պուքրէշ՝ Քարոլ Թագաւորին «այցի» գացած էր Եուկոսլաւիոյ խնամակալ իշխանը: Իսկ Եուկոսլաւիոյ եւ Պուլկարիոյ վարչապետները հանդիպում մը ունեցան, անցեալ օր, Նիշի մէջ: Այս բոլոր այցելութիւններն ու հանդիպումները կապ ունին նաեւ ուրիշ հարցի մը, որ, իր կարգին, ժառանգն է պատերազմին: Կ'ակնարկենք Պուլկարիայէն խլուած հողերուն: «Թայմզ»ի համաձայն, արդէն իսկ որոշուած է բաւարարել Պուլկարիան, անոր վերադարձնելով հողամասեր: «Էօվր», աւելի մանրամասնելով այս լուրը, կը հաղորդէ թէ ճշդուած են այդ հողամասերուն տարածութիւններն իսկ,— Տոպրուճայէն, Թրքական Թրակիայէն, Յունաստանէն (Էլք Տէտէ Աղաճ) եւ Եուկոսլաւիայէն: Պիտի գումարուի խորհրդաժողով մը՝ յիշեալ չորս պետութիւններուն եւ Պուլկարիոյ մասնակցութեամբ, «հանդիսաւորապէս յայտարարելու համար այս որոշումները, եւ Պուլկարիոյ միացումը՝ Պալքանեան Ուխտին»:

Այս վերջին բացատրութիւնը տրուած է, անշուշտ, «փրկելու համար երեւոյթները»: Որովհետեւ, հողային հարցերու լուծումէն վերջ, որ, իրականին մէջ, վերաքննութիւնը պիտի ըլլայ դաշնագիրներու, Պալք. Ուխտի գոյութիւնը աւելորդ կը դառնայ: Չայն առեղծեր էին Պուլկարիոյ դէմ: Իսկ այն րոպէէն, երբ Պուլկարիա կը մասնակցի անոր, ուխտը կը կորսնցնէ իր գոյութեան իրաւունքը...

Այսպէս կամ այնպէս, Արեւմտ. Եւրոպայէն վերջ, Արեւել.— Հար. Եւրոպան իր վէճերուն վերջնական լուծումին կ'երթայ: Ու մէկ առ մէկ կը պատռուին այն բոլոր դաշնագիրները, որոնք հաշտութեան անունը կը կրէին, բայց պատերազմի արհաւիրքը տեւական կը պահէին: Հանրի Քամպոն, «Ռըվիւ Փարլըմանթէռ»ի մէջ կը գրէ թէ Թիթուլէսքու 1934ին ըսած է իրեն.— «Վերաքննութիւն կը նշանակէ պատերազմ»:

1934էն 1938՝ ո՛րքան փոխուեցան անձերը, ըմբռնումները, պայմաններն ու սահմանները մանաւանդ:

Եւ դեռ սկիզբն է երկանց...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Ամէն տարի Հիթլէրի կուսակցութիւնը կը տօնէ տարեդարձը պետական հարուածի այն փորձին, որ կատարուեցաւ 9 Նոյեմբեր 1923ին Միւնիխի մէջ, այդ հանդիսութիւնները սկսան երեքշաբթի իրիկուընէ, նացի կազմակերպութեան վեթերաններուն սրահին մէջ, որ պատմական դարձած է այլեւս:

Հիթլէր եւս ներկայ էր այդ հանդիսութեանց: Բուռն ծափահարութիւններու մէջ բեմ բարձրանալով, ճառ մը արտասանեց, նախ պատմականը ըրաւ Գերմանիոյ կրած աղէտին, յարձակելու համար Գերմանիոյ քաղաքական լուծուած կուսակցութեանց վրայ, յետոյ մէկիկ մէկիկ թուեց իր կատարած նուաճումները, աւելցնելով, որ հարիւր տարի վերջ դժուար թէ կարելի ըլլայ Գերմանիան պարտութեան մատնել խօսքով կամ զէնքով:

Իբրեւ ազգին առաջնորդը, ըսաւ, ինծի պարտականութիւն համարած էի ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել հաւանական վտանգներուն վրայ: Այդ վտանգներէն մին էայն անպատասխանատու դրդութիւնը, որ կը կատարուի ծնունդ տալու համար պատերազմի: Անգլիոյ խորհրդարանին մէջ, վերջերս, երբ քննութեան դրուած էր օդանաւային յարձակումներու դէմ պաշտպանութեան հարցը, ընդդիմադիր երեսփոխան մը կը հարցնէր. «Մեր օդանաւերը կրնա՞ն ռումբ փոխադրել մինչեւ Պերլին»: Հասկնալի է թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէ: Դիտել պիտի տրուի թէ խօսողը ընդդիմադիր մըն է, բայց ժողովրդավար պետութեանց մէջ այսօրուան ընդդիմադիրը վաղը կրնայ դառնալ անդամ կառավարութեան:

Շատ լաւ բան պիտի ըլլար, եթէ աշխարհ մտնէր ընդհանուր խաղաղութեան եւ արդարութեան շրջանի մը մէջ, բայց ներկայիս կը տեսնենք որ ամէն կողմ սպառազինութեան մասին կը մտածեն: Եւ երբ աշխարհ կը զինուի, գերման ժողովուրդը չէ որ պիտի պտըտէր սպառազէն երկրագունդին վրայ ձեռքը ձիթենիի ճիւղ մը բռնած: Բայց եւ այնպէս ամէն բան պիտի ընենք՝ ապահովելու համար խաղաղութիւնը:

Հիթլէր յետոյ անցաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ Գերմանիոյ յարաբերութեանց հարցին եւ իր ուրախութիւնը յայտնեց որ Փարիզի եւ Լոնտոնի կառավարութիւնները կը փափաքին համաձայնութեան գալ Գերմանիոյ հետ: Եւ յայտարարեց թէ համաձայնութեան ոչ մէկ արգելք կայ, երբ Ֆրանսա եւ Անգլիա կը յօժարին կարգադրել Գերմանիայէն խլուած գաղթավայրերու հարցը: Գերմանիա, գաղթավայրերու հարցէն զատ, Անգլիայէն եւ Ֆրանսայէն ուրիշ ոչ մէկ պահանջ ունի:

Յետոյ նորէն վերադարձաւ անգլիացի ընդդիմադիրներու եւ երեսփոխաններու ճառերուն եւ ըսաւ թէ «բրիտանացի պարոն երեսփոխանները կը յայտարարեն որ իրենք երբեք չեն ցանկար Գերմանիոյ կործանումը, այլ միայն Գերմանիոյ ներկայ վարչաձեւին քանդուիլը»: Միեւնոյն բանն է, վարչաձեւ կը նշանակէ ժողովուրդ, եւ ստիպուած եմ յայտարարել այդ պարոններուն որ կ'ուզեն գերման ժողովուրդը ազատագրել իր վարչաձեւէն,— ո՛չ, տոր մէջ իրաւասուն դուք չէք, ես եմ: Չըրչիլ իր ետեւը թերեւս ունի 15—20 հազար հոգի, իսկ ես ունիմ 40 միլիոն հոգի: Կ'ըսեն թէ այս տարուան մէջ քանդած եմ երկու ժողովրդապետութիւն, բայց պէտք է գիտնալ թէ ի՛նչ ժողովրդապետութեան մասին է խօսքը: Ըստ մեզի, ժողովրդապետութիւնը այն վարչաձեւն է որ հիմնուած է ժողովուրդին կամքին վրայ: Այդ ժողովրդապետութենէն ծնած եմ նաեւ ես, հինգ տարի առաջ ընտրուելով գերման ժողովուրդին առաջնորդը: Երկու ժողովրդապետութիւն քանդած չեմ ես, այլ երկու դիկտատուրա,— մէկը Շուշնիկի դիկտատուրան, միւսը Պէնէշի դիկտատուրան: Նախ ուզեցի կարգադրել բանակցութեամբ, երբ չյաջողեցայ, դիմեցի գերման ժողովուրդին ուժին: Կեդր. Եւրոպան անգլիացի երեսփոխաններուն տունը չէ, ահա թէ ինչո՛ւ անտեղեակ են այդ դէպքերուն: Ու խորհուրդ կու տամ իրենց, որ անսխալական իրենց ամբողջ խելքն ու իմաստութիւնը օգտագործեն Պաղեստինի համար: Այնտեղ կատարուածը ժողովրդապետական չէ անշուշտ, այլ դիկտատուրա: Ասիկա կ'ըսեմ իբրեւ օրինակ, ոչ թէ քննադատութեան համար: Ես ոչ քննադատ եմ, ոչ ալ բովանդակ աշխարհի փաստաբանը,— ես ներկայացուցիչն միայն գերման ժողովուրդին, ու կը թողում Չըրչիլի, Իտընի, Քուփըրի որ շարունակեն համաշխարհային փաստաբանի իրենց դերը:

ՉԵԽԱԿԱՆ կառավարութեան առաջարկուած է, Ազգ. Միութեան կուսակցութեան կողմէ, քննել Պէնէշի դերը Չեխոսլովաքիոյ վերջին աղէտին մէջ, եւ այս առթիւ կարգ մը յայտարարութիւններ կ'ընէ նոյն կուսակցութիւնը, յայտարարելով որ Պէնէշ գլխաւոր պատասխանատուն է, ծածկած ըլլալով իրողութիւնները:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսայի Ազգային Հանգանակութեան Զինադադարի Հանդիսութեանց Համար

— oo —

ՑԱՆԿ 7		Թ. Ն.	5
		Գումար՝	65
Գարեգին Սարգիսբէկեան	50	Նախորդ գումար՝	680
Սեդրակ Գարակէօզեան	10	Ընդհ. գումար՝	745

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՎԻՃԱԿԸ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՏՃԱՌԷ

— oo —

Երէկ գրեցինք թէ Աթաթիւրքի վիճակը ծանրացաւ յանկարծ, մեծ մտահոգութիւն պատճառելով կառավարութեան: Նոր հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ վարչապետ Ճէլալ Պայար անմիջապէս մեկնեցաւ Պոլիս, հիւանդին մօտ: Մասնագէտ բժիշկները ամէն ճիգ կը թափեն՝ փրկելու համար Աթաթիւրքը, սակայն հիւանդին հետզհետէ յառաջացող տկարութիւնը մեծ վախ կը ներշնչէ: Պաշտօնական զեկոյցը կը խոստովանի որ Նոյեմբեր 8ին Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը ծանրացաւ յանկարծ մտահոգութիւն պատճառելու աստիճան: Բազկերակը կը զարնէ 100, ջերմութեան աստիճանն է 36,4, շնչառութիւնը 22:

Սանճաքէն պատուիրակութիւն մը Էնկիւրի մեկնած

— oo —

ԱՆՈՆՑ ՄԷՋ ՆԱԵՒ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ

«Հաթայ» թերթը (28 Հոկտ.) կը գրէ թէ երեսփոխաններէ եւ լրագրողներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը Էնկիւրի մեկնեցաւ, մասնակցելու Թուրքիոյ հանրապետութեան 15րդ տարեդարձի հանդիսութեանց:

Այդ պատուիրակութեան մէջ կը գտնուին երկու հայ երեսփոխաններ, Խաչատուր Գարապաճաքեան եւ Իսա Գազանճեան, ինչպէս եւ Յոյն մը, Տոքթ. Վասիլ Խուրի, Ալեւի մը՝ Զէյն էլ Ապէտին Զէյլի, «Էլ Լիվա» արաբական թերթին տնօրէնը Էտուար Նուն եւ խմբագիրը՝ Ճորճ Մէտէնի:

Էնկիւրիէն վերջ՝ պատուիրակութիւնը անցած է Պոլիս, ուր հայ երեսփոխանները իրենց թուրք ընկերներուն հետ այցելած են Հայոց Պատրիարքարանը և յետոյ Հայերը առանձին՝ Ազգ. Հիւանդանոցը: Ասլանեան արքեպիսկոպոս եւս այցելութեան գացած է Սանճաքին պատուիրակներուն, որոնց պետը շնորհակալութիւն յայտնած է հայ եպիսկոպոսին որ «Հաթայի դատին մեծ ծառայութիւններ մատուցած է»:

Սանճաքին պատուիրակները Թուրքիոյ մէջ իրենց պտոյտին ընթացքին, իւրաքանչիւր քայլափոխի վրայ, չեն մոռցած յայտնել իրենց հիացումը Աթաթիւրքի կատարած յեղաշրջումներուն մասին:

Հայոց Պատրիարքարանին մէջ Սանճաքի պատուիրակութեան այցելութեան մասին խօսելով, «Պուկիւն» թերթը կը գրէ «Հաթայի մէջ ապրող Հայերը իրենց սխալները շատ շուտ սրբագրած են» խորագրին տակ.—

«Եղբայր Հաթայի կառավարութեան երեսփոխաններէն Սամի Նազմիի նախագահութեամբ խումբ մը, Հայ եւ ՅոյնՊատրիարքական տեղապահներուն այցելութիւնները փոխադարձելու համար Հայոց եւ Յունաց Պատրիարքարանը գացած է:

Այս այցելութեան ընթացքին, Գըրըքհանի երեսփոխան Խաչատուր Գարապաճաքեան հետեւեալը ըսած է Հայոց Պատրիարքին.

— Մեր թանկագին հայրենիքին՝ Հաթայի ճակատագիրը յայտնի ըլլալիք օրերուն, իրենց ինքնութիւնը անծանօթ հայ քոմիթէճիները երբ սկսան գրգռել մեզ, Հաթայի Հայերս անմիջապէս ըմբռնեցինք թէ Թուրք բանակին մուտ գործած ամէն տեղ անդորրութիւն, միութիւն յառաջ պիտի գայ: Ինչպէս որ այսօր իրականութիւն մըն է ասիկա: Բոլոր Հաթայցիները, առանց կրօնի եւ դաւանանքի խտրութեան, իրենց ճակատագրէն ապահով ըլլալով, հաւաքականութեան մը տակ կ'ապրին:

Հայոց Պատրիարքն ալ սա պատասխանը տուած է.

— Արդէն Թուրքիոյ մէջ ապրող մենք, Հայերս, անէծք կարդացինք այն Հայերուն, որոնք օտարի դրդութեամբ կը շարժէին: Հայ հոգեւորական պետի հանգամանքով կ'ըսեմ.— Թուրքիոյ մէջ ապրած Հայերը ուրիշ երկիրներու մէջ ապրող Հայերուն ամէնէն երջանիկն են: Բոլոր Հայերը պէտք է հաւատան թէ ծագումով Թուրք են: Թուրք հողի վրայ ապրող ամէն Հայ, ամէն փորձանքէ եւ բացասական քարոզութիւններէ հեռու, բարօրութեան մէջ կ'ապրի»:

Թրքական անցագիր Սանճաքցիներուն

— oo —

Սանճաքի պաշտօնաթերթը Հոկտ. 31ին հրատարակեց հետեւեալ կարեւոր որոշմնագիրը.—

Յօդ. 1. Հաթայի համար մուտքի վիզէն ջնջուած է: Եկող օտարականները տեղական ոստիկանութեան պիտի ցուցնեն իրենց ինքնութեան թուղթերը:

Յօդ. 2. Հաթայի կառավարութիւնը առայժմ անցագիր մը պիտի չունենայ: Հաթայցիներէն անոնք որ կ'ուզեն արտասահման երթալ, կրնան ճամբորդել Թուրքիոյ կամ Ֆրանսայի պատկանող

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍՐՃԱՐԱՆԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կէսօրէ մը յետոյ Հայ «մաուչէճի»-ներու սրճարանը։ Սրահը լեցուն է ամբողջապէս ու միայն Հայերով։ Թըղթախաղի եւ «նարտի»ի շուրջ խումբ մը խաղացողներու եւ հետաքրքիրներու։ Անկիւն մը գործի շուրջ խօսողներ, կարծիքի փոխանակութիւններ տնտեսական տագնապի, աժան, յարմար գնով ապրանք ծախողի, լաւ «մաուչէ»ներու եւ նման խնդիրներու մասին։ Ուրիշ անկիւն մըն ալ խօսակցութիւն քաղաքական եւ ընկերային հարցերու շուրջ։

Կը ճանչնամ անձերը, լուրջ, կեանքի մէջ եփուած, փորձառու մարդիկ են. կը հետեւիմ իրենց վիճաբանութեան որ թեթեւ ու տղայական չէ. դէպքերու մակերեսային դատում մը չէ. այլ անցուդարձերու խորը հասկնալու եւ բացատրելու ճիգ մը, որ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ։ Նիւթը՝ միջազգային վերջին տագնապի ատեն գանազան պետութիւններու բռնած դիրքն է եւ այդ դիրքին հետեւողութեամբ անոնցմէ իւրաքանչիւրին ունեցած արժէքն ու կշիռը միջազգային յարաբերութիւններու մէջ։ Նոյնատեսակ մտածողութիւն մը կայ բոլորին մէջ, տարակարծութիւն միայն կարգ մը մանրամասնութիւններու շուրջ։ Ինչպէս բնական է նման պարագաներու մէջ, խօսակցութիւնը երկարելով կ'ընդգրկէ մեր վիճակի քննութիւնը։

Խօսողները կուսակցականներ չեն, հանրային, հասարակական գործով ալ չեն զբաղիր, հայկական հաւաքոյթներու բացառապէս միայն ներկայ կ'ըլլան։ Ճիշդ ատոր համար օգտակար կը նկատեմ անոնց խօսածներէն միտքս մնացածը գրի առնել, իբրեւ արտայայտութիւնը «միջակ Հայու» հոգեբանութեան, հետեւաբար մտածելակերպը «հայ զանգուած» ըսուածին, որ քաղաքականութիւն չի խաղար, որուն ամենօրեայ մտածման առարկան հանրային գործը եւ կուսակցականութիւնը չէ։

Մեզի համար շատ լաւ եղաւ, կ'ըսէ անոնցմէ մէկը, որ տագնապը առանց պատերազմի վերջացաւ։ Ո՞վ գիտէ ինչ նոր դժբախտութիւններու եւ աւերներու պիտի ենթարկուէինք, եթէ պատերազմ տեղի ունենար։ Մեզմէ շատերը զինուոր գացած պիտի ըլլային, գործերնիս պիտի քանդուէր, մեր ընտանիքները թշուառութեան պիտի մատնուէին եւ պատերազմի ո՛ւ եւ է տեսակի վերջաւորութեան մէջ, մենք իբրեւ ժողովուրդ ոեւէ բան չունէինք շահելիք։

Չէ՞ որ— կը պատասխանէ ուրիշ մը — հայ ժողովուրդը եթէ ոեւէ փոփոխութիւն կ'ակնկալէ իր այժմու տխուր կացութեան մէջ, այդ միայն պատերազմով մը հնարաւոր է։ Ճիշդ է որ նոր պատերազմ մը կրնայ շատ աւելի ծանրացնել մեր վիճակը, կըրնայ մինչդամընդմիշտ փակել ոեւէ վերելքի հնարաւորութիւն եւ յոյս, բայց նոյնքան ճիշդ է նաեւ որ նոր վերիվայրում մըն է միակ ըմբռնելի եւ կարելի միջոցը մեր կացութիւնը բարւոքելու եւ մեր քաղաքական որոշ կամ անորոշ հեռանկարները իրականացնելու։ Այս վիճակին տեւականացումով եւ երկարաձգումով մէկ բան յստակ կ'երեւի մեզի համար. գաղութներու մէջ գտնուող Հայերս դատապարտուած ենք կորսուելու, անհետանալու։ Մեր ապագայի այդ յըստակ հեռանկարը չի՞ թելադրեր մեզ որ պատերազմը ցանկալի գտնենք եթէ ոչ հիմա, բայց գոնէ մեր անհետացումէն առաջ։

— Թերեւս համաձայնէի քու եզրակացութեան, եթէ համոզուած ըլլայի որ իսկապէս անվիճելի ճշմարտութիւն է արտասահմանի հայութեան կորուստը, եւ համոզուած ըլլայի նաեւ որ մենք կրնանք մեր ոյժերով եւ լաւագոյն կազմակերպութեամբ մը նպաստաւոր արդիւնքներ ձեռք ձգել պատերազմի մը պարագային։ Քանի այս դարձուածքը առաւ խօսակցութիւնը, լաւ է որ հարցը արմատէն քննենք։ Անվիճելի քանի մը հիմունքներ որոշենք, որպէսզի կարելի ըլլայ լուրջ կարծիքներ յայտնել։

Որոշենք նախ թէ ցեղային բնազդը, ազգային զգացումը անհատին մէջ կեանքի հիմնական տարրերէն եւ ոյժերէն մէկը կը կազմէ՞ թէ չէ։ Որեւէ անհատի իր ցեղին կամ ազգին պատկանելու իրողութիւնը առա՞ծ (axiome) մըն է թէ չէ, այնպէս ինչպէս ուսողութեան մէջ «մասը ամբողջէն պզտիկ է»ի առածը, որ կարելի չէ ապացուցանել, բայց որ անվիճելի ճըշմարտութիւն մըն է եւ ընդունելի բոլորին համար։ Ինծի համար այս երկուքը, այսինքն ուսողութեան մէջ այս ճշմարտութիւնը եւ ոեւէ անհատի իր ցեղին պատկանելիութիւնը հաւասար ատինձանի վրայ գտնուող իրողութիւններ են։

Ճիշդ է որ շատ անգամ մեզի պէս եղող մարդոց մօտ, անհատական պաշտպանութեան բնազդը հակադրութեան մէջ կը գտնուի ցեղային բնազդին հետ, ճիշդ է որ շատ անգամ հայ մարդը իր անհատական գոյութիւնը պահելու համար պէտք կը զգայ քնացնելու իր մէջ ցեղային բնազդը, բայց մարդկօրէն անհնար է խորապէս չապրիլ իր ցեղին մղումներով։ Անկախ նոյնիսկ ազգութիւնը յատկանշող արտաքին նշաններէն, լեզու, աւանդութիւններ, կրօնք, մշակոյթ եւայլն, ասոնցմէ բոլորէն զրկուելով մէկտեղ անհատը իր խոր ապրումներուն մէջ իր ազգութիւնով կ'ապրի։ Ազգային կամ ցեղային բնազդը ներքին ապրում է, ոչ թէ արտաքին «ժէսթ», կամ շարժում։

— Համաձայն եմ. բայց քիչ մը աւելի շօշափելի օրինակներով խօսելով, ի՞նչ պէտք է ըլլայ մեզմէ ամէն մէկուն վերաբերումը երբ իր անհատական պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը կը մղէ մոռնալու, անտեսելու իր ազգին պատկանելու վիճակը։ Պէ՞տք է զոհել անձի պաշտպանութիւնը, անձի շահերը։ Բոլոր Հայերը հերոսներ չեն այդպիսի զոհողութիւն ընելու համար, մանաւանդ կամքով տկար եւ թոյլ եղողները անընդունակ են այդպէս զոհողութեան։

— Սխալ է պահանջել բոլորէն նման զոհողութիւն, մանաւանդ եթէ պահանջուի ալ գործադրող չըլլար։ Միակ բանը որ ամէն հայ պէտք է ու կրնայ ընել, այդ ալ անհատական շահերը իր ազգային բնազդին հետ հաշտեցնելու տեւական ճիգն է։ Եթէ «մաուչէճի» ես, պէտք չունիս անպայման յաճախորդներուդ հայ ըլլալդ զգացնել, եթէ կը կարծես որ վնաս կրնայ տալ քեզի այդ պարագան, բայց պէտք չունիս միեւնոյն ատեն քու հոգիիդ մէջէն խեղդելու, ամէն օր բան մը պակսեցնելու քու ազգային ապրումներէդ։ Ներքին աշխարհ մըն է ան, որուն վրայ արտաքին ոյժերը իրենց խաթարող ազդեցութիւնը կըրնան գործել, եթէ միայն դուն ուզես, եթէ կամովին մեծ ճիգ փորձես այդ խաթարման ենթարկելու քու անձը։

— «Ներքին ապրում» բացատրութիւնը քիչ մը անորոշ ու տարտամ է, կարելի չէ՞ կարգ մը պարզ ու գործնական ձեւեր սահմանել, որոնց կեանքի մէջ իրականացումը նուազագոյն պայմանը ըլլայ ապացուցանող որ եւ է մարդու հայ հաւաքականութեան մէկ անհատը ըլլալուն։

— Այդ միջոցները ամէնէն առաջ բարոյական հիմունքներ ունին։ Այսպէս իւրաքանչիւր հայ պէտք է գիտակցի որ օտար միջավայրի մէջ իր կեցուածքը, իր անձին շուրջ ստեղծած կարծիքը մեծ չափով կ'անդրադառնայ իր ազգութեան։ Պէտք է զգուշանալ վատ եւ դատապարտելի ընթացքի մէջ գտնուելէ ոչ միայն անոր համար որ անձին վնաս կը բերէ, այլ որովհետեւ օտարները այդ ընթացքով կը բնորոշեն նաեւ ամբողջ հայութիւնը։ Պէտք է աշխատիլ հայ ընտանիքը բարձր եւ մաքուր պահել։ Պէտք է իրարու հետ մայրենի լեզուով խօսիլ։

— Ես ուրիշ միջոց մըն ալ գիտեմ — կ'ընդմիջէ երրորդ մը — պէտք է իւրաքանչիւր հայ ազգային տուրք մը վճարէ, երկու կամ երեք Ֆրանքի չըննչին գումար մը ամսական։ Ես անհատապէս կտրուած եմ հայ հաւաքականութենէն, թէեւ հոգիով հայ եմ։ Ոչ ոք կը հետաքրքրուի ինձմով, մինչդեռ եթէ ամիսը կամ երկու ամիսը անգամ մը ինձմէ յիշէին այդ տուրքը գանձելու, այդ չնչին զոհողութիւնը բաւական կ'ըլլար գիս կապելու իմ ազգութեան, առիթ կու տար երբեմն գոնէ մտածելու մեր ժողովուրդի վիճակի մասին։

— Այդ արդէն մեր ժողովուրդի կազմակերպութեան խնդիրը կը շօշափէ։ Ո՞վ պիտի գանձէ այդ տուրքը, երբ ազգային մարմին գոյութիւն չունի։ Հաւանաբար շատ քիչեր ուզեն խուսափիլ նման տուրքէ մը, մանաւանդ եթէ անոր վճարումը անհրաժեշտ պայման դրուի բոլոր մարմիններուն կողմէ որ եւ է վկայագիր տալու կամ որ եւ է գործ կարգադրելու։

— Այդ կազմակերպութեան չափ կարեւոր է ունենալ նաեւ մեր մէջ որոշ տնտեսական կազմակերպութիւն։ Մեր մէջ բազմաթիւ անգործներ կան, աշխատելու ընդունակ, թերեւս կան նաեւ գործ ունեցողներ, որոնց յարմար աշխատաւորը կը պակսի։ Վստահաբար շատ օգտակար գործեր կրնայ տեսնել տնտեսական կեդրոն մը, խելացի, փորձառու, անշահախնդիր քանի մը մարդոցմէ կազմուած, որ մէկ կողմէ երկրին տնտեսական պայմանները կը քննէ, միւս կողմէ աչքի առաջ կ'ունենայ մեր ոյժերը եւ հնարաւորութիւններ կը ստեղծէ ընդունակ մարդոց աշխատելու եւ յառաջդիմելու։ Այս վերջին խնդիրը գոնէ կապ չունի ազգային մարմիններու, կուսակցութիւններու։ Կը բաւէ որ քանի մը մարդիկ քով քովի գան, քիչ մը ժամանակ յատկացնեն գլուխ բերելու համար նման ձեռնարկ մը։ Կեանքի մէջ մեր տեսած փորձառութիւններէն յետոյ, այսքան մը պէտք է ու կարելի է ընել։

Այսպէս խօսակցութիւնը քաղաքական ընդհանուր խնդիրներով սկսած, կը վերջանար գործնական կարգ մը միտքերու արտայայտութեամբ։

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ՅԵՏ «ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ»

«Տարագրմի Հարսը»ի դատավարութեան առթիւ կ'ուզեմ մէկ քանի կէտեր մատնանշել։

Առաջին— անշուշտ, ուրախութիւն էր տեսնել, որ «ցեղին ձայնը» ուժեղ կը հնչէր։ Բայց, անհրաժեշտ էր հարցին մօտենալ առանց ազգային լարին դըպչելու։ Օտար հասարակութիւն մը, մեր տեղ, նոյն այս ոճիրի մասին ի՞նչ վերաբերում ցոյց պիտի տար,— ահա առաջին պարագան։ Ցոլանը ձերբազատելու համար, ուրեմն, հարկ էր զայն ընդհանրացնել,— ինչ որ չեղաւ,— եւ դնել մէջտեղ տա հասարակ իտէալը, (որ միշտ կայ, յեղափոխութիւն ըլլայ թէ ոչ)։ Իսկ ամէն իտէալ որ հաւաքականութեան մը ծառայելու կոչուած է, կը պահանջէ իր զոհերը։ Նոյնիսկ՝ երբեմն անարդար ...։ Իտէալը հիմնուած է բարոյականութեան մը վրայ։ Այս վերջինը ամուր պահել՝ կը նշանակէ չխախտել առաջինը։ Այս ձեւով՝ ոչ-հայ «դատարան»ի մը վճիռն ալ ապահովուած կ'ըլլայ ...։

Սանան կը մանէ, իր ընթացքով, ոչ թէ ազգային, այլ՝ մարդկային լայն շրջագծի մը մէջ։ Ու, հակադրելու համար իր «մեղմացուցիչ պարագաներ»ուն, հարկ է հակադրել ոչ թէ ազգային, այլ մարդկային շրջագիծ մը։

Երկրորդ,— բոլոր անոնք որոնք կ'արդարացնէին Ցոլանը, անտեսեցին ամէնէն հիմնական պարագան։ Իրականին մէջ — քանի որ կը դատապարտէին Սանան՝ զայն մահուան արժանի գտնելով — պէտք էր մեղադրէին Ցոլանը թէ ինչո՛ւ զայն չսպաննեց երբ Քիւրտը սպաննեցին իրենք, ինչո՛ւ չսպաննեց գիւղ բերելէ վերջ եւ ինչո՛ւ չուզեց սպաննել երբ իր ընկերները ուզեցին որ ինք իր ձեռքով սպաննէ իր կինը...։ Հոս է, իմ կարծիքով, հարցին ամբողջ էութիւնը։ Որովհետեւ, իրականին մէջ, «ոճրագործ»ը Ցոլանը չէ, այլ՝ զոհ մըն է նաեւ ինք,— զոհը՝ «Փէտայիներու ժողով»ին։ Իր «տկարութեամբ»՝ մեղադրելի՝ զինքը պաշտպանողներու աչքին...

Ամբաստանեալը (Պ. Ռ. Զարդարեան — Ցոլան), հարցաքննութեան ատեն, իր պատասխաններով արդէն վերջացուցած էր դատավարութիւնը՝ դրուած ձեւին մէջ։ Եթէ այդ պատասխանները իրենց ձեւականութենէն դուրս բերուէին, դատավարութիւնը պէտք էր տեղի ունենար վերեւ մատնանշուած հիման վրայ,— ինչ որ աւելի ճիշդ ու աւելի դրական պիտի ըլլար։

Ենթադրենք որ Սանան սպաննուած ըլլար ոչ թէ Ցոլանի ձեռքով, այլ՝ մութին մէջ՝ անծանօթ մնացած բազուկէ մը «արդիւնք փէտայիներու վճիռին»։ Ոճիր մը քանի որ միշտ պիտի ըլլար, պէտք է նաեւ դատաստան մը կրկին գոյութիւն ունենար՝ ունենալով իր ամբաստանեալը (անծանօթ մնացած բազո՞ւկը, թէ վճիռ արձակողները)։ Աւելցնեմ, որ սպանութեան շարժառիթը անձնական — էրկայ շարժառիթ չէ, այլ՝ ընդհանրական։ Իսկ Ցոլան, հեռանալով իր ընկերներէն, արդէն իսկ ամբաստանող է դարձած։ Կը կրկնեմ,— ալ ինչո՞ւ զինքը պահել ատեանին առջեւ, սխալմամբ հոն քաշել-բերելէ վերջ։

Իբրեւ հակառակորդ կողմ՝ ինծի տրուած չէր, անշուշտ, «դատավարութեան» ատեն անմիջապէս մատնանշել այս պարագան։ Այդ պատճառաւ ալ, անհրաժեշտ կը նկատեմ ուշադրութեան յանձնել նաեւ հետեւեալ կէտը։ «Դատախազ» թէ «պաշտպան փաստաբաններ», հոգ կը խօսին ի պաշտօնէ։ Կ'ըսեն բաներ որոնք իրապէս իրենց անձնական կարծիքները կ'արտայայտեն. բայց, բաներ ալ կ'ըսեն իբրեւ «փաստաբան»։ Դատական վճիռէն վերջ, ուրեմն, կ'արժէ, կը խորհիմ, լսել անոնց անձնական կարծիքները՝ իբրեւ հարցը մօտէն ուսումնասիրողներու, որովհետեւ ձեռնարկին նպատակը ոչ թէ վճիռը, այլ՝ դրուած հարցին ամբողջական պարզաբանումն է։ Անցեալ գիշեր, օրինակ, նախագահը փորձեց առնել նաեւ «սրահ»ին կարծիքը, ու պարզուեցաւ որ մեծ մասը, ինչպէս եւ ժիւրիի անդամներ, դէմ են երեք դատաւորներու արձակած վճիռին։ Մինչդեռ — ու հոս է որ ազգային առաջադրութիւնը պէտք է տեղ գտնէ— անհրաժեշտ էր որ սրահը ցրուէր ճիշդ հակառակ համոզումով։

Երրորդ.— Զափազանց կարեւոր է ճշդումը այն հարցումներուն, զորս ատեանը կը ներկայացնէ ժիւրիին։ Այդ ճշդումը պէտք է եղած ըլլայ նախապէս։ Ու պէտք է բացարձակապէս զուրկ ըլլայ ձգտումէ։ Հարցումներէն ամէնէն հիմնականը — որուն կըթնած անպարտութեան վճիռ տուաւ ատեանը — նոյնինքն... դատապարտութիւնն էր ամբաստանեալին։ Նախ՝ ոճիրներուն 95 տոկոսը «մեղմացուցիչ պարագաներ» ունին։ Դատարանը պիտի փնտռէր ոչ թէ մեղմացուցիչը,— որովհետեւ ատիկա միմիայն կը մեղմացնէ յանցանքը եւ՝ հետեւաբար՝ միմիայն կը մեղմացնէ նաեւ պատիժը,— այլ պիտի փնտռէր արդարացուցիչը, որ, գոյութեան պարագային, կ'արդարացնէ ոճիրը՝ տրամաբանօրէն վերացնելով ոչ եւ է պատիժ (անպարտութիւն)։

Ներկայ պարագային, «արդարացուցի՞չ է թէ ոչ» հարցումին «այո» կամ «ոչ» պատասխանը ժիւրիին կողմէ՝ լուծած կ'ըլլար նաեւ բուն հանգոյցը, որուն ակնարկեցի վերը։ Այս ձեւով, անհատական ոճիրի սխալ խարխալէն,— ուր դրուած էր հարցը՝ խեղճ Ցոլանը քաշելով դատարան, եւ սպանութեան վճիռ արձակողները անտեսելով — փոխադրուած կ'ըլլար հաւաքական՝ իտէալական խարխալին վրայ։

Չորրորդ.— Այդ իտէալականութեան բարոյականին խստապահանջութիւնը բուն իսկ իր պաշտպաններէն կը պահանջէր չմատնանշել «Քիւրտը»։ Որովհետեւ, այդ մատնանշումին լուռ էզրակացութիւնը կը յածէր մթնոլորտին մէջ, սրահէն ներս։ «Քիւրտ»ին յիշեցումը կը տկարացնէր հիմնական մտահոգութիւնը։ Քիւրտին տեղ (իսլամ ու թշնամի) եթէ փէտայիին կինը, Ցոյնի մը (քրիստոնեայ եւ բարեկամ), կամ նոյնիսկ Հայու մը հետ փախած ըլլա՞ր...։ Ուրեմն, ամբողջ դատը պիտի խախտէ՞ր, անզօր դարձնելով նախայեղափոխութեամասնեմեր հասկնալի խստապահանջութիւնը։

Հինգերորդ,— Հարկ է առաջուընէ ճշդել թէ գիրքի՞ն սահմաններուն մէջ պիտի ընթանայ դատավարութիւնը։ Որովհետեւ, հեղինակը, գրեթէ միշտ, կողմ է,— ինչպէս Կ. Զարեանն է՝ «Տարագրմի Հարսը»ին մէջ։ Անցեալ գիշեր, օրինակ, գիրքը ե՛ւ կար, ե՛ւ չկար։

Վեցերորդ,— Ո՞րքան «դրական» են այս դատավարութիւնները։ «Գրական»ը տեղի՞ն է. կամ՝ տեղ ունէ՞ր վերջին՝ ինչպէս նաեւ «Սամուէլի» դատավարութեանց մէջ։ Մանաւանդ որ, առանց այդ երկու դրական երկեւոյթին ալ՝ դէպքերը կան։ Պատերազմէն առաջ «Գրական ատեան»ներ տեղի կ'ունենային։ Հոս կիրարկուածը առաւական-կոմկասեան է։

Եօթներորդ,— Կը խորհիմ թէ այս դատավարութեանց անմիջապէս պէտք է յաջորդեն երկու ձեռնարկներ։

Առաջինը.— Զուտ դրական երեկոյ մը՝ նուիրուած երկին (դրական վերլուծումը անոր, խօսելով նաեւ, ի հարկին, հեղինակին ու իր միւս գործերու մասին՝ եթէ ունի)։

Երկրորդը.— Ընդհ. վիճաբանական ժողով մը՝ իբրեւ լրացուցիչ մասը դատին։ Հոս, այլեւս, ազատօրէն կըրնան արտայայտուիլ ոչ միայն ներկաները, այլեւ անոնք որոնք դատի ատեն ժիւրիի անդամ, կամ դատախազ թէ փաստաբան էին։ Մասնաւորապէս «Տարագրմի Հարսը» ունի ազգային ու ընկերային ծալքեր որոնք մասամբ միայն պարզուեցան։

Այս մէկ քանի մատնանշումները հշօշափեցին, անշուշտ, իմ անձնական տեսակէտներս՝ Սանանի քայլին (ընկերային իր հակադիր կողմերով), ոճիրին եւ ընդհանրապէս այս դէպքով բացուող կարգ մը հարցերու մասին։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Մեր տղաքը գիտեն վերլուծումի բոլոր գլխաւոր կանոնները։ Արդէն աւանդեցինք կանոնք, թէեւ ցրուած վիճակով, ինչ որ միայն կարելի է դասաւանդութեան մեր այս նախընտրած մեթոտին համար։ Բաւած ենք, թէ պէտք է սովրիլ խաղալով խնդալով հանդերձ։ Մեր ժամանակին եւ մեզի պարտադրուած պարագաներուն հետեւանքով՝ այս մեթոտը միայն կարելի է կիրարկել աւելի կամ նուազ օգտակարութեամբ։ Ուսուցիչ մը կայ «Յառաջ»ին վարագոյրին ետեւը եւ անծանօթ թիւով, անծանօթ խառնուածքով, անծանօթ պարագաներով «ուսանողներ», հետեւողներ։ Այս, շարժումը բոլորովին բռնազբօսիկ չէ, բայց անշուշտ տրամաբանական եւ գործածական ալ չէ։ Միթէ տրամաբանական եւ գործածական է մեր ընդհանուր կացութիւնը։

Այս նկատողութիւնն է որ պարտականութեան մը բռնազբօսիկ ձեւով կատարումը անգամ սիրելի կ'ընծայէ անտիտղոս ուսուցիչին եւ նոյնքան անտիտղոս ուսանողներուն, չըսելու համար՝ անտիտղոս դասապետին։

Ուրեմն դառնանք անտիտղոսներուս այլեւս սովորական զբաղումին։ Հագնինք, շաբաթը գոնէ մէկ անգամ, խանդավառութեան տեսակ մը բռնաշապիկ։

— Բացատրած ենք — ըսինք — վերլուծումը։ Վերահաս վեցամսեայ շըրջանային քննութեան պատրաստ գըտնուելու համար, կարեւոր կը համարինք յիշեցնել գլխաւոր կանոնները, ընդհանուր վարժութիւն մը ընելու առաջադրութեամբ։ Առով քիչ շատ աւելի կը խորանանք լեզուին մէջ, մեր մայրին ու անոր սահմանին ծանօթութեամբ։ Տեսականը — կանոնը — անհրաժեշտ է գործնականին համար։ Մի մոռնաք մեր Խորենացիին նշանաւոր խօսքը, զոր ամէն առաջ վերլու-

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊԹՕ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Իր դրամը քեզի կը ձգեմ. ըսաւ Գագիկ, ծաղրող շեշտով մը, ցոյց տալով գետինը հաւաքուած ոսկի դրամները։

Երկուքին միջեւ ինչ պատահած ըլլալը չէի գիտեր, բայց ամէն պարագայի ես չէ որ հակառակ պիտի արտայայտուէի անոր՝ որ ժամ մը առաջ իր կեանքն իսկ վտանգի տակ դնելով գիս ազատած էր։ Ուիլ տարբեր կարծիք ունէր եւ Ֆրէտ սկսաւ քթին տակէն մրմռալ։ Ուիլ Կլօրիան ձգելով ուղղակի Ռուսթէմ Խանին քով գնաց։

— Գագիկ զերիները խուզարկելու հրամանը տալու համար ո եւ է մէկէ մը հրաման առնելու պէտք չունի, ըսաւ բառերը հատիկ հատիկ արտասանելով։

Ռուսթէմ Խան գետինը իրարու վրայ դիզուած ոսկի կոյտին աչքցի մը դարձնելով.

— Թերեւս այս դրամներուն համար ձեր բաժինի մասին համաձայնած էք, ըսաւ։ Լսած եմ որ Ամերիկայի մէջ մարդիկ...

— Րէճփո՛ւթ, յարեց Գագիկ, վարէն վեր զայն դիտելով, քեզ կը կախեմ եթէ համարձակիս աւելի աղմուկ յարուցանել։

Ատոր վրայ ես միջամտեցի։ Այդ միջոցին մինակ ես պարտական չէի Ռուսթէմ Խանին. շատ հաւանաբար իր փայլուն ձանքերուն շնորհիւ էր որ ճակատագրական վայրկեանին մեր ամբողջ կառքի զինը փրկուած էր։ Ատկէ զատ կը տեսնէի որ, Թուրքը մեր վիճաբանութիւնը կը դիտէր գոհունակ ժպիտով մը։

— Ենթադրենք որ այս վէճը Մընթէին տեղեկացուցինք, առաջարկեցի ես, այն կարծիքն ունենալով որ, անոր մինչեւ Մընթէին երթալը արտամադրութիւնները կրնային փոխուիլ։

— Պատուի վերաբերեալ ոեւէ խնդիրի մասին ուրիշի չեմ դիմեր, պոռաց Րէճփութ։ Ես ինքզինքս անպատուուած կը զգամ։

— Ես խօսակցութիւնը մտիկ ըրի. անպատուութիւնը միւս կողմէն կատարուեցաւ. բացագանչեց Ֆրէտ ոտքի ցատկելով։

— Գագիկին՝ զերիները հարցուփորձելու իրաւունքը կը ժխտե՞ս, հարցուցի ես, խորհելով որ այսպէսով հարցը լուծելու միջոցը գտած էի։

— Ես չե՞մ կրնար զայն հարցուփորձել, պատասխանեց Ռուսթէմ Խան եւ ինծի դարձաւ այնպիսի եղանակով մը, որ ըսել կ'ուզէր թէ՝ իր ինծի մատուցած ծառայութեանը հանդէպ իմ այս կեցուածքս ոչ-բարեկամական էր։

Սկսաւ զերիին մօտ երթալ, Աստուած գիտէ թէ ինչ նպատակով, բայց Ֆրէտ անոր առջեւը կեցաւ։ Այդ միջոցին հարուածը մէկ կամ միւս կողմէն անխուսափելի կը թուէր։ Ռուսթէմ Խան կռնակը Թուրքին դարձնելով՝ իր կուրծքը Ֆրէտին կողմը ցցեց՝ անոր ըմբռնելու համար։

Կլօրիան կտրեց գորդեան հանգոյցը։ Ոչ թէ Ֆրէտին, այլ Կլօրիային առողջ ձեռքն էր որ Րէճփութի սրտին դպաւ։

— Ռուսթէմ Խան, ըսաւ ան, չեմ կարծեր որ մեր տկարութենէն օգտուիլ ուզես։ Դուն զինուոր մըն ես. մենք պարզ քաղաքացիներ որ կ'աշխատինք օգնել չարչարուած ժողովուրդի մը։ Րէճփութ սովորութիւններու մասին ոչ մէկ գաղափար ունինք։ Պիտի չուզէ՞ք Լորտ Մոնտխիէի մօտ երթալ, եղելութիւնը պատմել անոր եւ իրմէ խնդրել որ այս վէճը ինք կարգադրէ։ Գիտես որ մենք ամէնքս ալ Մընթէին պիտի հնազանդինք։

Ռուսթէմ խան նայելով անոր վիրակապով փաթթուած դաստակին, մեղմօրէն պատասխանեց.

— Գեղեցիկ ու երիտասարդ կին մը ո՞վ կրնայ մերժել։

— Գերին ձեզ կը յանձնեմ, ըսաւ, ու կէս հեգնական բարեւ մը տալով, նետուեցաւ ձիուն վրայ ու քշեց գնաց։

Գագիկ անմիջապէս զերիին մօտ երթալով, զայն քսան մեթր հեռի ծառի մը տակ տարաւ ու սկսաւ հարցուփորձել։ Իսկ մենք չորսս ետ դարձանք դէպի յարդանոցը. որովհետեւ ծրագիրը այնպէս պատրաստուած էր որ Գագիկի զանազան կէտերու վրայ դրած Ջէյթունցիներուն հետ մենք յետսապահ մասը պիտի կազմէինք, այսպէսով միջոց տալու համար որ ճամբան կորսնցնողները կարենան իրենք զիրենք ազատել, դէպի Ջէյթուն ուղղուելէ առաջ։

Բնականաբար մեր խորհրդակցութեան նիւթը Ռուսթէմ Խանը կը կազմէր։ Մինչ կը խօսակցէինք այսպէս, տեսայ Կրիկոր Ժալրը, գնչուներուն գլխաւորը, որ թխագոյն ջորիի մը վըրայ հեծած՝ կուգար ճամբէն։ Գագիկին տասը եարդ մնացած ջորիէն վար իջաւ. հոն կապեց կենդանին եւ Գագիկին ու Թուրքին մօտ նստելով, անոնց հետ խօսակցութեան սկսաւ։ Գագիկ կարծես անոր ժամանումին կը սպասէր, որովհետեւ զարմացումի կամ բարեւելու ոեւէ նշան ցոյց չտուաւ։ Կրիկոր հաւանաբար եկած էր օգնելու Գագիկին՝ Թուրքին հարցաքննութեան ատեն։ Իրենց կարողութեան համեմատ այդ գնչուները տեղւոյն լաւագոյն լրտեսներն են։ Կրիկորին եռեւէն որոշ հեռաւորութեան մը վրայ եկող եւ իր գորշ ձիէն գաղտագողի կերպով վար իջնող ուրիշ մէկը տեսայ, որ երակներուս արիւնը սառեցուց։ Առաջին անգամ ես տեսայ Մակա Ժալրը, որովհետեւ միւսները իրենց կռնակները անոր կողմը տուած էին։ Այն ատեն դէմքիս արտայայտութեան վրայ Ֆրէտը ոտքի ցատկեց։ Մինչ այդ՝ Մական տեսութենէ կորսուեցաւ, անտեղեակ այն բանին թէ մէկը զինքը տեսած էր, յովազի պէս ժայռէ ժայռ սողոսկելով։

—Ի՞նչ պատահեցաւ, հարցուց Ֆրէտ, կրկին նստելով եւ դժգոհ որ պարապ տեղը անհանգիստ եղած էր։

— Մակա Ժա՛լր։

— Հետաքրքի՛ր է։ Կ'ուզէի զայն տեսնել, բացագանչեց Կլօրիան։

Ուիլ սակայն մտահոգ երեւոյթ մը առաւ. ու երեքս ալ խնդացինք։

— Շատ լաւ, ըսաւ Ուիլ։ Ձեզ կ'ըսեմ որ կատակ չէ։ Այդ կինը կը հաստատեմ որ իր աչքերը վրան զարկած է։

Խօսակցութիւնը այդ ուղղութեամբ շարունակեցինք ատեն մը, յանգելու համար անհանգստութեան լուծման մը. որովհետեւ Մական չէր երեւեր։

— Կարծեմ կը սխալիս, ըսաւ վերջապէս Ուիլ։

Բայց ես Ջէյթունի ուղղութեամբ կը նայէի, ուրկէ եկած էր Մական, ու դէմքիս արտայայտութիւնը գիս գործելու մատնեց։

(Շար.)

...չէք։ — Որք նախ քան զտեսութիւնն աստուածաբանք։

...հիմա, կը թողում միտքս եղած ...օրինակը, եւ Խորենացիին այս խօսքը ...կուսամ ձեզի իբրեւ նիւթ վերլուծութի։

...Գնա՛նք մէջտեղը․—
Որք նախ քան զտեսութիւնն աստուածաբանք։

Հակցայ, Մլեհ, մի՛ աճապարեր։ ...ել կ'ուզես որ վերլուծումի համար ...յը անհրաժեշտ է եւ այս նախադասութեան մէջքրայ․ կեցցես։ Նախադասութեան մը, հատուածի մը պոց ...ները բանալու համար գործիք մը ...պէք է, այո, եւ այդ գործիքը բայն ...է։ ...փնտռենք գտնենք։ Զկայ հոս։ Այդ ...դրագային՝ պէտք է գործիք մը յարմարցնենք։ Ես կ'ըսեմ — էական (եմ) ...յին գիմում ընենք եւ այս հատուածին ծայրը գնենք տէր բային (որք) ...համաձայն թիւով (յոգնակի բայը — ...ն։ Ուստի նորէն կազմենք․— Որք ...նախ քան զտեսութիւնն աստուածաբանք են։ Ահա վերլուծումին բանաձեւը ...ն — բայը — գտանք։ Կ'արժէ՞ միթէ ...երկարեմ սա կէտին վրայ, թէ ...բայը գտնելով՝ տէր բային կամ ենթական ալ գտած կ'ըլլանք»։ Որք — ...չի գիտեր թէ ենթական ուղղական ...ով, այսինքն՝ բուն բառը կ'ըլլայ։ Որք, պօյով պօսով, յոգնակի ուղղական մըն է, բացարձակապէս հարմար ենթակայ։ Ուրեմն, են՝ էական ...յ, սահմանական ներկայ յոգնակի ...որդ դէմք։ Որք՝ յարաբերական դերանուն յոգնակի ուղղ․ տէր կամ ենթակայ։ Որոնք են — անմիջապէս ...արցումը կուգայ լեզուին ծայրը — ...նչ են։ Պատասխան՝ աստուածաբանք։ Երբ էական բայը (են) գտար, ենթական ալ (որք) սահմանեցիր, պէտք է փնտռես ենթակային յատկութիւնը ցուցնող բառը, եւ գտար հարցումիդ ուժով, չատ դիւրին, որովհետեւ հատուածին մէջ կայ արդէն, նոյն հարկ չկայ, աւաղ, Տէր Զօր երթալու, տէր բայի փնտռելու համար։ Հոս է — աստուածաբանք, որ ենթակային պէս ինք ալ յոգնակի եղած է։ Գէ՞ որ մեզի ծանօթ լեզուներէն փրանսերէնի մէջ ալ այնպէս է — ածական կամ ստորոգելի իր պատկանած ...յականին թիւը կ'առնէ (փրանսերէնի մէջ սեռն ալ կ'առնէ, բարեբախտաբար մեր բառերը սեռ չունին)։ Բայց այս բաժնին մեր գրաբարին համար է, քանի որ հոս օրինակը գրաբարէն առինք։ Մեր նոր գրականին մէջ ածականը կամ ստորոգելին միշտ ...զական, այսինքն բուն ձեւովը կ'ըլլայ, գոյականը ինչ փոփոխութիւններէ ալ անցնի։ Պէտի ըսէինք — որոնք աստուածաբան են, ոչ թէ... աստուածաբաններ են։

Վերի հատուածին մէջ մնաց՝ նախ քան զտեսութիւնն։ Ուշադրութի՛ւն բառերուն տեսակին — նախ քան նախադասութիւն է եւ նախադասութիւնը անպաճառ բառ մը կ'ուզէ, որուն կ'ըսենք խնդիր։ Հոս այդ խնդիրը (փրնտռուած բառը) զտեսութիւնն է, ուրեմն ամէնը մէկ՝ նախադրութեամբ խնդիր։

Վերջացա՛ւ, չունչ առէք, տղա՛ք, ...

ՏԱՐԱԶ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՑՑ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ԿՐԸՆՈՊԼ, (Նոյ․ 1)․— Անծանօթ զինուորին գերեզմանին մեր յարգանքի բաժինը բերելու համար, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս մեր մասնակցութիւնը բերինք։

Մասնաւոր հրաւէր եկած էր Կրընոպլի քաղաքապետութեան կողմանէ այս մասին Հայ ազգային միութեան, կը մասնակցէին Հ․ Յ․ Դաշնակցութիւնը եւ չոմերը։ Ներկայ էին բաւական թիւով հայրենակիցներ, պարզած գոյգ եռագոյնները։ Առջեւէն կ'երթար ծաղկէ պսակը, որ դրուեցաւ անծանօթ զինուորի գերեզմանին վրայ։

Ուրախութիւնը մեծ էր բոլորին համար, որ մեր տարագիր եռագոյնն ալ խառնուած էր բոլոր մեծ ազգերու դրօշակներուն։ Մենք մեզ հպարտ կը զգայինք տեսնելով մեր չուրջը, Յոյները երկուքի բաժնուած կը տանէին մեհենոյն դրօշները։

Կը մաղթեմ որ գալ տարի աւելի խուռն բազմութեամբ մասնակցինք այս տօնին։

Ներկայ մը

ՈՂՋԵՐԹԻ ՍԵՂԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ․— Մարսէյլի չրջանի հայ զինուորցուները կամաց կամաց մեկնեցան զօրանոց։ Այս առթիւ սարքուեցան ի պատիւ անոնց ողջերթի հանդէս - գինեսեղաններ։

Հ․ Յ․ Դաշնակցութեան Մարսէյլի Սէնթ Անթուանի, «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի վարչութիւնը գովելիպաշտօնն յղացած էր կազմակերպելու նման գինեսեղան մը ընկեր - համակրական, թաղի հայ զինուորցուներուն որպէս հրաժեշտի յարգանք։

Հաւաքոյթը հանդէսէ մը ալ աւելի ընկերա - համակրական խնճոյքի ձեւը ունէր, անոր յաջողութեան համար կազմակերպիչ ընկերները ամէն ջանք ի գործ դրած էին։

Ընկերներու եւ համակիրներու կոկիկ բազմութիւն մը (երիտասարդներէ բաղկացած) իրենց ներկայութեամբ պատասխանած էին Դաշնակցութեան հրաւէրին։ Բացի թաղեցիներէն, եկած էին ընկեր եւ համակիրներ նաեւ՝ քաղաքէն ու հեռաւոր արուարձաններէն։

Սեղանները լիքն էին գինիի չիշերով ու աղընդերներով։ Իսկ «Կարօ» ենթակոմիտէի վարչութեան անդամ ընկերները կը սպասարկէին հիւրերուն։ Վարչութեան կողմէ ընկեր Սիմոն խընամուած նախաբանով մը բացուած յայտարարեց գինեսեղանը եւ ըստ կարգի հրաւիրեց ներկաները, որպէսզի ընտրեն օրուան սեղանապետը։ Ներկաներու հաւանութեամբ այդ պաշտօնը չնորհուեցաւ ընկեր Ներսէս Մ․ Մանուկեանին։

Թամատայի հրամանով խնճոյքը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, յոտընկայս։ Անոր յաջորդեց գինարբուքը։

Գաւաթներ պարպուեցան զինուորցուներուն ու Դաշնակցութեան կենացը։ Մթնոլորտը խանդավառուեցաւ, ներկաները ոգեւորուած սկսան երգերով, խմբերգներով, արտասանութիւններով փայլ տալ խնճոյքին գեղարուեստական բաժնին։ Իրենց մասնակցութիւնը բերին գրեթէ բոլոր ներկաները։

Թամատայի հրամանով խօսք առին ընկերներ (Մարսէյլէն) Մ․ Թաշճեան եւ Ս․ Քէօսէեան ու յետոյ ընկեր Պօյաճեան (չրջանէն) չորս ժամ տեւող խանդավառ խրախճանքէ ետք, հաւաքոյթը փակուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով, ընկեր Թամատայի եւ Սիմոնի չնորհակալական վերջաբանով։

Խնճոյքին մասնակցող Դաշնակցական ընկերները խումբով առաջնորդուեցան քոյր մասնաճիւղի (Հ․ Յ․ Դաշնակցութեան) «Մարզպետ» խումբի հայ զինուորցուներու ի պատիւ սարքած խնճոյք - գինեսեղանին, ու մինչեւ կէս գիշեր կերան, խմեցին, խօսեցան, երգեցին, արտասանեցին ու մեկնեցան գեղեցիկ երազներով։

Բարի ճանապարհ ձեզ բոլորիդ, Հայ զինուորցուներ։

Ն․ Մ․ Կլայեցի

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱԼՔԱՆ

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳՄ․ ԺՈՂՈՎԸ

Պուքրէշի «Արազ»էն կը տեղեկանանք թէ, կիրակի, 16 հոկտ․ կէսօրէ ետք ժամը 4ին, ազգ․ վարժարանի ուսանողական սրահին մէջ տեղի ունեցած է Ռումանահայ միութեան արտակարգ պատգամաւորական ժողովը, գլխաւոր օրակարգ ունենալով նոր կեդրոնական վարչութեան մը ընտրութիւնը։

Պատգմ․ ժողովին մասնակցած են 40է աւելի պատգամաւորներ, հետեւեալ կերպով․

Ա․ Հոգեւոր պետերը։

Բ․ Թեմական կեդրոններէն երկերկու ներկայացուցիչներ։

Գ․ Առանց զաւանանքի խտրութեան բոլոր թաղականութեանց նախագահները կամ անոնց մէկ անդամը․

Դ․ Մէկ մէկ ներկայացուցիչ բարեգործական եւ մշակութային այն բոլոր հիմնարկութեանց կեդրոններէն, որոնք առնուազն 3 տարուան իրական գոյութիւն ունին։

Ժողովի բացումը կատարած է Պ․ Լեւոն Շահազիզեան վարչութեան կողմէ։

Ժողովին դիւանը կազմուած է մասնակցութեամբ՝ Պ․ Պ․ Գրիգոր Զամպաքճեանի եւ Արամ Փափազեանի (նախագահ) եւ Յակ․ Տօպաճեանի եւ Հր․ Յակոբեանի (քարտուղար)։

Պ․ Գ․ Զամպաքճեանի առաջարկով երկու հեռագիրներ ղրկուած են վեհափառին, իր ծննդեան տարեդարձին առթիւ, նոյն օրը, եւ փրոֆ․ Ն․ Եորկայի։

Կարդացուած է նաեւ Պ․ Թրանքու Եաշի նամակը, որով ցաւ կը յայտնէր որ ինք պիտի չկրնայ մասնակցիլ եւ յաջողութեան մաղթանքներ կ'ընէր։

Կարդացուած է նախորդ վարչութեան տեղեկագիրը, նկատի առնուած Հայերու հպատակութեան խնդիրը եւ ապա ձեռնարկուած է նոր վարչութեան ընտրութեան։

Վարչութիւնը ընտրուած է 39 պատգամաւորներու քուէովը (2ը ճերմակ) հետեւեալ արդիւնքով։

Գ․ Զամպաքճեան, Ն․ Խլեպնիկեան, Ա․ Մելլոտ, Հրանդ Աքթարեան, Յակոբ Երէցեան, Գ․ Գարագաշեան, Յ․ Ճ․ Սիրունի, Մ․ Մեսրոպեան, Եօն Ջէրքէզ, փոխանդամ՝ տոքթ․ Սմսարեան, Յար․ Սիրունեան, Սա․ Նէվշէհիրլեան։

Ժողովը փակուած է յետոյ, արտօնելով որ վարչութիւնը նոր աջակիցներ հրաւիրէ իրեն։

ՍՈՒՐԻԱ - ԼԻԲԱՆԱՆ

ՕՆՆԻԿ ՊԱԼԸԳՃԵԱՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ԱԽՈՅԵԱՆ

«Ազդակ»ի 25 Հոկտ․ի թիւէն․

Երէկ, կիրակի, տեղի ունեցաւ Դամաս - Շթօրա երթ եւ դարձի հեծելանիւի մեծ մրցումը, մասնակցութեամբ յայտնի մարզիկներու։ Հ․ Մ․ Ը․ Մ․ի անպարտելի Օննիկը դարձեալ յաջողեցաւ խլել ախոյեանութեան դափնին, վազքի միջոցը (113 քիլոմեթր) կտրելով 2 ժամ 43 վայրկեանէն։

Երկրորդ հանդիսացաւ Դամասկոսէն Հասան, որ Օննիկէն հազիւ 8 վայրկեան վերջ կրցաւ հասնիլ Դամասկոս։ Երրորդ հանդիսացաւ Թանիոս Ճէպէյլի, Պէյրութէն։

Ուրիշ մրցանակներէ զատ, Օննիկ այս առթիւ չահեցաւ նաեւ Սուրիոյ հեծելանիւի ախոյեանութեան չապիկը, զոր ստացաւ Դամասկոսի քաղաքապետին ձեռքէն։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԵՒ ՎԱՐՉ․ ԺՈՂՈՎԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

Թրքական հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին առթիւ, յանուն Թրքահայերուն, պատրիարքը ու վարչութիւնը չնորհաւորական եւ բարեմաղթական հեռագրեր ուղղած են Աթաթիւրքին, Ազգ․ Մեծ Ժողովի նախագահին, վարչապետ Պ․ Ճէլալ Պայարին, ներքին գործավար եւ Հալքէ ընդհ․ քարտուղար Պ․ Շիւքրիւ Գայային, դատ․ գործավար Պ․ Շիւքրիւ Սարաճօղլուի եւ Իսթանպուլի կուսակալ Պ․ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղի։

Ահա Աթաթիւրքին Պատրիարքի եւ վարչութեան կողմէ ղրկուած հեռագրերուն պատճէնները․

«Մեծ Առաջնորդ Աթաթիւրքին,

Մեր հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին գեղեցիկ առթիւ, մեր Մեծ Առաջնորդին Տիրոջմէն երկար կեանք խնդրելը ազգ․ պարտականութիւն մը կը նկատեմ եւ իր նուիրական առողջութեանը համար միշտ աղօթարար ըլլալս խորին յարգանքներովս կը յայտնեմ։

Թրքահայոց Պատրիարք
Մեսրոպ Նարոյեան

Վարչութեան ուղղած հեռագիրը․

«Հանրապետութեան նախագահ Աթաթիւրքին,

«Մեր հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին առթիւ, մեր խիստ սիրելի Աթաթիւրքին, որ իր 15 տարիներու ցուցմունքներովը 15 դարու գործեր պարգեւեց, Թրքահայերու զգացումները ներկայացնելով, տեւական առողջութիւն եւ յաւիտենական գոյութիւն կը խնդրենք եւ կը խոնարհինք իր նուիրական անձին առջեւ»։

Թրքահայ վարչ․ Ժողով
Ատենապետ՝ Վ․ Ագկիւլ, ատենադպիր՝ Ե․ Շիրինեան

ՐԱՄ․ԻԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ

«Պայքար» այս խորագրին տակ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (22 Հոկտ․)

— «Հակառակ Փարիզի մեր թղթակցին լուսաբանութեան՝ թէ «Բարեգործականը կը ժողովրդականանայ», Պայքարի հրատարակած տեղեկագրութիւնը ցոյց կուտայ, թէ առայժմ Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան Ընդհանուր Պատգամաւորական Ժողովին մէջ 17 ներկայացուցիչներ կրնան 239 ձայն ներկայացնել, փոխանորդութեամբը 104 անձերու։

Փարիզեան թղթակցութենէն կը տեսնուի որ Ամերիկայի Պատուիրակ, մեր հմուտ ու վաստակաւոր բարեկամը Պ․ Վահան Քիւրքճեան, իրեն յատուկ փափկանկատ եղանակով չարունակած է, Ամերիկայի նախորդ տարիներու պատգամաւորներուն Բարեգործականը «ժողովրդականացնելու» ջանքը։ Ասիկա, նկատի առնելով Միութեան Սահմանադրութիւնը, Սիպիրոսեան աշխատանք մը կը թուի։ Հարկ է ընդունիլ որ Նիւ-Եօրքի արագ բարեչրջումի ոգին դժուար եղած է հաշտեցնել Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան Կեդրոնին մէջ հաստատուած կարգուսարքին հետ, հետեւաբար, կաթիլ կաթիլ հոսելով, ժողովրդական ոգին պէտք է որ մաչեցնէ Բարեգործականի Կեդրոնին մէջ ժայռի նման խարսխուած սակաւապետութեան աւանդութիւնը։

Բարեգործականը պիտի ժողովրդականանայ երբ իրապէս իր պատգմ․ ժողովները դառնան Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան վերին եւ հեղինակաւոր մարմինը։ Բայց երբ այս փոփոխութիւնը յարատեւօրէն կը պահանջէ Ամերիկայի չրջանակը, մանաւանդ իր «պահպանողական» կարծուած այս տարուան պատգամաւորին միջոցաւ, որ գինք լաւ ու մօտէն ճանչցողներն յաճախ զարմացուցած է իր ազատական մտածումներովն ու իրականութեանց ըմբռնումով,— կրնանք մենք ալ հաւատալ թէ բան մը կը փոխուի Բարեգործական Միութեան մէջ։

Մենք քննադատած ու դատապարտած ենք ադայականութիւնը Բարեգործականի ղեկավարութեան մէջ, որովհետեւ ազգային մեծ կազմակերպութիւն մը քանի մը անձերու խելքով, երբեմն ալ քմահաճոյքով պէտք չէ որ կառավարուի։ Այս դիտողութիւնը երբեք չի նշանակեր Բարեգործականի դլուխը գտնուող անձնաւորութեանց նսեմացումը։ Ժողովրդական կազմակերպութիւն մը իր անդամակցութեան կամքը պէտք է ներկայացնէ։ Ասիկա սկզբունքի խնդիր է։

Բարեգործականի ղեկավարութեան մէջ, յաճախ անտեսուած է ծառայութիւնը, եւ նախապատուութիւն տրըւած է հարստութեան չափանիշին, այն մտայնութեամբ թէ Միութիւնը ստակ դրամի պէտք ունի եւ հարուստը նախընտրելի է այն անդամէն՝ որ Բարեգործականին կը նուիրէ իր բարոյական ծառայութեան, իմացական կարողութեան, մէկ խօսքով իր մտքին ու սրտին, իր ժամանակին ու արթուն հոգածութեան հարստութիւնը, որու չնորհիւ Բարեգործականը կարող եղած է հասնիլ իր նախանձելի դիրքին։

Ուրախ ենք որ անոր հիմնադիրէն, Պօղոս Նուպարէն սկսեալ, եւ թերեւս ներչնչուած անոր օրինակէն, Բարեգործական Միութեան կարգ մը ունեւոր վարիչներն ալ լաւ ըմբռնած են բարոյական ծառայութեան արժէքը։ Համերաչխ գործակցութիւնը զոր Հ․ Բ․ Ը․ Միութիւնն իրագործած է ազգասէր եւ նուիրող հարուստին եւ հայրենասէր իմացականին միջեւ, հարկ էր որ չատոնց Միութեան մէջ ազդեցիկ դարձուցած ըլլար անոր ընդհանուր անդամակցութեան եւ ժողովրդային տարրերուն կամքը եւ հեղինակութիւնը, ազգային կեանքի մէջ Բարեգործականը վերածելու համար հայկական պէտքերու, պահանջներու եւ իրականութեանց փութով ընդառաջող կազմակերպութիւն մը։

Մենք չենք տարակուսիր Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան վարիչներու հայրենասիրութեան եւ զոհողութեան ոգւոյն մասին։ Բայց Բարեգործականի Կեդրոնին մէջ հարստապաշտութեան տեղ կը սիրենք արմատացած տեսնել աէրն ազգային իտէալին, ազգային նպատակին եւ գաղափարապաշտութեան։ Դրամը չատ կենսական է մեզի պէս աղքատիկ ժողովուրդի մը համար, սակայն հայրենասիրութիւնը մեր զոհաբերող ժողովուրդի սրտին մէջ կարող է բանալու եւ յորդեցնելու նուիրումի եւ զոհողութեան ճոխ աղբիւրներ եւ ակեր։ Այս ակերէն բխած է Միութեան հարստութիւնը։ Դժբախտաբար, առեւտուրի մարդիկ այս բարոյական եւ գաղափարական արժէքը գնահատել սորված չեն։

Բարեգործականի իրական ժողովրդականացումը պիտի նշանակէ այս բարոյական ույժը եւ հարստութիւնը ներկայացնող ժողովրդային տարրերու հեղինակութեան տիրապետութիւնը Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան մէջ։ Միութեան Կեդրոնին ջրադացն ալ, Ողիմպիական Աստուածներու ջաղացքին նման է, անչուչտ կ'աղայ, բայց սովոր է դանդաղ աղալու, իր պէտքերով ու պահանջներովը արագօրէն փոխուող ներկայ ժամանակին մէջ։

Ամէնէն խրախուսիչ իրականութիւնները, սակայն, Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան Կեդրոնին կամ դրութեան հետ կապուած բաները չեն։ Մենք կը խօսինք անոնց մասին, Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան բարիքը նկատի ունենալով, առանց ամենափոքր չափով նսեմացնելու արժէքն այն ազգասէր հարուստներուն, որոնք իրենց համոզումներուն եւ խղճմտանքին համեմատ կը գործեն։ Ամէնէն գնահատելի իրականութիւնը, որ այս ընդհանուր ժողովէն ալ չեչտուած եղանակով մը կը յայտնուի, այն անհրաժեշտ հոգածութիւնն է, որով Միութեան պատգամաւորականը նկատի առած է Լիբանանի եւ Սուրիոյ գաղութին անտեսական եւ կրթական պէտքերը եւ քանդուած աւաններու չինութեան գործը։

Եթէ Հ․ Բ․ Ը․ Միութիւնն ամէն տեղ իր չուրջ հաւաքէ չինարարութեան նուիրուած հայրենակցականները, եւ օգտուի այն բոլոր բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւններէն, զորս ամէն տեղ ազգային կազմակերպութիւններ եւ մարմիններ յօժար ու պատրաստ են նուիրելու, ապահովութեանը եւ բարելաւութեանը համար մեր ժողովուրդին,— մեր ազգային կեանքը նոր յոյսով կը պայծառանայ ու նոր գործունէութեամբ կը կենսաւորուի»։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Այս պարագան բարեբար դեր մը խաղաց։ Քանի մը հարիւրէն աւելի ապաւինդուած, բռնաբարուած դեռատի աղջիկներ, կիներ և տղամարդիկ կըրցան ինքզինքնին նետել Հայոց եկեղեցին, ուր ամբոցած էին հարիւրի մօտ կոյրեր։ Այդ ժամերուն ամենապահով վայրն էր Սուրբ Ստեփաննոսը՝ Իզմիրի մէջ ոեւէ հալածուողի համար։ Թուրքերը առայժմ չէին համարձակեր մօտենալ, եւ իրաւունք ունէին, քանի որ անդին անդէն թաղերէն, ի՞նչ պէտք կար վտանգաւոր դուռ զարնելու։ Ռմբակոծման սկիզբը ամէնուն մօտէն կ'անցնէր հաւանական ցամաքահանում եւ կամ վերջին Յոյներուն կողմէ ներխուժում մը, աւա՛ղ սակայն, ոչ Փլասթիրասի զօրքերը կ'երեւային եւ ոչ ալ ծովապետարար վաշտեր։ Ընդհակառակը՝ պատերուն փակցուած պաշտօնական յայտարարութիւնները հետեւեալը կը ծանուցանէին․

— «Հայ զօրավար Թորգոմ բսուած էէրիֆը իր մարդոցմով յաջողեցաւ մեր վրիժառու առաջամաս ջոկատին ճանկերէն ազատիլ։ Չէչմէի եղերքներէն նաւով փախան ծովուն բացերը, յունական եղերապահ թէֆնէ մը (գրաւական) կատաղութենէն ուժէն տառը թնդանօթի ռումբ նետելով կործանեցաւ, հեղէններուն հետքը անգամ չմնաց։ Յառաջամաս զօրամասի պետ՝ տեղակալ Ազիզ»։

×

Օսմանեան կայսրութեան լայնքին թէ երկայնքին գտնուած բոլոր հայկական եկեղեցիներուն չրջափակերը պատուած էին 3—4 մեթր բարձրութեամբ թանձր պատերով եւ երկաթէ ամուր դռներով, պաշտպանուելու համար վայրագ ու մոլեռանդ Թուրք տարրէն, որ իշխողն էր այս սքանչելի երկրին։ Փառիշահին քրիստոնեայ հըպատակները՝ մանաւորաբար Հայերը, մեծ եւ փոքր բոլոր եկեղեցիները չրջապատած էին ինքնապաշտպանութեան յատուկ պարիսպներով։ Ահա այդպիսի լաւագոյն եկեղեցիներէն մէկն էր Իզմիրի Հայոց եկեղեցին՝ Ս․ Ստեփաննոսը։

Անոր պարիսպներէն ներս կ'էյնային Առաջնորդարանը, Մեսրոպեան վարժարանը, ընդարձակ խաղարաններ, ինչպէս նաեւ փոքր գերեզմաննոց մը։

1922, 9 Սեպտեմբեր առաւօտեան ժամը 11ին այդ հսկայ տարողութեամբ պարիսպներէն ներս խելագարօրէն խուժեց 3—4000նոց երկսեռ բազմութիւն մը, կին, ծեր, երախայ, երիտասարդ կոյրեր, տեղացի թէ դուրսէն։ Քառորդ ժամ վերջ երկաթէ ծանր դուռները եռեւէ եռեւ գոցուեցան։ Առաջնորդը՝ Ղեւոնդ եպիսկ․ Դուրեան ակամայ հաշտուեցաւ կատարուածին հետ։ Ան անկարող էր ընդդիմանալ այն մարդկային հեղեղին որ լեղապատառ ներս թափուեցաւ։ Ազգին տունն էր, ո՞վ կրնար համարձակիլ արգիլել։ Բայց Դուրեանին սառն անտարբերութիւնը չվրիպեցաւ ժողովուրդին աչքէն։

Ժամը 12ին, 50—60 զինուած երիտասարդներ կարճ համախմբումէ մը վերջ ընտրեցին իրենց ղեկավարը՝ Արսէն Զաւուչը, եւ որ ցրուեցան դրաւելով կռուելու յարմար դիրքեր, ըստանձնեցին նաեւ բոլոր մեծ ու փոքր դռներուն հսկողութիւնը։ Առաջնորդը եւ գաւազները պարտաւորուեցան ենթարկուիլ։

Ժամը ճիշդ 5էն քառորդ անցած միւքթի էֆէնտին ժողովը փակեց աղօթքով մը, աղերսելով արեւշատութիւն Մուհամմէտի զաւակներուն։ Ժողովը ցրուելէ առաջ ի նշան ջարդի հաւանութեան, պանդոկի պատուհաններուն մէկէն ձեռնառումբ մը պայթեցաւ։ Թուրք խուժանը հրացանի եւ ատրճանակի համազարկերով պատասխանեց։ Կատուն վազքի փոխուեցաւ, երկու ժամէ ի վեր լաւ էին այլեւս յունական զրահաւորներէն արձակուած թնդանօթի ռումբերուն աչեղագոռ որոտումները, Իզմիրի ծոցէն մինչեւ Չէչմէի եղերքները։

Թչնամին մաքրուած ըլլալուն առթիւ պաշտօնական զեկոյցները սեւ գիրերով մահազդի նման փակցուեցան պատերուն վրայ։

×

Մասնակի կոտորածն ու թալանը վերսկսան, կը մնար ընդհանուր ջարդի ազդանչանը։

Արեւը երկնակամարէն չատոնց հեռացած էր։ Ծովեզերեայ զօրանոցին գլխաւոր դրանը ծանր թեւերը եռ դարձուեցան, քանի մը տասնեակ ձիաւորներու առաջնորդութեամբ կառք մը դուրս եկաւ փողոց եւ սկսաւ սուրալ։

Այդ կառքին մէջ ամբարտաւանօրէն բազմած էր հռչակաւոր մէլֆթի էֆէնտին, Նուրէտտին փաշայի կողքին։ Անոնք կ'երթային իջեւանելու յատկապէս պատրաստուած չքեղ բնակարաններէն մէկն, վայելելու բոլոր վայելքներն ու հաճոյքները, եւ միեւնոյն ատեն մօտէն հետեւելու սարքուելիք գազանային կոտորածին։ Անոնք կ'երթային Փասուլեայի թաղամասը, գլխաւոր կեդրոններէն մին ահաւոր ոճիրին։ Նորեկ փաշան իր ստորադասներով Իզմիրի գեղուհիները վայելելու համար չէր մոռցած զօրանոցէն հեռանալու ժամանակ յայտարարել որ բանակին երեք օր հանդիստ տրուած է, բացի պահակներէն, որոնք հերթական էին։

Այսպէս ուրեմն ամբողջ քաղաքը երեք օր կը յանձնէին Թուրք խուժանին գազանային բնազդներուն, ով ինչ կը փափաքէր, ազատ էր ընելու։

Այս առթիւ «Ահէնկ» թերթը ժամը անգամ մը սարքուելիք արեան յաւելուածներ կը հրատարակէր եւ մին միւսին ետեւէն պատերը կը փակցուէին։ Բոլոր հրամանագիրները ըստորագրուած էին էնկիւրիի Ազգ․ Մեծ Ժողովին անունով։

Հակառակ այնքա՛ն ուղղակի կամ անուղղակի գրգռութեանց, ջարդը դարձեալ ընդհանուր բնոյթ չէր ստանար։ Ընդհանուր ձեւ ստացաւ այն ատեն, երբ հետեւեալ պէյաննամէն (հրամանագիրը) հրատարակուեցաւ չորս լեզուներով՝ ֆրանսերէն, անգլերէն, թուրքերէն եւ յունարէն։ Այս հրամանագիրը մոխիրի վերածեց փարթամ ու չքեղ Իզմիրը։

Ահա այդ հրամանագիրը․ —

«Քրիստոնեայ ազգաբնակչութիւնը, բացի օտարահպատակներէն, հայ եւ յոյն, կը նկատուին իբրեւ կասկածելի եւ վտանգաւոր տարր։ Ուստի 16 տարեկանէն մինչեւ 62 տարեկանը, թըչնականէս սկսեալ կը համարուին պատերազմական գերիներ։ Անոնք պիտի պահուին բանակատեղիները, մինչեւ Թուրքեւհելլէն վերջնական հաշտութեան կնքուիլը։ Ստորագրուած՝ Միրլիվա Նուրէտտին»։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար․)

մարմիններէն իրենց տրուելիք անցագրերով :

Յօդ. 3. Երկրորդ յօդուածին տրամադրութիւնը ապահովելու համար, Հաթայի կառավարութիւնը մէկ մէկ ծանուցագիր պիտի տայ Թուրքիոյ արտակարգ պատուիրակին եւ Ֆրանսայի ներկայացուցչին, պահանջելով որ իրրեւ երաշխաւոր ապահովեն այս պարագան :

*** «Ենի Կիւն» այս որոշմնագիրը հրատարակած է սա յատկանշական խորագրին տակ.— «Անետի՛ս հայրենակիցներուն, ուզողը պիտի կրնայ թրքական անցագիր ստանալ»:

Արտագաղթ Սանճաքէն

Պէյրութի «Ազդակ»ին մէջ կը կարդանք (1 Նոյեմբեր).—

Սանճաքի վերջին փոխանցումներուն (մաքսատուն, Թղթատարական վարչութիւն եւն.) հետեւանքով, խուճապի համգամանք ունեցող խրարանցում մը ծայր տուած է Սանճաքի եւ մասնաւորապէս Աղեքսանտրէթի մէջ: Բազմաթիւ հայ ընտանիքներ արդէն իսկ մեկնած են, գլխաւորաբար դէպի Հալէպ :

Խուճապը աւելի սաստկացած է այն պատճառով որ 50է աւելի հայ շարժավարներ Սուրիա փոխցուցած են իրենց կառքերը, չենթարկուելու համար տուրքին: Այնպէս որ շատեր մեկնած են լքելով իրենց գոյքերը :

Միւս կողմէ, զրոյց տարածուած է թէ Ֆրանսական իշխանութիւնը բոլորովին պիտի քաշուի եւ Սանճաքը պաշտօնապէս պիտի կցուի Թուրքիոյ: Այս զրոյցին նպաստած է այն պարագան, որ պատուիրակութիւն մը Անգարա գնաց քանի մը օր առաջ :

Գաղափար մը տալու համար արտագաղթի մեծութեան մասին, ըսենք որ Հոկտեմբերի սկիզբը Նուպարեան ազգ. վարժարանին մէջ արձանագրուած 700 աշակերտներէն ներկայիս միայն 200 հոգի կը յաճախեն վարժարան: Կը նշանակէ թէ 500ին ծնողները մեկնած են :

Մասնաւոր վարչաձե՞ւ Թրիփոլիի համար

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ թէ Սանճաքի եւ Սուրիոյ միջեւ մաքսային գրութիւն հաստատուելէն վերջ, Հիւս. Սուրիոյ առեւտրական շրջանակները եւ սուրիական կառավարութիւնը որոշեցին իրենց ներածումները կատարել Լաթաքիոյ կամ Թրիփոլիի նաւահանգիստներէն :

Արդէն սկսած են բանակցութիւնները այդ ուղղութեամբ :

Սուրիական թերթեր այդ առթիւ կը հրատարակեն տարօրինակ լուր մըն ալ: Իրր թէ, սուրիական կառավարութիւնը պահանջած է մասնաւոր վարչաձեւի մը հաստատումը Թրիփոլիի շրջանին համար: Ներկայ պայմաններուն մէջ, կ'առարկեն Սուրիացիները, քաղաքական դժուարութիւններ կրնայ յարուցանել Լիբանան: Հետեւաբար անհրաժեշտ է մասնաւոր համաձայնութիւն մը :

Անգլիոյ թագաւորին զահաճառը Խորհրդարանին առջեւ

Երեքշաբթի, ինչպէս գրեցինք, վերաբացուեցաւ բրիտանական խորհրդարանը, եւ Թագաւորը, Ճորճ Զ., կարդաց իր գահաճառը աւանդական սովորութիւններով:

Այս դէպքին կարեւորութիւնը կը կայանայ այն աւանդական հանդիսութիւններուն մէջ, որոնք տեղի կ'ունենան առանց զանց առնելու որ եւ էմանրամասնութիւն: Լոնտոնի բնակչութիւնը, հակառակ ամպամած եւ ցրտաշունչ օդին, խռնուած էր ճամբուն վրայ, ուրկէ պիտի անցնէր արքայական Թափօրը, Պըքինկէմի պալատէն մինչեւ Ուէսթմինիսթրի պալատը: Վեց սքանչելի ձիերու լծուած, արքայական կառքը, որ աւելի ճիշդ գահաւորակ մըն է պերճ ի պերճ զարդարանքներով աւելի տպաւորիչ, յամրօրէն կ'ընթանար սեւաբաշ սաղաւարտներ կրող հեծելազօրաց գունդի մը փանդակին մէջ առնուած:

Լոնտոնի բնակչութեան համար անմոռանալի զբօսանք մըն է դիտել այս տեսարանը :

Թագաւորը, խորհրդարան հասնելէ վերջ, կարդաց իր գահաճառը, որմէ կը քաղենք միայն հետեւեալ յատկանշական հատուածը .

— Իմ կառավարութիւնս ի գործ պիտի դնէ ամէն բան որ կը կը գտնուի իր կարողութեան սահմաններուն մէջ, որպէսզի համաձայնութիւն գոյանայ օտար պետութեանց միջեւ, Մինիխի անգլեւգերմանական յայտարարութեան ոգիով :

Գահաճառը ընդհանուր ակնարկ մըն էր աշխարհի քաղաքական դէպքերուն վրայ: Ցաւ յայտնելէ վերջ շարունակուող արիւնհեղութեանց մասին, կ'արձանագրէր նաեւ որ Մեծն Բրիտանիա պատրաստ է միջնորդի դեր կատարելու՝ վերջ տալու համար Սպանիոյ եւ Ծայր. Արեւելքի կռիւներուն :

Ընտրութիւնները Ամերիկայի մէջ

Երեքշաբթի տեղի ունեցան ընտրութիւնները Միացեալ Նահանգներուն մէջ, —արդիւնքը տակաւին անորոշ կը մնայ, եզրակացնելու համար թէ կատարուած ընտրութիւնները ի՛նչ ազդեցութիւն պիտի գործեն 1940ի նախագահական ընտրութեան վրայ: Ընտրական պայքարը բուռն եղաւ մասնաւորաբար Նիւ-Եորքի, Փէնսիլվանիոյ, Միչիկանի նահանգներուն մէջ:

Նիւ–Եորքի նահանգին մէջ, ուր տեսակ մը մենամարտ կը կատարէին երկու հակառակորդ ընտրելիները, Տըվի (հանրապետական) եւ Լէհման (ժողովրդավար), առաջինը ստացած է 334,436 քուէ, իսկ երկրորդը՝ 289,737: Բայց պէտք է աւելցնել որ այս արդիւնքը կը ներկայացնէ նահանգին ընտրական 9051 շրջաններէն միայն 1201ին քուէներուն արդիւնքը: Կը յուսացուի որ միւս շրջաններու քուէներով Լէհման տանի յաղթանակը: Հայտփարքի մէջ, ուր կը բնակի նախագահ Ռուզվէլթ, իր թեկնածուն ստացաւ 949 քուէ, իսկ Տըվի՝ 1296 քուէ :

Ոստիկանութիւնը ամէն կողմ կը հսկէր ընտրութեանց վրայ, որոնք շատ խաղաղ չանցան: Քէնթիւքիի մէջ սպաննուեցան չորս հոգի: Կռիւներ ծագեցան նաեւ այլ շրջաններու մէջ եւ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց բազմաթիւ կուսակցականներ :

*** Վերջին պահուն հեռագիրները կը հաղորդեն թէ Լէհման յաղթանակը տարաւ Նիւ-Եորքի նահանգին մէջ 75,000 քուէով: Բայց հանրապետականները եւս մեծ յաջողութիւններ գտած են, առանց սակայն տիրապետել կարենալու :

Գերմանիա կ'ուզէ զատել Ռուսիան

«Փրավտա» կը շարունակէ յարձակիլ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ վրայ, մեղադրելով զանոնք որ հլու կամակատարները դարձած են Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, իրր թէ խուսափելու համար պատերազմէն: Նոյն թերթը կ'աւելցնէ որ պատերազմ մը տեղի պիտի ունենայ, ինչպէս հիթլէրական օրացոյցը ճշդած է, 1943ին, Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ, որովհետեւ Գերմանիա կ'ուզէ կցել Խորհրդային Ուքրանիան, որու վրայ Գերմանիոյ ունեցած ցանկութեններէն կը բխի գերմանական "նոր" քաղաքականութիւնը :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէին ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «կորիւն» ակումբին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբի ընկերները 11 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, «Խրիմեան սրահը: Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընտրութիւն:

Գաւառ

ՏԵՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ «Հայաստան» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը 12 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին սովորական հաւաքատեղին:

Կը դասախօսէ ընկ. Պ. ՀԻՐՍԵԱՆ, նիւթ՝ Տիպար Դաշնակցականի առանձնայատկութիւնները:

ՍԷՆ ԼՈՒԻ «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Օրակարգ՝ զեկուցում ներկայացուցչական ժողովի:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին. գրադարանի սրահին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայէթ: կարեւոր օրակարգ:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Սօթենեղբայրեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7ին. ծանօթ հաւաքատեղին:

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 13 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին «Սէրքլը Կաթոլիկ»ի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց պատգամաւորի եւ ընտրութիւն Կոմիտէի:

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պուճիկեանի բնակարանը:

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «Տարօն» խումբի ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Մովսէսեանի բնակարանը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— օօ —

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի կողմէ

13 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին

Սալ Կալմանի սրահին մէջ, կայարանին դիմացը

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Կը ներկայացուի (ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻՊԷՆ) կտոր մը: Հայկական եւեւրոպական պարեր: Կը նուագէ (Եփրատ) նուագախումբը:

Մուտք 5 ֆրանք, անգործներու 3 ֆրանք :

ՍԷՆ ԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. «Անտօք» ենթակոմիտէի կողմէ

12 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, լ'Իւնիոն Ռէպիւփլիքաններու սրահին մէջ: 16 (րիւ Ժ. Պ. Տալիտ):

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ո. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ընտիր բաժին :

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէին կողմէ

13 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին:

«Սէրքլը Կաթոլիկ» սրահին մէջ :

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Ա. ԳՈԼՈՐՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ կը մասնակցին Օր. Ալիս, Տիկին Շ. Քէշիշեան, Օր. Ս. Մաթոսեան, ընկեր Յ. Մաթոսեան եւայլն :

Ծախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք:

ՅԱԿՈԲԵԱՆ եւ ՔԸԽԵԱՆ ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ 13 Նոյեմբեր, կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 բիւժան Կուժոն, տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ՍԱՐԳԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ազգականներն, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները :

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԻՍԻ - ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կ. ԽԱԶԻ «ԽՐԻՄԵԱՆ» ԴՊՐՈՑԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ, ԻՐ ՍՐԱՀԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

13 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Երգ, արտասանութիւն, բանախօսութիւն, եւայլն:

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով : Մուտքը ազատ է

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 10 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Փրոֆ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւններ»:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Զինադադարի քսանամեակի առթիւ, ֆրանսական բանակի Հայ Կամաւորներու Միութեան նախաձեռնութեամբ, Պատարագի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի յառաջիկայ Կիրակի, 13 Նոյեմբեր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, զինուորական եւ քաղաքական իշխանութիւններու ներկայացուցիչներու ներկայութեան :

Հոգեհանգիստէն ետք, Ֆ. Բ. Հ. Կ. Միութեան եւ օտար կամաւորական միութիւններու պատուիրակութիւններու եւ դրօշներու ընկերակցութեամբ ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի հայ զինուորի արձանին վրայ:

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս, Նոյեմբեր 11ի Զինադադարի տօնին կը մասնակցի: Թափօրին մասնակցիլ փափաքողները ներկայ ըլլան Ուրբաթ առաւօտ ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը:

Ճիշտակի եւ յարգանքի ուխտագնացութիւն

Զինադադարի տարեդարձի առթիւ

կազմակերպուած

Հայ Արիներու Մարսէյլի կայմին կողմէ, 13 Նոյեմբեր կիրակի առաւօտ ժամը 11ին, Արեւելքի ճակատի ինկած զինուորներու «Քօրնիշ»ի յուշարձանին վրայ ծաղկեպսակ պիտի դրուի հայ ժողովուրդի անունով :

Կը հրաւիրենք ֆրանսական, կովկասեան, կիլիկեան եւ դաշնակից բանակներու մէջ կռուած հայ ռազմիկները, պատերազմէն որբացած երիտասարդութիւնը, ազգային միութիւնները եւ հայ հասարակութիւնը :

Ժամադրութիւն ժամը ճիշդ 11ին զտնուիլ յուշարձանին մօտ, առնելով 83 եւ 90 թիւ հանրակառքերը :

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԽԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՕՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel

13 Նոյեմբեր, Կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անփոխարինելի գիշեր

Մասնակցութեամբ փարիզահայ կրասաններու՝ Տիկին Լաթիֆեանի, Տիկին Քիւրքճեանի, Օր. Ա. Սամուէլի, Պ. Պ. Գմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաթիֆեանի, Կ. Սրապի :

կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՀԱՄԲԵՐ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար:

Նաեւ փարիզահայ շօֆէօրներու կեանքէն՝

ԱՐՐՈՐԴ ՎԻԹԷՕՈՎ...

Տոմսերու գիները.— 15,—.0,— 7.50 Փրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շոֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԶԵՆԿԻԼԷՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆԱՆՑ ԲԱԺՆԻ ԿՈՂՄԷ

13 Նոյեմբեր, Կիրակի ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Սալ ՊԱՐՏԻԻ մէջ, 8 Quai d'Alfort.

Երգ, արտասանութիւն եւ հայկական պարեր: Ընտիր ճազ.

Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով: Մուտք 5 ֆրանք:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)   A. DER AGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Եւրոպա եւ Թուրքիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	285 ֆրանք	150 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 11 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3884 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՑԱՅՆ ԼՄԷԿ ՆՈՅԵՄԲԵՐ»

— oo —

«Զինադադա՞ր»: Ճիշդ քսան տարի առաջ, օրհներգութեան մը խորհուրդը ունեցաւ այս բառը: Սուրերը պատեանուեցան, թնդանօթները լռեցին, ու «կրա՛կ»ի անողոք հրամանը դադրեցաւ: Մարդկային ամբողջ պատմութեան ընթացքին, առաջին անգամն էր որ աշխարհ կսկիծն ու հրճուանքը միանգամայն կը զգար ...

Մահը կանգ առած էր: Բայց, մեռեալները կուտակուա՛ծ էին իրարու վրայ: Ու սարսափը դեռ այնքան համատարած էր որ, մարդկութիւնը կը կարծէր թէ պատերազմը, իր զարհուրանքով, սպաննած էր նաեւ պատերազմի գաղափարը ...: Ասիկա հոգեբանական կողմն էր, սակայն: Եւ՝ արդիւնքը պատերազմին:

Կար ե՛ւ քաղաքականը որ պատճառ էր եղած փողերու հնչումին: Եւ Զինադադարի օրը եւս կողմերը կը շարունակէին մնալ դէմ դիմաց: Կռուող բանակներ այլեւս չկային: Բայց, սահղծուած էին «յաղթականներն» ու «պարտեալները»: Ու բոլոր հաշտութիւններուն նման՝ այս «հաշտութեան» հիմքերը եւս կազմեցին յաղթականներուն քաղաքական առաջադրութիւնները: Իսկ «խաղաղութիւնը» որ այդ հաշտութենէն ծնաւ, իր հետ բերաւ՝ «պարտեալներուն» մօտ՝ սերմերը խոր դժգոհանքի մը:

Պարտադրողի ու հանդուրժողի այս հակադիր վիճակները շարունակուեցան մթնոլորտի մը մէջ, որ օր օրի թանձրացաւ: Դեռ վար նոր պայքարը: Բայց, սկսած էր խմորումը: Այնպէս որ, տասնըմէկ տարեդարձ, ամէն մէկ «Նոյեմբեր 11»ի, մթնոլորտը աւելի ծանրացած էր:

«Ապահովութի՛ւն»,— ի զուր չէր յեղյեղումը այս բացատրութեան, որ տարուէ տարի աւելի փնտռուեցաւ, ու նշանաբան մը դարձաւ: Դարձաւ, նոյնիսկ, խարխուլ ճակատի մը, որ դէմ էր զոյավիճակի խանգարումին:

Իսկ ասիկա վերսկսումն էր, հաշտութեան մէջ, խաղաղութեան պահպանումի պայքարին, ընդդէմ անոնց, որոնք կը փորձէին փոխել զայն՝ հետզհետէ կազմելով հակադիր ճակատը ...

«Զինարշա՛ւ», ահա բնորոշումը այդ նոր թափին:

«Զինադադա՞ր»ը: Երէկուայ օրհներգութեան փոխարէն՝ այլեւս հեգնանք մը կ'արտայայտէր ան: Անբովանդակ յիշատակ մը: կամ՝ տենչա՛նք մը պատրանաւոր ...

Յաջորդող դէպքերը ծանօթ են: Ծանօթ են նաեւ այն փլուզումները, որոնք աւերակի վերածեցին «հաշտութեան» շէնքը:

Յեռանուող սուրերը շատոնց շարժման մէջ էին արդէն: Արշաւանք՝ Զինաստանի վրայ: Արշաւանք՝ Եթովպիոյ վրայ: Արշաւանք՝ սպանիական Մարոքէն սպանիական Մաարիտին վրայ: Յետոյ՝ Ռուր: Սար: Անշլուս ու «Մեծագոյն Գերմանիա»: Բայց մանաւանդ՝ Չեխոսլովաքիոյ ողբերգութիւնը, որ կրնար արհաւիրքի մը պատճառ դառնալ,— երբ այլեւս բանակները սահմաններն էին իջած ու խրամները փորուած ...

Ուրեմն, այլեւս կարելի՞ էր խօսիլ նոյն այդ հաշտութեան մասին:

Կը մնար խաղաղութիւնը: Փրկութի՛ւնը անոր: Որովհետեւ, չքացած էր նաեւ խաղաղութեան ապահովութիւնը ...

Ու Զինադադարէն քսան տարի վերջ, սեպտեմբեր 28ին, մարդկութիւնը, երկրորդ անգամն ըլլալով, երկու հակադիր զգացումներ միանգամայն կը զգար,— զարհուրանքը պատերազմին, ու հրճուանքը՝ խաղաղութեան փրկումին ...

Այն երկրորդ Զինադադարը մարդկային դիակներու կոյտեր չունեցաւ: Զունեցաւ, նաեւ, սահմաններու վրայ, սեւ խաչերու այն սարսռազդեցիկ ու տարածո՛ւն շարքը, որ «զոհուած զինուորներու գերեզման» կը կոչուի ...

Բայց, ունեցաւ բարոյական ու քաղաքական դիակներ, որոնք նոր զոհերը եղան՝ դեռ նոր խմորուող հաշտութեան խնդիր:

Այդ դիակները կորուստներ են կողմերէն մէկուն համար: Բուցէ եւ՝ ծանր զոհողութիւններ: Բայց, նաեւ երաշխիք մըն են ընդհանուր խաղաղութեան համար»:

— «Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն եւ ի մարդիկ հաճութիւն»:

Այս մաղթանքը երբեք այնքան սրտաբուխ եղած չէր, որքան այս նոր խաղաղութեան փրկումին օրը: Միւնիխի մէջ Զորսերու ձողով: Ու Լոնտոնի եկեղեցիին մէջ, նոյն ժամուն, Բրիտանական կայսրութեան վարչապետին տիկնոջ բազկատարա՛ծ աղօթքը ...

Իրապէ՛ս,— նոր տուն դարձած բանակներուն դեռ լսուող դոփիւններուն մէջ, աշխարհ ի՛նչ հոգեպարար հրճուանքով կը դիմաւորէ, այսօր, Զինադադարի 20րդ տարեդարձը ...: «Անծանօթ Զինուոր»ի յիշատակարանը երբեք այնքան խորունկ իմաստ ունեցած չէր, ու իր վրայ երբեք այնքան մեծ երկիւղածութեամբ պսակ դրուած չէր, որքան այսօր: Ու քսան տարի առաջ ինկողներու Զայնը երբեք այնքան հզօր արձագանգ գտած չէր ողջերուն մէջ, որքան պիտի գտնէ այսօր՝ «մէկ վայրկեանի լռութեան» խորհուրդին մէջ ...

Տասնամեակները կը թաւալին: Անկեալները կը բարձրանան: Պարտեալները կը բաւարարուին: Ու միայն երբեմնի «Փոքրիկ Դաշնակից»ն է որ կը շարունակէ իր ողբերգութիւնը ապրիլ:

Ծամէ՛, ծամէ՛ զայրոյթդ,— ժողովուրդ Հայոց, անզօր կատաղութենէդ սեղմելով բռունցքդ:

Քեզի շլացուցաւ նոյնիսկ ափ մը հող՝ դամբանն ունենալու համար քու «Անծանօթ Զինուորիդ»: Թէեւ, քու փոքրութեանդ հակառակ ուրիշներու չափ մե՛ծ եղար քու հերոսականներով ...

Այսօր, փոխան ծաղկեպսակի, պաղուցի մը խունկ ծխէ քու զոհերուդ յիշատակին: Ու անոնց արձագանգող Զայնին խառնէ քու անխախտ Ուխտդ՝ «վայրկեանի մը լռութեան» խորհրդաւոր պահուն:

Ու մի՛ մոռնար երդիչիդ խորունկ փիլիսոփայութիւնը,— «Նախորդ օրեր ձմրան նման կուգան ու կ'երթան ...»:

Մի մոռնար, մանաւանդ, որ թշնամիդ այս օրը կը դիմաւորէ իր ներկային ու ապագային համար մեծ մտահոգութեամբ:

Իսկ թշնամիիդ ապագայի մտահոգութիւնը՝ քու ապագայի յոյսդ իսկ է:

Ամուր կաց, ու հաւատքո՛վ նայէ Վաղուան ...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Միացեալ-Նահանգներու երեքշաբթի օրուան ընտրութեանց արդիւնքին մասին հեռագիրները կուտան հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները:

Ժողովրդավար կուսակցութիւնը կը մնայ տիրապետող, բայց եւ այնպէս հանրապետական կուսակցութիւնը եւս մեծ յաջողութիւն գտաւ,— այսպէս Երեսփ. Ժողովի 432 աթոռներուն վրայ, այս նոր ընտրութեանց մէջ, կը շահի ժողովրդավար կուսակցութիւնը 151 աթոռ, հանրապետական կուսակցութիւնը՝ 50 աթոռ:

Ծերակոյտին մէջ՝ ժողովրդավար կուսակցութիւնը կը շահի 14 աթոռ, հանրապետական կուսակցութիւնը՝ 3 աթոռ: Նահանգապետներու ընտրութեանց մէջ՝ առաջինները 8, երկրորդները 5:

Նիւ-Եորքի նահանգին մէջ ժողովրդավար կուսակցութիւնը յաղթանակը տարաւ Լէհմանի ընտրութեամբ՝ ստանալով 2375098 քուէ, մինչ հակառակորդը, որ պարտուեցաւ, ստացած էր 2185536 քուէ: Փէնսիլվանիոյ մէջ յաղթանակը տարին հանրապետականները՝ ընտրութեամբ Տէյվըսի: Այս նահանգին մէջ 40 տարի շարունակ յաղթանակը տարած էր հանրապետական թեկնածուն, բայց 1934ին, առաջին անգամ ըլլալով, պարտուեցան հանրապետականները եւ անկէց ի վեր ժողովրդավար կուսակցութիւնն էր որ նահանգապետ կուտար երկրին:

Ի՞նչ կը հետեւի այս ընտրութիւններէն.—

1. Ճիշդ է որ ժողովրդավար կուսակցութիւնը կը մնայ տիրապետող եւ Ռուզվէլթ կը ներկայացնէ երկրին հանրային կարծիքին մեծամասնութիւնը:

2. Այսուհանդերձ ժողովրդավար եւ հանրապետական կուսակցութեանց թեկնածուներուն շահած քուէներու տարբերութիւնը այնքան նուազած է որ այլեւս կը հաստատուի թէ հանրապետականները զօրացած են ամէն նախատեսութենէ աւելի:

3. Հանրապետականներու զօրանալը քաղաքական մեծ նշանակութիւն ունի, որովհետեւ այս կուսակցութիւնը դարձեալ դեր պիտի խաղայ երկրին քաղաքական բեմին վրայ, դեր մը զոր կորսնցուցած էր 1932ի ընտրութիւններէն վերջ: Հանրապետականներու այս յաջողութիւնը ծնունդ է երկու ազդակներու, Ա) Կը վախնան որ Ռուզվէլթ, իր հեղինակութեամբ, կը տիրապետէ առանց հակակշիռի գործելու համար երկրին քաղաքականութեան մէջ, Բ) Իր ընկերային բարեկարգութիւնները հաճելի չթուեցան ունեւոր դասակարգին: Ահա թէ ինչո՛ւ հանրապետականներու թեկնածուին պարտութիւնը աննախընթաց յաղթանակ մը կը համարուի Նիւ-Եորքի մէջ, անոր համար որ Լէհմանի ստացած քուէներէն շատ քիչ տարբերութիւն ունին Տըվիի ստացած քուէները: Աւելցնենք նոյնպէս որ ընտրուածներուն մէջ կան ժողովրդավար կուսակցութեան այն թեկնածուները եւս, որոնք շատ համակիր չէն Ռուզվէլթի:

4. Այս անգամ ընտրութեանց մասնակցողներու թիւը մեծ էր աննախընթաց կոչուելու աստիճան:

Ընտրութիւններէն առաջ Երեսփ. Ժողովին մէջ ժողովրդավար կուսակցութիւնը ունէր 328 աթոռ, հանրապետական կուսակցութիւնը՝ 88, յառաջդիմականները՝ 7, աշխատաւորականները՝ 5, իսկ 6 աթոռ թափուր:

Ծերակոյտին մէջ ժողովրդավար կուսակցութիւնը ունէր 76 աթոռ, հանրապետականները՝ 15, աշխատաւորականները՝ 2, յառաջդիմականները 1:

Մէկ տարիէ ի վեր հանրապետականները ունէին 7 նահանգապետ 48ի վրայ:

Պլիւխէր դատի տակ.— Բանակը անզլուխ

— oo —

Մոսկուայէն հասած տեղեկութեանց համաձայն, մարաջախտ Պլիւխէր երեք երեսի հարցաքննուած է Ֆէրքոյի հետ, որ փոխանորդն է մարաջախտ Վորոշիլովի: Ֆէրքօ, նոյնպէս ձերբակալուած, յայտարարած է թէ Պլիւխէրի հետ դաւադրական ծրագիր մը մշակած են, ընդդէմ Ստալինի, 1935էն սկսեալ, երբ կը փոխանորդէր Պլիւխէրի, Ծայր. Արեւելքի մէջ:

Բանակին մէջ որոշ դժգոհութիւն կը նշմարուի, անոր համար որ, հակառակ աւանդութեան, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձի հանդիսութիւններէն վերջ, չհրատարակուեցաւ զինուորական աստիճաններու բարձրացման հրովարտակը: Երկար ատենէ ի վեր բանակին գլխաւոր առաջնորդները պակսած ըլլալով, անհրաժեշտ էր նոր մարաջախտներ նշանակել: Մարաջախտ Թուխաչեւսկիի եւ Եկորովի տեղ նոր մարաջախտներ չեկան տակաւին: Պահ մը զրոյց կը շրջէր թէ առաջինին տեղ մարաջախտ պիտի նշանակուի Քիեւի հրամանատարը, Թիմոշէնքօ:

Զինուորական աստիճաններու բարձրացման հրովարտակին յապաղումը, նոր մարաջախտներ նշանակելու վարանումը կ'ըսուի թէ հետեւանք է այն իրողութեան որ կարմիր բանակին քաղաքական գործավարը, Մէխլիս, կ'աշխատի քննութենէ անցընել բարձրաստիճան սպաներու ըմբռնումները եւ տրամադրութիւնները հանդէպ Ստալինի քաղաքականութեան:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսայի Ազգային հանգանակութեան Զինադադարի հանդիսութեանց համար

— oo —

ՑԱՆԿ 7

Վաչեանց	25	Գէորգ Գէորգեան	7
Հրանտ Բալուեան	15	Սուրէն Աղաճանեան	5
Սեդրակ Տէր Մաթէոսեան	11	Գումար՝	90
Մաթէոս Տէր Մաթէոսեան	5	Նախորդ գումար՝	745
Խաչիկ Տէր Մաթէոսեան	5	Ընդհ. գումար՝	835
Յակոբ Գալֆաեան	5		
Հրանտ Գալֆաեան	5		
Սարգիս Աճեմեան	7		

Այս ութերորդ ցանկով փակեցինք հանգանակութիւնը եւ հաւաքուած գումարը փոխադրեցինք պատկան նախարարութեան:

ԱԹԱԹԻՒՐՔ ՄԵՌԱՒ

— oo —

Թերթը մամուլի տակ դրուած պահուն, անթէլը հաղորդեց թէ Աթաթիւրք մեռաւ, երէկ, հինգշաբթի, ժամը 9.55ին:

Ծնած էր 1878ին:

Պոլսէն հասած հեռագիրները կը հաղորդեն թէ Աթաթիւրքի վիճակը անյոյս է:

Չորեքշաբթի գիշեր հրատարակուած զեկոյց մը ցոյց կուտար զարկերակը 124, շնչառութիւնը 40, ջերմութիւնը 38,8: Կէս գիշերէն վերջ նոր զեկոյց մը կը հաղորդէր թէ հիւանդը հոգեվարքի մէջ է եւ վիճակը անյոյս: Ժամէ ժամ կը շարունակուի բժշկական զեկոյցներու հրատարակութիւնը, ութ բժիշկներու ստորագրութեամբ:

Վարչապետ Ճէլալ Պայար նոյն գիշերը հասաւ Պոլիս եւ անմիջապէս գնաց Տոլմա Պաղչէի պալատը: Վարչապետին հետ էին — կիւրիէն Պոլիս եկաւ Աթաթիւրքի մտերիմը Ֆէթհի Օքեար, Լոնտոնի թրքական դեսպանը:

Միւս կողմէ Էնկիւրի հրաւիրուեցան բոլոր երեսփոխանները, որոնք կը գտնուէին իրենց ընտրական շրջաններուն մէջ:

Պաղեստինի մէջ անջատ զօտիներու ծրագիրը լքուեցաւ

Բրիտանական կառավարութիւնը, երկար քննութիւններէ վերջ, որոշեց մէկ կողմ դնել Պաղեստինը ազգային անջատ գօտիներու բաժնելու ծրագիրը եւ ի մօտոյ հրաւիրել, Լոնտոնի մէջ, խորհրդաժողով մը, որու պիտի մասնակցին Պաղեստինի Արաբներն ու Հրեաները, ինչպէս նաեւ դրացի պետութեանց ներկայացուցիչները:

Կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէ իրաւունքը մերժելու կամ արտօնելու համար, որ այդ խորհրդաժողովին մասնակցին արաբական ապստամբութեան պետերը:

Ֆրանսայի ընկերվարականները կառավարութեան կը դիմեն

Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան Գործադիր Մարմինը, ժողով գումարելով Լէոն Պլումի նախագահութեան տակ, քննեց երկրին արտաքին եւ ներքին քաղաքականութիւնը եւ որոշեց պատուիրակութիւն մը ղրկել վարչապետին մօտ, խնդրելու համար որ Երեսփ. Ժողովը նիստի հրաւիրուի 15 Նոյեմբերին, համաձայն այն յանձնառութեանց որոնք ընդունած էին 4 Հոկտեմբերին:

Միաժամանակ, Գործադիր Մարմինը հրատարակեց զեկոյց մը, ուր կ'ըսէ թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի խնդրէ վարչապետէն, որ, բրիտանական կառավարութեան հետ համախորհուրդ, որոշում տրուի անմիջապէս ետ կանչելու Սպանիոյ մէջ կռուող օտար բոլոր կամաւորները, խիստ հակակշիռի մը տակ, ճիշդ ինչպէս ըրաւ Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը:

Միւս կողմէ որոշուած է խնդրել բոլոր ձախակողմեան հոսանքներէն, որ միանան ընկերվարական կուսակցութեան առաջարկին՝ յարգել տալու համար, յանուն մարդկային աւանդութիւններու, Սպանիոյ բնակչութեան սննդեղէնով պարենաւորման պայմանը:

Ընկերվարական կուսակցութեան պատուիրակութեան պաշտօն տրուած է նոյնպէս տեսակցիլ ներքին նախարարին հետ օտարականներու կացութեան մասին:

Գալ երեքշաբթի, ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի քննէ նաեւ գաղթային հարցերը, որոնք հաւանաբար պիտի չօշափուին յառաջիկայ միջազգային բանակցութեանց ընթացքին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅԱՌԱՋի յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ կիրակի, Զինադադարի տօնին պատճառով:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ հանդիսութիւնները կը սկսին այս առաւօտ ըստ աւանդութեան: Երէկ Փարիզ հասան ֆրանսական գաղթավայրերու, ինչպէս նաեւ Ամերիկայի Անծանօթ Զինուորի դամբարաններուն բոցով վառած ջահերը:

ՓԱՐԻԶԻ գերմանական դեսպանատան Գ. քարտուղարը Ֆոն Ռաթ, որ ատրճանակով վիրաւորուած էր հրեայ երիտասարդի մը կողմէ, մեռաւ չորեքշ. գիշեր: Գերմանիոյ մէջ այս առթիւ ծայր տուաւ հակահրէական նոր շարժում մը,— Հէսի մէջ այրեցին սինակոկ մը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

«ԼՈՒՐԵՐ» ԷՋՄԻԱԾԻՆԷՆ

Վեց ամիս անցաւ Էջմիածնի մէջ կատարուած եղեռնագործութենէն ի վեր, եւ դեռ խորհրդային իշխանութիւնները լռութիւն կը պահեն:

Խորհրդային մամուլը ոչ իսկ տող մը տեղեկութիւն հաղորդեց կաթողիկոսի «սրտի կաթուածէ» վախճանման մասին. «Խրոնիքա»յի իսկ չարժանացաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, պետը՝ Էջմիածնայ Մայր Աթոռին, որուն իրր թէ առանձին արժէք ու նշանակութիւն կ'ընծայուէր Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան կողմէ: Այսպէս կը հաւատացնէին մեզ Հայաստանի արտասահմանեան բարեկամները, որոնք իրենց կարգին լուռ ու պապանձ, դեռ կը սպասեն Էջմիածնէն սրտապնդիչ տեղեկութիւններու:

Հեռագիր մը՝ Ապրիլ 10ին, «կաթուածահար» կաթողիկոսի մասին, Ապրիլ 6ի «դէպք»ը ծանուցանելու համար, յետոյ՝ Երուսաղէմի պատրիարքութեան սփիւռքական կրկնակ հեռագիրներուն հարկադրանքով (Յունիս 13 եւ Յունիս 29), Էջմիածնէն պատասխան մը (Յուլիս 2ին)՝ թէ «Տեղեկագիրը ուղարկուած» է: «Տեղեկագիր»ը, զոյգ կարճ նամակ-կոնդակներէ բաղկացած (Մայիս 24 թուակիր), երկար ճամբորդութենէ ետք, յայտնելու համար թէ կաթողիկոսը վախճանած է «սրտի կաթուածէ» եւ Զէօրէքճեան Արքեպիսկ. տեղակալ նշանակուած է... երկու տարի առաջ, (1936, Ապրիլ 18ին):

Ու այս զոյգ «տեղեկագիր»ներէն ի վեր, չուրջ 4ուկէս ամիս, քար լռութիւն դարձեալ Էջմիածինէն:

Էջմիածինը, իբրեւ հոգեւոր կեդրոն չունի՞ կարծիք, չունի՞ հրահանգներ արտասահմանի թեմերուն ու թեմակալներուն, հայ եկեղեցիի պայծառութեան, բարեկարգութեան կամ վերջապէս որեւէ այլ կարգադրութեան մասին:

Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդն ու կաթողիկոսական «տեղակալ»ը չունի՞ն թելադրանքներ գոնէ Էջմիածնայ պատուիրակներուն ու նուիրակներուն: Իր նուիրակը՝ Գարեգին Արքեպիսկ. որ իրր թէ կը պատրաստուէր Էջմիածին դառնալու, առաջնորդ ընտրուեցաւ յանկարծ, առանց Էջմիածինի կարծիքը առնելու: Դիմում եղաւ Էջմիածին առ ի հաստատումն: Եկա՞ւ գոնէ այդ հաստատումը:

Ջուր հարցումներ այս բոլորը:

Էջմիածնայ պատուիրակը, որ այժմ առաջնորդ է արդէն, մինչեւ իսկ բացատրագիր մը հրատարակեց Էջմիածնայ Աթոռին չուրջ եղած «չարամիտ» տարաձայնութիւնները «հերքել»ու եւ Զէօրէքճեան Արքեպիսկ.ը ներկայացնելու գաղութահայութեան, բարի վարուց վկայական տալով անոր:

Կաթողիկոսական պատուիրակը, չաերու կարգն անցնելով, «սուտ» յայտարարեց մասնաւորաբար դաշնակցական թերթերու թղթակցութիւնները: Ի՛նչ հարկ այդքան յողնելու... երբ բաւական էր, իբրեւ Գերագոյն Խորհուրդի անդամ, Էջմիածնէն ստացուած երկտող նամակ մը, հերքում մը հրատարակել, պապանձեցնելու համար բոլոր «չար» բերանները: Զլլրաւ այդ դիւրին բանը եւ խառնուեցաւ հերքողներու կարաւանին: Սո՛ւտ ու զրպարտութի՛ւն յայտարարեց կաթողիկոսի ու Էջմիածնայ գլխուն եկածը, ինչպէս աւելի առաջ նոյնը ըսին ու ըրին ուրիշներ՝ երբ հայ պետական վարիչներ ինկան գնդակահար. երբ աւելի ետք՝ հայ գրագէտներ կոտորուեցան, իբրեւ «հակայեղափոխական», «նացիոնալիստ», դաշնակ ու տրոցկիստ», եւն., եւն.:

Ըրին այս ամէնը, յետոյ, օր մըն ալ, բերանները սրբելով, ողբ ըսելու համար:

Նոյն լռութիւնը պահուած էր խորհրդային ղեկավարներու, գործիչներու եւ մտաւորականութեան «պաշտօնական» կոտորածներուն հանդէպ, մինչեւ որ օր մը «խրոնիկա»յի արժանացան անոնք հինգ տողով, խորհրդային թերթերէն, ըսելու համար թէ «դաւաճան»ներու եւ «լրտեսներ»ու «շայկան» (հրոսախումբը) գնդակահարուած է. մարդիկ՝ որոնց մէկ հատին մահը կրնար հինգ անգամ հինգ օրեր խորհրդային բովանդակ մամուլը զբաղեցնել:

Ամիսներու լռութենէ ետք, ահա այս կարգի «խրոնիկա» մըն ալ կը հրատարակուի «Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ, վրիպած մեր աչքէն, կամ լուրը տեսած չըլլալով կամ թերթը, թղթատարական անկանոնութեան հետեւանքով:

Առջի օր «Հայրենիք»էն (7 Հոկտ.) առնելով հրատարակեցինք «Խորհրդ. Հայաստան»ի 1938 Օգոստոս 3ի թիւով հրատարակուած յայտարարութիւն մը, որ բացորոշ խոստովանութիւն մը կը կազմէ Էջմիածնայ եղեռնագործութեան մասին:

Խորհրդային պաշտօնաթերթը խօսելով «ժողովրդի թշնամիների՝ ֆաշիզմի տրոցկիական - բուխարինական-դաշնակցական գործակալների եւ հոգեւորականութեան գործակցութեան» մասին, կը գրէ.

«Այս հանցաւորների (այսինքն՝ գործակցութիւնը) արդէն ապացուցուած է Գորկու (անուան Նիժնի Նովգորոդ) մարզում մերկացուած կղերականների շայկայի դատավարութեամբ, Սվերդլովի եւ Արեւելեան Սիբիրի մարզերում յայտնաբերուած ընդյատակեան վաճէերի, ինչպէս եւ վրաստանի ու ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ (ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ, ԿԱԼԻՆԻՆՕ, ԵՐԵՒԱՆ) ԼԻԿՎԻԴԱՑԻԱՅԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱԿԱՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿՆԵՐԻ ԹՇՆԱՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԻ ԱՄԲՈՂՋ ՇԱՐՔ ՓԱՍՏԵՐՈՎ»:

«Լիքվիտացիա» «Հայաստանի (Վաղարշապատ, Կալինինօ - Երեւան)» հոգեւորական, հակայեղափոխական դաշնակցական խմբակներու...

Բան մը կը նշանակե՞ն այս բառերը:

Գիտենք թէ ինչ կը նշանակէ հաշուեյարդարի ենթարկել... բայց, ո՞վ են (Վաղարշապատի (Էջմիածնայ) մէջ «լիքվիտացիայի ենթարկուած հոգեւորական» զոհերը:

Անուն չկայ, բայց ի՞նչ հարկ անուանի, երբ գիտենք Վաղարշապատի հոգեւորականներու անունները:

Պարզ ու պայծառ իրականութիւն, որ Խորհրդային պաշտօնաթերթի իսկ յայտնութիւնով, կը փռուի մեր առջեւ իր բովանդակ եղերականութեամբ:

Կասկած չկայ որ «տեղեկագիր»ներէն առաջ, դիմումներ կատարուած են արտասահմանի Հոգեւոր Հաստատութիւններուն կողմէ, լրացուցիչ տեղեկութիւններ ստանալու համար Կաթողիկոսի «վախճանման» կամ Կաթողիկոսարանի գործերուն չուրջ: Կաթողիկոսարանը, Գերագոյն Խորհուրդը գոնէ, եթէ կան ու կը գործեն դեռ, միաբաններու վախճանումը պիտի չհաղորդէի՞ն: Երուսաղէմի «Սիոն»ը կամ Անթիլիասի «Հասկ»ը պիտի չհաղորդէի՞ն «հանգիստը» միաբաններուն, որոնք ականաւոր դէմքեր են այլեւս: Լռութիւն՝ ոչ միայն Էջմիածնայ այլեւ արտասահմանի իրաւասու Հաստատութիւններու ճակատներուն վրայ ու ձեռնարկներուն չուրջ:

Բայց, ի՞նչ օգուտ այս լռութենէն: Աւելի լաւ չէ՞ որ գիտնանք, թէ ի՛նչ ձեռնարկներ եղած են եւ ի՛նչ արդիւնք տուած:

Թող լռեն այս բոլորը, մանաւանդ Խորհրդային պաշտօնաթերթին այս օճալեզու «Խրոնիկայ»էն ետք, որ այլեւս կասկած չի ձգեր թէ ի՛նչ ձւին եկած է Մայր Աթոռի ու միաբաններուն գլխուն:

Թող լռեն, կացութիւնը աւելի յստակ տեսնելու եւ նոր ձեռնարկներ ընելու համար:

Գաղութահայութեան իրաւունքն է գիտնալ, թէ ի՛նչ կը կատարուի իր Հայրենիքին եւ իր դարաւոր հաստատութիւններուն մէջ կամ չուրջ:

(ԽՄԲ. «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐ

Երկու հակամարտ ուժեր անդադրում կը գործեն: Խուլ պայքար մը մարդկութեան ճակատագրին չուրջ կը դառնայ, մերթ սպառնագին եւ մերթ փաղաքշանքով, ձեւականօրէն դուրգուրալից:

Այդ կողմերէն մին կը սպասէ ժամանակին, ժամանակը իր հաշւոյն կը գործէ, իսկ միւսը ժամանակին, ձգդձգումներուն դէմ է, կը վախնայ ժամանակէն եւ կը ձգտի ամէն գնով՝ կանխել:

Անգլիան աճապարելու պատճառ մը չունի, կամաց կը շարժի եւ վստահ է որ ժամանակը իր յաղթանակին կը վազէ, իսկ Գերմանիան փութկոտ է, պէտք է կանխէ դէպքերը:

Հացիւ Զուտէթներու խնդիրը իր բնական հունին մէջ մտած, ահա Պերլինը պղղանչանը կուտայ, կը նետէ հրապարակ գաղթավայրերու խնդիրը եւ պետական գաղթավայրերու յանձնաժողովը որոշումներ կուտայ հարցին լուծումը փութացնելու համար:

Այս առթիւ Գերմանիոյ արտաքին գործերու նախարարութիւնը կը չօչափէ տրամադրութիւնները՝ Հռոմ, Թոքիօ եւ նոյնիսկ Վարշավա:

Գերմանիան հում նիւթերու պէտքը ունի, նոր շուկաներու անհրաժեշտութիւնը:

Գերման գաղթավայրերու խնդիրը նոր չէ, տարիներէ ի վեր, եւ նոյն իսկ Սթրէզէմանի օրով շօշափուած է: Դեռ տարի մը առաջ Տոքթ. Շախթ իբրեւ գերման տնտեսութեան լիազօր վարիչը Փարիզի մէջ, փաստարկեց թէ Գերմանական դրամը չկրնար իր կայունութիւնը պահել, որքան ատեն որ Գերմանիան հարկադրուած է իր հում նիւթերը գնել մի մասով արտասահմանէն, որքան ատեն որ Գերմանիան անհրաժեշտ վալութան չունի իր տրամադրութեան տակ: Գրուեցաւ թէ եղան րոպէներ, երբ Ֆրանսական բարձր շրջանակները համակրանքով նայեցան այդ խնդրին իբրեւ զուտ տնտեսական խնդիր, բայց 1937ին Անգլիան ոչ միայն մերժեց, այլեւ չուզեց նոյն իսկ խօսքի նստիլ: Անգլիացիները պարզօրէն յայտարարեցին, եթէ Գերմանիան հում նիւթի պէտքը ունի, եւ իր նպատակը զուտ տնտեսական է, կարելի է միջոցին վրայ մտածել, առանց քաղաքական եւ կամ գաղթավայրերու վերադարձի խնդիրը յարուցանելու:

Գերմանիան նկատելով Անգլօ-Ֆրանսական ընդդիմութիւնը, փոխեց իր գործելակերպը, ձեռք առաւ տարբեր խնդիրներ, կրկին վերադառնալու հաստատ որոշումով:

Այսօր սակայն պաշտօնապէս կը պահանջէ Ափրիկէի իր գաղթավայրերը, որոնց տէրն էր մինչեւ միջազգային պատերազմը եւ որոնք բաժնուեցան դաշնակիցներուն միջեւ հետեւեալ կերպով, ըստ Վերսայլի դաշնագրին:

Անգլիան գրաւեց Ափրիկէի հարաւարեւելեան մասերը, Ֆրանսան առաւ Թօկօն եւ Գամէրունը, Պելճիքան Ափրիկէի հիւսիս-արեւելեան մասը՝ Թանկանիքա լիճը իր շրջաններով Ազգերու լիկայէն լիազօրուած:

Գերման մամուլը ատենին յայտարարեց, գողցան մեր գաղթավայրերը խաղաղութեան անունով::

Բայց դեռ Գերմանիան վերոյիշեալ գաղթավայրերու վերադարձով չբաւականանար, կը պահանջէ Անկոլան եւ պելճիքական Քօնկօն: Գաղթավայրի մէջ սահմանակից կ'ուզէ ըլլալ այսպէսով Փորթուգալի: Ուրեմն Գերմանիոյ համար գիծը պարզօրէն գծուած է Թօկօ - Գամերուն - Քօնկօ - Անկոլա - Թանկանիքա շրջանը եւ լիճը:

Կէօրինկ շատ յստակ կերպով հարցը մէջտեղ դրաւ, եւ այս անգամ առանց տնտեսական փաստարկութեան, առանց պատճառներ փնտռելու, մերն էր, մեզի պէտք է վերադարձուին:

Թօքիօն իր դաշնի դաշինքով վաղուց ճանչցած է Գերմանիոյ իրաւական դիրքը գաղթավայրերու նկատմամբ եւ Գերմանիան այդ խոստման վրայ է որ ազատ ձեռք եւ ազատ ճամբայ ձգած է Ճափոնին մխրճուելու Չինաստանի խորերը, այդ պատճառով է որ յանձնառու եղած է նոյնիսկ պէտքը սեսնուելուն օգնելու Ճափոնին:

Պաշտօնական Ֆրանսան, արմատական ընկերվարական կուսակցութեան համագումարի որոշումով պատասխանեց Գերմանիոյ, որ բնաւ տրամադիր չէ գաղթավայրերէն որ եւ է զիջում ընել, Տալատիէ Մարսէյլի համագումարին ուժեղ շեշտով ըսաւ՝ մեր գաղթավայրերը անձեռնմխելի պէտք է մնան:

Անգլիան ալ այսօր նոյն տեսակէտը ունի, բայց Պերլին - Հռոմ - Թոքիօ կը գործեն արագ կերպով եւ կը մտածեն կանխել ժամանակը:

Տեսնենք թէ ինչպէս պիտի լուծէ Գերմանիան գաղթավայրերու խնդիրը, եւ զարմանալի չէ, եթէ աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացնելէ ետք Ափրիկէի վրայ, վաղը Պալթիկեան կամ Կարպաթեան անակնկալի մը առջեւ դնէ մարդկութիւնը:

Ահա թէ ինչո՞ւ սպառազինման ճիգերը կը կրկնապատկուին օրէ օր, ժամէ ժամ:

Գերմանիան գաղթավայրերով անյաղթելի կը դառնայ:

Տեսնենք Լոնտոն - Փարիզ ընդդիմութիւնը մինչեւ ուր պիտի հասնի գաղթավայրերու խնդրին մէջ, տեսնենք կողմերէն ո՞րը պիտի զիջի:

Հետաքրքիր է միաժամանակ գիտնալ թէ Հռոմ, որ այնքան սրտաբաց կերպով ընդառաջ կ'երթայ գաղթավայրերու խնդրին մէջ Գերմանիոյ, կը քաջալերէ գերման բանակին մուտքը Ափրիկեան ջուրերը, ի՞նչ շահեր եւ ի՞նչ շուկաներ կ'ապահովէ իտալական կայսրութեան համար եւ Մուսոլինիի հայեացքը դէպի ո՞ւր ուղղուած է այս անգամ:

Մօտաւոր դէպքերը պիտի գան քօղազերծել իրականութիւնը:

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՍԱՒԱՌՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Խոշոր սաւառնակներ կառուցանող նշանաւոր ամերիկացի ռուս ծագումով Ի. Սիկորսկին, Բելգրադի ռուսական տպագրական հրատարակչութեան գրասենեակում, զեկոյց է կարդացել սաւառնորդական հեռանկարի մասին:

Խօսակը իր զեկոյցը սկսել է ընդգծելով յայտարարութեամբ չենթարկուելով գաղտնի խնդրոյ առթիւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի կողմից Գերմանիայի բոլոր պահանջներին տեղի տալու պատճառների մասին:

Նախ քան Բելգրադ ժամանումը, Սիկորսկին երկու շաբաթ մնացել է Գերմանիայում եւ հանգամանօրէն ծանօթացել գերմանական սաւառնորդային ձեռնարկութեան: Սիկորսկին կարծիքով չեխոսլովաքիայի խնդրոյ մէջ Գերմանիայի տարած յաղթանակը պէտք է վերագրել բացառապէս, իր ունեցած հզօր սաւառնորդութեան:

Գերմանիան ունի ոչ միայն 5000 սաւառնակ, միանգամայն ռազմապէս կազմ ու պատրաստ, այլեւ իր ճարտարարուեստը այնպէս է զարգացած, որ կարող է տարեկան բաց թողնել 14,000 սաւառնակ եւ օրական մի քանի տասնեակ խոշոր ռմբաձիգներ:

Գալով քաղաքացիական սաւառնորդութեան, Սիկորսկին իր բանախօսութեան մէջ կանգ է առել սաւառնակների արագութեան կնճռի վրայ: Այժմէական սաւառնակային արագութեան չափը մօտենում է ձայնի արագութեան կէսին: Եթէ ժամանակակից ամէնէն արագաթռիչ սաւառնակով ճամբորդեն շարունակ դէպի արեւմուտք, կարելի է երկրագունդը կտրել 35 ժամում եւ սաւառնակը շարունակ կը թռչի արեգակի լոյսի տակ: Իր թռիչքի ընթացքին մէկ անգամ միայն արեգակը իրենից առաջ կ'անցնի եւ մէկ անգամ միայն կը տեսնէ արեգակի մայրմտնելը: Կարելի է հաստատուած համարել, որ ժամանակակից սաւառնակներով երբեք չի կարելի ժամական հազար քիլոմեթր արագութեան հասնել: Ներկայիս արագութեան մրցանիշն է ժամական 710 քիլոմեթր: Անկասկած է որ շատ շուտով ժամանակակից սաւառնակը կը հասնի իր արագութեան ծայրագոյն սահմանին, 800 քիլոմեթր ժամական:

Հրթիռները կարող են թռչել ժամը 1500—2000 քիլոմեթր արագութեամբ: Բայց նման արագութեամբ սաւառնակով թռչելու համար հարիւրաւոր տարիների պիտի անցնին, որովհետեւ ժամը 1500 — 2000 քիլոմեթր արագութեամբ թռչող սաւառնակներ կառուցանելու համար անհրաժեշտ է գտնել աւելի արագ թռչելու նորանոր սկզբունքներ, այսպիսի մեքենաների համար հարկ եղած նիւթերը, եւ որ գլխաւորն է՝ լուծել ճէքեժին կենտրոնացնելու հարցը:

Ներկայիս մրցատար սաւառնակը դէպի վեր թռչելու մրցանիշն է 16 քիլոմեթր, իսկ գործնականօրէն ճամբորդատար սաւառնակները հասնում են վեց քիլոմեթր բարձրութեան եւ այն էլ միմիայն Հարաւային Ամերիկայի մէկ գծի վրայ, որտեղ պէտք է թռչել Կորդիլիէրի լերան վրայից: Բարձր լեռների վրայից թռչելիս, ճամբորդները եւ սաւառնորդները դիմակ են հագնում եւ թթուածին ներշնչում, սակայն այնպիսի բարձր թռիչքները կարճատեւ են լինում:

Սաւառնակների թռիչքների համար լաւագոյն եւ օգտակար բարձրութիւնն է 3000 մեթր: Աւելի բարձր տարածութեան վրայի օդը վատ է ազդում մարդու առողջութեան վրայ: Ամերիկայի մէջ ներկայիս փորձեր են կատարում աւելի բարձր թռիչքների համար կառուցանել յատուկ սաւառնակներ թէրեւս այսպիսի սաւառնակների կարիքը չզգացուի, քանի որ հնարել են յատուկ գործիք, որը սաւառնակի մեքենան առաջնորդում է ծայր առողջ ճան ճշգրիտ ուղեցոյցով՝ սաստիկ փոթորկի, մառախուղի եւայլ տեսակի արհաւիրքներին, եւ այսպիսի պարագաներին անվնաս գետին իջնելիս, Բարձր թռիչները իրենց ակնյայտնի անդործնականութեամբ չեն հրապուրում Սիկորսկիին, բայց նա ենթադրում է որ հնարաւոր է մինչեւ 25 — 30 քիլոմեթր դէպի եթերը բարձրանալ:

Ապա մեծ ոգեւորութեամբ Սիկորսկին պատմել է հսկայ օդանաւերի կառուցման մասին: Քսան եւ հինգ տարի առաջ, մասնագէտները վստահ էին եղած որ իրեն չորս պտուտակնոց «Իլիա Մուրոմեց» օդանաւը չպիտի կարողանայ գետնից բարձրանալ, իսկ եթէ բարձրանայ անկարելի կը լինի այսպիսի խոշոր սաւառնակը ղեկավարել օդի մէջ: Այս սաւառնակի քաշն է եղած ընդամէնը չուրսուկէս թօն: Իսկ վերջերս Հիւսիս. Ամերիկայում եղած մրցակցութեան հրաւէրով Սիկորսկին ներկայացրել է անդրովկիանոսեան մէկ օդանաւի յատակագիծը. հարիւր թօն կշռող եւ 400 քիլոմեթր ժամական թռչող այս օդանաւով կարելի է մէկ թռիչքով 8000 մղոն կտրել, 100 ճամբորդ վերցնելով եւ 16 սպասարկուներով, կահաւորուած շատ շքեղ, երկու հոգիի համար յարմար խցիկներով, ճաշարանով, խոհանոցով, խոշոր սրահով, պարերու եւ շարժանկարներու ցուցադրութեան համար:

Սիկորսկին պնդում է որ ժամանակակից արուեստագիտութիւնը ի վիճակի է մի քանի հազար թօննոց եւ մի քանի հազար ճամբորդ փոխադրող օդանաւ հնարել: Եթէ այսպիսի հսկայ օդանաւեր լինելու ծրագրից հրաժարւում են, պատճառը այն է, որ ամենօրեայ երթեւեկութեան համար, դժուար թէ կարելի լինի հարկ եղած քանակութեամբ ճամբորդներ ապահովել:

Սաւառնորդութեան պատմութեան շրջանը լրացել է: Դեռ եւս 1935 թ. սաւառնորդութիւնը հաստատուն կերպով գրաւել է իր տեղը, գործնական օդային ճամբորդութեան համար հասնելով իր կատարելութեան, մնում է միայն ձեռք բերածը զարգացնել: Եթէ 15 ժամում կարելի է Եւրոպայից Ամերիկա թռչել, ինչն է խանգարում որ ամառնային տաք օրերին հիւսիսային բեւեռի վրայ անցկացնել «Ուիկ - էնդ»ները:

Բ—Օ

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊԹԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Մեր նստած տեղէն երեսուն ոտք հեռու՝ իրարու հակած երկու խոշոր քարեր կային, որոնց միջեւ եռանկիւնաձեւ փոքր բացուածք մը կար: Այդ բացուածքին մէջէն զոյգ մը աչքէ զատ ուրիշ ոչինչ չէի տեսներ: Այդ աչքերը ճիշդ իր թշնամին փնտռող յովազի մը աչքերուն արտայայտութիւնն ունէին: Հակառակ անոր որ Մակային մօտենալը տեսած էի, ինծի այնպէս կու գար որ անոնք կենդանիի աչքեր էին: Ու այդ աչքերուն մէջ մարդասպանութեան մոլուցքը կը տեսնէի:

— Զէնքը կը տեսնեմ, ըսի: Կը կասկածիմ որ ատրճանակ ունի եւ...

Մական հասկնալով որ զէնքը տեսած ու ճանչցած ենք, ոտքի ելաւ եւ լայն քարին վրայ կենալով մեզ նայեցաւ: Ձեռքերը չրթներուն վրայ էր դրած. զէնք չէի տեսներ բայց շրթունքները անձայն կը շարժէր:

— Դուն Մակա ժաի՞րն ես, հարցուց մեզմէ առաջ Կլորիան:

Մակա գլխով հաստատական պատասխան տուաւ: Անոր ոտքերը բոպիկ էին. հագած էր սեղմիրան մը եւ կաշիէ բաճկոնակ մը եւ կարճ շրջազգեստ մը, որ հովէն կը տատանէր, ցոյց տալով իր փոքրիկ դեռատի դէմքին ուրուագիծը:

— Մակա ժաիրն եմ ես, ըսաւ մեղմութեամբ, խօսքը Կլորիային ուղղելով: Դո՞ւն ով ես:

— Իմ անունս Կլորիա Վանտէրմէյն է:

— Իսկ այդ քովիդ մարդը. ո՞ն ով է:

Կլորիան չպատասխանեց: Ուիլ նեղ դրութեան մատնուած էր:

— Ամուսի՞նդ է:

— Ո՛չ:

— Ուրեմն անոր հետ ի՞նչ գործ ունիս:

Ոչ ոք բառ չըսաւ: Միայն Ֆրէտ եռանդէն ձեռքով շարժում մը ըրաւ:

— Զէյթո՞ւն կուգաք:

Կլորիա գլխով ըրաւ: Ակնարկս Գադիկին կողմն ուղղելով տեսայ որ ան Մակային ներկայութենէն տեղեակ էր եւ Կրիկորին ու Թուրքին հետ խօսելով հանդերձ, աչքերուն տակովը զայն կը դիտէր: Թուրքէն խոստովանութիւն կորզելու համար անոր վրայ կը բարկանային: Թուրքը երթալով անհանգիստ ձեւեր կ'առնէր:

Մական բառերը տարածեց այնպէս՝ որ կարծես ամբողջ տեղերը գրկէր:

— Ուրեմն քանի որ Զէյթուն պիտի գաս, նախ պէտք է որ ամուսին մը ընտրես քեզ համար: Ամուսին շատ կայ: Ոմանք իրենց կիները կորսնցուցած են... ոմանց կիները հիւանդ են. ոմանք տակաւին բնաւ ամուսնացած չեն: Շատ մը հայ մարդիկ կան, ինչպէս նաեւ այս երեքէն երկուքը, բայց այդ մէկը... Ուիլը, ձգէ՛: Ընտրէ ամուսին մը... ամուսնացիր անոր հետ. անկէց վերջը Զէյթուն եկուր: Եթէ առանց ամուսինի գաս, քեզ կը սպաննեմ... կը հասկնա՞ս:

— Օ՛ն ուրեմն, Ամերիկա, խնդաց Ֆրէտ այնպիսի եղանակով մը որ Մական լսէ: Տեսնենք թէ արծիւը իր ազատութեան համար ինչպէս կը հեծեծէ:

— Արծիւին հեծեծա՞լը, գոչեց Մական ճչալով: Դուք ի՞նչ գիտէք արծիւի մասին: Դուք ամէնքդ ալ ապուշներ էք: Այդ մարդը, Ուիլ, կը կարծէ որ դուք իր բարեկամներն էք: Իր բարեկամները չէք դուք: Թող ինծի հետ գայ եւ ցոյց տամ իրեն թէ ի՛նչ են արծիւները... թէ ինչ է ազատութի՛ւնը, գիտութի՛ւնը, կեա՛նքը: Ես գիտեմ, ապուշներ էք դուք: Այդ կնոջ հետ ամուսնացէք եւ այն ատեն միայն անիկա Զէյթուն բերէք ուր ապահով կ'ըլլայ, այլապէս...

Ձեռքը բաճկոնակին տանելով դուրս քաշեց անկէց, փոխանակ ատրճանակի, ուրկէց կը վախնայի՝ շողշողուն սրողպատեայ տասնըութ մատնաչափ շեղբով դաշոյն մը: Ֆրէտ անմիջապէս անոր ուղղեց իր բազմհարուածեան ատրճանակը: Մական անոր երեսին խնդաց ըսելով.

— Դուք բոլորդ ալ յիմարներ էք: Զիս չէք կրնար սպաննել, կը վախնաք:

Եթէ ըսել կ'ուզէր որ Ֆրէտ կրակելէ առաջ տկարութիւն մը պիտի զգար ու ինք իր դաշոյնը պիտի խրէր, բնականաբար ճիշդ էր ատիկա: Եւ Գադիկ գիտէր թէ կատակը մինչեւ որ ատենաձան թոյլ պիտի տար:

Տեսայ որ Գադիկ Կրիկորին ականջին փսփսաց եւ գնչուներու պետը անոր ետեւէն մօտեցաւ: Մական իմացաւ այս շարժումը եւ վերջնագրի ձեւով պատուիրեց.

— Ըսածներս իմացար: Այդ մարդը՝ Ուիլ Եէրգս առանձին թողուր, եւ առանց ամուսինի մի յանդգնիր Զէյթուն գալ:

Դառնալով փախաւ Կրիկորին քովէն, իր գորշ մատակախանձին վազեց, վեց ոտք հեռաւորութենէ մը կատաղի կենդանիին քամակը նետուեցաւ եւ հովի պէս սուրալով աներեւութացաւ: Վայրկեան մը յետոյ փոքր չափի թնդանօթի ձայնի պէս սուրալով ինկաւ եւ մեզմէ հարիւր եարտ ետեւ պայթեցաւ:

— Գէշ հարուած չէ, գոչեց յանկարծ Ֆրէտ:

— Դիտեցէք, դուք որ բոլորդ մարդիկներ էք, բացագանչեց Գադիկ, ոտքի ելլելով: Թրքական աղնուականութիւնը կը ձեռնարկէ թշուառ Հայերը պաշտպանելո՛ւ գործին: Տեսէ՛ք, իրենց գթութիւնը թնդանօթի բերաններէն իսկ կը հասնի: Մեզի հասնելէ առաջ պէտք է որ ճամբայ ելլենք: Ոչ մէկ թնդանօթ կրնայ մինչեւ Զէյթուն հասնիլ: Հետեւեցէ՛ք ինծի:

Ու իր ձիուն վրայ նետուելով սուրաց անցաւ. իրեն կը հետեւէին Կրիկոր ժաիր, որուն հսկողութեան յանձնըւած էր Թուրք գերին, եւ զամարապատ մը ձիաւոր Զէյթունցիներու: Մենք ետեւ մնացինք. մեր հետ եղողներուն մէջ զինուած մէկը չկար. թէեւ անտարակոյս տակաւին հոս հոն պահուըտած ըլլալու էին տասնեակներով ուրիշ փախստականներ, որ մեզի միացած չէին դեռ:

Գադիկ մեզի թողած էր համեմատաբար ոչ շատ յոգնած ջորիներ, ասոնց վրայ հեծնելու համար, եւ անոնց սպասելու մասնաւոր պատճառ մը չունէինք: Ուիլ առջեւէն գնաց. Կլորիան եւ Աննան ալ անոր քովէն, երկուքը մէկ ջորիի վրայ հեծած: Ֆրէտ քովէս անցնելով եւ կենդանիին գանգագ կերպով քշելով ետեւ անցաւ, պահուըտած գաղթականները հաւաքելու յոյսով:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Քսան տարի ետք

1918ի մեծ զինադադարի 20րդ տարեդարձն է այսօր :

Քսան տարի առաջ, Նոյեմբեր 11ին, Ֆրանսական ռազմաճակատի վրայ՝ դաշնակից բանակներու ընդհանուր հրամանատար մարաջախտ Ֆոշ կնքեց գերմանական զինադադարը գերման բանակներու հրամանատարութեան հետ :

Չորս տարի անընդհատ աշխարհ պատերազմի մէջ էր : Թշուառ մարդկութիւնը քալած էր սուրի եւ հուրի, մահ ու հիւանդութեանց մէջէն չորս տարի անընդհատ : Եւ չորս տարուան սոսկալի կորուստներէ ու արիւնահեղութենէ ետքն էր, որ նոյեմբեր 11ին, ամէն ճակատի վրայ կը դադրէր կրակը, մարդիկ դուրս կը ցատկէին խրամներէն շունչ քաշելու եւ կեանքին վերադառնալու : Ցամաք ու կորովի թշնամին պարտուած էր կամ անձնատուր եղած : Պէտք էր որ տիրականօրէն լսուէր յաղթականներուն խօսքը : Եւ այդ խօսքը լսուեցաւ մեծ զինադադարին յաջորդող Չորսերու ժողովին մէջ (Ուիլսըն, Լոյտ Ճորճ, Քլէմանսօ ու Օրլանտօ), որ կը կոչուի Վերսայլի հաշտութիւն :

Եւ, աւա՜ղ, այդ խօսքը եղաւ ոչ թէ արդարութեան ու ազգութիւններու անժխտելի իրաւունքներու թելադրած խօսքը, այլ յաղթականներու կամքի արտայայտութիւնը : Պատերազմական դաշտերու վրայ, ազգերու եւ ժողովուրդներու իրաւանց անունով սուր վերցնողները, արդարութեան ու ժողովրդապետութեան շահերու անունով բարձր բարբառողները Վերսայլի դիւանագիտական կանաչ սեղաններու վրայ կնքեցին անիրաւ դաշինքներ, ծնեցին տկարները, մեծերը խլեցին առիւծի բաժինները, եւ հազիւ ահարկու ու աննախընթաց պատերազմէն դուրս եկած, այլազան նոր պատերազմներու ու նախճիրներու սաղմերը դրին :

Յաղթականները, ինչպէս միշտ, արդար չեղան, հեռատես չեղան, այլ եղան եսապաշտ, շահասէր, նենգ ու կարճամիտ :

Անկէ ի վեր, ամբողջ 20 տարի, բանում ջուրեր հոսեցան կամուրջներուն տակէն : Նոր ու մասնակի պատերազմներ հոս ու հոն, դժգոհութեան ու բողոքի աղաղակներ պարտեալ երկիրներու մէջ, փաշականութեան ու նացականութեան ասպիճանական նուաճումները Իտալիոյ ու Գերմանիոյ մէջ, համայնավարութեան յաղթանակը Ռուսաստանի մէջ, ժողովրդավար պետութեանց յոգնումն ու տկարացումը Եւրոպայի մէջ, անտեսական ու նիւթական համատարած տագնապը ամենուրեք ...

1918 եւ 1938 : Ի՛նչքան տարբեր է պատկերը այս թուականներու միջեւ :

Քսան տարի առաջ Չորս Չօջեր Վերսայլի մէջ աշխարհին տուին խաբուսիկ խաղաղութիւն մը :

Քսան տարի ետք Չորս նոր Չօջեր (Չէմպըրլէն, Հիթլէր, Մուսոլինի, Տալատիէ) Միւնիխի մէջ տուին աշխարհին ժամանակաւոր խաղաղութիւն մը :

Քսան տարի առաջ՝ կային պարտեալներ ու յաղթականներ :

Քսան տարի յետոյ՝ այսօր այդ պարտեալները անողոք են ու սպառնական, իսկ յաղթականները՝ անպատրաստ ու չփոթահար :

Ինչքա՜ն տարբեր է պատկերը քսան տարի յետոյ մեծ զինադադարէն :

×

Եւ մարդկութիւնը կը տօնէ այսօր ամենուրեք զինադադարի տարեդարձը խանդավառ, ջերմ, ինքնաբուխ զգացումներով : Բանակներու չքաթափորները շրջան կ'ընեն մայր ոստաններու մէջ վեհ հանդիսաւորութեամբ, եկեղեցիներու զանգակները կը հնչեն հըռչակելու մարդիկը միահամուռ մըրմնջելու՝ «խաղաղութի՜ւն ամենուն», պետական ղեկավարներ ողջոյնի կը կանգնին անծանօթ զինուորնե- րու գերեզմաններուն առջեւ :

Զինադադար է : Ո՞ւր է գերեզմանը մեր անծանօթ զինուորին, որուն գերեզմանին ուխտի երթայինք փունջ մը ծաղիկ տանելու մեր սրտերէն : Ո՞ւր է մեր հայրենիքը եւ մեր դատը, որուն համար ամէնէն մեծ զոհերը մենք տըւինք : Ո՞ւր է մեր իրաւունքը զինադադարի, որուն համար ամէնէն շատ մենք արիւնեցանք, աւելի քան միլիոն մը մեռել մե՛նք տուինք պատերազմի մողոքին :

Ե՞րբ է մե՛ր զինադադարը :

Ա. ԿԵՍԱՐ

Զէնքերը վա՛ր

1914ի նոյեմբեր :

Փայլակ, կայծակ ու որոտում ...

Հսկայ թնդանօթներ իրենց երախները լայն բացած քարուքանդ կ'ընեն Եւրոպան : Ու ծանր հրետաններ կը սկսին կրակ ու բոց ժայթքեցնել իրենց շուրջ հանդիպած ամէն տեղ : Բանակներ զինուզած արիւնի հոտէն ու տեսքէն, սուրեր կը չաչեցնեն՝ կուրծք կուրծքի եկած : Փողերն մարտակոչ աշաղանդ կը հնչեցնեն, ահ ու սարսափ սփռելով ժողովրդին մէջ :

Վերջին օրերն է դատաստանի, երկինք - երկիր իրար անցած, ամէն մարդ իր մեղքերը արդէն քաւած, կը հաղորդուի մահուան հետ : Ով որ գարկաւ յաղթող ելաւ, ով որ զարնուեցաւ, պատուով մեռաւ ... :

... Ու յանկարծ խոր լռութիւն ...

1918ի Նոյեմբերի 11 :

Կը լսուին միայն հոնդիւններ պատուոյ դաշտերուն մէջ ինկած զոհերէ, աղիողորմ ճիչեր մահամերձներէ զէն ի ձեռին, իսկ հեռուէն լաց ու ողբ հաշմանդամներէ, այրիներէ :

Զէնքերը վար ...

Արդէ՞նք :

Անանուն ու անծանօթ զինուորի մը դիակը փառքերու մէջ ու դրօշներու ծալքերուն տակ, կը փոխադրուի երկրէ երկիր, հանգչելու յաղթական կամարներու տակ :

Միայն այդ է որ մնաց, յիշատակ մը այդ ահեղ փոթորիկէն, յուշարձան մը եկող գացող սերունդներուն ու իբր վկայ այն կռիւին իրաւունքի, արդարութեան անունին տակ :

Զինադադա՜ր ....

Տարեդարձներ տրտում, ուրախ :

Մենք ալ ճաշակեցինք այդ բաժակներն ուրախութեան եւ դառնութեան :

Եւ ձեռք բերինք մեր տառմներով հայրենիք մը փոքր, բայց սեփական ու սրբազան :

Ուր էր տեւէր այդ հրճուանքը եւ հըլլայինք թափառական, օտարական :

Ու ունենայինք ազատ հողը, ազատ օդը ու ջուրերը անմահական :

Ու խօսէինք ազատօրէն ու համարձակ, քալելով ճակատնիս բաց, հպարտօրէն, մեր երկրի արեւին տակ :

Ունենայինք մենք ալ կամար ու կոթողներ, մեր այնքան անծանօթ զինուորներուն գոնէ միայն մէկին համար Արարատի փէշերուն տակ ...

Ու երթայինք ամէն տարի այցի, ուխտի ու յարգանքի, կուրծքերը վեր, զէնքերը վար ... :

ՄԷԾ - ՍԷ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

La Tribune des Nations թերթին մէջ, Ժորժ Մէյէր կը գրէ թէ Սուրիոյ քրիստոնեայ կրօնապետները երկար տեղեկագիր մը ղրկելով Պալին, Ազգերու Դաշնակցութեան եւ Ֆրանսական կառավարութեան, կը խնդրեն որ մասնաւոր երաշխիքներ տրուին Սուրիոյ քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան մասին, Ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը վաւերացուած ժամանակ : Ինչպէս ծանօթ է, Ֆրանքեւսուրիական դաշինքը ըստորագրուեցաւ Փարիզի մէջ 9 սեպտեմբեր 1936ին, բայց վաւերացուած չէ տակաւին : Սուրիոյ քրիստոնեայ կրօնապետները դիտել կուտան թէ այդ դաշինքը կը պարունակէ այնպիսի յօդուածներ, որոնք ապահովութիւն չեն տար քրիստոնեաներու կրօնական եւ քաղաքացիական իրաւունքներու ազատ գործադրութեան : Այսպէս, օրինակ, իսլամ կրօնական դատարաններու մէջ Իսլամը իրաւունք ունի վկայութիւն տալու, բայց քրիստոնեան չունի, Իսլամը իրաւունք ունի քրիստոնեայ կնոջ մը հետ ամուսնանալու, բայց քրիստոնեան չունի, եւ վերջապէս կառավարական պաշտօնէութեան մէջ համեմատական չափով աթոռ չի տրուիր քրիստոնեաներուն, — օրինակ Հալէպ որ 120,000 քրիստոնեայ բնակչութիւն ունի եւ ազատ ասպարէզներու մէջ իր ներկայացուցիչներով քաղաքակրթական տեսակէտէ աւելի մեծ յառաջդիմութիւն ցոյց կուտայ, կառավարական քրիստոնեայ ոչ մէկ բարձր պաշտօնեայ ունի : Կրթական ճակատի վրայ եւս դաշնագիրը նկատի չէ առած քրիստոնեայ փոքրամասնութեան իրաւունքները :

Ուստի կրօնապետները կ'առաջարկեն կարգ մը փոփոխութիւններ մտցնել դաշնագրին մէջ, մասնաւորապէս կը պահանջեն զինուորական ուժ պահել Սուրիոյ մէջ, այդ ուժը դնելով Լիբանանի Ֆրանսական բանակին հրամանատարութեան տրամադրութեան տակ :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ, (Յառաջ) 6 Նոյեմբեր .— Զ. Ո. Մ. Մարզականի այս տարուայ եղանակի Տրոմ - Արտէշի ախոյեանական բաժակի մրցումը, տեղի ունեցաւ իր դաշտին վրայ, ներկայութեամբ աւելի քան 300 հայրենակիցներու : Մեզի վիճակուած էր Տինթրիկի կողմէ շրջանիս ամէնազօրաւոր խումբ մը,— U. S. Andonette, որ մեզմէ դասակարգով բարձր է, եւ մէկ կէս առաջուընէ կը շնորհուի մեզի, այս խաղին ներկայ էր տեղւոյս լիսէէն փրօֆէսէօր Պ. Ruby, որ շատ համակրանք ունի միութեանս հանդէպ, արդէն սիրայօժար դասախօսութիւն մը ըրաւ միութեանս :

Խաղը սկսաւ ճիշ ժամը 2.30ին ըստ կանոնի, խաղին սկիզբը մեր տղաքը բաւական դիմադրեցին, պակասը ըդգալի չընել տալու համար մեր մեկնող լաւագոյն խաղացողներուն, ինչպէս յիշած էի նախորդ թղթակցութեամբ : Բայց կ'արժէ յիշել որ հակառակորդը շատ բարձր կը խաղար եւ կիսախաղը չըրացած հակառակորդը նշանակեց երկու կէտ իրարու ետեւէ : Կիսախաղը լրացաւ 2 — 1 :

Կիսախաղէն վերջ մեր մարդիկները չէին յուսահատած եւ բաւական յոգնած կ'երեւային : Հակառակորդը քանիցս առիթէն օգտուելով իր յառաջապահներով կը նշանակէր իրարու ետեւէ 3 հատ, եւ մերիններն ալ իրենց կարգին նշանակեցին երկրորդ կէտ մը, եւ խաղը չվերջացած հակառակորդը նշանակելով կէտ մը եւս, խաղը վերջացաւ Զոմի պարտութեամբ՝ 6 —2 :

Պ. Խաչէրեան

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԿՐԸՆՈԲԼԸ, (6 Նոյ.) — Տեղի ունեցաւ Տ. Կ. Խաչի թէյասեղանը դպրոցին մէջ : Օրուան թամատա ընկեր Տէր Կոմսեան բացաւ հանդէսը, որմէ յետոյ եղան անակնկալներ : Խմբերգէ մը վերջ արտասանեցին եւ երգեցին Օր. Տէր Կոմսեան, Տիկ. Մուրատեան, Օր. Ավանեան եւ ուրիշներ : Իսկ ընկեր Թորոսեան խօսելով Կ. Խաչի մասին քաջալերեց ընկերուհիները եւ կոչ ըրաւ դուրսը մնացածներուն ալ որ գան համախմբուին Կ. Խաչին շուրջ : Պ. Տօվլիկեանի կատակաբանութիւններէն եւ Պ. Պէտիկեանի երգէն վերջ սկսաւ թէյարաշխութիւնը : Թէյասեղանէն եւ անհատական նուէրներէ գոյացաւ կոկիկ գումար մը : Կ. Խաչը շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլորին :

Լ. Թորոսեան

ՐԱՄՊԻԼ

ՀԱՊԱ ՀԱՅԱՍՏԱ՞ՆԸ

Այս խորագրին տակ Պէյրութի «Զարթօնք»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ .

— «Եւրոպայի քարտէսը պիտի փոխուի, գրած էինք մեր վերջին չաբաթօրեայ քաղաքական տեսութեան մէջ : Բայց Ասիոյ քարտէսն ալ կը փոխուի, սկսելով ... Ծայրագոյն Արեւելքէն : Ճափոն հաւանաբար ամբողջութեամբ գրաւէ Չինաստանի ծովեզերեայ մասը, Մանչուքուէն մինչեւ Հնդկաչին : Մերձաւոր Արեւելքի մէջ եւս անհաւանական չեն նոր փոփոխութիւններ :

Եւրոպայի կողմէն վերջին «նորութիւնն» է՝ այս տեսակէտով՝ Անկախ Ուքրայնա մը ստեղծելու խնդիրը, Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Խ. Միութեան բոլոր Ուքրայնացիները միացնելու համար միեւնոյն կառավարութեան մը հովանիին տակ : Այս ուղղութեամբ հրապարակ նետուած հեռագրական լուրերը ուշագրաւ են : Գերմանիա կ'ուզէ վերահաստատել 1919ի գոյավիճակը, որ ստեղծուած էր Պրէսթ Լիթովսքի դաշնագրով, դաշնագիր՝ որուն տակ ստորագրած էր Խորհրդային Ռուսաստանը, Լենինի եւ Թրոցքիի ձեռքով : Կարելի է ըսել նոյնիսկ, թէ՝ Գերմանիա միայն այս պայմանով պիտի վերահաստատէ ընականոն յարաբերութիւններ Խ. Միութեան հետ : Եւ եթէ Գերմանիա իր հզօրացումէն եւ Արեւմտեան Եւրոպայի պետութեանց հետ հաշուեյարդարէ մը յետոյ իր երեսը դարձնէ Խ. Միութեան, այս վերջինը պիտի չկարենայ առանձինն ճակատիլ անոր հետ եւ լաւագոյն քաղաքականութիւնը, այս պարագային, պիտի ըլլայ գերմանեւխորհրդային փոխադարձ

հասկացողութիւն մը :

Այս քաղաքական վերիվայրումներուն հանդէպ հայ միտքը հարցում մը ունի .— Հապա՞ Հայաստանը : Եթէ Խորհրդային Հայաստանի սահմանները պիտի մնան այն, ինչ որ են այսօր, ի՞նչ հնարաւորութիւն կայ «հայկական հարցը» լուծելու, այսինքն հայ գաղթական եւ ցրուած ժողովուրդը «ի մի տեղ հաւաքել»ու, որպէսզի այս ժողովուրդն ալ, ուրիշներէ յետոյ՝ ունենայ ապրելու տեղ մը «արեւուն տակ» :

Հարցումը երբ կը դրուի մէջտեղ, անոր պատասխանը որոնելու համար ճամբայ կը բացուի, գոնէ մեր մէջ : Հայ հոսանքները կը խորհի՞ն կամ պիտի խորհի՞ն այդ մասին գէթ վերջին պահուն, վերջին պատեհութիւն մը չկորսնցնելու համար, գործունէութեամբ մը որ մեր կեանքն ներս ըլլայ միօրինակ եւ համերաշխ եւ արտաքայայտուի մեզմէ դուրս ալ, ոչ թէ կոչերով եւ դիմումներով միայն, այլ մանաւանդ համապատասխան կազմակերպութեամբ մը :

Գիտենք թէ այժմ աւելի դժուար է նման միտք մը գործադրութեան դնել եւ յաջողցնելը, քան ինչ որ էր առաջ : Այսօր «յեղափոխական գործունէութիւն» մը, հին ոճով ու ըմբռնումներով, հին միջոցներով ալ, անկարելի է .

« Հապա Հայաստա՞նը » հարցումը պէտք է պտտի կարգախօսի մը պէս, Սփիւռքի Հայութեան սրտին եւ մըտքին մէջ ու զայն բոլորէ ուղղութեան մը շուրջ, զոր գծելը կ'իյնայ մեր առաջնորդներուն եւ ազգային քաղաքական հոսանքներուն :

Ուղղութիւն մը գծելէ, ծրագիր մը — լուրջ, չափաւոր եւ հնարաւոր— պատրաստելէ յետոյ է միայն որ կարելի պիտի ըլլայ գիտնալ թէ կա՞ն «նպաստաւոր հովեր», զանազան քաղաքական խմբաւորումներու մէջ եւ ի նպաստ այս կամ այն երկրին անմիջական շահերուն— որոնք կրնան մեր ալ շահերուն հետ յարմարիլ— մեր փոքրիկ նաւակը, ծովերու եւ ովկիանոսներու եզերքներուն զարնուող բայց չխորտակուող մեր հայկական նաւակը մղելու համար, դէպի հայրենի բոյն մը, դէպի խաղաղ նաւահանգիստ մը, ինչպէս պատահեցաւ, Ջրհեղեղէն յետոյ, Նոյի տապանին համար :

Ջրհեղեղը յիշեցինք, նպատակ չունենալով Հայոց պատմութիւնը սկսիլ Ջրհեղեղէն : Սակայն ո՞րքան ներշնչիչ պատկեր մը, որուն խորքը կը կազմէ Արարատը : Երբ կարելի եղած է, անյիշատակ ժամանակներու մէջ, բոլոր ժողովուրդներուն բեկորները «հանգչեցնել» Արարատի ստորոտը, անկարելի պէտք չէ ըլլայ, այժմ այդ ժողովուրդներէն մէկուն հնագոյնին եւ ամենատգոյնին բեկորներուն համար հանգչելու տեղ մը ցոյց տալ, Արարատէն սկսելով՝ մինչեւ Միջերկրականի ափերը, փոքրիկ եւ համեստ, շատ համեստ տեղ մը, ոչ թէ ծովէ ծով, այլ «խրճիթ» մը՝ գոնէ, ուր կարենանք հաւաքել մեր միլիոնաւոր մարտիրոսներուն ոսկորտիքին հետ, մեր բազմահազար գաղթականները :

Աշխարհի նոր քարտէս մը, ուր հայ գաղթական մարդը պիտի չգտնէ իր գլուխը հանգչեցնելու քար մը, արդար— ուրեմն վերջնական— քարտէս մը չի կրնար ըլլալ : Որովհետեւ անոր վրայ նայող մը, ներկայիս եւ ապագայ դարերու մէջ պիտի հարցնէ .

— Հապա Հայաստա՞նը ... :

Մեր նոր սերունդը

ԳԷՈՐԳ ԳԱՆՏԱՀԱՐԵԱՆ

Մեր սերունդի յառաջդիմութեան մասին սաէպ կը կարդանք «Յառաջ»ի մէջ, եւ մենք կ'ուրախանանք, տեսնելով որ հայ ազգը՝ զանազան աստարեզներէ անհետացածներուն տեղը բռնող ուշիմ երիտասարդութիւն մը կը հասցնէ :

Այս կարգէն է Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցիին պատկերը ճարտարօրէն քանդակող 22 տարեկան երիտասարդ մը, Բերիոյ բնակիչներէն Գէորգ Գանտահարեան, որ ընկուզենիի կարծր փայտի վրայ՝ իսկական բնագրին չափ եւ նման՝ բարձրաքանդակ վերարտադրած է յիշեալ եկեղեցիին պատկերը, որուն մեծութիւնն է 90 × 80 հարիւրորդամեթր :

Այս հրաշալի երիտասարդը՝ իր այս պատկերը տպել տալով ինծ ղրկած է, սպասելով իմ գնահատական տողերուս, զոր կը կատարեմ այսօր, սրտանց շնորհաւորելով զինք՝ իր այս խիստ շահեկան գործին համար, եւ միանգամայն շնորհակալ ըլլալով իրմէ՝ իր այս անակնկալ եւ մեծապէս հաճելի նուէրին համար :

Բայց, ո՞վ պիտի ձեռքէն բռնէ այս տղուն, որպէսզի իր արուեստը զարգացնէ եւ՝ իր կարգին՝ օգտակար ըլլայ Ազգին :

Կ. Յ. Բասմաջեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով :

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔ ԿՈՒՂԱՐԿՈՒԻ ԳԻՒՂԵՐԸ

Հայաստանի կոպերատիվը, այս տարի մեծ քանակութեամբ կուլտուրական ապրանքներ պիտի ուղարկէ գիւղերը :

Գիւղական կոպերատիվներու միջոցաւ պիտի վաճառուին հազար հատ հեծանիւ, 520 կարի մեքենայ, 610 ֆօնօկրաֆ, 280 ռատիօ, 62 հազար ռուբլի արժողութեամբ ֆօնօկրաֆի թիթեղներ (?) : Այս ապրանքներու զգալի մէկ մասը արդէն ստացուած է :

Երախաներու համար գիւղական շրջաններ պիտի ուղարկուին մօտ 30,000 ռուբլի արժողութեամբ լաւօրակ խաղալիքներ եւ 250 հազար ռուբլի արժողութեամբ գրենական պիտոյքներ :

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Ուստի ութը ժամ ժամանակ կը տրուէր ենթականերուն կամովին յանձնուելու, հակառակ պարագային հրամայուած է հնարաւոր բոլոր միջոցները գործադրել ձերբակալելու, պահուըտիլ կամ փախչիլ փորձողները գնդակահարելու հրամանը :

Գիշերուան սեւ քօղը հետզհետէ կը թանձրանար, համատարած խաւար ամէն կողմ, ահ ու դողի մատնուած հայ եւ յոյն թաղերը ցերեկուան լոյսին իսկ արդէն խաւարեր էին : Այդ ահռելի մթութիւնը կը խանգարէր երկու լոյսերը՝ ծովուն վրայ եւրոպական մարտանաւերը, ցամաքին վրայ Ֆրանքթներուն աշտարակները, Թուրքերը ցնծութեան կանթեղ կը վառէր, իսկ զրահաւորները այս զոյգ հակառակ լոյսերուն մէջտեղը ինկած : Հայ եւ յոյն թաղերը լուսաւորուեցան Թուրք խուժանին կողմէ արձակուած անհամար գնդակներուն եւ ռումբերուն բոցերէն, որոնք տեւեցին մինչեւ առաւօտ :

Լուսաբացին տեսարանը ահաւոր էր : Անթիւ էին ջարդուած ու խորտակուած դռներն ու պատուհանները, մերկ, յօշոտուած դիակներ ինկած էին իրարու վրայ, որոնք կը ներկայացնէին կին, ծեր, երախայ եւայլն : Ջարդը այնպիսի սիսթեմաթիկօրէն էին կատարած, որ անզէն ժողովուրդը փախչելու հնարաւորութիւն չէր ունեցած, իսրաքանչիւր ընտանիք ամբողջապէս ջարդուած էր իր բոլոր անդամներով : Չէին խնայած յղի կիներուն եւ ծծկեր երախաներուն անգամ :

×

Իզմիրի Մեսրոպեան վարժարանը յած երկաթեայ ձողերէ ցանկապատով մը բաժնուած էր Ս. Ստեփաննոս եկեղեցիին շրջափակէն, շէնքը կառուցուած էր արդիական ոճով : Երկյարկանի էր, երկու յարկերուն ալ մուտքը կը սկսէր երկար սրահներով, որոնց վրայ կը բացուէին դասարաններուն դռները : Բացուած էին բոլոր լուսամուտները : Պատուհաններուն թափանցիկ տեսողութիւնը խանգարող աւելի բարձր ոչ շէնք կար եւ ոչ ալ պատ կար շուրջը :

Ուստի, բացի Քոքարեալիի եւ Կէօզ Թէփէի շրջաններէն, կարելի էր Իզմիրի ամէն կողմը դիտել :

Շնորհիւ վարժարանին այս դիրքին՝ ինքնապաշտպանութեան ռազմական կեդրոնը դարձաւ : Բոլոր լուսամուտները այդ բազդորոշ օրերուն մէկ մէկ հանկալին դիրքերու վերածուեցան, այն տարբերութեամբ որ փոխան հողէ տոպրակներու թանձր անկողինի կապոցներ էին զետեղուած : Այս հակերը ներսը ապաստանող հայութիւնը սիրայօժար տրամադրած էր պաշտպանութեան գործին :

Շէնքին մնացեալ մասերը՝ Առաջնորդարանն ու հոգետան վերնայարկը յատկացուեցան պահակակէտերու : Ասկէ զատ, վարժարանին աջակողմեան փողոցի քրիստոնեայ բնակիչները, քեմալականներուն եւ Թուրք խուժանին ահարկու սարսափէն ամէն բան լքած իրենքզինքին հազիւ նետեցին վարժարանին շրջափակը : Այդ դըժբախտները բարձր բարձր պատերէն անվնաս վար առնելու գործին օգնեցին հրամանատար Արսէն չաւուշը եւ իր կտրիճները :

Այդ լքուած փողոցին մինչեւ ծայրամասը եւս դրուեցան պահակակէտեր : Այս կէտը մեծ առաւելութիւն ընծայեց կռուողներուն՝ փողոցին միակ անցքը ըլլալուն : Վարժարանին ետեւի կողմը կար Սասունցիներուն խանը, որ դժբախտաբար երկրորդ օրը զոհ գնաց մոլլաներու եւ Չէթէներու վոհմակին : Խանին հետ ամայացաւ նաեւ Առաջնորդարանի կոնակի յունական փուռ մը եւ մաքառոնիի գործարան մը : Այստեղի ժողովուրդը եւս մաս մը եկեղեցին ապաստանելով փրկուեցան, մաս մըն ալ ջարդուեցան :

Ջարդը պաշտօնապէս չորս լեզուներով յայտարարուելէ մէկ ժամ ետք Թրքութիւնը անցաւ գործի, պատերազմական գերիներ հաւաքելու պատրուակին տակ : Այս գործին ղեկավարութիւնը յանձնուեցաւ Իզմիրի նախկին ոստիկանութեան, որոնք ծանօթ էին քաղաքին բոլոր անկիւններուն : Ալան Թալանին, առեւանգումներուն, բռնաբարութեանց իւղոտբաժինը կ'իյնար բուն քեմալականներուն, եւ զինուոր Մէհմէտճիքներուն, որոնց 3—8 օր արձակուրդ տուած էին :

Ցետոյ կուգար տեղացի Թրքութիւնը, նաեւ գիւղերէն թափուող խառնիճաղանճ խուժանը : Եւ մտածել որ այս բոլորը գայլի վոհմակներու նման թափուեցան հայ եւ յոյն թաղերու վրայ :

Այս անօթի գայլերուն սոսւար մէկ խումբը, ժամը 6ին բախեցաւ Մեսրոպեան վարժարանի դուռներուն : Անոնք կը գործածէին խորտակման հատու գործիքներ, բիրերով եւ կացիններով, սկսան անընդհատ հարուածել խորտակելու յոյսով, բայց ապարդիւն : Ինքնապաշտպանութեան փառող կտրիճները, ամենայն սառնութեամբ կը դիտէին . այսպէս հրաման ստացած էին : Թուրքերը դուռը խորտակելէ յոգնած, առանց իսկ անդրադառնալու թէ սովորականդուռ մը չատոնց կրնար խորտակուիլ, պատերէն վեր ելլել փորձեցին : Հայերը անցքը փակ փողոցին անկիւնէն յունական (միսքէթ) ռումբ մը նետեցին : Պայթումը այնքան զօրաւոր էր, որ պատին վերեւը եղերուած ծանր քարերէն ութէն տասը հատ վար գլորեցան : Թուրքերը լեղապատառ սկսան փախչիլ : Աւուր յաջորդեցին հրացանի համազարկերը մը կէտերէ : Թուրքերը նըշաւագոյն մէկ երկու հարիւրէն աւելի էին, առանց հաշուելու փողոց մտնելէ առաջ փախողները : Ասոնցմէ երեք փողոցի մէջտեղ մնացողները պաղատելով բէալիմ կը պոռային, ձեռքերնին վար կը թափէին ինչ որ ունէին, եւ յօժար էին ի գին ազատուելու Աղամայ մերկութեամբ դուրս գալու :

Հայերը լսել անգամ չուզեցին այդպիսի կեղծ առաջարկներ, ուստի կըրակը շարունակուեցաւ միեւնոյն թափով : Անկէ յետոյ ոչ մէկ Թրքական թռչուն իսկ չհամարձակեցաւ մօտենալ՝ մինչեւ Ֆրանսական Ս. Անթուան գոլէժին Ֆրէրներուն միջամտութիւնը :

×

Արբահամ, որ ժամը 2ի ատեններ հազիւ Փունթա հասած էր, կռահելով որ թերեւս զինքը ճանչցող մը ըլլայ, անմիջապէս թեքեցաւ դէպի ձախ կողմնակի փողոցներէն մէկուն անկիւնը, ուրիշի մը ետեւը խրճիթ մը մտաւ :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

ՀԱՅ մը, Լեւոն Սահակեան, աւազով լեցուց ու պնդացուց երկար գուլպայ մը, թոպի (թոխմախ) ձեւ տուաւ եւ այդ զէնքով յարձակեցաւ, Լիոնի մէջ, վաճառական Փըթիի վրայ: Քանի մը հարուած իջեցնելէ վերջ, երբ տեսաւ որ պատռեցաւ գուլպան եւ աւազը թափեցաւ, այս անգամ փայտ մը առաւ եւ չարունակեց ծեծը, մինչեւ որ վաճառականը 30 ֆրանք տուաւ: Դրամը առնելէ վերջ երբ կը փախչէր, վաճառականը օգնութիւն պոռաց եւ անցորդները բռնեցին ու ոստիկանութեան յանձնեցին հայ երիտասարդը, որ յայտարարեց թէ գինուոր կանչուած ըլլալով՝ դրամ չունէր, ուզեց քիչ մը դրամ ճարել (էքլէրէօր տը Նիս):

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ կառավարութեան եւմտական ծրագիրը պատրաստ է արդէն եւ վաղը կը հրապարակուի պաշտօնագէտ, ու կիրակի կը հրատարակուի պաշտօնաթերթին մէջ: Ըստ այդ ծրագրին, որ, կ՚ըսեն թէ շատ ճկուն է, յարգուած են Դրամագլուխի եւ Աշխատանքի ճակատներուն ցանկութիւնները, առանց պատճառ դառնալու նոր ընդդիմութեանց:

Արդար Խաչատուրեան եւ զաւակները՝ Ալիք, Վահան, Հրանտ եւ Արաքսի, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Թոմասեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Մարգարեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յարութիւնեան եւ զաւակունք (Ցունաստան), սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի կնոջ, մօր, մեծ մօր, զոքանչին, կնքամօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԲԵՐՈՒԶ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 5ին, գիշերուան ժամը 10ին իր բնակարանին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 7ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Ռընաժի գերեզմանատունը:

Ռընաժ, 8 Նոյեմբեր, 1938

Յիշատակի եւ յարգանքի ուխտագնացութիւն

Զինադադարի տարեդարձի առթիւ

կազմակերպուած

Հայ Արիներու Մարսէյլի կազմին կողմէ, 13 Նոյեմբեր կիրակի առաւօտ ժամը 11ին, Արեւելքի ճակատի ինկած զինուորներու «Քօրնիշ»ի յուշարձանին վրայ ծաղկեպսակ պիտի դրուի հայ ժողովուրդի անունով:

Կը հրաւիրենք ֆրանսական, կովկասեան, կիլիկեան եւ դաշնակից բանակներու մէջ կռուած հայ ռազմիկները, պատերազմէն որբացած երիտասարդութիւնը, ազգային միութիւնները եւ հայ հասարակութիւնը:

Ժամադրութիւն ժամը ճիշդ 11ին գտնուիլ յուշարձանին մօտ, առնելով 83 եւ 90 թիւ հանրակառքերը:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՕՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

SALLE DES SOCIETES SAVANTES 8 rue Danton, Paris, մէթրօ Odéon et St. Michel

13 Նոյեմբեր, Կիրակի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Ծիծաղի, քրքիջի եւ խնդուքի անփոխարինելի գիշեր

Մասնակցութեամբ փարիզահայ դերասաններու՝ Տիկին Լաթիֆեանի, Տիկին Քիւթճէրեանի, Օր. Ա. Սամուէլի, Պ. Պ. Գմբէթեանի, Սարաֆեանի, Լաթիֆեանի, Կ. Սրապի:

կը ներկայացուի

ԿԻՆՍ ԱՆՁԱԽԱՏԱՐԻՄ Է

խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն 3 արար:

Նաեւ փարիզահայ շօֆէօրներու կեանքէն՝

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻԹԷՍՈՎ...

Տոմսերու գիները.— 15,—10,— 7.50 ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին Շօֆէօրներու Միութեան անդամներուն քով եւ կեդրոնատեղին՝ գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince.

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԼՈՄԻ Հայր. Միութեան Ընդհ. անդամական ժողովը 13 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Սալօն Մարսէյի սրահին մէջ: Պամօնթ Մասնաճիւղի բոլոր անդամներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի տիկին Մառի Նիպիոսեան եւ Տիկին Մամաս, Տէր եւ Տիկին Գասպար Սարոյեան, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Հիւսեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Օհաննէսեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն Լաւինթայի Հ. Յ. Դ. «Մաժակ» խումբին եւ բոլոր անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ողբացեալ

ՀՐԱՆԴ ՆԻՊԻՈՍԵԱՆԻ

Դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի «Եօթնեղբայրեան» Կոմիտէն եւ Լանսէյի «Մուրատ» խումբի ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր ԱԲԳԱՐ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆի եւ զաւակներուն ՏԻԿԻՆ ՓԵՐՈՒԶ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Դրօշմաթուղթի սիրահարներուն

Կը հայթայթեմ ամէն երկրի դրօշմակներ, հին եւ նոր, լաւագոյն պայմաններով:

Նոյնպէս կը գնեմ ամէն երկրի դրօշմակներ եւ հաւաքածոներ ինչ արժէքով ալ որ ըլլան:

100 ֆր. գնումի համար Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին դրօշմակները ձրի կուտամ:

H. ANTONIAN

Librairie H. Samuel

51, Rue Mr. le Prince, Paris

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբի ընկերները 11 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, «Խրիմեան սրահը: Օրակարգ՝ Զեկոյց Կոմիտէի եւ ընտրութիւն:

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պուճիկեանի բնակարանը:

ԿՈՒՐՊԷՎՈՒԱՅԻ «Տաւրոս» խումբի ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Մովսէսեանի բնակարանը:

Գաւառ

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ԼՈՒԻ «Ակնունի» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին: Օրակարգ՝ զեկուցում ներկայացուցչական ժողովի:

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Եօթնեղբայրեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 11 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7ին, ծանօթ հաւաքատեղին:

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 13 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին «Սէրքըլ Կաթոլիկ»ի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց պատգամաւորի եւ ընտրութիւն Կոմիտէի:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

«Ակնունի» ենթակոմիտէի ժողովը այսօր ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8ին, սովորական տեղը:

« Զաւարեան » ենթակոմիտէի ժողովը՝ այսօր ուրբաթ երեկոյ, «Վարանդեան» սրահին մէջ, ժամը 8ին:

« Ընկեր Կարօ » ենթակոմիտէի ժողովը այսօր ուրբաթ երեկոյ, սովորական տեղը:

« Վռամեան » ենթակոմիտէի ժողովը՝ վաղը շաբաթ երեկոյ, ժամը 8ին, սովորական տեղը:

« Նիկոլ - Դուման » խումբի ժողովը, Կիրակի (13 Նոյ.) կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Դաշնակցութեան Տան մէջ:

« Հայաստան » ենթակոմիտէի ժողովը, վաղը շաբաթ երեկոյ, ժամը 8ին:

Սոյն բոլոր ժողովներուն ներկայ պիտի գտնուին կոմիտէի ներկայացուցիչները եւ պիտի դրուին կարեւոր զեկոյցներ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— oo —

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի կողմէ

13 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2·30ին

Սալ Կալմանի սրահին մէջ, կայարանին դիմացը

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Կը ներկայացուի (ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻՊԷՆ) կտոր մը: Հայկական եւեւրոպական պարեր: Կը նուագէ (Եփրատ) նուագախումբը:

Մուտք 5 ֆրանք, անգործներու 3 ֆրանք:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. «Անտօք» ենթակոմիտէի կողմէ

12 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, լ'Իւնիոն Ռէպիւպլիքանեկու սրահին մէջ: 16 (րիւ Ժ. Պ. Տաւիտ):

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ընտիր բաժին:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէին կողմէ

13 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին:

« Սէրքըլ Կաթոլիկ» սրահին մէջ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Ա. ԳԱԼՃԱՅՃԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ կը մասնակցին Օր. Ալիս, Տիկին Շ. Քէշիշեան, Օր. Ս. Մաթոսեան, ընկեր Յ. Մաթոսեան եւայլն:

Ծախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք:

ԽՆՋՈՅՔ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԻՍԻ - ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կ. ԽԱՉԻ «ԽՐԻՄԵԱՆ» ԴՊՐՈՑԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ, ԻՐ ՍՐԱՀԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՕՐ. ՖԼՕՐԱ ԱՆԱՀԻՏ

13 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Երգ, արտասանութիւն, բանախօսութիւն, եւայլն:

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով: Մուտքը ազատ է

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱԿՈԲԵԱՆ եւ ՔԸԽԵԱՆ ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ 13 Նոյեմբեր, կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 րիւ Ժան Կուժոն, տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ՍԱՐԳԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ազգականներն, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

DIMANCHE 13 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3885

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ԸԼԼԱԼԷ ԱՌԱՋ

— oo —

Խոշոր թիւրիմացութիւն մը ստեղծուած է մեր իրականութեան մէջ: Այն թանձրացած մտայնութիւնը կայ թէ Դաշնակցութիւնը... «Հակառակ է Բարեգործականին»:

Այս վերագրումը արդիւնք է երկու երողութեանց:

Առաջին,— որովհետեւ՝ միայն Դաշնակցական մամուլն էր որ, ցարդ, արտայայտուած էր այդ Միութեան թերութիւններու մասին: Պատահած է, բնականաբար, որ երբեմն խիստ եղած է մեր լեզուն: Ասիկա, սակայն, արդիւնքն եղած, իր կարգին, ուրիշ երողութեան մը,— Հ. Բ. Միութիւնը, տարիներ շարունակ, մեր հանրային կեանքին մէջ կողմ է եղած՝ դուրս ելլելով իր բարեգործական շրջագիծէն: Չենք ուզեր, անշուշտ, թուամն մատանցն ընել իր այդ շեղումին: Ինք, մենք ու՞ նաեւ հանրութիւնը կարէք չունինք այդ մանրամասնութեանց,— ո՛րքան բացայայտ եղած է, մանաւանդ «Երեւանեան մթնոլորտ»ի օրերուն, նաեւ Բարեգործականի դերը՝ հակադաշնակցական պայքարին մէջ: Աւելի անկեղծ ըլլալու համար, աւելցնենք որ այս պարագան մենք կը բացատրենք նաեւ այդ օրերու «տիրող մթնոլորտ»ով: Ու կ'անտեսենք: Մանաւանդ որ, ինչպէս ըսինք, անցողակի յիշեցինք այս կէտը, բնորոշելու համար, պարզապէս, Դաշնակցական մամուլին լեզուի «խստութեան» գլխաւոր շարժառիթներէն մին:

Երկրորդ,— Բարեգործականը օգտուած է առիթէն, եւ, մեր՝ միակ ճնճղատողի պարագան ջանացած է ցոյց տալ, իր ու իրեն աջակից միջոցներով, որպէս «թշնամական արտայայտութիւն»:

Ու կազմուած է, այսպէս, այն անճիշդ մտայնութիւնը թէ մենք հակառակ ենք Բարեգործականի գոյութեան:

Կայ եւ երրորդ պատճառ մը, որու մասին քիչ կամ գրեթէ բնաւ չի խօսուիր: Բայց, իր գերակշիռ դերը ունի այս սխալ մեկնութեան մէջ:

Ասիկա՝ ճնճղատութեան մասին հայ իրականութեան մէջ գոյութիւն ունեցող ոչ միայն թերի, այլեւ սխալ ըմբռնումն է:

Այս բառը՝ քննադատութիւն՝ հայերէնի մէջ ունի ինքնորոշ յատկութիւն մը, որ [illegible] հրաժեշտութիւնը կը վերցնէ,— քննել եւ դատել:

Այսուհանդերձ, մեր մէջ քննադատութիւնը միայն բացասական իմաստ մը ունի: Այս այսպէս է ոչ միայն մեր հանրային, այլ եւ գրական կեանքին մէջ:

Միւս կողմէ, մեր մէջ կը բացակայի խանդուրժողութիւնը՝ քննադատութեան հանդէպ:

Դեռ չունինք այն յստակ ըմբռնումը թէ որ եւ է գործ, երկ, ձեռնարկ կամ աշխատանք որ հանրային — ընդհանրական է, «անձեռնմխելիութեան» իրաւունքը չի կրնար ունենալ: Այս յըստակ ըմբռնումին պակասն է, բնականաբար, որ ծնունդ կուտայ, նեթակային մօտ — անձ ըլլայ թէ միութիւն — տրամադրութիւն մը, որ գրեթէ միշտ դժգոհանք է կամ անհանդուրժողութիւն:

Ահա պատճառներ, որոնք առիթ են տուած, որ սխալ մեկնուի, ու մանաւանդ սխալ բացատրուի, հանրութեան մէջ, Դաշնակցութեան արդար ու տեղին քննադատութիւնները՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան գործելակերպի մասին,— եւ ոչ թէ նպատակի:

Ամբողջացնելու համար մեր այս բնորոշումը, ստիպուած ենք մատնանշել նաեւ ուրիշ կէտ մը:

Բարեգործականի ղեկավարութիւնը ինքնաշնորհ դիրք մը ունի,— ինքզինքը դրած է հանրութենէն, այս վերջինին օրկաններէն, կազմակերպութիւններէն, նոյնիսկ տեսողութենէն ու ձայնին հասողութենէն վեր:

Այս հոգեբանութիւնը կը բխի, ապահովաբար, իր վարչական — կանոնագրական հիմքերէն: Իրաւական նկատումներով եղած իրաւասութեանց սահմանափակումը նոյնիսկ իր անդամներէն մեծ մասին, ու՝ նոյն պատճառներով՝ տրուած լայն իրաւասութիւնը՝ իր անդամներէն մէկ փոքրաթիւ մասին, այս վերջիններուն — ու — րեմն եւ՝ ղեկավարութեան — մօտ ստեղծած է «զոր ինչ գրեցի՝ գրեցի»ի հոգեբանութիւն մը:

Միութեան ամբողջ կեանքին մէջ, տիրաբար գոյութիւն ունեցած է այս հոգեբանութիւնը: «Լ'էթա սէ մուա»— միշտ այս սառնասրտութեամբ է շարժած Բարեգործականի ղեկավարութիւնը: Ու «գլուխ»ը տեւապէս անտեսած է «մարմին»ը, որ իր լումաները հոսեցնող ժողովուրդը, կամ՝ իրենց տուրքերը կանոնաւոր կերպով վճարող անդամներու զանգուածն է:

Տեսակ մը սակաւապետութիւն, ուրեմն, որ կառավարած է ինքնասատաց մենաշնորհներով, ու չէ հանդուրժած որ ո եւ է մատնանշում ըլլայ իրեն...

Այս հոգեբանութիւնը աւելի շեշտուած է մանաւանդ անով որ, համաձայն իր կողմէ հրատարակուած տեղեկագրի մը, Միութեան համար «դրամը իրաւունքի չափանիշ մըն է», քանի որ «Հ. Բ. Ը. Միութիւնը մասամբ դրամատիրական հաստատութիւն մըն է»:

Պերճախօս է, չէ՞...:

Ընդհատենք, սակայն: Մեր նպատակը չէր խօսիլ ո՛չ իր այս սխալ ըմբռնումին, եւ ոչ ալ առհասարակ Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան միջեւ ստեղծուած թիւրիմացութեան մասին:

Բայց, անհրաժեշտ գտանք ընել այս մէկ քանի բնորոշումները՝ արձագանգ ըլլալէ առաջ այն խիստ քննադատութեանց, զորս կ'ընեն, առնէ մը ի վեր, ռամկավար - ազատական թերթերը:

Իսկ այդ մասին՝ առանձին:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

— oo —

Աթաթիւրքի մահը տեղի ունեցաւ հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9,5ին, բայց ժողովուրդին հաղորդուեցաւ ժամը 11ին:

Յետոյ կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին,— ըսելէ վերջ թէ «Աթաթիւրք կը քնանայ յաւիտենական քունով մը», կ'աւելցնէ թէ «Թուրք ժողովուրդը կորսնցուց իր մեծ ճարտարապետը, իսկ մարդկութիւնը՝ իր ամենամեծ զաւակներէն մին»: Ու վստահութիւն յայտնելով, որ Թուրք ժողովուրդը կապուած է հանրապետական սկզբունքներուն, կը հաղորդէ թէ համաձայն Սահմանադրութեան 33րդ յօդուածին՝ հանրապետութեան նախագահութիւնը փոխանորդաբար կը վարէ Ազգ. Մեծ Ժողովին նախագահը, մինչեւ ընտրութիւն որ տեղի պիտի ունենայ անմիջապէս, համաձայն 34րդ յօդուածին: Ու կը հրաւիրէ ժողովուրդը, բանակը, երիտասարդութիւնը, որ միանան նոր նախագահին՝ քալելու համար դէպի «յաւիտենական Թուրք ազգին յաւիտենական նուաճումները»:

Յաջորդ օրն իսկ նիստ գումարեց Ազգ. Մեծ Ժողովը, Էնկիւրիի մէջ եւ միաձայնութեամբ հանրապետութեան նախագահ ընտրեց Ըսմէթ Ինէօնիւն:

Օտար թերթերու թղթակիցները, իբրեւ թեկնածու, կը յիշատակէին նաեւ Ֆէվզի Չաքմաքը, Ֆէթհի Օքեարը եւ Ճէլալ Պայարը:

Ըսմէթ եւ Ֆէվզի կրօնասէր են եւ Աթաթիւրքի ազատամտութիւնը չունին կրօնական հարցերու մէջ, այնպէս որ նահանջ մը պիտի ըլլար, կ'ըսէին, ընտրել երկուքէն մէկն ու միւսը: Բայց եթէ Ֆէվզի Չաքմաք տրամադրութիւն ցոյց չտուաւ թեկնածութեան համար, որոշ է թէ Ըսմէթ պիտի չներէր եթէ չընտրուէր: Ֆէթհի Օքեար չէր կրնար ընտրուիլ, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ յաջողելու համար պէտք է բանակ ունենալ իր ետեւ: Որով Ըսմէթ միակ ընտրելին էր եւ իր ընտրութեան մէջ գոյութիւն ունի, ան- [illegible]

ԸՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻԻ ԿԵԱՆՔԸ

Ըսմէթ Ինէօնիւ ծնած է 25 Սեպտեմբեր 1884ին, Իզմիրի մէջ: Հայրը դատաւոր էր: 1900ին կը մտնէ զինուորական ասպարէզ: 1910ին կը ղրկուի Եմէն, վերադարձին՝ հազարապետ է արդէն եւ խորհրդական նշանակուած այն պատուիրակութեան, որ կատարեց Պալքանեան պատերազմի հաշտութեան բանակցութիւնները: Ընդհ. պատերազմին, գնդապետի աստիճանով, հրամանատար կը նշանակուի 4րդ, 20րդ եւ 3րդ զօրաբաժիններուն: Զինադադարին՝ խորհրդական պատերազմական նախարարութեան:

30 Մարտ 1920ին, կ'անցնի Էնկիւրի եւ երեսփոխան կ'ընտրուի Ազգ. Մեծ Ժողովին: Յետոյ կը վարէ Ինէօնիւի ճակատամարտը՝ յաղթելով Յոյներուն: 10 Նոյեմբեր 1921ին երկրորդ յաղթանակ մը եւս տանելէ վերջ Ինէօնիւի մէջ, զօրավարի աստիճան կը ստանայ եւ հրամանատար կը նշանակուի արեւմտեան ճակատի ուժերուն մինչեւ Սաքարիոյ յաղթանակը: Յունական բանակներու պարտութենէն վերջ՝ արտաքին գործավար, յետոյ յաջորդաբար նախագահ խաղաղութեան պատուիրակութեան, վարչապետ Թրքական հանրապետական կառավարութեան,— վարչապետութենէ հրաժարեցաւ կարճ շրջան մը եւ տեղը անցաւ Ֆէթհի Օքեար, որ չուտ տապալեցաւ իր «ընդդիմադիր» կուսակցութեան հետ: Ըսմէթ Ինէօնիւ դարձեալ իշխանութեան գլուխ գալով՝ տիրաբար ձեռքն առաւ երկրին ղեկը,— արիւնի մէջ լուաց քրտական նահանգները, պիւտճէն ծանրաբեռնեց երկաթուղի շինելու համար:

Վերջերս հանգստեան կոչուած էր,— կ'ըսէին թէ Աթաթիւրք չուքի մէջ նետած է զինք: Ականջները ծանր կը լսեն:

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն կողմէ ցաւակցական հեռագիրներ կ'ուղղուին Էնկիւրի, Աթաթիւրքի մահուան առթիւ, ինչպէս,— Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահը՝ Ալպէր Լըպրէօն, Անգլիոյ Թագաւորը՝ Ճորճ Զ., Գերմանիոյ առաջնորդը՝ Հիթլէր եւուրիշներ: Միջազգային մամուլը եւս համակրանքով կ'արտայայտուի հանդէպ Աթաթիւրքի յիշատակին: Մասնաւորաբար շատ յուզուած կը թուին Անգլիացիները, որոնք «համակրելի դիկտատոր» կ'անուանեն մեռեալը: «Թայմզ» կ'աւելցնէ թէ Թուրքերը շատ դիւրին չեն կրնար գտնել «այս զարմանալի մարդուն» արժանի յաջորդ մը:

Աթաթիւրքի մարմինը երեք օր պիտի մնայ Պոլսոյ մէջ՝ ցոյց տրուելու համար ժողովուրդին, յետոյ պիտի փոխադրուի Էնկիւրի, ուր տեղի պիտի ունենայ, ամսոյս 20ին, թաղումը: Գերեզմանին տեղը յստակ չէ տակաւին:

«Թան»ի թղթակիցը Լոնտոնէն կ'իմանայ թէ Անգլիոյ Թագաւորը ներկայ պիտի ըլլայ յուղարկաւորութեան:

*** Աթաթիւրքի մահէն երեք վայրկեան վերջ, իր մտերիմներէն Ֆալիհ Ռըֆգը անձնասպանութիւն փորձեց ատրճանակով: Վիճակը ծանր է:

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ վարչապետ Ճէլալ Պայար, ըստ սովորութեան, ներկայացուց իր դահլիճին հրաժարականը, բայց հանրապետութեան նոր նախագահը, Ըսմէթ Ինէօնիւ, դարձեալ իրեն տուաւ դահլիճը կազմելու պաշտօնը: Ճէլալ Պայար կազ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. Էջ)

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ՔԱՇՈՒԵՑԱՆ ԺՈՂ. ՃԱԿԱՏԷՆ

— oo —

Իբրեւ հետեւանք այն խուլ պայքարին, զոր Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը կը մղէր հանդէպ արմատական կուսակցութեան, մասնաւորաբար անոր նախագահին՝ Տալատիէի, ի վերջոյ արմատականները խզեցին իրենց կապը Ժող. Ճակատին հետ:

Հինգշաբթի նիստի հրաւիրուած էր Ժող. Համախմբումի կեդր. կոմիտէն: Կը նախագահէր Վիքթոր Պաշ: Արմատականներէն ներկայ էին Անքսիոնազ եւ Տոմինիք, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութենէն՝ Ժուհօ, Պէլէն, Ռաքամոն, համայնավարներէն՝ Մոնմուսօ, Տիւքլօ, Ֆաժոն, Ֆլորիմոն Պոնթ, ընկերվարականներէն՝ Կրումպախ, Շաթօ, Փազ եւ ուրիշ ներկայացուցիչներ այլ կազմակերպութիւններէ:

Անքսիոնազ յայտարարեց թէ յանուն իր կուսակցութեան՝ բերած է նամակ մը եւ պիտի կարդայ: Համայնավարները ընդդիմացան՝ առարկելով որ անհրաժեշտ էնախ քննել օրակարգի հարցերը: Անքսիոնազ պատասխանեց թէ իրենք եկած են միայն կարդալու համար արմատական կուսակցութեան նամակը եւ չեն կրնար մասնակցիլ Ժող. Համախմբումի կեդր. կոմիտէի վիճաբանութիւններուն:

Ու կարդաց արմատական կուսակցութեան նամակը, որ նախ կը յայտնէր թէ «արմատական կուսակցութիւնը յարած է Ժող. Համախմբումին՝ նպատակ ունենալով պաշտպանել հանրապետութիւնը, գործադրելով ծրագիր մը, որուն գլխաւոր գիծերը չէին տարբերեր արմատական կուսակցութեան վարդապետութենէն», բայց շուտով տեսնուեցաւ որ համայնավար կուսակցութիւնը կը դրժէ գործակցութեան պայմանները: Այսպէս նամակը մէկիկ մէկիկ կը թուէ համայնավարներու բուռն քննադատութիւնները եւ գործունէութիւնը ընդդէմ արմատական կուսակցութեան, իբրեւ «հայրենիքի դաւաճան», «ոճրագործ հանդէպ ազգին», «պատմութեան ամօթը»: Այս ամբաստանութիւններուն տակ, արմատական կուսակցութիւնը կը մերժէ այլեւս նստիլ մէկ սեղանի շուրջ, համայնավարներու հետ, ու կը հեռանայ Ժող. Համախմբումի կազմակերպութենէն:

Նամակը կարդալէ վերջ արմատական ներկայացուցիչները հեռացան անմիջապէս: Նախագահը նիստը [illegible]

Ժող. Համախմբումի կեդր. կոմիտէն կարճ յայտարարութեամբ մը յետոյ հաստատեց թէ արմատական կուսակցութիւնը նամակով մը, կարդացուած 10 Նոյեմբ.ի նիստին մէջ, կը խզէ իր յարաբերութիւնները,— նամակին ընթերցումէն վերջ՝ նիստը փակուած է, որպէսզի Ժող. Համախմբումի անդամ կուսակցութեանց ներկայացուցիչները ժամանակ ունենան նամակը քննելու իրենց կուսակցութեան մէջ:

Երեկոյին, համայնավար կուսակցութիւնը յայտարարութեամբ մը կը մերժէր արմատականներու ամբաստանութիւնները, կը մեղադրէր որ առաջին յարձակումները կատարուած են արմատականներու կողմէ եւ իր հաւատարմութիւնը կը յայտնէր Ժող. Համախմբումի ոգիին, 14 Յուլիսի երդումին:

Ֆրանսայի ելմտական նոր ծրագիրը

Ելմտական նախարար Փօլ Ռէյնօ, պատրաստած ըլլալով իր ելմտական ծրագիրը, երէկ, շաբաթ, ներկայացուց դահլիճի իր պաշտօնակիցներուն քննութեան: Այսօրպիտի հրատարակուի պաշտօնաթերթին մէջ: Դահլիճը գրեթէ ամբողջովին ուրացուցած է Փօլ Ռէյնոյի ծրագիրը, միայն Ա. տը Մոնզին էր կը հակառակէր այն կրճատումներուն, որոնք պիտի կատարուին երկաթուղիներու վարչութեան պիւտճէին մէջ:

Փօլ Ռէյնօ, երկաթուղիներու աշխատաւորներէն պահանջած զոհողութիւններէն զատ, ծրագրած է կրճատել նաեւ նախկին պատերազմիկներու հանգստեան թոշակը,— այսպէս 500 ֆրանք ստանալու իրաւունք ունեցողները հանգստեան պիտի կոչուին ոչ թէ 50էն վերջ, այլ 55էն վերջ, իսկ 1200 ֆրանք ստանալու իրաւունք ունեցողները՝ ոչ թէ 55էն վերջ, այլ 60էն վերջ: Յետոյ շահատուրքը եւս մեծցնելու համար, շահատուրքէ զերծ թողուած գումարը (10,000 ֆրանք) պիտի կրճատուի՝ իջեցնելով հաւանաբար մինչեւ 8000 ֆրանք:

Միւս կողմէ օժանդակութիւն ցոյց պիտի տրուի ազգային ճարտարարուեստին, պիտի վերարժեւորուի ոսկիի պահեստը, նոր համաձայնութիւն մը պիտի կնքուի Պանք տը Ֆրանսի հետ:

Պիտի պաշտպանուին Ֆրանսացիներու առեւտրական շահերը, այսպէս օտար առեւտրականները պիտի ստիպուին«վաճառականի անձնագիր» հանել:

Աշխատանքի ժամերուն մասին եւս մշակուած են բազմաթիւ օրէնքներ,— շաբաթական 40 ժամը պիտի պահուի առանց արգիլելու յաւելուածական ժամով աշխատանքը, որու համար աշխատավարձը պիտի դրուի հարիւրին 10 — 12 աւելի:

Այս ելմտական ծրագիրին գործադրութեան համար պիտի հրատարակուին մօտ երեսուներկու հրովարտակ - օրէնքներ:

— oo —

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ 20րդ տարեդարձը տօնուեցաւ, Ուրբաթ օր, ինչպէս Փարիզի, նոյնպէս գաւառներուն մէջ, մեծ հանդիսութիւններով եւ կարգապահութեամբ: Փարիզի մէջ արեւն ալ ելաւ եւ փայլ տուաւ հանդիսութեանց: Հանրապետութեան նախագահը, շրջապատուած կառավարութեան անդամներէն, գնաց առտուն կանուխ խոնարհելու Անծանօթ Զինուորին դամբանին վրայ, յետոյ սկսաւ զօրանցքը:

ԱՆՈՐ ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

— «Հայրի՛կ, ի՞նչ կ'ընէիր՝ պզտիկ եղած ատենդ, մեզի պէս կը խաղա-յի՞ր, աղուոր խաղալիկներ ունէի՞ր, ո՞ւր էր տունդ, ի՞նչ կ'ընէիր Կաղան-դին...» կը հարցնէինք շատ անգամ-ներ, երբ երես առած՝ իր զուարթու-թենէն եւ պատմելու տրամադրութե-նէն, կը մագլցէինք ամէնքս մէկ ծունկերն ի վեր։

Բայց անիկա շատ բան չէր ըսեր։ Ըսելիք ալ չունէր, որովհետեւ շատ երկար ատենէ ի վեր «պզտիկ» չէր, ընդհակառակն շատ շուտով մեծ մարդ ըլլալու ստիպուած էր։ Եւ կոպերուն ծածկին, միտքին շատ հեռուները ձգե-լով անցեալը, որ դորշ էր յամառ մը-շուշի պէս, ուզելով տեսնել մեր մէջ իր կեանքը սկիզբէն մինչեւ վերջը, աչքերուն խորունկ մէկ ակնարկովը կը դրկէր մեր խարտեաշ գլուխները, եւ ամէն բան այլեւս կը տեսնէր միայն մեր երջանիկ մանկութեան մէջ, որ իր ստեղծումն էր։

Շատ բան չէր ըսեր, ինչ որ ալ ը-նէինք։ Կ'ուզէր որ այնպէս գիտնա-յինք թէ միայն մանկութիւնը կրնար երջանկութիւն ըլլալ, ինչպէս մերը։ Թէ ուրիշ սեւ բաներ չկային աշխարհի վրայ։

×

Ռէթէոս Պէրպէրեանի ընտանիքը ա-նունմէ էր, որոնք Ակնէն առաջին գաղթողները եղած էին դէպի Պոլիս, եւ հաստատուած՝ Խասգիւղի մէջ։ Նշանաւոր Գաղէզ Ամիրան ազգական էր իրեն՝ մօր կողմէ։ Իրաւ է թէ մեր տան մէջ կար Գաղէզ Ամիրային պատ-կերը, երկար ծոպով եւ մինչեւ ա-կանջները իջած փէս մը դրած, որուն կը նայէինք յաճախ, բայց մեր հայրը բնաւ մեզի ըսած չէր թէ անիկա մեր նախահայրն էր։

Ուրիշներէն լսած եմ յետոյ այդ մա-սին։ Ինք անցեալէն բան չէր ըսեր։ Միայն կը դուրգուրար մեր վրայ եւ կը զուարճացնէր մեզ։

Երբ վեց տարեկան էր ինք, հայրը մեռած էր։ Ունէր մայրը, քոյր մը, եղբայր մը, հօրենական տուն մը եւ գիւղը։ Եւ վեց տարեկանէն սկսեալ իր տարիները բաժնուեցան հօրենա-կան տան եւ Խասգիւղի ազգային վար-ժարանին միջեւ։ Կը սիրէր իր աշխա-տանքը եւ մայրը, որուն համար պաշ-տամունք մը ունեցած էր։

Եւ տասնըչորս տարեկանին արդէն ուսուցիչ էր Խասգիւղի Ներսէսեան վարժարանին մէջ։ Ցետոյ տասնըվեց տարեկանին՝ կը մեկնէր Աղեքսանդ-րապոլիս, դարձեալ ուսուցիչ։ Ուրեմն տասնըչորս տարեկանէն ի վեր կ'ու-սուցանէր, եւ տունը կ'ապրեցնէր։

... Եւ իր մասին բոլոր լսածներէս կ'երեւակայեմ թէ անիկա աղջկան պէս ճերմակ մորթով, շատ փափուկ մանչուկ մը եղած է, խարտեաշ գան-գուր մազերով եւ երազուն կապոյտ աչքերով։ Կ'երեւակայեմ թէ անիկա ունեցած չէ երբեք իր հասակակից մանչերուն ըմբոստ շարժումները, մասնակցած չէ անոնց աղմկայոյզ խաղերուն, թէ անիկա, իրիկունը, դպրոցէն վերադարձին՝ իր սիրող սրտին ամբողջ թափովը փարած է վիշտով լեցուն մօրը վզին եւ ջանա-ցած է երջանկացնել զայն՝ կրցածին չափ։ Ու յետոյ, երբ մութը կ'իջնէր Ոսկեղջիւրի ջուրերուն վրայ, արդէն իսկ խորհուրդով լեցուն գլուխը հա-կած՝ մոմին լոյսին տակ, անդիմադ-ցաբար, պատրաստած է եւ ձեւ տը-ւած իր մէջ շատ շուտով տիրապետե-լու կոչուած ապագայ մարդուն։

Բայց սակէ զատ, եւ անիկա ինք կ'ը-սէր մեզի, կիրակի օրերը, երբ ամ-բողջ պատարագի արարողութիւնը կ'երգէր մեզի հետ՝ մեր սենեակին անկիւնը պատրաստուած վարագոյրով եւ մոմերով պզտիկ խորանի մը առ-ջեւ, թէ տղայութեան օրերէն սկսեալ միշտ մեծ հաւատքով եւ սէրով գացած էր եկեղեցի։ Շատ գեղեցիկ ձայն մը ունէր եւ փնտռուած երգիչն եղած է իր թաղին եկեղեցիին եւ շատ կիրա-կիներ կամ մեծ տօներուն, տարուած է ուրիշ հեռաւոր թաղեր, երգելու ե-կեղեցիներուն մէջ։ Մանկական օրե-րու եկեղեցիի մթնոլորտէն առած միսթիք դրոշմը պահած էր մինչեւ վերջը, երբ այդ օրերուն հաւատքովը կ'երգէր մեզի հետ, մեր փոքրիկ խո-րանին առջեւ։

Եւ կը պատմէր նաեւ թէ յաճախ մե-ռելական թաղումներու ալ կը տանէին զինքը։ Եւ զգեստաւորուած՝ երկար շապիկով մը, որու վրայ սեւ խաչ մը կար, իսկ ձեռքին մէջ՝ երկար մոմ մը, երգելով կը քալէր անծանօթ դագաղի մը եւեւէն, եւ անիկա բացառիկ ձե-ւով մը զգայուն պզտիկ տղու իր յիշո-ղութիւններուն մէջ, մասնաւոր ան-կիւն մը չինած էր։

Տակաւին կը տեսնեմ զինքը, մեր սենեակի անկիւնի խորշին մէջ շին-ուած փոքրիկ խորանին առջեւ, ճա-կատը եւ աչքերը լուսաւորուած այն-տեղ վառող բարակ մոմերէն, որ կ'երգէ իր տղայ օրերուն հաւատքո-վը ...։

×

Պոլիս գտնուած վերջին տարինե-րուս, օր մը, գացեր էի Խասգիւղ, այ-ցելելու իր ծնած տունը։ Դժուար չե-ղաւ գտնելը։ Եկեղեցին հարցուցի, եւ մէկը առաւ տարաւ զիս հոն։ Եկեղե-ցիին եւ դպրոցին մօտիկ էր տունը, վերելքի մը վրայ նեղ փողոց մը, տու-նին դիմացը պատով մը։ Հիմակ ու-րիշներ կային հոն։ Տունը փոխած է-ին, վրան յարկեր աւելցուցած, եւ ներկած։

Զարմացան տեսնելով յանկարծ ի-րենց տան առաջ անծանօթ աղջիկ մը, որ անյագ աչքերով կը նայէր նեղ փո-ղոցն ի վար, ու կը զննէր կարօտագին աչքերով տունին պատուհանները, պատերը ու քարերը։

Որովհետեւ որքան ալ տարիները անցած էին, եւ նոր բնակիչները գրե-թէ անճանաչելի դարձուցած էին հօրս մանկութեան տունը, գիտէի, սակայն, որ այդ տան հիմերուն վրայ եւ պա-տերուն քարերուն ետին ծնած ու մեծ-ցած էր ան։

Ես յամառ տեսիլքի մը պէս այնտեղ կը տեսնէի սիրելի պատկերը խորհր-դաւոր ճակատով, կապոյտ եւ երա-զուն աչքերով փոքրիկ տղու մը, որ մեռած է հիմա։

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւննե-րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ

Շաւարշ Նարդունի իր խմբագրած «ՀԱՅ ԲՈՅԺ» ամսաթերթի Սեպտեմ-բերի թիւին մէջ ունի շատ շահեկան յօդուած մը «Հիւանդութիւն չէ՞ մի-թէ սիրահարութիւնը» վերնագրով։ Այս առթիւ կասթոն Պէսէթի «Հիպ-պոկրատ» անուն գործէն կ'ընէ մէջ-բերում մը։ Այդ մասը կ'արտագրենք, փոքրիկ կրճատումներով.

— «Մակեդոնիոյ թագաւորը, Պեր-տիկկաս Բ., հոգեկան ծանր տագնա-պի մը ենթարկուած էր երեք տարիէ ի վեր։ Խորհրդակցութեան կանչուեցան օրուան մեծագոյն բժիշկները,— չկր-ցա՛ն դարմանել։ Ի վերջոյ եկաւ Մեծն Հիպպոկրատը։ Երկար քննեց, օրերով հետեւեցաւ հիւանդին շարժումնե-րուն։ Հիպպոկրատ չէր բաժնուեր իր հիւանդէն։ Պատմել կուտար մանկու-թիւնը, պատանեկութեան շրջանի խա-ղերը, խաղընկերներու հետ յարաբե-րութիւնները, մանաւանդ երազները։ Հիպպոկրատի հարցումին պատաս-խանելով՝ Պերտիկկաս ըսաւ թէ, երա-զին մէջ, մերթ մինակ կը տեսնէր հայ-րը, մերթ հարճին հետ նստած քով քո-վի։ Փիլա կը կոչուէր հարճը, գեղա-նի աղջիկ մը, զոր հայրը հարճ ըրած էր իրեն՝ 14 տարեկանին։ Պերտիկկաս միասին մեծցած էր աղջկան հետ։ Փի-լա 19 տարեկան էր երբ մեռաւ Պեր-տիկկասի հայրը։ Փիլա հասած էր իր գեղեցկութեան լրումին ու կը ճառա-գայթէր աստուածուհիի մը նման։ Հիպպոկրատ լուծեց թագաւորին ե-րազին գաղտնիքը, գտաւ անոր հոգե-կան տագնապին պատճառը։ Եւ ըսաւ Պերտիկկասի.— դուն սիրահարուած ես հօրդ հարճին։ Պերտիկկաս, յա-ջորդ առտու, խոստովանեցաւ թէ ճի՛շդ կը մտածէր Հիպպոկրատ։ Պեր-տիկկաս Բ. ամուսնացաւ իր հօրը հար-ճին հետ եւ բժշկուեցաւ տարիներէ ի վեր իր կրած տառապանքէն։»

Դարեր ու դարեր անցած են Հիպ-պոկրատի ու Պերտիկկասի ժամանա-կէն ի վեր։ Հիմա ալ սակայն սիրահա-րութիւնը հիւանդութիւն մըն է։ Սա տարբերութեամբ որ երկուքն ալ զար-գացած են։ Սիրահարութիւնն ալ մեծ-ցած է, հիւանդութիւնն ալ։ Սիրահա-րութիւնը աշխարհակալութեան կամ աշխարհակալութեան սահմաններին հասած է ու հիւանդութիւնը համաճա-րակի մը փոխուած է։ Հիմա ալ թա-գաւորներ, տիկտատորներ, կառա-վարական պետեր կը սիրահարուին, նման Պերտիկկասի, սակայն ոչ հար-ճի մը կամ աղխճի մը։ Կը սիրահար-ուին այլ բաներու, ընդարձակ բանե-րու, բարեբեր, ադգօգուտ բաներու։ Այնպիսի բաներու որոնց մէջ հարիւր հազարներով գեղեցիկ Փիլաներ, Լո-լաներ, Քոլաներ կան։ Ներկայ ժամա-նակներու իշխանաւորի մը համար Փիլան ի՛նչ է որ՝ անոր սիրահարուի։ Մէկ հրաման ու արդէն Փիլաները փիլաւի առատութեամբ կ'ունենայ, ուզածին չափ, ուզածին պէս, ուզած ատեն, ունենալու համար հում հում, իւղոտ եղինձով։

Հիպպոկրատի չուչորթը ունեցող բը-ժիշկ մը՝ Տոքթ. Միլ Պէյքըր, անցեալ օր, սրճարանի մը մէջ, երբ շրջապատ-ուած էր քանի մը ծանօթներով, կ'ը-սէր.

— Եւրոպական մեծ պետութեան մը պետը հիւանդ է քանզի բուռն կերպով սիրահարուած է գեղեցիկ կնոջ մը որ կը գտնուի իր սահմաններէն դուրս։ Շէֆը իր հիւանդութեան մէջ յաճախ կ'ունենայ կատաղութեան նոպաներ ու կը գոռայ, կը պոռայ, կը փրփրի։ Վագրի մը նման կը բանայ բերանը ու ամէն ինչ յօշոտել ու կլլել կ'ուզէ։ Սիրահարութեան մէջ ոմանք կ'ա-պուշնան, ուրիշներ կը վերանան, կան ալ որ բարկութեան մոլուցքէ կը բռ-նուին։ Կ'ըլլան ջիղերու դորդեան հանգոյց մը։ Մեր ըսած շէֆը այս վերջին տեսակէն հիւանդ սիրահար-ուած մըն է։ Անիկա իր առաջին սէրը չէ, հաւանաբար ոչ ալ վերջինը։ Ա-ռաջին անգամ սիրահարուած էր Օր. Սարէ անուն կոյսի մը։ Տիրացաւ, պահ մը հանդարտեցաւ ու մանաւանդ հանդարտեցուց։ Կարծեցինք որ բուժ-ուած է վերջնականապէս։ Սխալ։ Քիչ վերջ սիրահարուեցաւ Օր. Հրէն ա-նուն պոչ խաղցնող աղջկան։ Ամէն ոք կարծեց որ Օր. Հրենի հետ ըլլալով պիտի փրկուի սիրային հիւանդութե-նէն։ Սխալ։ Շրջան մը յետոյ սիրա-հարուեցաւ Օր. Օթ Րիչին։ Ան ալ ձեռք անցուց։ Հազիւ քանի մը ամիս էր անցած երբ մոլեգին սիրով մը կապ ունեցաւ Օր. Էթին։ Վայելեց, յագեցաւ։ Հիմա սակայն նորէն սիրա-հարուած է։ Այս անգամ այրի կնոջ մը որ կայտառ պատառ մըն է։ Հա-րուստ ու գեղանի։ Համակ ծիծ :կաթ-նաստ։ Կը բնակի Սեւ ծովու ափե-րուն վրայ։ Անունը Մատամ Ուքրա-նիա։

Մէկը ըսաւ.

— Բայց անիկա կնիկ չէ, երկիր է...

— Դիւցաբանութեան մէջ երկիրները կը ներկայացուէին աստուածուհին-րով։ Մեր արդի կառավարական պե-տերն ալ իրրեւ հեթանոսներ՝ կը սի-րահարուին երկիր-կիներու։

— Բայց այդ երկիր-կիները հայր, ամուսին, տէր չունի՞ն...

— Ասպետականութիւնը աղջիկ, կը-նիկ փախցնելուն կամ յափշտակելուն մէջ է։ Որքան խեղճ ու տափակ պէտք է ըլլայ երկրի մը պետը որ երթայ ու ըսէ՝ էգի մը տիրոջը.— Աստուծոյ կամքով, եկած եմ խնդրել ձեր օրիորդ աղջկան ձեռքը։ Ասանկ մէկուն ոչ ոք կնիկ չի տար։ Քաջ ասպետ եղողը կի-նը կը դրկէ, կը նետէ իր ձիուն քամա-կը ու կը մերկացնէ... սուրը։

— Դեռ ուրիշ սիրահարեալ կառա-վարական պետեր ալ կա՞ն...

— Ուզածիդ չափ։ Ուրիշ մը կայ որ սիրահարեալ էր Հաբէշ կնոջ մը։ Ա-ռաւ։ Հիմա նորէն աչքը դուրսն է։ Սիրահարուած է Օրիորդ Անա Տոլու-եանին։

— Կը մաղթեմ որ հասնի իր մուրա-ձին։

— Ասիոյ ծայրն ալ պետ մը կայ որ սիրահարուած է Տիկին Զինաստանին։ Այնքանխելայեղ սիրով մը վառուած է որ կը փափաքի խածնել, կրծել, մի-սերը մոս մոռ ընել, վերջապէս հում հում ուտել իր տարփուհին։

Ուրիշ մը ըսաւ.

— Զըսէ՞ք որ աշխարհ ամբողջ սի-րահարութեան մէջ է, ի՛նչ անոյշ հի-ւանդութիւն։ Եւ տակաւին տխմար-ներ կան որոնք կը պնդեն թէ վրէժն է աշխարհը ղեկավարողը։ Ցիսուսի քա-րոզած սիրահարութեան եւ սիրոյ թա-գաւորութիւնը եկած է եւ չատեր լուր չունին։

Բժիշկը ըսաւ.

Բոլոր կառավարական պետերը փոխուած են սիրահարներու։ Մակե-դոնիոյ թագաւոր Պերտիկկաս Բ.ի սիրահարութիւնը մանկական խաղ մըն է անշուշտ, բաղդատմամբ մեր ներկայ իշխանաւորներուն կայծար-ձակ, բոցավառ եւ հրաշունչ սէրե-րուն։ Պերտիկկաս ամուսնացեր է եւ քանի մը չարաթէն խաղաղեր է իր սրտին ալեկոծ կրակը. քանի մը ա-միսէն ալ կրակը մարեր է ու դադրեր է ըլլալէ սիրահար։ Մինչդեռ մեր նոր սիրահարները կը սիրեն, կը տիրա-նան ու քանի մը ամիս վերջ նոր եւ ա-ւելի ուժեղ սիրով մը կը բռնկին, հը-րաբուխի նման, մնալով հոգիով միշտ երիտասարդ, միշտ սիրավառ, միշտ յանձնառու տառապանքի եւ զոհողու-թեանց, միշտ պատրաստ հերոսն նե-տերու, մարտիրոսութեանց եւ հերո-սութեանց։

Ամէնքս ոտքի ելանք եւ աղաղակե-ցինք.

— Կեցցե՛ն կրակէ նոր սէրերը...

— Կեցցե՛ն սիրող իշխանաւորները...

— Կեցցե՛ն սիրոյ թագաւորութիւն-ները...

— Անկցի՛ն անսէր պետերը եւ ան-սէր ազգերը։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

«ՏԱՏՐԱԳՈՄԻ ՀԱՐՍ»ԻՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

« Համազգային»ի Փարիզի վարչու-թեան սարքած «Տատրագոմի Հարս»ի դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ շատ խանդավառ մթնոլորտի մէջ։ Բարե-գործականի կոկիկ սրահը լեփ-լե-ցուն էր երկսեռ բազմութեամբ այն չափով, որ հանդիսականների մէկ ըղ-դալի մասը ոտքի վրայ մնաց կանգ-նած։

Համազգայինի Փարիզի վարչութիւ-նը, ինչպէս լսեցի, որոշել է նման հաւաքոյթների համար վարձել աւելի յարմար սրահ։

Նախ դատական մարմնի նախագահը ընկեր Ս. Վրացեան համառօտ կեր-պով տուաւ «Տատրագոմի Հարս»ի բովանդակութիւնը, եւ ապա հար-ցումներ ուղղեց ամբաստանեալ Ցո-վանին (Ռ. Զարդարեան), իր կնոջը սպանելու մասին։ Ցովանը խոստովա-նեց որ ինքն է սպանել իր կնոջը, իր ընկերների որոշումով, կինը՝ Սանան, մի Քրդի հետ ապօրէն կենակցելու պատճառով։ Թէեւ ինքը սիրում էր իր կնոջը, բայց որպէս ֆէտայի չէր կա-րող չգործադրել իր ընկերների վճի-ռը։

Աւագ-դատախազը (ընկեր Ա. Հա-նըմեան) խնամուած մեղադրական ճառ կարդաց «Տատրագոմի Հարսը» գրքից բաւականին մէջբերումներով՝ Ցովանի ծանր մեղսակցութիւնը ապա-ցուցանելու համար։ Միեւնոյն ժամա-նակ թէ աւագ-դատախազին եւ թէ Սանայի պաշտպան-փաստաբանին (ընկեր Վ. Իշխանեան) վիճակուած էր Քրդի հետ Սանայի ապօրէն կենակ-ցութիւնը արդարացնելու միտումով գործ ընել իրենց իրաւագիտական եւ հռետորական կարողութիւնները։

Ամբաստանեալ Ցովանի պաշտպան-փաստաբանը (Տոքթ. Հրաչ Զարդար-եան) քաջ ծանօթ լինելով նախապա-տերազմեան շրջանի հայկական գա-ւառների ընտանեկան նահապետական մաքուր բարքերին՝ իրեն դժուար չէր աւելի պերճախօս փաստարկութիւն-ներով ապացուցանել մանաւանդ Տարօնի աշխարհում ասկից երեսուն տարի առաջ տիրող խառնակ ուան-դական սովորութիւնները եւ զարմանալի հանդէպ կատարած սրբազան պարտականութիւնները։

Եւ խնդրեց չշփոթել Փարիզի այժմ-եան բարքերի հետ։

Թէ աւագ-դատախազի եւ թէ զոյգ պաշտպան-փաստաբանների ճառերը ներկաները լսեցին շատ մեծ հետա-քրքրութեամբ, մերթ ընդ մերթ վար-ձատրելով բուռն ծափահարութիւննե-րով։

Ապա դատարանի նախագահը խօսք ուղղելով ժիւրիի անդամներին՝ բա-ցատրեց այս դատական խնդրի առթիւ իրենց կատարելիք պարտականութիւն-ները, ժիւրիի քննութեանը առաջա-դրելով Սանայի սպանութեան առթիւ մի քանի գրաւոր հարցումներ, իւրա-քանչիւր հարցին «այո» կամ «ոչ» պա-տասխանելու համար։

Մինչ ժիւրիի անդամները առանձ-նացած կը խորհրդակցին իրար հետ դատարանի կողմից իրենց տրուած հարցումներին պատասխանելու հա-մար, մենք մէկ անգամ եւս միասին կարդանք այդ դատավարութեանը նիւթ կազմող՝ մեր Սասունցի ֆէտա-յիներից մէկի՝ Ցովանի սիրային ող-բերգութեան իրական պատմութեանը վերաբերեալ ընկեր Ռուբէնի հիանալի յուշերի այդ հատուածը (տես վարը), որ Կոստան Զարեանին ներշնչել է գը-րելու «Տատրագոմի Հարսը» խորա-գրով գեղեցիկ բանաստեղծութիւնը, որ լոյս է տեսել առանձին գրքով. նը-ւիրուած ընկեր Ա. Ահարոնեանին։

Ժիւրին քննելով իրեն առաջադր-ուած հարցումները, տուաւ իր պա-տասխանները, որոնց հիման վրայ դատարանը անպարտ արձակեց Ցովա-նին, ինչ որ ներկաներից շատերի կող-մից ընդունուեց բուռն ծափերով։

Դատական վճռից դժգոհ մնաց ա-ւագ-դատախազը, կնասպան Ցովա-նին գոնէ թեթեւ պատժի չենթարկե-լու համար։

Դատական մարմնի նախագահ՝ ըն-կեր Ս. Վրացեան նկատելով հանդի-սականների ցոյց տուած կենդանի հե-տաքրքրութիւնը, դատավարութիւնը վերջացած յայտարարելով՝ առաջար-կեց ցանկացողներին արտայայտուել այս գրական դատավարութեանը նիւթ ծառայած խնդրի մասին։ Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեանը դատապարտեց ըս-պանութեան հեղինակներին։

Ընկեր Աշոտ Իսահակեանը առարկե-լով Հ. Սահակին հարց տուաւ, թէ ին-չո՛ւ պետութիւնը իրաւունք ունի մարդկանց մահուան դատապարտե-լու, իսկ քաղաքական կուսակցութիւ-նը՝ ոչ։

Պ. Տ. Բուդաղեանը պատմեց թէ ինչպէս 1920ին մի հայ կին դիմել է Բաքուի Հայ Հոգեւոր իշխանութեանը ապահարզան խնդրելով, այն պատճա-ռով որ թէեւ եօթը տարի էր ինչ ա-մուսնացած էր, բայց դեռ կոյս էր, ինչ որ հաստատուելով բժշկական քն-նութեամբ՝ ընթացք էին տուել իր խնդրանքին։ Եթէ Բաքուի պէս խոշոր քաղաքի ապականուած բարքերի մթ-նոլորտում կարելի էր եօթը տարի կոյս մնալ, ամուսնացած լինելով հանդերձ, ինչու չէր կարելի Տարօնի պէս նահապետական գաւառում իր կրքերը զսպել։ Եւ Սանայի վարմուն-քը՝ դատապարտելի։

Ժողովը փակելուց առաջ ընկեր Ս. Վրացեան բոլորի կարծիքը հօչափելու համար քուէարկութեան դրաւ Ցովա-

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊԹԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԼԵԱՆ

Երկրորդ թնդանօթ մը որոտաց, բայց ոչ առաջինին չափ լաւ նշան առ-նուած, սուլելով անցաւ մեր ձախ ուղ-ղութեամբ եւ առանց պայթելու ինկաւ անտառին մէջ։ Անոր հետեւեցաւ եր-րորդ մը, չորրորդ մը. ամենավերջի-նը պայթեցաւ։ Արդարեւ այսքանը շատ իսկ էր պահուըտող գաղթականի մը մար։ Ու տեսանք որ խեղճը կծկտած տեղէն վեր ցատկելով խե-լագարի մը նման եւ ուղղութիւնը կոր-սնցուցած հոս հոն կը վազվզէր, գը-լուխը թեւերուն մէջ առած։

— Խեղճ մարդը վիրաւորուա՞ծ է արդեօք, հարցուցի ես։ Ֆրէտ սակայն ան չլսեց ճաթեցաւ։

— Մարտիրոս անստո՛ւնն է, ըսաւ խնդալով։ Փիթըր Միզըլը։ Աստուա-ծու՛ն զիպուած։

Մեր կենդանիները անոր կողմը քը-շեցինք։ Արդարեւ Փիթըրն էր, որ աչ-քերը խուփ կը վազվզէր։ Զինքը կե-ցուցած ատեննիս կը ճչար։ Մեր եր-կու ջորիներուն միջեւ տեղաւորեցինք եւ փոկերը իր ձեռքը տուինք. չէր խօ-սեր. միայն կը տքար։ Երկու ջորինե-րուն միջեւ գտնուիլը իրեն այնպէս խորհիլ կուտար թէ՝ թնդանօթի հար-ուածներէն պիտի կարենար պաշտ-պանուիլ։ Եւ որովհետեւ աճապարելու պատճառ մը չունէինք, դանդաղ դը-նացքով յառաջացանք, այսպէսով մի-ջոց տալու համար որ իր ջիղերը հան-դարտին։

Դարձեալ միեւնոյն քաղցրաբարոյ Փիթըր Միզըլն էր ան. իր երիտասարդ կեանքին մէջ մէկ նորութիւնմիայն ա-ւելցած էր։

Ու մինչ մեր ջորիներուն միջեւ գին-քը կը քաշքշէինք, Ֆրէտ հարցուց.

— Հոդ ի՞նչ կ'ընէիր, Միզըլ։

— Ան կը փնտռէի։

— Ո՞վ։

— Մակա Ժախը։

Ֆրէտ իր զսպուած խնդուքին մէջ կենդանիին փորին զարկաւ. ջորին խրտչելով սկսաւ ջղայնացուցիչ շար-ժումներ ընել, եւ խեղճ Միզըլը սար-սափէն սկսաւ վազել։ Երբ զինք հան-դարտեցուցինք, ըսաւ հառաչելով.

— Մէկը պէտք է փրկէ այս աղջի-կը։ Ո՞վ կրնայ ընել այդ բանը. ո՞վ կայ ուրիշ։

— Մինակ դուն կաս ատոր համար, համաձայնեցաւ Ֆրէտ։

— Ուրախ եմ որ ինծի հետ համա-ձայն էք։ Դուք գոնէ այդ մեծ առա-քինութիւնը ունիք, պարոն Ֆրէտ։ Գիտէք որ այդ աղջիկը մարդասպան մը կրնայ ըլլալ։ Այո՛, ան փորձեց Բուսթէմ Խանը սպաննել։ Բուսթէմ Խանը կախուելու արժանի է, որովհե-տեւ չար մէկն է. սեւամորթ անպի-տան մը։ Բայց աղջիկը պէտք չէ որ իր թեւերը արիւնոտէ. ո՛չ, ո՛չ։

— Ինչո՞ւ համար Մական զայն չըս-պաննեց, հարցուց Ֆրէտ։ Վերջին վայրկեանին ատկէ պժգա՞ց արդեօք։

— Ո՛չ։ Կը ցաւիմ ոչ ըսելուս։ Տա-կաւին Աստուածսիրութիւն չունի ան։ Բայց ատ ալ պիտի ըլլայ։ Պիտի զղջ-ջայ։ Ատոր համար պիտի աշխատիմ։ Մարդասպանութեան գործելը ես ար-գիլեցի անոր. բայց զիս պիտի սպան-նէր, եթէ Գադիկ անոր բազուկէն չբռ-նէր. եւ որպէս պատիժ՝ հրամայեց որ, առտու, կէսօր եւ իրիկուն, օրը երեք անգամ քարոզեմ անոր։ Ուստի պատեհութիւնը ստեղծուած էր ինծի համար։ Գնչու կիներու պահակա-խումբ մը դրուած է, տեսնելու հա-մար թէ հրամաններուս կը հպատակի՞ թէ ոչ։

— Շարունակէ՛, ըսաւ Ֆրէտ։ Ցե-տոյ ի՞նչ պատահեցաւ։

— Փախաւ եւ կոխը գիտելու հա-մար վար վազեց։

— Ինչո՞ւ հետեւեցար անոր։ Զվախ-ցա՞ր։

— Ո՛հ, պարոն Ֆրէտ. եթէ գիտ-նա՛ք։ Եւ սակայն զինքը փնտռելու ներքին մղում մը զգացի։ Զեմ կրնար տեսողութենէս հեռու պահել զայն։

— Ինչո՞ւ։ Ան ինքզինքը պաշտպա-նելու ի վիճակի է։

— Ո՛հ, չեմ կրնար թողուլ զինքը որ առկար գտնուի։ Պիտի դարձնեմ այդ տկարութիւնը։ Ինծի այնպէս կը թուի որ Գադիկը կը փնտռէ։

— Լաւ. ինչո՞ւ չէ։

— Ո՛հ, պարոն Ֆրէտ. ըսէք ինծի, կ'աղաչե՛մ։ Դուք կրնաք գիտնալ. դուք որ այնչափ անսատուած մէկն էք։ Ինչպէ՞ս են իր յարաբերութիւննե-րը Գադիկին հետ։ Անոնց միջեւ... որ-եւէ տկարութեան յարաբերութիւն գոյութիւն ունի՞։

— Ի՞նչպէս կրնամ գիտնալ ես։ Ան գնչուհի մըն է, մինչ Գադիկ պատուա-կան կիսավայրենի մը։ Անիկա քեզ ի՞նչ բանով կը հետաքրքրէ։

— Ո՛հ, ատոր չեմ կրնար համդուր-ժել։ Եթէ գիտնամ որ ճիշդ է, սիրտս պիտի պայթի։

— Ուրեմն ինչո՞ւ կը մտածես այդ մասին։

— Զեմ կրնար։ Կը սիրեմ զինքը։ Ո՛հ, զինքը կը սիրեմ, պարոն Ֆրէտ։ Կեանքիս ամբողջ տեւողութեան ուրիշ ոեւէ կին սիրած չեմ։ Եթէ Գադիկին հետ մեղապարտ յարաբերութեան մէջ գտնուիլն իմանամ, սիրտս պիտի պայ-թի։ Ո՛հ, ինչ պիտի ընեմ. ի՛նչ պիտի ընեմ։ Կը սիրե՛մ զինքը։ Ի՞նչ պիտի ընեմ։

— Զինքը կը սիրե՛ս, ըսաւ Ֆրէտ մտքով զուարճանալիք բաներ փնտռելով։ Այն ատեն սէրդ ցոյց տուր եթէ զինքը իրապէս կը սիրես, ըլլալ եւ ուժեղ սէր։

— Պիտի ուզէի՞ք ինծի օգնել, պա-րոն Ֆրէտ։ Կը տեսնէք որ անընտել եմ, ու վայրի։ Մինչեւ ես դերձա-կուհիի մը հետ անգամ սիրահարու-թիւն չեմ ունեցած։ Ինծի պիտի օգ-նէ՞ք։

— Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ. պատաս-խանեց Ֆրէտ, խնդուքը զսպելով։ Ես կը վստահացնեմ Մակային հետամուտ ըլլալ, եթէ բաւականաչափ քաջու-թիւն ցուցնես։ Մատանի մը ունի՞ս։

Փիթըր Միզըլ ոսկեայ մատանի հանեց, որուն մաշած երեւոյթը անոր յիշեցուց սպաննուած քիւրտ փամփուշտի տոպրակին մէջէն հան-ուած մատին մատանին։ Թերեւս Միզըլ զայն գնած էր. բայց այդ մասին ո՛չ Ֆրէտ եւ ոչ ալ ես արտայայտուե-ցանք։

(Շար.)

…ՏՍՈՒԹԻՒՆ

HEINZ JOLLES … ANTONIO JANIGRO

…յաջորդական ունկնդրու-
…ընթացքին՝ յայտնի դաշ-
…Հէնց Եօլլէս եւ թաւջութա-
…Անթոնիօ Ժանիկրօ՝ Շոփէնի
… մէջ, Փարիզ, տուին Պէթհո-
… երկու գործիքներուն հա-
…ելեանական ամբողջական գործը:

… անծանօթ մը չէ Հայերուս,
… կը յիշէն իր դաշնակի ուշա-
… ընկերակցութիւնը մեր մեծա-
… երիտասարդ ջութակահա-
… Ֆ. Աղաջարեանի նուագահան-
…ներուն:

…ակի արդի վարպետներէն մէկն
… եւ իր տուած մասնաւոր նուա-
…ւանդները արժեցուցած են իր
… եւ միանգամայն ուժեղ նկարա-
… միացած կատարեալ թէքնիքի
…արժէքներուն:

…ստասէքներուս համար հաճելի
…թիւնը եղաւ թաւջութակահար
…իօ Ժանիկրոյի յայտնութիւնը:
…ակիլէ եւ շատ երիտասարդ ի-
… արուեստագէտը աշակերտն է
… մեր մեծանուն արուեստագէտ
…ուցիչ թաւջութակահար Ալեք-
…անի, «որուն կը պարտիմ ինչ որ
… եւ եղած եմ այսօր», ինչպէս
…յայտարարէր ինծի, անցեալ գի-
… իր մեծապէս գնահատելի ունկն-
…թիւնն եւ ետքը:

…ողջոյս չունիմ որ քանի մը տա-
…, համաշխարհային գեղարուես-
… կեդրոններուն մէջ, իր փառ-
…ն պիտի պարզնէ նաեւ մեր
…յրենակիցին անդուլական ու-
…ի համբաւը:

…երիտասարդ թաւջութակահարը օժ-
… է այն բոլոր տաղանդներով, ո-
… անհրաժեշտ են իսկական երա-
… մը:

…ուհի չորս տարի է որ ձեռնարկած
…համերգներ տալու, ունի
… ինքնավստահութիւն, եւ
… մաքրութիւն, իր կնանոցը
… ուշագրաւ ճշդրտութեամբ,
…թեամբ եւ շնորհով, ուր կը նը-
… Ալեքսանեանի դպրոցը:

Ժանիկրօ ունի աղուոր հնչականու-
…, եւ գործիքը իր վարպետ մատ-

ներուն տակ գիտէ տալ խոր ու թաւ
ուժեղէն մինչեւ նուրբ եւ թաւշային
հնչաները:

Պէթհովէնի գեղակերտ եւ զուռա-
ւեղ հինգ սոնաթները եւ երեսուն եւ
մէկ վարիասիոնները առիթ տուին որ
երկու արուեստագէտները, միատարր
եւ ներդաշնակ զոյգ մը, արժեցնեն ի-
րենքզիրենք՝ իրենց բովանդակ տարո-
ղութեամբ, տրուած ըլլալով՝ որ ա-
նոնց մէջ յաճախ դաշնակը կը տիրա-
պետէ իր բաժիններով, եւ որոնց ըն-
թացքին կրցանք անգամ մըն ալ գնա-
հատել Եօլլէսի հիանալի խաղը եւ տի-
րական արուեստը:

Անշուշտ, իր կոլուածին մէջ, Ժա-
նիկրօ դեռ չի կրնար հաւասարիլ Եօլ-
լէսի — ինչ որ դժալի եղաւ երբեմն —
խորունկ գիտութեան եւ արտայայ-
տութեան բացառիկ նրբութիւննե-
րուն:

Անշուշտ դղայնականութեան սահ-
մանները դեռ բաց կը մնան որոշ չա-
փով, բայց որոնք պիտի գրաւէ հետ-
զհետէ տարիներու փորձառութեան եւ
ապրումներու ընթացքին: Սակայն
այնպէս՝ ինչպէս կը ներկայանայ Ժա-
նիկրօ՝ այսօր, արդէն նշանակած է
իր տեղը, թաւջութակի հաղուագիւտ
վարպետներու շարքին մէջ:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

Յ. Գ.— Կը տեղեկանամ թէ Ֆ. Ա-
ղաջարեան եւ Եօլլէս մտադիր են մօ-
տերս մեկնիլ, քանի մը երաժիշտնե-
րու հետ, Ֆրանսայի հարաւային շըր-
ջանները, Մարսէյլ, Ավինեոն, եւն.:
Առիթ մը՝ մեր հայրենակիցներուն,
ծափահարելու հայ վիրթիւոզը: Հ.Ա.

…լամ Սանայի միզայացութեան խն-
…, եւ քուէարկութիւնից յետոյ,
… կառավարել ընկեր Վրացեանը
… նկատից, այրերի մեծամասնու-
… Ցովանին արդարացրին, իսկ
… մեծամասնութիւնը՝ Սանա-

…ցուած մթնոլորտի մէջ թէեւ ժո-
… վերջացաւ, բայց շատերը խոժ-
…երի բաժանուած չարունակեցին
… տաք վիճաբանել այս հետաքրք-
… հարցի շուրջը:

ԲԵՆՕ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԱՐՕՏ ԶՕՐԱՆՈՑՆԵՐՈՒ

— oo —

Թաղցրանոյշ, հրավառ, յանկարծ ձայն մը նուագի
Օդը նեղքեց, հասաւ ինծ՝ ինչպէս նիզակ մը տաքցած:
Ամբողջն տես լուռ, անվերջ, գետի մը պէս կը հոսի,
Կը հետեւի խանդավառ, եղանակին մեղմ ու ցած:

Հիմակ ես ալ անոնց պէս քայլ կը նետեմ անհամբեր,
Կը դիտեմ լուռ հեռուէն փրթող ստուերն զօրանցքին:
Զօրավարը էն առաջ, ու զինուորնե՛ր, զինուորներ,
Կուգան կ'անցնին իրենց վեհ դրօշակով միասին:

Սրտիս մէջէն այդ պահուն անցաւ կայծակ մ'իրեղէն
Ու մկրատեց ակամայ բոլոր ջիղերն իմ կեանքիս,
Աչքերս յանկարծ մթնեցին, դողաց մարմինս ալ հիմէն,
Ինչպէս լապտեր մը առկախ որ պիտ' իյնայ կը խորհիս:

Ըմբոստութի՛ւն սրբազան,— անզուսպ բողոք մ'հրավառ,
Կուրծքիս մէջէն, շրթներէս, դուրս սահեցաւ վերջապէս:
Ըսէ՛, Տէր, զուր չունի՞ս դուն, զուր չունի՞ս որ մեզ համար
Կը գլանաս փառաշուք, հսկայ զօրանցք մը այսպէս:

Հսկայ զօրանցք մը այսպէս, որ ունենայ բիւրաւոր
Հրետանի, թնդանօթ, գնդացիրներ, սուր փայլուն,
Սպարապետ, զօրավար, հայ դրօշակ եւ զինուոր,
Որ գան անցնին մարտագոռ եղանակ մը շրթներուն:

Սիրտս ու աչքերս տխուր, տէ՛ր, տես քեզի կը նային ․․․:

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Թուրք դերասանի մը տպաւորութիւնները Հայաստանէն

Թուրք դերասան մը, էրթողրուլ Սատրք, Պոլսոյ թերթերուն մէջ այսպէս կը պատմէ իր տպաւորութիւնները Հայաստանէն.—

Ծանր ու վեհընթաց կառախումբը, զոր առած ենք Կարսէն, մեզ կ'առաջնորդէ ռուսական գետիններէն դէպի մեր գլխաւոր նպատակակէտը:

Ընկերներս մէկը միւսէն կարեւոր հարցումներով կ'ուզեն լուսաբանութիւններ ստանալ ինծմէ:

— Արդեօք թուրք թատրոնը ի՞նչ պիտի ընդունելութիւն մը պիտի գտնէ:

— Հայաստանի թատրոնը բարձր մակարդակի վրայ կը գտնուի՞:

— Մեր ներկայացումները պիտի կրնա՞ն շահագրգռութիւն արթնցնել, քանի որ հայերէնները թուրքերէն չեն գիտեր:

— Վահրամ Փափազեան Երեւան է եղեր: Միասին Օթէլլօ մը չա՞րժեր ներկայացնել:

Այս հարցումներու տարափը ամենալուրջ մտահոգութիւն մը կը ստեղծէ իմ մէջս: Միտքս զանազան բաղդատութիւններով, համեմատութիւններով կը սկսի չարչարուիլ եւ կը մտաբերեմ մեծ արուեստագէտ Վահրամ Փափազեանը, անոր հոյակապ թատերական արուեստը, որ մեր դրօշէն ստացած է իր առաջին բոյրը եւ անշէջ աստղի մը պէս փայլած արեւելեան երկնակամարին վրայ:

Ու յետոյ մտքիս մէջէն կը տողանցեն այն արժանաւոր դերասանները, որոնք մեծագոյն ծառայութիւնները մատուցեր են մեր թատրոնին եւ անջնջելի անուն մը թողեր են: Ահա Կիւլլի Յակոբը, Պետրոս Ադամեանը, Թրեանցը եւ անմոռանալի Մնակեանը ․․․:

Եւ յետոյ կը մտածեմ մեր վիճակը.
— Դեռ երէկ, պատմութեան անէծքին յանձնուած սուլթանական շրջանէն ելանք «օյունճի»ի, խեղկատակի արատը կրելով: Ոչ երաժշտանոց ունեցանք ոչ ալ ուսուցիչ: Մեր տգէտ հայրերը մեզ դուրս վռնտեցին տուներէն՝ ողբալով որ «դերասան» եղած ենք: Ամէն ինչ զոհեցինք մեր արուեստի հպարտութենէն զատ: Եւ միայն ոգեւորուեցանք մեր ոգիին կրակէն, ապաւինեցանք մեր հաւատքին, յոյսի ակնկալութիւններուն, աշխատեցանք, մաքառեցանք, սպասեցինք:

Լէնինականի մէջ

Կառախումբը մտաւ Լենինական որ Հայաստանի առաջին քաղաքն է: Կայարանը դրաւ ծաղկեփունջերով մեզ դիմաւորող անծանօթ բարեկամներ, որոնք մեր վակոնը փութացին: Անոնց մէջ կը զատորոշեմ քավասի մը քասքէթին վրայ — Մահիկ եւ աստղ: Հիւպատոսարանին պաշտօնեան է որ ընդառաջ եկեր է մեզի:

Իջանք: Ներկայացումները տեղի ունեցան պէտք եղած արարողութեամբ: Թաղապետութեան նախագահը․․․ կրթական գործավարը, պետ-թատրոնի ռէժիսէօրը, արուեստագէտներ եւ ուրիշներ ․․․

Ինքնաշարժերով առաջնորդուեցանք Ինթուրիսթ պանդոկը: Եւ իսկոյն շըրջապատուեցանք Հայաստանի լրագրողներով եւ դերասաններով:

Անոնց հետ դէմ առ դէմ նստած ենք սեղանին: Հետաքրքրութեան իսկական մթնոլորտ մը ստեղծուած է մեր շուրջը: Ամէն ոք գիրար կը հարցաքննէ, մասնակի խօսակցութիւններ իրարու կը յաջորդեն ամէն անկիւն եւ ամէն սեղանի առջեւ, պանդոկին ընդարձակ սրահին մէջ:

Եւ աչքիս առջեւ ցցուող դիմագիծերը այլապէս հետաքրքրական արտայայտութիւններով լեցուն են: Կ'ուզեն գիտնալ, հասկնալ, դոհանալ մեզմով: Հայրենասիրութեան զգացումը այնտեղ կը փայլի շատերու աչքերուն մէջ: Ահաւասիկ դալկահար դէմքով անծանօթ մը, որ այրած սրտով կը հարցափորձէ մեզ, իր հայրենիքը թուրքիան փնտռելով ․․․:

Ահա օրագրող մը, որ կ'ուզէ մօտէն ճանչնալ հսկայաքայլ յառաջդիմող եւ ժամանակի տեւողութիւնը դլող անցնող թուրք յեղաշրջումը: Հարցումներ կ'ընէ, տեղեկութիւններ կը հաւաքէ մեզմէ:

Ահա մեր արուեստագէտները, որ հարցումներու տեղատարափի մը կը բռնեն մեզ, գիտնալու համար թէ ինչ թատերգութիւններ պիտի ներկայացնենք եւ ինչ աստիճանի հասած է մեր բեմը:

Եւ սանոց կողքին ահա պանդոկին կառոսնը, որ իր փոսացած աչքերով մեր դէմքերուն վրայ դրոշմուած ուրախութեան կը նայի անհնարին երջանկութեան մը պէս:

Հայ թատրոնին ողջոյնը

Իրերայաջորդ երկու գիշերուան ընթացքին, խանդավառ հաւաքոյթներ սարքուեցան մեր եւ անոնց հիւպատոսարաններուն մէջ, ու սիրալիր ճառեր փոխանակուեցան եւ ստեղծուեցաւ եղբայրակցութեան ճշմարիտ մթնոլորտ մը:

Առաջարկուեցաւ որ ներկայացնէինք տեղւոյն ժողովուրդին ալ ծանօթ թատերախաղ մը: Պետական ներկայացուցիչ Պ. Թօքմաքճեանի իրաւարարութիւնով որոշեցինք ներկայացնել Շէյքսփիրի «Համլէթ»ը:

Եւ գիշերուան այս մտերիմ ժամերը անցուցինք լսելով Պետական թատրոնի կրակոտ արուեստագիտուհիին՝ Տիկին Արուսի գեղեցիկ տոհմային երգերը:

Հրաւիրուած ենք հայկական Պետական թատրոնի մէկ ներկայացումին: Կ'անցնինք «հօլ»էն եւ մեր գլխուն վրայ կը ծփայ հսկայ ժապաւէն մը, կարմիր մնդուսէ, որուն վրայ արձանագրուած է ճերմակ տառերով.

— Թուրք արուեստագէտներուն ողջոյն՝ խորհրդային եղբայր արբիստներէն:

Հանդիսականներուն հետ կողք կողքի կը գտնուինք: Դէմքերու վրայ տաք ժպիտ մը, աչքերու մէջ բոցավառ յուզում մը կայ: Բազմութիւնը կը ճեղքուի, տեղ բանալու համար նորեկներուն:

Ահաւասիկ թատերասրահը: Նըստանք բեմին առջեւ, մեզ վերապահուած թիկնաթոռները գրաւելով:

Լոյսերը մարեցան: Թաւիշէ լայն վարագոյր մը, որ գաղտնիքի մը պէս կը ծածկէր հայ դերասանները մեզմէ, գեղեցիկ նուագի մը ընկերակցութեամբ բացուեցաւ:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՇՐԹՆԵՐԷՆ

Ծաղկեփունջ մը սիրային երգերու, որոնք քաղուած են Ծայր․ Արեւելքի եւ Ծայր․ Արեւմուտքի մէջ այս պահուս պատերազմող ժողովուրդներու շրթներէն:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ

1.— Կարծեցի թէ կը ձիւնէր
Ծաղիկ: Ո՛չ: Սիրակա՛նս էր
Որ քովս կուգար:
2.— Ապրելու համար քեզի հետ, սիրակա՛նս,
Հոգս անգամ չէ եթէ նոյնիսկ
Խրճիթի մէջ բնակիմ,
Աղեկատ դարձնեմ,
Կարկտուք ընեմ:
Ապրելու համար քեզի հետ, սիրակա՛նս,
Հոգս անգամ չէ եթէ նոյնիսկ
Երթամ լաթ լուամ
Առուակին մէջ
Կամ խոտ հնձեմ:

ՉԻՆԱԿԱՆ

Տէ՛ր, ինծի նուիրեցիք երկու շողակաթ մարգրիտներ,
Գիտէք, սակայն, որ կը պատկանիմ ամուսնոյս,
Որ հաւատարիմ կը մնամ անոր որուն հաւատարմութիւն ուխտեցի:
Հակառակ ատոր, սիրտս լեցուած է յուզումով եւ հոգիս՝ խռովքով:
Ա՛հ, մի՛ մոռնաք որ գերդաստանիս դրօշները կը ծածանին կայսերական պարտէզին մէջ,
Եւ ամուսինս ոսկեզօծ նիզակ է բռնած Նաճիբին պալատին մէջ:
Այսուհանդերձ չեմ կասկածիր ձեր զգացումներուն անկեղծութեան մասին,
Որոնք բարձր են ինչպէս լուսինը, ինչպէս արեւը:
Պահ մը իմ կարմիր շրջազգեստիս մետաքսին վրայ դրի
Երկու շողակաթ մարգրիտները: Ետ առէք: Կը վերադարձնեմ Ձերդ Մեծութեան:
Առէք նաեւ այս երկու արցունքները, որոնք կը դողդղան թարթիչներուս ծայրը ․․․
Ա՛խ, ինչո՞ւ չճանչցայ ձեզ կանուխ, երբ դեռ ազատ էի:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ

Քերթուած մը եւս քաթալան ժողովուրդի զաւակ՝ բանաստեղծուհի Քլէմանթինա Արտէրիուի գործերէն,— ծնած է 1893ին, Պարսէլոնայի մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ՊԱՀԵՐԸ

Առաւօտեան քա՛ղցր լոյս — ալիտակ եւ ոսկեփայլ —, Ա՛հ, եթէ կարենայի քեզ պահել մօտս — Մինչեւ կէսօր:

Բոցավա՛ռ արեգակ, լիաշո՛ղ արեգակ — Արեգակ տօթակէզ ժամու — Ա՛հ, եթէ կարենայի, երբ իրիկունը իջնէր, — Քեզ պահել մօտս:

Օ՛հ, ջինջ երկինք, աստղազարդ երկինք, — Երկի՛նք գիշերուան առաջին պահերու,— Ո՛րքան սեւ կը թուի միայնակութիւնը,— Որ կուգայ ետեւէդ:

Եւ, դուն, խոր գիշերուան քաղցր խաղաղութիւն,— խաղաղութիւն բալի եւ կենսաւէտ,— Քեզմէ վերջ պիտի գայ աղմուկը,— Օրն ի բուն:

Սիրելի՛ս, չվախնանք բնաւ,— Երբեմն եւ միշտ — Տխուր ժամերուն յաջորդեր են — Պայծառ ժամեր:

Աւասիկ ուրախութիւնը օրուան պահերուն— Ուրախութիւնը որ կը մխիթարէ մեզ,— Ինչպէս նուրբ անուշահոտութիւն մը, զոր հովը — Մեզի կը բերէ, յետոյ կը տանի:

ՏԱՏՐԱԳՈՄԻ ՀԱՐՍԸ

— oo —

…ՄԲ.— «Համազգային»ի Փարիզի …մասնաճիւղը, երեկոյթի մը մէջ, վեր… դատարանական ձեւով քննու… առաւ Տատրագոմցի հայ հարսի …պանութիւնը: Այդ դէպքին պատ…թիւնը կատարած է Ընկ. Ռուբէն՝ … կը գրէր իր յուշերը «Հայրենիք» …ագրին մէջ,— այդ յուշերը ունին …րի գեղեցկութիւն մը եւ նայուած…խորութիւն մը, որ ուշադրութիւն …եցին անմիջապէս, եւ բանաս…ծ Կ. Զարեան, ներշնչուելով այդ …նիւթերէն, (ի՛նչ գեղեցիկ դաս …նորելուկ գրողներուն, որոնք փը…տրէն քանի մը վէպ կարդալէ …, անոնց աժան բովանդակութի… …ուած, կը սկսին բարձրէն նա… …հայկական բաներու եւ վէներու …) մեզի տուաւ չափածոյ վիպեր…թին մը: «Համազգային»ի դատա… …նկատի առած էր Զարեանի …պուլա»ն միայն, կուտանք նաեւ …քէն պատմութիւնը (Հայրենիք, …ուար 1928), իբրեւ լուսաբանու… …, որովհետեւ դատը գրական դա… …ալի՝ փորձ մըն էր ընկերային …, որ կը բովանդակէ բազմաթիւ …ցեր ու վէներ:

…կուն է: Բոլոր մրգերը հասած են: …ողովուրդը հանդստանալու կը պատ…ւի: Կարծես մեզ համար էլ …ստի ժամանակն է հասած: Խըռ…թիւնները, հետապնդումները թե… …ցած էին, մեր գործերը կ'ընթա… …ին բնականոն վիճակով: Աչնան … մի քանի արկածներ պատահե…ցան, որոնցմէ երկուքը իմ մահը պիտի բերէին, իսկ մին պատճառ դարձաւ գեղեցիկ կնոջ մը մահուան: Սկսիմ վերջինէն:

Տատրագոմցի (Սասնոյ փէշերուն վրայ ինկած գիւղ մը) Ցովան անունով փէտայի մը ունէինք, որ տարիներով զէնքի տակ էր, բազմաթիւ կռիւներու մասնակցած: Թէեւ երիտասարդ եւ շատ գեղեցիկ կին ունէր, բայց ահա փէտայիական սովորութեան համաձայն, տարիներով գիւղը չէր եղած: Արգիլուած էր ընտանեկան երջանկութիւնը: Ֆէտայիներու կինները ալ պիտի տանջուէին ոչ միայն աղքատութենէն, այլ նաեւ ժուժկալութենէն, որոնք պարտական են կոյսի կեանք վարել:

Բայց Ցովանի կինը կը թուլնայ. եւ Հայու հետ անհնար ըլլալով կապ հաստատելը՝ կը բարեկամանայ քիւրտ երիտասարդի մը հետ, որուն կը սիրահարի: Երկուքը միասին կը փախչին Մուշ քաղաք, ազատուելու համար փէտայիներու վրէժխնդրութենէն:

Այս դէպքը անսովոր եւ խիստ վարկաբեկիչ կը համարուէր ոչ միայն փիտայիներու, այլ նաեւ հայ ժողովուրդին համար: «Ի՞նչպէս, փիտայու կնիկ մի չուն Քուրդ փախցնէ»․ աւելի մեծ սրբապղծութիւն չկար Տարօնի աշխարհի մէջ: Նամուսի հարց էր:

Ահա քանի մը երիտասարդներ, խըրէէ Սարգիսի եւ Աւետիսի թելադրութեամբ գիշերով կը յանդգնին մտնել Մուշ, կը մտնեն Թուրքերու թաղը, ուր կ'ապրէր Ցովանի կնիկը իր նոր ամուսինով: Կը յաջողին ըսպաննել ամուսինը եւ ողջ ողջ Ցովանի կինը առաջները ձգել ու հասցնել Մշոյ Դաշտ: Սարգիսի հովանիին տակ կ'ապրէր այդ կինը, մինչեւ անոր դատը հանդիսաւորապէս տեսնուէր փիտայիներու կողմէ: Հասարակ գործ չէր համարուեր այս, դատը պէտք էր որ ես տեսնէի, քանի որ ես էի փիտայիներու գլխաւորը:

Ներքին Փակարան էի երբ ինծ կը ներկայացնեն այդ կինը, որուն անունը մոռցած եմ, բայց դէմքը եւ աչքերը բնաւ չեմ մոռնար: Լոյսի կտոր էր կարծես, այնքան գեղեցիկ, ջահիլ ու վայրթամ: Սաստիկ յուզուած էր ու վախցած, երբ իմ առջեւ կանգնեցուցին: Կը նմանէր վայրի այծեամի: Հանդստացուցի, ուզեցի որ չվախնայ: Խնդրեց որ Ցովանը կանչենք եւ անոր առջեւ խոստովանի իր մեղքերը: «Զըմէն եղելութեան ականջ դիր, պարոն, քո՛ դատ դատաստան իմ աչքի վրայ»: Եւ աւելցուց. «Ցովանն էլ լաւ թող իմ ասածը, թէ որ մեղաւոր եմ, թող մի գնդակ էլ պակսի իւրանից»: Խեղճ կինը գոմի անկիւնը իր խոստովանութիւնը ըրաւ լիովին:

Առանց արցունքի, բայց յուզումով պատմեց սրտի մէջ եղածը: Ըսաւ որ ահա վեց տարի է Ցովանին կնիկ կը համարուի, բայց այդ վեց տարուան ընթացքին Ցովանը միայն 5 ամիս իրեն ամուսին է եղեր եւ 6 մէճիտի օգուտ չէ տուեր: Եղեր է աղքատ, հացի կարօտ, անտառէն ցախ է կրեր, արտէն հասկ ժողվեր, որ զինք եւ Ցովանին մայրը ապրեցնէ: Ծալիկ ու լաչիկ առնելու համար ամիսներ չարչարուեր է, բայց չէ յաջողեր. «Ես որ Ցովանին գնացի, խոմ կուսութեան չգնացի, ոչ ալ գնացի գերութեան, ես հարս գնացի, ես Ցովանին կնիկ, ան ինծ էրիկ: Նա էրիկ չեղաւ, ես աղջիկ մնացի ուրիշների դուռներն ին - կած: Հէրանցս տունը դառնալ խաղքութիւն էր: Արար աշխարհը դրսէն դատելով վրաս կը նախանձէր, մատով ցոյց կուտար՝ փէտայի Ցովանի Կնիկ: Մի օր անտառ էտա Քուրդ պահահեցաւ, ջահիլ էր, ինծի դարնուեց: Ես սիրտս բացի, սաւքիւրտը իմ սրբը ուրիշին չի ասի: Ես էլ սիրեցի: Նա խոստացաւ էրիկ ինծ լինել, լաւ պահել, թէ որ իրա հետ խօսք մէկ անէի: Խօսք տուի, գնացի հետը Մուշ, ես իմ հաւատից դուրս չեկայ, Քրդուն ասացի որ Հայ կը մնամ, Քիւրտն էլ ինծ ասաց, կ'ուզես ես էլ Հայ կը լինեմ: Մատնութիւն չարի: Ցովան լաւ մարդ էր, ինչի՞ մատնէի: Լաւ է Ցովան, բայց ինծի ի՞նչ, նա իմ էրիկը չէ եղած: Թէ որ հաւատս փոխած եմ, թէ որ մատնութիւն արած եմ, իմ արիւնը քըզի հալալ: Թէ որ ծածուկէն շնութիւն արած եմ, ինծի անառակ կնոջ պէս քարկոծեցէք, պարոն, ես բան չեմ արած, էրիկ չեմ ունեցած, մի Քիւրդ էրիկ եմ առած»:

Այս ուղղութեամբ այնքան երկար, անկեղծ ու բնական կը խօսէր որ ես ալ չէի կրնար չյուզուիլ: Իմ համակրանքը այդ «դաւաճան» կնոջ կողմն էր: Սրտիս մէջ իրաւունք կուտայի անոր: Մեղաւոր կը գտնէի մեր քարացած աւանդութիւնները, Ցովանը, որ կնիկ է առած՝ առանց ինքը էրիկ ըլլալու:

Ցովանը բերինք կնոջ մօտ: Այնքան էլ ընկճուած, որ խանչալ զարնէիր սրտին՝ արիւն դուրս չէր գար: Կինը եղաւ անոր լեզու տուողը. «Ցովան, դու Ցովան, ահա երեք տարի է որ քեզի չեմ տեսած, իմ վերջին օրն է, խօսէ՛, ես պարոնին ասի իմ ամբողջ մեղքեր, թէ որ մի սխալ բան ասել եմ, չակէ»: Ցովանը կնոջ ըսածները ամբողջ հաստատեց: Ան կը զգար թէ յանցանքի պատճառը ինքն է, եւ ալ կը զգար թէ ան կը շարունակէր սիրել իր կինը եւ չէր ուզեր տեսնել անոր մահը:

Օգտուելով այս հանգամանքէն, ըսի. «Ցովան, ճար մը գտնենք, փրկենք այս կնիկը»: Ցովան փղձկեցաւ, սկսաւ լալ երախայի մը նման եւ ըսաւ. «Փրկութիւն չկայ, պարոն, մենք մենք հետրանց մեռնենք, էլ երես չկայ աշխարհի առջեւ»: Կինն ալ սկսաւ լալ: Ցովան դուրս թռաւ եւ քաշուեցաւ անտառը:

Խնդիրը պարզ էր ինծ համար, կ'ուզէի փրկել Ցովանն ու կինը, բայց ի՞նչպէս՝ ես ալ չէի գիտեր: Բոլոր փիտայիները, բոլոր աշխարհը դարձան են դարձած այդ կնոջ վրայ, բոլորն ալ անոր մահը կ'ուզէին: Եթէ ես անձամբ ազատելու փորձ ընէի, բոլորն ալ պիտի ըսէին, թէ «պարոնն էլ զարնուեց էտա օսոսպիից, թէ պարոնը պաշտպան է դաւաճանի, թէ կ'օգնէ աննամուսութեան»: Դիմեցի վանքի միաբանութեան, Վարդան վարդապետին, որ դատը տեսնէ եւ փրկէ այս կինը: «Օղլում, սասծդ ճիշդ է, մարդ սխալական է, բայց այդ գործը դու պիտի վերջացնես, փէտայու կնիկ է» պատասխանեց: «Երբ կը պսակէք, ինծ չէք հարցնի, ինչո՞ւ նրա դատը չես ուզեր անել» պնդեցի: «Լաւ, փորձեմ» ըսաւ: Վարդան վարդապետ դընաց դատախազներու՝ Ցովանի ընկերներու մօտ, համոզեց որ ինքը դեռ բաներ ունի պարզելիք, այդ դատը յետոյ կը տեսնենք, կինը իր մօտ կը մնայ, ապահով մնացէք, չի կարող փախչել:

Անցան քանի մը շաբաթներ, դըժգոհութիւնը կը շարունակուի, Ցովանը կը պախարակեն որպէս պէնամուսի, ինծմէ կը պահանջեն վճռական լինել եւ գործադրել իրենց որոշումը, որ էր կնիկը տալ Ցովանին: Եթէ փէտայի է, այդ արատը իր ձեռքով թող մաքրէ. իսկ եթէ պէնամուս է, թող փիտայիութիւնը թողնէ եւ հեռանայ այս երկրէն:

Այս որոշումը իմաստուն գտաւ Վարդան վարդապետ: Ես ալ, ի՛նչ կամքի թուլութեամբ համակերպեցի այս խուժանային հոգեբանութեան եւ ըստորագրեցի վճիռ մը որ մինչեւ այժմ ծանրացած է խղճիս վրայ. «Տալ կնիկը իր ամուսին Ցովանին. թող ան վճռէ իր նամուսի խնդիրը»:

Ցովան կ'առնէ կնիկը եւ իր երկու ընկերներուն հետ ճամբայ կ'ելնայ դէպի Տատրագոմ: Ճանապարհին, երբ մութը կ'իյնայ, կը քաշէ խանչալը եւ կ'ուզէ մխել կնոջը սիրտը: Կը վիրաւորէ, բայց ուժ չունենար մահացնելու, եւ ուշաթափ, կ'իյնայ գետին: Ընկերները կը լրացնեն Ցովանի գործը: Այնուհետեւ Ցովան երկար ամիսներ հիւանդ էր, մեռածի նման, միշտ անխօս, տրտում, տանջահար: Կարծեմ իր ընկերներէն ոչ ոք զինքը այնքան լաւ չէր հասկնար, որքան ես, քանի որ իմ խիղճս ալ զիս կը տանջէր:

մեց դահլիճը նախորդ գործավարներէն, դուրս ձգելով մի - այն ներքին եւ արտաքին գործավարները, Շիւքրիւ Քայա եւ Րիւշտիւ Արաս: Արտաքին գործավար նշանակուած է Սարաճօղլու, որ նախորդ դահլիճին մէջ կը վարէր դատական գործավարութիւնը:

«Մաթէն»ի թղթակիցը Լոնտոնէն կը գրէ թէ Ըսմէթ Ինէօնիւ վերջերս շուքի մէջ նետուած էր անոր համար որ կը հակառակէր Աթաթիւրքի ռուսասիրական (?) քաղաքականութեան, եւ կը ջատագովէր գործակցութիւն մը Պերլինի հետ: Հիմա, իբրեւ նախագահ Թրքական հանրապետութեան, կ'աւելցնէ նոյն թղթակիցը, Ըսմէթ Ինէօնիւ պիտի աշխատի բարեկամութիւն հաստատել Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ, բոլորովին հեռանալով Ռուսաստանէն:

ԸՍՄԷԹԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նախագահ ընտրուելէ վերջ, Ազգ. Մեծ Ժողովին առջեւ ճառ մը խօսելով՝ Ըսմէթ Ինէօնիւ ըսաւ թէ Թուրքիա կը փափաքի ապրիլ խաղաղութեան մէջ եւ շարունակել իր յառաջդիմական ձեռնարկները, զէնքի ուժով պիտի պատասխանէ ամէն յարձակումի որ կը ձգտի միջամտել երկրին անկախութեան:

ԷՆԿԻՒՐԻ ՊԻՏԻ ԿՈՉՈՒԻ ԱԹԱԹԻՒՐՔ

Ազգ. Մեծ Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց, յաւերժացնելու համար Քէմալ Աթաթիւրքի անունը, մայրաքաղաքը (Էնկիւրի) կոչել Աթաթիւրք:

Հրեաներուն կացութիւնը Գերմանիոյ մէջ

Ինչպէս գրեցինք, Փարիզի գերմանական դեսպանատան քարտուղարին մահը, իբրեւ հետեւանք Հրեայի մը կատարած մահափորձին, պատճառ դարձաւ որ հակահրէական շարժումը սարսափելի համեմատութիւններ առնէ բովանդակ Գերմանիոյ մէջ: Բազմաթիւ սինակոկներ կրակի եւ վաճառատուներ աւարի տրուեցան: Միւնիխի մէջ նացիները 48 ժամ միջոց տուին Հրեաներուն, հեռանալու համար քաղաքէն: Թէեւ այս որոշումը ոստիկանութեան կողմէ տրուած չէր, բայց եւ այնպէս շատեր լքեցին իրենց տուները եւ հեռացան: Պերլինի մէջ առաջին հալածանքներէն վերջ, երբ քիչ մը հանդարտութիւն տիրեց, տեսնուեցաւ որ հրէական վաճառատուներու վրայ, մեծ մասամբ դուռները եւ ապակեփեղկերը ջարդուած, ազդեր տպուած էին. — «Վարձու է» կամ «Արիական մը ծախու առած է»:

Տոքթ. Կէօպէլս յայտարարութեամբ մը, քիչ մը ուշ, կարգի հրաւիրեց ժողովուրդը եւ հալածանքն ու բարբարոսութիւնը վերջ գտան: Այսուհանդերձ բազմաթիւ Հրեաներ այլեւս անկարելի կը գտնեն մնալ Գերմանիոյ մէջ ու կը հեռանան երկրէն: Կառավարութիւնը հրամայած է դրամատուներուն 30 մարքէն աւելի չտալ մեկնող Հրեաներուն: Միւս կողմէ կը մշակէ օրէնքներ, յատկապէս Հրեաներուն համար, — այսպէս կ'ըսուի թէ ամէն քաղաքի մէջ պիտի հիմնուին «կէթօ»ներ (հրէական թաղ, ուրկէ դուրս ելլել արգիլուած է), անոնց պարէնն անգամ պիտի տրուի չափով, անոնց պիտի արգիլուի կալուածատէր ըլլալ, եւայլն:

— oo —

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԵՐԸ այսուհետեւ բաց պիտի մնան շաբաթ օրերն ալ մինչեւ կէսօր:

ՅԱՌԱՋԻ հանգանակած գումարը, Չինաստանի հանդիսութեանց համար, հինգշաբթի կը հասնէր 835ի, — վերջին պահուն 10 ֆրանք ղրկած էր նաեւ Լորիս Բաքանեան, եւ 845 ֆրանք, հինգշաբթի, ցանկով միասին փոխադրուեցաւ պատկան նախարարութեան: Անկէ վերջ ստացուած գումարները պիտի վերադարձնենք:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ շրջան ներկայացուցիչները Փարիզի առեւտրական Սենեակին դիմելով՝ բողոքեցին որ օտարականները, առանց իրաւունք ունենալու, շրջուն ներկայացուցիչ դարձած են եւ գաղտնօրէն միջնորդ - առեւտրականի դեր կը կատարեն արտադրող եւ սպառող հաստատութեանց միջեւ: Խոստացուեցաւ պաշտպանել Ֆրանսացի առեւտրական շրջուն ներկայացուցիչներու շահերը:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ցնցումներ զգալի եղան Լոնտոնի շարժագրական կայանին մէջ, — կայանին տնօրէնը կ'ըսէ թէ երկրաշարժին կեդրոնը կը գտնուի Պիրմանիոյ մէջ, ուր ցնցումները անախրնթաց սաստիճանի հասած են:

ԱՐԱԲՆԵՐԸ կը սպառնան ընդհանուր ապստամբութիւն յայտարարել եւ կը մերժեն թիզ մը հող տալ որ եւ է կառավարութեան, իբրեւ պատասխան բրիտանական վերջին ծրագրին:

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՊԼԻԽԷՐ կը գտնուի Լուպիանքայի բանտը, ուր նետուած է զոհ երթալով իր նախկին կնոջ մատնութեան, Սթալինի դէմ դաւադրութեան մը ամբաստանութեամբ:

Մարսիլիոյ հայ ժողովուրդին ուշադրութեան

— oo —

Հայրենակիցներ, — «Նուվէլ Կալըրի»ի ծանր աղէտը, որուն զոհ գացին բազմաթիւ անձեր, պարտականութեան մը առջեւ կը դնէր Մարսիլահայ գաղութը, որպէսզի իր կողմէն ալ ցաւակցութեան հրապարակային արտայայտութիւն մը ընէր:

Այս մտադրութեամբ ալ տեղւոյս Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը դիմած է տեղւոյս նահանգապետարանը, խնդրելով որ՝ զոհերու թաղումին յուղարկաւորութեանը մասնակցելու համար յատուկ տեղ մը տրուի Մարսիլահայ գաղութի ներկայացուցչութեան:

Հարկ եղած արտօնութիւնը ստացուած է արդէն եւ կազմուած է քսան հոգինոց յանձնախումբ մը, որուն մաս կազմելու համար զանազան մարմիններէ հրաւիրուած են ներկայացուցիչներ, որոնք թաղման օրը պիտի ունենան իրենց առանձին տեղը՝ թափօրին մէջ:

Թաղումը պիտի կատարուի 14 նոյեմբեր, երկուշաբթի օր, առաւօտեան ժամը 9·30ին:

Կը խնդրենք հրաւիրուած մարմիններու ներկայացուցիչներէն որ որոշեալ ժամին ներկայ գտնուին Առաջնորդարան, միասնաբար մեղի յառկացուելիք կարգով հետեւելու յուղարկաւորութեան:

Կը թելադրենք նաեւ հայ առեւտրական դասուն, որ իբրեւ ցաւակցութեան արտայայտութիւն՝ իրենց գործատեղին ու խանութները փակեն այդ օրը, ի յարգանս հրդեհի զոհերուն եւ անոնց պարագաներուն:

Արդէն ըստ տեղական մամուլին մէջ երեւցած ծանուցման, պաշտօնատուները փակ պիտի ըլլան, եւ առեւտուրը դադարի պիտի ենթարկուի մինչեւ կէս օր:

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն Մարսէյլի

Le Gérant : H. STEPHAN
17. Rue Damesme, PARIS (13) A. DER [illegible]

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 15 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3886 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԹԱԹԻՒՐՔ

— oo —

Թուրքիոյ հորիզոնէն անհետացաւ իր մեծագոյն դէմքը: Ու նաեւ՝ ժամանակակից մեծագոյն դէմքերէն մէկը:

Քէմալի ազգային ծագումը վիճելի մնաց մինչեւ իր մահը: Բայց իբրեւ Թուրք՝ իր հայրենասիրութիւնը ոչ միայն անվիճելի եղաւ, այլեւ վարակիչ ու օրինակելի:

Անհանդարտ խառնուածքով, անհանդարտ եղաւ նաեւ իր կեանքը: Ու գրեթէ տեւապէս պայքարի մարդ մը մնաց: Իբրեւ զինուորական, որ իր փաստուած արժանիքներուն միացուցած էր նաեւ չեչտուած փառասիրութիւն մը, յամառ պայքար տարաւ, գրեթէ միշտ, իր գերադասութեանց մէջ: Էնվէրի համար ամէնէն անհաճոյ անձն էր: Նուազ անհաճոյ չեղաւ նաեւ, պատերազմի տեւողութեան, գերման զինուորականութեան համար, որուն գերակայ դերը՝ Թուրքիոյ մէջ՝ միշտ անհանդուրժելի էր եղած Քէմալի:

Իր անունը ընդհանրացաւ աւելի վերջ: Ու շա՛տ արագ կերպով: Իսկ իր համբաւին ծառայող իր արժանիքներն ու գործերը միակերպ չեղան: Թուրքիոյ գրեթէ բովանդակ պատմութիւնը անհատներով է յատկանշուած, — Քանունի, Ֆաթիհ, Համիտ, Էնվէր-Թալէաթ եւայլն... Կան, ի հարկէ, Թուլութեան շրջաններ ալ, երբ գահը գոյութիւն ունեցած է, բայց գահակալը անուն մը եղած է միայն: Քէմալ վերջին տիրակալը եղաւ: Բայց, իր բոլոր նախորդներէն տարբերեցաւ ոչ միայն անով որ, ինչպէս կ՚ըսուի, արդիականացուց երկիրը, այլ որովհետեւ Օսմ. կայսրութեան երկու հիմնական ու հակադիր ուղղութիւններէն հեռու մնաց իր պետութիւնը: Քանունի կամ Ֆաթիհ նուաճողական եղան: Այս նուաճողականութիւնը իրենց դարաշրջաններուն կնիքը կը կրէր: Ուրիշներ, ինչպէս Համիտ, թէեւ աւելի տիրակալ, այսուհանդերձ պաշտպանողական ու նոյնիսկ նահանջողական շրջանը յատկանշեցին: Էնվէր-Թալէաթ տիրապետութիւնն իսկ, հակառակ իր բոլոր յաւակնութիւններուն եւ ծրագիրներուն, անփառունակ ու նոյնիսկ քայքայումի էջ մը կազմեց:

Քէմալ ժխտեց նուաճողականութիւնը եւ ծառացաւ նահանջողականութեան դէմ: «Ազգային սահմաններ» բանաձեւը իրմով սկսաւ Թուրք պատմութեան մէջ: Եթէ կ՚ուզէք՝ բովանդակ աշխարհի մէջ, ճիշդ այն օրերուն, երբ հաշտութեան դաշնագիրները ազգեր բաժան բաժան կ՚ընէին՝ զանազան սահմաններու մէջ: Քեմալի երկրորդ արժանիքը կազմեց այն յանդգնութիւնը, որով ծառացաւ երկու բոլորովին աննպաստ պայմաններու մէջ: Առաջին՝ դաշնակիցներու ամէնէն տիրական օրերուն, երբ Գերմանիա իսկ գլխահակ կը կատարէր ինչ որ կ՚ըսէին Զօրեղը: Երկրորդ՝ Թուրք ժողովուրդի ու մանաւանդ զինուորական թէ պետական տարրերու ամէնէն յուսաբեկ, նոյնիսկ բարոյալքուած օրերուն: Բանակը քայքայուած, երկիրը գրաւման տակ, Թուրք ղեկավարութիւնը աքսորուած, երկիրը գրեթէ անօթի՛, — այս պայմաններուն մէջ մտածե՛լ ծառացումի մասին, շարժում ստեղծել, պայքարիլ ներքին ու արտաքին ուժերուն դէմ, — ահա Քեմալի ամէնէն մեծ արժանիքը, նոյնիսկ չանտեսելով իրմէ առջի ժողովը կամ Քարաքէքիրը: Որովհետեւ, այդ շարժումին յաջորդող բոլոր նուաճումները եւ բարեփոխումները ոչ միայն ապահովուեցան առաջինով, այլ մանաւանդ օժանդակութիւնը, թելադրանքն ու ազդեցութիւնը կրեցին արտաքին ուժերու:

Նոր Թուրքիոյ ստեղծիչին կրած յաջորդական անուններն ու կրած գլխարկները կը բնորոշեն իր համբաւին ու գործերուն աստիճանները: Մ. Քեմալը կ՚անջատուի Կազիէն ու Աթաթիւրքէն: Այս վերջին երկուքին մէջ համբաւի բաժին ունին ուրիշներ: Մանաւանդ Իսմէթ, առանց որուն չենք գիտեր թէ Լոզանը, ու՝ անկէ վերջ՝ Էնկիւրին (ներքին բարեփոխում) ի՛նչ եղած կ՚ըլլային: Աւելցնենք, որ առանց Քեմալի ալ Իսմէթը զոյգ Ինէօնիւներու (կռուի դաշտ եւ վարչապետութիւն) համբաւին չէր հասներ: «Աթաթիւրք»ը կը յատկանշէ ժողովրդային այն սէրը դէպի Քեմալը, որ իբրապէս հայրական հոգածութիւն մը ունեցաւ: Եւ եթէ տիքտատոր մը ըլլալով հանդերձ «համակրելի» մնաց, ինչպէս կ՚որակէ անգլ. մամուլը, պատճառը այն էր որ իր տիքտատորութիւնը անձնապէս ինք չգործադրեց, այլ Իսմէթ՝ «բռունցքին» մեղքն ու արժանիքը իր անձին վրայ կեդրոնացնելով: Մինչդեռ Մուսոլինի, Հիթլէր կամ Ստալին անձնապէս ի գործ կը դնեն իրենց տիքտատորան: Կասկած չկայ, որ Աթաթիւրքի անունին կապուեցաւ նաեւ Թուրքիոյ արդիականացումը: Ճշդենք որ իր կողմէ ոչ մէկ նորութիւն դրաւ Աթաթիւրք, բացի պատմական-ցեղային պոռոտախօսութիւններէն, որոնք գիտական աշխարհի ծիծաղը շարժեցին ...ֆէսի տեղ գլխարկ, կնոջ ազատութիւն եւ իրաւունք, կրօնքի եւ պետութեան անջատում, տառերու փոփոխում, — այս բոլորը տասնամեակներ ծրագրուած ու յեղյեղուած էին իրմէ առաջ՝ մտաւորականներու եւ կազմակերպութեանց կողմէ: Ու շատ լայն կերպով: Հանրապետութեան վեց սկզբունքներն իսկ երբեք նորութիւն չէին՝ իբրեւ գաղափար ու նոյնիսկ առաջադրութիւն: Եւ այս բոլորը, ինչպէս ըսինք, 60ականթուականներէն սկսած, ու հիմնաւորուած՝ Ջիա Կէօք Ալփներու կողմէ եւ Աթաթիւրք իրագործողը եղաւ անոնց: Գիտցաւ վայրկեանը արժեցնել, — ահա իր արժանիքներէն մէկ ուրիշը: Ու գիտցաւ նաեւ իւրացնել անոնց յղացումի արժանիքը:

Իր զօրաւոր կամքը, փառատենչ ու խոժոռ խառնուածքը, իր կրած ազդեցութիւնները (Պուլկարիա՝ Մակեդոն. շարժում, Եւրոպա՝ արդիականութիւն), ինչպէս նաեւ օր օրի նպաստաւորող պայմանները զինքը հասցուցին աստիճանի մը, որ ազգային սահմաններէն դուրս կ՚ելլէ ու համաշխարհային համբաւի մը կը տանի: «Քեմալի Թուրքիան» — անարդար չէ այս բացատրութիւնը: Ու Թուրքիոյ կամ Թուրքերու «Հայրը» — անտեղի չէ, իր կարգին, նաեւ այս որակումը:

Իր մահէն վերջ ի՛նչ պիտի մնայ իր գործէն, բայց մանաւանդ իր բարեփոխումներու արագ ու լայն թափէն, — ցոյց պիտի տան դէպքերը:

Ինք, ստեղծիչը այդ բոլորին, կը մեռնի ոչ միայն իր, այլեւ իր երկրին փառքի գագաթնակէտին, ինչ որ իր համբաւէն վերջ իր բախտը կը կազմէ..

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՆՈՐ ԵՒ ՄԵԾ ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

— oo —

Տուրքերը կը բարձրանան, շաքարը եւ սուրճը կը սղին

— oo —

Ամիսներէ ի վեր Ֆրանսական կառավարութիւնը նոր ծրագիրներ կը մշակէր՝ տնտեսապէս վերականգնելու համար երկիրը, եւ ամէն անգամ կը յետաձգէր, նոյնիսկ պէտք տեսաւ ելմտական նախարար փոխելու:

Զինադադարին յաջորդ օրը, Շաբաթ, վերջապէս պատրաստ՝ հրապարակուեցան այդ ծրագիրներուն տրամադրութիւնները, — իրապէս մեծ զոհողութիւններ կը պահանջուին երկրէն: Վեց նախարարութիւններ, ելմտական, ներքին, հողագործական, առեւտրական, աշխատանքի, հանրօգուտ շինութեանց, իւրաքանչիւրը բազմաթիւ հրովարտակներով, — օրինակ՝ ելմտական նախարարութիւնը մշակած է երեսուն հրովարտակ — մեծ փոփոխութիւններ կը մտցնեն ընդունուած կարգերուն մէջ: Հրովարտակ-օրէնքներու հեղեղ մըն էր, որ ողողեց թերթերը եւ Պաշտօնաթերթն իսկ, որ կիրակի պիտի հրատարակէր բոլորը մէկ, կրցաւ տպել յաջորդ օրը միայն, Երկուշաբթի:

Շաբաթ օր կառավարութիւնը երկու անգամ նիստ գումարեց, վերջնական համաձայնութեան համար: Կէս օրէն վերջ հանրապետութեան նախագահը եւ վարչապետը ձայնասփիւռով ճառեր խօսեցան ժողովուրդին, ներկայացնելով պահանջուած զոհողութեանց անհրաժեշտութիւնը, իսկ երեկոյեան ճառ մը խօսեցաւ, դարձեալ ժողովուրդին ուղղուած, ելմտական նախարարը, պարզելով Ֆրանսայի ծանր կացութիւնը եւ փրկութեան միջոցները:

Հրովարտակ օրէնքները այնքան բազմաթիւ են որ, ամբողջութեան մասին գաղափար մը տալու համար, նախ հարկ կը համարինք ներկայացնել այն գլխաւոր գլուխները, որոնք կը վերաբերին օտարականներու կատարելիք զոհողութեան եւ օտարականները չահագրգռող պարտաւորութեանց:

ՆՈՐ ՕՐԷՆՔՆԵՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

— oo —

Ինքնութեան թուղթերը 400 ֆրանք, աշխատաւորներունը 100 ֆրանք

Ներքին նախարար Ալպէր Սարօ ունի երկու հրովարտակ-օրէնք, որոնց համաձայն՝ օտարականները, որոնք Ֆրանսա կը մտնեն, բնակութեան իրաւունք կը ստանան այն ատեն միայն, երբ անցագրին վրայ նուազագոյն մէկ տարի Ֆրանսա մնալու արտօնութիւն ունին: Օտարականներու ամուսնութեան ձեւակերպութիւններն ալ փոփոխութիւն կրած են: Նոր սեղմումներ կատարուած են Ֆրանսական քաղաքացիութիւն (նաթիւրալիզասիոն) ստանալու մասին: Ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացած անձ մը ընտրութեանց կրնայ մասնակցիլ քաղաքացիութեան իրաւունք ստանալէ հինգ տարի վերջ միայն: Աւելի պարզ եւ արագ գործողութիւններ ընդունուած են ետ առնելու համար մէկու մը Ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունքը, երբ հանրային խաղաղութիւնը կը խանգարէ, պետութեան դէմ կը գործէ կամ նուազագոյն մէկ տարի բանտարկութեան կը դատապարտուի: Անբաղձալիները զատելու եւ հսկողութեան տակ առնելու համար՝ պիտի ստեղծուին մասնաւոր կեդրոններ, ուր պիտի ղրկուին պարտադիր բնակութեան համար: Աքսոր պիտի ղրկուին այն օտարականները, որոնք չեն հնազանդիր Ֆրանսայէն հեռանալու համար տրուած հրամաններուն:

Հրովարտակը կ՚աւելցնէ նոյնպէս թէ այս օրէնքներուն գործադրութեան ծախքերը Ֆրանսայի հարկատուն չէ որ պիտի կատարէ, — այդ ծախքերը պիտի առնուին ինքնութեան թուղթերու համար օտարականներու վճարած գումարէն:

Օտարականներու ինքնութեան թուղթերը այսուհետեւ պիտի արժեն 400 ֆրանք (առաջ կ՚արժէր 260 ֆրանք): Իսկ այն օտարականները, որոնք աշխատաւոր ընդունուած են կամ ազատ ասպարէզի կը հետեւին՝ պիտի վճարեն 100 ֆրանք (առաջ կը վճարէին 65 ֆրանք):

Հրամայուած է խստացնել սահմանագլուխի հսկողութիւնը արգիլելու համար օտարականներու եւ անբաղձալիներու գաղտնի մուտքը:

— oo —

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ թաղումը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 21ին: Կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ ոչ մէկ փոփոխութիւն տեղի պիտի ունենայ:

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՀԱԼԱԾԱՆՔՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

— oo —

Մէկ միլիար մարք տուգանք դրուած է Հրեաներուն վրայ

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ մարաջախտ Կէօրինկի նախագահութեան տակ կիրակի առաւօտ տեղի ունեցաւ խորհրդակցութիւն մը, որուն կը մասնակցէին ներքին նախարար Ֆրիք, քարոզչութեան նախարար Կէօպէլս, դատական նախարար Կիւրթնէր, ելմտական նախարար Շվէրին-Կրոսիկ, տնտեսական նախարար Ֆունք: Խորհրդակցութեան նիւթն էր Հրեաներու մասին ձեռք առնուելիք միջոցները: Որոշուեցաւ Հրեաներուն պարտադրել որ վճարեն մէկ միլիար մարք (15 միլիար ֆրանք) տուգանք, եւ անհատական ծախքերով վերանորոգեն վաճառատուները, որոնք քանդուեցան ու վնասուեցան, հինգշաբթի օր, Գերմանացիներու կողմէ: Արգիլուած է վճարել ապահովագրական ընկերութեանց մնացեալը(?) որ եւ է դրամ: 1939 յունուար մէկէն սկսեալ, Հրեաներուն արգիլուած է զբաղիլ մանր առեւտուրով: Հրեաները չեն կրնար մասնակցիլ այսուհետեւ շուկաներու, տօնավաճառներու եւ ցուցահանդէսներու առեւտուրին: Չեն կրնար անդամակցիլ առեւտրական ձեռնարկներու:

Երէկ առաւօտ հեռագիրները կը հաղորդէին թէ 1600 Հրեաներ ձերբակալուած են Պերլինի մէջ, բոլորն ալ բժիշկ, փաստաբան կամ դրամատէր: Նոր հրամանագիր մը կ՚արգիլէ Հրեաներուն մտնել թատրոն, սինէմա, պարահանդէս:

Եւ դեռ կ՚ըսեն թէ պատժական այս միջոցները սկիզբն են աւելի ծանր կարգադրութիւններու: Գերմանիոյ մէջ ներկայիս կ՚ապրին 600,000 Հրեաներ, որոնք հարստութեան տեսակէտով կը պատկանին միջին եւ չունեւոր դասակարգին, հարուստները շատոնց մեկնած են երկրէն, այնպէս որ դժուար թէ կարենան վճարել մէկ միլիար մարքը: Այդ պարագային՝ պիտի ենթարկուին աւելի ծանր պատիժներու:

Տանցիկի մէջ Գերմանացիները այրեցին հրէական սինակոկները:

Կէօպէլս յայտարարութեամբ մը կ՚ըսէ թէ այնպէս մը պիտի պատժեն Հրեաները, որ անգամ մը եւս չփորձուին ձեռք վերցնել Գերմանացիի մը վրայ:

Գերման ոստիկանութիւնը բազմաթիւ Հրեաներ բերաւ Ֆրանսական սահմանագլուխ, սակայն Ֆրանսական ոստիկանութիւնը մերժեց ընդունիլ զանոնք:

Այս խիստ հալածանքները մեծ զայրոյթ պատճառեցին մասնաւորաբար Լոնտոնի եւ Նիւ-Եորքի մէջ:

Ի՞նչ բաներ կը սղին

— oo —

Նախ քան միւս հրովարտակ-օրէնքներուն մանրամասնութեանց ներկայացումը, այստեղ արձանագրենք թէ ի՛նչ բան սղած է, թէ տուրքի ի՛նչ յաւելումներ եղած են:

Նամակներու դրոշմաթուղթը, Ֆրանսայի եւ իր գաղութներուն մէջ, կ՚արժէ այսուհետեւ 0,90 (առաջ կ՚արժէր 0,65): Հեռաձայնով խօսակցութիւնը՝ 0,85 (առաջ 0,65): Սղած է նոյնպէս սուրճը (0,40 յաւելում քիլոյին վրայ), էսանսը (0,20 յաւելում լիթրային վրայ), ծխախոտը (12–15 առ հարիւր յաւելում), շաքարը (0,35 յաւելում քիլոյին վրայ), գինին (0,07 յաւելում լիթրային վրայ), վառօդը: Մեթրոյին տոմսակը պիտի արժէ 1,30 (առաջ կ՚արժէր 1·10), օթոպիւսներու տոմսակները 20 հատը 10·50 (առաջ կ՚արժէր 9 ֆրանք):

1940 յունուար 1էն սկսեալ կը ջնջուի Ազգ. Վիճակահանութիւնը:

Ուրիշ ի՞նչ փոփոխութիւններ կան

— oo —

Ջնջուած է «երկու կիրակիով շաբաթը», որ ծանօթ է 5 անգամ 8=40, այսինքն շաբաթը հինգ օր՝ օրական ութ ժամ աշխատանքով: Նոր օրէնքը կ՚ընդունի շաբաթական 40 ժամ աշխատանքը, բայց առաձգականութիւն մը տալով օրէնքին՝ գործատէրերուն իրաւունք կուտայ աշխատցնել յաւելեալ ժամերով, անշուշտ յաւելեալ աշխատավարձով (10 առ հարիւր համեմատութեամբ յաւելում աշխատավարձի՝ այն գործարաններուն մէջ, որոնք 50է աւելի բանուոր կ՚աշխատցնեն): Աշխատանքի ժամերուն մէջ պիտի չհաշուուի ժամանակը որ կը կորսուի զգեստ փոխելու եւ բերան մը բան ծամելու համար (քաս-քրութ կամ կուբէ, հայերէն գաւառական բառով՝ յակոբիկ կամ հրամկայ):

Լէոն Պլում զայրացած էր «երկու կիրակիով շաբաթը» կը ջնջուի իբրեւ «տնտեսական վերականգնումի» միջոց, երբ առիթ կը մատնէ, կ՚ըսէ, քաղաքական դիտում մը: Այսուհանդերձ, Փոլ Ռէյնոյի ծրագիրը միջոց կուտայ շաբաթական 40 ժամը այնպէս մը բաժնելու, որ գործաւորները ազատ ըլլան շաբաթ կէսօրէ վերջ:

Գալով տուրքերուն, երկու առ հարիւրի տուրք մը հաստատուած է բոլոր աշխատավարձերուն կամ թոշակներուն ամբողջութեան վրայ, յետոյ աշխատավարձերու կամ թոշակներու վրայէն չահատուրքէ զերծ որոշեալ բաժինը կրճատուելէ վերջ՝ մնացեալին վրայ եւս դրուած տուրքին համեմատութիւնը կը բարձրացուի: Դարձեալ բարձրացուած են կալուածներու տուրքին համեմատութիւնը եւ ստացագիրներու դրոշմաթուղթերուն արժէքը: Բարձրացուած է նոյնպէս արտադրութեան տուրքին համեմատութիւնը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԱՐԺԷՔԸ

Գերման հայագէտ Տոքթ. Ռոխ, «Հայ եւ Գերման Ընկերութեան» Պեռլինի մէջ հրատարակած «Տեղեկաբեր»ի թիւ 2ի մէջ (1938) ստորագրած է ուշագրաւ յօդուած մը, որու կարեւոր մասերը ստորեւ կը ներկայացնենք մեր ընթերցողներուն.—

Մարդ աւելի կարելիութիւն ունի կարդալու զանազան ուսումնասիրութիւններ Նոր Զելանտայի բնիկներու կամ կիսավայրենի հնդիկ ցեղի մը մասին, քան հանդիպելու թող ըլլայ պզտիկ գործի մը՝ Հայաստանի եւ իր ժողովուրդի վերաբերմամբ: Մինչ հայ ժողովուրդը, ինք եւս Արեւմուտքէն ծագած, արդէն դարերէ ի վեր կը պատկանի մեր արեւմտեան մշակոյթին:

Յաճախ մարդ կը հարցնէ ինքն իրեն, թէ ո՞ւր է իրական պատճառը այս թոյլ հետաքրքրութեան: Չէ՞ որ — յիշելու համար քանի մը փաստեր միայն— քրիստոնէական եկեղեցիի պատմութեան մէջ՝ Հայաստանը առաջինն է, որ՝ իբրեւ պետութիւն՝ քրիստոնէութիւն ընդունեց: Չէ՞ որ Հայն ալ, ետ նայելով, կրնայ տեսնել իր պատմութեան մէջ փառաւոր շըրջաններ: Ու չէ՞ որ հայ պետութեան պատմութիւնը յաճախ սերտօրէն կապուած էր եւրոպական պետութեանց պատմութեան հետ: Երբ Ալփասլան 1064ին կործանեց Բագրատունիներու մայրաքաղաք Անին, խակոյն, Կիլիկիոյ հողին վրայ, Ռուբինեաններու իշխանութեան տակ, ծնաւ նոր հայկական թագաւորութիւն մը, որ իր նայուածքը ուղղած էր դէպի եւրոպական արեւմուտքը, եւ այդ պետութիւնը երկար ատեն հաստատուն նեցուկ մը եղաւ խաչակիրներուն համար:

Ամբողջ կեանքը փոխուած էր եւրոպական օրինակով: Կիլիկիոյ հայ պետութիւնը կենդանի կապ կը պահէր արեւմտեան արքունիքներու հետ եւ տակաւ աւելի զարգացող առեւտրական յարաբերութիւնները կուգային կապելու նաեւ հայ երկիրն ու ժողովուրդը Արեւմուտքին. Ճենովա եւ Վենետիկ ունէին յատուկ շրջաններ— իրենց պաշտօնատուններով ու եկեղեցիներով— բոլոր կարեւոր հայկական քաղաքներու մէջ. եւ Կիլիկեան Հայաստանը յետագային դարձաւ եւրոպական առեւտուրին համար միակ դուռը դէպի հզօր Մոնկոլեան կայսրութիւնը, դուռ մը՝ որ միշտ ուրախութեամբ կը բացուէր արեւմտեան վաճառականներու առջեւ:

Գերմանիա եւս կարեւոր քաղաքական յարաբերութիւններու մէջ էր Կիլիկիոյ հայ թագաւորութեան հետ. եւ այդ յարաբերութիւնները իրենց ըսկզբնական շրջանին կապուած են անձին հետ Ֆրետերիկոս Շիկամօրուս կայսեր, որ մեռաւ Հայաստանի հողին վրայ: Բայց Գերմանիա մասնաւոր կարեւորութիւն ստացաւ, երբ Լեւոն Բ. իշխանը առաջին քայլերն առաւ, վերականգնելու համար Հայոց Թագաւորութիւնը: Ան կ՚ուզէր իր թագը ստանալ Հենրիկոս Զ. կայսեր ձեռքէն, իբրեւ անոր հպատակը (վասալ): Եւ Մայնցի Կոնրատ արքեպիսկոպոսն էր— Պաւարիոյ Վիթէլսպախ իշխող տան անդամներէն մէկը— որ գերման կայսեր ներկայացուցիչին հանգամանքով՝ 1916ին Տարսոնի մէջ արքայական թագը դրաւ Լեւոնի գլխուն եւ այդ անունին համապատասխան՝ առիւծակիր դրօշ մը յանձնեց անոր: (Լեոն յունարէն առիւծ կը նշանակէ):

Դեռ մինչեւ 16րդ. դարը Հայերը յարաբերութեան մէջ էին Արեւմուտքի, ի մասնաւորի գերման թագաւորներու հետ, մինչեւ այն ատեն, երբ Եւրոպայի մէջ կորսուեցաւ հետաքրքրութիւնը արեւելեան քրիստոնեաներու հանդէպ, եւ անհետացան հայ քաղաքականութեան վերջին հետքերը:

Ոգեկան կալուածին մէջ միայն տակաւին կը շարունակուէին Հայերու յարաբերութիւնները Արեւմուտքի հետ, որովհետեւ հայ ժողովուրդի բարձր դասին եւ հոգեւորականութեան մէջ միշտ վառ էր ձգտումը՝ Եւրոպայի օգնութեամբ թօթափել թրքական լուծը եւ վերականգնել հայկական անկախութիւնը: Եւ 18րդ. դարու ըսկիզբներուն նորէն Վիթէլսպախ տան անդամներէն մէկն էր՝ Փֆալցի իշխան Եոհան Վիլհելմ, որ պատրաստակամութիւն յայտնեց Հայոց թագաւոր դառնալ: Բայց հայ պետական վերածնութեան երազը մնաց լոկ երազ. ընդհանուր քաղաքական պայմանները արգելք եղան անոր իրականացման: Ի դէպ, այդ շրջանին էր, որ Պաւարիոյ մէջ յառաջ եկաւ նոր ազնուական տոհմ մը՝ պարոն Ֆոն Արեթին, որուն նախահայրը Ցարութիւն անունով Հայ մըն է:

Այս փաստերը բաւական են, որպէսզի մարդ խորհէր, թէ հետաքրքրութիւնը Հայաստանի հանդէպ շատ վառ պէտք է ըլլար: Այն, որ Հայաստանը՝ իր պետական անկախութիւնը կորսնցնելէ ետք՝ ուրիշ բան մը չէր բայց եթէ աշխարհագրական ըմբռնում մը միայն, այդ իրողութիւնը բաւարար հիմ մը չէ, որ մենք չհետաքրքրուէինք իրմով, վասնզի, եթէ ժողովուրդը այլեւս քաղաքական պատմութիւն չունէր, այնուամենայնիւ կը շարունակէր տիրել ոգեկան աշխարհի պատմութեան մէջ: Իրապէս, միթէ ան հարուստ, մեծարժէք գրականութիւն մը չստեղծե՞ց, բայց որո՞ւ ծանօթ է հայ լեզուն: Գրեթէ ոչ ոքի. միայն շատ սակաւաթիւ գիտնականներու:

Եւ այսպէսով Հայաստանը արգելափակուած մնաց գիտնականներու աշխատասենեակին մէջ, իսկ լայն հանրութեան ականջին իր անունը կը հասնէր այն ատեն միայն, երբ թերթերը կը տեղեկացնէին սոսկալի մարտիրոսութեանց մասին, որոնց կ՚ենթարկուէր այդ դժբախտ ժողովուրդը մինչեւ վերջին ատենները:

Այսպէսով Հայաստանը շուքի մէջ մնացած է: Եւ սակայն մէկ կամ միւս գիտնականի աշխատասենեակէն կրնայ լոյս մը առկայծել, որուն ուրիշ, աւելի լայն շրջանակներ եւս պիտի փափաքէին տեղեակ ըլլալ:

Եւ յատկապէս այնքան անծանօթ հայ լեզուն ի վիճակի է լոյս սփռել նախապատմական շրջաններու մութին վրայ եւ կարելիութիւն տալ մեզի՝ մասամբ ծանօթանալ ժողովուրդներու մեծ տեղաշարժումներու այն հեռաւոր ժամանակներուն, որոնց մասին տեղեկութիւններ կուտայ մեզի հնամենի աւանդութիւնը, տեղեկութիւններ՝ որոնք լոկ գեղեցիկ հէքեաթներ չեն, այլ պատմական իրողութիւններ: Այդ տեղաշարժումները մեր ցամաքամասը սերտօրէն կապեցին Առաջաւոր Ասիոյ հետ: Գտնուած կմախքներն ու կաւէ առարկաները չեն կրնար լուսաբանել մեզի այդ վաղեմի ժամանակները: Հոս մեզի կրնայ օգնութեան գալ լեզուագիտութիւնը, եւ այս մարզին մէջ, հակառակ եղած յառաջդիմութիւններուն, դեռ շատ ընելիք կայ:

Հայերէնը, իրաւ է, հնդեւրոպական լեզու մըն է, սակայն Պալքանեան թերակղզիէն, Առաջաւոր Ասիոյ վրայէն հոսող փռիւգիական եւ հայկ. ցեղերը խաւ դրին շատ աւելի ստուարաթիւ բնիկ ազգաբնակչութեան մը վրայ, որ ինքն ալ կազմուած էր տարբեր ազգային բաղադրիչներէ: Այս ազգաբնակչութեան լեզուէն շատ բան մտաւ հնդեւրոպական հայ լեզուին մէջ եւ հոն քարացած մնաց: Արդէն հոս ու հոն յարակցութիւններ երեւան հանուած են լեզուին հետ հին Հիթիթներու, որոնց մարմնակազմական տիպարը տակաւին գոյութիւն ունի Հայութեան կարգ մը մասերու մէջ, նոյնը ըսելու է եւ Ուրարտացիներու մասին, որոնք լուծուեցան մեծ— հայկական կայսրութեան մէջ: Հայ բարբառներու ուսումնասիրութեան կ՚իյնայ ըզբաղիլ այս յարակցութիւններով: Չէ՞ որ հայ հնդեւրոպացիները իրենց ընդլայնուած լեզուական սահմաններուն մէջ շփուած էին այն ստուարաթիւ փոքր ժողովուրդներու հետ, որոնց անունները ծանօթ են մեզի բաբելա-ասորեստանեան պատերազմական տեղեկագրութիւններէն: Այդ շփումն է պատճառը, որ հոս եւս հնդեւրոպական բարբառը, կառուցուածքի եւ բառապաշարի կողմէ յաճախ ահագին փոփոխութիւններ կրած է: Այստեղ շատ մը նոր կարելիութիւններ կը ներկայանան հետազօտութեան համար, հոգ չէ թէ հիթիթաբանական եւ ուրարտաբանական մարզերուն մէջ հաստատուն գետին ստեղծուած է: Արդարեւ, լեզուի նմանութիւններու ամբողջ շարք մը ճշդուած է: Միայն օրինակ մը բերած ըլլալու համար, յիշենք որ հիթիթեան բացառական հոլովի աց վերջաւորութիւնը (վայրի որոշման համար— «ուրկէ»ի իմաստով) նոյն նշանակութեամբ գոյութիւն ունի եւ Հայերէնի մէջ:

Որ Հայերէնի եւ պասկերէնի միջեւ զուգահեռներ երեւան հանուած են՝ այդ շատ բնական է: Իրապէս Պիրենեան շրջանին մէջ ապրող Պասքերը մնացորդներն են հզօր ժողովուրդներու շղթայի մը, որ ելլելով Առաջաւոր Ասիայէն եւ անցնելով Պալքանեան թերակղզիի եւ Ալպեան շրջանի վրայէն, դարեր շարունակող ալիքներով հասաւ մինչեւ Ատլանտեանը: Եւ ժողովուրդներու այս ալիքները կը պատկանէին Առաջաւոր Ասիոյ նախնի բնիկ ազգաբնակչութեան, որուն վըրայ խաւ դրաւ հնդեւրոպական հայութիւնը: Այս շփումէն յառաջ կուգան զուգահեռները, զորս ցարդ կարելի եղած է ճշդել երկու լեզուներուն միջեւ, Առաջաւոր-ասիական պասքեան ցեղի այս հոսանքը իր ազդեցութիւնը ունեցած է նաեւ հարաւ-գերմանական շրջաններու աշխարհագրական անուններու վրայ, կարգ մը լեռներու եւ գետերու անուններ, որոնք ցարդ ոչ մէկ կամ, շատ անճարակ մեկնաբանութիւն կը գտնէին այժմ կարելի է բացատրել հայ բառերով, որոնք Առաջաւոր Ասիոյ բնիկ ազգաբնակչութեան լեզուէն անցեր են հայերէնի մէջ: Իլլիրեան եւ Լիգուրեան կը ցուցնեն այն ճամբան, զոր բռնած էին այս գաղթող ցեղերը, վասնզի այդ երկու անուններն ալ կը բացատրուին պասքեան լեզուի միջոցով:

Ըստ երեւոյթին, տեղի ունեցած է նաեւ հայանման (արմենոյտ) ցեղերու շարժում՝ դէպի արեւմուտք: Հաւանական է, որ այդ ցեղերը հասած ըլլան ոչ միայն Պալքանեան թերակղզիին վրայ եւ Իլլիրիոյ մէջ, այլեւ յառաջացած ըլլան մինչեւ Ալպեան շըրջանը: Այդ կարելի է ապացուցանել լեզուաբանական տուեալներով:

Նմանութիւններ կան նմանապէս հայերէնի եւ ալպաներէնի, ապա՝ հայերէնի եւ կովկասեան լեզուներու միջեւ: Այդ խնդրով մասնաւորապէս ըզբաղած է Փրոֆ. Ն. Մառ: Դիտելու է միայն, որ այդ նմանութիւնները նոր ժամանակներու արդիւնք չեն, այլ կը հասնին մինչեւ հնագոյն դարերը:

Համառօտ ակնարկ մըն էր, որ հոս տրուեցաւ: Այսքանն ալ սակայն կը բաւէ՝ ցուցնելու համար, որ հայերէնը եւս կրնայ իր նպաստը բերել՝ լուսաբանելու համար ժողովուրդներու մեծ տեղաշարժութիւնները եւ յարակցութիւնները հեռաւոր ժամանակներու մէջ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

Աշնանային խոնաւ, մշուշոտ ու մելամաղձոտ այս օրերուն, անուշ է յիշել, վերապրիլ, ամառուան այն տաք ու արեւով լեցուն օրերը որ զուգադիպելով տարեկան մեր արձակուրդի օրերուն, կարելիութիւն տուին մեզ թափառելու Լակօ Մաճճիորէ լիճին եզերքներէն Միջերկրական, Միջերկրականէն Ադրիական, ապա վերադառնալու համար կրկին Միջերկրականի ափերը:

Այդ երջանիկ օրերուն, ամենօրեայ մտահոգութիւններէն ազատուած, մեղուի մը նման, որ կը թռչի ծաղկէ ծաղիկ, մենք անցանք քաղաքէ քաղաք, Լուինօ, Ճենովա, Սփէցիա, Փիզա, Ֆիրէնցէ, Ֆօրլի, Ռիմինի, Լիվորնօ, լեռնէ լեռ, ձորէ ձոր ու ծովէ ծով:

Դիւրին է երեւակայել թէ ինչպէս այդ օրերն անգամ մը եւս, գիշերը խառնեցինք ցերեկին, պարը գինիին, թուխը խարտեաշին եւ վերջապէս իրականութիւնը երազին:

Ով կը փնտռէ կը գտնէ կ՚ըսեն: Երկար շրջեցանք բայց մենք ալ գտանք մեր փնտռած անկիւնը, շատ շատերուն անծանօթ անկիւնը ուր կարելի էր հանգիստ տալ մարմինին ու հոգիին.— Թիրրենիա:

Թիրրենիան ներկայիս դեռ ոչ քաղաք, ոչ ալ գիւղաքաղաք է, այլ Միջերկրականի եզերքը խաղաղութեան ովասիս մը, անտառ մը անսահման շուճիներու ուր կան երեք կարեւոր չէնքեր: Պանդոկ մը ու քովը սրճարան մը, քիչ աւելի հեռուն, Ֆօրցանոյի շարժանկարի գործարանը:

Օրերով լռութեան մէջ, յափշտակուած շնչեցինք մթնոլորտին խունկը, հետեւեցանք բնութեան տրամադրութեան եւեւէջներուն, մոռցանք անցեալը ու ներկան եւ թողուցինք որ աշխարհը դառնայ:

Եթէ Թիրրենիան անծանօթ է վայելք ու զուարճութիւն փնտռող հասարակութեան, քաջածանօթ է շարժանկարի արուեստագէտներուն:

Մեր պանդոկը կը գտնուէր իտալօ-ֆրանսական խառն խումբ մը: Շուտով բոլորին հետ բարեկամ դարձանք: Խօսք մը, ժպիտ մը եւ կը ըսկսէին խօսակցութիւնը: Պանդոկատէրը՝ պարի սիրահար երիտասարդ մը, կը մասնակցէր իր յաճախորդներուն կեանքին, ջանալով ամէն կերպով կեանքը հաճելի դարձնել, առանց— եւ այս կէտը շատ կարեւոր է— յաճախորդին դրամապանակին վրայ ծանրանալու: Պարզ էր որ միջավայրը խորապէս վրան ազդած էր եւ զինքը համոզած որ արուեստը ու շահը կարելի չէ իրարու հետ հաշտեցնել...

Ծովափը նստած կը խօսինք ֆրանսացի բեմադրիչին օգնական Պ. Գալէֆին հետ: Կը ճանչնայ մեր Շահխաթունին, առաջին անգամ իրմէ կ՚իմանանք որ մեր հայրենակիցը այժմ Հըռոմ կ՚աշխատի ուր իր աշխատանքը շատ գնահատուած է:

Մեր թափառումներու անբաժանելի ընկերը ճար. Ռոտոլֆին մեզ կ՚երկարէ շաբաթաթերթ մը, ուր կը գտնենք Շահխաթունիին նուիրուած յօդուած մը: Յօդուածագիրը Պ. Փանիցցի կը բացատրէ Շահխաթունիին արուեստը երբ դիմայարդար, եւ առանց այլեւայլի կը յայտարարէ որ շնորհիւ իրեն, Հռոմի շարժանկարի քաղաքը բացարձակ առաջնութիւն շահած է ուրիշ կեդրոններու վրայ: Սխալ մը կը գործէ սակայն Փանիցցին երբ Շահխաթունին կը ներկայացնէ իբր ռուս:

Այս տողերը գրելու միջոցին հառոյքով օրաթերթերէն կ՚իմանանք որ մեր հայրենակիցին իտալացի հինգ աշակերտները բոլորն ալ այս օրերս յաջող կերպով անցուցած են իրենց քննութիւնները: Ապրի հայ վարպետը:

Դառնալով Պ. Գալէֆին, խօսակցութիւնը կը տանինք Մամուլեանին վրայ եւ կ՚ուզենք իր գաղափարը իմանալ անոր մասին:

«Ծանօթ եմ Մամուլեանին Փարիզէն, մեծ բեմադրիչ ու մեծ մարդ է: Ներկայիս քիչ կ՚արտադրէ, զոհ է ուրիշներու նախանձին, բայց համոզուած եմ որ կրկին իր աստղը պիտի փայլի»:

Բոլորս զոհ, շղթայ կազմած ծով կը մտնենք: Ալիքները կը բարձրանան: Բնութիւնը կը սիրէ իր գերազանցութիւնը ցոյց տալ: Մեր շղթան կը կտրի. կը ցրուինք:

×

Խաւաքարտի ու թուղթի աշխարհին մէջն ենք:

Մեզի կ՚ընկերանայ ու բացատրութիւններ կուտայ բեմադրիչ Ֆօրցանոյի օգնականը Պ. Պուքի: Ֆրանքօ-իտալական խումբը գործի վրայ է: «La Dame de Montecarlo»էն տեսարան մը պիտի նկարուի: Շարժման մէջ է ամբողջ բանակ մը: Բեմադրիչ Պարթոմիէօ, Կռնակը մեքենային տուած, սիկարը բերանը (հակառակ ծխելը արգիլուած ըլլալուն) հանդարտ շարժումներով հրամաններ կուտայ: Ելեքտրագէտը, մեքենագէտը, հիւսնը, դերասանը բոլորն ալ անելիք մը ունին: Առաջին դերասանուհի Տիթարալօն, գրաւիչ այս դերասանուհին շրջապատուած է խումբ մը երիտասարդներէ, բոլորին ալ աչքերը կը փայլին: Առաջին դերասան Լէհման յոգնիլ չի գիտեր, բոլոր օրիորդներուն համար անուշ փաղաքշական խօսք մը ունի: Մեր կարծիքով պատրաստութիւն մը կը տեսնէ կատարեալ կերպով իր դերը կատարելու:

Մոնթէգարլոյի նշանաւոր պարասրահներէն մին կը գտնուի մեր առջեւ: Սեղաններու շուրջ զոյգեր ու անկիւն մը նուագը:

Սեղանի մը վրայ, բոլորը կը գրաւեն իրենց տեղերը ու կը սկսին խաղը: Երաժշտախումբը կը նուագէ, զոյգերը կը պարեն: Տիթարալօ - Լէհման զոյգը, երբ մեքենային կը մօտենայ նուագը կը դադրի, բայց զոյգերը կը շարունակեն դառնալ: Մեքենային ճիշդ մօտը գլխաւոր զոյգը, մի քանի խօսք կ՚արտասանէ, սիրոյ առաջին երկչոտ արտայայտութիւններ որ մեքենան անմիջապէս կ՚արձանագրէ, կը վերսկսի նուագը, ու զոյգերը կը շարունակեն դառնալ: Փորձը կը կրկնուի մի քանի անգամ: Բոլորը քրտինք ջուրի մէջ են եւ սակայն անհամբերութեան ոչ մի նշան կը նշմարենք:

Տարօրինակ աշխարհ է շարժանկարի աշխարհը: Չէ կարելի իմանալ թէ ուր կը սկսի երազը եւ ուր կը վերջանայ իրականութիւնը, աշխարհ մը վերջապէս ուր արուեստը արհեստ, եւ արհեստը արուեստ կը դառնան:

Լայն միջոցներ, գիտութիւն եւ անսահման համբերութիւն, բացի արուեստէն, անհրաժեշտ են յաջող գործ մը արտադրելու համար:

Դադարի միջոցին կը հեռանանք սըրահէն, Պ. Պուքքին շնորհակալութիւն յայտնելով, բաժնուելէ առաջ իր գաղափարն ալ կը հարցնենք Մամուլեանին մասին:

«Անգերազանցելի է ձեր բեմադրիչը, ու քաջածանօթ մեքենային բոլոր գաղտնիքներուն»: Ձեռքը կը սեղմենք, ինք կը վերադառնայ իր գործին, իսկ մենք կը վազենք ծովափ:

Ծովը հանդարտ է, հորիզոնը կ՚այրի: Արեւուն ճառագայթները հետզհետէ կը մարին, եւ մենք կը զգանք որ իրենց հետ բան մը կը մեռնի, մութը դանդաղ քայլերով կը յառաջանայ: Կաթիլ մը արցունք եւ սուգը մեր հոգոյն մէջ կը բռնենք պանդոկին ճամբան: Մարդկային կատակերգութեան մէջ ունինք մեր տեղը եւ կատարելիք մեր դերը:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

«ՏԱՏՐԱԳՈՄԻ ՀԱՐՍ»ԻՆ ԴԱՏԱՒԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Պէտք է նկատել որ Կոստան Զարեանը որպէս բանաստեղծ մի քիչ զօռ է տուել իր երեւակայութեանը եւ մի շարք փաստեր խեղաթիւրել: Այսպէս, ըստ Կ. Զարեանի՝

«... Ես իմ գիւղից դեռ երեխայ,
Յովանի մօտ նոր հարս եղայ ...
Թողեց գնաց եւ վեց տարի՝
Ոչ գիւղ չեկաւ, լուր չուղարկեց, չը
հարցրեց»:

Մինչդեռ համաձայն ընկեր Ռուբէնի յուշերի, Սանամ ընկեր Ռուբէնի ներկայութեամբ ասել է որ՝ «Ահա երեք տարի է որ քեզի չեմ տեսած»: Ուրեմն ոչ թէ վեց այլ երեք տարի է ինչ Յօվանը իր տանից բացակայել է:

Յետոյ, ընկեր Ռուբէնի յուշերի մէջ պարզ ասուած է որ Սանամ Քրոյին անտառի մէջ հանդիպելով սիրել է եւ իր յօժար կամքովն է Քրոյի հետ փախել Մուշ, կենակցելու նպատակով: Մինչդեռ Կ. Զարեանը դուրս է բերել, իբր թէ Սանամ Քրոյին հանդիպելով անտառի մէջ «նուաղած վայր է ընկնում» եւ «Քիւրտը ուժեղ բազուկների մէջ սեղմած» Սանային իր ձիու

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊԹԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ 15

Եւ սակայն մեզի ճակատագրուած էր Զէյթունի ճամբուն վրայ գիշեր մը եւս անցնել. որովհետեւ մեր խըղճերը մեզ կը տանջէին եւ չէինք ուզեր մեր ետեւ թողուլ ետ մնացողներ եւ ճամբան կորսնցնողներ որոնք գետինը կը մնային նուաղած: Անոնց մէջ կը գտնուէին, սակայն, այնպիսի այրեր ու կիներ, որոնք պարագային համեմատ կրնային գերագոյն հերոսութիւն ի յայտ բերել. այսպիսիները ոչ ոք կրնար իրենց հաւատքէն յուսահատեցնել:

— Դէպի Զէյթո՛ւն, գոչեց մէկը:

Այս աղաղակը կարծես Աստուծոյ սուրբերուն մարտահրաւէրն ըլլար: Ու ահա հրաշալի պաս ձայնով մը ըսկսաւ շարական մը երգել, որուն միացան կիներէն ոմանք: Ֆրէտ Օքս ըստ իր սովորութեան, իր երգէոնիկով ընկերակցեցաւ անոնց:

Գիշերը վրայ հասնելուն, Գաղիկ մեզի հաց եւ եօղուրտ ղրկեց. այնպէս որ անոնք որ մինչեւ այդտեղ ապրած էին, անսուաղութենէ չմեռան: Կիները մեր կերակուրը բերին, դրուած իրենց գլուխներուն վրայ եւ հողէ ըստուկներու մէջ: Պատուական կիներ էին անոնք: Գեղադէմ եւ անվախ, եւ ծանր բեռները կը կրէին այնպէս դիւրութեամբ, ինչպէս իրենց լեռնական այրերը՝ իրենց զէնքերը: Երկար չմընացին անոնք մեզ մօտ չաղակրատելու համար, որովհետեւ ջարդի եւ աւարառութիւններու պատմութիւններէն զատ ուրիշ նորութիւն չունէինք հաղորդելիք. եւ անոնց պատասխանը կարճ էր եւ տեղին:

— Զէյթուն եկէ՛ք: Զէյթուն ամէն բանի պատրաստ է, ըսին անոնք երդանման ծիծաղով մը:

Նախ քան մեր ճաշը աւարտելը, անոնցմէ երկու կիներ մեր խումբէն մէկ մէկ թշուառ եւ անօգնական շալկելով լեռներէն վեր մագլցեցան. այս անգամ անոնց բեռը աւելի ծանր էր քան այն որ վարը՝ մեզի բերած էին:

— Զէյթուն եկէք, Զէյթո՛ւն, պոռացին անոնք, իրենց գացած ատենը:

Հակառակ այն իրողութեան որ մեր խումբին մէջ զինուած մարդ չկար՝ գիշերը առանց պահակի չանցուցինք: Քիւրտերուն երբեմնակի պոռչտուքը կը լսէինք. ու անգամ մը երբ բարձր ժայռի մը վրայ մագլցեցայ, անոնց վառած խարոյկին լոյսերը նշմարեցի: Եւ երեւակայութիւնս գնաց դէպի այն թշուառ ու տանջուած բազմութիւնը՝ ետեւ մնացող ու ճամբան կորսնցնող Հայերու, որոնք ով գիտէ ի՛նչ վայրի խաղ մը պիտի պատճառէին վայրագ Քիւրտերուն՝ խարոյկին վրայ ճենճերելով: Բայց Գաղիկի մարդոց ձայներուն մէջ երեւակայութիւն գոյութիւն չունէր. անոնք մեր վերեւ կը հսկէին, ծուարած ծերպերուն ու ժայռերուն մէջ, եւ պատրաստ ոեւէ անակնկալ յարձակումի: Հանգիստ քնացանք— այն գիտակցութեամբ թէ մեր վրայ անքուն հսկողներ ունէինք,— մինչեւ որ լոյսը գետնին տակէն յարձակեցաւ մեր վրայ՝ գունդերով, զօրաբաժիններով եւ զօրաբանակներով, երբ քնելը այլեւս անկարելի դարձաւ:

Մեր խումբը այնքան տառապած ու յոգնած էր որ լոյսերու այս բանակը գրեթէ չէր ազդած անոնց վրայ եւ մենք մեծ դժուարութեամբ զանոնք արեւծագէն առաջ ճամբայ հանեցինք, ու թէեւ ոտքի վրայ կենալու կարողութիւն չունէին, եւ սակայն առանց տարկութեան սկսան յառաջանալ: Ժամ մը յառաջանալէ վերջ Զէյթունի ապահով ըլլալու գաղտնիքին վերահասու եղանք:

Դէպի Զէյթուն առաջնորդող անցքը կը սկսի սուր վայրէջքով մը,— լպրծուն եւ թաց կաւի վրայ ոստոստում մը, կէս մղոն երկարութեամբ, որ մէկ յենարանէն միւսը անցնելով կը հասնի մինչեւ անտառիկ բլուրները: Մարդաբարձ ջորիներուն համար անկարելի էր այս վայրէջքին մէջ ոտք շարժելը, ուստի ստիպուած անոնց վրայէն վար իջնելով, հետիոտն շարունակեցինք ճամբան, ձեռնափայտերու յենած: Այդ ատեն հասկցանք վերջապէս թէ Գաղիկ ինչո՛ւ այնքան ինքնավստահութեամբ ըսած էր որ ոեւէ անիւով բան չպիտի կրնար հասնիլ իր լեռնային տունին: Մեզ հետ եղող եզկելինները, որոնք մինչեւ այդտեղ իրենք զիրենք քաշքշած էին, յուսահատելով նստան, եւ առաջարկեցին հոն մեռնիլ: Փիթըր Միզըլն ալ անոնց օրինակին հետեւեցաւ. այն տարբերութիւնով որ միւսներուն աչքերը չոր էին, մինչ ինք արցունք կը թափէր, ու կը հեծկլտար.

— Խորհիլ որ այս ալ պիտի տեսնեմ եղե՜ր:

Մինչդեռ անգամ մը այդ ճամբով գացած եկած էր յիմարը:

Տարակոյսի մէջ մնացինք երբ մեր ձախ կողմի լեռնային անտառէ մը տապարի հարուածներու ձայն առինք.— խիտ մայրիներով եւ ուրիշ մշտադալարիներով լեցուն մութ անտառ մը կը սկսէր լերկ ժայռերէն գրեթէ հարիւր յիսուն ոտք վերօք, որ կիրճին հիւսիսային կողմը կը կազմէր: Տապարներուն հարուածներուն ձայները եկած տեղէն հաւանաբար ճամբայ մը գտնուելու էր, ուրկէց մարդ կարողանար անցնիլ, եւ մեր գաղթականները հոն նստան, ճամբան գտնելու գործը մեզի յանձնելով:

— Այս կողմերը թնդանօթ բերելու համար Նափոլէոնին անգամ խորհիլ պիտի տար եւ Թուրքերը ոչ մէկ ատեն Նափոլէոններու ծնունդ չտուին, գոչեց Ֆրէտ ուրախացած: Հարիւր լաւ այր մարդ տուէք ինծի ու ես այս անցքը յաւիտեան կը պահեմ: Սպասէ հոս, երթամ ճամբայ մը փնտռեմ:

Լերան դէպի վար իջնող ծայրը գընաց, քաջալերուած կացիններու հարուածներու աղմուկէն, վար ինկող ծառերէն եւ հեռուէն պոռացող մարդոց ձայներէն:

— Ժամանակին հոս ճամբայ մը կեցած ըլլալու է, բայց այժմ կրակէն զատ ուրիշ ոչ մէկ բան կրնայ յայտնել այդ ճամբան. դժբախտաբար սակայն ամէն ինչ թաց է: Ժայռերու եւ արմատներու այսպիսի լաբիւրինթոս չէի տեսած բնաւ: Շուն մը անգամ պիտի կորսուէր այստեղ:

Ուիլ սիրայօժար լերան կողմը գընաց, այդ կողմէն ճամբայ մը գտնելու յոյսով: Կլորեան մօտս մնաց. ու առաջին պատեհութիւնն ունեցայ իրեն հետ առանձին խօսելու: Իր դատակին վերջին ազդեցութիւնէն գունաթափ կերպարանք մը ստացած էր հակառակ ատոր դարձեալ գեղեցիկ էր ան:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Հսկայ «աչք»ը

Ամերիկայի մէջ այժմ կը շինեն հեռադիտակ մը, որ պիտի ըլլայ մեծագոյնը աշխարհի մէջ եւ պիտի զետեղուի Գալիֆորնիոյ Բալոմար լերան վրայ, ծովէն 6125 ոտք բարձր։

1928ին ձեռնարկուած է այս հեռադիտակի շինութեան, որ պիտի աւարտի 12 տարիէն, 1940ին։ Ներկայիս աշխարհի մէջ գոյութիւն ունեցող ամենամեծ հեռադիտակը դարձեալ կը գտնուի Գալիֆորնիոյ մէջ, Ուիլսըն լերան վրայ, որուն ոսպնեակը ունի 100 մատնաչափ տրամագիծ, իսկ նորը պիտի ունենայ կրկին մեծութիւն՝ 200 մատնաչափ տրամագիծ։

Երբ նոր հեռադիտակը աւարտի եւ գործածութեան դրուի, մարդկային տեսողութիւնը անոր միջոցաւ պիտի կրնայ ընդգրկել ութն անգամ աւելի տարածութիւն ու միջոց, քան ցարդ կրցած էր։ Լուսինը պիտի դիտուի իբր միայն 25 մղոն հեռուն գտնուող գունդ մը։

Այս գործիքով հնարաւոր պիտի ըլլայ մարդկային տեսողութեան սահմանին մէջ ամփոփել 640.000 անգամ աւելի լոյս քան պարզ աչքը ի վիճակի է ամփոփելու։ Իսկ այս հսկայ «աչքը» պիտի կրնայ տեսնել ու լուսանկարել 1,200,000,000 լոյս-տարի հեռաւորութեան վրայ գտնուող համաստեղութիւնները։

Մասնագէտներ ու գիտնականներ, աստղագէտներ ու բնագէտներ, որոնք հետաքրքրուած են այս զարմանալի «աչք»ին կարելիութիւններով, կը հաստատեն թէ 1940էն ետք, նոր հեռադիտակի գործածութեամբ, մարդկային վարկածները տիեզերքի մասին հիմնովին պիտի յեղաշրջուին եւ թերեւս պիտի հիմնուի ամբողջովին նոր տիեզերագիտութիւն մը։

×

Ի՛նչ հոյակապ են մարդ անհատի մղած պայքարներն ու տարած յաղթանակները բնութեան վրայ։ Ծնած մերկ, տկար ու անպաշտպան, դարեր, ժամանակի անհունութեան մէջէն, ան իր մտքին ուժով քայլ առ քայլ, թիզ առ թիզ նուաճած է բնութիւնը, մշակած է հողը, փորած է անոր ընդերքները ու հարստութիւնները դուրս հանած, իշխած է ծովերուն եւ տիրապետած անոր փոթորիկներուն, թռած է երկնքին մէջ իբր անթեւ թռչուն, չափած է հեռաւորութիւնները անհասանելի, կշռած է ծանրութիւնները լեռնակուտակ, եւ մտքով ու հոգիով թափառած, սաւառնած, շախրած է տիեզերքի անչափելի, անհասանելի անջրպետներուն մէջ։

Ինչքա՜ն մեծ ու հզօր է փոքրիկ մարդը իր տեսան մտքով։

Նոյն մարդն է, դարերու խորերէն եկող, որ ստեղծած է քաղաքակրթութիւնները սերունդէ սերունդ, Կոմփուկիոսներ եւ Ցիսուսներ ծնող մարդը, Հոմերը կառուցող, բուրգերը կանգնող, շոգենաւն ու երկաթուղին վազցնող, հեռախօսն ու հեռագիրը, ձայնասփիւռն ու ելեկտրական լոյսը հնարող մա՛րդը։ Արուեստն ու գիտութիւնը յաւերժացնող մարդը։ Գալիֆորնիոյ հրաշք հեռադիտակը շինող մարդը։

Եւ մտածել որ, միլիոնաւոր փարսախներով հեռուն գտնուող աստղերը քննող, անջրպետները խուզարկող, բեւեռներու վրայէն սաւառնող նոյն մարդն է, որ բիւր բիւրաւոր տարիներէ ի վեր տակաւին չէ գիտցած կենցաղ ստեղծել իր իսկ նմանին, իր իսկ ընկերոջ հետ, աւա՜ղ։

Գալիֆորնիոյ հեռադիտակը յղացող ու շինող մարդը նոյն եռանդով, նոյն հանճարով այլազան, զարմանազան գործիքներ կը շինէ, որպէսզի իր նմանը ջարդէ, թունաւորէ, բնաջնջէ ցամաքի վրայ, ծովերու վրայ, երկինքի մէջ։ Ցուրտին ու տաքին, լերան ու ովկիանոսին յաղթող մարդը թնդանօթ ու սաւառնակ կը շինէ, ռումբ ու պայթուցիկ կը թրծէ, որպէսզի իր նմանը կոտորէ։

Ինչքա՜ն հրաշապատում է մարդ անհատի յաղթանակներու հէքեաթը բնութեան դէմ եւ աւա՜ղ, ինչքա՛ն դաժան նոյն մարդանհատի պայքարը իր ընկեր անհատին դէմ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

Լիոնի դաւանանքը օտարականներու հանդէպ

Լիոնի «Փռօկրէ» թերթը, որ քաղաքապետ Էրիոյի անպայման անձնական է, երկարօրէն կը նկարագրէ Ռօնի նահանգային խորհուրդին անցեալ օրուան կարեւոր մէկ նիստը, որուն ընթացքին խորհրդակցութեան առարկայ դարձաւ օտարականներուն հարցը, մանաւանդ անոնց գործաւորի հանգամանքը։ Այդ խորհուրդին կարեւորագոյն անդամն է Էտուար Էրիօ, իբրեւ քաղաքապետ Լիոնի։ Ներկայացուած տեղեկագիրներուն մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն արթնցուց օտարականներուն ապաստարկութեան պետին տեղեկագիրը, որ ենթարկուեցաւ լուրջ վիճաբանութեան։ Ըստ այդ տեղեկագրին, Ռօնի նահանգին մէջ տուն տեղ եղած օտարականներուն թիւն էր 76,316 մինչեւ անկէց ութը տարի առաջ։ Հիմա հազիւ այդ թիւը 58,896 է։ Զանազան ազգութիւններու վերաբերող միւս օտարականներուն թիւը՝ իբրեւ մեզի համար ոչ այնքան շահեկան մէկ կողմ թողլով՝ փութանք ըսել, թէ այդ գրեթէ վեց բիւր օտարներուն մէջ Հայերը այսօր 2753 հոգի են միայն, ըստ այդ տեղեկագրին, 1935ին 3916 հոգի են եղեր, հետեւաբար երեք տարուան մէջ 1000է աւելի պակսած է մերազնեաններուն թիւը։ Մեզի այնպէս կը թուի, թէ այդ պակսածները տեսակ մը օտարացածներ են։ Եթէ այդպէս է, քանի մը երեք տարիէն պիտի հալի այդ 2753 թիւն ալ։ Բայց զօրաւոր հիմերու վրայ հաստատուած յոռետեսութիւնը թողլով, մենք նոյն խորհուրդին մէջ փիլիսոփայ եւ գրագէտ Քաղաքապետին յայտարարութիւնները ներկայացնենք մերայիններուն ի լուր եւ ի յուշ։

« Ֆրանսան չափազանց բարեմիտ աղջիկ է», ըսաւ Պ. Էրիօ։ Եւ անմիջապէս դիտել տուաւ, թէ «մեր երկրին համար որքան վտանգաւոր է չափազանց վեհոգի ասպնջականութիւնը»։ Էրիօ զայրոյթ յայտնեց այն «սովորաբար ընդունուած առասպելին դէմ, թէ օտարական գործաւորը այնպիսի աշխատութիւններ կը կատարէ, զոր չուզեր ընել Ֆրանսացի գործաւորը»։ Այնուհետեւ յայտնեց, թէ օտարականներուն մրցումը որքան վնաս կը պատճառէ բնիկ գործաւորին։ Եւ մասնաւորապէս ակնարկեց սափրիչներուն, նկարիչ-ծեփողներուն։ Համայնավար խորհրդական Լէվի ոյժ տուաւ քաղաքապետին, ըսելով.— «Ամէմ չամէմ օտարականները Ֆրանսա ներս առին, եւ գործարանատէրերը դիւրաւ օգտուեցան անոնցմէ»։ Էրիօ, աւելի ուժով, յայտարարեց, թէ պէտք է մասնագիտական ուսումներով զարգացնել Ֆրանսացի գործաւորները, որպէսզի ներկայիս օտարականներուն կատարած գործերը անոնք կատարեն։

Եւ երբ նահանգապետը վիճաբանութեան մէջ մտնելով, յայտարարեց թէ սխալ է շօմաժին բոլոր պատասխանատուութիւնը օտարականներուն կռնակը հանել, անդիէն իսկոյն միջամտեց Պ. Էրիօ.— Կրնայ ըլլալ։ Բայց խնդիրը այն է թէ Լիոնի մէջ 6000 շօմէօռ կայ, եւ օտարականներուն թիւն ալ 35,000է աւելի է։ Իմ գիտցածս այն է, թէ այսօր շօմաժի մէջ եղող Ֆրանսացիներ կրնան օտարականներուն ունեցած գործերուն մէջ մտնել, աշխատիլ։

Գալով ֆրանսական հպատակութեան դիմողներուն, Էրիօ յայտարարեց թէ այս գործը մէկ դիւանապետի մը յանձնուելու չէ, այլ յանձնաժողովի մը։ Խորհուրդին նախագահը վրայ բերաւ.— դատական պաշտօնական դիւաններուն մէջ հպատակութեան հարիւր հազար խնդրագիրներ կան։ Ասոնցմէ վաթսուն հազարը դեռ քննուած անգամ չեն։

Շատերը գոհողութեան համար ալ չէ որ կ'ուզեն հպատակ դառնալ, այլ իրենց շահուն համար։ Կան նոյնիսկ այնպիսի օտարականներ, որոնք այնքան անկեղծ են որ իրենց զինուորական ծառայութենէն զատուելնուն պէս՝ հպատակութեան թուղթին ետեւէն կը դառնան, առանց գոնէ քանի մը ամիս սպասելու։ Պէտք չէ որ հպատակ ընենք, նկատի առնելով միայն դիմողներուն ունեցած զաւակներուն թիւը, այլ պէտք է ուշադրութիւն դարձնել անոնց առողջութեան եւ հոգ տանիլ որ բեռ չըլլան իրենց նոր հայրենիքին։

Ահա ուրեմն շահեկան վիճաբանութիւն մը, ամէն տեսակէտով ...։

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Սեպտեմբերի քաղաքական տագնապը վերի վայր շրջեց մեր ծրագիրը։ Պատերազմի մեծ հաւանականութեան առջեւ, մեզի կը մնար ընել մէկ բան,— յետաձգել 20ամեակի տօնակատարութիւնը։ Բարեբախտաբար, դէպքերու թաւալգլոր ընացքը յանկարծ կասեցաւ, ու մենք վերսկսանք մեր աշխատանքին։

Արդ, 20ամեակի տօնակատարութիւնը, Փարիզի մէջ, տեղի պիտի ունենայ 21 Մայիս 1939ին, Սորպոնի ամփիթատրոնին մէջ։ Դիմած ենք կրթ. նախարարութեան՝ Պ. Նախարարին հովանաւորութիւնը ապահովելու համար, եւ ստացած ենք դրական պատասխան։

Մեր առաջին շրջաբերականով ցանկութիւն յայտնած էինք որ բոլոր շրջանները 20ամեակը տօնեն նոյեմբերի մէջ։ Դէպքերը, ինչպէս ըսինք, խանգարեցին մեր այս ծրագիրը։ Մէկ քանի շրջաններ տօնած են արդէն։ Միւսները կը տօնեն իրենց նախընտրած ատեն։

Աւելցնենք, որ տօնակատարութեան յետաձգումը ուզեցինք օգտագործել՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի 20ամեակի հատորը աւելի բովանդակալից ու աւելի խնամուած դարձնելու համար։ Հատորին առաջին պրակները տպուած են արդէն։

Այս առթիւ, թոյլ տուէք յիշեցնել, որ շրջաններէն ոմանք ուշ պատասխանեցին մեր կոչին, իսկ ուրիշներ պատասխան իսկ չտուին։ Ցետոյ, մեզի ղրկուած են լուսանկարներ, որոնց վրայ ոչ մէկ ծանօթութիւն կայ։

Այս պայմաններուն մէջ, գործը բնականաբար կը կաղայ։ Նիւթերը պէտք է դասաւորուին, ձեւաւորուին ու յաջորդաբար տպագրուին։ Իսկ ատոր համար ալ, մենք մեր ձեռքին տակ պէտք է ունենանք, որքան կարելի է շուտ, բոլոր այն նիւթերը, յօդուածներն ու նկարները զորս պահանջած ենք շրջաններէն կամ անհատներէ։

Հատորին համար պէտք ունինք նաեւ հետեւեալներուն.

ա) Շ. Քրիսեանի եւ իրմէ առջի շրջաններու հայ մարզական կեանքին վերաբերեալ լուսանկարներու եւ տեղեկութիւններու։

բ) 1908—1910 շրջանին՝ «Տորք» ֆութպոլի խումբին, Շ. Քրիսեանի, Վ. Ձերազի եւ Եղիշէ Քաջունիի լուսանկարներուն։

Աւելորդ է ըսել թէ՝ այս ձեռնարկը կը կարօտի ոչ միայն ժամանակի ու աշխատանքի, այլեւ բոլոր շրջաններու աջակցութեան։ Յանձնախումբս հատորի նիւթական ծանր հոգը ըստանձնեց ինք։ Պիտի չխնայէ նաեւ իր աշխատանքը։ Կը մնայ, որ շրջանները մեզ տրամադրեն, արագ ու լիակատար կերպով, այն բոլոր տեղեկութիւնները, յօդուածներն ու նկարները զորս ուզած ենք իրենցմէ։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի 20ամեակի Յանձնախումբ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը նոյեմբեր 6 կիրակի օր, ժամը 5ին կազմակերպած էր դասախօսութիւն մը՝ դասախօս հրաւիրելով Փարիզի առաջնորդ. փոխանորդ Տ. վարդապետ Ներսոյեան։ Ժամանակէն առաջ հայ ակումբը լեցուած էր ծայրէ ծայր։ Շատեր ոտքի էին մնացած։ Կ. Խաչի վարչութեան հրաւէրով դասախօսութեան եկած էին տեղւոյս հովիւ Հայր Գ. Դաւիթեանը եւ թաղականները, որոնք գրաւած էին պատուոյ աթոռներ։ Ներկայ էր նաեւ Փարիզի եկեղեցւոյ քահանայ Հայր Թովմաս։

Վարչութեան կողմանէ Տիկին Էլլէն Բիւզանդ քանի մը խօսքով ներկայացուց դասախօսը, շնորհակալութիւն յայտնելով միութեան եւ ներկայ հասարակութեան կողմանէ, որ վարդապետը յօժարեր էր շահեկան դասախօսութեամբ մը օգտակար ըլլալու արժանիս հայութեան։

Դասախօսութեան նիւթն էր Ընտանիքը։

Հայր Սուրբը ժողովուրդին մատչելի պարզ ոճով մը պարզեց ընտանիքին էութիւնը, անոր նպատակը եւ դերը մասնաւորաբար եւ ազգութեան համար։ Անդրադառնալով տարագիր հայ ընտանիքին, անոր սպառնացող ներքին եւ արտաքին վտանգներուն, կոչ ըրաւ կառչած մնալ հայ լեզուին, հայ նահապետական ազգային աւանդութիւններուն եւ սովորութիւններուն, որոնք ազդակներ ու խթաններ են Հայը Հայ պահելուն։

Կ. Խաչի Սան. Միութեան պատանիներէն Դաւիթեան, Ս. Գիմաչեան, Ս. Գափանեան արտասանեցին գեղեցիկ ոտանաւորներ, անգամ մը եւս ապացուցանելով թէ, Ս. Միութիւնը ջանք չի խնայեր իր անդամները վարժեցնելու հայ լեզուին։

Դասախօսը եւ հրաւիրեալները մեկնելէն ետք, տեղի ունեցաւ Միութեան տարեկան պարահանդէսը։ 100է աւելի գեղեցիկ իրեղէններ եւ 10 հատ ազգային վիճակախաղի 1/10ական տոմսեր, բոլորն ալ նուիրուած ընկերուհիներուն կողմանէ, վիճակի դրուեցան։ Տեղւոյն վրայ շահողներ անմիջապէս ստացան իրենց պարգեւները։ Մնացած չահուած թիւերը պիտի յայտարարուին հասարակութեան։

Ներկայ մը

...Թրքահայաստանի արեւելեան գաւառներում եւ առանձնապէս Տարօնի աշխարհում Հայի անմիջական ոսոխը Քիւրտն էր, որ Թուրք կառավարութեան դրդումով եւ օժանդակութեամբ դարձել էր Հայի դահիճը։ Ուրեմն Քիւրտը Հայի դահիճ, իսկ հայ դահիճի դէմ կռուող հայ Փէտայիի կինը դահիճ Քիւրտի սիրուհին է դարձել...

Մի՞թէ նոյն հոգեբանական դրութիւնը չէր տիրում նաեւ Կովկասում, մանաւանդ հայ-թաթարական ընդհարումների ժամանակ։ Ո՞ր Հայուհին, մանաւանդ հայ ռազմիկի կինը կամ քոյրը կը յանդգնէր որ եւ է Թուրքի հետ կենակցել։ Եթէ այսպիսի դէպք պատահէր, անպայման կ'ենթարկուէր Սանայի վիճակին։

Մի՞թէ կարող էին մեր Փէտայիները աւելի մեղմ պատիժ տալ Սանային։ Լեռները ապաստանած Փէտայիները ոչ բանտ ունէին, Սանային, ասենք, մի քանի ժամանակով բանտարկելու, եւ ոչ էլ հնարաւոր էր որ եւ է ուրիշ թեթեւ պատիժ տալու։ Խիստ դիտողութի՞ւն ունէին...։ Կան պահեր, երբ որ յանցաւորներին պէտք է խըստօրէն պատժել, որպէս ուրիշներին սարսափեցնելու միջոց։ Պատերազմի ժամանակ հարկ եղած պարագային՝ դասալիքներին նոյնիսկ խմբերով են գնդակահարում, որպէսզի կարելի լինի դասալքութեան պէս վտանգաւոր երեւոյթի առաջն առնել։

Սասնոյ Փէտայիի կինը, Սասնոյ յեղափոխական պայքարի ժամանակ իր ամուսնուն դաւաճանելը եւ Քրդի հետ ապօրէն կենակցիլը պարզ յանցանք չէր եւ ուրեմն չէր կարող խիստ պատժից զերծ մնալ։

Այլ են այժմեան քաղաքական պայմանները։ Ներկայիս Թուրքիայի, Իրանի եւ Կովկասի մէջ Հայերի ու մահմետականների խառն ամուսնութեան դէպքերը սոսկալի չափերի են հասել։ Այս տխուր երեւոյթի հետեւանքները շատ ցաւալի են լինելու։ Մենք տեսնում եւ դժգոհում ենք մեր շուրջը կատարուող խառն ամուսնութիւնների տխուր հետեւանքներից, ուր մնաց Թուրքի, Թաթարի ու Պարսիկի հետ եղած խառն ամուսնութեան պատճառած դժբախտութիւններից։

ԲԵՆՕ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

…ԵՐ ՀԱՅԱՑՔԻՆՍ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

...րէթին, բացի նեղ անցքէ մը, մը... ...ցեալ մասը գրաւած էր ջուրով լե... ...ն հսկայ աւազան մը, պատին մէջ ...երկու անուանական պատու... ...ունէր, իսկ փողոցին վրայ բաց... ...դուռը, փեղկերը կէս մեթր գետ... ...ն մէջ թաղուած էին։ Ներսը թէ ...էր եւ թէ խոնաւ։

...հաստ քարերով շինուած աւազա... ...գետնէն հազիւ կէս մեթր բարձր ...էր։

...այդ ջուրը դարձուցելի խրճիթը, ...թուրք կառավարութեան կողմէ կա... ...ցուած հանրային առողջապահա... ...ն ձրի բաղնիք մըն էր, իրենց բա... ...ով «զուլաւուլ տամի», ուր աղքատ քա... ...քացիները կը լուացուին, ամառ թէ ...ձմեռ։ Հակառակ օդին տաքութեան, ...Աբրահամ սաստիկ դող մը բռնեւ... ...ցաւ, եւ որոշեց մահուան գնով ուրիշ ...պատսպարան մը անցնիլ, երկու պատու... ...հաններուն մէջտեղը որ միակ չոր տե... ...ղն էր, փորձեց մարզանքի ձեւով ձեռքերը եւ ոտքերը շարժման մէջ դնել։

Հազիւ սկսած մարզանքի, բազմաթիւ ոտքերու խժալուր ձայն մը լսեց, պաղած մարմինը վերստին կեանքի եկաւ, ինչ ընելու մասին մտածելու երկվայրկեան մը իսկ չկար, պահուելու ոչ մէկ անկիւն։ Ճակատը սրբելու համար ձեռքը գլխուն տարաւ, զարմանքէն ցնցուեցաւ, փոխան քասքէթի ոճագոյն կոշտ քոլոզ մըն էր որ ձեռքին մէջ ունէր։ Գիշերուան պահապանը վերյիշեց, աճապարանօք քոլոզը գլուխը դրաւ եւ սկսաւ իբր թէ հաւաքուելէ ետք չոկուիլ։

Թուրքերը ցիր ու ցան ու փոշեթաթախ, արեւելեան կաշիի գործարաններուն քովէն կը սպրդէին անվերջ, կարծես ամբողջ գիւղ մը պարպուած ըլլար, հաճիով, խոճայով եւայլն։ Ասոնք կը շարժէին խումբ առ խումբ, որոնց իւրաքանչիւրը իր առանձին դրօշը ունէր, հին օսմանեան ժամանակներէն մնացած կանանչ ճերմակ գոյներով, որոնց լայնքին եւ երկայնքին շարուած էին ծուռ ու մուռ տառեր, ճիհատեան նշանաբաններով։

Ճիշդ այդ հանդիսաւոր անցքի ատենն էր, որ յունական թնդանօթները սկսան որոտալ։ Թափորը գայլի սարսափէն բռնուած ոչխարի նման չէր գիտեր որ կողմը շարժիլ։

Տիրող շփոթութենէն օգտուելով, Աբրահամ պաղարիւն եւ հանդարտ դուրս եկաւ խոնաւ վայրէն։ Քանի կը յառաջանար, այնքան կը կազդուրուէր, եւ եթէ շաբաթ մը անօթի եւ անքուն մնար՝ պիտի կրնար տոկալ։ Բաւական մը երթալէ ետք կանգ առաւ, շուրջը նայեցաւ, ամենավտանգաւոր վայրը հասած էր, մէկ փողոց մնացած էր Պասմահանէի հրապարակի մեծ սրճարաններուն, որոնց ծառայողները զինքը շատ լաւ կը ճանչնային, ինչ ձեւի ալ ծպտուած ըլլար։

Ճամբան շեղելով ուղղուեցաւ Տէմիր Եոլին, քանի մը ամայի փողոցներ անցնելէ վերջ հեռուէն սկսան երեւիլ օտար թէ տեղացի Թուրքեր։ Աբրահամ որոշեց աւելի երկար չթափառիլ եւ ձեւով մը պահուիլ մինչեւ որ լաւ մը մթնէ։ Թէպէտեւ լաւ զինուած էր, սակայն ան մտադրած էր այս աշխարհէն մեկնելէ առաջ գո՛նէ մէկ երկու տասնեակ Թուրքեր շան սատակ ընել, ուստի անհրաժեշտ էր կռուելու յարմար տեղ մը։

×

Իզմիրի Տէմիր Եոլի պահականոցը չհասած, հիւսիս արեւելեան կողմը, դէպի ծովը ցցուած են բազմաթիւ շէնքեր, սրբատաշ քարերէ շինուած գորշ պատերով եւ հին ձեւի ցցուն երկաթեայ պատշգամներով, խիտ ու թանձր փեղկէ պատուհաններով։ Այդ տուներուն մէջ կը բնակէին երբեմնի ականաւոր վաճառականները, ընդհանրապէս հայ, յոյն, հրեայ եւայլն։

Փողոցը ամբողջովին պարպուած էր բնակիչներէն, ոչ մէկ կենդանութեան նշոյլ չէր մնացեր։ Կարծես ագամամութեան էրիջած ըլլար, ոչ մէկ դռնէ կամ պատուհանէ լոյսի նշոյլ մը իսկ չէր երեւեր։ Փողոցը այնքան մութ էր՝ աչք աչքի չէր տեսներ։ Հակառակ . . . անցորդներու երթեւեկը անպակաս էր։ Անոնք անշուշտ Թուրքեր էին։ Թաղին մէջտեղի տուներէն մին, յատակը երեւալու չափ ցած պարտէզով էր, տունին արտաքին դուռը կիսաբաց եւ առաջին յարկի պատուհաններուն դրսի թէ ներսի փեղկերը բաց ձգուած էին, որոնք հովէն օրօրուելով կը ճռճռային եւ երբեմն ալ կռնակի վրայ պատին զարնուելով բամբ ձայներ կը հանէին։

Բաց ձգուած պատուհաններէն մէկուն ետեւը մութին մէջ մարդկային ստուեր մը կը շարժէր, եւ երբեմն ալ ուրուականի նման անշարժ կը մնար։

Այս ստուերը Աբրահամն էր։

Թաքստոց մը փնտռած ժամանակ մտած էր յիշեալ փողոցը, շնորհիւ իր փորձառութեան եւ սրամտութեան, վարպետ՝ երկաթագործի արհեստին, պարզ երկաթի ձողի մը բանալիի ձեւ տալով յարմար դատած տուներէն մէկը բանալով ներս մտած էր։ Շէնքը լաւ պաշտպանուելու յարմար բերդի նման տուն մըն էր։

Աբրահամ դռները ու պատուհանները դիմամբ բաց ձգելով կը սպասէր Մէհմէտճիկներուն երեւալուն։ Ժամերը կը սահէին, երթեւեկը անպակաս էր, սակայն ոչ ոքի մտքէն կ'անցնէր աջ ու ձախ նայիլ, մէկ մասը կը փութար ժամ առաջ հասնիլ Հայ եւ յոյն թաղերը, ուր իբր թէ խաչին եւ մահիկին ճակատագիրն էր որ կը վճռուէր։ Մէկ մասն ալ, լեցուն կողոպուտով կը վերադառնային։ Քաղաքին ներսէն կը լսուէր հազարաւոր ընդակներուն որոտը։ Աբրահամ բարկութենէն շրթները արիւնոտելու աստիճան կը խածնէր։

Կը խորհէր ինքնիրեն. «Որքա՜ն յիմար ու ապուշ են եղեր Իզմիրի Հայերը եւ Յոյները, որ իրենց ամբողջ հարստութիւնը, ընտանիքը, կեանքերը փախկոտութեամբ կը լքէին, չհամարձակելով ամենատարրական ինքնապաշտպանութիւնը»։

Վերջապէս յոգնութենէն պահ մը նստաւ սենեակին թաւիշէ բազկաթոռներէն մէկուն վրայ, կատաղութենէն համարձակութիւնը այն աստիճան պատռուած էր որ ամէն կարգի զգուշութիւն մէկ կողմ ձգած էր։ Մինչեւ այդ ժամը բնաւ չէր ծխած, ագմուկով մը ծխատուփը բացաւ, սիկար մը պըլլեց, եւ մոմեայ լուցկիով վառելէ ետք թող տուաւ որ լուցկին մինչեւ վերջը վառի։ Օգտուելով լոյսէն, ժամացոյցը նայեցաւ, ժամը ճիշդ 10 էր։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

(14)

Միւս կողմէ, քաջալերելու համար ծնունդները՝ որոշ փոփոխութիւններ կատարուած են աշխատաւոր եւ բազմանդամ ընտանիքներու տրուած նպաստներու ձեւակերպութեանց մէջ: Այսպէս այն ընտանիքը, որ նպաստ կը ստանայ երբ զաւակ մը կ'ունենայ, նպաստէ կը զրկուի՝ երբ հինգ տարի վերջ աղբարիկ մը կամ քոյրիկ մը չի պարգեւեր իր առջինեկին կամ անոր յաջորդին: Յետոյ նպաստը պիտի տրուի համաձայն հօրը ստացած ամսականին: Այն ընտանիքները, որոնք երեքէ աւելի զաւակ ունին, իրենց տրուած նպաստին վրայ 15 առ հարիւր յաւելում պիտի ստանան: Տանը գործերով զբաղող մայրիկին համար եւս, երբ դուրսը չաշխատիր, նպաստ պիտի յատկացուի:

Տասը միլիոն վարկ բացուած է կառավարութեան, որպէսզի գործազուրկները վարժեցնէ այլ աշխատանքներու եւ գործի լծէ զանոնք:

Երկաթուղիներու գինը փոխուած չէ, բայց մեծ կրճատումներ պիտի կատարուին երկաթուղիներու աշխատաւորներուն թիւին վրայ:

Ե՞րբ պիտի գործադրուին այս օրէնքները

—— oo ——

Այսօրուընէ սկսեալ գործադրութեան պիտի դրուին բոլոր այն հրովարտակները, որոնք կը վերաբերին անուղղակի տուրքերուն, — այսինքն նամակներու դրոշմաթուղթերը, ծխախոտը, շաքարը, լսանսը, եւայլն պիտի կրեն վերը արձանագրուած յաւելումը:

Իսկ ուղղակի տուրքերը, շահատուրք եւայլն, գործադրութեան պիտի դրուին գալ տարուան մէջ, յառաջիկայ յունուար 1էն սկսեալ:

Ֆրանսայի ելմտական նախարարին ճառը

—— oo ——

Ինչպէս գրեցինք, Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահն ու վարչապետը, շաբաթ օր, առանձին առանձին, ձայնասփիւռ ճառով մը հրաւիրեցին ժողովուրդը կատարել իր պարտականութիւնը՝ յանուն Ֆրանսայի փրկութեան ստանձնելով պահանջուած զոհողութիւնները: Երեկոյին, Փօլ Ռէյնօ եւս ճառ մը խօսելով պարզեց Ֆրանսայի ելմտական ծանր կացութիւնը եւ փրկութեան համար անհրաժեշտ միջոցները:

— Այս հանդիսաւոր պահուն, ըսաւ, խօսքս կ'ուղղեմ բոլոր Ֆրանսացիներուն եւ Ֆրանսուհիներուն՝ պարզելու համար հայրենիքին վիճակը: Հարցը որքան կը վերաբերի երկրին, նոյնքան կը վերաբերի ձեզի, ձեր զաւակներուն ապագային: Հակառակ այս վերջին տարիներու անստուգութեանց, վստահ եմ որ ձեր յոյսը կորած չէք Ֆրանսայէն: Ես տժգունեցայ տեսնելով աղէտը որ կը սպառնայ երկրին: Կ'ուզեմ ձեզի ներկայացնել հինգ օրուան աշխատանքս:

Ձեզի գէշ լուր մը կը բերեմ եւ բարի լուր մը, — գէշ լուրն այն է որ ծանր է ձեր կացութիւնը: Բարի լուրը այն է որ վստահ ենք թէ պիտի կարենանք դուրս գալ այս վիճակէն, եթէ քաջութիւն ցոյց տանք: Երկար շրջանի մը կը կարօտի փրկութիւնը, որովհետեւ հին է ցաւը:

Պետութիւնը հսկայ մըն է որ կը սնանի տուրքերով: Այդ տուրքերը ձեր շահէն կ'առնուին: Երբ քիչ է ձեր շահը, քիչ է նաեւ տուրքը: Երբ աղքատ էք, աղքատ է նաեւ պետութիւնը: Այդ աղքատութեան պատճառները պէտք է փնտռել ոչ թէ պետութեան ելեւմուտքին, այլ երկրին տնտեսութեան մէջ: Արդ, ութ տարիէ ի վեր Ֆրանսա կ'ապրի տագնապի մէջ: Արդիւնաբերութիւնը այնքան ինկած է որ երկիրը կը գտնուի վերջին կարգին վրայ: Արտասահման քիչ կը ղրկէ հիմա մեր գործարաններէն: Միւս կողմէ գործադուրկները շատցած են, 40,000 աւելի գործազուրկ ունինք անցեալ տարուան վրայ:

Ու Ֆրանսա կ'ապրի ուտելով իր դրամագլուխը: Բնակարանները կը հիննան, նորոգող չկայ: Նոր տուն չի շինուիր, շինութեանց ներկայ կշռոյթով չորս դար պէտք է, որ կարենանք նորոգել հինցած տուները: Մինչ Անգլիոյ մէջ ութ տարիէ ի վեր կը շինուին միլիոնաւոր տուներ, որոնք պարտէզներու կը նմանին: Մինչ Ֆրանսայի մէջ տուներու շինութիւնը կը նուազէր կէս առ կէս, Գերմանիոյ մէջ կ'աւելնար 60 առ հարիւր համեմատութեամբ: Ծովերու վրայ՝ երրորդ էինք 1900ին, հինգերորդ՝ 1914ին, ութերորդ՝ այսօր: Շոգենաւերն ալ կը հիննան տուներու պէս:

Իրաւունք չունի՞մ ըսելու որ Ֆրանսա կ'ապրի իր դրամագլուխը ուտելով:

Բայց դեռ կայ ապառազինութիւնը: Ազգ. Պաշտպանութեան նախարարները ինծմէ կը պահանջեն 25 միլիար միայն գալ տարուան համար, — ինչպէ՞ս մերժեմ: Զինուորական գործարաններու արդիւնաբերութիւնը նուազելէն ի վեր, խաղաղութեան սեղաններու կանաչ թաւիշին վրայ կը նշմարուի սուսեր մը, որ կը յիշեցնէ Աւստերլիցի եւ Վաթէրլոյի պատմութիւնը:

Ելմտական նախարար Փ. Ռէյնօ այս պատկերը տալէ վերջ, պաշտպանեց այն միջոցները, որոնք բանաձեւուած են հրովարտակ-օրէնքներուն մէջ, որոնց ամփոփումը տուինք վերը:

—— oo – —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՐՈԼ Թագաւորը ճամբայ ելաւ Պուքրէշէն, պաշտօնական այցելութիւն մը տալու համար Անգլիոյ Թագաւորին:

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ մէջ պէտք է համայնավարութիւնը հռչակել օրէնքէ դուրս, կը յայտարարէ Զուիցերիական Դաշնակցութեան նախկին նախագահը: Զուիցերիոյ կառավարութիւնը վերջերս մանաւոր խորհրդակցութիւններ կը կատարէ՝ վերջ դնելու համար համայնավարական քարոզութիւններուն:

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԸ վերագրաւեցին Երիքօյն ու շրջակայքը, ուր կը տիրապետէին արաբ ըմբոստները:

ՉԵԽԵՐՈՒ դէմ ըմբոստութեան շարժում մը կատարուեցաւ Սլովաքիոյ մէջ Սլովաք զինուորներու ջոկատ մը հրացանաձգարկ ըրաւ իր չեխ սպաները: Ըմբոստները ձերբակալուեցան:

ԱՆԳԼԻԱ 10 միլիոն սթերլինի փոխառութիւն մը պիտի ընէ Ռումանիոյ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ 800 կամաւորներ, որոնք Սպանիա գացեր էին կռուելու, վերադարձան կիրակի:

ԿԼՕՐԻՆԿ յանուն Գերմանիոյ պիտի մասնակցի Աթաթիւրքի յուղարկաւորութեան: Իրանի կողմէ՝ գահաժառանգը, Յունաստանի կողմէ՝ Զօր. Մեթաքսաս, Անգլիոյ կողմէ՝ Լորտ Պր... Աթաթիւրքի մարմինը «Եաւուզ» պիտի փոխադրէ Պոլսէն Իզմիր, ուրկէ մասնաւոր շոգեկառք մը պիտի տանի Էնկիւրի, կանգ առնելով բոլոր կայարաններուն մէջ: Ամբողջ մէկ ամիս Թուրք ժողովուրդը սուգ պիտի պահէ: Մարմինը պիտի դրուի Էնկիւրիի ցեղագրական թանգարանին մէջ, մինչեւ կառուցումը մասնաւոր դամբարանի մը: — Շիւքրիւ Քայա եւ Րիւշտիւ Արաս շատ ծառայեցին իբրեւ նախարար, կ'ըսէ «Ճիւմհուրիյէթ», այսուհետեւ պիտի ծառայեն իբրեւ պարզ քաղաքացիներ: Հերքուեցաւ լուրը թէ Րիւշտիւ Արաս դեսպան նշանակուած է Լոնտոնի:

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ հրդեհին զոհերուն, 73 հոգի, յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երէկ, պատկառելի թափօրով մը, — 10,000 զինուորներ կը հսկէին կարգապահութեան: Բիւրաւոր ծաղկեպսակներ դիզուած էին դագաղներուն վրայ:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ Ընդհ. Դաշնակցութեան համաժողովը բացուեցաւ երէկ, Նանթի մէջ, — կը մասնակցէին 700 պատգամաւորներ, որոնց մէջ բազմաթիւ համայնավարներ:

ԳԵՐՄԱՆ դեսպանատան քարտուղարն սպաննող հրեայ երիտասարդը պիտի չյանձնուի Գերմանիոյ: Մէնի եղեռնագործ ատեանը պիտի դատէ զայն ի մօտոյ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Փարիզի «Եղիպտացի» կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հ... ըրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 18 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, 6 Ավրնիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի: Ընտրութիւն նոր կոմիտէի:

«ՌԱՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

ՌԱՖՖԻ Լսարանական Միութեան դասախօսութիւնը 17 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Café Cadetի վերնայարկը, մեթրօ Cadet: Կը խօսի Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ՝ Նոր ազգայնականութիւնը եւ նմանութեան եզրեր փաշիզմի, հիթլէրիզմի եւ սթալինիզմի միջեւ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը 15 Նոյ., Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ: Կը դասախօսէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «Ն. Շնորհալի»:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

20 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր
VICTOR HUGOի սրահներուն մէջ, 46 bis Rue St. Didier
Métro Trocadero կամ Boissière
Նուագախումբ CARRIO—CANTI

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. ԱՐԱ ՊԱՐԹԵԽԵԱՆ (ջութակ), Օր. ԿՆԵՆՁԵԱՆ (երգ). փոքրիկն ԱՐՄԵՆԻԱ կը պարէ կարապին Մահը:

Ճոխ ու ընտիր պիւֆէ՝ պատրաստուած խաչուհիներու նուէրներով:
Մուտք 10 ֆրանք:

Բժշկական դասախօսութիւն Անվէնի մէջ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆՎԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ

Կը խօսի՝ Փրոֆ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւններ»:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել:

ՀԱՅ «ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ — 10 Դեկտ. Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս:
ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ — 11 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ, Քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

ՅՈՒՇԱԳԻՐ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ բոլոր հայ սափրիչ արհեստաւորները (artisan), ինչպէս նաեւ բոլոր խանութպանները, զիրենք հետաքրքրող խիստ կարեւոր խնդիրներու համար ժողովի կը հրաւիրուին 17 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Place d'Italieի Au Clair de Lune սրճարանին վերնայարկը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հ. Կ. Խաչի Վարչութիւնը 6 Նոյեմբերի իր թէյասեղանին շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուէրները. — Պ. Խ. Թորոսեանէ մէկ ափսէ բաքլավա, Պ. Գ. Վարդանեանէ երկու քիլօ շաքար, Տիկ. Կիւլէմէրեանէ 32 հատ քուրապիյէ, Տիկ. Մաթէոսեանէ մէկ քիլօ սիմիթ, եւ Տիկ. Դ. Դաւիթեանէ Բաւիչէ երկու բարձի երես՝ աճուրդի համար:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Դրօշմաթուղթի սիրահարներուն

Կը հայթայթեմ ամէն երկրի դրօշմակներ, հին եւ նոր, լաւագոյն պայմաններով:

Նոյնպէս կը գնեմ ամէն երկրի դրօշմակներ եւ հաւաքածոներ ինչ արժէքով ալ որ ըլլան:

100 Ֆր. գնումի համար Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին դրօշմակները ձրի կու տամ:

H. ANTONIAN
Librairie H. Samuel
51, Rue Mr. le Prince, Paris

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պ. Զենոբ Սոփաճեան (կամ Ճամպազեան), Կեօլտաղցի, Պիլէճիկի շրջան, կը փնտռէ իր հանգուցեալ կնոջ հօրաքրոջ տղաքները՝ Յակոբճան եւ Դաւիթ Դաւիթեանները որոնք 12 տարի առաջ կը գտնուէին Արժանթին:

Կը փնտռէ կլայագործ Քերովբէին աղջիկը (անունը չի յիշեր) որ ունէր Զաղաւիկ անունով եղբայր մը:

Կը փնտռէ նաեւ իր զաւակները Թորոս եւ Եղիսաբեթ որոնք տարագրութեան միջոցին տեսնուած են Տէր-Զօրի կողմերը: Առաջինը 12 տարեկան էր իսկ երկրորդը 8 տարեկան: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Զենոբ Սոփաճեանի, 2 Voie Ingre, Vitry (Seine) France:

— Ամերիկայէն ժառանգական խնդրի մը համար կը փնտռուի Ակնայ Աղուչեխ գիւղէն Պօղոս Աղատեան, հօր անունն Նշան, մօր անունն՝ Եփրօ: 1922ին մեկնած է Թուրքիայէն: Կը կարծուի թէ Ֆրանսա կը գտնուի: Լուր ունեցողներէն կը փնտռուի տեղեկացնել Պ. Յարութիւն Ժամկոչեանի, 15 Rue Racine, Paris (6):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տարօն-Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կեդր. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ այրի Տիկին Վ. Ալեքեանի եւ պարագաներուն իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ ազգականին՝ հայրենակից ՔԵՐՈԲ ԱԼԵՔԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ 8 Նոյեմբերին Ալֆորվիլի մէջ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Domesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 16 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3887

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԵՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

— oo —

Անշուշտ, հիմնովին սխալ էր այն ենթադրութիւնը թէ վար - ձակեա Իսմէթ, պաշտօնանկ ըլլալով, այլեւս բոլորովին հեռաց - ուած էր քաղաքական ասպարէզէն: Անենին, խօսելով այս մասին, մենք կը գրէինք բառ առ բառ.

— «... Այդ պայքարը վերջացած չէ Իսմէթի անկումով : «Ինկած» այդ անձը կրնայ գերագոյն դիրքի վրայ իսկ տեսնուիլ վաղը »:

Աթաթիւրքի մահը իրականացուց մեր նախատեսութիւնը : Եւ, Իսմէթ, 11 Նոյեմբերէն սկսեալ, Թուրքիոյ բացարձակ պետն է արդէն: Երբեք զարմանալի թող չթուի, որ իր ընտրութիւնը կա - տարուած է «միաձայնութեամբ»: Նախ՝ նոր Թուրքիոյ կիրարկած ձեւերէն մին էայդ (նոյնը՝ Ռուսիա, Գերմանիա): Երկրորդ՝ ու - րիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ, որովհետեւ Իսմէթի «ընտրութիւն»ը ձեւականութիւն մըն էր միայն: Աթաթիւրք հազիւ հիւանդացած, Իսմէթը փաստօրէն գրաւած էր անոր տեղը: Զմոռնանք, որ, ինչ- պէս կ'ըսէինք դարձեալ մեր վերոյիշեալ յօդուածին մէջ, Իսմէթ «ինկած» էր, բայց իր դահլիճը նոյնութեամբ կը մնար: Կը մնար, նաեւ, իւեղինակութիւնն ու ուժը՝ Հալքէն ներս ու մանաւանդ բա - նակին մէջ: Անհաւանական չէ, նոյնիսկ, որ Աթաթիւրք եւս հար- կադրաբար նախընտրած ըլլայ Իսմէթը՝ իբրեւ յաջորդ իրեն: Խո- հեմ ու հեռատես մարդ՝ նախկին նախագահը կը նախատեսէր, ան- շուշտ, որ Ֆէթհիի կամ Չաքմաքի ընտրութիւնը անպայման պիտի առեղծէր ուժեղ հակահոսանք մը՝ նոր նախագահին դէմ, առեղծե- լով նաեւ հաւանական խլրտումներ, ցնցումներ կամ նոյնիսկ վերի- վայրումներ: Ան գիտէր, նաեւ, որ իր գործին շարունակումը կր- նար կատարել մի միայն զօրաւոր դէմք մը, որ, ներկայ պարա - գաներուն, միայն Իսմէթը կրնար ըլլալ:

Աթաթիւրք՝ քանի ինք ողջ էր, վարչապետական աթոռը ան- պայման պէտք չունէր դէմքի մը: Մանաւանդ որ, Իսմէթի օրի - նակը գինքը բաւական խրատչեցուցած էր: Իր մահէն վերջ, կը կրկ- նենք, միայն Իսմէթի մը ձեռքը կրնար երկիրը պահել ներքին ցնցումներէ զերծ: Ահա թէ ինչու, կը խորհինք, Աթաթիւրքն իսկ հաւանաբար նախընտրած պէտք է ըլլայ «երկու չարեաց փոքրա - գոյնը», ու մատնանշած՝ Իսմէթը :

— Նախագահը մեռաւ, կեցցէ՛ նախագահը,— ահա բացատրու- թիւնը, որով կը բնորոշուի նաեւ Թուրքիոյ ներկայ պարագան : Որպէս ընտրուած անշուշտ, այսուհանդերձ Ազգ. Մեծ Ժողովը ու՝ ժողովէն դուրս՝ հանրութիւնը Քէմալի համար արտասուած պահուն իսկ ծափահարած է իր նոր նախագահը: Ասիկա կը մատ- նէ. նախ, այն հեղինակութիւնը որ ունի Իսմէթ, ու նաեւ այն հա- ստատութիւնը զոր գիտցաւ ցոյց տալ Թուրքիոյ ղեկավարութիւնը:

Նախագահի այս փոփոխման հետ սերտօրէն կապուած է դահ- լիճի նորոգումը: Իսմէթի «անկման» առեն, չարաթներ շարու - նակ առկախ մնաց նոր դահլիճի պարագան: Պարզ էր, որ պայքար մը կը մղուէր այդ մասին: Աթաթիւրք, որ «նեղած» էր Իսմէթը, ստիպուած էր ի վերջոյ անփոփոխ պահել անոր դահլիճը: Իսմէթ, հազիւ նախագահ եղած, մէկ օրուան մէջ փոփոխեց զայն, դուրս ձգելով Ռիւշթիւ Արասն ու Շիւքրիւ Քայան:

Կանուխ է ենթադրութիւններ ընել այս մասին: Ու սխալ է, մեր կարծիքով, Ռ. Արասի հեռացումը նկատել քաղաքականու - թեան փոփոխում մը: Ինչ որ աւելի ուշագրաւ է՝ Շիւքրիւ Քայայի ներքին նախարարութեան հեռացումն է, որովհետեւ, Իսմէթի վարչապետութեան օրով, եւ նոյնինքն Իսմէթի պահանջով, Աթա - թիւրք ստորագրեց օրէնք մը, որով ներքին նախարարը միանգա - մայն Հալքի ընդհ. քարտուղարը կ'ըլլայ: Առանց այս օրէնքին , կարելի էր ենթադրել թէ Իսմէթ զայն պիտի ուզէ յառկացնել մի միայն կուսակցական կազմակերպչական գործին, մինչդեռ, քանի փոխուած չէ այդ օրէնքը, Շիւքրիւ Քայայի հեռացման պատճառ- ներուն ծանօթացումը պիտի կարօտի ժամանակի:

Իսմէթի ընտրութեամբ, Թուրքիոյ մէջ կը առեղծուի ներքին նոր կացութիւն մը, որ ունի իր նպաստաւոր ու աննպաստ կողմե - րը: Քանի Աթաթիւրքը կար, նոյնիսկ վարչապետ Իսմէթը ենթա- կայ էր որոշ հակակշիռի մը: Այժմ, հաւասարակշռութեան այդ պահանջը կամ կարելիութիւնը վերջացաւ: Որովհետեւ, Իսմէթ , որպէս հակակշռող, իրեն ենթակայ ունի վարչապետ մը, — Ճէլալ Պայար,— որ մեղմ ու անզօր մարդ է, եւ երկար ատեն Իսմէթի գործակցած է, անոր դահլիճին մէջ, «տիրոջ» ու «ենթակայ»ի յա- րաբերութեանց ձեւով: «Իմ վարչապետս»— այս բացատրութիւնը, զոր առաւելապէս կը գործածէին Ճէլալ Պայար ու Ռ. Արաս, ամ - բողջ հոգեբանութիւն մըն է, որ աւելի չեշտուած ձեւով պիտի շա- րունակուի այժմ, երբ մանաւանդ այդ «վարչապետ»ը դարձած է նախագահը,— գերագոյն պետը երկրին:

Կասկած չկայ, որ վարչապետ Պայարի ենթակայութիւնը ա - ւելի պիտի չեշտուի այժմ նաեւ այն պատճառաւ, որ Իսմէթ Աթա- թիւրքէն կը տարբերի մէկ երկու պարագաներով :

Առաջին, — տարիներ շարունակ ինք էր որ տնտեսական գոր- ծավար Ճէլալ Պայարին ուղղութիւն կուտար Թուրքիոյ տնտեսա - կան վերելքին մէջ: Ունէր իր ներքին ու հիմնական քաղաքականու- թիւնը, զոր կը վարէր արդիւնաւոր յամառութեամբ մը: Ուրեմն , գործնապէս մասնակից, նոյնիսկ թելադրիչն էր եղած այն բոլո- րին որոնք այժմ ներքին Թուրքիան կը բնորոշեն: Որով եւ, շատ հաւանելի կերպով, Աթաթիւրքի մահէն վերջ, գրաւելով անոր ա- թոռը, տիրաբար պիտի տան տան Պայարի դահլիճին: Մինչդեռ , երբ ինք վարչապետ էր, Աթաթիւրքին թողած էր միայն... պատ- մական ու լեզուական հանդիսաւոր ներկայացումները: Ու այս վերջինը միշտ ընդդիմութեան կը բախէր, երբ կը փորձէր հակադ- դել Իսմէթի:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ ՕՐԷՆՔՆԵՐ ՉԿԱՆ

— oo —

Լուսաբանութիւններ նոր տուրքերու մասին

— oo —

Երէկ, Նոյեմբեր 15ին, լրացաւ լիազօրութեան շրջանը, որ տրուած էր Տալատիէի՝ գործելու համար հրովարտակ-օրէնքնե - րով: Երբ, Կիրակի, հրատարակուեցաւ հրովարտակ —օրէնքներու առաջին շարքը, զրոյց շրջեցաւ թէ Տալատիէ յաջորդ օրն իսկ հրա- տարակութեան պիտի տայ հրովարտակ - օրէնքներու երկրորդ շարք մը, ապահովելու համար անոնց գործադրութիւնը լիազօրու- թեան շրջանը լրանալէ առաջ: Երէկ Տալատիէ պաշտօնապէս հեր - քեց այդ զրոյցները, յայտարարելով որ նոր հրովարտակ - օրէնք- ներ պիտի չհրատարակուին, ուրեմն նոր ծախքեր կամ տուրքեր պիտի չբարդուին երկրին բնակչութեան վրայ :

Խորհրդարանը հաւանաբար բացուի 6 Դեկտեմբերին: Կառա - վարութիւնը մտադիր է իր նոր ծրագիրները անցընել այսուհետեւ խորհրդարանէն :

Հրատարակուած օրէնքներու մասին տրուած լուսաբանու - թիւններէն կը հետեւի, որ Ֆրանսայի մէջ բնակող ամէն անհատ, ի'նչ տեսակ եւ ի'նչ քանակով եկամուտ ալ ունենայ, պարտաւոր է վճարել հարիւրին 2 տուրք մը,— առաջ տարեկան 10,000 ֆրանքէն վար գումար մը շահողը տուրք չէր վճարեր, հիմա պիտի վճարէ 200 ֆրանք: Եթէ աւելի կը ստանայ 10,000էն, այդ 200 ֆրանքէն զատ պիտի վճարէ աւելիին վրայ դրուած տուրքն ալ: Մէթրոյի երկրորդ կարգի տոմսակը կ'արժէ այսուհետեւ 1·30 (մինչեւ մէկ տարի պիտի բարձրացուի 1·50ի), երկրորդ կարգի տոմսակը 1,90, երթուդարձի համար առաջին կարգի տոմսակը՝ 2·75, երկ- րորդ կարգի տոմսակը՝ 1·60: Օթոպիւս՝ քան տոմսակը 10·50, մէկ տոմսակը 0·70: Նամակները մինչեւ քսան կրամ 0,90, իսկ 20–50 կրամ՝ 1· ֆր· 20: Քարթ փոսթալ՝ 0,70: Թերթերը մինչեւ 20 կրամ՝ 0,20: Ապահովագրեալ նամակները՝ 2 ֆր· 50: Ներքին թղթատարական այս գիները գործադրելի են վաղուընէ սկսեալ , իսկ արտաքին թղթատարական գիները՝ 1 Դեկտեմբերէն սկսեալ: Ծխախոտի գիները.— կապոյտ սիկարէթ՝ 3·35, դեղին սիկա- րէթ՝ 3·75, կապոյտ կօլուազ՝ 3·50 , դեղին կօլուազ՝ 4·25, կա - պոյտ սէլթիք՝ 4 ֆրանք, քափորալ՝ 4·75, գորշ ծխախոտ՝ 3·50 , կապոյտ՝ 5·25 :

Դաւադրութիւն Հիթլերի դէմ

— oo —

Պերլինէն կը գրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի նոյեմբեր 14 թուա - կանով.—

Ժողովրդական դատարանները այժմ կը քննեն դաւադրու - թիւն մը, որ նպատակ ունէր սպաննել Հիթլերը եւ նացի ղեկավար- ները:

Դատի պիտի քաշուին ծանօթ հեղինակ եւ հրապարակագիր Էրնստ Նիէքիշ եւ ուրիշ 20 հոգի: Ուրիշ 50 անձեր, որոնք դաւա - դրութեան մէջ երկրորդական դեր ստանձնած էին, արդէն պա - տիժներու ենթարկուած են նախադատ ատեաններու կողմէ :

Արդէն աւելի քան 200 վկաներ հարցաքննուած են շրջուն Դա- տարանին կողմէ, որ ճամբորդած է Գերմանիոյ մէջ ամէնուրեք , երեւան հանելու համար դաւադիրները եւ գտնելու անոնց պահած զէնքերու եւ ռումբերու տեղերը : Ամբաստանեալները բոլորն ալ կը պատկանին նախկին աջ ու ձախ կուսակցութիւններու: Կը կար- ծուի թէ անոնց մեծ մասը մահուան պիտի դատապարտուին:

Մեղադրեալները բանտարկուած են Պերլինի Մոապիթ բան - տին մէջ, խիստ առանձնացումի տակ: Ասոնք կը համարուին ա - մէնէն վտանգաւոր դաւադիրները, որոնք երբ եւ իցէ գործած ըլ- լան նացի Գերմանիոյ մէջ :

Այս դաւադրութիւնը երեւան հանեց Ռայխի ապահովութեան տեսչութիւնը, որուն յանձնուած է Հիթլերի անձին պաշտպանու - թիւնը: Այս ոստիկանական կազմակերպութիւնը տարածուած է ամէնուրեք Գերմանիոյ մէջ եւ ունի աւելի քան 7000 անդամներ:

Ֆրանքօ-սուրիական դաշինքը ստորագրուեցաւ

— oo —

Երկուշաբթի, Քէ տ'Օրսէի մէջ, արտաքին նախարար Ժորժ Պոնէ եւ Սուրիոյ վարչապետ Ճէմիլ Մէրտէմ, ի ներկայութեան Զօր. Հունցինկէրի, ստորագրեցին ֆրանքօ-սուրիական դաշնա - գիրը, որ շուտով պիտի ենթարկուի խորհրդարանի վաւերացման, մինչեւ ամսավերջ :

Ֆրանքօ-սուրիական այս դաշինքը խմբագրուած է 1936 Սեպ - տեմբեր 22ին, յետոյ կարգ մը փոփոխութիւններ կրած՝ 1937 դեկտեմբերին, բայց եւ այնպէս լուծուած չէին կարգ մը վիճելի հարցեր: Այս անգամ այդ լուծումն էր որ կը գտնէ՝ երաշխաւորելով փոքրամասնութեանց իրաւունքներն ու ապահովութիւնը, եւ Ֆը - րանսայի տալով զինուորական օժանդակութեան ամէն կարելու- թիւն :

Զինուորական տեսակէտով, դաշնագիրը յստակօրէն բանա - ձեւած է այն գործակցութիւնը զոր ցոյց պիտի տան երկու եր - կիրները: Մասնաւոր յօդուածներ աւելցուած զինուորական օդա- նաւային կայաններ հիմնելու մասին :

Այս դաշնագիրը վաւերացուելով, վերջ կը գտնէ ֆրանսական հովանաւորութիւնը Սուրիոյ վրայ, որ կը դառնայ անկախ եւ ե - րեք տարուան փորձի շրջանէ մը վերջ կը մտնէ Ազգերու Դաշնակ - ցութեան մէջ ճիշդ ինչպէս Իրաք :

ՀԱՅԵՐԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս գրեցինք, վերջերս Սանճաքէն պատուիրակութիւն մը, որու մէջ երկու Հայեր, այցելեց Էնկիւրի եւ Պոլիս: Այդ պատ- ուիրակութենէն՝ Սանճաքի երեսփոխան Իսա Գազանճեան Պոլսոյ հայերէն թերթերուն յայտնեց թէ հինգ հայ երեսփոխաններ կը ներկայացնեն Հաթայի հայ ժողովուրդը Ազգ. Ժողովին մէջ, ա- ւելցնելով նաեւ թէ հայ կարեւոր պաշտօնատարներ կան կառավա- րական կազմին մէջ, ինչպէս Նիկողոս Ազատեան՝ դատական Գե - րագոյն Ատեանի նախագահ, Հայկ Պալեան՝ վարչապետութեան ի- րաւագէտ խորհրդական, Ֆիրուզ Խանդատեան՝ Եղեռնադատ ատ - եանի Ա. ընդհանուր դատախազ, Մատթէոս Էպլիղաթեան (Ազգ. Խնամատարութեան անդրանիկ տնօրէնը)՝ Եղեռնադատ Ատեանի անդամ, Քէշիշեան՝ հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան խորհրդական :

Ասոնցմէ Պ. Էպլիղաթեան, իբրեւ հմուտ իրաւագէտ, վեց տա- րի առաջ հաստատուած էԱնթաքիա, իսկ Խանդատեան՝ 15–16 տա- րի առաջ: Մնացեալ հայ պաշտօնատարները տեղացիներ են: Պ. Գազանճեան աւելցուց թէ բոլոր հայ պաշտօնատարներն ալ հմուտ եւ կարող անձեր են, ամէն ճիգ կը թափեն լաւագոյնս օգտակար ըլ- լալու համար նորակազմ պետութեան :

Հայերու թիւը եւ դպրոցները

Հաթայի Հայերուն թիւը կը հասնի 25 հազարի: Անթաքիոյ մէջ կայ 600 տուն եւ կը պահուի նախակրթարան մը եւ մանկա - պարտէզ մը: Նախակրթարանի աշակերտներուն թիւը 120ի կը հասնի: Իսկէնտէրունի մէջ կայ 2 – 3 դպրոց: Իսկ Հայերու թիւը աւելի խիտ է Քըրըքխան եւ շրջակայքը: Դպրոցներու ընդհ. թիւը մօտ 25 է: Ամէն տեղ գրեթէ իր դպրոցը ունի:

Նոր տարեշրջանէն սկսեալ Թուրքերէն լեզուի ուսուցումը Թուրքերէն նոր տառերով սկսած էկատարուիլ :

Ալեքսանտրէթի Հայերուն հարիւրի 40ը մեկնած

— oo —

« Քրոնիք »ի թղթակիցը կը գրէ.— Թուրքերը կը տիրանան Սանճաքի ամբողջ հողամասին: Ալեքսանտրէթի հայութեան հա - րիւրին 40ը արդէն իսկ մեկնած է Սուրիա եւ Լիբանան:

Թղթակիցը միւս կողմէ կը շեշտէ թէ Ալեքսանտրէթի նաւա - հանգիստը մեռած է, առեւտուրը դադրած ըլլալով: Ալեքսանտրէ- թի ծաղկեալ ճարտարարուեստը այլեւս յիշատակ մըն է միայն: 300 արար ձկնորսներ անգործ նստած են, սպասելով լաւ օրերու վերադարձին:

*** « Էքօ տը Սիրի »ն ալ կը գրէ թէ հարիւրաւոր արաբ, իս - լամ եւ քրիստոնեայ ընտանիքներ հեռացած են եւ թէ ասիկա դեռ սկիզբն է ... :

Հակահրէական շարժումը Գերմանիոյ մէջ

— oo —

Կէօպէլս նոր ճառ մը խօսելով նախ փառաբանեց Առաջնորդը, որ Գերմանիոյ տուաւ ամէնէն ուժեղ զինուորական պետութեան տեղը աշխարհի մէջ: Այս առթիւ ակնարկ մըն ալ նետեց հակա - հրէական շարժումին վրայ, որ աննախընթաց հալածանքներու ձեւ առած էր անցեալ շաբաթ: Եւ յարձակեցաւ արտասահմանեան մա- մուլին վրայ, որ կը մեղադրէր Գերմանիան թէ հրեայ յիմար երի- տասարդի մը ոճիրին համար կը պատժէ անմեղ ժողովուրդ մը ամ- բողջ: Հրեաները, ըստ Կէօպէլս, Գերմանիոյ դէմ կ'աշխատին ա- մէն տեղ: Ահա թէ ինչո՛ւ գերման կառավարութիւնը այլեւս սպա- ռած կը գտնէ վեհանձնութեան եւ համբերութեան ժամանակը : Գերման ժողովո՛ւրդն էր որ կը պահանջէ միջոցներ ձեռք առնել հրէական խաղերու դէմ : Եթէ արգիլուեցաւ Հրեաներուն, որ մըտ- նեն թատրոն կամ սինէմա, պատճառն այն էր որ Գերմանացին ան- պատուութիւն կը համարի նստիլ Հրեայի մը կողքին:

Յետոյ Կէօպէլս յայտարարեց վերջ թէ շուտով բովանդակ Գերմանիոյ մէջ մէկ հատիկ հրեայ վաճառատուն պիտի չմնայ, հրաւիրեց ժողովուրդը որ ցոյցեր չկատարէ, որովհետեւ երբ վա - ճառատուն մը կը վնասուի, արիականի մը ստացուածքն է որ կը վնասուի :

« Վոլքիշէր Պէօպախթէր», նացի օրկանը, խօսելով այդ դէպ - քերուն եւ հակահրէական շարժումին մասին, կ'եզրակացնէ թէ « Հրեան միջազգայնական էեւ թշնամի՝ ամէն ազգի, որու մէջ ալ գտնուի »:

« Մոնթակ Փոսթ» գնահատելով հրամանը, որ Հրեաներուն վրայ պարտք կը դնէ հրէական դրամով նորոգել գերմանական ձեռ- քով քանդուած իրենց վաճառատուները, զորս պիտի ստիպուին լքել 1 յունուար 1939ին, կ'աւելցնէ. «Կառավարութիւնը չուզեր որ Գերմանիոյ հրէութեան ներկայացուցիչները, հեռացած ատեն մեր երկրէն, իրենց ետեւը թողուն աւերակոյտ մը: Մենք երկրին մէջ կ'ուզենք որ ամէն բան կարգին մնայ »:

Ու մինչ Պերլինի ոստիկանութիւնը, հրաւիրելով հրէութեան ներկայացուցիչները, կը քննէ Հրեաներուն վրայ իբրեւ տուգանք հաստատուած մէկ միլիար մարք գումարին վճարման եղանակնե- րը, արտասահմանի մէջ կը շարունակուին զայրոյթի արտայայ - տութիւնները ընդդէմ Գերմանիոյ մէջ կատարուած հալածանքնե- րուն :

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ Հայտ Փարքի մէջ բազմամբոխ ցոյց մը կատարուեցաւ, բողոքելու համար այն հալածանքներուն դէմ, որոնց ենթարկուած են Հրեաները Գերմանիոյ մէջ: Ոստի - կանութիւնը կը հսկէր կարգապահութեան եւ կը պաշտպանէր գեր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱԹԱԹԻՒՐՔ ԵՒ ՍԹԱԼԻՆ

Երանի՜ այն «նախապատմական» ժամանակներուն, երբ կարելի կ'ըլլար գրել, տաղերգել, սաղմոսերգել, թէ ւայր մի մեծ անկաւ յիսքայէլ, Մովսէսի ակնարկութեամբ:

Ողջ սա՛ քսաներորդ դարուն մէջ, ամէն տեսակէտով, նոյնիսկ բռնամահ, ջարդակոտոր սխրագործութիւններու սա բարբարոսական տեսակէտով, ա՛յնքան պանծացուած դարուն մէջ, Մեծի անուն հանող եւ այդ անունով իսկ ի հող մահու մտնող Քամալ Աթաթիւրք կը ներկայանայ իբրեւ մին մարդկային մեծութեան տիպարներէն, իբրեւ մին՝ զոր կարելի ըլլայ դասել գերման իմաստասէրին երեւակայած Գերմարդուն բարձունքը: Գոնէ դեռ քանի մը շաբաթ առաջ այդպէս կը պատկերանար ան փարիզեան մեծ ու պատկերազարդ թերթի մը սիւնակներուն վրայ: Ո՜հ, ի՛նչ անսահմանօրէն աննկարագրելի է ուրեմն բուն Մեծութիւնը, այսինքն՝ Տիպարը՝ որ այդ վերացական բառով կ'որակուի կը յայտնաբերուի:

Մեծութի՛ւն, պատմական թէ նախապատմական անձնաւորութիւններու, որոնց պարին կարկառուն դէմքերը կ'ըլլա՛ն, եղա՛ն ահա Քամալ Աթաթիւրք եւ Վրական համբաւով Սթալին: Ցեղապատերազմեան շրջանը ահաւոր փորձութիւն մը եղաւ մարդկային պատմութեան ընթացքին մէջ: Մեծութեան, առաքինութեան, գութի ու ճշմարտութեան ըմբռնումները երբեք այս աստիճան խեղաթիւրուած, շրջափոխուած, աղաւաղուած չէին: Պատերազմի այդ շրջանին ճշմարիտ մեծութիւնները ինկան կամ ուղղակի ճակատամարտի դաշտերուն վրայ, իրենց հայրենիքին մեծութեան իբրեւ վերամարտիկ հերոսներ, կամ հազիւ կիսկատար ապրելով, հետզհետէ իրենց աչքերը փակեցին արեւուն լոյսին դէմ, համեստ, անփառունակ, եւ մտան հողերու տակ, զոր այսօր թերեւս ամբարշտօրէն կը կոխէ ապերախտ մարդկութիւն մը իր ոտքերուն տակ:

Այդ շրջանէն վերապրող տիպերքը ուրիշ կարեւոր եւ նշանակալից, ուրիշ մեծ ու հոյակապ գործ չունեցաւ տեսնելու, եթէ ոչ՝ մարտիրոս ժողովուրդ մը նստեցնել հողի մոխիրի վրայ, եւ աստուածական պաշտօն մատուցանել երկու ահագնատեսիլ Վօյվօտաներու — որոնցմէ մին, դեռ այս րոպէին, իբրեւ Եհովայի բաժնեկից կը բազմի աստղերէն ալ վեր մեծութենէ թափուր միջոցի մը մէջ:

Մինչեւ դեռ քանիակ մը տարիներ առաջ գոնէ տարբեր կ'ըմբռնէինք պատմական մեծութեան իմաստը, որուն նուազագոյն նշանն էր տեսակ մը համեստութիւնը, որով կը զրահուէին բուն պատմական մեծերը, որոնք կատարած էին գործ մը, սոսկ իրենց շրջանակին մէջ շողացնելով կատարելութեան եւ ճշմարիտ նորութեան ճառագայթներ, մինչեւ իսկ աշխարհներ գրաւելու մարդախանձ ձեռնարկներուն մէջ դնելով տեսակ մը խոնարհութիւն, որ եթէ իսկապէս նախանշանը չէ մեծութեան, գէթ անոր նմանակն է պատմութեան մէջ: Ահա թէ ինչո՛ւ նոյնիսկ մեծութեան դրոշմ կրնան կրել Պոնապարթն ու Համաշխարհային դաշակիցները: Անոնք իրենց գործերուն դաւակը եղան ու նուաղն: Թոյլատրուած կատաղիներու երեւոյթով չելան պատմութեան թատերաբեմին վրայ: Հա՞րկ է արդեօք լսել, այսինքն ծածկել ճշմարտութիւնը, թէ, գոնէ մասամբ, պատրուակուած, կարկառուն «մեծութեան» մը անկիւնէն քիչ մը քղանցք վեր հանել, ցաճին խեղճութիւնը տեսնելու համար: — Ահա երկու մեծեր յետպատերազմեան ըմբռնումով, երկուքն ալ թոյլատրուած: բայց ի՛նչ կ'ըսեմ, ո՛չ միայն թոյլատրուած, այլեւ քաջալերուած, յաճախ «Մուսթաֆա Քէմալ» մարդակոտոր, ապստամբութեան հարկաւոր զէնքն ու զրահը, հացն ու ալիւրը հայթայթուած՝ պատմութեան մէջ նմանը չըտեսնուած սմսեղուկ քաղաքականութեան մը հետեւանքով, որ մէկ ձեռքով տուած ու հազարումէկ բերանով խոստացածը կը դժէր, կը հերքէր, մէկ կողմէն քաշուելով ու ճամբայ բանալով, որպէսզի նեռի մը զինուորեալ կատաղութիւնը յառաջանայ եւ ցամքեցնէ, կոտորէ, տասնորդէ ի՛նչ իրական կամ առերեւոյթ շէնութիւն, կենդանութիւն որ մնացած էր Փոքր Ասիոյ ցանցառ գետիններուն վրայ: Մահասարսուռ աւերածութեան Ատտիլայական դարչապարները «օրինակելի կերպով» ի գործ դրին իրենց փառահուած անօրէնութեան գործը, որուն կատարումը մեծութեան տիտղոս մը պիտի ապահովէր մինչեւ քսան տարի, ապահովաբար թոյլատրուած բայց բնաւ չապացուցուած տիտղոս մը: Ի՛նչ գեղեցիկ պիտի ըլլայ յաճախ աննկատելով դամբանականը որոշ հողակոյտերու վրայ:

Ո՛վ մարդկային զարհուրելի խաբէութիւն, ո՛վ արհամարհ կեղծաւոր շրթունքներ, որոնք «մեծ» կ'որակեն մարդիկ յայտ յանդիման ապիրատ գործերու մէջ թաթխուած, յայտնի կամ լռելեայն մոլութիւններու մէջ անուանի հանդիսացած: Ուրեմն ի՞նչո՞ւ ապրին ճշմարիտ մեծերը: Չէ՞ որ մեծերը անոնք են բստ այդ պատկերազարդ պուպրիկներուն, որոնք կ'արդիլեն անցեալ ու ներկայ մշակոյթով, քաղաքակրթութեամբ, կարգ կարգ թագաւորութիւններով եւ իշխանութիւններով պատմականացած ազգի մը մնացորդներուն՝ խօսիլ իրենց լեզուն, երթալ իրենց մշակութային ճամբան, անո՛նք՝ որ նոյնիսկ կրօնքի ու խղճի խնդիրներու կը միջամտեն, որ քրիստոնեայ ժամունրան-հալըտուրքի պաշտօնեայ կը նստեցնեն, մոմին դրամը տեղին վրայ կէս առ կէս բաժնելու, տասնոցներն ու հինգնոցները առնելու հոն ուր պէտք չէ որ երթան բնաւ եւ ուր երբեք գացած չէին արդէն, երբ այդ մեծերը պատկերազարդուած չէին «քաղաքակիրթ» ոստաններու փողոցներուն մէջ, ոչ թէ իբրեւ հասարակ դէմքեր կամ իբրեւ իրենց մահացու կալուածին մէջ անուանի չահատակողներ, այլ իբրեւ բնական ճշմարիտ մեծի պիտարներ: Որոնք կը խափանեն այդ մնացորդներուն առջեւ ապառ վերելքը, կրթական տեսակէտով, հնագոյն կամ նորագոյն բոլոր այն բարեպաշտական ու բարեգործական հաստատութիւններուն, կը գրաւեն զանոնք ճիշդ այնպէս, ինչպէս պիտի ընէր ռեւէ աւազակ, որ բռնի կամ անաշխատ դրաւումը, սեփականութիւնը իրեն իբրեւ բան գործ ըրած է: Հիմա այդ անճար մնացորդները, որոնք քանի տարի առաջ աչքի լոյս էին ծանօթ ու անծանօթ պատկերազարդներուն, այդ խեղճ մնացորդները, որոնք Խաչակրութեան Շրջանին «քրիստոնեայ» Եւրոպայի ռահվիրաները եղան — ասա՛ղ — անոր երեւութապէս կրօնական, այլ հիմնովին քաղաքական հաշիւներուն, քսան տարիէ ի վեր Մեծին թաթին տակ, նոյն եւրոպական երբեմնի չողոմներուն իսկ անարժան, կը քամուին բարոյապէս, հոգեւորապէս, ու երբ դեռ կենդանութեան նշան մը թողած են անոնց վրայ, պատճառը այն է որ իբրեւ կենսունակ տարր մը կը ճգնին հետզհետէ կուլ տալ, թրքացնել— Թող որ այս քաղաքականութիւնը բուն Ատտիլաներուն ուղեղին ծալքերուն մէջ չէ որ կը բողբոջի, բայց կուշտ ու կուլիտ ձեւով եւ անվերապահ յայտնութիւններով կը շարունակուի ահա հոն քսան տարիներէ ի վեր: Հո՞ս էք անգլիացի կամ այլ այլազգի պատուիրակներ Լօզանի եւ ապա Լաբիւրինթոս Ազգաժողովի: Ինչե՛ր երգեցիք դուք...: Բայց ե՞րբ արդեօք ձեր ալ կարապի երգը:

Հապա այն միւս անօրինակ Աստիղա՛ն, բոլոր համեմատութիւնները քամահող, միլիոնաւոր կենդանի բայց մեռելատիպ մարդկութիւններ իբրեւ կոյտ մը աճիւն դարչապարները տաքցնելու ծառայեցնող Մեծ, Եռամեծ, Ամենամեծ Ողիմպականը: Բայց ձգէ՛, ի բաց տա՛ր, տխո՛ւն անոր: Մի՛ ակօսեր արտը, որուն կանխաւ ցամաքութիւնը, անջրդի, ապալեր հանդամանքը գիտես, մի՛ աշխատիր յոգնեցնել մայրենի բառերուդ առհաւական անեղծութիւնը, թերեւս անոնք պէտք պիտի ըլլան, քաղաքակրթութեան ամայութիւնը ողբալու համար աւելի ընդարձակ աստիճանի վրայ: Դուն ո՞ր տունը կը հարցնես, խե՛ղճ մարդ: Դիակներու հետ կը խաղան, արդարութեան ու ճշմարտութեան, իրաւունքի եւ ազատութեան խառնախուժ աղմուկներուն մէջ, անդին աներկիւղ ու անպատկառ առաթուր կը կոխէ ամէն արդարութիւն, ճշմարտութիւն, իրաւունք եւ ազատութիւն, եկեղեցիներ կը քանդուին, հոգեւորականներ կը սպաննուին, մատենադարաններ կը քայքայուին, մարմնացած ահարեկումը իր սարսուռը կը պտտցնէ քաղաքէ քաղաք, շրջանակէ շրջանակ, եւ ասդին, Ամերիկաներէն մինչեւ Մինիխ կամ Մինիխէն աստեղային նոյն բառերը — իրաւունք, արդարութիւն, ճշմարտութիւն եւ ազատութիւն, համերաշխութիւնն ալ սակարկութենէն դուրս իբրեւ շնորհ — կը ճառագայթեն... բայց խորհուրդներէն դուրս, պատկերազարդներուն պատիր պատերուն վրայ, ճառատող քուէաստներուն ներկուած շրթունքներուն վրայ: Թոյլ կուտան որ Սթալինի եւ Աթաթիւրքի երկիրներուն մէջ խոցոտուի, կակղարայի վրայ մաղմաղ կրակով այրի մրկի, ապրող մարդկութեան մը ստուար մէկ մասը, որուն համար ամէն օր թերթերու կամ բեմերու մէջ կը պոռան կը կանչեն թէ «եղբայր ենք ամէնքս, իրաւունքը պէտք է թագաւորէ, համերաշխ է մարդկութիւնը, մէկ անդամին ցաւը միւսին կ'ազդէ»...

Բայց ի՞նչ փոյթ, ով հէք դիւրախաբ, դուն պաշտօնական զեկոյցը նայէ, աչքդ բաց — «Չենք խառնուիր ուրիշ երկիրներու ներքին գործերուն»: Այսինքն, Նիկոմիդիոյ Առաջնորդ Ստեփան եպս.ին աշխարհաբարին վերածելով. — «Մենք փարա կուտանք, որպէսզի զինուի, երկաթուղի շինէ, ի հարկին մեզի օգնութեան գալու համար, ռազմագիտական ճակատ կը յարդարենք հոն, բայց ի՞նչ կրնանք ընել երբ ան այդ դրամին մէկ մասն ալ կը գործածէ, ներքին իշխիւզարութիւններ ընելու համար...»

Կը բաւէ զեկոյցը, փորձառու ենք, պարոններ:

Բայց բոլորին կամքէն անկախ, ճակատագրականութիւն մըն ալ կայ, չէ՞...:

***

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿՐԿԻՆ «ԴԻՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ»

«Տատրագոմի Հարսը»ի դրական դատաւարութեան ընթացքին, ունկնդիրներէն իւրաքանչիւրը անշուշտ՝ իր սեփական կարծիքը ունէր, առանց սակայն արտայայտել ուզելու: Ունկնդիրներէն մէկն ալ ես, կ'ուզէի երկու խօսք ըսել, մասնաւորաբար Վ. Իշխանեանի յօդուածէն յետոյ:

Ամէնաէական կէտը այդ խնդրի մէջ, այն է, ի հարկէ, որ Փոսուէ փողոցի դատաւարութիւնը ենթակայական, տեսական է: Մինչդեռ կատարուած դէպքը առարկայական է: Իրողութիւն է որ հայ կին մը — Սանա — իր անհաւատարմութեան համար, սպաննուած է իր էրկան — Ցոլանի — ձեռքով:

Եթէ մենք ուզենանք այս գործին նայիլ այսօրուայ ընկերային - հոգեբանական պրիսմակի մէջէն, մենք կը յանգինք հաւանաբար սխալ եզրակացութեան, որովհետեւ՝ կայ դէպքը մեզմէ զատող ժամանակի տարածութեան եւ վայրի հեռաւորութեան ազդակը:

Փարիզ եւ Սասուն միակերպ չեն կրնար մտածել: Յիշենք քանի մը գործնական կէտեր:

Ա.— Սանանի մահապատիժը այդ օրերուն, երբեք անհատական գործ չէ համարուած: Ընդհակառակն անոր ընթացքը ընդունուած է ցեղային, ազգային, բարոյական ըմբռնումներու խախտում, ու մեր նահապետական կենցաղի եւ աւանդութիւններու անտեսում: Հետեւաբար դէպքը առնուած է իր բնական, այսինքն ազգային շրջագծի մէջ, ու ճիշդ այդ պատճառաւ ալ, այդ մանկամարդ կինը ստացած է իր պատիժը:

Բ.— Այո, կ'ընդունիմ որ բոլոր հայ կանայք չեն կրնար դառնալ հերոսուհի: Սակայն Տարօնի աշխարհի մէջ այս յարակցութեամբ դէպքեր պատահած են, որոնցմէ անտեղեակ չէին Տատրագոմ գիւղը եւ իր հարսը: Յիշենք օրինակ Գիւլլիզարի առեւանգման դէպքը, երբ ողջ Տարօնը ըմբոստացած, համազգային դատաւարութիւն մը կազմակերպեց, չկարենալով հանդուրժել, հայ կնոջ պատիւին հասած անարգանքը: Յիշենք Սօսէն, ուրիշ հայ կին մը, նոյնպէս ծանօթ Սասունցիներուն, երբ ան իր ամուսնոյն հետ Սասնոյ լեռները կը թափառէր: Ողջ ժողովուրդը տաղեր հիւսած եւ երգած է անոնց մասին: Միթէ՞ այդ բոլորը զօրավիգ չէին կրնար դառնալ Սանային, իրեն բարոյական կորովը կարենալ պահելու համար:

Ըսենք թէ Ցոլանը իր թափառումներու մէջ առիթ չէր գտներ իր տունէն անցնելու, այնուամենայնիւ յեղափոխական խումբերը աներեւոյթ էակներ չէին: Սեղմ շրջանակի մէջ միշտ կարելի էր անոնց մասին տեղեկանալ իր էրկան մասին:

Ընդունինք որ Սանան բռնի ուժով առեւանգուած ըլլայ: Այնուհետեւ սակայն ան՝ շատ մը առիթներ ունէր եթէ ոչ վրէժխնդիր ըլլալու, գոնէ փախչելու: Իսկ եթէ — ըստ Իշխանեանի — անոր մէջ կը խօսէր միայն «միսին» ձայնը, պարզ էր որ, այդ լեռներու խստակրօն բարքերը չպիտի ներէին անոր երբեք: Ու այդպէս ալ եղաւ:

Գ.— Դատաւարութեան ընթացքին եւ յետոյ յաճախ յեղյեղուեցաւ «անպատասխանատու մարդիկ» բառերը: Սխալ դատողութիւն:

Յիշենք այդ ժամանակներու Հայաստանի ողբերգական կացութիւնը: Յիշենք թէ ինչ աղաղակող անարդարութիւններ տեղի կ'ունենային մեր գաւառներու մէջ, ուրտեղ կեանքի, պատուի, գոյքի ապահովութիւն գոյութիւն չունէր: Յիշենք թրքական դատարանները... Շատ բնական էր որ այդ տեղէն ծնունդ առնէին եւ յեղափոխութեան եւ յեղափոխական «ներքին դատարաններ»:

Վասպուրականի եւ Տարօնի աշխարհի մէջ այդ «ներքին դատարաններ»ը փրկարար դեր կատարած են: Եղաւ ժամանակ երբ թրք. դատարանները պարապ եւ անգործ մնացին: Բոլոր տեսակի դատերը՝ դրամական, կալուածական եւ ամուսնական, փոխադրուած էին «ներքին դատարաններ»: Զարմանալին այն է որ տրուած վճիռները ի զօրու էին նաեւ Քիւրտերու համար, որոնք յաճախ իրենք դիմումներ կը կատարէին: Կարելի է բազմաթիւ օրինակներ յիշել:

Հանրային բարոյականի պահպանման համար, մահավճիռներ կը յիշեմ նաեւ Վասպուրականի մէջ: Մէկ երկու հայ կիներ դաւանափոխ կերպով «անհետացան» ինչպէս նաեւ իրենց յաճախորդը թուրք լիրբ փոլիս մը:

Երբեք պէտք չէ մեղադրել հայրենիքի խորանին զինուորագրուած «անպատասխանատու» հայորդիները, որովհետեւ դաժան իրականութիւնը եւ երկրի պայմանները անոնց սահմանած են իրենց պարտականութիւններու հետ միասին՝ նաեւ որոշ «իրաւունքներ»: Հետեւաբար Ցոլանը ոչ թէ զոհն է «փէտայիներու ժողովին», այլ ի պաշտօնէ, պարտական էր այդ վճիռը գործադրելու:

Իրողութիւններու առջեւ տեսութիւնները անտեղի են: Իրողութիւն է որ յափշտակիչը ոչ հայ է, ոչ ալ յոյն: Յափշտակիչը Քիւրտ է: Եւ Քիւրտը այդ օրերուն հասարակաց թշնամի էր, որու դէմ կը պայքարէր Ցոլանը: Ուղղակի անտանելի էր հայուհիի մը համար, իր կինը երեւակայել իր թշնամու անկողնին մէջ: Եւ եթէ կ'ուզէք, երբ Ցոլանը հեռացաւ իր խումբէն, պատճառը սոսկ խղճահարութիւնը չէր, այլ մանաւանդ որ նա բարոյապէս խորտակուած պիտի մնար միշտ, իր ընկերներուն առջեւ:

Դ.— Իշխանեանը Սանայի անմեղութիւնը հաստատելու համար վկայութեան կը կանչէ «սրահին» կարծիքը: Սխալ է: Նախ պէտք է մտադնել նախապաշարական թերութիւն մը, դատավճիռէն յետոյ ձայնի իրաւունք տալ: Որովհետեւ այդ կարճ ժամանակուայ ընթացքին անհնար էր լուրջ կերպով արտայայտել թեր ու դէմ կարծիքները: Յետոյ հակաճեալ եղաւ նոյնպէս ունկնդիրներու արդիական սխալէն, այսինքն «ինքնորոշման» դիմել: Պէտք է նկատել նոյնպէս, որ ունկնդիրներու գրեթէ մեծամասնութիւնը կինները կը կազմէին: Արդ շատ հասկնալի է որ կիները քուէարկէին Սանայի համար ...

Ե.— Եւ վերջապէս պէտք է գիտնանք թէ բոլոր դատարաններէն ու օրինագրքերէն վեր՝ կան անգիր օրէնքներ, որոնցմով յաճախ կ'առաջնորդուին ազգերը: Այդ անգիր օրէնքներու շնորհիւ է նաեւ, որ մեր լեռներու մէջ, մեր ժողովուրդը կրցած է դարերու մէջէն պահել ու պահպանել իր ցեղային, բարոյական, ինքնուրոյն յատկանիշը, իր աւանդութիւններն ու սրբութիւնները:

Սանայի մահավճիռը՝ այդ անգիր օրէնքներու մարզին մէջ կ'իյնայ:

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

1919Ի ՍՏԱՆԱՅԻ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Բերայի երբեմնի միւթասարրըֆ Սիւլէյման Քեանի Իրֆէմ Պալաւի եւ Գապը Ալիի ներքին ծալքերը խորագրին տակ «Աքշամ»ի մէջ կը պատմէ անցեալի դէպքեր, իրենց խորհրդաւոր կողմերով, որոնք մութ մնացեր էին ցարդ:

Ահա հատուած մը:

Հաճընի աւագանիին կողմէ 1908 Սեպտեմբերին դայմադամութեան խնդրագիր մը տրուած էր, որուն մէջ կ'ըսուէր.

«Հաճընի նախկին միւֆթիին տղան Ահմէտ հրապարակաւ կը հայհոյէ Սահմանադրութիւնը հռչակողներուն հասցէին: Ահմէտի եղբայրը Իզզէթ եւ հարցաքննիչ դատաւոր Սապրի, ինչպէս նաեւ կարգ մը ուրիշ անձեր ընկերակցութիւն մը կազմած, որոնք զինուած վիճակի մէջ շուկայ ելլելով ազատութեան ու եղբայրութեան դէմ կ'արտայայտուին, իսլամները կը գրգռեն քրիստոնէից դէմ ու ժողովուրդը ապստամբութեան կը մղեն: Այս մարդիկ գաղտնօրէն կը ծրագրեն քրիստոնեաները ջարդել ու այս նպատակով իսլամները տակաւ իրենց կողմը կը շահին:

«Ահմէտ կը յայտնէ թէ Գոզանի նախկին դատաւոր Ալիզ Սիսի ու Կարսի ժողովուրդը եւ ինքն ալ Հաճընի ժողովուրդը պիտի դրդոէ ու մղէ որ փճացնեն Հայերը: Յիշեալը կը յայտնէ նոյնիսկ թէ 5—10 օր առաջ ճամբան սպաննել տուած է Հաճընցի երկու քրիստոնեաներ եւ թէ այս նպատակով զէնք կը բաժնէ ժողովուրդին:

«Ահմէտ յաջողած է Հաճընի մէջ իսլամները լարել քրիստոնէից դէմ: Մեզի անձամբ յայտնեց այս բոլորը եւ առաջարկեց որ անդամակցինք իր կազմած ընկերակցութեան, բայց մենք մերժեցինք:

Այս Ահմէտը, որ Քէօր Ահմէտ կը կոչուէր, գիւղերը նամակներ ղրկելով կը հրաւիրէր ժողովուրդը որ Պայրամին քաղաք իջնելով ջարդեն Հայերը:

Կարսի կուսակալ Ապտիւլ Հալիմ, որ արար օրթոտոքս մըն էր, ձեռք անցուցած էր այս նամակներէն մին եւ քննութեան ձեռնարկուած էր Հաճընի մէջ մասնաւոր մարմնի մը կազմութեամբ:

Միւս կողմէ Իթթիհատ վէ Թէրաքքըի Ատանայի Կեդր. կոմիտէն եւս Հաճընի մասնաճիւղին գրած էր թէ քննութիւն կատարուի եւ առիթ չըրուի երկու տարրերու միջեւ տանելու -

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊԹԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Մէկ քանի վայրկեան արծիւները դիտեցի. ինչ ընելիքս չէի գիտեր: Եւ որովհետեւ ան չէր ուզեր լռութիւնը խզել, որոշեցի խօսակցութիւն մը բանալ այնքան բրտօրէն ինչպէս պիտի ընէր Փիթըր Միլըը:

— Ուիլը ի՞նչ ունի որ ամէն կին զինքը կը սիրէ:

— Ո՜հ. ամէնքն ալ կը սիրե՞ն զայն:

— Այնպէս կ'երեւայ, ըսի ես:

Վիրաւոր մարդէն առնուած փամփշտակալը տակաւին իմ վրայ կը կրէր, թէեւ Ուիլ զինքը ազատած էր զէնքին ծանրութենէն: Այդ փամփշտակալին տակը կապած էր այն փոքրիկ պարկը, որ մանր մունր բաներ դնելու կը ծառայէր: Բանալով այդ պարկը երկու տոլարի մեծութեամբ փոքր հայելի մը հանեց անկէ եւ ինծի տուաւ:

— Իր արտաքին կերպարանքին համար է թերեւս, ըսաւ:

Հայելին առնելով ինքզինքս քննեցի:

Սոսկալի գլխու ցաւ մը որմէ կը տառապէի, մանաւանդ որ քիւրտին ինծի զարկած տեղն գլխարկս կորսնցուցած էի եւ գլուխս բաց ըլլալուն արեւը աւելի կ'ազդէր վրաս, այդ գլխու ցաւը անմիջապէս անհետացաւ: Այդ միջոցին տակէց աւելի խորհելիք բաներ շատ ունէի: Բանակատեղին հասնելէս վերջ Ճիհուն գետին մէջ լուացուած էի, բայց ոչ ածիլուած. աւելի եւս վէրքս կրկին արիւնած էր. այնպէս որ արիւնը խառն ի խուռն եղած մազերուս վրայ չորցած էր. տակէց զատ մէկ շաբթուան մօրուք մը ունէի որ գերեզմանէն ելած ուրուականի մը երեւոյթը կուտար ինծի:

— Ներողութի՛ւն, ըսի եւ հայելին իրեն վերադարձուցի:

Իր այդ անաղնիւ վերաբերմունքէն գրգռուած, յարեց, ձեռքս բռնելով.

— Ո՜հ, չըսեմ թէ ո՞րդ աւելի լաւ էք: Դուք մեծ, այլասէր եւ պատուական անձնաւորութիւններ էք: Ուիլը ձեզ բոլորիդ մասին ալ պատմած է ինծի: Այն ամէնը զոր դուք ըրած էք ձեր բարեկամ Մընթիին համար եւ հիմակ ալ անոր կը հետեւիք, օգնելու համար այն տանջուած ժողովուրդին,— ո՜հ գիտեմ թէ ի՛նչ էք դուք. Ուիլ պատմած է ինծի — գիս հպարտութեամբ կը համակէ...

Այս խօսակցութեան միջոցին յանկարծ Փիթըր Միլըը մեզ մօտ եկաւ եւ մեր խօսակցութիւնը ընդհատուեցաւ...

Ուիլին գտած արահետը հազիւ մէկ ոտքի լայնութիւն ունէր եւ ջորիները անկից անցնելու համար ստիպուած էին քալելու ժայռի պատերուն, որոնք աջ կողմը կը ցցուէին ուղղաձիգ: Ապառաժոտ բանակի մը համար տառացի կերպով անկարելի էր հոն մօտենալ, որովհետեւ հրացանակիր պահակ մը եթէ կենալու ըլլար բարձր ժայռի մը վրայ, կարող էր առանձին հազար զինուորի հաշիւը մաքրել եւ դիրքը գրաւած պահել: Մեզի համար գաղտնիք էր թէ ինչո՛ւ Գաղիկ կամ ուրիշ մէկը կաւային զառիվայրի վերջաւորութեան վրայ մէկը թողած չէին, մեզի ցուցնելու համար այս նեղ արահետը. բայց անտարակոյս Գաղիկ ուրիշ շատ աւելի կարեւոր բաներով զբաղած ըլլալու էր:

Քայլերու հետքերէն յայտնի էր որ Գաղիկն ու իր մարդոցմէ շատերը զառիվերը մագլցած էին մաքառելով: Բայց անոնք այդ արահետին վարժ մարդիկ էին: Մինչդեռ մենք ամէն ճիգ կը վատնէինք ուղեկորոյս ժողովուրդը Ուիլին գտած այդ ուղիէն կարենալ առաջնորդելու համար: Այնքան դժուարութեամբ կը մագլցէինք որ երբ վերջին վերելքը դառնալով տեսանք Զէյթունը՝ որ արտուան ցօղով կը շողշողար, այդ տեսարանն անգամ չկրցաւ մեր արդաշարժութեան աստիճանը աւելցնել:

Ինչպէս անգամ մը ըսած էր Գաղիկ, «Զէյթուն այնպիսի տեսարան մը ունի որ սիրտ կը պայթեցնէ»: Նոյն իսկ Հիմալայեան լեռները անկից աւելի վայրի գեղեցիկ տեսարան չեն ներկայացներ:

Հոն կային մամռապատ փոքր զառիվայրեր եւ ջրվէժներ. մայրիներ՝ որոնք գորշ մառախուղին մէջէն կապտաղոյն կը ցցուէին, ու քամիները կը մրմնջէին անոնց ու կը հեծեծէին եւ մառախուղը ետ ու առաջ կը վանէին. աւելի ցածը՝ ամպերու եւ արծիւներու ստուերներ, արեւափառվայրէջքներու վրայ կը շարժէին յամրընթաց: Ու անոնց ամէնուն վերեւ ձիւնը — ակնախտիղ ու սպիտակամաքուր, կը բարձրանար յաւիտենականութեան սառն կապոյտին մէջ:

Մարդիկ պատսպարուած այծի մորթէ վերարկուներու մէջ՝ երբեմնակի մեզ կը դիտէին ժայռերու ծերպերուն մէջէն, որոնք անմատչելի կը թուէին, կարճ միջոց մը կը ձայնէին՝ ով ըլլալնիս հասկնալու համար, եւ կրկին կը հակէին իրենց արդիական զէնքերուն վրայ:

Դուրս ելանք կիրճէ մը, որ լեցուն էր սառոյցով. կամ աւելի ճիշդը կատաղի հեղեղէն, որ տարին վեց ամիսի չափ կը տեւէ, ու մենք մեզ յանկարծ Զէյթունի առջեւ գտանք: Մեր կեցած վայրին վերեւ լեռ մը կայ որուն տեսարանը այնքան թելադրիչ կերպով նկարուած է որ անոր իրական ըլլալուն մարդ կը կասկածի. բայց երբ զռացողՃիհուն գետին ձայնը կը լսէ, որ կը հոսի ժայռերուն մէջէն, այն ատեն միայն կը զգայ որ իրական է ան եւ պարզապէս հրաշալի:

Հարաւակողմը — այն կիրճը ուրկէ մենք անցանք — կը բարձրանան հարիւրաւոր անառիկ ամրութիւններ, ուր բուռ մը արձակաղէններ պիտի կարենային յաւիտեան պահել իրենց դիրքերը, յարձակումի մը պարագային: Լերան բարձունքը մուտք գործելու միւս միակ միջոցն էր, ըստ երեւոյթին, փայտէ կամուրջ մը, զետեղուած Ճիհուն գետի երկու եզերքու ժայռերուն վրայ, գետէն հարիւր ոտք բարձր: Կամուրջէն վեր կան շէնքեր եւ ժայռեր, ուրկէ արձակուած գնդակէ կարկուտ մը զայն կարճ միջոցի մէջ կրնայ աւրել տանիլ:

Զէյթուն ինքնին լեռ մըն է Պէյրուք Տաղին մօտ, ոչ անոր չափ բարձր ու անմատչելի. բայց բաւական բարձր ու անառիկ, այսպէս կոչուած, իրենց նուաճողներուն համար: Լերան յատակէն մինչեւ գագաթը անխնամ խառնիճաղանճ մը կը տիրապետէ. քարաշէն եւ փայտաշէն տուներ դէպի երկինք կը ցցուին, որուն մէկ տանիքը միւսին տանիքին վրայ կը նայի:

(Շար.)

բեան ծնունդին :
դատական մարմինը Ատանա բերել
ուած էր Ահմէտը, Իպլէթն ու Սապ-
ը, անոնցմէ Ահմէտը ձերբակալուած
, բայց ամիս մը վերջ ազատ ար-
կուելով խնդիրը փակուած էր :
1908 Սեպտեմբերին Քէրիմ աղա եւ
ը աշիրէթին պատկանող 200
ներ Նաճարլը գիւղ գալով ար-
րու մէջ վրաններ հաստատած էին
Հայ գիւղացիներուն «դուք հիմա
ցէք որ մենք քալենք» կ'ըսէին :
որ վրայ Հայերը տեղական կա-
վարութեան եւ Ատանայի առաջ-
դին մօտ դիմում կատարած էին :
վարութիւնը քննիչ մարմին մը
մեց որուն կ'անդամակցէին Իթթի-
Թէրաքքըի Կեդր. մարմնէն Սէ-
եւ Կարապետ Չալեան, ոստիկան
հրամանատար Հազարապետ
իֆաթ եւ Ատանայի զինուորական
հրամանատար Հազարապետ
րի :
քննիչ մարմինը իր տեղեկագրին մէջ
էր թէ Ատանայի ժողովուրդը ի-
րու դէմ գրգռող կազմակերպու-
թեան մը գոյութիւնը զգալի է եւ
է միջոցներ ձեռք առնել : Սա-
կառավարութիւնը ոչ մէկ ձեռ-
կատարած էր այս մասին :
համիտիյէի դաշտէն Քէօզքուլու
վայրը, Տէօրթ-Եոլի Հայե-
ն պատկանող ոչխարի հօտեր գող-
ած էին :

Օճագլը գիւղը Հայու մը ջաղացքը
յարձակման ենթարկուած էր : Քանի
օր յետոյ քիւրտ եւ աշրաֆ աշի-
թները զրկուած էին Օճագլը գիւղին
եւ գիւղացիք պարտաւորուած
Տէօրթ-Եոլ ապաստանիլ : Կիլիկ-
կաթողիկոսը բազմաթիւ հեռա-
գրերով Ատանայի կուսակալութե-
պահանջած էր բուռն միջոցներ
ք առնել վերջ տալու համար այս
անդաւոր կացութեան :
Քէօր Ահմէտ չէր պատժուած, իր
ընթացքը սկզբնակէտ մը եղած էր
սահմանադրութենէն յետոյ Թուրք եւ
տարրերու միջեւ յառաջ եկած ա-
թեան : Երկու տարրերու միջեւ
յութիւն ունեցող հակառակութիւ-
սուր հանգամանք մը ստացած էր
Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ զին-
ուելու մրցում մը ծայր տուած էր,
կացութիւնը դէպի անխուսափելու-
թեան կը դիմէր :
Հայ թերթերը բացէ ի բաց կը գը-
էին թէ Հայերու զինուիլը կենսական
րց մըն է, պաշտպանելու համար
սահմանադրութիւնը, իրենց անձը,
ուիլը եւ ինչքը : Արդարեւ խալամ-
րուն պէս Հայերն ալ կը զինուէին
պատօրէն : Երկու կողմերն ալ իրենց
ած զէնքերը կը փորձէին այգինե-
մէջ, քաղաքին շուրջ եւ նոյնիսկ
քաղաքին մէջ ու կառավարչատան մօ-
երը :
Ահա, հանրային կարծիքին եւ զգա-
ցումներուն չափազանց գրգռուած մէկ
ընթացքին էր որ Ատանայի կուսակալ
անուանուեցաւ Ճէվատ պէյ :

...Յ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Նկարիչ Ֆէպիւս (Յակոբ Սէ-
...եան) ի գնահատութիւն իր ար-
...ներին, ստացած է Officier de l'Instruction publiqueի ֆրանսական պատ-
...նշանը : Դեռ վերջերս ալ Ֆրան-
...ի Հանրապետութեան նախագահին
...անեկան խմբանկարը պատրաս-
...ած ըլլալով՝ արժանացած է գովա-
...նքի :

Տ.

ՏՈՄՍԵՐ

Ամերիկեան ընտրութիւնները

Չորս տարին անգամ մը Մ. Նահանգներու մէջ տեղի կ'ունենան նախագահական ու յարակից ընտրութիւնները, որոնց ելքը կը ճշդէ թէ որ կուսակցութիւնը պիտի վարէ երկրին իշխանութեան ղեկը եւ որոնք պիտի ըլլան հանրային քաղաքական կեանքի առաջնորդները :

Երկու տարին անգամ մը եւս տեղի կ'ունենան, Նոյեմբեր ամսու սկիզբը, ծաւալով ու տարողութեամբ նոյնքան կարեւոր ընտրութիւններ՝ վերանորոգելու Ծերակոյտի մէկ երրորդը, վերընտրելու Ներկայացուցչական Տան կազմը ամբողջովին, ինչպէս նաեւ երկրին 48 նահանգապետներու մօտ երկու երրորդը :

Այս ընտրութիւնները կատարուեցան Նոյեմբեր 8ին : Աւելի քան քառասուն միլիոն քուէարկողներ, ամխնուրու բուռն ընտրապայքարներէ ետք, արտայայտեցին իրենց կամքը : Եւ արդիւնքը եղաւ ապշեցուցիչ : Իշխանութեան վրայ գտնուող կուսակցութիւնը, մանաւանդ Րուզվէլթեան նիւտիլականները կրեցին անսպասելի պարտութիւն : Հանրապետական կուսակցութեան, որ 1932ի եւ 1936ի ջախջախիչ պարտութիւններու հետեւանքով փլուզուելու վիճակին էր մատնուած, ամէնէն լաւատես ղեկավարներն անգամ չէին սպասեր այսքան յաջող ու խրախուսիչ արդիւնք :

Այս ընտրութենէն առաջ՝ հանրապետականները ունէին Ծերակոյտի մէջ միայն 15 անդամներ, Ներկայացուցչական Տան մէջ միայն 89 անդամներ, իսկ 48 նահանգապետներէն միայն 7ը հանրապետականներ էին : Այսքան աննշան փոքրամասնութեան մը դատն վիճակին էր ենթարկուած Հուվըրի ամենազօր կուսակցութիւնը, որ մօտ մէկ դար, անմահն Լինքընէն ի վեր, վարած էր երկրին ճակատագիրը տիրականօրէն, շատ քիչ անգամ միայն պարտութիւն ճանչնալով եւ պարտութենէ ետքն ալ անմիջապէս ինքզինք վերագտած ու դարձեալ իշխանութիւնը ձեռք ձգած ըլլալով :

Րուզվէլթի գրոհը այնքան ուժեղ էր եղած, ամերիկացիին դառնութիւնը այնքան խոր՝ հանրապետական կառավարութեան դէմ 1932ին եւ 1936ին, որ կը կարծուէր թէ այլեւս այս մեծ կուսակցութեան համար հանդիսաւոր վերադարձի մը, յարութեան մը, իշխանութիւնը ձեռք ձգելու լուրջ ճիգի մը առջեւ ամէն դուռ փակուած է :

Բայց այդպէս չեղաւ :

Նոյեմբեր 8ի ընտրութիւններէն անոնք դուրս եկան անակնկալ յաջողութիւններով : Ներկայացուցչական Տան մէջ իրենց անդամներու թիւը բարձրացուցին 169ի, Ծերակոյտի մէջ՝ 23ի, իսկ նահանգապետներէն այժմ 18 հանրապետականներ են :

Ասոնց դէմ, ի հարկէ, Տէմոկրատները կը պահեն շատ պատկառազդու մեծամասնութիւն մը ամենուրեք : Անոնք ունին Ներկայացուցչական Տան մէջ այժմ 262, Ծերակոյտին մէջ 69 անդամներ եւ 30 նահանգապետներ : Նախագահական աթոռը եւ դաշնակցային կառավարութեան ղեկը ամբողջապէս իրենց ձեռքն են :

Բայց «սառոյցը կոտրած է», ինչպէս պիտի ըսէին իրենք՝ Ամերիկացիները, ժողովրդական տրամադրութիւնները շրջուած են եւ, եթէ այս մտահոգանքը շարունակուի, 1940ին Հանրապետական կուսակցութիւնը ամէն յոյս եւ հաւանականութիւն կ'ունենայ գրաւելու երկրին իշխանութիւնը նոյնքան դղրդալից յաղթանակով մը, ինչպէս կորսնցուց Րուզվէլթին 1932ին :

Այս ընտրութեանց մէջ յատկանշականը այն է, որ ամենուրեք պարտուեցան Նիւտիլի աչքառու կողմնակիցները, բացի մէկ երկու բացառութիւններէ, եւ յաղթեցին Րուզվէլթի ներքին քաղաքականութեան չեշտեալ հակառակորդները : Պահպանողականութիւնը փորձեց արմատախիլ ընել վեց տարիէ ի վեր երկրին վրայ փչող անսովոր հովը, զոր Րուզվէլթ բերաւ, եւ մասամբ յաջողեցաւ : Ամերիկացին իր քուէով ցոյց տուաւ, թէ երկրին ընկերային կեանքին մէջ կառավարութեան գործ դրած փորձարկութիւններէն այլեւս յոգնած - պարտասած է ու բաւ կը համարէ զանոնք :

Անշուշտ, ասիկա չի նշանակեր, որ ամերիկեան ժողովուրդը երես դարձուցած է իր նախագահին եւ կամ Րուզվէլթի ժողովրդականութիւնը նըւազած է անվերականգնելիօրէն : Ոչ, ամերիկացին չի քուէարկեր խստօրէն կուսակցական գծի վրայ : Անհատները, անոնց անցեալը, թեկնածուները շրջապատող ուժերը, տեղական հարցեր եւ այլ նախասիրութիւններ դեր կը խաղան ընտրութեանց ելքին մէջ :

Շատ անգամ կը պատահի, որ յաղթական կուսակցութեան մէկ թեկնածուն կը պարտուի երկրորդական պատճառով մը եւ կամ ընդհակառակը պարտուած կուսակցութեան մէկ թեկնածուն, իր անձնական գրաւչութեամբ, կը յաղթանակէ համատարած պարտութեան մէջ : Անհատապաշտ ամերիկացին նախեւառաջ անհատ թեկնածուին կը քուէարկէ, յետոյ կուսակցական իմաստը :

Օրինակ՝ տէմոկրատ նահանգապետ Լեհման, թէեւ շատ աննշան քուէներու մեծամասնութեամբ, յաղթեց իր հանրապետական հակառակորդին Նիւ Եորք նահանգի մէջ ստանալով 2,387,029 ձայն հակառակորդին 2,319,583 քուէներուն դէմ : Բայց այս չի նշանակեր, որ Նիւ Եորք նահանգը Նիւտիլեան է, որովհետեւ նոյն նահանգի Ներկայացուցչական Տունը եւ Ծերակոյտը ամբողջապէս անցան Հանրապետականներու ձեռք, նոյն ընտրութեան ընթացքին : Լեհման յաղթեց, որովհետեւ ժողովուրդը գոհ էր իրմէ եւ վարձատրեց անոր երկարամեայ ծառայութիւնը, թէեւ անոր ժողովրդականութիւնը մեծապէս նուազած էր :

Արտաքին աշխարհին համար՝ ամերիկեան այս ընտրութեանց յատկանշական կողմը այն է, որ կը զօրանան եւ այսուհետեւ աւելի ուժեղ պիտի արտայայտուին այն տարրերը, որոնք «ամերիկեան կղզիացման» ջերմ պաշտպաններն են : Ամփոփուիլ Մընրօի վարդապետութեան աւանդական կճեպին մէջ, հեռուէն դիտել, աւելի սառն ու անտարբեր աչքերով, հին աշխարհը փոթորկող հարցերը, չէզոքութիւնը չէզոքացումի հասցնել, չմիջամտել հին աշխարհի կնճիռներուն եւ չթողուլ որ հին աշխարհը միջամտէ ամերիկեան խնդիրներուն, ահա Նոյ. 8ի ընտրութեանց իմաստը : «Զգնաժամ մեկուսացում» այնպիսի ատեն մը, երբ մարդկութիւնը հրաբուխի վրայ է նստած, Եւրոպայի մէջ դաշինքներ կը պատռուին ու նոր սահմաններ կը գծուին, իսկ Ասիոյ մէջ աշխարհակալ պետութիւն մը բովանդակ դեղին ցեղը իրեն ենթարկելու ահաւոր ճիգը գործ կը դնէ :

Ա. ԿԵՍԱՐ

Հաթայի պատուիրակները Թուրքիոյ մէջ

Պոլսոյ «Արեւելք»ի մէջ կը կարդանք (Նոյեմբեր 3). —

Անգարայէն քաղաքս ժամանեցին Հաթայի պատուիրակները, որոնք մեր մայրաքաղաքը եկած էին, Հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին առթիւ Հաթայցիներուն շնորհաւորութիւնները յայտնելու :

Պատուիրակութեան նախագահ Պ. Ապտիւլկանի Թիւրքմէն հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրին .

«Թուրքիոյ սահմանը հազիւ անցած, ամէն տեղ եւ ամբողջ ժողովուրդին կողմէ անսահման յարգանքով եւ մեծարանքով դիմաւորուեցանք : Անգարայի մէջ ալ, թէ կառավարական պետերէն, թէ Ազգ. Մեծ Ժողովի նախագահէն եւ անդամներէն մեծարանքով ընդունուեցանք :

«Մեր պատուիրակութեան անդամակցող Հաթայի երեսփոխաններէն ոմանք Թուրքիոյ յարատեւօրէն յառաջդիմելը իմացեր, բայց իրենց աչքերով չէին տեսեր, իսկ անոնք որ օտար երկիրներ պտըտած էին, կը յայտնէին թէ Անգարայի մէջ իրենց տեսածները ուրիշ տեղերէ աւելի կատարեալ, աւելի կանոնաւոր էին :

« Հաթայի մէջ գտնուող զանազան ազգերը, անցեալէն առած շատ մեծ ու դառն դասերու հետեւանքով, իրարու հետ սերտօրէն կապուած են : Անոնք, օր առաջ իրենց երկիրը բարձրացնելով, ամբողջ աշխարհի պիտի ապացուցանեն թէ Թուրքիա ինչեր կրնայ իրականացնել :

«Հաթայի հարցին մէջ Թուրք մամուլին կատարած ծառայութիւնը շատ մեծ է : Իր ուժեղ գրութիւններով, մեր ամէնէն դառն օրերուն, մեզի ուժ, համարձակութիւն եւ տոկունութիւն ներշնչեց : Հաթայցիները ամէն ատեն երախտապարտ են Մեծ Թուրքիոյ Հանրապետութեան յարգելի հրապարակագիրներուն » :

Հայ երեսփոխաններուն յայտարարութիւնը

Հաթայի պատուիրակութեան կ'անդամակցին նաեւ երկու Հայ երեսփոխաններ, Պ. Պ. Իսա Գազանճեան եւ Խաչատուր Գարապաճաքեան : Երկու Հայ երեսփոխանները հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած են «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրին .

«Մեր ենթադրածէն աւելի յառաջդիմած վիճակի մէջ մտանք Անգարան : Թուրքերուն աւելի մօտէն փարելու համար, անոնց առաջ բերած գործերը պէտք է մօտէն տեսնել : Թուրքիոյ մէջ մեր տեսած զարգացումները մեր վըրայ այնքան մեծ յուզումներ առթեցին որ, ժամ առաջ Հաթայ վերադառնալ կ'ուզենք, մեր հոս տեսածները Հաթայի Հայերուն իմացնելու համար :

« Հաթայի մէջ Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ միայն կրօնքի տարբերութիւն կայ. այսինքն բոլորս ալ Թուրք ենք : Մենք այլեւս գործիք չենք կրնար դառնալ օտարներուն : Ընդհակառակը, այնպիսի ընթացքի մը պիտի հետեւինք որ, ամբողջ աշխարհ պիտի հասկնայ որ մենք Աթաթիւրքի ոչ թէ խորթ, այլ հարազատ զաւակներն ենք եւ անոր արեւէն պիտի լուսաւորուինք » :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՐԻՒՍԷԼԷՆ

Պելժիոյ ներքին կացութիւնը

Այս օրերս Պելժիոյ ընկվ. կուսակցութիւնը գումարեց իր 37րդ համաժողովը, քննելու համար երկրին ներքին կացութիւնը : Այդ առթիւ տեղի ունեցան բուռն վիճաբանութիւններ, եւ խստօրէն քննադատուեցաւ դահլիճին ներքին քաղաքականութիւնը :

Ինչպէս գիտենք, Պ. Սփաաք, որ պետն է ներկայ կառավարութեան եւ յայտնի ղեկավար մը ընկերվ. կուսակցութեան, անձամբ ներկայացաւ համագումարին, պաշտպանելու համար կառավարութեան տեսակէտները երկրին ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան մասին :

Վերջերս, կառավարութիւնը առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատելու նպատակով, փափաք յայտնած էր պելժ ներկայացուցիչ մը ղրկել Սպանիոյ ազգային կառավարութեան մօտ : Համագումարը, հիմնուելով բարոյական ու գաղափարական սկզբունքներու վրայ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ մերժեց կառավարութեան առաջարկը : Պ. Սպաաք, հակառակ իր կնկնակի պնդումներուն, չկրցաւ համոզել համագումարին անդամները, եւ պահ մը խորհեցաւ ներկայացնել իր հրաժարականը, սակայն ընկերներու խնդրանքին վրայ, առ այժմ ետ կեցաւ իր դիտաւորութենէն, խոստանալով համոզել դահլիճին միւս անդամները, որոնք համակիր են Ֆրանքոյի կառավարութեան : Պ. Սպաաք այս մասին մեծ դժուարութեանց պիտի բախի եւ հաւանաբար ծնունդ պիտի տայ դահլիճի տագնապի մը :

Ինչ կը վերաբերի ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան, համագումարին անդամները թեր ու դէմ արտայայտուեցան այդ մասին : Նախկին ելեւմտական նախարար Տը Ման, որ յայտնի ելեւմտագէտ մըն է, խստօրէն քննադատեց կառավարութեան ելեւմտական քաղաքականութիւնը, չեշտեց պիւտճէն հաւասարակշռելու անհրաժեշտութիւնն ու ստիպողականութիւնը եւ մատնանշեց այն վտանգը, որ առաջ պիտի գայ նոր թղթադրամներու շրջաբերութենէն : Պիւտճէին բացը գոցելու համար, պէտք է բացարիկ տուրքեր հաստատել ունեւոր դասակարգին վրայ :

Համագումարը մեծամասնութեամբ վաւերացուց կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը, որուն հիմը կը կազմէ Պելժիոյ բացարձակ անկախութիւնը, խաղաղութեան ինչպէս նաեւ պատերազմի ատեն : Քուէարկութեան այս արդիւնքէն դժգոհ մնացին փոքրամասնութեան պատկանող անդամները, ի մէջ այլոց Պ. Վանտէրվէլտ, որ ջերմ պաշտպան մըն է ազգերու ընկերութեան եւ հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութեան : Ցանկարծ ոտքի ելաւ Պ. Վանտէրվէլտ եւ իր հրաժարականը ներկայացուց կուսակցութեան նախագահութենէն, ինչ որ մեծ յուզում պատճառեց եւ միաձայնութեամբ մերժուեցաւ ներկաներէն :

Ժողովին նախագահը իր ընկերներուն կողմէ խորունկ յարգանք ու ջերմ երախտագիտութիւն յայտնելով մեծանուն ընկերարանին եւ վաղեմի զինուորեալին, բարձրաձայն յայտարարեց թէ Վանտէրվէլտ է եւ պիտի մնայ միշտ մեր անձնուէր ու տաղանդաւոր վարպետը :

Առ այժմ կարելի չէ նախատեսել համագումարին հետեւանքները, սակայն ամէն պարագայի մէջ Պելժիոյ ներկայ դահլիճը այս օրերս կ'անցնէ ամենալուրջ տագնապ մը :

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— . —

Վարչութիւնս կարդաց ձեր թերթին մէջ (հոկտ. 25), Րաֆֆի լսարանի տեղեկատուութիւնը, ստորագրութեամբ Օր. Սոնիա Հանըմեանի, ուրկէ կ'արտագրենք հետեւեալ նախադասութիւնը, « Րաֆֆի լսարանը կազմուած է Հայ Երիտասարդաց Ակումբի քանի մը անդամներու նախաձեռնութեամբ, նպատակ ունենալով» եւայլն : Այս մասին կը փափաքինք հետեւեալ ճշդումը ընել :

Րաֆֆի լսարանի հիմնարկութեան ձեռնարկած չեն Հայ Երիտասարդաց Ակումբի անդամներ, այլ ոմանք ազատօրէն եւ անհատապէս, ներկայ գտնուած են անոր դասախօսութիւններուն, ինչպէս եւ ուրիշ միութիւններու անդամներ :

Յարգանքներով

Նախագահ՝ Ն. Նիկողոսեան, քարտուղար՝ Բ. Պոտոսեան :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԱՐՃ ՕՐԵՐԷՍ (քերթուածներ), Սաչիկ Թաչճեան, Հրատ. Պոսթընի Կարնոյ Հայր. Միութեան, տպ. 1937, գին 50 սէնթ :

...ԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Երբ ուշադրութիւնը դարձուց շուրջը, տեսաւ որ տունին ամբողջ կազմածքը ձգած հեռացած էին՝ անյոյս վերադառնալու յոյսով, ոչ մէկ ...արկայ տեղէն չէր շարժած, մարդիկ հազիւ ինքզինքնին դուրս ձգելով ...խած էին : Աբրահամին հոգին կը ...դկէր, երբ կ'երեւակայէր թէ ...ինչպէս դուէհիկ խուժանը այսօր կամ ...ը քար քարի վրայ պիտի չձգէ :

Գիւղը կատարի պէս սկսաւ ծանր... փորձեց քիչ մը քնանալ : Որ... հանգստանար այդ պայմաններ... մէջ՝ շահ էր : Հազիւ թէ աչքերը ...փակած էր, տունին խիստ մօտէն ...ձայն լսեց, աճապարանօք պատու... ցատկեց : Տունին շատ մօտիկ ...թին մէջ մարդկային ստուերներ կը ...ժէին, բայց չէին հեռանար : Ան ...ց կորած մօտիկ կ'ըլլէր, թերեւս ...ոնքցաւ՝ աւարի մը շուրջ է որ կը ...րձէին : Աբրահամ ուրը դիտող աղ... նման, աչքը բնաւ չէր հեռա-ցներ շարժող ստուերներէն :

Ցանկարծ լսեց գիշերային խոր մըթութեան մէջէն կանչի սուր ձայն մը : Խորհեցաւ ինք իրեն՝ Տէ՛ր Աստուած, Թուրք մը ինչո՞ւ պիտի լայ : Ձայն մը եկաւ «Ալլահ բաշմէթ իթսին» : Աբրահամ շունչ քաշելով մըտնեց՝ զուրպան այն անծանօթ ձեռքին՝ որ անզգամը պատժած է : Անոնց խօսակցութիւնը շարունակուելով տաք վիճաբանութիւն մը ծայր տուաւ : Աբրահամ շունչը բռնած մօտիկ կ'ընէր, ջանալով բառ մը իսկ չփախցնել : Խօսակցութիւնը եկեղեցիի մը վրայ կը դառնար, սակայն լաւ չէր կրնար ճշդել թէ ո՞ր եւ ի՞նչ եկեղեցի էր :

Վիճաբանողներէն մէկը ոտքի ելլելով սկսաւ կցկտուր բառերով հեկեկալէն խօսիլ : Աբրահամ խորհեցաւ, թէ այս մէկը սպաննուողին մօտիկ ազգականն է : Խօսողը ձայնը բարձրացնելով սկսաւ մեռնողին յատկութիւնները գովաբանել, ինչպէս յատուկ է արեւելքցիներուն, ան որոշ կերպով կ'ըսէր՝ ինչ պէտք կար բերդի նման Հայոց եկեղեցին գրաւելու, եթէ դայմագամը այդպէս կը հրամայէր, թող ինքն ալ մասնակցէր յարձակման :

Աբրահամ լսածները բաւական համարելով ետ քաշուեցաւ եւ տեղաւորուեցաւ դարձեալ թաւիշէ բազկաթոռին վրայ, նոր սիկար մը վառելէ ետք սկսաւ լսածներուն շուրջ խորհրդածել :

Ժամը 11.30 էր : Կտրուկ որոշում տուաւ այս գիշեր իսկ երթալ միանալ կռուողներուն, այո՞ր օրուան համար ոտքէն մինչեւ գլուխը զինուած էր :

Սակայն պէտք էր քանի մը ժամ եւս սպասէր, կատղած շուները լուսոյ դէմ կ'իյնան կը սատկին՝ կ'ըսեն, խուժանն ալ շան նման իր գազանային կատաղութենէն յոգնած, յաջորդ օրը աւելի բուռն կերպով սկսելու նպատակաւ, պահ մը հրապարակէն պիտի քաշուէր :

Գետինը փռուած զորգերուն վրայ երկարելով սկսաւ քնանալ : Քունին մէջ իղական սեռի յատուկ բարակ ձայն մը լսեց : Ընդհուպ վեր ցատկեց, մէջքի գօտին ամրացնելով ձախ ձեռքովը զէնքերը շօշափեց : Նոյն ձայնը վերստին լսեց՝ այս անգամ աւելի մօտէն, դէպի պատուհանը յառաջանալով ծունկի եկաւ :

Գլուխը դուրս հանեց եւ փողոցին երկու կողմը ուշադրութեամբ դիտեց : Խումբ մը Թուրքեր, ընկերակցութեամբ քէմալական զինուորի մը, քաշկռտելով 12—13 տարեկան դեռատի աղջիկ մը կը տանէին, գիշերային շապիկով մը՝ գրեթէ կիսամերկ : Ի տես այս տեսարանին, Աբրահամ ջերմէ բռնուածի նման կը դողար : Խումբէն քանի մը քայլ հեռուէն կորաքամակ մարդ մը որ գաւազանին օգնութեամբ հազիւ թէ կրնար քալել, Ալլահ աշքը-նա (Աստուծոյ սիրոյն) բարձրաձայն կը պաղատէր, մինչ խումբը ոչ ծերունի փաղաքշողուորին եւ ոչ ալ աղջկան պոռչտուքներուն կարեւորութիւն տալով կը շարունակէր ճամբան :

Աղջնակը մայրի՛կ, մայրի՛կ կը պոռար :

Աբրահամ ալ չկրցաւ համբերել, ատրճանակը ափին մէջ առաւ, երբ կըրակելու կը պատրաստուէր, կարծես աներեւոյթ ձեռք մը զէնքը արգիլեց, ինքն ալ չգիտցաւ թէ ինչ եղաւ, մէկ վայրկեան վերջը անդրադարձաւ, թէ որքան պիտի զղջար եթէ կրակած ըլլար, որովհետեւ կրնար պատահիլ որ կամ աղջնակը եւ կամ ծերունին ըսպաննուէին :

Երբ այս խորհուրդով տարուած էր՝ ծերուկը վերջին փորձ մը ընելով գաւազանին կռթնած արագ քանի մը քայլ առնելով խումբին հասաւ, եւ առանց միջոց տալու որ ճամբան շարունակեն, զինուորին առջեւ ծունկի գալով սկսաւ պաղատիլ : Աբրահամ տեսողութիւնը սրած կը սպասէր այդ յուզիչ տեսարանին վերջաւորութեանը :

Հակառակ որ խումբը այքան կ'աճապարէր, խոճային անակնկալ ելոյթէն ակամայ կանգ առաւ : Քէմալական քայլ մը ետ քաշուելով՝ «Եաբա՛պ, պապա ի՛նչ կ'ուզես : ձգէ մեր ճամբան շարունակենք» ըսաւ : Փաթթըցուորը, օգտուելով այս յարգալի վերաբերմունքէն, իր բովանդակ պերճախօսութիւնը ի սպաս դրաւ իր փափաքը ձեռք ձգելու համար :- Գետնէն կիսով չափ վեր բարձրացած մէջքը գաւազանին կռթնցնելէ ետք խեղճացած վիճակ մը առաւ, եւ հառաչելէն սկսաւ խօսիլ .

— Կտրիճ զաւակներս, Աստուծոյ եւ Մուհամմէտին սիրոյն, մի՛ մերժէք թողէք ու տանիմ, ես այս աղջկանը պէտք ունիմ, աչքիս սառած է, ան ինծի ջերմութիւն պիտի տայ, ոտքերս չբռնելուն երկար ատեն է աղօթք չեմ ըրած, Աստուծոյ եւ Մարգարէին պարտական եմ, գթացէք, խղճմի եւ թրքութեան սիրոյն : Դուք երիտասարդ էք, դեռ այդպիսի գեղեցիկներու շատ պիտի հանդիպիք, զանոնք Աստուած մեր ձեռքը մատնած է, ուստի բոլոր Թուրքերս ալ պէտք է օգտուինք, Տէրը ձեզ հետ ըլլայ :

Խօսքը հազիւ թէ վերջացուցած էր, գրպանէն պզտիկ քսակ մը հանելով զինուորին երկարեց՝ «աս ալ ձեր վարձքը թող ըլլայ» :

Երիտասարդներէն մէկը ծերունիին դառնալով, կատակի ձեւով ըսաւ, «այս աղջիկը մենք հազիւ կը զսպենք, դուն այդ վիճակովդ ինչպէ՞ս պիտի կրնաս տունդ տանիլ», եւ բոլորը մէկ սկսան բարձրաձայն խնդալ :

Աբրահամ կատաղութենէն հազիւ ինքզինքը կը զսպէր, սակայն կը ըսպասէր թէ ինչ ձեւով պիտի վերջանար այդ ողբերգութիւնը :

Խումբը հեռացաւ, թողնելով զոհը եւ ծերուկը մերկ ճամբուն վրայ :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

մանական դեսպանատունը:

Անգլիական կառավարութեան անդամներէն մին յայտարա - րութիւն մը ընելով՝ գիտել տուաւ թէ «անգլեւգերմանական յա - րաբերութիւնը բարելաւելու չեն նպաստեր հալածանքները, որոնք կը կատարուին Գերմանիոյ մէջ»:

Ամերիկայի մէջ եւս եկեղեցիներու քարոզիչները յորդորեցին ժողովուրդը որ բողոքէ եւ ... աղօթէ «վասն տառապելոց»: Իսկ Միացեալ-Նահանգներու նախկին նախագահը, Հուվըր, դատա - պարտելով հակամարդկային այդ հալածանքները, աւելցուց թէ Գերմանիա 450 տարի ետ կ'երթայ, մինչեւ Հաւատաքննութեան դարաշրջանը :

*** Չէյմպըլէն բրիտանական խորհրդարանին մէջ յայտարարեց թէ անգլիական կառավարութիւնը հրահանգ տուած է Պերլինի իր դեսպանին, որ անհրաժեշտ դիմումը կատարէ գերմանական կա - ռավարութեան մօտ՝ պաշտպանելու համար անգլիական հպատակ- ները հրէական հալածանքներու ընթացքին: Չէյմպըլէն յետոյ դատապարտեց հակահրէական հալածանքները, աւելցնելով որ անգլ. կառավարութիւնը բողոքած է այն մեղադրանքին դէմ, զոր գերմանական մամուլը կատարեց վերջերս՝ Ֆոն Ռաթի սպանու - թեան մէջ տեսնելով անգլիացի նախարարի մը մատը :

Այս առթիւ խօսք առաւ աշխատաւորական երեսփոխան մը եւ առաջարկեց բրիտանական կայսրութեան մէջ ապաստան տալ Գերմանիոյ մէջ հալածանքի ենթակայ Հրեաներուն :

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ հրդեհին զոհերու յուղարկաւորութեան ժամա - նակ՝ զինուոր մը, յանկարծ խենթենալով, սուինը կ'անցընէ հրա- ցանին ծայրը եւ կը յարձակի թափօրին վրայ: Ճիշդ այդ պահուն, լուսանկարիչ մը մանեզիոմ վառեց, փայլատակումէն խրտչեցաւ սպայի մը ձին եւ մտաւ թափօրին մէջ: Եւ այնպիսի խուճապ մը առեղծուեցաւ, որ կիները սկսան փախչիլ պոռչտուքով, երեխա - ները կոխրտելով: Բարեբախտաբար չստ հասկցուեցաւ եղելու - թիւնը եւ թափօրը շարունակեց իր ճամբան: Վիրաւորները դար - մանուելով մօտիկ դեղարանի մը մէջ, տուն ճամբուեցան :

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ Ընդհ. Դաշնակցութեան համագումարին մէջ, Լէոն Ժուհօ հրաւէր կարդաց միութեան, իսկ Ֆրուաշվալ ծանր մեղադրանքներ ըրաւ համայնավարներուն դէմ, որոնք «գաղթա- վարած են» Աշխատանքի Համադաշնակցութիւնը եւ զանազան խարդախ ձեւերով՝ անցած են այս մեծ կազմակերպութեան գլու- խը: Քննդատեց նաեւ վարիչ մարմինը, որ 400,000 ֆրանք տուած է Համաշխարհային Համախմբում մը յաջողցնելու համար՝ Ֆրան- սայի ժողովրդական Համախմբումին պատկերով, ու 50,000 Ֆր. տուած է նաեւ ֆիլմի ընկերութեան մը՝ Մարսէյեէզը պատրաս - տելու համար :

ՊՈՒԼԿԱՐ դահլիճը հրաժարեցաւ, որովհետեւ Սոպրանիէն կը մերժէր վարչապետ Քէօսէիվանովի տալ կարգ մը յաւելուա - ծական վարկեր: Թագաւորը նոր դահլիճը կազմելու պաշտօնը տը- ւաւ դարձեալ Քէօսէիվանովի :

Այրի Տիկին Քերովբէ Աւագեան, Պ. Միքայէլ Աւագեան, Պ. Արշաւիր Աւագեան, Այրի Տիկին Ս. Գասպարճեան, Տէր եւ Տիկին Մատթէոս Նալպանտեան, Տէր եւ Տիկին Արիս Նալպանտեան, Պ. Կայծակ Նալպանտեան, Օրիորդներ Վերժին եւ Ալիս Նալպանտ - եան, Տէր եւ Տիկին Բարունակ Գումրուեանց սրտի խորունկ կսկի- ծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, փե - սին, եւ ազգականին՝

ՔԵՐՈՎԲԷ ԱՒԱԳԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 12ին, իր բնակա - րանին մէջ, 52 տարեկան հասակին: Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 16 նոյեմբեր, չորեքշաբթի առաւօտ, ժամը 10.45ին իր բնակարանը, 19 բիւ ժան ժաք Ռուսօ, Սարսէլ, եւ մարմինը պիտի ամփոփուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

ԾԱՆ.— Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն ժամը 9.33ին :

«ՌՈՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

ՌԱՖՖԻ Լսարանական Միութեան դասախօսութիւնը 17 Նոյ., Հինգ - շաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Café Cadetի վերնայարկը, մեթրօ Cadet: Կը խօսի Պ.Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ՝ Նոր ազգայնականութիւնը եւ նմանութեան եզ - րեր ֆաշիզմի, հիթլէրիզմի եւ սթալինիզմի միջեւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Դ. տարի, թիւ 48 (Սեպտեմբեր)

Բովանդակութիւն.— Սիրահարութիւնը հիւանդութիւն չէ՞ միթէ (Շ. Նարդունի): Ակռաներուն պաշտօնը (Տոքթ. Գեղամ Այ- վազեան): Քիմիական պատերազմ (Տոքթ. Վ. Չիլինկիրեան): «Մալա եւ գանա» (Տոքթ. Յ. Մահտեսեան): Մարզանքը 50էն վերջ (Տոքթ. Բ. Նազարեան): Դաշտան եւ վարսայարդարութիւն (Արամ Ադնաւոր): Պատասխան բաժանորդներու բժշկական հար - ցումներուն :

Այս թիւով կը լրանայ չորրորդ տարին: Բաժանորդագրուեցէք հինգերորդ տարուան համար :

Դիմել՝ 17, Rue Damesme, PARIS:

ՀԱՅ - ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահ - մանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի):

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Փարիզի «Եգիպտացի» կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 18 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի: Ընտրութիւն նոր կոմիտէի :

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԱՆԻԷՌ–ՈՒԼԻԱՔՈԼՈՆՊԻ Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը

149 bis, Avenue d'Argenteuil, Asnières

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

կը մասնակցին Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Ընկ. ՍՕԻՐԷՆ ՀԻՄԷՆ- ԵԱՆ (ջութակ) եւ տեղական կարող ուժեր:

Կը մեծարուի թէյ եւ խմորեղէն:

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք:

Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՑՐ Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

20 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի սրահներուն մէջ, 46 bis Rue St. Didier

Métro Trocadero կամ Boissière

Նուագախումբ CARRIO—CANTI

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. ԱՐԱ ՊԱՐ- ԹԵՒԵԱՆ ջութակ), Պ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն) փոքրիկն ԱՐՄԵՆԻԱ կը պարէ կարապին մահը:

Ճոխ ու ընտիր պիւֆէ՝ պատրաստուած իրաշուհիներու նուէր- ներով:

Մուտք 10 ֆրանք:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ բոլոր հայ սափրիչ արհեստաւորները (artisan), ինչպէս նաեւ բոլոր խա - նութպանները, զիրենք հետաքրքրող խիստ կարեւոր խնդիրներու համար ժողովի կը հրաւիրուին 17 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Place d'Italieի Au Clair de Lune սրճարանին վերնայարկը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Ռընաժի «Գէորգ Չաւուշ» խումբը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր Արգար Վահան եւ Պ. Հրանտ Խաչատուրեաններուն եւ իրենց պարագաներուն՝ Տիկին ԲԵ - ՐՈՒԶ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

✕

Մեր խորին ցաւակցութիւնը կըյայտ- նենք հայրենակից Արգար Խաչատուր- եանի եւ իր պարագաներուն տարա - բախտ Տիկին ԲԵՐՈՒԶ ԽԱՉԱՏՈՒՐ - ԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Մուրատ Մուրատեան

Սէնթ Էթիէն

✕

Իսի-լէ-Մուլինոյէն Սարգիս Այվը - եան և ԼորիսՊոլոյեան իրենց ցաւակ- ցութիւնը կը յայտնեն Արգար Խաչա- տուրեանի, զաւակներուն եւ պարա - գաներուն իրենց սիրելի կնոջ, մօր եւ ազգականին դառնաղէտ մահուան առ- թիւ :

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Desmesme — PARIS (13)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պ. Զենոբ Սոփաճեան (կամ Ճամ- պազեան), Կէօլտաղցի, Պիլէճիկի շըր- ջան, կը փնտռէ իր հանգուցեալ կնոջ հօրաքրոջ տղաքները՝ Ցակոբճան եւ Դաւիթ Դաւիթեանները որոնք 12 տա- րի առաջ կը գտնուէին Արժանթին:

Կը փնտռէ կլայագործ Քերովբէին աղջիկը (անունը չի յիշեր) որ ունէր Պաղտիկ անունով եղբայր մը:

Կը փնտռէ նաեւ իր զաւակները Թո- րոս եւ Եղիսաբեթ որոնք տարագրու - թեան միջոցին տեսնուած են Տէր-Զօ- րի կողմերը: Առաջինը 12 տարեկան էր իսկ երկրորդը 8 տարեկան: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ լուր ունե- ցողներէն կը խնդրուի իմացնել Զենոբ Սոփաճեանի, 2 Voie Ingre, Vitry (Seine) France:

— Ամերիկայէն ժառանգական խնդ- րի մը համար կը փնտռուի Ակնայ Ա- պուչեխ գիւղէն Պօղոս Ադամեան, հօր անուն Նշան, մօր անուն՝ Լիլօ: 1922ին մեկնած է Թուրքիայէն: Կը կարծուի թէ Ֆրանսա կը գտնուի: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տե - ղեկացնել Պ. Յարութիւն Ժամկոչեա - նի, 15 Rue Racine, Paris (6):

«Փարիզահայ Քնար երկսեռ երգչա- խումբ»ի Վարչութիւնը կը ծանուցա- նէ իր անդամներուն եւ համակիրնե - րուն թէ յառաջիկայ երգի փորձերը տեղի պիտի ունենան 16 Նոյեմբերէն սկսեալ Չորեքշաբթի երեկոները, իսկ ամսոյս 29էն սկսեալ Երեքշաբթի երե- կոները Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Rue Bossuet, Paris: Metro Gare du Nord կամ Poissonnière, ժամը ճիշդ 9ին: Նոր անդամ արձանագրուիլ փա- փաքողներէն կը խնդրուի ներկայա - նալ սոյն երեկոները:

Տիկիններ, օրիորդներ եւ պարոններ

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՌԻԹԷՆ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (փորձառու եւ մասնագէտ ձեւագիտութեան) սկսած է ձեւագիտութեան իր դասերը,

Պանեօ - Քաշան.— Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի գիշերները ժամը 8½էն 10½, հայ դպրոցին մէջ, Rue Madame Curie, Պանեօ:

Ալֆորվիլ.— Երեքշաբթի եւ Ուրբաթ գիշերները ժամը 8½էն 10½, Rue Etienne Dollet, թիւ 72, Պ. Ադամեանի սրճարանին վերնայարկը :

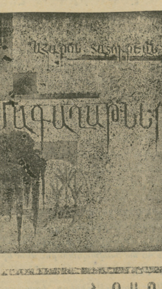
Իսի - Լէ - Մուլինոյ.— Շաբաթ օրերը կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 10½, հայ ակումբին մէջ, 2, Rue de la Défense :

Փափաքողները անմիջապէս դիմեն արձանագրուելու: Ուշացողները կը կորսնցնեն իրենց կարգը:

Մ Ա Գ Ա Ղ Ա Թ Ն Ե Ր

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

փառաւոր հատոր մը, 300 էջ, Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով

Գլուխները այս ծիրակապ քերթո- ղութիւն.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ՊԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Սուրիա եւ Ֆրանսա 40 ֆրանք

Ուրիշ երկիրներ 50 Ֆր.:

Ապսպրանքները բացարձա- կապէս կանխիկ:

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

Հ. ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻՒ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

BRASSERIE MIKADO

55 Bld. Rochechouard

Metro Anvers et Pigalle, aut. 5, 30, 1

Tous les jours soirée
matinée Dimanche

10 ՀՈԳԻՆՈՑ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ
ԱԼԱՔՍԱՆԴՐ ԽԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

Հայ յաճախորդներու խնդրան- քին գոհացում կը տրուի հայկական եղանակներ նուագելու համար:

Ճաշարան «ԲԵՐԱ»

ՏՆՕՐԷՆ ԵՐՈՒԱՆԴ ՊՈԼԵԱՆ

9 Rue Provence, Paris 9e. (Առաջին յարկ)

Մէթրօ Le Peletier

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ՝ պատրաստուած անարատ իւղով:

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԻՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխոսլո- վաք կերպասներու Փափաքողները կրնան ղրկել իրենց գնած ապ- րանքները Ունտէրվուտ եւ Ռոյալ գրի մեքենաներ: Կը գնենք ու կը ծախենք օտար դրամներ: Կը ստանձնենք ապրանքներու embal- lage եւ ապահովագրութիւն: Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապ- րանքներու եւ պակաժներու:

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77

ՌԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անփոխնով պատրաստ- ուած հայկական օղին է ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմէք եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անա- րատ, կազդուրիչ եւ ախոր- ժաբեր ըլլալը հաստատ- ուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren
Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 17 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3888

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇՆԵՐՈՒ ԿԱՐԾԻՔԸ

Անցեալ օր, խօսելով Բարեգործականի մասին, կարգ մը ճշդումներ ըրած էինք։ Նոր ոչինչ ըսած էինք, անշուշտ։ Բայց, անհրաժեշտ դատած էինք «աւելորդ անգամ մը եւս» կրկնել այդ յեղյեղուած ճշմարտութիւնները, արձագանգ ըլլալէ առաջ այն խիստ քննադատութեանց, որոնց կը հանդիպինք ռամկավար թերթերուն մէջ։

Պիտի հարցուի, թերեւս, թէ ինչո՛ւ արձագանգ կ'ըլլանք, բայց չենք արտայայտուիր։ Կը պատասխանենք։

Առաջին,— այն ինչ որ ուրիշներ կ'ըսեն՝ աւելի քան տասը տարիներէ ի վեր կը կրկնենք մենք։ Մեզի համար նորութիւն չեն նոյնիսկ Բարեգործականի վերջին Ընդհ. Ժողովին ներքին անցուդարձերը։ Բայց, ինչո՞ւ չըսել, որ, տարիներու մեր անվերապահ մատնանշումներէն վերջ, մեր մէջ սերմուած է «սեւ օձառն ի՞նչ ընէ»ի համոզում մը։ Այդ պատճառաւ, արձագանգ չեղանք նոյնիսկ երբ ստուգեցինք թէ Ընդհ. Ժողովին մէջ վէճեր են ծագած ու նոյնիսկ Բարեգործականի հաւատարիմ ու ազդեցիկ մէկ անդամը հրաժարած է․․․։

Երկրորդ.— Կարգ մը երկիրներու մէջ գոյութիւն ունի օրէնք մը։ Մօտիկ ազգականի մը վկայութիւնը կ'ընդունուի երբ ան անպաստ կը վկայէ ամբաստանեալին։

Երրորդ.— Մեր իրականութեան մէջ նոր է այս երեւոյթը։ Ռամկավար կուսակցութիւնն ու Բարեգործականը այնքան սերտ կերպով կապուած են իրարու, որ հայ հանրային կարծիքը երկու անուններու տակ «ի մի մարմին» նկատած է զանոնք։ Աւելին,— ամէն անգամ որ Բարեգործականը քննադատած է, ռամկավար մեր պաշտօնակիցները զայն պաշտպանած են այնպէս՝ ինչպէս եթէ իրենց մասին եղած ըլլային այդ քննադատութիւնները։

Այժմ, ինչպէս ըսինք, նոր երեւոյթի մը առջեւ ենք։ Մանաւանդ որ՝ ռամկավար օրկանները շատ հանդամանօրէն եւ շատ խիստ կերպով կ'արտայայտուին։

«Ապառաջ» չորս խմբագրական նուիրեց ցարդ։ Նոյնքան կամ աւելի՝ «Արեւ»ը։ Նոյնպէս՝ «Պայքար» եւ «Զարթօնք»։

Արդ, ո՞րն է փոխուած այժմ,— Բարեգործակա՞նը թէ թերթերը։

Կարդալով այդ խմբագրականները, մեր առաջին եզրակացութիւնը այն կ'ըլլայ, որ անփոփոխ կը մնայ Բարեգործականը։ Ուրեմն, փոխուած է ռամկավար թերթերու դիրքը՝ Բարեգործականի նկատմամբ։ Բայց որովհետեւ այս փոփոխումը ի յայտ եկաւ ռամկավար բոլոր թերթերուն մէջ եւ միաժամանակ կերպով,— ու մանաւանդ Ռամկ. - Ազատական կուսակցութեան վերջին ընդհանուր Պատգ. Ժողովէն վերջ,— բնականօրէն կը հետեւցնենք թէ փոխուած է բուն իսկ Ռամկավար կուսակցութեան դիրքը։

Անհրաժեշտ էր նաեւ այս ճշդումը, որովհետեւ, նախ՝ նաեւ իր նախկին դիրքը կուսակցական դիրք էր, եւ՝ երկրորդ՝ այս ձեւով կը փաստուի թէ Դաշնակցութեան մինչ այժմեան դիրքը, ուրեմն, ոչ միայն «թշնամական» չէր ու չէր կրնար ըլլալ, այլ՝ կը բխէր այն անկեղծ ու արդար մտահոգութիւններէն, զորս այժմ կ'արտայայտեն ռամկավար օրկանները։

Առաջին ու հիմնական պահանջը, զոր ռամկավար մամուլը կը դնէ, բարեփոխումն է Բարեգործականին։ Բարեփոխում մը, որ պէտք է սկսի կանոնագրէն ու տարածուի Միութեան գործելակերպին ու ծրագրին վրայ։

Յիշեցնենք, որ Ամերիկայի շրջանը ասկէ առաջ եւս պահանջած էր Միութեան ժողովրդականացումը։ Բայց ինք ըսած ու ինք լսած։ Եւ եթէ նոյն շրջանը այդ բարեփոխումը աւելի ճշդուած կերպով պահանջողներէն մին է եղած, կրկին պատճառը այն է որ մէկ երկու տարիներէ ի վեր մասնաւորապէս նոյն Ամերիկան նիւթական անախորժ անակնկալի մը առջեւ է։ Առաջին՝ Ամերիկայի շրջանը Միութեան գանձը կը հասցնէր տարեկան 80 — 100 հազար տոլար։ Վերջին երկու տարիներուն, այդ շրջանի ընդհանուր եկամուտը ոչ միայն տասը հազար տոլարէն աւելի եղած չէ (մէկ տասներորդին իջած…), այլեւ նոյն շրջանին տեղական ծախքերը 2·3 հազար տոլար աւելի եղած են, քան եկամուտը…

Այս ստոյգ տեղեկութիւնը տուինք՝ բնորոշելու համար բարեփոխումին շարժառիթներէն մին միայն։ Այժմ տեսնենք թէ ի՛նչ կ'ըսեն ռամկավար թերթերը։

«Ապառաջ» (5 նոյեմբեր 1938) խօսելով սակաւապետութեան մասին, կը գրէ.

— «Պէտք չէ որ Բարեգործականի ղեկավարութիւնը հռչակուի սեփականութիւնը այն պահպանողականութեան միայն, որուն ներկայացուցիչները զայն պիտի նկատեն իբր դրամատուն մը եւ ոչ թէ իբր հաստատութիւն մը, որ կոչուած է մշակութային եւ ազգային պահպանութեան մեծ գործի մը»։

Եւ որովհետեւ «Կեդր. Վարչութեան յայտնի մէկ անդամը» (ինչո՞ւ անյայտ պահել այդ «յայտնի»ին անունը…) Բարեգործականի վերջին Ընդհ. Ժողովին մէջ յայտարարած է թէ՝ «եթէ կ'ուզուի պահպանել այս կազմակերպութիւնը, պէտք է որոշ պահպանողականութիւն դնել անոր ղեկավարութեանը մէջ», «Ապառաջ», կարգ մը խորհրդածութիւններ ընելէ վերջ «պահպանողականութիւն» բառի մասին, կը գրէ (29 հոկտ. 1938).— «Այս իմաստով պահպանողականութիւն մը չի կրնար եւ պէտք չէ որ Միութիւնը ղեկավարէ։ Մեր ամբողջ ազգային կեանքին մէջ այդ պահպանողականութիւնը ձախորդութիւններ միայն արձանագրած է, չկարենալով արդարացնել իր վրայ դրուած յոյսերը»։

Թէ՝ ո՛վքեր են եղած այդ «յոյսերը» մեր պահպանողականութեան վրայ դնողները, եւ թէ՝ ի՛նչ են եղած նոյնինքն այդ «յոյսերը» — չենք գիտեր։ Գիտենք միայն, որ այս արդար վճիռը եթէ «ձախորդութիւններու» եզրակացութիւնն է, մեզի համար տեւական ու անխախտ համոզում մըն է եղած առաջին մէկ օրէն։

Անցնինք, սակայն։ Ահա եւ «Պայքար»ի մեղադրանքը (22 հոկտեմբեր 1938).—

«Մենք քննադատած ու դատապարտած ենք աղայականութիւնը Բարեգործականի ղեկավարութեան մէջ, որովհետեւ ազգային կազմակերպութիւն մը քանի մը անձերու խելքով, երբեմն ալ քմահաճոյքով պէտք չէ որ կառավարուի»։

Կան ե՛ւ ուրիշ մեղադրանքներ, սակայն։

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹ» ՅԱՏԿԱՊԷՍ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Գրած էինք թէ վերջին հրովարտակ-օրէնքներով որոշուած է «առեւտրականի ինքնութեան թուղթ» մը պատրաստել, այդ թուղթո՛վ միայն արտօնութիւն տալու համար այն օտարականներուն, որոնք կ'ուզեն զբաղիլ առեւտուրով։ Այս թուղթով՝ ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի աշխատի սահմանափակել օտար առեւտրականներու թիւը, մերժելով առեւտուրի իրաւունք տալ անոնց՝ որոնք իրենց բարոյականով կրնան վնասել ֆրանսական առեւտուրին։

Այս օրէնքը անշուշտ այն օտարականներուն մասին է, որոնք պիտի ուզէին առեւտուրով զբաղիլ օրէնքին հրատարակութենէն վերջ։ Բայց անոնք եւս, որոնք առեւտուրով կը զբաղին արդէն, պարտաւոր են իրենց ինքնութեան թուղթերը փոխանակել «առեւտրականի ինքնութեան թուղթով»։

«Ժուռնալ Օֆիսիէլ»էն կը թարգմանենք օրէնքը, որ կը վերաբերի այս հարցին, (յաջորդաբար պիտի թարգմանենք օտարականներու ամուսնութեան եւ կացութեան վերաբերեալ օրէնքները Պաշտօնաթերթին հրատարակած բնագրին վրայէն).—

ՅՕԴ. 1.— Ներկայ հրովարտակին հրատարակութեան թուականէն սկսեալ, ամէն օտարականի արգիլուած է ֆրանսական հողի վրայ գործել առեւտր. կամ ճարտարարուեստական զբաղումով մը, առանց ստանալու ինքնութեան մասնաւոր թուղթ մը, որ պիտի կրէ «առեւտրական» (քոմէրսան) յիշատակութիւնը, տրուած՝ այն նահանգապետութեան կողմէ, որու սահմանին մէջ կ'ուզէ գործել օտարականը։ Ամէն անձ, որ չի հնազանդիր այս յօդուածին, ինչպէս եւ 4րդ յօդուածին մէջ ցոյց տրուած հրովարտակներու տրամադրութեանց, պիտի ենթարկուի 100էն մինչեւ 2000 ֆրանք տուգանքի եւ մէկ ամիսէն մինչեւ վեց ամիս բանտարկութեան, կամ այս երկու պատիժներէն մէկուն միայն։ Նոյն յանցանքը կրկնուած պարագային՝ այս պատիժները պիտի կրկնապատկուին։ Դատարանը ասկէ զատ, իրաւունք ունի փակելու վաճառատեղին։

Այս գլխաւոր յօդուածին կը յաջորդեն քանի մը ուրիշ յօդուածներ, որոնք մանրամասնութիւններ կուտան ձեւակերպութեանց մասին։ Յառաջիկային պիտի թարգմանենք այդ մանրամասնութիւններն ալ։

Ընկերվարականները կը բողոքեն հրովարտակներուն դէմ

Ֆրանսայի ընկերվ. կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակը, նիստի մը մէջ քննութեան առնելով վերջին հրովարտակ-օրէնքները, անընդունելի գտաւ զանոնք։ Այս առթիւ հրատարակութեան տուաւ զեկոյց մը, ուր կը յայտարարէ թէ «մերժելով վերջին հրովարտակ-օրէնքներու քաղաքականութիւնը՝ կառավարութեան վրայ կը ձգէ ամբողջ պատասխանատուութիւնը», աւելցնելով որ «այդ նոր օրէնքները ապրուստի սղութիւն պիտի պատճառեն, սպառումը պիտի կրճատեն եւ պիտի ծանրացնեն երկրին տնտեսական տագնապը, ու վերջապէս ուրիշ հետեւանք պիտի չունենան, բայց եթէ նպաստել դրամատէրներու եւ շահադէտներու գործին, մինչ ծանր զոհողութիւններու պիտի ենթարկուին աշխատաւոր եւ միջին դասակարգը»։

Եւ ընկերվարական խմբակը ստիպողաբար կը խնդրէ անմիջապէս նիստի հրաւիրել ու բանալ խորհրդարանը։

Ռուզվելթ իր մօտ կը կանչէ Պերլինի դեսպանը

Պերլինէն եւ Ուաշինկթընէն հասած հեռագիրները կը հաստատեն, որ նախագահ Ռուզվէլթ իր մօտ կանչած է Պերլինի ամերիկեան դեսպանը։

Այս լուրը զանազան մեկնութեանց տեղի տուաւ։ Ըստ ոմանց, հրաւէրը ազդարարութիւն մըն է Գերմանիոյ այն իմաստով որ Հրեաներուն դէմ կատարուած հալածանքը կրնայ վնասել երկու երկիրներու յարաբերութեանց։

Ուրիշներ ալ այդ հրաւէրին մէջ կը տեսնեն ամերիկեան կառավարութեան մէկ պարզ փափաքը իմանալու համար, դեսպան Ուիլսընի բերանացի զեկոյցով, թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ Գերմանիոյ մէջ, ի՛նչ արժէք կը ներկայացնէ Պերլինի հակահրէական քաղաքականութիւնը։

Որքան որ տակաւին ստոյգ չէ թէ ե՛րբ պիտի մեկնի ամերիկեան դեսպանը, այսուհանդերձ ամերիկեան մամուլը կը պնդէ թէ դեսպանը, մեկնելէ առաջ, երկար տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Հիթլէրի հետ, անոր հաղորդելով նաեւ իր կառավարութեան չհաւանութիւնը Հրեաներուն մասին։

ԿԱՐՈԼ ԹԱԳԱՒՈՐ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Ռումանիոյ Կարոլ Թագաւորը Լոնտոն հասաւ երեքշաբթի։ Ֆրանսական նաւահանգիստի մը մէջ, Պուլոնեը, նստաւ անգլիական զրահաւոր մը, որ յատկապէս եկած էր դիմաւորելու։ Մառախուղը սոպ-ապուրի պէս թանձր էր, երբ զրահաւորը հասաւ բրիտանական կղզին։ Օդային եւ ծովային տորմիղ մը կը հետեւէր իրեն։ Կարոլ Թագաւոր եւ իր գահաժառանգ տղան արժանացան բացառիկ ընդունելութեան։ Նաւահանգիստին մէջ դիմաւորելու եկած էր Քէնթի դուքսը իր շքախումբով։ Քիչ վերջ Վիքթորիա կայարանին մէջ ողջունեց զինք Ճորճ Զ. Թագաւորը մարաջախտի համազգեստով։ «Աստուած պահէ Թագաւորը» քայլերգէն վերջ, հնչեց ռումանական ազգային քայլերգը։ Կարոլ Թագաւոր հագած էր ծովակալի համազգեստ մը ոսկեհուռ, վրայէն՝ սպիտակ պատմուճան։ Հակառակ մառախուղին, որ անտեսանելի կը դարձնէր ամէն բան, հսկայ բազմութիւն մը խռնուած էր կայարանին առջեւ եւ ամբողջ ճամբուն վրայ։ Լոնտոն կը ծփար դրօշներու ալեծածան թեւերուն վրայ։ Բազմութեան մէջ կը տեսնուէին ռումէն գիւղացիներ, իրենց ազգային տարազներով։

Թագաւորները նստան բաց կառք մը, որու լծուած էին վեց ձիեր, եւ իրենց հետեւորդներով հասան Պըքինկհէմի պալատը, ուր կը սպասէր Էլիզապէթ Թագուհին։

Լոնտոնի մամուլը մեծ կարեւորութիւն կուտայ Կարոլ Թագաւորին այս այցելութեան, այն տեսակէտով որ Ռումանիա կոչուած է մեծ դեր մը խաղալու արեւելեան Եւրոպայի մէջ, քաղաքական ծանօթ դէպքերէն վերջ։

Գերմանեւֆրանսական յարաբերութիւնները եւ գաղթավայրերու հարցը

Փարիզի մէջ երեքշաբթի զրոյց կը շրջէր թէ արտաքին նախարար Ժորժ Պոնէ բանակցութիւն կը կատարէ գերման դեսպանին հետ, որպէսզի համաձայնութիւն գոյանայ գերմանեւֆրանսական յայտարարութեան մը մասին, որ կը սպասուէր Միւնիխի դաշինքէն վերջ, խմբագրուած ճիշդ ինչպէս անգլեւգերմանական յայտարարութիւնը։ «Փոփիւլէր» կը հարցնէ թէ «ոչ-յարձակողական դաշինք»ի մը խոստո՞ւմը պիտի ըլլայ այդ, գոցելու համար ֆրանսական մամուլին բերանը։

Պաշտօնական աղբիւրէ, երեկոյեան, հաղորդուեցաւ, որ գերմանական դեսպանին հետ Ժորժ Պոնէի տեսակցութիւնը կը շարունակուի շատ սիրալիր։ Բայց ի՞նչ նիւթի մասին, որոշ չէ։

Գաղթավայրերու հա՞րցն է որ կը շօշափուի։

Ժորժ Պոնէ տեսակցութիւն մը եւս ունեցաւ, երէկ, Տալատիէի հետ, յետոյ ընդունելով լրագրողները՝ անոնց հարցումին պատասխանեց թէ Ֆրանսա երբեք տրամադիր չէ գաղթավայր վերադարձնելու Գերմանիոյ։

Անգլիոյ մէջ եւս խորհրդարանական ընդդիմադիր խմբակ մը կը հրաւիրէ կառավարութիւնը որ մերժէ գաղթավայր վերադարձնելու որ եւ է առաջարկ։

Հրեաներուն ապաստան պիտի ճարեն

Հայոց սահմանած ճակատագրէն վերջ, չյուսահատինք երբեք այն համոզումով թէ խիղճ չունի Եւրոպան։ Դէպքերը ցոյց կուտան որ խիղճ ունի Եւրոպան, միայն թէ մեզի համար չէ, այլ Հրեաներուն համար։

Այսպէս հեռագիրները կը հաղորդեն թէ Հոլանտայի կառավարութիւնը նախաձեռնութիւնն ստանձնեց, բանակցութիւն կատարելով վեց պետութիւններու հետ (Անգլիա, Ֆրանսա, Միացեալ Նահանգներ, Տանըմարքա, Պելճիքա եւ Զուիցերիա), ապաստան տալու նպատակով Հրեաներուն, որոնք հալածանքի ենթարկուած են Գերմանիոյ մէջ կամ խոյս կուտան Գերմանիայէն։ Միացեալ-Նահանգներու դեսպանը, Լոնտոնի մէջ, առաջարկած է որ անգլիական կառավարութիւնը Հրեաներուն ապաստան տայ իր կայսրութեան նօսր բնակչութեամբ երկիրներուն մէջ, միւս կողմէ Ուաշինկթընի կառավարութիւնը կ'աշխատի համոզել Հարաւ. Ամերիկայի պետութիւնները, որպէսզի արտօնեն Հրեաներուն՝ գաղութ հաստատել իրենց երկրին մէջ։

«Տէյլի Մէյլ» կ'իմանայ թէ հալածանքները կը շարունակուին Գերմանիոյ մէջ։ Ձերբակալուած են 30,000 Հրեաներ, միայն Պերլինի մէջ՝ 5000 Հրեաներ։ Ոստիկանութիւնը հրամայած է որ Հրեաները արագացնեն իրենց վաճառատուներուն յանձնման գործողութիւնները, որպէսզի ոչ մէկ հրէական վաճառատուն մնայ մինչեւ Յունուար։ Տոքթ. Ֆունքի յայտարարութեամբ, Հրեաներուն կալուածական հարստութիւնը կը հասնի եօթը միլիար մարքի, որուն երկու միլիարը անցած է արդէն Գերմանացիներուն ձեռքը։

Աշխատանքի Ընդհանուր Դաշնակցութեան համագումարին մէջ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ-ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

Երէկ, քանի մը տողով գրած էինք թէ Նանթի մէջ բացուեցաւ Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան 25րդ համագումարը,— իրականին մէջ՝ երկրորդ համագումարն է այս, աշխատանքի զանա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԴԷՊԻ ԱՐԵՒԵԼՔ

Սեպտեմբերի քաղաքական աննախընթաց ճգնաժամը ոչ միայն խախտեց Միջին Եւրոպայի պետական սահմանաբաժանումները, այլ եւ հիմքից ցնցեց ժողովուրդների վերջին քսան տարիների ընթացքում ձեւաւորուած անտեսական դրսեւորումը, հոգեբանութիւնն ու մտածելակերպը :

Մինխէնը փրկեց մարդկութիւնը պարհուրելի աղէտից : Դա անուրանալի է : Բայց Սեպտ. 29ի համաձայնութիւնը ձեւականօրէն միայն վերաբերում է Չեխոսլովաքիոյ անդամահատման ցաւալի, բայց եւ փոքր հարցին : Իրապէս նա արձանագրումն է երկու ախտան ոյժերից մէկի պարտութեան, եւ միւսի յաղթանակի ու իբրեւ այդպիսին պիտի ունենայ աւելի մեծ եւ հեռաւոր հետեւանքներ :

Մեծ պատերազմից ի վեր պատմութիւնը, կարելի է ասել, ընթանում է դանդաղ եւ հարթութեան վրայ, հանդիպելով երբեմն դժուարին, սակայն անցանելի խոչընդոտների : Սարսափելի Զորեքշաբթիից (Սեպտ. 28) նա շրջուեց դէպի թեք մակարդակ եւ այսուհետեւ թաւալելու է արագօրէն եւ անցնելու է աննախատեսելի ու դահավէժ հանգրուաններից :

Մի մեծ ժողովուրդ, ճշմարտապէս աշխարհի ամենամեծը, եթէ ի նկատի ունենանք այսօրուայ Գերմանիոյ միատարրութիւնն ազգագրականապէս, միակամութիւնը քաղաքականապէս, մշակութային եւ ճարտարարուեստական հզօրութիւնը, սկսում է կայսերապաշտական նուաճողական արշաւանք դէկավարութեամբ մի կամքի, որից կարելի է սպասել ամենաանսպասելին : Մենք չենք քննադատում, այլ բնորոշում ենք առարկայական փաստը :

Սիւտէթներն առիթ տուեցին երրորդ Րէյխին փորձել բարձրացնելու ուրը, նա ինքն իսկ զարմացաւ իր ոյժի հսկայութեան վրայ, տեսնելով, որ ոչ ոք դիմադրելու չի համարձակւում ի պատասխան զէնք շողացնել : Այսուհետեւ անխախտ է նրա համոզումը— ոչ ոք չի արգիլելու տեւտոնեան արծիւին փոփոխելու աշխարհի քարտէսի կարեւորագոյն մի մասը եթէ ոչ արտաքնապէս, գէթ ներքին բովանդակութեամբ :

Բանակցութիւններ, հանդիպումներ, դաշինքներ եւ ուրիշ ինքնախաբէութիւններ չպիտի կարողանան փրկել Հարաւ-Արեւելեան Եւրոպայի եւ Առաջաւոր Ասիոյ ազգերին Գերմանիոյ «դէպի արեւելք» ծաւալումից ու ներխուժումից :

Մինչդեռ ուշացող այս նոր փոտնչով մտահոգուած թագաւորներ ու նախարարներ դէս ու դէն են վազվզում փրկութեան ելք գտնելու, Հէր Ֆունկ, Հանրային տնտեսութեան նախարարն այնպէս է խօսում նրանց երկիրների մասին, կարծես թէ Բալկանները Սաքսոնիոյ եւ Բաւարիոյ մէջ տեղն են ընկած եւ Դանուբը բերանից դէպի ակունքն է հոսում :

«Մեր դաշնակից Եուկոսլավիան, Բուլկարիան եւ Թուրքիան ներկայումս կազմում են մի տեսակ «բալկանեան առանցք», որ մի ծայրով մխւում է Սեւ ծովի մէջ. այս հանգամանքը թելադրում է մեզ ծրագիր մշակել տնտեսական ընդարձակ շինարարութեան այդ երեք պետութիւններում, մասնաւորապէս ճանապարհների, հեռախօսաթելերի եւ հաղորդակցութեան այլ միջոցների (ո՞ւր է ուզում գնալ Սեւ ծովով Հէր Ֆունկը չգիտենք Հ. Ս.) : Բացի այդ նրանք ունին բնական հարստութիւններ, օրինակ երկաթահանքեր, որոնք չեն շահագործւում : Մենք շատ աշխատանք ունինք կատարելիք այնտեղ. պիտի ջանանք զարկ տալ մի քանի նիւթերի արտադրումի ընդարձակման, որոնք անհրաժեշտ են Գերմանիային, օրինակ բամպակ եւ բուսական իւղեր :

Այսպ Դանուբի արտակարգ նշանակութիւնն ամբողջ Հարաւ-Արեւելեան Եւրոպայի համար ստիպում է Գերմանիային ստեղծել մի «տնտեսական հիմնադաշտ», պարփակուած Հիւսիսային եւ Սեւ ծովերի միջեւ, որի բոլոր մասերը փոխադարձաբար պիտի լրացնեն միմեանց եւ Փոքր Ասիոյ հետ միասին տան այն բոլոր նախանիւթերը, որոնց կարիք ունի Գերմանիան» :

Ֆունկի ձգտումներն երազների վրայ չեն կառուցուած, այլ առարկայական տուեալների, Գերմանիան դերակշիռ դիրքեր է գրաւած «հիմնադաշտի» ազգերի տնտեսութեանց մէջ : Թուերն այդպէս են ասում :

Դեռ 1937 թուականի ընթացքում, ուրեմն Աւստրիոյ կցումից եւ առանց պատերազմի Մինխէնի յաղթանակը չսպասելով, Բուլղարիոյ ամբողջ արտաքին առեւտուրի մէջ, Գերմանիայից ներածւում էր 58 եւ արտածւում այնտեղ 47առ հարիւր : Համապատասխան թուերն էին Հունգարիոյ համար 44 եւ 41, Եուկոսլավիոյ՝ 42 եւ 35, Ռումանիոյ՝ 38 եւ 26 :

Ցիշեալ թուերի արժէքը պարզելու համար ասենք, որ նոյն տարում ժողովրդավար երեք մեծ երկիրների՝ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Հիւսիսային Ամերիկայի մասնակցութիւնը, միասին առած, Բուլղարիոյ արտաքին առեւտուրի մէջ հաւասար էր— ներածում 10, արտածում 19 առ հարիւր, Հունգարիոյ՝ 11 եւ 11, Եուկոսլավիոյ՝ 15 եւ 17, Ռումանիոյ՝ 21 եւ 16 : 1938 թուի ընթացքում Գերմանիոյ տնտեսական մենատիրութիւնն աւելի եւս ուժեղացաւ այդ երկիրների ու ծանօթ դէպքերից յետոյ նաեւ Չեխոսլովաքիոյ վրայ : Այժմ Հէր Ֆունկ Անգորայի դուռն է զարնում. Թուրքերը հարկադրուած են բանալ նրա առջեւ, մանաւանդ որ այնտեղով կեռ բաշը չուռելու է դէպի աւելի հեռուները . . .

Մինչեւ վերջերս Հռէնոս եւ Դանուբ միացնող Լուդվիկ ջրանցքը մատչելի էր միայն փոքրիկ՝ 125 թոն տարողութեան նաւերին եւ զուրկ էր տնտեսական միջազգային արժէքից : Ձեռնարկած է նրա լայնացման՝ 1500 թոն նաւերի համար, որից յետոյ նա կը դառնայ Հիւսիսային եւ Սեւ ծովերի միջեւ մեծաքանակ ապրանքների փոխադրութեան ամենաաժան ճանապարհը :

Այնուհետեւ գալիս է մեծ առեւտուր. Դնեստրից արեւելք ու Սեւ ծովի ափերին Գերմանիոյ դէմ բարձրանում է կարմիր պատնէշը, մինչդեռ Ֆիւհրէրի եւ նրա շրջապատի կարծիքով Աւետաց երկիրն այնտեղ է, որ սկսւում է Խորհրդ. Ուկրայինոյ «ինքնասպան» վարչապետ Լիւբչէնկօն յայտարարում էր խորհուրդների 8րդ. համագումարում. «Ֆաշիստները չեն տեսնել Ուկրայինան, ինչպէս խոզը չի տեսնում երկինքը» : Ապագան ցոյց կը տայ. թէեւ նա դեռ շատ հեռու է թըւում, բայց ստալինեան թերթերն ամէն օր հնչեցնում են փաշիզմի Խ. Միութեան վրայ յարձակւելու աչառանկը այնպիսի ուժգնութեամբ, որ կարծես վաղը Մոսկուան պիտի ռմբակոծուի «Հինկէլ» սաւառնակների կողմից :

Անժխտելի է, Գերմանիան բազմապիսի պատրաստութիւններ է տեսնում ապագայ բախման համար «աշխարհի մէկ վեցերորդի» հետ : Թուրքիոյ վրայ ազդեցութիւն ձեռք բերելու ճիգերը Բերլինի կողմից ոչ միայն տնտեսական նպատակներ են հետապնդում, այլեւ քաղաքական : Ցենդային աշխատանք է թափւում Խ. Միութեան ամբողջ հարաւային սահմանը մինչեւ Աւղանիստան դարձնելու գերման հետախուզութեան եւ հակակոմինտէրն առանցքի յենակայք : Խորհուրդներն ատամ են կրճտեցնում մէկ Թուրքիոյ, մէկ Իրանի, մէկ էլ Աւղանիստանի դէմ, բայց զգուշանում են պաշտօնական ու վճռական արտայայտութիւններից, վախենալով օր առաջ թշնամու դիրքը չպարզել հարաւի հարեւաններին :

Թէհրանում եւ Կաբուլում աւելի ու աւելի յաճախակի դառնող բարեկամական ցոյցերը հանդէպ Գերմանիայի երբեմն լցնում են «Իզվեստիայի» համբերութեան բաժակը ու պատճառ դառնում կծու նկատողութիւնների : Օրինակ անցեալ տարի, երբ հիթլէրական երիտասարդութեան վարիչ Բալդուր Ֆոն Շիրախ Թէհրանում հանդիսաւորապէս ընդունուեց թագաժառանգի եւ նախարարների կողմից, խորհրդ. պաշտօնաթերթը դառն դըժգոհութեամբ հարց էր տալիս, թէ ինչո՞ւ մի «ոչ կառավարական» փաշիստ արժանանում է այդպիսի պատիւների Իրանի մայրաքաղաքում : Այս օրերս դեռ նոյն էջերում քննադատուած էր Շահնշահի կառավարութեան տնտեսական քաղաքականութիւնը հանդէպ Գերմանիոյ, երբ թէ Իրանը մեծաքանակ գնումներ անելով իր նոր բարեկամից, փոխանցել է ենթարկել իր գանձարանի վճարողական կարողութիւնը : Իսկ թէ որքան անբաւական է Մոսկուան Թուրքիայից, Իրանից ու Աւղանիստանից Գերմանիային՝ Բերլին — Անգորա - Թէհրան — Կաբուլ օդային հաղորդակցութեան արտօնութիւն շնորհած լինելու համար, այդ մասին աւելորդ է խօսել :

Կաբուլը նոյնպէս, բստ խորհրդ. մամուլի, հակախորհրդային դաւերի կենդրոն է դարձել : Աւղանների մայրաքաղաքը բացառիկ աշխարհագրական կարեւոր դիրք ունի իբրեւ Միջին Ասիոյ խորհրդային մահմետականներին ապստամբութեան մղելու հրամանատարական կայան : Մի փոքրիկ դէպք բնորոշում է, թէ ինչ մթնոլորտ է տիրում Կաբուլում : Ճափոն մի նոր դեսպան, յանուն դիւանագիտական քաղաքավարութեան առաջին այցելութիւն տալու ժամանակ խորհրդային ներկայացուցչին, ուրիշ բան չի գտնում ասելու ընկեր Միխայլովին, քան առաջարկել խորհրդային դեսպան մընալով հանդերձ արձանագրուել իր մօտ ճափոնական լրտես : Եթէ այսպիսի բան լսէր մի այլ պետութեան դիւանագէտ, հաւանաբար խելոյն թժիշկ կանչել տար քննել տալու Միկադոյի առաքեալի մտային խանգարումը, Ստալինի դեսպանը բաւականանում է «վճռական մերժումի պատասխանով» ու հնազանդում այդ մասին Մոսկուային ու Ամերիկայից ստանում գովասանք իր «հաւատարմութեան» համար :

Գերման - խորհրդային յարաբերութիւնների հարցը ունի ծանրակշիռ նշանակութիւն Ստալինի կայսրութեան մէջ խեղդուող բոլոր ժողովուրդների, նրանց թւում նաեւ Հայերի համար : Չչտապենք սազմային վիճակում դառնուող երեւոյթներից անել հասուն եզրակացութիւններ նման մի ոմն Պ. Արտիգի («Փարի Միտի», 4 Նոյեմբեր), որի կարծիքով Գերմանիոյ ապառազինումներն ու յառաջխաղացումը ուղղուած են բացարձակապէս միայն Խորհ. Միութեան դէմ, նրա հետ է նաեւ Թուրքիան, որը պատերազմի դէպքում պիտի արշաւէ Կովկասի վրայ : Մեր կարծիքով պատմական դէպքեր մեկուսացած չեն ընթանում, այլ խաչաձեւում են ու ազդում միմեանց վրայ : Ապագան մեծապէս կախուած է նաեւ Չին - Ճափոն բախումի ելքից :

Այն օրը, երբ Չան -Կայ - Շէք վար կը դնէ զէնքը ու Չինաստան կ'ենթարկուէ Ճափոնին, կը սկսուի մի նոր շրջան բախտորոշ անակնկալների, որոնց ազդեցութիւնից չի խուսափիլ աշխարհի որ եւ է մասը եւ առաջին հերթին Խորհ. Միութիւնը :

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԱԹԱԹԻՒՐՔ ԵՒ ՍԹԱԼԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այս երկու ժամանակակիցի «մեծ» դէմքերուն համեմատաբար, որոնց միջեւ առաւել կամ նուազ խնկարկութեամբ կը բուրվառեն «քաղաքակիրթ» չակերտաւորներուն պատկերազարդները, կարծես տեսակ մը անդորրութիւն է յիշատակել սա պարագան, թէ չորմոգ, չողոքորթ, մարդկային ու եւ է այսքան յառաջացած շրջան չէ ունեցած մարդկային պատմութիւնը իր բռնաւորներուն հանդէպ : Այո, բռնապետներուն եւ դիկտատորներուն գոյութեան զոյգ ընթացած է մարդկութիւնը, բառ մը՝ որ լաւագոյնս կ'արտայայտէ անխախ եւ անվերապահ արժանապատուութեան բացակայութիւնը, երբ հարկ կ'ըլլայ կամ սարբուկեցողներ հարկ կը տեսնեն ընծել այնպիսիներուն առջեւ : Բայց, յանուն դարձեալ մարդկային նոյն արժանապատուութեան եւ ի յարգանս պատմական ճշմարտութեան, պէտք է ըսել, թէ Աթաթիւրքի, եւ մանաւանդ Ստալինի յոյժ մէջակ արժանիքներուն հանդէպ՝ ներքին ու արտաքին — բընականաբար աւելի ներքին — չողոմարարութիւնը այսպիսի հսկայաքայլ յառաջխմութիւն չէ բրած : Ահ, զըզուելի է պարզապէս : Զզուելի մանաւանդ, երբ եւրոպական պատկերազարդները եւ սաոնց սակին նոյնիսկ բուրջերը անհամեմատ գովեստներ կը շռայլեն, գինովցնելով մանաւանդ անոնց գործած աւերները, նոյնիսկ եթէ ոչ ուրիշ բանի մէջ, գէթ ներքին ազատութեան, ընդդիմադրութեան հրէշային զսպումներու, ջարդերու վերաբերումով : Մարդկային ժամանակալից պատմութեան ապականութի՞ւնը, Եւրոպեան Ինքեր կոչուած գիտակցական փորձին ակղբունքութեանց ի վեր, դոնէ :

Մեր գիտցածը մօտէն, աւ կենդանութեամբ, եւ ամենօրեայ դէպքերով :

Ու՞ր պատմութիւն արդարեւ հինը, հնագոյնը : Հելլենական, լատինական, եւ աւելի վերանալով՝ երրայական եւ արեւելեան ուրիշ պատմութիւններու մէջ տասնեակներով կը հանդիպինք մեծանուն մարդկային էակներուն, ներքին ու արտաքին աշխարհավարութեան տեսակէտով : Կը կարդանք զանոնք, եւ նաեւ անոնց շուրջ գոյացած գրականութիւնը, ներկայ կամ անմիջական յաջորդ գնահատումները : Բացէիք ամէն շրջանի Պլուտարքոսներն սկսեալ, քաղաքական, բարոյական, կրօնական, ընկերային կարգերուն մէջ : Պիտի տեսնէք, պիտի գտնէք միայն ժուժկալ, սակաւապէտ եւ մարդկայնական գովեստ մը միայն, այն ալ ժամանակաւոր կամ մերթ ընդ մերթ, տեսակ մը ստորաձնուած շրջանային պատմութեան, երբ ընկերային բարեշրջումի եւ մտաւորական զարգացումի ելեւէջը եռանդով կը շարժէր կը պտուտկէր : Լուռ հիացում — ընդունող եւ տուող անհասարակ յուրջ ու գիտակից : Պարզ եւ խրատունք — բաշխուած կարծես նախախնամական պատուէրով նախապահութեամբ մը : Ու՛հ, արդարեւ ժուժկալ եւ սակաւապէտ, ոչ միայն միտքի եւ ընկերութեան լաւին ուղղութեամբ, այլեւ քաղաքական մարդին մէջ : Մէկ օրինակին ըղձութիւնն ու ոսկեղէն համաստութիւնը կը բաւէ միւսներն ալ հետեւցնելու եւ գնահատելու համար.— Կ'ինկինատոս, հրաւէրի մը վրայ, արօրը կը ձգէ եւ կ'երթայ իր հայրենակիցներուն գլուխը անցնիլ եւ յաղթանակը տանելէ վերջ, լայնօրէն համեստ բարեւ մը կուտայ իր հայրենակիցներուն, եւ կը փութայ իր արօրը՝ սկսած գործը շարունակելու համար : Այս վայեմի օրինակները արդարեւ երկար դարեր ուղեցոյց եղան արդի Եւրոպայի եւ ասոր ծրարձակումին ծովերէն անդին, նոյնիսկ մինչեւ Նափոլէոնեան շրջանը, որ համեստ եղաւ նոյնիսկ ամենահզօր Քորսիքացի Տասնապետին համար, բայց, եղուկ, պատերազմէն վերջ անմիջական շրջանէն ցայսօր, չնորհիւ թերի դաստիարակութեան, որ մանաւանդ այսօր զգալի կ'ըլլայ գործաւորական դասակարգին գիտակցութիւն, նոյնիսկ ճշմարիտ մեծութեան տիպարներ կը հանդիպագուին Աթաթիւրք եւ Սթալին :

Հին աստուածային լքումներ եւ ժուժկալութեան բոլոր օրինակներուն մէջէն հոս կը փափաքիմ ուշիմ ընթերցողներուս տալ, հայկական հրաշալի ոսկեդար թարգմանութեամբ, քանի մը տողերը միայն ամէն ժամանակներու ազնուականագոյն քերթող Վիրգիլիոսի, որ իր բոլոր գիւղութիւնները կ'ըսար — Օգոստոսի պալատական ըլլալով հանդերձ, հարկ չտեսաւ զգուշալի քծնիքներուն, շնթումներուն, որոնք տասնեակ տարիներէ ի վեր կը փայլատակին Խ. Միութեան մէջ եւ Վոսփորի ափերուն վրայ : Այլ Վիրգիլիոս բառը միայն —

Ջայդոսիկ ի պէտս անդոյ ծառոց հօ-
տից ընտւզէի
Մինչ մարտիւ գլխոր Եփրատու փայլատակէր մեծըն Կեսար
Եւ յաղթող ընդ մըտադիր ազինս օ-
րէնս տայր իրաւանց ,
Եւ դէմ եռեալ ընթանայր ի տենչալին
կէտ յՕլիմպոս :

Բայց կ'արժէ նոր հայերէնի ալ թարգմանել՝ մեր միտքը աւելի հասկցնելու համար.—

Մենք այս տողերը գրի կ'առնէինք, սյս բանաստեղծութիւնը կ'ընէինք, արտերուն, ծառերուն, հօտերուն պէտքին համար, թէ հողագործութեան, պարտիզագործութեան եւ կենդանաբուծութեան համար ի՛նչ պէտք է ըլլալ,— անդին Մեծն Օգոստոս կայսր խորաջուր Եփրատի շուրջը եւ եզերքները կը փայլատակէր իր մղած կռիւներով, եւ յետամնաց ցեղերուն յաղթելով, օրէնք եւ իրաւունք կուտայր անոնց՝ որ յօժարակամ կը մտնէին իր լուծին տակ, եւ այսպէս ուղղակի կը դիմէր դէպի տենչալի նպատակը, Ողիմպոս, անմահներուն կարգը դասուելու համար, ինչպէս իր անուանի որդին՝ Յուլիոս Կեսար :

Եւ խորհեցէք, թէ սքանչելին Վիրգիլիոս, բստ ամենայնի կայսերական բանաստեղծը, չորս երկար Գրքերուն մէջ այս չորս համեստ տողերը միայն կը յատկացնէ փառքին անոր, նախ՝ որովհետեւ քերթողը կեղծող չէ, երկրորդ, եւ գլխաւորաբար, փառքին Օգոստոս կայսրը ՄԵԾ. է արժանաւոր եւ չափաւոր, չէ փափկայուած որ գանոնք պիտակներով շնթողներ լէզ կայլին իր անուանի շուրջ . . . : Մինչ քանի տարիներէ ի վեր Մոսկուա եւ «Իւզմանոյի» իրենց հետեւորդ խարբերաներով ամէնէն տարբեր, շնաբարոյ գրականութիւն մը շինած են ի փառս եւ ի գովեստ Սթալինի եւ Աթաթիւրքի, ոչ միայն յազուկ մասնաւոր քերթուածներով, այլ ամենօրեայ լրագրութեան էջերուն մէջ, առանց ո եւ է արգելքի եւ դիտողութեան անոնց կողմէ :

Ահա մեծերը, փոքրատես Մեծեր, eccehomo! Ահա ամփակոխական մեծ վարիչները, որոնք ժողովրդային կարգերէն դուրս եկած, երբ թէ Ցարերէն ու Սուլթաններէն տարբեր վարիչներ պիտի ըլլային, եւ ապրեցան ու կ'ապրին ի՛նչ չքեղութիւններով, կը յափշտակեն ի՛նչ հարստութիւններով : Այսպէ՞ս պիտի ըլլային Միապետութեան ժառանգորդները, դիւկտատորները :

Ան իր ունեցած հարստութիւնը — չարժուն, անշարժ — Ազգին կտակե՞ր է . . . ի՛նչ դիւրին բարիք : Ո՞ր տիրացաւ այդքանին, եւ ինչո՞ւ տիրանար ընաւ այդքանին : Չէ՞ր կրնար մէջէ չխառնել Ազգին : Եւ տակաւին որքան ինչո՞ւներ :

Քանի կայ կախաղաններուն ջարդերուն սարսափը, որ անարդ բռնաւորներու կառավարութեան անհրաժեշտ գործիքը դարձած է, ո եւ է ժողովուրդ պիտի մնայ յուշտ ընկճուած, եւ իր վայելած ամենամեծ ազատութիւնը պիտի ըլլայ կամ թոյլատրուած ցոփ կեանք մը, արբեցող եւ շնական, կամ գրաստական անզգայութիւն մը :

***

ՏԵՐՈՒՆԻ

ԹԸՆԱԺ, 13 Նոյեմբեր (Ցառայ).— Նոյեմբեր 7ին երկուշաբթի կէսօրէ վերջ պայ հոգին յանձնեցինք ընկեր Սր. Խաչատուրեանի կինը, տիկին բիբուղ Խաչատուրեան : Հակառակ բըժիշկներու բոլոր խնամքներուն եւ գործողութեան՝ անկարելի եղաւ զինք փրկել : Հակառակ աշխատանքի օր ըլլալուն, յուղարկաւորութեան կը մասնակցէին մեր գաղութը եւ բազմախիւ տեղացիներ, որոնց մէջ կը ներմարուէին նաեւ երկաթի գործարանի տնօրէնն եւ պաշտօնեաները : Քանի մը աւելի ծաղկեպսակներ դրուած էին դագաղին վրայ : Հանդիսաւոր չարչարուած ոսկորներուն եւ մեր խորին ցաւակցութիւնները ընկերներ Խաչատուրեաններուն եւ բոլոր պարագաներուն :

Թղթակից

---

(67)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊԹՕ ՄԸՆՑԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՊԷԼԵԱՆ

Կէսօրին վերջապէս պարապ պատի մը առջեւ կեցանք :Այդ ծուղակը փակուած էր բստ երեւոյթին մասամբ լեռան կողերով : Վար կախուող ժայռի մը շուքին տակ նստանք հանգչելու համար. կէս ժամ վերջ մէկը վերէն մեր վրայ նայելով սուր կերպով սուլեց : Գաղիկն էր որ զէնքն իր ծունկերուն միջեւ առած՝ հարիւր յիսուն ոտք բարձրութենէ մը մեզ կը նայէր ու կը խնդար :

— Բարի եկաք, հրամմեցէք, գոչեց ձեռքերը շարժելով :

Ու իր ձայնը կիրճին պատէն արձագանգելով մեզի հասաւ : Հինգ վայրկեան վերջ մէկը ղրկեց մեզ գաղտնի անցքերէն դէպի վեր առաջնորդելու . երբեմն մէկ տունէն միւսը կ'անցնէինք, յաճախ տանիքներու վրայէն ու շատ փոքր բակերու եւ պատերու միջեւէն, այնքան մօտ իրարու որ ջուրի մը քսուելով հազիւ կրնար անոնց մէջէն անցնիլ :

Ջորիները կապեցինք մեզ առաջնորդողին ցոյց տուած տեղը՝ շուքին մէջ, որմէ վերջ Գաղիկ իր տան մէջ ընդունեց մեզ չորսս եւ Աննան՝ Կլորխայի ինքնակոչ աղախինը : Գաղիկին տունը շատ պարզ էր եւ աղքատիկ. բացարձակ անհրաժեշտ եղող առարկաներ միայն կային հոն. այդ վիճակին համար ներողութիւն չխնդրեց անիկա, որովհետեւ լաւ ճաշակ ունէր եւ անթերի վարուելակերպ. մանաւանդ եթէ նկատի առնէք ամէն բանի չգոյութիւնը ու իր պատասխանատուութիւնը :

Գլխաւոր ընդարձակ սրահին մէջ որպէս սեղան գործածած էր փոքր նըստարան մը : Մէկ ծայրը կար կրակարան մը՝ քարէ լայն բուխերիկով, քանի մը աթոռակներ, ծալլուած մորթեր՝ սփռուելու նպատակով դրուած, եւ տեղեր պատին վրայ, ուր այծի մորթէ վերարկուներով մարդիկ կոթնած էին :

Դուրսը կը սլքտային երկու երեք գնչու կիներ ,անոնց այրերէն մին՝ որ Տարօնի խանին սենեակին մէջ Գաղիկին հետ եղած էր, կը թուէր թէ հող ծառայի դեր կը կատարէր : Ան մեզի հողէ շինուած ամաններով խօ-դուրտ բերաւ, այնքան սառն ու համեղ, յետոյ անկէ մեծ քանակութեամբ տարաւ վար, մեզ հետ եկող դաղթականներուն, որոնք Գաղիկին հրամանով այդ տանը մէջ պատսպարուած էին :

— Մընթին ո՞ւր է, հարցուց Ֆրէտ, սենեակ մտնելէ անմիջապէս յետոյ :

— Հիմա կուգայ, պատասխանեց Գաղիկ, կարծեմ ջղայնացած :

Ան Մընթին կը նկատէր որպէս իր հարազատ եղբայրը :

Շուտով խրիկուն եղաւ, որովհետեւ մեզ շրջապատող լեռներուն ստուերները մութը ձգեցին մեզ : Մէկը խոշոր օճախին մէջ կրակ վառեց, ու մինչ մենք այսքան յոգնութենէ վերջ քնանալէ զատ ուրիշ բանի վրայ չէինք մըտածեր, Գաղիկ դուրս ելաւ միխոնաւոր խնդրի մասին կարգադրութիւն ընելու, ինչպէս իր դէմքին արտայայտութիւնը կը մատնէր :

Այն առեն Մական ներս եկաւ պատուհանէ մը : Իր չարժուձեւէն յայտնի էր որ մեր սենեակ մտնելէն ի վեր մեզ դիտած էր : Ուղղակի գնաց Ուիլլին մօտ, որ օճախին անկիւնը՝ ծալլուած մորթերուն վրայ կկզած էր : Անոր սեւ մազերը մէջքէն վար կը կախուէին եւ բոպիկ ոտքերը՝ զուրկ ոեւէ սկրթուէ կամ վերքէ, հակառակ անոր որ օրն ի բուն բլուրներուն վրայ կը թափառէր, կրակի լոյսին մէջ կը փայլէին ոսկեգոյն: Շուրջս նայելով Փիթըր Միգըլը փնտռեցի, խորհելով որ խնդիր պիտի յարուցանէ, բայց ան մեկնած էր, թերեւս զայն փնտռելու համար:

Մակային աչքերը Կլորխային վրայ ուղղուած էին եւ ոչ ոքի չէր ժպտեր : Կլորխա անոր նայեցաւ հրապուրուած:

— Ամուսնացա՞ծ ես. Մական հարցուց:

Կլորխան գլուխը շարժեց ժխտական կերպով:

— Հոն վարը ինչ որ ըսի իմացար, չէ՞:

Կլորխան գլխով ըրաւ

— Կ'երգե՞ս:

— Երբեմն:

— Կը պարե՞ս:

— Ո՛հ, այո, կը սիրեմ պարելը:

— Ա՛հ, գիմացս պիտի երգես ու պիտի պարես, անկէց վերջ ես պիտի պարեմ. ու այս գիշեր. կը հասկնա՞ս : Եթէ քեզմէ աւելի լաւ երգեմ ու քեզմէ աւելի լաւ պարեմ, քեզ Ձէյթունի կամուրջէն վար պիտի նետեմ, որուն ոչ ոք պիտի միջամտէ: Բայց եթէ ինձմէ աւելի լաւ երգես ու աւելի լաւ պարես, այն ատեն ես քու աղախինդ պիտի ըլլամ. որովհետեւ գիտեմ թէ այնքան ապուշ ես եւ հաւու սիրտ մը կը կրես որ, պիտի չկրնաս զիս սպաննել, այնպէս ինչպէս ես քեզ պիտի սպաննէի: Կը հասկնա՞ս:

Այդ վայրկեանին Կրիկոր ներս մըտաւ ու աղջիկը բարկութեամբ դուրս քաշեց. Մական անկէց վախցողի երեւոյթը չունէր թէեւ, բայց թողուց Կլորխան, սպասելով ուրիշ յարմար առիթի մը:Կրիկոր ներողութիւն խնդրելու ոեւէ բառ չարտասանեց, այլ պատուհանին կաշիէ վարագոյրը վար քաշելով՝ կրակին վրայ քանի մը փայտ դրաւ:

Ցետոյ վերադարձաւ Գաղիկ:

— Ո՞ւր պահուած է Մընթին, հարցուց Ֆրէտ:

— Եկէ՛ք, պատասխանեց Գաղիկ կտրուկ կերպով:

Ամէնքս ալ ոտքի ելլելով իրեն հետեւեցանք եւ գիշերուան ցուրտ օդին մէջ քալելով հասանք շէնք մը, որուն լոյսերը վառուած էին: Բոլոր տուներուն մէջ ոգեւորութիւն ու եռուզեռ կար, որովհետեւ Ձէյթուն հաւաքավայրն էր Տարօնէն եւ շրջականերէն դաղթող տարագիրներուն: Բայց մենք կը փափաքէինք ժամ առաջ տեսնել Մընթին. ուրիշ ոչ մէկ ցանկութիւն ունէինք:

Գաղիկ սակայն, իր բանտարկեալները ցոյց տալու համար միայն այդ տեղ առաջնորդած էր մեզ:

— Նայեցէ՛ք, ըսաւ, բանալով փայտէ ծանր դուռը, մինչ զինակիր պահակ մը անոր ճամբայ կուտար: Հոն նայեցէք ու տեսէք, եւ ինծի ըսէք թէ Թուրքերը իրենց հայ գերիներուն հետ նոյն կերպով կը վարուի՞ն:

Ներս մտանք ու աղօտ կերպով լուսաւորուած տարածութեան մէջ յառաջացանք, անցնելով տաս-տասներկու գերիներու քովէն, որոնք բաւական հանգստաւէտ կերպով մորթերու եւ ծածկոցներու վրայ պառկած էին :

(Շար.)

«ԱՆՈՒՇ»Ի ՓՈՐՁԵՐԸ

Ցենդագին յառաջ կը տարուին «Անուշ»ի փորձերը :

«Անուշ»ը (հայկական օփերա, բանաստեղծութիւն՝ Յ. Թումանեանի, երաժշտութիւն՝ Տիգրանեանի) ներկայացնելու գաղափարը յղացած է Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը ընկերակցութեամբ սէնֆոնիք նուագախումբի, ղեկավարութեամբ Արամ Պարթեւեանի: Գեղեցիկ եւ յանդուգն գաղափար, պատասխանատու ձեռնարկ :

Փափաքելով գաղափար մը կազմել թէ ինչպէս կ'ընթանան փորձերը, այցելութիւն մը տուինք փորձավայրը, ուր ընդունեց մեզ Պ. Պարթեւեան, բացատրութիւններ տալով երաժշտական բաժիններուն մասին: Այսպէս տեղեկացանք թէ նուագի ու երգչախումբի բազմաձայն դաշնաւորումը կատարած է ինքը՝ Պ. Պարթեւեան, հետեւելով մայր եղանակին: Ուրեմն կ'ունենանք հայկական երաժշտութիւն, այսինքն արեւելեան զգացումներ արեւմտեան թէքնիքով :

Տեսանք, իրենց աշխատութեան առթիւ իսկ, դերասանուհի Օր. Ասխանազեանը (Անուշ), շարժուն ու կրակոտ, որ իր ջերմ ու քնարական ձայնով եւ համարձակ կեցուածքով պատշաճօրէն կը մարմնաւորէ Լոռեցի աղջկուհիի տիպարը.— Պ. Գ. Մէհրաբեանը (Սարօ), ճաշակի տէր թենոր մը որ գիտէ իր ձայնի ելեւէջները արտաշնչել յստակ ու պայծառ առոգանութեան հետ :

Մոսիի դերը ստանձնած է Պ. Գրմեջեան, որ ներկայ չէր այդ օրուան փորձին :

Եւ ուրիշներ, նոր ուժեր, երկսեռ խումբ մը սիրող երգիչներու եւ պարողներու, որոնք մեծ համոզումով, բարի տրամադրութեամբ, յաճախ մեծամեծ զոհողութիւններով հեռաւոր արուարձաններէ կուգան երգելու, առանց նուագախումբի, առանց բեմական յարմարանքի, երգեր որոնք օրէ օր ձեւ կ'առնեն Պարթեւեանի ձեռքին տակ :

Ու Պարթեւեան, դաշնակի վրայ նուագելով ինչ ինչ մասեր իր դաշնաւորումէն, կը բացատրէ մեզի, թէ ինչպէս հարկադրուած է ձայներու [illegible] պատկերաւորել երգերը, զոհել շատ բաներ իրարու, պատրաստել իրերայաջորդութիւնը անոնց, մէկ խօսքով, երաժշտական մթնոլորտ ստեղծել ու- [illegible] կամ յուսահատութեան, [illegible] կամ խրախուսանքի պահերուն, քանի որ ամբողջական ձայնագրութիւնը Տիգրանեանի չէ հասած իր ձեռքը, այլ հատուածներ միայն մայր եղանակէն :

Երաժշտութեամբ պատրաստել բեմական անցքերը՝ բեմէն դուրս, զուգորդել թելադրականութիւնը զգացումներու եւ յուզումներու ալքերուն, ձայներու անտառ մը յօրինել տրուած մօթիվի մը շուրջ, արուեստի գործ մ'արդարեւ ու գրեթէ նոյնքան դժուար որքան հիմէն ստեղծել նուագագրութիւն մը:

Պարթեւեանի բարեխիղճ գրաւիչ առաքինութիւններ ունի :

Բայց ղեկավարը սահմանուած է ընդհանրապէս իր նուագածութիւնը եւ իր տեղը տալ Օր. Ղազարոսեանի, որ եկած է իր երաժշտական եռանդը [illegible] նուագախումբի ընկերակցութեան բաժինը նուագելով դաշնակի վրայ, որպէս առաջնորդող՝ երգերուն :

Ահա Պարթեւեան երգչախումբին գլուխը, ուղղելու համար սկզբնաւորութիւն մը որ միաձայն չէ առնուած, պատասխան մը որ ուշ է մնացած, կամ բեմական շարժումներ ու երթեւեկներ որոնք արագ կատարուած են բաղդատմամբ երաժշտութեան, կրկնել տալով, միասին երգելով, ընդհատելով, ոտնահարելով, ջղայնանալով :

Որքան հասկնալի է իր բծախնդրութիւնը: Ճշմարիտ ղեկավարին նուիրումը արդարեւ փորձերու ընթացքին է որ կը սպասուի, ու ներկայացման օրը իր գործը գրեթէ աւարտած կը համարուի, քանի որ պիտի բաւականանայ պարզապէս հսկելով զսպանակային շարժումին, ինչպէս ժամացոյց մը, որուն անիւները խնամով իւղուած է նախապէս :

Բայց, կը խորհիմ, կրնային աւելի լաւ, աւելի մշակուած ձայներով դուրս գալ անոնք: Երգելու արուեստին մէջ ինչո՞ւ յառաջդիմութիւն չեն ըրած: Կարելի՞ է ըսել թէ խումբին անդամներուն ձայները կերպաւորուած, իրենց դրոշմը գտած են, թէ երանգաւորումները կը յարգուին ու ներդաշնակութիւնը ապահովուած է միշտ :

Որպէս նուագագրող ու դաշնակող՝ Պարթեւեանի տաղանդը անուրանալի է: Բազմաթիւ անգամներ տուած է ապացոյցը ասոր, եւ մենք առիթը ունեցած ենք գնահատելու զինքը: Ուրեմն ի՞նչ է պատճառը: Մի՞թէ իր ուսուցանելու կարողութիւնը պէտք է կասկածի ենթարկել :

Պզտիկ դիտողութիւն մը կը փորձեմ :

«Սորվողները հետզհետէ կը քաշուին, կը պատասխանէ Պ. Պարթեւեան, շատեր ամուսնանալով հեռացած են, ուրիշներ անտարբեր կը մնան փորձերուն, ստուար մաս մըն ալ կայ նորերու»: Ու կը դառնայ կրկին իր աշխատանքին :

Արդար չէ մէկ հոգիի վրայ ծանրաբեռնել, կը խորհիմ, այդքան աշխատանք — եւ դաշնաւորում, եւ նօթագրութիւն, եւ մասերու բազմագրութիւն նուագածուներուն համար, եւ ուսուցում երգերու, նախ՝ զատ զատ, իւրաքանչիւր ձայնախումբի ու յետոյ համախումբ :

Տակաւին մինչեւ ե՞րբ սահմանուած պիտի ըլլանք գոհանալ սիրողներով, սպասելով ամէն բան սակաւաթիւ քիչերէ որոնք ասպարէզ են ընտրած արուեստը իրենց, ակնկալելով անոնցմէ շատ անգամ այնպիսի զոհողութիւններ որոնք վեր են մարդկային կարողութենէ: Ցաւալ ու ակնկալել անկարելին մէկ քանիներու երեւակայութենէն, ուրիշներու տաղանդէն, անկազմակերպ վիճակներու յատկանիշն է, հաւաքական աշխատանքի պակաս ենթադրել կուտայ, որուն մեղքը կ'իյնայ ամէնուս ալ վզին :

Արտասովոր է ոգեւորութիւնը խումբի անդամներուն, որոնք կ'ուզեն վերապրիլ կարծես բանաստեղծական մթնոլորտը այդ տաժնիկ երգերուն, յաւակնելով նոյնիսկ ճակատել [illegible] միջոցին եւ անոր [illegible] խստապահանջ հասարակութեան :

Բարի տրամադրութիւնները միայն բաւական չեն, արուեստի սէրն ու նուիրումը նոյնիսկ անզօր են սքօղելու թէքնիքի թերութիւններ, բեմական օրէնքներու եւ տրամաբանութեան արուեստի նկատմամբ անփութութիւն, երգելու արուեստի կանոններու թերացումներ: Պէտք է աշխատիլ, շատ աշխատիլ :

Որքան ալ լայն ըլլայ մեր ներողամտութեան սահմանը, իրաւունք ունինք միշտ լաւագոյն իրագործութիւններ ակնկալելու, ու նախանձախնդիր պիտի ըլլանք մանաւանդ հայ արուեստին տարրերու առջեւ հրապարակման մեր արտայայտութեանց մէջ :

Մեր այս անցողակի դիտողութիւնները «Սիփան-Կոմիտաս»ի հանդէպ մեր ունեցած զուրգուրանքէն են թելադրուած: Մենք սրտանց կը մաղթենք որ յաջողութեամբ պսակուի առաջադրուած ձեռնարկը:

Արդարութիւն պիտի ըլլայ Պ. Պարթեւեանի յոգնատանջ աշխատանքին, Օր. Կոստանեանի եւ Պ. Գմբէթեանի տաղանդին ու բոլոր մեծ ու պզտիկ դերակատարներուն որոնք ճշդապահութեամբ ու զոհողութեամբ կը հետեւին փորձերուն :

Արուեստի գործ մը՝ ուշի եւ ջանքի շարայարում մը ըլլալով, կ'ուզեմ յիշեցնել այստեղ անգլիացի բանաստեղծի մը՝ Հիւզընի խօսքը.— Try, try, try again — փորձեցէ՛ք, փորձեցէ՛ք ու կրկի՛ն փորձեցէք:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Նոյեմբեր 6ին տեղի ունեցաւ Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Կ. Խաչի մասնաճիւղին բազման թէյասեղանը, կոկիկ բազմութեան մը առջեւ :

Ժամը 4ին տեղւոյն Սանուց Միութիւնը հանդէսը բացաւ «Մեր հայրենիք»ով, ղեկավարութեամբ Պ. Ս. Յովհաննէսեանի :

Խօսք առաւ մասնաճիւղիս նախագահուհին Տիկին Խաչիկեան, պարզելով Հայ Կ. Խաչի նոր մասնաճիւղին գործունէութիւնը :

Յետոյ ներկայացուց օրուան բանախօսուհին Տ. Միսաքեան, որ շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած հրաւէրին համար եւ ըսաւ.

«Եթէ օտար մէկը իմ տեղս ըլլար, պիտի զարմանար թէ ի՛նչպէս այսքան գաղափարներ միացած են մէկ անունի, միութեան տակ եւ կազմած են Հայ Կ. Խաչը :

«Կ. Խաչը պատերազմի ժամանակ որոշ նպատակներ կը հետապնդէ, խաղաղութեան ատեն ալ ունի շատ կարեւոր դեր :

«Ֆրանսայի մէջ իր ամենամեծ գործն է հիմնել դպրոցներ եւ դարմանատուններ, եւ օգնել հայ կնոջ զարգացման: »

Յարգելի բանախօսուհին թելադրեց հայ մեծցնել հայ երախաները, քանի որ առանց հայկական զարգացման, հայ սերունդը ոչ միայն կը կորսնցնէ հայու դիմագիծը, այլ իբրեւ մարդ ալ անարժէք կը դառնայ:

Գեղարուեստական բաժինին իրենց մասնակցութիւնը բերին Սանուց Միութեան անդամներէն օրիորդներ Փիլիքճեան, Սահակեան, Յակոբեան, Յարութիւնեան, Պ. Պ. Մուրատեան եւ Ամիրեան :

Թէյի սպասարկութեան ժամանակ կրկին երգեց երգչախումբը եւ պարեց հայկական պարեր :

Հրանոյշ Գազազեան

ԴՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆԸ

Երուսաղէմի Միաբանութեան օրկան «Սիոն» իր վերջին թիւին մէջ կը գրէ.—

Հոկտեմբեր 23ին, կիրակի օր, երեկոյեան ժամը 4ին, Պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանչաց «Դուրեան Գրական Մրցանակաբաշխութեան», Դ. Շրջանի հանդէսը, նախագահութեամբ Ամեն. Ս. պատրիարք հօր, ներկայ էր՝ Միաբանութիւն, աշակերտութիւն եւ ուսուցչութիւն: Հանդէսը բացուեցաւ Թարգմանչաց շարականով «Որք զարդարեցին տնօրինաբար», յետոյ Մկրտիչ Արք. Աղաւնունի կարդաց համառօտ ուսումնասիրութիւն մը, «Մաշտո՞ց թէ Մեսրոպ» կոչումին վրայ. ապա երգուեցաւ «Ով մեծասքանչը», յորմէ հետէ Ս. Պատրիարք Հայրը կարդաց յոյժ շահեկան տեղեկատուական ընդարձակ գրութիւն մը: Ըստ այդ գրութեան, այս Դ. Շրջանի համար «փրոֆ. Հրաչեայ Աճառեան»ի «Հայ անձնանունաց բառարան»ը կը շահի առաջին մրցանակ եւ կը ստանայ 120 պաղեստինեան ոսկիի երեք չորրորդը, 90 ոսկին, իսկ Բ. կը հանդիսանայ «Պ. Արշակ Սաֆրաստեան»ի «Հայոց հնագոյն պատմութիւնն ու լեզուն, ըստ սեպագրութիւններ»ի անուն ուսումնասիրութիւնը եւ կը ստանայ իբր մրցանակ նոյն գումարին մէկ չորրորդը, այսինքն 30 ոսկին :

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐ

ՍԷՆ ԱՆԹՈՒԱՆ,— Նոյեմբեր մէկին երեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Bar Merlinի մէջ, շրջանիս մեկնող զինուորցու ընկերներու ի պատիւ, խնճոյք մը սարքուած էր Թաղիս Հ. Յ. Դ. «Մարզպետ» խումբի կողմէ: Ներկայ էին մօտ 100/120 հոգի: Ներկայ էին նաեւ, քանի մը ականաւոր դէմքեր :

Օրուան նախագահ ընկեր Գրիգոր Մանուկեանը բացաւ խնճոյքը եւ բաժակները վերցնելով, ողջերթի մաղթանքներ ըրաւ կենացը մեր նորընտիր քաջ զինուորցուներու: Յետոյ ձայն տուաւ մեր Պ. Xին: Պ. Xը խրախուսեց եւ նախահայրական համբոյրները դրօշմեց մեկնելիք զինուորցուներու ճակատին: Յետոյ ուղերձ մը կարդաց ընկեր Գրիգոր Թորոսեանը:

Եղան արտասանութիւններ Պ. Վրթանէս Տ. Յարութիւնեանի եւ ընկեր Մանուէլ Ճանըրգեանի կողմէ: Ողջոյններ բերած էին ընկեր «Կարօ»յի խումբը, եւ քանի մը ծանօթ ու անծանօթ դէմքեր: Իսկ ընկեր Քէօսէեանը եւ ընկեր Թաշճեանը խօսք առնելով մաղթանքներով խրախուսեցին մեր զինուորցու ընկերները: Ընկեր Ա. Շաոյեանը մաղթանքներով եւ շնորհակալութիւն յայտնելով ներկայ հասարակութեան՝ փակեց խնճոյքը: Ընկերներն ու ունկնդիրները բաժնուեցան ուրախ տպաւորութեամբ :

Վաղեմի

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

[illegible]

ՀԱՅ ԲԵՄԸ

«Յուսաբեր» այս խորագրին տակ խմբագրականի մը մէջ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (29 Հոկտեմբեր).

— «Կասկած չկայ, ծանր են մեր կեանքի պայմանները: Ամէն բան ցիրուցան, ամէն բան անտէր ու անտիրական: Ցրուած է եւ անապահով մեր ժողովուրդը. ցրուած է հայ գրողը, հայ արուեստագէտը եւ քայքայուած է ու հիւանդ՝ հայ տնտեսութիւնը : Ու այս բոլորին հետ, անստոյգ մեր ապագան :

Այս կացութեան առջեւ, պերճանք չի՞ թուիր հայ բեմի մը գոյութիւնը, որ նոր հոգ մը, նոր բեռ մը պիտի կազմէր որեւէ հայ գաղութի համար, որ արդէն խրած է բազմապիսի հոգերու մէջ:

Բայց, մեզ հետաքրքրողը այս պահուս, ոչ պերճանքն է, ոչ ալ ժամանցը: Մինչեւ իսկ երկրորդական գծի վրայ կը դնենք խնդրին գեղարուեստական կողմը, հակառակ անոր ունեցած մեծ նշանակութեան :

Գիտենք թէ կան շատեր, որոնց համար թատրոնը առնուազն անժամանակ է, հաստատութիւն մը՝ որ առաջին կարգի անհրաժեշտութիւն չէ մեր հասարակութեան համար, այս պայմաններուն մէջ: Տագնապ, թշուառութիւն,անապահովութիւն.— ճի՛շդ այս ամէնը, բայց, հակառակ այս ամէնուն, չե՞նք հաստատեր ամէն օր, որ նոյն հասարակութիւնը ոչ շարժանկարէն, ոչ հանդէսէն ու պարահանդէսէն, եւ ոչ ալ այլ հաճոյքներէ կը զրկուի: Ահագին գումարներ կը հոսին օտարներու ձեռքը եւ, շատ յաճախ, չնչին վայելքներու եւ հասարակ ժամանցներու համար:

Ինչո՞ւ ժամանցի համար եղած այս զոհողութիւններէն բաժին չհանել հայ թատրոնին համար, թատերական «ժամանց»ին համար, որ ոչ մէկ կերպով վար կը մնայ շարժանկարին կամ այլ հաւաքոյթներու խոստացած ժամանցներէն:

Բայց, ըսինք թէ այս մասին չէ մեր խօսքը: Մեր մտահոգութիւնը ազգային է: Մեր մեծագոյն, ազգային ու հաւաքական գործը պիտի ըլլայ մեր ժողովուրդին եւ,մանաւորապէս անոր երիտասարդ տարրին պահպանումը. հայ ու հայեցի մթնոլորտի մէջ: Ի՞նչ մնացած է մեր ժողովուրդէն արտասահմանի մէջ. ոչ հող ունինք, ոչ լեռ, ոչ յուշարձան: Մեր ունեցածը՝ մեր լեզուն է, մեր ազգային ոգին եւ մեր մշակոյթը, բոլորն ալ վտանգի տակ ու խմբելու սպառնալիքին ենթակայ: Կաթիլներ՝ օտար ծովերու մէջ. մարգարիտի հատիկներ՝ օտար քարերու եւ հարստութիւններու մէջ: Ինչո՞վ պիտի պահենք այս բոլորը, գոնէ այնքան ատեն, որ օր մը կարենանք հայրենիք դառնալ, առանց մերկացած ըլլալու. պահած մեր ազգային կերպարանքը, առանց ամօթի եւ առանց յետին թշուառութեան. ո՛չ իբրեւ մուրացիկ, այլ տէր գոնէ մեր լեզուին ու մշակոյթին:

Այս վերադա՞րձ. բայց ի՞նչ հարկ ճչելու ժամանակը, երբ գիտենք թէ այնքան մօտ կրնայ ըլլալ ան, որքան առողջ կը մնանք մենք, որքան հարուստ ու կազմակերպուած. մէկ խօսքով՝ որքան կը դիմանանք:

Դիմանալու ազդակներէն մէկն է հայ թատրոնը, ո՛չ երկրորդական եւ թերեւս առաջին գծին վրայ, որովհետեւ հայ թատրոն կը նշանակէ նաեւ հայ լեզու, հայ գրականութիւն, հայ արուեստ, հայ բարք, կին ու մարդ եւ վերջապէս հայ ոգի ու հոգեբանութիւն:

Բայց, այս բոլորը մասնակի յատկանիշներն են թատրոնին, որուն տիրական գիծը՝ իր հաւաքական ազդեցութիւնն է: Թատրոնը, համադրական արուեստ, լայնօրէն կը թափէ՝ գրականութենէն, լեզուէն, արուեստէն իր քաղած ազդեցութիւնները հաւաքականութեան, բազմութիւններու վրայ: Կը ստեղծէ համրային մթնոլորտ, հասարակաց հոգեբանութիւն եւ ներկայ բազմութիւնը կը համակէ հաւաքական տպաւորութիւններով, դարձնելով զայն միատարր, միաշունչ եւ միահոգի: Վերածելով զայն զգացումներով եւ տրամադրութիւններով մէկ մարմինի եւ մէկ հոգիի, ինչպէս կ'ըսուի, եւ տանելով զայն գեղարուեստական կամ գաղափարական մեծ վայելքներու եւ իրագործումներու : Այս վերացնող, մէկ սիրտ եւ մէկ հոգի դարձնելու եւ հաւաքաբար կրթելու յատկանիշին համար է՝ որ թատրոնը, յաճախ, կը նմանցուի Եկեղեցիին, կը դրուի անոր քով, տալով անոր դաստիարակչական մեծ առաքելութիւն, փոխանակ կրօնքին, Արուեստին ճամբուն ու միջոցներովը: Տուն մը՝ որ աւելի ազգային կրնայ դառնալ, ըլլալով ցոլարանը տրուած ժողովուրդի մը բովանդակ մշակոյթին :

Ոչ միայն հայ մշակոյթին պահպանման լաւագոյն հաստատութիւններէն է թատրոնը, այլ եւ ժողովուրդը հայ մշակոյթին կապելու եւ անոր հետաքրքրութիւնը կենդանի եւ ազգաշունչ պահելու ուղղակի միջոցներէն մէկը:

Չունինք թատրոն, որովհետեւ չենք համոզուած դեռ անոր ուժին ազդեցութեան:

Ինչո՞ւ պիտի չունենայինք, եթէ ժամանցէն վեր բան մը կարենայինք տեսնել թատրոնին մէջ, եթէ ազգային ոգիի պահպանման, ազգային վերածնունդին մէջ դեր մը տայինք անոր:

Եթէ տէր կենայինք, ու հայ դերասանին հետ հեղինակն ալ, շէնքն ալ հայացնէինք: Այսինքն՝ դերասանին հետ՝ որ հայ է միշտ, ներկայացուած նիւթն ալ հայ կեանքէ ըլլայ, ու հայկական նաեւ այն շէնքը, ուր կը ներկայացուի:

Կարելի են այս բոլորը. աւելի՛ն, անհրաժեշտ են, ոչ միայն հայ մշակոյթին համար, այլ մեր ազգային կեանքի զարգացման համար: Եկեղեցիին եւ վարժարանին քով, պէ՛տք է ունենանք նաեւ հայ թատրոնը, իբրեւ ազգապահպանման ազդակ: Եւ ինչպէս ունինք սեփական շէնք՝ եկեղեցիին ու դպրոցին համար, պէտք է որ թատրոնին համար ալ ունենանք, թող ըլլայ համեստ. որովհետեւ շէնքը ոգի է նաեւ, ըլլալով հանդերձ նիւթական մրխումներու դէմ ահագին խնայողութեան միջոց եւ մինչեւ իսկ շահու աղբիւր:

Ո՛ւր էր թէ մտածէին այս ուղղութեամբ հայ մշակոյթը սիրողները, հայ մշակոյթի անարծաթ կամ արժանաւոր բարեկամները, որոնց չի պակսիր սիրտը, եւ նաեւ նախաձեռնութեան ոգին »:

ՄԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Ծերունի գաւազանը գետին նետելով, աճապարանօք խրխան հանելով աղջնակին մարմնին մերկ մասերը ծածկեց, որմէ ետք փաղաքշական խօսքերով կը ջանար զոհը ոտքի հանել, սակայն տեսնելով որ իր այս աշխատանքները անօգուտ էին, դառնութեամբ «Ալլահ էքպէր» պոռաց: [illegible] շատոնց հեռացած էին, Աբրահամ այլեւս սպասողականութիւնը բան համարելով, պատուհանէն վար ցատկեց եւ վագրի նման խոյանալով, ցցուեցաւ ծերուկ խոճային առջեւ, կարծես հողէն մը եղած ըլլար :

«Ծեր, ըսաւ, մէկ ոտքդ գերեզմանն է եւ դեռ շնութեան վրայ կը մտածես»: Աբրահամին թուրքերէնը անկատար ըլլալուն խոճան վախէն ոզնիի նման կծկուեցաւ: «Սատկած մարդոյդ կենդանութիւնը կը խնդրես, եւ քեզ պիտի պարգեւեմ քու երախտագիտութիւնդ, ուր օրը 24 անգամ պիտի աղօթես, փոխան 5ի»: Ծերուկը պաղատելու փորձ մը ուզեց ընել, Աբրահամ ձեռքը անոր կոկորդին նետեց, մատները թաղուած էին միսին եւ ջիղերուն մէջ, ծերուկը խեղդամահ գետին ինկաւ դալկէն ու թափուած ոչխարի նման :

Հէք աղջիկը ընդհուպ ոտքի կանգնեցաւ, սարսափահար ծերունին կը դիտէր, միեւնոյն ատեն մարմնին մերկութիւնը կը ծածկէր: Աբրահամին աչքերը կատաղութենէն մութին մէջ ֆոսֆորի նման կը փայլէին: Ան հասկցաւ թէ աղջկան շակուիլը տեսած, հարցուց. «ուրկէ՞ եւ ի՞նչպէս քեզ հոս բերին»: Աղջիկը իր ազատարարին հայերէն խօսիլը լսելով՝ սկսաւ լալ: Աբրահամ միեւնոյն ատեն փափկանկատ էր, տեսնելով հէք զոհին շփոթութիւնը, աւելցուց, «մի վախնար, քեզ հեռու եկեղեցի պիտի տանիմ» :Այս խօսքէն ետք աղջիկը չէր լար եւ ոչ ալ կը խօսէր, սակայն կրնանք պնդել թէ վախը փարատած էր :

X

Կէս գիշերը շատոնց անցած էր. հրացաններու որոտը կը շարունակուէր հոս ու հոն: Պէտք էր ժամ առաջ հասնիլ եկեղեցին:

Երբ այս մտածումներով կլանուած էր Աբրահամ, հեռուէն ձիու խրխնջոց եւ բազմաթիւ ամբակներու դոփիւնը լսեց: Այլեւս մտածելու ժամանակ չէր: Աղջնակին ձեռքէն բռնելով ոտքերը վերցուց մութին մէջ: Բաւական քալելէ ետք կանգ առաւ: Գմբէթ մը նշմարեց: Խորհեցաւ. եթէ Ս. Ստեփաննոսն է, գտնուած տեղը Սովուդ Չէշմէ թաղն է, ուստի անհրաժեշտ էր շուկայէն եւ պազարի հրապարակէն անցնելէ ետք մտնել Հայնոցը :

Երբ հասան մօտիկ աղբիւրի մը ափին, հրացանաձգութեան ձայն լսուեցաւ: Աբրահամ անմիջապէս աղջիկը, որուն ոտքերը կը ցաւէին քալելէ, ուսին առաւ, կտրեց շուկան եւ մտաւ նոր փողոց մը: Սակայն ճամբան չեղած էր:

Քանի մը քայլ եւս յառաջանալէ ետք, գնդակները խիստ մօտէն սկսան սահիլ: Աղջիկը մեծ արգելք մըն էր: Կը խորհէր՝ եթէ Թուրքերուն հետ դէմ առ դէմ կռուի բռնուէր, թերեւս աղջիկը վախէն մեռնէր: Դրան մը առջեւ կանգ առաւ: Հրացանաձգութիւնը կը շարունակուէր: Գնդակները մութին մէջ կը սուրային: Աբրահամ այն աստիճան շփոթած էր որ փոխանակ փողոցն ի վար երթալու, քայլերը զինքը աղբիւրին ուղղութեամբ կը տանէին :

Աբրահամ եկաւ այն եզրակացութեան թէ, եթէ այդ վիճակին մէջ կռիւի մը բռնուի, հաւի նման պիտի մորթուի: Դարանը ինկած առիւծի նման կը գալարուէր:

Վերջապէս ճար մը խորհելու միտումով աղջիկը գետին դրաւ, եւ պատուիրեց որ ոչ խօսի եւ ոչ ալ տեղէն շարժի: Փողոցին խորը սկսաւ յառաջանալ, նպատակն էր լքուած տուն մը ապաստանիլ՝ մինչեւ հնարաւոր ըլլար ճամբան վերստին շարունակել: Բայց յանկարծ նշմարեց որ փողոցին ծայրը հասած էր, չար բախտէն փողոցին անցքը փակ էր: Ճար չկար, պէտք էր վերադառնար նախկին թաքստոցը:

Շուրջը նայեցաւ ցած պատ մը գտնելու համար, խորհեցաւ տանիք բարձրանալ եւ քիչ մըն ալ այդ ձեւով ճամբան շարունակել: Ցած տանիք մը նշմարեց, մօտեցաւ եւ վերէն վար բարձրութիւնը աչքէ անցուց:

Բաւական բարձր էր, եթէ ինք մինակը ըլլար, այնուամենայնիւ իյնալէն ելլելէն բան մը ընէր, սակայն խեղճ աղջիկը կար, որ ուղիղ ճամբէն իսկ կը դժուարանար քալել: Սակայն դեռ յոյսը չկտրեց: Պատը անգամ մըն ալ շօշափեց, այդ պահուն տանիքին մօտէն ոտքի ձայն լսեց, աճապարանօք դէպի ետ քաշուեցաւ: Պատին ճեղքէն ձայն մը հայերէն՝ «ո՞վ ես դուն» պոռաց, «հայ եմ» եղաւ պատասխանը, ինքնավստահ եւ համարձակ շեշտով մը: Աբրահամ ոգեւորուած՝ «հոս ո՞ւր է եւ դուք ո՞վ էք»— «Հայոց եկեղեցին պաշտպանելու յատկացուած ծայրամասն է, իսկ մենք հերթապահ ենք» :

Պահակները անհրաժեշտ ձեւակերպութիւնները լրացնելէ ետք աղջնակը յանձնեցին հիւանդապահուհիի մը, իսկ Աբրահամը պահակի մը ընկերակցութեամբ ղրկեցին Մեսրոպեան վարժարանը:

X

Ինքնապաշտպանութեան երրորդ օրն է: Դասարաններուն մէկուն պատուհանները կը բացուէին կից խանի մը պատուհանին վրայ: Այս պատուհանին անկիւնը մէկ երկու դուռեր կը նշմարուէին, որոնք կանգուն մնացեր էին: Այդ զոյգ դռներուն մէջտեղը, թուխ դէմքով կանգնած էր սպայ մը, որմէ քանի մը քայլ հեռու 3—4 համազգեստաւոր զինուորներ կային: Սպան մէկ երկու անգամ խռպոտ ձայնով պոռաց. «չըխ օլան չըխ, աչ օլան աչ (ելիր, ծօ, ելիր, բաց, ծօ, բաց): Երբ ոչ ոք չշարժեցաւ, սպան ասքեարներէն մէկուն հրացանը առաւ եւ դրան սռնակին բռնելով երեք անգամ կրակեց, որմէ յետոյ հրացանին կոթովը ուժգին հարուած մը տուաւ : Դուռը շրջուելով բացուեցաւ:

Այստեղ տեսաւ խիղճը բզկտող տեսարան մը, արիւնաթաթաւ անշունչ դիակի մը վրան ինկած էին կին մը եւ երկու պզտիկներ եւ չէին ուզեր բաժնուիլ: Սպան հրամայեց որ ետ քաշուին: Սակայն անոնք լսել անգամ չէին ուզեր: Մարդը բարկութենէն զայրացած պզտիկներէն մէկուն երեսին մտրակի ուժգին հարուած մը տուաւ որ խեղճ տղուն ձախ աչքը պայթեցուց :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

(16)

զան սէնտիքաներու միջեւ դաշնակցութեան կազմութենէն ի վեր, որ տեղի ունեցաւ 1936ին, Թուլուզի մէջ:

Այն օրէն ասդին համայնավարները ամէն աշխատանք թափեցին իրենց ձեռքը առնելու համար այս հսկայ կազմակերպութիւնը, որ կրնար խաղալ քաղաքական վտանգաւոր զէնքի մը դերը: Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը «գաղթավարելու», անոր «կորիզը համայնավարացնելու» այդ գործունէութիւնը յաջողութիւն գտաւ չուտով, որովհետեւ համադաշնակցութեան այդ հրակայ ծառին գլխաւոր ճիւղերը դարձան համայնավարական թեւեր, այնքան որ հակազդեցութիւն մը նշմարուեցաւ մասնաւորաբար այս վերջին ամիսներուն:

Ներկայ համագումարը ուշադրութիւն կը գրաւէ այն պայքարով, զոր կը վարեն կարգ մը հակահամայնավար հոսանքներ՝ ղեկավարի դիրքերէն դուրս քշելու համար համայնավարները: Բայց գիտել կը տրուի, որ համայնավարները, աւելի ճարպիկ, ամէն խարդախութիւն փորձելով, համագումարին կը բերեն 70 առ հարիւրի մեծամասնութիւն մը: Ասոր դէմ է որ ծառացաւ, առաջին իսկ նիստին, կղպանքի արտադրութեան սէնտիքային ներկայացուցիչը, Ֆրուաուալ: Ըստ իմանց, համայնավարները կ՚աշխատին ճկուն դիմադրութիւն մը ցոյց տալ այս յարձակումներուն, առանց բիրտ ու բուռն դիմադարձութեան, որպէսզի հերձուած չգոյանայ եւ աշխատաւորական այս մեծ կազմակերպութիւնը չճեղքուի: Ֆրուաուալ, սակայն, խօսք չխնայեց իր քննադատութիւններուն մէջ, ամբաստանեց համայնավարները, որոնք բռնաբարելով Թուլուզի դաշինքը եւ հանգանակը -— չէզոքութիւն հանդէպ քաղաքական կուսակցութեանց գործունէութեան՝ այն համոզումով որ հաշտ չեն կրնար քալել սէնտիքայական եւ քաղաքական պայքարները -— ամէն մէկ սէնտիքայի գլուխը դրին իրենց մարդիկը: Այսպէս, իրենց կալուածը դարձուցին երկաթուղիներու աշխատաւորներուն սէնտիքան, բնակարանային շինութեանց աշխատաւորներու սէնտիքան, ինչպէս նաեւ սէնտիքաները կաշիի, մետաղի, հողագործութեան, բոլորին գլուխը դնելով մէկ մէկ համայնավար մարգպաններ:

Այս կառաղի յարձակողականը տեղի տուաւ բողոքներու, բայց ինչպէս ըսինք՝ ոչ ոք փորձեց աւելի յառաջ քալել, վախնալով գործը հերձուածի մը հասցնելէ: Կազմուած են երկու ճակատներ, — համայնավարական եւ անկախ,--- բայց երկու ճակատներն ալ ճկուն են իրենց խաղին ու պայքարին մէջ:

Երեքշաբթի առաւօտ, համայնավարները պատասխանեցին «անկախ սէնտիքալիզմի» պաշտպաններուն, առանց ջղայնութեան, բայց սաստկացուցին իրենց յարձակողականը՝ երբ հարցը եկաւ նոր հրովարտակ-օրէնքներուն: Տըլոպէլ, համակիր ձախակողմեան հոսանքին, պահանջեց մերժել նոր հրովարտակ-օրէնքները եւ լիազօրութիւն տալ Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան վարչութեան՝ ձախողեցնելու համար Փօլ Ռէյնոյի ծրագիրը, ամէն գնով, եթէ հարկ ըլլայ՝ ընդհանուր գործադուլ յայտարարելով:

-— Բուէի՛ դնել, կը պոռան ամէն կողմէ:

Ժուհօ խոհեմութիւն համարեց միջամտել: Ըսաւ թէ համագումարը, ճիշդ է, դէմ է հրովարտակ-օրէնքներուն, բայց դեռ կանուխ է դատապարտել այդ օրէնքները:

Փարսալ (համայնավար - հողագործ) ցաւ յայտնեց որ պատգամաւորները չեն տեսներ բուն թշնամին,--- դուք ելեր էք կը պաշտպանէք անկախ սէնտիքալիզմը եւ կը դատապարտէք համայնավարները, բայց ինչո՞ւ չըսել որ անկախ սէնտիքալիզմի պաշտպանները, Տէլմաս, Պէլէն եւ ուրիշներ, սեղան կը նստին յետադիմականներու հետ: Ինչո՞ւ ուսուցիչներու սէնտիքան թոյլ կուտայ, որ Տորիօ բջիջներ կազմէ իրենց կազմակերպութենէն ներս:

Բեմ ելաւ Տէլմաս, ուսուցչական սէնտիքային քարտուղարը, (ազդեցիկ մտաւորական մը, որ, սկիզբները, մեծ դեր խաղաց՝ սէնտիքային ղեկը դէպի ձախ վարելու տեսակէտով, բայց վերջին անգամ պայքար բացաւ համայնավարներուն դէմ, ինք թէեւ համակիր համայնավարներուն, որոնք քաղաքական գործիք կ՚ուզէին դարձնել սէնտիքաները,--- կը խօսի պատկերներով): Նախ ըսաւ թէ թերի էր ժող. ճակատի հանգանակը, ահա թէ ինչո՛ւ Ֆրանսայի նաւը դարձաւ եկաւ զարնուեցաւ նոր հրովարտակ – օրէնքներու խութերուն: Այդ օրէնքները ողբերգական են եւ կատակերգական: Ֆրանսայի քաղքենի դասակարգը, 1936 Յունիսէն ի վեր, մէկ մարդ միայն կրցաւ հասցնել,--— Փօլ Ռէյնօն, խելացի եւ ճարտարախօս, որ գիտէ ճախրել օրուան դժուարութիւններու վրայ, «դիւղական փուանքարիզմի» իր հրովարտակներով: Չի բաւեր սակայն քննադատել Փօլ Ռէյնօն, պէտք է իր ծրագրին հակադրել իւկական ծրագիր մը: Ուսումնասիրել օտար երկիրներու տնտեսութիւնը: Ամէն բան գէշ չէ, որովհետեւ կը գործադրեն միահեծան երկիրները: Հակակշռել սակարանը, սանձել երկու դրամ՝ մէկը արտաքին, միւսը ներքին, հսկողութեան տակ առնել տնտեսութիւնը, ինչո՛ւ չէ, կը բաւէ որ ազատ մնայ մտածումը, յարգուին մարդկային էական ազատութիւնները: Այսուհանդերձ, պէտք է աշխատիլ որ Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը չհեռանայ ժող. ճակատէն, որքան ալ անդամատուած ըլլայ այս վերջինը: Զգո՛յշ ընդհ. գործադուլէն, որ կրնայ տապալել օրուան կառավարութիւնը: Աշխատիլ որ զօրանայ Համախմբումը: Արմատականները վերաքննեն իրենց ազատականութիւնը:

Տէլմաս դէմ արտայայտուեցաւ հակահամայնավարական խաչակրութեան,-- այդ կուսակցութիւնը ունի աշխատաւորներու հսկայ թիւ մը, բայց եւ դէմ է անոնց գնդացիրի քաղաքականութեան, ու կը մնայ պաշտպան՝ «կոյր-աղբիւրներու քաղաքականութեան», որ ցոյց կուտայ խաղաղութեան ճամբան, ինչպէս սէնտիքալիզմը՝ իր աւանդութիւններով:

—— oo – —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԹՐՈՅԻ տոմսակները նոր գիներով պիտի ծախուին 24 նոյեմբերէն սկսեալ: Հեծելանիւի վրայ դրուած նոր տուրքերը (25 ֆրանք) պիտի գանձուին յունուարէն սկսեալ: Լուցկիին վրայ տուրքի յաւելում չէ եղած:

ԻՏԱԼԵԽԱՆԳԼԻԱԿԱՆ դաշինքը գործադրութեան դրուեցաւ երէկուընէ սկսեալ:

ԱԼՊԷՐ ՍԱՐՕ, ներքին նախարար, այս երեկոյ կը մեկնի դէպի Գալիա, մասնակցելու Աթաթիւրքի յուղարկաւորութեան:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Փարիզի «Եղիպտացի» կոմիտէին Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 18 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի: Ընտրութիւն նոր կոմիտէի:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 20 Նոյ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ընկ. Հ. Խարեանի բնակարանը: Զեկոյց Շրջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Զեկոյց Շրջ. ժողովի: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Նէօվիլի «Երկաթ», Սէն Մորիսի «Յառաջ», Փոն տը Շէրիւի «Մուրատ», Լիոնի «Գայլ Վահան», «Աւիւծ Գեւօ» եւ «Մուսա Լեռ» խումբերու ներկայացուցիչները յառաջիկայ կիրակի օր, 20 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 1ին «Զարդարեան» դպրոցին մէջ, 181 Բուռ Լաֆայէթ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէի Ընդհ. Անդամական ժողովը 19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին: Կարեւոր օրակարգ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ անդամուհի Տիկին ՈՎՍԱՆՆԱ ՇԱՐԱՊԽԱՆԵԱՆի մահուան տխուր առթիւ, իր ամուսնոյն եւ զաւակներուն:

Նոյնպէս իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր ընկերուհիներուն՝ Տիկիններ Զարուհի Տողրամաճեանի եւ Անգինէի, իրենց եղբօր՝ Պ. ՄԻՐԶԱ ՖՈՒԼԵԱՆի զառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Ամերիկայէն ժառանգական խնդիրի մը համար կը փնտռուի Ակնայ Աշուշխա գիւղէն Պօղոս Աղատեան, հօր անուն Նշան, մօր անուն՝ Էվրօ: 1922ին մեկնած է Թուրքիայէն: Կը կարծուի թէ Ֆրանսա կը գտնուի: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել Պ. Ցարութիւն Ժամկոչեանի, 15 Rue Racine, Paris (6):

— Տիկին Հայկանուշ Ղազարեան կը փնտռէ իր մեծ մօր եղբօրորդիները՝ (Պիթլիսի Տապըրկրու թաղէն) Սիմօն, Խոսրով եւ Արմէն Վարդանեան: Կը կարծուի թէ կը գտնուին Ֆրէզնօ (Քալիֆօրնիա): Իրենց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Հայկանոյշ Ղազարեանի, 1 bis Villa Des Montes, Clamart (Seine), France:

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 18 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3889

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՆԿԱՏԻ ԱՌՆՈՒԱԾՆԵՐՆ» ՈՒ ԱՆՆԿԱՏ ԹՈՂՈՒԱԾՆԵՐԸ

Կը թուի թէ «Արեւ» բաւական մեծ յոյս էր կապած Բարեգործականի վերջին Ընդհ. Ժողովին :

— «Զէ՞ որ տարիներէ իվեր, եւ կրնանք ըսել Բարեգործականի գոյութենէն իվեր ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ (ընդգծումը մերն է: Վ. Ի.), ներկայ Ընդհ. Ժողովը պիտի կատարէր աշխատութիւններ մը, ըստ վերջին երկու Ընդհ. Ժողովներուն որոշումներուն եւ ըստ ամէն կողմէ՝ Միութեան մէջէն ու դուրսէն յայտնուած յօյսերուն ու փափաքներուն (Արեւ, 4 նոյեմբեր, 1938) :

Կը պարզուի, ուրեմն, որ «վերջին երկու Ընդհ. Ժողովներուն որոշումներէն» ինչպէս նաեւ «մէջէն ու դուրսէն յայտնուած» փափաքներէն յետոյ կ՚ակնկալուէր որ այս տարուան Ընդհ. Ժողովը «կատարէր աշխատութիւններ մը» :

Արդարացա՞ծ էայդ ակնկալութիւնը: Կամ՝ գոնէ որոշ չափով իրականացա՞ծ են այդ յօյսերը: Պատասխանը կու տան ռամկավար բոլոր թերթերը միաբերան :

— «Հարկ է ընդունիլ որ Նիւ - Եորքեան արագ բարեշրջումի ոգին դժուար եղած է հաշտեցնել Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդրոնին մէջ հաստատուած կարգ ու սարքին հետ, հետեւաբար, կաթիլ կաթիլ հոսելով, ժողովրդական ոգին պէտք էոր մաշեցնէ Բարեգործականի կեդրոնին մէջ ժայռի նման խարսխուած սակաւապետութեան աւանդութիւնը » :

Ի՞նչ կարելի էր սպասել, սակայն, «Ընդհ. Ժողովէ» մը, որ իր կազմով երբեք չէր տարբերեր իր նախորդներէն, եւ ուր համարուն ուրիշ մէկը չէր, բայց եթէ նոյնինքն... համարատուն:

Այսպէս, ըստ «Ապագայ»ի (15 Նոյ. 1938) խմբագրականին, այդ «Ընդհ. Ժողովին մասնակցած են քսանի չափ ժողովականներ: Առնաք եղած են Կեդր. Վարչութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի, եւ տեղական մասնաժողովի անդամներ: Ներկայ եղած է նաեւ Ամերիկայի Շրջանակին պատուիրակը: Երբ նկատի ունենանք որ այս վերջինը նոյն շրջանակին վարիչ-քարտուղարն է, այսինքն՝ պաշտօնեայ մը Բարեգործականի, կ՚ունենանք պատկերը համարատու Ընդհ. Ժողովի մը, որուն բոլոր մասնակցողները համարատու մարմնին անդամներն են » :

Այդ էպատճառը, անշուշտ, որ, համաձայն Բարեգործականի հրատարակած տեղեկատուութեան, «Տարեկան Տեղեկագիրը որ եւ է վիճաբանութեան եւ քննութեան նիւթ չէ տուեր » :

Ռամկավար մամուլին քննադատութիւններէն մէկ ուրիշը կը կազմէ այն իրողութիւնը, որ « Միութեան շուրջ իրական հետաքրքրութիւն մը գոյութիւն չունի»: — «Ի՞նչ է պատճառը այս տրխուր երեւոյթին», — կը հարցնէ «Ապագայ», — Բարեգործականի ղեկավարութի՞ւնն է որ չի կրնար իր շուրջ ստեղծել իրական հետաքրքրութիւն մը: Հայ ժողովո՞ւրդն է որ աննդարմանելի անտարբերութեան մը մէջ է» :

Առաջինը, անշուշտ: Վկայ այն լայն գործունէութիւնը, որուն լծուած է Հ. Կ. Խաչը: Կազմակերպութիւն մը որ ոչ մեծագումար նուիրատուութիւններ եւ ո՛չ ալ կտակներ է ստացած, չունի թրքաթներ ու հիմնադրամներ, բայց նաեւ չունի Բարեգործականի նման ... փրոթոքոլ, «դրամը իրաւունքի չափանիշ» չի նկատեր, «որոշ պաշտպանողականութիւն» չի դներ իր գործունէութեան ու կազմին մէջ, «չնորհքով մարդերու» նախասիրութիւնն ու խտրապահանջութիւնը չունի, եւ մանաւանդ՝ երբե՛ք մտահոգութիւնը չունի թէ « վարչական մեքենան ժողովրդականացնելու գաղափարին ետեւը դարանակալ կը սպասեն այն ձախորդութիւնները որոնց անխուսափելիօրէն ենթարկուած է դուռները եւ պատուհանները բաց թողուած շէնք մը», — ինչպէս կ՚ըսէ Բարեգործականը՝ իր մեքենագրուած տեղեկին մէջ...

Եւ վերջապէս, ռամկավար թերթերը կը պահանջեն որ «Բարեգործականի կեդրոնին մէջ հարստապաշտութեան տեղ արմատանայ սէրն ազգային իտէալին, ազգային նպատակին եւ գաղափարապաշտութեան», («Պայքար», 22 Նոյ. 1938) :

Իսկ «Ապագայ» անհրաժեշտ կը գտնէ որ Բարեգործականը «պարտք սեպէ ծառայել ամէն ինչի որ ազգային պատմութեան եւ մշակոյթին կը պատկանի, համախմբէ ու ջանայ իրենց բարգաւաճման բարձրագոյն աստիճանին հասցնել բոլոր ազգային արժէքները, ուշադիր ըլլալ նաեւ որ իր մատակարարած մեծ հաստատութիւնը քաոս մը չդառնայ» եւայլն :

Կասկած չկայ, որ այս բանաձեւուած պահանջները աւելի մանրամասն ձեւով տրուած են նաեւ Բարեգործականի Ընդհ. Ժողովին առջեւ: Զենք գիտեր թէ ի՛նչ չափով դոհացում տուած են անոնք: Բարեգործականը սովորութիւն չունի բացատրութիւններ տալու: Իր առենագրութիւնները կը մնան գաղտնի, ու կը բաւարարուի «տեղեկարերութիւն» մը մեքենագրելով ... :

Ռամկավար թերթերու արտայայտութիւններէն կը պարզուի, սակայն, որ Ընդհ. Ժողովը «նկատի առած է Լիբանանի եւ Սուրիոյ գաղութին տնտեսական եւ կրթական պէտքերը եւ քանդուած աւաններու շինութեան գործը » :

« Նկատի առած է՛»: Ի՞նչ կը նշանակէ այս բացատրութիւնը : Որոշո՞ւմ է: «Անհրաժեշտ հոգածութի՞ւն», ինչպէս կ՚ըսէ «Պայքար»: Եւ՝ ի՛նչ սահմաններով, ի՛նչ նախագիծով, — ոչի՛նչ կ՚ըսուի նաեւ այս մասին: Այդ «հոգածութեան» արդիւնքներէն մին է, կ՚երեւի, «Դպրոցասիրաց»ը Պէյրութ փոխադրելու որոշումը, վարը ըսելու համար թէ «նկատի առինք Լիբանանի կրթական պէտքը» :

Դպրոցներու պահա՞նջը գաղութներու մէջ, ուսանողներ պահելու անհրաժեշտութի՞ւնը, եւ անհրաժեշտութիւնը նաեւ «ծառայելու ամէն ինչի որ ազգային պատմութեան կը պատկանի, գանոնք

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԵԹԷ ԹՈՒՐՔԻԱ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԿՐԷ, ՌՈՒՍԻԱ...»

— oo —

Աթաթիւրքի յուղարկաւորութեան մասնակցելու համար, Մոսկուայի կառավարութիւնը էնկիւրի ղրկեց Փոթէմքինը, որ տաքին փոխ - գործավար, որու կ՚ընկերանան զինուորական ու քաղաքական բարձրաստիճան դէմքեր: Լոնտոնի թերթերը կը կարծեն թէ Փոթէմքինի այս ճամբորդութիւնը առիթ մը պիտի ըլլայ թարմացնելու ռուսեւթրքական դաշինքը, — այդ նպատակով Փոթէմքին տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Ըսմէթ Ինէօնիւի հետ: Այս կարծիքը կը զօրանայ այն տրամադրութեամբ, որ տեսնուեցաւ Մոլոթովի ճառին մէջ, երբ Խորհ. Միութեան վարչապետը, Մոսկուայի Խորհուրդին վերջին մէկ նիստին մէջ, յայտարարեց որ, եթէ Թուրքերը յարձակում կրեն, Խորհ. Միութիւնը պիտի գիտնայ յարգել իր պարտաւորութիւնները :

Վերջապէս պէտք չէ մոռնալ, որ Թուրքիոյ մէջ Ըսմէթ Ինէօնիւ ճանչցուած է իբրեւ պաշտպան ռուսեւթրքական բարեկամութեան :

Ֆրանսա կը մերժէ գաղթավայր տալ

— oo —

Վերջերս զրոյց կը հրջէր Փարիզի մէջ թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը խորհրդակցութիւն կը կատարէ նախկին գերմանական գաղթավայրերը վերադարձնելու մասին: Երեսփ. Ժողովի գաղթային յանձնաժողովին կողմէ Թէթէնժէ ներկայացաւ վարչապետ Տալատիէի, լուսաբանութիւն խնդրելու եւ կառավարութեան տեսակէտները իմանալու համար գաղթավայրերու ապագայի մասին: Այս տեսակցութենէն վերջ, վարչապետը մամուլին տուաւ յայտարարութիւն մը, այն բովանդակութեամբ թէ Ֆրանսա երբեք տրամադիր չէ գաղթավայր վերադարձնելու, մնաց որ այդ մասին առաջարկ ալ եղած չէ: Յետոյ կը հերքէ այն զրոյցները թէ, յառաջիկային, անգլեւֆրանսական խօսակցութեանց ընթացքին քննութեան պիտի առնուի գաղթավայրերու հարցը :

*** Այսօր, կէսօրէ վերջ, նախարարական խորհուրդը նիստի հրաւիրուած է, քննելու համար միջազգային կացութիւնը եւ ճշդելու համար Ֆրանսայի դիրքը նախ քան այցելութիւնը Չէմպըրլէնի եւ լորտ Հըլիֆաքսի:

Անգլիա եւս կը մերժէ գաղթավայր տալ

— oo —

Չորեքշաբթի, բրիտանական խորհրդարանին մէջ Չէմպըրլէն եւ գաղթային նախարարը յայտարարեցին թէ որ եւ է առաջարկ կամ բանակցութիւն չէ կատարուած Անգլիոյ ստացած գաղթավայրերը վերադարձնելու մասին, թէ բրիտանական կառավարութիւնը տրամադիր չէ երբեք նման առաջարկ մը նկատի առնելու : Սըր Ճոն Սայմըն, այս առթիւ, կարդաց Չէմպըրլէնի մէկ հեռագիրը, ուղղուած՝ Թանկանիքայի կառավարիչին, հաստատելու համար կառավարութեան տեսակէտները գաղթավայրերու ապագայի մասին:

Միւս կողմէ, «Տէյլի Մէյլ» կը հրատարակէր Փիրովի ծրագիրը, որ կը տրամադրէ կազմել մարմին մը, մեծ պետութեանց ներկայացուցիչներէն բաղկացած, որու պաշտօնը պիտի ըլլար վերաբաշխում մը կատարել նախանիւթերու :

*** Բրիտանական դահլիճը որոշեց պարտադիր արձանագրութեան ենթարկել զինուորացուները, ինչ որ քայլ մըն է դէպի զինուորական պարտադիր ծառայութիւն :

Ժուհօ կը դատապարտէ հրովարտակ-օրէնքները եւ կը սպառնայ

— oo —

Հրովարտակ - օրէնքներու դէմ ընդդիմութիւնը կը զօրանայ հետզհետէ: Երկաթուղիներու աշխատաւորութեան մերժողական բանաձեւէն վերջ, նախկին ռազմիկներու Միութիւնն ալ կը յայտարարէ թէ չի կրնար ընդունիլ վերջին հրովարտակ - օրէնքներու պարտադրած զոհողութիւնները :

Բայց ահա Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան համագումարին մէջ, չորեքշաբթի առաւօտ, Ժուհօ նոր ճառով մը բացարձակ կերպով յայտարարեց հրովարտակ - օրէնքներուն դէմ :

— Ի՞նչ քաղաքականութիւն էայս՝ երկիրը վերականգնելու խոստումի մը տակ: Փօլ Ռէյնոյի ծրագրին իմաստն այս է միայն. «Հարստացէ՛ք, դրամատէրներ, եւ թո՛ղ աշխատաւոր դասակարգը իյնի թշուառութեան մէջ»: Աշխատանքի շաբաթական ժամերը կ՚աւելցնեն, որպէսզի աճի արտադրութիւնը, առանց նկատի առնելու որ նոր տուրքերու բեռան տակ՝ պիտի նուազի զանգուածներու սպառողական կարողութիւնը: Ու չմոռնալ, ապրուստը սղելով, պիտի տեսնենք որ անգլիական ոսկին պիտի բարձրանայ մինչեւ 200 ֆրանք: Սէնտիքաները անդամները պատրաստ են իրենց բաժինը բերելու երկրին պահանջած զոհողութեան մէջ, բայց չեն

(Շարունակութիւնը Երկրորդ Էջ)

իրենց բարգաւաճման բարձրագոյն աստիճանին հասցնելու համար » :

Ասո՛նք կը կազմեն օրուան հրամայականը: Ու ասո՛նց վրայ պէտք է կեդրոնանայ, մեր կարծիքով, ռամկավար մամուլին միահամուռ պահանջը :

Վ. Ի.

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԴԱՐՁԵԱԼ ԻՐ ՇԷՆՔԻՆ ՄԷՋ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

— oo —

« Հայրենիք » շէնքի ներքնայարկն ու առաջին յարկը, ուր տեղաւորուած են մեր տպարանն ու գրասենեակները, մինչեւ հիմնական նորոգութեան մը ենթարկուիլը, առժամաբար դրուած են նորէն գործածելի վիճակի մը մէջ: Այժմ «Հայրենիք»ներու խմբագրութիւնն ու վարչութիւնը, ինչպէս եւ Կ. Կոմիտէի քարտուղարութիւնը ուրիշ տեղ վարձուած սենեակներէն փոխադրուած են կրկին «Հայրենիք»ի շէնքը եւ մեր երեք թերթերն ալ կանոնաւոր կերպով կրկին կը տպուին «Հայրենիք»ի տպարանին մէջ :

Ի պատասխան զանազան կողմերէ եկած հարցումներուն, պէտք կը զգանք հաղորդելու մեր աշխատակիցներուն եւ ընթերցողներուն, որ «Հայրենիք»ի հրդեհի ժամանակ վնասուած չեն ոչ ամսագրի եւ ոչ ալ օրաթերթի կամ շաբաթաթերթի ձեռագիրները:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի

Նպաստ աշխատաւոր եւ բազմանդամ ընտանիքներու

— oo —

Աշխատաւոր եւ բազմանդամ ընտանիքներու տրուելիք նպաստներուն մասին, հրովարտակ - օրէնքէն կը քաղենք հետեւեալ լուսաբանութիւնները .—

Մէկ զաւակի տէր ընտանիք մը պիտի ստանայ նպաստ «միջին ամսական»ի վրայ հինգ առ հարիւր համեմատութեամբ, երկու զաւակի տէր ընտանիք մը՝ 10 առ հարիւր համեմատութեամբ, երեք զաւակի տէր ընտանիք մը՝ 15 առ հարիւր համեմատութեամբ, չորս զաւակի տէր ընտանիք մը՝ 30 առ հարիւր համեմատութեամբ, այնուհետեւ իւրաքանչիւր զաւկի համար՝ 15 առ հարիւր յաւելումով :

« Միջին ամսականը» այն գումարն է, որ պիտի ճշդուի իւրաքանչիւր նահանգի մէջ, ամէն տարի Հոկտեմբերին, նահանգապետին կողմէ, հաշուի առնելով այն ամսական աշխատավարձը, զոր կը սահմանեն աշխատանքի հաւաքական պայմանագրութիւնները այր մարդոց համար :

Ասկէ զատ մասնաւոր նպաստ մը պիտի տրուի մօր, որ աշխատավարձ չի ստանար եւ տնական գործերով միայն կը զբաղի :

Ծնողները քաջալերելու նպատակով տրուած այս կարգի նպաստէ կը զրկուին այն ընտանիքները, որոնք մէկ հատիկ զաւակ մը ունին, երբ արդէն հինգ տարեկան դարձած է բայց եղբայր կամ քոյր չունի :

«Իտալիա վաղը դարձեալ պիտի յիշէ Թուրքերու ճերմութիւնը»

— oo —

Գրեցինք թէ իտալական կառավարութիւնը 2000 ընտանիք փոխադրեց Լիպիա, — նախկին Պէնկազին ու Տրիպոլիսը: Պոլսոյ «Սոն Փոսթա»ին մէջ՝ Մուհիտտին Պիրկէն, խօսելով այս շարժումին մասին, կը գրէ .—

Թողլով մայր հայրենիքի նուաղ բարեբեր հողը, այդ մարդիկը (մօտ 20,000 հոգի) կը գաղթեն նոր եւ ընդարձակ, անջրդի եւ տաք հայրենիքը, որ մարդէ, կենդանիէ եւ բուսականութենէ աւելի՝ ծածկուած է աւազակոյտով:

Լիբիոյ եզերքը, ինքնաշարժի ճամբուն վրայ երկար պտոյտ մը կատարած ժամանակ, Մուսոլինի ըսած էր վերջերս թէ այդ ծովեզերքը կ՚ուզէ դարձնել Իտալիոյ չորրորդ ծովեզերքը: Ֆաշական խորհուրդը ահա պաշտօնապէս Լիբիան կը հռչակէ Իտալիոյ չորրորդ ծովեզերքը: Բայց միայն ծովեզերքը, հողի եւ ճամբու երիզ մը: Ներքնամասը դարերով պիտի շարունակէ մնալ աւազի, արեւի եւ փոթորիկի երկիրը :

Անապատը եւ Միջերկրականի եզերքը իրարմէ բաժնող իտալական չորրորդ ծովեզերքը՝ բարի վայելում ներկայ տէրերուն: Տրիպոլիսը եւ Պենկազին կորսնցնելով՝ Թրքական պատմութիւնը բան մը կորսնցուցած չըլլար: Բայց ստոյգ է որ մենք հոն թողուցինք մեծ յիշատակներ, որոնք կը ցուցնեն Թրքական հերոսութեան բարձրութիւնը: Իտալիոյ աշխարհակալական գրականութիւնը ճանչցաւ եւ արձանագրեց այդ հերոսութիւնները: Վաղն ալ աւելի լաւ պիտի յիշէ եւ շատ պիտի գրէ: Երէկուան դէպքերուն համար մասնաւոր քէն չենք զգար այսօրուան Իտալացիներուն դէմ: Միայն իրաւամբ կ՚արձանագրենք հետեւեալը .— Իտալական չորրորդ ծովեզերքը, 28 տարի առաջ, ազգային հերոսութեան թատրը հանդիսացաւ ներկայ Թուրքիոյ :

Նոր վարչաձե՞ւ Լիբանանի մէջ

— oo —

Դամասկոսի «Էլիֆ Պա» թերթին տեղեկութեանց համաձայն, Լիբանանի վարչաձեւը կարեւոր փոփոխութեանց պիտի ենթարկուի նոր մարզպանին ժամանումէն վերջ: Ֆրանսական կառավարութիւնը պաշտօն տուած է նոր մարզպանին գործադրել նոր սթաթիւ մը Լիբանանի մէջ, որու համաձայն, եթէ Լիբանանեան երեսփոխաններ ուզեն՝ կրնան Հանրապետութեան նախագահ ընտրել Ֆրանսացի մը: Նոր սթաթիւն Լիբանանը պիտի օժտէ կառավարական շատ պարզ կազմով մը, որպէսզի ծախքերը նուազին:

«Էլիֆ Պա» կը գրէ նաեւ թէ Լիբանանի վերջին նախարարական տագնապը պատճառ եղաւ որ որոշուի երեսփոխանական ժողովին լուծումը: Այդ որոշումը հաղորդուած էր Փարիզ, նոր մարզպանին: Այս վերջինը, սակայն, տեղեկացուցած ըլլալով որ մինչեւ իր հասնիլը գոյավիճակը պահուի, չէր գործադրուած երեսփ. ժողովի լուծման որոշումը :

ԷՋՄԻԱԾՆԻ «ԼԻԿՎԻԴԱՑԻԱ»Ն...

Անկախ ամէն բանէ, Էջմիածնի Գեւորգեան Խորհուրդին ծանօթ նամակը կը բաւէր հաստատելու թէ իրապէս չարհուրելի ողբերգութիւն մը տեղի ունեցած է Մայր Աթոռին շուրջ: Որովհետեւ, տեսնուած չէ որ հոգեւոր մարմին մը գոնէ չյիշէ թէ ե՞րբ եւ ո՞ւր թաղուեցաւ իր պետը, «Ամենայն Հայոց Հայրապետ»ը:

Եւ սակայն, ունինք դաս մը որ Թովմաս Առաքեալի նախանձախնդրութեամբ չուզեր հաւատալ, ոեւէ բանի մինչեւ որ չշօշափէ ձեռքով, ականջով կամ աչքով:— Քանի որ պաշտօնապէս չծանուցուեցաւ Կաթողիկոսին սպանութիւնը, ուրեմն սուտ են բոլոր ըսուածները...:

Ի զուր կը փորձես հասկցնել թէ այս տրամաբանութիւնը եթէ ճիշդ է ազատական երկիրներու համար, «գրօշ» չարժեր կարմիր գիծէն անդին, ուր ոչ թէ մէկ, հարիւրաւոր անձեր կը գնդակահարեն փառաւորապէս առանց բառ մը անգամ գրելու կամ գրել տալու: Օրինակ՝ աշխարհ գիտէ թէ հայ գրողներու եւ գործիչներու ամբողջ լեգէոն մը անհետացաւ յանկարծ: Արդ, Երեւանի թերթերուն մէջ տող մը լուր հրատարակուեցա՞ւ այս մասին:

Կը նշանակէ թէ բոլշեւիկներու բալի սովորութիւնն է մութին հնձել եւ մութին ալ թաղել:

Տարբեր չէր կրնար ըլլալ նաեւ Էջմիածնի պարագան: Որովհետեւ, եթէ սպանուողը մեզի համար «Ամենայն Հայոց Հայրապետ» է, անոնց աչքին արդէն «Խորէն» մըն է, հաւասար՝ հազարաւոր Խորէններուն, եթէ ոչ աւելի վար՝ իբրեւ «սեւագլուխ»...:

Հարկ էր որ խօսէր ինքը Երեւանը, որպէսզի ամէնէն թերահաւատները կամ միամիտներն անգամ համոզուին թէ իրապէս գլխատուած է պատմական Աթոռը:

«Խ. Հայաստան»ն է որ թարգմանաբար կը կատարէ այդ պաշտօնը, յօդուածի մը մէջ սպրդեցնելով քանի մը տողեր որոնք բաւական են ցոլացնելու ամբողջ ողբերգութիւնը: Այսպէս, երկար յօդուածի մը մէջ շեշտելէ յետոյ թէ Թրոցկիական, պուխարինական, դաշնակցական գործակալները եւ հոգեւորականութիւնը սերտ «գործակցութիւն» մը հաստատած են, Հայաստանի պաշտօնաթերթը գիտել կուտայ.

«Այս հանգամանքն արդէն ապացուցուած է Գորկու մարզում մերկացուած կղերականների շայկայի դատավարութեամբ, Սվիրլովի եւ արեւելեան Սիպիրի մարզերում յայտնաբերուած ընդյատակեայ վանքերի, ինչպէս եւ վրաստանի ու Հայաստանի առանձին շրջաններում (ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ, Կալինինօ, Երեւան), ԼԻԿՎԻԴԱՑԻԱՅԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ հակայեղափոխական դաշնակցական խմբակների թշնամական գործողութիւնների մի ամբողջ շարք փաստերով (Խ. Հայաստան, 3 Օգոստոս 1938):

Քակեցէք կոճակները այս կարմիր մահաշապիկին, եւ տակը ի մէջ այլոց պիտի տեսնէք յօշոտուած մարմինը սարսափահար Խորէն Ա. Կաթողիկոսին:

«Ի մէջ այլոց» կ'ըսենք, որովհետեւ, ինչպէս ամէն բան, մահագրութիւնն ալ ապազգայնացած է խորհրդային աշխարհին մէջ: Զատել հայ «դաւաճան»ներն ու մահապարտները, արդէն իսկ ազգայնամոլութիւն է: Հարկ է մէկ տոպրակի մէջ թխմել բոլորը, ըսկսեալ Ռուսէն մինչեւ Լեռնականը, Թաթարէն մինչեւ Հայը:

Իսկ մենք որ ազգայնական ենք, նետենք Գորկիները, Սվիրլովները, Վըրաստանները եւն., եւ պահենք միայն «Հայաստանի առանձին շրջանները» և մանաւանդ «Վաղարշապատ»ը:

Ի՞նչ կայ հոն, համաձայն խորհրդային պաշտօնաթերթին:

1. «Հոգեւորական հակայեղափոխական դաշնակցական խմբակների թշնամական գործողութիւններ», որոնք ապացուցուած են «մի ամբողջ շարք փաստերով»:

2. «ԼԻԿՎԻԴԱՑԻԱ» (հաշուեյարդար):

Իսկ եթէ ուզէինք թարգմանել վասն «անգիտաց», պիտի ըսէինք.

1. Հոգեւորական խմբակներ վաղարշապատի մէջ դաւած են բոլշեւիկեան վարչաձեւին դէմ, ինչպէս հաստատած է կառավարութիւնը, դէզ մը փաստ ձեռք ձգելով:

2. ՄԱՔՐԱԾ Է ԲՈԼՈՐԸ, մեծերը անդակահարելով տեղն ու տեղը, փոքրերն ալ քշելով դէպի Սիպիր կամ այլուր:

Քմածին մեկնութիւն մը չէ որ կ'ընենք: Գործողութիւն մը երբ կ'ըլլայ «թշնամական», «հակայեղափոխական» եւ «դաշնակցական», արդէն իսկ հայրենադաւութիւն է, այն ալ խորհրդային կարգութեամբ: Մանաւանդ երբ կը կատարուի «խմբակների» միջոցաւ, այսինքն հաւաքական բնոյթ կը կրէ: Արդ, կարմիր օրինագիրքը մահապատիժ կը տրամադրէ այս տեսակ արարքներու համար:

Արդէն, լիկվիդացիա բառը ինքնին մահ կը նշանակէ պոլշեւիկեան բառարանին մէջ: Որովհետեւ ամէնէն ազատական երկիրներու մէջ անգամ, երբ յանցանք մը «հաշուեյարդար»ի կ'ենթարկեն, առնուազն կը բանտարկեն կամ կը վտարեն յանցաւորները: Իսկ երբ խնդիրը կը վերաբերի խորհրդային Ռուսիոյ, ալ կրնաք երեւակայել թէ որքան մահասարսուռ կը դառնայ այդ բացատրութիւնը:

Կը մնայ վերջին հարցում մը: Վաղարշապատը Էջմիածի՞նն է: Կը կարծենք թէ հարցումն անգամ աններելի է: Որովհետեւ— ինչպէս գիտել կուտայ «Հայրենիք»ի աշխատակիցը— Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը դեռ տարիներ առաջ փոխեց «Էջմիածնի գաւառ» անունը եւ դարձուց «Վաղարշապատի շրջան»:

Մնաց որ, ի՞նչ հարկ այս ապացուցումին, երբ բոլորին յայտնի է թէ ամբողջ Հայաստանի մէջ միայն Էջմիածինն է որ ունէր «հոգեւորական խմբակ»:

Եւ որովհետեւ «Խ. Հայաստան»ը նոյն յօդուածին մէջ կը յիշեցնէ թէ «լիկվիդացիա»ն կատարուած է չորս — հինգ ամիս առաջ», այլեւս կասկած չի մնար թէ խնդիրը կը վերաբերի Կաթողիկոսին սպանութեան, որ արդարեւ տեղի ունեցաւ Ապրիլի ըսկիզբը, ճիշդ չորս ամիս առաջ Օգոստոս 3էն (յօդուածին թուականը):

Անոնք որ անդադար «փա՛ստ, փաստ» կը պոռան, թող քիչ մը որոճան սա խժալուր «լիկվիդացիա»յի վրայ եւ այն ատեն կը հասկնան թէ «բանը ինչումն է»...:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ԱԶԴԱԿ»Ի)

ՅՈԲԵԼԵԱՐ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Հայ բժշկական պատմութեան հանդէպ զանցառութիւն մը գործած համարուիմ, եթէ չյայտնեմ, թէ 1938 տարին, որ վերջակէտին մօտ է, իր բազմազան ու բազմաթիւ Յոբելեաններու շարքին, ունի զոյգ մը Հայ Բժշկական Յոբելեան, զորս թուղթի վրայ միայն նշանակելու եմ ստիպուած, յարգելու համար Յոբելեարներուն համեստութիւնը, որ կ'ընդվզի հրապարակային հանդիսութեան դէմ:

Բաւականանանք ուրեմն անոնց անունը եւ գործունէութիւնը հայ տուներուն յանձնելով, չէ՞ որ՝ «Գիրը ոտք ունի կը քալէ, աշխարհէ աշխարհ կ'երթայ», ըսած է անմահն Խրիմեան Հայրիկ:

×

Հայ բժշկական երկու Յոբելեան, ըսի, այո՛, որոնց մին լրացաւ 21 Յունուար 1938ին եւ միւսը պիտի բոլորի Դեկտեմբեր 2ին:

Յոբելեաններու տէրերն են, նախ՝ ՏՈՔԹ. ՊՕՂՈՍ ՔՕԼՕԼԵԱՆ 40 տարիէ ի վեր գործող յայտնի փարիզեան բըժիշկը, երկրորդը՝ ՏՈՔԹ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԽԱՆՃԵԱՆ՝ նոյնպէս փարիզեան ծանօթ բժիշկը՝ իր կիսադարեան ասպարէզին մէջ՝ դեռ երիտասարդ ու գործունեայ:

Երկուքն ալ հայ բժշկական դասին յոյժ պատուաբեր անդամներէն, իրենց արուեստին ճարտար ու խղճամիտ կիրարկութեամբը ո՛չ միայն մեր ազգին մէջ ունին մեծ համբաւ, այլ եւ՝ օտար կարեւոր շրջանակներու մէջ:

Տոքթ. Կ. Խանճեան՝ բժշկական ուսանողութեանս ընկերակիցներէս էր, երբ ես շրջանաւարտ ըլլալու մօտ էի 1883—1884 թուին:

Տոքթ. Պ. Քօլօլեանը ճանչցած եմ ողբացեալ Ռէթէոս Պէրպէրեանի վարժարանին բարձրագոյն կարգին մէջ, երբ ես՝ արդէն իսկ բժիշկ՝ առողջապահութեան եւ մարդակազմութեան դասեր կ'աւանդէի հոն 1887—1888 տարիներուն:

Երկուքին հետ ալ արուեստակցական անկեղծ սիրոյ անյեղլի զգացումներով բարեկամ եղած եմ ցարդ եւ ճշմարիտ գնահատող մը իրենց գործունէութեան, ուստի կը սիրեմ քանի մը համառօտագիծ տողեր նուիրել իրենց այսօր:

×

Քօլօլեան՝ Ռ. Պէրպէրեանի շատ սիրուած ու յառաջադէմ մէկ աշակերտն էր, իր կարգերուն միշտ առաջինը հանդիսացած: Ամէն անգամ որ, դասիս կը սկսէի, կը գիտէի որ բամբներուս կը հետեւէր նա մեծ հետաքըրքրութեամբ. եւ դասարանէն դուրս ելած պահուս, քովս կուգար եւ կ'ուղղէր ինձ զանազան հարցումներ որոնց սիրով գոհացում տալովս, կը նախազգայի, թէ բժշկական արուեստին համար կանխակալ սէր մը ու փափաք մը կը տածէր նա իր պատանեկական հասակին մէջ: Շատ ուշիմ էր, կը համակրէի իր հարցասիրութիւններուն, եւ պատահեցաւ՝ որ Սկիւտարի Սելամիէ թաղին մուխթարը եղող Մոսկոֆցի Մատթոս անունն անձը յանկարծամահ ըլլար:

Ասոր ազգականները ուզեցին՝ որ ես դիակը հականեխեմ, որպէսզի քանի մը օր պահուէր այն անվթար, մինչեւ որ եղբայրը հասնէր Ալէմտաղէն, (երկու եւ կէս ժամ հեռու գիւղ մը Սկիւտարէն):

Թաղին մէջ անմիջապէս լուր տարածուեցաւ թէ դիազննութիւն պիտի կատարէի, եւ ահա պատանին Քօլօլեան, դեռ աշակերտ, խնդրեց ինծմէ ներկայ ըլլալ կատարելի գործողութեան:

Թոյլատրեցի, պայմանաւ սակայն, գի եթէ տեսարանը իր վրայ դէշ ազդէր, իսկոյն պիտի հեռանար գիս չխանգարելու համար:

Համակերպեցաւ եւ որոշուած ժամուն եկաւ քովս, Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մեռելապահ սրահը եւ անվեհեր քաջութեամբ ո՛չ միայն ուշի ուշով դիտեց ըրածներս, այլ եւ՝ իբրեւ վարժ բժշկական ուսանող օգնական իսկ ինծ եղաւ, մինչ օգնելու համար հոն քովս հրաւիրուած բժիշկ տոքթ. Գասպարեանը քիթն ու բերանը թաշկինակովը ծածկած՝ պարզ դիտող կը կենար, վախնալով որ մի՛ զուցէ մեռեալին դիակէն ապականահար բաներ մը օդին մէջ թռչէին ու փոխանցուէին իր մարմինը...

Քօլօլեան աշակերտէն ես շատ գոհ մնացի եւ յաջորդ օրը գացի իր գովքն ընել ուսուցչապետ Ռ. Պէրպէրեանին, որ հպարտ եղաւ իր ձեռնասուն սանի մասին ինծմէ լսածներուն առթիւ:

Քանի մը շաբաթներ յետոյ Քօլօլեան իր բարեմոյն հօրը հետ տունս եկաւ, մնաք բարով ինծ ըսելու, յայտնելով՝ թէ կը մեկնէր դէպի Փարիզ բժշկութիւն ուսանելու:

Ուրախ եղայ եւ յանձնարարականներ իսկ տուի իրեն իմ փարիզաբնակ բարեկամ բժիշկներու ուղղուած:

Եւ այսօր տեսնելով զինքը բժշկական ասպարէզին լաւ դիրքերուն վրայ, ես ի բոլոր սրտէ հրճուելով կը հրճուիմ, մանաւանդ որ՝ նա չեղաւ ուրիշներու պէս՝ սոսկ արհեստաւոր-բըժիշկ, այլ եւ՝ հոգեւին նուիրուած մը ազգին:

Հաստատեց Փարիզի Հայ Բժշկական Միութիւնը, Հայ Կարմիր Խաչը, եկեղեցւոյ բուժարանը, ուր տարիներէ ի վեր բիւր հիւանդներ կը դարմանուէին իր հեղինակաւոր հսկողութեամբ եւ անձնուէր հայ բժիշկներու ճարտար դարմանադրութեամբ:

Բաց աստի՝ Տոքթ. Քօլօլեան եղաւ եւ գրող-բժիշկ, եւ շա՛տ կանուխէն սկսաւ նա առողջապահական բնոյթ յօդուածներով երեւնալ Կ. Պոլսոյ «Հայրենիք» օրաթերթին մէջ եւ յետոյ լոյս ընծայեց «Սալոնի բժիշկ» անուն այն գեղեցիկ հատորը, զոր դեռ այսօր նորութիւն կարելի է համարել եւ պճնազարդութիւնը հայ բժշկական տպագիր մատենադարանին:

Ուսանողութեան իսկ շրջանէն, նախասիրած ճիւղն եղաւ, ջղային հիւանդութիւնները, եւ կրցաւ փայլուն քննութիւններով interne des Asiles du département de la Seine անուանուիլ եւ ըստ այնմ իր աւարտական ճառը պատրաստել ու ներկայացնել գայն բժշկական համալսարանի քննչական մարմնին՝ 21 Յունուար 1898ին, նիւթ ունենալով Les alcooliques persécutés (ալքոլամոլ մոլագարները), որ արժանացաւ մեծ գովութեան:

Քօլօլեան մտային հիւանդութիւններու քաջ մասնագէտ մը եղաւ եւ այդ առթիւ գրեց լուրջ հատոր մըն ալ որ Académie de Médecineի «Baillanger» մըրցանակով պսակուեցաւ:

Քօլօլեան կը գրէ միշտ թէ հայերէն եւ թէ ֆրանսերէն եւ Փարիզեան յայտնի թերթերուն մէջ շատ անգամ կ'երեւի իր գիտական խնամուած յօդուածներով, վկայ՝ Figaro, La Seience pour tous եւ Je sais tous եւայլ պարբերական հանդէսները:

Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեանց ժիր ու գործունեայ նախագահն է միշտ, իրեն աջակից ունենալով իմ սիրելագոյն բարեկամս Տոքթ. Կ. Խանճեան:

×

Յիսուն եւ աւելի տարիներու անայլայլ բարեկամութիւն մը կը կապէ զիս Տոքթ. Կ. Խանճեանի, ես ճանչցայ զինքը Փարիզի մէջ՝ երբ տակաւին ուսանող՝ մօտ էի վկայականս առնելու:

Առաջին օրէն իսկ իրարու հետ եղանք իբրեւ եղբայր. ինքը ուսումնասէր, ժիր ու համակրելի նա ինծմէ չորս տարի յետոյ վկայուեցաւ բժիշկ, գրելով աւարտական գեղեցիկ ճառ մը՝ որուն նիւթն էր «Contribution à l'Etude du pneumothorax artificiel», թոքային հիւծախտի նորագոյն դարմանում, որ այսօր սովորական եղած է ու հրաշքներ կը գործէ, փրկելով շատ հիւծախտաւորներ:

1888 Դեկտեմբեր 2ին էր որ բժիշկ կը հռչակուէր եւ իսկոյն կ'երթար հաստատուիլ Փարիզէն քիչ հեռու քաղաքի մը մէջ, ուր շուտով սկսաւ դառնալ մեծ յաջողութիւն:

Երկուքերեք տարի Ֆրանսայի մէջ գործելէ յետոյ, ծնողքին ստիպումին հըրնազանդելով, կը մեկնի Ֆրանսայէն ու կ'երթայ գործել իր ծննդավայրին մէջ՝ Անդրիանուպոլիս, որ Տոքթէօր Գէյրան Մելքոնեան եւ Քիաթիպեան մեծանուն բժիշկներու հայրենիքը եղած է:

Հոս Տոքթ. Կ. Խանճեան մեծ համբաւ կ'ունենայ, քաղաքին ականաւոր բժիշկը կը ճանչցուի, ծննդաբերութեան եւ վիրաբուժական ճիւղերուն մէջ քաջարուեստ կը գործէ եւ բաւական տարի հոն այսպէս աշխատելէ յետոյ, կը ստիպուի դարձեալ տեղափոխուիլ, կը թողու Էտիրնէն (Անդրիանուպոլիս) եւ կուգայ հաստատուիլ Բերա, Կ. Պոլիս:

Ուրախ եղայ ես իմ նախկին ընկերս ինծ մօտ վերագտնելով, եղանք իրարու գործակից եւ կապուեցանք արուեստակցական փոխադարձ սիրով, որ կը տեւէ մինչեւ այսօր:

Կ. Պոլսոյ մէջ Տոքթ. Խանճեան շուտով ունեցաւ իր ճարտարութեան եւ անձնուէր բժիշկի լաւ անունը, ընտրուեցաւ անգամ կայսերական բժշկական ընկերութեան, որուն քանի մը ժողովները իր բժշկական կարեւոր հաղորդագրութիւններովը շահեկան ընծայեց, եւ վերջ ի վերջոյ ընտրուեցաւ անոր նախագահ:

Բայց... բայց... նշանակուած է եղեր, որ ինծ պէս, նա ալ թողուր խապառ Կ. Պոլիսը եւ գար հաստատուիլ Փարիզ, ուր ինծ կը թուի թէ ուսանողութեանս ընկերն ունիմ եւ իրեն հետ կ'ապրիմ անցեալ օրերու մէջ, չէ՞ որ ըսած է Մեծն Տարվին, «Lorsqu'on vieillit les idées se tournent plutot vers le passé que vers le présent».

Տոքթ. Կ. Խանճեան Փարիզի մէջ ունի լաւ համբաւ, ազգային եւ օտար շրջանակներ մեծապէս կը յարգեն զինքը: Միշտ հետեւող գիտական նորութիւններու կը պատրաստէ շատ անգամ ընտիր հաղորդագրութիւններ, զորս կը կարդայ Հայ Բժշկական Միութեանց ժողովներուն:

Նախկին շրջանաւարտ աշակերտներէն Վենետիկի Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանին, ինքը փայլեցաւ նաեւ Սէվրի Մուրատեան լիցէոնին մէջ իր Առողջապահական դերընկեր դասախօսութիւններով:

Փոխ - նախագահը Հայ Բժշկական Միութեան, նախագահ է նաեւ Մուրատեան վարժարանի նախկին աշակերտաց Միութեանց եւ ունի խիստ արդիւնաւոր գործունէութիւն:

Որչափ քաղցր է ինծ այսօր հրապարակաւ ուղղել իմ ամենաջերմ շնորհաւորութիւններս իմ այս երկու պատուական բարեկամներուս, իրենց Յոբելինական շրջաններուն առթիւ, եւ մաղթել աղամանդեայ յոբելեաններ:

ՏՕՔԹ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

«Խորհ. Հայաստան» (30 հոկտ.) կը հրատարակէ մարմնակրթական գործերու կոմիտէի նախագահ Գ. Մարտիրոսեանի յօդուածը, որմէ կը քաղենք.—

Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունին մարզախաղի 20 Միութիւններ (ուսանողական, բանուորական, հողագործական): Այս Միութեանց կ'անդամակցին մօտ 26 հազար երիտասարդներ: Հայաստանի մարզիկները ծանօթ են մարզախաղի բոլոր ձեւերուն,— ծանրութիւն վերցնել, ըմբշամարտութիւն, գնդախաղ (ֆութպոլ), պասքէթպոլ, վոլէյպոլ, կոփամարտ, մարմնամարզ, աթլեթիզմ: Ֆութպոլի խաղերուն կը հետեւին 2884 երիտասարդներ, պասքէթպոլի՝ 1737, մարմնամարզի՝ 5475, թեթեւ աթլեթիզմի՝ 4840, կոփամարտի՝ 266:

Մարմնակրթութիւնը անհատական զբօսանք չէ Խորհ. Հայաստանի մէջ, այլ պետական գործ, այդ պատճառով՝ կառավարութիւնը 4 միլիոն րուբլի վարկ բացաւ՝ զարգացնելու համար մարմնակրթութիւնը:

Մեծ գումարներ կը ծախսուին մարզական շինարարութեան համար,— այժմ Հայաստան ունի 3 մարզաթատր, եւ մարզադաշտ՝ ամէն շրջանի մէջ, 35 — 40 մարզադարաններ, 4—5 աւազաններ, 5 —6 թենիսի հրապարակներ, վելոտրոմ եւայլն:

Հայաստան ունի մարզական վարժարան մը, երկու ակումբ, 450 մարզիչներ:

Հայաստանի մարմնակրթական կազմակերպութեան ծոցէն ծնած են այնպիսի մարզիկներ, որոնք շահած են առաջնութեան պատիւը բովանդակ Խորհ. Միութեան մրցումներուն մէջ,— յիշենք Ս. Համբարձումեանը, Ռ. Մանուկեանը, միութենական վարպետ Հ. Իսրայէլեանը, Ս. Վարդանեանը, Զայցեւան: Իսկ այժմ կ'աճին նորեր՝ Հ. Սաֆարեան, Հ. Զօրեան, Ս. Մարգարեան, Հ. Խուդաբեան, Պ. Օհանեան, Ս. Արաքեան, Բ. Հայկեան, Օ. Սուվարեան եւ շատ ուրիշներ:

Հայաստանի մարզիկներէն բաղկացած պատգամաւորութիւն մը, մասնակցելով համամիութենական մարզական հանդիսութեանց, անցեալ 24 յուլիսին ուշադրութիւն գրաւեց Մոսկուայի մէջ, Կարմիր Հրապարակին վրայ, իր նուաճումներով:

Այս նուաճումներուն կարգին, գոյութիւն ունին կարգ մը պակասներ ու թերութիւններ հեծելանիւի, ֆութպոլի, թեթեւ աթլեթիզմի մէջ:

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԸԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Ըստ երեւոյթին լաւ կերակրուած էին անոնք ու ոեւէ զանցառութեան ու վատ վերաբերումի հետք չէին կրեր: Մայրը անկիւնը, խցիկի մը մէջ առանձին կը մնար Րուսթէմ Խանին կըրկնային նուէր տուած թուրք գնդապետը:

— Իր քով եղած յարգը ի՞նչ բանի կը ծառայէ, հարցուց Ֆրէտ:

— Իրեն հարցուցէք. ան կը հասկնայ, պատասխանեց Գաղիկ: Մատնութեան մը պարագային յարգը պիտի բանկցնենք, ու այն ատեն պիտի հասկնայ թէ ողջ խող մը խորովուած ատեն ինչե՛ր կը զգայ: Մի՛ վախնաք, մտադրութիւն տեղի պիտի չունենայ բնաւ:

Իրեն հետեւելով կրկին իր տունը վերադարձանք: Ճամբան մեզ կրկին ու կրկին պատուիրեց գերիներու վիճակին վերաբերմամբ մեր տեսածները լաւ միտքերնիս պահել, որպէսզի յետագային աշխարհին առջեւ ներկայանանք որպէս ականատես վկայ:

— Աշխարհը Հայերուն եւ Թուրքերուն միջեւ եղած տարբերութիւնը չգիտեր, յարեց քանի մը անգամ աըրտնջալով:

Կրկին անգամ մեր տեղերը գրաւեցինք իր օճախին շուրջ. բայց այս անգամ Գաղիկն ալ մեր մէջ էր: Ջերմութիւնը, յոգնութիւնն ու մարսողութիւնը իրարու միացած եւ քնելու վիճակի մը հասցուցած էին մեզ. առաջին անգամ ես՝ եղած տեղս պիտի քընանայի, երբ երկար ատենէ ի վեր մեր ըղձացած դէպքը պատահեցաւ ու Մընթին ներս մտաւ: Նորմանի մը նըման կը քալէր ան, վրայէն ցօղը կը կաթկթէր եւ մաքուր՝ լուացուած ըլլալով լեռնային հեղեղատի մը սառնորակ ջուրին մէջ:

— Օ՛հ, բարեւ բարեկամս, բացագանչեց Ֆրէտ, կարծես ժամ մը առաջ իրարմէ բաժնուած ըլլային: Երկայնահասակ անպիտան, այնպէս եղած ես որ, կարծես թէ կեանքդ ամբողջ այս կողմերը անցուցեր ես:

— Այդպէս է, ըսաւ Մընթին:

Ֆրէտ անոր վրայ արագ ակնարկ մը նետելով՝ դէմքը տխրեցուց:

Անոնք երկուքը իրար լաւ կը հասկնային:

ԳԼՈՒԽ 16

Կրակին քով Մընթիին տեղ մը տալով եւ մէկը անոր թաց վերարկուն չորցնելու համար կախելէ յետոյ, անոր վրայ հարցումներու տարափ մը տեղացուցինք. այնքան արագ՝ որոնց ամէնուն պատասխանելու չպիտի կըրնար հասնիլ: Նստած հանդարտ եւ ծունկերը խաչաձեւած մեր հարցումներու վերջանալուն կը սպասէր. դիտեցի որ իր անխուսափելի լաւ տրամադրութեան ներքեւ բան մը կար, որուն համար կը փափաքէր մեր առանձին ունենալ. թէեւ քաղաքավար անտարբերութեան մը քօղով կը ջանար ծածկել զայն. այդ պարագան Ֆրէտի տեսողութենէն եւս չվրիպեցաւ:

Ի վերջոյ ամէնէն առաջ պատասխանեց մեր ամենավերջին հարցումին:

— Գաղիկին հետ համաձայնութի՞ւնս:

— Այո, պատմէ անոնց, մէջ ինկաւ Գաղիկ: Եթէ ես պատմեմ, պիտի ըսեն թէ սուտ կը խօսիմ:

— Խօսելու բան չկայ այդ մասին, ըսաւ Մընթի նեղուած: Մեր այս բարեկամը այն համոզումն ունեցաւ թէ՝ պատերազմական կարգ մը գիտելիքներու մէջ որոշ փորձառութիւն ունիմ: Եւ առաջարկեցի իրեն որ եթէ գիննալ ուժ մը տանելով ձեզ յաջողի գտնել, իրեն մինչեւ վերջը պիտի օգնեմ առանց ուրիշ ոեւէ պայմանի: Ահա ամէնը:

— Ամէ՞նը. տխմար: Քեզ անձնական խորհրդական կարգած ատեննին գլուշացուցի քեզ, ըսելով որ այդ պարագային՝ առած քայլերուդ մէջ ազատ պիտի չկրնաս ըլլալ: Խորհրդարանը քեզ ամբաստանէ պիտի. մարդ:

— Այդպէս ըլլալը գիտեմ. Ֆրէտ: Կը կարծեմ որ իրերու այս դրութեան մէջ Խորհրդարանը բա՛ն մը պիտի ընէ վերջապէս:

— Կեանքդ պիտի փճացնես անգլիական բանտին մէջ. անկէց անդին Աստուած օգնէ քեզ.— ընկերային դիրքդ պիտի կորսնցնես, մինչեւ ամենավերջին ոսկիդ պիտի վատնես փաստաբաններուն. այլապէս կը կախեն քեզ:

— Ձերբակալուելէս վերջը թող գիս կախեն: Ես խօսք եմ տուած: Ցիչէ թէ Պայրըն Յունաստանի համար ի՛նչ ըրաւ: Չեմ կարծեր որ կուռի իր մասնակցութիւնը մեծ օգուտ մը ունեցաւ, բայց այդպէսով պատճառ եղաւ որ պէտզի Յունաստանի պարագան ժողովուրդին ուշադրութիւնը գրաւէ: Մնացեալը ժողովրդական կարծիքն ըրաւ.— դէշ կերպով, կ'ընդունիմ, բայց աւելի լաւ է բան մը ընել դէշ կերպով եւ ուշ՝ քան երբեք: Ֆրէտ, ես այս կռուին մէջ պիտի մնամ մինչեւ վերջին վայրկեանս ու մինչեւ վերջին մարդը:

— Հրաշալի՛, գոչեց Կլորիա, ոտքի ցատկելով: Ե՛ս ալ պատրաստ եմ զոհուելու:

Մընթի ժպտադէմ խնդութեամբ.

— Օրիորդ Վանտէրմէն, իմ առաջին պարտականութիւնս պիտի ըլլայ այնպէս կարգադրել, որ ձեզի վտանգ չպատահի եւ մեր մէկուն տուած որոշումէն չնախապաշարուինք:

— Շատ ճիշդ է, համաձայնեցաւ Ֆրէտ տխուր ժպիտով մը:

— Պարա՛պ խօսք, պատասխանեց աղջիկը ոգեւորուած: Վտանգը արդէն պատահեցաւ ինծի. տեսէ՛ք, կռուեցայ եւ վիրաւորուեցայ: Արդէն նախապաշարուած եմ, ինչպէս կ'ըսէք: Դուք ալ թէ իրաւազրկուած էք եւ յեղուզակ դարձած, նոյնն եմ եւ ես:

Եւ ցոյց տալով վիրակապով փաթթուած դաստակը, շուրջը նայեցաւ ժան տ'Արքի նման, մարդիկ գոհացումն հրաւիրելու: Բայց խօսքը բերանը մնաց: Հանդարտ եւ առանց քաշուելու գիշեր մըն էր. եւ սակայն դուռը յանկարծ բացուեցաւ, կարծես սոսկալի մրրիկ մը ըլլար եւ Մակած ներս մտաւ լապտեր մը ի ձեռին: Ու մինչ դուռը կրկին պիտի գոցէր, ձեռքի լապտերը զարնուեցաւ փիթըր Միքի գլխուն— որ ընչասպառ հետեւած էր Մակային — եւ ապակին ջարդ ու փշուր եղաւ:

— Այդ ապուշը՛. ո՛հ, այդ ապուշը, բացագանչեց: Յետոյ զայն ներս առնելով դուռը գոցեց եւ կոտրած լապտերը անոր ձեռքը տուաւ, զոր այս վերջինը առաւ կատարեալ հեզութեամբ, իսկ միւս ձեռքով ալ գլուխը շփելով:

(Շար.)

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»Ը ՏՕՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Մոսկուայի թերթերը կը գրեն, թէ Խորհ. Սոց. Հանր. Միութեան գրողներու ընկերութեան կողքին կազմըւած է կոմիտէ մը տօնելու համար «Սասունցի Դաւիթ» հայկական մեծ դիւցազներգութեան հազարամեակի յոբելեանը: Այդ կոմիտէին նախագահն է Ֆադէեւ, անդամներ՝ Ա. Թոլստոյ, Մ. Շոլոխով, Կ. Ֆեդին, Կորնէյչուկ, Ջամբուլ, Տիչինա, Կուպալա, Վ. Կիրպոտին, Վ. Լուգովսկոյ, Ա. Իսահակեան, Դ. Դեմիրճեան, Հ. Գրիգորեան, Ն. Զարեան, Մ. Բաժան, Ա. Մաշաշվիլի, Ս. Վուրղուն, Գերասիմով, Պերեց Մարկիշ, Սիմոնով, Տվարդովսկի, Լազովսկի, Անտոկոլսկի :

Այս կոմիտէն նամակով մը դիմեց Խորհ. Միութեան բոլոր հանրապետութեանց գրողներու Միութիւններուն, հրաւիրելով կազմել մասնաւոր կոմիտէներ՝ տօնելու եւ քոյր հանրապետութեանց աշխատաւոր ժողովուրդին ծանօթացնելու համար (թարգմանութեամբ) հայ ժողովուրդի ըստեղծագործական սքանչելի յուշարձանը, «Սասունցի Դաւիթը» :

Կոմիտէն կազմած է նոյնպէս գրողներու երկու յանձնախումբ, որոնց պաշտօն տրուած է ռուսերէնի թարգմանել հայկական դիւցազներգութիւնը: Այդ յանձնախումբերէն մէկուն կազմին մէջ կը մտնեն Շիրվինսկի, Լիպսկերով, Դերժավին, Կոչետկով, — այս յանձնախումբը մեկնած է արդէն Երեւան եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկած :

Կոմիտէն խնդրած է նոյնպէս պետական գեղարուեստական հրատարակչական մարմինէն, որ հայկական դիւցազներգութիւնը անպայման լոյս տեսնէ մինչեւ գալ ապրիլ ամիսը՝ ռուսերէն լեզուով: Ռուս ընթերցողին ծանօթացնելու եւ նախնական գաղափար մը տալու համար, առաջին առթիւ պիտի հրատարակուի Վ. Բրիւսովի եւ Մ. Լոզինսկիի թարգմանութիւնը, յետոյ առանձին հատորով՝ Յովհ. Թումանեանի «Սասունցի Դաւիթ» պոէման: Ասկէ զատ, ժողովուրդին համար պիտի հրատարակուի գրքոյկ մը՝ իբրեւ բացատրողական «Սասունցի Դաւիթի» :

ՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Մեր «Ձայներ գաւառներէն»ի պատկերով՝ նկարագրութիւն մը Երեւանեան հանդէսներէն, այնպէս ինչպէս կուտայ «Խորհ. Հայաստան» (Հոկտ. 30).—

Երկու օր շարունակ՝ Երեւանի հայ արիներու Պալատին հոյակապ դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ ժողովրդական արուեստի ողիմպիականը: Կը մասնակցէին աւելի քան 400 հոգի, որոնք առաջնութիւն շահած էին իրենց շրջաններուն մէջ:

Երկաթուղիի դպրոցի աշակերտուհի Սեդա Զաքարեան (10 տարեկան) արտասանեց «Երկու երգ Ստալինի» ինքնատեղծ բանաստեղծութիւնը, բայց արտասանողներուն մէջ առաջնութիւն շահեցաւ «26ի յիշատակին» բացուած դպրոցի աշակերտուհի Լենա Ադամեան, Ն. Զարեանի «Ստալին» բանաստեղծութեամբ: Այնուհետեւ բեմ եկան պարի եւ երգի խմբակները, սոլօ երգողներն ու նուագողները: Արուեստական ձգախէժի գործարանին աշխատաւորներէն կազմուած երգչախումբ մը, Նիկոլսկիի ղեկավարութեամբ, երգեց «Ջրասոյզներու քայլերգը», «Իմ Մոսկուա» եւ այլ երգեր: Թրամվէյի աշխատաւորներէն կազմուած նուագախումբ մը նուագեց, Թադեւոսի ղեկավարութեան տակ, քանի մը ժողովրդական երգեր Ադրբէջանէն: Երկաթուղիի բանուորներէն Կիրակոս Կարախանեան թառի վրայ նուագեց «Մավուր Ինդի»ն: Իսկ «Արարատ» գործարանի պարախումբը, բանուոր Հմայեակ Սարգսեանի ղեկավարութեան տակ, պարեց «Կոլտնտեսային պար» եւ «Հէյգարի»: Կարի գործարանի բանուորներու երեխաները եւս բեմ եկան խումբով եւ բանուոր Մարգար Սենեքերիմեանի ղեկավարութեան տակ՝ պարեցին քանի մը մանկական պարեր: Յետոյ ղեկավարը, Սենեքերիմեան, պարեց արեւմտահայկական պարեր: Անասնաբուժական համալսարանի ուսանողներուն կազմած երգչախումբը երգեց վրացական ժողովրդական պարեր, ղեկավարութեամբ ուսանող Շոթա Լէկիշվիլիին: Պետական համալսարանի ուսանող Գրիգոր Քոչարեան երգեց հատուած մը «Քէօր Օղլի» օփերայէն: Պոչեան վարժարանէն յիսուն հոգինոց աշակերտական խումբ մը երգեց, ղեկավարութեամբ Խմմա Արզումանեանի, «Երգ Ստալինի մասին», «Մոսկուա» եւ «Առաջնորդին» երգերը :

ՏՈՄՍԵՐ

Աթաթիւրք

Աթաթիւրք ոչ եւս է: Նոր Թուրքիան կորսնցուց իր մեծագոյն վաւակներէն մին, որ փորձեց ա՛յնքան խոր ակօսներ բանալ նախկին օսմանեան կայսրութեան քաղաքական ու հանրային կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ:

Թուրքերու ազգային սուգը, թաղման առթիւ տեսնուած աննախընթաց պատրաստութիւնները, եւրոպական մամուլին լայն արձագանգը անհետացող Թուրք ղեկավարին կեանքին ու գործունէութեան մասին հասկնալի երեւոյթներ են: Քաղաքական հորիզոնէն կ'անհետանայ մարդ մը, որ ժողովուրդին ծոցէն, խոնարհ խաւերէն դուրս եկաւ եւ պայքարով, կամքի ու անհատականութեան ոյժով հասաւ փառքի ու իշխանութեան բարձունքները :

Աթաթիւրքի կատարած գործի ամբողջական գնահատումը դժուար է առայժմ: Սերունդ մը կամ երկուք պէտք է անցնի, որպէսզի հնարաւոր ըլլայ լրիւ չափել թէ անոր խոփը ի՛նչքան խոր հերկած է հողը եւ ցանած սերմը ինչքան առողջ արմատներ բռնած է: Արդիականացման, արեւմտականացման մարզի մէջ անոր ներմուծած ու պարտադրած բոլոր բարենորոգչական, յառաջդիմական քայլերու արժէքը վիճելի է տակաւին:

Բայց, առնցմէ վեր ու առնցմէ անկախ, մէկ իրողութիւն անվիճելի է, — Քէմալ հանդիսացաւ ստեղծիչը ու կեդրոնը արդի ազգայնական Թուրքիոյ: Առանց անոր՝ Թուրքիա չկար, այլ կային օսմ. պետութեան խարխուլ շէնքի փլատակները միայն: Պարտուած, խորտակուած ժողովուրդը ոտքի կանգնեցուց ան, անխնայ ու անողոք եղաւ երէկուան տէրերուն հանդէպ, իշխանութիւն հիմնեց ու վարեց զայն երկաթէ բռունցքով, կեանքի կոչեց հանրապետական Թուրքիան, անոր տուաւ նոր կերպարանք, նոր դրօշմ, նոր գոյն, եւ եթէ կ'ուզէք՝ նոր ոգի: Զինուորական էր ան կոչումով ու բնազդով, երբ զինուորական ալ ձեւաւորեց երկիրը ու վարեց անոր ղեկը մինչեւ իր մահը :

Թրքական տեսակէտէ՝ Աթաթիւրք առաջին մեծ իշխանաւորն է, որ իրապէս փորձեց յեղաշրջել երկիրը: Եւ կը թուի թէ ան օժտուած էր այդպիսի մեծ առաքելութեան մը տաղանդով: Որովհետեւ ան էր որ յղացաւ ու միաժամանակ գործադրեց այն բոլորը, որոնք կը յատկորոշեն այսօր արդի Թուրքիան: Ինքը ծրագրեց, ինքն ալ իրականացուց: Ինքը եղաւ տեսաբանը, ինքը եղաւ գործադրիչը:

Միջազգային տեսակէտէ՝ Քէմալ եղաւ առաջին ազգայնական դիկտատորը, որ պարզեց ապստամբութեան դրօշը մեծ պատերազմին յաջորդող խաղաղութեան գոյավիճակին դէմ: Անկէ ետք կուգան Մուսոլինին, Հիթլէրը եւ միւսները: Պալֆուրի կողմէ «աւազակապետ» յորջորջուած Քէմալն էր, որ տիպար ծառայեց յետպատերազմեան դիկտատուրութեանց: Ի հարկէ, ան մինակ չէր իր փոթորկալից կեանքի ելեւէջներուն մէջ, ունէր ուժեղ գործակիցներ եւ հաւատարիմ հետեւորդներ: Բայց ինքը եղաւ կեդրոն բոլորին: Թրքութեան ուժը իր մէջ խտացաւ կամ իրմով արտայայտուեցաւ :

Հայկական տեսակէտէ՝ Աթաթիւրք շարունակողն է այն դիւային քաղաքականութեան, որուն հիմքը Համիտը դրաւ եւ զոր ճիւաղային զարգացման հասցուցին Թալաթները ու Էնվէրները: Քէմալ շարունակողն է Իթթիհատի գործին՝ հայաջնջման մարզին մէջ: Իզմիրի հրդեհն ու կոտորածը, երկրի ամէն մասերուն մէջ գործադրուած զուլումներն ու բռնութիւնները, փոքրամասնութեանց հանդէպ կիրարկուած հալածանքները նոյնքան դաժան են, նոյնքան անողոք ու անգութ: Իբրեւ Թուրք՝ հոգիով ու մարմնով նման է ան հրէշ Թալաթներու :

Այս պատճառով ալ՝ մեր հայրենիքի մեծագոյն մասը, այսօր ալ արիւնլուայ ու աւերակ, կը հեծէ տակաւին անոր ու յաջորդներուն կրունկներուն :

Աթաթիւրք ոչ եւս է: Անոր յաջորդները, ըլլան անոնք Իսմէթ թէ Ֆեթհի, պիտի կրնա՞ն անոր գործը կենդանի պահել ու յաւերժացնել, պիտի կրնա՞ն Թուրքիան փրկել նոր փոթորիկներէ ու հաւանական փլուզումներէ :

Ահա հարցը, որ կը ծագի մեր միտքին մէջ իր դագաղին առջեւ ...

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԿԸ ՄԵՂԱԴՐԵՆ ՊԵՆԷՇԸ

—.—

Անցեալ շաբաթ քանի մը տողով գըրած էինք թէ Պէնէշ կը մեղադրուի իբրեւ պատասխանատու Չեխոսլովաքիոյ կրած աղէտին :

Թերթերը նոր մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն այդ մասին :

Մեղադրականը պատրաստած է Ազգ. Միութեան կուսակցութիւնը: Խորհրդարանը, զբաղելով ամբաստանագրին քննութեամբ, յատկապէս կանչած է Փարիզի չեխական դեսպանը, իր վկայութիւնը տալու համար ամբաստանագրին 12 կէտերուն մասին: Ահա այդ 12 կէտերը, հարցումի ձեւին տակ.—

1.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշ, երբ դեռ արտաքին նախարար էր, մերժեց Հռոմ երթալ, հակառակ Հռոմի չեխ դեսպանին խնդրանքին :

2.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշ, երբ դեռ արտաքին նախարար էր, մերժեց ընթացք տալ Հռոմի չեխ դեսպանին առաջարկին, որով կը խնդրուէր վերջ դնել Իտալիոյ դէմ կիրարկուող պատժամիջոցներուն :

3.— Կ'ըսուի թէ Պէնէշ վեց կամ ինը անգամ մերժած է Հիթլէրի առաջարկը Չեխոսլովաքիոյ հետ ոչ-յարձակողական աշինք մը կնքելու մասին, ինչպէս եւ նման առաջարկ մը որ կատարուեցաւ 21 մայիսի զօրաշարժէն վերջ: Եթէ ճիշդ է այս, ինչո՞ւ հերքեց թէ Գերմանիա նման առաջարկ չէ կատարած :

4.— Կ'ըսուի թէ Պէնէշ, երկար վիճաբանութենէ մը ետքը, ի վերջոյ խոստովանած է որ Գերմանիա առաջարկած է դաշինք կնքել ոչ մասնաւորաբար Չեխոսլովաքիոյ, այլ հաւաքաբար Գերմանիոյ դրացի պետութեանց հետ: Եթէ ճիշդ է, ինչո՞ւ համար Պէնէշ մերժեց այդ հաւաքական դաշինքի առաջարկը՝ առանց ներկայացնելու խորհրդարանին :

5.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշ, 1933ին, մերժեց բարեկամական դաշինք մը կնքել Լեհաստանի հետ :

6.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշ նամակ գըրած է Լեհաստանի նախագահին՝ խոստանալով վերաքննել չեխական սահմանագլուխի հարցը :

7.— Պէնէշ գիտէ՞ր որ Ֆրանսա պիտի չօգնէր Չեխոսլովաքիոյ՝ այնքան ատեն որ իտալեւֆրանսական վէճը հարթուած չէ :

8.— Եթէ ճիշդ է որ Փարիզի չեխական դեսպանը, այս վերջին երկու տարիներու ընթացքին, քանիցս հաղորդած է թէ Ֆրանսա ի վիճակի չէ կատարելու իր պարտաւորութիւնները ըստ չեխեւֆրանսական դաշնագրին, Պէնէշ ինչո՞ւ նկատի չէ առած դեսպանին ազդարարութիւնները :

9.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշ, արտաքին նախարարի մը հետ խօսակցութեան ժամանակ, յայտարարած է որ պէտք է տապալել Մուսոլինին :

10.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշ, հեռաձայնով Լոնտոնի չեխ դեսպանին հետ խօսած ժամանակ, անպարկեշտ բացատրութիւններ գործածած է Հիթլէրի հասցէին :

11.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշ նկատի չառաւ Ֆրանսայի կողմէ իրեն եղած հրաւէր մը որ հրաժարէր նախագահութենէ, նախ քան չորս մեծ պետութեանց ժողովը, Միւնիխի մէջ, նըպաստելու համար Չեխոսլովաքիոյ դիրքին այդ ժողովին մէջ :

12.— Ճի՞շդ է որ Պէնէշի ստոյգ աղբիւրէ մը լուր տրուած է, որ Խորհ. Ռուսիա պիտի չօգնէ Չեխոսլովաքիոյ, բայց այս մասին ինք որ եւ է բան չհաղորդեց խորհրդարանին եւ կառավարութեան :

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը

ԱՆԻԷՌ, (6 Հոկտ.) — «Դաշնակցութեան Օր»ը տօնուեցաւ մեծ խանդավառութեամբ ընկերվարականներու սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Անիէռ-Պուաքոլոմպի Արամ ենթակոմիտէին: Ներկայ էին գիտակից եւ հայրենասէր շատ մը հայրենակիցներ: Սրահը զարդարուած էր մեր պաշտելի եռագոյնով:

Հանդէսը բացուած յայտարարեց օրուան նախագահ ընկեր Ա. Գնդունին «Մեր Հայրենիք»ով, զոր նուագեց Պ. Գարեգին յանկայս: Ընկեր Գնդունիի բացման խօսքէն վերջ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը, Օր. Կնիազեան քաղցր ձայնով մեզ պահ մը մեր հայրենիքը տարաւ: Տիկին Յակոբեան յաջող կերպով երգեց քանի մը հայկական երգեր: Օրիորդ Վ. Մանուկեան ըրաւ արտասանութիւն մը:

Կարճ դադարէ մը վերջ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկեր Վ. Իշխանեան, որ մէկ ժամէն աւելի իրեն յատուկ պերճախօսութեամբ բացատրեց օրուան այս մեծ տօնակատարութեան իմաստը, թուելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան զոհողութիւնը հայ ազատութեան պայքարին մէջ :

Ընկերոջ բանախօսութիւնը վերջացաւ բուռն ծափերու մէջ: Ներկաները մեկնեցան խիստ գոհ տպաւորութեան տակ :

Արաքս

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ.— Նոյեմբեր 6ին, մեր Ա. խումբը մրցումի մտաւ Փարիզ - Օրլէան երկաթուղիի ընկերութեան Ա. զօրաւոր խումբին դէմ, կ'արժէ յիշել թէ այս խումբը կը պատկանի առաջին դասակարգի եւ իր մէջ ունի 2 նշանաւոր մարզիկներ, որոնք իրենց պատկանած խումբին պատիւը միշտ բարձրացուցած են: Նաեւ սոյն խումբը ախոյեան հանդիսացած է միջ-երկաթուղային ընկերութեան խումբերու միջեւ :

Խաղը սկսաւ շատ արագ, որու ընթացքին հակառակորդները 3 կոլ նշանակեցին եւ մեր մարզիկներն ալ 1 : Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 3—1 ով, ի նպաստ հակառակորդ խումբին: Երկրորդ կիսախաղը վերջանալէն 5 վայրկեան առաջ մեր խումբը յաղթական էր 4 —3ով, բայց դժբախտաբար մետասաներորդ ժամուն մեր երիտասարդ բերդապահին անփորձութեան հետեւանքով, հակառակորդները 4 կոլ նշանակեցին, մերիններն ալ 1 հատ եւս, որով մեր խումբը պարտուեցաւ 7 —5ով, հակառակ որ լաւ մրցում մը ըրաւ :

Զինադադարի տօնին առթիւ, մեր Ա. խումբը մրցեցաւ Փարիզի 16րդ թաղամասին նշանաւոր խումբին դէմ, Ports St Cloudի թաղապետական սիրուն մարզադաշտին մէջ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, որուն մէջ կը նըշմարուէին բաւական թիւով մարզասէր աղջիկներ որոնց խրախուսիչ «կեցցէ»ներէն ոգեւորուած մեր մարզիկները աչքառու խաղարկութիւն մը ցոյց տուին, արիաբար դիմադրելով հակառակորդ խումբին: Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 1 — 1ով:

Երկրորդ կիսախաղը սկսաւ մեր յարձակումով: Չմոռնանք յիշելու թէ հակառակորդ խումբը Ա. կիսախաղէն վերջ իր քանի մը պարտասած մարզիկներու տեղ նորեր բերաւ, որով վերջնական յաղթութիւնը անոնց վիճակուեցաւ 3 —2 կոլով :

Վերջապէս, անցեալ կիրակի մեր առաջին խումբը տարաւ եղանակի ամենափայլուն եւ աննախընթաց յաղթանակը, չախջախ պարտութեան մատնելով C. A. Françaisի Ա. խումբը, 7—2 կոլով, երկու հազար հանդիսականներու որոտընդոստ ծափերուն տակ, Վէնսէնի անտառին մէջ:

Այս եզական յաղթութիւնը զոր տարաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը, կը պարտի մրցումին ներկայ եղող մարզասէր հայրենակիցներու եւ համակիրներու քաջալերանքին :

Պահեստի խումբը մրցեցաւ 6 նոյեմբերին S. A. Vaugirardի 1B խումբին դէմ, հաւասար արդիւնք ձգելով 2 —2 կոլով, որ շատ գովելի է մեր տղոց համար: Այս առթիւ յանձնախումբը իր շնորհաւորութիւնները կը յայտնէ պահեստի խումբի մարզիկներուն:

Նոյն թուականին Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մուրատ Ռաֆայէլ խումբը պարտուեցաւ F. C. Alfortvilleի առաջին խումբէն 3—0ով, այս պարտութեան պատճառը այն է որ, մեր Մ. Ռ.ի խումբը իր ամբողջական կազմով ներկայացած չէր: Ալֆորվիլի ֆրանսական խումբին մէջ կան հայազգի 4 կարեւոր մարզիկներ, փափաքելի էր, որ այս ազգակից ֆութպոլիստները գային Հ. Մ. Ը. Մ.ի դրօշին տակ :

Կիրակի 13 նոյեմբեր, մեր պահեստի խումբը կրկին նոր յաջողութիւն մը ձեռք ձգեց, հաւասար մնալով F. C. Soisy s/s Etiollesի Ա. խումբի հետ :

Յառաջիկայ կիրակի 20 նոյեմբեր մեր երկու խումբերը պիտի մրցին C. S. Henri - Esdusի Ա. եւ պահեստիին դէմ, ժամադրութիւն պահեստի խումբի, ժամը 12ին Chateau de Vincennes : Իսկ առաջին խումբի ժամը 13ին նոյն տեղը, առնել 120 թիւ օթօպիւս եւ իջնել Ponts de Bry, դաշտը կը գտնուի 94 Quai de l'actois :

Միհաք Երամեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՕՐԱՑՈՅՑ 1939 տարուան, Կաթողիկոսութեան Կիլիկիոյ, տպ. Դպրեվանուց Անթիլիասի (Լիբանան):

Le Nouveau Statut des Etrangers en France, (Entrée, séjour, travail),— A. Hovikian, Impr. «Le Globe», Paris, Prix 5 fr.:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Վերջին ցուէն զոհին աղաղակը, հօրը կանչը, մօրը շիւանը սպան եւ զինուորները տեղերնին գամուած կը պահէին: Խեղճ տղան տեղէն վեր ելաւ եւ դէպի մայրը երթալ փորձեց, սակայն հազիւ մէկ երկու քայլ առած, ցաւին սաստկութեան չդիմանալով ուշաթափ ինկաւ հօր վրան որ շատոնց մեռած էր: Դժբախտ կինը խելագարի նման գլխուն մազերը կը փետտէր:

Դատարանին պատուհաններուն ներքեւ յաղթանդամ մէկը, ծանր քունէ մը արթնցածի պէս, աչքերուն ճերմակը կաս կարմիր, ճակատէն հոսող քրտինքը սրբելէ ետք, հրացանին յենած ոտքի ելաւ: Տեսնելով ընկերներուն յուզուած երեւոյթը, որոնք լուսամուտներէն դուրսը կը դիտէին, ինքն ալ դուրսը դիտել սկսաւ: Վարժարանին պատուհանները աւելի բարձր էին դիմացի պատշգամէն, որով սենեակներուն որոշ մասը կը տեսնէր:

Ան ալ տեսաւ զարհուրելի տեսարանը, հարցական ընկերներուն նայեցաւ. «տօ, չխօսա՞ք, դուք խեւ էք, որ չկրակեցիք», ըսաւ եւ մօտը գտնուողներէն մէկուն ապտակ մը զարկաւ :

Աբրահամն էր, որ այս խօսքերը ըսելը եւ հրացանին փողը դէպի պատշգամը ուղղելը մէկ եղաւ: Մինչ ընկերները լուսամուտները կը մօտենային իրենց կարգին կրակելու, սպան ինկաւ գետին: Աբրահամին հրացանը թրքական մէկնոց մարթին էր, որուն փամփուշտը սովորականէն տարբեր էր: Սպան զարնուած էր փորէն, որուն աղիքները դուրս թափուած էին վայրկենապէս :

Ասքէրները յանկարծակիի եկած, դիմեցին փախուստի: Պատուհանէն դնդակները կարկուտի նման կը թափէին: Ասքէրները փռուած էին յատակին վրայ: Այս տեսարանը երբ վերջացաւ, ժամը եւրոպական 4.30 էր: Հրացաններուն որոտէն պաշտպանութեան բոլոր դիրքերը իրար անցան՝ սպասելով Թուրքերուն երեւալուն: Արսէն Զաւուշը բարկացած կը վիճէր այդ անխորհուրդ քայլին առթիւ, Աբրահամ յարգելով մէկտեղ Արսէն Զաւուշը, զսպուած բարկութեամբ քոլոզը գետին զարկաւ, «հէր օրհնած, պա այս զէնքերը օրի՞ էն» ըսաւ:

Արսէն Զաւուշ մեղմօրէն պատասխանեց թէ «դու մեր որոշումէն լուր չունիս, մեր գործը ինքնապաշտպանութենէն այն կողմ չպիտի անցնի»: Այդ օրը ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն վերջինը եղաւ:

X

Իզմիրի Հայոց եկեղեցին վտանգի զանգակներ կը հնչեցնէր Քէմալականներու ներխուժումին չորրորդ օրը: Կէս գիշերը անց, Թուրք զինուորներ սկսած էին գնդացիրներ զետեղել եկեղեցիին մօտ կէտի մը վրայ: Կառավարութիւնը պիտի ընէր այն ինչ որ Թուրք խուժանը չէր յաջողած ընել:

Առաջնորդ Ղեւոնդ Դուրեան մեկնած էր անդարձ: Ուրիշ ելք չկար այլեւս, այլ փորձ մը ընել, մարդկութեան եւ քրիստոնէութեան սառած խիղճը շարժելու: Զանգակները կը ղօղանջէին եւ եկեղեցիէն ներս 3—4000 մարդ, մեծ ու պզտիկ, ծունկի եկած կը հետեւէին սուրբ պատարագին:

Կէս ժամ ետքը Հայոց զանգակներուն ձայնակցեցան յունական Այ Ֆոտինի եկեղեցւոյ զանգակները, եւ այսպէս անընդհատ՝ մինչեւ յաջորդ օրը արեւածագը: Թուրքերը չշմած էին: Անոնք դիմեցին եւրոպացւոց միջամտութեան եկեղեցին պարպելու համար :

X

Բայց քէմալականները կանգ չառին: Անոնք կրակի տուին Իզմիրը:

Հրդեհը սկսած էր արդէն Հայոց թաղերէն, օդանաւերուն թռիչքը, գնդացիրներուն երեւումը ստիպեցին ժողովուրդը դուրս գալ եկեղեցիէն, եւրոպացի երկու քահանաներու միջամտութեամբ: Ուրիշ ելք չէր մնացած:

Այս ճակատագրական որոշման դէմ էր Աբրահամ, եւ դուռները բացուելէն մէկ երկու ժամ առաջ անհետացաւ: Քէմալական զինուորները գնդացիրներով բռնած էին փողոցը:

Առաջնորդարանի սանդուխներուն վրայ Թուրք գնդապետ մը երեւաց, որ թեւերը հորիզոնական պարզած՝ «գորքմայըն միլլէթ» կը պոռար, ինչպէս պոռացեր էր իրմէ առաջ հրամանատար փաշան, վեց օր առաջ, Իզմիր մտած ատեն: Սպան իր խօսքը վերջացուց ըսելով. «Մենք եկած ենք ձեզ հրդեհէն փրկելու»: Խելակորոյս ժողովուրդին պոռչտուքներն ու աղաղակը երկինքը կը թնդացնէին: Դուրսը թուրք խուժանը բռնած էր անցքին երկու կողմերը:

Աբրահամ իր թաքստոցէն այս ամէնը կը դիտէր զառն կսկիծով, երբեմն ալ դէմքը կը դարձնէր դէպի հրդեհը: Շաբաթէն աւելի էր որ յոգնութիւնը Աբրահամին պողպատէ ջիղերը արդէն մաշած էր: Ան պահուած էր վարժարանի վերեւի առաստաղին մէջ, համոզուած որ իր նմաններուն ազատում չկայ, ուստի իր որոշումը անխախտ կը մնար, այսինքն ինք իր կամքով պիտի չյանձնուէր, եւ իր կեանքը սուղ պիտի ծախէր:

Թաքստոցէն տեսաւ հրդեհը, որ աննկարագրելի կը ճարակէր Շահին խանը: Թուրքերը գրաւած էին մէկ կողմէն կողոպտելով, միւս կողմէ կըրակը տարածելու աշխատանքով: Աբրահամին ներսէն սարսուռ մը անցաւ եւ պաղ քրտինքի երիզ մը սահեցաւ ճակատէն, կը խորհէր՝ այս ձեւով ողջ ողջ պիտի այրուի, եւ կրակէ պատանքով թաղուի:

Վերջապէս վճռեց դուրս ելլել եւ յարմար տեղ մը Թուրքերուն հետ կռուի բռնուիլ: Ծունկերուն վրայ քսուելով հասաւ այնտեղ, ուրկէ ներս մտած էր, որ կը բացուէր սրահին ճիշդ մէջտեղը: Երբ կը պատրաստուէր պարանի օգնութեամբ վար ցատկել, սրահը մտնող դրան առջեւ երեւցին խումբ մը Թուրքեր:

Անոնք բացի հրացաններէն զինուած էին կրակ տարածելու իրերով: Երբ դուռին հասան, կանգ առին, Թուրքերէն մէկը ամբողջ յարկը աչքէ անցուց, կողոպտելու ոչինչ չէր մնացած: Լեցուն քարիւղով թիթեղը վար դրին եւ սկսան կազով թաթխուած քուրջերը երկար փայտերու ծայրը անցընել: Աբրահամ շունչը բռնած հազիւ կը համբերէր:

Ան յանկարծ «եա՛ օխթը անուն սուրբ Կարապետ» բառերը արտասանեց, եւ մատը զէնքին ըլթակին վրայ էր, երբ Թուրքերը զարհուրած վեր նայեցան: Աբրահամ ատրճանակին փողը գնդացիրի նման կը շարժէր, որուն գնդակները կրակի տակ առած էին սանդուխը վերէն մինչեւ վարը: Թուրքերէն մէկը փորձեց ճարահատ առաջ նետուիլ, այդ պահուն թիթեղը շրջուեցաւ, եւ սկսաւ թանձր հեղուկը մաս մը սրահին մէջ տարածուիլ, մընացեալն ալ սանդուխէն վար վազեց:

Աբրահամ այնպիսի արագութեամբ կը կրակէր որ ինկողները, վիրաւոր թէ մեռած, կը լողային հոսող քարիւղին մէջ: Բոցը ամէն կողմ ալիք ալիք կը տարածուէր: Օգնութեան հասնող Թուրքերը անկարող էին մօտենալ վիրաւոր թէ մեռեալ դիակներուն: Վախճանը պարզ էր, քիչ ետք պիտի թաղուէին բոլորն ալ կրակէ պատանքով:

Աբրահամ առաջին փամփշտակալը, որ 130 գնդակ ունէր, լրացուցած էր, սկսաւ գործածել երկրորդ շարքը:

Գարշահոտ եւ խեղդող ծուխը բռնեց ամէն կողմ: Աբրահամին շնչառութիւնը ամբողջովին կանգ առաւ: Ձեռքերը թուլցան, լեցուն ատրճանակը եւ փամփշտակալը ինկան ճարճատող բոցերուն մէջ, գնդակները հազիւ թէ յատակին հասած վերստին դէպի վեր սկսան սուրալ: Պայթումին այնքան ուժգին ցնցումէն ամբողջ առաստաղը երերաց եւ Աբրահամին կիսամեռ մարմինը ինկաւ ճարճատող բոցի ալիքներուն մէջ:

Այսպէս, Խնուսի հսկան իր 23 տարուան արկածալի կեանքին վերջ տուաւ Իզմիրի Մեսրոպեան վարժարանին բոցերուն մէջ եւ թաղուեցաւ կրակէ պատանքով:

ԴԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Վերջ)

կրնար ընդունիլ որ զոհողութիւնը կատարէ միայն բանուոր դասակարգը :

Կառավարութեան ուզածը ոչ թէ երկրին վերականգնումն է, այլ իր իշխանութեան վերականգնումը միայն։ Բայց կառավարութիւնը կրնայ զօրաւոր մնալ այն ատեն միայն, երբ կը կռթնի վստահութեան անոնց, որոնք կը կազմեն երկրին իրական հարստութիւնը, այսինքն անոնք որ կ՚աշխատին։ Ուժի եւ զօրաւորութեան գաղափարը կը մատնէ կամայականութիւն մը, զոր կը մերժեն աշխատաւորները։ Կառավարութիւնը յուսախաբ ըրաւ աշխատաւորութիւնը, որ կ՚ուզէր գործակցիլ իրեն։ Եւ ժամանակ կորսնցուց այսպէս։ Ա՛լ թող ինքն իր գլխուն ճարը նայի կառավարութիւնը, որ զօրաւոր կը զգայ ինքզինք՝ պարտադրելու համար իր հրովարտակ - օրէնքները։ Ըսին թէ բանուորական պատուիրակները նախկին դատապարտեալներ են։ Մենք ուզեցինք մաքրագործել մեր կազմակերպութիւնը այդպիսիներէ, բայց գործադիրական ճակատը աշխատեցաւ այնպէս մը ընել որ վարկաբեկուին գործաւորական ներկայացուցիչները :

Թշուառ երկիր, ի՛նչքան նուաստացումներու ենթարկեցին քեզ։ Այժմ կ՚ուզեն քեզ առաջնորդել երկպառակութեան, որպէսզի իյնաս դահավէժին մէջ։ Դո՛ւն որ լոյսն էիր աշխարհի, պիտի դառնաս խաւար :

Հրովարտակ – օրէնքները մշակուեցան, որպէսզի, փոշի նետելով աչքերուն, ըսեն դրամատիրութեան. «Բերէք ձեր դրամագլուխը, ընկճեցինք բանուոր դասակարգը»։ Բայց բանուոր դասակարգը չի կրնար թոյլ տալ որ դրամատիրութիւնը իր ճանկին մէջ առնէ զինք։ Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը պատրաստ է, դիմելու գերագոյն ուժին, իր հզօր զէնքին, երբ հարկ տեսնուի»։

Հասկնալի էոր այդ գերագոյն զէնքը ընդհ. գործադուլն է :

Հաթայի երեսփոխան Գարապաճաքեանի յայտարարութիւնները

— oo —

Գրած էինք թէ Թրքական հանրապետութեան տարեդարձի հանդիսութեանց մասնակցելու համար, Հաթայէն էնկիւրի եւ յետոյ Պոլիս գացած էր պատուիրակութիւն մը, որոնց մէջ երկու Հայեր։ Պոլսոյ «Ժամանակ» թերթի խմբագիր - տնօրէնը, Բիւզանդ Շամլեան, յատկապէս էնկիւրի կը վազէ, տեսակցութիւն մը ունենալու համար Հաթայի հայ ներկայացուցիչներուն հետ, որոնց մին, Գարապաճաքեան, հետեւեալ յայտարարութիւնները կ՚ընէ.

—— Ծանօթ պարագաներու բերումով 2000ի չափ(?) Հայեր հեռացան Հաթայէն։ Ասոնց մեծամասնութիւնը կը բաղկանար գաղթականներէ, որոնք կարգ մը ծախուած մարդոց գրգռութեանց զոհ գացին եւ անտեղի վախերու ենթարկուելով մեկնեցան։ Հակառակ կատարուած գրգռութիւններուն, ժողովուրդին ստուար մեծամասնութիւնը իր տեղը մնաց։ Ճէպէլ Մուսայի եւ Քէսապի հայութենէն մէկ հոգի իսկ չգաղթեց։ Դէպքերը եկան անգամ մը եւս հաստատել ժողովուրդին ողջմտութիւնը եւ այսօր բազմաթիւ ընտանիքներ վերադարձած են, որովհետեւ համոզուած են որ նոր վարչաձեւը, որ ձիթենիի ճիւղ մը ունի ի ձեռին, Հաթայցիներուն կը բերէ ոչ թէ չարիք, այլ բարիք եւ խաղաղութիւն :

—— Հաթայի մէջ հայերէն թերթ կա՞յ :

— Ոչ, բայց կանոնաւոր կը ստանանք Պոլսոյ «Ժամանակը» եւ Պէյրութի «Զարթօնքը», որոնք շատ ուղղամիտ ընթացք մը բռնեցին Հաթայի խնդրին մէջ, ժողովուրդը հրաւիրելով ողջմտութեան :

— Ի՞նչ կը մտածէք Թուրքերու գործակցութեան մասին :

— Հաթայի մէջ ծիսական տարբերութիւն միայն կայ. այլապէս բոլորս ալ Թուրք ենք։ Հետեւաբար պէտք է մտածենք Հաթայի ժողովուրդին եւ Թուրքերու ժողովուրդին գործակցութեան վրայ, որու մասին ապագայ ծրագիրներ ունինք իրագործելի, տընտեսական եւ մշակութային։ Այլեւս օտարին գործիք չենք կրնար ըլլալ եւ կը ջանանք ունենալ այնպիսի ընթացք մը, որ արարաշխարհ հասկնայ թէ մենք ոչ թէ խորթ, այլ հարազատ զաւակներն ենք Աթաթիւրքի, եւ պիտի գիտնանք լուսավառուիլ անոր արեւով :

— Հաթայի մէջ ի՞նչ կը մտածեն Թուրքերու մասին :

— Հաթայի ժողովուրդը երանի կուտայ Թուրքերու ժողովուրդին վարած կեանքին եւ հանգստաւէտ կեանքին համար, մանաւանդ որ հանրապետական կառավարութիւնը Թուրք հայրենակցի պատիւին արժանացուցած է զայն :

— Հաթայի հայութիւնը կրօնական տեսակէտով որո՞ւ ենթակայ է, կը փափաքի՞ Պոլսոյ պատրիարքութեան ենթարկուիլ :

— Վերջերս այդ ուղղութեամբ զրոյցներ եղան, բայց որ եւ է կարգադրութիւն չէ եղած դեռ։ Ունինք եպիսկոպոս մը, որ առաջնորդ է միեւնոյն ժամանակ։ Այսուհանդերձ, նկատելով որ ժողովուրդը երբեք այս պատճառաւ չէր փարած իր Թուրք եղբօր, բնականաբար իր բոլոր նուիրականութեանց պահպանումը պիտի վստահի անոր, որ զարկէ իվեր արդէն իսկ իր հովանաւորութեան տակ պահած է այս ժողովուրդը :

Նոյն Գարապաճաք(եան)ը կարգ մը նման յայտարարութիւններ բրած էնաեւ «Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակցին :

Իսկ Հաթայի պատուիրակութեան անդամներէն Ասլանեանի Թիւրքմէն, իր կարգին, յայտարարած է «Ժամանակ»ի խմբագրին.

—— Հայերը հինէն իվեր եղբայրօրէն ապրած են եւ կ՚ապրին տեղւոյն բնակչութեան հետ։ Արդէն այս ճշմարտութեան գրաւականը եւ խօսուն ապացոյցը չէ՞ այն պարագան, որ Հայերը կարենար մասնակցութիւն մը ունին Հաթայի վարչութեան մէջ :

— Հայերը Հաթայի մէջ ընդհանրապէս ի՞նչ լեզու կը խօսին :

— Իրենց մայրենի լեզուն չգիտնալու պատճառաւ թրքախօս են, իսկ արաբերէն գիտցողներուն համեմատութիւնը աննշան է :

Թուրքիոյ եւ Հաթայի սահմանները

« Ենի Կիւն» կը գրէ թէ Թուրքեւֆրանսական յանձնախումբ մը սկսած է ճշդել Հաթային սահմանները։ Յանձնախումբին աշխատանքները ե՞րբ կ՚աւարտին, յայտնի չէ։ Յանձնախումբին Թուրք անդամները բոլորն ալ զինուորական են եւ եկած՝ Խարբերդէն :

«Ահրար » կը գրէ.— Ազէզի եւ Քիլիս - Տաղի շրջաններուն մէջ, ատենէ մը ի վեր, յարձակումներ կը գործուին եւ կողոպուտներ տեղի կ՚ունենան։ Յարձակողները յետոյ կը փախչին Թուրքիա։ Ոչ հսկողութիւն կայ սահմանին վրայ, ոչ ալ հետապնդում :

Լաւատեղեակ անձնաւորութիւններ կը յայտնեն թէ Թրքական կառավարութիւնը դիտմամբ կը ղրկէ այդ աւազակները, որպէսզի

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

Փարիզի «Եփրատացի» կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 18 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի։ Ընտրութիւն նոր կոմիտէի :

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 20 Նոյ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ընկ. Հ. Խարեանի բնակարանը։ Զեկոյց Շրջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մրնասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 22 Նոյ., երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։ Օրակարգ՝ զեկոյց Շրջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Զեկոյց Շրջ. ժողովի։ Ներկայ կ՚ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Նէօվիլի «Երկաթ», Սէն Մորիսի «Յառաջ», Փոն տը Շէրիւի «Մուրատ», Լիոնի «Գայլ Վահան», «Առիւծ Գեւո» եւ «Մուսա Լեռ» խումբերու ներկայացուցիչները յառաջիկայ կիրակի օր, 20 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 1ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայէթ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ :

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէի Ընդհ. Անդամական ժողովը 19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ
ՔՕԼԻԶԷԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

20 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր
VICTOR HUGOի սրահներուն մէջ, 46 bis Rue St. Didier
Métro Trocadero կամ Boissière
Նուագախումբ CARRIO—CANTI

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. ԱՐԱ ՊԱՐԹեւԵԱՆ (ջութակ), Պ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ (ա. տաս.) փոքրիկն ԱՐՄԵՆԻԱ կը պարէ կարապին Մահը։

Ճոխ ու ընտիր պիւֆէ՝ պատրաստուած բաշուհիներու ձեռքերով։

Մուտք 10 ֆրանք։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԱՆԻԷՌ—ՊՈՒԱՔՈԼՈՆԻ Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը
149 bis, Avenue d'Argenteuil, Asnières

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **ՏԻԿ. ԸՌՀԼՈՄԵԱՆ**
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Վ. ԽՈՒԽՈՒՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին
կը մասնակցին Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Ընկ. ՍՈՒՐԷՆ ՀԻՄԷՆԵԱՆ (ջութակ) եւ սեփական կարող ուժեր։
Կը մեծարուի թէյ եւ խմորեղէն։
Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք։

ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՍԾ ԼԻՈՆԻ ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԼԻՈՆԻ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ,
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ
ՆԵՐԿԱՅ Կ'ԸԼԼԱՅ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

Տեղի կ'ունենայ 19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, Լիոնի Գ. Թագաւորական սրահին մէջ։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Կ. ՏԱՅԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ Պ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅԱԳԷՏ ՀԱՅՐ ԹԱԼՕՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Արտասանութիւն, երգ։
Մուտք՝ 0·95 ֆրանք

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՋՐԲԱՇԵԱՆ ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ կիրակի 20 նոյեմբեր, Մարսէյլի Հայոց եկեղեցիին մէջ, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ ողբացեալ ԹՈՎՄԱՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆԻ մահուան քառասունքին առթիւ։ Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները :

յետոյ սահմանային փոփոխութեան հարց յարուցանէ։ Ռոտիկանական տեղեկագիրը կը հաստատէ որ երկու Թուրք զինուորներ սահմանը անցնելով Ազէզէն, կողոպտած են Սուրիացի վաճառական մը :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ բոլոր շրջաններուն մէջ, Նոյեմբերի սկիզբը, հեղեղանման անձրեւներէ վերջ ահաւոր փոթորիկ մը պայթեցաւ մեծ վնաս պատճառելով երկրին։ Պէյրութ անգամ ողողուեցաւ եւ փողոցները լիճի վերածուեցան։ Արդարութեան պալատին հանրային պարտէզը մեծ վնաս կրեց։ Պալատին բակին մէջ հսկայ ծառը արմատախիլ ինկաւ՝ ջախջախելով 55 տարեկան ծերունի Արար մը։ Ծովեզերեայ շրջաններու մէջ փոթորիկը կոտրեց սրճարաններու ապակիները եւ փեղկերը, քշեց ու խորտակեց ձկնորսներու նաւակները։ Պէքաայի մէջ Լեթանիի ջուրերը յորդեցան եւ ողողեցին բազմաթիւ շէնքեր։ Լեռնային շրջաններու մէջ ճամբաները անանցանելի դարձած են։ Լիբանանի մայրիներու շրջանը ծածկուած է ձիւնով :

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ - ԵՐԵԿՈՅԹ

Վալանսի Զ. Ո. Մ. Մարզականի կողմէ, ի պատիւ Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի ընկերներու որոնք Վալանս կուգան տեղւոյս խումբին հետ մրցելու, թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ 19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կը հրաւիրենք մարզասէր հայ հասարակութիւնը։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ :

Ընտանեկան թէյասեղան—պարահանդէս

Կազմակերպուած «Փարիզահայ Քնար երկսեռ երգչախումբ»ի կողմէ, 20 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 8, Բարեգործականի տան մէջ, 8: րիւ Պօսիւէ, մէթրօ Կառ տիւ Նոր կամ Փուասօնիէր :

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, արտասանութիւն ֆանթէզիներ եւ պար։ Կը մեծարուի թէյ եւ խմորեղէն :

Մուտք 4 ֆրանք :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Ամերիկայէն ժառանգական խնդիրի մը համար կը փնտռուի Ակնայ Անդուշեւի գիւղէն Պօղոս Աղաեան, հօր անունն Նշան, մօր անունն՝ Էվրօ։ 1922ին մեկնած է Թուրքիայէն։ Կը կարծուի թէ Ֆրանսա կը գտնուի։ Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել Պ. Յարութիւն Ժամկոչեանի, 15 Rue Racine, Paris (6) :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հ. Բ. Ը. Միութեան հրապարակային դասախօսութիւնը 18 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Բարեգործականի Տան մէջ, 22 Rue Petit St.-Jean, Մարսէյլ։ Կը խօսի Պ. ԽՈՐԷՆ ՀԱԼԱՃԵԱՆ։ Նիւթ՝ Ներսէս Շնորհալի։ Կրնան խօսք առնել ներկաները։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ուզուի կնոջ կօշիկի մոնթաժի մը, ապահովուած գործ ամբողջ տարին։ Դիմել Մուշեղեանին, 83, Rue d'Aubagne, Marseille :

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 19 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

SAMEDI 19 Novembre 1938

ԺԴ՝ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3890

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌԱՆՑ ԽՈՒՃԱՊԻ

— oo —

Թուրքիա, իրեն յատուկ յամառ հետեւողականութեամբ, կը շարունակէ իւրացնել Հաթայը:

Մտքերու մէջ թարմ է այն աղմկալի պայքարը զոր տարաւ Թուրք մամուլը՝ երբ դեռ ոչ եւ է որոշում տրուած չէր այդ մասին: «Քառասուն դարերու թրքական հայրենիքը» որակած էին զայն: Իսկ «Ուլուս», Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը, «Հաթայը մեր ազգային մէկ մեծ դատն է» կը գրէր:

Քաղաքական դէպքերը այնպէս մը դասաւորուեցան, որ Ֆրանսա հարկադրուեցաւ «տիրակից» դարձնել Թուրքիան: Անխուսափելի էր, անշուշտ: Կամ երկրորդ հանգրուանը՝ Ազգ. Դաշնակցութեան որոշումէն վերջ: Թոյլ տուէք մեր մէկ յօդուածէն մէջբերում մը ընել այստեղ:

— «Թուրքիոյ համար, կը գրէինք 15 փետրուար 1938ի Յառաջին մէջ — Սանճաքը ունի երեք հանգրուան: Առաջին հանգրուանը Ազգ. Դաշնակցութեան որոշումն է,— անկախ վարչաձեւ: Երկրորդը՝ պիտի սկսի 15 ապրիլ 1938էն,— Հաթայի ազգային կատարուելիք ընտրութիւնները: Իսկ երրորդը պիտի սկսի այն օրը, երբ գործադրութեան դրուին այն դաշնագիրները որոնք վերջ կու տան Ֆրանսայի հոգատարութեան՝ Սուրիոյ եւ Լիբանանի վրայ»:

Ինչպէս բսինք, առաջին երկու հանգրուաններէն անցաւ Թուրքիա: «Հաթայ»ը «անկախ պետութիւն» է, ըստ երեւոյթին, բայց կամաց օր օրի կը դառնայ «Թրքական հայրենիք»ին մէկ մասը:

Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը ստորագրուած է, արդէն, ինչպէս կը գրէինք չորեքշաբթի օրուան մեր թիւով: Իսկ Հաթայի մանդատը ամբողջովին յանձնուած է Թուրքերուն: Կասկած չկայ, որ այսքանով պիտի չբաւարարուի Թուրքիա: Ալեքսանտրէթը, ինչպէս նաեւ Սանճաքը՝ առհասարակ՝ Թուրքիոյ համար ունի քաղաքական ու ռազմագիտական մեծ արժէք: Միւս կողմէ, Ֆրանսայի շահերն ու Թուրքիոյ շահերը, Միջերկրականի այդ մասին մէջ այնպէս մըն են դասաւորուած, որ Փարիզ ստիպուած է «շատ բարակը չփնտռել»...:

Աւելորդ է ըսել, որ Հաթայի հետ կապուած են, կամ՝ աւելի ճիշդ՝ Հաթայը ինքը կապուած է առհասարակ Միջերկրականի այդ մասին ու Սուրիոյ, մինչեւ նոյնիսկ Պաղեստինի եւ Իրաքի մէջ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ համընթաց շահերուն: Այդ պատճառաւ ալ, Թուրքիա, վարպետ՝ բոլոր պետութիւնները օգտագործելու մէջ, հետզհետէ աւելի տիրական պիտի դարձնէ իր գոյութիւնը Հաթայի մէջ:

Չենք գիտեր, անշուշտ, թէ վաղը ինչ անակնկալներ կրնան պատահիլ: Ստոյգ է, միայն, որ Էնկիւրի կը շարունակէ լրացնել երրորդ հանգրուանը: «Իր պատկերին նման» զայն ստեղծելէ վերջ, «հայր Թուրքիոյ» եւ «որդի Թուրքիոյ» յարաբերութիւնները բնականաբար պիտի ստանային այն վիճակը, որուն ականատես ենք արդէն: Թուրքիա՝ պաշտօնապէս՝ միայն երկու հազար զինուոր պիտի ղրկէր: Բայց, իբրեւ «պատուիրակութեան պետ» հոն ղրկեց սպայակոյտի Բ. պետը՝ Ասըմ Կիւնտիւզ (12 յունիս), ինչ որ ամբողջ թրքական բանակին մուտքին յայտարարն էր (ճիշդ այդ ձեւով գրաւեցին, Լեհաստան եւ Հունգարիա, իրենց վերադարձուած հողերը՝ Չեխոսլովաքիայէն):

Անկէ ասդին, Թուրքիա բնականաբար անաղմուկ կերպով ամէն տեղաւորած է Հաթայ: Թերեւս նոր համագումարներ չըկան: Բայց, Էնկիւրի չափազանց վարպետ է ծածուկ գրաւումի կերպերուն մէջ:

Ներքին այս թափանցումին հետ, ուշագրաւ է, անշուշտ, որ ծրագրեալ աշխատանքներ կը տարուին՝ «փոխադարձ այցելութիւններու» ձեւին տակ: Վերջերս Սանճաքէն պատուիրակութիւն մը գնաց Էնկիւրի, որու մաս կը կազմէին երկու Հայեր:

Այս լուրին հետ միաժամանակ մենք արձագանգ եղանք Հայերու նոր արտագաղթի լուրին:

Աւելորդ է ըսել թէ Էնկիւրի անգամ մը եւս անհրաժեշտ «հաւատիք»ը տուած է հայ պատուիրակներուն: Ու վաղը, ապահովաբար, նոյն այդ հայ պատուիրակները Հաթայի մէջ պիտի յայտարարեն ինչ որ ըսուեցաւ իրենց «ցեղակից Հայերու» մասին:

Ասըմ Կիւնտիւզի «համբոյրը», եւ Թուրք միւս վարիչներուն «արտաբուխ» արտայայտութիւնները գիտենք թէ ինչ շարժառիթներէ կը բխին: «Սոն Փոստա» (15 յունիս 1938) «իրար անցնելու բան չկայ, եղբայրաբար կ'ապրինք» կը գրէր: Իսկ «Ճումհուրիէթ» (18 յունիս 1938) կը ճգնէր վստահեցնել թէ «Հայերու հանդէպ Թուրքերու զգացումները եղբայրականօրէն մարդկային են»: Այս բոլորը, անշուշտ, կը ձգտէին մէկ նպատակի,— հայ տարրին քուէն ապահովել: Թուրքիա, ինչպէս կ'երեւի, նաեւ այսօր պէտք կը զգայ հաթայարնակ Հայերու վստահութեան,— միշտ, ի հարկէ, սեփական նկատումներէ առաջնորդուած:

Մենք բոլորս ճաշակած ենք Թուրքերու աղն ու լեղին, ու բնաւ հարկ չկայ իրենց «եղբայրական» ու մանաւանդ «մարդկային զգացումներուն» իսկութիւնը պարզելու:

Կը խորհինք, սակայն, որ Սանճաքի Հայերու ցոյց տուած խուճապը առնուազն կանխահաս է: Ինչքան ալ թերահաւատ ըլլանք թրքական «հաւատիքներուն» հանդէպ, այսուհանդերձ հարկ է աւելի պաղարիւն ու մանաւանդ աւելի չրջահայեաց ըլլալ: Ոչ միայն ազգային, այլեւ անձնական շահու տեսակէտէն սխալ մըն է, անշուշտ, մէկ օրէն միւսը, վարակիչ ահ ու սարսափի մը մատնուած, լքել ու հեռանալ կալուած, տուն-տեղ, հող կամ տասնամեակներու աշխատանքի մը վաստակը: Ըսել չենք ուզեր թէ դեռ ի զօրու է գնդ. Քոլէ այն յայտարարութիւնը թէ «ինք իր հովանաւորութեանը տակ կ'առնէ Սանճաքի Հայերը»: Ոչ ալ իրապէս ապահովիչ է նոյն գնդապետին այն հաւատիքը թէ՝ «Ֆրանսա մինչեւ 1940 պիտի մնայ Սանճաքի մէջ» (յունիսի ընթացքին):

Ինչ որ ալ ըլլայ, սակայն, խուճապն ու անոր հետեւանքով ստեղծուած արտագաղթը կը գտնենք սխալ ու մանաւանդ վնասակար:

Ըլլանք պաղարիւն ու խոհեմ, եւ տասն անգամ հաշուենք՝ մէկ քայլ նետելէ առաջ:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ—ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

Վարչապետին եւ ելմ. նախարարին ճառերը

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան, Նախկին Պատերազմիկներու Միութեան եւայլ կազմակերպութեանց ծանօթ բանաձեւերէն վերջ, որոնք կը դատապարտեն վերջին հրովարտակ-օրէնքները («Իւմանիթէ», արմատականներու կատարած խզումէն վերջ աւելի սաստկացուց պայքարը եւ ամէն օր դեռ աւելի կը հրահրէ ընդդիմութիւնը հրովարտակ-օրէնքներուն դէմ), կառավարութիւնը հարկ տեսաւ կոչեր ուղղել ժողովուրդին, պաշտպանելու համար իր տնտեսական եւ ելմտական ծրագիրը:

Այսպէս հինգշաբթի երեկոյ ձայնասփիւռով ճառեր խօսեցան Հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը եւ ելմտական նախարարը:

ՓՕԼ ՌԷՅՆՕՅԻ ՃԱՌԸ

Ֆրանսական թերթերու դաշնակցութիւնը հացկերոյթ մը սարքած էր հինգշաբթի: Սեղանին վրայ խօսք առաւ ելմտական նախարարը, Փօլ Ռէյնօ.

— Գիտէի թէ ո՛րքան ժողովրդականութիւն պիտի կորսնցնէի, պահանջելով այն հազարաւոր փոքրիկ զոհողութիւնները, որոնք պարտադրուած են ժողովուրդին: Երբեք օրէ իվեր ներքին անհանդստութեան նշաններ ցոյց կը տրուին, որոնք կարծել տուին պահ մը Ֆրանսայի, ինչպէս արտասահմանի մէջ թէ պիտի չկարենանք իրագործել մեր ծրագիրը: Մինչեւ իսկ ըսուեցաւ թէ զօրաւոր չէ դահլիճը, թէ խորհրդարանը պիտի տապալէ զայն:

Փօլ Ռէյնօ հերքեց այս զրոյցները, բայց աւելցուց թէ տնտեսական եւ ելմտ. ծրագիրները կը բախին դժուարութիւններու, որոնց յաղթելու համար ժամանակի կը կարօտի: Այս երկարաշունչ աշխատանքին յաջողութեան համար անհրաժեշտ է երեք տարի:

«Մեղի կը յանձնարարեն քիչ մը մեղմացնել, ընդհակառակն տնտեսական վերականգնումի կամքին մէջ այնքան ամրօրէն կապուած եմ վարչապետ Տալատիէի, որ պէտք կը տեսնեմ նոյնիսկ քիչ մը խստացնելու: Պէտք է հալեցնել պետութեան ճարպերը, դուրս բերել մկանները»:

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՃԱՌԸ

Յետոյ խօսեցաւ վարչապետը, յայտարարելով թէ «անկարելի է որ Ֆրանսա ապրի ծախսելով 107 միլիար, երբ իր տարեկան եկամուտը 85 միլիար է միայն: Այս պարագան իսկ բաւական է համոզելու որ կարուկ միջոցներ ձեռք առնուին՝ վերականգնելու համար Ֆրանսան: Անոնք որ խորհուրդ կու տային դիմել կարուկ եւ արագ միջոցներու, հիմա ելեր կը քննադատեն որ ձեռք առնուած միջոցները շատ խիստ են: Ի՞նչպէս կարելի է վերականգնումի մասին խօսիլ, առանց զոհողութիւն կատարելու տուրքերու յաւելումով: Մեր հակառակորդները ամէն ճիգ կը թափեն խռովելու համար երկիրը, բայց երբեք պիտի չհահանջեմ, կարեւորութիւն իսկ պիտի չտամ իրենց կատարած էնթրիկներուն: Մեր հակառակորդները պիտի չկարենան խորտակել մեր կամքը, ոչ ալ արգելք հանդիսանալ Ֆրանսայի վերելքին: Ես ոչ սնանկութեան մարդն եմ, ոչ ալ պատերազմի»:

Տալատիէ յետոյ հրաւիրեց բոլոր Ֆրանսացիները, որ իրենց ակնարկը ուղղեն սահմաններէն դուրս եւ ըմբռնեն կացութիւնը, եթէ չեն ուզեր որ Ֆրանսա դառնայ իր անցեալի փառքերուն թանգարանը միայն: Կ'ապրինք Եւրոպայի մը մէջ, որ ահա յարատեւ խռովք մը կը մատնէ, ուր սխալ պիտի ըլլար երկրին ապահովութիւնը հիմնել սեփական ուժերէ դուրս այլ ապաւէններու վրայ:

Գիտական վերլուծումներու ենթարկեցին վերջերս դիկտատուրան: Ըսին թէ վարակիչ է: Ազատութիւն յարուցանելո՞վ է որ արգելք կարելի է ըլլալ վարակման, թէ տալով կարգապահութեան օրինակ:

Տալատիէ ի վերջոյ յայտարարեց թէ մեծ հաւատք ունի հրատարակուած ծրագիրներուն յաջողութեան վրայ: Ինչ որ խոստացած եմ, ըսաւ, կատարած եմ: Հրաշքներ չեմ խոստացած: Ես ժողովուրդին ըսի ճշմարտութիւնը, թէ կրնայ փրկուիլ միայն իր սեփական ջանքերով եւ զոհողութիւններով: Եւ այսօր կ'ըսեմ,— քննադատութիւններէն պիտի չազդուիմ եւ պիտի իրականացնեմ ծրագիրը մեթոտիկ աշխատանքներով:

Ամէնէն վերջ խօսեցաւ Հանրապետութեան նախագահը, յայտնելով թէ ո՛րքան ճիշդ կը գտնէ կառավարութեան ընթացքը:

Ֆոն Ռաթի թաղումը

— oo —

Հինգշաբթի, Տիւսէլտորֆի մէջ տեղի ունեցաւ Ֆոն Ռաթի թաղումը: Հիթլէր եւս ներկայ էր թաղման: Պէթհովէնի մահերգէն վերջ, դամբանական մը խօսեցաւ Պոհլէ, արտասահմանի գերման նացիներու պետը, եւ ըսաւ.

— Էրնսթ Ֆոն Ռաթ ութերորդ զոհն էր կ'իյնայ արտասահմանի մէջ, ութերորդ զոհը հրէական-պոլշեւիկեան ոճրագործութեան: Ֆոն Ռաթի հետ, Վիլհէլմ Կիւսթլոֆ եւ ընկերները, որոնք

(Լուրերու շարունակութիւնը 2րդ էջ)

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ՓԱԿՈՒԵՑԱՒ

— oo —

26 Նոյեմբերը բողոքի օր

— oo —

Հինգշաբթի Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան համագումարը փակուեցաւ երկու կարեւոր բանաձեւեր քուէարկելէ վերջ:

Հրովարտակ-օրէնքներու քննութիւնը յանձնուած էր մարմինի մը, որու բանաձեւը կը տրամադրէր

1. Խնդրել երեսփոխաններէն որ մերժեն վաւերացնել հրովարտակ-օրէնքները:

2. «Բողոքի օր» յայտարարել 26 Նոյեմբերը, շաբաթ, երկրին առջեւ ցոյց տալու համար զանգուածներուն ընդդիմութիւնը հրովարտակ-օրէնքներուն:

Ընդհ. գործադուլ պիտի չկատարուի: Պարտք դրուեցաւ կեդր. կոմիտէին վրայ, որ ամէն պատրաստութիւն տեսնէ ընդհ. գործադուլ յայտարարելու, երբ ընկերային բարեփոխութիւնները վտանգուին:

Խաղաղութեան եւ սէնտիքաներու անկախութեան հարցն ալ յանձնուած էր մարմինի մը, որ չկրցաւ միացնել տեսակէտները: Յանձնախումբը երկուքի բաժնուած՝ ներկայացուց երկու բանաձեւ խաղաղութեան հարցին մասին: Համայնավարները վերջին պահուն միանալով կեդրոնացման բանաձեւին, ստացան 16,784 քուէ, մինչ Տէլմասի բանաձեւը՝ 6419 քուէ: Սէնտիքաներու անկախութեան հարցին մասին՝ առաջինները ստացան 16,582 քուէ, իսկ Տէլմաս՝ 7221 քուէ:

Եւրոպա մտահոգ Հրեաներու վիճակով

— oo —

Անգլիական եւ գերմանական մամուլը մենամարտ մը կը կատարէ վերջերս, Հրեաներու ճակատագրին մասին: Գերման խմբագիրները խիստ յարձակում մը կը կատարեն Անգլիոյ դէմ, ամբաստանելով զայն այն բռնութեանց եւ հալածանքներուն համար, որոնք ի գործ կը դրուին բրիտանական գաղթավայրերու մէջ: Կեղծաւոր եւ փարիսեցի են Անգլիացիները, կ'ըսեն Գերմանացիները: Ունին երկու բարոյական,— բարոյական մը իրենց համար, բարոյական մը դատելու համար ուրիշները: Եթէ այդքան շատ կը խղճան Հրեաներուն վրայ, ինչո՞ւ չեն հիւրընկալեր զանոնք, կը հարցնեն: Դիտել կը տրուի, թէ Հրեաներու արտագաղթը դժուարացաւ այն պատճառով, որ Գերմանացիները մեկնելու արտօնութիւն կու տան՝ զանոնք բոլորովին կողոպտելէ վերջ միայն: Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ, կը հարցնեն Անգլիացիները, օտար պետութիւնները միլիոններ ծախսեն՝ Հրեաներու փոխադրութեան եւ զետեղման համար, երբ այդ միլիոնները ունին Հրեաները, բայց կը խլուին անոնց ձեռքէն: Արդարեւ Հրեաներուն արտօնուած էր խասին տանիլ իրենց հարստութեան 75 առ հարիւրը, որ կը վճարուի «սառած» մարքով, որու արժէքը 7,5 առ հարիւր պակաս է իրական արժէքէն: Յետոյ Հրեաները ստիպուած են այդ դրամը վերածել օտար թղթադրամի: Այնպէս որ Հրեայ մը, եթէ հարիւր հազար մարք ունի, սահմանէն դուրս ելած ատեն՝ կ'ունենայ 5000 մարք միայն, պայմանաւ որ ունեցած դրամն ալ կալուած չըլլայ, որովհետեւ կալուածները ծախելու ատեն արժէքին 2 առ հարիւրը միայն կը ստանայ:

Այս պայմաններուն մէջ կրնան գաղթել միայն այն Հրեաները, որոնք ազգական ունին արտասահմանի մէջ: Կամ արհեստաւոր ըլլալով՝ կրնան աշխատիլ եւ ապրուստ մը ապահովել առաջին օրէն: Պրազիլիա տրամադրութիւն յայտնած է ընդունելու հրեայ արհեստաւորներ, բայց որոշ թիւով: Արդարեւ օտար պետութիւնները ներկայիս համաձայնած են ընդունիլ մինչեւ 40 հազար Հրեայ, (27 հազարը պիտի ընդունուի Միացեալ Նահանգներու կողմէ, բայց կառավարութիւնը կ'աւելցնէ թէ չի կրնար զանոնք ընդունիլ անմիջապէս, ոչ առաջ 1940էն): Այդ պարագային ո՞ւր պիտի երթան մնացեալները, նկատի առնել որ Գերմանիոյ մէջ Հրեաներուն թիւն է 600,000: Եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ անոնց վիճակը: Մինչեւ 1 հոկտեմբեր, ապրուստի միջոցներէ զրկուած էին Գերմանիոյ Հրեաներուն 30 առ հարիւրը եւ Աւստրիոյ Հրեաներուն 50 առ հարիւրը: Ասոնց վրայ յետոյ աւելցան 30,000 հոգի եւս, երբ վերջերս զրկուեցան իրենց գործերովը զբաղելու իրաւունքէն: 1 յունուարին, ապրուստի միջոցներէ զրկուած Հրեաներուն թիւը պիտի հասնի 70 առ հարիւրի:

Միւս կողմէ գերմանական կառավարութիւնը կը շարունակէ նեղել զանոնք՝ հրաւիրելով որ հեռանան երկրէն, ծախեն իրենց կալուածները եւ հպատակին հակահրէական օրէնքներու սեղմումներուն: Արդէն մօտ 40,000 Հրեաներ ձերբակալուած եւ ղրկուած են դէպի յատուկ ճամբարներ:

— oo —

ՆՈՊԷԼԻ խաղաղութեան մրցանակը տրուեցաւ Նանսէնեան գաղթականներու կոմիտէին:

ԿԱՊՈՅՏ գիրք մը հրատարակեց Փրանսական կառավարութիւնը, հաւաքածոյի մը մէջ ամփոփելով Չեխոսլովաքիոյ դէպքերուն վերաբերեալ բոլոր դիւանագիտական վաւերաթուղթերը:

ՇՈՒՇՆԻԿ, Աւստրիոյ նախկին վարչապետը, պիտի չդատուի եւ ազատ պիտի արձակուի մինչեւ Ծնունդ, Գերմանիոյ մէջ մնալու պայմանով:

ԱՆԳԼՕ-ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ առեւտրական դաշինք մը կնքուեցաւ, Հինգշաբթի, Ուաշինկթընի մէջ, անգլիացի դեսպանին եւ ամերիկեան նախարար Հըլլի միջեւ: Այս առեւտրական դաշնագիրը, որ կը հաշտեցնէ երկու մեծ երկիրներու տնտեսական պայքարի ճակատները, կ'ըսեն թէ պիտի ունենայ քաղաքական գործիքի մը արժէքը:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Ի՛ՆՉ ՊԻՏԻ ԲԱՆԻՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Եւրոպայի քաղաքական հորիզոնը տակաւին կը շարունակէ մնալ մռայլամած։ Այն յարաճուն անհանդստութիւնը, որ տարիներու ընթացքին ամէն օր քիչ մը աւելի չէզտուած թափով զարգացաւ ու հասաւ իր բարձրագոյն կէտին չեխոսլովաքեան հարցի լուծման առեն, տակաւին կապարի ծանրութեամբ նստած է բոլորին սրտին։

Եւ արդարացի է այս համատարած մտահոգութիւնը։ Սպառազինումի արտակարգ նոր ճիգեր ամէնուրեք. աշխարհակալական - յարձակողական նոր ծրագիրներ հզօրներու եւ ռազմապաշտներու կողմէ. տնտեսական խուլ, այլ դաժան ու անողոք պայքար երկրէ երկիր. փոքրերու մէջ երկիւղ՝ ոտքի կոխան դառնալու. Նոր Աշխարհի մէջ կղզիացումի տրամադրութեանց ուժեղացում. պատերազմ ու աւերածութիւն Հեռաւոր Արեւելքի ու Սպանիոյ մէջ. ատրճանական մեկուսացում Խորհրդային Միութեան՝ ամէն ճակատի վրայ։ Այս բոլորը չեն կրնար իրաւացի անձկութիւն ու դժգոհանք չպատճառել մարդկութեան առաջաւոր տարրերուն կամ պետական ղեկավար շրջանակներուն։

Եւ այս անհանդստութեան մղումով է, որ Չէմպըլէյն ու Հալիֆաքս կուգան Փարիզ Նոյեմբեր 23—25ին, Միւնիխի համաձայնագրին լոյսին տակ ելք մը գտնելու անելէն, ճամբայ հարթելու կարգադրման քանի մը հրատապ ու դժուարալոյծ կնճիռներու, որոնք ժառանգ մնացին թշուառ մարդկութեան 1914ի պատերազմէն։

Այս կնճիռները, իրենց այժմէականութեան ու կարեւորութեան կարգով, երեք են ըստ երեւոյթին։

Առաջին— Գերմանական նախկին գաղթավայրերու վերադարձի պահանջը, զոր Նացի Րէյխը դրած է եւ պիտի հետապնդէ յամառ ու աննահանջ վճռականութեամբ։

Այս գաղթավայրերը անցած են բրիտանական եւ ֆրանսական իշխանութեանց տակ Վերսայլի դաշնագրով, որ արդէն կորսնցուցած է իր ուժը այսօր, եթէ չյիշատակենք ճափոնի ստացած աւարը, զոր Պերլին եւ չի պահանջեր հակակոմինթէրն ուխտին պատճառով։ Վերսայլի դաշնագրէն ի՛նչ մնաց, որ գերման նախկին գաղթավայրերը մնան այսօրուան իրենց տէրերուն։

Ըստ եւրոպական մամուլի լաւատեղեակ քանի մը օրկաններու տեղեկութիւններուն՝ Պերլինի աչքը գլխաւորաբար ափրիկեան իր նախկին գաղթավայրերուն վրայ է,— Քամերուն, Թոկոլէնտ եւ Թանկանիքա, առաջինը ֆրանսական, իսկ միւսները բրիտանական իշխանութեանց ենթակայ այժմ։ Ի հարկէ, զօրաւոր ընդդիմութիւն կայ թէ՛ Անգլիոյ եւ թէ Ֆրանսայի մէջ այս գետնի վրայ զիջելու. նոյնիսկ հարցին վերանկատումը բուռն, անհանդուրժող զայրոյթ կ՚առաջացնէ խորհրդարանական շրջանակներու եւ հանրային այլ ազդեցիկ խաւերու մէջ։

Բայց կը թուի թէ Չէմպըլէյնի ու Տալատիէի դահլիճներուն համար խնդիրը հասունցած է արդէն, գէթ այն բանակցութեան առարկայ դարձնելու չափ։ Կը թուի թէ Լոնտոն ու Փարիզ եկած են այն եզրակացութեան, թէ Պերլին-Հռոմ առանցքին հետ լրջօրէն խօսելու միակ ճամբան այս հարցին մէջ զիջելն է։ Կը թուի թէ սկզբունքով հաշտուած են արդէն Գերմանիոյ գաղթավայր տալու պահանջին հետ կամայ ակամայ, եւ գործնական դժուարութիւնը կը կայանայ միայն ո՛ր հողամասերը ի՛նչ սահմաններով զիջելուն մէջ այժմ։

Անգլիական ու ֆրանսական նախարարները Փարիզի մէջ, կանաչ սեղաններու շուրջ հակած Ափրիկէի քարտէսին վրայ, պիտի փնտռեն այնպիսի վայրեր ու հողամասեր, որոնք Գերմանիոյ ձեռքին տակ ապագային վտանգ չհանդիսանան երկու մեծ կայսրութեանց։

Եւ շատ հաւանական է, որ այստեղ ալ նոխազ դառնան ուրիշ ազգեր ու պետութիւններ, փոքրերն ու տկարները, ինչպէս միշտ պատահած է միջազգային ծանր բարդութեանց ու մրցակցութեանց ատեն մեծերուն միջեւ։ Արդէն կը խօսուի պելճիքական Քոնկոյէն ու փորթուկալեան Անկոլայէն մասեր կտրելու եւ Պերլինի երախը նետելու մասին, թէեւ այս գաղթավայրերը Գերմանիայէն չէ որ խլուած են։

Ցետպատերազմեան քաղաքականութեան բարք ու բարոյականութիւն է այս։ Մեծերը զոհեցին Չեխերը իրենց անհաշտ պայքարին, Սպանիան արիւնլուայ դիակի մը վերածեցին նոյնպէս իրենց պայքարի կրկէսը փոխադրելով հոն. այժմ ալ կը ծրագրեն, խաղաղութեան եւ նման գրաւիչ նշանաբաններու կեղծիքին տակ, նոր հաշտութիւն մը գլուխ հանել փոքրիկ Պելճիքայի կամ Փորթուկալի հաշւոյն...

Պիտի կրնա՞ն գոհացնել Պերլինը այսպիսի մանէօվրով։ Հոս է բուն հարցը, որուն պատասխանը պիտի տան ոչ միայն Պերլինը, այլ նաեւ դէպքերու եւ լրերու ընթացքը։ Որովհետեւ պարզ է, որ եթէ դէպի Արեւելք—Ուքրանիոյ ուղղութեամբ— գերման գրոհ մը անյաղթահարելի պատնէշներու չբախի, Գերմանիա բնականաբար մեծ չափերով կը մեղմացնէ իր սուր պահանջը Ափրիկէի մէջ, հակառակ պարագային՝ նախկին գաղթավայրերը լրիւ ետ ստանալու իր պայքարը մազաչափ չի կրնար թուլցնել։

Երկրորդ.— Փարիզի խօսակցութեանց յաջորդ կարեւոր նիւթը պիտի կազմէ, ըստ երեւոյթին, սպանական ներքին պատերազմը հաշուեյարդարի մը բերելու թնճուկը։ Ահա աւելի քան երկու տարի է, որ անգլեւիտալական միջերկրականեան մրցակցութեան գեհենին մէջ կ՚այրի կը մոխրանայ սպանիական ժողովուրդը։ Լոնտոն - Փարիզ - Մոսկուա առանցքին դէմ Սպանիոյ մէջ է որ կը ճակատի Պերլին - Հռոմ առանցքը եւ, կարելի է ըսել, որ յաջողութեան նժարը իր կողմն է ցարդ։ Ի՛նչպէս ընել, որ միջերկրականեան պայքարը կորսնցնէ իր սրութիւնը, հրդեհը տեղականանայ իրապէս Սպանիոյ մէջ եթէ նոյնիսկ չմարի, ոչ-միջամտութիւնը դառնայ իրական եւ ոչ թէ անուանական, ինչպէս եղած է երկու տարիներէ ի վեր։ Ասոնք են այն ծանրակշիռ հարցականները, որոնց պիտի ջանան պատասխաններ որոնել Փարիզի մէջ գլուխ գլխի տուող նախարարները։ Որովհետեւ անգլեւիտալական համաձայնութեան գործադրութեան դրուիլը կամ Փարիզի կողմէ նոր դեսպան նշանակելը Հռոմի մէջ տակաւին միջերկրականեան հարցին լուծումը չեն նշանակեր, թէեւ այդ ուղղութեամբ նշանակալից քայլեր են։

Երրորդ.— Կայ նաեւ երրորդ թընճուկը, որ այլեւս թնճուկ չէ, այլ վէրք։ Ազգաժողովի ապագան։ Այս հիմնարկութիւնը կորսնցուցած է ամէն կռուան, ամէն ազդեցութիւն ոչ միայն քաղաքական, այլ նոյնիսկ բարոյական աշխարհի մէջ։ Ոչ ոք հաւատք չունի անոր վրայ։ Մեծերը կ՚անտեսեն զայն եւ անոր կռնակէն կը կարգադրեն ամէն կարեւոր վէճ։ Փոքրերը վստահութիւն չունին անոր վրայ, աւելի ճիշդը՝ բոլոր անոնք, որոնք Ազգաժողովի դուռները ափ կ առնեն անձկութեան ժամուն, պարտութեամբ դուրս կ՚ելլեն։

Այսպէս եղաւ Եթովպիոյ պարագան։ Նոյնը՝ Չինաստանի ու Սպանիոյ համար։ Այսպէս եղած էր նաեւ տարիներ առաջ Սէվրի դաշնագրի խորտակման ատեն, երբ Իսմէթ պատուոյ զայն ամբարշտօրէն, նոյն Ազգաժողովի մէջ իսկ իշխողներու մեղսակցութեամբ։

Ժընեւի հաստատութիւնը այլեւս դիակ մըն է։ Անկէ դուրս են աշխարհի հզօրները, Ամերիկայէն մինչեւ ճափոն։ Մէջը մնացողները զայն վերածած են գեղեցիկ ճառերու մարզարանի մը։ Ազգաժողովին հանդէպ Չէմպըլէյնի դահլիճին դիրքը խիստ յստակ է։ Փարիզ տակաւին ունի վարանումներ, ամբողջապէս լքած չէ ընդհանուր ապահովութեան խաբուսիկ ու անգործնական սկզբունքը։

Այս երեք հրատապ հարցերու մասին մեկին հասկացողութիւն մը Փարիզի ու Լոնտոնի միջեւ ճամբայ պիտի հարթէ, որ ոչ միայն հետզհետէ աւելի սերտ դառնայ անգլեւֆրանսական գործակցութիւնը, այլ նաեւ այդ գործակցութիւնը ընդարձակուի Հռոմէն ալ անդին։ Պերլինի ու Հռոմի հետ իրական մերձեցման նախադուռն է, որ կը կառուցուի Փարիզի տեսակցութեամբ։ Զորսերու դաշինքին նախօրեակն է Չէմպըլէյն - Հալիֆաքսի ճամբորդութիւնը Փարիզ։

Ինչքան ալ Ֆրանսա կլանուած ըլլայ իր ներքին վերակառուցման հոգերով ու նորանոր հրովարտակ - օրէնքներով փրկութեան ուղիներ որոնէ, ինչքան ալ Անգլիա լարուած մնայ ազգային պաշտպանութեան ու զինաւորման հնհնուքներով, ինչքան ալ երրորդ Րէյխը հրէահալած բռնութիւններով աշխարհի զայրոյթը հրաւիրէ իր վրայ եւ բոլոր ժողովրդավար պետութեանց անվստահութիւնը աճեցնէ, այսուհանդերձ Եւրոպան կը դիմէ դէպի չորսերու դաշինքը, ամէն օր քայլ մը կ՚առնէ այս ուղղութեամբ, այն յոյսով թէ Վերսայլի կառուցած խաղաղութեան շէնքի քանդումէն ետք անհրաժեշտ է ստեղծել նոր դոյավիճակ մը, որ գէթ սերունդ մը դիմանայ դժգոհներու գրոհին, որ գէթ 10 — 20 տարի առաջքը առնէ նոր համեւրոպական պատերազմի մը վտանգին եւ ապահովէ, գէթ որոշ ժամանակով, այնպիսի խաղաղութիւն մը, ուր ազգերը փուշի վրայ նստած չզգան եւ ամէն ժամ Մեծ Աղէտին չըթայազերծումին սարսափին տակ չհիւծին։

Փարիզի խորհրդաժողովը Զորսերու դաշինքին ճամբուն վրայ հանդրուան մըն է։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ

Ահա կը բացուի դարձեալ մեր վերեւ
Ապարէզն անհուն վարձուց ակներեւ,
Եւ դափնին անմահ, պըսակ քաջալեր,
Ննթառամ պըճնեալ, կա՛յ եւ մընա՛յ
մեր։

Ընկե՛րք, դիմե՛նք ի նըպատակ,
Առնո՛ւնք փութով ըզմըրցանակ.
Եւ գիտութեան մենք նահատակ,
Կրե՛նք ի ճակատ զանմահ պըսակ։

Մենք է՞ր զուրկ մընանք, քո՛յք մեր
սիրասուն,
Բարեաց ի վայել է՞ր մընանք նըկուն։
Ազնիւ ընկերաց թեւ թեւի տըւած,
Ընթանա՛նք ուղիղ դէպի յաջողուած։
Դիւր է ուղին եւ ծաղկաւէտ,
Հունձք գիտութեան կան վէտ ի վէտ.
Եւ մեր ծընողք կը սպասեն հոն,
Զըվըհատինք, դէպ յառաջ, օ՜ն։

Միանայ սիրով մեր բազկաց կորով
Եւ պատրաստի մեզ կենցաղ անվըր-
դով.
Ուսմունք, գիտութիւն մեզ նըշանա-
բան
Թո՛ղ լինին յաւէտ եւ ուխտ անխա-
փան։

Թըշնամին մեր երթայ հեռի,
Տանար լուսոյ ահա կանգնի։
Ընկերք եւ քոյրք, օ՜ն, անվեհե՛ր
Ուխտե՛նք մընալ միշտ աներեր։

Ցեղին հրաշածաղիկ երկսեռ պատանեկութիւնը, բիւրաւորներով հաշուուած, աւելի կամ նուազ հոյակապ շէնքերու մէջ, ամէն տարի, ամավերջի դպրոցական հանդէսներ կը սարքէր, մեղուաջան աշխատութեան վարձքը, մրցանակը ստանալու համար։ Գիւղը իր բոլոր տարրերով դպրոց կը թափէր, վարդի պէս բացուած աշխոյժ պարմանիներէն մինչեւ մեխակի պէս թառամած բայց հետաքրքիր ծերուկները։ Եղածը ի՞նչ է որ... Բայց ցեղին ապագային համար կա՞ր միթէ աւելի հաստատուն ակնկալութիւն մը՝ որ կրթութենէ եւ դաստիարակութենէ տարբեր խարիսխ մը ունենար։ Շուրջը համատարած ազնուութիւն տիրող տարրին մէջ։ Դուն ես որ կը թրթռաս կաքաւի պէս, իբրեւ պատանի՝ դպրոցը, իբրեւ չափահաս՝ վաճառականութիւնն ու արուեստն ու ճարտարարուեստը ունենալով խաչալ։ Փեթակը կը բզզար։ Օն, ծաղիկներ, զօրացուցէք ձեր յաճախորդ մեղուներուն նեարդերը։ Անոնք ձեզմէ ստացած իրենց հոյլը բարբարոսական աւարքներու համար չէ որ պիտի վատնեն, այլ անով պիտի գեղակերտեն նորանոր երանգներով Բարին, Ճշմարիտը եւ Գեղեցիկը։ Ուսուցչապետ Պէրպէրեան քանի մը թարգմանածոյ կամ ինքնագիր գոհար տողերով զաղափարացուցած էր Հայ ցեղին ապագայ յոյսին՝ ուսանող մանկութեան եռանդըն ու կորովը դէպի աշխատութիւն, դէպի վարձք, դէպի խաչալ։ Աշխատութիւն, վարձք եւ խաչալ՝ կեդրոնացած ն եւ է մոլութենէ, լրբութենէ զերծ անշաղախ նպատակի մը շուրջ— Ցառաջդիմութիւն եւ Հայրենասիրութիւն, իրարմով զօրացած, զիրար լըրացուցած։ Թող երգը ինք խօսի.—

Աշխատութի՜ւն, մեր զօրութիւն
Քեւ կը լինինք մեք աներկուն։
Պատի՛ւ քեզի, քեզ օրհնութի՜ւն,
Ո՜վ ստեղծիչ աշխատութիւն...

***

Պուլկար փոխառականութիւնները եւ Պուլկարիոյ փոխառականութիւնները

Այս խորագրին տակ, «Ծումհուրի - էթ»ի խմբագրապետ Եունուս Նատի հետեւեալը կը գրէ.—

Չեխոսլովաքիոյ քայքայումին Պուլկարիան ալ չուարեցուցած եւ անպատճառ պահ մը շատ ցնցած ըլլալը կը հասկցուի։ Ուրիշ կերպ չի կրնար բացատրուիլ այն յայտարարութիւնը, զոր ըրած է մեր ալ խոհուն մարդ մը ճանչցած Երեսփ. Ժողովի Նախագահ Կոսփոտին Մուշանոփ, ի մասին ընդհանուր պատերազմէ յետոյ Պուլկարիոյ թողած հողերուն վերադարձուելու անհրաժեշտութեան։

Մուշանոփ, իր երկիրը սիրող, խաղաղութեան արժէքը գնահատող ծանրախոհ եւ պատուաւոր մարդ մըն է, եւ իր այս առաքինութեանց կողքին, Աթաթիւրքի Թուրքիոյ արժէք տուող եւ անոր հանդէպ համակրանք ունեցող մեր մէկ բարեկամն է։

Այս վերջին յայտարարութեան պարզ թուրքերէնը սա է.— Ընդհանուր պատերազմին վերջաւորութեանը, երբ հողամասերը կը բաժնուէին, իբր թէ մաս մը պուլկարական հողեր իր կարգ մը դրացիներուն անցած են։ Եթէ Պուլկարիա մասնակցի Պալքանեան Համաձայնութեան, որ Պալքաններու մէջ բացարձակապէս կը հաստատէ խաղաղութիւնը, այս կատարուած իրողութիւնները ինքն ալ վաւերացուցած կ՚ըլլայ եղեր։ Իսկ այս ալ՝ պուլկար հանրային կարծիքին ներքին ըղձացումներուն հակասելուն համար, հաճոյ չթուիր եղեր։

Այն ատեն Կոսփոտին Մուշանոփ կ՚ըսէր. «Ուեէ բռնիք չունինք համաձայնութեան դէմ, մենք ալ կ՚ուզենք լաւ ապրիլ մեր դրացիներուն հետ։ Բայց մեզի հանդէպ ներողամիտ դատնուելու է, եթէ չենք կրնար ուղղակի եւ անմիջապէս մասնակցիլ անոր»։

Այս յայտարարութեան աւելի պարզ իմաստը սա է.— Երբ կարգը գայ եւ կարելիութիւն ըլլայ, Պուլկարիա ետ պիտի ուզէ այն մաս մը հողերը, որոնք իր դրացիներուն անցած են։ Այդ կարգը եկա՞ւ կամ կարելիութիւնը գտնուեցա՞ւ արդեօք։

Ներկայիս Ժողովի նախագահ Կոսփոտին Մուշանոֆը բացորոշ կերպով կը խօսի ի մասին այն անհրաժեշտութեան, որով կը պահանջուի վերադարձնել այն պուլկարական հողերը, որոնք ընդհանուր պատերազմի վերջաւորութեանը, կնքուած հաշտութիւններով իր դրացիներուն անցած են։

Սոֆիայի մէջ յատկապէս ուզած են շեշտել թէ, Կոսփոտին Մուշանոֆի այս յայտարարութիւնը ամբողջովին անձնական բնոյթ ունի, կառավարութեան հետ ոեւէ կապ չունի եւ Պուլկարիա ներկայ կացութեան ու պայմաններու մէջ եւս հեռու կը գտնուի արկածախնդրութեանց մղուելէ։

Բայց անգլիական թերթերուն կացութիւնը մօտէն քննելով յանգած եզրակացութիւնները, ըստ մեզ, անտեղի չեն։ Կառավարութիւնը առանց երկեք լուր ունենալու, Կոսփոտին Մուշանոփ, անտառ քարկոծելու կերպով իսկ ըլլայ, այս կարեւոր հարցը այսքան ուզածին պէս կրնա՞ր շօշափել։

Ուշադրութեան արժանի կէտ մըն ալ սա է որ, ներկայ վարչապետ Կոսփոտին Քէօսէիվանօֆ ալ Մուշանոֆէն նուազ խոհական մարդ մը չէ։

Ուրեմն, այսքան կրնակ հրճուանքցութեանց մէջ իսկ, Պուլկարիա չէ կրցած ինքզինքը զսպել իր մէջ եռեւեփած մտածումները ի յայտ բերելէ, ի տես Չեխոսլովաքիոյ քայքայումին եւ բաժանումին։ Այսքանը մարդկային պէտք է նկատել կ՚երեւայ, Պուլկարիոյ մէջ այս մտածումները թէ երեւան հանուած են եւ թէ կը հերքուին։ Ո՛չ շիշը եւ ոչ ալ միտը այրելու քաղաքականութիւն... Առայժմ սա պէս քննութիւն մը։ Բայց, ամէն պարագայի, երբեք ճիշդ քաղաքականութիւն մը չէ դեռ երէկ Պուլկարիոյ իր կատարեալ անկախութիւնը վերադարձնող Սելանիկի համաձայնութենէն յետոյ։ Պուլկարիա իր լաւ տրամադրութիւններ ունենալու մասին գոյութիւն ունեցող կարծիքները հերքելով չշահիր, հաւանաբար կը կորսնցնէ։

Պուլկարիա իր դրացիներէն ո՞ր տեղերը կուզէ։

Ասիկա ամէնքը գիտեն.— Ռումանիայէն՝ Դօպրուճան— Պալքըք գծին ծօպրուճան, Եուկոսլաւիայէն՝ համբաւաւոր Մակեդոնիան, Յունաստանէն՝ Եգէական ծովու վրայ քիչ շատ լայն նրբանցք մը։ Իր այս պահանջներուն հանդէպ բոլոր միւս Պալքանցիները եւ չեն մնացած համակիր ընթացք մը ցոյց տալէ։ Առանց բոլոր խնդիրները քննելու, կրնանք Յունաստանէն խօսիլ.— Յունաստան դեռ առաջին օրէն սկսեալ, Պուլկարիոյ Տէտէաղաճէն ազատ գօտի մը եւ Եգէական ծովէն օգտուելու կարելիութիւնը տուած էր։ Ասոր փոխարէն, Արեւմտեան Թրակիոյ եւ դէպի Սելանիկ երկարութիւնը, մասամբ թէ ամբողջովին, Պուլկարիոյ անցնելու պահանջը երբեք ալ առողջ հիմ մը չունի։ Արդէն երբեք չիրականանալիք երեւակայութիւն մըն է։

Այս առթիւ մեր դրացի Պուլկարիոյ ըսենք թէ, Պուլկարիոյ մէջ ապրող փոքրամասնութեանց հանդէպ իր ցոյց տուած վերաբերմունքին համար բողոքողներ կան։ Այս բողոքողները նըւազ կարեւոր չեն այն կարօտէն, զոր Կոսփոտին Մուշանոֆ ունի Պուլկարիայէն դուրս մնացած Պուլկարներուն եւ պուլկար հողերուն հանդէպ։ Զենք գիտեր թէ Պուլկարները ուրիշ փոքրամասնութեանց հանդէպ ի՛նչ - պիսի վերաբերում մը ցոյց կուտան։ Բայց Պուլկարիոյ մէջ Թուրքերուն հանդէպ, որոնց թիւը շատ քիչ չէ, երբեմն երբեմն սանձարձակ ըսելու ատրճան դէշ ընթացք մը ցոյց կը տրուի։ Իսկ այս դէշ ընթացքները սահմանէն անդին գտնուող լայն երկրին մէջ կը շարունակեն խիստ ցնցումներ եւ խոր արձագանգներ առաջ բերել։ Մեր դրացի Պուլկարիոյ կ՚ուզենք յիշեցնել թէ, իր երկրին մէջ գտնուող Թուրքերուն հանդէպ լաւ վերաբերում ցոյց տալը իր մարդկային մէկ պարտականութիւնը չէ, այլ միաժամանակ իր յանձնառութեան պարտաւորութիւնն ալ է։

Պուլկարիա կ՚ուզէ փոքրամասնութեանց հարցերը գրգռել։ Ահա անոր փոքրամասնութեանց հարց մը։ Պուլկարիա նախ քան ուրիշին «չուվալ - տըղ» խոթելու երթալը, պէտք է առնելը խոթէ իրեն եւ բացարձակօրէն պէտք է ապահովէ Պուլկարիոյ Թուրքերուն հանդէպ լաւ վերաբերմունք

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Մական կեցաւ ձեռքերն ազդրին վրայ դրած եւ ակնարկը մեզ ամենուս յառած եւ արհամարհոտ կերպարանքով մը։ Դիտեցի սակայն որ կը զգուշանար Գազիկէն, որ իր նայուածքին որպէս պատասխան, շատ քիչ ուշադրութիւն ընծայեց իրեն։

— Կոխ՞ւ, գոչեց Կլորիան ցոյց տալով։ Աս ի՞նչ կը հասկնայ կռիւէն։ Եթէ կրնայ, թող ինծի՛ հետ կռուի։ Պատրաստ իրեն կը սպասեմ։ Դանակ մը տուէք իրեն, ու ես իր դէմ պիտի կըռուիմ լոկ ձեռքերովս։

Կլորիա աժդունեցաւ եւ Ուիլ ձեռքն անոր ուսին տանելով բաներ մը փըսփսաց, որուն վրայ Կլորիա այտերուն գոյնը վերստացաւ։

— Մակա՛։

Գազիկի այս մէկ բառը այն տեսակ ազդեցութիւն մը գործեց աղջկան վըրայ, որքան չպիտի գործէր իրեն ուղղուած ապտակ մը։ Աչքերուն բոցը չքացաւ ու գլխովը պարզ նշան մը ըրաւ անոր։ Իր աչքերը դարձեալ բոցավառեցան, թէեւ իր հայեացքը դէպի պատուհանը ուղղուած էր այս անգամ։ Ցետոյ սկսաւ զնչուն լեզուով խօսիլ. սակայն քիչ վերջ միտքը փոխելով անգլերէնի դարձաւ։

— Շատ լաւ, բան մը ընելիք չունի ինծի այդ կինը, բայց գիտեմ որ դէշ վերջաւորութիւն մը պիտի ունենայ. այդքանը կը բաւէ։ Դուրսը մէկը կայ որ մեր խօսքերը մտիկ կ՚ընէ. կին չէ սակայն, որովհետեւ կնոջ մը չափ անդամ սիրտ չունի իր մէջ։ Այդ կեղտոտ, գինեմոլ, չծխելուող սեւամորթ ընկերդ Րուսթէմ Խանն է որ դուրսը կեցած՝ մեր խօսակցութիւնը մտիկ կ՚ընէ։

Այս անակնկալ յայտնութեան վրայ պատուհանէն ներս երեւցաւ խոշոր դաշոյն մը եւ Րուսթէմ Խանի երկայն մօյկերը։ Ցետոյ ներս մտաւ ինքը՝ Րուսթէմ Խան, ցօղաթուրմ մօրուքով եւ գլուխը շարժելով ներողութիւն խնդրողի կերպարանքով մը՝ դաշոյնը սպատեանին մէջ դրաւ։

— Այո՛, ձեր խօսքերը մտիկ կ՚ընէի, լսաւ ան համարձակ կերպով։ «Իմ Քիւլսիւմը» (այդ տարօրինակ անունով կը կոչէր Մական) մէ՛կ անգամ գոնէ ճշմարտութիւնը խօսեցաւ։ Ամբութիւններէն կուգամ, ուր այս գիշեր կատարուելիք բոլոր գործողութիւնները լրացան։ Դիրքերը պատելով ամէն բան քննեցի։ Զեզի կը տեղեկացնեմ որ ամէն ինչ լաւ կ՚ընթանայ։ Հոս եկած միջոցիս ճամբան հանդիպեցայ Իմ Քիւլսիւմին, որուն կը հետեւէր այն շնապայլը.— այս ըսելով ծաղրական շեշտով մը ցոյց տուաւ փիթըր Միըլը, որ ընկերում մը ունեցաւ, որուն ի տես Ֆրէտ Օքս խընդուքը զսպելով գլխ մշտեց— եւ Իմ Քիւլսիւմին ետեւէն եկայ, դիտելու համար թէ ինչ չարութիւն կը մտածէ գործել։

— Սեւամորթ խո՛զ, գոչեց Մական։

Սակայն Րուսթէմ Խան պարզապէս իր հոյակապ կռնակը դարձուց անոր։

Դառնելով իր սեւ մօրուքէն, Մակային գոյնը անոր գոյնէն աւելի սպիտակ չէր։

— Քանի որ իմ սիրտս խնդրոյ առարկայ է, ինչո՞ւ համար մտիկ պիտի չընեմ եղեր։ Լորտ սահիպ... ընդաւնէտ սահիպ Պահատուր, քանի շատ ուշ չէ, այդ հայուն ձեր տուած խոստումը ետ առէք։ Ան ձեզի ի՞նչ կ՚ըլլայ։ Զեր տեղը գիս դրէք, սահի՛պ։ Ի՞նչ եմ ես։ Ո՛չ կինն ունիմ ոչ ալ կալուած, քանի որ վաշխառուները անդրանիկ զաւակս խորտակեցին, ո՛չ յոյս եւ ոչ թագաւորներու հետ ունեցած բարեկամութեան կորուստ։ Բայց կրնամ խօսիլ, ինչպէս գիտես։ Թողէք սահիպ, որ ձեր տուած խոստումին տեղը ես տուժեմ եւ դուն հայրենիքդ՝ Անգլիա վերադարձիր։

— Տեղդ նստէ՛, Րուսթէմ Խան։

— Բայց սահիպ...

— Նստէ տեղդ, կրկնեց Մընթի։

— Զեմ ուզեր որ այս կատաղի ցեղին համար ինքզինքդ զոհես, ընդաւնէտ սահիպ։

Մընթին յամրաբար ոտքի ելաւ։ Իր դէմքը առեղծուածային վճռակ մը ստացած էր։ Րէճփութ անոր դէմ բարեւ կեցաւ եւ երկուքին նայուածքները իրարու հանդիպեցան— Արեւելքը Արեւմուտքին դէմ։ Ամէն ոք լուռ մնաց։ Մինչեւ իսկ Մական շունչը բռնեց։ Մընթին յառաջացաւ դէպի Րուսթէմ Խանը. առաջին խօսողը Րէճփութը եղաւ.

— Գնդապետ սահիպ, իմաստուն բաներ խօսեցայ։

Ինծի թուեցաւ որ պատասխանելէ առաջ Մընթի անոր խայթող ակնարկ մը ուղղեց.

— Ընթրեցի՞ր, Րուսթէմ Խան։ Ինծ կը թուի թէ չափազանց աշխատանքի եւ սնունդի պակասութեան պատճառով ջղայնացած ես։

— Երբ սիրտս կը կոտրէք, փորս ի՛նչ արժէք ունի, սահիպ։ Ապրիմ, որպէսզի տեսնեմ թէ ինչպէ՞ս Թուրքերը գիւղդ նետեն թօշուններուն առջեւ։ Քու մարմնիդ տեղ ես իմ մարմինս կուտամ։ Մի՞թէ անպատիւ մէկն եմ որ մատուցումս կը մերժես։

Մընթի այս խօսքերուն պատասխանելէ րէճփութ լեզուով, որ դաշնակի մը սպաս նօթերուն պէս արձագանգեցին։

— Եղբայր իմ, իմ ցեղիս մէջ սովորութիւն չկայ, տրուած խոստումի մը համար ուրիշը փոխանորդ կարգելու։ Այդ բանը դուն գիտես։ Եթէ հին յիշատակներդ եւ պատիւդ կը ստիպեն քեզ իմ գացած ճամբով քալելու, միթէ երկուքիս համար ալ տեղ չկայ։

— Ինչպէ՛ս չկայ, սահիպ. առաջուց ըսի թէ ես քու մարդդ եմ։ Կուգամ, կը հնազանդիմ։

— Կը հնազանդի՞ս, այո՞, ըսաւ Մընթին եւ իր երկու ձեռքերը Րէճփութին ուսերուն վրայ դրաւ. յետոյ ծունկերէն բռնելով նստեցուց զայն։

— Ուրեմն հնազանդէ, երբ քեզ նորէն կը հրամայեմ։

Րէճփութ յանկարծ երախայի մը նման խնդաց, եւ

— Առանց կռուելու ոչ ոք պիտի կրնար այս բանն ինծի ընել, ըսաւ։

Մընթին ուշադրութիւն չընծայեց այդ կատակին. այլ դառնալով Մակային որ զարմացած մնացած էր.

— Անմիջապէս կերակուր բերէք ասոր եթէ կը հաճիք, ըսաւ։

— Ե՞ս. ե՞ս կերակուր բերեմ անոր. Ե՞ս կերակուր բերեմ այդ սեւ...

— Այո՛, գոռաց Գազիկ անմիջապէս։ Մակա՛, գնա։

(Շար.)

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԹԻՐՔԴԻՒՇՈՒ»Ի ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ 2000

«Թիւրքդիւշու»ի (Թրքական օգնութ.) նոր արձանագրուող աշակերտներուն թիւը 700ի հասած է: Այս տարի, «Թիւրքդիւշու»ի ուսուցիչ ըլլալու համար 15 թեկնածու աշակերտ պիտի ընդունուի: Որոշուած է որ, «Թիւրքդիւշու»ի այս տարուան աշակերտներուն թիւը 2000ի բարձրանայ:

«Թիւրքդիւշու»ն որ մինչեւ հիմա Անգարայի, Ատանայի, Իսթանպուլի, ...քարայի, Պուրսայի, Իզմիրի եւ Էսքիշէհիրի մէջ ճիւղեր բացած էր, այս տարի նոր ճիւղեր պիտի բանայ Պալըքէսիրի, Տրապիզոնի եւ Գայսէրիի մէջ:

«Թիւրքդիւշու»ի աշակերտներուն ... գիտելիքներ տալու համար, այս տարի Պոլսոյ զանազան կողմերը «Թիւրքդիւշու»ի դասընթացքներ պիտի բացուին, որոնց հետեւողները շաբաթը մէկ երկու օր, երեկոները դաս պիտի առնեն:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԲԱՄԲԱԿ ԿԸ ԳՆԷ

Գերմանիա սկսած է կարեւոր քանակութեամբ բամպակ գնել Թուրքիայէն: Զանազան շրջաններու բերքէն եւ «քլիվլէնտ» եւ «աքալա» տեսակէն 2 միլիոն քիլօ գնած է մէկ շաբթուան ընթացքին, քիլօն 40 ղրուշի: Այս կարեւոր վաճառումին ի տես, պետական բոլոր գործարանները սկսած են բամպակ գնել, որուն հետեւանքով հրապարակի գինը մինչեւ 45 — 46 ղրուշի բարձրացած է: Տեղական գործարանները Իզմիրի բերքէն 15,000 քիլօ, իսկ Սաքարիոյ բերքէն ալ 40,000 քիլօ բամպակ գնած են, քիլօն 40 ղրուշէն:

ԹԻՖԹԻԿ ԱԼ ԿԸ ԳՆԷ

Գերմանիա սկսած է թիֆթիկ ալ գնել, ինչ որ կենդանութիւն մը առաջ բերած է թիֆթիկի հրապարակին վըրայ: Ուլի տեսակին քիլօն 130 — 140 Բ. տեսակին քիլօն 120 եւ միջակ տեսակները 115 — 116 ղրուշէն կը ծախուին: Անցեալները մեծ առաքում մը կատարուած է Գերմանիա: Նոր ապսպրանքներու կը սպասուի:

Միւս կողմէ «Թաքաս»ի «փէյլ»ի գիներուն բարձրանալը պատճառ եղած է, որ Ֆրանսա ալ թիֆթիկ գնէ: Գիները մատչելի ըլլալուն, Ֆրանսայի 40,000 քիլօ թիֆթիկ ծախուած է: Միայն թէ այս գնումը «Թաքաս»ի գիներուն բարձրանալուն արդիւնքն է եւ հետեւաբար առժամանակեայ:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒ

Գերմանիայէն Թուրքիոյ գնած շոգենաւերէն «Էթրիւքս»ի արագութիւնը 13 մղոնէն 7ի իջած ըլլալով առաջան քաշուած էր քննուելու համար: Մեքենաներուն քննութենէն յետոյ, Մարմարայի մէջ գիտական մարմնի մը ներկայութեան փորձ կատարուեցաւ եւ 10 մղոն արագութեամբ ընթանալը ճշդուեցաւ: Այս արագութիւնը բաւարար տեսնուած է, նկատելով որ գնման իսկական արագութիւնը 13 մղոն է:

...ցոյց տրուիլը: Առանց սակայն ըլլալու, նոյնիսկ պէտք չենք տեսներ բացատրելու թէ, Թուրք ազգին կարելի պիտի ըլլայ հաւատացնել Պուլկար բարեկամութեան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԱՑՑ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ՓԻՒՐԺԸ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆ.— Նոյ. 11ի հանդիսութեանց եւ անծանօթ զինուորի գերեզմանին այցելութեան մասնակցեցաւ տեղւոյս Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութիւնը: Նախ երեք հոգինոց պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ քաղաքապետին արտօնութիւն խնդրելու որ սիրայօժար տուաւ եւ կարգ մը թելադրութիւններ ըրաւ: Յետոյ մասնակցեցանք թափորին եւ այցելութեան, զնելով մեր կողմէ ծաղկեփունջ մը, որուն վրայ գրուած էր «Հայ Մարտիկներ»:

Նոյեմբեր 11ին առաւօտուն յիսնեակ մը զինուորներ տողանցք կատարեցին եւ յետոյ ուղղուեցան դէպի գերեզմանոց, այս տողանցքին մասնակցեցաւ տեղւոյս Հայերու կողմէ մարտիկներէն 7 հոգի, թէեւ հոս կայ մօտ 30 տունի հայութիւն: Այս մասնակցութիւնը շատ լաւ տպաւորութիւն թողուց Ֆրանսացիներու վրայ:

Օ. Կիրակոսեան

ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍ, 12 Նոյ.— Այս տարի, առաջին անգամ ըլլալով՝ մեր գաղութն ալ բերաւ իր գործօն մասնակցութիւնը՝ Նոյեմբեր 11ի տօնին:

Նախաձեռնողն էր Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու տեղւոյս մասնաճիւղը, մասնակցութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. «Ցառաջ» խումբին: Ուրբաթ առաւօտ, ժամը 9ին անդամները արդէն բոլորն ալ հաւաքուած են Հայկական դպրոցի սրահը ու կը սպասեն թափորի կազմութեան:

Զինուորական կարգապահութեամբ կարգի կը շարուին: Հայկական եռագոյնը կը ծփայ: Թափորը կը շարժի, զոյգ դրօշները կը ծփան հովէն ու ծաղկեփունջին վրայ կը կարդացուին հետեւեալ տառերը.— «U. V. C. Armenienne»:

Ֆրանսացիները ուրախութեամբ կը նային Հայոց կողմէ կազմուած թափորին:

Կը հասնինք հրապարակ մը, Ֆրանսացիները եկած չեն դեռ: Կ'երթանք եկեղեցի՝ տեղ չկայ սակայն, կը սպասենք եւ ահա կուգան Ֆրանսացիներ՝ իրենց դրօշակներով:

Ֆրանսացի ռազմիկներու նախագահը կը շնորհաւորէ Հայ Մարտիկներու Միութիւնը եւ իր ուրախութիւնը կը յայտնէ Հայերուն:

Կը կազմուի միացեալ թափորը, Հայ եւ Ֆրանսացի: Առջեւէն կը քալեն տեղւոյս դպրոցներու աշակերտութիւնը, յետոյ՝ Հայ եւ տեղացի դրօշակիրները, ապա՝ քաղաքապետը, թաղային խորհուրդի անդամները եւ հանրապետական պահակներու շարքը եւ խառն ժողովուրդը:

Հասնելով «Անծանօթ Զինուոր»ի յուշարձանին առջեւ, թափորը կանգ կ'առնէ:

Փողհարներ կը սկսին նուագել, ժողովուրդը քարացած մտիկ կ'ընէ ի նշան յարգանքի: Յետոյ կը սկսին ճառախօսներ՝ քաղաքապետը եւ նախագահը նախկին պատերազմիկներու:

Ու կարգով, ծաղկեփունջերը կը դրուին «Անծանօթ Զինուոր»ի յուշարձանին վրայ: Ծաղիկներու կոյտի մը ճակատը կ'երեւար մեր Մարտիկներու ծաղկեփունջը՝ երիզուած տարագիր եռագոյնի ժապաւէնով մը:

Որսորդ

ՏԷՍԻՆ.— Այս տարի բացառիկ հանդամանք մը ստացած էր զինադադարի տօնը, ոչ միայն քանամեակ մը բոլորած ըլլալուն, այլ մանաւանդ վերջին քաղաքական թանձր մթնոլորտը հրաշքով մը նօսրացած ըլլալով:

Ահա երրորդ տարին է որ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան տեղւոյս մասնաճիւղը կը հրաւիրուի ֆրանսական նախկին ռազմիկներու կողմէ իր մասնակցութիւնը բերելու անծանօթ զինուորի ուխտագնացութեան:

Նոյեմբեր 11ին առաւօտեան ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. Տան առջեւ խմբուած էին Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան անդամներ, ընկերներ ու համակիրներ:

Հայկական թափորը կը շարժի կարգապահ ու ներկայանալի: Առջեւէն կ'երթան քանի մը պատանիներ թարմ ծաղկեփունջեր բռնած, նաեւ ծաղկեպսակ մը՝ Կամ. Միութեան վերտառութեամբ:

Քաղաքապետարանի առջեւն ենք: Հոն են պաշտօնական ներկայացուցիչները ֆրանսական ռազմ. միութեան, քաղաքապետութեան անդամներ, դըպրոցներու պաշտօնէութիւնը՝ հարիւրաւոր աշակերտներով, քաղաք. կուսակցութեանց ներկայացուցիչներ, իտալական նախկին կռուողներ, ինչպէս նաեւ աշխատանքի դաշնակցութեան տեղւոյս մասնաճիւղի անդամներ:

Թափորին մէջ երկրորդ տեղը կը տրուի Հայերուն: Իւրաքանչիւր կազմակերպութիւն ունի իր առանձին դըրօշը: Եւ ահա տարագիր եռագոյնը, որուն կը հետեւինք խորին երկիւղածութեամբ:

Նախկին քաղաքապետարանի առջեւ կանգ կ'առնէ հսկայ թափորը, ուր թարմ ծաղկեփունջեր կը զետեղուին մեծ պատերազմին Տէսինի տուած զոհերուն յուշարձանին ներքեւ: Մարսէյեզը կը հնչէ ու բոլորին գլուխները ու դրօշները կը խոնարհին:

Հոն եւս յարգանքի ցոյցեր: Քաղաքապետը գրաւոր ճառ մը կը կարդայ. որմէ վերջ հանդիսութիւնները կը հասնին իրենց վախճանին:

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը կը զետեղէ իր ծաղկեպսակը երիզուած եռագոյն ժապաւէնով:

Իսկապէս գնահատելի է Կամ. եւ Մարտիկներու միութեան այս գեղեցիկ ձեռնարկը:

×

Հանդիսութիւններէն վերջ խումբ մը ընկերներով այցելեցինք ընկեր Ցարութիւն Մանուկեանի գերեզմանը, մեր ընկեր. յարգանքը մատուցանելու:

×

Անցեալ կիրակի Հայկ—Արծիւ ամուլը սարքած էր թատերական ներկայացում մը.— «Արշին մալ ալան», սիրողներու խումբով մը, որ տեղի ունեցաւ Հ. Յ. Դ. Տան մէջ եւ անցաւ շատ յաջող:

Գ. Յ. Պօյաճեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՅ ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀՌՈՄ, 12 Նոյ.— Հռոմի Հայ ուսանողները ի մի հաւաքուելով կազմեցին «Հռոմի հայ ուսանողներու միութիւնը»: Միութեան նպատակն է.

ա) Զարգացնել եւ տարածել հայ մշակոյթը մեր մէջ:

բ) Ծանօթացնել մեր մշակոյթը իտալացի ժողովուրդին:

գ) Ընդլայնել մեր սահմանները եւ բոլոր Իտալիոյ հայ ուսանողները ի մի հաւաքել եւ շուտով կազմել «Իտալիոյ Հայ Ուսանողներու Միութիւնը»:

դ) Բարոյապէս եւ նիւթապէս օգնել կարեկից ուսանողներուն:

ե) Տարածել իտալական մշակոյթը մեր մէջ:

Միութիւնը արդէն սկսած է գործի:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԽՆՃՈՅՔ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, (15 նոյեմբեր).— Անցեալ կիրակի Ֆ. Կ. Խաչի Խրիմեան դպրոցի վարչութիւնը կազմակերպած էր խնճոյք մը, դպրոցի սըրահին մէջ: Վարչութեան ատենապետ Պ. Ա. Պօյաճեան բացաւ հանդէսը եւ յայտնեց, թէ սրահի ընդարձակման համար նուիրատուները տուած են 4800 ֆր., որմէ 4200ը արդէն ծախսուած է եւ այս դրամով ընդարձակուած է սրահը ու բեմ շինուած: Նըւիրատուութիւնը պիտի շարունակուի, որպէսզի ունենանք աթոռներ: Ան շնորհակալութիւն յայտնեց նուիրատուներուն եւ ի մասնաւորի Պ. Յակոբ Զաքարեանին, որ զետեղեց ջուրը, Պ. Վահրամին, որ զետեղեց բեմի ելեքտրական լոյսը եւ Պ. Ղազարոս Դանիէլեանին, որ յանձն առած է բեմը պատրաստել:

Սեղանապետ ընտրուեցաւ խաչուհի Կարմիրմօրուքեան, բանախօսեց խաչուհի Տ. Միսաքեան, որ հայեցի կրթութեան կարեւորութեան վրայ շեշտեց:

Ճոխ էր գեղարուեստական բաժինը, երգ, արտասանութիւն ու խմբերգ:

Խօսեցաւ նաեւ Պ. Միսաք Սարգիսեան (Շավիլէն): Պ. Ղազարոս Դանիէլեան ներկայացուց իր մէկ ինքնագիր տրամախօսութիւնը, մէկ արար, «տարի կեանքը», որ անակնկալ մը եղաւ:

Հանդէսը տեւեց մինչեւ ուշ գիշեր: Տեղի ունեցաւ վիճակահանութիւն: Եղան Կ. Խաչին նուէրներ:

Թղթակից

ՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՍԱՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Արձակուրդներէ վերջ Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Սանուց Միութիւնը անցաւ իր երկրորդ տարուան գործունէութեան:

Գիշերային դասախօսութիւնները սկսան նոյեմբեր 1էն, ուսուցիչ - ղեկավար ունենալով Պ. Ս. Յովհաննէսեանը, եւ կանոնաւորապէս տեղի կ'ունենան ամէն երեքշաբթի երեկոյ՝ ժամը 8 —10, դպրոցի սրահին մէջ:

Անցեալ դասախօսութենէ յետոյ (15 նոյեմբեր) ընդհ. ժողովը վարչական կազմի պակսած անդամները թիւը լրացնելով, կազմեց իր նոր վարչութիւնը:

Նորակազմ վարչութիւնս, որպէս հրապարակային գործունէութիւն, փափաք յայտնեց անհրաժեշտ ձեռնարկները կատարել, որպէսզի մօտակայ շրջաններու համանուն միութիւններու հետ համախորհուրդ նոր տարիէն վերջ տօնենք «Սաներու Օրը»:

Այս առթիւ վարչութիւնս կոչ կ'ուղղէ շրջանիս հայ երկսեռ երիտասարդութեան, որ գան համախմբուին Հայ Կ. Խաչի Սանուց երկսեռ միութեան շուրջ:

Վարչութիւն

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի կէսօրէն վերջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը խաղաց իր չորրորդ ախոյենական մրցումը U. S. Istreի խումբին դէմ, Իսթռ քաղաքին մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան՝ բոլորն ալ տեղացիներ: Այս մրցումին, մերիններուն համար անկարելի էր որ եւ է արդիւնք յուսալ, քանի որ Հ. Մ. Ը. Մ.էն ալ դրօշի տակ կանչուեցան տասնըհինգ երիտասարդներ, որոնց մէջ առաջին խումբին հինգ լաւագոյն խաղացողները:

Խաղը սկսելէ առաջ մերինները որոշած էին եռանդ չխնայել, գէթ պատւաւոր պարտութեամբ մը լրացնել մրցումը: Իրենց խոստումը լի ու լի կատարեցին, նոյնիսկ յուսացուածէն շատ աւելին ընելով եւ 1 — 1 հաւասար մնալով, իրենցմէ շատ աւելի զօրաւոր խումբի մը հետ: Առաջին կիսախաղին, Ֆրանսացիներուն տիրապետութիւնը զգալի էր: Կիսախաղը լրանալուն հինգ վայրկեան մնացած՝ անոնք նշանակեցին իրենց առաջին եւ վերջին կէտը, որմէն մէկ վայրկեան վերջ մերինները, կեդրոնականական յառաջապահ Անդրանիկ Սարգիսեանի միջոցաւ նշանակեցին իրենց կէտը, բոլորովին անակնկալ պարագաներու տակ:

Երկրորդ կիսախաղին հակառակորդ խումբը տիրապետեց բացարձակապէս, որուն հետեւանքով մրցումին ամբողջ ծանրութիւնը հակեցաւ մեր յետսապահներուն վրայ, ուր մասնաւորապէս իրենց խիզախ ու խելացի խաղարկութեամբ փայլեցան, մեր պատանի բերդապահ Արմէն Մնացականեանը եւ խմբապետ Մրճոյեանը: Անանցանելի պատնէշ մըն էր նաեւ յետսապահ Օհաննեանը, իսկ յառաջապահ գծին վրայ, յիշատակութեան արժանի է միայն Անդրանիկը, որ թէեւ քիչ անգամ առիթ ունեցաւ գնդակ ունենալ, սակայն այդ առիթն ալ կրցաւ լաւագոյնս գործածել: Հոս կ'արժէ ջերմապէս շնորհաւորել Հ. Մ. Ը. Մ.ի յիշեալ երեք յետսապահները, որոնք գերագոյն ճիգերով արգելք հանդիսացան Հ. Մ. Ը. Մ.ի չարաչար պարտութեան:

Ինչպէս վերը ըսինք, Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբին, զինուորցուներու պակասը չափազանց զգալի էր, զանոնք փոխարինող երկրորդ եւ երրորդ կարգին խաղացողներէն մեծ բան մը չէր յուսացուեր: Սակայն լիայոյս ենք որ սակէ վերջ, Հ. Մ. Ը. Մ. իր կարեւոր մրցումներուն հնարաւորութիւն պիտի ունենայ դրօշի տակ գտնուող իր խաղացողները մրցումի բերելու: Արդէն գրեթէ բոլորը պիտի կրնան խաղալ վաղը, կիրակի, 20 նոյեմբեր, Վալանսի Ֆրանսական խումբին դէմ Վալանսի մէջ, եւ մենք վստահ ենք որ, մեր արի խաղացողները իրենց ամբողջական կազմով, եռանդ պիտի չխնայեն յաղթութիւն մը ապահովել, այսպէսով արժանանալ Վալանսի եւ իր շրջանին հայ գաղութին շնորհաւորութեանց, ու անոնց հպարտութեան առարկան դառնալ:

Միւս կողմէ վստահ ենք նաեւ որ Վալանսի մեր հայրենակիցները, նոյն օրը անխտիր պիտի փութան մրցավայր՝ քաջալերելու մեր հայորդիները:

Վ. Քիւփէլեան

Աթաթիւրք անմի՞տ էր

« Փըթի Փարիզիէն»ի մէջ Մօրիս Փրաքս կը պատմէ յիշատակ մը Աթաթիւրքի մասին, նախ պարծենալով որ Աթաթիւրքի հետ առաջին տեսակցութեան պատիւը կը պատկանի իրեն.—

1919ին էր: Աթաթիւրք, այն Մուսթաֆա Քէմալ փաշա, կ'ապրէր Բերա-Փալաս: Շատ մարդ չէր ընդունէր, հազիւ քանի մը երիտասարդ սպաներ: Ժամանակը կ'անցընէր մեկուսի, ընթերցումով եւ խորհրդածութեամբ: Կը սիրէր օղին եւ ուիսքին: Բերա-Փալասի տնօրէնը, Մոնթանեոն, յանձնարարեց որ տեսակցութիւն մը ունենամ փաշային հետ: Շատ արժէքաւոր մարդ մըն է, ըսաւ:

Գացի զօրավարին մօտ, որ զիս ընդունեց սառն այլ քաղաքավարի: Արտակարգ փայլով աչքեր ունէր,— չողպատեայ աչքեր: Կորովի դէմք մը: Զինուորի բրտութեամբ եւ անկեղծութեամբ, ըսաւ.

— Ես ձեզի պիտի չըսեմ ինչ որ ըսին ուրիշներ ձեզի: Պիտի չըսեմ թէ, երբ այլեւս հիմա պարտուած ենք եւ կործանուած, կը զղջանք որ զինակցեցանք Գերմանացիներուն հետ: Ինչ որ ես կ'ուզեմ ըսել, այն է թէ յանցանքը ձերն է, յանցանքը Ֆրանսայինն է, որ ձեզի հանդէպ հետապնդեց ընչաքաղցի քաղաքականութիւն մը, այնքան որ ինկանք Գերմանացիներուն թեւերուն մէջ: Բայց ատիկա պատճառ մը չէ, որ ձեզի չըսեմ նաեւ թէ գերմանացի զինուորականութեան հանդէպ համակրանք չունիմ:

Այնուհետեւ յաճախ կը տեսնէինք իրար, սեղանակից կ'ըլլայինք՝ ճաշակելով իր սիրած փլաւը, զոր յատկապէս պատրաստել կուտար Բերա-Փալասի տնօրէնը:

Առաջին տեսակցութիւնս, թերթին ղրկելէ առաջ, խորհեցայ թէ օգտակար կրնայ ըլլալ ներկայացնել Պոլսոյ ֆրանսական մարզպանին, որ առաջնակարգ դիւանագէտ մըն էր:

— Ո՞ր հովը փչեց, սիրելի պարոնս, որ երթաք զրոյց ընէք այդ զօրավարին հետ: Անմիտին մէկն է այդ Մուսթաֆա Քէմալը: Հոս վրան անգամ նայող չկայ: Ի զուր փորձեցի տարհամոզել մարզպանը, ըսելով թէ շատ խելացի եւ հմայիչ անձնաւորութիւն մըն է Մուսթաֆա Քէմալը:

Չհամոզուեցաւ, բայց երկու ամիս վերջ՝ այդ «անմիտը» կը զարմացնէր աշխարհը իր քաջութեամբ:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐ

Թրքական հանրապետութեան տարեդարձին առթիւ, Էնկիւրիի կառավարութիւնը հրապարակ հանեց նոր դրոշմաթուղթեր,— 12,5 ղրուշնոց դրոշմաթուղթի մը վրայ կ'երեւի Աթաթիւրքը մարաջախտի համազգեստով, ինչպէս եւ 2,5 եւ 3 եւ 6 եւ 7,5 եւ 8 ղրուշնոց դրոշմաթուղթեր, որոնց վրայ նկարուած են զինուորական գործողութիւն մը, Թրքական պալատ մը, Կազին մեքենական արօրի վրայ նըստած, կամուրջ մը, Թուրք պոյ-սքաուտներու ջոկատ մը:

Բոլոր այս դրոշմաթուղթերը տըպուած են Զուիցերիոյ մէջ:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Հարաւային Ամերիկայի տասնեակ հանրապետութիւններէն հայութիւնը բնակվայր ընտրած է Ատլանտեան ովկիանոսով եզերուած երեք հանրապետութիւնները՝ Արժանթին, Ուրուկուայ եւ Բրազիլ:

Տակաւին մեծ պատերազմէն առաջ Պուէնոս Այրէսի, Մոնթէվիտէոյի եւ Սան Փաուլոյի մէջ տասնեակներով կամ հարիւրեակներով հաշուուող հայութիւն հաստատուած է եղեր. ունեցած են Միութիւններ եւ Մարմիններ:

Մեծ պատերազմի ընթացքին մօտ ...ուն երիտասարդներ մեկնած են Կովկասեան ճակատը իբրեւ կամաւոր: Պատերազմէն յետոյ ալ Կիլիկիոյ պաշտպանութեան համար բաւական խումբ զինուորներ են ղրկած:

Իզմիրի աղէտէն եւ Կիլիկիոյ պարպումէն յետոյ է որ սկսած է գաղթի զօրաւոր հոսանքը դէպի Հարաւային Ամերիկայի վերոյիշեալ երեք հանրապետութիւնները. մեծ չափերու հասած է 1923—1926 թուականներուն. 1927էն սկսած է նուազիլ. իսկ 1930—31էն սկսեալ գրեթէ կանգ է առած՝ իշխանութիւններու կողմէ պարտադրուած սեղմումներու պատճառով:

Ինչպէս յայտնի է, Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ հայութիւնը ցրուած է ամէն կողմ. մինչդեռ Հարաւային Ամերիկայի մէջ հայութիւնը կեդրոնացած է մայրաքաղաքներու եւ արդիւնաբերական կեդրոններու մէջ: Իւրաքանչիւր գաղութի մասին ամփոփ տեղեկութիւն տալու համար հարկ է ամէն մէկ հանրապետութիւն առանձին առնել:

ՊՐԱԶԻԼ

Պրազիլը հաստատանաւային ընդարձակածաւալ երկիր մըն է, մօտ 8ուկէս միլիոն քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունի (ամբողջ Եւրոպան— եւրոպական Ռուսաստանն ալ մէջն ըլլալով— 10 միլիոն քառակուսի քիլոմեթր է) եւ մօտ 40 միլիոն բնակիչ: Այս երկրի հիւսիսային նահանգները՝ Րիօ տը Ժանէյրօ նահանգէն ըսկսելով՝ կլիմայական պատճառներով ցանցառ բնակուած են. ամէնէն խիտ բնակուած եւ միաժամանակ ամէնէն բերրի ու տանելի կլիմայ ունեցող նահանգը Սան Փաուլոյի նահանգն է, որ կը գտնուի Րիօ տը Ժանէյրոյէն հարաւ, Ատլանտեանի եզերքին. այս նահանգի մայրաքաղաքը, որ կը կրէ միեւնոյն անունը՝ Սան Փաուլօ՝ ամբողջ Պրազիլի արդիւնաբերական կեդրոնն է. մէկ միլիոնէ աւելի բնակչութիւն ունի. դիրքը բարձր է, ծովէն հեռու, լեռներու եւ անտառներու մէջ:

Պրազիլի հայ գաղութը գլխաւորաբար կեդրոնացած է այս արդիւնաբերական կեդրոնին եւ իր արուարձաններուն մէջ. վիճակագրութիւն կատարուած չէ. բայց բաւական ստուգութեամբ կարելի է ըսել, որ Սան Փաուլօ նահանգի, գլխաւորաբար քաղաքին ու արուարձաններուն մէջ, մօտ 4500 հայութիւն կայ, իսկ մնացած նահանգներուն մէջ՝ շուրջ 500, մէջն ըլլալով Պրազիլիոյ մայրաքաղաքը՝ Րիօ տը Ժանէյրօ, ուր հազիւ 150 հոգի հայ կայ:

Հայութիւնը կը զբաղի մեծ մասամբ առեւտուրով ու արհեստներով. քիչ թիւով ազատ ասպարէզի տէր անհատներ կան. բանուորներ ալ պակաս չեն: Սան Փաուլոյի կօշիկի արդիւնաբերութիւնն ու վաճառականութիւնը մեծագոյն տոկոսով Հայերու ձեռքն է անցած. հիւսուածեղէնի եւ մետաքսեղէնի գործարաններ եւս ունինք. ինչպէս նաեւ մետաղագործարանատէր: Այս վերջին գործարանատէրները մեծ դրամագլուխ ունեցողներ են. բայց կօշիկի գործարան ունեցողներու պարագան տարբեր է. ասոնցմէ քիչերը մեծահարուստ են. իրարու դէմ մրցելով զիրար կը վնասեն, ուստի մեծ շահեր եւ մեծ յառաջդիմութիւն չունին. մանաւանդ վերջին տարիները, երբ տնտեսական տագնապներն ու դըրամական անկումները իրար կը յաջորդէին: Այս տագնապները կ'ազդեն ու կ'անդամալուծեն ընդհանրապէս ամբողջ առեւտրական ու արհեստաւորական գործերը եւ ներքին պատերազմներն ալ իրենց հերթին կը կասեցնեն գործերու ընթացքը, իսկ ապստամբութիւններ ու ներքին պատերազմներ անպակաս են Պրազիլի մէջ:

Ընդհանուր առումով՝ հայութիւնը ինքնաբաւ է. նոր հաստատուած տարիներուն դժուարութիւններ ու նեղութիւններ կրած են. հետզհետէ չարչաշ աշխատանքով ինքզինքնին շտկած են ու ներկայիս աւելի ձեռք բերածը ամուր պահելու ետեւէ են, քան նոր նուաճումներու:

Ազգային կեանքն ալ մինչեւ այս թուականը վերելքի մէջ էր: Ինքնին հասկնալի է, որ ազգային - գաղութային կեանք միայն Սան Փաւլօ քաղաքի եւ արուարձաններու մէջ ըստեղծուած է, տրուած ըլլալով որ հոն խտացած հայութիւն կայ:

Ամբողջ Հարաւային Ամերիկայի մէջ կրթական մակարդակով ամէնէն բարձր եւ օրինակելի հայկական դպրոցը Սան Փաուլոյինն է. Ալթինօ եւ Ս. Աննա արուարձաններուն մէջ եւս դըպրոցներ ունէին, սակայն այս տարի, պետական խստութիւններու հետեւանքով, ստիպուած եղան գոցելու. Սան Փաուլոյի «Դուրեան» դպրոցը ունի 250 աշակերտ 9 ուսուցիչներով, որոնցմէ միայն երկուքը հայ՝ այդ դպրոցին համար Փարիզէն յատկապէս հրաւիրուեցաւ երաժշտագէտ Սաքօ Յակոբեանը, որ մեծ զարկ տուաւ դպրոցի բարձրացման:

Սակայն դժբախտութիւնը հոն է, որ պրազիլեան օրէնքով մինչեւ 12 տարեկան մանուկներուն արգիլուած է փորթուկալերէն (Պրազիլի պաշտօնական լեզուն փորթուկալերէնն է) լեզուէն զատ ուրիշ լեզուով դասաւանդել. միայն տասներկու տարին լըրացնելէ յետոյ օտար մանուկները կրնան իրենց մայրենի լեզուն սորվիլ: Օրէնքի ուրիշ յօդուած մըն ալ կը պարտադրէ որ միայն պետական քըննութիւն անցուցած ուսուցիչներ կըրնան դասաւանդել օտար դպրոցներու մէջ. «Դուրեան» դպրոցին մէջ պաշտօնավարող հայ ուսուցիչները կը լըրացնեն օրէնքի այս պայմանը. ցաւալի է սակայն, որ չկան ուրիշ հայ ուսուցիչներ եւս, որ կարենան պետական քննութիւն բռնել, որպէսզի հայկական վարժարանը ամբողջովին հայ ուսուցիչներով օժտուի: Եւ տրուած ըլլալով որ պրազիլեան օրէնքները օտար դպրոցներու նկատմամբ հետզհետէ կը խստանան, մեծ վտանգ մը կախուած կը մնայ այդ դպրոցի գըլխուն, որ Սան Փաուլոյի հայ գաղութին պարծանքը կը կազմէ:

«Դուրեան» դպրոցի նիւթական մատակարարութիւնն ու հոգաբարձութիւնը իր վրայ առած է Ուսումնասիրաց Միութիւնը, բաղկացած մեծ մասամբ երիտասարդներէ:

(1)

Ն. Ա.

սպաննուեցան կարմիր Սպանիոյ մէջ, կը մնան համր դատախազ-ները ընդդէմ այն տարրերուն, որոնք կը դիմեն քաղաքական ոճիր-ներու՝ արտայայտելու համար իրենց թշնամութիւնը հանդէպ մե-ծագոյն Գերմանիոյ: Ատիկա պատճառ մըն է որ մենք աշխարհի վրայ ամէն կողմ, ուր կ՚ապրին Գերմաններ, կազմենք ազգային համախմբութիւն մը, ճիշդ ինչպէս Գերմանիոյ մէջ, ուր այրերը եւ կիները միացած են՝ արտայայտելով մէկ կամք, վեր բոլոր դա-սակարգերէն:

Դամբանական մը խօսեցաւ նաեւ Ֆոն Ռիպպընթրոփ.

— Սուգի մէջ է բովանդակ Գերմանիան: Թշնամին կը կարծէ թէ ուժն ունի կասեցնելու ճակատագրին ընթացքը: Այդ թշնամին, միջազգային հրէութիւնը, զրպարտութեան ու բամբասանքի, ո-ճիրի եւ անհարեկչութեան կը դիմէ՝ խոչընդոտ կանգնելու համար նացի Գերմանիոյ վերելքին:

Գերման եւ ֆրանսացի բժիշկներու գիտութիւնը, ֆրանսացի նախկին պատերազմիկի մը ընկերական զոհողութիւնը զուր անցան եւ 9 Նոյեմբերին Ֆոն Ռաթ աչքերը փակեց յաւիտենականութեան մէջ:

Ընկե՛ր, կրնաս այլեւս քնանալ հանգիստ: Ցամբարար, բայց սուտ... կը կործանի անհ հին աշխարհը, այլ սակայն կանգուն կը մնայ Գերմանիան: Ոչ մէկ անհարեկչութիւն կրնայ կասեցնել Գերմանիոյ վերելքը: Եթէ, այսօր, աշխարհի վրայ, ատելութեան նոր ալիքներ կը բարձրանան մեզի դէմ եւ սուտերով կ՚աշխատին սրբապղծել մեր զոհերուն յիշատակը, թող չմոռնան որ գայրոյթի փոթորիկ մը ոտքի կը կանգնեցնէ Գերմանիան:

Ֆոն Ռիպպընթրոփ իր դամբանականը աւարտեց այն խօսքով, զոր Հիթլէր արտասանեց Կիւսթլոֆի գերեզմանին վրայ.

— Կը հասկնանք մարտահրաւէրին իմաստը եւ պիտի պատաս-խանենք մարտահրաւէրին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ - ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ դէմ ցոյց մը տեղի ունեցաւ Փարիզ, 13րդ Թաղամասին մէջ: Հազարաւոր բանուորներ «էն Թէրնասիոնալ» երգելով ողողեցին Ավընիւ տ՚Իթալին, շատեր կը պոռային.— «Տալատիէն ցիցը հանեցէք»: Ոստիկանութիւնը միջա-մտեց եւ կռիւ մը սկսաւ, որու հետեւանքով շատեր վիրաւորուե-ցան, բայց մօտիկ գեղարանի մը մէջ դարմանուելով տուն ճամ-բուեցան: Ոստիկանները ձերբակալեցին 13 հոգի, եւ ազատ արձա-կեցին՝ ուշ ատեն, երբ խաղաղած էր պողոտան:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ խնամակալը եւս Լոնտոն մեկնեցաւ: Այս այ-ցելութեան կարեւորութիւնը կը բխի անկէ, որ այս պահուս Լոն-տոնի մէջ Ճորճ Զ. եւ Կարոլ Թագաւորները կը խորհրդակցին Արեւել. Եւրոպայի եւ Պալքաններու քաղաքական կացութեան մա-սին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՋՐԲԱՇԵԱՆ ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ կիրա-կի 20 նոյեմբեր, Մարսէյլի Հայոց եկեղեցիին մէջ, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ ողբացեալ ԹՈՎՄԱՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆի մահ-ուան քառասունքին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականները, բա-րեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սրտի խորին կսկիծով մեր ցա-ւակցութիւնը կը յայտնենք Գ. Աբ գար Խաչատուրեանի եւ իր պարա-գաներուն, տարաբախտ տիկ. Բե-ՐՈՒՋ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆի դառնաղե-կին մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Մարգար Բարխեան

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Կ՚ուզուի կնոջ կօշիկի մոնթ-աճի մը, ապահովուած գործ ամբողջ տարին: Դիմել Մուշեղեանին, 83, Rue d'Aubagne, Marseille:

ԺՈՒԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

26 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21ին
Mai on CAVEAU
Salle des quatorsի մէջ
45 Rue de la Boëtie,
Մէթրօ Miromesnil

Կը նուագէ Պախէն, Սէկալ, Ֆըրանքէն, Պրամսէն, Շոփէնէն ինչպէս նաեւ ռուսական եւ սպանիական կտորներ:

Գիներ՝ 10, 15 եւ 25 ֆրանք:

Տոմսերը կը ծախուին այժմէն Maison Caveau եւ գրատուն Հրանտ Սամուէլ:

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Գ. ՅԱԿՈԲ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ, վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ Թիրանայի մէջ, պէտք ունի կարող ատամնաբոյժ - mécanicienի մը: Պայմաններու մասին դիմել՝ A. MARKARIAN, Chirurgien - Dentiste, Tirana, Albanie:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 20 Նոյ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ընկ. Հ. Խարխանի բնակարանը: Զեկոյց Շրջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 22 Նոյ., երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ: Օրակարգ՝ զեկոյց Շրջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Զեկոյց Շրջ. ժողովի: Ներկայ կ՚ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Նէօվիլի «Երկաթ», Սէն Մորիսի «Ցառաջ», Փոն տը Շէրիի «Մուրատ», Լիոնի «Գայլ Վահան», «Աւիտ Գեւօ» եւ «Մուսա Լեռ» խումբերու ներկայացուցիչները յառաջիկայ կիրակի օր, 20 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 1ին «Զարդարեան» գրադա-րանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայէթ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէի Ընդհ. Անդամական ժողովը 19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին: Կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 24 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Փօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Տոքթ. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Ծինկիզխանի պետականու-թիւնը եւ անոր ազդեցութիւնը Ասիոյ եւ Եւրոպայի վրայ»:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

20 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր VICTOR HUGOի սրահներուն մէջ, 46 bis Rue St. Didier

Métro Trocadero կամ Boissière

Նուագախումբ CARRIO—CANTI

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տիկ. ԱՐՄ. ՊԱՐ-ԹԵՒԵԱՆ (ջութակ), Պ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ (արտաս.) փոքրիկ ԱՐՄԵՆԻԱ կը պարէ կարապին Մահը եւ վրացի կինտօ՝ ԱՍՍՖԵԱՆԻ:

Ճոխ ու ընտիր պիւֆէ՝ պատրաստուած խաչուհիներու նուէր-ներով: Մուտք 10 ֆրանք:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԱՆԻԷՌ–ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը 149 bis, Avenue d'Argenteuil, Asnières

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ ՏԻԿ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

կը մասնակցին Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Ընկ. ՍՈՒՐԷՆ ՀԻՄԷՆ-ԵԱՆ (ջութակ) եւ սեկզակաւն կարող ուժեր:

Կը մեծարուի թէյ եւ խմորեղէն:

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք:

Ընտանեկան թէյասեղան—պարահանդէս

Կազմակերպուած «Փարիզահայ Քնար երկսեռ երգչախումբ»ի կողմէ, 20 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 8, Բարեգործականի սրահին մէջ, 8: բիւ Պոսիւէ, մէթրօ Կառ տիւ Նոր կամ Փուասոնիէր:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, արտասանութիւն փանթէզիներ եւ պար: Կը մեծարուի թէյ եւ խմորեղէն:

Մուտք 4 ֆրանք:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

ԼԻՈՆ — LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

ՄԱՐՍԷՅԼ — MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 79
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 20 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 20 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3891

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը գեղեցիկ ձեռնարկի մը նախաձեռնութիւնն է ստանձնած։ Կ'ակնարկենք գրական դասերուն, որոնց Բ.ը տեղի ունեցաւ վերջերս ։

Անկախ այն օգտակարութենէն, զոր ունին այդպիսի ձեռնարկները՝ հայ գրականութեան ծանօթացումի, հայ հեռաւոր թէ մօտաւոր անցեալին հետ կապուած դէպքերու պարզաբանումներ, եւ առհասարակ հայեցի մթնոլորտ ստեղծելու տեսակէտէն, այս հաւաքոյթները վկայութիւնն են նաեւ ուրիշ քաջալերական պարագայի մը։

Բոլոր անոնք որոնք ներկայ էին «Տարբադամի Հարսը»ի դասախօսութեան, նկատեցին թէ ներկայ եղող հասարակութիւնը ինչ արտակարգ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր վիճաբանութեանց ։

Նման դասաւարութիւններ, ուրիշ գաղութներու մէջ, նոյնքան մեծ շահագրգռութիւն են ստեղծած։ Պէյրութի մէջ, օրինակ, Համազգայինի Ճեմարանին կողմէ սարքուած գրական դասերը կը հաւաքեն հոծ բազմութիւն ։

Նոյն ջերմ վերաբերումը մենք կը տեսնենք ամէն անգամ, երբ հայ հողին, հայ կեանքին, հայ երկրին կամ հայ անցեալին թէ ներկային բնորոշ արտայայտութիւնը հարազատ ու յաջող կերպով լոյս կը բերուի։ Լրջօրէն պատրաստուած հայ համերգ մը անբաւարար կը դառնան ամենամեծ սրահներն իսկ ։

Դիտելով այս ընդհանուր տրամադրութիւնը, մեր ամէնէն ուժեղին տպաւորութիւնը այն կ'ըլլայ, որ արտասահմանի հայութիւնը իր մէջ կ'ապրեցնէ հոգեւոր հայութիւն մը, որ կենդանի է, բաբախուն, տաք ու հզօրապէս կապուած իր անցեալին ու արժէքներուն։

Մեր գաղթականները, թէեւ հեռու մեր սեփական հողէն, զուրկ՝ հարազատ մշակոյթ մը բարգաւաճ դարձնելու կարելիութիւններէն, ենթակայ՝ բազմաթիւ դժուարութեանց եւ արգելքներու, այսուհանդերձ դեռ կը շարունակեն իրենց մէջ վառ պահել այն տարօրէն ոգին, որ դարերէն կուգայ, եւ որ, հակառակ իրենց յաջորդ յուսախաբութեանց պատճառած դառնութիւններուն, յարմար առիթներու կը սպասէ, — կը փնտռէ՛ զանոնք, — արտայայտութիւն եւ ձեւ ստանալու համար ։

Ճիշդ է, որ մեր մէջ կայ տարր մը, որ «ուր հաց՝ հոն հայրենիք»ի հոգեբանութիւնը ունի։ Կամ՝ ունի անտարբերութիւն մը, որ ուս վերցնել, կռնակ դարձնել, եւ՝ շուկայիկ իրատեսութեան մը մէջ հեգնական կերպով աչք քթնել կուտայ՝ երբ իրեն կը խօսուի ազգային արժէքներու, Հայկ. Դատի, բայց մանաւանդ հայ մշակոյթի մասին ...

Այսուհանդերձ, — կը կրկնե՛նք, — այս տիպարը չէ որ կը տիրապետէ մեր մէջ։ Հայը, իր ճնշող մեծամասնութեամբ, չէջ-տուած սէր մը, գուրգուրանք մը եւ շահագրգռութիւն մը ունի դէպի այն ամէն ինչը, որ ազգային է ու կը խօսի հայ հողէն, հայ միջավայրէն, հայ անցեալէն, հայ ցաւէն կամ հայ փառքերէն։ «Աշխարհ անցի՛ր, Արարատի պէս ճերմակ գագաթ չկա՛յ» — չէք գտներ մէկ հատիկ հայկ. հաւաքոյթ որ խելայեղ կերպով չծափահարէ այս տողը։ Իսկ այդ որոտընդոստ ծափահարութիւնը ապացոյցն է ինքնին թէ մեր մեծ ու պզտիկ բոլոր գաղութները խանդավառուած կը մնան ոչ միայն Արարատով — խորհրդանիշը մեր հայրենիքին ու իր արժէքներուն — այլեւ զայն չե՛ն փոխարիներ աշխարհի ոչ մէկ շքեղանքովը ...

Եթէ այդ ոգին կրաւորական է յաճախ, պատճառներէն մէկն ալ այն է անշուշտ, որ մեր արտասահմանի կեանքը, շատ հասկնալի ու բնական կերպով, քաղաքական մտահոգութիւններու փոթորիկը ապրեցաւ։ Այսօր պէտք է կցել նաեւ այն սպանիչ պայմանները, որոնց մէջ կը գտնուինք ։

Եւ սակայն, այս բոլորին պարզաբանումը չէր որ կ'ուզէինք ընել։ Այլ՝ անդրադարձում մը այդ ներքին, մշտավառ ու անժխտելի ոգիին, անոր տալու համար իր արժանի գնահատումը։

Այս տեսակէտէն ուշագրաւ է նաեւ ուրիշ ձեռնարկ մը։ Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ ընկերակցութիւնը վերջերս լոյս ընծայեց իր գրական հատորներու շարքին 11րդը։ Տասնըմէկ հատո՜ր։ Փոքրիկ բա՜ն մը՝ օրն ի բուն եւրոպական գրատուններու ցուցափեղկերը դիտողներու աչքին։ Ու մեծ՝ իբրեւ ձեռնարկը ընկերակցութեան մը, որ զուրկ է բոլոր միջոցներէն եւ ստիպուած է միշտ դժուարութիւններ հարթել մեր արդէն իսկ աղքատիկ իրականութեան մէջ։ Բայց, անիկա ունի յաջողութեան գաղտնիք մը որ մեծագոյն գրաւականն է, — իր հրատարակութիւնները, իրենց բովանդակութեամբ, արձագանգն են այն ոգիին, որուն ակնարկեցինք ։

Ընդհանրացած կարծիք է, թէ Հայը չի կարդար։ Ճշմարտութիւնը իր տեղը ունի այս մեղադրանքին մէջ։ Բայց, այդ կարծիքը ամբողջովին ճշմարտութիւն չէ։ Ո՛չ ալ՝ արդար։ Եւրոպայի մէջ ենք ու ականատես՝ թէ հասարակութիւնը ի՛նչ կը կարդայ։ Այն մեծաթիւ հրատարակութիւնները որոնք կ'ըլլան, ունին իրենց որոշ տարրը՝ իբրեւ ընթերցող, ինչպէս նաեւ՝ իրենց երկրի սահմաններէն դուրս՝ սպառող շուկաներ։ Զանգուածը, գրեթէ ամէն տեղ, ընթերցողն է գիրքերու, որոնք ոչ մէկ գրական արժէք ունին։

Մեզի կը թուի, միւս կողմէ, որ մասնանշուած անտարբերութեան ստեղծումին մէջ մեծ դեր ունեցած է նաեւ ինքը՝ հայ գիրքը։ Հայ մարդը հայ ստեղծագործութիւն կը փնտռէ։ Կը փնտռէ արուեստի գործեր, ուր հայեցիօրէն ինք, իր կեանքը, իր անհատական թէ ազգային տարօրեան, իր հայրենիքը, ձայնը անոր, սիւքը՝ կանաչ ձորերուն, «քայլամոլոր» գնացքը իր գետերուն, կամ իր ազգային դառնութիւններն ու երազանքը ։

Ասիկա պատճառ մըն է որ մենք յուսահատ չըլլանք առ հասարակ հայ մշակոյթի մասին։

Այդ մշակոյթը, սակայն, կը կարօտի երկուստեք հոգածութեան մը։ Արտակարգ հոգածութեան մը, եթէ կ'ուզէք։ Վասնզի, մեր արտասահմանի կեանքը ենթակայ է հարուածներու, որոնց հակազդողը առաւելապէս հայ մշակոյթը պէտք է ըլլայ ։

Սերունդները, որոնք պատմութեան են անցած, մեզի ժառանգ են թողած հարստութիւն մը, որ բոլոր նիւթական հարստութիւններէն գերարժէք է, ու նաեւ՝ տոկուն ու անձեռնմխելի ։ Հայ մշակո՛յթ, — արտասահմանի մէջ, հողեղէն հայրենիքէն հեռու, հոգեւոր կամ բարոյական հայրենիքն է ան։ Փարինք անոր ուժգնօրէն, պահպանելով զայն, ու պահպանուելով անոր միջոցաւ ...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆԵՑԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ուրբաթ, արմատական - ընկերվարականներու խորհրդարանական խմբակը լսելէ վերջ վարչապետ Տալատիէի զեկոյցը եւ լուսաբանութիւնները իր «ազգային վերականգնումի» ծրագիրներուն մասին, գրեթէ միաձայնութեամբ՝ վստահութիւն յայտնեց կառավարութեան, (ներկաներուն թիւն էր 105, ձեռնպահ մնացին 15 երեսփոխան եւ դէմ քուէարկեցին 9 հոգի) ։

Տալատիէ նախ ցաւ յայտնեց, որ ազգային վերականգնումի իր ծրագրին հակառակորդները ամբողջովին կը ծանրանան տուրքերու բարձրացման վրայ՝ առանց քննութեան առնելու ծրագիրը իր ամբողջութեանը մէջ։ Յետոյ բաղդատութիւն մը կատարելով գիներու վրայ, ըսաւ թէ շաքարի, սուրճի եւ նման ամէնօրեայ գործածութեան վերաբերեալ նիւթերու գիները աւելի աժան են Ֆրանսայի մէջ քան թէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ։ Զմոռցաւ նոյնպէս աւելցնել, որ կառավարութիւնը սիրով մտիկ կ'ընէ որ եւ է արդար թելադրանք՝ ուղղելու եւ մեղմացնելու համար մշակուած օրէնքներու այս կամ այն կէտը։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, Տը Թէսսան դիտել տուաւ որ կառավարութիւնը շատ հեռացաւ ձախակողմեան դիրքերէն, այնպէս որ մտահոգ է թէ ի՛նչպէս պիտի կրնայ դիմանալ, ո՛ր մեծամասնութեան վրայ պիտի կռթնի։ Յետոյ զարմանք յայտնեց որ Մարշանտոյի նիւթական ծրագիրը գնահատուած ըլլալով հանդերձ Մարսէյլի համագումարին մէջ, կառավարութիւնը յանկարծ նախարար եւ ծրագիր փոխեց, ահա թէ ինչո՛ւ արմատական - ընկերվարական կուսակցութեան մէջ տարակարծութիւններ կան հանդէպ կառավարութեան տեսակէտներուն ։

Թելադրանքներ եւ դիտողութիւններ ըրին ուրիշ երեսփոխաններ եւս, որոնց մէկիկ մէկիկ պատասխանեց վարչապետը, եւ պահ մը, դուրսը կատարուած քննադատութիւններուն մասին իր զայրոյթը չկարենալով զսպել, յայտարարեց թէ «վերջին խօսքը կ'իյնայ պետութեան, ինչ որ կը փորձուի զանգուածին մէջ, ուրիշ իմաստ չունի, բայց եթէ տկարացնել ու պզտիկցնել պետութեան հեղինակութիւնը։ Ի՞նչ կ'ուզեն վերջապէս, եթէ իրենց միակ ցանկութիւնն է տապալել կառավարութիւնը, թո՛ղ տապալեն ազատ համարձակ, ոչ թէ էնթրիկներով։ Միայն թէ, թո՛ղ գիտնան որ մեր յաջորդները պիտի ստիպուին ճամբայ բանալ աւերակներու մէջէն»։

Վարչապետ Տալատիէ իր ազգ. վերականգնումի ծրագրին մասին վստահութեան քուէն ստանալէ վերջ, զեկոյց մը տուաւ նաեւ կառավարութեան գաղթային քաղաքականութեան մասին։ Արմատական - ընկերվարականներու երեսփ. խմբակը միաձայնութեամբ հաւանութիւն յայտնեց կառավարութեան, որ վճռած է թիզ մը հող չտալ այն բոլոր գաղթավայրերէն, ուր կը ծածանի ֆրանսական դրօշը ։

Ընկերվարականները պայքարի սկսան հրովարտակ–օրէնքներուն դէմ

Մինչ արմատական - ընկերվարականները այսպէս վստահութիւն կը յայտնէին կառավարութեան, անդին ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'որոշէր պայքար մղել հրովարտակ–օրէնքներուն դէմ կազմակերպուած ձեւով ։

Որոշուեցաւ կուսակցութեան արտակարգ համագումարը բանալ Փարիզի մէջ Դեկտեմբեր 24 - 26, իսկ մինչ այդ՝ խորհրդարանի բացումէն առաջ, ուրեմն 3-4 Սեպտեմբերին, հրապարակային բանախօսութիւններ կատարել Ֆրանսայի 90 մեծագոյն քաղաքներուն մէջ, ուր խօսք պիտի առնեն 170 ընկերվարական երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ, քննադատելու համար վերջին հրովարտակ – օրէնքները, որոնք կը մատնեն «նիւթական եւ դրամատիրական իշխանութեան կոյր եւ քինախնդիր եսապաշտութիւնը»։

Թրքական հրմշտուք եւ 11 հոգի սպաննուած

Պոլիսէն կը հեռագրեն թէ իրենց վերջին հրաժեշտն արտայայտելու համար Աթաթիւրքին, որուն դագաղը դրուած է Տոլմա-Պաղչէի պալատին առջեւ, հազարներով բազմութիւն մը հաւաքուած ըլլալով, Ուրբաթ օր, շատեր այնքան հրմշտկեր են իրար, որ այս Թրքական «հրմշտուք»ին ընթացքին սպաննուեր են տասնըմէկ հոգի, որոնց մեծ մասը կիներ ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱԿԱՆ

Հրովարտակ - օրէնքներու հրատարակութիւնը խոր մտահոգութիւն պատճառած է որքան Ֆրանսայի հայ աշխատաւորներուն, նոյնքան եւ ... Հայկազեան լեզուին ։

Տարազ լուր ունի՞ այդ մասին ։

— Աղբէ՛ր ջան, կ'ըսէ ինծի մեր «Մեծաքանչ»ը, (որ, եթէ այսօր գիւղացի է եւ աշխատաւոր, երէկ իր ազնուականութիւնը կը փռէր Հայաստանի արքունական Արաքս — այսօր անուանեալ Արազ — գետին հովիտին մէջ), աղբէ՛ր ջան, ես ի՞նչ գիտնամ թէ ի՛նչ է **impôt cédulaire**ը, մեր աշխարհին մէջ չկար ատանկ բան ։

Օգնութեան հասնելու համար մեր «Մեծաքանչ»ին, կը բանամ Լուսինեանը որ կը գրէ.— **Cédule,**—մուրհակ, յետկար։ Յետկա՞րն ինչ է։ Կը գրէ.— «Թէմէսսիւք» (թուրքերէն)։ Կը բանամ Պետրոս Զէքիի «օսմաներէնէ հայերէն մեծ բառարանը», որ կը գրէ. — Թէմէսսիւք — մուրհակ։ (Ի՛նչ դիւրին է եղեր բառարան գրել.— **Cédule** կը նշանակէ մուրհակ, մուրհակ կը նշանակէ թէմէսսիւք, եւ թէմէսսիւք կը նշանակէ **cédule**)։ Կը դիմեմ Նորայր Բիւզանդացիին բառարանին, աւելի բծախնդիր.— «**Cédule,**— գիր որով խոստանայ ոք հատուցանել զարծաթ զոր պարտի. ձեռագիր, մուրհակ, գիր, նամակ պարտեաց»։ Հասկցա՞ր, կիրակո՛ս։ Կը դիմեմ Քաջունիի հսկայ բառարանին.— **Cédule** (հոս կը դնէ ստուգաբանութիւնը, ցոյց տալով լատիներէն եւ յունարէն արմատական բառերը որոնք կը նշանակեն «կեղեւ, յորոյ վերայ գրէին ի հնումն», յետոյ կը գրէ).— «Մուրհակ, յետկար (*թէմէսիւք*), գրութիւն ստորագրեալ յամենէ, որով պարտական ճանաչի այսչափ ինչ դրամոյ»։ Քաջունին չի մոռնար աւելցնել նաեւ.— «Առ. գաղղ. **Cédule, Billet, Obbligation** են բառք համանիշք, եւ այնու որոշին ի միմեանց, զի երկոքին առաջինքն ոչ ստիպեն բռնի զհատուցումն, գոլով մասնական գրութիւն. իսկ **Obbligation** գոլով հաստատեալ ի նոտարէ ստիպէ ի հատուցումն, ուստի եւ կոչեմք զյետինն *մուրհակ հարկեցուցիչ*»։

Այլեւս կ'ենթադրեմ, որ ջուրի պէս պարզ է բառիս իմաստը ընթերցողներու միտքին մէջ, թէեւ ես պարտք կը զգամ խոստովանելու որ բառարան չնայած՝ միտքս աւելի պայծառ էր քան հիմա։ Շատ շատ՝ այս «սէտիւլ» բառը ինծի կը յիշեցնէ ուրիշ բառ մը մեր գիւղէն.— Նետիւլ, — հաստ բայց կարճ ասեղ մը, զոր կը խօթեն երկար ու բարակ զաւազանի մը ծայրը, քշելու համար հաստամորթ գոմէշները, ինչպէս սա *սէտիւլ*ի տուրքը՝ քշելու համար Ֆրանսայի դժբախտ հարկատուները։

Ինծի դիտել պիտի տաք թէ «սէտիւլ»ին իմաստը գիտնամ կամ ոչ, հարկահաւաքը պիտի գայ գանձել **impôt cédulaire**ը սանթիմը սանթիմին։ Աղէ՛կ, բայց մեր Արամ Եղբեանը շարունակ կը հարցնէ առտուն եօթն անգամ քովս վազելով.— Ե՞րբ պիտի թարգմանես հրովարտակ - օրէնքները, որպէսզի հասկնանք թէ կառավարութիւնը ի՞նչ նպաստ պիտի տայ բազմանդամ եւ աշխատաւոր ընտանիքներուն։ Միւս կողմէ մեր խմբագրապետը Միջերկրականի փնդածիծաղ ափերէն, ուր բանաստեղծութիւն կը հիւսէ ջրանուշներուն եւ նայադներուն համար, (գիտէի՞ք որ մեր խմբագրապետն ալ տաղաւոր կը գրէր, է՛ր երբեմն), շարունակ կը հարցնէ՝ գլուխը դարձնելով Փարիզի լպրծուն պողոտաներուն վրայ ինկած ու չուառած լեզուին.— «Ինչո՞ւ ձայնդ չելլեր, ե՞րբ պիտի սկսիս «Օրը Օրին»ները, ե՞րբ պիտի թարգմանես հրովարտակ - օրէնքները»։ Ոչ ոք կը մտածէ թէ

Արաղը զաղալել ա,
Դարդերը շատացել ա։
Ի՞նչ ասի հօրն ու մօրը,
Ճամբէքը կոչտացել ա։

Դեռ չվերջացուցինք, ինչպէս կ'ըսէ «Յառաջ», այսպիսի բարդ հարցեր քննած ժամանակ ։

ԱՐԱԶ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

«Հայրենիք» կը գրէ թէ Ամերիկայի Հայոց Ազգ. Երեսփ. Ժողովը գումարուեցաւ Նոյեմբեր 5ին, Շաբաթ, Ս. Լուսաւորիչ Մայր եկեղեցւոյ ներքնասրահը, գրեթէ բոլոր թեմերէ եկած աշխարհական եւ հոգեւորական երեսփոխաններու մասնակցութեամբ։

Հանդիսաւոր նիստը բացուեցաւ Նշան Աւագ քհնյ. Փափազեանի կողմէ՝ աղօթքով ։

Շաբաթ իրիկունէ մինչեւ կիրակի գիշեր ժամը 8.30 Երեսփ. Ժողովը կանոնաւորաբար եւ համերաշխ մթնոլորտի մէջ սպառեց իր օրակարգի վրայ դրուած բոլոր խնդիրները, եւ տուաւ պատշաճ որոշումներ, կրթական, հոգեւոր եւ նիւթական հարցերու մասին։ Կատարուեցաւ ընտրութիւնը Ազգ. Կեդր. Վարչութեան վճռակով դադարեալ աշխարհական եւ հոգեւորական անդամներու յաջորդներուն ։

Հրեաներուն ապաստան տալու համար

Պետութիւնները կը վիճին իրարու հետ, — «Հրեաները դուն քեզի առ երկրէդ ներս, ես շատ առի» կ'ըսեն ներկայիս ։

Սըր Ճոն Սայմըն ճառի մը մէջ յայտարարեց թէ բրիտանական գաղթավայրերու կառավարութիւններէն խնդրուած է որ ճշդեն թէ ո՛րքան հրեայ գաղթական կրնան ընդունիլ։ Յետոյ կ'աւելցնէ որ բրիտանական գաղթավայրերու կլիման յարմար չէ Եւրոպայի մէջ ծնած Հրեաներուն ։

Ժորժ Պոնէ դահլիճի մէկ նիստին մէջ յայտարարեց թէ Ֆրանսա բոլորէն աւելի հիւրընկալած է հրեայ գաղթականները, որոնց թիւը կը հասնի 100,000ի, ծախսելով 35 միլիոն, մինչդեռ Ամերիկացիները ծախսած են միայն 15 միլիոն ։

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ Ռուզվէլթ հրահանգ տուած է երկարաձգել Միացեալ-Նահանգներէն ներս ընդունուած Հրեաներուն վիզան։ Ասոնց թիւը կը հասնի 15,000ի։

Ընդհակառակն, Հունգարական կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ Հրեաներուն դէմ։ Հունգարական հպատակ Հրեաներու քաղաքացիութեան իրաւունքը պիտի վերաքննուի, կարգ մը շրջաններու Հրեաները պիտի տեղահանուին եւ պիտի փոխադրուին այլուր, անոնց դիւրութիւն պիտի տրուի հեռանալու համար երկրէն, ծանր օրէնքներ պիտի դրուին Հրեաներու սեփականատիրութեան վրայ ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԱԹԱԹԻՒՐՔ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

— oo —

Անգլիական մամուլը դառնօրէն կ'ողբայ Մուսթաֆա Քէմալ-Աթաթիւրքի մահը: Խմբագրականներ ու յօդուածներ ծանրախոհ «Թայմզ»էն մինչեւ պուլվարի գոյնզգոյն լրագիրները՝ լորձնաշուրթն փառաբանելու համար Մեծն Բրիտանիոյ «անկեղծ բարեկամ»ը որուն մահը, կ'ըսեն, անդարմանելի կորուստ մըն է թէ իր ժողովուրդին եւ թէ ամբողջ մարդկութեան համար :

Հասկնալի է որ գնահատական խօսքեր արտասանուին իր մասին որովհետեւ— արդար ըլլանք— իսկապէս բացառիկ դէմք մըն էր ան իր հայրենիքին պատմութեան մէջ:

Եւ սակայն կը թուի թէ գրի առնուած դամբանականները միակողմանի են ընդհանրապէս եւ ներշնչուած են քաղաքական հաշիւներէ: Կը յիշեն իր ընկերային բարեկարգումները, կ'ընդունին որ տաղանդաւոր էր իբրեւ զինուորական ու հեռատես իբր քաղաքագէտ, բայց հազիւ թէ կը խօսին իր անհատական կենցաղը յատկանշող «առաքինութիւններուն» մասին: Շարք մը խմբագիրներ նոյնիսկ չեն վարանիր արդարացնելու իր սեռային մոլութիւնները: Աւելին: Ոչ մէկ բառ քէմալական վարչաձեւին բացասական կողմերուն մասին: Ազատական ու ընկերվարական թերթերն անգամ չեն համարձակիր, գոնէ ի մէջ այլոց, յիշելու այն ճնշումները որոնց ենթարկուած են տասնըհինգ տարիէ ի վեր Թուրքիոյ քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները: Ցարդե՞ց իր բարեխնամ հովանաւորութեան յանձնուած այդ խլեակներուն իրաւունքները : Ի՞նչ ծրագիրներ մշակեց մինչեւ իր մահուան անկողինը, միանգամընդմիշտ ձուլելու իր հայ վաթանտաշները : Բայց ինչո՞ւ հետաքրքրուին այս մանրամասնութիւններով. business is business: Անգլիա եւ Թուրքիա սիրակցորդ բարեկամներ են, կը կրկնեն միշտ. այո՛, մանաւանդ այսօր երբ Հիթլերի Գերմանիան կ'աշխատի իր հովանաւորութեան տակ առնել ամբողջ Մերձաւոր Արեւելքը :

Եթէ Մեծն Բրիտանիոյ կայսերական ու տնտեսական շահերուն տեսակէտէն ձեռնտու է սիրաշահիլ Թուրքիան— հանրապետական կամ սուլթանական— անշուշտ հալածական ժողովուրդի մը խլեակներուն ճակատագիրը չէ որ խոչընդոտ պիտի հանդիսանար բոլոր կարելի միջոցներով մըշակելու համար այդ բարեկամութիւնը: Մեր թափառումները Եւրոպայի լուսացնցուղ պողոտաներուն վրայ երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր բաւական եղան որ սորվինք այս ճշմարտութիւնը:

Անգլիա բարեկամ Թուրքերուն, ըսանչելի՛: Անգլիա բարեկամն էր Հայերուն, Յոյներուն, Հալէքներուն եւ Չեխերուն . . .

×

«Թայմզ» խմբագրականի մը մէջ ընդհանուր գիծերով կը ներկայացնէ Աթաթիւրքի կատարած հիմնական աշխատանքները՝ Միլլիական շարժումէն մինչեւ Սանճաքի խնդիրը: Շնորհիւ իր քաջութեան եւ հայրենասիրութեան, կը բացատրէ պահպանողական թերթը, Քէմալ գլուխն անցաւ պայքարի մը որ յուսահատական կը թըւէր: Հաստատամիտ ու յարատեւող՝ անայլայլ դիմագրեց բոլոր դժուարութիւններուն եւ ձախորդութեանց: Իր զինուորական հանճարը որ արդէն Տարտանէլի ճակատամարտին օրերուն նեղը ձգած էր բրիտանական ուժերը, ի վերջոյ կատարեալ ու փառաւոր յաղթանակով մը պսակեց իր դատը: Բայց յաղթանակը չմթագնեց իր դատողութիւնը: Կը ժառանգէր պարտուած հայրենիք մը: Ութը տարուան գրեթէ անընդհատ պատերազմ մը ուժաթափ ըրած էր Թուրքիան: Առեւտուրն ու երկրագործութիւնը քար ու քանդ վիճակի մէջ էին, քրտական նահանգները կորսուած, իսկ Իթթիհատի վերապրողները կը նախանձէին Քէմալին որ հայրենիքը փրկած էր անդարմանելի աղէտէ մը: Միւս կողմէ համիտական դաւադիրները, իր յաղթանակներէն խանդավառ, կը սպասէին որ ան Թուրքիոյ վերադարձնէր իսլամական կրօնքը առաջնորդելու դերը: Այդ յոյսերը բոլորովին չքացան: Խոհեմ ու հեռատես պետական մարդ եւ բարենորոգող, Թուրքիան արդիականացնելու իր փորձերը զարմանք պատճառեցին բոլորին: Անիկա ցոյց տուաւ «հիւանդ մարդուն» դամբանականը կարդացող Եւրոպացիներուն որ Թուրքիան կենսունակութիւն ունէր եւ կը սպասէր առաջնորդի մը ցուպին՝ յառաջ նետուելու եւ տեւութիւնը վերակենդանացնելու համար: Մ. Քէմալ պատրանքներ չէր սնուցաներ: Մզկիթն ու կրօնաւորը, Սուլթանն ու Խալիֆան չէին շահագործեր զինքը: Պայծառ տեսողութիւն ունէր: Անիկա իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուց Անատոլուի գիւղացիներուն վրայ. տեսաւ Թուրք կընոջ վիճակը, անոր դիրքը ընկերութեան մէջ: Քէմալ չվախցաւ յետադիմական տարրերու սպառնալիքներէն, չհետաքրքրուեցաւ ոչ-Թուրք իսլամներու զանգատներով, լքեց Արեւելքը ու իր ժողովուրդը առաջնորդեց դէպի Եւրոպա: Ներքին բարենորոգումներէն յետոյ յաջողութիւններ ունեցաւ նաեւ արտաքին քաղաքականութեան մէջ. Թուրքիոյ բարեկամ դարձուց իր հին թշնամիները: Խոհեմաբար բարեկամութեան յարաբերութիւններ մշակեց Խորհրդային Ռուսաստանի հետ ու պատուական կապեր հաստատեց Մեծն Բրիտանիոյ հետ. դաշինք կնքեց իր դարաւոր թշնամիին՝ Յունաստանի ինչպէս նաեւ Պալքանի դրացի պետութիւններուն հետ: 1936ին Մոնթրէօյի խորհրդաժողովին բանակցութեամբ շահեցաւ այն զոր պատերազմով կորսնցուցած էր. ու վերջերս դիւանագիտութեան հին ու նոր մեթոտներով վերստացաւ Սանճաքը: «Թայմզ» անցողակի կը խոստովանի որ Աթաթիւրք «անգթօրէն» վարուեցաւ իր հակառակորդներուն հետ եւ մենատիրական վարչաձեւին մասին խօսելով, կ'եզրակացնէ.—

«Մանրամասնութեանց եւ մեթոտներուն շուրջ եղած քննադատութիւնները չեն կրնար հերքել այն իրողութիւնը որ Թրքական յեղափոխութիւնը զոր ինք ծրագրեց ու ղեկավարեց՝ իր հայրենակիցներուն տուած է աւելի ազատ, հանդիստ ու ապահով կեանք մը: Պատերազմի եւ յեղափոխութեան շփոթէն նոր Եւրոպայի մէջ երեւան եկող Առաջնորդներէն ոչ մէկը աւելի մեծ գործ տեսած է ու ոչ մէկը աւելի մեծ խոչընդոտներու հանդիպած: Սուգի մէջ կը ձգէ իր ժողովուրդը: Այս վերջինը կրնայ առնուազն մխիթարուիլ որ իր հին թշնամիները այս երկրին մէջ— այժմ բարեկամներ— խորապէս կը ցաւին այն կորուստին համար զոր Թուրքիան ու Եւրոպան կը կրեն այս մեծ մարդուն մահով»:

«Թայմզ» ուրիշ էջով մը կուտայ Մ. Քէմալի կենսագրութիւնը եւ իր ներքին ու արտաքին յաղթանակներուն պատմութիւնը: Յօդուածագիրը այս անգամ աւելի որոշ գիծեր կուտայ անոր նկարագրէն.— իբրեւ զինուոր, իբրեւ կազմակերպող եւ իբրեւ վարչագէտ իր նմանը չկայ արդիական Թուրքիոյ մէջ ու հին Սուլթաններուն շատ քիչերը կը հաւասարին իրեն: Իր աշխատանքները Թուրքիան վերածեցին եւրոպական ազգի մը, փոխեցին Մերձաւոր Արեւելքի պատմութիւնը ու տակաւին կրնայ ըլլալ որ վճռական ազդեցութեան մը ենթարկած ըլլան իսլամութեան բարեշրջումը: Չափազանց բարդ նկարագիր մը ունէր, ըղձայնութեան նշոյլն ալ չկար իր մէջ. միտքը պայծառ, բառերը ճշգրիտ ու կարուկ: Հաճելի իր շարժուձեւերուն մէջ, կրնար վայրագ փոթորկումներ ունենալ. կրնար ատել մոլեդնօրէն ու մահացու կերպով: Անխոնջ ուսումնասիրող մը պատերազմի եւ քաղաքականութեան, յանկարծ չորս հովերուն կը նետէր պատմութիւնն ու ռազմագիտութիւնը եւ կատաղի կերպով կը խմէր, կը պարէր ամբողջ գիշերը ու թուղթ կը խաղար մինչեւ առտու :

«Տէյլի Թելէկրաֆ», որ միայն տասը տողնոց խմբագրական մը կը նուիրէ Անգլիոյ անզուգակա՛ն բարեկամին, կը շեշտէ թէ Թուրքիոյ վերածնունդը Քէմալի ղեկավարութեան տակ բացառիկ նշանակութիւն ունի : «Աչքառու էին իր զինուորական յաջողութիւնները բայց շատ աւելի ուշագրաւ էր Թուրքիոյ տնտեսական վերելքին մասին կատարած իր աշխատանքը: Վերակենդանացուց իր ժողովուրդին կորովը եւ ազատագրեց կիները: Ժողովուրդներու պատմութիւնը չճանչնար աւելի զարմանալի այլափոխում մը»:

«Մանչէսթըր Կարտիըն» կը կրկնէ առածի կարգ անցած սրամտութիւն մը— «Օսմանեան կայսրութեան հպատակ ցեղերուն մէջէն ամէնէն վերջ իրենց ազգային ազատագրումը ստացան իրենք՝ Թուրքերը»:

Այս իրողութիւնը պէտք է յիշենք կարենալ բաղդատելու համար իր գործը այն աշխատանքներուն հետ զորս ուրիշ ղեկավարներ կատարեցին տարբեր հորիզոններու տակ, կը բացատրէ խմբագիրը: Պատերազմը արկած մըն էր Թուրքիոյ ազատագրական պայքարին մէջ, պայքար մը որ երբեք ուշադրութեան առարկայ եղած չէր : Ո՛չ տեւական Վերսայլ կար ոչ ալ Թրիանոն՝ վառ պահելու համար Թուրք ժողովուրդին յիշողութիւնը : Այս պարագան արդիւնք էր Քէմալի քաղաքականութեան:

Անշուշտ ազատամիտ օրկանին յօդուածագիրը կ'ակնարկէ Սեւրի դաշնագրին զոր ասպետական Եւրոպան դարակ նետեց ցնոր տնօրինութիւն : Կ'արժէ՞ր պատերազմ մը եւս ընել եէնիչմէն Թուրքին հետ պարզապէս «պզտիկ դաշնակից»ին բաղձանքները իրականացնելու համար...

«Կարտիըն» խօսելով Քէմալի բարեկարգումներուն մասին կը գտնէ որ Թուրքերը դէպի Արեւմուտք կը յառաջանան արհամարհելով իրենց հինաւուրց նախապաշարումները: « Ինչ ալ ըլլայ Թուրքիոյ ապագան, Մ. Քէմալ զայն կը ձգէ զօրաւոր, յարգանք ներշնչող ու ինքնավստահ ազգ մը որ հազիւ թէ այդ որակումին արժանի էր տասնըութը տարի առաջ »:

«Մանչէսթըր Կարտիըն» իր կենսագրականին մէջ զինք կը բաղդատէ Հիթլերի, Մուսոլինիի եւ Սթալինի հետ ցոյց տալու համար որ ան ալ համեստ ծագում ունէր: Բայց, գիտել կուտայ թերթը, Քէմալ զինուորական կրթութիւն ստացած էր քաղաքական ասպարէզ նետուելէ առաջ: «Այս տեսակէտէն կը նմանէր Փիլսուտսքիին կամ նոյնիսկ Նափոլէոնին»: Իսկ Թելէկրաֆի կենսագիրը Քէմալի մտաւորական մակարդակը ի վեր հանելու մտահոգութեամբ կը պատմէ թէ «անգամ մը օտար դիւանագէտներու ներկայութեան երկու ժամուան ընթացքին զրոյց ունեցաւ քերականութեան, քաղաքականութեան, պատմութեան, Տարուինի, Նափոլէոնի եւ լորտ Ճորճի մասին»: Իսկ մենք իմացեր էինք, դարձեալ Անգլիացիներէն, որ «Գորշ Գայլ»ին զարգացումը շատ մակերեսային էր ...

Օպզըրվըրի կարծիքով ոչ ոք ժամանակակից պատմութեան մէջ աւելի նըւազ վէճի նիւթ եղած է, ոչ ոք աւելի մեծ յարգանք վայելած է: Իրմով կ'անհետանայ հանճար մը որ հիմնովին այլակերպեց Թուրքիան եւ միայն լաւի գործեր կատարեց միջազգային յարաբերութեանց մէջ: Հրաշալի դիւանագիտութեամբ եւ ղեկավարութեամբ նոյնիսկ յեղափոխեց յեղափոխութիւնը :

« Անգլիացի ժողովուրդը զօրաւոր պատճառներ ունի յարգելու Մ. Քէմալի յիշատակը: Անիկա ցոյց տուաւ որ մենատիրական ու ժողովրդավար վարչաձեւերը անհաշտ չեն. ամէն ինչ կախում ունի մենատէրէն ու ժողովրդապետութենէն »:

Սընտէյ Թայմզ կ'ընդունի որ Քէմալ խաղամոլ էր, գզյապաշտ ու այլընտամբ: «Իր ցոփակեաց անցեալին պատմութիւնները այնքան բազմաթիւ են որ յայտնի չէ թէ որն էր իրաւը եւ որն էր հէքեաթը»: Եւ որովհետեւ պատշաճութիւնը կը պահանջէ որ հանգուցեալին ետեւէն «դէշ բաներ չըսուին», խմբագիրը իր խոստովանութիւններուն կը կապէ արդարացում մը — թերեւս այս բոլորը արտայայտութիւններն էին այն ներքին պահանջին որուն շնորհիւ կ'ուզէր մոռնալ անընդունակ ու կաշառակեր վարչութեան մը պատճառած ցասումը »:

« Անգլիա կը յարգէ յիշատակը մէկու մը որ քաջ թշնամի մըն էր ու եղաւ սիրակցորդ բարեկամ մը»:

« Տէյլի Հէրըլտ » աւելի համեստ բառեր կ'արտասանէ իր մասին, թերեւս չհակասելու համար իր ընկերվարական ուղղութեան:

« Տէյլի Մէյլ » կը գոհանայ կենսագրական նօթերով առանց խմբագրականի :

« Իվնինկ Նիուզ » է միայն որ կը համարձակի սեւ գիծ մը տալ իր նկարագրէն — «Դաւաճանութեան եւ անգթութեան հրէշային գործեր ունեցաւ: 1927ին զինքը սպաննելու անիմաստ դաւադրութիւն մը երեւան հանելով կախել տուաւ ընդդիմադիր ղեկավարները որոնց մէջ կը գտնուէին իր երկու հին բարեկամները: Աւելին, մահապատիժի գործադրութեան գիշերը շամփանեայի ընդունելութիւն մը սարքեց ի պատիւ օտար դիւանագէտներուն, որոնք արշալոյսին դէմ հրապարակին վրայ տեսան դիակները որ կը ճօճէին կախաղաններուն վրայ : Իր մենատիրութիւնն ալ դաւաճանութեամբ սկսաւ. զինադադարէն յետոյ Անատոլու կը ղրկուէր ապստամբութիւնը ճզմելու համար եւ...

Մնացեալը գիտենք արդէն :

Երեկոյեան «Սթար»ը կը յիշէ որ բազմակնութիւնը ջնջեց, բայց կը մոռնայ որ Քէմալ իր հարէմը ունէր աւելի ճոխ ու աւելի բարբարոսական: Կը մոռնայ որ Էնկիւրիի օտար հիւրերուն կիներն ու աղջիկներն անգամ «վախով» կը մօտենային իրեն...

« Տէյլի Սքէչ » կը պատմէ թէ իր հակառակորդները «Գորշ Գայլ» տիտղոսը տուած էին իրեն ցոյց տալու համար որ ան Ճինկիզ Խաներու եւ Թիմուրլէնկներու սերունդէն էր — անգութ ու անխիղճ :

Սեղանիս վրայ կան դեռ «Տէյլի Էքսփրէս»ը, «Սթէնտըրտ»ը, «Քրօնիքլ»ը, «Սընտէյ Տիսփէչ»ը եւ ուրիշներ: Բայց այսքանն ալ բաւական է տեսնելու համար թէ մարդիկ ինչ խորունկ յարգանքով կ'ողջունեն յիշատակը Թուրքի մը որ թէեւ իր հայրենիքը փրկեց անմիջական ու անդարմանելի փլուզումէ մը — չենք գիտեր քանի տարուան համար — բայց միեւնոյն ատեն ահաւոր հարուած մը իջեցուց Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքական հեղինակութեան Մերձաւոր Արեւելքի մէջ : Ցարդա՛նք միասեռական ու իգամոլ բռնակալի մը որ իր գլխաւոր պայքարը մղեց բրիտանական կայսրութեան դէմ: Եւ հիմա յամին 1938 Անգլիա եւ Թուրքիա բարեկամներ ...

Բարեբախտաբար քաղաքական կեանքի մէջ «բարեկամութիւնը» բառերուն ամէնէն անիմաստն է :

Ժ. Մ.

Գրագէտը եւ քաղաքական կեանքը

Հետաքրքրական է նիւթը եւ յաճախ կը ծեծուի հայ թէ օտար գրական շրջանակներու մէջ: Ի՞նչ դիրք կրնայ ունենալ գրագէտը՝ քաղաքական կեանքին հանդէպ: Հետեւեալ հարցումները կը ճշդեն խնդիրը.— Գրագէտը կրնա՞յ քաղաքականութեամբ զբաղիլ, պէ՞տք է զբաղի, օգտակար կ'ըլլա՞յ եթէ զբաղի :

Լուծում չէ որ պիտի տանք, այլ պիտի ջանանք, խորհրդածութիւններով, քիչ մը պարզել խնդիրը :

Նախ՝ հարկ է ճշդել թէ գրականութիւնը եւ քաղաքականութիւնը հանրային գործունէութեան տարբեր մարզեր են: Իրենց բովանդակութեամբը, ձգտումներովը եւ իրականացման միջոցներովը: Գրականութիւնը կը շահագրգռուի առաւելապէս մարդոց հոգեկան եւ իմացական կեանքովը, ճշմարտութեան եւ գեղեցկութեան համամարդկային գաղափարականներու փնտռտուքով, արուեստի ճամբով :

Քաղաքականութիւնը ժողովուրդներու արտաքին փոխյարաբերութիւններովը կը շահագրգռուի, անոնց շահերուն եւ իրաւունքներուն պաշտպանութեամբը, որոնց արտայայտութիւնը յաճախ կախում ունի տրուած ժողովուրդի մը ուժէն, տիրող պայմաններէն եւ դէպքերու ընթացքէն :

Այստեղ երկրորդական են եւ յաճախ ալ կը ժխտուին բարոյական մտահոգութիւնները:

Քաղաքականութեան մէջ կարեւորը նպատակն է, որուն յաջողութեան համար արդարանալի կը համարուի ամէն միջոց, մինչեւ իսկ անմաքուր ու խարդախ :

Մինչ առաջինը՝ գրականութիւնը՝ մարդկայնական եւ այլասիրական է, երկրորդը՝ քաղաքականութիւնը՝ եսասիրական եւ այլատեաց է, երբեմն կործանարար ուրիշներու համար:

Տարբեր մարզեր են իրարմէ, բայց գրագէտն ալ իբրեւ ընկերութեան անդամ, սերտօրէն կապուած է հանրային — քաղաքական կեանքին եւ մանաւանդ ենթակայ անոր հետեւանքներուն, իր կեանքովն ու գործովը:

Արդ, գրագէտը կրնա՞յ զբաղիլ քաղաքական կեանքով :

— Ինչո՞ւ չէ : Քանի որ իբրեւ ընկերութեան անդամ՝ պարտականութիւններ կը կատարէ, իրաւունք ալ ունի զբաղելու նոյն ընկերութեան գործերովը: Գրագէտը իրաւունք ունի զբաղելու, ինչպէս որ եւ է անհատ, առեւտրական, արհեստաւոր, բժիշկ, փաստաբան եւայլն, եւայլն: Այս մասին վէճ չի կրնար ըլլալ :

Էական հարցումը հետեւեալն է.— Պէ՞տք է զբաղի :

Ճշդում մը նախ: Մեր հարցումներէն կամ վճիռներէն կախում չունի գրագէտի մը դիրքը: Գրագէտ մը, ինչպէս որ եւ է մէկը, կը զբաղի հանրային կամ քաղաքական գործով, եթէ ունի այդ խառնուածքը: Իսկ կը մնայ անտարբեր, եթէ չունի: Խառնուածք ունեցող մը, եթէ արգիլէք ալ, կը հետաքրքրուի եւ գործնապէս կը խառնուի կեանքին: Եթէ չունի՝ զուր կ'անցնին բոլոր վճիռները կամ յորդորները :

Մենք այս հարցումը կ'ընենք, որովհետեւ թէ հասարակութեան եւ թէ գրողներու մէջ որոշ մտայնութիւն կայ, տեսակէտ: Ոմանք հակառակ են մասնակցութեան: Մանաւանդ գրագէտը ինքը :

Գրագէտը անտարբեր է, աւելորդ ժամավաճառութիւն կը համարի հանրային քաղաքական գործը, զուր աշխատանք, միջակութիւն, վնասակար մինչեւ իսկ իր գործին: Չի հետաքրքրուիր արտաքին աշխարհով, ժողովուրդներու բախումով, դիւանագիտական խաղերով, վարչակարգերով :

Ազգային ներքին կեանքին մէջ ալ զինք չի հետաքրքրեր թէ՝ գործերը ինչպէս կը կատարուին, որո՞նք կը վարեն, ինչ կուսակցութիւններ կը յաղթեն կամ կը պարտուին :

Առնուազն չեն ապրիր այս խնդիրներով եւ իրադարձութիւններով:

Իսկ քաղաքական մարդը ճիշդ հակառակ դիրքն ունի: Անոր համար ամէն բան է հանրային գործը եւ այն աստիճան որ, յաճախ արհամարհանք ունի գրագէտին հանդէպ,— «գրագէտ մարդ է», «բանաստեղծ, անոր ինչ գործն է».— ըսել ուզելով որ ան լաւ կ'ընէ եթէ հեռու մնայ եւ հանրային կեանքը կամ գործը ձգէ իր բարեհաճութեան ու բարձր ձեռնհասութեան :

Այս մտայնութեանց հետեւանքով գրագէտները կը քաշուին հանրային կեանքէն ու կ'ապաստանին «շքեղ մեկուսացման» տեսութեան :

Կը կարծեն թէ իրենց հոգին, իրենց

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՓԱՅՏԷ ԳԼԽԱՐԿԸ

— oo —

(ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՀԵՔԵԱԹ)

Պապիկն ու մամիկը կ'ապրէին իրենց ծերութեան օրերը: Առաջ հարուստ եղած էին անոնք: Բայց գըրուած էր, որ իրենց ծերութեան շրջանին դառնան ծայրայեղօրէն աղքատ : Անոնք դժուարաւ կը յաջողէին ճարել իրենց ամենօրեայ հացը: Միայն կ'երջանկանային իրենց երիտասարդ աղջիկով, որ արտակարգ գեղեցկութիւն մը ունէր :

Չար բախտէն՝ օր մը ծերուկը հիւանդացաւ ու մեռաւ :

Մամիկին ու աղջկան կեանքը աւելի դժուարատար դարձաւ: Մայրը մտահոգ էր աղջկան ապագային մասին: Իսկ ժամանակը կատարեր էր իր դերը, —մօրը ուժերը սպառեր էին : Այս իրողութիւնը աւելի կ'անհանգստացնէր զինք, քանի որ խորապէս համոզուած էր թէ իր աղջկան աստուածային գեղեցկութիւնը զայն դէպի չարը պիտի առաջնորդէ, քան դէպի բարին:

Ի վերջոյ եկաւ եւ մամիկի վերջին օրը :

Ան իր մահուան սնարին քով կանչեց աղջիկը եւ անոր հրամայեց, ամբողջ կեանքի ընթացքին, մնալ բարեգործ ու պատուաւոր: Յետոյ, անոր գլխուն դրաւ փայտէ գլխարկի նման բան մը, որ ծածկեց գեղեցկուհիին դէմքը: Եւ ըսաւ.

— Կեանքիդ ընթացքին երբեք չհանես ասիկա գլխէդ: Հակառակ պարագային, եթէ գեղեցկութիւնդ երեւան ելլէ, դժբախտ պիտի ըլլաս:

Օրհնելով մայրը վերջացուց իր այս խօսքերը ու յաւիտենապէս փակեց իր աչքերը: Աղջկան կը մնար միայն մէկ բան,— լծուիլ դաշտային ծանր աշխատանքին՝ ապրուստը հայթայթելու եւ մօրը կտակը կատարելու համար : Իր արտակարգ զարդարանքին պատճառաւ, աղջիկը ծանօթ դարձաւ «Սեւ Գլխարկ» անունին տակ :

Երբեմն, անպատկառ եւ չար մարդիկ կը փորձէին վերցնել «գլխարկը»՝ տեսնելու համար աղջկան դէմքը, բայց չէին յաջողեր, որովհետեւ աղջիկը զայն շատ ուժով կապած էր :

Եւ ան համբերատար կը շարունակէր տանիլ բոլոր հեգնանքները, զորս կ'ուղղէին իրեն՝ անպատկառ մարդիկ, եւ կը հետեւէր, անտրտունջ, իր աշխատանքին :

Անգամ մը, սակայն, հողատէրը եկաւ դաշտ՝ աչքէ անցընելու համար աշխատաւորները: Խորհրդաւոր աղջկան գեղանի հասակը ուշադրութիւնը գրաւեց: Անոր համեստ երեւոյթը շատ հաճելի թուեցաւ իրեն եւ ուզեց զայն աղախին առնել իր հիւանդ կնոջ քով: Աղջիկը համաձայնեցաւ: Քրոջական մաքուր զգացումը, զոր ցոյց կուտար հիւանդ կնոջ հանդէպ, զինք այնքան սիրցուց, որ ծառայի տեղ չէին դներ այլեւս :

Օր մը, աղմկոտ մայրաքաղաքէն եկաւ Քիոթոն, անդրանիկ տղան հողատէրին: Երբ տեսաւ աղջիկը, ուզեց տեսնել նաեւ անոր դէմքը: Այս ցանկութիւնը սկսաւ տառապեցնել զայն ու մոռցաւ իր բարեկամներն իսկ: Իր ամբողջ մտածումը կլանուած էր միայն խորհրդաւոր աղախինով:

Պատահմունքը օգնեց իրեն ու երիտասարդը յաջողեցաւ տեսնել անոր դէմքին գիծերը: Անմիջապէս իր երիտասարդ սիրտը բոցավառեցաւ սէրէն, որ սկսաւ զինք տառապեցնել: Ու իր վիշտը խոստովանեցաւ ծերունի ծնողքին: Անոնք շատ խռովեցան ու ըսին թէ նման անհաւասար ամուսնութեան մը համար խորհիլն իսկ աւելորդ է: Եւ ահա ծնունդ առաւ իրական փոթորիկ մը՝ տունին մէջ: Ծերութեան տակ կքած հօրաքոյրը սարէն ձորէն ջուր կը բերէր, զայն տարհամոզելու համար: Կ'ըսէր թէ աղջիկը աղքատ է եւ թէ փայտեայ գլխարկը կը ծածկէ անոր տգեղութիւնը: Բայց, սիրահար երիտասարդը կը պնդէր, յայտարարելով հօրը թէ իր ծնողաց անհամաձայնութիւնը լոկ նախանձի արդիւնք է:

Իսկ աղջիկը, կարծես ոչինչ գիտէր երիտասարդ տիրոջ ցանկութիւններուն մասին: Կը սիրէր այդ երիտասարդը եւ կը տառապէր անոր համար: Զայն կը սիրէր անկեղծօրէն եւ ուժգնօրէն, բայց չէր ուզեր դառնացնել անոր ծնողքը: Ու եկած էր այն եզրակացութեան թէ աւելի լաւ պիտի ըլլար հեռանալ տունէն եւ միանգամընդմիշտ մոռնալ սէրը:

Անգամ մը, ան իր երազին մէջ տեսաւ իր հանգուցեալ մայրը, որ խնդրեց չմերժել տղան ու ամուսնանալ անոր հետ: Կրնաք երեւակայել երիտասարդին խանդավառութիւնը, երբ անյողդողդ աղջիկը հաղորդեց իր համաձայնութիւնը:

Ու տանը մէջ ամէն բան խաղաղեցաւ, լռեց հօրաքոյրը, լռեցին եւ ծնողքը եւ հարսնիքը անցաւ շատ բնական ձեւով:

Հարսանիքի ամէնէն ջերմ ժամերուն, փեսան պաղատեցաւ հարսին, որ գլխէն նետէ «գլխարկ»ը եւ նոյնիսկ ձեռքովը փորձեց հանել զայն՝ բանալու համար անոր դէմքը, բայց աղջիկը այնքան դառն դէմք մը առաւ որ, փեսան անմիջապէս քաշեց ձեռքը:

Ի վերջոյ եկաւ այն պահը, երբ, ըստ ճափոնական սովորութեան, երիտասարդները կը քաշուին սենեակ ու հոն իրենց կուտան բրինձի տաք ջուր՝ խմելու համար երեք անգամ:

Երբ երրորդ անգամին աղջիկը փեսին տուաւ ամանը, լսելի եղաւ պայթիւն մը ու փայտէ գլխարկը, որ կը ծածկէր աղջկան գլուխը, կտոր կտոր եղաւ եւ գետինը ծածկուեցաւ թանկարժէք քարերով:

Քարերէն աւելի կը փայլէր, սակայն, աղջկան դէմքը, որ հմայեց յետոյ բոլորը ու մանաւանդ փեսան:

Բոլորը հիացան այդ անսպասելի գեղեցկութեան վրայ, իսկ հօրաքոյրը աճապարեց ըսելու թէ չէր կասկածած իր նոր հարսին գեղեցկութեանը մասին:

Ճափոնի մէջ ոչ մէկ հարսանիքի խնջոյք այնքան աղմկոտ եւ ուրախ եղած չէր, որքան այս հարսնիքը:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Օր. Անահիտ Թէլեան որ առաջին անգամ երգեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան Երուան հանդէսին, յաջողութեամբ աւարտած է Փարիզի Ազգ. Երաժշտանոցի մուտքի քննութիւնը, եւ մասնակցող 90է աւելի թեկնածուներու մէջէն կրցած է աշակերտ ընդունուիլ ժիւրիի միաձայն հաւանութեամբ: Ասկէ առաջ Օր. Թէլեան մասնակցած էր Poste Parisien-ի ամաթէօրներու մրցումին եւ շահած էր հազար ֆրանոց մրցանակը, ունկնդիրներու կողմէ ընտրուած ըլլալով աւելի քան հինգ հազար քուէ :

...ներաշխարհը եւ դուրսէն, հասարակութենէն իրենց հասած արձագանգները կը բանեն իրենց ։

Բայց, կան այլապէս մտածողներ ալ ։ Կան՝ որ ոչ միայն կը մասնակցին քաղաքական կեանքին ու գործերուն, այլեւ կը նետուին կեանքի ալիքներուն մէջ, կը պայքարին, դատերու եւ ըմբռնումներու յաղթանակին համար ։

Այս կարգի գրողներ եղած են թէ օտար եւ թէ մեր կեանքին մէջ ։ Հիներն՝ Շաթօպրիան, Լամարթին, Հիւկօ մասնակցած են հանրային ու քաղաքական կեանքին ինչպէս քաղաքագէտ ու գործիչ ։ Մեր ժամանակներէն՝ Քլեմանսօ, Պարբիւս, Քլօտէլ, ...իօ, Լէոն Տօտէ, Շարլ Մօրաս, եւ ուրիշներ, գրագէտ ըլլալով հանդերձ երբեմն մասնակցած են քաղաքական պայքարներու ։

Հայ կեանքէն ներս՝ Միք․ Նալբանդեան ու Խրիմեան իբրեւ յեղափոխական գործիչներ մասնակցած են մեր հանրային գործերուն ։ Ազգ․ Սահմանադրութեան գլխաւոր վարիչները՝ Գր․ Օտեան, Ռուսինեան, եւ յետոյ Զօհրապ, գործօն մասնակցութիւն ունեցած են ։ Զօհրապ, Զարդարեան, Վարուժան պայքարած են մինչեւ իսկ առօրեայ խնդիրներու լուծման համար ։

Կորսնցուցա՞ծ են իրենց գրական ...արդու արժէքէն բան մը, չեմ կարծեր ։ Ընդհակառակն, կը կարծեմ թէ շահած են ։

Կը խորհիմ թէ գրագէտը պէտք է խառնուի հանրային եւ քաղաքական կեանքին, մէկէ աւելի պատճառներով ։

Իբրեւ ընտրեալ անհատը ժողովուրդի մը, իբրեւ ազատ ու անկախ անհատականութեան տէր անձ, ան պէտք է պայքարի յանուն ազատութեան եւ արդար կարգերու․ նախ՝ ընդհանրապէս ազատութեան, հետեւաբար դէմ բռնութիւններու, ամէն կարգի ։ Երկրորդ՝ իր ժողովուրդի ազատութեան, [illegible]

...ջով կը չահի, թարմութեամբ ու չունչով կը դառնայ կենսունակ եւ ուշադրաւ, հետեւաբար՝ եղած կորուստը կը դարմանուի լաւագոյն հատուցումով մը ։

Ֆրանսահայը, հայ կեանքին մէջ, պէտք է ոչ միայն իր գրիչովը, այլեւ իր եռանդովը, զոհաբերութեամբը, իր շօշափելի աշխատանքովը եւ ի հարկին իր արիւնովը հետապնդէ իր եւ իր ժողովուրդին նպատակները, ազատութեան ու արդարութեան սկզբունքներուն իրականացման համար ։

Ասիկա ըսել չէ անշուշտ թէ առօրեայ, փցուն վէճերուն պիտի խառնուի ան, այլ կը նշանակէ թէ ան իր աչքին, իր դատողութեան, իր լայնախոհութեան ու թափանցումին շնորհիւ՝ կրնայ այդ առօրեային մէջէն տեսնել տեւականը, վաղանցուկէն զատել կենսականը եւ բոլորը վեր բարձրացնելով՝ հասարակաց նպատակներու շուրջ ստեղծել ներդաշնակութիւն ։

Եւ այս ներդաշնակութիւնը, իրագործուելու պարագային, նուազ արժէք չունի ժողովուրդի մը համար որքան գրական մեծ ու շքեղ գործ մը ։

Գ․ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Փախուստ՝ քաղաքականութենէ

Բարեկամ մը հետեւեալը խօսեցաւ ․

— Հիւանդ եմ ։ Թունաւորուած մըն եմ ։ Թունաւորուած եմ քաղաքականութենէ ։ Ինքնին թոյն մըն է քաղաքականութիւնը ։ Պատերազմի հարկ չկայ թունաւորուելու համար ։

Ահա ես թունաւորուած եմ խաղաղութեան ժամանակ ու վստահ եմ ոչ ինծի պէս միլիոնաւորներ կան ։ Ուր որ կ'երթամ՝ կը խօսին քաղաքականութեան մասին ։ Թերթերը ձեռք կ'առնես ու կը գտնես քաղաքականութիւն ․ Բարեկամի մը այցելութեան կ'երթաս, կը խօսուի միմիայն քաղաքականութեան մասին ։ Կը հեռանաս ու գիւղ մը կ'երթաս ․ այնտեղ ալ կը խօսին միայն ու միայն քաղաքականութեան մասին ։ [illegible] քաղաքականութեան մասին ։ Կիրակի առաւօտ մը, մտադրեցի կարդալ կեանքի գրաթերթը, ուր բառ մը չըլլայ քաղաքականութեան մասին ։ Կ'ուզէի ապրիլ ամբողջ օր մը առանց քաղաքականութեան թոյնին ։ Կազմեցի ծրագիր մը ։

Առաւօտուն, մինչեւ հագուիլս, ածիլուիլս, պատրաստուիլս՝ բացի T. S F.ը, քիչ մը երաժշտութիւն մտիկ ընելու ։ Սարսա՜փ․․․ ։ Սկսան քաղաքական լուրերը ։ Կռի՜ւ, արի՜ւն, ոճի՜ր, ռո՜մբ, թնդանո՜թ, օդային յարձակում ։ Չինաստա՜ն, Պաղեստի՜ն, Սպանիա՜ ։ Խենթի նման կոճակը դարձուցի ու գոցեցի ձայնասփիւռը ։ Պատրաստուած էի ։ Դուրս ելայ եւ ուղղուեցայ թաղիս Ֆրանսական եկեղեցին ։ Խաչիկս հանելով, ծունկի եկայ ու սկսայ աղօթել ։ Հրաշալի երգեցողութիւն կար ։ Հոգիս կը վերանորոգուէր ։ Քարոզիչը ամպիոնը բարձրացաւ ու սկսաւ իր քարոզը ։ Սոսկո՜ւմ․․․ ։ Խօսեցաւ քաղաքականութեան մասին, բնաբան ունենալով «Տուք զկայսերն կայսեր եւ զԱստուածն Աստուծոյ» ։ Փախայ ։ Մեթրօ առի ու Մոնմարթրի կողմը փոքրիկ, սիրուն ճաշարան մը գացի, հանդարտօրէն ճաշելու ։ Կէս ժամ չէր անցած երբ ջովի սեղանն գրաւեցին խումբ մը երիտասարդներ ու սկսան, նախ հանդարտօրէն, կուսակցական եւ քաղաքական խօսակցութիւն մը որ հետզհետէ, պարպուող գինիի շիշերուն զօրութեամբ, փոխուեցաւ կրակոտ վիճաբանութեան մը ։ Խենթի նման պտուղս կերայ ու հաշիւս մաքրելով փախայ դուրս ։ Քիչ մը թափառելէ վերջ մտայ շարժանկարի սրահ մը ։ Սկսան ցոյց տալ արդիականութիւնները ։ Թանկեր, զինուորներ, կառավարական պետեր, սաւառնակներ, կրակոտ ճառեր ։ Ամբողջ քաղաքականութիւն ։ Շարժանկարի ժապաւէնին մէջ անգամ քաղաքականութիւն կար ։ Տառապելով, թունաւորուելով հանգիստս եղայ ։ Ես փախիլ կ'ուզէի քաղաքականութենէ, ան՝ կը հալածէր զիս ։ Ան ամէն տեղ էր Աստուծոյ պէս ։ Մեղա՜յ, մեղա՜յ․․․— սատանայի պէս ։ Երբ դուրս ելայ սրահէն ա՛լ ախորժակ չունէի ճաշելու ։ Նուագախումբ ունեցող մեծ սրճարան մը մտայ եւ ախորժաբեր մը ապսպրեցի ։ Ինծմէ քիչ մը հեռու գտնուող խումբէն մէկը սկսաւ խօսիլ ու ըսել ․

— Նուագուածը հրէական եղանակ է ։ Մինչեւ ե՞րբ պիտի լսենք այս գզուելի երաժշտութիւնը ։

Այսքան մը խօսք բաւական եղաւ որ սկսի երկարաշունչ խօսակցութիւն մը որ կամուրջ նետեց Ֆրանսայէն Գերմանիա, Գերմանիայէն Իտալիա, Իտալիայէն Պաղեստին, Պաղեստինէն Սուրիա, Սուրիայէն Ալեքսանտրէթ, Ալեքսանտրէթէն Իրաք, Իրաքէն Իրան, Իրանէն Աֆղանիստան, Աֆղանիստանէն Հնդկաստան, Հնդկաստանէն Չինաստան, Չինաստանէն Ճափոն, Ճափոնէն Միացեալ Նահանգներ, Միացեալ Նահանգներէն Անգլիա ու Անգլիայէն Ֆրանսա ։ Աշխարհի շրջանը ըրին, ինծի ալ հետերնին քաշելով ։ Վճարեցի ու դուրս վազեցի ։ Մարդկութիւնը ալ ուրիշ խօսք, ուրիշ նիւթ, ուրիշ զգացում, մտածում չունէր ։ Ամէն ոք կը խօսէր քաղաքականութեան մասին ։ Ամէն տեղ թոյն կը հոսէր ։ Սանտուիչ մը ուտելով ուղղուեցայ Միւզիք - Հոլ մը, քիչ մը զուարթանալու համար ։ Ի՜նչ միամտութիւն Աստուած իմ ։ Կատակերգակ դերասան մը ելաւ բեմ ու սկսաւ արտասանել․ «1914ին զօրակոչ եղաւ, երգելով, պարելով ճամբայ ելանք դէպի ճակատ․ երեւակայութեան պակաս ։ Վաղը եթէ կրկին զօրակոչ ըլլայ, դարձեալ երգելով, պարելով պիտի երթանք ճակատ․ յիշողութեան պակաս ։ 1914ին Ֆրանսա զինակից էր Ռուսիոյ, որ կռուին կէսին դասալիք եղաւ․ այն ատեն ունէինք երեւակայութեան պակաս ։ Հիմա Ֆրանսա կրկին զինակից է Ռուսիոյ․ հիմա ունինք յիշողութեան պակաս ։ 1914ին Գերմանիա զինակից էր Իտալիոյ, Գերմանիա այն ատեն ունէր երեւակայութեան պակաս ։ Իտալիա դաւաճանեց Գերմանիոյ ։ Ու հիմա Գերմանիա կրկին զինակից է Իտալիոյ․ Գերմանիա հիմա ունի յիշողութեան պակաս ։» Մե՜ղք, մե՜ղք, տոմսակիս դրամին, հոս ալ, Միւզիք - Հոլի մէջ ալ քաղաքականութիւնն էր որ կ'երգէր, կը պարէր, կ'արտասանէր, կը մերկանար, կը թունաւորէր ։ Կէս գիշերին դուրս ելայ սրահէն ։ Այնքան թունաւորուած էի որ աղիքներս խանգարուած էին ։ Ստիպուեցայ սրճարան մը մտնել ու երթալ ուղղակի արտաքնոց ։ Յանկարծ ուրախութիւն մը եկաւ վրաս մտածելով․— կ'երթամ պէտքարան, ահա անկիւն մը, վայր մը որ կը կոչուի իրապէս հանգստարան, ալ այնտեղ ոչ մէկ բառ պիտի լսեմ քաղաքականութեան մասին ։ Ու նեղ տեղէն՝ լայն շունչ մը առնելով մտայ ներս ։ Զարհուրա՜նք, զահանդա՜նք․․․ ։ Ամբողջ պատերուն վրայ գրուած տեսայ հետեւեալ խօսքերը ․

— Լարոքը կախաղան․․․
— Կեցցէ՛ Լարոքը․․․
— Թորէզը բանտ ․․․
— Անկցի՛ն Հրեաները ․․․
— Կեցցէ՛ Թորէզը եւ Պլումը ․․․
— Մա՛հ ծախուածներուն․․․
— Կախեցէք Տորիոն ․․․
— Թորէզը գործի գլուխ ․․․
— Կեցցէ՛ Թագաւորը․․․
— Անկցի՛ն շուն Ֆաշիստները ․․․
— Անկցին մեծ ու պզտիկ Թրոցքիները ․․․
— Անկցին աւազակ պուրժուաները ։
— Անկցին Մոսկուայի ծախուած ծոյլերը ․․․

Թո՛յն, թո՛յն, թո՛յն ։ Ամէն ոք իր թոյնը ըրեր է այստեղ փոխանակ այլ բան ընելու ։

Կոճակ ըրի ու փախա՛յ․․․

Տուն գացի եւ ինկայ Մորփէոսին գիրկը՝ ազատելու համար քաղաքականութեան թոյնէն ։

Երկու անգամ քունէս ընդոստ արթնցայ սարսափահար ։ Երազներուս կարաւան մը կ'անցնէր մէջէս ։ Ի՛նչեր չտեսայ, Աստուած իմ ։ Հիթլէր ու Ստալին սոսկալի կերպով իրար կը համբուրէին ։ Այո՛, սոսկալի կերպով ։ Երբեք այդքան ահաւոր համբոյր մը չէի տեսած ։ Կարծես կը ծծէին իրարու արիւն ։ Մին սաղայէլական կերպարանք ունէր, միւսը գազանային ։ Ու միլիոնաւոր բազմութիւններ կը փախչէին համբուրուողներուն քովէն, դէպի լեռները, անտառները, երկրի խորերը ։ Տեսայ նաեւ Ճափոնացիներ ու Չինացիներ, միլիոններով, որոնք զիրար կը գզուէին, արիւնահոսումներ պատճառելով իրարու ։ Տեսայ նաեւ Սպանիան․․․ ։ Պատերազմ էր ։ Քովս մէկը կեցած էր ու ան հարցուց․ — «Ի՞նչ կռիւ է այս» ։ Պատասխանեցի․— «Քաղաքացիական պատերազմ է» ։ Հարցում ուղղողը խոշորացոյց մը տուաւ ու ըսաւ․ — «Ասով դիտէ եւ ըսէ թէ ի՛նչ կռիւ է» ։ Նայեցայ խոշորացոյցով եւ պատասխանեցի․— «Եւրոպական ընդհանուր պատերազմ է» ։

Բարեկամս իր պատմութիւնը վերջացուցած էր ։ Ողորմելի ձեւով երեսս նայեցաւ ու ըսաւ ․

— Ոչ մէկ տեղ, ոչ իսկ քունիս մէջ չկրցայ փրկուիլ քաղաքականութեան յաճախանքէն ։ Կրնա՞ս ցոյց տալ ինծի, Եւրոպայի մէջ, անկիւն մը, տեղ մը, վայր մը ուր կարելի ըլլայ քանի մը օր ապրիլ առանց լսելու բառ մը քաղաքականութեան մասին ։

— Կրնամ ցոյց տալ քեզի վայր մը ։

— Ո՞ւր է, շո՛ւտ, ըսէ՛, ի սէր երկնային զօրութեան ։

— Ազգաժողովին պալատը ։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Օր․ ԱՂԱՒՆԻ ԱՐԹԻՆԵԱՆ
եւ
Պ․ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՇԱՔԼԵԱՆ
Ամուսնացած

Մարսէյլ, 30 Հոկտ․ 1938 Փարիզ

ՎԱՐՈՒԺԱՆԻՆ ՀԵՏ

Ո՜վ Վարուժան, քաղքին մէջ ուր ջրանցքներ կան բազում,
Ես կը սպասեմ մեկուսի վերադարձիդ ոլիմպեան,
Քու խանդավառ բանդիւրին ծովահեծա՛ն շարժումին,
Եղբայրական քու սրտին զրկախառնման եւ սիրոյն ․
Ո՜վ Վարուժան, ծովուն մէջ կ'իջնէ երկինքն հողմածեծ,
Անդորրահոծ ափերուն կը նեմէ սէրն հիացիկ,
Կոնտոլավարն յամրընթաց կը դիտէ աստղն ու լուսին,
Ինչպէս խոհով ծանրացեալ մենակեաց սիրտն իմաստուն
Իր խորհմաստ կենցաղին հորիզոններն հեռանիստ,
Երբ ցայգային ժամերուն կ'ամպանայ շուքն հաստամեստ
Անտառներու եւ դաշտի անձայնութեան վրայ խոր ։

Ո՜վ Վարուժան, ա՛ռ քնարդ եւ հնչեցուր քու երգերդ
Այս ջրահեղձ մենութեան գեղեցկութեան մէջ ծաւի․
Ես իմ մութով եւ լոյսով մրճացած զանկս ապրստամբ
Պիտ՛ երկարեմ քու տանջուած Ապողոնի զօրութեան․
Ես պիտ՛ չափեմ արփաթեւ քու ներշնչման շարժն յուռթի,
Եւ ճակտիդ դէմ խտացուած ներմակութիւնն այգացող,
Ես պիտ՛ գրկեմ քու վէրքերն եւ տառապիմ քու մահով,
Պիտ՛ երազեմ տարիներն զորս անցուցի՛ր այս քաղքին
Մայրամուտին անբրջող կենդանութեան յանդիման,
Երբ դեռատի քու հոգին կ'երջանկանար երկինքով,
Երբ կ'ապրէիր տաղերուդ խըրախճանքովն այգաթով ։

Ո՜վ Վարուժան, կը լսե՞ս իմ խանդոտ կանչն ու խօսքերս,
Այս արիւնով ներարկուած վայրկեաններուն սիրտն հսկայ
Որ կը շարժի անձիս մէջ․ այս մենութի՛ւնն որ իմ շուրջ
Կը բաբախէ ինչպէս խոր մրտածման թեւն երկնի դէմ․
Ո՜վ Վարուժան, ա՛ռ քնարդ, եւ ողջունէ աստղն երկնի,
Այս մանկան պէս կախուուն ալիքներուն պարն ու խինդն,
Բընութի՛ւնն որ կը խայտայ արարչական շունչին տակ,
Անեզրական այս պահերն որ կը ստեղծեն խոհերու
Թափառական երամներն, որոնք կ'առթեն պերճիմաստ․
Երազին սէրն եւ ամբիծ մրտավայելքն հոգեկան
Ներաշխարհեան կեանքերու հոլովոյթին խորհմաց ։

Ես կը սպասեմ քու այցին, եղբայրակա՛ն Վարուժան,
Դուն համակ սէր երկնի պէս եւ դուն աստղոտ նահատակ․
Իմ վայրենի մենութիւնս որ գիշերին է ընկեր՝
Կ'ըղձայ շրջիլ քու կողքին խորասուզեալ քաղքին մէջ․
Դիտե՜լ քեզ հետ առուերներն եւ լոյսին թեւն ալիքոտ
Որոնք մեղմին տատանմամբ կը յամենան ծովուն դէմ,
Կամ նոլսանդ նուագովն որ ինչպէս գիծ մը շողի՝
Կը բարձրանայ տունէ զուրկ երկնի կապոյտ հոգիէ․
Համադրուի՛լ քու անձով եւ խառնուի՛լ տարերքին,
Հրպել մտներն աստղերուն․ չըզոհանա՛լ երկինքով,
Կապոյտն զգալ մըթասքօղ յաւերժական հարցերուն ։

Երբեմն անոյշ քու հոգին կ'ընկերանայ իմ հոգւոյս,
Երբ մոռցած վիշտն առօրեայ կը թափառիմ անձիս մէջ,
Երբ կը յիշեմ զոհուածներն, զողզողանե՛րն անարեւ,
Երբ արիւնոտ անցեալին քամիներուն վազքն անսաստ՝
Երակերուս եւ ջիղիս փապարներէն կը խուժեն
Դէպի բացերն կրքերուս․ երբ կը մեռնի օրն հեռուն,
Եւ երբ սուրբի պէս ներմակ ուղղահասակը յանկարծ
Իմ նայուածքիս շուքին մէջ կ'ուրուագծուի պերճօրէն․
Ես կը դիմեմ այն ատեն քու վէրքերուն խորանին,
Ուր լռութիւնն է անհուն եւ ուր աստուած մ'ալեհեր՝
Ինծ կը պատմէ քու չքնաղ հոգւոյն վէպերն թառամեալ ։

Ո՜վ Վարուժան, եկո՛ւր ինծ, աստղերն առա՛տ են այնքան,
Կը տատանի սիւզին մէջ ծառերուն շարքն ուղղաձիգ,
Այս այն պահն է երբ քերթողն կ'ամբողջանայ ներշնչմամբ,
Երբ իր խանդոտ անձին մէջ մայր բընութիւնն անուշով՝
Կ'արձագանգէ խնդութեամբ․ այս այն պահն է երբ մեր սիրտն
Կը հագնի խաւ մը մահու եւ կը տենչայ կեանքն երկնի,
Երբ ալիքներն կը հնչեն զանգակներու հանգունակ,
Եւ մըթապատ ծայրերուն անդորրութիւնն մեծաւոր
Մեր մտքին մէջ կը յուզէ անտիրական խոկումներ,
Որոնք այգին դէմ թեւող ծիծառներու հոյլին պէս
Մեր անձէն դուրս կ'որոնեն երջանկութիւն եւ կապոյտ ։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Դպրոցի պիւտճէն կը գոցեն անդամավճարներով, աշակերտութեան վճարումներով, հանգանակութիւններով եւ երեկոյթ - հանդէս - ներկայացումներով ։ Ընդհանրապէս գաղութի զոհաբերութեան ոգին բարձր է, եւ դպրոցը կը պահուի առանց բացի եւ դրսի օգնութեան ։

Նոյն միութեան ուսերուն վրայ ծանրացած էր նաեւ եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը ։

Մինչեւ ներկայ թուականը Սան Փաւլոյի հայութիւնը սեփական եկեղեցի չունէր ։ Վաղուց հոն հաստատուած բնիկ հալէպցի մեծահարուստ մարդ Ռըզգալեան, որ Սան Փաւլոյի կեդրոնին մէջ հեքթարներով սեփական շէնքեր ունի եւ միաժամանակ մետաղագործարան, սեփական հողի վրայ եկեղեցիի մը շինութեան ձեռնարկեց անցեալ տարի եւ այս տարի աւարտել յետոյ նուիրեց Սան Փաւլոյի հայ գաղութին․ անցեալ Օգոստոսին ալ Գարեգին եպիսկ․ Խաչատրեանը, որ իբրեւ կաթողիկոսական պատուիրակ Հարաւ․ Ամերիկա կը գտնուի, այդ եկեղեցիի օծումը կատարեց ։

Սան Փաւլոյի մէջ կան կազմակերպութիւններ եւ ուրիշ շարք մը միութիւններ ալ ։ Հայ Կարմիր Խաչը հոն ունի զօրաւոր մասնաճիւղ մը, մօտ 200 անդամներով․ ՀՕՄը իր շուրջ հաւաքած ունի 100է աւելի երիտասարդներ․ ունին նաեւ երկսեռ երգչախումբ մը, որ երեկոյթներու եւ հանդէսներու զարդն է ։ Երիտասարդութեան ու շարք մը միութիւններու ժամադրավայրն էր «Վարանդեան» ակումբը, ընդարձակ սրահով ու բեմով, յարակից սենեակներով եւ այլ շատ մը յարմարութիւններով․ հոս տեղի կ'ունենային երեկոյթները, հանդէսներն ու ներկայացումները ։ Դժբախտաբար, այդ ակումբը ներկայիս փակման վտանգի տակ կը գտնուի․ պրազիլեան ներկայ իշխանութիւնը վերջին զինուորական ըմբոստութենէն յետոյ խիստ միջոցներ ձեռք առաւ եւ համապատասխան հրովարտակներ հրապարակեց՝ օտար միութենական հաստատութիւններու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու նկատմամբ, գլխաւորաբար ուղղուած Գերմանացիներու եւ Իտալացիներու ու մանաւանդ կոմունիստներու դէմ․ բայց օրովհետեւ օրէնքի մէջ բացառութիւններ չեն մտցուիր, ուստի եւ հայութիւնն ալ ենթակայ ու զոհ կը դառնայ ։

Սան Փաւլոյի հայութիւնը ազգային կեանքի տեսակէտէն ունի այն մեծ առաւելութիւնը, որ գրեթէ ամբողջ գաղութը համախմբուած է քաղաքին մէկ քանի թաղերուն մէջ ։ Ճիշդ այս համախմբուածութեան հետեւանքով Սան Փաւլոյի մէջ ազգային կեանքը աւելի եռուն էր, երեկոյթները, հանդէսներն ու ներկայացումները թէ յաճախակի էին եւ թէ շատ յաճախուած ։ Ցաւալի է ըսել որ քիչ վերը յիշատակուած հրովարտակներու հետեւանքով այլեւս հնարաւոր պիտի չըլլայ շարունակել նոյն եռուն կեանքը ազգային գետնի վրայ․ այլապէս Սան Փաւլոյի հայութիւնը բոլոր տուեալները ունէր իր ազգային կեանքի վերելքը շարունակելու ։

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՅ

Ուրուկուայը Պրազիլի եւ Արժանթինի միջեւ սեղմուած փոքրիկ հանրապետութիւնն է, կլոր թուով 180,000 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեամբ եւ երկու ու կէս միլիոն բնակչութեամբ ։

Ուրուկուայը իր մեղմ եւ համեմատաբար առողջ կլիմայով կը համարուի Հարաւային Ամերիկայի Զուիցերիան, իր ազատ ու ժողովրդավար օրէնքներով ալ կրնայ բաղդատուիլ Զուիցերիոյ հետ ։

Ուրուկուայը զուտ գիւղատնտեսական երկիր է․ իր հարստութիւնը կը կազմեն բուրդը, կաշին ու պահածոյ միսը ։ Երկրի ամբողջ բնակչութեան մէկ քառորդը խճողուած է մայրաքաղաք Մոնթէվիտէօյի մէջ, որ միաժամանակ երկրին միակ նաւահանգիստն է ովկիանոսային նաւերու համար ։

Հայութիւնն ալ բնակութիւն հաստատած է մայրաքաղաքին մէջ․ այնպէս որ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար Մոնթէվիտէօյի հայ գաղութը ըսել, քան՝ Ուրուկուայի․ ընդամէնը հազիւ 15 ընտանիք Հայեր Մոնթէվիտէօյէն դուրս, ներքին նահանգական քաղաքներու մէջ հաստատուած են․ տանք ալ շատ հաւանաբար մօտ ատենէն փոխադրուին Մոնթէվիտէօ ։ Հայ գաղութի ընդհանուր թիւը 4500ի կը հասնի, 1932ին կատարուած վիճակագրութեան մը համաձայն, 3,800 անձ էր հայութեան թիւը․ 1932էն ասդին բնական աճումով եւ ներգաղթով հազիւ 700 հոգի աւելցած կ'ըլլայ ։

Երկիրը փոքր եւ բնակչութիւնն ալ քիչ ըլլալով, արդիւնաբերութիւնն ու վաճառականութիւնն ալ իրենց ոտքերը երկնցուցած են երկրին անկողնին չափովը, հայութիւնն ալ գրաւեր է իր համեմատական տեղը ։

Դրամագլուխ ունեցող հայը Մոնթէվիտէօ չէ իջած․ անցած է Արժանթին ։ Բոլոր Հայերը Ուրուկուայի հողը ոտք կոխած են առանց դրամի․ բոլորն անխտիր առաջին օրէն իսկ լծուած են չարաչար աշխատանքի—բանուորութիւն միսի գործարաններուն մէջ, զամբիւղներով պտղավաճառութիւն փողոցէ փողոց, լուսանկարչութիւն փողոցներն ու գիւղերը, հնակարկատութիւն դռնէ դուռ պտտելով եւայլն ։

(2)

Հիթլէր կը կանչէ Ամերիկայի գերման դեսպանը

— օօ —

Գրած էինք թէ Ռոզվէլթ իր մօտ կանչեց Պերլինի ամերիկեան դեսպանը, որպէսզի բերանացի զեկոյց տայ այն հակահրէական շարժումին մասին, որ տեղի կ'ունենայ Գերմանիոյ մէջ: Ասիկա տեսակ մը ցոյց էր անշուշտ:

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ «Ուաշինկթընի գերմանական դեսպանը Պերլին կանչուեցաւ, որպէսզի զեկոյց տայ Միացեալ - Նահանգներու հանրային կարծիքին եւ տարօրինակ դիրքին մասին, զոր Ռոզվէլթ եւ այլ կարեւոր պետական դէմքեր, զանազան յայ - տարարութիւններով, ցոյց տուին հանդէպ գերմանական ներքին խնդիրներու »:

Իտալիա պիտի վերադառնան 10 միլիոն Իտալացիներ

Հռոմէն կը հաղորդեն թէ այս միջոցիս կառավարութիւնը կը պատրաստէ ծրագիր մը, մայր - հայրենիք բերելու համար 10 միլիոն Իտալացիներ, որոնք կ'ապրին արտասահմանի մէջ: Ըստ կատարուած հաշիւներու, մօտ 4 միլիոն Իտալացիներ կ'ապրին Հիւս. Ամերիկայի մէջ, նոյնքան՝ Հարաւ. Ամերիկայի մէջ, 1,600,000 Իտալացիներ՝ Եւրոպայի մէջ, 200,000 Ափրիկէի մէջ: Ըստ իրենց զբաղման՝ բանուորներուն թիւն է 1,800,000, հողա - գործներուն թիւը՝ 1,200,000, այլ ասպարէզներու մէջ՝ 160,000:

Իտալիա ի՞նչպէս պիտի կրնայ գործ հայթայթել այսքան բազմութեան, երբ կ'ըսուի թէ երկիրը անբաւական կուգայ բնակչութեան: Իբր թէ Հիւս. Ափրիկէի եւ մայր - հայրենիքին մէջ գործադրուելու համար աշխատանքի այնպիսի նոր ծրագիրներ մշակուած են, որ դժուար պիտի չըլլայ գործի լծել բոլոր անոնք որ երկիր պիտի վերադառնան :

Թուրքիոյ արտաքին գործավարին յայտարարութիւնը

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ արտաքին գործավար Սարաճօղլու, Ֆունիէ հեռագրական գործակալութեան ներկայացուցիչին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին, յայտարարած է թէ ոչ մէկ փոփոխութիւն կրած է երկրին քաղաքականութիւնը, որ կը խտանայ հետեւեալ տարազին մէջ, – խաղաղութիւն երկրէն ներս, խաղաղութիւն երկրէն դուրս: Ուրեմն պիտի պահպանուին հին բարեկամութիւնները, համաձայնութիւնները եւ դրացիներու հետ բարեկամական յարաբերութիւնները ,- մասնաւորաբար Ֆրանսայի հետ Թուրքիա կ'ուզէ շարունակել այն բարեկամական գործակցութիւնը, որ կը բխի շահերու ներդաշնակութենէն եւ տարիներու աւանդութենէն : -– Ըսէք ձեր հայրենակիցներուն, վերջացուց, թէ Թուրքիա որքա՜ն կը փափաքի ընդարձակել առեւտրական, տնտեսական եւ եւլն. յարաբերութիւնները ձեր եւ մեր երկիրներուն միջեւ :

*** Ճէլալ Պայարի դահլիճը ներկայանալով Ազգ. Մեծ Ժողովին՝ վստահութեան քուէ ստացաւ միաձայնութեամբ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ նախագահ Ալպէր Լըպրէօն եւ տիկինը փոխ-այցելութեան պիտի երթան Ճորճ Զ.ի , Լոնտոն, յառաջիկայ 21 – 24 մարտին:

ԿՈՄՍ ՉԻԱՆՕ Լոնտոն պիտի երթայ յառաջիկայ յունուար ամսուն,-– այս առթիւ կը հաղորդուի որ Իտալիա պիտի յարի 1936ի նաւային դաշինքին, հրաժարելով նոր մարտանաւեր շինելու ծրագրէն :

ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ 427 կամաւորներ վերադարձան Ֆրանսա, աոնց մէջ կան բազմաթիւ Պելժեր :

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը, ըստ պատեբազմական նախարարութեան խորհրդականը, կը խորհի շինել տալ 9280 ռմբաձիգ օդանաւեր, լրացնելու համար Միացեալ – Նահանգներու օդային ուժերու պակասը, իբրեւ հետեւանք եւրոպական վերջին օդային զինարշաւին: (Ամերիկա ներկայիս ունի 2320 օդանաւ) :

ԼՈՆՏՈՆԷՆ կը հեռագրեն թէ բրիտանական կառավարութեան օդային նախարարը յայտարարեց որ 36 միլիար Փրանք յատկացուած է օդանաւային շինութեանց :

Այրի տիկին Տիրուհի Ջէքիեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ջէքիեան (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ջէքիեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Ջէքիեան (Լիոն), Այրի Տիկին Աննիկ Ջէքիեան եւ զաւակունք (Լիոն), Այրի Տիկին Զարուհի Ջէքիեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Կ. Պալեան եւ զաւակունք , Տէր եւ Տիկին Վահրիճ Թաշճեան, Սարգիս, Յարութիւն, Հրանտ եւ Զաքար Պապախկիտեան եղբայրները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն , եղբօր , հօրեղբօրորդւոյն , աներձագին եւ ազգականին՝

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՋԷՔԻԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ 18 նոյեմբեր, ուրբաթ առաւօտ, ժամը 7ին, 38 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 21 նոյեմբեր, երկուշաբթի առաւօտ , ժամը 10ին Պէլվիլ հիւանդանոցին մէջ եւ հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի Մոնմարթր գերեզմանատունը :

ԾԱՆՕԹ.-– Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն , կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել :

«ԱՆՈՅՇ» ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

Կը ներկայացուի մեծ պատրաստութեամբ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆի մահուան 15ամեակին առթիւ «Միութեան—Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ,

27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ԻՆ Mutualitéի ՄԷՋ

24 RUE ST. VICTOR - Métro Mutualité

Մասնակցութեամբ ՍԵՆՖՕՆԻՔ մեծ նուագախումբի, ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ որ այս առթիւ մանաւորապէս դաշնաւորեց եւ ամբողջացուց նուագի եւ երգչախումբի բաժինները, ըստ Ա. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆի եղանակներուն

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

ԱՆՈՅՇի դերը կը կատարէ օր. ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, ծանօթ արուեստագիտուհին որ երկար ատեն երգած է հնդկական եւ անգլիական ռատիօ – կայաններէն, եւ մասնակցած եւրոպական թատրոններու , մեծ յաջողութեամբ :

ՄՕՍԻ՝ (Պ. Գմբէթեան) , ՍԱՐՕ՝ (Պ. Մէհթէրեան), ՋԱՌՆԻՇԱՆ՝ (Օր. Օսմաննեան), ՉԱՔԱՐ՝ (Պ. Ս. Տէմիրճիպաշեան), գեղջկային ոգիներ , գիւղացիներ, պարուհիներ են. :

Այս մեծ ձեռնարկին իրենց գործակցութիւնը կը բերեն Հայ Երիտասարդաց միութիւնը, Հայ - Ակումբը, Հայուհեաց Միութիւնը, Հ. Մ. Ը. Մ. , Հայ Արիներու, Զափահաս Որբերու, Իսի լէ Մուլինոյի Երիտասարդաց, Գարակէօզեան Սանուց միութիւնները :

Տոմսերու գիներ.-– 8, 10, 15, 20 եւ 25 փրանք: Բոլորը թուագրուած եւ համգստաւէտ թիկնաթոռներ:

Ապահովեցէք ձեր տոմսերը նախօրօք:

Դիմել՝ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 Rue Mr. le Prince, (Tél. Dant. 88—65), «ՅԱՌԱՋ», 17 Rue Damesme, ՍԱՊՕՆՃԵԱՆ եղբարք «ԱՐԱՐԱՏ», 36 Rue Trévise, Գրատուն Gerard, 36 Rue Montholon, ԻՉԳԱԼԱՅԵԱՆ Նպարավաճառատուն, 9 Rue Jouy-Rouve:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 22 Նոյ., երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ: Օրակարգ. գեկոյց Ընդ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— օօ —

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ

ՔՕԼԻԶԷԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ

ԿՐԸՆՕԲԼԻ ՄԷՋ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

20 ՆՈՅ., ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ ՊԱՐ ԷՏԻԶՈՆԻ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ա. ՕԶԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին: Նուագախումբ «The Felloivs Jazz»

Մուտք 2 փրանք

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

20 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի սրահներուն մէջ, 46 bis Rue St. Didier

Métro Trocadero կամ Boissière

Նուագախումբ CARRIO—CANTI

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ (ջութակ), Պ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ (արտաս.) փոքրիկ ԱՐՄԵՆԻԱ կը պարէ հարավին Մահը եւ վրացի կինտօ՝ ԱՍԱՖԵԱՆԻ (պար):

Ճոխ ու ընտիր պիւֆէ՝ պատրաստուած խաչուհիներու նուէրներով: Մուտք 10 փրանք:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԱՆԻԷՌ–ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ընկերվարականներու սրահը

149 bis, Avenue d'Argenteuil, Asnières

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ ՏԻԿ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

կը մասնակցին Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Ընկ. ՍՕՒՐԷՆ ՀԻՄԷՆԵԱՆ (ջութակ) եւ տեղական կարող ուժեր:

կը մեծարուի թէյ եւ խմորեղէն:

Մուտք 3 փրանք, փոքրերու 2 փրանք:

Ընտանեկան թէյասեղան—պարահանդէս

կազմակերպուած «Փարիզահայ Բնար երկսեռ երգչախումբ»ի կողմէ, 20 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 8, Բարեգործականի տան մէջ, 8: բիւ Պօսիւէ, մէթրօ Կառ տիւ Նոր կամ Փուասօնիէր :

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, արտասանութիւն ֆանթեզիներ եւ պար: Կը մեծարուի թէյ եւ խմորեղէն :

Մուտք 4 փրանք :

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
A. DER (ACOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 22 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3892

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— oo —

Աթաթիւրքի թաղման առիթով Ֆրանսա Թուրքիա ուղարկեց իր ներքին նախարարը, Ալպէր Սարօ: Գերմանիան պիտի ներկայանայ Նէօյրաթ, իսկ Խ. Միութեան կողմէ Թուրքիա է մեկնած Փոթեմքինը,— փոխ արտաքին գործավարը «զինակից ու բարեկամ Ռուսաստանի»: Նուազ ուշագիր չէ նոր օրերու հին բարեկամը՝ Անգլիան, որ ուղարկած է թագաւորին ալ ներկայացուցիչը:

Անշուշտ, «ընդունուած կարգ»ը տեղ ունի այս առաքումներուն մէջ: Բայց, ճիշդ այնպէս ինչպէս Ճորճ Ե.ի թաղման, եւ Ճորճ Զ.ի գահակալութեան առթիւ, Աթաթիւրքի թաղման արարողութիւնը եւս քաղաքական տեսակցութիւններու եւ չփումներու պիտի ծառայէ: Մանաւանդ որ, Աթաթիւրք կը մեռնի շրջանի մը, երբ մասնաւորապէս Արեւելեան Եւրոպայի ու Մերձաւոր Արեւելքի մէջ ազդեցութեան հզօր պայքար մըն է սկսած ու կողմերը կը ջանան ապահովել կռուան մը կամ պատուանդան մը աւելի: Անտես չանենք նաեւ այն իրողութիւնը թէ Աթաթիւրքին յաջորդած է, ուրիշ մը, ու Թուրքիան, որոշ ատենէ ի վեր, կը գտնուի չորս կարեւոր իրողութեանց առջեւ,— մերձեցում Անգլիոյ հետ, որոշ ծրդում մը՝ իր ու Խ. Միութեան միջեւ, գերմանական փոխառութիւն, եւ իտալական վտանգ:

Անիմաստ պիտի ըլլայ կանխատեսութիւններ փորձել Էնկիւրիի ու Պոլսոյ մէջ կատարուելիք խօսակցութեանց ու թերեւս եւ առնուելիք որոշումներու մասին: Բայց, անտեղի չէ, կը խորհինք, այս առթիւ, մէկ քանի կէտեր պարզել, որոնք կրնան գոնէ հիմք ծառայել՝ գաղափար մը կազմելու համար հաւանականութիւններու մասին:

Իսմէթի ընտրութենէն առաջ, ու մանաւանդ Ռ. Արասի հեռացումին պատճառաւ, եւրոպական մամուլին մէջ կը հանդիպինք կարծիքներու, որոնց համաձայն, Իսմէթ, «կողմնակից Թուրքեւ-սովէտ զինակցութեան», Թուրքիոյ ղեկը կրկին պիտի դարձնէ դէպի Խ. Միութիւնը: Այս կարծիքը ոմանք հիմնաւորած են Մոլոթովի վերջին ճառին այն հատուածով, որուն համաձայն, «Խ. Միութիւնը իր պարտաւորութիւնները պիտի յարգէ՝ եթէ Թուրքիա յարձակումի ենթարկուի»:

Ըսենք, անմիջապէս, որ այս բոլորը արդիւնք են մակերեսային դատումներու, ու նաեւ այն հարեւանցի կամ անբաւարար ծանօթութեան, զոր մարդիկ ունին Թուրքիոյ մասին: Ցոյց տալու համար թէ ո՛րքան անհիմն է այդ եզրակացութիւնը, յիշեցնենք թէ՝ ֆրանսերէն «Թան»ը, որ անժխտելի կերպով լաւատեղեակ թերթ մըն է ու նաեւ գիտակից իր գործածած բացատրութիւններուն, կ'ըսէր, ընդհակառակն, թէ «Իսմէթ, հակառակն ըլլալով Քէմալի, պիտի զօրացնէ՝ Թուրքիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ՝ այն կապը որ թուլցած էր ատենէ մը ի վեր»:

Տեսակէտներու բախում մը, ահաւասիկ, ուր ընթերցողը կը մատնուի շուարումի, եւ անկարող կ'ըլլայ գտնել արահետ մը որ զինքը առաջնորդէ որոշ ու վստահելի ելքի մը:

Ռուսականին հակադիր ըլլալով՝ նման հակասական տեսակէտներ պարզուեցան նաեւ Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ մերձեցման առթիւ: Այսպէս, Չէշմէի նաւահանգիստը՝ Անգլիացի զինուորներու ելքին առթիւ, Թուրքիոյ կեանքին ու ներքին իրադարձութեանց իրազեկ հայ հրապարակագիր մը կը գրէր թէ Իսմէթ հրահանգած է Ռ. Արասին որ համաձայնութիւն տայ Անգլիոյ՝ Չէշմէ զինուոր հանելու, իսկ Քէմալ, որ նախապէս հակառակ է եղած ու յետոյ կատարուած իրողութեան առջեւ է գտնուած՝ վրդովուած ու բացատրութիւն պահանջած է Իսմէթէն: Այս ծանօթութեան ճիշդ հակառակն ըլլալով, սակայն, «Տէյլի Թէլէկրաֆ», որ մասնաւորապէս Թուրքիոյ եւ խորհրդային երկիրներու մասին շատ ճշգրիտ լուրեր տալու աւանդութիւնը կը պահէ, իր մէկ իրազեկ աշխատակիցին բերնով դեռ անցեալ օր կը յայտնէր թէ Չէշմէ՝ Անգլիացի զինուորներ հանելու գաղափարը... յղացած է Աթաթիւրք, անգլիական դեսպանին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին: Երբ այս վերջինը Աթաթիւրքի կը յայտնէ թէ Անգլիա որոշած է Միջերկրականի կարեւոր կղզիներէն մէկն ամրացնել, Աթաթիւրք, «րոպէապէս, հրաշալի գաղափար մըն է ունեցած» եւ ըսած է դեսպանին.— Ինչո՞ւ կղզին ամրացնէք. ծովային խարիսխ ըրէք մեր ափունքը, Չէշմէն՝ օրինակ...»: Ու, կը շարունակէ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի աշխատակիցը, «Աթաթիւրք անգամ մը եւս ապացոյց տուաւ թէ ինչ խոր բարեկամութիւն ունի դէպի Անգլիան»... :

Տուինք, քիչ մը մանրամասն կերպով, այս ծանօթութիւնները, որպէսզի բոլորին համար միանգամընդմիշտ պարզ ըլլայ թէ Թուրքիոյ ղեկավարներէն այսինչին վերագրուած «անգլիասիրութիւնը» կամ «հականգլիականութիւնը», ու միւսին վերագրուած «ռուսասիրութիւնը» կամ «հակառուսականութիւնը» անտեղի, անհիմն ու նաեւ չափազանց սխալ կամ անճիշդ են: Այս իրողութեան կը համոզուի ամէն մէկ անձ, երբ քիչ մը ուշադրութեամբ ու նաեւ հետաքրքրութեամբ քննէ՝ կամ առնուազն վերյիշէ քէմալական Թուրքիոյ տասնեւվեց տարուան քաղաքական կեանքը:

Թուրքիոյ վարիչներէն ոչ մէկը «սէր», հակում կամ նախաճշդուած տրամադրութիւն ունի: Ու Թուրքիա՝ ինքը՝ չունի ոչ մէկ նախասիրութիւն՝ ո՛չ Անգլիոյ, ո՛չ Խ. Ռուսիոյ, ոչ Գերմանիոյ եւ ո՛չ ալ Ֆրանսայի հանդէպ: Բայց, Թուրքիա ունի մէկ հիմնական, անշեղ ու անփոփոխ նախասիրութիւն կամ տրամադրութիւն,— չըլլալ ոչ մէկին դէմ, ըլլալ ամէնքին հետ լաւ, օգտուիլ ամէնքէն, ու ամէն գնով կանխել որ եւ է վտանգ որ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կրնայ գալ իրեն:

Ահա պարզ, մեկին ու անփոփոխ բանաձեւը նոր Թուրքիոյ ու նաեւ անոր բոլոր վարիչներուն: Խոստովանինք, որ ասիկա արժանիք մըն է եւ քաղաքական հասունութիւն մը, որ ցարդ իր դրական արդիւնքները ընծայեց քէմալական Թուրքիոյ: Պատեհապաշտութի՞ւն,— ինչո՛ւ չէ: Աւելի ճիշդ,— րոպէի քաղաքականութիւն մը, որ ունի, սակայն, հիմնական ու անտեղիտալի նպատակ մը,— ապատագրուած Թուրքիոյ ապահովութիւնն ու խաղաղ բարգաւաճումը:

Սարաճօղլու Շիւքրի, նոր արտաքին նախարարը, ըսած է.— «Ո՛չ մէկ փոփոխութիւն կրած է երկրին քաղաքականութիւնը: Ուրեմն՝ պիտի պահպանուին հին բարեկամութիւնները եւ համաձայնութիւնները»:

Ու շատ ճիշդ է: Ճիշդ է, սակայն, Թուրքիոյ համար: Եւ՝ հասկնալի, քանի որ արդիւնաւոր եղաւ մինչեւ այսօր, ինչպէս ըսինք:

Անկէ՞ վերջ: Ստեղծուած նո՞ր պայմաններուն մէջ: Հնարաւո՞ր է,— ահա բուն հարցը, որուն կ'անդրադառնանք առանձին:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՊԻՏԻ ԽՕՍԻՆ ԵՐԲ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ԵՒ ՀԸԼԻՖԱՔՍ ՓԱՐԻԶ ԳԱՆ

— oo —

Վաղը Փարիզ կուգան Չէյմպըրլէն եւ Հըլիֆաքս: Այս այցելութեան ընթացքին ի՞նչ խօսակցութիւններ պիտի ունենան բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութեանց պետերը,— ահա հարցը որ կը զբաղեցնէ երկու մայրաքաղաքներու մամուլը:

Ապահովաբար, կ'ըսեն Լոնտոնի թերթերը, խօսակցութեան նիւթ պիտի ծառայէ նախ ազգ. պաշտպանութեան հարցը: Անգլիոյ հանրային կարծիքը շատ խռովուած է այն տեղեկութիւններէն, որոնք կը հաստատէին վերջերս թէ շատ տկար են ֆրանսական օդանաւային ուժերը: Ֆրանսա փափաք պիտի յայտնէ որ, յարձակումի մը ենթարկուած պարագային, Անգլիա օժանդակէ իրեն ոչ միայն ծովային ուժերով, ինչպէս եղաւ ընդհ. պատերազմին, այլ եւ ցամաքային ուժերով: Սակայն անգլիական տեսակէտով, հիմա երբ ծովային ուժերը բաւական չեն եւ հարկ կը դառնայ նաեւ օդային ուժերու մասնակցութիւնը, դժուար թէ կարենայ իր ցամաքային ուժերն ալ դնել Ֆրանսայի տրամադրութեան տակ: Ֆրանսական սպայակոյտը չհազդրդող այս հարցերէնդատ, հաւանաբար երկու վարչապետները քննեն նաեւ Սպանիոյ հարցը (Ֆրանքոյի պահանջը պատերազմիկի իրաւունք ստանալու մասին), Ծայր. Արեւելքի կռիւները եւ տնտեսական խնդիրներ:

Աթաթիւրքի փառայեղ յուղարկաւորութիւնը

— oo —

Թրքական կառավարութիւնը փառայեղ յուղարկաւորութիւն մը կատարեց Աթաթիւրքի, Պոլսէն մինչեւ Էնկիւրի:

Շաբաթ առաւօտ կանուխ, նոյնիսկ գիշերանց, Պոլսոյ մէջ հազարաւոր բազմութիւն մը դիրք գրաւած էր այն ճամբուն վրայ, ուրկէ պիտի անցնէին Աթաթիւրքի մարմինը: Ուրբաթէն շաբաթ լուսնալիք գիշերը, դագաղը դրուած էր Տոլմա-Պաղչէի պալատին գահասրահին մէջ, ամբողջովին մարմարեայ եւ ոսկեզրուագ: Բարձրաստիճան սպաներ, դագաղին շուրջ պատուի կանգնած, հսկում կատարեցին: Երբ լուսցաւ, դէպի Կալաթա տանող պողոտան սեւցած էր բազմութեամբ: Պոլսոյ բնակչութենէն զատ, գաւառներէն եկած էին 200,000 հոգի: Կալաթայի մեծ փողոցին վրայ, սուգ դրօշներով վարձուած էին բոլոր պատշգամները եւ պատուհանները: Թուրքիոյ ծաղիկները քիչ եկած էին, ուստի ծաղիկներ բերուած էին Յունաստանէն, Պուլկարիայէն եւ Ռումանիայէն: Կառավարութիւնը կ'ուզէր նմանը չտեսնուած յուղարկաւորութիւն մը ընել, եւ ծախք չէր խնայեր: Յուղարկաւորութեան համարվարկ բացած էր 80,000 սթերլին:

Միջազգային պատուիրակութիւնն ալ, իր կարգին, ծաղկեպսակներու անհամար շարան մը կը բերէր ծաղիկներու ծովին: Այդ ծաղկեպսակները Պոլսէն Էնկիւրի փոխադրելու համար, հարկ եղաւ վեց վակոն կապել շոգեկառքին:

Նաւահանգիստին մէջ եւս հաւաքուած էր միջազգային տորմիղ մը,— «Մալայա» յածանաւը (անգլիական), «Էմիլ-Պէրթէն» (ֆրանսական), «Մոսկովա» (ռուսական), «Էմտէն» (գերմանական) եւայլ յածանաւեր: Ֆրանսայի կողմէ յուղարկաւորութեան կը մասնակցէր Սարոյի պատուիրակութիւնը, Գերմանիոյ կողմէ՝ Ֆոն Նէօյրաթի պատուիրակութիւնը, Ռուսիոյ կողմէ՝ Փոթէմքինի պատուիրակութիւնը, Յունաստանի կողմէ Զօր. Մեթաքսասի պատուիրակութիւնը, վերջապէս ներկայացուցիչներ Անգլիոյ թագաւորին ու կառավարութեան կողմէ, ներկայացուցիչներ Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ, Իրանի եւայլ պետութեանց կողմէ:

Ժամը 8ին, յուղարկաւորներու հսկայ թափօրը ճամբայ ելաւ Տոլմա-Պաղչէէն: Գեղեցիկ արեւ մը կար: Թրքուհիները կուլային:

Դագաղին վրայ փռուած էր հսկայ դրօշ մը: Շուրջէն կը քալէին տասներկու զօրավարներ, հագած իրենց համազգեստները եւ սուրերը մերկացուցած:

Դագաղին ետեւէն կը քալէին Աթաթիւրքի ազգականները, վարչապետը, մարաջախտները, բանակին հրամանատարները եւ օտար պատուիրակութիւնները, վաշտեր թրքական ծովային ու ցամաքային բանակէն, համալսարանի ուսանողութիւնը, մինչ երկինքէն թափօրին կը հետեւէին օդանաւերը:

Սարայ-Պուրնուէն դագաղը դրուեցաւ «Եավուզ»ի վրայ, որ անմիջապէս ճամբայ ելաւ դէպի Իզմիթ: Զրահաւորին կը հետեւ-

(Լուրերու շարունակութիւնը նայէ Գ. էջ)

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

— oo —

Աշխատանքի նախարարութիւնը մամուլին տուաւ հետեւեալ ազդը.—

Աշխատանքի նախարարութիւնը անհրաժեշտ կը համարի անգամ մը եւս յիշեցնել թէ արգիլուած է գործ տալ ամէն օտարականի որ չունի աշխատաւորի ինքնութեան թուղթ, տրուած՝ համաձայն օրէնքի տրամադրութեանց: Այս արգելքը ի զօրու է ամէն ատեն որ օտարականը, աշխատանք մը կատարելով, իր նիւթական կացութեամբ կախում կ'ունենայ գործատէրէն, ինչ ալ ստանայ իբրեւ աշխատավարձ, եթէ նոյնիսկ աշխատավարձը վճարուի ոչ թէ դրամով այլ նիւթով, ինչպէս երբեմն, օրինակ, կ'ըլլայ ճաշ ու բնակարան տալով, միասին ապրելով:

Բոլոր անոնք որ չեն հնազանդիր օրէնքին այս տրամադրութեան, կը դատապարտուին 50էն 200 ֆրանք տուգանքի, անկախ վարչական եւ պատժական այլ կարգի խիստ տնօրինութիւններէ:

ԽՄԲ.— Մեր հայրենակիցներուն ուշադրութեան կը յանձնենք այս յայտարարութիւնը, որու իմաստն այն է մասնաւորաբար թէ աշխատանքի հսկիչները շուտով պիտի սկսին հետապնդումի եւ քննութեան:

Ահռելի աղէտ մը Պարսելոնայի մէջ

Պարսելոնայի անթելը հաղորդեց որ շաբաթ օր ահռելի աղէտի մը զոհ գացին 400 բանուորներ:

Պարսելոնայի մօտիկ, արուարձանի մը ռազմանիւթի մթերանոցին մէջ, ուր կ'աշխատէին աւելի քան հազար բանուորներ, գործաւորի մը անզգուշութեան հետեւանքով՝ կը պայթի ռումբ մը: Բանուորները, փոխանակ զգուշական միջոցներ ձեռք առնելու, կը փախչին մթերանոցէն դուրս: Մթերանոցին տարբեր բաժիններուն մէջ գտնուող բանուորներն ալ, լսելով առաջին պայթիւնը, կ'ենթադրեն թէ թէ Ֆրանքոյի օդանաւերը հասած են նորէն եւ կը ռմբակոծեն, եւ այդ ենթադրութեամբ՝ կը վազեն կը մտնեն ստորերկրեայ ապաստանները: Քիչ վերջ, պայթած ռումբին կրակէն հրդեհ կը ծագի եւ իրարու ետեւէ, դժոխային աղմուկով մը, կը պայթին մթերանոցի բոլոր ռումբերը: Ամբողջ մթերանոցը օդ կ'ելլէ եւ հրդեհ կը ծագի մօտակայ շէնքերուն մէջ: Հրշէջ գունդերը օգնութեան կը վազեն, աշխատելով սահմանափակել հրդեհը:

Մեռեալներուն թիւը կը հաշուեն 400:

Անբաղձալի օտարականներու դէմ

Փարիզի թերթերը, գրեթէ անխտիր, Կիրակի եւ Երկուշաբթի, զբաղեցան այն օրէնքներով, որոնք պիտի գործադրուին օտարականներու մասին:

Երկու դասակարգի կը բաժնուին օտարականները, կը գրէ «Էօվռ»,— անոնք որոնք պատիւ կը բերեն Ֆրանսայի եւ Ֆրանսա հպարտ կը զգայ ինքզինք ապաստանութիւն տալով անոնց, յետոյ միւսները որոնք կը կոչուին «անբաղձալի»: Խտրութիւն չկայ ազգի, ոչ ալ կրօնքի,— այս անբաղձալիներուն մէջ կան Անգլիացիներ, Գերմաններ, Ռուսեր, Պելժեր, Ռումէններ, ինչպէս եւ կաթոլիկը, բողոքականը, հրեան: Ասոնք կը զբաղին գողութեամբ, սահմաններէն կ'անցնին գաղտնի, կեղծ անցագիրներ կը շինեն: Բոլոր ասոնց դէմ պայքարելու համար, կառավարութիւնը ստեղծեց 1500 հոգինոց հեծեալ գումարտակ մը, որ շարունակ հսկողութեան տակ պիտի պահէ սահմանները, գործակցելով սահմանապահ ոստիկանութեան:

Գալով երկրին մէջ բոյն դրած անբաղձալիներուն, հրովարտակ օրէնքը զանոնք կը բաժնէ երկու խումբի,— անոնք որ կարելի է վտարել երկրէն՝ ճամբու դնելով դէպի իրենց երկիրը, եւ անոնք որ կարելի չէ վտարել երկրէն՝ հայրենիք չունենալով: Այս վերջինները պիտի ղրկուին մասնաւոր վայրեր, Ֆրանսայի կամ ֆրանսական գաղութներու մէջ, ուր պիտի բնակին եւ աշխատին լծուելով հանրօգուտ շինութեանց, ազգ. պաշտպանութեան աշխատանքներու, ստանալով անշուշտ աշխատավարձ մը: Ոստիկանութիւնը միշտ հսկողութիւն պիտի կատարէ, որ չփախչին: Իսկ անոնք որ երեք անգամ զանազան յանցանքներով բանտարկութեան դատապարտուած են, պիտի ղրկուին Կույանա:

Ի՞նչ կը պահանջէ Իտալիա

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ ֆրանսական նոր դեսպանը, Ֆրանսուա-Փոնսէ, իր հաւատարմագիրը ներկայացուց Իտալիոյ թագաւորին: Այս ձեւակերպութեամբ, Ֆրանսա կը ճանչնայ Իտալիոյ թագաւորը իբրեւ կայսր Եթովպիոյ:

Մինչ այսպէս Ֆրանսա կ'աշխատի իր յարաբերութիւնները վերահաստատել Իտալիոյ հետ, Հռոմի թերթերը որոշ վերապահութիւն ցոյց կուտան, նոյնիսկ խիստ պահանջկոտ կը թուին: Հռոմի քաղաքական շրջանակներէ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Իտալիա պիտի պահանջէ.

1. Սպանիոյ հարցին մէջ պատերազմիկի իրաւունք տալ Ֆրանքոյի:
2. Թունիզի մէջ որոշ իրաւունքներ տալ Իտալացիներուն:
3. Սուէզի խնդրին գալով, փոփոխութիւն մը կատարել ջրանցքի վարչական դրութեան մէջ:
4. Իսկ Ճիպութի, Իտալիա նոր երկաթուղի շինելով, բոլորովին մահուան դատապարտէ հաւանաբար:

— oo —

ՄՈՍԿՈՒԱ կը մերժէ զբաղիլ Գերմանիայէն վտարուած Հրեաներու ճակատագրով:

ԿԱՐՈԼ թագաւորը, Լոնտոնէն վերադարձին, կանգ առաւ Փարիզի մէջ եւ, կիրակի օր, Հանրապետութեան նախագահին հետ, որսի գնաց Ռամպույէ: Երէկ գիշեր մեկնեցաւ Փարիզէն ուղղակի Պուքրէշ:

ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ թագուհին մեռաւ, 69 տարեկան էր:

ԵՐԵԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մեծ է տարբերութիւնը հայ կեանքի երէկի եւ այսօրուան պատկերին միջեւ:

Անշուշտ, պիտի չուզէինք որ նոյնը ըլլար մեր այսօրուան կեանքը, ինչ որ եղած էր երէկ. կէս կամ մինչեւ իսկ քառորդ դար առաջ: Պիտի ուզէինք, որ այսօրուան մեր կեանքը ըլլար շարունակութիւնը երէկուանին: Աւելին: Ըլլար աւելի հարուստ, աւելի ստեղծագործ եւ աւելի կենդանի: Գիտենք թէ փոխուած են պայմանները: Երէկ մեր հայրենիքին մէջ էինք, թիւով հոծ, իրարու քով, կեանքով ու գործով միաձոյլ եւ դարերու մեր մշակոյթին ու մեր հայրենի յուշերուն ու յիշատակներուն քովն ու հետը: Դարձեալ պայքարի մէջ, անշուշտ, բայց հոգիով հարազատ իրարու եւ չէին իրարմով:

Այսօր, ցրուած ենք մեր հայրենի հողէն. հեռու, թիւով քիչ եւ բաժան աշխարհէ աշխարհ, եւ տարր համար ալ, բաժան սրտով ու մտքով:

Անհուն է տարբերութիւնը մեր երէկի ու այսօրուան կեանքին, եւ անհուն՝ մեր դժբախտութիւնը:

Ի՞նչ օգուտ սակայն այս հաստատումէն, մեր տրտմութենէն, եթէ պիտի չմտածենք համապատասխան միջոցներու մասին. եթէ պիտի չձեռնարկենք հակազդումի:

Աննպաստ է մեր կացութիւնը եւ փշրուած մեր ազգային կազմն ու կառոյցը: Բայց, այս չոր, կարծր իրականութիւնն իսկ պատճառ մը չէ՞ր, որ անցնող քսանամեակին յաւելեալ ջանք թափէինք. գերազանց, հարկադրական պատճառ մը չէ՞ գոնէ այսօր բացառիկ աշխատանքներու եւ ձեռնարկներու համար, մեր համրանքը պահելու, մեր հայրենի յուշը, մեր հոգեկան միութիւնը, մեր մեծութիւնը պահելու համար:

Զափեցէք, ու պիտի տեսնէք որ այսօր, ընդհանուր կերպով մը, փոքր է, սահմանափակ հայ կեանքը, քան երէկ. աւելի տժգոյն, աւելի անարիւն՝ քան երէկի փթթուն ու եռուն օրերը:

Երէկ՝ վտանգը ֆիզիքական էր առաւելապէս. ջարդի ուրուականն էր որ կը սաւառնէր մեր գլխուն ու գոյութեան վրայ, բայց մենք, ազգովին, գտած էինք անհրաժեշտ կորովը սպառնալիքին տակ իսկ աշխատելու. մահուան առջեւն իսկ մտածելու կեանքին համար. ինքնապաշտպանութեան միջոցներ գտնելու եւ ստեղծագործելու համար:

Այսօր, համեմատաբար, սահմանափակուած է ֆիզիքական սպառնալիքը. բայց ապահով չէ մեր գոյութիւնը, վտանգուած է այլապէս, վտանգներով՝ որոնք անուն չունին, որոնք յաճախ անտեսանելի են եւ հմայիչ ու հաճելի մինչեւ իսկ:

Ու այսօր, մենք աւելի անարիւն ենք եւ աւելի տկար, որովհետեւ չենք անդրադառնար մեր ճակատագրին եւ չենք տեսներ մեր աստիճանական խըրումը՝ գորշ անտարբերութեան եւ ապա ստոյգ կազմալուծման մէջ:

Այսօր, երիտասարդ սերունդներ, տարիներու ընթացքին, մեր ձեռքովն իսկ կը նետենք օտար հաստատութիւններէ ներս, այսինքն՝ օտարացման ալիքներուն:

Մեր կրթական կազմակերպութեամբը, մեր մշակութային եւ կեանքի այլ երեսներու պայմաններովը մեր նորահասները խումբերով կը վստահինք օտար անդաստաններու, տարօրինակ կերպարանքով վերստանալու համար զանոնք, վաղը: Օտարի՛ն կը ղրկենք մեր տղաքը, որպէսզի պատրաստուին. ու երբ կը պատրաստուին՝ կը թողունք որ դարձեալ օտարին դիմեն՝ ապրելու եւ գործելու համար: Ու անոնք կը կորսուին ոչ միայն մըտքով ու հոգիով, այլեւ գործով ու գործունէութեամբ:

Ի՞նչ կ՚ընենք մենք մեր ազգ. ինքնապաշտպանութեան համար, բոլոր ճակատներուն վրայ: Աւելի քան քառորդ դար է, հայ կրթական կեանքը փոփոխութիւն չէ կրած, օրինակ՝ Եգիպտոսի մէջ: Երկրորդական կրթութեան ոչ մէկ լուրջ ու մնայուն ձեռնարկ չէ եղած յեղաշրջելու այս գաղութի կեանքը եւ պատնէշ մը կեցնելու դէպի օտար կրթարանները խուժող բազմութիւններուն առջեւ: Զենք յիշեր կարճատեւ եւ անհատական նախաձեռնութիւնները, որոնք կ՚ապացուցանեն մեր ազգային - հաւաքական նախաձեռնութեան ոգիի պակասը, մեր անտարբերութիւնը, անգիտութիւնը:

Ու այսպէս ամէն գաղութի մէջ, քիչ մը աւելի, քիչ մը պակաս:

Ինչպէս հայ դպրոցները, նմանապէս եւ հանրային հաստատութիւնները, կազմակերպութիւնները եւ խայտաբղէտ միութիւնները նոյնը կը մընան. անունով եւ քիչ անգամ նշանակելի արդիւնքով:

Հայ եկեղեցին իսկ, առնելով իր հոգեւորականութեան պատկերը, աւելի գունատ է եւ աղքատ:

Զենք խօսիր հայ մտաւոր կեանքի ու հրատարակչութեան մասին, որոնք հազիւ կը շնչեն այս ընդհանուր մըթնոլորտին մէջ:

Ու հայ կեանքը կը թաւալի տարուէ տարի, կրկնելով ինքզինք, լաւագոյն պարագային:

Ազգային ու պատասխանատու իշխանութիւնները կը քշեն իրենց յանձնուած աւանդական սայլը, առանց յաւելեալ աշխատանքի, առանց մեր նոր կեանքի համապատասխան զոհողութիւններու. Կազմակերպութիւններն ու միութիւնները կը տարուին տօրեայ հոգերով: Հայ հարո՞ւստը, որ երէկ գործօն տարր մըն էր եւ նախաձեռնող ոգի ունէր, անիկա քաշուած է արդէն կամ մտած օտար շըրջանակներէ ներս ու մոռցած իր կապը իր ժողովուրդին հետ:

Ինչ որ ունինք այսօր, իբրեւ շէնք, կալուած, հանրային ու կրօնական հաստատութիւն, երէկուընէ կուգայ, եթէ աւելի չէ պակսած:

Այս երկրին մէջ իսկ, վերջին 20—25 տարուան ընթացքին եկեղեցի մը եւ դպրոց մը միայն ունեցանք, ան ալ պատրաստ գումարով: Բայց ինչե՞ր կորսնցուցինք իբրեւ համայնք ու հաւաքականութիւն, քաղաքական ու անտեսական տեսակէտէն:

Երէկ համայնքը, յանձին իշխանութեանց, կամ հարուստը շինարարութիւնը պարտք ու պարտականութիւն կը նկատէին ու կը կառուցանէին եկեղեցի, դպրոց, արհեստանոց, լսարան: Գիրքեր կը հրատարակէին, հրատարակչականներ կը հիմնէին, ուսանողներ կը ղրկուէին արտասահման:

Ու կ՚ըլլային այս բոլորը ոչ թէ իբրեւ ցոյց ու ցուցադրութիւն, այլ իբրեւ ազգային ու «ազգասիրական» պարտականութիւն, ժամանակին բանատրութեամբ:

Գիտակից ու բնազդական գուրգուրանք մը կար հայ մտքին ու հոգիին նուիրուած հաստատութեանց հանդէպ եւ կենդանի հետաքրքրութիւն մը ամէն բանի հանդէպ, որ կը նպաստէր «ազգին» յառաջդիմութեան:

Այսօր՝ ազգին գոյութեան խնդիրը դրուած է ու մենք կը մնանք անգործ ու անտարբեր:

Ո՞ւր են այս բոլոր ձեռնարկները եւ ձեռնարկողները: Պատասխանատու իշխանութիւնները անճրկած, իսկ ունեւորները՝ պարպուած ու սառած:

Զկան այս բոլորը եւ անոնց տեղ ահա Բարեգործականը, իր կրթական, հրատարակչական, ուսանողական եւ հանրային գործունէութեամբ. այսինքն՝ հաստատութիւն մը որ իր գործով, ինչպէս իր վերջին համագումարէն ալ պարզուեցաւ, ծաղրանկար մըն է պարզապէս, բաղդատելով իր միջոցներուն եւ հնարաւորութիւններուն հետ:

Ո՞վ պիտի փոխէ այս պատկերը, ո՞վ պիտի մտածէ եւ կարգ դնէ այս կարգէ դուրս կացութեան մէջ:

Կը կարծենք՝ ոչ ոք, բայց բոլո՛րս: Իշխանութիւն եւ համայնք միասին: Միութիւն ու անհատ. աշխարհական թէ կրօնաւոր, հարուստ թէ համեստ միջոցներով Հայերը: Բոլո՛րս, եթէ ապրինք օրուան կեանքը խորութեամբ, տեսնենք վտանգը եւ ըլլանք արթուն, եթէ զոհելու պատրաստ ըլլանք, ինչպէս պատրաստ էին մեր հայրերը: Եթէ ուզենք, որ մեր այսօրուան կեանքը նմանի երէկուան կենդանի, ստեղծագործ կեանքին, ըլլայ շարունակութիւնը անոր ու դառնայ աւելի հարուստ ու հպարտ:

Չէ՞ որ Հայը այն ժողովուրդն է — դա, որ դարերով պայքարեցաւ իր գոյութեան ու ազատ կեանքին համար. արիւնի ու աւերի մէջէն անցաւ, ապրելու եւ ստեղծագործելու համար: Մեր օրերուն եւ մեր ձեռքերո՞վ պիտի ընկղմենք շքեղ նաւակը Հայոց պատմութեան:

(ԽՄԲ. «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՈՒԹԵԱՆ

Սիպիլ Արագ.--- Լեզուն աշխատանոց ունի, ուսանողները համբակ են, ինչպէս կ՚ըլլայ ամէն արհեստի մէջ: Ամէն ատեն կարելի չէ իբրեւ սթափում կամ զբօսանք առնել լեզուին ուսումը: Ան ինքնայատուկ արհեստագիտական մաս մը ունի, որուն քանիցս ակնարկեցինք նախորդներուն մէջ: Կրկնութիւնը մեր այս մեթոտին — որուն հիմը բացատրեցինք նախորդով --- անխուսափելի տարրերէն մին է: Անով բան մը պիտի արժեն այս դասերը:

Վերլուծումի նոր նմոյշ մը վերապահելով, առ այժմ կ՚անդրադառնանք բառագիտութեան.— Արհաւիրք, այս բառին գործածութիւնը երբեմն կը ցնցուի. բայց ի վնաս մեր հարկաւոր բառամթերքին: Արհաւիրք ճշմարտապէս համազօրն է ֆրանսական horreurին, եւ որուն արմատականն է ահ, որմէ արհի, մեծ, պատկառելի, ստորիճանաւոր, արք...:— Արհաւրալից, արհաւրոտ խոտելի չեն բնաւ:

— Արդարեւ ցաւալի է որ ցարդ կը շարունակուի գրել — վայրահաչութիւն, փոխանակ չ տառին հ տառով: Հաչել, այո, բայց հաջել, մարդ կը հաջէ, մեղմօրէն, իսկ շունը կը հաչէ թանձրօրէն: Մարդ շատ թանձրամիտ ըլլալու է, «վայրահաջութիւն» ընելու համար: Հեռի՛ ամէնքէն այս գրաստական անկումը:-- Սիպիլ -— սէրը ծայրայեղութեան տանող սիրահար:

Այս բառը, որ վէպերու մէջ մանաւանդ անհրաժեշտ է, հետզհետէ կը մոռցուի:-- Գիտէք արդէն յորայ (խորթ հայր, մօրու (խորթ մայր), ուրջու (խորթ զաւակ), որոնցմէ հազիւ ցանցառօրէն կը գործածուի միայն մօրուն: — Փեսաւէր, հարսնաւէր, կը թուի թէ այս բառերուն վերջին մասը (աւէր) կրճատուած ձեւն է հրաւէրին, որով փեսային կամ հարսին հրաւիրեալները: Չէ՞ որ հրաւէրին բուն արմատականն ալ hիւր է: Ունինք Հրաւիրակ (հրաւէր կարդացող, «հըրամմեցէք եկէք» ըսող.— Հրաւիրակ Հայաստանի — Բայց ե՞րբ այդ քաղցրիկ վայկեանը...): Ունինք նաեւ նուիրակ — կրօնական, եկեղեցական պաշտօնի մը, գործի մը նուիրուող, ճիշդ աշխարհական իմաստով՝ դեսպան: Պապական նուիրակ: Հայոց կաթողիկոսին նուիրակը: — Դեսպակ, գահաւորակ, ականաւոր անձերու յատուկ շքեղ կառքեր, ընդհանրապէս ծառաներու կողմէ քաշուած (հին ատեններ) Իսկ պատգարակ՝ առհասարակ հիւանդ կամ վիրաւոր փոխադրող կառք, ընդհանրապէս ծառաներու կողմէ քաշուած:

— Եռղ առանձին չի գործածուիր, այլ կ՚ըսուի բանակեռղ (բանակատեղի), «տեղ» բառն է գիրերու փոփոխութեամբ: Ինչպէս ըսինք գերմ. eng բառին համար որ մեր նեղն է: Հին ատենները տեղակալ, տեղապահ ըսելու տեղ կ՚ըսուէր եռղակալ, եռղապահ, ինչպէս կայ Խորենացիին մէջ: Չէ՞ որ այդ միեւնոյն ձեւով շինուած է «զեռղել»: Ինչ քմայքոտ է լեզուն: Հակառակ խիստ կանոններու ցանցի մը մէջ բանդրկուած ըլլալուն, իր անտրամաբանութիւնները կ՚ընէ, զարմանք պատճառելով եւ իրմով զբաղողները անել դժուարութիւններու մատնելով: Ահա եռղ բառէն, յանկարծ զ գիրի կցումով, շինուած զեռղել բայը: Գիրերու փոփոխականներով, յապաւումով կամ յաւելումով, լեզուին խաղերը գիտէք արդէն: Խեղճ... բանասէրները ինչեր կը քաշեն, եւ տակէն ելլելու կամ բառը թօթափելու համար... կ՚ենթադրեն ու կ՚ենթադրեն խեղճերը, կամ շատ ծանօթ բառերու համար կ՚ըսեն... ծագումը անծանօթ: — Ինչո՞ւ զարմանալ ուրեմն, երբ այգ կ՚ըլլայ ծագ, ծագիլ, ակը՝ ծակ, ճանչնալը՝ ծանօթ, հոլը՝ ծոլ, ափը՝ ծափ, այլովքն հանդերձ: — Կամ ուրիշ խաղեր, եղծը՝ զեղծ, պիղծ, մծղնեայ, հեղձուկը՝ մղձուկ: Եղծելը՝ հակառակ իմաստով ստեղծել, գիտը՝ ստգիտ (գտնուած սխալմունք, մեղադրանք), երիւրը՝ ստերիւր, այլովքն հանդերձ: --- Բայց ծայրը չկայ լեզուական խաղերուն: Ցատանել (յօտող), հատանել (հատու, հատ, ատ), դատանել (դատել, դատ): Հոյ - խոյ, հիւղ - խուղ: Արկանել (խաղարկութիւն), հարկանել (հարուած), զարկանել (զարնել, զարկուած): Այր — հայր — մայր — եղբայր — քոյր:

Ամէնքն ալ ահա միեւնոյն արմատէն (այր, արու, էր, քոյր բառին մէջ ա եղած ո): Հոյլ - բոյլ: Ցոյլ - ծոյլ - թոյլ: Եղկ - մեղկ - հեղգ - հեղուկ: Եղանիլ — հեղանիլ (հեղանիւթ), զեղանիլ (զեղուն): Եռալ — զեռալ: Ասկէց նաեւ «ջեռնուլ» (արմատական ջեր — ջերին — ջերմ): Հիւթ - նիւթ: Հոյզ—յոյզ:— Ո՛վ գիտէ, «բիրտ» թերեւս «բրուտ» է, հողի կոշտ աշխատանքին նուիրուած:

Նոր կամ հին օրինակներու այս տեսակ մը կրկնութեան նպատակն է լեզուի բառերուն ազոյգքը պարզելու փորձ մը. ծանօթ կանոններով բառերը շատ քիչ են բաղդատմամբ լեզուին այն միւս հազարաւոր բառերուն, որոնց յեղումները (փոփոխութիւնները) բոլորովին անծանօթ են մեզի եւ.. բանասէրներուն:

ՏԱՐԱԶ

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Պուլկարահայ Թեմական Խորհուրդը 9 նոյեմբեր 1938 թուակիր պաշտօնական զեկոյցով մը կը յայտնէ հետեւեալը, հայ ազգային պատուիրակութեան մը կողմէ Պուլկարիոյ գաղթականներու հպատակութեան համար պուլկար դատական նախարարին եղած դիմումին մասին.—

Նոյեմբեր 5ին շաբաթ օր, պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Առաջնորդ Սրբազան Հօր եւ ընկերակցութեամբ Պ. Պ. Գրիգոր Զաքարեանի եւ Մարտիկ Ցովհաննէսեանի, ներկայացաւ դատական նախարար Պ. Քօժուխարովին եւ հանգամանօրէն (թէ գրաւոր եւ թէ բերանացի) պարզեց Նանսէնեան հպատակ հայ գործաւորներու, մանր արհեստաւորներու եւ շրջիկ վաճառորդներու խիստ ծանր վիճակը այս պահուն, երբ պուլկար կառավարութիւնը ազգաւ միջոցներ ձեռք կ՚առնէ տիրող անգործութենէ պաշտպանելու համար իր հպատակ քաղաքացիները:

Ընդունելութիւնը, որ տեղի ունեցաւ դատական նախարարութեան նորակառոյց շէնքի սրահին մէջ, շատ ջերմ եւ սիրալիր էր: Պ. Նախարարին մասնաւոր ուշադրութեան յանձնուեցան հետեւեալ պարագաները.—

ա) որ կառավարութեան ձեռք առած խիստ միջոցներուն հետեւանքով Նանսէնեան բազմաթիւ հայ գաղթականներ կը մատնուին ծանր վիճակի, մէկ կողմէ գործէ զրկուելով, իսկ միւս կողմէ չունենալով նիւթական ուրիշ միջոցներ՝ իրենց բազմանդամ ընտանիքներուն ապրուստը հայթայթելու համար:

բ) որ Նանսէնեան հայ գաղթականները կը նկատուին իբրեւ սովորական օտարահպատակներ, որոնք իրենց ետին ունին պաշտպան պետութիւններ եւ ի հարկին կը գաղթեն իրենց երկիրները: Նանսէնեան հայ գաղթականները ստիպուած են մնալու իրենց բընակած երկիրներու մէջ, վասնզի ոչ մէկ պետութիւն այսօր Նանսէնեան հպատակ չընդունիր դուրսէն:

գ) որ Առաջնորդ Սրբազան Հօր միջամտութեամբ եւ բարեխօսութեամբ, Աշխատանքի նախարարըբրացաւէ արտօնութիւն տուած էր հայ շրջիկ վաճառորդներուն, որպէսզի մինչեւ նոր տարի իրենց հպատակութեան խնդիրը կարգադրեն եւ դառնան պուլկարահպատակներ: Արդ, եթէ մինչեւ նոր տարի անոնք չկրնան պուլկարահպատակ ըլլալ, պիտի կորսնցնեն իրենց զբաղումին արտօնութիւնը եւ իրենց ընտանիքներով անօթութեան պիտի մատնուին: Անոնք սիրով կը փափաքին հպատակները ըլլալ այս հիւրընկալ երկրին, բայց նիւթապէս ի վիճակի չեն առ այժօրէնքին պահանջած բարձր սակը վճարելու:

դ) որ եթէ պուլկարահպատակութիւնը ընդունելու գործողութիւնները պիտի ուշանան, պէտք է հայ գաղթականներուն բացառաբար տրուած վերջին պայմանաժամը երկարաձգուի մինչեւ խնդրին վերջնական լուծումը:

Այս ամէնը Պ. Նախարարի լուրջ ուշադրութեան յանձնելով, պատուիրակութիւնը խնդրեց, որ իր կողմէ կարելին ի գործ դնէ այս անելէն դուրս հանելու համար Նանսէնեան հայ գաղթականութիւնը՝ կամ ռուս գաղթականներուն սահմանուած նուազագոյն սակով հպատակ ընդունելով զանոնք եւ կամ՝ եթէ այս շնորհքին չեն կրնար արժանանալ, հնարաւորութիւն տրուի իրենց որ 5 — 6 տարուան ընթացքին մաս առ մաս վճարեն որոշեալ սակը, առանց սակայն իրենց գործէն զրկուելու, մինչեւ որ վերջնական վճարումը կատարեն:

Պ. Նախարարը ուշի ուշով մտիկ ընելէ յետոյ պատուիրակութեան անդամները, բարի եղաւ յայտարարելու որ.

«Պուլկարահպատակութեան օրէնքը երկրին հիմնական հին օրէնքներէն մէկն է, որ այլեւս իր այժմէութիւնը կորսնցուցած է: Ան հիմնական փոփոխութեան կ՚ենթարկուի յատուկ յանձնախումբի մը կողմէ, որ այժմ կը զբաղի այդ խնդրով: Պատուիրակութիւնը ճիշդ առեր է իր խնդրանքը եւ հետեւաբար լըջօրէն նկատի պիտի առնուի, եւ եթէ իր իրաւասութենէն բարձր ըլլայ ներկայացուած խնդրանքին բաւարարութիւն տալու խնդիրը, ինք պիտի տանի զայն նախարարաց խորհուրդին եւ հոն պէտք եղածին պէս պիտի պաշտպանէ»:

Միաժամանակ Պ. Նախարարը աւելցուց թէ «Հայերու հանդէպ պուլկար կառավարութեան բարեհաճականութիւնը արդէն յայտնի է, այնպէս որ երբեք թող չկարծուի թէ հայ գաղթականներու հանդէպ բացառիկ խըստութիւններ կը գործադրուին, կարգադրութիւնները ընդհանուր են, որոնց ենթակայ կ՚ըլլան նաեւ Հայերը: Անոնց զգացումները Պուլկարիոյ հանդէպ նոյնպէս ծանօթ են մեզի, հետեւաբար Հայերու կողմէ այս երկրին համար ոչ մէկ վտանգ չենք սպասեր, որպէսզի ազգաւ միջոցներու պէտք ըլլայ»:

Հրաժեշտի պահուն Պ. Նախարարը յարեց թէ, այս խնդրին շուրջ ինք կատարելապէս լուսաբանուած է եւ ԱՄԷՆ ԻՆՉ ՊԻՏԻ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԻ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

Մակային ու Գաղիկին աչքերը իրարու հանդիպեցան: Փիթըր Միգըլ դրան առջեւ կեցած՝ կը նայէր ուշադիր ու հառաչեց աղմկալից.

— Ինչո՞ւ պիտի հնազանդիս իրեն:

Սակայն Մակա առանց անոր կարեւորութիւն տալու երբ դուրս կ՚ելլէր, Ֆրէտ կրկին գլխ մշտեց:

— Հրաշք է, մըմնջեց: Լսեցի՞ր թէ ինչպէս մարտիրոս անասունը Մական ըմբոստութեան հրաւիրեց: Վերջն ալ Գաղիկին հետ կռուելու պիտի մղէ: Կրնա՞ս հասկնալ թէ Գաղիկ ինչ կապեր ունի աղջկան հետ:

Բայց այս հրաշքին ամենամեծ հըրաշքն եւս յաջորդեց: Բուսթէմ Խան փոխանակ Մընթիին հրամանը ստանալու ու իր ծառան ղրկելու որ իր կերակուրը բերէ, ան այդ կերակուրը ընդունեց Մակային ձեռքէն: Բան մը՝ որ շատ զարմանալի թուեցաւ. որովհետեւ ըստ մահմետական օրէնքին՝ իսլամ մը պէտք չէ առնէ այն ուտելիքը որուն քրիստոնեայի մը ձեռքը դըպած է եւ աւելի դէշ երբ ան կը բերուի գնչուի մը կողմէ: Հակառակ ատոր Բուսթէմ Խան գնչուի մը կողմէ իրեն հրամցուած կերակուրը մեծ ախորժակով կերաւ եւ գլուխը անկիւնը դրուած ու ծալլուած այծի մորթին վրայ դնելով՝ խոր քունի մէջ ինկաւ:

Ցետոյ Մընթին իր անձնական բնակարանը ծառայ մը ղրկելով, ցածձայնով յանձնարարեց անոր համբաւաւոր բանը բերել: Զկրցինք հասկնալ թէ ի՛նչ էր այդ բանը մինչեւ որ ծառան վերադառնալով քառորդ շիշ Սկովտական ուիսքի բերաւ: Գաղիկ սրունքները լայն բացած ու առանց սպասելու, այդ զօրաւոր հեղուկի իր բաժինը ըմպեց, որուն համար շատ զարմացանք:

— Ա՛հ, գոչեց, ձեռքով բերանը սրբելով: Թօնիէն բաժնուելէս ի վեր չէի խմած ասկէց: Այս համը զիս հայրենաբաղձ կ՚ընէ. հակառակ անոր որ ան ո՛չ իմ հայրենիքս է եղած եւ ոչ ալ պիտի ըլլայ: Թօնի, ա՛հ:

— Ի՞նչ Թօնի, հարցուց Ուիլ:

— Թօնին վարը Պէթըրլին քով է:

— Ի՞նչ... Պէթըրլի՞ն. Նիւ-Եո՞րք:

— Որտե՞ղ հապա: Թօնին բարեկամս էր: Ան ինծի դրամ փոխ տուաւ, երբ առաջին անգամ առանց սանթիմ մը ունենալու Միացեալ Նահանգները ոտք կոխեցի: Արդար էր որ անկէց մեկնելէն առաջ Թօնիին հետ վերջին անգամ եւս ճնկէինք:

Ֆրէտ անկիւնը դրուած հաստ կոճղ մը առնելով, կրակին քով դրաւ զայն որ վրան նստի: Գաղիկ ընդունելով հրաւէրը՝ նստաւ անոր վրայ, սրունքները լարած վիճակով:

— Կը դիտեմ որ անգլերէնդ առաջուընէ աւելի լաւ կը վերլուծես այժմ, ըսաւ Ուիլ: Շարունակէ, պատմէ տեսնենք:

Գաղիկ կոկորդը մաքրելով սկսաւ տաքնալ. մինչ իր աչքերը կը փնտռէին կէս մոռցուած անցեալի պատմութիւններուն թելերը:

— Միացեալ Նահանգները բաւականաչափ լաւ չէի՞ն ձեզի համար, հարցուց Ուիլ, զայն խօսեցնելու նըպատակով:

— Բաւականաչափ լա՞ւ: Ա՛հ: Ու սկսաւ ութը մատները ճայթեցնել: Շատ լաւ էր: Ազատ ու հանգիստ կեանք մը կ՚ապրէի հոն: Հաւկիթ եւ խոզապուխտ, մաքուր շապիկ, գեղեցիկ կօշիկներ, յարկաբաժին մը լոգարանով. հանգիստ գործ, լաւ վճարում, կարդալու յարմար գիրքեր, ազնուութիւն, ազատութիւն: Բայց ի՞նչպէս կրնայի այդ բոլորը վայելել, երբ կը յիշէի Հայաստանի իմ ժողովուրդս:

Մատները գլխուն մազերուն տանելով, դարձեալ կրակին յառեցաւ. թերեւս Ամերիկեան լեզուն կ՚ուզէր վերյիշել:

— Ժամանակ մը եղաւ որ մոռցայ: Իւրաքանչիւր երիտասարդ երբ քիչ մը տեւէն լաւ կեանք վարէ, կը մոռնայ զայն: Գրպանիս մէջ դրամ գտնուելու եւ զայն ծախսելու իրաւունքի գիտակցութիւնը զիս գինովցուց. եւ մոռցայ Հայաստանը: Հպատակութեան համար առաջին թուղթերս առի: Շատ երջանիկ էի ու երախտապարտ:

Դարձեալ լռեց ու գլուխը ծռելով թեւերուն մէջ առաւ զայն:

— Ինչո՞ւ հպատակ չդարձար, հարցուց Ուիլ:

— Ո՛հ, յաճախ մտածեցի այդ մասին: Ես ոչ մէկ երկրի քաղաքացի եմ: Ես օրէնքէ դուրս մէկն եմ հոս, ինչպէս հոն՝ Ամերիկայի մէջ:

Թուրք մը սպաննեցի: Նիւ Եորքի մէջ զիս ելեկտրական աթոռի վրայ պիտի նստեցնէին, սպաննած ըլլալուս համար այն մարդը— որուն մասին ձեզի ըսած եմ թէ աչքերուս իսկ առջեւ ինչ պատահեցաւ խեղճ մօրս: Լաւ. այդ մարդը Ամերիկա եկաւ եւ ես զայն սպաննեցի:

— Նախապէս ինչո՞ւ Հայաստանէն հեռացաք, հարցուց Կլօրիան:

— Ինչո՞ւ չհեռանայի: Բաղդաւոր էի որ յաջողեցայ փախչիլ: Եւրոպական պետութիւնները այդ անիծեալ Ապտիւլ Համիտը կը յանդիմանէին Պուլկար ժողովուրդը մորթոտելուն համար. ուստի իր բարկութիւնը մեզ՝ Հայերուս վրայ դարձուց. այդպէսով ապացուցանելու համար թէ իր տունին մէջ ազատ է չարժելու այնպէս ինչպէս ինք կը փափաքի: Ձեզի կ՚ըսեմ որ մարդասպանութիւն ու աւարառութիւնը այնքան սովորական բաներ էին այդ օրերուն, ինչպէս ճանճերն ամառ եղանակին: Փախայ եւ փոքր նաւու մը մէջ աշխատեցայ: Ու երբ Ամերիկա հասայ, հոնտեղ առանց բարեկամ կամ դրամ ունենալու, ցամաք դուրս ելլելս արտօնեցին. որովհետեւ նաւաստիները ինծի համար բարեխօսեր էին, ըսելով թէ կրօնական հետապնդումներու համար փախած էի:

— Առաջին օրն իսկ Թօնին իմ լաւ բարեկամս եղաւ: Ես կը մաքրէի իր պատուհանները, դարբնոցը եւ թքամանները: Ինծի դրամ փոխ տալով ըսաւ որ գործ շատ կեցած տեղ մը երթամ: Ահա այդ օրերուն էր որ մոռցայ Հայաստանը:

Դարձեալ մեր ներկայութիւնը մոռնալով, սկսաւ դէտինը տախտակամածին նայիլ:

— Ի՞նչ բանն էր որ Հայաստանը կրկին յիշեցուց, հարցուց Կլօրիան:

— Թուրքը— Քեամիլ— յիշեցուց զայն: Քեամիլ, որ չորս զինուորներու ձեռքէն մայրս դնելով՝ աչքերուս առջեւ չարչարեց զայն: Ցատուկ պաշտօնով տաճկական հիւպատոսարանը եկած էր ան: Այդ միջոցին ես գլխաւոր դռնապանն էի եւ բաժնեկից Նիւ Եորքի ճաշարաններէն մէկուն: Այս դէր անասունը ամէն օր հոն ճաշի կուգար: Հոն հանդիպեցայ իրեն եւ ճանչցայ զինքը: Ինք ինծի չճանչցաւ:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Հարկում կը համաստանի

Բրիտանական խորհրդարանին մէջ Սըր Սայմըն յայտարարեց, թէ «կառավարութիւնը մտադրութիւն չունի գերման նախկին գաղթավայրերը վերադարձնելու»:

Վարչապետ Տալատիէ նոյնպէս յայտարարեց, թէ «Ֆրանսա պիտի ընդդիմանայ իր գաղութային կայսրութեան վրայ փորձուած ամէն յարձակումի եւ վճռականօրէն պիտի պահպանէ իր կայսերական ստացուածքներու ամբողջականութիւնը»:

Ինչու այսպիսի յայտարարութիւններ: Ինչո՞ւ այս հերքումները իրարու ետեւէ:

Եթէ գերման գաղթավայրերը վերադարձնելու հարց չկար իրապէս, այսպիսի յայտարարութիւններու ալ հարկ պիտի չմնար:

Եթէ այդպէս էր, այլեւս ինչու Հիթլեր խօսեցաւ Զէյմպըլէնին հետ Գոթսպէրկի մէջ եւ յետադային ալ Վէյմարի մէջ խօսած ճառով յիշատակութիւն ըրաւ այդ մասին:

Ինչու Պելճ. նախարարապետ Սփաաք յայտարարեց, թէ «Քոնկօն կը պատկանի Պելճիքայի եւ պիտի շարունակէ պատկանիլ անոր»:

Ինչու Փորթուգալ ծանուցագիր մը ուղղեց Փարիզի կառավարութեան, որով յայտարարեց թէ «երրորդ Րէյխի պահանջները գաղթավայրերու մասին իրեն չեն կրնար վերաբերիլ, քանի որ Փորթուգալ ո՛ եւ է գաղթավայր խլած չէ Գերմանիայէն»:

Ինչո՞ւ Հարաւ-արեւելեան Ափրիկէի պաշտպանութեան նախարար Օսվալտ Բիրօ, Լոնտոնի դահլիճին հետ երկար խորհրդակցելէ ետք, անցած է այժմ Պերլին եւ անպաշտօն բանակցութիւն կը վարէ գերման կառավարութեան հետ: Ան նոյնիսկ ընդունուած է Հիթլերի կողմէ իբրեւ կարեւոր բանագնաց:

Ինչու Հարաւ-արեւմտեան Ափրիկէի արդարութեան նախարար Զօր. Սմըթս յայտարարեց վճռական թոնով. «եթէ պէտք ըլլայ, պիտի կռուինք պաշտպանելու համար Հարաւ-արեւմտեան Ափրիկէն»:

Այս հարցումներուն պատասխանը պարզ է: Գերման գաղթավայրերը վերադարձնելու հարց կայ: Ոչ միայն այդ հարցը կայ, այլ այժմէական ու հրատապ բնոյթ ստացած է այսօր:

Երբ հերքումները իրարու կը յաջորդեն, երբ յայտարարութիւնները կը չատնան պետական պատասխանատու մարդոց բերնին մէջ, գիտցէք որ բան մը կը դառնայ:

Հերքումները ինքնըստինքեան նշան են, որ գաղթավայրերու խնդիրը դիւանագիտական սեղանի վրայ է:

Հերքումը այստեղ հաստատումի համազօր է:

ԱՍԱՏՈՒՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»Ը ՑԱՒԵՐԺԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Սեպտեմբեր 27ին Երեւանի մէջ նիստ գումարած է այն յանձնախումբը, որուն պաշտօն տրուած է յաւերժացնել «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութիւնը: Ներկայ եղած են նաեւ գրողներ, արուեստագէտներ, «Գրվեստ»ի թղթակիցները:

Վարչապետ Ա. Փիրուզեան ներկայացուցած է «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան արժէքը եւ յոբելեանին խմատը: Գ. Աբով յայտնած է թէ լեզուի եւ գրականութեան ուսումնարանը կը պատրաստէ «Սասունցի Դաւիթ»ի ամբողջական բնագիրը եւ գիտական քննութիւնը: Ս. Կարապետեան եւ Հ. Մելիքեան թելադրանքներ ըրած են «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան շրջանը ուսումնասիրելու մասին: Խօսած են նաեւ Սիմոն Սահակեան, Մ. Աբեղեան, Մանանդեան, Դ. Տէմիրճեան, Արազի, Ցոլ. Շիրազ, Ցարօ Սաեփանեան, Դր. Ցարուբինեան:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆԸ

Այս տարի Նոյեմբերին կը լրանայ Երեւանի անասնաբուժական հիմնարկութեան տասնամեակը: Տասը տարուան ընթացքին հիմնարկութիւնը տըւած է աւելի քան հազար չրջանաւարտներ, որոնցմէ 609 աւարտեր են Անասնաբուժական, իսկ 405ը կենդանաբանական բաժանմունքները:

Հիմնարկութեան մէջ կ'աշխատին 14 փրոֆէսօրներ եւ 20 դասախօսներ, որոնցմէ 24ը ունին գիտութեան թեկնածուի կոչում:

Հիմնարկութիւնը ունի լաւ կահաւորուած գիտական լաբորաթուարներ, հարուստ գրադարան, թանգարան, բուժարան եւայլն: Ուսումնասիրութիւններու եւ գիտական հետազօտական աշխատանքի համար կան բոլոր հնարաւորութիւնները:

Հիմնարկութիւնը այս տարի պիտի ընդունի 225 ուսանողներ: Դիմումներ կը ստացուին Խ. Միութեան բոլոր կողմերէն:

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՏՈՒՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Նոր բնութանիշ բիւղանիք սատուած են անհատական տուներ շինելու համար: Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդը սկսած է հող յատկացնել այդ նպատակով: Այս տունին պիտի յատկացուի մօտ 300 կուր հող, իւրաքանչիւրը 5 — 6 հարիւր քառակուսի մեթր տարածութեամբ:

20 ՄԻԼԻՈՆ ՏՈՒՓ ՊԱՀԱԾՈՆԵՐ

Հայաստանի մէջ այս տարի պիտի պատրաստուին 15,325 հազար տուփ պտուղի եւ 5,500,000 տուփ բանջարեղէնի պահածոներ:

Նախատեսուած տարեկան 800,000 տուփ ձկանի պահածոյին փոխարէն, արդէն պատրաստուած է 1,180,000:

Երեւանի պահածոյի գործարանը իր արտադրութենէն դրացի հանրապետութեանց ղրկած է 470.000 տուփ անուշեղէն:

ԴՈՒԻՆԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

Շատ է գրուած Դուինի պեղումներուն մասին: Առաջին անգամ պեղումներ կատարած է ակադեմական Մառ (1892): Գլխաւոր պեղումները սկսած են 1937ին գիտութեանց ակադեմիայի կողմէ: Այդ պեղումներուն ընթացքին երեւան հանուեցաւ քաղաքին գլխաւոր մուտքերէն մէկը, ուրկէ Դուինի գետէն քաղաք բերած են խմելու ջուրը կղմինտրէ խողովակներով: Երեւան հանուած են նաեւ Զ. եւ Է. դարերու Հայ ճարտարապետութեան կոթողները սրբատաշ սեւ տուֆ քարէ, ինչպէս նաեւ արաբական արձանագրութիւններ ապակեայ բաժակներու վրայ, աշխատանքի զանազան գործիքներ, դիւղատնտեսութեան մէջ մինչեւ այժմ գործածուող կամի կարրներ, արհեստանոց մը նկարիչի յատուկ՝ որմնանկարներով եւ ներկերու ամաններով, երկու մեծր խորութեան մէջ փտածեղ չէնքի մնացորդներ («Խորհ. Հայաստան», 2 Նոյ.):

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱԼՔԱՆ

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

«Արազ», 23 Հոկտ.

Ռումանահայ միութեան կեդր. վարչութիւնը նկատելով որ օտարականներու հանդէպ ճշգուած օրինական սեղմումները կը տարածուին ցարդ. հայ գաղթականներու վրայ ալ. ինչ կը վերաբերի անոնց աշխատելու իրաւունքին, եւ նկատելով որ այդ սեղմումներէն ամէնէն աւելի տուժողներն են գաղթականութեան միջին և խոնարհ խաւերը, որոնց հպատակութեան խնդիրը իր անհրաժեշտ կարեւորութեամբ հետապնդելով հանդերձ, դիմել Աշխատանքի եւ Ազգ. Տնտեսութեան նախարարութեանց, որպէսզի օտարականներու նկատմամբ նախատեսուած սեղմումներէն զերծ կացուցուին գաղթական Հայերը, նկատելով որ զանոնք կարելի չէ դասել սովորական օտարներու չարքը:

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅԵՐԸ Կ'ԸՆԴՈՒՆՈՒԻՆ ԻԲՐԵՒ ՀՊԱՏԱԿ

Ռումանիոյ դատական նախարարութիւնը Հոկտեմբեր 10 թուակիր պաշտօնագրով մը հաղորդած է Ռումանահայ Միութեան թէ բարեացակամութեամբ պիտի քննէ Հայոց կողմէ եղած դիմումները՝ ռումէն քաղաքացի դառնալու համար:

Այս պաշտօնագրին վրայ, Միութիւնը իրեն դիմելու հրաւիրած է այն բոլոր գաղթական Հայերը որոնք կ'ուզեն ռումէն քաղաքացի դառնալ:

Ռումէն կառավարութեան այս նոր բարեացակամութիւնը խոր գոհունակութիւն առաջ բերած է հայկական շրջանակներուն մէջ:

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅԵՐՈՒ ՊԱՅՔԱՐԸ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

Պուլկարական «Փրազանիչէն»ի թերթը կը գրէ Պայքարը Հայերու միջեւ, բշնամութիւն երիտասարդներու եւ ծերերու միջեւ խորագիրներով.

«Պուլկարիոյ Հայ գաղութին մէջ ուժեղ պայքար կը մղուի: Հայերը երկու թշնամական բանակներու բաժնուած են — երիտասարդներու եւ ծերերու: Հասկնալի է որ առաջիններուն մէջ կան բազմաթիւ «մօրուսաւոր պատանիներ», իսկ երկրորդներուն մէջ ալ շատ մը անմօրուսներ»:

Հայ երկու բանակներու վարած պայքարը արդէնք կ'ըլլայ անոնց հանրային գործերուն: Վարժարանները տակաւին չեն բացուած շատ մը վայրերու մէջ: Երկու կողմերը իրար կը դրպարտեն իշխանութիւններու մօտ եւ անհատական գործերու մէջ:

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

— . —

Այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ «Արեւ» կը գրէ (7 Նոյ.).

— «Բարեգործականի ամէնէն հաւատարիմ անդամներէն ու պաշտպաններէն շատեր վերջին տարիներս պէտք կը զգային անոր Կանոնագրին մէջ դէպի ժողովրդականացում քանի մը փոփոխութիւններ մտցուած տեսնելու:

Այս ձգտումն ու շարժումը յառաջ չէին գար միմիայն դէպքերէ, այլ ունէին նաեւ հոգեբանական պատճառներ:

Հիմնադիր նախագահին՝ Պօղոս Նուպար փաշայի մահէն ետք, Միութիւնը կարճ միջոց մը մնաց առանց նախագահի, այդ միջոցին, արդէն, ամէն ոք կը փնտռէր այն հեղինակաւոր անձնաւորութիւնը որ պիտի կրնար՝ ո՛չ միայն իր դիրքովը, վստահելիութեամբը եւ վարչական ու դրամական հարցերու մէջ իր ճանչցուած կարողութեամբը, այլ եւ իր նուիրումովը Միութեան գործին, անորդլուխը անցնիլ եւ լրացնել երկրորդ Մեծն Նուպարի Թողած պակասը:

Կը յիշուի թէ ինչ մեծ գոհունակութեամբ ընդունուեցաւ Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի ընտրութիւնը նախագահութեան պաշտօնին՝ Բարեգործականի բոլոր անդամներուն եւ ոչ-անդամներուն, մասնաւորապէս անոր Շրջանակային Ցանձնաժողովներուն և մասնաճիւղերու վարչութիւններուն կողմէ: Պ. Կիւլպէնկեան իր վրայ ունէր հեղինակութեան, դիրքի, վստահելիութեան եւ ձեռնհասութեան վերոյիշեալ բոլոր պայմանները: Ըլլալով Կիւլպէնկեան մը, թէ՛ ժառանգաբար եւ թէ համերաշխաբար իր մօտաւոր ազգականներուն՝ Պատրիկ, Կիւլպապի եւ Ցարութիւն Կիւլպէնկեաններու, ան երբեք հեռու կանգնած չէր ազգէն, ծանօթ էր անոր հարցերուն եւ պէտքերուն, ու նաեւ ցոյց տուած էր, զանազան առիթներով, նիւթապէս անոր օգտակար ըլլալու իր յօժարակամութիւնը: Կը մնար միայն պարագայ մը. իր մեծ ելեւմտագէտի բազմազբաղ կեանքը իրեն թոյլ պիտի տա՞ր այնպէս մօտէն հետեւելու Միութեան գործին՝ ինչպէս ըրած էր նախկին նախագահը երկար տարիներ, Գահիրէ ու Փարիզ, անոր կեդրոնավայրին մէջ ներկայ ըլլար անձամբ թէ բացակայ:

Պ. Գ. Կիւլպէնկեան, դժուարաւ ըստանձնելէ ետք իրեն մատուցուած պաշտօնը, ձեռնարկեց զայն վարելու այնպիսի նուիրումով մը՝ որ պատճառ ցուց ամէնէն յաւատեսներն անգամ: Բայց իր գրասենեակին մէջ անոր գործերուն ուսումնասիրութեան նուիրած ժամանակէն՝ ան ամէն օր առնուազն մէկ ժամ կը յատկացնէր Միութեան կեդրոնավայրին մէջ վարիչ պատուիրակին հետ իր կատարած խորհրդակցութիւններուն, որոնցմէ զատ ալ՝ շաբաթը անգամ մը կը նախագահէր Կեդր. Վարչ. Ժողովի նիստերուն, աւելի երկար տեւողութեամբ: Առաջին օրէն իսկ, պահանջած էր ի ձեռին ունենալ Միութեան անձեռնմխելի դրամագլուխը կազմող եւ մօտ մէկ միլիոն ոսկիի հասնող (որուն կէսը կամ աւելին՝ Մելգոնեան մեծ նուիրատուութեան գումարը) արժեթուղթերուն ցուցակը, զայն ուսումնասիրելու եւ բաժնելու համար քանի մը խումբերու (հաստատուն, ի հարկին փոփոխելի, եւ անմիջապէս փոփոխելի տեսակներ),— բա՛ն մը զոր ինք միայն ի վիճակի էր ընելու, որ կենսական է Միութեան շահուն համար եւ զոր ըսկսած էր արդէն ընել՝ երբ անակնկալ կերպով հրաժարեցաւ, եթէ չենք սըխալիր կիսատ թողլով վերոյիշեալ աշխատութիւնն ալ՝ որ վերջին յատուկ Ցանձնախումբի մը յանձնուեցաւ եւ այժմ օրին (ա ծուռ) կը պահուի, կարծենք, մնայուն հանդամանք ստացած Ելեւմտական Ցանձնաժողովին կողմէ:

Հակառակ տրուած մէկէ աւելի մեկնութիւններուն, թերեւս ալ այդ մեկնութեանց չատութեան պատճառաւ, մինչեւ հիմա որոշապէս չգիտցուեցաւ Պ. Կիւլպէնկեանի հրաժարման բուն պատճառը: Ոչ ոք ուզեց հաւատալ թէ իրեն նման լուրջ անձնաւորութիւն մը կրնար, այդքան քիչ ժամանակի մէջ, քաշուիլ ձեռնարկուած պաշտօնէ մը, առանց անհարթելի պատճառ մը ունենալու: Ամէն պարագայի, այս հրաժարումը ծանր ազդեց եւ դեռ կ'ազդէ Բարեգործականի վերաբերմամբ անդամներու եւ ժողովուրդին հոգեկան տրամադրութեան վրայ, բստ որում նոր Նախագահը՝ Զարեհ պէյ Նուպար, երկրորդ որդին հանգուցեալ Պօղոս փաշա Նուպարի, ժառանգած ըլլալով հանդերձ իր հօր շատ մը բարեմասնութիւնները՝ ինչպէս անոր ազգասիրութիւնը, նուիրումի ոգին եւ լրջութիւնը, դժբախտաբար չունի անոր ձեռնհասութիւնը վարչական եւ ելեւմտական գործերու մէջ, եւ այս պատճառաւ չի կրնար անոր չափ գործունէութիւն ալ ունենալ, որուն ալ հետեւանքով աւելի հեղինակութիւն կը ստանան եւ անհատապէս գործունեայ կը դառնան Կեդր. Վարչութեան այս կամ այն երկրորդական անդամները:

Այս է մէկը այն հոգեբանական պատճառներէն՝ որ կը մղէր Միութեան կեանքով մօտէն շահագրգռուողները — Փարիզի մէջ ըլլային անոնք թէ հեռուն— փափաքելու եւ պահանջելու՝ որպէսզի անոր գործօն անդամները այսուհետեւ մասնակցութիւն ունենան Միութեան ընդհանուր գործունէութիւնը գծող որոշումներուն մէջ, այսինքն թէ՝ Ընդհ. Ժողովը կրէ աւելի ներկայացուցչական բնոյթ եւ վայելէ աւելի որոշիչ իրաւունքներ:

Երկրորդ հոգեբանական պատճառը այս ձգտումին՝ հետեւեալն է:

Անցած էր այն շրջանը՝ ուր Բարեգործականը, նախ (պատերազմէն առաջ) խստօրէն սահմանադծուած գործ մը կը կատարէր (Նպաստել Թուրքիոյ հայկական գաւառներու հայ ժողովուրդին կրթական եւ երկրագործական ձեռնարկներուն) եւ ապա (պատերազմի ընթացքին եւ զինադադարէն վերջ տարիներով) անմիջական օգնութեան գործ մը (գաղթականներու ապրուստ, տեղաւորում, փոխադրութիւն եւ կրկին տեղաւորում՝ նախնական կրթութեամբը անոնց զաւակներուն): Այժմ բազմացած ու ճիւղաւորուած էին պահանջները, որոնց գոհացման համար ամէն աչք կը դառնար Միութեան: Բայց անհուն չէին անոր եկամուտները եւ, տակէ զատ, կտակներու եւ մեծ նուիրատուութեանց հասոյթները յատկացուած էին որոշ նպատակներու՝ զորս անկարելի էր փոխել: Անհրաժեշտ էր, ուրեմն, դիմել ժողովուրդին՝ հարուստին, միջակին եւ շատ համեստին նաեւ, որպէսզի ոմանք մեծ գումարներով եւ ուրիշներ մեծ թիւով, նիւթական նոր միջոցներ ընձեռեն Միութեան: Ասոր փոխարէն՝ տարուէ տարի կը նուազէին անոր հասոյթները: Ցաւելումի առաջին պայմանն էր՝ Միութիւնը ռամկավարացնել, այսինքն անոր անդամներուն եւ նուիրատուներուն սա՛ համոզումը ներշնչել՝ թէ տուող պիտի չըլլան միայն, այլեւ որոշող: Երկրորդ պայմանն էր՝ ներկայ հասոյթներով արդէն, կատարել ժողովրդական ձեռնարկներ, որոնք տարբեր ըլլային բուրինի կարգ անցած սովորական եւ անրաւական ձեռնարկներէն:

Ասոնք էին, ահա՛, աւելի կամ նուազ գիտակցութեամբ զգացուած հոգեբանական պատճառները Կանոնագրի բարեփոխման՝ որ ըսել է Կեդր. Վարչութեան ամենատիրական իշխանութիւնը մեղմել ձգտող նոր կանոններու հաստատման՝ պահանջումներուն»:

ՍԱՐՈՅԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ

Տաղանդաւոր երիտասարդին մէկ ժողովածուն, տասնըհինգ պատմուածք, հրապարակ ելած է, «Մէկն ու միւսը», տիտղոսին տակ, 283 էջ: «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ» իր Նոյեմբեր 13ի գրական յաւելուածին մէջ Իրկինք կը բարձրացնէ Սարոյեանը, յառաջապահ ամերիկեան նորագոյն գրականութեան: Խստապահանջ, բազմազան, մեծազանգուած գերման գրական աշխարհն է, որ կը հիւրընկալէ զինք: Այսպէսով, տաղանդաւոր Հայորդին չքեղ ոստումով մը կը մտնէ համաշխարհային գրականութեան շրջափակէն ներս: Ու իր տաղանդը կը դառնայ հաստատուն ու վաւերական, փրկուելով ամերիկեան խարխուլ համբաւի մղձաւանջէն: Գերմաներէն հրատարակութիւնով Սարոյեան միանգամայն ժամանակակից համաշխարհային երիտասարդ գրական տաղանդներուն առաջին գիծին վրայ կը դրուի: Գերման թերթը, մանրատառ երկար սիւնակ մը գովեստ նուիրելով մեր աբնակցին, չըսեր սակայն թէ Հայ մըն է, թէ այս ցեղը ինչո՞վ արժանի էր ընդհ. պատերազմին բնաջնջել տրուելու համար:

Ք.

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Այդպիսի չարաչար աշխատանքով դրամ են խնայած ու սկսած ոտնատուրի, մեծ մասամբ իբրեւ նըպարավաճառ: Ներկայիս ալ Հայութեան հարիւրին 50ը աւելի նպարավաճառներ են. ասոնց մէջ կան մէկ քանիներ, որոնք աւելի առաջացած են եւ երկրորդ աստիճանի մեծաքանակ վաճառատուն դարձած: Նպարավաճառութենէն յետոյ հայութեան երկրորդ գլխաւոր զբաղմունքը կօշիկի գործն է. տասնեակէ մը աւելի կօշիկի հայ գործարանատէրեր կան. ուրիշներ լոկ կօշկավաճառ են, իսկ բաւական մեծ թիւ մըն ալ հնակարկատ կամ սանդալավաճառներ: Ասպա գդակի տոկոս մը կը կազմեն դերձակներ. ուրիշ արհեստաւորներ ալ ի հարկէ գործ կը գտնեն իրենց արհեստը. օրավարձով աշխատող բանուորներ ու արհեստաւորներ— կօշկակար, դերձակ, կառավար եւն.— ասոնց մեծ մասին կարելի է ըսել, որ մօտ տասը առ հարիւր կը կազմեն: Վերջերս Հայերը միտում ունին առեւտուրի մէկ ուրիշ ճիւղին՝ հիւսուածեղէնի վաճառականութեան ձեռք զարնելու. առաջ մէկ ձեռքի մատները կը բաւէին հիւսուածեղէնի հայ վաճառականները համրելու համար. վերջին տարիները քիչ մը դրամագլուխ չինողը այդ ճիւղին կ'անցնէր, եւ ներկայիս մէկ քանի տասնեակի կը հասնի հիւսուածեղէնի խանութպաններուն թիւը:

Նոյն ճիւղին վրայ իբր ներածող — մեծաքանակ՝ Պաղըրճեան տունը մասնաճիւղ մը ունի Մութէվիտէօի մէջ:

Ինչպէս կը տեսնուի, մէկ եւ կէս տասնեակ տարիներու չարաչար ու չարքաշ աշխատանքի շնորհիւ՝ Հայութիւնը իրեն համար ինքնարաւ ու բարեկեցիկ կեանք է ստեղծած. շատեր տունի ու հողի սեփականատէրեր են դարձած, զրականներու ընձեռած դիւրութիւններէն օգտուելով: Վերջին հնգամեակը գործերու համար աննըպաստ էր. երկրին դրամը մեծ անկումներ կրեց, եւ համաշխարհային տնտեսական տագնապը հոն ալ իր խոր անդրադարձումներն ունեցաւ. Նոյն իսկ մէկ քանի հայ վաճառականներ սնանկացան:

Քանի մը խօսք ալ գաղութի ազգային կեանքի մասին:

1923ին իսկ կը ստեղծուին կազմակերպութիւններ ու միութիւններ. մէկ քանի ատենաններ անցնելէ յետոյ մարմին կ'առնէ Մոնթէվիտէօի Հայ Գաղութային Միութիւնը, կը դառնայ պետութենէն ճանչցուած ու հաստատուած «բարոյական անձնաւորութիւն», կը գնէ սեփական շէնք մը, որ կը ծառայեցուի թէ՛ եկեղեցիի եւ թէ դպրոցի համար: Մինչեւ 1935 թուականը այդ Միութեան կ'անդամակցէին գաղութի բոլոր խաւերն ու տարրերը առհասարակ. սակայն վերոյիշեալ թուականէն հօկեան - հնչակեան տարրերը բաժնուեցան Միութենէն եւ կազմեցին նոր մարմին մը «Հայ կեդրոն» անունով, միաժամանակ հիմնելով առանձին եկեղեցի ու դպրոց: Այնպէս որ ներկայիս Մոնթէվիտէօի Հայ գաղութը բաժնուած է երկու մասի, առանձին եկեղեցիով ու առանձին դպրոցներով: Գաղութի մեծամասնութիւնը Հայ Գաղութային Միութեան հետ է, որ կը պահէ չորս դպրոցներ մօտ չորս հարիւր աշակերտներով. իսկ Հայ կեդրոնը ունի երկու դպրոց, ընդամէնը հազիւ ութսուն աշակերտներով: Դպրոցներու չատութեան գլխաւոր պատճառն այն է, որ հայութիւնը Մոնթէվիտէօի մէջ ցրուած է քաղաքին բոլոր կողմերը:

Ուրուկուայի մէջ ուսումը պարտադիր է եւ ձրի. համալսարաններն անգամ ձրի են: Նախակրթարանները կրկնակ հերթով են, այսինքն՝ եթէ նախակրթարանի մը համար 200 աշակերտ արձանագրուած է, ասոնցմէ 100ը առաւօտները դպրոց կ'երթան, իսկ մնացած 100ն ալ միեւնոյն դասաւանդութիւնը կը ստանան կէսօրէն յետոյ: Այս կրկնակ հերթի հանգամանքը շատ նպաստաւոր է հայ նախակրթարաններ պահելու համար. այն հայ մանուկները, որոնք կէսօրէն առաջ պետական դպրոց կը յաճախեն կուզան հայկական, իսկ կէսօրէն յետոյ պետական յաճախողները՝ կէսօրէն առաջ հայկական. ինքնին հասկնալի է որ հայկական դպրոցները թէ կէսօրէն առաջ եւ թէ յետոյ բաց են:

Ցիշատակեմ նաեւ, որ Ազչէհիրցի Հայերը, որոնք բաւական խոշոր համբանք մը ունին Մութէվիտէօի մէջ, մինչեւ անցեալ տարի առանձին դըպրոց կը պահէին, այս տարի այլեւս ի վիճակի չեղան վերաբանալու. դպրոցական շէնք ալ չինած ունին— անշուշտ պարտքով— Ազչէհիրի Հայրենակցական Միութեան անունով:

Մոնթէվիտէօի գաղութի ազգային կեանքը ի հարկէ դպրոցներով ու եկեղեցիներով չի սահմանափակուիր. հոն ալ կան կազմակերպութիւններ ու շատ մը միութիւններ, որոնք հանդէսներով, ներկայացումներով, երեկոյթներով ու ռատիոյով ազգային կեանք կը ստեղծեն: Հոս ցաւելով արձանագրել պէտք է, որ ձայնասփիւռի հըրաչք գործիքը հայ անունը կրող անհամներ ու երբեմն միութիւններ չարաչար կը գործածեն՝ թրքական եղանակներ (այն ալ թուրքիայէն վտարուած չարքիներ) ու թրքական բարբառը հնչեցնելով ռատիօ-կայաններէն(*). միայն «Կոմիտաս» երգչախումբն է, որ զուտ Հայ երաժշտութիւն կը սփռէ ռատիոյէն եւ հայերէն քաղցր լեզուով կը խօսի իր ունկնդիրներուն. այս երգչախումբին մէջ ի մի են եկած գաղութի լաւագոյն երգիչներն ու նուագողները. իրենց ուժերով խմբերգներ ալ կը պատրաստեն. ծըրագրած են եւ մօտ ատենէն Մոնթէվիտէօ պիտի հրաւիրեն հայ լաւ երաժշտագէտ խմբավար մը: «Կոմիտաս»ը ենթակայ է Հայ Գաղութային Միութեան. սերտօրէն կը գործակցի Հայ Կ. Խաչի Մասնաճիւղին եւ այլ ազգային գետնի վրայ գործող միութիւններու հետ, եւ այսպէս համագործակցաբար զարկ կը տրուի հայ մշակոյթի տարածման եւ խորացման:

Տրուած ըլլալով որ երկրին իշխանութեան կողմէ սահմանափակումներ ու սեղմումներ քիչ կան, Մոնթէվիտէօի հայ գաղութը ազգային կեանքի վերելքի հնարաւորութիւններ ունի, կրնայ անգամ հայկական միջնակարգ դպրոց ունենալ. ազգային ոգիով տոգորուած տարրը մեծ գուրգուրանք ունի դպրոցներու վրայ եւ մեծ զոհողութիւններ կ'ընէ ատոնց բացի դըպրոցներու պիտանի զոյելու համար:

(3)

Ն. Տ.

(*) Հարաւայի Ամերիկայի մէջ պետականներէն դուրս բազմաթիւ ռատիօ-կայաններ կան, որոնք մասնաւոր ձեռնարկութիւններ են եւ որոնցմէ կարելի է «ժամ»եր վարձել:

ւէին երեք շոգենաւեր, ծաղկեպսակներով բեռնաւոր: Իզմիթէն դագաղը դրուեցաւ մասնաւոր շոգեկառք մը, որ Էնկիւրի հասաւ կիրակի առաւօտ, կանգ առնելով ամէն կայարանի մէջ, ուր հրաժեշտի արտայայտութիւններ եղան: Շարաթ գիշեր, Հայտար-Փաշայէն շոգեկառք առին եւ կիրակի առաւօտ Էնկիւրի հասան նաեւ քաղաքային, զինուորական, ուսանողական եւ միջազգային պատուիրակութիւնները:

Երբ դագաղը Էնկիւրիի կայարանը հասաւ, տասներկու զօրավարներ իրենց ուսերուն վրայ առին եւ տարին դրին հրետասայլի վրայ: Դագաղը կը կշռէ 500 քիլօ: Յետոյ առաջնորդութեամբ նախագահ Ըսմէթ Ինէօնիւի, գլխաբաց, գործավարները, երեսփոխանները, զինուորականները թափօր կազմած յառաջացան մինչեւ Ազգ. Ժողովի շէնքը, որու առջեւ շինուած էր մահարձան մը: Ամբողջ օրը, երէկ, ժողովուրդը տողանցք կատարեց մահարձանին առջեւ:

Այս առաւօտ տեղի կ'ունենայ բուն յուղարկաւորութիւնը:

*** Կալաթայի մեծ փողոցին վրայ, խարխուլ տան մը տանիքը բարձրացած էր բազմութիւն մը, դիտելու համար յուղարկաւորներու թափօրը: Շէնքը չդիմացաւ ծանրութեան եւ փլաւ: Փլատակներուն մէջէն դուրս հանեցին մօտաւորապէս քսան վիրաւորներ:

«Փըթի-Փարիզիէն»ի թղթակիցը կը գրէ թէ յուղարկաւորներու թափօրին տպաւորութեան տակ Թրքուհի մը նուաղեցաւ ինկաւ, իսկ հայ երիտասարդ մը խենթեցաւ եւ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ:

«Փարի-Սուար»ի թղթակիցը խօսելով այն հրմշտուքին մասին, որու հետեւանքով, ինչպէս գրեցինք, սպաննուեցան 11 հոգի, կը գրէ. «Այրերը ի զուր կը փորձէին դիմադրել այն խօլական ճնշումին, որ զիրենք կը մղէ առաջ: Ու գետին կը տապալէին կիները, ծերերը, երեխաները, եւ մարդկային հեղեղ մը, չես գիտեր ի՛նչ փոթորիկէ մը մղուած, թաւալելով կ'անցնի անոնց վրայէն: Կիները կը խեղդուին, ծերերը, եւ երեխաները ոտնակոխ կ'ըլլան: Այս կատաղի հրմշտուքը տեւեց հազիւ քանի մը վայրկեան, բայց երբ ամբոխը կը ցրուէն, կը տեսնուի որ գետինը ծածկուած է արիւնլուայ եւ անկենդան մարմիններով»: 11 մեռեալ:

Եւրոպացիները զարմացնելու աստիճան աննախընթաց յուղարկաւորութիւն մը ընելու Թրքական ցանկութիւնը եղերական հանգամանք առաւ ի վերջոյ...:

Ալզաս-Լորէնի գրաւման տարեդարձը

Ալզաս-Լօրէնի գրաւման 20րդ տարեդարձը տօնուեցաւ, կիրակի, մեծ հանդիսութիւններով:

Մէցի մէջ, մարաջախտ Փէթէն, փառաւոր զօրանցքէ մը վերջ ճառ մը խօսելով պանծացուց ոչ միայն բանակը, այլեւ «Ֆրանսա'ան հոգեկան ուժերը, որոնք Ֆրանսայի պարգեւած են իր մեծութիւնը դարերու մէջ»:

Յետոյ կանգ առնելով ազգ. միութեան անհրաժեշտութեան վրայ, իբրեւ խորհրդանշան ներկայացուց Ֆրանսական եռագոյն դրօշը,— պէտք չէ թոյլ տալ, ըսաւ, որ իրարմէ բաժնուին այդ երեք գոյները, անոնց միութիւնն էր որ Ֆրանսայի տուաւ պատիւ եւ արժէք, անոնց միութենէն էր որ ժայթքեցաւ Ֆրանսական ուժը:

Մեծ հանդիսութիւններ եղան նաեւ Քոլմարի մէջ, ուր խօսեցաւ նախորդ վարչապետը Շօթան, որ նոյնպէս հրաւէր ուղղեց միութեան, կոչ ըրաւ ուժ տալ երկրին տնտեսական վերականգնումի ճիգերուն,— կառավարութեան դերն է, ըսաւ, վերարծարծել ժողովուրդին սքանչելի առաքինութիւնները, լծել ժողովուրդը վերականգնումի աշխատանքներուն՝ ցոյց տալով փրկութեան ճամբան:

«Ժանտախտ, սեւ ցաւ եւ... նացիզմ»

— oo —

Նիւ-Եորքի քաղաքապետը, Լա Կուարտիա, համամերիկեան քաղաքապետներու ժողովը բանալով Հավանայի մէջ, հրաւիրեց երկու Ամերիկաներու ժողովուրդը, որ միանան ընդդէմ Ֆաշիստ կամ կոմունիստ դիկտատուրաներուն: Պէտք է քարանթինայի մէջ դնել Ֆաշիզմի եւ կոմունիզմի վարակիչ մանրէները, որոնք աւելի վտանգաւոր են քան ժանտախտը եւ սեւ ցաւը (ճոլէրա): Եւրոպայի դիկտատորները ամէն ճիգ կը թափեն վարակելու համար Հարաւ. եւ Հիւս. Ամերիկաները, առեւտրական եւ դիւանագիտական ճամբաներով: Ինչո՞ւ, որովհետեւ չա՞տ կը սիրեն մեզ: Ո՛չ, այլ անոր համար, որ աչք տնկած են մեր նախանիւթերուն, անհրաժեշտ իրենց սպառազինութեան:

*** Նիւ-Եորքի մէջ, գերմանական դեսպանատան առջեւ, հազարաւոր ցուցարարներ պոռացին «անկցին նացիները»:

Այս ցոյցերուն հետ, որոնք տեղի կ'ունենան զանազան երկիրներու մէջ, կը շարունակուի մենամարտը Պերլինի եւ Լոնտոնի թերթերուն միջեւ: Փարիզի թերթերը ընդհանրապէս շատ չեն խառնուիր վէճին, այլ կը գոհանան արձագանգ տալով բողոքներուն եւ ցոյցերուն, ընդդէմ հակահրէական հալածանքներուն: Գերմանական թերթերը սակայն չեն խնայեր նաեւ Ֆրանսայի, այսպէս «Պէօրզըն Ցայթունկ» թերթը դիտել կուտար թէ, Ռուրի գրաւման ժամանակ, Ֆրանսացիները 100 միլիոն մարք տուգանքի դատապարտած են Կէլզընքիրխէն քաղաքին բնակչութիւնը, անոր համար միայն որ միջադէպի մը ընթացքին վիրաւորուած է ֆրանսացի սոտիկան մը: Եւ կ'աւելցնէ թէ Ֆրանսացիները իրաւունք ունին տուգանք դնելու ժողովուրդին վրայ եւ Գերմանացիները չունի՞ն:

*** Պաղեստինի հրէական ներգաղթի կոմիտէն կը յայտարարէ թէ վեց ամսուան ընթացքին Պաղեստին պիտի փոխադրուին 40 հազար Հրեաներ, — 10 հազարը 14 տարեկանէն վար, 5 հազարը՝ 14-17 տարեկան, 7500ը՝ 18-35 տարեկան, 7000ը՝ Պաղեստինի մէջ հաստատուած Հրեաներու ազգականներ:

*** «Փոփիւլէր» կը հրատարակէ ցանկը այն գերմանական քաղաքներուն, որոնց մէջ հրդեհուած ու քանդուած են սինակոկները, — հարիւրը կ'անցնի:

Այս առթիւ կ'աւելցնէ որ Գերմանիոյ մէջ մնացած Հրեաները անօթի պիտի մեռնին, եթէ օգնութիւն չփութացուի: Ոչ միջոց ունին ապրուստի, ոչ ալ պարէն կը տրուի իրենց՝ նոյնիսկ դրամով:

— oo —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ Մ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց 16 օտարականներ, որոնք կը պատկանին միջազգային խմբակի մը, կազմուած Լեհերէ, Պելժերէ, Գերմաններէ, եւ որոնք, երկար ատենէ ի վեր, կը զբաղէին կեղծ անցագրի առուտուրով: Ասոնք մասնաւոր տուներ ունէին Ֆրանսայի մէջ, ուր կը հիւրընկալէին արտասահմանէն կեղծ անցագիրներով բերուած օտարականները, յետոյ կ'ամուսնացնէին զանոնք, որպէսզի արտօնուին մնալ Ֆրանսայի մէջ: Ամուսնութենէն ժամանակ մը վերջ, նոր փեսաները կը դիմէին ամուսնալուծման:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ ոստիկանութիւնը մաքրագործումի մը ձեռնարկելով՝ ձերբակալեց 200 կիներ, որոնք կը յաճախէին կասկածելի վայրեր:

ԾՆՈՒՆԴԻ եւ կաղանդի առթիւ, դպրոցական արձակուրդը պիտի սկսի 23 դեկտեմբերին, ուրբաթ երեկոյ, մինչեւ 3 յունուար 1939, առաւօտուն:

ՓԱՐԻԶԻ խալական նոր դեսպանը, Կուարիյլիա, կիրակի առաւօտ Փարիզ հասաւ:

ՊԻՐԷՆԷԱՆ լեռներուն վրայ ձիւնը նստաւ 40 սանթիմեթր խորութեամբ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ կը հեռագրեն թէ ամերիկեան կառավարութիւնը որոշեց շինել երեք զրահաւորներ, իւրաքանչիւրը 35 հազար թոնօ տարողութեամբ: Ծախք նախատեսուած է 30 միլիոն տոլարին:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ համաձայնութեան սպայակոյտի խորհրդաժողովը պիտի գումարուի 28 Նոյեմբերին, Աթէնքի մէջ,— պիտի տեւէ 10 օր:

«ԱՆՈՒՇ» ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

Կը ներկայացուի մեծ պատրաստութեամբ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆի մահուան 15ամեակին առթիւ

«Միհրան-Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ,

27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԵՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ԻՆ Mutualitéի ՄԷՋ

24 RUE ST. VICTOR - Métro Mutualité

Մասնակցութեամբ ՍԵՆՖՈՆԻՔ մեծ նուագախումբի, ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

որ այս առթիւ մասնաւորապէս դաշնաւորեց եւ ամբողջացուց նուագի եւ երգչախումբի բաժինները, ըստ Ա. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆի եղանակներուն

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

ԱՆՈՒՇի դերը կը կատարէ օր. ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, ծանօթ արուեստագիտուհին որ երկար ատեն երգած է հնդկական եւ անգլիական ռատիօ-կայաններէն, եւ մասնակցած եւրոպական թատրոններու, մեծ յաջողութեամբ:

ՄՕՍԻ՝ (Պ. Գմբէթեան), ՍԱՐՕ՝ (Պ. Մէհիթէրեան), ՋԱՌՆԻՇԱՆ՝ (Տիկ. Կիւլպօղեան), ՋԱՔԱՐ՝ (Պ. Ս. Տէմիրճիպաշեան), գիշերային ոգիներ, գիւղացիներ, պարուհիներ եւն.:

Այս մեծ ձեռնարկին իրենց գործակցութիւնը կը բերեն Հայ Երիտասարդաց միութիւնը, Հայ-Ակումբը, Հայունեաց Միութիւնը, Հ. Մ. Ը. Մ., Հայ Արիներու, Զաւահաս Որբերու, Իսի լի Մուլինոյի Երիտասարդաց, Գարակէօզեան Սանուց միութիւնները:

Տոմսերու գիներ.— 8, 10, 15, 20 եւ 25 ֆրանք: Բոլորը թուագրուած եւ համարակալ թիկնաթոռներ:

Ապահովեցէք ձեր տոմսերը նախօրօք:

Դիմել՝ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 Rue Mr. le Prince, (Tél. Dant. 88—65), «ՅԱՌԱՋ», 17 Rue Damesme, ՍԱՓՈՆՃԵԱՆ Լրագրք «ԱՐԱՐԱՏ» 36 Rue Trévise, Գրատուն Gerard, 36 Rue Montholon, ԽԶԳԱԼՍԶԵԱՆ նպարավաճառատուն, 9 Rue Jouy-Rouve:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— oo —

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ

ՔՕԼԻԶԷԻ ՃՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.- 26 ՆՈՅ., ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ

Յառաջիկայ հաւաքոյթը 23 Նոյ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ: Կը խօսի՝ Տօքթ. Հ. ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ: Նիւթ՝ «Դանիէլ Վարուժան եւ Սիամանթօ»:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 24 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Տօքթ. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Ճինկիզխանի պետականութիւնը եւ անոր ազդեցութիւնը Ասիոյ եւ Եւրոպայի վրայ»:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Արղութեան» խումբի ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Պ. ՇԱՐԱՊԽԱՆԵԱՆի եւ զաւակներուն իրենց կենաց եւ մօր զառնաղէտ մահուան առթիւ:

✗

Արամ եւ Յակոբ Թօրիկեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Արփիար Խաչատուրեանի զաւակներուն եւ իրենց պարագաներուն Տիկին ԲԵՐՈՒԶ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆի զառնաղէտ մահուան առթիւ:

Սէն Մարթէն տը Կրօ

✗

Պ. Յարութիւն Թիւթիւնճեան իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տիկին Անահիտ Միքայէլեանի եւ Օր. Մարի Միքայէլեանի, իրենց սիրելի ԳՐԻԳՈՐԻ մահուան առթիւ:

Կրընոպլը, 17 Նոյ. 1938

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesne — PARIS (13)

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

31 Դեկտ., Շաբաթ երեկոյ: Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 23 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3893 | Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ | ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՆՑԻ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿՐԿՆՈՒԻ՞

— oo —

Անցնելէ առաջ այս հիմնական հարցին, փնտռենք պատասխանը ուրիշ հարցումի մը.

— Եթէ Թուրքիա չունենար այն դիրքը՝ զոր ունի, Աթաթիւրքի մահուան առթիւ այդքան աչքառու անձեր կը ղրկուէի՞ն։

Այս հարցումին պատասխանը, գոնէ մեզի համար, պարզ է ու որոշ,— ո՛չ։

Ուրեմն, Թուրքիոյ ընծայուած «պատիւին» ձեւը կը բխի անոր աշխարհագրական դիրքէն։

Այս ճշդումէն վերջ, առնենք Ռուսիան։

Արդ, ի՞նչ կը փնտռէ հոն Փոթէմքին։ Ու ի՞նչ է, իրապէս, արժանիքը այն յայտարարութեան, զոր Մոլոթով պէտք տեսած է ընելու։ Թուրքիա յարձակումի մը ենթարկուելու սպառնալիքին ներքե՞ւ է։ Զինական օգնութեան մը խնդրա՞նքն ըրած է։ Ո՞ւժ մը կայ, որ արդէն իսկ այսօր —վաղը կրնայ յարձակիլ, եւ հետեւաբար, «բարեկամ ու զինակից Ռուսաստանը» կրկին պատրա՛ստ է իր հզօր բանակով պաշտպանելու «յեղափոխական Թուրքիան»։

Բայց, չէ՞ որ նոյն Թուրքիոյ նոր արտաքին նախարարը կ՚ըսէ թէ Էնկիւրի պիտի շարունակէ իր բարեկամութիւններն ու դաշինքները բոլորին հետ։ Եւ թէ, մանաւա՛նդ, Թուրքիա կը մնայ հաւատարիմ իր սկզբունքին,— «խաղաղութիւն երկրէն ներս, ու խաղաղութիւն երկրէն դուրս»։ Ուրեմն ինչո՞ւ Մոսկուա այսքան փութկոտ ու անկնկալ կերպով բոլորանուէ՛ր օգնութեան մը պատրաստակամութիւնը ցոյց կուտայ։ Ասկէ առաջ նոյն Մոսկուան չէ՞ր որ աղի ու լեղի խօսքեր ուղղեց Թուրքիոյ։ Մեղադրեց զայն։ Սպառնաց։ Կովկասի մէջ ու Թրքական սահմաններուն վրայ մաքրագործումներ ու տեղափոխումներ ըրաւ։ Երէ՞կ անկեղծ էր, թէ այսօր։ Եւ վերջապէս, եթէ Թուրքիա օգնութեան պէտք ունի, ինչո՞ւ իրար չեն անցնիր իր միւս զինակիցները եւս,— Յունաստան, Ռումանիա, Եուկոսլավիա, Ռումանիա։ Պալք. Ուխտը իրողութի՞ւն է, թէ բացատրութիւն։ Հարցումներ, որոնք իրար կը ժխտեն եւ որոնք իրենց մէջ կը բովանդակեն իրենց պատասխանները։

Թողունք, ուրեմն, զանոնք, եւ անդրադառնանք առաջինին,— ի՞նչ է, իրապէս, Մոսկուայի բերելիք «օգնութեան» շարժառիթը։

Ճիշդ այն՝ ինչ որ էր 1918ին։ Այդ թուականին, Խորհ. Ռուսիա «օտար միջամտութիւններու» սպառնալիքին տակ էր։ Բարեկամ ունէր միայն Գերմանիան, որ փետտուած հաւ մըն էր ու առանց՝ զինուորական տեսակէտէ։ Իր այդ մինակութեանն ու վտանգուած վիճակին մէջ, Ռուսիա փարեցաւ Թուրքիոյ։ Էնվէր, Բագուի մէջ, պատահականութիւն մը չէր։ Ոչ ալ՝ համխորհրդական համագումարը, որուն առաջնորդը պիտի ըլլար ինքը՝ Մոսկուան, իսկ այս վերջինին գործակատարը՝ Թուրքիան։ «Դրամատիրական» երկիրներէն հարուածուած մըն էր ան եւս։ Գրաւուած՝ անոնց կողմէ։ Ու կը փորձէր ազատագրուիլ։ Յիշեցնենք որ՝ Էնվէր Բագուի մէջ նիզակ ճօճել սկսաւ «իմպէրիալիստ պետութեանց» դէմ բարբառելով։ Այդ օրերուն, Մոսկուա կը վարանէր՝ ոչ թէ Թուրքիոյ ձեռք տալուն, այլ Թուրքիոյ շարժման ղեկավարութեան մասին,— Էնվէրի՞ն յենուլ, թէ այն խմբակին, որ Արեւել. Նահանգներուն մէջ ժողով նստած էր։ Ու երբ Քէմալ շօշափելի ձեւ տուաւ այդ խմբումին, Մոսկուա անվերապահ կերպով օգնեց, դառնալով, հետզհետէ, նաեւ քաղաքական «ուղեկից»ը եւ աջակիցը Էնկիւրիի, մինչեւ Ազգ. Դաշնակցութիւն տանելով զայն։

Հիմա, քսան տարի վերջ, գրեթէ նոյնն է Խ. Ռուսիոյ կացութիւնը։ «Դրամատիրական» պետութեանց «միջամտութիւն» չկայ։ Բայց, կայ գերմանական աճող ու մօտեցող, նոյնիսկ օր օրի հասունցող վտանգը։ Իսկ այդ վտանգին դէմ Ռուսիա այնքան մինակ է այժմ, որքան մինակ էր 1918ին։ Միւնիխի ժողովը գումարուեցաւ առանց իրեն։ Ֆրանսայի հետ իր զինակցութիւնը մեծ հարցական մըն է։ Իսկ Հռոմ - Պերլին առանցքը յաջողեցաւ Ռուսիան մեկուսացնել քաղաքական կեանքէն։

Եւ որովհետեւ Թուրքիա ունի դիրք մը, որ սերտ կերպով կապուած է Հռոմ – Պերլին առանցքին տիրակալական ձգտումներուն հետ, ու, միւս կողմէ, Գերմանիա — գլխաւոր վտանգը Ռուսիոյ,— իր մէկ ոտքը յաջողած է դնել Թուրքիա, Խ. Ռուսիա բնականաբա՛ր պիտի փոխէր ե՛ւ իր լեզուն եւ ի՛ր տրամադրութիւնը՝ Թուրքիոյ նկատմամբ։ «Ես պատրաստ եմ քեզ պաշտպանելու» ջերմեռա՛նդ արտայայտութեամբ, ան կը ձգտի իր կողմը ապահովել Թուրքիան՝ դէպի իրեն յառաջանալիք ուժերուն առջեւ նամբայ մը փակելու համար։ Մանաւանդ որ՝ Թուրքիա, բաղդատմամբ 1918ին, իր այդ անփոփոխ դիրքին վրայ ունի իր 1918ի վիճակէն անհամեմատօրէն զօրաւոր զինուորական դիրք մը, ու տէրն է դարձած նեղուցներուն։

Ի՞նչ կրնայ ըլլալ Թո՛ւրքիոյ վերաբերումը՝ Ռուսիոյ նկատմամբ՝ քաղաքական ներկայ դասաւորումներու ընթացքին։ Ջանալ՝ որ «կապը չխզուի»։ Այդպէս ըրաւ վերջին շրջանին ալ, երբ խորհրդային մամուլը կծու խօսքեր արտասանեց։ Մանաւանդ որ, Թուրքիա ստիպուած է նկատի ունենալ ուրիշ հաւանականութիւն մը,— վաղը կրնայ ինք եւս ճիշդ 1928ի կացութեան ենթարկուիլ։ Այսինքն՝ կրել յարձակում մը, եւ կարօտ մնալ ռուսական օժանդակութեան։ Կասկած չկայ, որ Խ. Ռուսիա, նման պարագայի մը, անպայման պիտի օգնէ Թուրքիոյ՝ երկու պատճառաւ։ Առաջին,— իբրեւ հիմնական ու դարաւո՛ր նպատակը Ռուսիոյ՝ Միջերկրականի ճամբան իրեն պահելու համար։ Եւ, երկրորդ,— Ֆաշական ուժերու յառաջխաղացման արգելք ըլլալու համար։ Կարելի է խորհիլ նոյնիսկ որ Իսմէթ հիմա իսկ պիտի գիտնայ օգտուիլ Ռուսիոյ այս տրամադրութենէն ու թերեւս այժմէն իսկ «պիտի քաշէ» նաեւ Մոսկուայէն, ինչպէս «քաշեց» թէ Լոնտոնէն եւ թէ Պերլինէն։

Այս բոլորին հետ, պէտք չէ անտեսել սակայն ուրիշ իրողու-

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

թիւն մը։ Ֆաշական ճակատը երկու ուղղութիւն ունի։ ա) Գերմանականը՝ որ դէպի Ռուսիա կը ձգտի, ու բ) Իտալականը՝ որ դէպի Թուրքիա կը ձգտի։

Եթովպիոյ ճանաչումը եղաւ։ Զիանօ Լոնտոն կ՚երթայ փոխառութիւն մը ապահովելու։ Մուսոլինի դեռ որ եւ է վարձատրութիւն չստացաւ Հիթլէրէն։ Միջերկրականի մասին համաձայնութիւն մը գրեթէ գոյացած է։ Արդ, նախ Իտալիա՞ պիտի բաւարարուի՝ ի վնաս Թուրքիոյ, թէ՝ նախ Գերմանիա՝ ի վնաս Ռուսիոյ։ Ահա կարեւոր պարագայ մը, որ դեռ անծանօթ կը մնայ։ Առաջին պարագային՝ պիտի ըլլայ այն ինչ որ ըսինք վերը։ Երկրորդին համար Հռոմ - Պերլին առանցքը պիտի ուզէ Թուրքիան իր հետ ունենալ։ «Թէ քեզի հետ, թէ անոր հետ»ին չի հանդուրժեր ան։ Ինչ որ դեռ մինչեւ այսօր կը փորձէ Թուրքիա՝ աշխատելով որ Զիանօն Էնկիւրի երթայ, բայց Իտալիա կը շարունակէ խուլ ձեւանալ։

Դիրք ճշդելու այս դժուարութեան առջեւ է որ Իսմէթ իր դըլուխը պիտի զարնէ պատին։ Խոստովանինք, որ Թուրքիոյ նոր նախագահը՝ Քէմալի գգացողական ու վիպական տարրերը չունի, եւ իրապաշտ ու ճկուն մարդ է։

Մուրճին ու սալին միջեւ,— Թուրքիոյ աշխարհ. դիրքով, — ո՛չ այդ իրապաշտութիւնը արժէք ունի, սակայն, ո՛չ ալ ճկունութիւնը։

Եւ եթէ նոյնիսկ նախ Ռուսիոյ վրայ ըլլայ յարձակումը՝ Թուրքիա միայն հետացուցած պիտի ըլլայ իր կարգը, եւ կորսնցուցած՝ չէզոք ու խաղաղ մնալու իր խաբխաբը։ Զմոռնանք նոյրաթը՝ որ Փոթէմքինի հետ Էնկիւրի է···

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՄՊԸՐԼԷՅՆ ԵՒ ՀԸԼԻՖԱՔՍ ԱՅՍՕՐ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ

— oo —

Ֆրանսական կառավարութիւնը ամէն պատրաստութիւն տեսաւ՝ հիւրընկալելու համար Չէյմպըրլէնը եւ լորտ Հըլիֆաքսը իրենց տիկիններով, որոնք այսօր, կէսօրէ վերջ, ժամը 5ին, Փարիզ կը հասնին։ Իրենց կ՚ընկերանայ խորհրդականներու եւ քարտուղարներու խումբ մը։ Բրիտանական խորհրդարանին մէջ հարցումներ եղան, երկուշաբթի, խնդրելով կառավարութենէն, որ քիչ մը տեղեկութիւն տայ այս այցելութեան նպատակներուն մասին։

Աշխատաւորական էթլի հարցուց թէ ի՛նչ նիւթերու մասին պիտի խօսին Չէյմպըլէն եւ Տալատիէ։

Վարչապետը պատասխանեց թէ առիկա հանրային շահագրգռութիւն ներկայացնող խնդիր մը չէ։ Շրնուէլ, նոյնպէս աշխատաւորական, ըսաւ թէ վարչապետը կամ շատ գաղտնապահ է, կամ ըսելիք չունի։ Յետոյ էթլի նորէն հարցուց,— մանրամասնութիւն չեմ ուզեր, գէթ խօսակցութեանց ընդհանուր նկարագիրը ի՞նչ է այն ըսէք։

— Կ՚երթամ փոխ-այցելութիւն մը տալու, այսքան։

Աշխատաւորականները նորէն հարցուցին թէ դաշնինքը տեղեկութիւն ունի՞ Փարիզի մէջ կատարուելիք խօսակցութեանց մասին։

Չէյմպըրլէն չպատասխանեց։

Այսուհանդերձ կը կարծուի թէ խօսակցութիւնը գլխաւորաբար պիտի դառնայ երկու երկիրներու զինուորական պաշտպանութեան շուրջ, յետոյ պիտի քննուին նաեւ ընդհանուր քաղաքականութեան վերաբերեալ հարցեր, հաւանաբար Սպանիոյ խնդիրն ալ։ «Մանչէսթըր Կարտիըն» կը գրէ թէ գաղթային հարցերը խօսակցութեան նիւթ պիտի չկազմեն։

Գերմանացիները նոր հո՞ղ առին Չեխերէն

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ 20 նոյեմբերին, արտաքին նախարարութեան շէնքին մէջ, ստորագրուեցաւ համաձայնութիւն մը գերմանեւչեխական վերջնական սահմաններուն մասին։

Այս առթիւ «Փոփիւլէր» կ՚իմանայ թէ Չեխերը նոր հողեր առած են Գերմանիոյ, մօտ 128 գիւղ։ Փոխարէն Գերմանացիները Չեխերուն տուած են 30 գիւղ։ Անգլիական թերթերու կարծիքով, Չեխերը տուած են Գերմանիոյ 60,000 բնակիչ։ «Էօվր» կ՚աւելցնէ թէ Պռնօ քաղաքը կը մնայ Չեխերուն ձեռքը։ Երկու երկիրներու բանակները վաղը կը մտնեն իրենց առուած հողերուն մէջ։

Հրէական հարցը անգլ. խորհրդարանին մէջ

Երկուշաբթի բրիտանական խորհրդարանը դարձեալ զբաղեցաւ հրէական հարցով։ Չէյմպըրլէն յայտարարեց թէ կառավարութիւնը կը խորհի հալածուած Հրեաները տեղաւորել Ափրիկէի բրիտանական գաղթավայրերուն եւ մասնաւորաբար Թանկանիքայի մէջ, ուր մշակելի հողեր շատ կան։ Թանկանիքայի կառավարիչը տեղեկագիրով մը կը հաղորդէ թէ կարելի է հրեայ հողագործներ հաստատել Թանկանիքայի մէջ 20,000 հեկտար տարածութեամբ մշակելի հողի մը վրայ։ Չէյմպըրլէն կը խորհի, միւս կողմէ, թէ կարելի չէ նոր գաղթականներ տանիլ Պաղեստին, որ մեծ չափով տուած է արդէն իր նպաստը հրէական հարցին։

Յետոյ խօսք առաւ Սըր Սէմուըլ Հօր, որ յայտարարեց թէ ջերմ պաշտպան մըն է Միւնիխի դաշինքին եւ անգլեւգերմանական բարեկամութեան, ահա թէ ինչո՛ւ կը փափաքի որ շուտով լուծում մը գտնուի երկու երկիրներու հանրային կարծիքը յուզող հարցին։ Դէմ արտայայտուեցաւ ուրիշ երկիրներու ներքին խնդիրներուն միջամտելու քաղաքականութեան, բայց աւելցուց որ հրեայ գաղ-

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՍ, ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ···

Ես նախկին ոստիկանապետ մըն եմ, — կատակ չէ,— ոստիկանապետ մը որու տուած տեղեկագիրները, աշխարհի ոճիրներուն եւ արկածներուն մասին, մեծ ուշադրութիւն գրաւած են առաջին օրէն։ Եւ որովհետեւ բոլորովին նոր են, յառաջապահ սերունդի վայել, իմ տեսակէտներս մահուան, տառապանքի, արկածներու, աւազակութեան եւ ոճիրներու մասին, զայրակղութի՛ւն պատճառեց, օր մը, իմ մէկ ցաւակցական արտայայտութիւնս հանդէպ էշու մը, որու արկածամահ վախճանին առթիւ՝ գրեցի. «Հանգի՛ստ ոսկորներուն»։ Ըստ այդ ցաւակցութեանս մէջ նշմարեցին փափաք մը հեգնելու անոնք, որոնք, միջնադարեան ըմբռնումով մը, կը հաւատան թէ մարդոց ոսկորները կ՚ապրին, բայց մահուընէ վերջ զգացական կարողութենէ կը զրկուին եւ ոգեկան կարողութիւն մը միայն կը պահեն։ Սակայն կենդանիներու ոսկերոտիքը եւս նոյն բաղդը չունի՞ն միթէ։ Ինչ որ է, գայթակղեցան, սակայն ոճիրները եւ արկածները տեղեկագրելու այդ ոճը այնքան հաճելի թուեցաւ շատերուն, որ Իրանէն եւ Ամերիկայէն նուէրներ ղրկեցին··· Յառաջի ոճիր-արկածներու խմբագրին, — հասկցաք անշուշտ որ ոստիկանապետութիւնս վարած եմ Յառաջի մէջ միայն, իբրեւ խմբագիր ոճիր - արկածներու։

Առաւել կամ նուազ չափով յաջողութիւն գտած եմ, դարձեալ, իբրեւ ներքին նախարար, ինչպէս այժմ իբրեւ արտաքին նախարար, նոյնիսկ եղած է առեն մը, որ··· դիկտատուրա հռչակելով՝ գործած եմ իբրեւ վարչապետ, հրամայելով նոյնպէս թղթատարական սպասարկութեան, — հասկնալի է որ բոլոր այս քաջագործութիւնները տեղի ունեցած են··· Յառաջի մէջ միայն, երբ խմբագրապետ ու վարչապետ հեռացած են քաղաքէն։

Եւ, սակայն, ոչինչ այնքան ծանր կը գտնեմ, որքան երբ հարկ կ՚ըլլայ ըստանձնել ելմտական նախարարութիւնը։ Պատճառը այն չէ թէ ո՛վ կը փչէ գանձարկղին մէջ եւ պաշտօնէութիւնը կը սպառնայ կուլ տալ զիս, ոչ ալ այն թէ գանձարկղը լեցունելով՝ կը դժուարանայ զայն պաշտպանելը գողերու դէմ։ Ո՛չ,— այլ անոր համար միայն որ բան մը չեմ հասկնար ելմտական բացատրութիւններէ։ Եւ, տարօրինա՛կ բան, ամէն անգամ որ բացակայի խմբագրապետը, ելմտական փոփոխութիւններ տեղի կ՚ունենան Ֆրանսայի մէջ,— եւ այդ փոփոխութիւններուն խելք հասցնելը կը մնայ մէկ մը ինծի, մէկ մըն ալ օրուան ելմտական նախարարին։ Երկու շաբաթէ ի վեր Փօլ Ռէյնոյին հետ, գլուխ գլխի տուած, ահա կ՚աշխատինք լուծել ելմտական դժուարութիւնները։ Ցիմա՛րը, կաֆ մըն ալ ըրաւ, ելաւ ձայնասփիւռով յայտարարեց ժողովուրդին թէ կարծուածին չափ ալ դժուար չէ ելմտական հարցերը հասկնալը։ Հայ - ցուցէ՛ք ըսէր Գեւոնեանին,— երկու շաբաթէ ի վեր այնքան ծեծած եմ··· իր պատը, որ վախնամ փլի։ Ամէն ժամ կը կանչեմ, որ գայ նախ ինծի հասկցնէ ելմտական այս կամ այն բացատրութիւնը, որպէսզի յետոյ ես բացատրեմ ձեզի։ Արդարութեան համար, խոստովանի՛նք որ եթէ շատ անգամ կ՚ելլէ մէջէն, երբեմն ալ ոչ ինք կը հասկնայ, ոչ ալ Տէր - Յակոբեանը, հակառակ թէ մօտէն եւ թէ հեռուէն տեսնելու յատուկ իր ակնոցներուն, թէ ի՛նչ կը նշանակէ, օրինակ, arron - dissement au décime supérieurը։ Ալ չեմ ըսեր թէ, օրինակ, հասկցանք rôleին կամ plafondին իմաստը, բայց հայերէն ի՞նչ բառ ունինք համազօր։ Ա՛խ, Տաբա՛գ, Տաբա՛գ, օր մըն ալ ելլէիր դաս մը տայիր···ի պէտս համբակ հայկազանց։

Տուրք վճարողնե՛ր Փարիզի եւ գաւառի, ո՛րքան երջանիկ էք որ Յառաջի ելմտական նախարար չէք,— դուք ձեր անհատական աշխատաւորական տուրքը միայն հասկնալ կ՚ուզէք, իսկ ես պէտք է հասկնամ ու բացատրեմ ունեւորին ու չունեւորին, հասարակին ու բացառիկին տուրքերը։

Գործը տակաւին չի վերջանար հոս։

ԱՐԱԶ

ԿԱԶԱԴԻՄԱԿ ՊԻՏԻ ԲԱՇԽՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ

Փարիզեան թերթ մը կը գրէ թէ քաղաքապետութիւնը, յառաջիկայ ամիս, կազադիմակ պիտի բաշխէ Սէն Նահանգի բնակչութեան, եւ առաջին առթիւ՝ Փարիզցիներուն։ Բաշխումը տեղի պիտի ունենայ վիճակով։ Եւ տրուած դիմակները տարին անգամ մը փորձի պիտի ենթարկուին հրշէջ գունդին մասնագէտներուն կողմէ, որոնք տունէ տուն պիտի շրջին, քննելու, ի հարկին նորոգելու համար կազադիմակները։

Սակայն այս կազադիմակները յատուկ են միայն չափահասներուն, հապա երեխանե՞րը, որոնց թիւը 250,000ի կը հասնի Սէն Նահանգին մէջ։ Անցեալ Դեկտեմբերէն ի վեր հարցը քննութեան մէջ է եւ երեխաները կազաթոյներու դէմ պաշտպանելու միջոցներու մասին մրցում էրացուած։ Տակաւին յայտնի չէ մրցումին արդիւնքը։

Գալով աւազին, որ բաշխուեցաւ անցեալ Սեպտեմբերին, պէտք էպահուի չոր արկղերով վերին յարկերուն մէջ,— ինչպէս ջուրը, թաց աւազն ալ նոյնպէս՝ փոխանակ մարելու՝ պատճառ կը դառնայ հրդեհին ծաւալման։ Հրձիգ ռումբերը 1 – 5 քիլօ ծանրութիւն ունին, այնպէս որ միայն տանիքները կրնան ծակել եւ կրակ ձգել, — ատոնց դէմ պաշտպանուելու կը ծառայէ չոր աւազը։

Հիթլէր կը խորհի կանչել նաեւ Լոնտոնի դեսպանը

Լոնտոնի մէջ զրոյց կը շրջի թէ Հիթլէր մտադիր է Պերլին կանչել Լոնտոնի գերմանական դեսպանը, «տեղեկագիր մը տալու համար Անգլիոյ հանրային կարծիքին մասին, հրէական հարցին շուրջ բացուած վիճաբանութեանց հետեւանքով»։ Այս լուրը կը յիշեցնէ Ուաշինկթընի գերմանական եւ Պերլինի ամերիկեան դեսպաններուն կանչուիլը, իբրեւ ցոյց մը ընդդէմ հրէական հարցին մասին երկու պետութեանց բռնած դիրքին։ Կ՚ըսուի թէ Լոնտոնի գերմանական դեսպանին կանչուիլն ալ ցոյց մըն է, որով կը կասին երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութիւնները։

— oo —

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Սիպերիոյ զինուորական դատարանը մահուան դատապարտեց երեք «հակայեղափոխականներ», որոնք սպաննած էին շրջանի մեքենաշարժ արօրի կայանին երեք անդամները։ Ուքրանիոյ ձայնասփիւռի կայանի տնօրէնը, Հարցէնքօ, բանտարկուեցաւ իբրեւ ազգայնական։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ պատերազմական նախարարը գերմանական գործարանէ մը ապսպրեց 250 բեռնատար ինքնաշարժ։

«ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ»

Կովկա՜ս...

Թիֆլիս քաղաքը...

Թիֆլիս քաղաքը իր առանձնայատուկ վարք ու բարքով եւ կենցաղով: Ուրախ, անհոգ եւ չքնաղ էր կեանքը Թիֆլիսում՝ պատերազմից առաջ եւ մինչեւ բոլշեւիկեան տիրապետութիւնը :

Թիֆլիսի խոնարհ ու համեստ դասակարգի կենտրոնավայրն էր Հաւլաբարը: Կինտոներն ու լոթիները, կենսուրախ եւ զուարճասէր արհեստաւորներն ու մանր առեւտրականները կիրակի օրեր եւ ամառնային իրիկուններ Օրթաճալա էին գնում եւ մինչեւ լուսաբաց «կեր, արա եւ ուրախ լեր» էին խաղում :

Ուրախ, հաճոյասէր էին Թիֆլիսի բնակիչները, աւանդապահ, կրօնասէր, աշխատունակ:

Այս առաքինութիւններով էին օժտուած մանաւորապէս բնիկ Թիֆլիսեցի Հայերը, որոնց ինքնայատուկ բարբառը շատ սազում էր իրենց կենցաղին եւ մինչեւ անգամ տարազին:

Ով որ երկար ժամանակ ապրել է Թիֆլիսում նա անմոռաց յուշեր եւ տպաւորութիւններ է առացել այդ ուրախ քաղաքից :

Ես այնտեղ ապրել եմ ճիշդ մէկ տարի եւ այդ մէկ տարուան ընթացքում բաւական ծանօթացայ տեղական հայութեան կենցաղին, սովորութիւններին եւ առօրեայ կեանքի բազմազան երեւոյթներին :

Թիֆլիսի հայութեան համար մի նուիրական վայր էր Խօջիվանքի ընդարձակ, լայնատարած գերեզմանատունը, որ մի քանի հարիւր տարիների հնութիւն ունէր: Մանաւանդ մեռելոցներին (Ծնունդ, Զատիկ, Վարդավառ, Աստուածածին եւ Ս. Խաչ) տօնական հազարներով ժողովուրդ էր հաւաքւում Խօջիվանքը՝ ննջեցելոց գերեզմանները օրհնել տալու համար:

Հարուստներ եւ կրթուածներն ու մտաւորականները հրաւիրում էին քահանային եւ օրհնել էին տալիս իրենց ննջեցելոց գերեզմանները :

Սակայն այսպէս չէին անում Հայ Թիֆլիսի միջին եւ խոնարհ դասերը, կինտոներն ու արհեստաւորները, մանր առեւտրականներն ու համքարները: Սրանք մեռելոցներին Խօջիվանք էին գնում մեծ պատրաստութեամբ, ուտելու, խմելու ամէն տեսակ յարմարութիւններով, դհօլ-զուռնայով, բալաբանով, թա՛ռ-դաւալով, քեամանչայով:

Այս համեստ ու խոնարհ մարդիկ նախ քահանային էին հրաւիրում գերեզմանները օրհնելու: Յետոյ խորին լռութեան մէջ եւ յարգանքի զգացումներով խմում էին «ողորմութիւն»ը եւ միաբերան ողորմի էին տալիս ննջեցելոց հոգիներին: Ապա սկսում էին պատմել յիշողութիւններ հանգուցեալների կեանքից եւ յետոյ նուագածութիւն եւ մինչեւ իսկ երգ ու պար : Վերջանալուց յետոյ էլ գինիի շիշերը փշրում էին գերեզմանաքարերի վրայ եւ հեռանում:

Մեռելների աշխարհում անգամ Թիֆլիսեցիք ուրախ էին եւ քէֆ էին անում :

Իսկ այժմ ...

Բոլշեւիկները հետզհետէ ուժեղացրին հակակրօնական հալածանքները, փակեցին եկեղեցիները, կարգալուծ արին քահանաներին եւ ծաղրի ու հեգնանքի ենթարկեցին եկեղեցական արարողութիւնները: Քահանաներին արգելեցին, որ գերեզմանատուն չերթան եւ գերեզման չօրհնեն: Խստութիւններ ի գործ դրին մինչեւ իսկ ժողովրդի վրայ, որ հեռու մնան եկեղեցիներից ու գերեզմանատներից: Սկզբնական շրջանին այդ հալածանքներն ու խըստութիւնները արժէք չունեցան :

Սակայն Թիֆլիսեցիք նորից շարունակեցին իրենց յաճախակի այցելութիւնները Խօջիվանքի ննջեցեալներին: Այս անգամ գերեզմաններ օրհնող քահանայ չկայ: Սակայն հնարագէտ է հայ ժողովուրդը: Խօջիվանքը գնալիս՝ քահանայի փոխարէն հետները տանում են նուագածու խմբեր, թառ, քեամանչա: Ննջեցեալների տէրերը կամ ընկերները շրջապատում են գերեզմանը, որի քարի վրայ շարում են գինին, ձուկ, հաց, պանիր, կանաչեղէն: Նըւագածուները արդէն իսկ գիտեն նըւագել մեռելոց տխուր շարականներ եւ ազգային ու ժողովրդական յուզիչ երգեր: Սրինգով, քեամանչայով, թառով նուագում են «Ի վերին Երուսաղէմ» շարականը, մեռելի տէրերը լաց են լինում, յուզւում: Ապա նուագում են Սայեաթ Նովայի, Աշուղ Ջիւանիի, Միսկին Բուրջիի եւ ուրիշ ժողովրդական աշուղների տխուր երգերը :

Այսպէս աշխարհիկ արարողութեամբ էին կատարում գերեզմանօրհնէքը՝ Խօջիվանքի գերեզմանատանը : Սակայն եկան վատթարագոյն տարիները — 1936-1938:

Վրաց հայահալած քաղաքականութեան հետեւանքներից մէկն էլ այն եղաւ, որ հիմնովին քանդեցին ու սրբեցին Խօջիվանքի պատմական գերեզմանատունը, ուր հայ ժողովուրդն ունէր իր ընտրեալ զաւակների եւ գործիչների պանթէոնը—Ծերենց, Րաֆֆի, Գր. Արծրունի, Պ. Պռօշեան, Ղ. Աղայեան, Ալ. Քալանթար, Նիկոլ Դուման, Քեռի, Յովհ. Թումանեան, Ալ. Ծատուրեան, Սեդրաք Թառայեան, Սեդրաք Մանդինեան, Համբարձում Առաքելեան եւն. եւայլն:

Եկողները պատմում են, որ սրանց գերեզմաններն ու յուշարձանները քանդել, մէջտեղից վերացրել են: Ոմանք ասում էին, որ իբր թէ Րաֆֆիի յուշարձանը պահել են կանգուն, բայց յետոյ ասացին թէ այն էլ քանդել ու վերցրել են: Խօջիվանքի գերեզմանատան տեղը Վրաստանի բոլշեւիկեան կառավարութիւնը պետական շէնքեր եւ գործարաններ է շինելու: Վրաց հայահալած քաղաքականութիւնը 1921 թուից սկսած մինչեւ այժմ շատ ծանր հարուածներ հասցրեց Թիֆլիսի հայապատկան հիմնարկութիւններին եւ ազգային սեփականութիւններին: Քանդել են նաեւ Թիֆլիսի հայոց մայր եկեղեցին (վանքի եկեղեցին) որի բակում թաղուած էին հայ ազգային բազմաթիւ նշանաւոր դէմքեր: Դարաւոր մեռելներն անգամ հանգիստ չմնացին բոլշեւիկեան հալածանքներից :

— Կը գայ մի օր երբ մենք էլ ցրիւ կը տանք բոլշեւիկների ոսկորները, ասել են Թիֆլիսի կինտոները :

ՍԵՖԵԴԻՆ

«ՀԱՅԸ ԳՈՂ ՉԸԼԼԱՐ»

Անհաւասարութիւնը անխուսափելի հետեւանքն է մարդոց իրարմէ ունեցած բնական տարբերութեանը. ուստի գործն է ոչ թէ մարդոց, այլ բնութեան, որուն դէմ անօգուտ է պայքարիլ, ինչպէս փորձը ցոյց տուած է միշտ:

Դասակարգային վէճը, ընկերային ներկայ օրէնքներու շնորհիւ, իր սուր հանգամանքը եթէ կորսնցնէ իսկ, գերազանցութեան, ստորադասութեան բարոյական նկատումը, կախեալ դիրքի դժգոհութիւնը կը մնայ միշտ:

Այդ վիճակը ընդհանուր է սակայն: Անկախութիւնը ոչ ոքի համար բացարձակ չէ: Ընկերութեան մէջ աշխատութիւնները այնպէս բաժնուած են որ մարդիկ փոխադարձաբար իրարու պէտք ունին անպայման: Պէտքին կարեւորութեան աստիճանը միայն կը տարբերի. ուստի կը տարբերին նաեւ գնահատումները, շահերը:

Եւ ընկերութիւնը, իր զարմանալի այլանդակ ճաշակովը մեծ անիրաւութիւններ կը գործէ աշխատութեանց արժէքը գնահատելու մէջ: Զոր օրինակ՝ ցլամարտի, կռփամարտի, գնդակախաղի եւ այլ նման մրցումներուն, որոնց հազարաւոր հոգիներ կը հետեւին տարօրինակ հետաքրքրութեամբ մը, անհաւատալի գումարներ կը շահեցնեն: Մինչդեռ ամբողջ մարդկութեան օգտակար մեծ ծառայութիւններ մատուցած գիտուններ, հնարիչներ թշուառութեան մէջ կը մեռնին երբեմն:

Նշանաւոր դաշնակահար Բ. 1909ին յանձնառութիւն մը ստորագրած էր Միացեալ Նահանգաց հետ. հարիւր նուագահանդէս տուաւ եւ 1,250,000 ֆրանք ստացաւ. այսինքն՝ 12,000 ֆրանք իւրաքանչիւր նուագահանդէսին :

Չեմ գիտեր ո՛ր երգչուհին, որուն Կատարինէ կայսրուհի զարմանք կը յայտնէր իր մարաջախտներու ամսականէն աւելի ուզել համարձակելուն, պատասխանած էր. «Ուրեմն ձեր մարաջախտներուն երգել տուէք»:

Մարդիկ ընդհանրապէս հաճելին կը նախընտրեն օգտակարէն, որ ինքզինքը կը պարտադրէ սակայն: Ասոր համար է որ ամէն ասպարէզ, ամէն արհեստ կ'ապրի. ատոր համար է որ մարդիկ իրարու պէտք ունին, իրարմէ կախեալ են:

Եւ փոխադարձ յարաբերութիւններու կանոնաւորողը օրէնքն է: Ոչ առանց օրէնքի, ոչ ալ առանց իշխանի ընկերութիւն մը չի կրնար ապրիլ :

Երբ դասակարգային վէճեր չկային դեռ, երբ դեռ արուեստական պէտքեր գոյութիւն չունէին եւ բնական պէտքերու գոհացումով կը բաւականանային մարդիկ, նուազ դժուար էր զանոնք կառավարելը:

Նախնիք իրենց ամէն պէտքերը կը ստանային ուղղակի բնութենէն, որ հաւասարապէս կը գոհացնէր բոլորը. նախանձելու, կռուելու, իրարմէ յափշտակելու պէտք չունէին:

Մինչդեռ արդի ընկերութիւնը երկու մեծ դասակարգի՝ ախորժակէ աւելի ունեցողներու, եւ ունեցածէն աւելի ախորժակ ունեցողներէ կը բաղկանայ, որովհետեւ հայթայթիչը ոչ թէ բնութիւնը, այլ իւրաքանչիւրին բազուկը կամ խելքն է, որոնց անհաւասար ուժէն, կարողութենէն յառաջ կու գայ նիւթական անհաւասարութիւն, եւ հետեւաբար նախանձ, կագ ու կռիւ:

Եւ այդ անհաւասարութեան իբրեւ դարման կը գործածուի յափշտակութիւնը, որուն ծածուկ կ'ըսուի գողութիւն:

Արդարեւ, գողութեան մղող պատճառը միշտ նոյնն է, պէտքը, որուն [illegible] կը հետեւի: Եւ քաղաքակրթութեան անհատական կեանքի վրայ գործած ամէնէն մեծ ազդեցութիւնը եղած է պէտքերը բազմապատկելը:

Մարդ մը որքան շատ բանի պէտք զգայ, այնքան աւելի քաղաքակիրթ եղած կ'ըլլայ. եւ անկարեւորները կարեւորներէն աւելի տեղ կը բռնեն պիւտճէներուն մէջ:

Իմաստունները, որոնք ինքզինքնին երջանիկ կը համարին երբ ունենան կեանքի իսկապէս անհրաժեշտ պիտոյքը, յետադէմ կը համարուին այժմ:

Թէեւ ճիշդ է թէ սակաւապետութիւնը արդիւնք է յառաջդիմութեան, որուն ամէնէն մեծ խթանը պէտքն է. սակայն ասոնց չափազանցութիւնն ալ պատճառ է անպարկեշտութեան. «Շռայլութեան կը հետեւի յափշտակութիւն», ինչպէս ըսած է Կիկերոն:

Գողութեանց ու զեղծումներու շարժառիթը պէտքն է, բայց արուեստականը, թշուառութենէ դրդուած, բընական անհրաժեշտ պէտքի մը գոհացում տալու համար գործուածները ցանցառ բացառութիւն կը կազմեն:

Ծայրայեղ զուարճասիրութիւն, ցուցամոլութիւն, պերճասիրութիւն, ահա անպարկեշտութեան մղող գլխաւոր անսահման պէտքերը, որոնց օրինաւոր շահերը չեն բաւեր շատ անգամ:

Պաճուճանքի, շքեղութեան սէրը գեղեցիկի ճաշակէն աւելի զօրաւոր զգացում մը կը դրդուի. այն է պատուաւոր երեւալու փափաքը: Չէ՞ որ մարդը երեւոյթէն դատելը սովորութիւն է. եւ ատոր համար չէ՞ որ շատ անգամ կը խաբուինք: Մանաւանդ որ ներքին արժանիքը պակաս տեղն է ընդհանրապէս որ ամէնէն աւելի հոգ կը տարուի արտաքինին:

Ընկերային աստիճանը զանազանել տուող արտաքին ուեւէ նշան գոյութիւն չունի այլեւս, վերէն վար կատարեալ է նմանութիւնը, որ հաւասարութեան պատրանքը կու տայ, փառասիրութիւնը կը գգուէ:

Թէեւ տղայական, սնոտի, այդ գոհունակութիւնը ոչինչ պիտի ունենար պախարակելի, եթէ բարոյական սահմաններէն իջնելով ձեռք չի բերուէր :

Այդ անկումը ցոյց կուտան գործուած առօրեայ անհամար անփափկանկատութիւնները (հիմա այս բառը սկսած են գործածել գողութիւն բառին տեղ, որ բուն բառն է թէեւ, սակայն պարագային համար չափազանց խիստ կը գտնեն):

Այս մտայնութեան տարբեր մէկ արտայայտութիւնն է երբեմն փաստաբաններու իբրեւ չքմեղանք մէջ բերած պարագան, որուն ի լուր մարդ չի կրնար ծիծաղը զսպել:

Պատժական ատեաններու ամբողջ նիստեր կը գրաւեն արդուզարդի եւ կահաւորման վերաբերեալ առարկաներու գողութեան դէպքերը, որոնց գրեթէ բոլորին ալ զոհերը մեծ վաճառատուններն են, որոնք պատասխանատու կը բռնուին պաշտպան փաստաբաններու կողմէ, բոլոր այդ առարկաները այդպէս բաց դնելով յաճախորդները փորձութեան մղելնուն համար:

Այդ այլանդակ չքմեղանքը ընդհանուր քրքիջ յառաջ կը բերէ: Բայց իմ խնդալս մանաւանդ ուրախութենէս է. շատ քիչ անգամ կը պատահի որ մէկ հատ Հայ գտնուի այդ բազմաթիւ ամբաստանեալներուն մէջ: Եւ կը յիշեմ պատմական ու պատուական դրուագ մը Հայերուս համար:

Հին ատենները Հայոց եւ Պարսից յարաբերութիւնները բարեկամական չեղած ատենն իսկ, պարսիկ դատաւորները խիստ դժուարահաճ եղած են Հայու մը գողութիւնը հաստատելու համար բերուած ապացոյցներու մասին, սովորաբար անպարտ կ'արձակէին ամբաստանեալը, «Հայը գող չըլլար» ըսելով:

Մարսէյլ Ն. Մ. Տ.

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ՓԱՏԷՐԵՎՍՔԻ»

Քանի մը տարիներէ ի վեր՝ վարակիչ ձեւով մը՝ Փարիզեան մեծ օրաթերթերը սկսած են իրենց սեփական շարժանկարի սրահները ունենալ, օգտագործելով այդ մեծապէս ժողովրդական ազդակը, ի նպաստ իրենց ծաւալումին:

Այսպէս՝ « Paris - Soir » իր հինգերորդ սրահը բացաւ անցեալ օր Փլաս Քլիշիի վրայ, մեծատիրաբար ներկայացնելով աշխարհահռչակ դաշնակահարին երեք կտորներու նուագածութեան նկարները — միակ անգամը որ մեծ վարպետը համաձայնած ըլլայ արտօնելու :

Թէ լուսանկարչական եւ թէ երաժշտական կրկնակ տեսակէտներէն, ներկայացուած ժապաւէնը կը ստանայ անգնահատելի արժէք, տրուած ըլլալով՝ նախ Փատէրեվսքիի նուագահանդէսներուն ժողովրդական հոծբազմութեան մը համար անմատչելի ըլլալը, եւ երկրորդ՝ նոյնիսկ անոր ունկնդրութեան արժանանալու կոչուածներուն համար անկարելիութիւնը — հսկայ սրահներուն մէջ — դիտելու վարպետին դէմքը եւ արտայայտութիւնները, կը փորձուիմ ըսել՝ պատարագած ժամանակ :

Եւ արդարեւ ուրիշ բառ չի կրնար բնորոշել ճշգրիտ կերպով այն վերացումի, յարգանքի, ինքնամոռացումի արտայայտութիւնները, որոնք առանց երկրորդական երաժիշտներու իրանի, գլխի եւ թեւերու չափազանցուած շարժումներուն՝ կը յայտնուին Փատէրեվսքիի զմայլելի դէմքին վրայ՝ միշտ վայրահակ եւ կիսախուփ աչքերով, յօնքերու ցաւագին կծկումով մը, կամ ճակտի խորշումներուն խոր ակօսումովը:

«Քամէրա»ին աչքը՝ յաճախ շատ մօտէն, դիմացէն կամ քովէն՝ մեղմ կուտայ հանճարին զգացած ապրումները, ուրիշ հանճարներու հանդիպումի պահերուն՝ ինչպիսիներն են Պախ, Պէթհովէն, Շօբէն, Լիսթ, Շուպերթ եւն. :

Անզուգական վարպետը այդ ժապաւէնի ընթացքին կը նուագէ Շօբէնի «Փօլոնէզ»ը, Լիսթի «Ռափսոտի» No. 2, եւ Պէթհովէնի անմահ «Սօնադ քլէռ տը լիւն»ը, որուն կ'ընկերանան՝ իբրեւ նկարչական խորք՝ լուսնեակ գիշերուան տեսարաններ, կամ ջուրերուն վրայ լայն արծաթի խաղեր :

Հակառակ երաժշտական վերարտադրութեան — եւ ան եղած է շատ յաջող — անկարելի է առանց յուզումի, ներքին անդիմադրելի փոթորկումի լսել, վարպետին մոգական մատներուն միջոցաւ թարգմանուած աստուածային շունչով թաթաւուն նախադասութիւնները :

Կը բաւէ դիտել Փատէրեվսքիի դէմքին կրած՝ հազիւ նկատելի ձեւակերպութիւնները, հասկնալու համար իր մատներէն ծորող երաժշտութեան հոգին, թափանցելու համար տաղծագործող միւս հանճարներու հոգեկան աշխարհներուն մէջ:

Հանճար մը՝ հանճարներու թարգման :

Տեսարանը անմոռանալի է :

Հ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԱՐԴԱՆ ԱՂԱԲԵԿԵԱՆ

Նոյեմբեր 4ին, Թաւրիզի մէջ մեռաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ուխտեալ եւ անձնուէր անդամներէն Վարդան Աղաբէկեանը, երկարատեւ եւ ծանր հիւանդութեամբ տառապելէ յետոյ: Հանգուցեալ ընկերը ծնած էր Թաւրիզ 1893ին: Նախնական ուսումը ստացած էր Հայկազեան դպրոցին մէջ: Աշակերտական գրասեղանէն, դեռ 12 տարեկան՝ մտած էր դաշնակցութեան շարքերը:

Համաշխարհային պատերազմը պայթելուն պէս, երբ Կովկասի մէջ կազմուեցան կամաւորական խումբեր, Վարդանը՝ 22 տարեկան, անցաւ Թիֆլիս եւ Դրօի կամաւոր. գունդին մէջ մտաւ, մասնակցելով այս գունդի բոլոր կռիւներուն՝ Արարատի դաշտէն սկսած մինչեւ Վանի ծովուն ափերը եւ մինչեւ Շատախի լեռնաբարձունքները: Անվախ, համարձակ եւ անձնուէր զինուորի առաքինութիւններով օժտուած էր Վարդանը՝ այդ կռիւներու ընթացքին:

Հայաստանի օրհասական օրերուն՝ 1918ի գարնան Վարդանը Երեւանի մէջ մտած էր զինուորական աշխատանքներու մէջ եւ իրեն յանձնուած պարտականութիւնները սիրով եւ բարեխղճութեամբ կը կատարէր: Իբր կուսակցական կարգապահ էր, լուռ եւ համակերպող: Թաւրիզի մէջ, կուսակցական խոնարհ ու համեստ ընկերներու, արհեստաւորներու շարքերուն մէջ Վարդանը կը վայելէր համակրանք:

Կուսակցական պայքարներու եւ ընտրական աշխատանքներու մէջ Վարդանը միշտ ալ գործօն դերակատար էր: Տառապած ու տանջուած կեանք ունեցաւ, նիւթական զրկանքներու ենթակայ եղաւ ընտանեօք, մինչեւ որ անողոք հիւանդութիւնը զգետնեց զինք: Թաղումը կատարուեցաւ Նոյեմբեր 6ին, կիրակի: Դագաղին վրայ դրուած էին երեք պսակներ: Մարմինը թաղուեցաւ Դաշնակցութեան պանթէոնին մէջ: Դամբանական խօսեցաւ Խաչ. Գրիգորեանը: Յուղարկաւորութեան եւ թաղման ներկայ էր հոծ բազմութիւն: Հանգուցեալը կը թողու այրին եւ 5 զաւակներ, նիւթական ծանր վիճակի մէջ:

ՄԱՍԻՍ

(Թաւրիզ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ   Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԿԵԱՆ

Յիշեցէք որ երիտասարդ էի եւ կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով յաջող գործի տիրացայ: Կատարեալ ուղղամտութեան չափանիշով պէտք չէ որ դատէք զիս: Առաջինները ես ինծի հարց տալով այն համոզումին եկայ թէ պէտք է զինքը ազատ ձգեմ: Ան ինծի բա՛ն մըն ալ չէր ըլլար: Աստուծոյ ալ չհաւատացի այլեւս: Մայրս վաղուց մեռած էր եւ Հայաստանը աւերուած՝ իմ երկիրս ըլլալէ: Խնայողական դրամատան մը մէջ դրամս իրարու վրայ կը բարդուէր եւ քաղցր տեսիլքներով տարուած, ինքզինքս Ամերիկայի բոլոր քաղաքներուն մեծ ճաշարաններուն սեփականատէրն ըլլալ կը մտածէի: Չէի ուզեր առնել այն տեսակ քայլ մը որ դրամներուս պէտի դրամատուն հասնելուն արգելք ըլլար:

Սակայն Քեամիլ յիշողութիւնս բոցավառեց եւ ամէն օր զինքը կը տեսնէի: Վերջապէս հասկցայ թէ ի՛նչ էր այն մասնաւոր պաշտօնը որուն համար Ամերիկա եկած էր: Կիներ գնելու իր վաղեմի խաղին վերսկսած էր: Ամերիկացի երիտասարդ կիներ կը գըտնէր որոնք Թուրքիա կը ղրկուէին: Այս գործողութիւնը տեղի կ'ունենար դեսպանատան հաւանութեամբ եւ անոր կնիքով կնքուած: Օր մը ճաշը ըլլալէ վերջ երբ իրեն գլանիկ ու սուրճ կը տանէի, առաջարկ մը ներկայացուց: Ու թէեւ շատ ալ հոգս չէր այս ազատ երկրի կիներուն համար, որոնք յօժար էին թրքական հարէմներու մէջ ծախուելու, հակառակ ատոր սակայն, այդ բանը յիշողութիւնս բոցավառեց, ինչպէս ըսի: Հայաստանի հանդէպ տածած սէրս վերադարձաւ: Ժողովուրդս յիշեցի. յիշեցի մօրս ամօթը եւ իմ ալ ամօթը:

Քիչ մը խորհրդածելէ վերջ Քեամիլին հետ համաձայնեցայ եւ այդ գիշեր զինքը տարի վերի յարկի սենեակներէն մէկուն մէջ ուր սովորաբար իր նպատակներուն համար կը յաճախէր: Դուռը կղպեցի եւ միասին քիչ մը խօսակցեցանք, մինչեւ որ մօրս մահուան մանրամասնութիւններն յիշեց: Անկէց վերջն էր որ խցահան գործիքով մը եւ տասը մատներովս սպաննեցի զինքը, որովհետեւ քովս ուրիշ զէնք չէր գտնուեր: Դիակը պատուհանէն նետեցի վար ջրուղիին մէջ (ինչպէս մօրս մարմինը նետուած էր). իսկ ես խոյս տուի շէնքէն՝ ուրիշ ճամբով մը:

Ո՞ւր պիտի պահուէի, — չէի գիտեր. ուստի անընդհատ քալեցի. երկու օր յետոյ ինքզինքս գտայ մարզիկներու մօտ: Կով կոփահարողներ կը կոչէին անոնք իրենք զիրենք, որոնք կրկէսի մը հետ Նիւ Եորք եկած եւ քանդած էին զայն: Կեանքէս կարգ մը պատահարներ պատմեցի անոնց եւ անոնք հետս բարեկամանալով զիս իրենց հետ Արեւմուտք տարին, իրենց կերակուրները եփելու համար: Տարի մը այսպէս կովի բանակավայրերու մէջ ճամբորդեցի: Այդ օրերուն միտքս եկան Աստուած ու Հայաստան եւ աստղերու լոյսին տակ աղօթեցի:

Ու Հայաստան զիս կը կանչէ՜ր, կը կանչէ՜ր: Քեամիլ իմ մէջս շատ հին յիշատակներ արթնցուցած էր: Բայց խնայողական դրամատուններու մէջ ունեցած դրամս կար, զոր չէի կրնար քաշել, վախնալով որ ոստիկանութիւնը հասցէս կ'իմանայ, եւ չէի ուզեր ալ որ կորսուի:

Ուստի գաղտնիքս յայտնեցի մարզիկի մը եւ դրամիս մասին պատմեցի անոր ըսելով թէ ինչու կ'ուզէի առնել: Խումբի գլխաւորին փոխանորդն էր այս մարդը, որ գլխաւորին գինով եղած ատեն յաճախ խոհանոցի կրակին քով կուգար եւ կը խօսակցէինք: Պատմութեանս տեղեկանալէ յետոյ գիւղաքաղաք մը տարաւ զիս, փաստաբանի մը մօտ, որ վաւերաթուղթ մը պատրաստելով ստորագրել տուաւ ինծի:

Յետոյ այդ մարդը՝ մարդիկը — որուն անունը Լարի Էթքինս էր, լաւ կը յիշեմ — դրամատուն գնաց իմ կողմէ այդ դրամը գանձելու: Անիկա վերջին անգամ տեսնելս եղաւ: Ոչ թէ անոր համար որ լաւ մարդիկ չէր: Ժամանակ անցնելէ վերջ նամակով մը կ'իմացնէր ինծի թէ՝ ոստիկանութիւնը զինքը ձերբակալեր է, զիս կարծելով, բայց զիս չըլլալը դիւրութեամբ ապացուցած էր եւ դրամը գանձելով հեռացեր է: Ծրարի մը մէջ ուր ներփակած էր այդ նամակը, դրած էր իր ադամանդեայ մատանին, ժամացոյց մը եւ շղթայ մը. ինչպէս նաեւ սեփականութեան գիր մը, որով իր ձին ու թամբը ինծի կը յանձնէր:

Այդ նամակով ինծի կը բացատրէր որ ուզեր է խաղալով դրամս կրկնապատկել. բայց կորսնցուցեր է: Այդ պատճառով փափաքեր է ունեցածը ինծի փոխանցել. բան մը զոր գողութիւն չեմ համարեր: Ո՛հ, անշուշտ որ մարդիկ մըն էր ան:

Ուստի իր ժամացոյցը, շղթան եւ ձին ծախեցի. բայց ադամանդեայ մատանին պահեցի. հո՛ն, նայեցէք, Մակյային ձեռքին վրայ, իրական ադամանդ է ան, զոր կին մը իրեն տըւած է եղեր: Ատոնց հասոյթով Հայաստան վերադարձայ: Անկէց ի վեր Հայաստան կը մնամ. բացառութիւն ըլլալով այն փոքր ճամբորդութիւնները զորս պատերազմի միջոցին կատարեցի եւ մէկ երկու ժամանակաւոր երկրով թաքստոց մտնելս: Երկու անգամ ալ Պարսկաստան եւ Ռուսիա գացի, ապահովութիւն գտնելու համար:

Թէ ի՛նչպէս ապրեցայ, — մեծ մասով գողութեամբ: Կը կողոպտեմ Թուրքերն ու անոնց բարեկամները, ինչպէս նաեւ այն ժողովուրդները որոնք կ'օգնեն Թուրքերուն որպէս ազգ իրենց գոյութիւնը շարունակելու համար: Ես ու իմ մարդիկս աւելի շատ կը գողնանք փամփուշտ մը, քան քառասուն փարան, զէնք մը քան հազար ռուբլի: Աւազակները պէտք է որ ապրին, եւ ատոր գլխաւոր միջոցը զէնքն է: Ես Զէյթունի Աչքն եմ ու միտքը, բայց երբեք առաջնորդ չեմ եղած եւ պահակ ալ չեմ: Տունս քննեցէք. պարապ չէ՞ ան: Գիտցած եղէք որ իմ նոր բարեկամս Մընթին եթէ եղած չըլլար, այս գիշեր Զէյթունի մէջ վեց եօթը մրցակից առաջնորդ պիտի ըլլար: Անոնք ամէնքն ալ բարկացած իրենց տուները կը մնան, որովհետեւ իմ Մընթին բոլոր կռուող մարդիկը իմ ձեռքիս տակ համախմբած է: Հիմակ ալ Մընթին հոս է. կը կարծեմ որ Զէյթունի մէջ յաւէտ միաբանութիւն պիտի ըլլայ:

Ու դառնալով Մընթին, բաժինները հաստատող հոյակապ կերպարանք մը ստացաւ:

(Շար.)

ՅՈՒՍԵՐ

Քաղաքակրթութի՞ւն

Նախագահ Ռուզվէլթ, Գերմանիոյ մէջ Հրեաներու ենթարկուած ծանր ու անձուկ վիճակէն վրդովուած, յայտարարեց թէ դժուար է պատկերացնել որ քսաներորդ դարու քաղաքակրթութիւնը հանդուրժէ որ այսպիսի դէպքեր տեղի ունենան :

Բայց տեղի կ'ունենան :

Ո՞ր քաղաքակրթութեան մասին է խօսքը,— պիտի ըսէր ուեւէ յոռետես անհատ — երբ նոյն քսաներորդ դարուն մէջ մենք տեսանք, որ հնադարեան ազնիւ ժողովուրդ մը, հայ ժողովուրդը բնաջնջելու դիւային ոճիրը գործեցին օրէնքի եւ կրօնքի առջեւ յա[illegible] անխնայաբար Թուրքերը, իսկ քաղաքակիրթ կոչուած մարդկութիւնը ազգերու արիսպագոսին մէջ ընդունեց հանդիսաւորապէս ջարդարար Թուրքիան եւ այսօր ալ անոր մէկ վարիչին՝ Քէմալի դերեզմանին առջեւ յուզուած արցունքներ կը թափէ :

Ո՞ր քաղաքակրթութեան մասին է խօսքը, երբ նոյն քսաներորդ դարուն մէջ՝ աշխարհի մէկ վեցերորդը կը [illegible]քայ պատմութեան ամէնէն ահաւոր ու անպատում բռնապետութեան մը լուծին տակ, ուր մարդոց կեանքը հաւի կեանքին չափ իսկ արժէք չունի, ուր մարդիկ հազարներով կը քշուին [illegible] բանտերը կամ Սիպիրի սառնամանիքները՝ իրենց չգործած յանցանքներուն համար տառապելով մեռնելու, ուր բիւրաւորներ առանց դատի դատաստանի գնդակի կը բռնուին կասկածով մը կամ անտեղի պատրուակով մը :

Ո՞ր քաղաքակրթութեան մասին է խօսքը, երբ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր իր ազգային անկախ կեանքը ապրող հնադարեան ազգ մը — Եթովպիան — նոյն քսաներորդ դարուն, ազգերու եւ ժողովուրդներու ինքնորոշման սկզբունքի տիրակալութեան դարուն, յանկարծ կը կոխկռտուի, կը նուաճուի, շղթաներու կը զարնուի օտար աշխարհակալ պետութեան մը կողմէ :

Ո՞ր քաղաքակրթութեան մասին է խօսքը, երբ չորս հարիւր միլիոննոց խոշոր, դարաւոր ժողովուրդ մը, Թնդանօթի կրակին ու Թունաւոր կազի մահաշունչ սարսափին տակ, ոչ միայն կը նուաճուի, կը փշրուի, կը ճզմուի, այլ կ'աւերուի կը մոխրանայ անպատում Թշուառութեան ու աղէտի գեհենին մատնուած :

Գիտենք, որ ամերիկեան ազնիւ, վեհոգի ժողովուրդին ազնիւ Նախագահին վրդովմունքը անկեղծ է ու մարդկային : Կը հասկնանք երրորդ Ռէյխի մէջ անպաշտպան, անօգնական ժողովուրդի մը ենթարկուած դառն վիճակը :

Բայց մեր սրտէն արիւն կ'երթայ, երբ կը յիշենք մեր գլխէն անցածները, երբ կը մտաբերենք որ նոյն քաղաքակրթութիւնը Թոյլատրեց որ տեղի ունենայ պատմութեան մեծագոյն ողբերգութիւնը, — ո՛չ, ոճիրը — որ հայկական աղէտ կը կոչուի :

Այսօրուան քաղաքակրթութիւնը մեծերու, հզօրներու, բիրտ ուժի քաղաքակրթութիւնն է, ոչ թէ իրաւունքի : Մեծերն են որ կ'անիրաւեն ու անիրաւած են, իսկ փոքրերն են որ կը տուժեն, կը զոհուին :

Պետական շահե՞ր : Այո՛, ի հարկէ Բայց այդ շահերու ապահովման ճամբան անզօրներն ու անպաշտպանները դժո՞խք իջեցնելն է :

Որքան ատեն որ եսապաշտ, անկուշտ մեծ Շայլօքներ կան այս աշխարհի վրայ, որոնք կը բռնադրաւեն, կը կողոպտեն, կը ճնշեն, կը գնդակահարեն, որպէսզի իրենց տիրապետութիւնը յաւերժանայ, որքան ատեն Ամերիկայի նման ազնուական երկիրներ կան, որոնք Պիղատոսի նման ձեռքերը լուալով մէկ կողմ կը քաշուին պէս պէս յիսուսներու խաչելութեանց առջեւ, այնքան ատեն քաղաքակրթութիւն կոչուածը պիտի շարունակէ մընալ անմեղ արիւնով արատաւոր ու ամօթով պղծուած :

Այո՛, քսաներորդ դարու քաղաքակրթութիւնը Թոյլ կուտայ որ Հրեաները հալածուին կ'[illegible]ուին Գերմանիա կամ այլուր, ինչպէս ան Թոյլ տուաւ որ հայութիւնը մերկ ու արիւնլուայ արիւն փսխէ Միջագետքի անապատներուն մէջ :

Ըմբոստացուցիչ է քաղաքակրթութիւն անունով որակել այս ամօթալի, անպաշտպանելի, այպանելի ու պիղծ վիճակը :

Ես պիտի նախընտրէի, երբ մարդ ու երբ հայ, խոտ ճարակել կամ անտառներու մէջ նախամարդու վայրենութիւնը ապրիլ քան քաղաքակրթութեան այսպիսի ըմբռնումի մը հետ հաշտուիլ :

Շինարար ու մեծահոգի, ազնիւ ու արի Ռուզվէլթներու կողքին ջարդարար Թալաթներով կամ Աթթիլաներով յատկանշուած վիճակը քաղաքակրթութիւն չէ :

Ա. ԿԵՍԱՐ

36 ՄԻԼԻՈՆՆՈՑ ԿՏԱԿ ՄԸ

Այս օրերուս, Փարիզի մէջ տեղի կ'ունենայ դատ մը, որուն նիւթն է «Ինչպէս կերան 36 միլիոնը» :

Ֆրանսական Ազգ. Վիճակահանութենէն շահած չեն այդ խենթեցնող գումարը, այլ կտակէ մը, որու համաձայն՝ ծովակալ Ալեքսիեւ, նախկին փոխ-արքայ Կովկասի, անդամ պետական խորհուրդի ցարական կայսրութեան, որ մեռաւ 20 մայիս 1917ին Եալթայի մէջ, իր հարստութիւնը, 36 միլիոն ֆրանք, կը Թողուր Տիկին Լիւսի Վոլֆէլտի, իր հոմանուհին, եւ Պէհրէնսի, խորհրդական Ցարին : Դրամը դրուած էր Փարիզի դրամատուներէն մէկուն մէջ :

Կեղծ-ժառանգորդները գացին գտան Փեթերպուրկի նոտար մը, Ալէքսանտր Սթարինքի, այժմ 80 տարեկան, որ իր նոտարական ճարպիկութեամբ կեղծեց, վաւերացուց եւ օրինականացուց առու-փոխու ժառանգորդներու Թուղթերը : Դրամատունը վճարեց 36 միլիոնը, որուն մեծ մասը առաւ նոտարին, իսկ մնացեալը՝ կեղծ-ժառանգորդներուն, որոնք դրամը առին եւ անհետացան :

Հիմա Փարիզի դատարանը բռնած է Սթարինքին կոկորդէն, ոչ անշուշտ քննելու համար թէ ինչպէս այդ նիհար ու բարակ կոկորդէն վար գացին միլիոնները, այլ պարզապէս խօսեցնելու համար, աքաղաղի պէս, թէ ու՞ր գացին իր գողակիցները :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան

— . —

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը ներկայով կը յայտարարէ հանրութեան թէ լուծած է Նիսի Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղը :

Նախկին Վարչութեան մօտ մնացած մասնաճիւղին կնիքը եւ պաշտօնական Թուղթերը այլեւս անարժէք ըլլալով, անոնց գործածութիւնը կը յայտարարէ անվաւեր եւ ապօրինի, ինչպէս նաեւ Ֆր. Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղին անունով եղած որ եւ է գործունէութիւն :

Ֆր. Կ. Խաչի
Շրջ. Վարչութիւն

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՒՐԻԱ

ԱՐԱԲ ԲՈՒՆԱՐԻ ԽՆԴԻՐԸ

«Ազդակ», 27 հոկտեմբեր.—

Գրած էինք թէ կռիւ տեղի ունեցած է Արաբ Բունարի մէջ, Հայերու եւ Քիւրտերու միջեւ : Հալէպէն մեզի կը հաղորդեն թէ Արաբ Բունարի Հայերէն պատուիրակութիւն մը ներկայացած է առաջնորդ Արտաւազդ արքեպիսկոպոսին եւ խնդրած է որ հարկ եղած ձեռնարկները կատարէ, վերջ տալու համար այդ անապահով վիճակին :

Առաջնորդ հայրը որ մօտէն տեղեակ է խնդրին, Թելադրած է ամէն գնով զգուշանալ միջադէպէ եւ համաձայնութեան միջոց մը գտնել : Միւս կողմէ խոստացած է հարկ եղած ձեռնարկները կատարել, ինչպէս կատարած է արդէն :

Համաձայն իր խոստումին, Արտաւազդ արքեպիսկոպոս այցելած է բարձր քոմիսէրութեան պատուիրակ Պ. Ֆավրի եւ հարկ եղած բացատրութիւնները տուած : Պիտի դիմէ նաեւ սուրիական իշխանութեանց :

ԵԳԻՊՏՈՍ

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԳԱՀԻՐԷԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

«Յուսաբեր» կը գրէ .— Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, եկեղեցական արարողութեանց նախագահեց Երուսաղէմի պատրիարքը, ամեն. Թորգոմ Արքեպիսկ. :

Պատրիարքը քարոզ մը խօսեցաւ, իր գոհունակութիւնը յայտնելով եգիպտահայ գաղութին եւ ազգ. հաստատութեանց յառաջդիմութեան մասին : Յայտնեց թէ Ազգ. վարժարան այցելած է եւ գոհ մնացած : Յորդորեց փարած մնալ հայ եկեղեցիին, ազգ. ոգիին ու աւանդութեանց, եւ ակնարկելով մեր կրած ազգային դժբախտութիւններուն՝ [illegible] կողմէ, յայտնեց որ թէեւ շատ բան կորսնցուցինք, բայց չկորսուեցանք մենք ու կ'ապրինք ու կը զարգանանք :

Պատրիարքը սրտագին կոչ ըրաւ հաւատք ունենալ մեր ապագայի մասին :

Եկեղեցիէն ետք, Ազգ. Առաջնորդարանի մէջ ընդունելութիւն մը եղաւ, ուր նմանապէս սրտագին խօսքեր ըսաւ : Ուրիշներու կարգին առաջնորդական փոխանորդ հայրն ալ իր ուրախութիւնը յայտնեց Երուսաղէմի սըրբազան պատրիարքին ներկայութեան համար, վեր առնելով անոր ունեցած օգտաշատ գործունէութիւնը Երուսաղէմի մէջ :

Պատրիարքը այս առթիւ տեղեկութիւններ տուաւ Պաղեստինի մէջ Հայերու գրաւած պատուաբեր դիրքի մասին եւ յիշեց թէ վանքի ունեցած 100 հազար պարտքէն 30,000ը վճարուած է արդէն :

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՊԱՏՈՒՈՅ ԴԱՇՏԸ ԻՆԿԱԾՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կիրակի, 13 նոյեմբեր, տեղի ունեցաւ Ֆրանս. Բանակի Հայ նախկին կամաւոր ռազմիկներու նախաձեռնութիւնով պատարագ եւ հոգեհանգիստ նուիրուած պատուոյ դաշտը ինկած Հայ կամաւորներու յիշատակին :

Ազգային պաշտպանութեան նախկին ռազմիկներու եւ թօշակներու նախարարութիւնները, Փարիզի զինուորական կառավարիչը բարեհաճած էին ներկայացուցիչներ ղրկել, յանձին բարձրաստիճան սպաներու, որոնց յատկացուած էր դասին ձախ կողմը՝ պատուոյ տեղ :

Հայ-եւֆրանսական մամուլը ժամանակին յայտարարած ըլլալով, հոծ բազմութիւն մը եկեղեցին լեցուած էր եւ օրինակելի կարգապահութեամբ կը հետեւէր կարգադիր յանձնախումբի հրահանգներուն, որոնք տրուեր էին Հայ արիներուն, ի գործադրութիւն :

Եկեղեցին ինչպէս նման պարագաներուն մէջ, մուտքի դռնէն իսկ կը ներկայացնէր խորհրդաւոր հանդիսաւորութիւն մը. կամաւորներու յուշարձանը ֆրանսական դրօշակներու խուրձի մը ներքեւ եւ շրջապատուած մըշտադալար ծաղիկներու պսակով մը կը յիշեցնէր թէ այդ օրը յարգանքի եւ միանգամայն պարծանքի օր է ամէն Հայու, մանաւանդ Ֆրանսա հաստատուած նախապատերազմեան հայ գաղութին համար, որուն ծոցէն եւ անունով հարիւրաւոր հայորդիներ, ուսանողներ, գործաւորներ, մտաւորականներ, բժիշկներ եւն., տոգորուած ազգ. գիտակցութիւնով, կամաւոր արձանագրուեցան, եւ արժանի կերպով ներկայացուցին Հայութիւնը ֆրանսական բանակի մէջ :

Նահատակ կամաւորներու յուշարձանը խորհրդաւոր կերպով զարդարուած էր :

Հայկական եռագոյնով նկարուած, Արեւոր Մասիսը, կանանչ դափնեպսակի մը մէջ եւ դրօշակներու հովանիի մը տակ, կարծես կը հսկէր իր հայրենազուրկ զաւակներուն աճիւններուն վրայ :

Ֆրանսական եւ հայկական եռագոյներով ծաղկեպսակ մը կը գրաւէր դասին մէջտեղը, սեղանին առջեւ : Անոր եւ սեղանին դարձած միութեան պաշտօնական դրօշակը՝ հայկական եռագոյնը որ խորհրդանիշն է Հայութեան եւ Հայաստանի պետականութեան, 5—6 դարերու ստրկութենէ վերջ :

Ասոր կը հետեւէին երկու շարքի վրայ Ֆրանսական եւ օտար կամաւորներու ազգ. դրօշակները :

Պատարագ եւ հոգեհանգիստ տեղի ունեցան ներդաշնակ եւ կանոնաւոր :

Առաջնորդական փոխանորդը փափկանկատութիւնը ունեցած էր պատարագը ինքը մատուցանել, եւ պատրաստելով ֆրանսերէն քարոզ մը, կարճ եւ աւուր պատշաճի, կարդալ : Ինչ որ նորութիւն մըն էր եւ շնորհաւորելի :

Արարողութենէն վերջ, կանոնաւոր թափօրով մը, ծաղկեպսակը դրուեցաւ յուշարձանին վրայ :

Շրջանի թղթակից

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Օրը տօնուեցաւ Առնուվիլի մէջ, նախաձեռնութեամբ «Վարդան» ենթակոմիտէի, հոծ բազմութեամբ : Մասնաւորապէս նկատելի էր երիտասարդ եւ երիտասարդուհիներու ներկայութիւնը :

Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով, որ երգուեցաւ խումբ մը երիտասարդ եւ ուհիներու կողմէ մասնակցութեամբ նուագի :

Նախագահը՝ ընկեր Յ. Ճիհանեան բացատրեց օրուան տօնի նշանակութիւնը :

Արտասանեցին Պ. Պ. Մ. Շիշմանեան, Օ. Պառուեան, Ս. Ճիհանեան, ընկեր Օ. Կարապետեան, եւ Օր. Սիր. Ճիհանեան :

Երգեցին, Տիկին Ս. Խաչատուրեան, ընկեր Վ. Մանուկեան եւ Պ. Գ. Պէկեան :

Բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկեր Վ. Իշխանեան, որ մօտ մէկ ժամուան իր կուռ բանախօսութեամբ պարզեց Դաշնակցութեան կատարած եւ կատարելիք գործերը :

Հանդէսի գեղարուեստական բաժինը վերջացաւ Ահարոնեանի «Աշուղ»էն մաս մը ներկայացնելով ընկեր Օ. Վարդանեանի եւ ընկեր Մ. Փափազեանի կողմէ : Յետոյ սկսան եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ ժամը 8 :

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

Վիէն, (15 Նոյ.) .— Այս տարի եւս տօնեց գաղութս «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը» նոյեմբեր 13ի կիրակի օրը : Ս. կաթողիկէի սրահը լեփ լեցուն էր, «ասեղ ձգելու տեղ չկար», ինչպէս կ'ըսեն :

Օրուան հանդէսը բացաւ ընկեր Ս. Գալուստեան «Մշակ բանուոր» խըմբերգով, որ երգուեցաւ յոտնկայս :

Նախագահին կարճ ճառէն յաջորդեց գեղարուեստական բաժինը, որուն մասնակցեցան Օր. Ս. Մաթոսեան, Ռ. Ուզունեան, Տիկին Քէշիշեան յաւուր պատշաճի արտասանութիւններով, Օր. Ա. Գրիգորեան, որ երգեց եւ ընկեր Յ. Մաթոսեան : Բոլորն ալ արժանացան բուռն ծափերու :

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան ատենախօս ընկեր Ա. Գիւլխանդանեան, որ մօտ մէկ ժամ խօսեցաւ եւ պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան կատարած մեծ դերը հայ կեանքի մէջ : Ցոյց տուաւ անոր ոյժի գաղտնիքը, եւ կոչ ըրաւ բոլորին բոլորուիլ անոր շուրջ, կազմել միացեալ ճակատ եւ դիմագրաւել հայոց ապագան :

Հանդէսին փակումէն ետք ունեցանք ընկերական ժողով, որուն ներկայ եղաւ ընկեր Գիւլխանդանեան :

*** Այս տարի եւս մեր Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները մասնակցեցան զինադադարի հանդիսութեանց, մեր պաշտելի եռագոյնը բարձր բռնած՝ անոնք անծանօթ զինուորի արձանին վըրայ զետեղեցին ծաղկեպսակ մը «հայ գաղութին կողմէ» վերտառութեամբ, որ շատ լաւ տպաւորութիւն Թողուց Ֆրանսացիներու վրայ :

Ռ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Սոն Փոստա» (Էրճիւմէնտ Էքրէմ) կը գրէ .—

Ոչ մէկ շրջան, անոր շրջանին չափ լուսով չէ ողողած իր շրջապատը : Պատմութեան ոչ մէկ փուլը անոր չափ հանճար մը, հրամանատար մը եւ ըստեղծիչ մը չէ արձանագրած : Ոչ մէկերնիս, ոչ մէկ ատեն հաւանական չէինք նկատեր որ քով քովի պիտի գրուին սա բառերը.— Աթաթիւրք եւ մահ :

Բայց ահա որ կը գրենք եւ կը խօսինք :

Այդ երկաթի պէս մարմինը տարիէ մը ի վեր ճակատագրին դէմ պայքարելով վերջ ի վերջոյ պարտուեցաւ : Պարտութիւնը անոր չգիտցած մէկ բանն էր : Ան թշնամիին հետ կռուած, Թուրքին դէմ ելլող աշխարհի մը հետ կռուած, տգիտութեան դէմ, մոլեռանդութեան դէմ կռուած, պատմութեան եւ աւանդութեանց դէմ կռուած եւ բոլորը պարտութեան մատնած էր :

Մենք զայն միշտ յաղթական, միշտ յաղթող տեսնելու վարժուած էինք : Ահա թէ ինչու երբ մեռաւ ըսին, չհաւատացինք : Եւ դեռ չենք ուզեր հաւատալ :

Բայց աւաղ : Ան մեռած է :

Միայն թէ՝ նման մարդոց համար [illegible] է մեռաւ ըսել :

Զենք ալ կրնար ըսել որ պատմութիւնը զայն իր ծոցին մէջ առաւ, որովհետեւ պատմութիւնը անոր մեծութիւնը կրնալ պարփակելու չափ պզտիկ է :

Աթաթիւրք չէ մեռած :

Ան ազգի մը, ազգերուն էն ազնուական եւ էն բարձրին սրտին մէջ արմատ ձգած, եւ գահը հոն կանգնած անհասականութիւն մըն էր :

Ան հոնկէ չելաւ եւ չի կրնար ելնել : Ան մեր մէջը կ'ապրի : Պիտի ապրի, քանի գոյութիւն ունենայ աշխարհը :

Այն օրերուն մէջ ուր պատիւը ունեցայ իրեն ծառայելու, բնաւ չեմ յիշեր օր մը՝ որ Ան իր հայրենիքին, իր ազգին բարձրացման մտահոգութիւնը չունենար :

Ինչպէս լանք անոր ետեւէն : Այսօր երկիրը վերէն վար սուգի մէջ է, բայց ոչ՝ յուսահատութեան : Ոչ մէկ ատեն չյուսահատիլ, եւ հաւատքը չըկորսնցնել իր մեզի պատուիրած ըղձացումն է :

Եւ մեր այս հաւատքը զօրացնելու համար չէ՞ որ Ան, անխոնջ, աշխատեցաւ եւ վերջապէս կրցաւ երեւան բերել ազատ եւ անկախ հայրենիք մը՝ ուժեղ բանակով մը, զոր տեսնելով մեռաւ՝ Նամըգ Քէմալին, ուրիշ Թուրք հայրենասէրի մը պէս, աչքը բաց չմեռնելով :

Այո, շէնքը կատարեալ է : Երկրին սահմանագլուխները ապահով, բանակը ուժեղ եւ ազգը ամէն ատենէ աւելի միացած :

Ան ալ այսպէս կուզէր : 45 տարի այս նպատակին աշխատեցաւ, եւ ապահով էր որ ազգը իր գծած ճամբէն չպիտի շեղի :

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

հաւանականութիւն կայ, որ Կաթողիկոսական Պատուիրակ Գարեգին եպ. Խաչատուրեանը յաջողի բաժան եկեղեցիներն ու դպրոցները միացնելու, այդ պարագային չափով մը եւս կ'աճին ազգային բարգաւաճ կեանքի նպաստաւորութիւնները :

ԱՐԺԱՆԹԻՆ

Արժանթինի հիւսիսային նահանգները կը մօտենան հասարակածային շրջանին եւ սահմանակից են Պոլիվիոյ, Փարակուայի եւ Պրազիլի : Հիւսիս-արեւելքէն սահմանակից է Ուրուկուայի. դէպի հարաւ կ'երկարի մինչեւ Հարաւային Բեւեռ. արեւելքէն եզերուած է Ատլանտեան Ովկիանոսով՝ իսկ արեւմուտքէն՝ Անդեան լեռնաշղթայով, որ Արժանթինը կը բաժնէ Չիլիէն : Արժանթինի տարածութիւնն է 2,800,000 քառակուսի քիլոմեթր. բընակչութիւնը՝ 13,000,000 :

Ինչպէս վերի սահմանագծումէն կը տեսնուի, Արժանթինը բոլոր կլիմաներն ալ ունի— հասարակածային տաք շրջան, բարեխառն գօտի եւ յաւիտենական սառնամանիքով պատած բեւեռային շրջան. երկրի մակերեւոյթն ալ բոլոր զանազանութիւններն ունի— անսահման տարածութիւններով դաշտավայրեր, լեռնաշղթաներ, սարահարթեր ու բարձրաւանդակներ :

Հայութիւնը Արժանթինի մէջ երկու քաղաքներու մէջ է կեդրոնացած : Մայրաքաղաքի՝ Պուէնոս Այրէսի եւ իր արուարձաններուն մէջ 12—15,000 կը հաշուուի հայութեան թիւը. ճիշդ կամ մօտաւոր վիճակագրութիւն կատարուած չէ եւ դժուար ալ է կատարելը : Երկրորդ կեդրոնը Գորտովա քաղաքն է, ուր 1500 կամ քիչ մը աւելի հայութիւն կայ :

Նախ այս վերջին գաղութի մասին.—

Գորտովան Պուէնոս-Այրէսէն ճեպընթաց երկաթուղիով 12 ժամ հեռու է. ծովէն 300 մեթր բարձր է եւ կռնակը տուած է անտառապատ բլուրներու եւ բարձր լեռներու. առողջ կլիմայ ունի եւ Թոքախտաւորներու բուժավայր է. համանուն նահանգի գըլխաւոր քաղաքն է, մօտ 300,000 բնակչութեամբ : Նախապէս հոն հաստատուած Հայերը մեծ մասամբ երկաթուղային արհեստաւորներ ու պաշտօնեաներ եղած են. հետզհետէ հոն են փոխադրուած այլ արհեստաւորներ ու առեւտրականներ : Հայութիւնը խմբուած է մէկ Թաղամասի մէջ (Պառիոյ Ինկլէզ— Անգլիական Թաղ անունով) : Հայերը մեծ մասամբ իրենց սեփական տուներն ունին :

Գորտովայի հայ գաղութի ազգային կեանքը մինչեւ 1935 Թուականը կ'ընթանար խաղաղ եւ համախմբուած մէկ գաղութային մարմնի շուրջ, որ կը պահէր եկեղեցի ու դպրոց :

Վերոյիշեալ Թուականին հօկ-հընչակեան տարրերը ընտրական խաղով մը գաղութային մարմինը իրենց ձեռքը առին եւ խիստ պայքար մը սկսան ազգային տարրերուն դէմ, Թոյլ չտալով որ մաս ունենան եկեղեցական ու դպրոցական գործերու մէջ. պայքարը առանձնապէս ուղղուած էր քահանային դէմ, որ կարող անձնաւորութիւն մըն է եւ որ միաժամանակ դպրոցի տնօրէն-ուսուցիչն էր. այդ պայքարը այն աստիճանի հասաւ, որ ազգային տարրերը՝ քահանայի գլխաւորութեամբ առանձին եկեղեցի ու դպրոց հիմնեցին. հնչակեաններն ալ իրենց եկեղեցիին համար վարդապետ մը բերին. Ներկայիս այդպէս բաժան կը մնան— երկու եկեղեցի եւ երկու դըպրոց. Հնչակ-հօկեաններու դպրոցը ունի մօտ 100 աշակերտ, իսկ ազգայնականներունը՝ 140 :

Գորտովայի մօտն է, որ այս տարի կառուցուեցաւ, առայժմ միայն մէկ քանի սենեակներէ բաղկացած հայկական բուժարանը : Հիմնադրամը կը կազմէր տիկին Աղնուրեանի 10,000 արժանթինեան փեսոյի նուիրատուութիւնը, կանանց յատուկ յանձնախումբ մը նուիրահաւաքութիւններով եւ անդամավճարներով գոյացուց գըրեթէ նոյնչափ գումար մը եւս. Հայ Կ. Խաչի Հարաւային Ամերիկայի կազմակերպութիւնն ալ իր հերթին թէ՛ միանուագ յատկացում ըրաւ եւ թէ տարուէ տարի իր պիւտճէի մէջ նախատեսած է կոկիկ գումար մը. Կանանց Յանձնախումբն ալ իր գործունէութիւնը կը շարունակէ ու պիտի շարունակէ, մինչեւ որ ընդարձակ ու բոլոր յարմարութիւններով օժտըւած բուժարան մը դառնայ ներկայ փոքրիկ «փավիյոն»ը :

Գորտովան Թոքախտաւորներու բուժավայր մը ըլլալուն պատճառով՝ Գորտովայի գաղութը հոն փոխադրուած հայ Թոքախտաւորներուն առաւել չափով օժանդակելու հարկադրանքին տակ կը գտնուի. եւ ի պատիւ իրենց պէտք է արձանագրել, որ այլասիրական ու մարդասիրական ոգիով օրինակելի են. հարկ է յիշատակել նաեւ, որ Հայ Կ. Խաչի Գորտովայի մասնաճիւղն ալ, որ այդ պզտիկ գաղութին մէջ 100է աւելի անդամներ ունի, գնահատելի գործունէութիւն մը ցոյց կուտայ թէ՛ Թոքախտաւորներուն օժանդակելու գործին մէջ եւ թէ ընդհանրապէս հայապահպանման մարզին մէջ :

Գորտովայի հայ գաղութը ներգաղթելով աճելու հաւանականութիւն չունի. բնական աճումով է, որ առաւելապէս պիտի ստուարանայ այդ գաղութին համրանքը : Այդպիսի փոքրիկ գաղութ մը ըլլալով հանդերձ, ազգային տեսակէտէն իր ինքնութիւնը կըրնայ պահել այնքան ատեն, որքան Հարաւային Ամերիկայի որ եւէ ստուար գաղութ : Դպրոցէն ու եկեղեցիէն դուրս, այդ գաղութն ալ ազգային տօներու հանդիսակատարութեամբ, երեկոյթներով, ներկայացումներով ու այլ հաւաքոյթներով կ'ապրի հայեցի կեանք մը :

Այժմ Պուէնոս-Այրէսը 2ուկէս միլիոն բնակիչներով եւ հսկայ տարածութեան մը վրայ փռուած քաղաք մըն է. բացի այն, որ Արժանթինի մայրաքաղաքն է, միաժամանակ երկրին ամենամեծ նաւահանգիստն է եւ արդիւնաբերական միակ կեդրոնը. այս հանգամանքներու բերումով շատ վաճառաշահ քաղաք մըն է :

Թէեւ անունը «գեղեցիկ օդեր» կը նշանակէ, բայց իրականին մէջ խոնաւ ու ապառողջ կլիմայ ունի :

(4)

Ն. Տ.

թականներու հարցը գերմանական ներքին խնդիր մը չէ, այլ հարց մըն էր կը վերաբերի Էվիանի խորհրդաժողովին, որու մասնակցած էին 32 պետութիւններ, լուծելու համար գաղթականներու հարցը :

Այս յայտարարութիւններէն վերջ, աշխատաւորականները բանաձեւ մը գրին մէջտեղ, հրաւէր ուղղելու համար պետութեանց, մասնաւորաբար Միացեալ-Նահանգներուն, որ գործակցին եւ օժանդակեն հրէական հարցին լուծման :

Բանաձեւը ընդունեցաւ միաձայնութեամբ :

Ո՞վ է Լէոն Պլում

Պայքարը, զոր Փարիզի աջակողմեան թերթերը կը տանին Լէոն Պլումի դէմ, երկար ատենէ ի վեր, ծայր աստիճան սաստկացած է ներկայիս: Պատերազմի վտանգը անցնելէն վերջ, երբ հասկցուեցաւ որ Ֆրանսա պատրաստ չէր պատերազմի, «Ժուռնալ»ի աշխատակիցներէն մին, որ գրագէտ մըն է միաժամանակ, կատաղի յարձակողական մը ստորագրեց Լէոն Պլումի դէմ, զայն ամբաստանելով որ իշխանութեան գլուխ գալէ վերջ երբեք զբաղած չէ ազգային պաշտպանութեան հարցով, եւ եթէ Ֆրանսան տկարացած է, այդ տկարութիւնը հետեւանք է Ժող. Ճակատի կառավարութեան ներքին քաղաքականութեան: Ֆրանսա անկարող էր պատերազմ ընելու եւ ստիպուած՝ տեղի տալու Գերմանիոյ ճնշումին, որովհետեւ օգնութիւն չունէր: Եւ ո՞վ է այս ամէնուն պատասխանատուն,— Լէոն Պլումը :

-– Կորսուէ՛, աչքս չտեսնէ քեզ, կը պոռար «Ժուռնալ»ի աշխատակիցը :

Լէոն Պլումի հակառակորդները գրեցին նաեւ թէ «Փոփիւլէր»ի խմբագրապետը դղեակներ ունի Զուիցերիոյ մէջ, փարթամ պանդոկներ ունի Փարիզի մէջ, իսկ իր ապարանքին մէջ՝ սպասեակներ, արծաթեայ սպասներ, եւայլն :

Լէոն Պլում ստիպուեցաւ հերքել եւ յայտարարել թէ ոչ դղեակ ունի, ոչ ապարանք, այլ միայն նիւթական համեստ կարողութիւն մը :

Հակառակորդները շարունակեցին իրենց յարձակումները եւ գրեցին թէ Լէոն Պլում Հրեայ մըն է, թէ անունը զոր կը կրէ, իր բուն անունը չէ, թէ ծնած է ոչ թէ Ֆրանսայի, այլ Պուլկարիոյ մէջ, թէ իր ծնողքը մէկը Պուլկարացի էր, միւսը Գերմանացի:

Լէոն Պլում դարձեալ ստիպուեցաւ պատասխանել, որովհետեւ, կ'ըսէ, մէկը չհաւատայ, ուրիշ մը պիտի հաւատայ, ուստի ալ պիտի եզրակացնեն թէ բոլոր ամբաստանութիւններուն մէջ անպայման ճշմարտութիւն մը կայ, առանց ծուխի բոց չէլլեր, հարկաւ ճիշդ բան մը կայ այս ամբաստանութիւններուն մէջ, երբ այսքան յամառութեամբ կը կրկնուին :

Ու կը յայտարարէ .

— Ծնած եմ Փարիզ, 9 Ապրիլ 1872ին: Ֆրանսացի եմ, ծնողքս ալ Ֆրանսացի: Տունը ուր ծնած եմ, կը գտնուի Սէն-Տընի փողոցին վրայ, թիւ 51: Տակաւին գոյութիւն ունի այդ տունը, նեղ ճակատով եւ համեստ արտաքինով: Ծնունդս յայտարարուած է 10րդ թաղամասի քաղաքապետութեան: Հայրս ծնած է Ալզասի մէկ գիւղին մէջ, անունն էր Վեսթհոֆէն, Ֆրանսացի էր, ծնողքն ալ Ֆրանսացի: Իմ չորս մեծ հայրերս ծնած են Ալզասի մէջ, Ֆրանսացի բոլորն ալ: Թէեւ համեստ ծագում մը ունի ընտանիքս, բայց ո՛րքան ալ յառաջանաք ընտանիքիս պատմութեան մէջ, պիտի տեսնէք որ ծագումով Ֆրանսացի է: Այն օրէն ի վեր, երբ Ֆրանսացի Հրեաներուն տրուեցաւ քաղաքացիութեան իրաւունք, հօրս կողմէ նախահայրերս առած են այն անունը զոր կը կրեմ ես այսօր: Այս ամէնը կրնաք քննել եւ ստուգել Ալզասի մէջ:

Կէօպէլսի յայտարարութիւնները

Գերմանիոյ քարոզչութեան նախարար Կէօպէլս ճառ մը խօսեցաւ, կիրակի, Ռայխէնպէրկի մէջ (Զխուէթիա), այս շրջանէն Ռայխսթակի անդամներու ընտրական պայքարին առթիւ: Եւ ըսաւ իմէջ այլոց.

— « Հիթլէրի թշնամիները ըսին, թէ ան կը պարտի իր յաջողութիւնները գլխաւորաբար բախտին: Այո, ճշմարիտ է: Բայց ժողովուրդի մը համար աւելի լաւ է կառավարուիլ բախտաւոր քան բախտագուրկ կառավարութեան մը կողմէ:

Առաջնորդը մայիս 28ին վճռեց լուծել Զուտէթեան հարցը, եւ այդ օրը գումարուած խորհրդաժողովի մը մէջ ընդունուեցաւ այն թուականը, երբ գործադրութեան պիտի դրուէր որոշումը: Նախ պէտք եղաւ ամրացնել Գերմանիոյ արեւմտեան սահմանները, որպէսզի այդ կողմէն սպառնալիքի չենթարկուի Գերմանիա՝ Զուտէթեան հարցը լուծելու ատեն: Մենք սպառնացինք պատերազմով եւ այս սպառնալիքով ալ խափանեցինք պատերազմը »:

Այնուհետեւ Կէօպէլս յարձակեցաւ ժողովրդապետութեանց վրայ եւ յարեց.— « Գերմանիա չի բաղձար արտածել ազգային ընկերվարութիւնը դէպի Ֆրանսա եւ Անգլիա, որովհետեւ զուտ գերմանական ապրանք ու գիւտ է: Նացիզմը զօրացուց գերման ժողովուրդը: Գերմանիոյ չահը կը պահանջէ, որ Անգլիա եւ Ֆրանսա չզօրանան նացիզմի արտածումով: Մենք չենք ուզեր նաեւ արտածել հակահրէականութիւնը, ընդհակառակն կ'ուզենք արտահանել միայն Հրեաները: Եթէ ամբողջ աշխարհ հակահրէական դառնար, մենք ի՞նչպէս պիտի կրնայինք արտահանել մեր երկրի մէջ գտնուող Հրեաները: Մենք կ'ուզենք որ աշխարհ ա՛յնքան հրէասէր ըլլայ, որ հիւրընկալէ Գերմանիոյ Հրեաները »:

Դառնալով ունկնդիր Զուտէթներուն, Կէօպէլս կատակախառն տրամադրութեամբ մը հարցուց .— « Դուք պատիւը ունեցաք 20 տարի ապրելու ժողովրդավար պետութեան մը մէջ: Անիկա ձեզի խօսքի ազատութեան իրաւունք տուա՞ւ »:

Կէօպէլս դարձեալ յարձակեցաւ Անգլիոյ եւ անգլիական մամուլին վրայ, յայտարարելով թէ աւելի լաւ կ'ըլլայ որ Անգլիա զբաղի Արաբներով եւ Պաղեստինով :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ թագաւոր Ֆարուք բացաւ խորհրդարանը եւ գահաճառով մը յայտնեց, թէ Եւրոպայի վերջին քաղաքական տագնապը մղեց, որ եգիպտական կառավարութիւնը ձեռք առնէ սպառազինման անհրաժեշտ միջոցները: Կառավարութիւնը շուտով պիտի մշակէ ներգաղթի օրինագիծ մը, որով Եգիպտոսի դուռները պիտի փակուին «եկուոր տարրերու վտանգին առջեւ»:

ԱՄԱԹԻՒՐՔԻ յուղարկաւորութեան մասին հեռագիրները կու տան հետեւեալ մանրամասնութիւնները.— Երկուշաբթի առաւօտ ժամը 10ին մարմինը կը փոխադրուի, անձրեւին տակ, դէպի ազգագրական թանգարանը, ուր պիտի մնայ մինչեւ փառաշուք դամբարանի մը շինութիւնը: Զինուորական նուագախումբերը մահերգ կը նուագէին շարունակ, մինչ եղերամայրերը (լացող կիները) մերթ ընդ մերթ կը պոռային. «Ո՞ւր կ'երթաս, Աթաթիւրք»:

ԱՇԽԱՐՀԻ բնակչութեան թիւն է, ըստ Ազգերու Դաշնակցութեան վիճակագրութեան, 2 միլիար 134 միլիոն: Անցեալ տարուան ընթացքին աշխարհի բնակչութիւնը շատցած է 18 միլիոն: Հնդկաստան ունի 375 միլիոն բնակիչ, Չինաստան՝ 450 միլիոն, Ճափոն՝ 72 միլիոն, Ճափոնական կայսրութիւն 100 միլիոն, Խորհ. Ռուսիա՝ 178 միլիոն, Գերմանիա՝ 79 միլիոն, Անգլիա՝ 48 միլիոն, Իտալիա՝ 43 միլիոն, Ֆրանսա՝ 42 միլիոն, Լեհաստան՝ 35 միլիոն, Միացեալ-Նահանգներ՝ 130 միլիոն:

Հ. Յ. Դ.

Փա. հզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊի «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 25 Նոյեմբեր, Ուրբաթ եւեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ
ՔՈԼԻԶԷԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.- 26 ՆՈՅ., ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

23 Ապրիլ—6 Մայիս 1938

ՄԻԼՕ Մարդ. 150
ՓԱՐԻԶ (9) Ժ. Մ. 75
ՇԱԼԷԹ Փ. Ք. 300
ԼԻՈՆ Պաղտ. 60
ՍԷՆ ԹՐՈՓԻԶ Զոր. 40
ԳՈՆՍԹԱՆԹԻՆ Մելք. 35
ԼԸ ՓԻՒԻ Ս. Գ. 60
ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻ Գործ. Թ. 120
ԼԻՈՆ Մ. Ֆ. 75
ԱՆԻԷՌ Յ. Ադ. 50
ՇԱՎԻԼ Մ. Ս. 40
ՎԱԼԱՆՍ Յ. ՏԷՐ Ս. 200
ՓԱՐԻԶ (14) Տիկ. Զադ. (Ազ. միջ.) 150
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ ՔՐՕ Ա. Թ. 40
ԹՈՒԼՈՒԶ Հավ. 150
ՓԻԷՐ ՖԷՕ Վարդ. 50
ՊՕՄՊԷՅ Տիկ. Ար. 110
ՍԷԹԻՖ Մ. Վ. 495
ՆԻՍ Անդր. 40
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ Գաս. (Վ. ի հաշ.) 40
ՆԻՍ Վարժ. 50
ՊԱՆԵԽՕ Մաղմ. 75
ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕ Մասկ. 215
ԼԻՈՆ Գափ. 100
ՓԱՐԻԶ (16) Տիկ. Գ. 150
ՄԱՐՍԷՅԼ Տ. Ս. 150
ԼԸ ՊՈՒՐԺԷ Ե. Է. 75
ՄՈՆՓԷԼԻԷ Ճուհ. 75
ՔԼԻՇԷ Գալ. 40
ՄԱՍ ՏԸ ՔԱՍԷՐ Ա. Զ. 75

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Աւետիս Շարապխանեան եւ զաւակունք իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք գրաւոր կամ բերանացի իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին Տիկին ՈՎՍԱՆՆԱՅ ՇԱՐԱՊԽԱՆԵԱՆի մահուան առթիւ :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տարօն-Տուրուբերանի Ֆր. Շրջ. Կեդր. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հայրենակից Արգար Խաչատուրեանի եւ զաւակներուն իրենց Տիկնոջ եւ մօր՝ Տիկին ԲԵՐՈՒԶ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Շավիլի մէջ:

✕

Մարսէյլէն Այրի Տիկին Ովսաննա Արապեան եւ զաւակունք իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն հայրենակից Աւետիս Շարապխանեանի եւ զաւակներուն իրենց սիրելի կնոջ եւ մօր դառնաղէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Շահ-Վիլի մէջ:

Մեծ-Նոր գիւղի Հայրենակցական Միութիւնը եւ բոլոր հայրենակիցները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Տիկին ՈՎՍԱՆՆԱ ՇԱՐԱՊԽԱՆԵԱՆի տխուր մահուան առթիւ իր ամուսնոյն՝ հայրենակից Հաճի Աւետիս Շարապխանեանին եւ զաւակներուն ու ազգականներուն :

Նոյնպէս իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տիկիններ Զարուհի Տողրամաճեանի եւ Անգինէի, իրենց եղբօր՝ ՄԻՐԶԷ ՖՈՒԼԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ :

Մարսէյլի Բարձր-Հայքի Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Հայրենակցուհի ՎԱՐՍԵՆԻԿ ՊՕՅԱՃԵԱՆի մահուան առթիւ իր ընտանեկան պարագաներուն :

Մարսէյլի Բարձր-Հայքի Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը խորին կսկիծով կը ծանուցանէ անակնկալ մահը Այրի Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՔԷՉԷՃԵԱՆի եւ իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր ընտանեկանպարագաներուն:

Ցաւով կը տեղեկացնեն մեզի ՏՕՔԹ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԽԱՆՃԵԱՆի (դեր նախագահ Հայ բժշկական միութեան) անակնկալ մահը, որ տեղի ունեցած է նոյեմբեր 18ին, իր բնակարանին մէջ, 4 բիս Պլանշ, Փարիզ (9): Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցած է 21 Նոյեմբեր, երկուշաբթի առաւօտ, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը փոխադրուած է Փանթէն-Փարիզին գերեզմանատունը :

Իր ընտանիքը կը խնդրէ բարեկամներէ որոնք մահազդ չեն ստացած, ներկայս իբր այդ նկատել :

«ԱՆՈՒՇ» ՕՓԵՐԱ
27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ
Mutualitèի Մէջ

ԱՆՈՒՇի դերը կը կատարէ Օր. ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, ծանօթ արուեստագիտուհին որ երկար ատեն երգած է հնդկական եւ անգլիական ռատիօ-կայաններէն, եւ մասնակցած եւրոպական թատրոններու, մեծ յաջողութեամբ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ

Ցատամրիկայ հաւաքոյթ մը 23 Նոյ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ: Կը խօսի՝ Տօքթ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ: Նիւթ՝ «Դանիէլ Վարուժան եւ Սիամանթօ»:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱՎԻԼԻ Հ. ՄԱՐԶԱՅԻՆԻ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ Մ. ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ
Ի ՆՊԱՍՏ ՇԱՎԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

26 Նոյեմբեր, Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս
Մէզոն Մալ տը Ֆէթի սրահը, Ռիւ տէ վ'էքօլ (մայրէքին եռեւը)
«Րաֆֆի» երգչախումբ, «Եփրատ» նուագախումբ, հայկական պարեր
կը ներկայացուի «ՕՏԱՐԻՆ ՑԱԽԸ» (Աշուղ Ղազարէ)
Ձմեռն պիւֆէ — Մուտք 5 ֆրանք
Աւանել Թիւ 1 օԹօպիւս. իջնել Սէրի

ԺԻՒԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

26 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 21ին
Maison CAVEAU
Salle des quatorsի մէջ
45 Rue de la Boëtie,
Մէթրօ **Miromesnil**

Կը նուագէ Պախէն, Սէզար Ֆրանքէն, Պրամսէն, Շոփէնէն ինչպէս նաեւ ռուսական եւ սպանիական կտորներ:

Գիներ 10, 15 եւ 25 ֆրանք:

Տոմսերը կը ծախուին այժմէն Maison Caveau եւ գրատուն Հրանտ Սամուէլ:

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13) — A. DER AGOPIAN

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline;
ԼԻՈՆ à Villeurbanne, près Lyon.
Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères,
ՄԱՐՍԷՅԼ à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 24 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3894

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՊԱԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

— oo —

Խօսելով արտասահմանի հայ երիտասարդութեան մասին զայն գտանք հոգեփոխութեան մը ենթակայ: Եւ ըրինք ենթադրութիւն մը,— «այն ինչ որ երեւոյթ մը կամ դեռ գոնէ երեւութական կը թուի այսօր, վաղը կրնայ շօշափելի ու ընդհանրական դառնալ: Դառնալու համար, հետզհետէ, շարժում մը՝ մտաւոր ու հոգեկան՝ դէպի հողը մայրենի»:

Թերութիւն մը կը նկատենք մեր երիտասարդութեան մօտ: Իր կրաւորականութիւնն է այդ: Տեսակ մը վերապահութիւն, կամ անտարբերութեան պղտորութիւն ունի ան: Ե՛ւ կայ, ե՛ւ չկայ: Կայ՝ երբ համոզումի մը, որոշ տեսակէտի մը, ուղղութեան մը հետ կապուած չէ առաջադրուած գործը: Երբ ընդհանրական է կամ բոլորէն գնահատելի: Երբ, վերջապէս, «ազգային» է՝ այս բառին ապակուսակցական ու ապաքաղաքացիական իմաստով:

Բայց, նոյն երիտասարդութիւնը իր ճնշիչ տոկոսով չկայ, բացակա՛յ է, երբ տեսակէտ մը, ճշգրտուած գաղափար մը, ուղեգիծ մը կը պահանջէ առաջադրուած գործը:

Մեր խօսքը անոնց մասին չէ, որոնք բացարձակապէս անտարբեր են առհասարակ որ եւ է տեսակէտ, համոզում կամ դիրք ունենալու նկատմամբ:

Այլ անոնց, որոնք կ'ապրին, իրենց հայութիւնը, կը զգան ու կը զգացնեն զայն, կը պահեն իրենց կապը «ազգ»ին հետ, կ'ուզեն լսել, կը հետեւին, կը շահագրգռուին, ու նաեւ կը մտածեն, բայց ... բայց չեն խօսի՛ր: Լսել կ'ուզենք՝ իրենց խօսքը չունին: Մեր կեանքին գաղափարական համրն է այս մասը: Վերապահ է, զգոյշ, կրաւորական: Ձեռքերը դրած է իր թեւնոցներուն մէջ, ու, երբեմն սրտաբեկ, երբեմն ուրախ,— նայած մեր կեանքի ելեւէջներուն,— կը դիտէ՛ անվերջ: Նոյնիսկ, ներքնապէս կը ճշդէ իր կողմը, մտածումով կը հակի այս ու այն հոսանքին, թոյլ կուտայ ինքզինքին, որ իր մէջի մտածողն ու զգացողը իր համակրանքը կամ նախասիրութիւնը ունենայ՝ այդ հոսանքներէն մէկուն հանդէպ, բայց, կը շարունակէ լսել: Շատ շատ՝ կ'ըսէ թէ «համակիր» է ինք, ծափահարող, օժանդակ, «դուրսէն օգտակար եղող մը»...: Կան նաեւ մեծ թիւով հայ երիտասարդներ, որոնք այդքան «չեզոք» իսկ չեն թոյլատրեր իրենք իրենց:

Ու երբ ասոնցմէ մէկին կամ միւսին կ'առարկենք, կը պատասխանեն.

— Սխալ է թէ մենք համոզումներ չունինք: Ունի՛նք անշո՛ւշտ: Մենք ալ գիտենք մեր կեանքին չարն ու բարին: Կամ՝ ճիշդն ու սխալը: Բայց, ատիկա պատճառ մը չէ որ մտնենք կուսակցութենէ մը ներս, դառնանք մանիկներէն մէկը ամբողջութեան մը:

— Ինչո՞ւ:

— Որովհետեւ, այդ կերպով, պիտի կորսնցնենք մեր անհատականութիւնը: Ուրիշ խօսքով՝ ազատ մտածումի մեր իրաւունքը: Կուսակցութենէն ներս ձայնի իրաւունք կայ,— ճիշդ է: Կայ եւ խօսքի կամ կարծիքի ազատութիւն: Բայց, կայ եւ կանոնադրական պարագայ մը,— կուսակցականը ստիպուած է ենթարկուիլ մեծամասնութեան ձայնին: Ուրեմն՝ ամէն անգամ որ մեր տեսակէտը չանցնի, մենք ստիպուած պիտի ըլլանք գործել ուրիշներու տեսակէտին համաձայն:

Այս առարկութեան ամէնէն էական կէտը սեփական տեսակէտի մասին շեշտուած նախասիրութիւնն է: «Ես այսպէս կը մտածեմ, ուրեմն այսպէս պէտք է ընեմ»: Այո՛, բայց, այս նախասիրութիւնը ունի նաեւ ուրիշ պահանջ մը,— իմ «այսպէս մտածածս» ի՞նչպէս պիտի իրականացնեմ: Ի՞նչ ուժ ունիմ ես: Ի՞նչ կարելիութիւններ ունիմ: Ո՞վ նկատի կ'ունենայ զիս: Ի՞նչպէս կրնամ արժեցնել իմ այդ մտածումս: Ունի՞մ հնարաւորութիւններ՝ նաեւ «այսպէս» ընելու: Ահա՛ հիմնական կէտը:

Տիտանք ու մեծ անհատականութիւններն իսկ բազմութեան կը կռթնին: Կը նշանակէ, ուրեմն, որ դուրսը մնալով ոչ թէ անձնական տեսակէտ մը արժէք կը ստանայ, այլ, ընդհակառակն, դատապարտուած կ'ըլլայ տեւապէս մնալու անձնական տեսակէտ մը, որովհետեւ անոր մասնակից չէ մտածումները գործի վերածելու կոչուած որ եւ է ուժ մը, որպէսզի իր այդ կարծիքը արժէք ու հիմք ստանայ: Դառնայ կարծիքը նաեւ ուրիշներուն: Ու դրուի գործադրութեան ճամբուն վրայ:

Կրաւորական կամ հեռու մնացող երիտասարդութիւնը, որ ժողովուրդի մը գործօն տարրը պէտք է ըլլայ, իր մեկուսացումով յաճախ դէմ չարժած կ'ըլլայ իր սեփական կարծիքին: Վասնզի, կը պատահի որ կուսակցութիւնը հիմնական հարցի մը մէջ ընդգրկէ ուղղութիւն մը որուն ինք համակարծիք է: Բայց, որովհետեւ «չէզոք է», մասնակից չէ այդ աշխատանքին: Այսինքն՝ իր իսկ կարծիքին չի բերեր իր սեփական նիգը: Իսկ հանրային կեանքին մէջ գործակից չըլլալ կը նշանակէ այդ գործին վնասել անուղղակի կերպով, զայն զրկելով նաեւ քու աշխատանքի բաժինէդ:

Գիտենք որ նաեւ այստեղ ինքնամխիթարանքը պատրաստ է.

— «Դուք կ'ընէք արդէն. ես եղեր եմ կամ չեմ եղեր: Յետոյ՝ դուրսէն կ'օգնեմ»...

Ո՛չ: Դուն մէկ չես: Տասնեակ չես: Հազարաւորնե՛ր կան քեզի պէս: Ու դուն, քու կրաւորականութեամբ, նաեւ օրինակ մըն ես այդ հազարաւորներուն՝ հեռու մնալու այն գործէն, որ ընդհանրական է, եւ որուն ծառայութիւնն ու նուիրումն ալ ընդհանրական պէտք է ըլլայ:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ-ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԵԼՄՏ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

— oo —

Ընկերվարականները եւ համայնավարները կը պայքարին

— oo —

Երեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբը լսեց զեկոյցը, զոր տուին վարչապետ Տալատիէ եւ ելմտ. նախարար Փօլ Ռէյնօ կառավարութեան տնտեսական եւ ելմտական ծրագիրներուն մասին:

Յանձնախումբին 44 անդամներէն կը բացակայէին միայն երկու հոգի:

Նախ խօսք առաւ Փօլ Ռէյնօ եւ պաշտպանեց իր ծրագիրը այն մանրանկար խորհրդարանին առջեւ, զոր կը կազմէ ելմտ. յանձնախումբը, որու մէջ ընկերվարականները եւ համայնավարները միասնաբար դիրք բռնած են կառավարութեան դէմ:

Փօլ Ռէյնօ ըսաւ թէ իր ծրագիրը մշակած ժամանակ, ուզեց որ այդ ծրագիրը արտայայտութիւնն ըլլայ երկրին ուժին: Այդ ուժը Ֆրանքին ամուր դիրքն է, որ կը զօրանայ միայն շնորհիւ տնտեսական եւ հարկային նախադծուած պայմաններու, այսինքն շնորհիւ այն միջոցներուն, որոնց ձեռնարկուեցաւ հրովարտակ-օրէնքներով: Ճիշդ է թէ խիստ են այդ միջոցները,— բայց պէտք էր նախընտրութիւն մը ընել մեղմ քաղաքականութեան եւ խիստ քաղաքականութեան միջեւ: Մեղմ քաղաքականութեան պարագային՝ Ֆրանքը դարձեալ պիտի տատանէր ու իյնար, մինչդեռ խիստ քաղաքականութիւնը ամուր կը բռնէ Ֆրանքը:

Յետոյ Փօլ Ռէյնօ յայտնեց թէ ի՞նչ կը սպասէ հարկային իր քաղաքականութենէն,— եկամուտի տուրքէն, 30 առ հարիւրի յաւելումով, 1880 միլիոն Ֆրանք, 2 առ հարիւրի բացառիկ տուրքէն՝ 3 միլիառ, անուղղակի տուրքերէն՝ 3700 միլիոն, թղթատարական եւ հեռագրական սպասարկութենէն՝ 1300 միլիոն: Միւս կողմէ՝ տնտեսական կեանքի վերակենդանութիւնը պիտի տայ 500 միլիոն: Այս ձեւով, ելմտական նախարարը կը խորհի 1939 պիւտճէն հաւասարակշռել 66 միլիար 300 միլիոնի վրայ:

Իր քաղաքականութեան մասին լաւատեսութեան իբրեւ փաստ, ըսաւ որ դեռ վերջերս մէկուկէս միլիար ոսկի մտած է Ֆրանսա, գանձաթուղթերու շրջաբերութիւնը 8 միլիարէն բարձրացած է 20 միլիարի: Այս պայմաններուն մէջ պետութեան գանձարկղը մինչեւ յառաջիկայ փետրուար ապահովուած է ամէն յուսահատութեան դէմ:

Այս զրոյցին յաջորդեց հարցումներու տեղատարափ մը: Պոնվէ հարցուց թէ ինչո՞ւ զարգացուցին հանրօգուտ շինութիւնները,— պատասխանուեցաւ թէ չեն զարգացուցած, այլ միայն վարկերը կրճատած են 8100 միլիոնէն իջեցնելով 5300 միլիոնի: Ռոնի երեսփոխանը շատ ծանր գտաւ ընդհանուր եկամուտին վրայ դրուած 2 առհարիւրի տուրքը: Ռէժի, ընկերվարական, ցաւ յայտնեց որ զոհողութիւնները անհաւասար բաշխուած են: Ֆիլիփ, նոյնպէս ընկերվարական, քննադատեց շաբաթական աշխատանքի ժամերուն վրայ կատարուած փոփոխութիւնը: Զանազան քննադատութիւններ ըրին նաեւ համայնավարները:

Բոլոր այդ հարցումներուն պատասխանեց ելմտական նախարարը, յետոյ խօսք առաւ վարչապետը, Տալատիէ, որ յայտարարելէ վերջ թէ բոլորովին համերաշխ է իր ելմտական նախարարին հետ՝ հետապնդելու համար ներկայացուած ծրագրին գործադրութիւնը, աւելցուց թէ դասակարգային պայքար չուզեր տանիլ, երկրին կացութիւնը ծանր կը գտնէ, դրացի երկիրներու մէջ ժողովրդապետութեան կործանումը հետեւանքն ըլլալով տնտեսական եւ ելմտական քայքայումի՝ իբրեւ հանրապետական պիտի չփափաքի որ Ֆրանսան ալ իյնայ նոյն ճամբուն վրայ, ահա թէ ինչո՛ւ ամէն ջանք պիտի թափէ՝ արգելք ըլլալու համար այդ անկումին:

— Երբ իշխանութեան գլուխ եկայ, ըսաւ, գանձին մէջ կար 30 միլիոն, հիմա՝ 17 միլիար: Եթէ դէմ քուէարկէք մեզի, ոչ գանձ կը մնայ, ոչ ալ Ֆրանք: Փորձի մը լծուած ենք, միջոց տուէք կատարելու այդ փորձը: Եթէ արգիլէք, կացութիւնը կը վըտանգուի: Բայց լաւ է որ այսօր արտասանէք ձեր «ոչ»ը: Միայն թէ կը յիշեցնեմ ձեզի, եթէ ոչ ըսէք, կը մերժեմ վաղը երթալ հիւրընկալելու Չէմպըրլէնն ու լորտ Հըլիֆաքսը: Ես չեմ ուզեր ներկայանալ անոնց՝ լամբակիս յարած ելմտական յանձնախումբին մերժողական բանաձեւը: Եւ այցելութիւնը պիտի յետաձգուի, ձեզի կը մնայ խորհիլ այդ յետաձգումին հետեւանքներուն մասին:

Այս վճռական յայտարարութիւններէն վերջ, նիստը ընդհատուեցաւ: Երբ վերսկսաւ, երեսփոխան մը եւս աւելցած էր:

Առաջին անգամ խօսք առաւ Տիքլօ (համայնավար), որ դատապարտեց հրովարտակ-օրէնքները բացէ ի բաց: Յետոյ խօսեցաւ Ռէժի (ընկերվարական), որ նոյնպէս դատապարտեց եւ առաջարկեց նիստի հրաւիրել խորհրդարանը: Պէնիէ (արմատական) առաջարկեց յետաձգել հրովարտակ-օրէնքներուն մասին վճռարանութիւնները:

Քուէի դրուեցան առաջարկները: Ընկերվարական-համայնավար բանաձեւը մերժուեցաւ 18ի դէմ 20 քուէով (5 հոգի ձեռնպահ): Ֆրօ բացատրութիւն մը տալով հակառակ բանաձեւին մասին, ըսաւ թէ պէտք է ուժ տալ կառավարութեան՝ նկատի ունենալով արտաքին կացութիւնը եւ Չէմպըրլէնի եւ Հըլիֆաքսի այցելութիւնը: Որով վճռարանութեանց յետաձգումը ընդունուեցաւ 16ի դէմ 25 քուէով (2 ձեռնպահ):

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑԸ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ

— oo —

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան կեդր. կոմիտէն քննութեան առաւ բանաձեւը, որ քուէարկուած էր Նանթի համագումարին մէջ, փոխանակ ընդհ. գործադուլի՝ բողոքի ցոյց մը կատարել հրովարտակ-օրէնքներուն դէմ:

Ոմանք առաջարկեցին ընդհ. գործադուլ յայտարարել 24 ժամուան համար: Ժուհօ պատասխանեց թէ լաւ չէ պատրուակ տալ հակառակորդներուն՝ քննադատելու համար աշխատաւոր դասակարգը իբրեւ խափանարար: Ի վերջոյ որոշուեցաւ հաւաքուիլ վաղը, ուրբաթ, քննելու համար ընդհ. գործադուլ յայտարարելու թուականը: Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան անդամ զանազան կազմակերպութեանց կողմէ բազմաթիւ բանաձեւեր կը յայտնեն թէ բոլորը պատրաստ են հետեւելու կեդր. կոմիտէի որոշումին, կատարելու համար ընդհ. գործադուլը:

*** Փարիզի շրջակայքը գործադուլ ծագեցաւ կարգ մը գործարաններու մէջ: Բանուորները փորձեցին գրաւել գործարանները, բայց ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ դուրս հանեց բանուորները: Ու մինչ Փարիզի շրջանին մէջ կը ձախողէր գործադուլը, հիւսիսային նահանգներուն մէջ մեծ համեմատութիւններ կը ստանայ: Մետաղագործական աշխատանքները դադրած են գրեթէ ամբողջովին:

Չէմպըրլէյն եւ Հըլիֆաքս Փարիզի մէջ

Երէկ, Չորեքշաբթի, ժամը 5ին Փարիզ հասան Չէմպըրլէն եւ իր տիկինը, լորտ Հըլիֆաքս եւ իր տիկինը, ինչպէս նաեւ անգլիացի մասնագէտներ զինուորական ու քաղաքական հարցերու: Իրիկունը ճաշկերոյթ մը տրուեցաւ այս հիւրերուն, արտաքին նախարարութեան շէնքին մէջ:

Այս առաւօտ պիտի սկսին դիւանագիտական խօսակցութիւնները, որոնք կը շօշափեն, ըստ լաւատեղեակ աղբիւրներու, 12 հարցեր: Որոշ է թէ քննութեան պիտի առնուի Սպանիոյ վէճը (Ֆրանքոյի պահանջը պատերազմիկի իրաւունք ունենալու մասին): Յետոյ գերմանեւֆրանսական յարաբերութեանց հարցը,— երբ նախորդ դեսպանը, Ֆրանսուա — Փոնսէ, հրաժեշտ առնելով Հիթլէրէն, Փարիզ եկաւ, կ'ըսեն թէ վաւերաթուղթ մը յանձնեց արտաքին նախարարութեան, ըստ այդ վաւերաթուղթին՝ Ֆրանսա եւ Գերմանիա պիտի պատրաստէին յայտարարութիւն մը, յարենման անգլեւգերմանական յայտարարութեան, որ հրապարակ նետուեցաւ Միւնիխի ժողովէն վերջ: Այդ յայտարարութիւնը տեսակէտով մը պիտի ունենայ ոչ-յարձակողական դաշինքի նկարագիրը: Միայն թէ հրէական հարցին առթիւ որոշ ցրտութիւն մը ստեղծուած ըլլալով Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ, Չէմպըրլէն չենք գիտեր թէ ո՛րքան բարեպատեհ պիտի համարի նման վաւերաթուղթի մը մշակումը:

Չէմպըրլէն եւ Տալատիէ պիտի քննեն նաեւ ֆրանքեւանգլիական զինուորական գործակցութեան հարցը,— թէ Անգլիա ի՛նչ չափով կրնայ օժանդակել Ֆրանսայի, տրամադրելով իր ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերը: Օդային ուժերու տեսակէտով, անգլիական կառավարութիւնը կը խորհի թէ Ֆրանսա կրնայ լրացնել ռմբաձիգ օդանաւերու պակասը, մինչ Անգլիա պիտի շինէ թեթեւ օդանաւեր, որոնք յարմար են օդային պատերազմի եւ թշնամին հետապնդելու,— այդ շարքէն՝ բրիտանական «Փոթորիկ» եւ «Կրակ-փխող» օդանաւերը ժամական 500-600 քիլոմեթր կը թռչին:

Գերմանեւֆրանսական յարաբերութիւնները

— oo —

Զրոյց կը հրէի թէ գերման արտաքին նախարարը, Ֆոն Ռիպպընթրոփ, Փարիզ պիտի այցելէ Դեկտեմբերի սկիզբը, անցնելով Հռոմէն, ուր տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Մուսոլինիի հետ: Փարիզ իր այցելութիւնը ոմանք կը կապեն գերմանեւֆրանսական «ոչ-յարձակողական» յայտարարութեան մը պատրաստութեան: Այս առթիւ կարգ մը թերթեր դիտել կուտան թէ Գերմանիա ժամանակէ մը ի վեր բարեացակամ տրամադրութիւն մը ցոյց կուտայ հանդէպ Ֆրանսայի: Ֆոն Ռաթի սպանութեան առթիւ, ոչ մէկ թշնամական խօսք արտասանուեցաւ հանդէպ Ֆրանսայի: Միւս կողմէ, գաղթավայրերու վէճին մասին Գերմանիա շատ փութկոտութիւն ցոյց չի տար, ոչ թէ անշուշտ չգրգռելու համար Ֆրանսան, այլ որովհետեւ, կ'ըսեն, Գերմանիա ներկայիս իր աչքը ուղղած է Ռուսիոյ վրայ, կազմալուծումի նախանշաններ տեսնելով այնտեղ:

Յետոյ, դիտել կը տրուի թէ, երեքշաբթի, երբ Պերլինի ֆրանսական նոր դեսպանը, Ռոպէր Քուլոնտր, Հիթլէրի կը ներկայացնէր իր հաւատարմագիրը, Առաջնորդը պատասխանին մէջ յայտնեց թէ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ոչ մէկ վէճ գոյութիւն ունի սահմաններու մասին, թէ երկու երկիրները խաղաղասիրական նախանձախնդրութեամբ մը տոգորուած են, ինչ որ պիտի նպաստէ ոչ միայն երկու երկիրներու բարգաւաճումին, այլեւ բովանդակ Եւրոպայի:

— oo —

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ զօրաւոր ցնցումներ զգալի եղան, երեքշաբթի առաւօտ, Ճափոնի մէջ:

ԿԱՐՈԼ Թագաւորը, դէպի Պուքրէշ ճամբուն վրայ, Ֆրիպուրկի մէջ որսի հրաւէր մը ստացաւ իշխան Հոհէնցոլէրնէն եւ յետոյ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ներքին նոր փոխառութիւն մը եւս կնքեց, մէկուկէս միլիար մարք,— ասիկա չորրորդ փոխառութիւնն է տարւոյն սկիզբէն ի վեր:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՀԱՅ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

Սանճաքի խնդրի երեւան գալուց այս կողմ Թրքական Թերթերը Հայերի վերաբերմամբ մի քանի անգամ բարեացակամ արտայայտութիւններ արին: Բալկաններում հրատարակուող մի հայ Թերթ հաղորդեց, որ երբ Թէ անգլօ-ֆրանսիացիք Աթաթիւրքի կառավարութեան առաջարկել են Հայերին տեղ տալ Թուրքիայում եւ Թուրքերէն մի Թերթ էլ Հայերին շնորհուելիք մի ընդհանուր ներման մասին մի քանի անորոշ խօսքեր ասաց:

Տարիներ առաջ հայ քաղաքական կուսակցութեանց մէկի Եգիպտոսի օրգանը առաջարկեց Հայերին հրաժարուել որեւէ քաղաքական եւ հողային պահանջից եւ Թուրքիային ներկայացնել միմիայն տնտեսական պահանջներ եւ մի կերպ համաձայնութեան գալ մեր ժողովրդի ջարդարարների հետ, ինչպէս արին Յոյները իրենց ժողովրդի ջարդարարների վերաբերմամբ: Այդ այն օրերին էր, երբ Թուրքիան ոչ մի բարեացակամ խօսք չէր ասել Հայերիս մասին:

Այսօր, երբ մի քանի բարեացակամ խօսքեր են ասած մեր հասցէին եւ Թուրք մի զօրավար «հայ եղբայրների աչքերը համբուրելու» ապետական սիրալիրութիւն յայտնաբերեց, բնական է, որ Եգիպտոսում հրատարակուող վերոյիշեալ Թերթը իր ձայնակիցները պիտի ունենայ եւ պիտի ճարուին հայ օրագրողներ եւ հասարակական գործիչներ, որոնք լուրջ կերպով պիտի յայտարարեն, Թէ Թուրքիան մեզ բարեկամական ձեռք է երկարում, մենք էլ աւելի պիտի օգտուենք մեզ երկարացրած ձեռքը օդի մէջ չԹողնելու համար:

Եթէ, յիրաւի, Թուրքիան զղջալով իր գործադրած ոճիրները եւ նրանց վատ հետեւանքները Թէ իրան եւ Թէ Հայերի համար՝ անկեղծօրէն ձեռք մեկնեց մեզ եւ մեր անկեղծ բարեկամութիւնը փնտռեց, չեմ կարծում, որ հայ խելքը գլխին մի մարդ գտնուէր, որ չկամենար լուրջ կերպով մտածել այդ ձեռքը սեղմելու մասին, բայց այս բոլէին ասում են միայն մի քանի անուշիկ խօսքեր եւ սպառնում են մեզ Հայաստանի տեսակ չարիքներով, եԹէ այդ անուշիկ խօսքերին չհաւատանք, մեզ մեղաւոր չճանաչենք եւ, ամենագլխաւորն է, չհրաժարուենք մեր պահանջներից:

Առայժմ եղածը միայն սա է եւ արժան է ողեւորուել այդ եղածով:

Իմ միտքս չէ այսօր մի քաղաքական յօդուած գրել վերոյիշեալ նիւԹի մասին, այլ ուզում եմ իմ ընԹերցողներին պատմել բովանդակութիւնը Ռաշդի(Իրան) Թրքական հիւպատոս Տուղրիլ բէյի հետ ունեցած իմ մի խօսակցութեան, որ միշտ հետաքրքիր է եղել Հայերիս համար, եւ այսօր, երբ Թրքօ-հայկական մերձեցման մասին խօսքեր են լինում, շատ աւելի հետաքրքիր է:

Տուղրիլ բէյը իր Ռաշտ հաստատուելուց յետոյ յամառօրէն փորձում էր ինձ հետ ծանօԹանալ եւ մօտիկնալ: Այդ օրերին (1930—31Թթ.) ես Ռաշտում խմբագրում էի «Իրանը Քէբիր» անունով պարսկերէն Թերթը, որ ամենաուժեղ հակաալֆետական եւ հակաԹրքական քաղաքականութիւն էր վարում եւ որի ընԹերցողների Թւումն էին Թրքական շատ հիւպատոսներ, որոնց Թւում եւ Տուղրիլ բէյը: Նրա ինձ հետ մօտենալու ցանկութիւնը զարմանալի չէի գտնում, քանի որ այդ օրերին Գիլանում պարսկական հասարակական կեանքում բաւական աչքի ընկնող դեր էի կատարում եւ իմ խմբագրած Թերթը ո՛չ միայն Գիլանում ամենատարածուածն էր, այլ եւ շատ տարածուած էր Թուրքիայի սահմանամերձ վայրերում (Սօուջ-Բուլաղ, Ուրմիա, Թաւրիզ, Բէջար եւայլն): Ինձ հետ բարեկամութեամբ նա յոյս ունէր, որ կարող էր մեղմել իմ Թուրքիային ուղղած քննադատութիւնների խստութիւնները, եւ որ գլխաւորն է, մօտէք ունենալ իմ բնակարանը: Ես նրանից խուսափում էի շարունակ:

Ես պատուաւոր անդամ էի հիւսիսային Իրանեան բանակի սպաների ակումբի, ուր լինում էի կանոնաւորապէս ամէն Հինգշաբթի գիշեր իմ բարեկամների պատահելու համար: Տուղրիլ բէյն էլ նոյն ակումբի հիւրերից էր, որ ամէն Հինգշաբթի պատահում էր ինձ, բայց դեռ ծանօԹ չէր: Վերջապէս մի օր Գիլանի նահանգապետի հետ խօսելու ժամանակ՝ նա, Թրքական հիւպատոսը մօտեցաւ մեզ եւ արդէն նրանից այլեւս խուսափել չէի կարող եւ ներկայացանք իրար: Մեր առաջին ծանօԹութիւնից յետոյ ես շատ քաղաքավարի եղայ դէպի նա, բայց նա իրան ցոյց տուեց շատ սիրալիր դէպի ինձ: Նա յայտնեց, որ երկար ժամանակ ինձ հետ ծանօԹանալու առիԹ է փնտռել եւ կամեցել է ինձ ունենալ իր ծանօԹ-բարեկամների Թւում, որոնք բոլորն էլ Հայեր են, «որովհետեւ Պարսիկների մէջ չի ճարել բաւականաչափ զարգացած մարդիկ հետները բարեկամանալու համար»:

— Ես Պոլսում մեծացել եմ Հայերի շրջանում, շարունակեց նա, Իսկիւդարում մեր ամենամտերիմ դրացինները Հայեր են եղել: Նրանց եւ մեր տան անդամների մէջ ոչ մի խտրութիւն չկար:

Ապա նա ինձ հրաւիրեց իր հիւպատոսարանը ասելով.

— Իրար մօտ գնալ գալով է, որ պիտի մօտենանք ու իրար հասկանանք:

Ես նրան յայտնեցի, որ շատ զբաղած լինելուս համար առիԹը չպիտի ունենամ իր հիւպատոսարանը լինելու:

Մեր ծանօԹութիւնը պատճառ դարձաւ, որ իրար բարեւենք ամէն տեղ իրար պատահելիս եւ միշտ էլ նա ինձ հրաւիրում էր հիւպատոսարան, միշտ էլ ես մերժում էի գնալ առարկելով, որ շատ զբաղուած եմ: Նոր Տարուօրը Տուղրիլ-բէյը ինձ մօտ իր այցետոմսը Թողեց եւ ես նրա այդ քաղաքավարական գործին իսկ չպատասխանեցի Թրքական տօներից մէկում:

Մի օր, իմ մի լաւ բարեկամը, Տիգրանակերտցի մի հայ բժիշկ, որ միշտ էլ տաճկահպատակ էր մնացել, պատահում է ինձ փողոցում, եւ յայտնում է, որ գնում է Թրքական հիւպատոս Տուղրիլ-բէյին, եւ առաջարկում է ինձ իրան ընկերանալ, «մանաւանդ որ Տուղրիլ-բէյը ինձ շատ է յարգում եւ անկեղծօրէն ինձ հետ ուզում է մօտենալ»: Ես մերժում եմ իմ բարեկամին ընկերանալ ասելով, որ «իմ եւ Տուղրիլի մէջ ո՛չ մի կապ չկայ»: Բարեկամս պատմում է հիւպատոսին ինձ արած առաջարկի եւ իմ մերժման մասին: Տուղրիլը եղրակացնում է.— «հաւանօրէն Եղիկեանը վախենում է մեր հիւպատոսարանը գալ»:

Երկրորդ օրը առաւօտեան բժիշկի եւ հիւպատոսի յիշեալ խօսակցութեան ներկայ եղող մի պարոն ինձ յայտնում է այդ մասին: Թէեւ ուրիշ տեղ պիտի գնայի կարեւոր գործով, բայց անմիջապէս քայլերս ուղղում եմ Թրքական հիւպատոսարան, որ ինձ շատ սիրալիր առաջնորդում են ընդունարան: Մի քանի րոպէ յետոյ Տուղրիլ-բէյն է ներս մտնում ուրախ դէմքով, ամուր եւ մի քանի անգամ Թօթվում է ձեռքս եւ ասում.

— Վերջապէս բարեհաճեցիք մեր հիւպատոսարանը գալ:

— Այո՛, եկայ, պատասխանեցի քաղաքավարի սառնութեամբ:

— Այստեղ շատ պաշտօնական է, ասաց նա, անցնենք աշխատանքիս սենեակը, ի միջի այլոց այնտեղ կը պատահէք Բաղուի Թրքական հիւպատոսին, որ մի քանի օրով ինձ մօտ հիւր է եւ որ մի հրաշալի մարդ է, ձեր մասին էլ գիտէ, շատ գոհ կը լինէք իրար պատահելով:

Մտանք հիւպատոսի աշխատանքի սենեակը, ուր գտնւում էր քառասունը անց մի պարոն: Իմ հիւրընկալը հազիւ 30ը անց էր եւ պարծենալով ասում էր, որ ինքը Քէմալիստանի ամենաերիտասարդ դիւանագէտն է: Նա ինձ ծանօԹացրեց իր Բաղուից եկած հիւրի հետ եւ հրաւիրեց տեղ բռնել մի Թիկնաթոռի մէջ:

Նստելուս պէս ասացի.

— Տուղրիլ-բէ՛յ, նախ՝ ասեմ, ինչո՞ւ եկայ ձեզ մօտ, ապա կ՚ասեմ Թէ ինչո՞ւ մինչեւ հիմա չէի գալիս այստեղ:

— Խնդրե՛մ:

— Եկայ, որ ցոյց տամ որ չեմ վախենում, դուք երէկ դոկտոր Մըժիկեանին ասել էիք, որ ես չեմ գալիս այստեղ, որովհետեւ վախենում եմ:

Տիրեց կարճ լռութիւն: Նա ինձ հարցրեց, Թէ Թէյ կ՚ուզեմ Թէ սուրճ:

— Ինչ որ տաք, պիտի ուտեմ եւ պիտի խմեմ, հաստատելու համար, որ այս տան մէջ ո՛չ մի բանից չեմ վախենում:

Նա կարգադրեց սուրճ (ֆրանսիական) եւ խմորեղէն բերել:

Ես շարունակեցի.

— Այժմ ասեմ, Թէ ինչո՞ւ չէի գալիս ձեզ մօտ, դուք ներկայանում էք ներկայացուցիչը մի պետութեան, որ միլիոնաւոր Հայեր է ջարդել եւ պատրաստ է բոլոր ողջ մնացած Հայերին ոչնչացնել, իսկ ես ներկայանում եմ անդամ մի կուսակցութեան, որ տարիներ շարունակ փորել է ձեր պետութեան հիմքերը եւ ձգտում է կործանել այդ պետութիւնը: Ի՞նչ բան մեզ պիտի բերէր իրար մօտ: ԵԹէ ես ձեզ հետ խօսում էի կամ բարեւում որեւէ տեղ պատահած ժամանակս, այդ միմիայն նրա համար, որ ես ներկայանում էի պարսկերէն մի Թերթի խմբագիր, դուք էլ Պարսկաստանի բարեկամ մի երկրի ներկայացուցիչը: Այդ հանգամանքը ինձ ստիպեց ձեզ հետ ծանօԹանալուց յետոյ՝ ձեզ հանդիպելիս ձեզ բարեւել եւ ձեզ հետ խօսել: ԵԹէ ո՛չ նոյնիսկ չէի կամենալ ձեզ բարեւել: Տեսնում էք, որ չեմ կեղծում եւ ասում եմ այն, ինչ որ մտածել եմ եւ արել, դուք էլ այժմ ինձ հետ համամիտ էք, որ մեր, իմ եւ ձեր, մէջ ո՛չ մի բարեկամական կապ լինել չի կարող:

— Մենք որպէս երկու ընկերվարականներ իրար հետ բարեկամ կը լինինք, ասաց հիւրընկալս, ընկերվարականները ազգային խտրութիւն չեն ճանաչում:

— Իմ ընկերվարական լինելը կասկածելի չէ առանձին, բայց ձեր ընկերվարական լինելը կասկածելի է, եւ, այդ միայն այն պարզ պատճառով, ուր դուք ներկայանում էք դեռ բաղանցապէս ազգայնական մի կառավարութեան ներկայացուցիչը:

— Թուրքիայի նոր կառավարութիւնը գերազանցապէս ռամկավարական լինելով՝ իր պաշտօնեաներից չի պահանջում անպայման ազգայնական լինել, այլ պահանջում է հաւատարիմ եւ բարեխիղճ լինել:

— Մի ընկերվարական չի կարող բոլորովին հաւատարիմ եւ բարեխիղճ կերպով ծառայել մի յարձակող ազգայնական կառավարութեան:

Գ. ԵՂԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արագ.— ԵԹէ հարկ ըլլայ, լրագրական կարգ մը հրատարակութիւններու մէջ կրկնուած վրիպներուն համար նոր բառ մը պիտի հնարենք — վրիպախտ, որուն բուժումը նոր գրողներուն ուշիմութեան կը յանձնուի: Եւ ամէնէն աւելի պարզ լուրերու Թարգմանութեան մէջ կը տեսնուի անճարակութիւնը: Այսպէս, ահա կը կարդանք արտասահմանի Թերթի մը մէջ.— «Ընդհատուած շարժումը վերանորոգուեցաւ...: Բաւական երկար լուրի մը շարունակութիւնն է այս հատուածը, զոր կրկին կարդալով կը հասկնամ, Թէ «շարժումը» պիտի ըլլայ հաղորդակցութիւն, իսկ «վերանորոգուեցաւ»ը վերսկսաւ: Երբեք բառերէ բաղկացած հատուածի մը երկու բառերը անընական, հետեւաբար անտեղի են: Ի՞նչ ըսել է՝ Շարժումը վերանորոգուեցաւ...: Կը խորհիմ դիտել տուած ըլլալ անգամ մը, Թէ առհասարակ հայ Թերթերուն մէջ քաղաքական, ներքին, մանր լուրերը դէշ կերպով կը խմբագրուին, Թէ յօդուածները համեմատաբար լաւագոյն են լեզուի մաքրութեան տեսակէտով:

Ահա տարտամ եւ, չքաշուինք ըսելու, սխալ շարադրութիւն մը. «Անգլիական դաշլիճին սոխպողական կարգով գումարումը»: Ի՞նչ ըսել է «սոխպողական կարգով»:

Շատ հաւանաբար «կարգով»ը աւելորդ է, եւ մարդը հապճեպով, «արտակարգ» գումարումը, արտասովոր նիստը կ՚ուզէ ըսել, եւ մեր խմբագիրը —ո՞վ է արդեօք — «սոխպողական կարգով» մը մէջտեղ հաներ է: Խոնարհաբար կը յիշեցնեմ բոլոր խմբագիրներուն, Թէ հայ լրագրութեան պատիւը կը պահանջէ քիչ մը աւելի հոգածու ըլլալ այն արուեստին համար, որուն մէջ հայ միտքը այնքան փայլուն յաջողութիւններ ունեցած է մինչեւ դեռ երէկ:

Եւ տակաւին կ՚ըսենք... «Լուսաւորութեան նախարար», արդեօք փողոցներուն լուսաւորութեան, հսկողութեա՞ն կ՚ակնարկուի: արդարեւ ամօԹ է. ինչպէս կըսենք Հանրային ԿրԹութեան նախարարը անուանել... Լուսաւորութեան նախարար: Ասիկա կը նմանի ... Համայնքներու Պալատին բացատրութեան, փոխանակ Երեսփ. ժողով ըսելու: Անգլիերէնը կը հասկցուի, բայց հայերէնի մէջ ի՞նչ ըսել է, ո՞ւր կը գտնուի այդ պալատը որ համայնքներուն վերաբերի: Արդեօք կեդրոնը Քամչաթքա՞ է: Այնքան ցաւերով ծանրաբեռնուած ենք որ պէտք է աշխատիլ, ցաւ մը պակաս ունենալու համար:

Ի՞նչ ըսել է՝ «մշտապէս»: Չի՞ բաւեր «միշտ»ը: Շուտ ըսելու տեղ շուտապէ՞ս ըսենք, կ՚ըլլա՞յ, սիրելիներ: — Ի՞նչ ըսել է «Նախարարը անընդհատ կապուած է Փրակայի հետ... Աս ի՞նչ լեզու, աս ի՞նչ հայերէն: Նախարարը խենԹեցե՞ր է արդեօք որ ըստիպուեր են Փրակայի հետ կապել...:

«Կացութիւնը բարդացնել».... Կը ցաւիմ, եւ կը պարտաւորուիմ ընԹերցումս ընդհատել: Երբ կայ «կնճռոտել», ի՞նչ գործ ունի սա անճոռնի «բարդացնել»ը: Անոր առողջ մասը «բարդ» է միայն, ո՞ւրկէց ուր բայ կը շինես անով: Եւ, յետոյ, ապարէգին հետեւողը պէտք է գիտնայ Թէ քաղաքական լուրերու մէջ compliquer այլեւս կնճռոտել է: Քառասուն-յիսուն տարիէ ի վեր այդ բառը գործածուած է հայ լրագրութեան մէջ:

Զգենք այդ Թերթը, եւ մխիԹարուելու կամ փոխարինուելու համար ուրիշ մը ձեռք առնենք:— «Մեծ նշանակութիւն կը տրուի այն փաստին, որ վարչապետը ներկայացած է Թագաւորին» ... (վերջակէտ): Հիմա հոս ի՞նչ ըսել է «փաստ»: Խմբագիրը ո՞ւրկէց Թարգմաներ է այս դոհար խօսքը: Համբերեցէք.— «Նախարարական խորհուրդը միաձայնօրէն հաւանութիւն տուած է արտաքին քաղաքականութեան, ինչպէս նաեւ գործակալներուն անոր տուած հրահանգներուն»: Ո՞վ է «անոր»ը, եւ ի՞նչ լեզու է «գործակալներուն անոր տուած հրահանգներուն»...: Յետոյ շատ Թերթերու մէջ կը վխտան բառերու սխալ գործածութիւններ: «Դեսպանը «պատգամ» մը պիտի ներկայացնէ», ի՞նչ ըսել է պատգամ: Կամ պէտք է ըսել պաշտօնական գիր մը կամ, գոնէ, պատգամագիր սովորական բառը գնել: Ի՞նչ ըսել է՝ ... «ելակէտ»: Չի՞ բաւեր ելքը: Ըսուեր է՝ «համաձայնութեան ելակէտ»: Ասոնք չըլլալիք բաներ են, սիրելիներ:— Երբ «Ռուսիա» ըսուած է այսքան ժամանակներէ ի վեր, ի՞նչ հարկ կայ շարունակ «Ռուսաստան» գրելու: Ուրեմն, Թուրքիա մի ըսէք, այլ «Թուրքաստան», եւ ասով... աշխարհագրական սահման մըն ալ փոխած ըլլալու պարծանքը կ՚ունենաք: — Օրակարգը մացուի»: Շնորհակալութիւն այս խեցիին (մացուի) համար: Մեզ, կարծես հայերէնի նախնական շրջանին մէջ կը գտնուինք: — Հարցը իր «սրութիւն»ը կը պահէ: Մենք կը գրէինք լաւագոյն ժամանակներու մէջ... «սուր հանգամանքը»: «Սրութիւն» բառ չունի հայերէնը: Ունի «սուր» որ ածական է, ունի «սրութիւն» որ գոյական է: Սրութիւն կրնայ գործածուիլ բերնէ բերան միայն: — «Ուղիղ տասը տարի առաջ» — ինչ է հոս ուղիղը. եԹէ «ճիշդ» է, ըսէ ուրեմն, «ճիշդ կամ գրեԹէ տասը տարի առաջ»:— «Ստորագրում» չունինք, այլ «ստորագրութիւն»: Ի՞նչ է «գրում»ը, ունինք գրութիւն: Չըսուիր ... պայմանագրում, այլ պայմանագրութիւն, չըսուիր դաշնագրում կամ դաշնակցում, այլ դաշնագրութիւն եւ դաշնակցութիւն: Այլովքն հանդերձ: Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ:

Շարն ընդհուպ:

ՏԱՐԱԶ

ՈՂՋ ԹԱՂՈՒԱԾ ՄԱՐԴԻԿ

— Բալթիմոր քաղաքի բարեկեցիկ ընտանիքի մը կինը յանկարծ անբացատրելի հիւանդութեան մը հետեւանքով կը մեռնի: Անոր վրայ մահուան բոլոր նշանները կը տեսնուին, այնպէս որ ոչ մէկը կասկած կ՚ունենայ ենԹադրելի ողջ ըլլալու մասին: Կնոջ մարմինը երեք օր պահ դրուելէ վերջ, զայն կը փոխադրեն ընտանեկան դամբարանը: Երեք տարի կը մնայ այդ վիճակին մէջ. չորրորդ տարին, ամուսինը փափաք կը յայտնէ մասնաւոր դագաղի մը մէջ ամփոփել իր կնոջ ոսկորները:

Երբ կը բանայ դամբարանին դուռը, ճերմակ հագուած բան մը շառաչիւնով կ՚իյնայ իր վրայ: Անիկա իր կնոջ կմախքն էր, շրջազգեստուած անեղծ մնացած պատանքով: Կը կարծուի Թէ Թաղումէն քանի մը օր վերջ, կինը իր քունէն արԹննալով, դագաղին մէջ տապլտկած է, մինչեւ որ յաջողած է եղերքի տախտակը կոտրել եւ անկէ դուրս ելլել: Դէպի դամբարանը առաջնորդող սանդուխին վերի աստիճանին վրայ գտնուած է դագաղի կտոր մը, որուն միջոցաւ ան երկաթեայ դուռին զարկած է, անցորդներուն ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրելու համար: Այդ գերմարդկային ճիգերուն հետեւանքով նուաղած կամ ուշակումէն մեռած էր: Գետին ինկած աւելն, պատանքը երկաթէ ցիցի մը կառչելով, ուղղահայեաց դիրքի մը մէջ մնացած էր:

— Վիքթորին Լաֆուրքադ անունով գեղատի եւ շատ գեղեցիկ աղջիկ մը, զաւակն էր հարուստ ընտանիքի մը: Իր բազմաԹիւ տարփածուներուն մէջ կը գտնուէր Ժիւլիէն Պոսիւէ անունով աղքատ երիտասարդ մը, որ օրագրող էր Փարիզի մէջ: Անոր տաղանդն ու լաւ ձիրքերը գինքը հաճելի ընծայած էին օրիորդին, որ մասնաւոր համակրանք ու սէր կը տածէր գրագէտին հանդէպ: Սակայն ծնողքը նկատի առնելով ընտանիքին դիրքն ու հարստութիւնը, արգելք հանդիսացած էին այդ միութեան: Աղջիկը, հակառակ իր կամքին, կը ստիպուի ամուսնանալ Ռընէ անունով երիտասարդի մը հետ, որ հարուստի զաւակ էր: Շատ չանցած ամուսինը բոլորովին անհոգ ու անփոյԹ կը գտնուի իր կնոջ հանդէպ եւ մինչեւ իսկ կը սկսի ծեծել զայն:

Քանի մը տարուան դժբախտ ամուսնութենէ մը ետք, կինը կը մեռնի, կամ աւելի ճիշդը, քնածական այնպիսի վիճակի մը կը մատնուի, որ զինքը մեռած կը կարծեն եւ կը Թաղեն զայն իր ծնած գիւղին պարզուկ գերեզմանատան մէջ:

Երիտասարդը, որ իր սրտին մէջ միշտ վառ կը պահէր աղջկան սէրը, կը լքէ Փարիզը եւ կը մեկնի հեռաւոր գաւառ, հոն ուր Թաղուած էր իր սիրուհին: Իր նպատակն էր գերեզմանէն հանել կնոջ մարմինը եւ փունջ մը կտրել անոր խարտեաշ մազերէն, իբր յիշատակ պահելու համար զայն:

Ուստի, կէս գիշերին գաղտագողի կ՚երԹայ գերեզմանատուն, հողէն դուրս կը հանէ դագաղը, կարօտով կը համբուրէ անոր երեսները, ու երբ կը պատրաստուի կտրել մազերը, կինը յանկարծ կը բանայ աչքերը: Տղուն փայփայանքները արԹնցուցած էին զայն իր մահաքուն Թմրութենէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (72)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՈՐ ՄԸՆՑԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Դուն, ո՛վ իմ եղբայրս, քանի մը օրուան ընԹացքին ի կատար ածեցինք այն՝ ինչ որ ես տարիներով պիտի չկարենայի ընել, անոր համար որ մարդիկ մըն եմ, ինչպէս Լարի ԷԹքինը: Ան իր ունեցածը զրկեց ինծի, աւելին չէր կրնար ընել: Ես զինքը հասկցայ. ինչո՞ւ համար ըրաւ այդ բանը. պարզապէս անոր համար որ մարդիկ մըն էր. ա՛յդչափ: Իսկ դո՞ւն ինչու համար կը նետես կեանքդ, Ձէյթունի այս եռացած կաթսային մէջ.— որովհետեւ մարդիկ մըն ես: Ու իմ ժողովուրդս կը տեսնէ ու կը հասկնայ այդ բանը: Անոնք այժմ կը հասկնան զիս. Թէեւ մինչեւ հիմակ չէին հասկնար: Ահա Թէ ինչո՞ւ.

— Միշտ քիչ մը վերապահ դիրք բռնած եմ: Դրամը անգամ մը դրամատան մէջ, ուրիշ անգամ Թաղած: Երբեմն տեղ մը պահուըտած: Շարունակական ծրագիրներ ապահովութեան մասին, դիմադրութիւնը ձախողելու պարագային: Բացարձակ կերպով բոլոր ունեցածս չեմ տուած եւ կամուրջներս չեմ այրած: ԵԹէ Լարի ԷԹքինին տեղը ես եղած ըլլայի, ուրիշի մը ինծի վստահած դրամով խաղամոլութիւն պիտի չընէի. բայց դրամը կորսնցնելէ յետոյ ալ երբեք աղամանդս, ժամացոյցս ու շղԹաս չպիտի զրկէի. ոչ ալ ձիս ու Թամբը: Ահա Թէ ինչո՛ւ համար Ձէյթուն բացարձակ կերպով երբեք չէ վստահած ինծի: Ոմանք, այո, բայց ոչ բոլորը, մինչեւ այս գիշեր:

— Ով իմ եղբայրս...

ըսելով ոտքի կանգնեցաւ յոգնած մէկու մը շարժուձեւով,

— Կը բարեւե՛մ ձեզ: Ինծի պէտք եղած դասը սորվեցուցիք դուք:

— Կը զարմանամ, փափսաց Ֆրէտ աականջիս: ՓիԹըրին կրակին մօտ ըսածները կը յիշե՞ս: Պիտի տեսնենք: Ընդհանրապէս Նեմեսիսը շուտ կուգայ:

Նստած տեղէն Ֆրէտը ձգելով վրան նստայ, որովհետեւ այդ խօսքերէն չէի ախորժեր: Ու մինչ կ՚աշխատէր գլուխ իր վրայէն մէկ կողմ նետել, դուռը աղմկալից կերպով զարնուեցաւ եւ Մակա, Գադիկի նշանին վրայ բացուեցաւ:

Ինը Հայեր ներս մտան, ընկերակցութեամբ Կրիկոր Ժաիրի խումբի գնչուներէն մէկին որ շրԹունքներուն ծայրովը Մակային փսփսաց եւ Գադիկին զաղտնի նշան տուաւ: Ան առեն Ֆրէտի փորին վրայէն վար իջայ ու ան որպէս փոխվրէժ ծխամորճին մոխիրը վիզէս վար Թափելով մօտս նստաւ եւ խօսակցութիւնը Թարգմանեց բառ առ բառ: Խօսակցութիւնը կը կատարուէր Հայերէն լեզուով Թաւամազ մարդոց կողմէ, որոնք մտատանջ երեւոյԹ ունէին:

Գնչուն Գադիկին իր մասովը նշան տալը վերջացնելէ յետոյ նստաւ հանդարտ. կարծես ոչ մէկ բան զինքը կը հետաքրքրէր: Քիչ վերջ սակայն կրակին պարող լոյսին միջոցով տեսայ որ պատին մօտենալով գնաց Բուսթէմ Խանին գլխուն քովիկը պառկեցաւ: Զարմանալին այն էր որ Բուսթէմ Խան որու կարծիքը գնչուներու հանդէպ շատ բացասական էր, Թոյլ տուաւ որ այդ գնչուն իր մօտ մնայ եւ ցած ձայնով խօսի իր հետ:

Ներս եկող ինը Հայերը անտարակոյս ազդեցիկ անձնաւորութիւններ ըլլալու էին: Ամէնքն ալ մօրուսաւոր եւ խոշորակազմ էին եւ այծի մորԹէ վերարկուներէն ծուխ կը հոտէր: Գադիկ զանոնք դիմաւորելու համար ոտքի կանգնեցաւ. կռնակը կրակին տրուած ու իր ձեռքը եռեւը դրած էր:

— Եփրեմ կ՚ըսէ Թէ ինքզինքդ Հայաստանի Թագաւոր պիտի հռչակես եղեր, սկսաւ խօսիլ ինը մարդոց ամենաերկարը, որ առաջին ներս մտնողն էր եւ Գադիկին շատ մօտը կը կենար այժմ:

— Եփրեմ սուտ կը խօսի, ըսաւ Գադիկ սպառնագին: Ան միշտ սուտ կը խօսի: Այդ մարդը ճշմարտութիւնը բնաւ չի կրնար ըսել:

Անոնցմէ երկու ուրիշներ անճոռնի ձայներ հանեցին եւ առաջին մարդուն արմունկով մշտեցին. այս վերջինը անհամբերութեան բացագանչութիւն մը ունենալով կրկին յարձակողականի սկսաւ:

— Բայց Թուրքը հոն է. Հնդիկ բարեկամիդ բռնած գնդապետը, որ կ՚ըսէ Թէ...

— Պա՛հ. ի՞նչ ճշմարտութիւն կ՚ըսէ Թուրքը:

— Կ՚ըսէ Թէ Հնդիկը— ի՞նչ էր անունը— Բուսթէմ Խան, առաջարկած է զինքը որպէս պատերազմական գերի գործածել, մինչդեռ դուն ըստ կանխօրօք եղած համաձայնութեան մը, տըրամադիր ես անոր գործը դիւրացնելու. եւ մեզմէ կը պահանջէ իրեն եղած խոստումը յարգել, իր հանդէպ աւելի լաւ վերաբերմունք ցոյց տալով: Կ՚ըսէ որ բանակը Ձէյթուն պիտի գայ եւ քեզ Սուլթանին անունով կառավարիչ պիտի կարգէ: Այս խօսքերը մեզի ըսաւ խորհելով որ մենք ալ քեզմէ խաբուած համախորհուրդ ենք: Այնպէս խորհեցաւ որ...

— Խաբուածնե՞ր, գոռաց Գադիկ: Որքա՛ն ժամանակ գործ ունեցաք ինծի հետ եւ որքան Թուրքերուն հետ, որ Թուրքի մը խօսքին աւելի հաւատք կ՚ընծայէք քան իմ խօսքին:

— Բայց Թուրքը կարծեց որ մենք քու բարեկամներն ենք, մէջ ինկաւ ապստամբականութեան եռ մնացող անդամներէն մէկը, կոշտ ձայնով մը:

Այլապէս այդ տեսակ բան մը ինչպէ՞ս պիտի ըսէր:

— ԵԹէ ան ձեզ իմ բարեկամներս նկատէր, բնաւ պիտի չհամարձակէր նման բան ըսել. պատասխանեց Գադիկ: ԵԹէ ինծի բարեկամ ըլլայիք, զինքը պիտի բռնէիք եւ կամուրջին վրայէն Ճիհուն գետը պիտի նետէիք:

— Եւ սակայն այդպէս ըսաւ մեզի. խօսեցաւ մէկը որ դեռ բերանը չէր բացած:

— Եւ քու կողմէ հերքում մը այդ մասին, դեռ ոչ ոք չէ իմացած, Գադիկ, աւելցուց դրան մօտ եղող մարդը:

— Ուրեմն հիմա՛ լսեցէք զիս, պոռաց Գադիկ բարկութեամբ: Յետոյ սենեակին հանդարտելով ակնարկը մեկ ըշուրջն ուղղեց: Հիմա ինծի մտիկ ըրէք, ըսաւ: Թուրքերը ճիշդ է որ Ձէյթունի վրայ կառավարիչ մը դնելու համար կուգան: Այդ գերիին անգլերէն հասկնալը մոռցայ: Այս բարեկամիս հետ խօսեցայ այդ մասին, ըսաւ Մընթին ցոյց տալով: Ահա այդ խօսակցութիւնն է Թերեւս որ մտիկ ըրած է ան. կարծուածէն շատ աւելի խելացի է: Ծրագիր մը ունէի զոր բարեկամիս պարզեցի: Կը յիշեմ որ Թուրքը քովս էր եւ կ՚ուտէր ճաշիս կէսը զոր իրեն տուած էի:

(Շար.)

…հնգամսորդը խելայեղ սրախու-…մը էր … ուհին կը փոխադրէ …, … չկրնալով դարմանումնե-… ռով հեռհեռէ կը կաղկղուրուի եւ կը … վերադառնայ իր նախկին վիճակը :

Կինը անհուն սիրով կը փարի իր ամուսնոյն եւ ամուսինէն զաւակին, …մօրը հետ կը մեկնի Ամերիկա :

Քանի տարի վերջ, կինը կարծելով … ժամանակի ընթացքին իր դիմագիծը փոխուած ըլլալով անճանաչելի … է իր բարեկամներուն, սիրահարուած հետ Փարիզ կը վերադառնայ :

Սակայն, հակառակ կնոջ ենթադրութեան, առաջին հանդիպումին …, ամուսինը կը ճանչնայ իր կինը եւ կը պահանջէ միանալ իրեն : Կնոջ … ընդդիմութեան վրայ, խնդիրը դատարանի կ՚իյնայ : Դատարանը, նկատի առնելով ժամանցումը եւ … բացարձակ հանգամանքը, անհետեւանք կը թողու ամուսինին պահանջը :

Ցաղթանդամ ու քաջառողջ սպայ մը … վար կ՚իյնայ եւ ծանրապէս վիրաւորուելով գլուխէն, կը մատնուի … վիճակի մը : Գանկը ճեղքուած ըլլալով, գլուխին վրայ գործողութիւն կը կատարեն եւ ամէն միջոց կը գործադրեն զայն վերականգնեցնելու համար, սակայն ենթական … կը թաղուի խոր թմրութեան մը մէջ, եւ մեռած կարծուելով կը թաղուի :

Թաղումին յաջորդող կիրակին, … գերեզմանատունը լեցուած էր … բազմութեամբ : Կէս օրի ատեն…, յանկարծ անակնկալ լուր մը կը … գերեզմանատան մէջ : Գի… մը վախով կը պատմէ թէ սպային գերեզմանին վրայ նստած ատեն, … հողի ցնցում զգացած է : … եւ առաջ մեծ կարեւորութիւն … այդ մարդուն յայտարարութեան, սակայն անոր զգացած վախին եւ պնդումներուն վրայ, հապճեպով … կը բերեն եւ կը սկսին հողը փորել : Եւ որովհետեւ սպային մարմինը … խորութեան մը մէջ թաղուած էր, քանի մը վայրկեանէն հողէն դուրս կը հանեն դագաղը : Այդ առթիւ կը տեսնեն որ մարդուն գլուխը դուրս … է դագաղէն : Կատաղի պայքարի մը մէջ, հաւանաբար ան վեր հանած էր դագաղի կափարիչին մէկ մասը :

Անմիջապէս զայն կը փոխադրեն ամէնէն մօտիկ հիւանդանոցը, ուր բժիշկները քննութիւն կատարելով, կը հաստատեն թէ սպան ողջ է տակաւին եւ կը գտնուի ընչահեղձ վիճակի մը մէջ :

Արդարեւ, քանի մը ժամէն սպան կը վերակենդանանայ, եւ կցկտուր բառերով կը պատմէ դագաղին մէջ իր անցուցած տագնապալի վայրկեանները :

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՏՈՄՍԵՐ

Նողկալի է

Աթաթիւրքին մահուան առթիւ Թուրք թերթերը ընդարձակ հրատարակութիւններ կ՚ընեն՝ անոր կեանքին ու գործին շուրջ : Ասիկա ինքնըստինքեան հասկնալի է ու բնական : Նոյնիսկ ներելի է, որ Թուրք ազգային մեծ սուգին առթած ցաւը չափազանցութիւններու մղէ գրողներն ու հրապարակագիրները, որոնք, մոռցած իրենց հաւասարակշռութիւնը, դուրս գան պատշաճութեան սահմաններէն ու իյնան գերգնահատումներու մէջ :

Բայց վրդովեցուցիչ են,— չըսելու համար միմոսական ու հոլխտային — այնպիսի արտայայտութիւններ, որոնք ոչ միայն չափազանցութիւն են, ոչ միայն պատմական իրողութեանց դէմ կոպիտ մեղանչում են, այլ կը մատնեն ստորնաքարշ ու սողոսկուն, անբարոյական ու անամօթ նորելուկ հանրային բարք-բարոյականի մը առատը :

«Սօն Փոստա» կը գրէ. «պատմութեան ոչ մէկ փուլը անոր չափ հանճար մը, հրամանատար մը եւ ստեղծիչ մը չէ արձանագրած : … Պատմութիւնը անոր մեծութիւնը չկրնալ պարփակելու չափ պզտիկ է» :

«Աքշամ» կը գրէ. «մարդկութիւնը իր ամէնէն մեծ զաւակը կորսնցուց : Ամբողջ մարդկութիւնն ալ, Թուրքերուն նման, սուգի մէջ է» :

Այս երկու նմոյշը, բիւրաւորներու մէջէն, կը բաւէ ցոյց տալու թէ հանրային ի՛նչ կարծիք կը ձեւաւորուի ու կ՚աճի Թուրքիոյ ու նման երկիրներու մէջ :

Անհասարակ նկատելի է, վերջին քանի մը տարիներուն մանաւանդ, որ միահեծան երկիրներու մէջ, ուր հանրային ազատ կարծիքը ճնշուած է ու մարդոց ազատ մտածումներն ու խօսքը կապանքներու տակ առնուած են, ամբոխները, բարձր հնչող կեղծաւորութեան, չափազանցութեան, վատողի խնկարկութեան խօսքն է՝ պետերուն եւ իշխողներուն հասցէին :

Այս երեւոյթին դասական հայրենիքն է Խորհ. Միութիւնը, ուր Սթալինի անուան շուրջ օրն ի բուն անդադրում, անպատում, զարշելի փառաբանութիւններ ու օրհներգներ կը հիւսուին բոլորի կողմէ : Բառարաններուն մէջ բառ, արտայայտութիւն չի մնար հրապարակ կը նետուի մեծ «Առաջնորդ»ին դովքը հիւսելու : Արեւ է ան, որ կը լուսաւորէ աշխարհը, կեդրոնն է ամբողջին, բարիք բաշխող Առաջնորդ, ղեկավար ազգերու եւ ժողովուրդներու, անբասիր, անսխալական եւն. եւն. :

Հին հին դարերէն մինչեւ մեր օրերը ոչ մէկ բռնաւորի շուրջ այսպիսի փառաբանութիւն չէ հիւսուած : Ոչ փարաւոններ, ոչ պարսկական արքաներ, ոչ հռոմէական կայսրներ, ոչ օգոստոսներ, ոչ Նաբոլէոններ այսպիսի ստորնաքարշ շարական չեն ունկնդրած :

Եւ զարհուրելին, պժգալին այն է որ իրենք՝ տէրերը, իշխողներն են որ թոյլ կուտան այս դայլի աւետարանը, աւելի ճիշդ՝ կը թելադրեն, կը հրահրեն, կը պահանջեն այս սաղայէլական խնկարկութիւնը :

Այսպէս է, թէեւ աւելի նուազ չափով, երեւոյթը Գերմանիոյ մէջ, նոյնիսկ Իտալիոյ մէջ :

Պետերուն շուրջ խորհրդաւորութիւն, գերմարդու մթնոլորտ պէտք է ստեղծել, ու կը ստեղծեն ոչ միայն իրենք՝ պետական մարդիկ, նախարարներ ու հանրային գործիչներ, այլ ամէն ոք որ բերան բանալու կամ տող մը գրելու կարողութիւն ունի : Բոլոր հրապարակագիրները, գրողները, արուեստագէտները, պետական դէմքերը, հանրային գործիչները, մեծ ու պզտիկ բոլորը պէտք է երգեն պետին փառաբանութիւնը :

Ի՛նչ օրեր, ի՛նչ բարքեր :

Այսպիսի երեւոյթ անհնարին է պատկերացնել ազատ ժողովուրդներու հանրային կեանքին մէջ : Դուք կրնա՞ք վայրկեան մը մտքէ անցնել, թէ այսպիսի զարշահոտ գրականութիւն հրապարակ գայ երբ եւ իցէ պետական ո եւ է ղեկավարի շուրջ Մ. Նահանգներու, Անգլիոյ, Ֆրանսայի կամ Սքանտինաւեան երկիրներու մէջ : Երբեք :

Աթաթիւրքի դագաղին շուրջ արձակուած այս եղերերգ-օրհներգը մէկ փոքր արտայայտութիւնն է այն սպաննիչ, խլացուցիչ աղմուկ-փառաբանանքին, որ ամէն օր կը լսուի կարգ մը երկիրներու մէջ՝ իշխողներու հասցէին, իրենց կենդանութեանը, իրենց իսկ բաղձանքով ու մղումով :

Ո՛չ Աստուածաշունչը Եհովային անուան, ոչ նոր կտակարանը Յիսուսի անուան այսպիսի փողոցային, միմոսային աղօթք չէ արձանագրած :

Ի՞նչ օրերու հասած է ժամանակակից մարդկութիւնը :

Ի՞նչ անկում ժամանակակից հանրային բարոյականի :

Նողկալի է :

ԱՍՏՈՒՐ

գանգուածներու անունով, բայց միաձեւ են, համազգեստ, շապիկ-կապոյտ, սեւ ու գորշ, պետի փառաբանանք, տիճամիէ պետութիւն, պաշտամունքի առարկաներ,— Խ. Միութիւնը՝ դասակարգ, Իտալիա՝ հին հռոմէական ոգին, Գերմանիա՝ ցեղը, նշաններ՝ մուրճ ու մանգաղ, փաշիօ, կեռ խաչ, արտայայտութեան ձեւեր՝ ղավարիչ, հայլ Հիթլէր, հռոմէական բարեւ, երեքն ալ յեղափոխական են, երեքին նպատակն է՝ իւրայատուկ կաղապարներով երիտասարդութիւն եւ դպրոց :

Դասախօսը ի վերջոյ անդրադարձաւ մեր կեանքին : Բացատրեց թէ ինչու մենք հարկ է որ չհետեւինք մեր ազգային ոգին, եւ անվերապահ կոչ ըրաւ բոլորին դուրս գալ կրաւորականութենէն, ըլլալու համար իրական քաղաքացիներ, որոնք պարտաւոր են ունենալ իրենց տեսակէտները :

Առանց սեռի ու տարիքի խտրութեան, վերջացուց ան իր խօսքը, բոլորս մեր կարծիքի ու գործի մասնակցութիւնը պէտք է որ բերենք այն գործին, որ ազգային դատ կը կոչուի : Մեր կեանքի պայմանները այնքան որոշ են, մեր հոսանքները այնքան ճանչցուած են ու պատմութեան հրամայականը այնքան յստակ է, որ ամէն հայ մարդ ու հայ կին դիւրաւ կրնայ ճշդել իր դիրքն ու տեղը :

Տասը վայրկեանի դադարէ մը վերջ, նախագահին հրաւէրով հարցումներ եղան դասախօսին, որոնց պատասխանեց : Այս առթիւ ան ըսաւ. թէ Հ. Յ. Դ.ի յեղափոխական գործունէութեան մասին կարելի է քննադատելի կէտ գտնել, ինչպէս եւ ըսել թէ ան միշտ դաշնակցած չէ յեղափոխականներուն հետ, բայց, ամէնէն թունդ հակադաշնակցականն իսկ մեր կուսակցութեան անուան առջին բառի մասին ամենափոքր քննադատութիւն մը չի կրնար ընել, որովհետեւ Դաշնակցութիւնը իր ամբողջ գոյութեան ընթացքին, ինչպէս նաեւ այսօր, հզօրապէս ու ամբողջապէս ՀԱՅ եղած է :

Հրանոյշ Գազազեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՎԵՐՋ ՏՈՒՆԷ ԽԱՂԻՆ

«Նոր Օր», 3 Նոյ.— Ազգերու Դաշնակցութեան Գաղթականաց Կոմիտէին եւ Բարեգործականի կողմէ Նէա Իոնիայի մէջ հայ չքաւոր գաղթականներու զետեղման համար ծրագրուած տուներուն մէկ մասին շինութիւնը աւարտեցաւ Սեպտեմբերին :

Տուներու բաշխումը կատարելու համար ցանկեր պատրաստուեցան : Առաջնորդ, Բարեգործական եւ Նանսէնեան Օֆիսի գրասենեակը առանձին առանձին ցանկեր պատրաստեցին : Բողարկուած պայքար տարուեցաւ ցանկին շուրջ : Առաջնորդը կ՚ուզէր իր մարդիկը հաստատել շինուած տուներուն մէջ, Բարեգործականը վարկ շահելու համար առաջ կը քշէր իր հետեւորդները, իսկ Պ. Գոթելնիկով կ՚ուզէր տուները տրամադրել անխտրաբար ամէնէն չքաւորներուն :

Մինչ այս պայքարը կը մղուէր վարագոյրի ետին, անդին ժողովուրդը անհամբերութեամբ կը սպասէր, որ ձմեռէն առաջ տեղաւորուէր հիւղակներուն մէջ ու վերջ տրուէր իր տառապանքին :

Իրաւասու աղբիւրէ մեզի հաղորդուած է թէ Նանսէնեան Օֆիսի այստեղի ներկայացուցչութիւնը, ազգային մարմիններու հետ համախորհուրդ, ամիս մը առաջ կը յանձնէ պատրաստել իրական թշուառներուն ցանկը եւ բաշխում կատարել :

Ինչպէս կ՚երեւայ Առաջնորդը եւ իր մարդիկը գոհ չեն մնար ցանկէն եւ տուներուն բաշխումին արգելք ըլլալու համար, Բարեգործականի ու եղական մասնաժողովի վարչութեան եւ Թաղային մարմիններու ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ խորհրդակցական ժողով գումարելով, Ժընեւ՝ Նանսէնեան Կոմիտէին բողոքի հեռագիր ղրկած են, պահանջելով տուներու բաշխումին յետաձգումը :

Ժընեւ՝ անցուդարձէն անտեղեակ, իր ներկայացուցչին՝ բաշխումը յետաձգելու հրահանգ կուտայ :

Այս ժամանակամիջոցին, վարագոյրին ետին խաղը կը շարունակուի, դատապարտելի անխղճութեամբ : Ցանկերը կը վերաքննուին, չքաւոր ու բազմանդամ ընտանիքներ կը փոխարինուին Առաջնորդին շրջապատէն համեմատաբար ինքնաբաւ ընտանիքներով :

Ժողովուրդին համբերութիւնը կը հատնի : Աջէն ու ձախէն սպառնալիքներ : Պ. Ա. Գալփաքեան պատասխանատուութենէ խուսափելու համար, հրապարակաւ կը յայտարարէ թէ տուներու բաշխումը պիտի կատարուի Նանսէնեան Օֆիսի ներկայացուցչութեան կողմէ :

Խնդիրը հոս չի վերջանար սակայն : Պ. Գոթելնիկով անհրաժեշտ բացատրութիւնները Ժընեւ ղրկելով, հրահանգ կը ստանայ բաշխումը կատարելու : Թերթերու մէջ անպաշտօն յայտարարութեամբ, հանրութեան կը հաղորդուի բաշխումին օրն ու վայրը :

Վերջին պահուն Ժընեւէն նոր հեռագրով կամ նամակով հրահանգ կը տրուի բաշխումը դարձեալ յետաձգելու : Կը յայտնուի որ Առաջնորդը երկրորդ բողոք ներկայացուցած է Ժընեւ : Ու հիմակ կը սպասուի երկրորդ հրահանգին որ կրնայ ուշանալ ամիսներով :

Այս տխուր խաղի մասին չենք ուզեր մեր խօսքն ըսել, ոչ ալ պատասխանատուութիւններ փնտռել :

Միայն դիտել կուտանք թէ Ժընեւի գաղթականական յանձնախումբը կրնայ դէշ տպաւորուիլ Առաջնորդին եւ իր մարդոց անհարկի միջամտութիւններէն ու բողոքներէն, որոնք կը ջլատեն օտարներու լաւագոյն տրամադրութիւնները, պատճառ ըլլալով գաղթականներու զետեղումի գործին ձախողումին :

Կը վախնանք որ այս խաղերը շարունակուելու պարագային, անախորժութիւններ կրնան պատահիլ ու տեղի տալ իշխանութիւններու արդար միջամտութեան» :

ԹԻՖԼԻՍ

ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԸ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ ԷԻՆ

—.—

Տփղիսոյ թերթերը կը հաղորդեն թէ Հոկտ. 24ին անպարտ արձակուած է Օրթաճալի Իսահակ քահանան, որ … ամիսէ ի վեր բանտարկուած կը մնար եւ կը դատուէր անձնագրի վերաբերեալ գործի մը համար :

Արձակուած քահանան ներկայացուած է Պատրիարք Հօր, որ արտօնած է շարունակել իր հոգեւոր պաշտօնը :

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆ

Անցեալ շաբաթ 17 նոյեմբերին տեղի ունեցաւ «Րաֆֆի լսարանի» երկրորդ դասախօսութիւնը, դասախօսն էր Պ. Վ. Իշխանեան, նիւթ ունենալով «Նոր ազգայնականութիւնը եւ նմանութեան եզրեր Հիթլերիզմի, պոլշեւիզմի ու փաշիզմի միջեւ» ներկայ էր երկսեռ բազմութիւն մը ու սրահը ամբողջովին լեցուն էր :

Կարճ նախաբանէ մը յետոյ նախագահը խօսք տուաւ Պ. Վ. Իշխանեանին :

Դասախօսը նախ ճշդեց թէ իր նիւթը չի շօշափեր պոլշեւիզմի, Հիթլերիզմի եւ փաշիզմի էութիւնները :

Առաջինը նկատեց ընկերային առաջդրութիւններով ծնած շարժում մը, երկրորդը՝ քաղաքական, իսկ երրորդը՝ ազգային : Ու մէկ առ մէկ յիշեց այն բոլոր ծրագիրները, զորս խորհրդային իրաւակարգը գործադրութեան դրաւ, հնգամեակ, զօրաւոր բանակ, ընկալուած մշակոյթ, եւն. :

Կը ցաւիմ որ կարելի չէ այստեղ մէկ առ մէկ յիշել այն բոլոր փաստարկութիւնները, զորս թուեց յաջորդաբար Պ. Վ. Իշխանեան :

Դասախօսութեան երկրորդ մասը յատկացուց նմանութեան այն եզրերուն, որոնք գոյութիւն ունին այս երեք շարժումներուն վարչաձեւերուն մէջ : Այսպէս, կրօնքի դէմ են երեքն ալ, իրենց իրաւակարգը հիմնուած են

ԸՆԴՀ. ՓՈՐՁ ՄԸ ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՄԷՋ

Կիրակի առաւօտ Միւթիւալիթէի սրահը փոքրիկ հանդիսավայրի մը վերածուած էր :

«Անուշ»ի առաջին ընդհ. փորձին համար հանդիպում ունեցան նուագախումբը եւ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը, եւ մեծ բծախնդրութեամբ սկիզբէն մինչեւ վերջ փորձուեցան բոլոր տեսարանները :

Դերակատարներու համար հաճելի առիթ մըն էր իրենց տաղանդը ցոյց տալ սէնֆօնիք նուագախումբի մը ընկերակցութեամբ, եւ Անուշը շատ մը կէտերու մէջ չի յիշեցներ մեզի այն բեմադրութիւնները որոնք աւելի առաջ տեղի ունեցած են : Որոշ մասեր կան, որոնք եւրոպական ո եւ է Օփերա Քոմիքի բազմաձայնական բարդութիւնները կը յիշեցնեն :

Նախ՝ բոլոր խմբերգները եռաձայն եւ քառաձայնի վերածուած են, իսկ նուագախումբը ունի շատ գեղեցիկ բաժիններ, եւ ընդհ. առմամբ այս բեմադրութեան մէջ հայ երգը թօթափուած է իր մելամաղձոտ եւ դանդաղ նկարագիրը, եւ ամբողջութիւն մը կազմած է նուագախումբին հետ :

Օր. Գազազեան կազմաւորած է ոգիներու պարը, որ երիտասարդ անդամուհիները խրացուցած են ճկուն շարժումներով :

Օր. Ասիա Կոստանեան, որուն մարմնաւորած Անուշը յայտնութիւն մը պիտի ըլլայ, ունի նոյնպէս գեղեցիկ ձայն եւ խաղարկութիւն, իր խաղակիցները՝ Գմբէթեան եւ Մէհթէրեան յաջողութեամբ անցուցին փորձերը :

Ղեկավարը, ինչպէս կ՚երեւէր, ջանք չէ խնայած ամէնէն ջնջին մանրամասնութեամբ զբաղելով, իր դաշնաւորած նուագի բաժինը բաւական ճոխ է հայկական ներկայացման մը համար :

Ն.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱԼԱՆՍ.— Գաղութս հաճոյքն ունեցաւ վայելելու գեղարուեստական երեկոյթ մը : Տէր եւ տիկին Հայկ-Արծիւ, (թէնոր եւ սոբրանօ), որոնք ժամանեցին Վալանս միայն քանի մը օրուան համար, մեր խնդրանքին գոհացում տալով, կազմակերպեցին համերգ մը, որ տեղի ունեցաւ 13 նոյեմբեր, երեկոյեան, հայկական սրահին մէջ :

Դժբախտաբար ժամանակի կարճութեան պատճառաւ Պ. Հայկ-Արծիւ չի կրցաւ միջոց ունենալ կանոնաւոր յայտարարութեամբ սարքել իր համերգը : Բայց սրահը որոշ չափով բռնուած էր ունկնդիրներէ, որոնք ջերմապէս ծափահարեցին Պ. Հայկ-Արծիւ եւ իր տիկինը, որ արժանաբար կը ներկայացնեն հայ գեղարուեստը օտար երկիրներու մէջ :

Համերգը վերջացաւ հանդիսականներու բուռն ծափերուն մէջ :

Յակոբ Զօրթեան

ԿԱՐԵՒՈՐ.— «Անուշ»ի ներկայացման ներկայ գտնուիլ փափաքողներէն կը խնդրուի նախօրօք գնել իրենց տոմսերը, չենթարկուելու համար խճողումի անպատեհութեանց, ներկայացման օրը :

ՍՏԱՑԱՆՔ

Le Nouveau Statut des Etrangers en France. Հեղինակ A. Hovikian: Գին՝ Ֆրանսա 5 Ֆր., Արտասահման 10 Ֆր., դիմել հեղինակին, 22, Rue de Mauberge, Paris (9) :

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Պուէնոս-Այրէսէն ոչ շատ հեռու՝ անհամար «տելտա»ներ կան, մեծ մասամբ արհեստական ջրանցքներէ կազմուած, այս «տելտա»ներէն մժեղներու երամներ կը խուժեն դէպի քաղաք, հաւանաբար քաղաքի ընդարձակուելէն ու ելեկտրական լոյսերու ու գործարաններու մուխը իրենց դերն ու … կլիմայի առողջութեան մէջ · մանաւանդ որ ցամաքային ու ծովային հոսանքներէ պաշտպանուած վայր մըն է. Նաւահանգիստ է ոչ թէ ովկիանոսի, այլ «Լա Բլաթա» (*) գետին վրայ, բայց ովկիանոսէն մօտ 200 քիլոմեթր հեռու :

(*) ԾԱՆՕԹ.— Պուէնոս-Այրէսէն մօտ 60 քիլոմեթր հիւսիս արեւմուտք իրար կը միանան Բարանա եւ Ուրուկուէյ երկու խոշոր գետերը · այդ գետաբերանէն սկսեալ մինչեւ Մոնթէվիտէօ բացերը կը կոչուի «Րիօ տէ լա Բլաթա»— այսինքն «Լա Բլաթա» (արծաթ) գետ, իր արծաթ գոյնին եւ քաղցր ջուրին համար · շատ լայն է, 30էն 100 քիլոմեթր, բայց խորութիւն չունի, նաւերը կ՚երթեւեկեն պեղումով խորացուած ճամբայով : Պուէնոս-Այրէսի ճահանգը եւ Ուրուկուայը «Լա Բլաթայի» երկիրներ ալ կը կոչուին փոխաբերաբար :

Հայութիւնը այս հսկայական քաղաքին ու իր արուարձաններուն մէջ ցրուած է : Հոս ամէն դասի ու խաւի Հայեր կան, մեծահարուստներէն սկսած մինչեւ Աղքատախնամի օգնութեան կարօտ ընտանիքներ, նոյնպէս ամէն տեսակ զբաղում ունեցողներ կան— ազատ ասպարէզ, առեւտուր, արհեստ, բանուոր եւայլն.— շատ դժուար է թիւեր ու համեմատութիւններ տալ · ինչպէս յիշատակեցի, վիճակագրութիւն չէ կատարուած · եթէ նոյնիսկ տարիներ առաջ վիճակագրութիւն կազմուած ըլլար, չորս հինգ տարուան մէջ պատկերը այնքան փոխուած է, որ այնպիսի վիճակագրութիւն մը ճիշդ գաղափար չէր կրնար տալ : Օրինակ 5—6 տարի առաջ Օնսէ անունով հիւսուածեղէնի մեծաքանակ շուկային մէջ հազիւ 10 հայ վաճառատուն կար, ներկայիս մօտ 50 կայ · գրեթէ նոյն պատկերը՝ միեւնոյն ճիւղի այլ շուկաներուն մէջ · մէկ կողմէն թէեւ սնանկութեամբ կամ կորուստով սակայն քչուողներ կան, միւս կողմէն սակայն կ՚աւելնայ ընդհանրապէս, բայց ուրիշ ճիւղերու մէջ պատկերը նոյնը չէ · կօշիկի գործարանատէրներ օրինակ, առաջները աւելի շատ կային · իրար դէմ անսրակելի մրցումի եղան եւ շատեր այդ պատճառով սնանկացան կամ կորուստի մատնուեցան, տեղական բոլոր դրամագլուխի տէր գործարանատէրներն ալ տարբեր ուղղութեամբ տարին իրենց մրցումը եւ շուկան ամբողջէն ձեռքերնին առին · Հայերը այդ ճիւղէն կամաց կամաց կը քաշուին · հնակարկատ-կօշկակարները, որոնք մեծ գործերու ետեւ չեն, մրցումի ու տակ գնալու վտանգէն զերծ են եւ անոնք բաւական թիւ մը կը կազմեն : Որպէս նոր ճիւղ, մեծ դրամագլուխ ունեցող Հայեր հիմնած են հիւսուածեղէնի գործարաններ. առաջին հայ գործարանատէրը Չէնէթեան էր, որուն ներկայիս ընկերացած է Պաքբրճեան տունը, այս տարի ալ Տիարպէքիրեանը հիմնեց հիւսուածեղէնի խոշոր գործարան մը · մետաքսի գործարան հիմնողներ ալ կան, որոնցմէ Սանտալճեանինը կարեւորութիւն կը ներկայացնէ · միւսները — 8-10 հատ— փոքր հաստատութիւններ կան :

Ամբողջ Արժանթինի հրապարակին համար առանձին կարեւորութիւն ունին հիւսուածեղէն ներածող հայ տուները : Պաքբրճեան տունը պատերազմէն առաջ հիմնուած ու հրապարակը բռնած հիմնարկութիւն է, որ շատ մը մասնաճիւղեր եւս ունի ըլլայ մայրաքաղաքին, ըլլայ նահանգական գլխաւոր քաղաքներուն մէջ · այս վաճառատունը միշտ վերելքի մէջ է եւ Արժանթինի ամենամեծ ներածող տուներէն մէկն է · տնօրէնն է Ա. Պէրկամալին, որու մասին ազգային գործերու առնչութեամբ խօսելու առիթ պիտի ունենանք : Ասկէ իբր ներածող կուգայ Նիգոլեանը, որ առանց դրամագլուխի ինքզինք նետած է Պ. Այրէս եւ ներկայիս մեծ դիրքերու տիրացած : Իր շահածներէն ալ խոշոր բաժին մը հանած գաղութին : Յետոյ կուգան Թօփալեան, Սուքիասեան, Գասպարեան եւայլն :

Բաւական թիւ մը կը կազմեն հայ դերձակները եւ արհեստաւորները · զգալի թիւով ալ բանուորութիւն կայ ինքնաշարժներու եւ միսի գործարաններու մէջ · կայ նաեւ պաշտօնէութիւն հայ մեծ վաճառատուներու մէջ · կան նոյնպէս տունէ տուն պտտող փերեզակներ ինչպէս նաեւ մանր առեւտրականներ անշուշտ :

Ահա այս է հայութեան զբաղումներուն պատկերը իր ընդհանուր գիծերուն մէջ · ինչպէս կը տեսնուի՝ բարձր դիրքերու հասնողներ, բարեկեցիկ կեանք ստեղծողներ, ինքնաբաւներ, աղքատներ, սնանկացածներ ու կորուստի մատնուածներ կան : Մէկ բան եւս պէտք է աւելցնել, որ Արժանթինի մէջ ալ տնտեսական տագնապներ, դրամի ելեւէջներ յաճախակի են · համաշխարհային հրապարակի վրայ ցորենի գինը երբ որ բարձրանայ կամ իջնայ, անմիջապէս իր անդրադարձումը կ՚ունենայ երկրին տնտեսութեան, դրամի արժէքին ու վաճառականութեան վրայ · իսկ դրամի ելեւէջը ուղղակիօրէն կ՚ազդէ ապրանքներու գիներուն, որու հետեւանքով այսօր դիրք չունեցող վաճառականը վաղը կրնայ հարստութիւնը կորսնցնել : Երկրին վաճառականական տարօրոշութիւնն ալ այն պատճառներէն է հասած, որ Հայերու բռնած ճիւղերուն մէջ այլեւս նոր ասպարէզ չկայ նորերու համար · յետագային պէտք է նոր ճիւղերու մասին մտածուի :

Հիմա անցնինք գաղութի ազգային կեանքին :

Պուէնոս-Այրէսի մէջ է, որ տակաւին մեծ պատերազմէն առաջ 150 հայ հաստատուած է եղեր · ասոնք ունէին իրենց գաղութային մարմինը եւ քահանայ մը :

Երբ ներգաղթի հոսանքը կը սկսի եւ ծաւալ կը ստանայ, կը վարձեն մեծկակ սրահ մը յարակից սենեակներով · այս սրահը կը ծառայէ թէ՛ իբր եկեղեցի եւ թէ հայութեան իբր ժամադրավայր · մեծ մասամբ այդ սրահին մէջ կը կազմակերպուին երեկոյթներ ու հանդէսներ : Եկեղեցի-սրահի հոգաբարձութիւնը կը տանէր Գաղութային Միութիւնը, որուն կ՚անդամակցէին գաղութի բոլոր խաւերն ու տարրերը անխտիր :

1927ին այդ սրահը նեղ կուգար · տօնական օրերու պարագաներուն համար ստիպուած կ՚ըլլային վարձելու մեծ սրահներ :

Այդ տարին կը կազմուի Եկեղեցաշինաց Յանձնախումբ մը եւ կը սկսի նուիրահաւաքութեան :

(5)

Ն. Տ.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊի «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 25 Նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՊԱՆԵՕԼ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 25 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «կորիւն» ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 27 Նոյ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 3ին «Ճաքրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ լ'Էքլիփս: Օրակարգ՝ զեկուցում Շրջ. ժողովի: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի Ներկայացուցիչը: Կը խնդրուի ճիշդ ժամին ներկայ գտնուիլ:

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը 26 Նոյ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին «Խաժակ» ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՄՈՆՓԷԼԻԷԻ «Իշխան» խումբի ժողովը 27 Նոյ., կիրակի երեկոյ ժամը 8,30ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— oo —

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ
27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ
ՔՕԼԻԶԷԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 21 ՌՈՒՎԱՐ ՏԻԿՈՄԻԷ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Յ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ**
ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ** ԵՒ **Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Կ'երգէ Օր. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուարէն), Օր. ՀԵՐԱ ԳՄԲԸԼԵԱՆ, պիտի երգէ ու պարէ ՕՏԷԹ ՍԻՄՕՆ:

Կ'արտասանեն ընկերներ՝ Մ. ԴԱԻՐԹԵԱՆ, ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ եւ Օրիորդ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ:

Կը նուագեն Ջութակահար Պ. Ս. ՋԷՕՐԷՔՃԵԱՆ, եւ Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԷՒՈՆԴԵԱՆ:

Հանդէսը կը վերջանայ ժամը ճիշդ 12ին
Ծախսերու մասնակցութեան համար 5 ֆրանք:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.— 26 ՆՈՅ., ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՀԱՅ «ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— 10 Դեկտ. Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս:
ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 11 Դեկտ. կիրակի ցերեկ, Քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՑԷՆ կը հեռագրեն թէ կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն որոշեց միացնել քարոզչութեան եւ մամուլի գործավարութիւնները, հիմնելու համար ագիտացիայի գործավարութիւն մը, որու ղեկը յանձնեց Իզանովի:

ՉԷԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ Հանրապետութեան նախագահին ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր,— արտաքին նախարարին տեղ, որ պահ մը թեկնածու կը կարծուէր, գլխաւոր թեկնածու կը ներկայացուի էմիլ Հաշա, Չեխիոյ Գեր. դատարանի նախագահը:

ՓՈԹՈՐԻԿ մը պայթեցաւ Ֆրանսայի վրայ, գլխաւորաբար հիւսիսային նահանգներուն մէջ եւ Մանշի վրայ: Հովն ու անձրեւը կը շարունակուին: Իզէրի մէջ կայծակ ինկաւ եւ հրդեհ ծգեց: Ծովեզերեայ գիւղերու մէջ բազմաթիւ տուներ փլան, նաւահանգիստներու մէջ նաւակներ խորտակուեցան, Օզէրի մէջ բանուոր մը վիրաւորուեցաւ տանիքէն ինկած կղմինտրով մը:

ԸՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻ, Աթաթիւրքի յուղարկաւորութենէն վերջ, ժողովուրդին ուղղեց իր առաջին նախագահական պատգամը, յայտարարելով որ «Աթաթիւրք յայտնուեցաւ այն օրը երբ Թուրքիա կը գտնուէր պատմութեան ամէնէն անարդար եւ ամէնէն անգութ ամբաստանութեան տակ, եւ յաջողեցաւ հաստատել Թուրք ժողովուրդին անմեղութիւնը եւ Թրքական դատին արդար ըլլալը: Եւ իր մեծ յաղթանակներէն վերջ, որոնք աշխարհի պարտադրեցին Թրքական ուժը, Աթաթիւրքի ամէնէն թանկագին ժառանգը կը մնայ այն հանրապետութիւնը, որ աշխարհական է, ժողովրդավար, յեղափոխական եւ վեհապետական»: Յետոյ Ըսմէթ Ինէօնիւ ողբերգեց Աթաթիւրքը, «անփոխարինելի հերոսը», յայտարարելով որ Թուրք ժողովուրդը երախտապարտ է իրեն:

«ԱՆՈՒՇ» ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

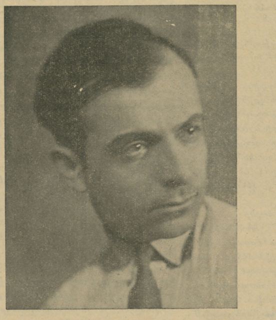
Կը ներկայացուի մեծ պատրաստութեամբ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆի *մահուան 15ամեակին առթիւ*
«Սիփան—Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ,

27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ԻՆ Mutualitèի ՄԷՋ

24 RUE ST. VICTOR - Métro Mutualité

Մասնակցութեամբ ՍԵՆՖՕՆԻՔ *մեծ նուագախումբի, ղեկավարութեամբ* ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

Պ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ (Մօսի)

ՕՐ. ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ (Անուշ)

Պ. Գ. ՄԷՀՏԷՐԵԱՆ (Սարօ)

Ապահովեցէք ձեր տոմսերը նախօրօք:

Դիմել՝ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 Rue Mr. le Prince, (Tél. Dant. 88—65), «ՅԱՌԱՋ», 17 Rue Damesme, ՍԱՊՕՆՃԵԱՆ եղբարք «ԱՐԱՐԱՏ» 36 Rue Trévise, Գրատուն Gerard, 36 Rue Montholon, ԽՉԳԱԼԱՅԵԱՆ Նպարավաճառատուն, 9 Rue Jouy-Rouve:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱՎԻԼԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ Ա.ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ
Ի ՆՊԱՍՏ ՇԱՎԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

26 Նոյեմբեր, Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս
Մէրի, Սալ տէ Ֆէթի սրահը, Ռիւ տէ զ'էքօլ (մարշէին եւեւը)
«Րաֆֆի» երգչախումբ, «Եփրատ» Նուագախումբ, հայկական պարեր:
Կը ներկայացուի «ՕՏԱՐԻՆ ՑԱԻԸ» (Աշուղ Ղազարէ)
Աժան պիւֆէ — Մուտք 5 ֆրանք

Առնել Թիւ 1 օթոպիւս, իջնել Մէրի

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՓՈՐԹ Տ'ԻԹԱԼԻԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
18 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—11.30:
Նկատի ունենալ այս թուականը:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 24 Նոյ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: կը դասախօսէ Տոքթ. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Ճինկիզխանի պետականութիւնը եւ անոր ազդեցութիւնը Ասիոյ եւ Եւրոպայի վրայ»:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏ. Միութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի շրջանի զինակից ընկերները յառաջիկայ Նոյ. 26ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին Պէլվիլի Թապայի վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

Le Comité de la Méditérranée կը հաղորդէ մեզի թէ 27 Նոյ. Կիրակի առաւօտ ժամը 11.45ին, Փարիզի Saint Louis des Invalides եկեղեցիին մէջ, տեղի պիտի ունենայ հանդիսաւոր արարողութիւն, Պաղեստինի, Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ ճակատներուն վրայ ինկած Ֆրանսական բանակի զինուորներու յիշատակին: Պիտի նախագահէ Փարիզի Արքեպիսկոպոսը: Պիտի պատարագէ Սուրիացիներու Պատրիարքական փոխանորդը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Սէնթ Էթիէնի «Անտօք» Ենթակոմիտէն իր բոլոր ընկերներուն կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Տիգրան Չէքիճեանի եւ իր ընտանեկան պարագաներուն՝ իր սիրելի եղբօր՝ ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՉԷՔԻՃԵԱՆի վաղահաս եւ կսկծալի մահուան առթիւ:

Յ. Կ. Խաչի Սէնթ Էթիէնի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Շահանիկ Չէքիճեանի իր եղբօր՝ ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՉԷՔԻՃԵԱՆի վաղահաս մահուան առթիւ:

ՆԱՒԱՍԱՆԳՈՒՓ

7 ՄԱՅԻՍ —22 ՄԱՅԻՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Արդ. 80
ՓԱՐԻԶ (16), Օսմ. 75
ՄԱՐՍԷՅԼ, Սալնոյ Զորի Միութ. 50
ՖՐԷԺԻՍ, Ս. Բ. 75
ԱՎԻՆԵՈՆ, Նաթ. 150
ԱՎԻՆԵՈՆ, Օվ. 100
ԷՓԱՆԵԼ, Մաղ. 150
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Յ. Թ. 40
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Բ. 150
ԱԼԵՍ, Գ. Գ. 40
ՓԱՐԻԶ (10) Պ. Փափ. 70
ԹՈՒՐԷԹ, Սօլ. 40
ԿԱԶԵՐ, Աւետ. 150
ՍԱԼՈՆ, Արշ. 40
ՆԻՍ, Յար. 75
ՍԵԹԻՖ, Ե. Ա. 140
ԼԱՖՐԷԹ, Նահ. 40
ՍԷՆ ՄՈՐԻՍ, Ֆար. 40
ՊՈՒԱՐԻԺ, Յ. Գ. 150
ԱՆԻԷՌ, Ա. Ադ. 75

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 76
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	120 փրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 25 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3895

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

— oo —

Սեպտեմբերի տագնապէն ասդին, Ֆրանսա վերականգնումի աննախընթաց աշխատանքի մէջ է: Այդ վերականգնումին լծակն է Պ. Տալատիէ: Ու այն վստահութիւնը զոր Ֆրանսայի վարչապետը կը ներշնչէ ոչ միայն իր կուսակցութեան, այլեւ բնակչութեան մեծ մասին, զօրաւիգ մըն է իր թափին: Ֆրանսա Միւնիխ գնաց ձիթենիի ճիւղը ու միաժամանակ մերկացած սուրը ձեռքերուն: Ըսել կ'ուզենք թէ՝ երբ Պ. վարչապետը օդանաւ կը նստէր՝ Հիթլէրի հետ լեզու գտնելու համար, իր բանակը ոչ միայն պատրաստուած, այլեւ ճակատ էր քաշած արդէն, ինչ որ ալ ըսուի՝ զօրաշարժի պատճառած յուզումին կամ ծախքերու մասին, մէկ բան որոշ ու անվիճելի է որ, առանց զինուորական այդ վճռական քայլերուն, Միւնիխը չէր ըլլար այն, ինչ որ եղաւ:

Եթէ փորձենք բանաձեւել Տալատիէի դահլիճին այս քաղաքականութիւնը, հարկ պիտի ըլլայ ըսել թէ ատիկա ուրիշ բան չէ, բայց եթէ խաղաղութեան դատ մը՝ որ կռթնած ըլլայ սեփական ուժին:

Միւնիխէն ասդին, նոյն այդ բանաձեւին կը հետեւի Պ. Տալատիէ: Մարսէյլի համագումարին մէջ ստացաւ Արմատական կուսակցութեան անվերապահ ապահովութիւնն ու աջակցութիւնը: Եւ, անկէ առաջ ապահոված ըլլալով նաեւ լիազօրութիւն մը՝ երեսփ. ժողովէն, գործադրութեան դրաւ հրամանագիր-օրէնքներ: Եւ այս բոլորը ըրաւ ու կ'ընէ արագ, վճռական ու անտեղիտալի թափով մը:

Կասկած չկայ, որ նոր կարգադրութիւնները կը պահանջեն ծանր զոհողութիւններ: Պատերազմէն ասդին, առաջին անգամն է որ Ֆրանսայի մէջ այսքան մեծ զոհողութիւններու կը հրաւիրուի ժողովուրդը: Պատճառը այն է, որ պատերազմէն ասդին առաջին անգամն է որ Եւրոպա այսքան վճռական կերպով իր առջեւ ցըցուած տեսաւ վտանգը:

Ինչ որ կը փորձէ, ուրեմն, Պ. Տալատիէ, բնական ու տրամաբանական հետեւանքն է տիրող պայմաններուն: Ելմտացոյցի բաց, գերմանական աճող զօրութիւն, ֆրանսական ազդեցութեանց նուազում՝ արտասահմանի մէջ,— պատճառներ են ասոնք, որոնք անտեսել կուտան բոլոր կողմնակի նկատումները: Որովհետեւ, այդ բոլորէն վեր կը մնան երկրին ու կայսրութեան շահերը: Մանաւանդ Ֆրանսա, որ երկար ատեն քաղաքական ներշնչարանն էր Եւրոպայի, ստիպուած է ձեռք առնել այն բոլոր միջոցները որոնք հարկադրանքն են իր կայսերական ու քաղաքական մեծ դիրքին: Իսկ այդ դիրքը կը պահանջէ, ամէն բանէ առաջ, ըլլալ ուժեղ՝ ե՛ւ տնտեսապէս, ե՛ւ ելմտապէս, ե՛ւ զինուորապէս:

Ահա այն հիմնական առաջադրութիւնը որ տուն տուած է հրամանագիր-օրէնքներուն:

Ըլլալով տարր մը այս երկրին մէջ, որ տասնամեակներէ ի վեր ապաստանութիւն է գտած, մեր գործը չէ, բնականաբար, այս բոլորին մանրամասնութիւններով:

Բայց, իբրեւ այդպիսին, մենք ունինք մեր պարտականութեանց բաժինը, զոր կ'ուզենք վեր առնել այս առթիւ: Մանաւանդ որ ֆրանսական բոլոր հոսանքները միակամ չեն ձեռք առնուած միջոցներու մասին, ու մեզի կը մնայ ըլլալ օրինապահ, մնալով բացարձակապէս հեռու որ եւ է շարժումէ որ երկրին ներքին ու քաղաքական կեանքին հետ է կապուած:

Հայ ժողովուրդը, ոչ միայն իր ֆրանսահայ գաղութով, այլեւ ամէն տեղ պէտք չունի ապացոյցներ թուելու թէ որքան սերտ կերպով կապուած է ֆրանսական մշակոյթին: Երկու ժողովուրդներու միջեւ կապը՝ սկսած կիլիկեան անկախութեան նախնցեալ դարերէն, եղած է ու շարունակած է մնալ սերտ ու անվերապահ: Իսկ Ընդհ. Պատերազմը Ֆրանսան ու իր «փոքրիկ դաշնակից»ը դրաւ կողք կողքի, զանազան ճակատներու վրայ, երկու ժողովուրդներու արիւնները խառնելով իրարու:

Այս արագ ու փոքրիկ վերյիշումը ըրինք, ցոյց տալու համար թէ ինչու ֆրանսահայ գաղութը անխտրական ու անվերապահ կերպով դիտած է ու պիտի դիտէ այն բոլոր քայլերն ու ձեռնարկները, որոնք կը ծառայեն Ֆրանսայի վերականգնումին:

Մեր այս անկեղծ ու խստօրէն օրինապահ վերաբերումն է որ մեզ կ'ընծայէ, բնականաբար, իրաւունքներէն ամէնէն տարրականն ու անվիճելին,— իբրեւ բնակիչները այս երկրին,— որուն ծառայեցինք մենք երէկ՝ մեր արիւնով, ու երկու տասնամեակներէ ի վեր կը ծառայենք մեր աշխատանքով,— վայելել օրինաւոր քաղաքացիներուն, նոյնքան օրինաւոր աշխատանքին արդար իրաւունքը:

Ծանօթ է, որ վերջերս, ընդհանուր ու հիմնական կարգադրութիւններու կարգին, կառավարութիւնը որոշումներ տուաւ նաեւ օտարականներու մասին: Ինչքան ալ խիստ եղած ըլլան անոնք, մենք երբեք չունինք այն անհիմն ենթադրութիւնը թէ Ֆրանսա կը չեղի իր դարաւոր աւանդութենէն ու սեղմումներ կը դնէ իր սահմաններուն մէջ բնակող օտարներու հանդէպ: Ամէն կառավարութիւն ոչ միայն իրաւունք ունի, այլեւ պարտաւոր է աչալուրջ ըլլալ, որ իր ապաստանութիւնը վայելող որ եւ է օտար չարաշահի չգործածէ զայն: Այսքան պարզ ու այսքան անկողմնակալ ըլլալէ դատ մեր տեսակէտը, կ'ուզէինք աւելցնել որ Հայը այս երկրին մէջ երբեք չարաշահ գործածած չէ իրեն ընծայուած ապաստանութիւնը: Եւ ոչ մէկ կասկած որ նաեւ ասկէ վերջ ան արժանի պիտի ըլլայ այն վստահութեան զոր շահած է յաջս պետութեան: Եւ իբրեւ բնական հետեւանքը ատոր, մենք կը վայելենք նաեւ այդ վստահութենէն ու իր պարտականութիւններէն բխող իրաւունքները:

Գրուեցաւ արդէն թէ կարգադրութիւնները՝ որոնք եղած են ու պիտի ըլլան, կը վերաբերին բացառապէս անբաղձալի տարրերուն: Հայը անբաղձալի տարր չէ ու չէ եղած: Այդ ծանօթութիւնը բաւական է ինքնին որ Ֆրանսա բնակող որ եւ է Հայ չփոթութեան չմատնուի:

Մտաւորապէս երկու տասնամեակի մեր բնակութիւնը այստեղ՝ մեծագոյն փաստն է ատոր: Ու կասկած չունինք, որ մեր գաղութին այս անկեղծ տրամադրութիւնը այնքան ծանօթ է երկրի վարիչներուն եւս, որքան մեզի:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

— oo —

ՖՈՆ ՌԻՊՊԸՆԹՐՈՓ ՓԱՐԻԶ ՊԻՏԻ ԳԱՅ ՍՏՈՐԱԳՐԵԼՈՒ

«Վիճելի խնդիրներ չկան Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ»

— oo —

Արձագանգ տալով զրոյցի մը, կը գրէինք երէկ թէ պատրաստութեան մէջ է յայտարարութիւն մը, յարեւման անգլեւգերմանական յայտարարութեան, որով Ֆրանսա եւ Գերմանիա կ'ընդունին թէ վիճելի խնդիրներ չունին, եւ ոչ-յարձակողական ոգիով մը տոգորուած՝ ներկայացուած հարցերը պիտի լուծեն բանակցութեամբ:

Այս բարի լուրը պաշտօնական դարձաւ արդէն:

Միւնիխի ժողովէն վերջ, կը սպասուէր արդէն, եւ Չէյմպըրլէնի յայտարարութիւններէն եւս կը հասկցուէր, որ շուտով Ֆրանսա եւ Գերմանիա միասնաբար պիտի յայտարարեն թէ որ եւ է հարցի լուծման համար պատերազմի պիտի չդիմեն: Բանակցութիւնները շարունակուեցան այդ ուղղութեամբ, եւ երբ Պերլինի ֆրանսական նախորդ դեսպանը, Ֆրանսուա-Փոնսէ, հրաժեշտ առնելու գնաց Հիթլէրէն, այդ տեսակցութեան ընթացքին գրեթէ վերջնական ձեւ առին Միւնիխեան համաձայնութեան ոգիին: Ֆրանսուա-Փոնսէ, Փարիզ գալով, Ժորժ Պոնէի յանձնեց այդ վաւերաթուղթը: Ու երբ ֆրանսական նոր դեսպանը, Ռոպէր Գուլոնտր, ներկայացաւ Հիթլէրի, որ հանդիսաւորապէս կրկնեց իր յայտարարութիւնը թէ Գերմանիա հողային պահանջ չունի Ֆրանսայէն եւ վիճելի ոչ մէկ հարց կը բաժնէ իր երկիրը արեւմտեան դրացիէն, այլեւս ոչինչ կ'արգիլէր հրապարակել գերմանեւֆրանսական յայտարարութիւնը: Գուլոնտր, վերջնական ձեւին մէջ, յայտարարութեան բնագիրը հեռագրով հաղորդեց Փարիզ: Ժորժ Պոնէ փութաց ներկայացնել նախարարական խորհուրդին, որ գումարուեցաւ Չորեքշաբթի առաւօտ, երբ կը քննուէին Չէյմպըրլէնի ընդունելութեան վերջին ձեւակերպութիւնները:

Չէյմպըրլէն եւ լորտ Հըլիֆաքս տակաւին Փարիզ չհասած՝ լուրը տարածուեցաւ արդէն մայրաքաղաքին մէջ: Սկիզբները, կը խորհէին որ, այն պահուն երբ անգլեւգերմանական յարաբերութիւնները որոշ պաղութիւն մը կը մատնեն, բարեպատեհ չէ հրապարակ նետել գերմանեւֆրանսական այդ համաձայնութիւնը, եւ սակայն Չէյմպըրլէն ինք ուզած է որ Ֆրանսա հետեւի իր օրինակին, միւս կողմէ ֆրանսական կառավարութիւնը օրը օրին Լոնտոն տեղեկագրած է իր բանակցութիւնները այդ մասին, այնպէս որ չի կրնար անհաճոյ անակնկալ մը ըլլալ այս լուրը Անգլիացիներուն համար: Ճիշդ է թէ, կ'ըսեն ֆրանսական թերթերը, այս միջոցիս Գերմանիոյ դէմ հոսանք մը ստեղծուած է բոլոր ժողովրդապետական երկիրներուն մէջ, հակահրէական կատարուած հալածանքներուն հետեւանքով, այնպէս որ թերեւս մեղադրելի գտնեն Ֆրանսան՝ այս համաձայնութիւնը հրապարակելուն համար այսպիսի հոգեբանական պահու մը: Բայց, կ'աւելցնեն նոյն այդ թերթերը, Ֆրանսուա Ա. Թագաւորին օրէն սկսեալ (այս Թագաւորը դաշինք կնքեց խալամ Թուրքերուն հետ՝ մեծ գայթակղութիւն պատճառելով քրիստոնեայ Եւրոպային), Ֆրանսա իրեն աւանդութիւն դարձուցած է իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ երբեք չհետաքրքրուիլ այլ պետութեանց վարչաձեւերով ու ներքին կեանքով:

Ֆրանսական մամուլը շատ ուրախացաւ այս համաձայնութեան լուրով,— պատրանքներ չհիւսենք, կ'ըսեն, բայց կարելի է յուսալ որ այսուհետեւ քաղաքական, տնտեսական, դրամական բոլոր մեծ հարցերը կրնան լուծուիլ այս համաձայնութեան ստեղծած մթնոլորտին մէջ, իրական խաղաղութեան մէջ:

Ի՞նչ բովանդակութիւն ունի յայտարարութիւնը: Բնագիրը մամուլին չէ հաղորդուած տակաւին: Այսուհանդերձ արտաքին նախարարութեան կապուած լաւատեղեակ անձնաւորութիւններ չեն ծածկեր, որ համաձայնութիւնը ունի հետեւեալ իմաստը.—

1. Ճանաչում ներկայ գերմանեւֆրանսական սահմաններուն, — ուրեմն ոչ մէկ փոփոխութիւն սահմաններուն վրայ:

3. Ցանձնառութիւն խորհրդակցելու եւ բանակցութեամբ կարգադրելու որ եւ է խնդիր որ վէճի նիւթ կը դառնայ երկու պետութեանց միջեւ:

3. Ընդունիլ որ նոր պահանջներ չկան երկուստեք:

Կը հաղորդուի որ, 2 Դեկտեմբերին, Գերմանիոյ արտաքին

(Լուրերու շարունակութիւնը հինգերորդ էջին վրայ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՆՈՒՇ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Այս կիրակի, Փարիզի մէջ, կը ներկայացուի Յովհ. Թումանեանի «Անուշ»ը:

Մեզի տրուած տեղեկութեանց համաձայն, «Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբին ղեկավարը, երաժիշտ Ալաայ Պարթեւեան, նոր ձեւափոխութիւններու ենթարկած է հայկական այս զուսաներգութիւնը (օփերա): Որոշ չափով, ուրեմն, Պարթեւեանի հեղինակութիւնն է որ կը ներկայացուի: Գործը ո՛րքան պիտի շահէր, եթէ ձեւափոխութեան մը ենթարկուէր խաղին գործողութի՛ւնն ալ,— բայց այստեղ իմ նպատակս չէ քննադատութիւն ընել, մանաւանդ որ շատո՛նց լսած եմ, սպասո՛վ լսած եմ, դժուարահանութեան վտանգաւոր գործիքը:

Կարեւորը հայրենի մթնոլորտն է, զոր «Սիփան-Կոմիտաս» կը ջանայ ստեղծել մեծ զոհողութիւններով: Հայկական մեծ քաղաքականութիւն մըն է այդ,— այն աշխատանքը զոր «հայապահպանում» կը կոչէք: Շատեր «հայապահպանում»ը կը համարին մանկապարտիզպանային աշխատանք,— հայերէն խօսիլ սորվեցնել երեխաներուն, երգ ու արտասանութիւն, որոնք զբօսանքէ մը աւելի արժէք չեն ներկայացներ, քանի որ պիտի մոռնան երեխաները, ինչպէս մենք մոռցանք՝ երբ մեծցանք: Անհրաժեշտ է մթնոլորտ ստեղծել,— այսպէս, հայկական հէքեաթներ պատմեցէք (պատմեցէք՝ եթէ կ'ուզէք ֆրանսերէն լեզուով), եւ երեխային երեւակայութիւնը պիտի ներծծէ հէքեաթին ամբողջ գոյնը: Երեխան կը մոռնայ ամէն բան, բայց չի մոռնար հէքեաթը: Ես կրնամ ձեզի պատմել մեծ-հօրս պատմած հէքեաթները, բայց մոռցած եմ մանկապարտէզի առաջին դասերս: Այս քանը՝ օրինակ մը տուած ըլլալու համար:

Գանք մեծերուն,— մեծերը Հայ են եւ Հայ կը մնան: Բայց կան Հայեր, որոնք բոցավառ ատրուշաններու կը նմանին իրենց լուսաւոր հաւատքով, եւ կան Հայեր, որոնք մարած օջախներու կը նմանին իրենց ցուրտ ու սառած հոգիով: Մեր պատմութիւնը այլեւս ոչինչ կրնայ սպասել այս վերջիններէն,— մոխիրին մէջ ոչ վարդ կը բուսնի, ոչ ալ խոտ:

Երեխաներուն նման, պէտք է աշխատիլ նաեւ լոյս դնել այս խեղճերուն մարած հոգիին մէջ, քրքրել մոխիրը, բանալ հայրենի աւանդութիւններու երակը, խանդավառել զանոնք գալիք օրերով:

«Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբը մեծ դեր կը կատարէ այս ձեւով,— հայկական մթնոլորտ կը ստեղծէ, հին ձայները կը վերակենդանացնէ, որպէսզի իր յիշողութիւնը կորսնցուցած հիւանդի մը նմանող Հայը, այդ ձայներով, ճանչնայ ինքզինք եւ իր ճակատագիրը: Ահա թէ ինչո՛ւ համար պէտք է քաջալերել «Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբին այս ձեռնարկները: Ինչո՞ւ կը սպասէք ձեզ սրճարաններու եւ պարահանդէսներու մէջ, լակոտնե՛ր, դո՛ւրս ելէք, գացէք հայկական հանդէս, հայկական նուագահանդէս, դուք հիւանդ էք, դուք սառած էք, գացէք «Անուշ»ին ու պիտի տեսնէք որ ձայն մը ձեզի պիտի կանչէ.

Կանչում է կրկին, կանչում անդադար
Էն չքնաղ երկրի կարօտը անքուն,
Ու թեւերն ահեղ փռած տիրաբար՝
Թռչում է հոգիս, թռչում դէպի տուն,
Ուր որ հայրենի օջախս առաջ
Վաղո՛ւց կարօտով սպասում են ինձ,
Ու ձմրան երկար գիշերը նստած՝
Խօսում են Լօռու հին հին քաջերից:

Հաւատացէք ինծի,— անգամ մը այդ ձայնը լսելէ վերջ՝ այլեւս օրերը կ'անցնին լուսաւոր, քաղցր եւ կախարդական: Կը բուժուիք ձանձրալիէն եւ վարդի պէս կը բացուին վրան մոխիր նստած ձեր զգայարանքները:

ԱՐԱԶ

ՉԷՄՊԸՐԼԷՅՆ ԵՒ ԼՈՐՏ ՀԸԼԻՖԱՔՍ ԿԸ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԻՆ

Չէյմպըրլէնի, լորտ Հըլիֆաքսի եւ հետեւորդներուն ժամանումը տեղի տուաւ խանդավառ ցոյցերու, Փարիզի մէջ: Կայարանը եւ շրջակայ փողոցները լեցուած էր խուռն բազմութիւն մը: Ոստիկանութիւնը կը հսկէր կարգապահութեան: Ջախակողմեան տարրեր փորձեցին թշնամական ցոյց մը կատարել, բայց ոստիկանութիւնը ժամանակ չձգեց եւ ձերբակալեց 16 հոգի:

Չորեքշաբթի երեկոյ, արտաքին նախարարութեան շէնքին մէջ ի պատիւ Չէյմպըրլէնի եւ լորտ Հըլիֆաքսի տրուած ճաշկերոյթին ներկայ էին Տալատիէ, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պոնէ, անգլիական դեսպանը, Զօր. Կամըլէն եւ ուրիշ բարձրաստիճան զինուորական եւ քաղաքական դէմքեր: Երէկ ցերեկին հանրապետութեան նախագահը ճաշի հրաւիրեց հիւրերը: Կէսօրէ վերջ, յանուն Փարիզի բնակչութեան, քաղաքապետը հանդիսաւոր ընդունելութիւն մը սարքած էր: Քաղաքական խորհրդակցութիւնները շարունակուեցան, ինչպէս առաւօտուն, երեկոյին եւս:

Այս առաւօտ հիւրերը կը մեկնին Լոնտոն:

Քաղաքական կատարուած խորհրդակցութեանց մասին յաջորդով:

Գերմանիա ճամբայ կը շինէ Չեխոսլովաքիոյ մէջէն դէպի Պալքանները

— oo —

Փրակայէն քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Գերմանիա ձեռնարկած է ռազմական եւ առեւտրական ճանապարհի մը շինութեան, Չեխոսլովաքիոյ մէջէն: Այս ճամբան երկուքի կը բաժնէ Չեխոսլովաքիան եւ Պրեսլաւը կը միացնէ Վիէննայի: Ճամբուն երկայնքն է Չեխոսլովաքիոյ մէջ 65 քիլոմեթր: Ճամբուն լայնքն է 60 մեթր: Շինութիւնը պիտի աւարտի 1940ին: Ճամբուն սեփականութիւնն է Գերմանիոյ, որ, Կարպաթեան Ուքրանիոյ վրայով, կը մօտենայ Ռումանիոյ, լեհական Ուքրանիոյ եւ Հունգարիոյ, եւ այս երկիրները կ'առնէ իր ազդեցութեան եւ ճնշումին տակ:

*** Հաւաս հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ հաւաքական յայտարարութեամբ մը Գերմանիա եւ Չեխոսլովաքիա յանձն կ'առնեն տեւական կերպով յարաբերութեան մէջ մնալ՝ հսկելու համար իրենց ժողովուրդներուն ազատ զարգացման վրայ: Խառն յանձնախումբ մը փոքր խնդիր պիտի գումարէ երկու երկիրներուն մէջ եւ բանակցութեամբ պիտի լուծէ ամէն վիճելի հարց: Գերմանական մամուլը այս առթիւ կ'աւելցնէ թէ Գերմանիա նոր ճամբայ մը կը բանայ ժողովուրդներու կեանքին մէջ, փոխանակ Վերսայլի նման բռնօրէն պարտադրելու իր կամքը, ժողովուրդներուն կը թողու բանակցելու իրաւունքը:

ՀԱՅ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս.

Միջամտեց Բագուի թրքական հիւպատոսը: Նա ասաց·

— Ես Թէհրանի դեսպանատան քարտուղարներից էի պատերազմի օրերին, կարդացել եմ «մի Հայ» ստորագրութեամբ ձեր յօդուածները «Ռազ» թերթում, ուր զգուշացնում էիք Հայերին չխաբուել օտարներից եւ Թուրքիայի դէմ զէնք չբարձրացնել, Պարսիկներին եւ Թուրքերին էլ զգուշացնում էիք չհաւատալ Աւստրօ - Գերմանացիներին եւ պատերազմին չմասնակցել, այդ ցոյց է տալիս, որ դուք անկեղծօրէն կողմնակից էիք հայ, թուրք եւ պարսիկ բարեկամութեան եւ չէիք կամենում, որ այս ազգերը իրար հետ ընդհատուեն եւ տուժեն: Այժմ դուք բոլորովին ուրիշ բաներ էք ասում:

— Ճիշդ է, 15 — 16 տարի առաջ դէմ եմ եղել Հայերի շարժման ընդդէմ Թուրքիայի, որովհետեւ հաւատացած էի, որ Հայի արիւնը պիտի ծառայի միմիայն Ռուսներին, դէմ էի նաեւ Թուրքիայի պատերազմին մասնակցելուն, որովհետեւ գիտէի, որ ոչ միայն այդ երկիրը արնաքամ եւ բաժան բաժան պիտի լինի, այլ եւ պատերազմը առիթ պիտի տայ, որպէսզի Հայերին կոտորեն: Ես դէմ էի երկու հարեւան ժողովուրդների կոտորածներին: Այժմ շատ գոհ եմ, որ Թուրքիան կտոր կտոր է եղել եւ աւելի գոհ պիտի լինեմ, եթէ նա բոլորովին ոչնչանայ, որովհետեւ նա պատերազմի օրերին Հայերի վերաբերմամբ ամենանասնակալի բարբարոսութիւնը կատարեց:

— Ուժեղ թշնամու դէմ կռուող մեր բանակների թիկունքը ապահովելու համար զինուորական իշխանութիւնները կարգադրեցին միայն Հայերի տեղահանութիւնը, որ դժբախտաբար շնորհիւ տգէտ պաշտօնեաների ընդհանուր կոտորածի ձեւ ստացաւ, ամէն մի թուրք ցաւ զգաց եւ այսօր էլ ցաւում է, որ պարզ մի պաշտպանողական - նախազգուշական միջոց փոխւեց մի սոսկալի ողբերգութեան: Ընդունեցէք սակայն, որ բոլոր հրամանատարութիւնները նոյն ձեւով կը վարուէին, եթէ իրենց բանակների թիկունքներին վտանգ սպառնար:

— Ռուսական բանակների ընդհանուր հրամանատարութիւնն էլ հաւատացած էր, որ Հրեաները դաւաճանում են, բայց նրանց միայն տեղափոխել տուեց բանակների անմիջական թիկունքներից դէպի երկրի ներսերը, ուր Հրեաները ապրեցին, ինչպէս ապրում էին միւս ռուս քաղաքացիները, այն ժամանակ ասեց, որ ընդհանուր սպայակոյտի պետ զօրավար Եանուշկեւիչը 12000 հրեայ է կախել եւ գնդակահարել տուել որպէս դաւաճաններ: Զօրավար Եանուշկեւիչի այդ արարքը յուզում եւ վրդովում առաջ բերաւ ռուս ժողովրդի լայն խաւերում: Մօտ 5,000,000 Հրեայից հազիւ 10 — 12 հազար պատժի ենթարկուեցին եւ այդ պատճառ դարձաւ դժգոհութեան, Թուրքիայում հայ ժողովրդի կէսից աւելին կոտորեցիք եւ ոչ մի Թուրք, բացի Ապտիւլ - Համիտ Բ.ը, կարմիր Սուլթանը, ոչ ոք չբողոքեց, այլ խօսքով կատարեց մի գործողութիւն այնքան զարհուրելի, որ նոյնիսկ կարմիր Սուլթանի մեռած խիղճը վրդովւեց: Թուրք կառավարութիւնը չուզեց իր բանակների թիկունքը պաշտպանել, այլ պարզապէս կոտորել բոլոր Հայերին: Սիվազը, Խարբերդը եւ շատ տեղեր բանակի թիկունք չէին, բայց Հայերին այդ տեղերում էլ կոտորեցին: Ձեր կառավարութեան կատարած այդ ոճիրը ոչնչով չի կարող արդարանալ իմ առաջ եւ ահա այդ է պատճառը, որ ես, որ փորձով ցոյց եմ տուել, թէ Թուրքիայի հետ բարեկամ մնալու կողմնակից եմ, այսօր ամբողջ հոգով, սրտով, կամքով նրա դէմ եմ: Ես մեղաւոր չեմ, որ այսօր այսպէս եմ եւ կամենում եմ ամէն հնարաւոր միջոցներով վնասել Թուրքիայի վարկին, նրա ազդեցութեան, նոյնիսկ նրա գոյութեան: Կռիւ է, կը կռուենք:

— Ո՞ւր կը հասցնի Հայերին իրենց կռիւը Թուրքիայի դէմ, ինչո՞ւ պիտի շարունակուի հայ եւ թուրք թշնամութիւնը, ասաց հիւրընկալս, չէ՞ որ թշնամութիւնը շարունակուելով՝ աւելի է խորանում եւ այլեւս իրար հետ խօսելու մի միջոց չի ճարուելու, կարծում եմ, Հայերդ լուրջ պիտի մըտածէք, պիտի չափէք ձեր ուժերը, պիտի զգաք, որ պարտուած էք եւ յաղթելու ո՛չ մի հնարաւորութիւն չունիք եւ յաղթող դրացիի հետ բարեկամանալու համար աշխատանք եւ միջոցներ պիտի գործադրէք:

— Եթէ մենք պարտուած ենք եւ ոչ մի հնարաւորութիւն չունենք մի օր յաղթելու, մեր բարեկամութիւնն էլ ձեզ պէտք չէ, հետեւաբար մեր կողմից ոչ մի փորձ պիտի կատարուի ձեր բարեկամութիւնը ուզելու, քանի որ նրա փոխարէն մերը ձեզ առաջարկել մի բան չունի: Ուրիշ բան է, եթէ դուք, ձեզ յաղթող համարողներդ մեզ ասէք. — «Երբեմն մենք բարեկամներ էինք, օտարների ազդեցութեան տակ իրար հետ թշնամացանք, մենք ձեզ յաղթեցինք, բայց այդ չի նշանակում, թէ բարեկամ լինելուց դադարեցինք, մենք կրկին բարեկամներ ենք եւ պատրաստ ենք վերականգնել մեր հին բարեկամական յարաբերութիւնները ...

— Հէնց որ այդ խօսքերը ասինք, ասաց Տուղրիլ - Բէյը, Հայերդ անմիջապէս Սէվրի Դաշնագրութեան գործադրութիւնը կը պահանջէք:

— Բնական է, եթէ մեզ հողային զիջումներ չանէք, այլեւս ձեր բարեկամութիւնը մեր ինչի՞ն է պէտք:

— Հողերը արիւնով են առնւում, առանց արիւնի ոչ ոք հող չի տալ, ասաց երիտասարդ հիւպատոսը, մենք հաւատացած ենք, որ մի օր Հայերդ ազգայնական Ռուսաստանի բանակների առաջ ընկած պիտի կրկին Թուրքիա մտնէք եւ նրանց հասցնէք մինչեւ Սըվազ եւ Կիլիկիա, կարող է պատահել նոյնիսկ, որ այսօրուայ մեր բարեկամ խորհրդային Ռուսաստան էլ վաղը որ եւ է պատճառով մեզ հետ թշնամանայ եւ այդ դէպքում էլ հայկական գնդերն են, որ Ռուսներին պիտի առաջնորդեն դէպի մեր երկրի ներսերը: Այսօր, քանի դեռ խորհրդային Ռուսաստանը բոյլ է եւ մեզ բարեկամ եւ մենք մեր ծունկը դրել ենք մէջքի վրայ ընկած Հայերի կրծքին, պիտի ջանանք այդ ծունկը ամուր սեղմել, մինչեւ Հայերդ կամ ոչնչանաք կամ անպայմանհամակերպէք մեր պահանջներին: Խենթերը միայն այնպիսի առիթը կարող են կորցնել: Անգորայում խենթեր չեն նստած:

Ժպտելով ասացի·

— Եկաք հաստատելու իմ ասածները, այն, որ դուք մտածում էք Հայերին կոտորել ...

Տուղրիլը որ իր վերոյիշեալ վերջին խօսքերը բաւական կրքոտ էր արտասանել, մի քիչ մեղմացրեց իր ձայնը եւ շարունակեց·

— Ի՞նչ էք կպել Հայաստանին, այդ քարքարոտ, աղքատ, անբերրի ու չոր երկրին, Անգլիայի, Ռուսաստանի եւ Ֆրանսայի պէս բարեկամներ ունէք, նրանց իշխանութեան տակ շատ բարեբեր եւ հարուստ հողեր կան, թող ձեզ տեղափոխեն այնտեղերը, ուր աւելի լաւ ու երջանիկ կ'ապրէք եւ այլեւս մեզ չէք պատահիլ:

— Քարքարոտ, անբերրի, չոր ու աղքատ երկիրը մեր պապերինն է եւ մերն է, դուք ի՞նչ գործ ունէք այնտեղ, գնացէք Ամու եւ Սիր Դարեաների ոռոգած հարուստ եւ բերրի երկիրները, մեր աղքատ երկիրը մեզ թողէք:

— Ձեր երկիրը մեզ պէտք է հարուստ ու բերրի Թուրքեստանին հասնելու համար, ԿԱՄ ՊԷՏՔ Է ՄԵԶ ՃԱՆԱՊԱՐՀ ՏԱՔ ԿԱՄ ՊԻՏԻ ԿՈՏՈՐԻԷՔ ՀԱՅԵՐԴ ԵՒ ՊԻՏԻ ԿՈՏՈՐԻԷՔ ՄԻՄԻԱՅՆ ՌՈՒՍՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ:

— Մենք եւ դուք կռուեցինք, ասացի երկարատեւ լռութիւնից յետոյ, դուք ձեզ յաղթող էք համարում մեզ պարտուած, ինձ թւում է, որ եթէ մենք պարտուել ենք, ձեր կրած պարտութիւնը մերինից մի քանի անգամ ծանր է, պատերազմի օրերին մենք կորցրինք մեր ազգութեան մէկերրորդ մասը եւ ստացանք մի երկիր, ուր հաստատեց Հայաստանի անկախ կառավարութիւնը, ճիշդ է, այսօր մեր անկախութիւնը կրկին կորցրինք եւ միայն ինքնավար ենք մեր երկրում, բայց մեր երկիրը այլեւս միայն աշխարհագրական անուն չէ, այլեւ քաղաքական անուն՝ իր հողերով, իր ազգաբնակչութեամբ, իր պետական (հայ) լեզուով եւ հաւանականութիւն կայ, որ շուտով Ռուսաստանից կ'ազատուի եւ բոլորովին անկախ կը դառնայ եւ հետզհետէ իրան կը միացնի հայկական ձեր ձեռքը գտնուած հողերը, մինչդեռ դուք կորցրիք ձեր երկրի ազգաբնակչութեան երեք հինգերորդը եւ հողերի երեք չորրորդ մասը, դադարեցիք մեծ պետութիւն լինելուց, դարձաք փոքր պետութիւն եւ, եթէ որ եւ է լեզու չճարէք մեզ հետ, դեռ կը փոքրանաք: Ինքներդ ասացիք, որ հաւատացած էք, թէ մի օր մենք, Հայերս, պիտի առաջնորդենք ազգայնական, նոյնիսկ դուցէ եւ Խորհրդային Ռուսաստանի բանակները դէպի Թուրքիա, ես էլ հաւատացած եմ, որ մի օր այդպիսի բան կարող է պատահել, աւելի լաւ չէ՞ ուրեմն, որ դուք ձեր «ծունկը վերցնէք մեր կրծքի վրայից», քանի շուտ է եւ քանի դեռ կարող էք ձեր կամքով որոշ զիջումներ անել մեզ եւ ապահովել մեր բարեկամութիւնը ապագային ձեր Ռուսաստանի հետ ունենալիք ընդհարման դէպքում: Ձեր զիջումները պատճառ կը դառնան, որ Ազերի ձեր ազգակիցներն ու ձեր բարեկամ Վրացիներն էլ մեզ զիջումներ անեն եւ դրանով ամրացնեն Անդրկովկասում ապրող ժողովուրդների կապը: Ահա այդ դէպքումն է, որ Թուրքիան Ռուսաստանի սպառնալիքից կ'ազատուի եւ Անդրկովկասեան ազգերն էլ տնտեսական եւ քաղաքական սերտ բարեկամութիւն կ'ունենան ձեզ հետ: Եթէ ճիշդ է որ Անգօրայում խելօք մարդիկ են նստած, թող ցոյց տան իրենց խելքը, քանի ուշ չէ:

Երկու հիւպատոսները իմ վերջին ասածները գտան տրամաբանական, բայց եւ այնպէս պնդեցին, որ Հայերը մեղաւոր են անցեալում, հետեւաբար նրանք էլ պիտի քաւեն իրենց մեղքերը Թուրքիայի բարեկամութիւնը վնասելով առանց որ եւ է պայմանի:

Պատմեցի առանց մի նշանախեց իսկ փոխելու Տուղրիլի եւ իր հիւր Բագուի թրքական հիւպատոսի արտայայտած մտքերից: Գուցէ ասուի, որ այս բոլոր մտքերը արտայայտուած են եղել 8—9 տարի առաջ, հիմա շատ բան է փոխուած եւ շատ նոր մտքեր կարող են զբաղեցնել թուրք քաղաքական եւ դիւանագիտական գործիչների ուղեղները: Կարող է պատահել, իրաւունք չպիտի ունենայի հակառակը պնդելու, եթէ նրանք կամ նրանց շատախօս եւ ինքնահաւան օրագրողները որ եւ է խօսքով կամ նշանով արտայայտած լինէին, որ, յիրաւի, մի քիչ փոփոխութիւն տեղի է ունեցել իրենց մտածելակերպի մէջ:

Ցանկանալի դէպս թրքօ-հայկական մերձեցման մասին մտածող Հայերը թող ուշադրութեամբ կարդան իմ այն տողերը եւ չմոռանան ընդգծուած տողերի բովանդակութիւնը:

Գ. ԵՂԻԿԵԱՆ

ԷՋ ՄԸ 1926Ի ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Ինչպէ՞ս պիտի սպաննէին Մուսթաֆա Քէմալը

Աթաթիւրքի մահուան առթիւ, շահեկան կը նկատենք վերյիշեցնել գլխաւոր գիծերը այն մահափորձին, զոր նախագահին դէմ փորձեցին խումբ մը փաշաներ, երեսփոխաններ եւ իթթիհատական պետեր, 1926 Յունիսին: Տեղեկութիւնները կը քաղենք Անատոլու գործակալութեան կողմէ ժամանակին հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցներէն.—

Դաւադիրներուն դատը սկսաւ 26 Յունիս 1926ին, Իզմիրի մէջ, Անկախութեան ատեանին առջեւ: Նախագահն էր Ալի Չէթին Գայա (հիմակուան հանրօգուտ նախարարը), ընդհ. դատախազը՝ Նէճիպ Ալի (ներկայիս երեսփոխան), անդամները՝ Գըլըճ Ալի եւ ուրիշ երկու երեսփոխան:

Ամբաստանեալներն էին՝ Իզմիթի երեսփոխան եւ օսմանեան նախկին կրթական նախարար Շիւքրիւ, Էսքիշէհիրի երեսփոխան զնդապետ Արիֆ, Սարուխանի երեսփոխան Ապտին, Լազիստանի նախորդ երեսփոխան Զիա Խուրշիտ: Զինուորական փաշաներէն՝ Քեազըմ Գարապէքիր, Ռէֆէթ, Ալի Ֆուատ, Ճէվատ, Ճաֆէր Թայար: Իթթիհատական պետերէն՝ նախկին ելմտական նախարար Ճավիտ, Իսմայիլ Ճանպոլաթ, Ահմետ, Գարա Քէմալ, Գարա Վասըֆ, Տոքթ. Նազըմ, Բահմի, եւն.: Ասոնք իրենց հետ ունէին նաեւ ահաբեկիչներ, ինչպէս Սարը Էֆէ, Կիւրճի (Վրացի) Եուսուֆ, Շէվքի, յիսնապետութենէ հանգստեան կոչուած Զօփուր Հիլմի եւն.:

Կ'որոշուի մահափորձը կատարել Յունիս 17ին, երբ Կազի փաշան Իզմիր պիտի այցելէր: Դաւադիրները յետոյ նաւակով պիտի անցնէին Սաղըզ կղզին: Իրենց հետ ունէին երկու անգլիական ռումբ եւ պելժ ատրճաններու յատուկ վեց ատրճանակ:

Ո՞Վ ՆԱԽԱԳԱՀ ՊԻՏԻ ԸՆՏՐԷԻՆ

Յունիս 28ի դատավարութեան ատեն, դաւադիրներէն Սարը Էֆէ յայտարարեց թէ Զիա Խուրշիտ իրեն ըսած էր. «Մահափորձը կատարուելուն պէս, Ազգ. Մեծ Ժողովը նիստի պիտի հրաւիրուի: Եթէ Ֆէվզի փաշա (ընդհանուր սպայակոյտի նախագահ Ֆէվզի Չագմաք) չընդունի, Հանրապետութեան նախագահ պիտի ընտրուի Ազգ. Ժողովի նախագահ Քեազըմ փաշա (ներկայիս պատերազմական նախարար):

ԻԹԹԻՀԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

Յունիս 29ի դատավարութեան ատեն, նախկին կրթական նախարար Շիւքրիւ յայտնեց թէ իթթիհատական պետերը ժողով գումարած էին Մեծ Կղզիի մէջ իրենց դիրքը որոշելու համար երեսփոխանական նոր ընտրութեանց մէջ: Այդ ժողովին մէջ է որ կ'որոշուի կազմել Յառաջդիմասէր կուսակցութիւնը, որուն պետն էր Քեազըմ Գարապէքիր փաշա:

Շիւքրիւ աւելցուց. «Մենք կողմնակից ենք մամուլի ազատութեան, կ'ուզենք որ իրական ռամկավարութիւն հաստատուի եւ այս պատճառաւ նոր կուսակցութիւն մը կազմեցինք»:

ՓԱՇԱՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՄՈՒՏՔԸ

Յուլիս 3ին հարցաքննուեցան զինուորական փաշաները: «Երբ փաշաները ներս մտան— կ'ըսէ «Ագշամ»ի թղթակիցը— ունկնդիրներու մէջէն ալիք մը անցաւ կարծես. շատերը հետաքրքրութենէն ոտքի ելան, աւելի լաւ տեսնելու համար եկողները:

Երբ հարցաքննութեան կարգը իրեն եկաւ, Գարապէքիր փաշա ըսաւ. «Ֆէբիքի աստիճան ունիմ»: շատ ուժեղ շեշտ մը կար իր խօսքերուն մէջ»:

ԳԱՐԱՊԷՔԻՐԻ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԽՕՍՔԵՐԸ

Բացատրելով իր հակառակութեան պատճառները, Գարապէքիր փաշա ըսաւ.

«Հաշտութենէն յետոյ այնպիսի դէպքեր երեւան եկան, որ այլեւս կարելի չեղաւ հին ընկերները առաջուան նման անկեղծօրէն աշխատելու մղել: Մեր անձին դէմ յարձակում սկսաւ: Ցաւով տեսայ որ անկարելի էր լեցնել խրամատը որ Իսմէթ փաշան եւ Րէուֆ պէյը (վարչապետ) իրարմէ կը բաժնէր:

Զինադադարին, Կազին նախագահ ըրինք մեզի: Երբ Սուլթանը կ'աշխատէր փճացնել զայն, ես էի Կազիին միակ յենարանը: Միայն թէ երբ կարգ մը հացկատակներ կը մտնեն անկեղծօրէն իրարու հետ գործակցող ընկերներու մէջ, անկեղծութիւնը կը վերնայ այլեւս:

Առաջին միջադէպը սկսաւ Իսմէթ փաշայի եւ Րէուֆ պէյի միջեւ, Լօզանի խորհրդաժողովի ընթացքին: Երբ ես կ'աշխատէի զանոնք հաշտեցնել, ինծի դէմ ալ սկսան լրագրական հրատարակութիւններ:

Եթէ Կազին բռնէր իր ընկերներու ձեռքէն, կացութիւնը կը փոխուէր: Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը կազմուեցաւ ոչ թէ մէկ այլ երկու կողմին փափաքով: «Թող մէջտեղ ելլեն եւ կը տեսնենք», կ'ըսէին:

Շեշտելէ յետոյ թէ ինք հակառակ է կրթական գործին տրուած նոր ուղղութեան, Գարապէքիր փաշա ըսաւ.

«Տնտեսական ասպարէզին մէջ ալ այսպէս է: Օրինակ, պետութիւնը երկաթուղիներ պիտի շինէր. ես կարելի չէի գտնէր այդ ծրագիրը,— որովհետեւ մէկ սերունդ չի կրնար տանիլ այսքան ծանր բեռ մը, այլ պէտք է հարիւր, երկու հարիւր տարիներու սերունդին վրայ բեռցնել զայն»:

«ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼԻ ԽՆԴԻՐԸ ՊԷՏՔ Է ԼՈՒԾԵԼ»

Դատարանը որոշեց բուն դաւադիրներուն դատը անջատել իթթիհատականներու գործէն եւ այս վերջինները դատել Անգարայի մէջ: Որովհետեւ երեւան եկաւ թէ իթթիհատականները կազմած էին «Սեւ հրոսախումբը» (Գարա չէթէ), քէմալական պետերը սպաննելու համար:

Ձեռք անցուած փաստաթուղթերուն մէջ կան այս տեսակ կարգախօսներ. «Մուսթաֆա Քէմալի խնդիրը պէտք է լուծել»:

ՏԱՍՆԸՀԻՆԳ ՀՈԳԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Յուլիս 13ին, Անկախութեան ատեանը տուաւ իր վճիռը, մահուան դատապարտելով 15 հոգի, որոնց մէջ կը գտնուէին յայտնի իթթիհատականներ Շիւքրիւ, Ճանպոլաթ, Գարա-Քէմալ, Րիւշտիւ փաշա, զնդապետ Արիֆ, եւայլն:

ԻԹԹԻՀԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՏԸ

2 Օգոստոս, 1926ին ալ Անգարայի մէջ սկսաւ իթթիհատական պետերուն դատավարութիւնը: Այս առթիւ երեւան հանուեցաւ 17 Նոյեմբեր 1921 թուակիր նամակ մը, զոր Պերլինէն Տոքթ. Նազըմի ղրկած էր Ազմի պէյ, ոստիկանական նախկին տնօրէն: Իր նամակին մէջ Ազմի պէյ կ'ըսէ ի միջի այլոց.

«Անպատճառ հաշիւ պիտի ուզենք Մուսթաֆա Քէմալէն, բայց հիմա ժամանակը չէ: Անգամ մը թող յաջողին Հելլէնները վտարել՝ յետոյ կը տեսնուինք»:

Դատին առթիւ Պոլսոյ մէջ ձերբակալուելով Անգարա ղրկուեցան 75 հոգի որոնց մէջ կը գտնուէին նախկին ելմտական նախարար Ճավիտ, «Թանին»ի խմբագրապետ Հիւսէյին Ճահիտ, «Վաթան»ի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին, եւն.:

Գլխաւոր ամբաստանութիւնը այն է որ, Լօզանի ժողովէն վերադարձին, Ճավիտ իր տան մէջ ժողով կը գումարէ եւ ժողովը կ'որոշէ տապալել քէմալական վարչաձեւը: Հիւսէյին Ճահիտ ալ «Թանին»ի մէջ հրատարակութիւններ կ'ընէ այս ուղղութեամբ:

Դատարանը մահուան դատապարտեց Ճավիտը, Տոքթ. Նազըմին, Գարա Քէմալը, Ճանպոլաթը եւ ուրիշներ: Հիւսէյին Ճահիտ կրցաւ փրկել կաշին, շնորհիւ Կազի փաշայի գթառատութեան:

« ՅԱՌԱՋ » ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վիէնէն Պ. Յարութիւն Զաւիկեան Պ. վեցամսեայ «Յառաջ» կը նուիրէ Գրիգոր Ասլանեանի Վիէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ՉԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Ուրեմն ծրագի՞ր մը ունիս, որուն մասին բան մը չես ըսած մեզի, հարցուց առաջին մարդը կասկածանքով:

— Միայն մէ՞կ հատ: Հազար ծրագիր ունիմ ես: Մի՞թէ քամի եմ ես որ յըցած բոլոր ծրագիրներս անգոյշ ականջներու փսփսամ: Նախապէս իմ ծրագիրս էր ամբողջ Հայաստանը ոտքի հանելով Թուրքերուն վրայ խոյանալ: Չյաջողեցայ: Յետոյ ծրագրեցի Զէյթունը ըմբոստացնել եւ այնպէս ամրանալ այնտեղ որ բոլոր Հայերը մեզի միանային: Գիտէք թէ Զէյթուն հաւատաց ինծի թէ ոչ: Քանի՞ հոգի թեւ ու թիկունք եղան ինծի: Քանի մը հոգի, այո, հապա դո՞ւք:

— Ուստի պարզ էր թէ Թուրքերը եթէ ստուարաթիւ բանակ մը ղրկէին, Զէյթուն քիչ ատենի համար միայն պիտի կարողանար ինքզինք պաշտպանել, դիմանալ, որովհետեւ միաբանութիւնը կը պակսի, եւ իմ գնչու լրտեսներս կը տեղեկացնեն ինծի որ նմանը չտեսնուած եւ Հայաստանի վրայ յարձակող ստուարաթիւ բանակ մը ճամբայ ելած է: Այս խումբ մը Համիտիյէները, որ կը կարծէք թէ լոկ անոնց դէմ պիտի ճակատինք, թեթեւ ընդհարումներու համար միայն յառաջ քշուած են անոնք: Ինծի համար պարզ էր թէ Զէյթուն չպիտի կարենար երկար դիմադրել, ուստի նոր ծրագիր մը պատրաստեցի, զոր սակայն գաղտնի պահեցի:

— Ա՜ա... Ուրեմն մեզ հանդէպ վստահութիւնդ այդպէ՞ս է: Գաղտնիք գաղտնիքի ետեւէ, Գադիկ: Մեր տրտունջն ալ այդ է արդէն:

— Մտիկ ըրէք ուրեմն, դուք որ ըսածներուս աւելի շատ պիտի կասկածիք, քան հաւատք ընծայէք: Եւ այստեղ Հայերէն բառ մը գործածեց: Նոր ծրագիրս հետեւեալն էր.— Նկատելով որ Թուրքերը պիտի պնդեն մեր վրայ կառավարիչ մը դնելու իրենց առաջարկին վրայ, որուն մեր կողմէ մերժուելու պարագային կրնան մեզ ոչնչացնել, ուզեցի որ այդ կառավարիչը ես ըլլամ:

— Ա՜հ, մենք ի՞նչ ըսենք: Զկրնալով թագաւոր ըլլալ, կառավարիչ պիտի դառնաս:

— Այդ մասին իմ նոր բարեկամիս հետ խօսեցայ եւ ան ինծի հետ համաձայն չգտնուեցաւ. բայց ես տեսակէտիս վրայ մնացի: Հիմա, մտիկ ըրէք իմ վերջին խօսքս այս խնդրի մասին: Զէյթունի կառավարիչ պիտի չըլլամ: Այս եկող բանակին դէմ կռիւ մը պիտի մղենք, որուն ղեկավարութիւնը ես պիտի ստանձնեմ: Եթէ ինծի արդելք հանդիսանաք, ինծի չհնազանդիք եւ կամ հակառակ խօսիք, ձեզ բոլորդ, բոլորդ կը կախեմ: Ոչ վարձատրութիւն պիտի ուզեմ, ոչ պաշտօն, ոչ եկամուտ, ոչ տիտղոս. ոչ մէկ բան: Կամ հոս կը մեռնիմ Զէյթունի համար պատերազմելով, կամ պատերազմը վերջանալէ յետոյ կը մեկնիմ Զէյթունէն այնպէս ինչպէս եկայ— առանց դրամի: Ամբողջ ունեցածս կուտամ ահա: Կ'այրեմ կամուրջներս: Կ'երդնում բացարձակ կերպով որ ե եւ է բանէ պիտի չօգտուիմ: Եւ յանուն Աստուծոյ որ անապատին մէջ կերակրեց զիս, պիտի յառաջանամ վարձքս ստանալու: Պէտք է որ մարդիկ ինծի հնազանդին: Դուրս կորսուեցէք, դո՛ւրս, քանի դեռ չեմ սատկեցուցած ձեզ: Գացէք եւ Զէյթունցիներուն ըսէք թէ՝ ով է այս քաղաքին տէրը, մինչեւ կռուին շահիլը կամ կորսնցնելը:

Այրող գերան մը առնելով, անոնց վրայ սկսաւ աջ ու ձախ զարնել. անոնք իր առջեւէն կը փախչէին բողոքելով եւ դէմքերը բազուկներով պաշտպանելով: Չէր ուզեր իրենց մէկ բառն անգամ մտիկ ընել. ու եւ դէպի դուռը քշեց:

Տարօրինակ բան մը պատահեցաւ: Ռուսթէմ Խան սուտ քուն ընելը դադրեցնելով տեղէն ցատկեց եւ դուռը լայն բացաւ եւ Գադիկին օգնութեամբ զանոնք տանէն դուրս քշեցին խաւարին մէջ: Ռուսթէմ Խան դրան առջեւ կեցած անոնք կը յանդիմանէր պարսկերէն լեզուով եւ հաւանաբար հասկցան:

— Պիսմիլլա՜հ. խակական մարդու մը խօսքերը մտիկ ըրինք: Հիմա ցոյց տուէք ինքզինքնիդ և հնազանդեցէք իրեն. Աստուծոյ մարգարէին մօրուքին վրայ կ'երդնում որ Զէյթունի մէջ կատաղի կռիւ տեղի պիտի ունենայ: Գացէք ձեր կիներէն խորհուրդ առէք, ո՛վ դուք...

Յետոյ Գադիկին դառնալով, իր նիհար գորշ ձեռքը անոր երկարեց: Գադիկ իր ափին մէջ սեղմեց զայն եւ վայրկեան մը անոնց աչքերը իրարու հանդիպեցան:

— Մարդի՞կ եմ թէ ոչ. հարցուց Գադիկ անկեղծութեամբ:

— Եղբայրս, զնդապետ սահիպէն վերջ կ'ընդունիմ քեզ որպէս մարդ մը որուն կողքին կ'արժէ կռուիլ:

Ամէնքս ալ ոտքի վրայ էինք: Ռուսթէմ Խան Մընթիի աչքերուն նայեցաւ:

— Նոր լուրերէն տեղեկութիւն ունի՞ք սահիպ:

Գադիկ խնդաց բարձրաձայն, յիշելով քիչ առաջ տեղի ունեցած դէպքը:

— Ոչ. պատմէ տեսնենք:

— Գնչուն բերաւ այդ լուրը: Տաճկական կանոնաւոր բանակի ամբողջ զօրաբաժին մը ճամբայ ելած է: Անոնց վերջապահ մասը այս գիշեր պիտի անցնի Տարսոնէն այս կողմ օրուան մը ճամբուն վրայ: Արշալոյսին գլխաւոր բանակը պիտի երեւի: Կէս փաշա զինուոր ղրկուած է փութով, մեր սպաննածներուն տեղը լեցնելու համար: Ունէ՞ հրաման ունի՞ք:

Ֆրէտին դէմքը գունատեցաւ. իսկ իմ սիրտս կարծես պիտի պայթէր: Զօրաբաժինի մը դէմ ճակատի՛լ:

— Ոչ, ըսաւ Մընթի: Հրաման չկայ դեռ:

— Ես ալ կրկին կը քնանամ ուրեմն, ըսաւ Ռուսթէմ Խան, եւ խօսքին գործի անցնելով՝ նոյն ծալլուած այծի մորթին վրայ գլուխը դնելն ու քնանալը վայրկենական եղաւ:

Խօսք ընող մը չկար: Ռուսթէմ Խան սկսած էր խռկալ: Ամէնքս կեցած՝ կը սպասէինք Գադիկին որ բան մը ըսէր: Բայց առաջին խօսողը Մընթին եղաւ:

— Պիտի աղօթեմ, յայտարարեց ան: Տեսայ որ այդ գնչուն Հնդիկին ականջին կը փսփսար եւ գիտեմ թէ մտադրութիւն մը կը կազմակերպեն: Ո՛վ Տէր, ո՛վ արդարադատ Տէր, ներէ այս ժողովուրդին իր արիւնոտ եւ լիրբ ծրագիրներուն համար: Ներէ անոնց որ արիւնահեղութեան ծրագիրներ կը պատրաստեն: Ներէ անոնց իրենց գոռոզութեան, փառասիրութեան համար: Ներէ անոնց որ պարապ տեղը Քու անունդ իրենց բերանը կ'առնեն, որ զօրաւոր ըմպելիներ կը գործածեն, որ կը հայհոյեն:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՃԱՓՈՆԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Ճափոնի պատերազմը Չինաստանին հետ ունեցած է բարենպաստ ազդեցութիւն ճափոնական համագործակցական շարժումին վրայ (Թուական տեղեկութիւն): Մէկ տարուան ընթացքին, պատերազմը սկսելէն, Ճափոնի մէջ հաստատուած են շուրջ 100000 համագործակցականներ զանազան տեսակի:

Առանձնապէս մեծ թիւով համագործակցականներ ստեղծուած են, բրինձի ցանման համար, Ջրաղացային եւ մեքենայական մարզին մէջ:

Սկիզբները սոյն ճիւղերը կը վարձէին բոլոր դրամատէրերը եւ այդ պատճառաւ գիւղացիները հարկադրուած էին վճարել շատ սուղ օգտագործելու դրամներ եւ մեքենաները: Ներկայիս գիւղացիութեան հարիւրին 80ը կը պատկանին համագործակցականներուն մէջ: Գիւղական համագործակցականները ունին շուրջ 6,000,000 անդամ, մեծ մասամբ, վարկային եւ սպառող:

Քաղաքային սպառող ընկերութիւնները մինչեւ պատերազմ, Ջինաստանի հետ միասին ունէին միայն 400.000 անդամ, ներկայիս անոնց թիւը արագօրէն կ'աճի եւ 1940ին թիւը կը բարձրանայ 800,000ի:

Ճափոնի համագործակցական շարժումին հայրը դոկտոր Թ. Գաքաւան է: Համագործակցականը, Գաքաւայի համար կը ներկայանայ, եղբայրութեան անտեսական հողի վրայ: Գաքաւայի մտածողութեան կեդրոնն է մարդ անհատը եւ այդ պատճառաւ անոր կարեւորութիւն կուտայ անհատի ազատութեան մէջ: Անոր կարծիքով համագործակցութիւնը կարելի է կիրառել կեանքի բոլոր ճիւղերուն մէջ եւ ինքը՝ Գաքաւան ստեղծած է բոլոր տեսակի համագործակցականներ, մէջը առած վերջերս ստեղծած հիւանդանոցայինը:

Գաքաւան մեծ կարեւորութիւն կուտայ համագործակցականներու անդամներու կրթութեան: Անոր ազդեցութեան տակ կը ստեղծուի համագործակցութիւններու նոր սերունդ եւ ճափոնի ղեկավարութիւն:

Գաքաւա, հակառակ այն բանին, որ քրիստոնեայ է եւ խաղաղասէր, կ'աշխատակցի Ճափոն կառավարութեան հետ, քանի որ վերջինս բարեկամօրէն տրամադրուած է հանդէպ համագործակցականներու:

Ցիչենք ստեղծագործ աշխատանքի մէկ օրինակ Գաքաւայի աշակերտներէն մէկուն՝ գիւղացի Սաքայէի: Սաքայէ աւարտելով Գաքաւայի համագործակցական դպրոցը, վերադարձած է իրենց աղքատ գիւղը: Գիւղացիները ճնախակի հեղեղներու պատճառաւ կը զբաղէին միայն բրինձի մշակոյթով: Սաքայէ սորվեցուց իր համագիւղացիներուն ցանել վարսակ, յետոյ գնած են խաղող մեքենայ:

Սաքայէի ցուցմունքներով, գիւղացիները տնկած են պտուղի ծառեր դաշտերու եզրերուն: Գնած են եզներ, կազմակերպած են ձկնորսութիւնը, հաստատած են սպառողական ընկերութիւն: Բացած են գրադարան եւ ճաշկապարտէզ: Այսպէսով աղքատ գիւղը կարճ ժամանակէն ետք դարձած է հարուստ ու շէն:

Փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷ

Միջերկրականեան կոմիտէն, յառաջիկայ կիրակի, նոյեմբեր 27ին, կազմակերպած է հանդիսաւոր պատարագ ի յիշատակ՝ Պաղեստինի, Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ ազատամարտներու վրայ ինկած բազմաթիւ նահատակներու:

Այս հանդիսաւոր արարողութեան հրաւիրուած են բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ, նախարարներ, երեսփոխաններ եւ մամուլի ներկայացուցիչներ:

Միջերկրականեան կոմիտէն հրաւիրած է նաեւ հայկական երեք զինուորական միութիւնները, իրենց մասնակցութիւնը բերելու այս բացառիկ տօնակատարութեան:

Ինչպէս կ'երեւի, սա առաջին պաշտօնական քայլն է, որով հրապարակ կ'իջնէ Միջերկրականեան կոմիտէն՝ քաղաքական տպաւորութիւն թողնելու մտքով:

Բաւական լայն ծրագիրներ եւ հեռաւոր նպատակներ կը հետապնդէ Միջերկրականեան կոմիտէն: Ամէն բանէ առաջ ան կ'ուզէ «կայսրութեան» սահմանները ամուր պահել: Ան ոչ մէկ պաղթականի զիջելու եւ առաւելապէս «մանտայի» ներքեւ գտնուող ոչ մէկ հողամաս լքելու կողմնակից է: Թէեւ նոր կազմուած, բայց արդէն հետզհետէ ծաւալ գտնող կազմակերպութեան երեւոյթ մը ունի: Գործադիր կոմիտէի ատենապետը ծերակուտական Կոտրոն է, ու անոր շուրջ հաւաքուած են արդէն բազմաթիւ ծերակուտականներ եւ երեսփոխաններ...

Բայց այս շարժման բուն ոգին կը ներկայանայ բացառաբար՝ Ֆօլ տիւ Վէու, (հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան»), որը անսահման խանդով եւ եռանդով նուիրուած է այս շարժման: Երկու օր առաջ զինք տեսնելու հաճոյքը ունեցայ եւ մարդու յիշողութեան մէջ անջնջելի կերպով դրոշմուած է Կիլիկիոյ ողբերգութիւնը եւ Հայերուն հանդէպ կատարուած մեծ անիրաւութիւնը:

Պէտք է մատնանշել թէ, Սանճաքի խնդրին շուրջ, ամէնէն շատ ներքին պայքար մղողը եղած է Միջերկրականեան կոմիտէն: Եւ եթէ կառավարութիւնը վերջերս քիչ մը «պահուստի տալու» հակումներ ցոյց կուտայ Սանճաքի խնդրին մէջ, դա Միջերկրականեան կոմիտէի տարած ներքին աշխատանքի եւ բուռն ընդդիմութեան շնորհիւ է միայն: Եւ դեռ ուրիշ աշխատանքներ, որոնց մասին անյարմար է արտայայտուիլ մամուլով:

Առաւելապէս այս կոմիտէի աշխատանքները՝ մեզ Հայերս կը հետաքրքրեն: Նկատի ունենանք որ Սանճաքէն յետոյ վտանգ կրնայ սպառնալ եւ Սուրիոյ որոշ հողամասերուն, որոնց վրայ հայկական բոլոր գաղութները տեղաւորուած են ներկայիս: Ինչ պիտի ըլլայ անոնց վիճակը...

Կը մնայ մեզ մօտէն հետեւիլ ու բարոյապէս օժանդակել Միջերկրականեան կոմիտէի ճիգերուն, առաւելագոյն շահեր ապահովելու համար: Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր ընկերներու եւ համակիրներուն, հոծ բազմութեամբ ներկայ գտնուիլ կիրակի օրուան ձեռնարկին, ու զգացնել տալ մեր ներկայութիւնը:

Համախմբման վայրը՝ Ինվալիտի գլխաւոր մուտքին առջեւ, մեր դրօշակիրին քով, ժամը 11ին:

Տ. Բաղտասարեան

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՕՖԻՍԸ ԵՒ ՆՈՊԷԼԻ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Գրեցինք թէ 1938 տարուան խաղաղութեան մրցանակը տրուեցաւ Նանսէնեան Միջազգային գրասենեակին:

Այս հաստատութեան ութ տարիներու գործունէութեան մասին, մեր խնդրանքին վրայ, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդուեցաւ մեզի Նանսէնեան Օֆիսին Փարիզի գրասենեակին կողմէ, որու վարիչն է Պ. Փան:

Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսը, որ կը գտնուէր Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութեան տակ, շարունակութիւնն է Գաղթականաց Բարձր. Տեսչութեան, զոր ամենայն յանձնառութեամբ կը վարէր Տոքթ. Նանսէն, հռչակաւոր բեւեռախոյզը, որ նախաձեռնողն է ի նպաստ գաղթականներու կատարուած բոլոր աշխատանքներուն:

Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսին վարչական խորհուրդին գլուխը անցան յաջորդաբար Մաքս Հիւպէր, ողբացեալ Փրոֆ. Վէրնէր, եւ ի վերջոյ Միքայէլ Հանսոն, ներկայ վարիչը, նախկին նախագահ Աղեքսանդրիոյ խառն դատարանին:

Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսին դերն եղաւ, քաղաքական որ եւ է մտահոգութենէ անկախ, օժանդակել այն բազմազգի գաղթականներուն, Հայ, ռուս, Սարցի, Թուրք ասորի, քաղդէացի, որոնք տաժանելի կեանքի մը դատապարտուած էին արտասահմանի մէջ: Կարելիութեան սահմաններուն մէջ գլխաւորացուցած է անոնց զետեղումը եւրոպական եւ անդրովկիանեան հիւրընկալ ափերու վրայ, նիւթապէս օժանդակած է ծերերուն, կիներուն, երեխաներուն, պատերազմի հաշմանդամներուն, գործազուրկներուն, եւ ընդհանրապէս բարեգործական այն բոլոր կազմակերպութեանց, որոնք ստանձնած են գաղթականներու հոգն ու խնամքը:

Իրաւական հարցերու մէջ, Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Քարտուղարութեան հովանաւորութեան տակ, իր արտասահմանեան ներկայացուցիչներուն ձեռքով աշխատեցաւ որ գործադրուին գաղթականներու վերաբերեալ միջազգային համաձայնութիւնները, որոնք կնքուած են ի մասին անոնց իրաւական կացութեան, դիւրացնելու համար քաղաքացիական զանազան պարտաւորութիւններ, ինչպէս օրինակ 1933ի պայմանագրութիւնը, որ վաւերացուեցաւ զանազան պետութեանց կողմէ:

Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսը պիտի լուծուի յառաջիկայ դեկտեմբեր 31ին, իր տեղը տալով Գաղթականներու Բարձր. Տեսչութեան, կեդրոն ունենալով Լոնտոնը: Այս նոր մարմինը պիտի զբաղի նաեւ Գերմանիայէն մեկնած գաղթականներու հարցով:

Ահա թէ ո'րքան բարեպատեհ է որ, լուծուելէ առաջ՝ Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսը կը ստանայ Նոպէլի խաղաղութեան մրցանակը, որով կը պսակուի իր անշահախնդիր եւ արդիւնաւոր գործը ի նպաստ գաղթականներու, որոնք կը կազմեն աշխարհի դժբախտները եւ որոնց թիւը, օրուան միջազգային բարոյական խառնաշփոթութեանց հետեւանքով, օրէ օր կ'աճի, նոր բազմութիւններ կ'աւելնան հայրենազուրկ հին բազմութեանց վրայ որոնք արդէն լեգէոն կը կազմէին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՏՈՔԹ. Կ. ԽԱՆՃԵԱՆ

Հայ բժշկական դասին երեւելի անդամներէն Տոքթ. Կարապետ Խանճեանի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ երկուշաբթի առաւօտ, Հայոց եկեղեցիին մէջ: Հոծ բազմութիւն մը փութացած էր վերջին յարգանք ընծայելու բազմարդիւն բժիշկին, որ յանկարծամահ եղած էր անցեալ Ուրբաթ առաւօտ: Իր բժշկական յիսնամեայ գործունէութեան մասին Տոքթ. Վ. Թորգոմեան գրած էր «Յառաջ»ի մէջ, մահուընէն օր մը առաջ:

Հ. Սահակ եւ Հ. Մեսրոպ, Մխիթարեան վարդապետները, իրենց հետ Սէվրի Մուրատեան վարժարանէն 30ի չափ աշակերտներ շրջապատած էին ծաղկեպսակներու մէջ կորսուած դագաղը:

Մեռելական արարողութիւններէն վերջ, ի դիմաց Հայ Բժշկական Միութեան՝ նախագահ Տոքթ. Քօլօլեան կարդաց փրանսերէն խնամուած ճառ մը ներկայացնելով հանգուցեալին գործունէութիւնը եւ աշխուժութիւնը իբրեւ դեր-նախագահ Հայ Բժշկ. Միութեան, եւ վշտակցութիւն յայտնեց Տոքթ. Խանճեանի ընտանիքին ու զաւակներուն:

Ներկայ էին փարիզաբնակ բոլոր Հայ բժիշկները իրենց հետ ունենալով Տոքթ. Վ. Թորգոմեան, որ իբրեւ նախկին ընկերը Տոքթ. Խանճեանի եւ յիսուն տարուան բարեկամը, արտասանեց յուզիչ դամբանական մը:

Ցետոյ Պ. Կ. Բասմաճեան կարդաց ճառ մը ի դիմաց Հայ Կարմիր Խաչի բուժարանին որու բժիշկներէն եղած էր ողբացեալը:

Ի վերջոյ Պ. Ինճիճեան յարգանքի արտայայտութիւն մը ըրաւ յանուն Մուրատ-Ռաֆայէլեան վարժարանի նախկին Սաներու Միութեան, որուն նախագահն էր Խանճեան, նաեւ առողջապահութեան դասախօսը Սէվրի Մուրատեան վարժարանին:

Այս արարողութիւններէն վերջ ողբացեալ Խանճեանի մարմինը փոխադրուեցաւ Փանթէնի գերեզմանատունը, եւ հակառակ տեղացող տեղատարափին՝ սգաւոր ընտանիքին ընկերացան Հայ բժիշկներու մեծագոյն մասը:

Տ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

ՊՈՒԼԿԱՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱԿԵԼ ԿՈՒՏԱՅ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑ ՄԸ

Սոֆիայի «Պալքանեան Մամուլ»ը կը տեղեկանայ, թէ պուլկար կրթական նախարարութեան հրամանով Սլիվէնին ազգային նախակրթարանը առժամապէս փակուած է, որովհետեւ վարժարանին հոգաբարձութիւնը չէ կրցած վճարել նախկին ուսուցչուհի Օր. Հայկանոյշ Փիլիպպոսեանի յետնեալ ամսաթոշակներէն գոյացած եւ մօտ 17000 լէվայի հասնող պահանջը:

Թեմական խորհուրդի դիմումը՝ կատարուած իր անդամներէն Պ. Արտ. Զաքարեանի միջոցով ցարդ դրական արդիւնքի յանգած չէ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՆ ՑԱՒ ՄԸ ՈՐ ՆՈՐԵՐՈՒՆ ԿԸ ՓՈԽԱՆՑՈՒԻ

Այս խորագրին տակ «Պայքար»ի խմբագրականի մը մէջ կը ձաղկէ չէզոքութիւնը, ընելով հետեւեալ խորհրդածութիւնները (18 Հոկտ.).

— «Հին ցաւեր կան որոնք հանրային մարմնին մէջ յաւէրժացած ըլլալով, կարծես թէ սերունդէ սերունդ կը փոխանցուին:

Այս ցաւերուն ամէնէն վնասակարը, Հայոց հանրային կեանքին մէջ անտարբերութեան եւ չէզոքութեան այն ժանտոտած զգացումն է, զոր իրենց մէջ միշտ կը մշակեն ու իրենց զաւակներուն կը փոխանցեն «լաւագոյն» կարծուած առեւտրական և պաշտ-արուեստական դասակարգերուն պատկանող Հայեր:

Այս դժբախտ մտայնութիւնը պատճառ եղած է որ մեր ազգին համար ճակատագրական կարեւորութիւն ունեցող խնդիրներէ եւ գործերէ լքուին հեռու մնան չէզոքներու եւ անտարբերներու խոշոր զանգուածներ:

Մեր ազգին մէջ իրենք զիրենք «պուրժուա» եւ յաջողած կարծողներու հսկայ բազմութիւն մը կայ, որ երբեք ուժեղ համոզում ունեցած չէ ազգային նպատակներու, շարժումներու եւ խնդիրներու մասին: Փորձառութեամբ գիտենք, թէ մինչեւ անգամ Հայոց ամենամեծ շարժման, ազատագրական պայքարին նկատմամբ ամենախեղճ հանրային կարծիք մը գոյացաւ այն «շնորհք»ով մարդոց մէջ, որոնք «մարդ» ըլլալու լաւագոյն կերպը կը նկատէին բոլորովին անմասն մնալ ազգային շարժումներէ եւ իրենց գերազանցութեան ապացոյց նկատել՝ անոնց հանդէպ գիտակցաբար մշակուած քամահրանքը:

Մինչ Հայ ժողովուրդը շատ սիրած է միջազգային քաղաքականութեամբ զբաղիլ, ազգայինին համար անիկա քիչ բաղձանք ու հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է:

Այս թերութիւնը մենք վերագրած ենք Հայ ժողովուրդին քաղաքական դաստիարակութեան եւ գիտակցութեան պակասին, որ անըմբռնելի հակասութիւն մը կը ներկայացնէ, քաղաքականութիւն ընելու ժողովրդային տրամադրութեան հետ:

Թերեւս, մեր ժողովուրդին գլխաւոր թերութիւնն այնքան քաղաքական տհասութիւնը չէ, որքան անոր դժկամակութիւնն ու չկամութիւնը հանրային կեանքի ու քաղաքական գործունէութեան մէջ պատասխանատուութիւն ստանձնելու: Մինչ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ ի պատուի է քաղաքական գործունէութիւնը, պարզապէս այն պատճառով որ ազգին ծառայելով եւ անոր կեանքին նուիրելով իրենց կարողութիւններն ու ժամանակը, ամէնէն օժտուած, հարուստ ու արժանիքի տէր տարրեր, իրենք զիրենք կը բարձրացնեն ու կը մեծցնեն, նոյն ատեն իրենց ազգը մեծ ու հզօր դարձնելով,— մեր ժողովուրդին մէջ, քաղաքական խնդիրներով ու գործերով հետաքրքրուիլը, «պարապ» կամ «անխելք» մարդու գործ կը նկատուի: Անշուշտ այդպէս պիտի չըլլար, եթէ իրենք զիրենք իմաստուն ու գերազանց սեպող Հայ «պուրժուաներ» ապրած ըլլային Հայ պետութեան մը տակ, ուր պիտի համոզուէին թէ իրենց առեւտուրը, կեանքը, բարեկեցութիւնն ու դժբախտութիւնը կախում ունի քաղաքական կեանքը ղեկավարող իշխանութենէն:

Մենք կը յիշենք Արեւմտեան Հայաստանի ազատութեան պայքարի յոյսերուն շրջանը, տխրահռչակ Լօզանի Քոնֆերանսէն առաջ, երբ կուսակցութիւնն ատող, ազգային կեանքէ հեռու ապրող եւ կուսակցական կամ յեղափոխական ըլլալն առնուազն խենթութիւն նկատող բազմաթիւ հայ «պուրժուաներ» խումբերով փութային կուսակցութեան մը անդամագրուիլ, եւ մինչեւ իսկ հայրենասիրութեան դասեր տալ՝ իրենց ամբողջ կեանքն ազգին դատին նուիրած կուսակցականներու:

Բոլորն ալ այն շրջանին կը խորհէին թէ Հայաստան պիտի ազատագրուի եւ իրենք պէտք պիտի ունենան կուսակցութեան պաշտպանութեան: Պարզ պատեհապաշտներ էին ասոնք, եւ Լօզանէն վերջ դարձեալ անհետացան, ու հիմակ կրկին «անխելքութիւն» կը նկատեն՝ բարեգործութեան եւ եկեղեցիի գործէն դուրս, քաղաքական խնդիրներով զբաղիլը:

Այս դասակարգի Հայեր ներքին համոզումի եւ գիտակցութեան չեն անտէր: Այսօր ալ, անոնք միայն պարտադրանքի մը պիտի հնազանդէին, եթէ որեւէ բիրտ ուժ կամ ազգային իշխանութիւն իրենց հարկադրէր համայնքային ոգի եւ զոհողութիւն,— ինչպէս Թուրք բռնապետութեան շրջանին կը հնազանդէին խարազանին կամ ստրկութեան իրենց մէջ խարխլած վախին:

Այս հայ անտարբերներու մէկ մտահոգութիւնը իրենց կեանքի ապահովութիւնն է, եւ ազգ ու հայրենիք, կամ քաղաքական խնդիրներ՝ զորս պէտք է որ լուծենք, մեր հանրային ապահովութեան եւ բարիքին համար, որեւէ նշանակութիւն չունին մեր այս իմաստուններուն համար:

Ինչպէս ազատագրական պայքարի շրջանին այս դասակարգը որոշ գաղափար ու մտածում չունէր մեր կեանքը դիմագրաւող ճակատագրական խնդիրներու նկատմամբ, եւ սոսկ իր կեանքին ապահովութեան վրայ կը մտածէր, նոյնպէս այժմ, մեր «շնորհքով» մարդիկն ամենադոյզն մտածումը չունին բնաւ ազգային ու քաղաքական խնդիրներու մասին: Անոնք մինչեւ անգամ կը քամահրեն քաղաքական կուսակցութիւնները, որոնք ինքնաբերաբար եւ հայրենասիրութենէ մղուած, ստանձնած են ազգային պարտաւորութիւններ:

Անըմբռնելի, անարդարանալի ու անտեղի «չէզոքութեան» մը զգացումն այն աստիճան սկսած է խորանալ մեր երիտասարդներու մէջ, որ անոնք իրապէս կը հաւատան «չէզոքութիւն» կոչուած անիմաստ բանին, որու բուն անունը պէտք է ըլլայ եսասիրութիւն կամ բարոյական վախկոտութիւն: Ոչ ոք այս կեանքին մէջ կրնայ «չէզոք» ըլլալ, այսինքն ապրիլ առանց համոզումի, առանց հանրային ոգիի եւ ազգային ու քաղաքական գիտակցութեան: Այդպիսի չէզոքութիւն կը նշանակէ՝ դասալքութիւն, ուծացում, անձնապաշտութիւն եւ խուսափում հանրային պարտաւորութիւններէ եւ պատասխանատուութենէ, զորս ազգային խնդիրները կը պարտադրեն մարդ կոչուելու արժանի Հայերու»:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

1931ին արդէն կառուցուած էր «Հայ Կեդրոն» եռյարկանի խոշոր շէնքը, որ ամէն յարմարութիւն ունի ընդարձակ սրահով մը, ուրիշ փոքր սրահ մը առաջին յարկին մէջ ու բազմաթիւ սենեակներ՝ գրասենեակի, ժողովարանի եւ դպրոցի համար: Գաղութային Միութիւնն ալ կը դառնար «Պուէնոս-Այրէսի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն» եւ կառավարութենէն կը վաւերացուէր իբրեւ «իրաւական անձնաւորութիւն»: Այս «Հոգաբարձութեան» ատենապետն է երկար տարիներէ ի վեր Պ. Պերկամալեն, որ ամբողջ գաղութի, նոյնիսկ կարելի է ըսել համայն Հարաւային Ամերիկայի հայութեան յարգանքն ու վստահութիւնը կը վայելէ:

«Հայ Կեդրոն»ը ամբողջութեամբ կանխիկ դրամով չշինուեցաւ. այլ «Հիփոթէք»ի դրուեցաւ: Մեծ սրահը տարուան բոլոր Շաբաթներն ու կիրակիները թէ՝ Հայերու եւ թէ օտարներու կողմէն վարձուած կ'ըլլայ ներկայացումներու եւ հանդէսներու համար, որով եկամուտի մեծ աղբիւր մը դարձած է. այս սրահի ու հոգաբարձութեան ուրիշ եկամուտներով «Հիփոթէք»ի տարեկանները կանոնաւորութեամբ կը վճարուին:

«Հայ Կեդրոն»ի շէնքը իր բոլոր առաւելութիւններով՝ եկեղեցի չէր. ժողովուրդը կ'ուզէր եկեղեցի մը ունենալ, որ միմիայն իբրեւ եկեղեցի ծառայէր. եւ ժողովուրդի այս փափաքն իրականացաւ Հ. Նիքօթեանի 100,000 արժանթինեան փեսոյի (մօտ երեք միլիոն ֆրանքի) նուիրատուութեամբ: Ծիրդ «Հայ Կեդրոն»ի առջեւը շինուեցաւ նաեւ եկեղեցին եւ անցեալ Յունիսին օծուեցաւ Փարիզի եպիսկ. Խաչատուրեանի ձեռքով: Այս եկեղեցին իր սարքաւորումով ու կահաւորումով արժեց 100.000 փեսոյէն շատ աւելի. այս աւելին գաղութը մասամբ վճարած է ու մնացածն ալ պիտի վճարէ:

Եկեղեցական գործին զուգահեռ կ'ընթանար նաեւ դպրոցական գործը. Ներկայիս Պուէնոս-Այրէսի ու արուարձաններուն մէջ քանի դպրոցներ կան. ասոնցմէ մէկը միայն շինուած է հարուստի մը ձեռքով. մէկ քանին վարձու շէնքերու մէջ են. իսկ մնացածը մեծ պարտէզներու տակ մտնելով շինած է դպրոցասէր հասարակ ժողովուրդը՝ լումայ լումայի քով բերելով: Իր կրթական մակարդակով ամէնէն բարձրն է «Հայ Կեդրոն»ի վարժարանը, որուն իբրեւ տնօրէն Պէյրութէն հրաւիրուեցաւ մանկավարժ Վարդան Գէորգեանը: Այս դպրոցը ամէն հաւանականութիւն ունի միջնակարգ դպրոցի աստիճանին հասնելու: Միւս վարժարանները թէ՛ շէնքերը, որպէս դպրոց, շատ անյարմարութիւններ ունին եւ թէ կրթական մակարդակով շատ ետ են. որակեալ ուսուցիչներ շատ քիչ կան. այդ վարժարաններու եւ ընդհանրապէս Հարաւ Ամերիկայի հայկական բոլոր դպրոցներու դերը ներկայիս այն է, որ հայ մանուկները հայերէն խօսիլ, գրել, կարդալ, քիչ մը ազգային պատմութիւն ու կրօնք կը սորվին: Արժանթինի մէջ ալ պետական նախակրթարանները կրկնակ հերթով են, ինչպէս բացատրեցի Ուրուկուայի մասին խօսելու ատեն. հոն ալ նախնական ուսումը ձրի ու պարտադիր է. օտար դպրոցներու հանդէպ Արժանթինի մէջ աւելի հանդուրժողութիւն կայ եւ պետական վերհսկողութիւնն ալ անզգալի է. շատ հաւանական է սակայն, որ մօտիկ ապագային Արժանթինի դպրոցական քաղաքականութիւնն ալ փոխուի, եւ սեղմումներու եւ խստութիւններու ենթարկուին օտար դպրոցները:

Պուէնոս-Այրէսի հայ գաղութը Հարաւ Ամերիկայի միւս հայ գաղութներէն ունի այն առաւելութիւնը, որ Պուէնոս-Այրէսի մէջ լոյս կը տեսնեն հայկական թերթեր: Ամէնէն հինը եւ ամէնէն տարածուածն է «Արմենիա» եռօրեայ թերթը, որ հիմնուած է 1931ին իբր շաբաթաթերթ փոքր ծաւալով, շուտով ծաւալը մեծցուցած է եւ ապա նոյն խոշոր ծաւալով եղած է եռօրեայ. մօտիկ ապագային ալ կը դառնայ օրաթերթ, մանաւանդ որ իր ընթերցողներու պահանջն է այդ. սկիզբը մէկ տարիէ աւելի կը խմբագրէր ճեմարանաւարտ Սարգիս Թոփչեանը. ապա սկսած է ու կը շարունակէ խմբագրել գրագէտ ու փիլիսոփայութեան դոկտոր Ռուբէն Վարդանեանը: Այս եռօրեան ունի Դաշնակցական ուղղութիւն:

«Արմենիա»ն ունի սեփական տպարան բոլոր մեքենաներով. կը շարուի տողաշար (լինոտիպ) մեքենայով. բոլորն ալ գնուած են իր համակիրներու զոհողութիւններով. տպարանը տեղաւորուած է Հայ Կեդրոնէն շատ հեռու մեծ շէնքի մը մէջ. գետնայարկը տպարանն է. եւ խմբագրութիւնն ու վարչութիւնը վերի յարկը. բաւական ընդարձակ սրահով մը. «Մուրատ» ակումբն է, որ ժամադրավայրն է ազգայնական երիտասարդութեան:

«Արմենիա»յի երեւումէն յետոյ հօկերը սկսան լոյս ընծայել «Ծիրակ» շաբաթաթերթը, որ ընթերցողներու նուազութեան պատճառով կ'ապրէր «Հայաստանի վերաշինութեան» համար հաւաքուած գումարներով եւ Հիւսիսային Ամերիկայի Հօկի նպաստներով: Նախանցեալ շաբթու այդ շաբաթաթերթը ոստիկանութեան Յատուկ Բաժնի (կոմունիզմին դէմ պայքարելու համար ստեղծուած բաժանմունք մըն է) կողմէ գոցուեցաւ որպէս օտար համայնավարական թերթ. խմբագիրն ալ բանտարկուեցաւ, եւ Արժանթինի կոմունիստական կուսակցութեան պաշտօնական մէկ յայտարարութենէն յայտնի եղաւ, որ բանտին մէջ մնացած է իր Արժանթինցի համայնավար ղեկավար ընկերները:

Անցեալ տարի հնչակեանները ալ սկսան հրատարակել «Ծարթում» անունով շաբաթաթերթ մը, քիչ յետոյ ալ Հօկերը անշուշտ տարբեր պիտակի տակ, ձեռնարկեցին նոր շաբաթաթերթի մը հրատարակութեան, այս անգամ «Վերելք» անունով: Ներկայիս այս երկու շաբաթաթերթերն ալ իրենց գոյութիւնը կը շարունակեն, թէ' իրար եւ թէ «Արմենիա»յի դէմ պայքարելով. երկուքն ալ քիչ ընթերցող ունին եւ կարօտ են արտակարգ միջոցներու՝ կարենալ ապրելու համար:

Պուէնոս-Այրէսի գաղութը հարուստ է նաեւ միութիւններով. մօտ 30 հայրենակցականներ կան, որոնցմէ իւրաքանչիւրը տարուան 52 կիրակիներէն մէկը գրաւած է հանդէսի կամ «մատաղ»ի համար. ինչքան ալ այդ միութիւնները ուժերու ցրուում ու սպառում մըն են, բայց եւ այնպէս կը յամառին գոյութիւննին պահել: Ուրիշ մանր մունր միութիւններու մասին չարժեր խօսիլ: Պէտք է սակայն երկու խօսք ըսել Հ. Կ. Խաչի մասին:

(6)

Ն. Ա.

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— oo —

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ

27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ

ՔՕԼԻԶԷՕ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 21 ՊՈՒՎԱՐ ՏԻՒԿՈՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Յ. ՊԱՊԻԿԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ** ԵՒ **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Կ'երգէ Օր. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուարէն), Օր. ՀԵՐԱ ԳՄԲԸԼԵԱՆ, պիտի երգէ ու պարէ ՕՏԷԹ ՍԻՄՕՆ։

Կ'արտասանեն ընկերներ՝ Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ, ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ եւ Օրիորդ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ։

Կը նուագեն ջութակահար Պ. Ս. ՁԷՕՐԷՔՃԵԱՆ, եւ Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ։

Հանդէսը կը վերջանայ ժամը ճիշդ 12ին

Ծախսերու մասնակցութեան համար 5 ֆրանք։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.-

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

25 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին **ՍԱԼ ՏԷ ՖԷԹԻ** վերնայարկը

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ԶՈՄԻ «ԱՐԱՔՍ» երգչախումբը, Տիկ. ՎԷՀԱՆՈՒՇ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (երգ), Օրիորդներ ԵԳԻԿԵԱՆ եւ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ջութակ), ՄԿՐՏԻՉ ԴԱՒԻԹԵԱՆ (արտասանութիւն)։

Ծախքերու մասնակցութիւն 0.95 ֆր։

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՓՈՔՐ Տ'ԻԹԱԼԻԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

18 Դեկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—11.30։

Նկատի ունենալ այս թուականը։

նախարարը, Ֆոն Ռիպպընթրոփ Փարիզ պիտի գայ, ստորագրելու համար այս համաձայնութիւնը :

*** «Ռէօյթէր» հեռագրական գործակալութեան ներկայացուցիչը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆոն Ռիպպընթրոփի հետ, որ յայտարարեց ·

— Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի կողմէ միասնաբար կատարուած յանձնառութիւն մը, թէ պատերազմի պիտի չդիմեն որ եւ է վիճելի հարցի հետեւանքով, կը համապատասխանէ Հիթլէրի քաղաքականութեան։ Քանիցս Առաջնորդը յայտարարեց թէ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ հիմնական անհամաձայնութիւններ չկան, թէ Գերմանիա հողային որ եւ է պահանջ չունի Եւրոպայի մէջ։ Այս յայտարարութիւնը կը խորհիմ թէ կը նպաստէ Եւրոպայի խաղաղութեան :

*** «Էօվր» գոհունակութիւն յայտնելով խաղաղութեան այս աւետիսին առթիւ, ուրախ է նաեւ կարծելով որ գերմանեւֆրանսական համաձայնութեան մէջ ոչ մէկ դրժում կայ Ֆրանսայի արեւմտեան երկիրներու հետ ստորագրած դաշինքներուն,— ոչ Մոսկուա, ոչ ալ Վարշաւա պատճառ ունին վշտանալու Ֆրանսայի դէմ կը գրէ Ժընըվիեւ Թապուի։ Այսուհանդերձ Մոսկուա փափաք յայտնած է որ համաձայնութեան բնագիրը ղրկուի խորհրդային կառավարութեան, առ ի քննութիւն :

Պայքար կը շարունակուի նոր օրէնքներուն դէմ

— oo —

Հիւսիսային նահանգներուն մէջ բանուորական ցոյցերը մեծ համեմատութիւն առին։ Իբրեւ բողոք նոր օրէնքներուն դէմ, բանուորները գրաւեցին յիսուն գործարաններ։

Տրնէնի մէջ, Քայլի գործարանը պարպուեցաւ ոստիկանութեան միջամտութեամբ։ Սակայն Թրիթի շրջանին մէջ ոստիկանութիւնը չկրցաւ պարպել գործարանները, որովհետեւ բանուորական կազմակերպութեան ներկայացուցիչները սպառնացին թէ կը դադրեցնեն վիթխարի ջեռոցներու համապազօրեայ խնամքը եւ պահպանումը։ Տրնէնի մէջ բանուորները հսկայ ցոյց մը ըրին եւ սպառնական ճառեր արտասանեցին :

Բանուորական այս ցոյցերը հետզհետէ կը ծաւալին ու կը տարածուին մինչեւ Տէօնքէրք։ Ֆիրմինի գործարանը գրաւուած է բանուորներու կողմէ, որոնք կը մերժեն ընդունիլ աշխատանքի շաբաթական ժամերու փոփոխութիւնը :

Փարիզի շրջանին մէջ, Ռընոյի գործաւորները ցոյց մը ըրին Չորեքշաբթի երեկոյ, բայց բախեցան ոստիկանութեան, որ ցրուեց զանոնք։ Անիէրի մէջ, Լաֆլիի գործարանը եւս բողոքի ցոյց մը ըրաւ, գործաւորներէն շատեր ուզեցին սպասել իրենց աշխատանքին գլուխը առանց աշխատելու։ Ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ դուրս հանեց չաշխատողները :

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը որոշած էր շաբաթ օր հսկայ ցոյց մը կազմակերպել Նասիոնի հրապարակին վրայ (Փարիզ), սակայն կառավարութիւնը արգելք դրաւ։ Բանուորները որոշեցին միթինկ գումարել Փարիզի եւ արուարձաններուն մէջ, արգիլուած ըլլալով ցոյցը :

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ· պարգեւախաղի 12րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի գիշեր Լիլի մէջ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 853,198 թիւը :

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք·— 1·423·518, 1·346·250, 1·107·830, 090·667։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500·000 ֆր· —108·501, 468·103, 043·437, 846·045, 991·373, 381·164 :

82·890 վերջացող թիւերը շահեցան 100·000 ֆրանք։
96·521 եւ 46·038 վերջացող թիւերը շահեցան 80·000 ֆրանք :
32·334 եւ 35·962 վերջացող թիւերը շահեցան 50·000 ֆրանք։
1557, 5015, 8538 եւ 8756 վերջացող թիւերը շահեցան 20·000 ֆր· :
705 վերջացող թիւերը շահեցան 10·000 ֆրանք :
416 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք :
82 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք :
79 եւ 17 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք :
3 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք :

«ԱՆՈՒՇ» ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

կը ներկայացուի մեծ պատրաստութեամբ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆի մահուան 15ամեակին առթիւ «Սիփան—Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ,

27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ԻՆ Mutualitèի ՄԷՋ

24 RUE ST. VICTOR - Métro Mutualité

Մասնակցութեամբ ՍԷՆՖՕՆԻՔ մեծ նուագախումբի, ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի

որ այս առթիւ մանաւորապէս դաշնաւորեց եւ ամբողջացուց նուագի եւ երգչախումբի բաժինները, ըստ Ա. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆի եղանակներուն

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԿԸ ԽՕՍԻՆ **Պ. Պ. ԶՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

ԱՆՈՒՇի դերը կը կատարէ օր· ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, ծանօթ արուեստագիտուհին որ երկար ատեն երգած է հնդկական եւ անգլիական ռատիօ – կայաններէն, եւ մասնակցած եւրոպական թատրոններու, մեծ յաջողութեամբ :

ՄՕՍԻ՝ (Պ· Գմբէթեան), ՍԱՐՕ՝ (Պ· Մէհիթէրեան), ՋԱՌՆԻՇԱՆ՝ (Տիկ· Կիւլպօլեան), ՋԱՔԱՐ՝ (Պ· Ս· Տէմիրճիպաշեան), գիւղացի աղջիկներ, գիւղացիներ, պարուհիներ եւն· :

Այս մեծ ձեռնարկին իրենց գործակցութիւնը կը բերեն Հայ Երիտասարդաց միութիւնը, Հայ - Ակումբը, Հայուհեաց Միութիւնը, Հ· Մ· Ը· Մ· , Հայ Արիներու, Զափահաս Որբերու, Իսի լէ Մուլինոյի Երիտասարդաց, Գարակէօզեան Սանուց միութիւնները :

Տոմսերու գիներ·— 8, 10, 15, 20 եւ 25 ֆրանք։ Բոլորը թուագրուած եւ հանգստաւէտ թիկնաթոռներ։

Ապահովեցէք ձեր տոմսերը նախօրօք։

Դիմել՝ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 Rue Mr· le Prince· (Tél· Dant· 88—65), «ՅԱՌԱՋ», 17 Rue Damesme, ՍԱՊՕՆՃԵԱՆ Իգմորք «ԱՐԱՐԱՏ» 36 Rue Trévise· Գրատուն Gerard, 36 Rue Montholon, ԽԶԳԱԼԱՅԵԱՆ Նպարավաճառատուն, 9 Rue Jouy-Rouve։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ· ժողովը 25 նոյեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական ճաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ԳԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 25 Նոյ·, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «կորիւն» ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 27 Նոյ·, կիրակի կէսօրէ խոր ժամը ճիշդ 3ին «Ճանիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ Լ'Էքլիփ։ Օրակարգ՝ զեկուցում Շրջ· ժողովի։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շ· Ք· կոմիտէի ներկայացուցիչը։ Կը խնդրուի ճիշդ ժամին ներկայ գտնուիլ։

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ· ժողովը 26 Նոյ·, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական ճաւաքատեղին, խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին «Խաժակ» ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ՄՈՆՓԵԼԻԷի «Աշխար» խումբի ժողովը 27 Նոյ·, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական ճաւաքատեղին· կարեւոր օրակարգ։

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱՎԻԼԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ՇԱՎԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

26 Նոյեմբեր, Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Մէրի, Սալ տէ Ֆէթի սրահը, Ռիւ տէ զ'Էքօլ (մայրիին եւեւը)

«Րաֆֆի» երգչախումբ, «Եփրատ» նուագախումբ, հայկական պարեր։

Կը ներկայացուի «ՕՏԱՐԻՆ ՑԱՒԸ» (Աշուղ Ղազարէ)

Աժան պիւֆէ — Մուտք 5 ֆրանք

Առնել թիւ 1 օթօպիւս· իջնել Մէրի

Կ'ՈՒԶՈՒԻ հայ կին մը տնական գործերու համար։ Դիմել՝ Տիկին Խաչիկեանի 23 Rue des Partants, Paris (20) մէթրօ Martin Nadaud։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Ամերիկայէն ժառանգական խնդրի մը համար կը փնտռուի Ակնայ Ապուչեխ գիւղէն Պօղոս Աղատեան, հօր անուն Նշան, մօր անուն՝ Էվրօ : 1922ին մեկնած է Թուրքիայէն։ Կը կարծուի թէ Ֆրանսա կը գտնուի : Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել Պ· Ցարութիւն Ժամկոչեանի, 15 Rue Racine, Paris (6) :

— Տիկին Հայկանուշ Ղազարեան կը փնտռէ իր մեծ մօր եղբօրորդիները՝ (Պիթլիսի Տապըրկըու Թաղէն) Սիմօն, Խոսրով եւ Արմէն Վարդանեան։ Կը կարծուի թէ կը գտնուին Ֆրէզնօ (Քալիֆորնիա)։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Հայկանոյշ Ղազարեանի, 1 bis Villa Des Montes, Clamart (Seine), France։

— Պ· Զէնոբ Սոփաճեան (կամ Ճամպազեան), Կէօլաաղցի, Պիլէճիկի շրջան, կը փնտռէ իր հանգուցեալ կնոջ հօրաքրոջ տղաքները՝ Յակոբճան եւ Դաւիթ Դաւիթեանները որոնք 12 տարի առաջ կը գտնուէին Արժանթին։

Կը փնտռէ կլայագործ Քերովբէին աղջիկը (անունը չի յիշեր) որ ունէր Պաղտիկ անունով եղբայր մը։

Կը փնտռէ նաեւ իր զաւակները Թոլոս եւ Եղիսաբեթ որոնք տարագրութեան միջոցին տեսնուած են Տէր-Զօրի կողմերը։ Առաջինը 12 տարեկան էր իսկ երկրորդը 8 տարեկան։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Զէնոբ Սոփաճեանի, 2 Voie Ingre, Vitry (Seine) France։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ԻՍԻ -ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ֆ· Կ· Խաչի մասնաճիւղը Ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ - անդամուհիները 26 Նոյեմբեր, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խրիմեան» դպրոցին մէջ :

ՀԱՅ ԿԱՄ· եւ ՄԱՐՏ· Միութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի շրջանի վինակից ընկերները յառաջիկայ Նոյ· 26ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին Պէլվիլի Թապայի վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆր· Կ· Խաչի Շրջ· Վարչութեան

— · —

Ֆ· Կ· Խաչի Շրջ· Վարչութիւնը ներկայով կը յայտարարէ հանրութեան թէ լուծած է Նիսի Ֆր· Կ· Խաչի մասնաճիւղը։

Նախկին Վարչութեան մօտ մնացած մասնաճիւղին կնիքը եւ պաշտօնական թուղթերը այլեւս անարժէք ըլլալով, անոնց գործածութիւնը կը յայտարարէ անվաւեր եւ ապօրինի, ինչպէս նաեւ Ֆր· Կ· Խաչի Նիսի մասնաճիւղին անունով եղած որ եւ է գործունէութիւն :

Ֆր· Կ· Խաչի
Շրջ· Վարչութիւն

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Այրի Տիկին Հ· Կէնճեան եւ զաւակունք իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Պ· Աւետիս Շարապխանեանի եւ զաւակներուն Տիկին ՈՎՍԱՆՆԱ ՇԱՐԱՊԽԱՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 26 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3896

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ

Բարեգործականը, երէկ գիշեր, ժողովի հրաւիրած էր քանի մը ազգայիններ, «ազգապահպանում»ի մասին խորհրդակցութեան համար: Եղած հրաւէրէն կը պարզուի, որ Բարեգործականի այս նախաձեռնութիւնը արդիւնք է «Ընդհ. Պատգ. Ժողովի որոշման»: Անկէ առաջ, խօսելով Ընդհ. Ժողովի մասին, ըսինք անցողակի թէ որ եւ է պաշտօնական տեղեկութիւն չունինք: Ու ինչ որ գիտենք՝ տեղեկացած ենք ռամկավար թերթերէն:

Ըսե՛նք, այս առիթով, որ Բարեգործականի այս գաղտնապահութիւնը ո՛չ կ'ըմբռնենք, եւ ո՛չ ալ կ'արդարացնենք: Իբրեւ «Ընդհանուր Միութիւն»՝ ան ոչինչ պէտք է ունենայ որ գաղտնի մնայ ընդհանուրէն: Չենք հասկնար թէ՝ խորհրդոյ ո՞րի կը պատկանի ան, —«վերի արտին ցորենները՞ն», թէ ժողովուրդին: Ըսել չենք ուզեր թէ ամէն բան մանրամասնօրէն պէտք է փռուի հասարակութեան առջեւ: Գիտենք թէ այդքան անվերապահութիւն անկարող է ունենալ Բարեգործականի ոչ թէ օրինական, այլ փաստական ղեկավարութիւնը, որովհետեւ բաւական շատ է թիւը մեծ ու պզտիկ «դէպքեր»ուն ու թերութեանց, որոնց հրապարակումը կրնայ աննպաստ տպաւորութիւն թողուլ: Եւ սակայն, իր ընդհանուր կեանքը պէտք է սեփականութիւնը դառնայ հանրութեան: Իր պարբերականը բաւարար չէ, որովհետեւ շատ քիչեր առիթ կ'ունենան զայն կարդալու: Անկէ զատ, ինչպէ՞ս կարելի է այն ատեն անտեսել գոյութիւնը մամուլի մը որ անմիջական ու ամենօրեայ կապն է հասարակութեան ու նման հաստատութեանց միջեւ: Անցնինք, սակայն:

Անդրադառնալով երէկ գիշերուան ժողովին, կը խորհինք թէ անիկա առաջինը եւ վերջինը պէտք չէ ըլլայ, քանի որ իբրեւ «առժամեայ յանձնախումբ» հրաւիրուած էր:

Արդ, կ'ուզէինք իմանալ թէ հրաւիրող մարմինը կամ ներկայացուցիչը այդ անձերուն ընտրութեան ատեն անոնց հանգամանքները, կապերը, ունեցած կամ կրած ազդեցութիւնները, հոսանքային պատկանելիութիւններ եւ ուրիշ ձեւի նման պարագանե՞ր նկատի առած է, թէ անոնց յարմարութիւնը՝ առաջադրուած գործին:

Երկրորդ.— Հարկ էր, որ այս նորաբոյս բառը (ազգապահպանում) տեղի ու անտեղի չգործածուէր: Անիկա այնքան լայն բովանդակութիւն ունի,— իբրեւ բանաձեւումը մեր ներկայ պայմաններէն ծնող լայն ծրագրի մը,— որ կ'ուզէինք իմանալ թէ Բարեգործականը ի՞նչպէս կ'ըմբռնէ զայն, ու ի՞նչն է գոր կ'ուզէ ըստանձնել այդ ընդարձակ պահանջին կամ գործին:

Եւ որովհետեւ քաղաքական կազմակերպութիւն մը չէ ան, պէտք է հետեւցնել ուրեմն որ Բարեգործականը ազգապահպանումին կրթական մասն է միայն որ իր ուշադրութեան եւ գուցէ նաեւ հոգածութեան առարկան կ'ուզէ ընել:

Իսկ այս գործին համար, մեր կարծիքով, բնաւ կարիք չկայ «առժամեայ» մարմիններուն: Եթէ հարցը պիտի քննուի,— աւելորդ է, որովհետեւ արտասահմանի մէջ մեր կրթական գործը իր ամբողջ ողբերգութեամբ փռուած է մեր առջեւ: Բարեգործականը՝ ինքը պէտք էր որ առնուազն յստակ ու ամբողջական գաղափար մը կազմած ըլլար մինչեւ հիմա: Չէ՞ որ լիազօրներ պտտցուց գաղութէ գաղութ: Քննեց ամէն մէկ հայ գաղութի պայմանները, կարելիութիւններն ու պահանջները: Գումարներ սահմանեց: Պայմաններ դրաւ: Մնաց որ, ինչպէս ըսինք, առանց այդ բոլորին ալ, հայ կրթական գործը ո՛չ խորհրդակցութեան եւ ո՛չ ալ ուսումնասիրութեան կը կարօտի: Հիմնական հարց մը ունինք մեր առջեւ: Աւելի ճիշդ՝ մեծ մտահոգութիւն մը,— Հայը կը ստուերոտի օր օրի: Արտասահմանի մեր պայմանները կ'աղարտեն մեր ազգային դիմագիծը: Իսկ նոր սերունդը ո՛չ ալ ազգային շունչ կը ստանայ, ո՛չ ալ ազգային մթնոլորտ կը տեսնէ: Ուրեմն, անմիջական, անյետաձգելի ու անվիճելի պահանջ մը կայ,— հայ կրթական գործը: Ունինք գաղութներ, որոնք հին են: Այսինքն՝ վերջին արտագաղթէն առաջ արդէն կազմուած ըլլալով, ունին սեփականութիւններ, որոնք եկամուտներ կ'ապահովեն՝ առաւել կամ նուազ չափով: Կան ուրիշ գաղութներ, որոնք բոլորովին նոր են, եւ ո՛չ հաստատութիւն, եւ ո՛չ ալ եկամուտ ունին:

Առնենք առաջինները: Ըսինք արդէն թէ Բարեգործականը կ'օգնէ անոնց: Այս «կ'օգնէն»ը սակայն ունի իր կարգ մը ձեւերն ու պայմանները որոնք սխալ են մեր կարծիքով: Այսպէս, Բարեգործականը, հոն ուր ելմտացոյցի բացը կը գոցէ, կը նշանակէ ուսուցիչը կամ ուսուցիչները, ուղղակի անոնց կը վճարէ իր օժանդակութիւնը, եւ, ճիշդ այնպէս ինչպէս, օրինակ, որ եւ է պետութիւն իր լեզուին համար իր կողմէ վճարուած ուսուցիչ մը պիտի պահէր մեր վարժարանին մէջ, Հայ Բարեգործականը հայ վարժարաններուն մէջ իր ուսուցիչները կը պահէ: Ան իր այդ ընտրութիւնը կը կեդրոնացնէ կա՛մ տնօրէնին եւ կամ հայերէն լեզուի ուսուցիչին վրայ: Ու կը դնէ պայմաններ, հոգաբարձութեանց, իրբեւ փոխադարձ իրաւունք մը:

Կը տեսնուի որ չափազանց արտառոց էկխրարկուած ձեւը: Երկրորդ, մենք կարող ենք մատնանշել անունները կարգ մը գաղութներու, ուր, Բարեգործականի տեղական մարմինները պաշտօնապէս յայտարարած են կեդրոնին թէ իրենց կողմէ վճարուած ուսուցիչը բոլորովին անյարմար է իր պաշտօնին, բայց նոյն տնօրէնը կամ ուսուցիչը պահուած է կրկին: Կայ եւ ուրիշ պարագայ մը, զոր, հակառակ մեր բարեացակամութեան, ստիպուած ենք մատնանշել: Բարեգործականը իր ուսուցիչներէն կը պահանջէ դպրոցէն դուրս աշխատանք մը,— կազմել «երէցներու» կամ երիտասարդներու լիկաներ: Իսկ եթէ կան՝ լծուիլ անոնց, քարոզչութիւն կատարել, անդամներ գտնել: Ու գրեթէ ամէն տեղ, ընտրելի կամ նախընտրելի է այն որ այս վերջին գործին մէջ աւելի աշխոյժ է եւ նուիրուած, հոգ չէ թէ իր ուսուցչական պաշտօնին համար անյարմար կամ անատակ եղած ըլլայ ...:

Եւ ասկէ կը տուժէ, բնականաբար, բուն գործը: Վասնզի, իրմէ ընտրուած ուսուցիչը, իր կարգին, աւելի շատ Բարեգործականին կը նուիրուի, քան դպրոցին ...

Ասիկա մէկն է միայն: Կան եւ ուրիշ նկատելի կէտեր:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ԵՒ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԳՐԱՒՈՒՄԸ ԾԱՆՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԱՌԻՆ

Ոստիկանութիւնը արտասովոր ուժի գործածեց եւ 300 բանուոր ձերբակալեց

— oo —

Նոր օրէնքներուն դէմ ցոյցերը ծանր հանգամանք առին, գործադուլն ու գործարաններու գրաւումները տարածուեցան հիւսիսային նահանգներուն եւ Սէնի մէջ:

Հինգշաբթի կէսօրին Ռընոյի բանուորները գործադուլ յայտարարեցին եւ մօտ 20,000 բանուոր, գրաւելով գործարանը, փակեցին դուռները: Կառավարութիւնը, տեղեկանալով, խիստ միջոցներ ձեռք առաւ: Իրիկուան դէմ, ժամը 6ին ոստիկանները հեղեղեցին Պիյեանքուրի փողոցները, պաշարման տակ առին գործարանը եւ ստորերկրեայ ուղիներէ անցնելով մտան գործարան: Սակայն բուռն էր պայքարը, որովհետեւ բանուորները կը կռուէին անխնայ,— երկաթի կտոր կը նետէին ոստիկաններուն վրայ: Երկար կռիւ մը տեղի ունեցաւ, բայց ոչ ոք կրնար մանել հսկայ գործարանէն ներս, ոչ ալ կը տեսնուէր մէկը որ դուրս ելլէր: Ժամը 8ին երկու ոստիկաններ, արիւնլուայ, դուրս հանեցին բանուոր մը, զոր ձերբակալած էին: Յայտնի էր որ ներսը կռիւը ծանր համեմատութիւն առած էր: Ներքին գործոց նախարար Մորիզէ, որ քաղաքապետն է Պուլոնեի, փորձեց հաշտարարի դեր կատարել, բայց մէկ կողմէ կը մերժէին ոստիկանները, առարկելով թէ վիրաւորուած ընկերներ ունին, ուստի կ'ուզեն տեղւոյն վրայ ձերբակալել յանցաւորները, միւս կողմէ կը մերժէին բանուորները, որոնք կը յայտարարէին թէ գործարանը կը պարպեն այն ատեն միայն, երբ հեռանան ոստիկանները: Բանակցութիւնները ձախողեցան: Ցանկարծ լուր տարածուեցաւ որ ոստիկանութիւնը արտասովոր ուժի գործածութեամբ պիտի յարձակի գործարանին վրայ: Հանդիսատես ժողովուրդը հեռացուցին գործարանին շրջակայքէն: Քիչ վերջ արդէն հոտած խնձորին հոտը բռնեց օդը, եւ գործարանին դուռնէն սկսան խումբ խումբ դուրս ժայթքել բանուորները, բոլորին աչքերը կարմրած:

Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց 300 բանուոր: Կէս գիշեր չեղած, հսկայ գործարանը պարպուած էր բոլորովին: Թէ ոստիկաններուն եւ թէ բանուորներուն մէջ կան բազմաթիւ վիրաւորներ:

Նման ծանր ցոյցեր կատարուեցան նաեւ Տընէնի, Վալանսիէնի, Անզէնի գործարաններուն մէջ: Ոստիկանութիւնը թէեւ յաջողեցաւ պարպել տալ գրաւուած գործարաններուն մեծ մասը, բայց բազմաթիւ վիրաւորներ տուաւ:

Ոստիկանութեան այս խստութիւնները աւելի եւս կատաղութիւն պատճառեցին աշխատաւորներուն: Սակայն հրահանգը տըրուած է ուղղակի նախարարութենէն,— Տալատիէ, որ առժամաբար ստանձնած էներքին նախարարի պաշտօնը, կ'ըսեն թէ ամէն խիստ միջոց ձեռք պիտի առնէ, կասեցնելու համար այս շարժումը: «Փօփիւլէռ», փրփրած, կը հարցնէ. «Տալատիէ ո՞ր մեծամասնութեան վրայ կռթնած՝ կ'ուզէ կառավարել երկիրը»: Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան կողմէ հրաւէրներ ուղղուեցան բանուորներուն, որպէսզի ծայրայեղութեան չդիմեն, միւս կողմէ որոշում տրուեցաւ պայքարը շարունակել ամէն գնով: Կառավարութիւնը արգիլած ըլլալով այսօրուան ցոյցերն ու միթինկները, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը որոշեց ցոյց տալ իր ուժը 24 ժամուան ընդհ. գործադուլով մը,— հաւանաբար այդ գործադուլը կատարուի Երեքշաբթի:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԳՐԱՒԵԼ ՌՈՒԹԵՆԻԱՆ

— oo —

Գերմանիա կը համաձայնի, պայմանով որ...

— oo —

Կեդր. Եւրոպայի կացութիւնը դարձեալ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Լեհաստան զօրաշարժ կատարելով ութ զօրաբաժին կեդրոնացուցած է Ռութենիոյ սահմանագլուխին վրայ, 50,000 զինուոր ալ՝ ռումանական սահմանագլուխին վրայ, արգելք հանդիսանալու աժմար Ռումանիոյ, որ չմիջամտէ երբ գրաւէ Ռութենիան:

Այս գործողութիւնները արդիւնք են այն համաձայնութեան, որ գոյացաւ Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ, անդամատելու համար չեխական ծայրամասը որով Ռումանիա կը կապուի Կեդր. Եւրոպայի պետութեանց: Մինչեւ այժմ Գերմանիա կը հակառակէր լեհեւհունգարական սահմանակցութեան տեսակէտին, որուն կուսակցէր Իտալիա: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա ի վերջոյ յօժարեցաւ հետեւեալ պայմաններով,—

Լեհաստան թոյլ կուտայ որ 1.— Տանցիկ ազատագրուի Ազգե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀՈՂԱՅԻՆ ՋԻՋՈՒՄՆԵՐ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ

— oo —

Հետեւեալ լուրը, որ պահ մը շրջան ըրաւ նաեւ Փարիզի մամուլին մէջ, այժմ կը կրկնուի տարբեր աղբիւրէ մը:

«Թրանս-Քոնթինանթալ Փրէս»ի Պուքրէշի թղթակիցը կը հաղորդէ, թէ ծրագրուած է խորհրդաժողով մը գումարել, մասնակցութեամբ հինգ երկիրներու գերագոյն պետերուն, այսինքն՝ Եուկոսլաւիոյ խնամակալին, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի թագաւորներուն եւ Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահին, քննութեան առնելու համար Պուլկարիոյ հողային պահանջները եւ իր անդամակցութեան պայմանները Պալքանեան Ուխտին:

Սկզբունքով գրեթէ որոշուած է, որ հետեւեալ հողային զիջումները ըլլան Պուլկարիոյ:

1.— Եուկոսլաւիոյ կողմէ.— Ցարիպրոտ, Վասիլկրատ, Բարեվօ եւ Շելօ շրջանները, 60 հազար բնակչութեամբ՝ Եուկոսլաւիոյ մէջ ապրող 800 հազար Պուլկարներէն:

2.— Յունաստանի կողմէ.— Անցք դէպի Եգէական եւ փոքրիկ հողամաս մը Հետակատ նաւահանգստին մէջ, 150 հազար բնակչութեամբ:

3.— Թուրքիոյ կողմէ.— Հողամաս մը 80 հազար բնակչութեամբ:

4.— Ռումանիոյ կողմէ.— Հողամաս մը 90 հազար բնակչութեամբ, Ռումանիոյ իշխանութեան տակ մնացած 600 հազար Պուլկարներէն:

Հողային այս համեստ գոհացումը ստանալէ վերջ Պուլկարիա պիտի կապուի Պալքանեան Ուխտին:

Այս գործը գլուխ հանելու համար՝ Եուկոսլաւիոյ խնամակալ իշխան Փօլը նոյեմբեր 6ին այցի գացած է Պուքրէշ եւ տեսակցութիւն մը ունեցած Կարոլ թագաւորին հետ: Նոյն նպատակով Կարոլ թագաւորը փոխ այցելութիւն պիտի տայ Պելկրատի: Խորհրդաժողովը ծրագրուած է գումարել Դեկտեմբերի մէջ:

Մոսկուա հո՞ղ կուտայ Թուրքիոյ

— oo —

«Տէյլի Էքսփրէս»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն թէ Սովետները Թուրքիոյ կը զիջին սահմանային շրջան մը, որ մեծամասնաբար թրքական բնակչութիւն ունի: Վարչապետ Ճէլալ այս յայտարարութիւնը ըրաւ, երբ խորհրդարանը բացուեցաւ Էնկիւրիի մէջ:

Ինչե՞ր որոշեցին Չէմպըրլէյն եւ Տալատիէ

— oo —

Ուրբաթ առտու, Չէմպըրլէյն եւ լորտ Հըլիֆաքս մեկնեցան Լոնտոն, իրենց հետեւորդներով:

Հինգշաբթի օր, խօսակցութեանց ընթացքին, Չէմպըրլէյն իր ուրախութիւնը յայտնեց գերմանեւֆրանսական համաձայնութեան առթիւ, զոր ստորագրելու համար՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Փարիզ պիտի գայ երկուշաբթի օր:

Քաղաքական ու զինուորական հարցերու, ինչպէս նաեւ միջազգային կացութեան քննութենէն վերջ, երկու վարչապետները յայտարարութիւն մը տուին մամուլին, հաղորդելով որ ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները կատարեալ համաձայնութեան եկած են միջազգային բոլոր հարցերուն մասին:

Լաւատեղեակ աղբիւրներէ քաղուած տեղեկութիւններէն կը հետեւի, որ համաձայնութիւն գոյացած է հետեւեալ կէտերուն շուրջ.

1. Ֆրանսա յարձակումի մը ենթարկուած պարագային՝ Անգլիա ոչ միայն պիտի օժանդակէ ծովային եւ օդային ուժերով, այլ եւ ցամաքային բանակով: (Անգլիա որոշած է զինուորական արձանագրութեան ենթարկել իր քաղաքացիները,— քայլ մը եւս՝ պարտադիր զին. ծառայութիւն հռչակելու համար):

2.— Ֆրանքոյի պատերազմիկի իրաւունք չի տրուիր:

3.— Չեխական նոր սահմանները երաշխաւորել, Հրեաներուն ապաստան տալ, Ծայր. Արեւելքի հարցերը քննել, իտալեւֆրանսական յարաբերութիւնները ճշդել,— ահա միւս հարցերը, որոնց մասին եւս համաձայնութիւն գոյացած է:

— oo —

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ եւ Հռոմի գերմանական դեսպան Ֆոն Մաքէնզէն ստորագրեցին իտալեւգերման մշակոյթի դաշնագիր մը: Այս դաշնագրով կը կանոնաւորուին երկու երկիրներու գիտական, կրթական եւ գեղարուեստական յարաբերութիւնները: Այսուհետեւ իտալական երկրորդական վարժարաններու մէջ անգլիերէնի հաւասար պիտի ուսուցուի գերմաներէնը, իսկ գերման երկրորդական դպրոցներու մէջ՝ իտալերէնը: Դասագիրքերը պիտի ենթարկուին նոր փոփոխութեանց՝ պատշաճեցնելու համար «պատմական իրողութեանց եւ իտալեւգերման համաձայնութեան ոգիին»:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ մասին գերման ելմտական նախարարը հրատարակեց հրամանագիր մը, որով Հրեաներու վրայ դրուած մէկ միլիառ տուգանքին վճարման պայմանները կը ճշդուին: Այս գումարը Հրեաները պիտի վճարեն չորս մասնավճարներով՝ դեկտեմբեր 15ին, փետրուար 15ին, մայիս 15ին եւ օգոստոս 15ին: Տուգանքին բեռը պիտի իյնայ հարուստ Հրեաներու ուսին: 5000 մարքէն պակաս հարստութիւն ունեցողները զերծ պիտի կացուցուին այս տուրքէն: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա պիտի թոյլ չտայ, որ երկրէն դուրս մեկնին այն Հրեաները, որոնք այս տուգանքի իրենց բաժինը չեն վճարած:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄՈՒԼԻՍ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԵԴՐՈՆ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Այն օրէն ի վեր, երբ Հիթլէր յաջողեցաւ նացիզմը գերման ժողովուրդի ընկալելի հասանքը դարձնել եւ գրաւել իշխանութիւնը, մանաւանդ այն օրէն ի վեր, երբ Աւստրիոյ նշանաւոր «անշլուս»ը գլուխ հանուեցաւ անարիւն եւ յետագային ալ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումը իրականութիւն դարձաւ, Եւրոպայի քաղաքական բոլոր կարեւոր իրադարձութեանց կեդրոնը փոխադրուեցաւ Պերլին։ Այսօր քաղաքական աշխարհի աչքը Գերմանիոյ վրայ է, այնտեղ է որ խնդիրներ կը հասունանան, այնտեղ է որ անակնկալներ կը դարբնուին, այնտեղ է որ ճակատագրական դէպքերու նախաքայլերը կ'առնուին։

Մեծ Գերմանիան իրականութիւն է այժմ, ոչ թէ խօսք կամ ծրագիր։ Պառկած Եւրոպայի մէջքին վրայ վիթխարի իրանով, դէմքը դարձուցած դէպի Արեւելք՝ 80 միլիոննոց [illegible], մշակոյթով ու ճարտարարուեստով, մանաւանդ ազգային կազմակերպչական հանճարով անհաւասարելի այս ժողովուրդը տակաւին գոհացած չէ եւ իր էական հարցերը հաշուեյարդարի չէ ենթարկած լինելէն։

Բոլոր անոնք, որոնք միամտութիւնը ունին կարծելու թէ աւստրիական «կցումը» կամ Զուտէթեան հողամասերու գրաւումը հետեւանք էին միմիայն գերման ազգութեան ամբողջականութիւնը իրականացնելու բաղձանքին, կը սխալին։ Ի հարկէ, նացի Րէյխը բարձր բարբառեցաւ ազգերու «ինքնորոշման» սկզբունքի անունով, Հիթլէր օգտագործեց այս դրամագլուխը, որ դաշնակից պետութեանց թողուցած ժառանգն էր Վերսայլի մէջ։ Բայց այս սկզբունքի բարձրաղաղակ ջատագովումը ներքին ու արտաքին սպառման համար քարոզչական արժէք ունէր շատ շատ։ Հիթլէր չգրաւեց Աւստրիան ու Զուտէթները միմիայն, որովհետեւ անոնք Գերմաններ էին եւ գերման մարդոց «տառապանքը» շատ կը դպչէր իր սրտին։ Ոչ։ Գերմանիա իրականացուց գերմանական ազգութեանց ամբողջացումը՝ գլխաւորաբար տնտեսական շարժառիթներով ու հաշիւներով։ Եթէ այս հաշիւները գոյութիւն չունենային, Պերլինի շատ հոգն ալ պիտի չըլլար, որ աշխարհի Գերմաններէն մէկ մասն ալ կ'ապրին Աւստրիոյ կամ Զուտէթեան երկրին մէջ, ինչպէս ապրած էին դարերով, որովհետեւ յայտնի է որ այս երկիրները երբեք Գերմանիոյ մաս եղած չեն պատմութեան մէջ։

Երրորդ Րէյխը խորտակեց աւստրիական անկախ պետութիւնը, վասալի վիճակին իջեցուց Չեխոսլովաքիան, գլխաւորաբար այն պատճառով որ դէպի Արեւելք իր տնտեսական գրոհին ճամբայ ուզեց հարթել։ Եւ այժմ այս ճամբան որոշ չափով բաց է։ Այլեւս գերմանական անդիմադրելի թափանցումին առջեւ անյաղթահարելի պատուարներ չկան։

Տնտեսական գերակայութիւն արեւելեան, հարաւային ու միջին Եւրոպայի մէջ։ Այս գերակայութեան մղումով թափանցում դէպի աւելի հեռուները՝ Պալքաններու վրայով մինչեւ Մերձաւոր Արեւելք, թերեւս մինչեւ Պարսկական Ծոց, եւ միւս կողմէ՝ շատ աւելի գործօն ներթափանցումով մինչեւ Խ. Միութեան սիրտը՝ նախանիւթերով ու երկրագործական արտադրութիւններով հարուստ Ուքրանիա։

Այս հիմնական ծրագրով ալ Պերլինի ղեկավարները քայլ առ քայլ կը դիմեն դէպի իրենց նպատակը, անայլայլ ու անխռով։ Անոնք յաջողած են Պերլին-Հռոմ առանցքին բացառիկ կենսունակութեան ալիք ներարկել ու Իտալիան առնել իրենց կողմ։ Այս ծրագրով ալ՝ անոնք այժմ ոգի ի բռին կը պաշտպանեն չեխոսլովաքեան նոր պետութիւնը՝ հունգար - լեհ ոտնձգութեանց դէմ, «ազգերու ինքնորոշման» սկզբունքի անունով։ Այս ծրագրով ալ առեւտրական դաշինքներ կը կնքեն Եուկոսլաւիոյ, Պուլկարիոյ, Թուրքիոյ եւ այլ պետութեանց հետ, որոնք կ'իյնան իրենց ճանապարհին վրայ եւ որոնց աջակցութեան պէտքը ունին։

Անգլիական պետական շրջանակները արդէն այն եզրակացութեան եկած են, որ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ գերմանական տնտեսական գերակայութիւնը իրերու բնական ու տրամաբանական հետեւանքն է։ Փարիզ չի կրնար չբաժնել այս տեսակէտը՝ Չեխոսլովաք պատնէշին խորտակումէն ետք, քանի որ Ֆրանսական իրական շահեր վտանգի տակ չեն այդ երկրամասերու մէջ։ Կը մնայ միայն Խ. Միութիւնը, որ խոժոռ է ու դժգոհ է իրերու այս ընթացքէն, բայց իր կղզիացման մէջ անզօր է կասեցնելու գերման տնտեսական խուժումը։ Ինչքան ալ համայնավար մամուլը փրփրի ու ամէն տեսակ անէծք ու հայհոյանք թափէ Ֆաշիզմի կամ Նացիզմի հասցէներուն, Սթալին պիտի փորձէ ամէն կերպով մերձեցում մը յաջողցնելու Գերմանիոյ ու Խ. Միութեան միջեւ՝ իբրեւ փրկութեան միակ ապաւէն։ Բայց դժուար թէ համայնավար վարիչները յաջողին այս դժուարին ճիգին մէջ, քանի որ Գերմանիան հաճեցնելու միակ ճամբան Ուքրանիան անոր երախին մէջ նետելն է, ինչ որ չափազանց դժուարկնճիռ գործ է։ 1918ի օրերը շատոնց անցած են. Մոսկուա այսօր այլեւս չի կրնար խօսիլ Պերլինի հետ, ինչպէս Լէնին յաջողեցաւ ընել մեծ պատերազմի ընթացքին։

Գերմանական այս տնտեսական մակընթացութեան կամ գրոհին առթած մտահոգութենէն մղուած է, որ պալքանեան երկիրներու պետերը իրարու ետեւէ այցելեցին Լոնտոն ու Փարիզ։ Պուլկարիոյ, Ցունաստանի, Ռումանիոյ թագաւորները եւ Եուկոսլաւիոյ խնամակալ իշխանը ափ առին Եւրոպայի երկու մեծ ժողովրդապետութեանց մայրաքաղաքներու դուռները։

Բացայայտ է, որ անոնք ի վիճակի չեն առանձին խափանելու գերման առաջխաղացքը, եւ թերեւս չեն ալ ուզեր լիովին խափանել, քանի որ տնտեսական գործակցութիւն մը Պերլինի հետ փոխադարձ շահերու տեսակէտէ երկուստեք բաղձալի է։ Բայց անոնք, որ փոքր են ու տկար քաղաքականապէս ու ռազմապէս, չեն ուզեր ամբողջապէս կուլ երթալ տեւտոնեան գերակայութեան։ Կ'ուզեն փրկել իրենց ազգային անկախ կեանքը, կ'ուզեն ծաւալող Գերմանիոյ հետ առեւտրական սերտ կապեր ստեղծելով հանդերձ չկտրուիլ, չխզուիլ արեւմտեան Եւրոպայէն, ամբողջապէս կախում չունենալ Պերլինէն, եւ դէմ չերթալով հանդերձ գերման քաղաքականութեան, վարել իրենց սեփական ազգային քաղաքականութիւնը։

Գերմանիան է դարձեալ, որ պատճառ դարձած է որ անգլիական նախարարները Փարիզ գան ու գլուխ գլխի խօսակցութիւններ ունենան Ֆրանսական պետական պատասխանատու վարիչներուն հետ։ Արդարեւ, այլանդակ է մտածել որ Միւնիխէն յետոյ՝ Փարիզ ու Լոնտոն մտահոգուած են անմիջական պատերազմի մը վտանգէն։ Ոչ. կը թուի թէ համեւրոպական պատերազմի սպառնալիքը առտնձնաբար կը նուազի։ Պերլին հզօր է ու թերեւս պատրաստ ռազմապէս, բայց արեւմտեան ճակատի վրայ զէնքով չափուելու ո եւ է կանխամտածում կամ գաղտնի մտադրութիւն չունի։ Մեծ պատերազմը պատմական դաս է, որմէ գերման ղեկավարութիւնը յիմար պիտի ըլլար անհրաժեշտ ու էական եզրակացութիւնները չհանելու։ Հիթլէր քանիցս ըսած է ու դեռ վերջերս, Ֆրանսական նոր դեսպանը ունկնդրութեան ընդունելու առիթով, կրկնեց թէ Գերմանիոյ ու Ֆրանսայի միջեւ սահմանային ոեւէ վէճ գոյութիւն չունի։ Այսօրուան գոյավիճակին հետ հաշտուած է Գերմանիան արեւմտեան ճակատին վրայ։ Այս հաւասարումը անկեղծ է ու կը կազմէ գերմանական արտաքին քաղաքականութեան հիմնակէտներէն մին։ Նոյնիսկ գաղութներու գերման պահանջը չի կրնար բախումի պատճառ դառնալ մէկ կողմէ Րէյխի ու միւս կողմէ անգլեւ-ֆրանսական կայսրութեանց միջեւ։

Կը թուի, թէ ինչքան ալ Փարիզի մէջ խորհրդակցութեան նստող նախարարները վաղաժամ նկատեն գաղթավայրերու մասին խօսիլը, այսուհանդերձ բազմաթիւ տուեալներ կան, որոնք կ'ապացուցանեն թէ գերման պահանջը այս գետնի վրայ գոհացում պիտի գտնէ այս կամ այն ձեւով։ Բայց հարցը հոն է, որ գաղթավայրերու իր ստացումը չի գոհացներ Գերմանիան, քանի որ ափրիկեան այդ հողերը ի վիճակի չեն բաւարարելու գերման նախանիւթի հսկայական պահանջները։ Պերլին գիտէ, որ մեծ պատերազմին պարտուեցաւ ոչ թէ ռազմական զէնքի տկարութեան, այլ նախանիւթերու սովի եւ պաշարման շղթայի տակ առնուելու պատճառով։ Գաղութներու վերադարձը այս մեծ ցաւին դարման չէ։ Գերմանիա պիտի ստանայ, անտարակոյս, գաղթավայրեր։ Բայց ասով անոր կայսերական - ծաւալողական ախորժակը պիտի չյագենայ։ Անոր հիմնական ծրագիրն է «գրոհ դէպի արեւելք»։

Եւ այս մեծ, աշխարհասասան, փէնոմէնալ ծրագրին իրականացման համար Պերլին ամէն ճիգ պիտի ընէ իր կողմ ունենալու, ինչպէս ունեցաւ ցարդ, Իտալիան։ Շատ եզական է Եւրոպայի քաղաքականութեան մէջ իտալական դիրքը աշխարհագրականօրէն։ Ան Պերլինի հետ է խաղաղութեան ատեն, իսկ պատերազմի պարագային՝ սկիզբը չէզոք, յետագային թերեւս Պերլինի դէմ, ինչպէս եղաւ 1914ին։ Նոյնն է նաեւ կացութիւնը այսօր։ Մուսոլինիի սերտ գործակցութիւնը Հիթլէրի հետ չի նշանակեր անվերապահ աջակցութիւն Հռոմի կողմէ՝ գերման գերակայութեան փորձերուն՝ միջին Եւրոպայի մէջ ու դէպի Արեւելք։ Մուսոլինի խիստ իրապաշտ է։ Ան կը կռթնի Գերմանիոյ վրայ, առանց մոռնալու որ Հիթլէրի պահակները կանգնած են Պրէնէրի վրայ ու Թրիէսթի վրայով Միջերկրականի կապոյտ ջուրերը կը դիտեն։ Ասով՝ ան կը ջանայ ապահովել իտալական կայսերական շահեր Միջերկրականի մէջ։ Միւս կողմէ՝ Փարիզ ու Լոնտոն, մանաւանդ վերջինը Չէմպըրլէնի անձնական մղումին տակ, ամէն ճիգ կը փորձեն ու պիտի շարունակեն փորձել սիրաշահելու Մուսոլինին, ձեւով մը գոհացնելու զայն, ո՛վ գիտէ թերեւս Մերձաւոր Արեւելքի մէջ եւ քաշելու փրցնելու Հռոմը գերմանական առանցքէն։

Այս մասին է որ առաւելապէս պիտի խօսին ու խորհին Փարիզի մէջ հաւաքուող նախարարները։ Այս մտահոգութեան լոյսին տակ լուծում պիտի գտնեն ըստ երեւոյթին սպանիական կնճիռը, Ազգաժողովի ապագայի հարցը, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի հանդէպ Փարիզի ու Լոնտոնի վերջնական վերաբերմունքի խնդիրները եւն.։

Այս պատճառով է նաեւ որ վերջերս խիստ սիսթեմաթիք կերպով գերման մամուլը ահաւոր յարձակումներ կը գործէ Անգլիոյ վրայ, մինչ խիստ ներողամիտ ու բարեկամական թոն կը պահէ Ֆրանսայի հանդէպ, իսկ իտալական մամուլը՝ ընդհակառակը, խիստ կը յարձակի Ֆրանսայի վրայ ու չափազանց վերապահ կամ հաճոյակատար է Անգլիոյ հանդէպ։

Եւ երբ նկատի ունենանք որ երկու երկիրներուն մէջ ալ խօսքը ազատ չէ եւ մամուլը արտայայտութիւնն է պետական ղեկավարութեան, այն ատեն պարզ կը տեսնենք որ Պերլին կը փորձէ մերձենալ Փարիզին ու երկարատեւ քաղաքական զինադադար կնքել, յարձակողական դիրք բռնելով Անգլիոյ հանդէպ, որ ընդդէմ «գերման գրոհին դէպի արեւելք» ամէնէն վտանգաւոր հակառակորդն է, մինչ Հռոմ կը ջանայ լեզու գտնել Անգլիոյ հետ Միջերկրականի աւազանին մէջ եւ կը փրփրի Ֆրանսայի դէմ, զայն զիջումի ու համագործակցութեան մղելու դիւրագոյն ճիգով։

Մեծերու պայքարն է, յաւիտենական ու ահաւոր, ինչպէս եղած է միշտ։ Եւ այսօր, այդ պայքարի կրկէսին մէջ կեդրոնական տեղը եկած գրաւած է Գերմանիան։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆՑ ԱՃՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԵՒ ԱՅԼՈՒՐ

Հայաստանի բնակչութեան աճումը բաղդատուելով չորս գլխաւոր երկիրներու աճումին հետ մեր երկիրը կը շահի առաջնութիւնը։

Իւրաքանչիւր 1000 հոգիի վրայ՝

Հայաստան 52.90 ծնունդ, 10 մահ։ Աճում՝ 42.90։

Խորհ. Միութիւն 43.50 ծնունդ, 10 մահ։ Աճում՝ 33.50։

Ամերիկա 24.30 ծնունդ, 11.80 մահ։ Աճում՝ 12.50։

Անգլիա 18.30 ծնունդ, 12.30 մահ։ Աճում՝ 6։

Ֆրանսա 18.60 ծնունդ, 17 մահ։ Աճում՝ 1.60։

Հայ ազգի արիական ծագումը

Այս խորագրով Հռոմի «Tevere» թերթին մէջ (27 Հոկտեմբեր, թիւ 308) Պ. Գ. Պարտուցցի յօդուած մը հրատարակած է, որուն թարգմանութիւնը կուտանք ստորեւ։

«Difesa Della Razza» պարբերաթերթի թիւ 5ին մէջ գտանք շատ ամփոփ եւ սակայն վերջին ծայր հետաքրքրական յօդուած մը, գրուած Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան արժանաւոր գրագէտ Հայր Վարդան Հացունիի կողմէ։ Բաց աստի, կայ նաեւ շատ աւելի պարզաբանուած եւ շահեկան աշխատութիւն մը գերմանացի 10 գիտնականներու կողմէ հայ ազգի արիական ծագման շուրջ։ Այս աշխատութիւնը կը կոչուի «Armeniertum—Ariertum» եւ հրատարակուած է 1934ին։

Մեզի ծանօթ է Իտալիոյ հայկական մշակոյթի կեդրոնը, որ կը գտնուի Վենետիկ, Սուրբ Ղազար. որուն մէջ համբաւաւոր եւ իրապէս անգին գրադարանով եւ որ կը պարունակէ շատ մը արժէքաւոր մագաղաթներ։ Ծանօթ են մեզ նաեւ Իտալիոյ հայկական սակաւաթիւ գաղութի աշխատասիրութիւնը, անոր պարկեշտութիւնն ու հաւատարմութիւնը հանդէպ հիւրընկալող ազգին։ Կարող ենք անսեթեւեթ աւելցնել, որ «Նոր կայսրութեան» հիմնումով կարեւոր թիւով Հայեր մաս կազմեցին մեր պետական կեանքին։

Սակայն, այն պահուն, երբ մենք ցեղային հարցերը վերաքննութեան կ'ենթարկենք, անհրաժեշտ է որ լաւապէս լուսաբանուինք հայ ազգի ծագումով, ինչպէս նաեւ բոլոր այն ազգերուն, որոնց հետ յարաբերութիւն ունինք եւ կամ ունեցած ենք։

Ցենլով վերոյիշեալ գերման երկասիրութեան, գերման կառավարութիւնը տեղեկացուցած է պաշտօնական հաստատութեանց, թէ Հայերը արիական ծագում ունին։ Եւ իսկապէս, այն փաստերը, որոնք երեւան կուգան յիշեալ աշխատանքին մէջ, դիւրաւ կը յանգին այդ եզրակացութեան։

Հայերէնը հնդեւրոպական լեզու մըն է եւ բազմաթիւ նմանութիւններ ունի եւրոպական մեծագոյն լեզուներու հետ. ուրեմն կարող ենք այսօր վերականգնել հաւատարմօրէն կարգ մը հին երկեր— որոնց հարազատ օրինակները կորսուած են,— օգտուելով հայերէն թարգմանութիւններէն։

Մարդակազմական յատկանիշները ցայտուն կերպով երեւան կը բերեն հայ ժողովուրդի զուտ արիական ծագումը։

Հայերու մէջ յաճախ կը հանդիպինք այն տիպերուն, որոնք կը ներկայացնեն հիւսիսային ցեղերը. օրինակ՝ երկար դանկ, բաց գոյն աչքեր, նեղ դիմակ, բաց գոյն մազեր։ Նոյնիսկ հայկական դիցաբանութեան, առասպելներու եւ ժողովրդական երգերու մէջ կը հանդիպինք հերոսներու եւ աստուածներու, որոնք այնքան հարազատ կերպով արիական մարմնական յատկանիշներն ունին։ Օրինակ՝ Տիգրան Երուանդեանի մասին գրուած եւ երգուած է. «Տիգրան ունէր գեղեցիկ մազեր, պայծառ դէմք եւ անոյշ աչքեր, բարձր հասակ, լայն թիկունք, հաստատուն ազդրեր եւ գեղեցիկ ոտքեր։ Ան սակաւակեր էր եւ խնջոյքներու ժամանակ ալ միշտ չափաւոր։ Մեր նախնիքը կը պատմեն, թէ ան ժուժկալ էր իր մարմնական հակումներուն մէջ, խոհեմ եւ զարգացած. կը զբաղէր այն բոլոր գործերով ու խնդիրներով, որոնք օգտակար էին ժողովուրդին»։

Ինչպէս կը տեսնուի, Հայերը ոչ միայն արտաքին յատկանիշներով արիական ծագում ունին, այլեւ հոգեկան մասնայատկութիւններով եւ առողջ հաւասարակշռութեամբ, որ արիականութեան ապացոյցներն են։

Հայերը ցեղակից են արիական ցեղի այն ճիւղին, որ կը կոչուի Տինարական կամ Ալպեան։ Ծանօթ գիտնական Քարլ Ռոթ կ'ըսէ. «Հայոց ցեղը տինարական ցեղին հետ կը միանայ Կովկասեան - Ալպեան իմաստով։ Այս միութիւնը կը կատարուի հետեւեալ ձեւով. Փոքր Ասիոյ իսկական բնակչութիւնը կազմուած է կովկասեան - քարթվէլեան ճիւղաւորումէն, եւ իբրեւ հետեւանք ասոր՝ հայկական մարդակազմական տիպարը, իր ցեղային կապերով, յար եւ նման է ալպեան - իլլիրական տիպարին։ Ժամանակներէ ի վեր յայտնի է, որ Առաջաւոր Ասիոյ, այսինքն՝ Կովկաս - Պոնտոսեան շրջանէն ծագում առած է ցեղ մը, որ տարածուած է Միջին եւ Հարաւարեւելեան Եւրոպա, եւ ասոր հետեւանքով մեր Ալպեան լեռներն ու գետերը կը կրեն այնպիսի անուններ, որոնց նմանները կը գտնենք կովկասեան հողամասերուն վրայ։ Այս զուգադիպութիւնները կը փաստեն գոյութիւնը շարք մը շատ հին ցեղերու, որոնք Հիւսիս-Արեւմտեան Եւրոպայէն կը տարածուին մինչեւ Պիրէնեան լեռնաշղթան, կտրել-անցնելով իլլիրական եւ ռէցական (Rezia) հողամասերը, ուրեմն՝ մարդկային ցեղ մը Կովկաս— Ալպեան, բաց գոյնով, տափակ կամ կարճ գլխով, որ հետքեր թողած է նաեւ մեզ մօտ։ Հայ ժողովուրդը մինչեւ այսօր ալ կը ցուցնէ հետքերը այս ցեղային տեղափոխութեանց»։

Հայերու ազգային ժառանգութիւնները երեւան կը հանեն իրենց պատկանիլը արիական ցեղին։ Հայաստանի մէջ կը գտնենք զուտ հնդեւրոպական ճարտարապետութեան բազմաթիւ օրինակներ, որոնց կարգին շատ մը եկեղեցիներ, եւ որոնք մեծ նմանութիւններ ունին Հռոմի մօտ Սրբուհի Կոստանցայ, Ռավէննայի մօտ Սան Վիթալէ եւ Միլանի մօտ Սան Լորէնցոյ եկեղեցիներուն հետ։ Հայկական ամբողջ մշակոյթը կը ձգտի դէպի մերինը, եւ ով որ կ'աշխատի ցոյց տալու արիական քաղաքակրթութեան բարձրութիւնը, անպայմանօրէն պէտք չէ մոռնայ Հայերու բերած օժանդակութիւնը այս մարզին մէջ եւս։

Ֆաշական կառավարութեան վճռական կեցուածքը նաեւ ցեղային մաքրութիւնը եւ անարատութիւնը պահպանելու աշխատանքին մէջ փաստ մըն է իր փափաքին՝ հիմնական ու փաստացի ուսումնասիրութիւններ կատարել եւ լուսաբանել այն բոլոր հարցերը, որոնք սերտ կապ ունին այս խնդրին հետ. օրինակ՝ ծագումը ոեւէ ազգի, որ բարոյական եւ մտաւորական յարաբերութիւններ ունեցած է իտալացի ազգին հետ։ Ուստի Տոքթ. Քարլ Ռոթի գրքին իտալերէնի թարգմանութիւնը անկասկած մեծ ծառայութիւն մը կրնայ մատուցանել։

Հայ ազգը, որ մարտիրոսական վիճակ մը ստացած է՝ իբրեւ հետեւանք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Ներէ մանաւանդ խումբին դեռատի կնոջ, որ տակաւին իր ստացած վէրքէն չգոհանալով, եւ ոչ-կնոջական եռանդով մը կրկին կռուի կը սպասէ։ Ներէ՛ անոնց որ մեծամիտ են...

— Դո՛ւրս նետեցէք այդ յիմարը, գոչեց յանկարծ Գաբիկ։

— Ո՛վ տէր, ներէ...

Ֆրէտ որ դրան մօտն էր բացաւ զայն։ Մական բարձրաձայն խնդաց։ Փիթըր Միզըլին ամենամօտը ես կը գտնուէի եւ վիզէն բռնելով դուռնէն դուրս մութին մէջ նետեցի։ Գաբիկ աքացիով մը դուռը անոր ետեւէն գոցեց։ Հակառակ ասոր, դեռ քանի մը վայրկեան լսեցինք իր մեղադրական աղօթքները։

— Այժմ բոլոր մարդիկներդ ալ քնացէք, ըսաւ Գաբիկ. երկու ձեռքով մեզ օրհնելով։ Վաղուան մարտը դիմաւորելու համար քնացէք։

ԳԼՈՒԽ 17

Քնացանք մինչեւ Մընթիլին մեզ արթնցնելը՝ դեռ լոյսը չի ծագած. Թէեւ գիշերուան մեծ մասը կէս-արթուն մնացած էի, որովհետեւ այրեր ու կիներ վրայէս ցատկելով՝ Գաբիկին մօտ կ'երթային եւ կը փսփսային անոր գաղտագողի։ Լրտեսական իր հիանալի դրութիւնը չանթահարիչ կերպով կը գործէր ու այս գործը չվտանգելու համար, լրտեսները փոխանակ իրենց տեղեկութիւնները տալու ուրիշ ոեւէ մէկու մը, պարտաւոր էին տեղեկացնելու ուղղակի իրեն միայն։ Ֆրէտ, որ ինծմէ աւելի թեթեւ քնացած էր, ինծի յետոյ պատմեց որ կիները մանաւանդ Գաբիկին տեղեկութիւն տուած էին տեղական գործունէութեանց մանրամասնութիւններուն մասին, իսկ այրերը՝ յառաջացող թշնամիին ուժին մասին։

Մութին մէջ նախաճաշ մը տրուեցաւ, որուն սպասարկեց Մական.— տաք կաթ եւ հաւկիթի ու միսի տապօրինակ խառնուրդ մը։ Չեմ գիտեր ինչ պատճառով մեզմէ ոչ մէկը մտածեց կրակը արծարծել, ու թէեւ կարմիր մոխիրները կը փայլէին, բայց մենք կը դողայինք, մինչեւ որ կերակուրը քիչ մը տաքցուց մեր ներսը։ Մխացող լամբարին լոյսով դիտեցի կարծես Մընթիլին դէմքը երկու մասի բաժնուած՝ տրտում եւ հրճուալից։ Ֆրէտ աւելի կանուխ արթնցած էր եւ հաւախօսէն շատ առաջ խօսակցութեան բռնուած Մընթիլին հետ եւ յայտնապէս այնքան անել կացութեան մը մատնուած որ յաճախ գլուխը կը շարժէր, անկարող կերակուրը ուտելու։ Գացի անոր մօտ նստայ երբ արդէն խօսակցութիւնը աւարտելու վրայ էր։

— Երբ առանձին երթալդ թոյլատրեցի, տեղի ունենալիքը գուշակելու էի։ Ես ինծի պիտի չներեմ երբեք։ Նախապէս պէտք է քեզ ազդարարէի։ Զըրի այդ բանը դժբաղդաբար։ Այն տեսակ նիւթապաշտ մը կը ներկայանաս որ կարծես դրամէն զատ ուրիշ փառասիրութիւն չես փնտռեր վերստանալու համար քու անիծեալ կալուածներդ. դու միշտ միեւնոյն վիպային (ռոմանթիք) աւանակն ես։ Գտար ան. այնպէս չէ՞։ Ուրեմն Աստուած օգնէ ամէնուս։ Գիտեմ թէ ինչ պիտի պատահի։ Կ'ուզես դէպի ետ Խաչակիրներուն օրերը երթալ, կատարելու համար ասպետական գործեր, առանց պատերազմի ձիուն կամ զրահակիր հետեւորդներու։

— Դուն ինծ միանալու պէտք չունիս, Ֆրէտ։ Միւսներուն հոգողութիւնը առանձնէ դուն եւ ապահով տեղերնին հասցուր անոնք։

— Իշամեղուներուն հոգողութիւնը առանձնե՛մ, այս։ Անշուշտ քեզ առանձին պիտի թողեմ։ Բայց կը տեսնե՞ս Ուիլ Եէրքը, օրինակի համար, որ յառաջ կը շարժի եւ թոյլ կուտայ որ Տօն Քիշոթ խաղաս։ Անիծուխս դու, ա՛յ մարդ. չե՞ս տեսներ...

— Ճակատագիր, Ֆրէտ, ճակատագի՛ր։

— Չե՞ս տեսներ որ Խաչակրութիւնը մեռած է, ինչպէս սատկած ձի մը։

— Ես ալ այդպէս եմ, իմ վաղեմի բարեկամս։ Իմ օգտակարութիւնս միմիայն այս գործը ընելուն մէջ կը կայանայ։ Կրնամ այս ժողովուրդին ծառայել։ Եթէ սպաննուիմ, թերթերը աղմուկ պիտի բարձրացնեն. իսկ եթէ գերի բռնուելու ըլլամ՝ Խորհրդարանին մէջ փոթորիկ պիտի պայթի։

— Գերի բռնուելու միտք չունիս դուն. ես քեզ կը ճանչնամ։

— Պարկեշտօրէն կ'ըսեմ Ֆրէտ, ես...

— Վաղուց կը ճանչնամ քեզ ու դեռ չեմ խենթացած։ Կը հասկնամ միտքդ։ Կ'ուզես Մոնտրիէլի դրօշը բարձրացնել ու անոր ներքեւ մեռնիլ, որպէս գերդաստանիդ վերջին շառաւիղը։ Բայց դուն վերջինը չես, տխմա՛ր։

— Ուղղակի գծով վերջին շառաւիղը, Ֆրէտ։

— Այո, բայց կայ այն անպիտան Շարլը, որ պատրաստ է զայն ժառանգելու։ Եթէ անձնասպանութեան դիմես...

— Ոչ. գիտես թէ այդ բանը չեմ ըներ, անձնասպանութիւն գործելու միտք չունիմ Ֆրէտ, քեզ կը վստահացնեմ...

Ֆրէտ սակայն այս առարկութիւնը ձեռքովը մէկ կողմ վանելով, ոտքի կեցաւ մեր ուշադրութիւնը իր վրայ գրաւել տալու համար։

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ, ցցելով իր մօրուքը։ Մընթին գտած է աւազակներուն որջը, որ ժամանակին կը պատկանէր իր չարագործ նախահայրերուն։ Պարտք կը դնեմ ձեր իւրաքանչիւրին վրայ որ, ով որ ինքզինքը անոր բարեկամը կը համարի, թող ինծի օգնէ որպէսզի յիմարի մը նման շարժելու իր ծրագիրէն զինքը ետ կեցնենք։

— Կը բաւէ՛, Ֆրէտ, գոչեց Մընթին, զայն դէպի պատը ճնշելով։ Խնդիրն այն է որ, ըսաւ իր սեւ պեխերը ոլորելով եւ մեր վրայ աչք մը նետելով, գտայ այն՝ որուն համար գլխաւորաբար ճամբայ ելած էի։ Ձէյթունի վրայ կը նայի անիկա եւ ծառերուն մէջ ծածկուած է։ Գալով այն բանին որ յիմարութիւն կը կոչէք, ձեր մէջ հոս կա՞յ մէկը որ պիտի չյօժարէր մինչեւ վերջ կռուիլ օգնելու համար Գաբիկին եւ այս Հայերուն։

— Ես ձեզ հետ եմ, գոչեց Կլըրիա ժպտադէմ։

Ուիլ անոր հետ փոքր կռիւ մը ունեցաւ կրակարանին մօտ։

— Գիտեմ թէ կիներէն ինչ պէտք է ակնկալել։ Ես Ֆրէտին ու այս մարդոց կը խօսիմ, ըսաւ Մընթին դառնօրէն։

(Շար.)

ՍԱՆՃԱՔԻ ՋՈՅԳ Բ. ՐԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ ԻՆՉԵ՞Ր ԸՍԱԾ ԵՆ ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ամբողջ խօսակցութիւնը թուրքերէն եղած է…

Գրած էինք թէ Սանճաքի հայ «ե-րեսփոխան»ներ Իսա Գալանճեան եւ Յակոբ Գարապաճաքեան Պոլսոյ մէջ այցելած են Ազգ. Պատրիարքա-րան, առաջնորդութեամբ Թուրք ե-րեսփոխան Ազմիի: «Նոր Լոյս»ի Նո-յեմբեր 4ի թիւէն կը քաղենք հետեւ-

…

դացուեցաւ եկեղեցիներուն մէջ: Մենք ալ ամէն ջանք թափեցինք եւ յորդո-րեցինք ժողովուրդը որ չգաղթէ եւ այսպէսով շատ փոքր մաս մը միայն հեռացաւ: Ես ըսի որ ես հոս տուներ ունիմ, դրամ ունիմ, եթէ ուզեմ Ամե-րիկա կամ ուրիշ տեղ մը կ'երթամ,

…

…ոյժով հրահրելու եւ արծարծելու …ան ամէն կրակն ու հաւատքը, որ անհրաժեշտ են ազգային ազատու-թեան համար:

Թարգմ. Վ. ՍԷԼԵԱՆ

…ներ կան որոնք շատ հանգիստ պայ-մաններու մէջ կ'ապրին, եւ ամէն մարդ իր գործով կը զբաղի: Մեր գըլ-խուն եկած դժբախտութեանց պատ-ճառներէն մէկն ալ մեր «լայիք» չըլ-լալն էր: Եթէ Աթաթիւրք 50 տարի

…կիւրիի մէջ վարչապետէն եւ արտա-քին նախարարէն պահանջած է որ Սանճաքը կցուի Թուրքիոյ վերջնական կերպով, որպէսզի մաքային դժուա-րութիւններէն ազատի Սանճաքի բը-նակչութիւնը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Հայոց Պատրիարքին մասնակցութիւնը Աթաթիւրքի յուղարկաւորութեան

« Նոր Լոյս » (Նոյ. 16) .— Երէկ խորհրդակցութիւն տեղի ունեցաւ, Մեծ Առաջնորդին յուղարկաւորու-թեան մասնակցելու վերջնական կար-գադրութեանց համար:

…

անմահ Ազատարարին ու Մեծ Առաջ-նորդին ամենացաւալի կորուստը, այնպէս որ՝ մխիթարութիւն մը պիտի ըլլայ երբ իր անսահման վիշտին ան-ճամբ ալ թարգման ըլլան հոգեւոր պե-տը ու աշխարհական պատուիրակու-թիւնը: Կուսակալը ջերմապէս գնա-հատելով այս անկեղծ զգացումները, պատասխանեց թէ խնդրոյն պատկան իշխանութեան պիտի տեղեկացնէ յայտնուած փափաքը:

ՍՈՖԻԱՅԻ ԹՐՔԱՀՊԱՏԱԿ ՀԱՅՈՑ ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Սոֆիայի Առաջն. փոխանորդ Տ. Գրիգոր Ծ. վրդ. Գուսան, Թրքահպա-տակ Հայերու հետ Թրքական դեսպա-նատունը երթալով ցաւակցութիւն յայտնած է Աթաթիւրքի մահուան ա-ռիւ եւ մասնաւոր տոմարը ստորա-գրած:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ՕՐ»Ը ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

«Ազդակ», 8 Նոյեմբեր կը գրէ .—

Շաբաթ գիշեր, խանդավառ մթնո-լորտի մը մէջ տօնուեցաւ Հ. Յ. Դաշ-նակցութեան օրը, «Մէյօրիէլ Հօլ»ի մէջ: Հակառակ անձրեւոտ օդին, խու-ռն բազմութիւն մը, մեծամասնու-

…

կզմինտրները, ինչպէս նաեւ տնական դոյքեր եւ առարկաներ:

Գաղթի հոսանքը աւելի սաստկացաւ Ընդհ. Ապահովութեան պաշտօնատան Անտիոք փոխադրուելէն յետոյ: Թուր-քերն ալ բոլորովին անհանդուրժելի դարձան: Տարիներ առաջ իրենց յօժար կամքով ծախած առարկաները սկսան ետ պահանջել: Այսպէս, հրապարակի յայտնի հայ առեւտրականներէն մէկը 8 տարի առաջ Թուրքէ մը կապերտ մը գնած էր, կանխիկ վճարելով փոխար-ժէքը: Բայց Թուրքը հիմա դիմած է հայուն եւ ետ կ'ըլպահանջէ կապերտը: Հայը խնդրած է որ հրաժարի այդ պահանջքէն, քանի որ կապերտը շա-տոնց հինցած է, բայց դիմացինը պա-տասխանած է. վերջը կը տեսնուինք:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՅՑ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ

ՎԱԼԱՆՍ .— Զինադադարի 20րդ տարեդարձի առթիւ, այս տարուան տօնակատարութիւնները բացառիկ հանդամանք առացած էին:

Վալանսի մէջ Հանդիսութեանց նա-խաձեռնողը եղաւ Ս. Ռ. Հ. որ սիրով հրաւիրած էր տեղւոյս Կամաւորնե-րը եւ Մարտիկները իրենց մասնակ-ցութիւնը բերելու:

Նոյեմբեր 3ին հսկայ թափօր մը կազմուեցաւ Տոմի 15 մասնաճիւղե-րէն ու ժողովուրդի հետ միասին չար-ժուեցան դէպի Անծանօթ Զինուորի յուշարձանը: Բոցը հրահրելու պատի-ւը տրուեցաւ Վալանսի քաղաքա-

…

Օր. ՎԵՐԺԻՆ ԱՐՈՒՍԵԱՆ

եւ

Պ. ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Նշանուած

Փարիզ, 13 Նոյ. 1938

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ԴԵՌԱՏԻ ՀՈՒՆԳԱՐԱՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ ԷՅՖԷԼԻ ԱՆԹԵԼԷՆ

Ամսոյս 26ի շաբաթ օր … Cabriella Lyngyel …

…

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Հայ կանանց այս միութիւնը, որ-պէս Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղ, հիմնուեցաւ 1933ին եւ ներկայիս Պու-էնոս-Այրէսի եւ իր արուարձաններուն մէջ 350է աւելի անդամներ կը հաշուէ եւ ունի բեղուն գործունէութիւն մը:

…

միջոցով, հայկական երաժշտու-թեամբ ու սպաներէն հակիրճ բանա-խօսութիւններով հայ մշակոյթը կը ծանօթացնէ ու կը տարածէ:

Աւելցնեմ նաեւ, որ Պուէնոս-Այրէ-

…

այսինքն՝ Ամերիկայի թեմը իր մէջ կը պարփակէր թէ՛ Հիւսիսային եւ թէ՛ Հարաւային Ամերիկաները:

Սակայն, Հարաւային Ամերիկան ի-րաւականօրէն Հիւսիսային Ամերիկա-յի թեմին պատկանելով հանդերձ, փաստօրէն այդ թեմի մաս չէ կազմած, ուրովհետեւ ոչ տուրք է վճարած— գո-նէ 1923էն ի վեր— եւ ոչ ալ թեմական

…

րու Դաշնակցութեան հակակշիռէն եւ դառնայ գերմանական քա֊ղաք, 2.— Լեհաստանի տրուած չեխական հողամասին վրայ Գեր֊մանիա չինէ երկաթուղի մը, որ հասնի մինչեւ ռումանական սահ֊մանագլուխ :

Ուրիշ աղբիւր մը կը հաղորդէ, ընդհակառակն.—

Գերման կառավարութիւնը խիստ ծանուցագիր մը տուաւ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ կառավարութեանց, ազդարարելով որ դադրեցնեն ամէն միջամտութիւն Չեխոսլովաքիոյներքին գոր֊ծերուն: Լեհաստան եւ Հունգարիա կը մեղադրուին, թէ Ռութէ֊նիոյ մէջ խռովութիւններ կը փորձեն Փրակայի իշխանութեան դէմ: Կ'ըսուի թէ հակառակ Վիէննայի համաձայնութեան՝ Լե֊հաստան եւ Հունգարիա չեն դադրեցներ իրենց պայքարը, որուն նպատակն է սահմանակից դառնալ Սլովաքիոյ մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Պարոյր Պագըրճեան (Պոլիս), Պ. Լեւոն Պագըրճեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Պօղոսեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Էքիզեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Քաջուհի Պագըրճեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Պագըրճեան եւ զաւակունք (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Պօշնաքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Եարմաեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտ֊նեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ մօր, զո֊քանչին, հարսին, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԻՍԿՈՒՀԻ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ, 1938 նոյեմբեր 12ին՝ Մար֊սէյլի մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 1 Դեկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Փօսիէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. ՕՆՆԻԿ ՌՈՒԲԷՆ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ: Նիւթ՝ «Հայ Ազգը»:

"ՎԷՄ"

Քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ ՎԷՄի իԴ թիւը հետեւեալ բո֊վանդակութեամբ.—

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Մտածումներ ազգային միութեան եւ կազ֊մակերպութեան մասին»: ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ՝ «Վանի երկ֊րորդ կռիւները եւ վերջին իշխանութիւնը»: Ռ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ «Պատրանքների շրջանից» (Դ): Տ. ԴԻՈՅԵԱՆՑ՝ «Հետախոյզի մը յուշերը»: Ս. Օ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ՝ «Հայոց հարցը իննսունական թուականներուն»: ՍԱՐՈՒԽԱՆ՝ «Յովհ. Թումանեանի յիշատա֊կին»: ՅՈՎՍ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ՝ «Յովնան Դաւթեան»: Ինչպէ՞ս խոր֊հրդայնացան Ադրբէջանն ու Վրաստանը: ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ: ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ: ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ՝ Գ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ՝ «Պրազիլահայ գաղութը»:

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար:

Հասցէ՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis - Robinson (S.).

Բաժանորդներէն կը խնդրուի փակել իրենց հաշիւները:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ -ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ֆ. Կ. Խա֊չի մասնաճիւղը Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ - անդամուհի֊ները 26 Նոյեմբեր, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Էրիմեան» դպրոցին մէջ:

ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏ. Միութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ Փա֊րիզի շրջանի զինակից ընկերները յա֊ռաջիկայ Նոյ. 26ին, Շաբաթ երեկոյ֊եան ժամը 8.30ին Պէլվիլի Թապայի վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ԿՈՉ

ՄԵԾ - ՆՈՐ - ԳԻՒՂՑԻՆԵՐՈՒՆ

Հայրենակից Տէր Վարդան քահա֊նայ Ճամկոչեան քանի մը ամիսէ ի վեր ձեռնարկած է «Մեծ Նոր Գիւղի պատմութիւնը» անուն գրքի մը պատ֊րաստութեան, անոր մէջ պատկերա֊ցնելով գեղի 200 տարուան կեանքը:

Ուստի կը խնդրուի բոլոր Մեծ Նոր գիւղացիներէն եւ հոն պաշտօնավա֊րած ուսուցիչներէն, որ բարեհաճին գիւղի մասին (դէպքերու եւ դէմքե֊րու) տեղեկութիւններ հաղորդել եւ ղրկել հետաքրքրական տեղեկութիւն֊ներ, մինչեւ յառաջիկայ Ապրիլ ամ֊սոյն սկիզբը, ուղղակի Տէր Հօր հասցէին, Père Vartan Jamgotchian, 27 Rue St. Michel, Lyon (Rhone) France:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Domesnes — PARIS (13)

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒՔ

23 Մայիս — 31 Մայիս

ՊԱՆԵԽՕ, Ա. Ի. 75
ՆԱՆԹԵՐ, Մ. Թ. 100
ՃԱՐԱՊԼՈՒՍ, Մ. Պ. 75
ՍԷՎՐԱՆ, Նիշ. 75
ՎԻԼԻԷ, Վ. Ա. 40
ԼԱ ՍԷՅՆ, Ս. Կ. 40
ՎԱԼԱՆՍ, Ա. Տէր Ս. 100
ԱԹՐԱՋՊՈՒՐԿ, Եօղ. Պ. 40

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Շրջ. Կոմիտէն բո֊լոր խումբերու կողմէ իր խորին ցա֊ւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Տիգ֊րան Չէքիճեանի եւ ընտանեկան պարա֊գաներուն, իր եղբօր՝ ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՉԷՔԻՃԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 27 Նոյ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 3ին «Ցաքրիկեան» սրահին մէջ, 5 Ռիւ Լ'Էքիփ: Օրակարգ՝ զեկու֊ցում Շրջ. ժողովի: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի Ներկայացուցիչը: Կը խնդրուի ճիշդ ժամին ներկայ գտնուիլ:

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը 26 Նոյ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին, խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին «Խաժակ» ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄՈՆՓԷԼԻԷԻ «Իշխան» խումբի ժողովը 27 Նոյ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— oo —

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ

27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ

ՔՈԼԻԶԷԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 21 ՊՈՒՎԱՐ ՏԻԿՈՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Յ. ՊԸՊԻԿԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ** ԵՒ **Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Կ'երգէ Օր. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Քոնսէրվաթուա֊րէն), Օր. ՀԵՐԱ ԳՄԲԸԼԵԱՆ, պիտի երգէ ու պարէ ՕՏԷԹ ՍԻՄՕՆ: Կ'արտասանեն ընկերներ՝ Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ, ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ եւ Օրիորդ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ:

Կը նուագեն ջութակահար Պ. Ս. ՉԷՕՐԷՔՃԵԱՆ, եւ Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԵ֊ՒՈՆԴԵԱՆ:

Հանդէսը կը վերջանայ ժամը ճիշդ 12ին

Ծախսերու մասնակցութեան համար 5 ֆրանք:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱՎԻԼԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ ՄԻՋԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՆՊԱՍՏ ՇԱՎԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

26 Նոյեմբեր, Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Մէզի, Սալ տէ Ֆէթի սրահը, Ռիւ տէ գ'Եգօլ (Մարշէին հետեւ)

«Րաֆֆի» երգչախումբ, «Եփրատ» նուագախումբ, հայկական պարեր:

Կը ներկայացուի «ՕՏԱՐԻՆ ՅԱՒԸ» (Աշուղ Ղազարէ)

Աժան պիւֆէ Մուտք 5 ֆրանք

Անձել թիւ 1 օթոպիւս, իջնել Մէրի

"ԱՆՈՒՇ" ՕՓԵՐԱ 27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ

Mutualitéի մէջ

ԱՆՈՒՇի դերը կը կատարէ Օր. ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, ծանօթ արուեստագիտուհին որ երկար ատեն երգած է հնդկական եւ անգ֊լիական ռատիօ-կայաններէն, եւ մասնակցած եւրոպական թատ֊րոններու, մեծ յաջողութեամբ:

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

ԼԻՈՆ — LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

ՄԱՐՍԷՅԼ — MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 27 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3897

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՀՈՐԻԶՈՆ ՄԸ

— oo —

Յետպատերազմեան դիւանագիտութիւնը բոլորովին նոր կերպ մը կը կիրարկէ: Մանաւորապէս վերջին տասնամեակի ընթացքին, աւելի ընդհանրացան այդ ձեւերը,— այցելութիւնները պետական մարդոց, որոնք անձնական շփումներով կը լուծեն բոլոր կարեւոր հարցերը: Պատերազմէն առաջ, նման այցելութիւններ բացառիկ դէպքեր էին (Փուանքարէի՝ Փեթերպուրկ այցելութիւնը, օրինակ): Ճիշդ է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը շփումի լաւագոյն առիթ մը կ'ըլլար: Բայց, հակառակ ատոր, մասնակի շփումները շարունակուեցան, նոյնիսկ, օր օրի աւելի շատցան: Եթէ փորձէինք վերջին 20 տարուան պաշտօնական այցելութիւնները դասաւորել, մեր սիւնակները չպիտի բաւէին ապահովաբար:

Այս բոլորին «ախոյեանութիւնը» շահեցաւ, անշուշտ, Չէմպըրլէյն, Անգլիոյ բովանդակ պատմութեան մէջ աննախընթաց շրջուձեւ մը ընելով:

Անգլիոյ վարչապետը երկու օրուան այցելութիւն մը տուաւ նաեւ Ֆրանսայի մայրաքաղաքին, իր հետ ունենալով արտաքին նախարարը, որ, ինչպէս ծանօթ է, ամբողջովին կը բաժնէ Չէմպըրլէյնի քաղաքական ծրագիրն ու այդ ծրագրին իրականացման համար անոր նախընտրած քաղաքականութիւնը:

Խօսելով Միւնիխէն վերջ ստեղծուած հանդարտութեան մասին, կ'ըսէինք, այս սիւնակին մէջ, թէ այդ երեւութական հանդարտութեան ներքեւ պէտք է տեսնել արագ ու հետեւողական ճիգ մը՝ բոլոր գլխաւոր ու «փշոտ» հարցերը կարգադրելու: Չէմպըրլէյն-Հըլիֆաքս այցելութիւնը եկաւ ապացուցանելու թէ սեպտեմբերէն մինչեւ նոյեմբեր, երկու ամսուան համեմատաբար կարճ ժամանակաշրջանը ծառայած էր հիմնական հարցերու կարգադրութեան՝ ոչ միայն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, այլ նաեւ՝ Ֆրանսայի ու Գերմանիոյ, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի ու Իտալիոյ, եւ այս վերջինոյն ու Անգլիոյ միջեւ: Պարզ է, որ Չորսերու այս բանակցութիւնները տարուած են մէկ կողմէ՝ Փարիզի ու Լոնտոնի, ու միւս կողմէ՝ Պերլինի ու Հռոմի միջեւ ներքին ու մասնակի բանակցութիւններուն հետ զուգընթաց կերպով:

Այդ է պատճառը, որ Անգլիոյ վարչապետին ու արտաքին նախարարին այցելութեան օրերուն հրապարակ դրուեցաւ գերմանեւֆրանսական համաձայնութեան մը կամ յայտարարութեան մը լուրը, ինչ որ առիթ տուած է Անգլիոյ վարչապետին, Փարիզի մէջ, «իր ուրախութիւնը յայտնելու»:

Այլեւս ստոյգ է, որ քանի մը օրէն Փարիզ կ'ըլլայ նաեւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, ստորագրելու համար, Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն հետ, վերոյիշեալ յայտարարութիւնը:

Աւելցուցէք այս բոլորին վրայ անգլեւիտալական համաձայնութեան իզօրու դառնալը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի կողմէ Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումը, ու յստակ կերպով երեւան կուգայ այն հսկայ տարբերութիւնը որ կայ, Եւրոպայի քաղաքական կեանքին մէջ, Սեպտեմբերի կացութեան ու Նոյեմբերի կացութեան միջեւ:

Չեխոսլովաքիոյ տագնապը, որ նոր արհաւիրք մը կրնար ստեղծել, դարձաւ, ընդհակառակն, նախօրէն նոր շրջանի մը: Ճիշդ է, որ տակաւին անլոյծ կը մնայ գաղթավայրի հարցը, զոր այնքան վճռական ձեւով դրաւ գերմանական մամուլը՝ ամիս մը առաջ: Ինչպէս եւ զանազան առիթներով արծարծեցին Ռայխի վարիչները: Այս հարցը նոր մտահոգութիւն մը, կամ առ նուազն՝ նոր շփոթութիւն մը ստեղծեց միտքերու մէջ, երբ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի պատասխանատու անձերը, դեռ քանի մը օր առաջ, միաժամանակ կերպով յայտարարեցին թէ գաղթավայրերու վերադարձումի խնդիր գոյութիւն չի կրնար գոյութիւն ունենալ...

Թողունք այս ու նման յայտարարութիւնները, որոնք իրենց ժխտումին թէ հաստատումին մէջ ոչ մէկ տեւական արժէք կրնան ունենալ: Կասկած չկայ, որ Չորսերու մասնակի ու հաւաքական բանակցութեանց միջոցին շօշափուած է նաեւ այս հարցը: Թերեւս շօշափուեցաւ նաեւ Փարիզի մէջ՝ վերջին օրերուն: Եւ ապահովաբար պիտի շօշափուի նաեւ երբ Ռիպպենթրոփ ստորագրելու գայ յայտարարութիւնը, որուն գոյութիւնն իսկ վկայութիւն մըն է թէ Փարիզի եւ Պերլինի միջեւ համաձայնութիւն մը կայ նաեւ ուրիշ կարեւոր հարցերու շուրջ:

Բոլոր մատնանշումներէն դուրս, որոնք եղան ու կ'ըլլան այս այցելութեանց առթիւ, հիմնականը այն է, որ, ինչպէս ըսինք, քաղաքական կեանքը կը դրուի աւելի ապահով խարիսխի մը վրայ:

Իրականին մէջ, «Չորսերու ժողովի» ծրագիրն է որ անպաշտօն ձեւով մը կը կիրարկուի: Թէեւ, միւս կողմէ, Անգլիա կարեւոր քայլ մը եւս առաւ վերջերս՝ Միացեալ Նահանգներու հետ «առեւտրական համաձայնութիւն մը կնքելով, որ քաղաքական տարողութիւն ալ ունի», ինչպէս նաեւ, կը հաղորդէինք երէկ, համաձայնեցաւ Ֆրանսայի օգնել, յարձակումի մը ենթարկուած պարագային, նաեւ ցամաքային բանակով: Իսկ Գերմանիա եւ Իտալիա կը շարունակեն սպառազինումի իրենց նախկին թափը՝ «ուժերու ներկայ համեմատութիւնը պահելու համար»:

Այս բոլորը պատճառներ չեն, սակայն, եզրակացնելու համար թէ «շուտով կը գտնուինք երկրորդ տագնապի մը առջեւ», ինչպէս կը գրէր, անցեալ օր, ֆրանս. լուրջ թերթի մը քաղաքական աշխատակիցը, Հիթլէրի ներքին պատրաստութիւններուն ակնարկելով: Ընդհակառակն, արեւմտեան Եւրոպան կը փակէ արդէն սահմանային բարեփոխումի հարցը, որու մասին կը գրուի առենէ մը ի վեր:

Այսպէս, ուրեմն, քայլ առ քայլ, Եւրոպայի արեւմուտքէն դէպի արեւելքն անոր՝ խաղաղ լուծումի ծով մըն է որ կը տապալէ, մէկիկ մէկիկ, պատուարները, բանալով նոր հորիզոն մը:

Հորիզոն մը, որ իր կարգին պիտի բանայ, բնականաբար, նոր վիճակ մը, որ դեռ կը մնայ անծանօթ: Ինչպէս անծանօթ կը մնայ ելքը մեծագոյն հարցերէն մէկին,— Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան պարագան: Մանաւանդ՝ Ֆրանսայի հետ հաշտեցողութեան մը համար Պերլինի ցոյց տուած աճապարանքէն վերջ...

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ԺԱՄ ԸՆԴՀ. ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը որոշեց ընդհ. գործադուլ կատարել Չորեքշաբթի: Ամէն միջոց ձեռք պիտի առնուի, որ յաջորդ օրը, Հինգշաբթի, 1 Դեկտեմբեր, աշխատանքը վերսկսի ամէն կողմ: Հրահանգ տրուեցաւ նոյնպէս որ միջադէպեր չստեղծուին, նիւթական վնասներ չըլլան եւ ցոյցը տեղի ունենայ կարգապահութեան մէջ: Միւս կողմէ, առողջապահական սպասարկութեան մէջ ծառայողները պարտաւոր են շարունակել իրենց աշխատանքը,— հետեւաբար բաց պիտի մնան դեղարանները, գերեզմանները, հիւանդանոցները: Միջոցներ ձեռք պիտի առնուին ապահովելու համար պարենաւորումը Փարիզի եւ գաւառներու: Որոշ չափով պիտի ապահովուին նաեւ կազը, լոյսը, փողոցներու մաքրութիւնը: Ցոյց եւ գործարանի գրաւում պիտի չըլլայ:

Ընդհակառակն բոլորովին պիտի դադրեցուի աշխատանքը հաղորդակցութեան սպասարկութեան մէջ,— շոգեկառք, օթօպիւս, մէթրօ:

Կառավարութիւնը զինուոր. գրաւման ենթարկեց Նորի հանքերն ու գործարանները

Գործարաններու եւ հանքերու գրաւումը հսկայ համեմատութիւն առած է մանաւորաբար հիւսիսային այն շրջաններուն մէջ, որոնք ծանօթ են «սեւ հողեր» անունով: Կարգ մը տեղեր գործարաններու պարպումը կատարուեցաւ առանց միջադէպի,— օրինակ Անզէնի մէջ, գաւառապետը բանակցութեամբ կարգադրեց եւ պարպել տուաւ հանքերն ու արհեստանոցները: Նախ հեռացուց ոստիկանները, որոնց մեկնումէն վերջ դուրս ելան բանուորները, որոնք մինչեւ վերջ կը սպառնային, ջուրի խողովակները բանած, պաղ ջուրի լոգանք մը տալ ոստիկաններուն:

Կառավարութիւնը որոշեց զինուորական գրաւման տակ առնել Նորի շրջանի բոլոր հանքերն ու գործարանները: Լիլլի Ա. զօրաբանակին պատերազմական ատեանը, նախագահութեամբ Զօր. Տումէնի, անմիջապէս մեկնեցաւ Վալանսիէն:

Միւս կողմէ Տալատիէ խորհրդակցութեան հրաւիրեց Փարիզի զինուորական կառավարիչը, ոստիկ. վերատեսուչը եւ Սէնի նահանգապետը: Այս խորհրդակցութեան ընթացքին որոշուեցաւ ձեռք առնել ամէն անհրաժեշտ միջոց, ապահովելու համար հանրային սպասարկութիւնը գործադուլի ժամանակ:

Թէ՛ ինչ վախճանի պիտի յանգի երկու ճակատներու այս յարձակումը, յայտնի չէ: Բանուորական կազմակերպութիւնները կը պատրաստուին տառացի գործադրել «աշխատանքի լռութիւնը» ամբողջ երկրին մէջ, իսկ կառավարութիւնը կը փորձէ ձախողութեան մատնել այդ սպառնալիքը: Միւս կողմէ, ընկերվարական կուսակցութիւնը հրապարակաւ կը պահանջէ կառավարութենէն հրաժարիլ անմիջապէս: Լէօն Պլում եւս բաց նամակ մը հրատարակելով «Փօփիւլէր»ի մէջ, կոչ կ'ուղղէ Տալատիէի, որ չյամառի, ոչ ետ երթալու ճամբայ կայ այլեւս, ոչ ալ յառաջ երթալու, ու պաղատագին կը խնդրէ որ հրաժարի:

Կառավարութիւնը կը խորհի լուծե՞լ համայնավար կուսակցութիւնը

Զրոյց շրջած ըլլալով, որ կառավարութիւնը կը խորհի լուծել համայնավար կուսակցութիւնը, Ժագ Տիւքլօ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Եռիոյի հետ: Յայտնի չէ թէ ի՛նչ ապահովութիւն տրուեցաւ համայնավար կուսակցութեան քարտուղարին, բայց որոշ է որ Ժագ Տիւքլօ չգոհացաւ այդ դիմումով եւ, Ուրբաթ օր, երբ Երեսփ. Ժողովի Ելմտ. Յանձնախումբը նիստ գումարած էր քննելու համար կառավարութեան ներկայացուցած պիւտճէն, յայտարարեց թէ կ'ուզէ տեսակցութիւն մը ունենալ վարչապետին հետ, վախ յայտնուած ըլլալով որ կառավարութիւնը կը խորհի լուծել համայնավար կուսակցութիւնը, եւ այս առթիւ բողոքեց կառավարութեան դէմ, որ բռնի ուժով եւ արտասովոր ռումբերու գործածութեամբ բանուորները դուրս հանած է գործարաններէն:

Դիտել տրուեցաւ որ համայնավար կուսակցութիւնը լուծելու խօսք չի կրնար ըլլալ, քանի որ արմատական-ընկերվարական կուսակցութիւնը դէմ է նման կարգադրութեան մը:

Միւս կողմէ, համայնավար կուսակցութեան Քաղաքական Պիւրօն յայտարարութեամբ մը կը բողոքէր Տալատիէի դէմ, անոր քաղաքականութեան մէջ տեսնելով ճգտում մը ժողովուրդը պառակտելու եւ յետադիմական շարժում մը փորձելու: Այս առթիւ կ'աւելցնէր թէ Տալատիէ մտադիր է, կռթնելով խռովարար կազմակերպութիւնները լուծելու մասին տրուած հրովարտակներու վրայ, լուծել նաեւ համայնավար կուսակցութիւնը եւ «հիթլերականացնել երկիրը»:

(Լուրերու շարունակութիւնը [illegible] Դ. էջ)

ԿԱՐՕՏ ՀԱՅՐԵՆԻ

— oo —

(ՀԱՏՈՒԱԾ ՄԸ «ԱՆՈՒՇ»ԷՆ)

Կանչում է կրկին, կանչում անդադար
Էն չքնաղ երկրի կարօտը անքուն,
Ու թեւերն ահեղ փռած տիրաբար՝
Թռչում է հոգիս, թռչում դէպի տուն:

Ուր որ հայրենի օջախի առաջ
Վաղո՜ւց կարօտով սպասում են ինձ,
Ու ձմրան երկար գիշերը նստած՝
Խօսում են Լօռու հին – հին քաջերից:

Դէպ էն սարերը, որ վէս, վիթխարի,
Հարբած շարքերով բռնած շուրջպարի,
Հսկա՜յ շուրջպարի բռնած երկնքում,
Հրճւում են ասես էն մեծ հարսանքում

Պերճ Արագածի նազելի դստեր,
Որ Դեւ - Ալ, Դեւ - Բեդ եւ այլ հսկաներ,
Խօլ – խօլ հսկաներ հնոց աշխարհի,
Փախցրին բերին անառիկ Լօռի:

×

Է՜յ հին ծանօթներ, է՜յ կանաչ սարեր,
Ահա ձեզ տեսայ ու միտքս ընկան,
Առաջքս եկան երջանիկ օրեր,
Սիրելի դէմքեր, որ հիմի չկան:

Անցել են, ոնց որ ծաղկունքը պէս - պէս,
Որ անցած գարնան կային ձեր լանջում,
Անցե՜լ՝ ձեր գլխի հերուան ձիւնի պէս,
Բայց եկել եմ ես՝ նրանց եմ կանչում:

Ողջո՜յն ձեզ, կեանքիս անդրանիկ յուշեր,
Որբացած հոգիս ողջունում է ձեզ,
Թռչուն կարօտով փնտռում ձոր ու լեռ,
Դիւթական ձայնով կանչում է հանդէս:

Դուրս եկէք կրկին շիրմից, խաւարից,
Դուրս եկէք տեսնեմ, շօշափեմ, լսեմ,
Կեանքով շնչեցէք, ապրեցէք նորից,
Լցրէք պօէտի հանոյքը վսեմ...:

×

Եւ մութ այրերից մամռոտ ժայռերի,
Թաւուտ ծմակի լռին խորքերից
Մանուկ հասակիս հնչուն ծիծաղի
Արձագանգն ահա լսում եմ նորից:

Թնդում է զւարթ աղմուկը բինի,
Բարձրանում է ծուխն իմ ծանօթ ուրթից,
Ու բոլորն ահա, նորից կենդանի,
Ելնում են աշխոյժ վաղորդեան մութից,
Ու թա՜րմ, ցօղապատ լեռների լանջում...
Սո՜ւս... ականջ արա՛,— հովի՛ւն է կանչում:

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Հո՞ղ կը պահանջեն Ռումանիայէն

— oo —

Ռումէն ազգային-գիւղացիական կուսակցութեան նախագահը, Մանիու, յայտարարութեամբ մը ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ այն վտանգներուն վրայ, որոնք կրնան ծագիլ, երբ, Կարոլ Թագաւորին միահեծան իշխանութիւնը, մամուլի եւ ազատ խօսքի ամէն ազատութիւն ջնջելէ վերջ, շարունակէ նպաստաւոր դիրք մը բռնել դաշնագիրներու վերաքննութեան հոսանքին դէմ, ժողովուրդէն պահել այն հողային պահանջները, որոնք կ'ըլլան Ռումանիայէն:
Կուսակցութիւնը, որու կ'անդամակցին մարդիկ որոնք 1918ին մայր-հայրենիքին միացուցած են կարգ մը նահանգներ, հրապարակաւ կը բողոքէ բոլոր նման հողային պահանջներու դէմ, ինչ ձեւով ալ կատարուին, ինքնավարութեան ծրագրով թէ բոլորովին անջատումով: Ու կ'աւելցնէ որ նուիրական սահմաններու դէմ ամէն յարձակում պիտի դիմաւորուի գիտակից ժողովուրդի մը միահամուռ ընդդիմութեամբ:

— oo —

ԿԱՐՈԼ Թագաւոր, Հիթլէրի հետ տեսակցութեան ընթացքին, կ'ըսուի թէ ապահովութիւն ստացած է որ գերման կառավարութիւնը ուժ պիտի չտայ Հունգարիոյ՝ վերագրաւելու համար Թրանսիլվանիան:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը օրական 180 միլիոն ֆրանք կը ծախսէ ազգային պաշտպանութեան համար,— պատերազմական նախարարը յայտարարեց թէ ներկայ տարուան ընթացքին 340 միլիոն սթերլին ծախսուած է ծովային, օդային եւ ցամաքային բանակներու սպառազինութեան համար, 200 միլիոն աւելի քան 1931 տարուան ընթացքին ծախսուած գումարը:

ԿԱՐՄԻՐ բանակին քաղաքական գործավարը, Միշին, սպաննուեցաւ՝ իր մեքենաշարժ հեծելանիւով հրասայլի մը բախելով: Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ եղածը մահափորձ մըն էր եւ ոչ թէ արկած մը,— եւ ձերբակալուած են «ոճրագործները»:

ՄՇԱԿՈՅԹ ԵՒ ԻՆՔՆԱԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

Մեր նախորդ յօդուածներուն մէջ բարենշան երեւոյթի մը նախանշան֊ները չեշտելով՝ ըսած էինք թէ հակառակ այն հատուածումներուն որոնց մեր ազգը ենթարկուած է այսօր, հակառակ մեծ քաղաքներու ակնապարար հմայքներուն, հակառակ շարժանկարին ու ձայնասփիւռին, կայ ու կը մնայ դեռ ազգային ուրոյն արտադրութիւններով, հայ մշակոյթով հետաքրքրուելու աւակ, մտացի ու եռանդուն հասարակութիւն մը:

Թէ հետաքրքրութիւնը չէ մարած, թէ մտավարժելքներու ծարաւը կը շեշտուի, հետզհետէ աւելի կ'ուժեղանայ պահանջը գլացակնութեամբ եւ ըմբռնողութեամբ, սիրտով եւ մտքով միասին ապրելու, իրողութիւն մըն է արդարեւ:

Ինչ որ յատկանշական է մեր մէջ, սակայն, — ինչպէս ուրիշ անգամներ ալ ըսեր ենք — մէթոտի չգոյութիւնն է, կազմակերպութեան, կարգապահութեան, եւ, ինչու չէ, կրթութեան պակասը, զարգացումի թերութիւնը: Անտարբերութիւնը, վարկաբեկելու փափաքը աւելի զօրաւոր են կարծես քան թէ գնահատելու, յիշատակելու անշահախնդիր զգացումը: Ցետոյ ի՞նչ է պատճառը որ մեր գովեստները միայն կորսուածներուն, արդէն իսկ դասուորուածներուն կը շռայլենք, մեր շուրջն ապրող արժէքներն իբրեւ թէ ըլլային պահք օրերու կերակուր: Ճիշդ է, երեւնալու ցանկութիւնը, տպաւորութիւն գործելու մարմաջը ամէնէն տարրական գիտելիքներն իսկ մոռցնել կուտան, շատ անգամ, եւ ականատես կ'ըլլանք ափյափոյ մէջտեղ նետուած բաներու, որոնք անշուշտ չեն յաջողիր միշտ: Բայց, նոյնիսկ այդ պարագային, ո՞րն է մեր փորձաքարը: Չի բաւեր սիրել ու յարգել գեղեցիկ կոչուած, այդպէս ընդունուած բաները, պէտք է քաջալերել եւ գնահատել գիտնանք մեր շուրջը կատարուածներն ալ: Եւ ասոր համար անհրաժեշտ են ճաշակ եւ ինքնազարգացում, ինքնամշակում:

Ամէն մարդ քիչ թէ շատ ուսում, դաստիարակութիւն կ'ունենայ, նոյնիսկ կրթութիւն կը ստանայ: Ցետոյ, կեանքին մէջ մասնաւորուիլ հարկ ըլլալով՝ կը դառնայ արհեստաւոր, վարպետ, մասնագէտ: Բայց կ'ըլլայ նաեւ գերին գրասենեակին, աշխատանոցին կամ գործատեղանին: Ուրիշ լօսքով՝ մարդամեքենայ մը ապաշխաններով կրծուած:

Ի՞նչպէս խուսափիլ, ինքզինքին դալ:

Մէկ միջոց միայն կայ, — ինքնազարգացում: Մշակոյթը անշահախնդիր, երեւութապէս անօգուտ ծանօթութիւններու ամբողջութիւնն է, զոր զարգացած մարդը ձեռք բերել մտադրած է: Ի՞նչ բանի համար, — ոչ մէկ բանի համար: Գիտնալու, լաւագոյնս ըլլալու հաճոյքին համար:

Պատանին որ բան մը կը սորվի դպրոցէն դուրս, հնազանդած կ'ըլլայ գիտնալու, ծանօթանալու պահանջին, քանի որ դպրոցական յայտագրէն դուրս եղող այդ ծանօթութիւնը քննութեան մէջ պիտի չհարցուի իրեն: Զրի հիացումներ, ապագայ հարստութեանց աղբիւրնե՜ր:

Ու մարդն ալ, առհասարակ ամբարումը կ'ընէ բոլոր ըսուած ու մտածուած լաւ բաներուն, կատարուած մեծ արարքներուն, ստեղծուած գեղեցիկ գործերուն, գրուած ի սփիւռս աշխարհի եւ դարաշրջաններու, իր «ես»ին տարածման եւ ընդլայնումին մարդկային շահը չէ՞ որ հետապնդած կ'ըլլայ:

Զարգացումը դպրոցական շրջաններու յատուկ չէ, ուրեմն: Ամէն ոք, ամէն տարիքի մէջ, կրնայ նուիրուիլ անոր, ընձեռել զայն իր անձնական գործածութեան համար: Բայց մէթոտ մը, ուղղութիւ մը անհրաժեշտ է:

Կան որ իրենց ինքնամշակման համար, իրենց եսին պահպանման եւ զարգացման համար ոչ մէկ բանի հանդէպ անտարբեր են: Ամէն բան կը գոհացնէ զիրենք: Կան ալ որ իրենց վերջաւորութիւնը, իրենց նպատակը իրենք իրենց մէջ կը գտնեն: Բայց ունին նաեւ հետաքրքրութիւն հանդէպ ուրիշներու՝ որոնց մտածումները իրենց մտածումներուն փորձաքարը կ'ըլլան:

Սակայն մշակոյթի բոլոր պայմանները կը լրացնեն անոնք միայն, որոնք ունին, ամէն բանէ առաջ, ինքնաճանաչման ճաշակ, քննական միտք, նեբաշխարհ, եւ — վաւերանիշը ամէնէն մեծերուն, — խորունկ համեստութիւն, ընդունելու համար վարպետներուն իրաւը:

Ո՞րն է ինքնամշակումի ուղիղ, արդիւնաւոր մեթոտը: Ահա թէ ի՞նչ կ'ըսէ գեղարուեստից տնօրէն Էմիլ Հանրիօ.— «Առանձին մնալ, ինքնահայեաց ըլլալ, գաղափարի մը հետեւիլ, ու հաւաքել իր ընթերցումներուն, իր փորձառութեանց, իր ճամբորդութեանց միջոցաւ իր մէջ ծնած զգացումներն ու պատկերները: Կարդալ իմաստուններուն գրածները, թէ ինքնաստուգման համար եւ թէ ստուգելու համար զանոնք, ըստ մեզի: Խորհրդածել, եւ, ի հարկին, անգործ անդրադ կենալ, ըլլալ միմիայն իր մտածումներուն շշունջին հետ: Ընել այս բոլորը, կը նշանակէ ըլլալ արդէն ճամբուն վրայ, ու լրացուցած՝ պահանջուած պայմանները»:

Կը տեսնենք ուրեմն թէ միջոցները պարզ են եւ դիւրամատչ: Մշակոյթը նախ ընթերցում է: Բայց, ինչպէս այնքան իրաւացի դիտել կուտայ Փօլ Պէնար, ոչ թէ շատ կարդալ, այլ լաւ կարդալ: Կարդալ՝ օրուան ճարակնե֊րէն առաջ, մեծ ու յաւիտենական գործերը:

Կարդալ եւ յարաբերիլ ուրիշներուն հետ խօսքով: Ցետոյ ճամբորդել, երկիր տեսնել: Ու վերջապէս իր ստացումները կարգի դնել:

Միտքը զարգացնելը միայն մտաւորականներու յատուկ գործ մըն է սակայն, այլ է ու պէտք է որ ըլլայ ամէնուն ալ հեշտանքն ու զարդարանքը, ստացումը դիւրին՝ անգամ մը որ անոր ճաշակը, ցանկութիւնը կ'ունենայ մարդ:

«Մշակոյթը՝ աւելի պայուսակ մը եւս է, եթէ կ'ուզէք, բայց միակը որ կը թեթեւցնէ ճամբան կեանքին»: (Է. Հանրիօ): Իսկ Փօլ Պէնար, իր «Ինչպէս դառնալ զարգացած մարդ» անուն գրքին մէջ, կը զգուշացնէ ծայրայեղութեանց մէջ իյնալէ ամէն անոնք, որ չափազանց մանրարենական, աղայական ձգտումներով, գերազանցօրէն զարգանալ պիտի ուզէին, առանց ուրիշ բանի, առանց ուրիշ նպատակի: Մշակոյթը, գիտութեան պէս, պէտք չէ որ վերջաւորութիւն մը, նպատակ մը ըլլայ ինքն իրմով: Մշակոյթը միջոց մըն է բարոյական, մտային, անհատական եւ ընկերային կատարելագործման:

Մշակոյթը հիմնական պայմանն է անհատին յառաջդիմութեան, հանդէպ ինքզինքին, հանդէպ ուրիշներուն: Իմանալ իրերը եւ իրականը ազուոր բան է ինքնին, ու ճաճրոյթին դէմ ալ՝ անպարտելի բուժանք մը:

Զարգացած մարդը ընտրեալ զգացումներու, հազուագիւտ գիրքերու նուէր սիրող մը, նկարներէ, հնութիւններէ հասկցող մը չէ միայն: Զարգացումը ճշմարիտին կը տանի:

Մշակոյթը զգացումներ կ'արթնցնէ, խանդավառութիւն կը ծնցնէ: Կը սիրցնէ գեղեցիկը: Ճշմարտութեան մը կարելի գոյութիւնը կը հետեւցնէ: Արժէքներուն, իրենց մէջ, ստորիճանաւորումը կը հաստատէ, եւ մտքի արժէքներուն ալ գերազանցութիւնը կ'ապահովէ:

Մշակոյթը՝ ապաստանուած թշնամին է սուտին՝ իր բոլոր ձեւերուն տակ, թշնամին՝ նորոյթներուն, սովորամոլութեանց, սնոտիքին եւ կեղծ գիտութեան կամ «գիտնալ ձեւանալ»ուն:

Զարգացած ըլլալը երջանկութիւն չի բերեր, ինչպէս կ'ըսէ Ժողովող: Բայց ուժ եւ հանդարտութիւն կուտայ, հայեցողական կալուածին մէջ:

Կը տեսնենք, ուրեմն, թէ այս մտավայելքը ամէնուն ալ մատչելի է: Զարգանալը մեզմէ կախում ունի, եկամուտ չի պահանջեր: Պերճանք մըն է որ կրնայ պատկանիլ ամէնէն աղքատին, պայմանաւ որ խելացի ըլլայ: Ուրովհետեւ, ըսել չէ թէ մեր կեանքը գիրքերու հետ կամ թանգարաններու եւ դրադարաններու մէջ պէտք է անցնենք:

Այլ նայիլ, դիտել, բաղդատել, խորհրդածել ու գիտնալ ամէն բանի համար, թէ ի՞նչպէս է եղած, թէ ի՞նչ կը նշանակէ:

Այս հարցումները համեստութիւն կ'ենթադրեն: Ճշմարիտ զարգացումը համեստ է, որովհետեւ գիտութիւնն է, պահանջն է մարդուն՝ այն ամէն բաներուն, զորս ուրիշ մարդիկ ըրած ու խորհած են:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ…

Նորահրաշ պսակաւոր
Եւ զօրագլուխ առաքինեաց,
Վառեցար զինու հոգւոյն
Արիաբար ընդդէմ մահու:
Վարդա՛ն, քաջ նահատակ,
Որ վանեցեր բզբզնամին,
Վարդագո՛յն արեամբդ քո
Պսակեցեր զեկեղեցի:

Դպրոցէն եկեղեցի միջոցը հազիւ երեսուն քայլ կը չափէ: Վարդանանց օրն է, անկախութեան սիրով Հայուն ուշն ու ուրուշը դրաւող գաղափարային տօնը, ցեղին ողջակիզումին երազը յաւիտենական տեւողութեան ի խնդիր: Ուսանող երկսեռ մանկութեան համար, Վասփուրի ափերէն սկսեալ մինչեւ հոն, ուր Հայ մը կ'ապրի ծաղկոցով ու երկու քար մատուռով, այդ Օրը, այդ Տօնը բարձրագոյն կէտն է հին ու նոր յոյսերուն, ի յոյզ եւ ի խոյզ անցից անցելոց, մանաւանդ անցից փառաւորաց: Ահա թէ ինչպէս կը հաւաստուի այն ճշմարտութիւնը, — թէ Հայ Եկեղեցին, իր հարազատ ի մաստով ըմբռնուած, սերտիւ կապուած է Հայ Ազգային, ցեղային ոգիին, այն ժամանակներուն առաւելապէս, երբ բնիկ անկախութիւնը կորուսած՝ ցեղը ցրուած կը մնայ օտարութիւններու փուշերուն մէջ: Ցանկարծ Խաչը կը կանգնի չէնքի մը ճակատը, Հայ Խաչը սակայն, որ միւսներէն կը տարբերի իր արեան բիծերով, նշա՞ն իր տառապանքներուն եւ անվկանդ վերկայութի՛ն վրէժի թափին: Բայց, ամէն բանէ վեր, նշան թէ Հայ եկեղեցին աստուածը եւ ցեղին ոգին կրցած են համաձայնիլ հաւասար քալելու, հաւասար ներշնչելու, այն է գիրար լրացնելու համար: Առաջինը պարտաւորուած է այդ մեծ գոհողութիւնը ընել, երկրորդին պահանջումին առջեւ: Հայ եկեղեցի եւ հայ ազգ. ինչպէս հայ գրականութիւն եւ հայ ազգ: Եւ սամ իսկ միայն կրնայ բացատրուիլ գոյութիւնը երգերուն, շարականներուն, որոնք Հայ խորանին առջեւ հաւասար ուժգնութեամբ կը գռացնեն աստուածն ու ցեղը: Անոնք մեր մէջն՝ որ չեն հասանած այս զուգակցութեան, բաժնուեցան, դացին, միացան ուրիշ ազգերու եկեղեցիներուն, մեր ուսերուն վրայ միայն բեռցնելով Էջմիածինը, Արարատով, Հայ Կիլիկիայով եւ բոլոր Շնորհալիներով եւ Նաբեկացիներով: Ու հիմա, հին ժամանակներուն նոյն հաւատքովը զօրացած կամ դրեթէ զօրանալու վրայ եղող նոր սերունդը, բախտին ու մարդոց յարուցած բոլոր դժուարութիւններուն հակառակ, կը ճգնի, մեռնելու աստիճան, որ պահէ իր ցեղային յատկանիշը, այս ձեւով ըմբռնուած եկեղեցին ալ անոր լրումը համարելով:—

Հասկանու՞մ ես, Սեբուհ, Մասիսի այս ու այն կողմը: Կ'ըմբռնե՞ս Շնորհալին, կ'ըմբռնես անոր երգած Վարդանը, թէկուզ թէ հիմա թեւերով պաշարուած այս պողոտաներուն վրայ չես լսեր «Նորահրաշ»ը, ինչպէս լսեցին զայն քու նախորդներդ: Բայց մէկ կողմէն բնագդումդ, միւս կողմէն՝ Հայ գիրին միջոցաւ հնոց նորոց, դրոց բրոց յիշատակութիւնները բաներ մը կ'արթնցնեն հոգիիդ մէջ:

Հասկցի՛ր այսօր, գոնէ, թէ անոնք՝ որոնց ծոցածին քնքուշ զաւակները եղաք դուք, անոնք՝ որոնք աշխարհի հասարակաց ճամբաներուն վրայ, ամենազգի անօրէններուն առջեւ հնչեցուցին իրենց ուրոյն ազգութեան եւ ուրոյն եկեղեցիին համերգները, եւ նահատակ եղան այնպիսիներուն ձեռքով, որոնք այսօր անօրէններուն եւ ամբարիշտներուն կողմէ չնական քըրքշանքներու կ'արժանանան, այո, հասկցի՛ր այսօր, գոնէ, թէ անկարելի է որ այդ նահատակութիւնը մէկ կողմէն, եւ միւս կողմէն՝ միւսներուն անօրէնութիւնը և ամբարշտութիւնը բաւական ըլլան փճացնելու Վարդանի«վարչագոյն»արիւնին կայլակներով ցօղուած զգացումները:Եհովան—կրսեն—այն պատճառով այնքան անհունօրէն լայն բաց երկինքներուն խորանին սպասաւոր, որուն տակ յաւիտեան կարենայ իր անկիւնը պահել Հայ Ցեղը, եկելով, իջնելով, զարնելով զարնուելով: Միւսներն ալ հանգի՞ստ ունեցած են միթէ:

Ահա մէջտեղն են բոլոր ամօթոյք…:

***

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՈՆ

— · —

Երիտասարդ համայնավար բարեկամ մը ունիմ: Բայց ի՛նչ համայնավար, Լէնինէն աւելի: Ուղղափա՛ռ, յափշտակուա՛ծ, խանդավա՛ռ եւ մարտական: Գլուխը թէորիներու մէջ ու թէորիները գլխուն մէջ: Համայնավար մը որ իր ընկերներէն դուրս ամէն մարդու մէջ կը տեսնէ պուրժուա մը, կայսերապաշտ մը, թշնամի մը: Ան նոյնիսկ իր մայրիկին մէջ կը գտնէ ջաղքենի մը: Եւ օր մը, իր Պոլիս գտնուող մայրիկին, նամակի մը մէջ կը գրէ.

— «Մայրիկ, պուրժուա մըն ես դուն»:

Ու երկու շաբաթ վերջ համայնավար բարեկամս կ'ընդունի իր նամակին պատասխանը: Մայրիկը կը գրէ.

— «Այո՛, պուրժուա եմ, զաւակս: Անանկ պուրժուա մը որ, գիշեր ցերեկ, Պոլսոյ խորհրդային հիւպատոսին կնոջը հագուստները կը կարեմ…»:

Կենդանի պատկեր եւ վարագոյր:

×

Մէլպուրնաբնակ (Աւստրալիա) Անգլիացի մը, Պրէյնքս, նախկին ծովակալ, կը մտադրէ խումբ մը մարդոց հետ հաստատուիլ Խաղաղական ովկիանոսի մէջ գտնուող Նուքահիվա կղզեխումբին մէջ եւ այնտեղ, հեռու աշխարհէն եւ իր տագնապներէն, հիմնել նոր պետութիւն մը, նոր քաղաքակրթութիւնով: Իր ծրագիրը պարզելով հրաւէր կ'ուղղէ, իրեն ընկերանալ փափաքողներ գտնելու համար:

Երկու հազար հոգի պատրաստակամութիւն կը յայտնեն, հետեւելու իրեն: Ծովակալը անոնց մէջէն կ'ընտրէ միայն երեք հարիւր հոգի, որոնք պիտի կազմեն նոր պետութեան բնակչութիւնը: Երկիրը պիտի կոչուի «Իւթոփի», այսինքն՝ «Ցնորք»:

Ու ծովակալը «Բոնէլլա» զբօսանաւով ճամբայ ելաւ, երեք հարիւր ընկերակիցներով դէպի Նուքահիվա:

Այս առթիւ ծովակալ Պրէյնքս յայտարարած է.

— «Կերթանք կազմել «Ցնորք» անուն պետութիւն մը: Մինչեւ երեք տարի, մարդկութիւնը ոչ մէկ տեղեկութիւն պիտի կրնայ ունենալ մեր մասին: Երեք տարի վերջ, սակայն, հիւր հրաւիրենք տնտեսագէտներ, դիւանագէտներ, կառավարիչներ, գըրողներ ու լրագրողներ, որպէսզի քըննեն մեր կեանքը, տեսնեն մեր յառաջդիմութիւնները, մեր հիմնած նոր կարգերը: Ես վստահ եմ որ «Ցնորք» պետութիւնը հիացումը պիտի շարժէ այցելուներուն»:

Ուրեմն այսպէս. 300 հոգի զայն հիմնել, աշխարհի փոքրագոյն պետութիւնը, «Ցնորք»ը:

Բայց այս պզտիկ պետութեան պէ՞տք է «Ցնորք» ըսենք: Ես կը կարծեմ որ հիմնուած, ծանօթ, նոյնիսկ ընդարձակ պետութիւններ կան որոնց աւելի կը պատշաճի «Ցնորք» անունը: Ի՛նչ պետութիւններ գիտեմ որ իրապէս «ցնորք» են, «երազ» են ու մինչեւ անգամ «զառանցանք»:

×

Ժօզէֆ Հօկէ անուն բժիշկ մը, Միացեալ Նահանգաց քաղաքացի, ըրած է տարօրինակ գիւտ մը, որ պիտի ցուցադրուի, գալ տարի, Նիւ-Եորքի ցուցահանդէսին:

Ահա գիւտը.— Գործիք մըն է որ կ'արտադրէ շոգի մը, որուն վրայ եթէ բանէ գինով մը իր ալքոլածրար գլուխը՝ վայրկենապէս կը սթափի, շապիկի մը նման կը հանէ արբեցութիւնը, կը դառնայ խելքը գլուխը … կենդանի մը: Մարդ որքան կ'ուզէ թող խմէ, ըլլայ շարժելու իսկ անկարող գինով մը, կը բաւէ որ խոնարհէ գլուխը գործիքին վրայ ու շնչէ՝ անմիջապէս կարտաշնչէ… գինովութիւնը:

Բոլոր թերթերը ուրախութեամբ ծանուցանեցին այս լուրը, շատեր ուրախութեամբ գրեցին այս գիւտի մասին, շատ շատեր ալ— շահագրգռուող դասակարգէն— մեծ ուրախութեամբ կարդացին այս գիւտի մասին:

Ես է որ միայն տխրութեամբ կարդացի գրուածները:

Բացատրենք անոնց ուրախութեան եւ մեր տխրութեան պատճառները, ընթերցողին թողլով ուրախանալը կամ տխրիլը եւ կամ ուրախութեամբ տխրիլը:

Գիւտին համար ուրախ եղողները կ'ըսեն.

— Մինչեւ հիմա այսպիսի հրաշալի գործիք մը ստեղծուած չըլլալուն համար, յաճախ, կռիւներ տեղի կ'ունենային ընտանիքներու մէջ: Ամուսինը, դրադած է, բաղոսի արարողութեամբ: Պատարագը որ միշտ երկար կը տեւէ, կ'աւարտի կէս գիշերին: Ամուսինը, վերադարձ հոգեւորական, ժամը մէկին, առաւօտեան, կը մտնէ տուն: Կինը կը բանայ բերանը: Վիճաբանութիւն, դժգոհութիւն, մերթ նոյնիսկ կռիւ: Եւ օրերով վէճ: Անհամութիւն, պատարագի մը համար: Մինչդեռ հիմա, ամուսինը պատարագէն վերջ կ'անցնի գործիքին առջեւ ու խելքը գլուխը տունը կ'երթայ ըսելով.— Գործի մը պատճառով ուշ մնացի: Կինը կ'ըսէ, խմած չե՞ս: Մարդը կը պատասխանէ.— ընաւ. կրնաս հոտուել բերանս: Եւ առաջքը կ'առնուի վէճերու, կռիւներու եւ բաժանումներու: Օրինակ գործիք, փրկարար եւ հրաշալի: Մարդ հիմա ուզածին չափ կրնայ խմել եւ ուզածին չափ կրնայ հրաժարիլ… գինովութենէ:

Ըստ իս կռիւները, ընդհակառակն պիտի աւելնան:

Ցաճախ ինծի կ'ըսեն.

— Գինովի աչքեր ունիս: Ով գիտէ նորէն որքա՞ն խմած ես:

— Կաթիլ մը չեմ խմած:

— Այո՛, կաթիլ մը չես խմած այլ շիշերով: Որո՞ւն քթին կը խնդաս:

— Եւ սակայն չեմ խմած: Ահա հոտուէ շունչս:

Եւ հոտուելէ վերջ.

— Իրաւ է. չես խմած: Աչքերդ սակայն գինովի աչքեր են:

Ըսողներ ալ կան.

— Դարձեալ շատ փախցուցած է. գինովի պէս կը խօսի…

— Աստուած վկայ, չեմ խմած:

— Աս հէքեաթը ուրիշի պատմէ:

— Բարեկամ, անպատուութիւնը ունիմ խմած չըլլալու: Ես խմածս չեմ ուրանար:

— Անկարելի է որ խմած չըլլաս:

— Հոտոտէ բերանս:

Հոտոտելէ վերջ.

— Աս անգամ իրաւ է, չէ խմած:

Մարդ ես, տարին մէկ անգամ կը պատահի որ ուշ տուն վերադառնաս: Անմիջապէս պատրաստ է ամբաստանութիւնը.

— Նորէն ո՛ւր, որո՞նց հետ, ո՞րչափ խմած ես ո՛վ գիտէ…

— Հոտոտէ եւ ապա խաչէ…

Քննական հոտոտում.

« ՑԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵՒԵԱՆ

— Փիթըր Միլըրն ո՞ւր է, հարցուցի ես: Բայց միւսները այդ կապակցութիւնը չհասկցան:

— Երթանք, ըսաւ Մընթին, ինծի կը թուի թէ ժամանակ կը վատնենք:

Այս ըսելով պատուհանէն դուրս ելլելով ինքզինքը տակի տանը տանիքին վրայ գտաւ.— Զէյթունի մէջ տեղէ մը ուրիշ տեղ երթալու ամենակարճ ճամբան այս միջոցն էր գլխաւորապար: Անոր հետեւեցաւ Գափիկ. անոր ետեւէն ալ Րուսթէմ Խան: Երկնակամարին վրայ աստղերը այլեւս չէին փայլեր. բայց հոն ուր կը գտնուէինք մութ էր դեռ, որովհետեւ լեռները կը խափանէին արշալոյսը: Ամէնէն վերջը եկաւ Ֆրէտ, դանդաղելով եւ իյնալով ելլելով, առանց գիտնալու թէ ուր կ'երթար:

— Երեւակայել որ կեանքիս մէջ Գասանտրա պիտի խաղամ եղեր. բայց ոչ ոք պիտի հաւատայ, ըսաւ մոլտալով: Ցետոյ բարձրաձայն.— Կ'աղաչարարեմ ձեզ բոլորդ, ես այդ Մընթին կը ճանչնամ, որ եթէ ասոր մէջէն ողջ դուրս ելլէ, պիտի ըլլայ պարզապէս անոր համար որ մազերէն քաշելով, դուրս հանած պիտի ըլլանք: Պիտի չուզէի՞ք խօսքս մտիկ ընել:

Պատուհանէն դուրս ելլելէս յետոյ յիշեցի որ հետադիտակս սենեակին մէջ անկիւն մը մոռցած եմ, ուստի վերադարձայ զայն առնելու համար: Սենեակին մէջ կը գտնուէին Մական եւ Աննան: Անոնք ըստ երեւոյթին սենեակը մաքրելու սկսած էին, բայց նիրս մտնելուս պէս ետեւէս սենեակ մտաւ ծեր գնչու կին մը. այս վերջինը Մակային օգնութեամբ պատուհանէն դուրս քշեց Աննան: Ցետոյ ծեր կինը քովս մօտեցաւ. իր փայլուն աչքերը իմ աչքերուս վրայ յառեց եւ գնչուի սովորական շարժումներ ըրաւ գլխս հրաւիրելու որ ափին մէջ դրամ մը սահեցնեմ:

Մօտս ոչ արծաթ դրամ ունէի եւ ոչ ալ ժամանակ՝ վատնելու:

— Ոչ հիմակ, ըսի, դայն մէկ կողմ հրելով:

Մական քովս գալով բացուկէս բռնեց:

— Տէ՛ս, ըսաւ. եւ շրջագգեստին մէջ գաղտնի տեղէ մը Մարիա Թէրէզ տալար մը առնելով, տես ես քեզի համար կուտամ սակա, ըսաւ:

Ծեր վհուկը ագահօրէն առաւ դըրամը:

— Հիմակ բախտագուշակութիւն պիտի ընէ. յետոյ ես պիտի տեսնեմ եւ քեզի պիտի պատմեմ: Դուն մտիկ ըրէ. յարեց Մական:

Մտածեցի որ աւելի լաւ կ'ըլլայ մտիկ ընել, ամէն մարդ քիչ մը աւելորդապաշտութիւն ունի, հոգ չէ թէ անոր հաւատայ կամ ոչ: Ցետոյ սակայն զգացի որ այս կիները ծրագիր մը ունէին գործադրելիք, զոր որքան շուտ իմանայի այնքան լաւ պիտի ըլլար: Ուստի Գափիկին սեղանին վըրայ նստայ, որպէսզի այն համոզումը գոյացնեն թէ իրենց փնտռած մարդն եմ եւ իրենց ըսածներուն կը հաւատամ: Ցետոյ ափս երկարեցի որ քըննէ: Ծերուկը սկսաւ դիտել, կռնչելով նախ մէկ ոտքը շարժել, յետոյ միւսը եւ ի վերջոյ երկու ոտքերուն վրայ սկսաւ խելագարի նման դառնալ: Ցետոյ սկսաւ մատներու մնջակատակը, իբր թէ իր աստուածային շնորհը իմէն Մակային փոխանցելով:

Ասոր վրայ Մական որ քովս կեցած էր, աչքերը վհուկին յառած եւ ձեռքս իր երկու ձեռքերուն մէջ բռնած՝ սկսաւ անգլերէն լեզուով երգել: Մակային ձայնը երաժշտական էր եւ ցած, մինչ պառաւինը բարձր ելեւէջով եւ խարտոցային:

— Դուք չորս հոգի էք, սկսաւ ան, քիչ մը դադարէ վերջ: Զիրար շատ կը սիրէք: Ամէնքդ ալ կը սիրէք Գափիկը… Գափիկն ալ ձեզ կը սիրէ: Բայց Թուրքերը կուգան ու կը սպաննեն Գափիկը: Կը սպաննեն, կը հասկնա՞ս: Մընթին ալ կը սպաննուի, կը մեռնի… Ան միւս մարդը, Ֆրէտ… չեմ գիտեր, չեմ տեսներ: Քեզ կը տեսնեմ… Քեզի համար երկու ճամբայ կը տեսնեմ: Առաջի ճամբան եթէ ամուսնանաս այդ կնոջ՝ Կլօրիային հետ… եւ փախչիս անոր հետ… լաւ պիտի ըլլաս: Երկրորդ ճամբան՝ չես ամուսնանար անոր հետ: Այն ատեն ամէնքդ ալ կը մեռնիք… շուտով: Մընթի, Ֆրէտ, Ուիլ, դուն, Կլօրիան, ամէն ոք կը մեռնի… ու Զէյթուն արիւնարբու Թուրքերուն կողմէ հիմնայատակ կ'այրուի:

Կեցաւ եւ վրաս մեկուսի ակնարկ մը նետեց: Ես լուր թէ կէս հիպնոսացած վիճակի մը մէջ, ուղիղ դիմացս կը նայէի, բախտագուշակին հաճոյք պատճառելու համար:

— Կը հասկնա՞ս:

— Այո, պատասխանեցի: Կարծեմ կը տեսնեմ: Բայց օրիորդ Կլօրիային հետ ի՞նչպէս պիտի ամուսնանամ: Ենթադրենք թէ ան զիս չուզեր:

— Պէտք է որ ամուսնանաս: Հոգ չէ թէ չուզէ անիկա: Մտիկ ըրէ՛: Քու բարեկամներդ ու Զէյթունը փրկելու միակ միջոցն այս է: Ես քեզի պիտի տամ չորս, հինգ, վեց մարդիկ, որոնք Կլօրիան պիտի բերեն: Դուն անոնց հետ պիտի երթաս: Քեզ ապահով պիտի հեռացնեն… Այն ատեն կը փրկուի Զէյթուն… կը փրկուին եւ՝ բարեկամներդ:

— Մընթի՞ն ալ կը փրկուի, հարցուցի:

— Այո, ան ալ կը փրկուի:

Բայց այս խօսքերն ըսած ատենը զգացի որ ձեռքերը թեթեւ մը դողացին:

— Ըսել կ'ուզես որ Մընթին պէտք է բաժնուի՞մ, հարցուցի:

— Այո, այո, պէտք է բաժնուիս անկէց:

Այս բառերը արտասանեց գրեթէ հեկեկալով եւ ձեռքս պինդ բռնած: Ծերուկ վհուկը իր աչքերը յառած կը պահէր աջ այտիս վրայ, կարծես թէ ծակ մը պիտի այրէր այնտեղ, զիս աւելի ինքնաթելադրութեան մղելու համար: Մակա ձեռքս թող տուաւ յամրաբար, եւ սկսաւ փափկութեամբ շոյել գլուխս:

— Պէտք է բաժնուիս, կրկնեց դարձեալ: Զէյթունը փրկելու միակ միջոցը այդ է: Աստուած բարկացեր է:

— Աստուծոյ մասին ի՞նչ գիտես դուն, հարցուցի, գիտնալով որ գնչուները սադայէլականութենէն զատ միւս բոլոր կրօնքները կ'անարգեն:

(Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ...»

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

Գրեց՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Որքան նուիրական խանդավառու-թեամբ կը լսուի «Լուսաւորեա՛ց, լու-սաւորեա՛ց Երուսաղէմը» մինչ ամէ-նուն ձեռքը վառ մոմ մը՝ կը զգացուի Ս. Զարչարանքի մութին յաջորդող լոյս Յարութեան յաղթանակը: Այս պաշտօնական տակ սկսայ եւ աւար-տեցի Նարդունիի «Երուսաղէ՛մ, Ե-րուսաղէ՛մ...»ը:

Մրրկաշունչ արուեստի ջերմութիւ-նը կը զգացնէ Նարդունին, երբ անոր գրիչը, անհաշտ՝ տափակութեանց, կը փոփոխէր իր Թռիչքի Թեւերը ար-ուեստի գերագոյն բարձունքներէն անդին:

Նոր սերունդի գրագէտ ասպետն է ան, բծախնդիր հայ լեզուի եւ հայ արուեստի նորաստեղծ կատարելու-թեան: Ինծի համար կորուստ մըն է անոր գրագիտական կրկէսէն ինքնա-կամ հեռու մնալը: «Երուսաղէ՛մ, Ե-րուսաղէ՛մ...»ը տասը տարի առաջ լոյս տեսած էր «Յառաջ»ի մէջ իբրեւ թերթօն: Չորս տարի առաջ կը հրա-տարակէ «Մեղեդիներ, Մեղեդիներ»ը, ուր միտքը զգացումի փոխուած է, եւ զգացումը քնարի: 1934էն ի վեր ան-թառամ պսակ մը չուզեր անցընել իր ունքա՛ն անոյշ ժպտող մուսային գը-լուխը: Ան իր նախորդ երկու երկերով ապացուցած կուտայ որ արժանիքն ունի առպետ ըլլալու նորաստեղծ գրակա-նութեան:

Ես կը տեսնեմ որ Նարդունին շատ շուտ ստեղծեց իր շուրջը համակրող-ներ՝ որոնք խստապահանջ են արուես-տի օրէնքներուն մէջ: Եւ այս ալ՝ խոստովանելու է որ սուղ ժամանակ-ուան մէջ շատ հմտութիւն ամբարեց եւ այս՝ իր գրական արտակարգ աշ-խատանքներուն արդիւնքն է:

Մաուէլ Փրէյօ կ'ըսէր.— Հմուտ-ներ, երբեմն զառնացած, կը տեսնեն որ իրենց արտադրութիւնները, որոնք իրենցմէ խլած են երկար տարիներու չարաչար աշխատանք, չեն լսեցներ ի-րենց ձայնը, բայց միայն իրենց ըն-կերներուն ու աշակերտներուն նեղ շրջանակին մէջ: Եւ կարծեմ Նարդու-նին, ըսել կ'ուզեմ գրագէտ Նարդու-նին այդ նեղ շրջանակին մէջ միայն ծանօթ է: Սակայն այդ շրջանակը, ինչպէս ըսի, անծանօթ մտաւորական-ներէ կազմուած չէ: Արժանաւորին արժէքը արժանիք ունեցողները միայն կը հասկնան:

Նարդունին վանական մատենադա-րանի մը մէջ չէ ամբարած իր հմտու-թիւնը, այլ նախ իբրեւ համալսարա-նական աշակերտ մը, ապա՛ բժիշկ: Ու կեանքի չարատանջ մտահոգութիւնն-երը արհամարհելով՝ փչրեր է անիւ-րուն դժուարութիւնները ու բնեմեկ-տեանի մը յամառ աշխատանքով՝ գը-րադարանները պրպտեր եւ հմտացեր է գրական անսպառ աղբիւրէն անդա-դար ըմպելով իմաստութիւնը իմաս-տուն հանճարներուն: Ու այսպէս ըն-պատրաստուած՝ գրած է իր «Երուսա-ղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ»ը, ուր ընթերցո-ղը շուտով կը տեսնէ անոր հմտութիւ-նը: Դժուար գործ. զի ան կը նկարա-գրէ վայրերը զորս ինք չէ տեսած, կը նկարագրէ հին կեանքը՝ զոր ինք չէ ապրած, բայց իրականէն եւ բնա-կանէն չէ շեղած: Կը շարէ պատկեր-ները ու զանոնք աչքիդ առջեւ կը պատկերացնէ իրապաշտ հմայքով: Բարոններուն պժգալի տեսարաննե-րուն արուեստի վայելչութիւն կը հագցնէ, հոն է վիպագրողին արժանի-քը: Երբայեցի հին ու նոր վարդապետ-ներուն հաւասար՝ կը յաջողի Աստուա-ծաշունչի ոճը պահել իր այդ վիպա-գրութեան մէջ:

×

Ծանօթանանք վէպին: Նիւթը իր ո-ճով «կը մատնէ երաժշտական պար-զուկ սէր մը միայն», ըստ հեղինակի խօսքին: Քրիստոսէ առաջ 60—70 Թուա-կաններուն: Ձենք ուզեր աչքէ կորսն-ցնել երկու գեղեցիկ տիպարներ, կա-խարդիչ սիրուն Ռամելան եւ անոր սիրականը՝ երիտասարդ Եօնաթան: Այս երկու խանդոտ սիրուած սրտերը միասին կը խօսին կարծես ճիշդ այն-պէս ինչպէս «Երգ երգոց»ի ժպտուն սիրուն տաղերգուները: Տատրակի ձայնը կը հնչէ անոնց յաւակ, լոյծը-կուն մեղեդիներէն:

Այդ երկու սիրուն սրտերը Երուսա-ղէմի, չէն ու պայծառ քաղաքներու ու գիւղերու ամէն մէկ անկիւնը ցոյց կուտան՝ արագ արագ ինչպէս շար-ժանկարի հոսող վազող պատկերները:

Այդ նկարներուն մէջ սարսափ կը պատճառեն բարոններու իրական եւ իրապաշտ գոյներով նկարուած պատ-կերները, ուր Նարդունին կը յայտնէ իր բնորոշ գրչի հզօրութիւնը:

Գեղանի Ռամելան ըստ իր նշանածի կարգադրութեան, կը մնայ պառաւ Զեբուդդայի տունը: Մինչ գիշեր մը այդ պառաւը բացակայ է, Ցիէլի մեծ քահանայապետի դպիր երիտասարդը՝ բռնի Ռամելայի սենեակը կը մտնէ ու անոր կը յայտնէ իր սէրը եւ կ'ըսէ գե-ղանի օրիորդին. «Կը սիրեմ քեզ, ո-րովհետեւ դուն գեղեցիկ ես Սարայի Թագուհիին նման, եւ աչքերդ կը ծը-խան, ինչպէս բուրվառը խորանին առջեւ»: Աղջիկը կը մերժէ այդ նորե-կը, կ'ըսէ անոր թէ ինքը Եօնաթանի նշանածն է. ան շուտով պիտի դառնայ գիւղէն ու Պասեքի տօնէն վերջ պիտի պսակուին:

Ու երբ այդ անծանօթ դպիրը շատ առաջ կ'երթայ եւ անպարկեշտ մի-ջոցներու կը դիմէ, Ռամելա լայն կը վռնտէ.— «Հեռացի՛ր, դիւահա՛ր, Հին-նոնի ձորին աղբանոցէն եօթանասու-նեւեօթն անգամ աւելի պիղծ...»:

Երիտասարդը իր նպատակին վկա-րենալով հասնիլ, կը սպառնայ որ լուր պիտի տարածէ թէ ան բորոտութեամբ վարակուած է:

Ռամելա անհարեկ, կը պոռայ.

— «Մի սպառնար, ա՛յ չար երիտա-սարդ Երուսաղէմի, մարմինս մաքուր է, ինչպէս ջուրը Յորդանանի, որ ար-ծաթի պէս կը թափի Սաֆէդ լերան ժայռերէն: Եւ իմ սոխքիս պտուկը նման է հռոմէական նորատիպ ոսկի դինարին, որուն վրայ նկարուած է Կեսարին գլուխը ծիրանի»:

Երիտասարդ դպիրը ամօթահար դուրս կ'ելլէ, եւ սիրուն Ռամելան ա-նոր սպառնալիքէն սարսափած՝ բար-ձին վրայ կ'իյնայ ու կուլայ:

Պահ մը վերջը՝ չար դպիրը իր մատ-նութիւնը կը կատարէր: Ռամելան պատգարակի մը վրայ կապած Անտո-նիայի բերդը կը նետուէր իբրեւ բո-րոտ:

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

(վերջը յաջորդով)

— Բերանդ ծաղկաստան կը հոտի. ո՞ւրկէ կուգաս:

— Աստմնարուժապետ Տոքթ. Ճին-ճեանին քովէն կուգամ:

Բոլոր ամբաստանութիւններուն մէ-ջէն կ'ազատէի անմեղութիւնս՝ բե-րանս հոտոտել տալով:

Ծունչանորդի Տոքթ. Ժոզէֆ Հոկէի այս տխմար գիւտէն վերջ՝ ևթէ կրկին կլեմ ըսեմ.

— Խմած չեմ, հոտոտեցէ՛ք բե-րանս: Վստահ գիտեմ որ բարեկամ-ներս, ծանօթներս, եղբայրս, կինս պիտի պատասխանեն.

— Ո՞վ կը խաբես: Խմած ես, սա-կայն, խմելէդ վերջը Տոքթ. Ժոզէֆի կործիքին վրայ կանգնած ես, Թօթա-փելու համար աչաւո՛ր, խոզայի՛ն, խայտառա՛կ գինովութիւնդ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԻՆԱԿ ԾՈՎՈՒՆ ՀԵՏ

Պանդոկի փոքրիկ սենեակ, ծով մը - քար..
Մեկնեցաւ նէ, ա՜խ, ա՛լ ետ չի դառ - նար,
Մեկնեցաւ նէ, ա՜խ, ա՛լ ետ չի դառ - նար:

Ծաղիկ մ'ետ բողուց բազմոցին վրայ,
Կ'ողջագուրեմ հին կարասին, ահա,
Կ'ողջագուրեմ հին կարասին, ահա:
Իր բոյրն օդին մէջ կը շրջի հոս հոն,
Հոն վարը, խռոված, կ'ալեկոծի ծովն,
Հոն վարը, խռոված, կ'ալեկոծի ծովն:
Հեռուէն փարոս մը լոյս կը ժայթքէ,
Սիրուհի՛ս, եկուր, ալիքը կ'երգէ,
Սիրուհի՛ս, եկուր, ալիքը կ'երգէ:
Կ ունկնդրեմ վայրի երգը կոհակին,
Կ'երազեմ երազն տիվանին վրայ հին,
Կ'երազեմ երազն տիվանին վրայ հին:
Հոս զիս համբուրեց, հոս յանձնուեցաւ,
Ինչպէս կ'երգէ ծովն, այն ինչ որ ե - դաւ,
Ինչպէս կ'երգէ ծովն, այն ինչ որ ե - դաւ:

ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՏԻ

×

Նորագոյն գերման գրականութիւն

ՄՆԱՑԱԾ ԸՆԿԵՐՈՋ

Ընկեր իմ, մեռած չես դուն:
Մահէն վեր կայ գործն արթուն,
Կանանչ, թարմ ցանքի նման,
Ցոլացող ցուրտին ծմրան:
Ընկեր իմ, մեռած չես դուն:
Դէմքդ է մերը՝ ամէնուն,
Կ'ապրինք մենք մտքին համար,
Որ կեանքիդ էր հիմնաքար:
Ընկեր իմ, մեռած չես դուն:
Արիւնդ մեր երակներուն,
Մեր սրտին աւիւնդ պահակ,
Հաւատքդ մեր մէջ կենսունակ:
Ընկեր իմ, մեռած չես դուն:
Թէեւ մարմնով ա՛լ հեռուն,
Դրօշը, մեր դրօշն է ծածան,
Փառքով այգին մէջ գերման:
Ո՛չ, ընկեր, մեռած չես դուն:

ՀԱՆՑ ՇԲՈՆՀՈԼՑ

Թրգ. բնագրէն Ե. Քոչ.

Էջեր Սաադիից

Վաղեմի Թագաւորներից մէկը հի-ւանդացել էր մի սոսկալի ցաւով որի մասին գրելն իսկ անյարմար է:

Յոյն գիտնական բժիշկները եկան այն եզրակացութեան, թէ այդ հիւան-դութեան դէմ ուրիշ դեղ չկայ, բացի այնպիսի մարդու լեղիից, որ որոշ յատկութիւններ ու նշաններ ունենայ:

Թագաւորը հրամայեց գտնել:

Մի գիւղացու տղայ գտան, որ բը-ժիշկների ասած բոլոր յատկութիւն-ներն ու տեսակներն ունէր:

Թագաւորը պահանջեց նրա հօրն ու մօրը եւ անհուն հարստութեամբ բա-ւարարեց նրանց: Դատաւորը մահուան վճիռ տուեց այն պատճառաբանու-թեամբ, որ Թագաւորին առողջացնե-լու համար թոյլատրելի է մէկի արիւ-նը թափել:

Դահիճը պատրաստւում էր վճիռը գործադրելու, երբ տղան աչքերը եր-կինք բարձրացրեց, ծիծաղեց եւ ինչ որ շշնջաց:

— Քո այդ դրութեան մէջ ի՞նչ ծի-ծաղելու ժամանակ է, հարցրեց Թա-գաւորը:

—Ո՛վ արքայ, ասաց տղան, քնքշան-քը ու գգուանքը ծնողներից պիտի սպասել, դատի համար դատաւորին պիտի դիմել, իսկ արդարադատութիւ-նը Թագաւորների մօտ պիտի փնտռել: Այժմ իմ հայրն ու մայրը, աշխարհա-յին ապահութիւնից տարուած՝ ինձ մահուան յանձնեցին, դատաւորը մահուանս վճիռն արձակեց, իսկ Թա-գաւորն էլ իր առողջութիւնը իմ մահ-ուանս մէջ է գտնում: Ինձ մնացել է միայն յոյսս Աստուծու վրայ դնել եւ ուրիշ ոչ ոքի:

Ո՞ւմ օգնութեան կարող եմ ես դիմել
այժմ քո ձեռից,
Քեզ եմ դիմում եւ սպասում արդարու-
թիւն քեզանից:

Սուլթանը խորապէս զգացւեց այս խօսքերից, նրա աչքերը լցւեցին ար-ցունքով եւ նա ասաց.

— Իմ մահը աւելի գերադասելի է, քան անմեղ արիւն թափելը,— գրկեց, համբուրեց տղայի գլուխն ու աչքերը եւ մեծ հարստութիւն նուիրելով՝ ա-զատ արձակեց:

Ասում են նոյն շաբաթում առողջա-ցաւ:

Ամէն անգամ մտաբերում ու յիշում եմ
առածը այն,
Որ ասել է Նեղոս գետի ափին ապրող
մի փղապան.—
Մէկ մտածիր, ոտքերիդ տակ ի՞նչ կը
լինի մի խեղճ մրջիւն,
Նոյնը, ինչ որ ահեղ փղի ոտքերի տակ
քո դրութիւն:

×

Թագաւորներից մէկը մի պարսիկ ստրուկի հետ նաւ էր նստել: Պատա-նին, որ դեռ ծով չէր տեսել եւ նաւի անհարմարութեան սովոր չէր, լաց ու ա-ղաղակ բարձրացրեց եւ ամբողջ մարմ-նով դողալ սկսեց: Շատ աշխատեցին հանգստացնել, բայց նա չէր դադա-րում լաց լինելուց: Թագաւորի վրայ վատ էր ազդել այդ դէպքը, բայց հը-նար չեղաւ: Այդ նաւում մի գիտուն մարդ կար, որ դիմեց Թագաւորին եւ ասաց.

— Եթէ դուք հրաման տաք, ես նը-րան կը հանգստացնեմ:

— Դա ձեր կողմից մեծ սիրալիրու-թիւն կը լինի, պատասխանեց Թագա-ւորը:

Այն ժամանակ նա հրամայեց ծովը նետել պատանուն եւ երբ մի քանի ան-գամ ընկղմւեց ու բարձրացաւ, բռնե-ցին նրա մազերից եւ մօտեցրին նա-ւին:

Պատանին երկու ձեռքերով ամուր բռնեց նաւի ղեկը եւ կախւեց, իսկ երբ նաւ բարձրացաւ, քաշւեց մի ան-կիւն եւ լուռ նստեց: Թագաւորը զար-մացած՝ հարցրեց իմաստունին, թէ ինչո՞ւմն էր գաղտնիքը:

— Պատանին խեղդւելու վտանգին անծանօթ էր, պատասխանեց նա, եւ նաւի ապահովութիւնը գնահատել չէր կարողանում, այնպէս, ինչպէս մարդ ընդհանրապէս չի գնահատում առող-ջութիւնը, մինչեւ որ հիւանդանում է ու ապա գնահատում առողջութեան արժէքը:

Ո՞վ կուշտ, որ քեզ գարու հացը ամե-
նեւին դիւր չի գալի,
Քո ատածը սովածներին դիւրեկան է
ու ցանկալի:
Քաւարանը դըժոխք է լոկ դրախտի
փէրուն չքնաղադէմ,
Իսկ դժոխքի տանջւածներին՝ քաւա-
րանը նոյնիսկ Եդեմ,
Տարբեր բան է, երբ սիրածդ դու վա-
յելես գիրկդ առած,
Եւ տարբեր բան՝ երբ նրան սպասում
ես աչքդ յառած:

×

Երբ Հարուն ալ Ռաշիդը Եգիպտոսը գրաւեց՝ ասաց.

— Այս երկիրը ինձնից առաջ տիրա-պետող ապստամբը ձգտում էր Աստ-ուած դառնալ: Նրա հակառակն արած լինելու համար՝ ես այս երկիրը նուի-րում եմ իմ անարժան ստրուկներից մէկին: Եւ այս ստրուկը մի խափշիկ էր Խասիբ անունով, որին նուիրեց Ե-գիպտոսը իր քառասուն երկրամասե-րով:

Ասում են նա այնքան անխելք մարդ էր, որ երբ մի անգամ եգիպտական հողագործները գանգատւել էին նրան, որ Նեղոսի ափին ցանած իրենց բամ-պակը անժամանակ անձրեւից փչացել է, ասել էր.

— Աւելի լաւ կը լինէր եթէ բուրդ ցանէիք:

Հարստութիւնն եթէ միայն խելօքնե-
րին լինէր տըւած,
Անբան մարդիկ ու յիմարներ պիտ' մը-
նային խեղճ ու սոված,
Բայց եւ յանախ հսկայ գանձի տէր է
դառնում լոկ մի յիմար,
Որ խելօքը իմանալիս զարմանում է,
մնում շւար:
Աշխարհային բախտ ու բարիք գործ
գիտցողին չի սահմանւած,
Այդ բոլորը վաղուց արդէն որոշել է
ինքը, Աստուած.
Անցողական սին ու ունայն մեր այս
կեանքում շատ ենք տեսել,
Խելօքին չեն գընահատել, անմիտ մէ-
կին գովք են հիւսել:
Քիմիագէտը դաժան սովից, սուր կա-
րիքից է մահանում,
Իսկ մի յիմար փլած շէնքի կոյտի տա-
կից գանձ է հանում:

×

Մի արքայազն իրեն հօրից մեծ գանձ ժառանգութիւն ստացաւ: Նա բացեց առատութեան ձեռքը եւ առատաձեռ-նութեամբ անթիւ նւէրներ ու բարիք-ներ պարգեւեց բանակին ու ժողովր-դին:

Հոտ չի առնի քիմքը երբեք մեծ ամա-
նով լի հալուէից,
Կրակի վրայ պիտի լցնել, որ հոտն
զգաս բուրումնալից:

Նրա շրջանում գտնւող մի անմիտ մարդ խրատ էր տալիս նրան այն ի-մաստով, որ նախկին Թագաւորները այդքան հարստութիւն խնայողու-թեամբ դիզել են գալիք օրերի համար:

Կարիքն առջեւդ է, իսկ թշնամին ետե-ւըդ, սխալ կը լինի, որ կարիքի դէպ-քում դատարկաձեռն մնաս:

Եթէ ուզես ամբողջ գանձդ բաժանելու
սրան - նրան,
Իւրաքանչիւր բնտանիքի չի հասնի մի
չնչին դրամ.
Իսկ թէ փոքրիկ գումարներով տուրք
որոշես ամէն անձի,
Տարեցտարի հաւաքելով՝ կը վերած-
ւի հսկայ գանձի:

Արքային դիւր չեկաւ այս խրատը, լռեցրեց նրան բարկութեամբ եւ ա-սաց.

—Աստուած այս կարողութիւնը տուել է ինձ, որ ծախսեմ եւ նուիրեմ պահա-պան չի կարգել, որ հսկեմ:

Վախճանւելիս Կարունն ունէր ոսկով
լեցուն քառասուն տուն,
Նուշիրաւան թագաւորը թողեց միայն
բարի անուն:

Թարգմ. Ա.

[illegible]ԱՆ

ՊԵՐԼԻՆ.— «Մշակոյթի Օրը» այս տարի նուիրուած էր Արշակ Զօպան-եանի գրական գործունէութեան յիս-նամեակին: Նոյեմբեր 6ին խուռն բազ-մութիւն մը լեցուցած էր Լանդվէր-քաղինոյի սրահը, յարգելու համար մեծանուն գրագէտը:

Գաղթային Միութեան եւ Եր. Մի-ութեան Վարչութիւնները միասնաբար կազմակերպած էին հանդէսը: Գաղ-թային Միութեան նախագահ Դ. Դա-ւիթխանեան խօսեցաւ բացումի ճառը եւ վերջացուց իր խօսքը կոչ ուղղելով որ ամէնքը միասին կոչեն «շատ ապրի յոբելեար Արշակ Զօպանեանը»:

Ցետոյ խօսեցաւ Տոքթ. Արտ. Ա-բեղեան յոբելեարին գրական գործու-նէութեան մասին, լայնօրէն դասա-խօսելով միջնադարեան բանաստեղ-ծութեան եւ Արշակ Զօպանեանի այս մարզին մէջ կատարած աշխատանքին շուրջ: Ցայտնեց նոյնպէս թէ գերման գրող Hans Befhge վերարտադրած է նոյնիսկ Նահապետ Քուչակի երգերը Զօպանեանի ֆրանսերէն հրատարա-կութենէն օգտուելով: Դասախօսը կարդալ տուաւ գերմաներէն քանի մը թարգմանութիւններ:

Հայ Եր. Միութեան խումբը երգեց «Ով մեծասքանչ»ը եւ Շ. Ցարութիւն-եան կարդաց «Գեղօն ի պատիւ հայ լե-զուին»ը:

Դաւիթխանեան քանի մը մասեր կարդաց Նշան Պէշիկթաշլեանի Զօ-պանեանին նուիրած ծաղրանկարէն եւ արտասանեց չնորհաւորագիր մը, ինչ-պէս նաեւ ամէնուն մասնակցութեամբ գեղեցիկ նուէր մը դրկել յոբելեարին: Հանդիսականութիւնը ունեցած է գոհա-ցուցիչ արդիւնք:

Պ. Ֆրունճեան

ԵՐԳ

Արուշին

Երգ մը ունիմ չերգըւած,
Եւ սրտիս մէջ բանտարկուած,
Որ շարունակ հոգւոյս հետ,
Կըռիւ ունի առ յաւէտ...:

Ան հայրենի՛քս է փոքրիկ,
Լոյս մը պլպլան, աղւորիկ,
Կարօտի երգն իմ սրտիս,
Երազը վառ՝ տարագրիս:

Երթամ ուխտի՛ արեւուն,
Ծակատըս տա՛մ սիւքերուն
Թեւերս բացա՛մ ու կանչեմ,
Հայրենի՛քս իմ, դո՛ւն Եդե՛մ:

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Հոս տեղն է արձանագրելու, որ Պուէնոս - Այրէսի հայ գաղութը, թէ՛ իր ստուարութեան եւ թէ հոն ստեղ-ծուած ազգային կեանքի բերումով, անվիճելիօրէն դարձած է Հարաւային Ամերիկայի հայութեան կեդրոնական ու առաջնորդող գաղութը. հոն են հաս-տատած իրենց կեդրոնները հարաւա-յին-ամերիկեան չափանիշով համա-գաղութային կազմակերպութիւններն ու միութիւնները. Պուէնոս - Այրէսը պիտի ըլլայ նաեւ առաջնորդանիստ քաղաքը:

Իրբեւ այս վիճակին մէջ, 1935ի վերջերը Ամենայն Հայոց Կաթողիկո-սը՝ Մանասեան եպիսկոպոսը նշանա-կած էր պատուիրակ Հարաւային Ա-մերիկայի Թեմը կազմակերպելու հա-մար. պաշտօնագիրը ղրկուած էր Պու-էնոս - Այրէսի Հոգաբարձութեան, որ-պէսզի ճամբու ծախքը ղրկէ. Հոգա-բարձութիւնը համաձայն չգտնուեցաւ Մանասեանի Թեկնածութեան եւ ճամ-բու ծախք չղրկեց: Քիչ յետոյ Գարե-գին արք. Յովսէփեանց Եւրոպա եւ Ա-մերիկա կուգար իբրեւ նուիրակ, որ Հիւսիսային Ամերիկա գտնուած մի-ջոցին Կաթողիկոսէն հրահանգ ստա-ցաւ Հարաւային Ամերիկա անցնելու եւ Թեմ կազմակերպելու. Հոգաբար-ձութիւնը Նուիրակ Սրբազանին ճանա-պարհածախս ղրկեց, սակայն ճիշդ այն օրերուն, երբ Նուիրակը կը պատ-րաստուէր դէպի Հարաւային Ամերի-կա ճամբայ իյնալու, Էջմիածնէն ըս-տացուած հեռագրով մը ետ կը կան-չուէր: Այս բոլորէն յետոյ այլեւս անյետաձգելի կը դառնար Հարաւային Ամերիկան Թեմի վերածելու եւ հոն եպիսկոպոս մը բերելու խնդիրը. պէտք չէ մոռնալ, որ թէ՛ Պուէնոս - Այրէսի եւ թէ Սան Փաւլոյի մէջ կը ձեռնար-կուէր շինութիւնը եկեղեցիներու, ո-րոնց օծումը միայն եպիսկոպոս մը կրնար կատարել: Ցետ բանակցու-թիւններու, որոնք կը վարէր Պուէ-նոս - Այրէսի Հայ Առաքելական Եկե-ղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը, անցեալ տարի Վեհափառ Հայրապետին կողմէ Գարեգին Եպիսկ. Խաչատրեանը նշա-նակուեցաւ Հարաւային Ամերիկայի պատուիրակ, Թեմի կազմակերպման գործը գլուխ հանելու համար: Անցեալ Մարտին Խաչատրեան Սրբազանը ժա-մանեց Պուէնոս - Այրէս:

Այսպիսով, այս տարուընէ Հարաւ. Ամերիկան թէ՛ իրաւականօրէն եւ թէ փաստօրէն առանձին Թեմ է. միայն կը պակսի Թեմական կանոնագրութիւ-նը. իսկ այս գործը գլուխ բերելը՝ տարուան մը եւ Թերեւս աւելի երկար ժամանակուան նախապատրաստա-կան աշխատանքի կը կարօտի. պէտք է նկատի ունենալ, որ այնպիսի կանո-նագրութիւն մը պիտի պատրաստուի, որ երեք հանրապետութիւններու մէջ իրարմէ հեռաւոր միջոցներով հե-ռու եւ տարբեր պայմաններու մէջ ապրող գաղութներ մէկ յայտարարի բերէ:

Հարաւային Ամերիկայի Թեմի ըն-տեղծումով ոչ միայն կրօնական-եկե-ղեցական գործեր կարգի ու բարգա-ւաճ հունի մէջ պիտի մտնեն, այլշատ աւելի մեծ բարիք մը պիտի ծնի. այդ այն է, որ դպրոցական գործը զարկ պիտի առնայ, մէկ ու ընդհանուր կրթական ծրագիր պիտի պարտա-դրուի բոլորին, վարժարաններու կըր-թական մակարդակը պիտի բարձրա-նայ եւ ի վերջոյ հայկական դպրոցներ պիտի հիմնուին: Շատ ուրախալի է, որ Խաչատրեան սրբազանը միաժամա-նակ թէ՛ հոգեւոր եւ թէ կրթական բարձր մշակ մըն է: Ամենայն հաւանա-կանութեամբ Խաչատրեան Եպիսկոպո-սը կ'ընտրուի նոր Թեմին իբր անդրա-նիկ առաջնորդ. այն ատեն շատ մեծ սպասելիքներ պիտի ունենայ Հարաւ. Ամերիկայի հայութիւնը իր Առաջնոր-դէն:

Իբրեւ յաւելում, քանի մը խօսք ալ յարանուանութիւններու մասին.—

Ինչպէս քանիցս կրկնեցի, վիճակա-գրութիւններ չկան. ուստի եւ շատ դժուար է ըսել, թէ յարանուանու-թիւնները գաղութին քանի՛ առ հա-րիւրը կը կազմեն: Մօտաւորապէս այնպէս կը հաշուուի, որ Պուէնոս Այրէսի մէջ հայ կաթոլիկները 2000 հոգի են. կը հովուէին Մխիթարեան վարդապետով մը. առանձին եկեղեցի չունին. կ'օգտուին քաղաքի կաթոլիկ եկեղեցիներէն եւ սերտ կրօնական յա-րաբերութեան մէջ են տեղական կա-թոլիկ եկեղեցիներուն եւ պետերուն հետ: Մոնթէվիտէօի հայ կաթոլիկնե-րը հազիւ 30 տուն կ'ըլլան. ասոնք ալ ունին վարդապետ մը. նոյնչափ կամ քիչ մը աւելի է Սան Փաւլոյի հայ կա-թոլիկներու թիւը. հոս եւս կաթոլիկ վարդապետ մը կայ: Գորտովայի գա-ղութը կաթոլիկ հայ հոգեւորականու-թիւն չունի:

Ինչ կը վերաբերի Հայ Աւետարա-նական, բողոքական եւ նման յարան-ուանութիւններուն, ընդհանուր Թի-ւերով խօսիլն անգամ կարելի չէ, ո-րովհետեւ շատ մը Թեւերու են բաժ-նուած եւ իրենց չպատկանողի մը հա-մար անհնարին է իմանալ թէ՝ ո՛վ ինչ է. այնքանն ըսեմ, որ «բուէճի»ներ, «պիրատէր»ներ եւ տակաւին չեմ գի-տեր ինչքան աղանդներ իրենց մոլե-ռանդ հետեւորդներն ունին Հարաւա-յին Ամերիկայի հայութեան մէջ:

Ազգային տեսակէտով այս յարան-ուանութիւնները ընդհանրապէս տա-րամերժ են, Գաղութային Միութիւն-ներու եւ Մարմիններու մէջ չեն մըտ-ներ. միայն այն կազմակերպութիւն-ներու եւ միութիւններու կ'անդամակ-ցին, որոնց ծրագիրը կրօնական ու ե-կեղեցական գործեր չի պարունակեր. առանձին դպրոցներ չունին եւ բացա-ռութիւններ միայն իրենց զաւակնե-րը կը ղրկեն «լուսաւորչական» դըպ-րոցները: Հայ կաթոլիկ վարդապետ-ներ ու պատուելիներ, որոնք ինքզինք-նին ազգայնամիտ կը ցուցնեն, բայց կամ այն է որ իրենք անկեղծ չեն, եւ կամ թէ իրենց հօտը իր տգիտու-թեամբ ու մոլեռանդութեամբ կը պարտադրէ «հովիւ»ին՝ իր մակարդա-կին ու մտայնութեան իջնելու. այլա-պէս՝ այդ ազգայնամիտ հովիւներու խօսքին նաեւ գործը պիտի յաջորդէր. պէտք էր հայ բարբառը սորվելու եւ գործածելու համար հայ կաթոլիկ ու բողոքական մանուկները հայկական դպրոց ղրկուէին, ի՛նչ կրօնական ազ-դեցութեան տակ ալ ըլլար այդ դըպ-րոցը:

Նախորդ գլուխներով աշխատեցայ իւրաքանչիւր գաղութի մասին ամփոփ տեղեկութիւններ տալ. կրկնութիւն-ներ չկատարելու համար ստիպուած էի ամէն մէկ գաղութի առանձնայա-տուկ պայմաններու վրայ կանգ առ-նել. սակայն կան պայմաններ ու երե-ւոյթներ, որոնք ընդհանուր են բոլոր գաղութներու համար ալ, յետագայ տողերուն մէջ այս ընդհանուր երե-ւոյթներն ու պայմանները պիտի ջա-նամ պարզել:

(8)

Ն. Ա.

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ

27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.30ԻՆ ՔՕԼԻՋԷԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 21 ՊՈՒՎԱՐ ՏԻԿՈՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Յ. ՊԸՊԻԿԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ** ԵՒ **Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 1 Դեկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. ՕՆՆԻԿ ՌԷԹՔՈՍ ՊԷՐՊԵՐԵԱՆ: Նիւթ՝ «Հայ Ազգը»:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲԻՒՆ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Դասախօսութիւնը 29 Նոյեմբեր, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ: Կը խօսի՝ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «Ներսէս Շնորհալի»:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Ներսէսեան-Եզիկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Պուրսալեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Գաֆաֆեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Այրի Տիկին Վ. Տէօքմէճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Գարտաշեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Դարվաեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Քէօլէեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Հացագործեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Ք. Սիրանեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Սատըգեան (Վալանս), Օր. Աղաւնի Տէօքմէճեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ մօր, զոքանչին, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՀԱՃԻ ՏՈՒՏՈՒ ԵԶԻԿԵԱՆԻ

(ծնեալ Ուստրամեան) մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ, նոյեմբեր 20ին Մարսէյլի մէջ, եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Ս. Փիէռի գերեզմանատունը:

Փոքրիկն Յակոբ Ներսէսեան, 20 ֆրանք կը նուիրէ Փարիզի Իթալիի շրջանի Կ. խաչի դպրոցին, փոխան ծաղկեպսակի, իր մեծ մօր մահուան առթիւ:

Alimentation „TRÉVISE"

Իր անմահական «**Moka**» սուրճովը

Café "HAREM„

Ամենաընտիր ապրանքներ, փաստօրէն անմրցելի գիներով:

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

Ճերմակ պանիր 16 ֆրանք, քաշէր 22—24, օղաղ (72%) քիլօն 4.30, բրինձ՝ փիլաւի համար 4 ֆրանք:

5 ԱՌ ՀԱՐՓԻՐ ԲԱՑԱՌԻԿ ԶԵՂՉ

Livraison à domicile. Tél Taitbout 40—63

30 Rue de Trévise, Paris (9)
Metro: Cadet

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մալաթիոյ Կրթասիրաց Ընկերութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին ՀԱՃԻ ՏՈՒՏՈՒ ԵԶԻԿԵԱՆԻ տխուր մահուան առթիւ, իր որդւոյն՝ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Արսէնեանի եւ փեսային՝ Տէր եւ Տիկին Երուանդ Պուրսալեանի եւ հանգուցեալին բոլոր պարագաներուն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Ամերիկայէն ժառանգական խնդրի մը համար կը փնտռուի Ակնայ Ապուչեխ գիւղէն Պօղոս Աղաեան, հօր անունը Նշան, մօր անունը՝ Էվրօ: 1922ին մեկնած է Թուրքիայէն: Կը կարծուի թէ Ֆրանսա կը գտնուի: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել Պ. Յարութիւն Ժամկոչեանի, 15 Rue Racine, Paris (6):

— oo — —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ արտաքին նախարարութեան դիւանէն գողցուած են կարգ մը վաւերաթուղթեր, որոնք կը վերաբերին Չեխոսլովաքիոյ կրած վերջին աղէտին պատմութեան: Ինչպէս գրած էինք, վերջերս պահանջ դրուեցաւ քննել այդ վաւերաթուղթերը եւ ճշդել չեխական ազգային աղէտին պատասխանատուները:

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԷՆ կը հեռագրեն թէ Միացեալ – Նահանգներու մէկ երրորդը ծածկուած է թանձր ձիւնի տակ: Փոթորիկի մը մէջ մեռած են 51 հոգի:

ՖՈՆ ՌԻՊՊԸՆԹՐՈՓ, որ Փարիզ պիտի գար վաղը, Երկուշաբթի, ստորագրելու համար գերմանեւֆրանսական համաձայնութիւնը, յետաձգած է այդ ճամբորդութիւնը, իբրեւ հետեւանք Ֆրանսայի ներքին դէպքերուն: «Էօվր», ընդհակառակն, կը գրէ թէ Փարիզի գերմանական դեսպանը թէեւ Ժորժ Պոնէի դիմեց, հասկնալու համար թէ յարմար չէ՞ նկատեր յետաձգել ստորագրութիւնը, բայց արտաքին նախարարութիւնը որ եւ է պատճառ չէ գտած յետաձգելու: Այնպէս որ Ֆոն Ռիպպընթրոփ, եթէ չգայ Երկուշաբթի, հաւանաբար գայ Երեքշաբթի:

ՌՈՒԹԷՆԻՈՅ հարցը պիտի լուծուի խաղաղ ձեւով: Փարիզի եւ Լոնտոնի կառավարութիւնները պահանջած են, որ չեխական սահմանները նոր փոփոխութիւններու չենթարկուին ոչ Լեհաստանի կողմէ, ոչ ալ Հունգարիոյ կողմէ: Այս պահանջը, որ գոհունակութիւն պատճառած է Պերլինի, նոյն ձեւով չողջունուեցաւ Հռոմի մէջ:

ՌՕՆՈՅԻ գործարաններուն մէջ, որոնք պարպուեցան անխռով կռիւէ մը վերջ, նիւթական վնասը կը հասնի, կ'ըսեն, քանի մը տասնեակ միլիոններու: Ռընօ փակ կը մնայ, Սիթրօէն կ'աշխատի:

ՊԱՊԻՆ հիւանդութիւնը ծանրացած դարձեալ:

«ԱՆՈՒՇ» ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

Կը ներկայացուի մեծ պատրաստութեամբ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆի մահուան 15ամեակին առթիւ «Սիփան–Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ,

27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ԻՆ Mutualitéի ՄԷՋ

24 RUE ST. VICTOR - Métro Mutualité

Մասնակցութեամբ ՍԵՆՖՕՆԻՔ մեծ նուագախումբի, ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

որ այս առթիւ մասնաւորապէս դաշնաւորեց եւ ամբողջացուց նուագի եւ երգչախումբի բաժինները, ըստ Ա. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆի եղանակներուն

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԿԸ ԽՕՍԻՆ **Պ. Պ. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

18 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

Hôtel des deuX Mondesի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱՎԻԼԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ Մ.ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՆՊԱՍՏ ՇԱՎԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

26 Նոյեմբեր, Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս Մէզի, Սալ տէ Ֆէթի սրահը, Ռիւ տէ վ'էքօլ (մարշէին ետեւը) «Րաֆֆի» երգչախումբ, «Եփրատ» նուագախումբ, հայկական պարեր: Կը ներկայացուի «ՕՏԱՐԻՆ ՑԱՒԸ» (Աշուղ Ղազարէ)

Սմրան պիւֆէ — Մուտք 5 ֆրանք

Առնել Թիւ 1 օթօպիւս, իջնել Մէրի

Հ. ՑԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻւ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—2ին Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Բժշկական դասախօսութիւն Անկէնի մէջ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ

Կը խօսի՝ Փրոֆ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւններ»:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Յ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine — Tél. Observatoire 13 - 45

Հետաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Արտաւազդ Հանըմեան

122 Boulevard Murat (Paris 16e)

Մէթրօ Փօրթ տը Սէն Քլու, եւքը, Ավընիւ տը Վէրսայլ կողմէն: Դիմել իրեն վստահութեամբ ամէն կարգի դատի, առնելիքի եւ գործի համար:

10 - 12, 6·30–8, բացի երեքշաբթի եւ ուրբաթ առաւօտներէն: Թէլէֆօն, Ժասմէն 52–69:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

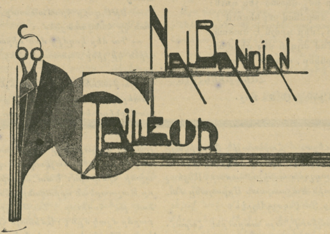
Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Hommes **Dames**

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle — Tél: Gut. 39.- 70

Կ'ՈՒԶՈՒԻ իր բնակարանին մէջ աշխատող ճերմակեղէնի գործաւորուհի մը: Դիմել՝ Mme. KARA, 79 Rue Lafayette, Paris.

Fourrure des St. Bernard

ՅԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

Միակ վստահելի տունը ուր պիտի գտնէք տոկուն ապրանքներ՝ զեղչեալ գիներով: Ոչնար արժանթէններ, իրական մորթեր, փիթուաններ, սկուռներ, օձիկներ, գաբեր, վերարկուներ եւայլն:

Կը շինենք չափու վրայ մանթօներ՝ զանազան տեսակ մուշտակներէ, վերջին նորաձեւութիւններով:

Կը ստանձնենք մուշտակներու նորոգութիւնը, ձեւափոխութիւնը, ներկելը եւ թանաքը: Մուշտակները կը մաքրենք ձրի, կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէս օր:

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch. — Tél. Montmartre 69-70

Կ'ՈՒԶՈՒԻ հայ կին մը տնական գործերու համար: Դիմել՝ Տիկին Խաչիկեանի 23 Rue des Partants, Paris (20) մէթրօ Martin Nadaud:

ՌԱՔԸ ՏԻԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած հայկական օղին է ՌԱՔԸ ՏԻԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գլուխներնը ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻԶը որուն անպարան կազդուրիչ եւ ախորժաբեր յատկութիւնը ընդունուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70 89

ՃԱՇԱՐԱՆ "ԲԵՐԱ"

ՏՆՕՐԷՆ՝ **ԵՐՉԱՆԻԿ ՊԱԼԵԱՆ**

9 Rue Provence, Paris 9e. (Առաջին յարկ)

Մէթրօ **Le Peletier**

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ՝ պատրաստուած անարատ իւղով:

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է: Անզուգական, Անմրցելի, Անփոխարինելի:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի ճիւթով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Barrème, PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 29 Novembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3898 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— oo —

Բարեգործականի Կեդրոնին կողմէ «առժամեայ յանձնախումբ»ի մը եղած հրաւէրին առթիւ մեր մտածումներէն մէկ քանին պարզեր էինք անցեալ օր: Լրացնենք զանոնք:

Ոչ մէկ խօսք այն մասին թէ Բարեգործականը իրաւունք ունի օգտագործելու բոլոր կարելի ու ներելի միջոցները՝ ապահովելու համար նոր անդամներ: Մեր այս անվերապահ համամտութեան կցենք նաեւ բարեմտութիւն մը, ենթադրելու համար որ երիտասարդական ակումբներն իսկ բացառապէս այդ, ինչպէս նաեւ ազգապահպանումի նպատակով կը ստեղծուին: Բայց, իր կողմէ վարձուած ուսուցիչը երբ կ'ենթարկուի այդ գործին նուիրուելու պայմանին, Բարեգործականը չարաչար գործածած կ'ըլլայ թէ այդ ուսուցիչը, թէ՛ անոր վստահուած կրթ. գործը: Այդ անձը կամ ուսուցիչ է, կամ՝ իր գործիչը: Այս շփոթութիւնը պէտք է վերջ գտնէ: Կայ եւ ընտրութեան պարագան: Հոդ ալ, նախասիրութիւնը կը հակի «Բարեգործականի մօտ» անձին — կը հասկցուի, չէ՞ — քան կրթական գործին աւելի յարմար եղողին: Պէտք է վերջ գտնէ նաեւ Հեթանոսի ու Հրեայի այս չափանիշը: Գաղութներու մէջ տրցակներով «ուսուցիչ» կրնանք ցոյց տալ մենք, որոնք, ձախողած բոլոր ասպարէզներու մէջ, ափ առած են վարժարաններու դուռները: Ու իրենց միակ «ցէնզ»ը կամ արժանիքը այն է, որ լաւ ... թմբուկ կը զարնեն: Արտասահմանի մեր կեանքը ողբերգութիւն մըն է: Մանաւանդ կրթական գործը: Այս բացայայտ դժբախտութեան մէջ վտանգաւոր բանն է այսքան թեթեւ կերպով մօտենալ մեր մանուկներու դաստիարակութեան գործին: Շփոթութեան մէջ է Բարեգործականը, եթէ կը կարծէ թէ իր տուրքը բարեգործութեան մը շարժառիթը ունի: Մենք իրեն կուտանք աւելի բարձր դեր մը,— մեր մանուկներու փրկութեան գործը: Ուրեմն եւ՝ վաղուան հայ սերունդի փրկութեան անփոխարինելի դերը, եւ սակայն, ստանձնել զայն՝ կը նշանակէ՝ նիւթական յատկացումներու քանակով, գործելակերպով, անկողմնակալութեամբ եւ գործին ճշգրիտ գնահատումով՝ ջանալ արդարացնել իրեն եղած վստահութիւնն ու յանձնուած դերը: Ըսինք ու կը կրկնենք,— չենք գիտեր թէ հրաւիրուած յանձնախումբը ինչ օրակարգ ունի իր առջեւ: Բայց, եթէ աւելի «կարեւոր» գործ մը չունի, քան կրթականը, կը թելադրէինք լրջօրէն նկատի ունենալ այս «մանրամասնութիւնները» եւս: Եւ ոչ թէ, ինչպէս սովորութիւն է Կեդրոնին մէջ, յանձնարարել այս սիւնակները եւս «կարել ու աւելցնել Բարեգործականի մասին եղած քննադատութեանց թղթածրարին վրայ» ...

Իսկ ամէնէն տարօրինակն է, անշուշտ, «իր» ուսուցիչը ունենալու ձեւը: Ի՞նչ ըմբռնում է այս: Ի՞նչ խորութիւն: Ի՞նչ վերաբերում: Բ. ը ամբողջ դպրոցո՞վ է շահագրգռուած, թէ անոր մէկ մասնիկովը: Յատկացումը գործի՞ն կ'ըլլայ, թէ անձին: Ու կարելի՞ է միթէ «շէնքի մը մէջ սենեակ վարձելու» նման դպրոցի մը մէջ սեփական ուսուցիչ ունենալ: Մեր վարժարանները նիւթապէս կը նեղուին միշտ: Կանոնաւոր չեն կրնար վճարել: Բարեգործականը «իր» ուսուցիչին կուտայ օրը օրին: Ու կրնաք երեւակայել միւս պաշտօնակիցներուն կրած տպաւորութիւնը: Առասպել չենք պատմեր: Եթէ հարկ ըլլայ, քաղաքներով ու անուններով կրնանք տալ բազմաթիւ օրինակներ: Ոչ ալ «կը յարձակինք»: Կը թուենք իրողութիւններ, յանձն կ'առնենք փաստել, ու կը խօսինք հայերէնով մը որ ոչ միայն պարզ է, այլեւ մեղմ ու հանդարտ՝ իբրեւ ըսելու ձեւ: Եթէ Բարեգործականը պատասխաններ ունի,— պէտք է դնէ հրապարակ: Օրկան ունի, չէ՞: Քի՞չ կուգայ,— ահա ե՛ւ մեր սիւնակները: Ազգային խնդիր է: Ու այս թերթը եւս առ նուազն այնքան ազգային է, որքան «Պատկառելի Ժողովը»: Եւրոպայի մէջ կ'ապրինք ու հարկ է որ ապրելակերպերուն ու վարուելակերպերուն հետ իւրացնենք նաեւ կերպերը որոնք կը կիրարկուին հանրային գործերուն մէջ: Բարեգործականը, սակայն,— ըսենք այս առթիւ,— խօսելու սովորութիւն չունի՛: Կը լռէ: Կը սրտմտի: Կը դժգոհի: Ու այդքան: Ըսուածները կա՛մ արդար են, կա՛մ՝ անարդար: Ուրեմն՝ կա՛մ պէտք է հերքուին, եւ կա՛մ պէտք է սրբագրուին:

Այսպէս նաեւ վերեւ յիշուած կէտերը: Այն ատեն, կը փարատին թիւրիմացութիւնները: Կը փոխուի մթնոլորտը: Եւ Բարեգործականը պէտք չունենար իր մասին քարոզչութիւն կատարելու: Որովհետեւ, գործը՝ ինքը մեծագոյն քարոզչութիւնն է, արդէն:

Յիշեր էինք երկրորդ տեսակի մեր գաղութները: Ասոնք երկու դժբախտութիւն ունին,— թէ՛ նոր են ու եկամուտներ չունին, եւ թէ՛ ենթակայ են մերինէն բարձր մշակոյթներու ամենօրեայ յարձակումներուն: Ահա Ֆրանսան, օրինակ: Լիոն, Վալանս, Մարսէյլ,— առանց յիշելու միւս քաղաքներն ու մանաւանդ Փարիզը,— հազարաւո՛ր տղաք զուրկ են հայեցի դաստիարակութենէ: Կեդրոնի անդամները եթէ մէկ անգամ առիթ ունենային պտտելու այդ վայրերը, տեսնէին՝ հայու սեւ ու պճլտուն աչքերով հարիւրաւոր տղոց թափառումը՝ օտար բառերը իրենց շրթներուն, կը հաւատային որ բա՛ն մը անպայման կը փոխուէր իրենց մէջ: Դժբախտութիւնը հոն է, որ բուն իսկ որոշողները հեռու են մեր զանգուածէն: Գաղթահայութիւնը իրենց համար ծանօթութիւն է, եւ ոչ թէ ճանաչում: Ըսած են ու կարդացած անոր մասին: Ահա վարիչ-պատուիրակը, օրինակ: Փղոսկրէ աշտարակի մը մէջ է տեւապէս: Այնքան «վերն» է ու պատեանուած որ արեւելեան գաղութներու մէջ ոմանք չհաւատացին, իսկ ուրիշներ զարմացա՛ն որ հաճած է «քննական պտոյտ մը կատարել» Յունաստան, Պուլկարիա, Ռումանիա եւայլն: Երկու տարի առաջ էր: Ի հարկէ մենք ակնկալութիւններ չունէինք այդ շրջագայութենէն: Մարդ կ'այցելէ՝ ճիշդ այն վերապահութեամբ, ինչպէս որ կ'ապրի: Բայց, այդ իսկ չեղաւ, որովհետեւ ... Ճափոն յարձակեցաւ Չինաստանի վրայ, ու Չեխոսլովաքիան բաժան բաժան եղաւ: Ընդունեցէ՛ք որ միայն արտաքին չեն մեր դժբախտութեանց պատճառները: Ոչ ալ՝ միատեսակ:

Ինչ մեկնութիւն ալ տրուի մեր այս սրտցաւ արտայայտութեանց, մենք պիտի շարունակենք կրկնել թէ Բարեգործականը կ'ուզենք աւելի վեր ու աւելի արժանաւոր դիրքի մը վրայ տեսնել: Կ'ուզենք որ թօթափէ իր չափուած-ձեւուած սովորութիւնները: Ձեռնարկէ աւելի լայն գործի մը: Ըլլայ անկողմնակալ: Լրջօրէն ձեռք առնէ մեր կրթ. գործը: Ատիկա այնքան արժէքաւոր է հիմա, որքան,— պահելով համեմատութիւնները,— հայ բանակի մը դերը պիտի ըլլար՝ ազգային գոյութեան սպառնացող վտանգի մը առջեւ: Այս ձեւով, ան կը ստեղծէ ընդհանուր համակրանք մը՝ փոխանակ կողմ ստեղծելու: Ու կը բաւէ որ այս անկեղծութեամբ ու այս անվերապահութեամբ հրապարակ գայ,— պիտի փարատի նաեւ իր մէկ անհիմն մտահոգութիւնը՝ Փոնտերու մասին: Որովհետեւ,— ըսե՞նք բացայայտ ու յեղյեղուած ճշմարտութիւնը,— մեր ժողովուրդը պիտի տայ իրեն նոյն անկեղծութեամբ ու նոյն անվերապահութեամբ:

Զանտեսենք, սակայն, նաեւ ուրիշ ճշմարտութիւն մը: Գործը՝ ինքը մարդն է: Ուրեմն՝ գործը փոխելու համար հարկ է որ փոխուին,— ոչ թէ մարդերը, այլ՝ անոնց մտայնութիւններն ու հոգեբանութիւնները: Եւ՝ անպայմա՛ն:

Կը խնդրէինք որ բարեհաճօրէն «անկի՛ւն մը» նօթագրուէր նաեւ այս կէտը:

«Մնացեալը յաջորդով»:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ ՎԱՂՈՒԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Համաձայն Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան հրահանգներուն, պիտի չբանին շոգեկառքերը, մեթրոները, օթոպիւսները, հանրակառքերը: Պիտի փակուին նախարարութիւնները եւ բոլոր պետական հաստատութիւնները, տուրքերու հաւաքման գրասենեակները, նամակատուները,— վերջապէս հանրային ոչ մէկ սպասարկութիւն պիտի գործէ:

Պիտի փակուին նաեւ դրամատուները, մեծ վաճառատուները, սինէմաները, թատրոնները, մեծ նպարավաճառատուները, գործարանները, ածխահորերը: Լոյս պիտի չտեսնեն թերթերը, ձայնասփիւռը պիտի լռէ, ինքնաշարժները եւս պիտի չաշխատին, ոչ ալ գետանաւերը:

Ոչ մէկ ցոյց պիտի ըլլայ, ոչ ալ միթինկ պիտի գումարուի: Խիստ հրահանգ տրուած է, որ միջադէպեր տեղի չունենան,— կազը, ջուրը, կաթը, լոյսը պիտի ապահովուին օրուան կենսական անհրաժեշտութիւններուն բաւելու չափով:

Կառավարութիւնը պիտի աշխատի առնել գործադուլին առջեւը

— oo —

Իր կարգին, կառավարութիւնն ալ ամէն միջոց ձեռք առած է որ աշխատանքը կանգ չառնէ:

Ֆրանսա երեք մեծ գործադուլներ տեսած է վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին,— 1910ին, 1920ին, 1934ին: Առաջին մեծ գործադուլին, Պրիան զինուոր կանչեց եւ խորտակեց աշխատաւորներու կամքը: Երկաթուղիներու աշխատաւորներն ալ զօրաշարժի ենթարկեց: Գործադուլը ձախողեցաւ:

Այս անգամ եւս կառավարութիւնը որոշած է դիմել ամէն միջոցի՝ ձախողեցնելու համար գործադուլը: Խիստ հրահանգ տրուեցաւ մեթրոյի ընկերութեան վարչութեան, որպէսզի դադար չտրուի աշխատանքին,— աշխատանքի չներկայացող գործաւորները պիտի պատժուին: Տը Մոնզի, հանրօգուտ շինութեանց նախարարը ձայնասփիւռ ճառով սպառնաց երկաթուղիի ընկերութեան աշխատաւորներուն թէ Չորեքշաբթի իրենց գործին գլուխը չներկայացողները ոչ միայն պիտի արձակուին, այլեւ պիտի դատուին համաձայն 15 յուլիս 1845ի օրէնքին, որ ոճիր կը համարի շոգեկառքով հաղորդակցութեան դէմ փորձուած ամէն արգելիչ միջոց:

Տալատիէ եւս կիրակի գիշեր ձայնասփիւռ ճառով մը յայտարարեց թէ «որոշած է ամենայն վճռականութեամբ կատարել իր պարտականութիւնը հանդէպ ազգին»: Նախկին պատերազմիկներու Միութեան կողմէ միջնորդութիւն կը կատարուի, խաղաղութեամբ լուծելու համար վէճը որ իրարու դէմ հանեց կառավարութիւնն ու Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը:

Չէմպրլէյն Հռոմ կ'երթայ

Լոնտոնէն կը հաղորդեն թէ վարչապետ Չէմպրլէյն շարունակելու համար իր խաղաղասիրական ճամբորդութիւնը, մտադիր է յունուարի վերջերը Հռոմ երթալ եւ անձամբ տեսակցիլ Մուսոլինիի հետ: Իր խօսակցութեան նիւթը պիտի ըլլայ Միջերկրականի հարցը եւ Սպանիոյ խնդիրը, որուն հետեւանքով նաեւ ֆրանքօ-իտալական յարաբերութեանց բարելաւումը:

(Ուրիշ լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԼԵՀԵՐԸ ԴԱՐՁԵԱԼ ԿԸ ԲԱՐԵԿԱՄԱՆԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԵՏ

Հավաս հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ Վարշաւայի կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ հետեւեալ պաշտօնական զեկոյցը.—

Վերջերս քանիցս տեսակցութիւններ ունեցաւ Մոսկուայի լեհական դեսպանը արտաքին գործավար Լիթվինովի հետ: Այս տեսակցութիւններուն ընթացքին պարզուեցաւ որ

1.— Լեհեւխորհրդային բոլոր պայմանագրութիւնները որ գոյութիւն ունին ներկայիս, ինչպէս եւ 25 յուլիս 1932ին կնքուած ոչ-յարձակողական դաշինքը, իրենց բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ, կը կազմեն այն հիմը, որու վրայ կրնան շարունակուիլ յարաբերութիւնները Լեհաստանի եւ Խորհ. Միութեան միջեւ: Ոչ-յարձակողական դաշինքը, որ 5 տարուան տեւողութիւն ունէր, բայց 5 Մայիս 1934ին երկարաձգուեցաւ մինչեւ 31 Դեկտեմբեր 1945, կը կազմէ խարիսխ մը որ բաւական լայն է՝ ապահովելու համար երկու երկիրներու խաղաղասիրական յարաբերութեանց ամրութիւնը:

2.— Երկու երկիրներու կառավարութիւնները գոհունակութեամբ կը դիտեն առեւտրական փոխանակութեանց աճումը:

Պուլկարները ցոյց կ'ընեն հաշտութեան դաշնագրին դէմ

— oo —

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ հարիւրաւոր ուսանողներ, խռնուելով խորհրդարանին առջեւ, արտաքին յանձնախումբի մէկ նիստին պահուն, պահանջեցին խզել Նէօյիի դաշնագիրը եւ գրաւել այն հողամասերը, ուր Պուլկարներ կը բնակին,— Նէօյիի դաշնագրով՝ ընդհ. պատերազմէն վերջ այդ հողամասերը կցուած են դրացի պետութեանց:

Ներքին նախարարը, Նեդով, յայտարարութեամբ մը դատապարտեց այս ցոյցերը եւ աւելցուց թէ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, որպէսզի չկրկնուին նման ցոյցեր:

Կիրակի օր, դարձեալ կրկնուեցան ցոյցերը, յիշեալ դաշնագրին ստորագրութեան տարեդարձին առթիւ: Ցոյցերուն կը մասնակցէին 10,000 հոգի: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց շատերը:

«Ես Հրեայ եմ..»

— oo —

Հացկերոյթի մը մէջ, կազմակերպուած՝ ընկերութեան մը կողմէ, որու նպատակն է պայքարիլ հակահրէական շարժումին դէմ, երկար ճառ մը խօսեցաւ Լէոն Պլում եւ ըսաւ.

— Ձեզի պիտի խօսիմ միայն ու միայն հրէական հարցին մասին: Պիտի չխօսիմ ազգային քաղաքականութեան մասին, ոչ ալ միջազգային քաղաքականութեան մասին: Պիտի խօսիմ միայն հրէական հարցին, հրէական ողբերգական հարցին մասին:

Ես Հրեայ եմ: Հրեայ մը որ երբեք չէ պարծեցած իր ծագումով, ոչ ալ կարմրած՝ անոր համար որ Հրեայ է: Հրեայ մը որ միշտ կրած է իր հրէական անունը: Ինչո՞ւ նեղուէի: Ինչո՞ւ խորշանք զգայի: Մնաց որ, եթէ նոյնիսկ Հրեայ չըլլայի, դարձեալ անկարող պիտի չզգայի ինքզինքս՝ խօսելու համար հրէական հարցին մասին:

Հանդիսատես ենք դէպքերու, որոնց նմանը տեսնուած չէր տասներհինգ դարէ ի վեր, հռովմէական կայսրութեան կործանումէն ի վեր: Մարդկութիւնը ոչ միայն չի յառաջդիմեր, այլ եւ, ընդհակառակն, հարկադրուած է նահանջելու, ոստում մը կատարելու դէպի ետ, մինչեւ այն դարաշրջանը, որու պատմութիւնն իսկ մոռցած ենք հիմա:

Ահաւա՛ր պատկեր,— եւ այս իրականութեան զոհն է հրեայ ժողովուրդը: Բայց մի՛ մոռնաք, միինակ չեն Հրեաները իբրեւ զոհ: Ամէնէն աւելի, ճիշդ է, Հրեաներն են որ կը տառապին ու կը չարչարուին, բայց միայն Հրեանե՞րը,— Ո՛չ: Հոն ուր կը հալածուին Հրեաները, կը հարստահարուին նաեւ քրիստոնեաները: Կրօ՛նքն է որ կը հալածուի: Եւ այստեղ թոյլ տուէք որ [illegible] հետ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրեմ փարատոքսալ իրականութեան վրայ,— աշխարհական եւ ազատախոհ մտաւորականները, որոնք, երէկ, պայքար կը մղէին կրօնքին տիրապետութեան դէմ, հիմա դարձեր են կրօնքի պաշտպաններ, որովհետեւ այնքա՛ն հակամարդկային է դարձեր կրօնքին հալածանքը՝ յանուն ցեղապաշտութեան: Մի՛ մոռնաք, սակայն, որ ցեղային վարդապետութիւնը, գիտական ի՛նչ արժէք ալ ունենայ, պատճառ պիտի դառնայ քաղաքակրթութեան նահանջին, յետադիմութեան: Ու մի՛ մոռնաք նաեւ որ պատմութեան մէջ պատահած չէ օրինակ մը, որ հաստատէ թէ ժողովուրդի մը ապահովութիւնը կարելի է ձեռք ձգել անարգ եւ վատ միջոցներով:

Եւ սակայն ցանկալի է որ ապաստան մը գտնուի հրեայ ժողովուրդին, իրաւունք տրուի գաղթելու տեղ մը: Հոգիիս խորէն կը մաղթեմ որ, ի մօտոյ, Լոնտոնի մէջ գումարուելիք ժողովը յաջողի հաշտեցնել նոյն ընտանիքին երկու ճիւղերը, Հրեաները եւ Արաբները, որպէսզի կարելի ըլլայ Հրեաները փոխադրել Պաղեստին: Եւ թող Հրեաները գտնեն այնտեղ հող մը որ նոր հայրենիք դառնայ իրենց, եւ ոչ թէ ճամբար մը, ուր բանադատուած են ապրելու այս պահուս:

Բայց պիտի բուժուի մարդկութիւնը, բարեկամներս: Ծանր օրեր կ'անցրնենք, բայց պիտի գան նաեւ պայծառ օրեր: Չվախնանք, եւ արժանի մնանք մեր անցեալին եւ մեր ծագումին:

— oo —

ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ անուն Հայ մը, կը գրէ «Մաթէն», որ Լիոնի մէջ առամնաբուժութեամբ կը զբաղէր՝ թէեւ արհեստով դարբին, դատապարտուեցաւ մէկ տարի բանտարկութեան:

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐ

(ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

— oo —

Անիմանալի գործերու աշխարհ մըն է Թուրքիան, ուստի թող ներուի մեզ քանի մը խորհրդածութիւններ ընել Մուսթաֆա Քէմալի մահուան առիթով:

Հերոսական ճիգերով Աթաթուրքը ստեղծեց այսօրուան Թուրք պետութիւնը: Այս ծանր գործին մէջ իրեն թիկունք հանդիսացաւ Լօզանի հերոսը՝ Իսմէթ Ինէօնիւ: Տարիներու ընթացքին այս զոյգ անունները այնքան միաձուլուեցան իրարու, որ այլեւս անկարելի դարձաւ զանոնք զատել իրարմէ եւ ճշդել անոնցմէ իւրաքանչիւրին դերը Թուրք պետութեան վերականգնումի գործին մէջ: Այս յանդուգն քայլը կատարեց ինքը Քէմալը, 1937 Հոկտ. 25ին պաշտօնանկ ընելով Թուրքիոյ մեծագոյն վարչապետը եւ զայն խապառ չէզոքացնելով հանրային կեանքէ:

Իսմէթի չնորհազրկումը ապշանքի մատնեց քաղաքական աշխարհը, ոչ ոք նախապատրաստուած էր այդ անակնկալին. բոլորը միշտ զոյգ կը տեսնէին Քէմալն ու Իսմէթը, մինչ 1937 Հոկտեմբեր 25ի հրամանագիրը կու-գար աշխարհին վկայելու, որ վէճ մը կայ Թուրքիոյ երկու մեծագոյն դէմքերուն միջեւ: Գուշակները փորձեցին կռահել Իսմէթի անկման պատճառները, բայց չկարողացան:

Իսմէթ Ինէօնիւ կը հրաժարի, որովհետեւ Թուրքիա կ'ուզէ ելեւմտական ուժեղ կառավարութեան գլուխը.— գրեց Թուրքերէն «Թան»:

Իսմէթ կը հրաժարի, որովհետեւ պիտի հրաւիրուի նախագահելու Ազգային Մեծ Ժողովին,— աւետեց «Գուրուն»:

Թուրքիոյ վարչապետը տկար ըլլալով՝ ժամանակի մը համար կը քաշուի գործէ.— յայտարարեց «Ճումհուրիէթ»:

Աթաթիւրքին հետ թուրքեւխորհրդային յարաբերութեանց հարցին մէջ խոր տարակարծութիւններ ունենալով՝ Իսմէթ քաշուեցաւ քաղաքական գործէ.— տեղեկագրեց իր թերթին «Թայմզ»ի Պոլսոյ թղթակիցը:

Այս բոլոր գուշակները հաւասարապէս ճիշդ եղան, այլ խօսքով՝ բոլորն ալ սխալեցան:

Սակայն փաստ մը մնաց անդրդուելի, աւելի յամառ՝ քան ինքը ճշմարտութիւնը:

Իսմէթի խապառ չեզոքացումը պետական, կուսակցական եւ հանրային կեանքէ եկաւ վկայելու, որ «բան մը հոտած է Տանիմարքի մէջ»:

Այս ճշմարտութիւնը աւելի եւս ակներեւ դարձաւ, երբ Իսմէթի առաջին «հրաժարական»էն (վարչապետութենէ) քանի մը օր վերջ յաջորդեց երկրորդը՝ իր «հրաժարում»ը Հալք կուսակցութեան փոխ-նախագահի աթոռէն:

Այլեւս պարզ էր, որ Իսմէթ ոչ թէ կը քաշուի կամովին, այլ կը քշուի բռնութեամբ: Եւ կը քշուի Քէմալի'ն կողմէ, որ անոր մէջ, ըստ երեւոյթին, վտանգաւոր ախոյեանը կը տեսնէր:

Աթաթիւրքի մահէն ետք տեղի ունեցած անցքերը, մասնաւորաբար Իսմէթի անուանումը իբրեւ հանրապետութեան նախագահ, եկան հաստատելու, որ, առաջին, Քէմալ, ճիշդ է, ոյժ ունեցաւ մրցորդը չէզոքացնելու, սակայն այժ չունեցաւ զայն սթալինեան ներբողներով խապառ ոչնչացնելու (ինչպէս որ ըրաւ Նադրեաններու հետ). երկրորդ՝ որ Իսմէթ, ճիշդ է, տեղի տուաւ պայքարի մէջ եւ քաշուեցաւ քաղաքական կեանքէ, սակայն ի սպառ չմեռաւ եւ ի սպառ չզադրեցաւ գործէ: Անվիճելի է— ա՛յս կ'ապացուցանէ իր այսօրուան յաղթանակը— որ Իսմէթ լռութեան մէջ կը գործէր ու կը կազմակերպէր հակաքէմալական ոյժերը, ոչ նուազ ազդեցիկ, քան Քէմալի չուրջ խմբուածները:

Անդրադառնալով Իսմէթի «հրաժարական»ին, «Յուսաբեր»ի 1937 Հոկտ. 28ի խմբագրականին մէջ, «Թուրքիոյ թրոցկիականը» խորագրին տակ կը գրէինք.

«Լօզանի յաղթականը, որ իր ուժեղ ձեռքերուն մէջ տարիներ շարունակ պահեց Պետութեան եւ կուսակցութեան ղեկը, անշուշտ իր ետին ունի ամբողջ բանակ մը հետեւորդներու եւ գործակիցներու, որոնք իրմէ ոչ նուազ չափով դառն անակնկալի մատնուեցան իրենց առաջնորդին մեկուսացումով:

Իսմէթ եւ իսմէթականներ անկարող են դիւրութեամբ մոռնալ այն հարուածը, զոր այնքան տմարդաբար իրենց ստացան»:

Ու չմոռցան: Այն փաստը, որ Իսմէթ այսօր Թուրք երկրի առաջին աթոռը կը գրաւէ իր ուժով ու ոչ Քէմալին յանձնարարութեամբ— ըլլայ կտակի ձեւին տակ եւ կամ պարզ ցուցմունքով— ինքնին ապացոյց է, որ ան իր ետին ամբողջ բանակ մը ունէր իր'ր կամքը պարտադրելու համար քէմալական երկրին: Դէպքերը մեզ իրաւունք կու տան յայտարարելու, որ ոչ թէ էնկիւրի'ն նախագահութեան բերաւ Իսմէթը, այլ Իսմէթ ի'նք եկաւ այդ պաշտօնին. ոչ թէ աթոռ տուին անոր, այլ ի'նք զայն առաւ. ոչ թէ կամովին իշխանութիւն զիջեցին, այլ տեղի տուին բռնութեան տակ եւ ձեռնթափ եղան ուժի առջեւ:

Այս տեսակէտով ուշագրաւ են նաեւ հետեւեալ «աննշան» փաստերը:

Իսմէթ Ազգ. Մեծ Ժողովի մէջ միաձայնութեամբ ընտրուած է իբրեւ Հանրապետութեան նախագահ: Այլ խօսքով՝ հոն, ուր ոչ իսկ մէկ ձայն անգամ Քէմալի հոգեվարքի օրերուն, կը լսուէր ի նպաստ Իսմէթի, յանկարծ, գերբնական ոյժի մը ներշնչումով, Քէմալի մահէն անմիջապէս յետոյ, կը լսուի մէկ անուն միայն— Իսմէթ:

Մէկ ձայն իսկ չունեցող Թեկնածուն՝ հրաշքով բոլոր ձայները կը ըստանայ եւ բոլորին միակամ ընտրութեամբը կը տիրանայ առաջնորդի աթոռին:

Դիկտատորական երկիրներու մէջ «միաձայն» ընտրութիւնները սովորաբար— գրեթէ միշտ եւ բոլոր դէպքերուն— դէչ յայտարարներ են իրական միակամութեան: Եւ պարզ է թէ ինչո՛ւ: Դիկտատորները ազատ պայմաններու մէջ եթէ ապահով մեծամասնութիւն ունենային, բռնութեամբ երբեք «միաձայնութեան» չէին ձգտեր: Այս կերպ «միաձայնութեամբ» անոնք կը ջանան համակիր մեծամասնութեան պատրանքը տալու հանրային կարծիքին, երբ իրականին մէջ ո՛չ այդ միաձայնութիւնը ունին եւ ոչ ալ պարզ մեծամասնութիւն մը:

Տարակոյսներէ բխած մեր դրչէն հետեւեալ հարցումները կը բխին:

Ուրկէ՞ այս միաձայնութիւնը Իսմէթի անուան շուրջ, ուրկէ՞ այս յարգանքը անոր անուան հանդէպ:

Իսմէթ արժանի՞ էր այս մեծարանքին:

Այդ պարագային ինչո՞ւ քշուեցաւ քաղաքական կեանքէ եւ ինչո՞ւ քշուեցաւ միաձայնութեամբ, նոյն Ազգ. Մեծ Ժողովին անդամակցող միեւնոյն երեսփոխաններու բոլորին միակամ որոշումովը:

Ի՞նչպէս եղաւ, որ նոյն մարդիկը երէկ միաձայնութեամբ քշեցին Իսմէթը, իսկ այսօր միաձայնութեամբ զայն կրկին պաշտօնի կը բերեն, այն տարբերութեամբ միայն, որ երէկ պատուհասուողը պարզ վարչապետ մըն էր, մինչ այսօր պարգեւատրուողը երկրի առաջին դէմքն է, անոր անթագ պահակալը:

Արդար երէկուա՞ն «միաձայնութեան» մէջ է թէ այսօրուան. «միաձայն» չէին երէ՞կ, թէ «միաձայն» չէն այսօր: Ո՞ւր որոնել բանալին այս խորհրդաւոր անցքերուն:

Նուազ ուշագրաւ չէ նաեւ հետեւեալ փաստը: Քէմալի հոգեվարքի օրերուն կը յեղյեղուէին հետեւեալ անունները իբրեւ յաջորդ և նախագահական թեկնածու,— Ֆեթհի, Ֆէվզի Չագմագ եւ Գարապէքիր: Ո՛չ ոք տուաւ Իսմէթի անունը: Բուն թեկնածուն, որ լռիկ աշխատանքով իրեն ապահոված էր նախագահական աթոռը, նախամտածուած որոշումով մնաց ստուերի մէջ: Հանրային կարծիքը մոլորանքի մատնելու համար յեղյեղուեցան չատերուն անունները՝ չտալու համար անունը այն մէկ հատիկ մարդուն, որ ճիշդ այդ օրերուն փաստօրէն արդէն տիրացած էր նախագահական աթոռին եւ որ քանի մը օր վերջ, բուն աթոռակալի մահէն ետք, անոր պիտի տիրանար նաեւ իրաւապէս, բոլորին «միաձայն» հաւանութեամբը:

Անիմանալի դաւադրութեանց և պալատական յեղաշրջումներու դասական երկիր մըն է Թուրքիան: Ո՞վ կրնայ ըսել, թէ տարի մը առաջ ի՞նչպէս քշուեցաւ իշխանութենէն Իսմէթ եւ տարի մը վերջ ի՞նչպէս վերստին իշխանութեան եկաւ:

(ԽՄԲ. «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅԵՐՈՒ ՀՈԳԵՐԸ

— . —

(Տեսակցութիւն մը Ռումանահայ Միութեան քարտուղարին հետ)

Վերջերս ընտրուած Ռումանահայ Միութեան կեդր. վարչութիւնը դժուարին պարտականութիւն մը յանձն առած է, այն է՝ ռումանահայ գաղթականներու հպատակութեան հարցը, որ եթէ նախկին վարչութիւնը չկրցաւ դրական արդիւնքի մը հասցնել, վստահ ենք, նոր վարչութիւնը կատարելապէս պիտի յաջողցնէ, եթէ նկատի ունենանք նոր վարչական անդամներու անվիճելի կարողութիւնները, իրենց կապերը եւ իրենց սրտցաւութիւնը:

Աւելորդ չսեպեցի «Յառաջ»ի կողմէ ներկայանալ վարչ. անդամներէն Պ. Յ. Ճ. Սիրունիի, որուն կապերը ռումէն պետական բարձր շրջանակներու հետ ծանօթ են, քանի մը հարցումներ ուղղելով, որոնց սիրով պատասխանեց:

— Ի՞նչ է Ռումանահայ Միութեան դերը եւ ինչո՞ւ պէտք կայ այսպիսի կազմակերպութեան, քանի որ թեմական իշխանութիւն կայ:

— Ռումանահայ թեմը 1931էն պաշտօնապէս եւ օրէնքով ճանչցուած կեղեքութեան կողմէ իբր կրօնական համայնք եւ կը կառավարուի կանոնադրութեամբ մը, որ նոյնպէս վաւերացուած է արքայական հրովարտակով եւ օրէնքի ուժ ունի: Արդ, այս կանոնադրութիւնը կը նախատեսէ հայ եկեղեցւոյ ներքին կազմակերպութիւնը, իր յարակից օրկաններով եւ աշխատութիւններով, ինչպէս են՝ դպրոցը, եկեղեցին եւ այն բարեգործական եւ մշակութային ձեռնարկները որոնք մարմին կ'առնեն ու կը զարգանան եկեղեցւոյ կողքին: Սակայն այս աշխատանքներէն զատ կան նաեւ ուրիշ հոգեր, որոնք թեմական օրկաններուն իրաւասութեան սահմաններուն մէջ չեն իյնար, ինչպէս են բոլոր այն հոգերը որ կը բխին հայ տարրին գաղթական հանգամանքէն: Ահա այդ հոգերուն դոհացում տալու մարմին մըն է Ռումանահայ միութիւնը:

— Ի՞նչ օրինական կացութիւն ունի Ռումանահայ Միութիւնը:

— Ռումանահայ Միութիւնը մարմին առած է 1919ին, պատերազմին յաջորդող անմիջական հոգերուն իբրեւ հետեւանք ուճանչցուած է, ներքին նախարարութեան կողմէ, հայկական շահերու պաշտպանի դերը կատարող: Այդ դերը պահ մը ընդհատուած է հայկական հիւպատոսարանի գոյութիւն ունեցած տարիներուն, վերջէն կրկին հրապարակ գալու համար: Ռումանահայ միութեան կեդրոնական վարչութիւնը կ'ընտրուի համագումարէ մը, որուն կը մասնակցէին երկու յարանուանութեանց թեմական առաջնորդները (Յուսիկ արք. Զոհրապեան եւ Հ. Սահակ Կոգեան), անոնց թեմին կեդրոնական իշխանութիւնները, առանց դաւանանքի խտրութեան բոլոր թաղականութեանց ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ Ռումանիոյ մէջ գտնուող բոլոր միութեանց ներկայացուցիչները:

— Ներկայ կեդրոնական վարչութիւնը գործունէութեան ի՞նչ դաշտ ունի:

— Մէկ կողմէ կը շարունակէ գոյութիւն ունենալ միութեան դրամատնակը, որ պետութեան զանազան օրկաններէն պահանջուած վկայականներ կու տայ, բայց եթէ այդ պիտի ըլլար միայն միութեան գործունէութեան դաշտը, հարկ չկար որ կեդրոնական վարչութեան ընտրութեան առթիւ այսքան ճիգեր թափուէին:

— Ուրեմն ուրիշ ի՞նչ աշխատանքներ կան:

— Երեք կարեւոր խնդիրներ կը զբաղեցնեն մեր վարչութիւնը, ա) օտարահպատակ Ռումանահայերու ռումէն քաղաքացի դառնալու խնդիր, բ) Ֆիրմա ունենալու իրաւունք եւ գ) աշխատելու իրաւունք:

— Բարի կ'ըլլա՞ք այս երեք խնդիրներու մասին տեղեկութիւններ տալ:

— Ասկէ առաջ բազմաթիւ փորձեր եղան Հայերու քաղաքացիութեան խնդիրը կարգադրելու համար, բայց բոլորը ի զուր անցան, որովհետեւ գոյութիւն ունէր հպատակութեանց օրէնք մը, որուն համաձայն դիմում ընող մը, իր դիմումէն 10 տարի յետոյ միայն կ'ընդունուէր իբրեւ քաղաքացի, 10 տարուան այս պայմանաժամը բացառիկ պարագաներու մէջ էր որ կը կրճատուէր կամ կը ջնջուէր, ինչպէս ամուսնացած ըլլալ ծագումով Ռումէնի մը հետ, ռումէն բանակին մէջ զինուորութիւն ըրած ըլլալ եւ կամ երկրին օգտակար ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ Հայերու պարագան հաւաքաբար կարելի չէր պատշաճեցնել այս երեք պայմաններէն միոյն: Ներկայ փետրուարին երբ հրատարակուեցաւ Ռումանիոյ նոր սահմանադրութիւնը, աւելի խստացուց քաղաքացիութեան օրինականացումը, պայման դնելով որ խորհրդարանէն անցնի ու եւ է նոր քաղաքացիութիւն եւ ոչ թէ նախարարական խորհուրդէն, ինչպէս որ կ'ըլլար մինչ այդ: Սահմանադրութիւնը տարիներու ու եւ է սքած չէր նախատեսեր, նման եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ պիտի ճշդուէին մասնաւոր օրէնքով մը որ պատրաստութեան մէջէ ներկայիս: Օգտուելով այս հանգամանքէն եւ մանաւանդ հայ ժողովրդի բարեկամ փրոֆ. Եօրկայի կապերէն ներկայ կառավարութեան հետ, օգոստոս 21ին Վըլէնիի մէջ իրեն ներկայացուց պատուիրակութիւն մը եւ խնդրեց այդ առթիւ միջամտութիւն մը: Փրոֆ. Եօրկա կատարեց արդարեւ այդ խոստումը եւ կառավարութեան կողմէ Ռումանահայ Միութեան (որուն անունով եղած էր դիմումը) պատասխան մը ստացուեցաւ, որուն մէջ գրած էր. «Հայերու կողմէ եղած դիմումները նպաստաւոր կերպով նկատի պիտի առնուին»: Այս բացատրութիւնը ընդհանուր բառ մըն էր միայն եւ դժբախտաբար չատ չնչին լից կերպով հանրութեան հրամցուեցաւ միութեան նախկին ղեկավարութեան կողմէ: Ներկայ վարչութիւնը անհրաժեշտ դիմումներ կ'ընէ այս միջոցիս կառավարութեան կողմէ խոստացուած բարեացակամութեան օրինական ձեւ մը տալու համար. առայժմ այդ մասին ո եւ է մանրամասնութիւն տալու ի վիճակի չեմ:

Ինչ կը վերաբերի Ֆիրմա ունենալու իրաւունքին, պարտ կը զգամ յիշեցնել թէ վերջին մէկ քանի տարին, ինչպէս ուրիշ չատ մը երկիրներու մէջ, նոյնպէս նաեւ Ռումանիոյ մէջ սկսաւ ազգային աշխատանքի պաշտպանութեան մտահոգութիւնը, օտարներուն նոր ֆիրմայի իրաւունք տալու խնդիրն ալ ենթարկուեցաւ խիստ սահմանափակումներու եւ նոյնիսկ արգելքներու, թէեւ Նանսէնեան Հայերը բուն օտարի դասակարգին մէջ չեն իյնար, սկզբունքով ալ, դժուարութիւններ սկսան տարածուիլ նաեւ անոնց վրայ, այնպէս որ բազմաթիւ հայ առեւտրականներ կամ ի նորոյ առեւտուրի ձեռնարկողներ չուարումի մատնուեցան: Ճիշդ այս պարագան նկատի ունենալով Ռումանահայ Միութիւնը հպատակութեան հարցին զուգընթաց, ձեռնարկներ սկսաւ ընել, գոնէ Նանսէնեան անձնագիր ունեցողները այժմէն իսկ զերծ կացուցանելու համար Ֆիրմա ունենալու դժուարութիւններէն:

— Իսկ ի՞նչ են ձեր ձեռնարկները աշխատաքի իրաւունքի մասին:

— Եթէ կ'ուզէք ամէնէն ցաւոտ խընդիրը այս է. աւելի մտահոգիչ քան քաղաքացի դառնալու կամ ֆիրմա ունենալու հարցերը: Ինչպէս գիտէք, Ռումանիոյ մէջ այս պահուս կը կիրարկուի ազգ. աշխատանքի պաշտպանութեան օրէնք մը, որուն համաձայն ո եւ է առեւտրական եւ ճարտարարուեստական ձեռնարկութեան մէջ կարելի չէ 20 առ հարիւրէ աւելի օտարական աշխատցնել, եւ որովհետեւ Նանսէնեանները ըստ օրինի կարելի չէ «օտարական» բացատրութենէն դուրս հանել, տարիէ մը ի վեր մեծ դժուարութեան կը մատնուին անոնք, երկրին մէջ մնալու իրաւունք ունենալով հանդերձ 20 առ հարիւր սակին մէջ մտնելուն համար, այնպէս որ ո եւ է հայ վաճառական որ 10 պաշտօնեայ ունի, չի կրնար 2 հոգիէ աւելի Նանսէնեան ունենալ: Այս դժուարին կացութիւնը նկատի ունենալով է որ Ռումանահայ միութիւնը ձեռնարկներու ըսկսաւ Հայերը հաշուել չտալու համար 20 առ հարիւրի սակին մէջ: Կը յուսանք թէ մեր դիմումները նկատի կ'առնուին մասնաւոր բարեացակամութեամբ, որուն արդէն վստահ ենք ոչ թէ անոր համար որ բացառիկ բարեկամներ կը հաշուենք մենք երկրին մէջ, այլ որովհետեւ հայ տարրը ըլլալէն ի վեր համակրութեամբ կը տեսնուի ոչ միայն իշխանութեանց այլ եւ հանրային կարծիքին կողմէ:

×

Այս ամսուան ընթացքին Նանսէնեան Օֆիսը 45.000 լէյի գումար մը տրամադրած է Ռումանահայ միութեան՝ բաշխուելու համար կարօտ Նանսէնեան Հայերու:

Վարչութիւնը այս գումարը բաժնած է զանազան միութիւններու, որպէսզի անոնց միջոցաւ բաժնուին որ որ պէտք է: Յոյս՝ կայ 50.000 լէյ գումար մը եւս ստանալ նոյն նպատակին համար:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՍԱՆՃԱՔ

ՍԱՆՃԱՔԻ ԹՐՔԱՑՈՒՄԸ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆՆ ԱԼ ՑԱՆՑՆՈՒԵՑԱՒ

«Քրոնիք» (1 Նոյեմբեր) կը հրատարակէ Սանճաքէն թղթակցութիւն մը, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Շրջականերէն 17 մուխթարներ եւ երեսփոխաններ Ալեքսանդրէթ բերին եւ բանտարկեցին, որովհետեւ մերժած էին գլխարկ կրել, Հալք Էվին յաճախել եւ ամէն կողմ յայտարարել թէ Թուրքիա աշխարհի ամէնէն մեծ եւ վեհանձն ազգն է: Թրքական իշխանութիւնը իվերջոյ ստիպուեցաւ ազատ արձակել այդ անձերը, բայց միշտ հսկողութեան տակ կը պահէ:

Արդէն, ամէն մարդ հսկողութեան տակ է: Փողոցի, սրճարանի, եկեղեցիի կամ մզկիթի մէջ չես կրնար բան մը խօսիլ, որովհետեւ պատերը ականջ ունին: Լրտեսներ կը վխտան ամէն կողմ: Եթէ ուզես ղրկանել մէկ հակառակորդ, կը բաւէ որ անստորագիր նամակ մը ղրկես: Բանտին դուռները կը բացուին եւ մարակը կը չաչէ...:

Կ'ապրինք ճիշդ այն եղերական օրերը որ ապրեցաւ Սուրիա ընդհանուր պատերազմին:

ՁԱՅՆԸ ՈՒ ՃԵՐԹՈՆԸ (76)

ՃԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

— Թերեւս ոչինչ գիտեմ, թերեւս չատ բան: Փիթըր Միգըլը կ'ըսէ թէ...

Կեցաւ, կարծես մտածելով որ տըւած պատճառաբանութիւնը ճիշդ էր թէ ոչ: Եւ այդ վայրկեանին յիշեցի Բոււթէմ Խանը, որ անգամ մը ըսած էր անոր մասին թէ Մական խելական գնչու չէ:

— Շարունակէ՛, ստիպեցի ես: Փիթըր Միգըլը մասնագէտ մըն է:

Մեծ կրօնաւոր է ան եւ ամէն բան գիտէ:

— Փիթըր Միգըլը կ'ըսէ թէ Աստուած Ճէյթունի հանդէպ չատ է բարկացած եւ պիտի ոչնչացնէ այս արիւնածարաւ ժողովուրդը, որ կոխ եւ ըմբոստացում կը ծրագրէ:

— Այդ մասին պիտի մտածեմ յետոյ, ըսի ես եւ ոտքի ելլելու չարժում մը ըրի:

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Հի՛մակ պէտք է որոշես. անմիջապէ՛ս: Ժամանակ չկայ: Հիմա քեզի պիտի յանձնեմ հինգ, վեց մարդիկ, հիմակ անոնք պիտի ձերբակալեն Կոլլեան. հիմակ զայն դէպի լեռները պիտի տանիս. հիմա զայն քու կինդ պիտի ընես, պիտի խլրացնես. կը հասկնա՞ս: Այո՞:

— Մարդիկը ո՞ւր են, հարցուցի:

— Շուտով երթամ բերեմ պիտի:

Կը տեսնէի անոր դանակին կոթն ու բազմհարուածեան ատրճանակը. բայց կը զգայի նմանապէս իմ ալ լեցուն կոչտ ատրճանակիս ծանրութիւնը: Իր մարդոցը ներս մտնելէն առաջ կըրնայի խօսք տալ թէեւ, բայց կ'ուզէի գաղտնիքին տիրանալ ամբողջապէս:

— Շատ լաւ, ըսի: Համաձայն եմ: Մարդիկդ բեր:

— Սպասէ հոս, հիմա բերել կուտամ:

Գլխով ըրի, եւ Մակա գնչուն լեռուով բան մը ըսաւ ծեր վհուկին, որ դանէն դուրս ելաւ աճապարանքով: Առանձին մնալով Մակային հետ, ինքզինքս նուազ ապահով զգացի: Սկսաւ ան.

— Կլըրեան չատ գեղանի աղջիկ մըն է. Դուն պիտի սիրես զայն: Կամաց կամաց ան ալ քեզ պիտի սկսի սիրել:

Գնչուները ուրիշ ոեւէ մէկէ մը աւելի աւելորդապաշտ են: Անոր վիզէն կախուած էր տոլարի մեծութեամբ ծովու կրիայի մը պատեանը:

— Ինծի տուր տիկա որպէսզի բաղդ բերէ ինծի, ըսի ես: Շա՛տ ուրախացաւ:

— Այո, այո, ան քեզի չատ մեծ բախտ պիտի բերէ:

Ու կրիային պատեանը վիզէն հանելով իմ վիզս կախեց, ներսի կողմէն, չտեսնուելու համար:

— Սիրոյ նշան է ան, մրմնջեց: Կլըրեան անմիջապէս քեզ պիտի սիրէ: Հիմա չատ բախտաւոր պիտի ըլլաս:

Յանկարծ հինգ վեց տանիք հեռի տեղէ մը ձայն մը եկաւ ականջիս որ գիս կը կանչէր: Այդ ձայնը միլիոն մը բազմութեան մէջէն կրնայի զատորոշել:

— Մա՛րդ, ի՛նչ կ'ընես այստեղ. կը պոռար այդ ձայնը: Մընթին դրօսաշրջիկներու խումբ մը կազմած է, փնտռելու համար իր անհետեւալ նախահայրերուն բոյնը եւ դուն դեռ կ'ուշանաս: Ո՞ղջ ես: Կնոջ մը հե՞տ սիրահաբեցար. փո՞րդ կը ցաւի. հորին մէ՞ջ ինկար, թէ դարձեալ քնացար. վերջապէս ի՞նչ եղար:

— Կուզամ կոր, Ֆրէտ: Կուզամ:

— Աղէկ կ'ընես:

Եւ սկսաւ իր նուագարանով ցայգանուագի պատառիկներ նուագել: Մական քիչ մը տատն նայեցաւ կասկածանքով. յետոյ գլխ դիտեց հասկնալու համար թէ ես ալ Ֆրէտէն կը վախնա՞յի արդեօք:

— Բան մը գիտէ՞ ան, հարցուցի:

— Ա՞ն: Այդ Ֆրէ՞տը: Ոչ, ոչ, ոչ: Ու դուն անոր ոչինչ չըսես: Կ'իմանա՞ս: Բան չըսես անոր: Հիմա անոր քով գնա, այնպէս պիտի կասկածի, կը հասկնա՞ս: Իմ մարդիկս պիտի երթան եւ բռնեն այդ կինը: Յետոյ ես քեզ կանչել կուտամ. չուտ եկուր, կը հասկնա՞ս:

Գլխով հաստատական պատասխան տուի:

— Մտիկ ըրէ: Եթէ ընկերներուդ եւ այդ Ֆրէտին բան մը ըսես, ոչ թէ միայն քեզ պիտի սպաննեմ, այլ իմ մարդիկս նախապէս աչքերդ պիտի փորեն, ու մեռոյ մատներուդ եղունգները պիտի քաշեն: Կ'իմանա՞ս:

Ուսերս թօթուեցի:

— Ասկէց զատ քեզ կ'ազդարարեմ որ, եթէ Գադիկին իմ մասին հակառակ արտայայտուելու ըլլաս, ան անմիջապէս քեզի թշնամի կ'ըլլայ:

Գլխով ըրի ես ինծի վախնալու ձեւ մը տուի:

Ֆրէտ կրկին կանչեց:

— Գնա՛, ըսաւ հրամայական եղանակով մը եւ վերջին ճիգ մը ըրաւ, գիս իր մտային ազդեցութեան ներքեւ պահելու: Շուտ գնա:

Դէմքի եւ ձեռքի խորամանկ չարժում մը ըրի, հասկցնելու համար թէ ինքնաթելադրական վիճակի մը մէջ կը գտնուէի եւ առանց նոր հրաւէրի ըսպասելու պատուհանէն դուրս նետուեցայ: Ֆրէտ գիս տեսնելով յիսուն եարտ հեռուէն ձեռքով ըրաւ ինծի եւ կռնակը դարձուց: Հովիտին մէջ առաւօտ էր եղած. բայց հոս հոն տակաւին մութ ստուերներ կային, մասնաւորաբար հոն՝ ուր տանիք մը ուրիշ տանիքի մը վրայ կը կախուէր:

Ֆրէտին հասնելու համար մինչ մէկ տանիքէն միւս տանիքը կը ցատկէի, մութին մէջ յանկարծ նշմարեցի ըստուեր մը, որ անխօս՝ ձեռքի չարժումներ կ'ընէր: Այդ կերպարանքը իմ ներքեւ էր, երկու տուներու միջեւ գտնուած նեղ անցքի մը մէջ: Այնքան չատ ապշուած էի Մակայի հետ ունեցած տեսութենէս, որ սպանութենէ այդ զատ ուրիշ բան չէի երեւակայեր այդ միջոցին: Մէկ կողմ ցատկելով փորձեցի ինքնապաշտպանութեան դիմել. բայց ոտքերս սահեցան եւ ինկայ այն անցքին մէջ, ուրկէց ջանացեր էի խոյս տալ:

Առանց վերապահութեան կարելի է ըսել որ բարեկամ մըն էր այդ ստուերը՝ Աննան, Կլըրեայի ինքնակոչ ամուսինը, որ մութին մէջ վազելով գիս դժուարաւ նշմարեց:

— Սպասէ, մրմնջեց, ինծի հետ խօսիլդ յայտնի մի ըներ: Մտիկ ըրէ:

Ոտքիս պճեղը (եաւելի մասը) սատկ կը ցաւէր եւ չունէի բռնուած:

Պիտի ուզէի այդտեղ պառկած մնալ երկար ատեն:

(Շար.)

[illegible]

Անգլօ-ամերիկեան դաշնագիրը

Նոյեմբեր 17ին Ուաշինկթընի մէջ ստորագրուեցաւ անգլեւամերիկեան առեւտրական դաշնագիր մը, որուն համար երկու երկիրները — Մ. Նահանգներ եւ Մեծն Բրիտանիա— կը բանակցէին աւելի քան 18 ամիսներէ ի վեր:

Այս դաշնագրի տեւողութիւնն է երեք տարի: Երկու երկիրներն ալ փոխադարձ զիջումներով կը կանոնաւորեն իրենց տնտեսական առեւտրական յարաբերութիւնները: Դաշնագրի մէջ յիշատակուած են մօտ 3000 տեսակ ապրանք - առարկաներ, որոնց ներածման ու արտածման սակերը կը ջնջուին: Ընդհանուր առմամբ՝ Մ. Նահանգները մաքսային զիջումներ կ'ընծայէ Անգլիայէն ներմուծուած ապրանքներու վրայ, որոնց քանակը կը հասնի այժմ տարեկան 200 միլիոն տոլար արժողութեան, իսկ փոխարէնը մաքսային առաւելութիւններ կը ստանայ Անգլիայէն՝ այնտեղ արտահանուած ամերիկեան ապրանքներու վրայ, որոնց քանակը այժմ կը հասնի տարեկան 450 միլիոն տոլարի:

Այս դաշնագիրը, ի հարկէ, առաւելապէս առեւտրական - տնտեսական եւ քաղաքական բովանդակութիւն ունի: Այս հիմունքով ալ՝ անոր կնքումը միջազգային նշանակութենէ զուրկ պիտի մնար եւ սովորական գործունէութեան մը կարգին պիտի դասուէր, եթէ քանի մը հանգամանքներ բացառիկ արժէք չընծայէին անոր:

Առաջին.— Այս դաշնագիրը ստորագրուեցաւ ճիշդ այն ատեն, երբ նացի Գերմանիան, անսպասելի ու յանկարծական թափով մը, աշխարհի խիղճը վրդովեց հակահրէական ցոյցերով ու հալածանքներով: Մօտ չորս տարիներ առանելէ եւ վարանելէ, աւելի քան մէկուկէս տարի անընդհատ բանակցելէ ետք՝ տակաւին երկու դաշնագիր կողմերը պատրաստ չէին վերջնական եզրակացութեան գալու, երբ յանկարծ յայտարարուեցաւ որ վճռական համաձայնութիւնը կայացած է եւ դաշնագիրն ալ ստորագրուեցաւ անմիջապէս:

Պարզ զուգադիպութի՞ւն մըն էր արդեօք՝ գերմանական հակահրէական հալածանքներուն: Հազիւ թէ: Պերլինի ղեկավարները սխալ վայրկեան ընտրեցին թերեւս, կամ Տոքթ. Կէօպելս իր եռանդին մէջ ծայրայեղութեան հասանքին անձնատուր եղաւ, ճիշդ չգնահատելով Ուաշինկթընի բանակցութեանց հեռահաս արժէքը: Կամ թերեւս՝ Լոնտոնի ու Ուաշինկթընի ժողովրդապետական ղեկավարները, …ւած երրորդ Րէյխի յանդուգն ու աշխարհի ամէն կարծիք արհամարհող ընթացքէն, առիթը օգտագործեցին փութալով ստորագրել մեծ դաշնագիր մը, եւ ասով ապացուցել թէ ժողովրդավար մեծ երկիրները գիտեն, ի վիճակի են, իրարու հետ կարգադրելու ամէն առկախ հարց եւ ստեղծելու նիւթական ուժ ու տարելի կենցաղ աշխարհի մարդկութեան մօտ կէսին համար:

Դաշնագրին այս պայմաններուն տակ ստորագրութիւնը անուղղակի պարտութիւն մըն էր Գերմանիոյ: Եւ անուրանալի է որ Պերլին իր դէմքը խոժոռեց ի տես այս իրողութեան:

Երկրորդ.— Ինչքան ալ քաղաքական ուղղակի նշանակութիւն չունենայ սոյն դաշնագիրը, անհերքելի են անոր քաղաքական հետեւանքները: Գերմանիա ճարտարարուեստական երկիր մըն է, որ ընդարձակ շուկաներու պէտք ունի եւ կ'որոնէ զանոնք ամենուրեք, թէ ծախելու եւ թէ' մանաւանդ նախանիւթ գնելու համար: Անոր առեւտուրը Անգլիոյ ու Ամերիկայի հետ միլիոններու կը հասնի: Այժմ, անգլեւամերիկեան այս նոր պայմանագրով, կամայ ակամայ պիտի սահմանափակուի գերման առեւտուրը այս երկու երկիրներու հետ: Ընդհակառակը, պիտի ընդարձակուին անգլեւսաքսոն առեւտրական փոխյարաբերութիւնները եւ տնտեսութիւնները՝ ընդգրկելով աշխարհի ամէնէն հարուստ ու մեծ, սպառող շուկաները:

Երրորդ.— Այս համաձայնագիրը ցոյց է, որ ժողովրդավար մեծ պետութիւնները, երբ նեղը մնան, միշտ կրնան նորանոր զօրաւոր խաղաթուղթերով նեղը դնել միահեծան պետութիւնները: Անոնք ունին մարդկային ուժ, նիւթական աղբիւրներ, տնտեսութեան ընդարձակ շուկայ: Եւ ի հարկին՝ կրնան գործակցութեան, սերտ իրերահասկացողութեան եզրեր գտնել: Անգլեւամերիկեան առեւտրական դաշնագիրը, իր տնտեսական արժէքէն զատ, ժողովրդավար մեծ ազգերու համագործակցական կարողութեան մէկ փայլուն դրսեւորումն է:

Այս տեսակէտէն՝ Միւնիխէն ասդին միջազգային իրադարձութեանց ամէնէն կարեւոր մէկ փուլը կը կազմէ ան:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԲՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՄԱՀԸ ԵՒ Մ ՀՈՒԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Մարդը երկրիս վրայ անցողակի կեանք մը ունի: Տարիներու որոշ շրջան մը բոլորելէ ետք, ան կը մեռնի եւ իր մարմինը կրելով Փիզիքական օրէնքներու ազդեցութիւնը, կը տարբաղադրուի եւ շատ չանցած իրմէ որեւէ հետք չի մնար:

Մահը գործարանաւոր էակներու կեանքի դադարումն է:

Մարդ միշտ միեւնոյն ձեւով չի մեռնիր: Ան յաճախ հիւանդութենէ մը կը մեռնի կամ արկածի մը զոհ կ'երթայ: Շատ քիչ անգամ կը պատահի որ մէկը իր տարիքին բերմամբ բնական մահով մեռնի: Կեանքի տեւողութեան միջինը 65—90 տարի է: Հազուադէպ է որ կեանքը մինչեւ հարիւր տարի երկարի, իսկ այդ տարիքէն աւելի երկար ապրողներուն թիւը խիստ ցանցառ է:

Բնական մահ.— Բնական մահը առաջացած կեանքի սովորական վախճանն է: Բնական մահուան մէջ կեանքը դանդաղօրէն կը դադրի: Առաջին գործողութիւնը որ կը դադրի մարմինին մէջ, տարիքաւ սերնդագործելու կարողութիւնն է, յետոյ կուգան իմացական կարողութիւնները: Քալուածքը հետզհետէ կը դժուարանայ, ըլլա՛յ մկաններու ուժգնութեան պակասէն, ըլլա՛յ ոսկրային յօդերու կարծրացումէն: Յաջորդաբար կը տկարանան տեսողութեան, լսողութեան, հոտառութեան, շօշափելիքի եւ ճաշակելիքի զգայարանները: Արեան շրջաբերութիւնը կը դանդաղի եւ անոր հետեւանքով կը նուազի մարմինին ջերմութիւնը: Շնչառութիւնը կը դժուարանայ, եւ մարսողութիւնը թերի կատարուելով, օրէ օր մարմինը կը նիհարնայ, կը տկարանայ, եւ շնչառութիւնն ու արեան շրջանը դադրելով, վերջապէս վրայ կը հասնի մահը:

Պատահական մահ.— Պատահական մահերը կեանքի ընթացքին մէջ առաջ եկած այն պատճառներէն, որոնք դուրսէն կամ ներսէն կուգան, եւ կըրնան ընդհատել կեանքը: Արտաքին պատճառներն են արկածները, հարուածները, վէրքերը, թունաւորումները, եւ պակասը կամ ապականութիւնը այն անհրաժեշտ սնունդներուն, որոնց պէտք ունի մարմինը, իր գոյութիւնը պահպանելու համար:

Ներքին պատճառներն են հիւանդութիւնները, որոնք վարակելով ներքին գործարանները, կը խանգարեն անոնց կանոնաւոր գործունէութիւնը, եւ հետզհետէ ներգործելով անոնց վրայ, ի վերջոյ դադարման կը դատապարտեն զանոնք:

Յանկարծական մահերը առաջ կուգան սրտին կամ կարծրացած շնչերակի մը պայթումէն, կամ հետեւանքն են արիւնահոսութեան, նուաղումի, շնչահեղձութեան, կամ ուղեղին մէջ գոյացած արեան համախմբութեան:

Այդ պարագաներուն մէջ, կեանքը յանկարծ կը դադրի, առանց ենթական անոր գիտակցութիւնը ունենալու:

Իսկական եւ երեւութական մահեր.— Երբ մարդ կը մեռնի, շատ չանցած մարմինը կը սկսի նեխիլ, եւ կը դառնայ խորշելի ու վտանգաւոր առարկայ մը: Այդ պատճառաւ, հինէն ի վեր սովորութիւն եղած է մեռեալները այրել, զմռսել կամ թաղել:

Այս առթիւ կը ներկայանայ կնճռոտ ու զարհուրելի հարց մը.— Արդեօք այն անձը՝ զոր պիտի այրենք, զմռսենք կամ թաղենք, իսկապէս մեռա՞ծ է, թէ կը գտնուի երեւութական մահուան վիճակի մը մէջ: Ահաւասիկ ծանր ու խոշոր պատասխանատուութիւն մը բժիշկներուն կամ թաղումի արտօնութիւն տուող քաղաքային պաշտօնեաներուն համար:

Արդարեւ, կարծուածէն շատ աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն ողջ թաղուած մարդոց դէպքերը: Ուրիշ առթիւ տուած եմ քանի մը յատկանշական օրինակներ:

Ո՞րոնք են իսկական մահուան նշանները:

Սովորաբար մեռած կը նկատուի մէկը, երբ իր վերջին շունչը փչէ, սակայն այդ վայրկեանին մահը ամբողջական չէ, եւ սիրտը տակաւին կը բաբախէ մեղմօրէն: Բժիշկին համար մահը այն ատեն միայն վերջնական կը համարուի, երբ սրտին զարկը բոլորովին դադրի:

Մահը իսկական է, երբ շնչառութիւնը կը դադրի, սրտին զարկը կը կենայ, դէմքը դիակի մը գոյնը կ'առնէ, աչքին գունդը կը թուլնայ եւ անոր մակերեսին վրայ մածուցիկ հիւթ մը կը գոյանայ, մարմինը կը պաղի, մորթը կապոյտ գոյն մը կը ստանայ, մատները կը կծկուին, անդամները կը կարծրանան, եւ վերջապէս նեխումը կը սկսի:

Կասկածելի պարագաներու տակ, պէտք է մորթին մէջ ասեղ մը խոթել: Երբ մորթին մէջ ծակ մը գոյանայ եւ այդ ծակը չգոցուի, ա՛յնպէս ինչպէս պիտի ըլլար կաշիի կտորի մը վրայ, այդ կը նշանակէ թէ մահը իրական է: Եթէ ծակը գոցուի, ըսել է թէ հոն տակաւին գոյութիւն ունի կեանքը:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ - ՎԱԼԱՆՍ ՄՐՑՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 20ին, տեղի ունեցաւ մրցում մը Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.-ին եւ Վալանսի ֆրանսական խումբին միջեւ: Մրցումին ներկայ էին 1500ի մօտ բազմութիւն մը, մեծամասնութեամբ Հայեր: Օրուան աննպաստ օդն ու տեղատարափ անձրեւը արգելք դարձան աւելի խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Սակայն շատեր հայ երիտասարդութեան մրցումը սկսելէն շատ առաջ ժամերով սպասեցին անձրեւին տակ հայ արիներուն դէպի դաշտ մուտքը առաջին անգամ իրենք ծափահարելու համար:

Ժամը ճիշդ 2.30ին համաչափ վազքով դաշտ իջան մեր տղաքը: Ամիջապէս յետոյ սկսաւ մրցումը, միշտ անձրեւի տակ:

Սկիզբը՝ քանի մը վայրկեաններուն հակառակորդը գրեթէ ձեռք առած էր խաղին ուղղութիւնը, նեղը դնելով մեր յետսապահ գիծը, ուր իրենց գեղեցիկ խաղարկութեամբ կը փայլէին Մնացականեանը, Մրճոյեանը ու Օհանեանը: Քանի մը վայրկեան վերջը մերինները ճարպիկ խաղարկութեամբ մը խաղը փոխադրեցին հակառակորդ բերդին առջեւ, ու կրկնակի հարուածներով պահ մը վտանգի ենթարկեցին զայն: Ու այսպէս երկկողմանի յարձակողականներով, առանց որ եւ է արդիւնքի վերջացաւ առաջին կիսախաղը:

Երկրորդ կիսախաղն ալ եղաւ չափազանց հետաքրքրական, երկու խումբերն ալ գերագոյն ճիգեր թափեցին յաղթանակը տանելու, սակայն առանց նսեմացնելու խաղին գեղեցկութիւնը, Ֆրանսական խումբին խաղը քիչ մը աւելի դասական էր, որը կը ղեկավարէր հունգարացի հռչակաւոր խաղացող Քօվաքը, որուն հետեւանքով, հակառակորդ խումբին տիրապետութիւնը քիչ մը աւելի զգալի էր:

Սակայն խաղը լրանալու 25 վայրկեան մնացած «քոռնէռ»ով մը Հ. Մ. Ը. Մ.ը նշանակեց կէտ մը, որմէն յետոյ մրցումը դարձաւ աւելի տաք: Ու այսպէս տեւեց քառորդ ժամ, քիչ յետոյ հակառակորդ յառաջապահները անակնկալ վայրէջքով խուճապի մատնեցին մեր յետսապահ գիծը, ու օգտուելով խուճապէն ու երեկոյեան վրայ հասնող մթութենէն, նշանակեցին կէտ մը ու հաւասարեցան մերիններուն:

Այսպէս վերջացաւ մրցումը, ողջունուելով բուռն ծափահարութեամբ ու կեցցէներով:

×

Սոյն մրցումին առթիւ Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր վարչութեան կողմով ու առաջին խումբով Վալանս հասաւ շաբաթ իրիկուն, ուր իրենց ի պատիւ տեղւոյն Չափահաս Որբերու Միութեան կողմէն տրուեցաւ թէյասեղան մը, որ անցաւ չափազանց զուարթ մթնոլորտի մը մէջ: Այս առթիւ ջերմապէս շնորհաւորելի են մեր Զոմ մարզիկ եղբայրները, որոնք ճիգ չէին խնայած սոյն երեկոյթը հաճելի դարձնել:

Իսկ կիրակի առաւօտ Հ. Մ. Ը. Մ.ը ընկերակցութեամբ Զոմ մարզականին ու ֆրանսացի մարզիկներուն ծաղկեփունջ մը դրաւ Վալանսի անծանօթ զինուորին յուշարձանին վրայ, ներկայութեամբ տեղական մամուլի ներկայացուցիչներուն, որոնք իրենց համակրանքը յայտնեցին դէպի հայ գաղութն ու հայ ազգը: Այդ օրը մրցումէն յետոյ, հակառակորդ խումբը Հ. Մ. Ը. Մ.ին ի պատիւ տուաւ գինեսեղան մը, համեմուած հայերէն, ֆրանսերէն երգերով, ու ճառերով: Ֆրանսացի ատենապետը իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց մեր տղոց կարգապահութեան համար, շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ վալանսաբնակ համակրելի երիտասարդ Գաբրիէլ Սինապեանին, որ ջերմ ձեռնարկողն է եղած այս մարզական հանդիպումին: Ֆրանսացին նախագահին պատասխանեց, ֆրանսերէն քանի մը խօսքով Հ. Մ. Ը. Մ.ի ատենապետ Խաչիկեանը, մասնաւորապէս շնորհակալութիւն յայտնելով ցոյց տրուած ջերմ հիւրասիրութեան:

Վ. Քիւփէլեան

Բուռն բողոք ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին դէմ

— oo —

«Լ'Օրիան» կը գրէ.— Ընդդիմադիր պետ Տոքթ. Շահպէնտէր Դամասկոսի մէջ յայտարարութիւն մը հրատարակեց ֆրանքեւ-սուրիական համաձայնութեան մասին, շեշտելով որ եթէ մինչեւ հիմա լռութիւն պահեց Փարիզի բանակցութեանց շուրջ, պատճառը այն էր որ կ'ուզէր տեղեկութիւն քաղել եւ գիտակցաբար արտայայտուիլ: Անոնուած տեղեկութեանց համաձայն, — կ'ըսէ Տոքթ. Շահպէնտէր,— ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ հոգատարութեան կանոնագրութիւն մը՝ վերաքննուած եւ աւելի ծանրացած: Այդ դաշնագիրը աւելի շատ հովանաւորութիւն մըն է, քան զինակցութեան դաշնագիր մը: Այս պայմաններուն մէջ ստիպուեցայ պատասխանել հայրենիքի կոչին, եղբայրներուս եւ ամէն հոսանքի բարեկամներուս բաղձանքին, աշխատելու համար որ կազմակերպուի հանրային կարծիքը եւ առաջքն առնուի այն վտանգին որ կը սպառնայ ազգային հաւասարակշռութեան: Ես յանձն առի վարել անոնց գործունէութիւնը, որ պիտի ներշնչուի հետեւեալ ծրագրէն.—

1. Ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը չի կրնար տարբեր ըլլալ անգլեւիրաքեան դաշնագրէն:

2. Աշխատիլ որ Սուրիան մտնէ ապագայ արաբական միութեան մէջ:

3. Երաշխաւորել հանրային եւ մասնաւոր ամէն ազատութիւն:

4. Երկիրը ազատել անիշխանութենէն որ կը տիրէ բոլոր ճիւղերու մէջ,— քաղաքական, վարչական, դատական, տնտեսական եւ ընկերային: Միաժամանակ երկիրը պաշտպանել կամայականութեան դէմ»:

Տոքթ. Շահպէնտէր կը յայտնէ նոյնպէս թէ մօտ ատենէն պիտի հրատարակէ նոր յայտարարութիւն մը, վերջնապէս ճշդելով իր դիրքը հանդէպ նոր կացութեան, որ ստեղծուեցաւ Փարիզի համաձայնութենէն վերջ:

«Էլ Ահրար» կը գրէ.— Սուրիոյ քաղաքական շրջանակները դեռ կարծիք չյայտնեցին Փարիզի վերջին համաձայնութեանց մասին: Կը կարծուի թէ լռութեան պատճառը այն է որ, դեռ պաշտօնական զեկոյց մը չկայ բանակցութեանց եւ գոյացած համաձայնութեանց մասին: Դիտել կը տրուի որ, եթէ համաձայնութեանց պատճէններուն հրատարակութենէն առաջ կարծիքներ յայտնուին, խռովութիւն կրնայ ծագիլ երկրին մէջ:

Եւ սակայն, լաւատեղեակ շրջանակները կը յայտարարեն թէ Փարիզի վերջին բանակցութեանց նիւթ կազմած է միայն զինուորական համաձայնութեան խնդիրը: Գոյացած համաձայնութեամբ, ֆրանսական ուժեր պիտի մնան Սուրիա, մինչեւ որ երկիրը ներքնապէս ի վիճակի ըլլայ բանակ կազմելու եւ իր սահմանները պաշտպանելու:

Փոխ-վարչապետը չէ ուզած պատասխանել այս ուղղութեամբ իրեն եղած հարցումներուն: Ուրիշ նախարար մը յայտարարած է թէ ներկայ համաձայնութիւնը Թեսան — Մէրտէմ համաձայնութենէն տարբեր չէ. միայն ֆրանս. կառավարութիւնը ուզած է դաշնագրին մէջ ամփոփել փոխանակուած նամակները:

ԿՈՎԿԱՍԻ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ՎՏԱՐՈՒԻՆ ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ

Այս յատկանշական լուրը կը թարգմանենք իր թրքասիրութեամբ ծանօթ Կաւկազ ամսաթերթէն.—

«Թուրք կառավարութեան պաշտօնական օրկան «Րէսմի Կազէթ»ի սեպտեմբեր 28ի թիւին մէջ տպուած է հետեւեալ պաշտօնական որոշումը.—

Հաստատուած ըլլալով որ մեր երկիրը կուզեն ծառայեցնել իբրեւ յեղափոխական պրոպագանտի եւ հետախուզական կազմակերպութեան վայր՝ բարեկամ պետութեան մը դէմ, ի նըպաստ ուրիշ պետութեան մը, հիմնըւած ներքին գործոց նախարարի առաջարկին վրայ՝ նախարարական խորհուրդի որոշմամբ զրկուած են թրքական քաղաքացիութենէ եւ արտաքսուած են երկրի սահմաններէն դուրս հետեւեալ անհատները.— Ալի խան Քանթէմիր, Մէմէտ Խալիլ Կիւրկէօրէն, երկաթուղիներու չհագործման պետ Միր Ալի, Ապաս Օղլի Սէֆէր, Մէմէտ Թուկայ, Թուրքեստանի հանրապետութեան նախկին նախագահ Օսման Խոճա Օղլի, Քեազիմ Օղլի Ապաս եւ Օսման Կուպ»:

— Այս որոշումը ստորագրուած է Աթաթիւրքի եւ նախարարական խորհուրդի կողմէ:

Այս բոլոր արտաքսուող անհատները կը պատկանին Ազրբէջանեան, Կովկասեան Լեռնցիներու եւ Թուրքիստանի քաղաքական գործիչներու ղեկավար դասին: Իրենց երկիրներու անկախութիւնը կորսնցնելէ վերջ, անոնք հիւրընկալուեցան Թուրքիոյ մէջ, ուր արժանացան խնամքի, Թուրք կառավարութեան կողմէ: Տարագրութեան մէջ անոնց քաղաքական գործունէութեան խէջալը եղած է՝ բոլորուիլ Փարիզ հրատարակուող «Կաւկազ» ամսաթերթին շուրջը, որուն քաղաքական ուղեգիծը ոչ մէկ տարբերութիւն ունի քէմալականներու համաթուրանական քաղաքականութենէն:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

ՆԵՐԳԱՂԹՈՂՆԵՐՈՒ ԻՐԱՒԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սոյն վերնագրի տակ պիտի լուսաբանեմ շարք մը հարցեր:

Ամէնէն առաջ, նախ քան բուն հարցերուն անցնիլը, պէտք է ընդգծել, որ բոլորովին տարբեր են պայմանները մինչեւ 1934 եւ 1934էն ասդին, թէեւ ոեւէ հանրապետութեան Սահմանադրութիւն հիմնական փոփոխութիւն կրած չէ, այնպէս որ միշտ պէտք է պարզել երկու դրութիւն— ի՛նչպէս էր առաջ եւ ի՛նչպէս է ներկայիս:

Հարաւ. Ամերիկայի երեք հանրապետութիւններու սահմանադրութիւններն ալ շատ ժողովրդավար (դեմոկրատիկ) սկզբունքներու վրայ են հիմնուած. շատ մեծ նմանութիւն ունին Միացեալ Նահանգներու սահմանադրութեան. տարբերութիւնը առաջ դէպի ձախ էր, իսկ ներկայիս միտում ունի դէպի աջ. ներկայ կառավարութիւնները երեք հանրապետութիւններու մէջ ալ «ուժեղ ձեռքերու» մէջ են կարելի է ըսել. արտաքին եւ ներքին պայմաններն ու ազդեցութիւնները քաղաքական ղեկավարութեան ու ժողովուրդի մէջ գերակշիռ կը դարձնեն «ուժեղ ձեռք»ի մտայնութիւնը: Աւելի պարզ խօսելով, մէկ կողմէն համայնավարական զօրաւոր պրոպագանդան, որ կը մղուէր Մոսկուայի ոսկիներով եւ Խորհրդային Ռուսաստանի առեւտրական ներկայացուցչութեան (հոն կը կոչուէր Իւժամ Թորգ, ռուսերէն «Հարաւ. Ամերիկեան Առեւտուր» բառերու առաջին վանկերէն կազմուած) միջոցով ու ղեկավարութեամբ, միւս կողմէն ալ գլուխ ցցող ֆաշական շարժումը կը ստիպէին դեմոկրատիկ կառավարութիւններուն կտրուկ ու վճռական քաղաքականութիւն վարել. վարչական կարգով, միշտ սահմանադրութեան բաց ձգած դռները գործածելով, հետզհետէ ժողովրդական լայն կարգերը նեղցուեցան, անշուշտ տեղ մը նուազ, ուրիշ տեղ մը առաւել չափով կը կատարուէին այդ սեղմումները՝ համայնավար կամ ֆաշական վտանգի ուժգնութեան համեմատութեամբ: Այսքանը քաղաքական գետնի վրայ:

Տնտեսական գետնի վրայ ալ մըտցուած են այնպիսի սեղմումներ, որ շատ չեն տարբերիր եւրոպական պետութիւններու մէջ ընհանրացած սեղմումներէն:

Աւելի պարզ գաղափար կազմելու համար խօսքը պէտք է մասնաւորել մէկ քանի մարզերու վրայ:

ա) Հաւասարութիւն օրէնքի առաջ.

Հարաւ. Ամերիկայի մէջ ներգաղթող, օտար կամ բնիկ՝ օրէնքի առաջ հաւասար են. դատարանները մէկ եւ միեւնոյն օրէնքով կը դատեն բոլորը: Այս ընդհանուր սկզբունքը մինչեւ այժմ ալ կը մնայ անխախտ:

Անշուշտ կարելի չէր սպասել, որ ամէն մարզի մէջ ներգաղթողն ու բընիկը միեւնոյն պարտականութիւններն ու իրաւունքներն ունենան: Ամէնէն առաջ, ներգաղթողի մը, որ հպատակ չէ դարձած, չի կրնար պարտադրուիլ զինուորական ծառայութիւնը. միւս կողմէն՝ ներգաղթողը չի կրնար ունենալ ընտրելու իրաւունք եւ չի կրնար ստանալ պետական պաշտօններ, որքան ատեն որ հպատակ չէ դարձած: Այս հիմունքներն ալ մինչեւ հիմա կը մնան անխախտ. սակայն հարցը կը տարբերի, երբ կուգայ հպատակութեան խնդիրը:

Առաջները կարճ պայմանաժամէ մը յետոյ դիւրութիւն տրուած էր ներգաղթողներուն երկրին հպատակութիւնը ընդունելու. եւ հպատակ դառնալէ յետոյ պետական պաշտօններու եւ մինչեւ անգամ պարլամէնտի անդամի ասպարէզները կը բացուէին իր առաջ: Բայց վերջին տարիներս հպատակ կարենալ դառնալու ժամանակամիջոցը շատ երկարացուած է. իսկ հպատակութիւն ստացած քաղաքացիին առջեւ փաստօրէն պետական պաշտօններն ու բարձր ասպարէզները գոցուած են. երբ պաշտօնի մը համար անհատ բնիկ մը եւ պատկ օրինական քաղաքացի մը (հպատակութիւն ըստացողները «օրինական քաղաքացի» կը կոչուին) ներկայանան պաշտօնը անպայման բնիկը կը ստանայ

Ուրիշ բան թէ Հայերը շատ հետամուտ չեն հպատակ դառնալու, որովհետեւ հպատակ դառնալը իր առաւելութիւններու դիմաց ունի նաեւ ըստուերոտ կողմը, օրինական քաղաքացի դառնալ՝ քուէարկող դառնալ կը նշանակէ. իսկ քուէարկել՝ կը նշանակէ ոեւէ տեղական քաղաքական հոսանքի կամ կուսակցութեան յարիլ. բան մը, որ այնքան ալ նպատակայարմար չէ շատ շատերու համար. որովհետեւ իշխանութեան գլուխ անցնող կուսակցութիւնը կը հալածէ իր հակառակորդը ամէն տեսակ միջոցներով. ներքին ըմբոստութիւններ ու պետական հարուածներ միշտ անպակաս են Հարաւային Ամերիկայի մէջ, իսկ այս վերջին միջոցներով իշխանութեան ղեկը ձեռք անցուելէ յետոյ, վայն եկեր է հակառակորդներուն. այսպիսի փափուկ պարագաներուն երբեք ձեռնտու չէ ներգաղթողի մը համար մէկ կամ միւս կողմը բռնելը:

Ներգաղթող ծնողը օրինական քաղաքացիութիւն ընդունած ըլլայ կամ ոչ, այդ երկրին մէջ ծնած զաւակը օրէնքի առաջ եւ իրապէս կը ճանչցուի բնիկ քաղաքացի. օրինակ Արժանթինը ըստ ազգութիւններու վիճակագրութիւն մը եթէ կատարէ, Հայերու թիւը շատ պակաս պիտի հանեն, որովհետեւ Արժանթինի մէջ ծնած հայ մանուկները Արժանթինցի կը նկատուին. մինչդեռ եթէ հայ ազգային մարմին մը վիճակագրութիւն կազմէ՝ Արժանթինի մէջ ծնածներն ալ իբր հայ պիտի արձանագրէ:

(9)

Ն. Ա.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Մասնակցութեամբ ռուսական երգչախումբի եւ հայ երգիչներու, առաջնորդութեամբ հեղինակին՝ Պ. ՕՆՆԻԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆի

29 ԴԵԿՏ. ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ ՍԱԼ ԿԱՎՈՅԻ ՄԷՋ

«Գործադուլը խաղաղական խաղ մըն է եւ ոչ թէ աշխատաւորական դաս»

— oo —

Տալատիէ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով կիրակի երեկոյ, յայտարարեց թէ, այն պահուն, երբ ֆրանսական կառավարու-թիւնը Չէմպըլէյնի եւ լորտ Հըլիֆաքսի հետ կը քննէր երկու երկիրներու ազգային պաշտպանութեան խնդիրները եւ Եւրոպայի խաղաղութեան պայմանները, գործադուլ յայտարարուեցաւ եւ հիւս. նահանգներուն եւ Սէնի մէջ գործարանները գրաւուեցան հա-կառակ օրէնքի տրամադրութեանց։ Յետոյ երբ հաղորդուեցաւ թէ ֆրանսական կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը կը մշակէ միասնաբար ստորագրելու համար Գերմանիոյ հետ՝ վերջ դնելու նպատակով երկու երկիրներու միջեւ ստեղծուած անվստահու-թեան, ընդհանուր գործադուլ յայտարարուեցաւ։

Ի՞նչ կը նշանակեն գործարաններու այս գրաւումները, որոնք հակօրինական յայտարարուած են նոյնիսկ 1936էն վերջ իշխանու-թեան գլուխ եկած բոլոր վարչապետներուն կողմէ։ Ինչո՞ւ ընդհա-նուր գործադուլ կը յայտարարուի, երբ պարզ է թէ տօոր հետե-ւանքները պիտի կրեն նիւթական ամէնէն համեստ պայմաններու մէջ ապրող քաղաքացիները միայն եւ ոչ թէ հարուստները։ Ինչո՞ւ գործադուլի հրաւիրել պետական պաշտօնեաները, բռնաբարելով հանրապետական օրէնքը։

Կը պատճառաբանեն թէ կ՚ուզեն բողոքել հրամանագիր-օրէնք-ներուն դէմ,— բայց այդ իրաւունքը կը պատկանի խորհրդարա-նին, որ 31 Դեկտեմբերէն առաջ պիտի հրաւիրուի յայտնելու հա-մար իր կամքը։ Խորհրդարանին կ՚իյնայ ըսել թէ Ֆրանսա անկա-րող է կատարելու վերականգնումի այն ճիգը, զոր կատարեցին աշխարհի բոլոր ժողովրդապետութիւնները։

Յետոյ Տալատիէ ըսաւ թէ կառավարութիւնը ջնջած չէ ընկե-րային օրէնքները, այնպէս որ գործադուլը որով կը սպառնան, աշ-խատաւորական դատ չի հետապնդեր։ Աշխատաւորական դան-գուածին մէջ փոքրամասնութիւն մը իր դիկտատուրան հաստա-տած՝ կը կռուի հանրապետութեան դէմ։

Մոնզի եւ Ռէնօ եւս կը խօսին երկրին

— oo —

Շաբաթ երեկոյ ելմտական նախարարը ժողովուրդին ուղղեալ ձայնասփիւռ ճառով մը պաշտպանեց ելմտական ծրագիրները, ներկայացուց ստեղծուած թիւրիմացութիւնները եւ հրաւէր կար-դաց բոլորին՝ օժանդակել Ֆրանսան վերականգնելու ճիգերուն։

— «Պէտք է որ Ֆրանսա ունենայ ուժեղ կառավարութիւն մը։ Ես չեմ կրնար ընդունիլ որ Ֆրանսական հանրապետութեան օ-րէնքները արժանանան նուազ յարգանքի, քան Մուսոլինիի, Հիթ-լէրի եւ Սթալինի դրած օրէնքները»։

Կիրակի երեկոյ, Տը Մոնզի եւս ձայնասփիւռով խօսեցաւ մասնաւորաբար երկաթուղիի աշխատաւորներուն։ Ըսաւ թէ եր-կաթուղիի ընկերութեան բացը կը հասնի 8 միլիար 600 միլիոնի։ Երբ չողեկառքին գիները բարձրացուեցան, եկամուտը 15 - 25 առ հարիւր նուազեցաւ։ Ի՞նչ կրնար ընել կառավարութիւնը։ Հարկ ե-ղաւ ջնջել երկաթուղիի կարգ մը գիծեր (5000 քիլոմեթր երկարու-թեամբ)։ Բայց կացութիւնը կը պահանջէ նոր զոհողութիւններ։ Տը Մոնզի պաշտպանելէ վերջ հրամանագիր - օրէնքները երկաթու-ղիի ընկերութեան վերաբերեալ, անցաւ գործադուլի սպառնալի-քին։ Երկաթուղիի ճարտարարուեստին մէջ չորրորդ փորձն է այս, բայց եթէ երէկ գործադուլը ուղղուած էր դրամատէրներուն դէմ, այսօր այդ գործադուլը կ՚ուղղուի պետութեան դէմ, որ տէրն է երկաթուղիներուն։ Դեռ երէկ Լէոն Պլում ինք կը համարէր երկաթուղիի աշխատաւորներուն գործադուլը, որովհետեւ չոգե-կառքերու բանիլը անհրաժեշտ է երկրին ապահովութեան։ Իսկ այժմ տարբեր է իր կարծիքը։

Բացառութիւն չի կրնար ըլլալ ոչ ոքի։ Ով որ չաշխատիր, թող գիտնայ որ կը խզէ աշխատանքի իր պայմանագրութիւնը եւ այլ-եւս գործ չի կրնար ունենալ, միւս կողմէ կ՚ենթարկուի օրէնքի տրամադրութեանց,— 15 Յուլիս 1845ի օրէնքը ինք կը համարի ամէն արգելիչ միջոց որ կը փորձուի ընդդէմ հաղորդակցութեան։

Աշխարհ պիտի տեսնէ թէ Չորեքշաբթի, քանի մը մարդոց կամքով եւ զանգուածներու տխուր համակերպութեամբ՝ ի՞նչ բան է որ կը կորսնցնէ Ֆրանսան։ Վե՛րջ այս խաղերուն, եւ թող ամէն պարկեշտ Ֆրանսացի մտահոգութիւն ցոյց տայ միայն երկրին ներ-քին ապատութեանց պահպանումին, արտաքին աշխարհի առջեւ Ֆրանսայի հեղինակութեան բարձրացումին, — տա՛նք են որ վը-տանգի տակ կը դրուին Չորեքշաբթի։

Հիթլէր յանկարծ Վիէննա անցաւ

Շաբաթ լուսնալու գիշերը, Հիթլէր յանկարծ Վիէննա հա-սաւ։ Իր սպայակոյտը հաստատուեցաւ Հոֆպուրկի եւ Շէօնպրունի մէջ, ինչ որ ենթադրել կուտայ թէ Հիթլէր մտադիր է քիչ մը եր-կար մնալու աւստրիական նախկին մայրաքաղաքին մէջ։

Ի՞նչ իմաստ ունի այս յանկարծական ճամբորդութիւնը։ Ո-մանք կը կարծեն գիտնալ թէ եկած է անձամբ քննելու այն չարա-չահութիւնները եւ զեղծումները, որոնք գործուած են հակահրէա-կան շարժումին մէջ։ Այդ զեղծումներուն մէջ մաս ունին նացի կուսակցութեան ազդեցիկ անդամներ։ Նոր մաքրագործումի մը լուրը պիտի գայ հաստատել այս զրոյցը։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼ եւ շրջակայքը բնակող օտարականներուն ուղղեալ յայտարարութեան մը մէջ, նահանգապետը կ՚ազդարարէ թէ ան-միջապէս սահման պիտի առաջնորդուին բոլոր այն օտարական-ները, որոնք կը մասնակցին որ եւ է ցոյցի։

ՌՈՒՄԲ մը պայթեցաւ Պուքրէշի մէկ թատրոնին մէջ ներկա-յացման մը ընթացքին (ներկայացումը կը տրուէր հրեայ դերա-սաններու կողմէ)։ Սպաննուեցան 10 հոգի եւ վիրաւորուեցան 40 հոգի հանդիսատեսներէն։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ բանակը, հողային վերջին գրաւումներէն ետ-քը, կը բաղկանայ 18 զօրաբանակներէ՝ 43 զօրաբաժիններով, ա-ռաւել 3 լեռնային զօրաբաժին, 5 զրահապատ զօրաբաժին եւ հե-ծելազօրաց բանակ մը։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

— oo —

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐՄԻԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Route d'Orleans, Caehan

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Տիկ. ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (երգ), թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ, Պ. ՄՆԶ-ՄԱՆԵԱՆ (ջութակ) ընկերակցութեամբ Օր. ԱՇԽԷՆ ՋՐՈՒԱՆԴԵԱՆԻ (դաշնակ)։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Բորթ տ'Օրլէանէն առնել օտոպիւս 88 եւ իջ-նել Սէթէ ժառուէն կամ մէթրօ Պանեէօ։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲԻՒՆ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Դասախօսութիւնը 29 Նոյեմբեր, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ։ Կը խօսի՝ Պ. Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Ներսէս Շնորհալի»։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲԻ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 30 Նոյ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ։ Կը խօսի Հ. ՍԱՀԱԿ Վրդ. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍ-ԵԱՆ Նիւթ՝ «Վարդանանց պատերազմի բարոյական նշանակութիւնը»։

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Հ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, Կիրակի ժամը 3.50ին

Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lac-ի սրահը

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. **Ռ. ԳԻՒԼԱՆԴԻԱՆԵԱՆ**

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ՓՐՈՖ. **ԱՂԱՃԱՆԵԱՆ**

Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւնները»։

Մուտք 6 փր.։

Կառ. կիւ Նոռէն շոգեկառք Անկէնի համար ժամը 3ին. 3.30ին։

Դասախօսութիւն—թէյասեղան

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի։ 3 Դեկտ. շաբաթ գիշեր, ժամը 8.30ին, Բարեգործականի սրահին մէջ, 8 բիւ Պօսիւէ։

Կը խօսի՝ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Կնոջ դերը հանրային կեանքին մէջ

Հիւրասիրութիւն՝ թէյ եւ խմորեղէն — Մուտք 4 փր.

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւններ

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Այս շահեկան հաւաքոյթներուն շարքը կը սկսի 1 դեկտեմբեր, հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 9ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 բիւ տը Լ'էքլիփս, Մարսէյլ։

Առաջին դասախօսութիւն.—

Կը խօսի Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ «Մեր գրական ժառանգութիւնը (1880 - 1922)»։

Ցերեկոյթ պարահանդէս

Կազմակերպուած Հաուըրտ Գարակէօզեան Հօմի նախկին Սա-նուց միութեան կողմէ։ 11 Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 բիւ Պօսիւէ, մէթրօ՝ Փուասօնիէր եւ Կառ տիւ Նոր։ Օրքէսթր՝ Ճազ - Թանկօ։

Մուտք՝ 7 փրանք

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հայկանուշ Ղազարեան կը փնտռէ իր մեծ մօր եղբօրորդիները՝ (Պիթլիսի Տապըրկըու թաղէն) Սի-մօն, Խօսրով եւ Արմէն Վարդանեան։ Կը կարծուի թէ կը գտնուին Ֆրէզնօ (Քալիֆորնիա)։ Իրենց հասցէն գիտ-ցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Հայ-կանոյշ Ղազարեանի, 1 bis Villa Des Montes, Clamart (Seine), France։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

Ներկայացում—պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ

18 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր։ 13 բիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի։

Կը ներկայացուի՝ «ԾԱՌԱՅ ԹՈՐՈՍ» (զաւեշտ մէկ արար), Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ եւ արտա-սանութիւն՝ սան - սանուհիներու կողմէ։

Ժամը ճիշդ 6ին կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարու-թեամբ Քարիօ Քանթի նուագախումբին, եւ կը տեւեն մինչեւ ժա-մը 11.30։ Առատ եւ աժան պիւֆէ։

Մուտք՝ 5 փր., փոքրերու՝ 3 փրանք։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 30 Novembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3899

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդհատեցինք մեր զրոյցը հայ երիտասարդներուն հետ: Վերսկսինք ու վերջացնենք, ուրեմն:

Մեր նախորդ խմբագրականով պատասխանեցինք իրենց ամէնէն հիմնական առարկութեան, կ՚ուզենք մատնանշել կարգ մը ուրիշ կէտեր:

Նախ,— ինչո՞ւ ենթադրել թէ անպայման «չանցնիր մեր տեսակէտը՝ կուսակցութեան մէջ»: Ի՞նչ է այդ տեսակէտը: Քաղաքականութեան հիմնական գի՞ծ մը: Բայց, չէ՞ որ հայ երիտասարդը կուսակցութենէ մը ներս պիտի մտնէ՝ քննելէ վերջ հայ քաղաքական հոսանքներու ուղղութիւններն ու ձգտումները: Երկու հիմնական ճակատ կայ մեր իրականութեան մէջ,— ազգայինը եւ խորհրդայինը: Ծրագրային մնացեալ մասերը երկրորդական են, ապագայի յատուկ, ազգային-պետական կառոյցով Հայաստանի մը իրականացումէն վերջ կիրարկելի: Եթէ համաձայն ես այսպիսի Հայաստանի մը գաղափարականին, վարանում չկայ: Չկայ հիմք մը՝ կենալու հեռու, դառնալու անջատ խումբ՝ մասի փաթթոց ընելով քու հիմնական նպատակիդ (ազգայնական Հայաստան) ձգտող մեր մեծագոյն ուժի ծրագրին երկրորդական մասը: Վասն զի, այդ կերպով, դուն ոչ միայն ծառայած չես ըլլար հիմնական նպատակին,— որ քուկդ ալ է,— այլեւ ջլատած կ՚ըլլաս ուժը զոր կարելի է մեր իրականութեան մէջ երեւան բերել՝ նոյննպատակ տարրերը նոյննպատակ անունի մը տակ միացնելով:

Գործելակերպի՞ մասին կրնայ առեղծուիլ «սեփական կարծիք»ի անտեսումին մտահոգութիւնը: Բայց, պարզ է ե՛ւ այդ գործելակերպը: Խօսելով Դաշնակցութեան մասին, բաւական չէ՞ արդեօք 48 տարուան պատմութիւն մը: Սխալնե՞ր կը տեսնէք այդտեղ: Կարելի՞ է ցոյց տալ աշխարհի մէջ կուսակցութիւն մը, ազգ մը նոյնիսկ որ սխալներ գործած չըլլայ: Ըլլանք արդար ու իրատես: Ու չմոռնանք, մանաւանդ, դէպքերու վերլուծման մէջ, նոյն այդ դէպքերուն ժամանակները, պայմանները, տրամադրութիւններն ու անոնց յարակից դէպքերը նկատի ունենալ՝ իրենց խկութեանը մէջ: Այն ատեն պատկերը պարզ կ՚ըլլայ: Հորիզոնը կը պայծառանայ: Գերմարդկային զոհողութիւններու մասին մեր վճիռը կը խարսխուի ճշմարտութեան մը վրայ, ցոյց տալով ուղին, որ մեր պատմութեան տրամաբանական ճամբան է:

Եւ յետոյ, ինչո՞ւ չենթադրել նաեւ հակառակը,— երբեմն նաեւ քու կարծիքիդ տիրապետութիւնը՝ կուսակցութենէն ներս: Եթէ ճիշդ է մտածածդ, տրամաբանական, փաստարկուած, եւ համապատասխան՝ նպատակին, կը մնայ որ արժեցնես զայն, փաստարկես, դնես մէջտեղ ու արժեցնես նաեւ հայ երիտասարդի կոչումդ ու արժանիքդ՝ մտածումդ ջանալով գործի վերածել: Առանց ատոր՝ դուն անձ մըն ես, բայց, ոչ՝ օղակ մը: Աւելին,— ուրիշները մտածած են, գործած եւ չարժած, ու դուն, ենթարկուած ես ճի՛շդ մեկուսի մնալուդ համար, որովհետեւ անոնց գործին արդիւնքը անուղղակի կը կրես նաեւ դուն՝ իբրեւ մասնիկը հայ ժողովուրդին:

Եւ, վերջապէս, ո՞ւր կ՚երթայ «ազգ»ին վիճակը, եթէ ամէն մէկս փնտռէինք ամէն մէկիս ենթակայ մեծամասնութիւն մը: «Կամ իմ կարծիքս կ՚ընդունուի, կամ ես չկամ»,— անհնարին է ընդունելի դարձնել նման բանաձեւ մը՝ որ եւ է հաւաքականութեան մէջ: Չէ՞ որ կը գանգատինք թէ անմիաբան ենք: Կը գանգատին մանաւանդ անոնք, որ հեռու կը մնան: «Ա՛ս կուսակցական վէճե՜րը, եղբայր»: Վէճ չկա՞յ մեզմէ դուրս: Մէկ առ մէկ մեր տեսողութեան տակ առնենք ուրիշները,— փարթամ Անգլիայէն, մինչեւ Հրեաները, որոնք կատաղի պայքար ունին իրենք իրենց միջեւ: Ասկէ զատ, դուն ինքդ առանց պայքարի անմիաբանութիւն մը կ՚ընես արդէն, երբ չես տարրախառնուի՛ր մեր ժողովուրդին նոյնիսկ այն հոսանքին հետ, որուն ծրագրին, էութեան, ձգտումին, եւ խորապէս հայ ոգիին հետ հաշտ ես մտքով ու հոգիով:

Քերականականօրէն նոյնիսկ «կրաւորական բայ»ը կու գայ իմաստ մը որ միայն անձը կը շօշափէ, իսկ «ըլլալ»ը օժանդակ է ուրիշին, եւ էական է,— էութի՛ւնն է, որ իր մէջ կ՚ամբողջացնէ «ես եմ»ին բովանդակ գիտակցութիւնը եւ կամքը՝ թէ՛ իրաւունքներու եւ թէ՛ պարտաւորութեանց մասին:

—«Ես Հայ եմ»,— Ի՞նչ է բովանդակութիւնն ու արժէքը այս բացատրութեան, վերջ ի վերջոյ: Հայ ծնա՞ծ ըլլալը, հայերէն խօսի՞լը, հայ անո՞ւն կրելը: Նաեւ ատոնք,— այո՛: Բայց՝ ո՛չ թէ միայն ատոնք: «Հայ եմ»ը սրբազան պարտաւորութիւն մըն է: Գերագոյն կոչում մը: Գիտակցութիւն մը: Ազգային պատկանելիութիւն մը, որ քեզ մասնակից կը դարձնէ ազգային սեփականութեանց, ու պարտաւոր կ՚ընէ միանգամայն՝ այդ սեփականութեանց պահպանումին ու բարգաւաճումին քու ճիգերդ ու զոհողութիւններդ բերելու: Առանց ատոր՝ դուն ստացած կ՚ըլլաս միայն, բայց, ոչ՝ հատուցած: Որովհետեւ, նաեւ ազգային բարոյական հաշուեկցութիւն մը կայ: Ինչպէս կայ ազգային բարոյական դրամագլուխ մը որուն տեսական «պուսիկէ»ն չի կրնար ըլլալ ո՛չ մէկ անձ, բայց մանաւանդ ո՛չ մէկ երիտասարդ...

Մշակութային աշխատանքը բաւարար չէ: Առանց հայրենիքի ապահովումին — որ քաղաքական գործ է,— մշակոյթը կրնայ երկարել իր գոյութիւնը, բայց, չի կրնար տեւականանալ: Իսկ երբեք՝ բարգաւաճիլ:

Հայ երիտասարդներ: Ո՛չ,— հա՛յ երիտասարդութիւն մը, որ ուղղութիւն մը ունենայ, քաղաքական իր համոզումին կցէ իր գործը, իր տեղը ունենայ այն հոսանքին մէջ, որ «կը խօսի» իր սրտին ու իր մտքին: Անվերապահ եւ ուղիղ կեցուածք մը, վերջապէս: Եւ ոչ թէ անորոշ հակումներ...:

Վ. Ի.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՞ՆՉ ՁԵՒ ՊԻՏԻ ՍՏԱՆԱՅ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը, երէկ առաւօտ, կը յայտարարէր թէ հաստատ կը մնայ իր որոշման վրայ: «Իւմանիթէ» եւ «Փոփիւլէր» եւս, երէկ առաւօտ, հրաւէր կը կարդային ընդհանուր գործադուլի: Ու մինչ զանազան խմբակցութեանց ներկայացուցիչները մինչեւ վերջին պահուն կ՚աշխատէին համաձայնութեան եզր մը գտնել՝ վերջ դնելու համար գործադուլին, կառավարութիւնը ամէն հաւանականութիւն նախատեսելով ձեռք առաւ անհրաժեշտ միջոցները, որպէսզի աշխատանքը չդադրի այս առաւօտ:

Այս կարգադրութեանց հետեւանքով, կը կարծուի թէ գործադուլը չի կրնար ընդհանուր ըլլալ այս առաւօտ:

Ուրեմն, այսօր, Չորեքշաբթի, պիտի աշխատին.—

Շոգեկառքերը, որոնք կը գտնուին զինուորական իշխանութեան տրամադրութեան տակ:

Մեթրոները եւ օթօպիւսները, նոյնպէս:

Թղթատարական եւ հեռագրական սպասարկութիւնը, ապահովուած:

Ինքնաշարժերը, բայց ապահովաբար մեծ թիւով նուազած:

Ջուր, լոյս, կազ, ապահովուած:

Պարենաւորում, ապահովուած: Բոլոր նպարավաճառներու խանութները բաց պիտի ըլլան եւ կաթը պիտի բաշխուի սովորական օրերու ձեւով:

Հիւանդանոցներու սպասարկութիւնը, ապահովուած:

Ճաշարան, սրճարան, բաց պիտի ըլլան:

Դրամատուները, սինէմաները, թատրոնները, մեծ վաճառատուները, բաց պիտի ըլլան:

Թերթերը, լոյս պիտի տեսնեն:

Հանրային սպասարկութիւն եւ պաշտօնէութիւն զին. իշխանութեան տրամադրութեան տակ

Վարչապետ Տալատիէ վստահօրէն խորտակելու համար գործադուլը, Հանրապետութեան նախագահին ստորագրել տուաւ հրովարտակ մը, որ զին. իշխանութեան տրամադրութեան տակ կը դնէ հանրային սպասարկութիւնն ու պաշտօնէութիւնը: Պաշտօնէութիւնը կը պարտաւորուի հնազանդիլ հաւաքական կամ անհատական որ եւ է հրաւէրի, որ կը տրուի՝ գործ դնելու համար իր աշխատանքը:

«Ժուռնալ Օֆիսիէլ» երէկ հրատարակեց նաեւ հրովարտակ մը, որ համաձայն 11 յուլիս 1938 թուակիր օրէնքին՝ կառավարութեան արտօնութիւն կու տայ կազմակերպել ազգը այնպէս ինչպէս պատերազմի ժամանակ:

Այս հրովարտակներուն հրատարակութեան առթիւ, կատղած է մասնաւորաբար «Փոփիւլէր», որ կ՚ըսէ.— «Աւելի լաւ կ՚ըլլար պատերազմական վիճակ յայտարարել»: Ցետոյ Տալատիէի կը ձօնէ Պրիանի փորձը, որով նոյնպէս զին. իշխանութեան ճնշումին տակ խորտակուեցաւ 1910ի գործադուլը:

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը չուզեր նահանջել

Աջակողմեան թերթ մը կը գրէ թէ Կոմունիստ Միջազգայինի ընդհ. քարտուղարը Մոսկուայէն գաղտնօրէն Փարիզ եկած է, վարելու համար ընդհ. գործադուլը կամ քաջալերելու համար Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը, որ տեղի չտայ, ականջ չդնէ բարեխօսներու խորհուրդներուն:

Արդարեւ, կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը կը փափաքի դուրս ելլել փակուղիէն այնպիսի ձեւով մը, շնորհիւ միջնորդներու, որ փրկուի կազմակերպութեան վարկը: Տը Մոնզիի կուսակցութիւնը կը շարունակէ միջնորդութիւն կատարել: Բարեխօսութեան կանչուեցաւ նաեւ Ծօթան: Բայց բոլոր այս կարգի ձեռնարկներուն, կառավարութիւնը պատասխանեց թէ խօսելէ առաջ պայման էոր Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը ետ առնէ գործադուլի իր որոշումը: Տալատիէ յայտարարած ըլլալով, որ ինք հաշիւ տալու պարտաւոր է միայն խորհրդարանին առջեւ, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները ուզեցին հասկնալ թէ ե՞րբ նիստ պիտի հրաւիրուի խորհրդարանը: Աջակողմեան տարրերը կ՚ըսեն թէ այս հարցումը կը կատարուի, որպէսզի տրուած պատասխանին համաձայն նոր դիրք ճշդելով՝ կազմակերպեն իրենց նահանջը: Հաւանաբար խորհրդարանը նիստի հրաւիրուի 6էն մինչեւ 13 Դեկտեմբեր, բայց թէ կարելի՞ է հաշտեցնել երկու ճակատները, դժուար է նախատեսել:

«Էօվր» կը գրէ թէ Ֆրոսար եւ Տոքթ. Քրիւթէլ, իրենց կարգին եւ իրարմէ անկախ, յանուն իրենց կազմակերպութեան, կը շարունակեն միջնորդի դեր կատարել:

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը երկու յայտարարութիւն հրատարակեց վերջին պահուն,— Տալատիէի պատասխանելով կը պնդէ թէ քաղաքական հանգամանք չունի գործադուլի որոշումը եւ ոչ ալ արտաքին ազդեցութիւն կը կրէ, Նախկին Պատերազմիկներու Միութեան պատասխանելով շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր հաշտարար ձեռնարկներուն համար:

ՌԸՆՈՅԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ

Ռընոյի գործարանին տնօրէնութիւնը, առանձին առանձին նամակ ղրկելով իր 28,000 բանուորներուն, կը հաղորդէ.—

«Դուք դադրեցնելով ձեր աշխատանքը 24 Նոյեմբերին, ձեր կամքով խզեցիք պայմանագրութիւնը, որ ձեզ կը կապէր մեր ընկերութեան: Ձեր հաշիւը, փակուած՝ 24 նոյեմբերին, ինչպէս եւ աշխատանքի ձեր վկայագիրը ձեր տրամադրութեան տակ կը մնան յառաջիկայ 30 նոյեմբերէն սկսեալ, ինչպէս պիտի հաղորդուի ձեր բնակավայրին քաղաքապետարանին մէջ փակցուած մասնաւոր յայտարարութեամբ մը:

Եթէ դուք կը փափաքիք որ աշխատանք մը տրուի ձեզի մեր ընկերութեան կողմէ, հաճեցէք մեզի ղրկել ստորագրելով ներփակ խնդրագիրը եւ օգտագործելով ներփակ պահարանը, որպէսզի նկատի առնենք՝ եթէ ձեզ վերստին աշխատանքի կոչելու կարելիութիւն ըլլայ: Կը յուսանք որ աշխատանքը վերսկսի հետզհետէ, երբ նորոգուին ու մաքրուին արհեստանոցները»:

Կը կարծուի թէ առաջին անգամ աշխատանքի պիտի կոչուին անոնք որ կը ծառայէին մաքրութեան, ելեկտրականութեան եւ կաթսաներու սպասարկութեան մէջ:

Գերմանիա կ՚առաջարկէ սահմանափակել սպառազինումը

«Օպզըրվըր»ի դիւանագիտական բաժնի խմբագիրը, անգլօ-ֆրանսական վերջին խօսակցութեանց առթիւ, կը գրէ թէ սպառազինումները սահմանափակելու հարցը, որքան ալ անժամանակ թուի, օրակարգի վրայ կը բերուի դարձեալ:

Չէմպըրլէյն եւ լորտ Հըլիֆաքս, Ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուցիչներուն հետ միասնաբար կատարած խորհրդակցութեան ընթացքին, քննութեան առած են ոչ թէ այն հարցը որ անհրաժեշտ է բազմապատկել սպառազինումները, այլ այն հարցը թէ պէտք է Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ ցամաքային եւ օդային ուժերը հաւասարութեան բերել: Անշուշտ, եթէ անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները կը խորհէին այդ ուղղութեամբ, գիտէին որ Գերմանիա կը փափաքի հետեւիլ նոր քաղաքականութեան մը՝ գէթ սպառազինումի ասպարէզին մէջ: Արդարեւ, ֆրանսական եւ անգլիական դիւանագիտական շրջանակներու մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ գերմանական կառավարութիւնը կը խորհի զինուորական ուժերը հաւասարակշռելու ծրագիր մը բերել յառաջիկայ գարնան, այն իմաստով որ Գերմանիոյ ցամաքային եւ օդային ուժերու հասած կէտը ընդունուի արեւմտեան չորս մեծ պետութեանց կողմէ իբրեւ բարձրագոյն կէտ, եւ բոլորը իրենց ուժերը հասցնելէ վերջ այդ կէտին՝ ոչ ոք աշխատի աւելի յառաջանալ: Ուրեմն, Գերմանիա կը յօժարի որ Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց սպառազինումը զարգացնեն եւ բերեն գերմանականին հաւասար, կենալու համար այդ աստիճանին վրայ բոլորը հաւասար:

Միւս կողմէ, Գերմանիա, իր այս խաղաղասիրութեան ապացոյցին իբրեւ փարձատրութիւն, պիտի խնդրէ որ Անգլիա եւ Ֆրանսա գաղթավայր տան իրեն, հասկցնելով միաժամանակ որ գերմանական այս առաջարկը կու գայ մարաջախտ Կէօրինկի եւ չափաւոր տարրերու կողմէ, ինչ որ կը նշանակէ թէ գերման չափաւոր տարրերու առաջարկը մերժուած պարագային՝ կառավարութիւնը ուժ պիտի տայ ծայրայեղ տարրերուն, որոնք կ՚ուզեն մէկդի դնել խաղաղասիրական տրամադրութիւնները եւ շարունակել զինարշաւը:

Այսուհանդերձ խորհողներ կան թէ այս առաջարկը խաղ մըն է Գերմանիոյ կողմէ, որ, այլեւս նպատակ չունենալով աւելցնել իր օդանաւերուն թիւը եւ փափաքելով զարգացնել միայն անոնց թէքնիք եւ որակային արժէքը, զինարշաւի այս դադարին պահուն կ՚ուզէ վարձատրութիւն մըն ալ ստանալ,— գաղթավայր, այսինքն նախանիւթ զինարշաւի երկրորդ հանգրուանին համար:

Չէմպըրլէյն Հռոմ պիտի երթա՞յ թէ ոչ

Լուրը, զոր հաղորդած էինք երէկ, թէ Չէյմպըլէն մտադիր է ճամբորդութիւն մը եւս կատարելու դէպի Հռոմ, հերքուեցաւ: Եւ սակայն «Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ լուրը սուտ չէր, վաղահաս էր: Եւ կ՚աւելցնէ թէ բանակցութիւններ կը կատարուին ներկայիս, գետին յարդարելու համար յառաջիկայ ճամբորդութեան մը: Հաւանաբար Չէմպըլէյն, օգտուելով խորհրդարանին տօնական արձակուրդէն, ուրեմն 20 Դեկտեմբերէն մինչեւ 18 Փետրուար, առիթ գտնէ այցելելու Հռոմ: Այս ճամբորդութեան նպատակը պիտի ըլլայ քննել անգլօ-իտալական շահերու յարաբերութիւնը Միջերկրականի մէջ, ինչպէս նաեւ ընդհանուր կացութիւնը Եւրոպայի մէջ:

Մուսոլինիի հետ տեսակցութեան ընթացքին, Չէմպըլէյն անշուշտ պիտի աշխատի ոչ միայն նպաստել իտալօ-ֆրանսական յարաբերութեանց զարգացման, այլեւ կազմել ընդհանուր համաձայնութեան ծրագիր մը, անոր շուրջ հաշտեցնելով արեւմտեան չորս մեծ պետութեանց քաղաքական եւ տնտեսական շահերը:

Պէտք է խոստովանիլ որ, կ՚ըսէ նոյն թերթը, այս ծրագրին յաջողութիւնը կախում ունի Սպանիոյ կացութենէն եւ բրիտանական հանրային կարծիքէն, որու զգայնութիւնը ճշդելու համար միայն հրապարակ նետուեցաւ Չէմպըլէյնի ճամբորդութեան լուրը, երբ դեռ նոյնիսկ հրաւէր չէ կատարուած Իտալիոյ կողմէ: Կը նշանակէ թէ Չէմպըլէյն, իր ճամբորդութեան այդ ծրագիրը պիտի հետապնդէ այն ատեն, երբ լաւ ընդունելութիւն ցոյց տայ բրի-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԲԱՆՏԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

— oo —

... 6 Հոկտեմբեր

Ինչքան էլ Ռուսաստանը Խորհրդային կարգերում մի առեղծուած է, այնուամենայնիւ փորձեր են կատարւում այդ առեղծուածը լուծելու եւ ցոյց տալու մերկ իրականութիւնը բոլշեւիկեան աշխարհում: Նման աշխատանք կատարելու փորձեր արել եմ եւ ես այս էջերում:

Այս անգամ ուզում եմ ընդհանուր գծերով նկարագրել բանտային կեանքը Խորհրդային Ռուսաստանում, այն էլ Եժովի օրով:

Շեշտում եմ Եժովի անունը, քանի որ տարբեր էր բանտային ռեժիմը Եագոդայի օրով: Եթէ այն ժամանակ մի քիչ տանելի էին կարգերը կարմիրների բանտերում, այսօր արդէն, վերջին երեք տարիների ընթացքում՝ ուղղակի անտանելի են եւ մարդ անհատը մի սարսափահար դերի տպաւորութիւն է թողնում բանտախուցերում: Սակայն, անցնենք բուն նիւթին

Երբ դաժան չեկիստները յանկարծակի գալիս են ձերբակալութեան համար, նրանք պարտաւոր չեն համարում ձերբակալութեան պատճառը յայտնել եւ նոյնիսկ թաքցնում են բանտարկման փաստը: Անկոչ հիւրերը յայտնւում են գլխաւորապէս կէս գիշերին կամ վաղ առաւօտեան: Նրանք խիստ խուզարկութեան են ենթարկում բնակարանը եւ գրաւում են ամբողջ գրագրութիւնը, գրուած թղթերը, որ յետոյ մանրամասն հետազօտում են եւ առիթներ գտնում նորանոր ձերբակալութիւնների համար...

Առհասարակ ձերբակալողները լինում են երկու զինուած չեկիստներ, որոնք երբեմն օրդեր են ներկայացնում համապատասխան վարչութիւնից, Չեկայից կամ Գէ-Պէուից, որ իրաւունք ունին կատարելու խուզարկութիւն եւ հետեւապէս ձերբակալութիւն, սակայն, ինչի՞ համար, — այդ չեն յայտնում:

Զմոռանամ յայտնելու, որ այժմ Չեկան կամ Գպուն կոչւում է Էնկավէդէ (Ն. Կ. Վ. Դ.), որ ներքին գործոց ժողկոմի սկզբնատառերից է բաղկացած, ռուսերէն լեզուով (Նարոդնիյ կոմիսար վնուտրեննիխ դէլ): Ցաճախ խուզարկութիւնը տեղի է ունենում եւ առանց գրաւոր հրահանգի: Նման դէպքերում չես կարող բողոքել, վերջացնելուց յետոյ միեւնոյնն է, որովհետեւ աւելի մեղաւոր կը համարուես: Խուզարկութիւնը տանում են Էնկավէդէ (իմա՝ միշտ Չեկա) եւ այնտեղ ստորագրել են տալիս կազմած արձանագրութիւնը:

Խուզարկութիւնը վերջացնելուց յետոյ ցինիկօրէն բարբառում են՝ «մի՜ք անհանգստանաք, ոչինչ պէտք չէ վերցնել, մի հարցի լուսաբանութեան համար, մի երկու ժամով պէտք է գաք տեղեկութիւն տաք եւ վերադառնաք»...

Եւ այդ վերադարձը տեւում է ամիսներ, յաճախ եւ տարիներ. եւ մարդ անհատը մէկէն զրկուելով իր բնականոն վիճակից՝ բանտ է ընկնում առանց անկողնու, առանց սրբիչի, օճառի եւ փոխնորդի ...

Երբ ձերբակալուածին առաջին անգամ կանչում են հարցաքննութեան, նա գնում է սրտատրոփ եւ այնտեղ շատ բնական է, որ խնդրում է թոյլ տալ իրեն տնից ստանալու մի քանի անհրաժեշտ իրեր, գլխաւորապէս սպիտակեղէն, անկողին եւ ուտեստեղէն:

Պէտք է ասեմ, որ Եագոդայի ժամանակ թոյլ էին տալիս, իսկ այժմ շատ հազուագիւտ դէպքերում միայն: Ցաճախ կոպտօրէն մերժում են, իսկ բոյլտուութեան դէպքումն էլ իրագործում են միայն ամիսներ յետոյ:

Մարդ անհատն այսպիսով ստորացման է ենթարկւում: Սակայն, դա ըսկիզբն է երկանց եւ տառապանաց...

Ցաճախ այդ տարրական իրաւունքը շնորհում են միայն այն ժամանակ, երբ անմեղ կալանաւորը համաձայնւում է խոստովանել իր չարածը եւ չտեսածը:

Կարող էք երեւակայել մի երկիր, որտեղ մարդ անհատը իր վրայի սպիտակեղէնը մի քանի ամիս չփոխի եւ փոխնորդ ստանալու համար ստիպուած լինի ընդունելու, որ ինքը լրտես է, հակայեղափոխական, վնասարար...

Շատերը չեն կարողանում համաձայնել այդ մտքի հետ, որ իրենք մեղաւոր են, ուստի եւ խիստ տառապում են բանտի խորքերում եւ կատարելապէս զուրկ են մնում որոշ արտօնութիւններից (սպիտակեղէնից, ուտեստից, ծխախոտից, այցելութեան եկողից)...

Էնկաւեդէում խոստովանեցնելու համար՝ քննիչը տեսակ տեսակ պատիժներ է սահմանում— կարցեր (մութ խուց-մենարան) 5—6 օրով, օրական 400 գրամ հաց եւ ջուր, ուրիշ ոչինչ: Խեղճ կալանաւորը ստիպուած է լինում մի կերպ պառկելու կամ կանգնելու ցեմենտէ խոնաւ յատակի վրայ օրեր շարունակ: Երբ նա վերադառնում է իր բանտասենեակը, վիճակակիցները պարզ նկատում են, որ նա մեռածի գոյն է ստացել: Կասկած չկայ, որ նա արդէն ծանր հիւանդ է...

Միւս պատիժն այն է, որ կալանաւորին մի քանի օր նստացնում են կանվիների վրայ (աթոռ տարուբեր), առանց քնելու: Եթէ քունը տանում է, խթում են, հայհոյում եւ արթուն պահում. պատահում է, որ ոտքի վրայ կանգնեցնում են մինչեւ քսան ժամ:

Այսպիսի անլուր պատիժներով կալանաւորին հարկադրում են խոստովանելու իր մեղքերը:

Եւ նա յաճախ չդիմանալով այդ ահարկու միջոցներին՝ անգթայ վիճակում ստորագրում է մեքենայօրէն արդէն պատրաստուած մեղադրականը կամ խոստովանագիրը: Քչերն են միայն կարողանում տոկալ կարմիր հաւատաքննութեան եւ չստորագրել անարդ ու զարշելի խոստովանագիրը:

Նման «կուլտուրական» միջոցները գործադրութեան մէջ են մտել պաշտօնապէս 1937 թուի Ցուլիս ամսից ի վեր:

Բանտերի խուցերը, որոնք պատրաստուած են 30—40 հոգու համար, լցւում են այժմ մօտ 200 կալանաւորներով: Մարդ չի կարողանում ոչ հանգիստ կերպով նստել եւ ոչ էլ պառկել: Օդը զարշելի է. խիստ շոգ: Տալիս են եռացած ջուր մի մի գաւաթ, 20 գրամ շաքար, 600 գրամ հաց, իսկ կերակուր կոչուածը բաղկացած է տեսակ տեսակ կեղտոտ խոտերից, չմաքրուած, լաւագոյն դէպքում պարունակում է մի քանի հատիկ կրուպա խրաքանչիւր պնակում...

ԿՈՐԻՒՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՕՐՈՑ ԴԻ ՔԵՐՔՕՆԸ (77)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖԹՕ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՃԱՐԵԼԵԱՆ

— Մական Ջէյթունը մտնելու համար դաւ մը սարքած է: Գերի բռնուած թուրք զնդապետին հետ կը խօսակցէր: Այդ դաւին ինչ ըլլալը չեմ գիտեր, բայց լսեցի որ գնդապետը անոր խոստացաւ Ռեյլ Նէրքոը իրեն սեփականացնել: Այս խօսքերը բանտի պատին ետեւէն իմացայ:

— Ուրիշ ի՞նչ լսեցիր:

— Ուրիշ ոչինչ: Հովը կը սուլէր եւ յարդին աղմուկը կ'արգիլէր իմանալէ:

Այդ վայրկեանին Ֆրէտ գլուխը դարձուց, տեսնելու համար թէ իրեն կը հետեւի՞մ: Զիս տեսնելով կրկին առնիքին վրայ եկաւ ու սկսաւ պոռալ, թէ ինչ էր պատահած արդեօք: Բաքի եկայ, ան հագիւ զիս նշմարած՝ մագլցեցաւ ուրիշ աւելի բարձր տանիքի մը վրայ:

— Այդ էր պատճառը ուրեմն, հա՞: Կի՛ն մը:

— Աչքդ Կլօրիային վրայ ըրէ, փսփսացի Աննային, ու ան վազելով կորսուեցաւ:

Փոխանակ ճշմարտութիւնը յայտնելու Ֆրէտին, յիմարի պէս ուրացայ:

— Դուն մը երեւան հանեցի, ըսի, կաղալէն իր մօտ երթալով:

— Ո՛չ պարոն, ե՛ս ձեզ երկուքդ ալ երեւան հանեցի:

— Մտիկ ըրէ, Ֆրէտ..., հոս նայէ...

— Նայի՞մ: Ես պիտի ամչնայի: Ոչ, ոչ:

— Ֆրէտ, լուրջ կ'ըսեմ:

— Կիներու հետ եղած խնդիրները միշտ լուրջ կ'ըլլան:

— Քեզ կ'ըսեմ թէ այդ աղջիկը, Մական...

— Անոնց երկուքն ալ, հէ՞: Աւելի վատ, աւելի վատ: Ուրիլին նախանձը պիտի շարժես:

—Այն ատեն գիտցած ճամբովդ գնա, ըսի ցաւէս կատղած: Կը սպասեմ մինչեւ որ զիս մտիկ ընող պարկեշտ մէկը գտնեմ:

— Գադիկլին մօտ գնա, ըսաւ սառնօրէն:

Ու գացի Գադիկլին մօտ: Անոր հանդիպեցայ Ծիհուն գետին վրայ ձգուած կամուրջին վերջաւորութեան: Մեր խումբը հեռուն կը սպասէր: Ֆրէտ աճապարեց անոր միանալ: Գադիկ տաս-տասներկու մարդոց տեղեկատուութիւնները կ'ունկնդրէր, ու մինչ ես կը սպասէի որ խօսելու կարգը ինծի գայ, տեսայ որ Ֆրէտ մեր խումբին հետ ուրախ կը կատակէր: Ցայտնի էր որ Կլօրիա Վանտէրմէնը այդ կատակէն չէր ախորժեր. բան մը որուն համար զինք բնաւ չմեղադրեցի: Զմեղադրեցի զինքը նմանապէս, երբ Աննային քով մարդ ղրկեց, յայտնելու անոր թէ այլեւս իր ծառայութեան պէտք չունի:

(Շար.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՀԱՅ ՏՈՒՆԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Երկար ատենէ ի վեր կը փափաքուէր միայուն տուն մը ունենալ, ուր ամէն Հայ կարենար երթալ՝ երբ հաւաքատեղի թէ իբր գրադարան, հաղորդակից ըլլալու համար ազգային կեանքին: Օտարութեան մէջ, մանաւանդ մեծ քաղաքներու մէջ՝ երբ գաղութը փոքրաթիւ է, (Պերլին 4ուկէս միլիոն բնակիչ եւ Հայերու թիւը մօտ 350է) մեծ նշանակութիւն ունի տուն մը կամ նոյնիսկ սենեակ մը, ուրկէ ներս գտայ մարդ ինքզինք հայրենի շրջապատի մէջ: Երկու խօսք հայերէն լսել, թերթ մը, գիրք մը կամ հայերէն գիր մը տեսնել՝ շատերու համար վերանորոգիչ պիտի ըլլայ... Ահա այս փափաքն է որ տարիներ ուզած են իրականացնել գաղութիս ազգասէր հայրենակիցները եւ մանաւանդ երիտասարդութիւնը, որ ստիպուած էր բաւականանալու շաբաթը մէկ անգամ Հինգշաբթի իրիկունները հաւաքուելով:

Աշխատողը կը յաջողցնէ, պիտի ըսենք, վասնզի կը տեսնենք մեր Հայ Երիտասարդական Միութիւնը օր ըստ օրէ յառաջդիմութեան մէջ: Կը լրանայ իրենց գործունէութեան հինգ տարին շատ փայլուն կերպով, անընդհատ հաւաքոյթներ շաբաթական, հայերէնի դասընթացք, Հայ երգ խմբական եւ զանազան ազգային գիտելիք եւ գործունէութիւն, մշակութային օժանդակութիւն Հայ դպրոցներուն եւայլն: Ջանք եւ յաջողութիւն, որոնց մասին պատահաբար միայն մամուլի մէջ յիշատակութիւն ըրած ենք, կը խոստովանինք: Անոնք որ պատեհութիւն ունեցած են այց մը տալու Հայ Երիտասարդական Միութեան հաւաքոյթներուն, գոհունակութիւնով արտայայտուած եւ գոված են:

Կիրակի, 13 Նոյեմբերին հրաւիրուած էինք միայուն հաւաքատեղիի՝ «Հայ Տուն» բացումին: Բիւլովսթրասէ 43-44 մուտքի ձախ կողմը կը նկատենք իրենց նշանը՝ կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն, մէջը Հ. Ե. Մ. գիրերը եւ երկու Մասիսները: Իսկ գերմաներէն խոշոր տառերով Armeni, der Jugend-Bund: Տակը նոյն մեծութիւնով Ուսանողական Միութեան ներշանատախտակը: Ուսանողական Միութիւնն ալ իբր ներքին մասը Հայ Երիտասարդական Միութեան վերջերս կազմուեցաւ եւ կը ներկայացնէ Հայ ուսանողութիւնը օտար բոլոր ուսանողներու կազմակերպութիւններուն մէջ:

Հնդիկ ուսանողական կազմակերպութեան կողմէ բռնուած սրահներէն միայն մէկն է որ մեր երիտասարդները վարձած եւ վերածած են ազգային օճախի, բայց այս իրիկուն թէյասեղան ալ պատրաստուած են եւ ամբողջ սրահները սարքած: Բուն Հայ Տունէն ներս աչքի կը զարնեն նկարները Անդրանիկի, Րաֆֆիի, Խրիմեանի, Արամի, Ակնունիի, Վարդէնի, Նեմրութի խումբին, հայկական մեծ դրօշ մը, արդի Հայաստանի մեծադոյն քարտէսը, հայերէն գրքեր, թերթեր եւ գրադարան մը: Աւելի անդին, անկիւնը, հայերէն գրամեքենայ մը, իսկ միւս անկիւնը գեղեցիկ ամանի մը մէջ Հայաստանէն բուռ մը հող եւ քանի մը քար: Ամէնքն ալ մէյ մէկ զէնք ինքնապաշտպանութեան եւ ազգային ոգիի բարձրացումի: Դեռ կը կարդանք պատը փակցուած օրակարգ մը, ուր ի մէջ այլոց կ'ըսուի թէ «Հայ Տուն»էն ներս միայն հայերէն պէտք է խօսին եւ չգիտցող անդամները պէտք է ջանան, շուտով լրացնելու այդ պակասը:

Հանդէսին բացումը կատարելով, վարիչ Պ. Արամ Տէր Մինասեան յայտարարեց որ ամէն դոհողութիւն յանձն առած են իրականացնելու համար երկար ատենէ ծրագրուած միայուն հաւաքատեղին: «Հայ Տուն»ը բաց է ամէն իրիկուն ամէն Հայու համար. գրադարանի գիրքերէն եւ թերթերէն կրնան օգտուիլ ամէնքը: Շուտով պիտի կազմակերպուին ամէն ամսու սկիզբը, աւելի լայն շրջանակի համար, դասախօսութիւններ: Հայերէնի եւ երգի դասերը պիտի շարունակուին Պ. Պ. Ֆրունճեանի կողմէ:

Ցետոյ խօսեցաւ Պ. Շաւարշ Ցարութիւնեան, որ քարտուղարն է միութեան. համառօտակի տեղեկատուութիւն մը ըրաւ Միութեան գործունէութեան եւ ծրագիրներուն շուրջ, կարդաց Փարիզէն «Հայ Երիտ. Միութեան եւ «Րաֆֆի» խմբակի գրութիւնները, ըսաւ թէ ստացած են նաեւ Վիէննայի Մշակութային Երիտ. Միութենէն նամակ, որոնք աւելի կը գովէին եւ կը խրախուսէին: Կարգով հրաւիրուեցան խօսելու Պարոններ Երուանդ Տէր Մինասեան, Տոքթ. Արտաշէս Աբեղեան, Դ. Դաւիթխանեան, Պ. Ֆրունճեան, Հայկ Տէր Օհանեան:

Ներքին գոհունակութիւնով մը արտայայտուեցան ամէնքն ալ եւ գործնական առաջարկներ բերելով այս ձեռնարկին յաջողութեան համար, պատրաստակամութիւն յայտնեցին ամէն գուրգուրանքի եւ օժանդակութեան:

Պ. Դաւիթխանեան խօսելով իբր Նախագահ Պերլինի Հայ Գաղութային Միութեան, մասնաւորաբար շեշտեց թէ մեր երիտասարդներուն յաջողցուած «Հայ Տուն»ը ամենուս կը պատկանի եւ ամենուս պարտաւորիչ օժանդակութեան առարկան պէտք է ըլլայ:

Հայկական խմորեղէնով եւ թէյով հիւրասիրուելէ ետք, ներկաները առիթը ունեցան լսելու հայերէն երգեր եւ արտասանութիւն:

Ուրախ եւ մտերմական այս շրջանակէն շատ ուշ ատեն միայն՝ պարտաւորուած յաջորդ օրուան հոգերով բաժնուեցանք մեր տուները:

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՈՒՐԻՇՆԵՐ ԱԼ ԼՍԵՆՔ

Կամոզն ալ...

Հալէպի ռամկավար օրկանը՝ Եփրատ, այս վերնագրին տակ հրատարակած է հետեւեալ տողը (13 Նոյեմբեր) զոր կ'արտատպենք նոյնութեամբ, իբրեւ յատկանշական երեւոյթ մը.—

Իրանն ու Պաղտատը, Շամն ու Հալէպը ոտքի տակ առնելէ յետոյ, վերջապէս (այո, վերջապէս...) Հայաստանէն Պէյրութ հասան Ամերիկահայ երկու հայրենակիցներ— ընկեր կամ քաղաքացի — Պ. Պ. Ամատունի եւ Ճաւեան:

Մեր հայրենիքը իրենց կենդանի աչքերով եօթն օր ու եօթը գիշեր տեսած այս զոյգ ազգայինները, անցեալ օր հայրենաբաղձ հասարակութեան մը առջեւ, Հայաստանի այժմու կացութեան մասին տուին իրենց ականատեսի զեկուցումը՝ որ լսուեցաւ կռունկի (ոչ թէ կրունկի) ձայն իբրեւ:

Երկու ժամ տեւող զեկուցման միջակէտին, ընկեր բանախօսը առիթ տուաւ ներկաներուն որ հարցումներ ընեն, եթէ ունին, զիրենք չահագրգռող հարցերու մասին:

Եղան զանազան հարցումներ առջեւի եւ ետեւի նստարաններէն.

— Ինչո՞ւ Հայաստանի շինարարութեան պէտք եղած ուժը չի տրուիր, բաղդատմամբ շուրջի քոյր հանրապետութիւններուն, կեդրոնի կառավարութեան կողմէ:

— Ես սեբաստացի եմ, Նոր Սեբաստիան ի՞նչպէս է...

— Արտասահմանէն ներգաղթողները ի՞նչ վիճակի մէջ են...

— Ինչո՞ւ նամակ չի գար Հայաստանէն...

— Կաթողիկոսը ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս խեղդամահ եղեր է ...

Ու տակաւին հայկական դրոշմով ուրիշ հարցումներ. խիրաքանչիւրին քիմքին ու նախասիրութեան համաձայն, այլանդակ ու ձեւաւոր, կոճկուած ու մերկապարանոց, կաղապարուած ու առանց խալիպի, ողբերգական ու ծիծաղաշարժ:

Ցարգամեծար բանախօսը իւրաքանչիւր հարցումին տուաւ համապատասխան, գոհացուցիչ կամ ոչ, պատասխան — լուսաբանութիւններ: Ահաւասիկ այդ լուսաբանութեանց լոյսին տակ յայտնուեցաւ որ Երեւանի մէջ «նստած է» կ'ըսեն, ոչ թէ պարզապէս նստողին, այլ... բանտարկուողին. եւ թէ՝ նստողներէն շատերը նստած են արտասահմանէն իրենց գացած նամակներուն երեսէն: «Ցիմար բաներ գրուած են» եւ այդ յիմար բաները փորձանք եղած են ոչ թէ նամակագիրներուն, այլ նամակ ստացողներուն, զանոնք կասկածելի ընծայելով կառավարութեան կամ կառավարողներու աչքին:

Երիտասարդական շարքերէն ձայն մը կը հարցնէ.—

— Ո՞ւր է Կամոզը...

— Կամոզը նստած է...կ'ըսէ պատասխան բանախօսը՝ խնդուք մը ծգելով զինք լսողներու կուրծքերէն վեր, որ նեղը մնացած կատուի մը պէս կը ցատկէ նստարանէ նստարան՝ մինչեւ ծայրամասը բակին:

— Կամոզն ալ նստած է ուրեմն, կը մտածեմ իւրովի: Նստած են անտաբակոյս միւսներն ալ, որոնք զնդակէն վրիպեցան, երէկուան չքախումբը Հայաստանեան գրողներու, հակայ կարմիր պօէտ Զարենց, Հաճի Ալազան, Դաշնակ Եսայեան, Բակունց եւ Մահարի ու նոյն իսկ ԿԱՎՌՕՇ...

Այո, Կամոզն ալ:

— Նստած են, բայց ո՞ւր...

Հարցումը շրթունքներս կ'այրէ: Սիրտս ալ...

ՏԻՐԱՅՐ

Պէյրութ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՒՐԻԱ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԻՍՏԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Ազդակ» 10 նոյեմբեր կը գրէ.— Երէկ, կիրակի, քաղաքական ժողովը բացառիկ նիստ մը գումարեց, զբաղելու համար Սանճաքի հայութեան վիճակով: Նկատելով որ Սանճաքի Հայերը սկսած են մեծ համեմատութեամբ գաղթել եւ մատնուած են խոր թշուառութեան, ժողովը որոշեց ներկայ շաբթուան ընթացքին խորհրդակցական ժողով մը գումարել, նախագահութեամբ Կաթ. Ընդհ. փոխանորդ Սարաճեան սրբազանի:

Միւս կողմէ, կաթողիկոսական փոխանորդը ժողովին զրկած էր պատճէնը Բարեգործականէն ստացուած նամակին: Բարեգործականը կը շեշտէ թէ Սանճաքի օգնութեան պէտքը այնքան մեծ է, որ իր միջոցները չեն բաւեր գոհացնելու զայն, եւ հետեւաբար անհրաժեշտ է համազգային օգնութիւն մը կազմակերպել:

Վերջին լուրերու կարգին այս նամակն ալ նկատի առնելով է որ քաղաքական ժողովը անհրաժեշտ դատեց խորհրդակցական ժողով մը գումարել կացութիւնը խորապէս ուսումնասիրելու համար:

×

Կիրակի առաւօտ Կիլիկիոյէն վերադարձաւ Կաթողիկոսական ընդհ. փոխանորդ Գեր. Սարաճեան սրբազան եւ ուղղակի մեկնեցաւ Անթիլիաս:

ՀԻՒՍ. ԱՄԵՐԻԿԱ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Ամերիկահայ երեսփ. ժողովը, որ գումարուած է Նիւ Եորքի մէջ Նոյեմբեր 5 — 6ին, անցուցած է հետեւեալ որոշումը կրթական հարցի մասին. —

Ազգ. Երեսփ. Ժողովը նկատի ունենալով Ազգ. Կեդր. Վարչութեան տեղեկագրութիւնը ու բերանացի բացատրութիւնները, ինչպէս նաեւ երեսփոխաններու տեսակէտները եւ տեսութիւնները ամերիկահայ յեռմիջօրեայ վարժարաններու եւ կրթական հարցի մասին, կը հրահանգէ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան.—

1) Շարունակել հայ վարժարաններու ղեկավարութեան գործը փոխանցել Հ. Կ. Խաչին, համաձայն նախորդ երեսփ. ժողովի որոշման եւ ազգ. կեդր. վարչութեան տեսակէտներուն.

2) Ուշադրութեամբ հետեւիլ եւ հակել այն վարժարաններուն, որոնց ղեկավարութեան փոխանցումը Հ. Կ. Խաչին՝ զանազան պատճառներով կրնայ յապաղիլ կամ հնարաւոր չըլլալ.

3) Հ. Կ. Խաչի կեդր. վարչութեան հետ գործակցաբար եւ մշակութային եւ հայրենակցական միութիւններու հետ խորհրդակցաբար ձեռնարկել լայն ֆէմփէյնի մը՝ կրթական հիմնադրամ մը գոյացնելու համար.

4) Գոյացած հիմնադրամը գործադրել ղեկավարող մարմիններու համաձայնութեամբ կազմուած կեդրոնական յանձնախումբի մը կողմէ ատենաբար եւ անհրաժեշտութեան յաջորդականութեամբ, մօտաւորապէս ըստ հետեւեալին.—

ա) Նիւթապէս օժանդակել կարօտ վարժարաններուն, զանոնք աւելի լաւ պայմաններու մէջ դնելու համար եւ քաջալերել նոր վարժարաններու հաստատումը:

բ) Հայթայթել դասագրքեր եւ դպրոցական պիտոյքներ:

գ) Օժանդակել հայկական-մանկական երգերու ուսուցման եւ ընդհանրացման:

դ) Հիմնել մանկական պարբերաթերթ մը, ծնողաց եւ ուսուցիչներու յատուկ բաժինով, օրինակ ունենալով դաղարեալ «Արփի» պարբերաթերթը եւ կամ օգնել նման պարբերաթերթի մը, փոխան որոշ թուով բաժանորդագրութեանց:

ե) Ձեռնարկել նոր ուսուցիչներու պատրաստութեան եւ հրաւիրել ուսուցչական համագումարներ:

զ) Կազմակերպել «Հայ Մանուկներու Օր»ուան հանդիսութիւններ:

է) Հաստատել հայկական ֆէմփեր:

ը) Ուժ տալ պարբերական ժամանակաւոր կրթական տեսուչներու այցելութեանց եւ պրոպագանտի:

21-33 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Օտարականներու մասին նոր հրամանագիր - օրէնքները երեւումէն ի վեր, ինչպէս ուրիշ օտար ազգերու, մեր մէջ ևս մտահոգ իրարանցում մը կը տիրէ:

1928ի օրէնքով՝ հայ գաղթականներս 21 — 33 տարեկան զինուոր հաշւող օրէնսդիրները՝ պարտականութեան մը դիմաց չէին կրնար նաեւ շատ տրամաբանական՝ իրաւունքներ ևս չճանչնալ:

Այդ իրաւունքներէն մին է— Նանսէնեան տուրքն ալ մէջը հաշուելով— ձրի ինքնութեան թուղթերու բաշխումը ամէն անոնց՝ որոնք զինուորական տետրակ մը ունին (livret militaire), « Ցառաջ »ը հազիւ բացած՝ ֆրանսահայ լուրերու բաժնին աչք մը կը նետենք յանկարծ:

Գաւառէն ընկեր մը կը գրէր, թէ 21 —33 տարեկան Հայերուն ձրի ինքնութեան — թուղթ կը բաժնեն:

Քանի մը օր վերջ, բերնէ բերան հակասական լուրեր:

Քարդը ձրի է անոնց համար միայն, որոնք գոնէ զինուորութեան կարճ շրջանը կատարած են (période militaire):

Քարդը ձրի է զինուորցուներուն, բայց Նանսէնեան տուրքը կը մնայ պարտաւորիչ:

Ոչ ան եւ ոչ ալ աս,

Ահաւասիկ իրականութիւն մը:

Զինուորական տետրակը գրպանս ու (classe 36 B.) զինուորական ոչ մէկ շրջան կատարած — ամսոյս 21ին գիմեցի Փրէֆէքթիւռ քարդս փոխելու համար:

Առանց դժուարութեան՝ վրան gratis տպուած քարդ մը լեցնելով տուին ճամբեցին զիս:

Առաջ ընկալագիր մը տալով 3 ամիսէն եկէք վերցուցէք ձեր քարդը կ'ըսէին: Այժմ այդ յողնութիւնն ալ ջնջած են մեղի համար: Անմիջապէս նոր տետրակ մը կը լեցնեն, կը կնքեն, 3 տարի պայմանաժամով ձրի կուտան զիմողին:

×

Առեւտրականները պէտք է ներկայացնեն՝ Patente, registre de Commerce, մարչէճիները récépissé de déclaration, 2 նկար կողմնակի քաշուած, աջ ականջը տեսանելի: 5.40նոց դրոշմաթուղթ մը (այս դրոշմաթուղթը կը ծախուի տեղւոյն վրայ, պէտք է վրան տպուած հարցարանը լեցնել):

Certificat de domicile ոստիկանութենէ վաւերացուած:

Աշխատաւորները՝ 2 նկար: Աշխատանքի վկայական, աշխատանքի նստարարութենէն վաւերացուած: Բնակութեան վկայական, նոյնպէս վաւերացուած: Դրոշմաթուղթ:

Մեր խօսքը հոս՝ 21—33 տարեկաններու մասին է միայն:

Պայմանաժամըլրանալէն երեք ամիս առաջ ներկայացնելու է ինքնութեան թուղթերը:

Ա. Կ.

Իվրի Ս. Սէն

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ

Հրատարակութեան համար ստացած ենք հետեւեալ ազդը․

«Սուրիոյ շրջանի ճակիկին Դաշնակցականներէն Հրանտ Տէվէճեան, որ կակարգապահական եւ այլ ազդանցներու համար ասկէ առաջ հեռացուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերէն եւ վերջերս, Սուրիայէն Լիբանան փոխադրուելով, հակառակ շրջանի կուսակցական մարմնի կամքին, սկսած է *Առաւօտ* անունով շաբաթաթերթ մը հրատարակել, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Գերագոյն Մարմնի որոշումով կ'արտաքսուի կուսակցութեան շարքերէն։

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷ

ՏՈՄՍԵՐ

Ռամկավարները եւ Բարեգործականը

Ժամանակէ մը ի վեր Ռամկավար կուսակցութիւնը իր մամուլով, — Սփիւռքի մէջ ամենուրեք ուր որ թերթ ունին— կարծեսկեղրոնէն տրուած հրահանգով մը վրայ, ճիգ կ'ընէ բաժնելու Հայ Բարեգործականը։

Այս միահամուռ յարձակողականին առիթը Բարեգործականի Ընդհ. Ժողովն է, որ վերջերս կայացաւ Փարիզի մէջ նոյն ձեւով ու ոխով, ինչպէս նախորդ բոլոր Ընդհանուր ժողովները։

Ի՞նչ կ'ըսէ Ռամկավար մամուլը։

Ան կ'ըսէ, թէ Բարեգործականը եղած է աղայական կուսակցութիւն մը, եւ ժամանակը հասած է, որ ժողովրդականանայ եւ վերածուի դեմոկրատիկ կազմակերպութեան։

Ճշմարիտ է այս քննադատութիւնը, ընելու համար մեղադրանքը

Դաշնակցական մամուլը տարիներով չունեցած է եւ հարիւրաւոր փաստերով ապացուցած է, թէ Բարեգործականը հարուստներու, աղաներու կազմակերպութիւն է, որ պէտք չէր ըլլար, թէ ան հայկական հրապարակ ու անյետաձգելի պէտքերուն ու պահանջներուն հասնելու փոխարէն ազգային գումարները անձեռնմխելի պահելու հոգով է ղեկավարուած, թէ անոր ղեկավարութիւնը կը շահագործուի որոշ կուսակցութեան մը կողմէ, որուն չէֆիկները ազգային այս հաստատութեան աթոռներուն առջեւ կառչելով են մտահոգուած, թէ Բարեգործականին ապագան մռայլ է, եթէ ան չվերապարանափոխուի թէ՛ կանոնագրով, թէ՛ ոգիով։

Այժմ ուրախ ենք, որ Ռամկավար թերթերը, թէեւ շատ ուշ, կուգան իրենք բարբառելու այս ճշմարտութեանց մասին։ Երբ մենք կ'ըսենք, ճնշամի կը հռչակուինք Բարեգործականին։ Թո՛ղ Ռամկավարները ըսեն եւ մենք կ'ընդունինք, որ բարեկամ են անոր։ Կարեւորը այն է, որ ըսեն այդ ճշմարտութիւնները։

Ինչո՞ւ կ'ըսեն այս դառն իրողութիւնները, Սեւ կատո՞ւ անցած է չէփերու միջեւ։ Կարեւոր չէ։ Մեզ համար միշտ պարզ եղած է եւ այժմ ալ յստակ է, որ Բարեգործականի ու Ռամկավար կուսակցութեան չէֆերը երկու հոգի են եւ մէկ մարմին։ Մարմինը կը սնանի Բարեգործական գործով ու դանձով, իսկ հոգիները երբեմն կրնան իրարու դառն դժգոհանքներ մրմնջել։

«Արեւ» թերթը, որ ա՛յնքան մօտ է Ռամկավար կեդրոնին, խմբագրական շարք մը յօդուածներու մէջ կանդ կ'առնէ նաեւ այն կէտին վրայ, թէ Բարեգործականի եկամուտները ամենուրեք նուազած են մեծ չափերով, եւ, առանց ժողովրդականացնելու այդ հաստատութիւնը, արդի աղայականութեամբ, անհնար է առաջքը առնել այս ստոյգ ճանական վայրէջքին։

Բարեգործականը կը խուսափի։ Ռամկավարները կը տեսնեն այդ։ Կը մտահոգուին։ Եւ աղաղանը կը հնչէ։

Ուրախ ենք։ Մենք պիտի ձայնակցէինք իրենց, եթէ չվախնայինք որ յանկարծ մոռնային բուն վէրքը եւ դառնային մեր դէմ, ինչպէս յաճախ ըրած են։

Դաշնակցական սրտցաւ եւ արդար քննադատութիւնները չկրցան բարեկարգել Բարեգործականը։ Ան մնաց աղայական, ինչպէս էր միշտ։

Գիտի յուսայինք, որ Ռամկավարներու քննադատութիւնները աւելի յաջող արդիւնքի հասնէին։ Այն ատեն մենք առաջինը պիտի ըլլայինք, որ հրապարակով ընդունէինք թէ Ռամկավար կուսակցութիւնը իր կեանքի բովանդակ տեւողութեան վերջապէս բան մը ըրաւ։

Ցաւիտեանս յաւիտենից Դաշնակցութիւնը պարսաւելը չէ՛ միայն գործը։ Աղաները հալածել, աւելի չուտ՝ աղայութիւնը հալածելը գործ է։

Մենք պատրաստ ենք ողջունելու այդ գործը, եթէ Ռամկավար մամուլը յաջողի Բարեգործականի աղայականութեան դէմ ըրած արտայայտութիւնները գործի վերածել, չօշափելի գործի։

Ասով երկու ծառայութիւն մատուցած կ'ըլլայ Ռամկավար մամուլը։ Առաջին՝ Բարեգործականը դնել չափով մը իր կոչումին վրայ, երկրորդ՝ փաստել որ Ռամկավար կուսակցութիւնն ալ գնթ գործ մը կատարած է Հայոց հանրային կեանքին մէջ։

ԱՍՍԱՏՈՒՐ

Կոմունիստ երիտասարդներու միութիւնը կը մաքրագործուի

«Թան»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն.—

Կոմունիստ Երիտասարդներու Միութեան համագումարը պաշտօնանկ ըրաւ եւ կազմակերպութենէն վտարեց կեդր. կոմիտէի քարտուղարը, Ալեքսանտր Կոսարեւ, որ այդ պաշտօնը կը վարէր 1929էն ի վեր, ինչպէս նաեւ օգնական քարտուղարները, Բողաչեւ ու Պիկինա։ Վտարուած է նոյնպէս Վերշկով, իսկ Բելոուսեւ պաշտօնանկ եղած է, երկուքն ալ անդամ կեդր. կոմիտէի։

Կեդր. կոմիտէի ընդհ. քարտուղար նշանակուած է, Կոսարեւի տեղ, Միխայլով, որ խմբագիրն էր «Կոմսոմոլսկայա Պրավդա» թերթին։

Կոմսոմոլներու Միութեան ծոցին մէջ կատարուած այս մաքրագործումը շատ կը յիշեցնէ Ուքրանիոյ կոմսոմոլներու միութեան մաքրագործումը, որ կատարուեցաւ անցեալ տարի։ Այսպէս, Ուքրանիոյ կոմսոմոլներու միութեան կեդր. կոմիտէի քարտուղարը, Ուսէնկօ, վտարուեցաւ, ինչպէս եւ իր չորս պաշտօնակիցները, բոլորն ալ իբրեւ ժողովուրդի թշնամի։

Մոսկուայի մէջ, կոմսոմոլներու միութեան կեդր. կոմիտէի վտարուած քարտուղարը, Կոսարեւ, եւ իր պաշտօնակիցները ձերբակալուեցան անմիջապէս, այն ամբաստանութեամբ թէ իրենց պաշտպանութեան տակ առած են բարոյապէս այլասերած տարրեր եւ կուսակցութեան դէմ աշխատող դաւադիրներ, ինչպէս եւ խեղդած են քննադատութեան ձայնը՝ պահանջելով կոյր հնազանդութիւն, այնքան որ կազմակերպութեան մէջ ոչ ոք կրնար ձայն բարձրացնել Կոսարեւի դէմ։

Աւելցնենք, որ քանի մը օր առաջ Մոսկուայէն հասած հեռագիրներ կը հաղորդէին թէ կոմսոմոլներու միութեան անդամ աղջիկները բարոյական լայն ազատութիւն տուած ըլլալով իրենք իրենց, դայթակղութիւն մը ստեղծուած էր եւ «Պրավդա» կարգի հրաւիրելով հանդերձ այդ թեթեւսոլիկները, — յարգել գիտցէք ձեր պատիւը եւ յարգել տուէք ձեզ, կը գրէր նոյն թերթը,— այս երեւոյթին մէջ պատասխանատու կը գտնէր նաեւ կոմսոմոլներու միութեան կեդր. կոմիտէն։

« Տէյլի Թէլէկրաֆ» եւս տալով այս տեղեկութիւնները, նոր մանրամասնութիւններ կ'աւելցնէ.—

Անցեալ տարի օգոստոսին եւս կոմսոմոլներու միութիւնը կը գտնուէր այն ամբաստանութեան տակ թէ կազմակերպութեան մէջ բոյն դրած են թրոցկիստական – պուխարինական տարրեր եւ դերմանեւճապոնական լրտեսներ։ Այդ ամբաստանութեամբ բանտ նետուեցան հազարաւոր երիտասարդներ։ Հալածանքը շարունակուեցաւ մինչեւ մարտ ամիս, երբ Ստալին միջամտեց։

Կոսարեւ մինչեւ վերջերս կը վայելէր Ստալինի վստահութիւնը իբրեւ անոր հաւատարիմը։ Իր դէմ առաջին մեղադրանքն ըրաւ կոմսոմոլ աղջիկ մը, Միշաքովա, որ ամբաստանեց կեդր. կոմիտէն թէ խորհ. վարչաձեւի թշնամիներուն հետ դաւարճութիւններ եւ գինարբուքներ սարքած է։ Միշաքովա այժմ նշանակուած է կեդր. կոմիտէի երկրորդ քարտուղար։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Մօտ տասնեակէ մը ի վեր Քանէ գիւղաքաղաքին մէջ հաստատուած հայ ընտանիք մը կայ, մայր մը երկու զաւակներով, երկուքն ալ 33 տարեկանէն վար ըլլալուն զինուորական քննութենէ անցած, ինչպէս ամէն երիտասարդ որ այդ տարիքի մէջ կը գտնուի։ Ասոնցմէ մէկը, որ 27 տարեկան է, 2—3 տարիէ ի վեր իր ինքնութեան թուղթը չի փոխեր, հիմնուելով այն փաստին վրայ, թէ քանի որ քննութենէ անցայ, ունիմ տետրակ եւ զօրակոչի քարդ, ինքնութեան թուղթի պէտք չունիմ։ Բայց կը մոռնայ որ իր տետրակին վրայ կարմիր մելանով գրուած է՝ ne possed pas la nationalité Françsaise:

Ոստիկանութենէ քանի մը անգամ լուր կը ղրկուի՝ եկուր, թուղթերդ կանոնաւորէ, բայց կարեւորութիւն չի տար, ի վերջոյ կը ստիպուին իրեն սպասել եւ հանրակառքէն վար իջած ատեն ոստիկանատուն կը հրաւիրեն։ Ինքնավստահ պարոնը ոստիկանապետի հետ ալ վիճաբանութեան կը բռնուի ըսելով որ զինուոր պիտի երթամ եւայլն, բայց ի զուր Փիչերը հոն կը պահեն, յաջորդ առտուն ուղղակի բանտ՝ վերջը դատելու համար։ Վերջերս տեղական թերթերը գրեցին թէ դատապարտուած է 1 ամիս բանտարկութեան եւ 100 ֆրանք տուգանքի։

Ահաւասիկ բաւական զարգացած երիտասարդ մը, որ այլեւս հայերէն թերթերու գրածներուն նոյնիսկ կարեւորութիւն չէր տար, որովհետեւ ֆրանսերէն կը կարդար, լաւ գործի տէր՝ «էլէկտրադէտ, որ բնաւ պարապ չէ կեցած», անխոհեմ քայլի մը զոհ կ'երթայ, որ շատ սուղի պիտի նստի եւ իր տարադիրի քսակին ծանր պիտի կշռէ, եթէ կորսնցուցած օրականներն ալ հաշուենք 7—8 հազարի պիտի հասնի։

Կը յուսամ որ ասկէ վերջ նոյն սխալը գործողներ պիտի չգտնուին։

Տեղացի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱՅԷՆ ԳԱՀԻՐԷ ՈՏՔՈՎ

Աղեքսանդրիոյ հայ արիներէն 17 ամեայ Փանոս Փանոսեան, նոյեմբեր 7 առտուան ժամը 5.45ին Աղեքսանդրիայէն ոտքով ճամբայ ելլելով՝ նոյեմբեր 9ի գիշերը ժամը 11.30ին հասած է Գահիրէ, զոյգ քաղաքներու միջեւ եղած տարածութիւնը — 230 քիլոմեթր — կտրելով 65 ժամ 45 րոպէի մէջ։ Հայ արին այս 65 ժամուան 22 ժամը յատկացուցած է հանգստի, իսկ 43 ժամը՝ քալելու. այլ խօսքով՝ քալած է ժամը աւելի քան հինգ քիլոմեթր, կոտրելով ցարդ եղած քալելու մրցանիշը։

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29Ի ԱՌԹԻՒ

«Ապագայ» այս խորագրի տակ խմբագրականի մը մէջ հետեւեալ ուշագրաւ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (նոյեմբեր 26).

— «Հայաստանի խորհրդայնացման այս տարելիցը եւս, 18րդը, հայկական գաղութները պիտի ողջունեն լռութեամբ եւ մելամաղձոտ զգացումներով, ինչպէս անցեալ տարի եւ ինչպէս նախորդ տարին։ Խորհրդային Հայաստանը որ արտասահմանի հայ բեկորներուն համար կենդանութեան եւ յոյսի գլխաւորագոյն աղբիւրն է, թերեւս միակ աղբիւրը, աւելի քան երկու տարիէ ի վեր շրջապատուած է մշուշով մը որ հետզհետէ կը թանձրանայ։ Խորհրդ. Հայաստանը որ հազարաւոր քիլոմեթրներու վրայ ցրուած ամէն մէկ Հայու համար կենդանի եւ բաբախուն իրականութիւն մըն էր, որ ամէն օր ներկայ էր սրտերուն եւ մտքերուն մէջ, այսօր բան մը կորսնցուցած է իր ներկայութենէն։ Ատոր օրինակ՝ անցեալ օրուան հաւաքոյթը, ուր Հայաստանէն վերադարձող երկու ճամբորդներ խօսած են պարապ աթոռներու առջեւ։ Մտաբերեցէք դեռ քանի մը տարի առաջուան երեկոյթները, ուր Հայաստանէն եկող հայրենակիցները կը խօսէին բերնէ բերան լեցուն սրահներու։ Ճիշդ է որ կարելի չէ միւսներուն հետ բաղդատել այսօրուան համեստ եւ անանուն լրաբերները, որոնք գուցէ նոյն վստահութիւնն ալ չեն ներշնչեր, բայց երբ հիմա չնչին լուրի մը, դոյզն լոյսի մը կը սպասենք անհամբեր, կը կարծենք թէ ամէն Հայ կը սպասէ, այս ձեռնպահութիւնը վրդովիչ եւ նշանակալից է։ Նոյնքան վրդովիչ է նաեւ այդ վստահութեան նուազումը։

Բոլոր այն տխուր դէպքերը, որոնց արձագանգը եղանք այս սիւնակներուն մէջ, ամէն անգամ որ կրցանք դէթ մասամբ ստուգել զանոնք, բան մը չեն փոխեր՝ այն տեսակէտներուն մէջ զորս տարիներէ ի վեր պարզած ենք այստեղ։ Խորհրդային Հայաստանը հայ ժողովուրդին գոյութեան միակ կռուանն է, արտասահմանի հայութեան պահպանումին կարեւորագոյն ազդակն է։ Խորհրդային միութեան թեւարկութիւնը լաւագոյն ապահովութիւնն է մայր երկրին մէջ ապաստանած հայկական զանգուածին համար։ Բայց այս հիմնական սկզբունքները, որոնց վրայ առօրեայ դէպքերը չեն կրնար ազդել, պէտք չէ որ մեզի մոռցնել տան այն իրական դժբախտութիւնը որուն ենթարկուած է այսօր հայրենիքի ժողովուրդը, եւ որ կ'անդրադառնայ նաեւ արտասահմանի ժողովուրդին վրայ։

Ժողովուրդ մը չի կրնար դժբախտ չըլլալ երբ իր ամբողջ մտաւորականութիւնը եւ իր ամբողջ ղեկավար դասը մէկ օրէն միւսը կ'անհետանան, կ'ենթարկուին անծանօթ ճակատագրի մը։ Սարկամիտ մարդիկ կ'ըսեն թէ քանի մը տասնեակ հոգիներու հալածանքը նշանակութիւն չունի ժողովուրդի մը կեանքին մէջ։ Այս հասարակ սոփեստութեան չարժեր պատասխանել։

Ինչ որ կ'արժէ նկատի ունենալ, այն է թէ այդ դժբախտութիւնը թերեւս աւելի վտանգաւոր է արտասահմանի հայութեան համար քան բուն երկրի ժողովուրդին համար։ Հայաստանի խորհրդայնացման այս 18րդ տարին մէջ արտասահմանի հայութիւնը անթափանցելի պատուարով մը բաժնուած է այն երկրէն զոր իր հայրենիքը կը նկատէ։ «Ժողովուրդի բարեկամ»ները որոնք այսօր կը գործեն Երեւանի մէջ կը խոցեն բազմահազար ժողովուրդի մը սրտերը անոնց մէջ ցամքեցնելով յոյսի եւ կեանքի աղբիւրները։ Երեւանի ղեկավարները իրաւունքը չունին ատոր։ Խորհրդ. Հայաստանի ծնունդէն 18 տարի ետք, այսօր չենք կրնար նոյն իսկ թերթ մը ստանալ մեր երկրէն։ Երեւան կ'անդրադառնայ մեզի, իբրեւ ժանտախտաւորներու բազմութիւն մը, եւ մեծ պատասխանատուութիւն մը կը ստանձնէ պատմութեան առջեւ»։

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

ԿՐԸՆՈԲԼ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն տօնեց Հ. Յ. Դ. 49րորդ տարեդարձը։

Ժողովուրդը որոշեալ ժամուն լեցուած էր սրահը։ Բեմը զարդարուած էր զոյգ եռագոյնով, Հ. Յ. Դ. զինանշանով «կեցցէն Հայ դատը, հայ ժողովուրդը եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը» նշանախօսքով։ Օրուան նախագահը՝ ընկեր Տ. Սողոմոնեան հանդէսը բացուած յայտարարեց «Մշակ բանուոր»ով, եւ կարճ ուղերձով մը օրուան տօնակատարութեան նշանակութիւնը վեր հանեց։ Եղան մեներգներ, արտասանութիւններ ու անակնկալներ։

Բանախօսեց ընկեր Ղ. Թորոսեան, որ ծանրանալով Հ. Յ. Դ.ի գործունէութեան ու տարած դժուարին աշխատանքին վրայ, կոչ ըրաւ ժողովրդին միահամուռ փարիլ անոր։

Տեղի ունեցաւ աճուրդ մը՝ հնդկահաւ, որմէ գոյացաւ կոկիկ գումար մը։ Ժամը 8ին հանդէսը փակուեցաւ։

Ղարիպ

«ՔՆԱՐ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

Նոյ. 20ի Կիրակի օրը Հայ Երիտ. Միութեան Տան մէջ տեղի ունեցաւ սպրանցիկ թէյասեղան մը, որ առաջին հաւաքոյթն էր նորակազմ «Քնար» երգչախումբին։

Փարիզահայերու ստուար թիւ մը, գնահատելով նոր երգչախումբին կազմութիւնը, փութացած էր ներկայ գտնուիլ այս հաւաքոյթին։ Ղեկավարութեամբ Նշան Սերգոյեանի երգիչները երգեցին հայկական կտորներ, որոնք գոհ թողուցին ներկաները։ Եղան արտասանութիւններ ու բանախօսութիւններ։

Այս երգչախումբին նպատակն է մշակել հայ երգը եւ արթնցնել անոր սէրը հայ երիտասարդութեան սրտերուն մէջ։

Ներկայ մը

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Հպատակութեան եւ քաղաքացիական իրաւունքներու անհրաժեշտութեամբ երկու խօսք ալ տեղական քաղաքական կուսակցութիւններու մասին։

Հարաւային Ամերիկայի գրեթէ բոլոր քաղաքական կուսակցութիւններուն մէջ ոչ թէ հաւաքական կամքը կ'իշխէ, այլ անգամ մը իբր ղեկավար ընդունուած անհատի մը կամքը. անոնք կուսակցութիւնները յայտնի են իրենց «լիտըր»ներով կամ չէֆերով։ Կազմակերպական այս ձեւի հետեւանքով այդ կուսակցութիւնները յաճախակի շատ թեւերու կը բաժնըւին, որոնց գլուխը կ'անցնին միեւնոյն կուսակցութեան ծոցը ծնած նոր ղեկավարներ. իսկ երբեմն այս թեւերը իրարմէ այնքան կը տարանջատուին, որ տարիներու ընթացքին կը դառնան կերպով հակառակորդներ. շատ յաճախ կը պատահի, որ «լիտըր»ի մահէն յետոյ իր եռեւէն գացող զանգուածն ալ ցան ու ցրիւ կ'ըլլայ։

Կասկածէ դուրս է, որ այդպիսի բաժանումներ կուսակցութեան ծոցին մէջ յաճախ անհատական հաշիւներէ կը ծագին. որովհետեւ պէտք է նկատի ունենալ, որ Հարաւային Ամերիկայի մէջ քաղաքական գործիչութիւնը ապրուստի հասութաբեր միջոց մըն է. բացառութիւններ են այն անձնուէր անուններ, որոնք, քաղաքական ասպարէզ կ'իջնեն խաչալի մը համար։

Յայտնի է որ հայը իր ազգային ներկարագրով լիտըրի մը ետեւէն գացող չէ. այս ալ պատճառ մըն է, որ հայութիւնը տեղական քաղաքական կուսակցութիւններէն ու պայքարներէն հեռու մնայ։

բ) Մամուլի եւ խօսքի ազատութիւն։

Հարաւային Ամերիկայի հանրապետութիւններու սահմանադրութիւնները առաջ շատ լայն ազատութիւն կուտային, առանց երբեք խտրութիւն դնելու տեղական եւ օտար լեզուի մէջ. ոեւէ օտար լեզուով կարելի էր թերթ հրատարակել առանց արտօնութիւն խնդրելու եւ առանց պատասխանատու տնօրէնի։ Ինքնին հասկնալի է, որ երբ մամուլի նկատմամբ այդքան թոյլատու է օրէնքը, բերանացի խօսքի հանդէպ ոեւէ արգելք կամ սեղմում չէ կարող ըլլալ։

Այդպէս էր առաջ, այն ժամանակները ոեւէ մէկը կրնար թերթ հրատարակել եւ ոեւէ հանդէսի ու բանախօսութեան համար ո եւ է արտօնութիւն առնելու հարկ չկար։

Սակայն տարբեր է պարագան մէկ քանի տարիէ ի վեր, կամ այն օրերէն սկսած, երբ կառավարութիւնները առանց երբեք օրէնքէ դուրս հաշակելու, բուռն պայքարի ձեռնարկեցին համայնավարութեան դէմ, եւ այս պայքարը առանձնապէս ուղղուած էր օտար համայնավարներուն դէմ, օտար լեզուով հրատարակուող ու համայնավար ուղղութիւն կամ երանգ ունեցող մամուլին դէմ, ինչպէս եւ օտար լեզուով կատարուող հաւաքոյթներու ու բանաւոր պրոպագանդայի դէմ։ Իսկ որովհետեւ պետական իշխանութեան համար, խնդրոյ առարկայ օտար լեզուին անտեղեակ ըլլալուն հետեւանքով դժուար է ստուգել թէ իրապէս ինչ ուղղութիւն ունի տուեալ թերթը կամ հաւաքոյթը, այս խսկ պատճառով սեղմումներն ու արգելքները կ'ընդհանրանան առհասարակ այն բոլոր օտար լեզուներու նկատմամբ, որոնք պետական բարձր գպրոցներու մէջ չեն ուսուցուիր։

Մամուլի եւ խօսքի ազատութեան սեղմումները ներկայիս հանրապետութենէ հանրապետութիւն տարբեր են. ամենախիստն է Պրազիլի մէջ, համեմատաբար աւելի ազատ է Արժանթինի մէջ, Ուրուկուայը կը բռնէ միջին տեղը։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԽՆԴԻՐ

Հիմա հարց կը ծագի, թէ հայութիւնը կրնա՞յ Հարաւային Ամերիկայի մէջ հողամշակութեամբ զբաղիլ։

Պատասխանը պայմանական է, որովհետեւ մէկ քանի դժուարութիւններ կան։ Ամէնէն առաջ պէտք է լաւ ծանօթանալ հողի եւ կլիմայի յատկութիւններուն, որոնք մեր երկրէն ու եւրոպական երկիրներէն շատ տարբեր են. երկրորդ՝ հողագործի կեանքը շատ աւելի չարքաշ է Հարաւային Ամերիկայի մէջ, քան մեզ մօտ. բառին բնական առումով գիւղեր քիչ կան. մէկը միւսէն քիլոմեթրներով հեռու խրճիթներու մէջ կը բնակին այնտեղի գիւղացիները. այդ խրճիթներու շուրջն ալ իրենց տնտեսութիւնն է—արտ, արօտատեղի եւայլն (տանք կը կոչուին ճաքրաներ), երրորդ՝ մանր տնտեսութիւնը հասութաբեր չէ— քանակը դեր կը խաղայ հոն, թռչուններով արտադրութիւն պէտք է ունենալ. չորրորդ՝ հողագործ դառնալը հայու համար կը նշանակէ քաղաքէ եւ հայկական կեանքէ կտրուիլ։ Տակաւին շարքը կարելի է շարունակել. բայց բաւականանանք այսքանով. վերի չորս կէտերու իւրաքանչիւրի— մանաւանդ կլիմայական ու հողի յատկութիւններու— մասին շատ ընդարձակ տեղեկութիւններ կարելի է տալ, սակայն այս յօդուածի սահմաններէն դուրս է. ուստի եւ գոհանանք միայն յիշատակումով

Թերեւս մտածողներ ըլլան, որ իբրեւ հողագործ անգամ մը երկրէն ներս կը մտնեն ու անկից յետոյ կը նուիրուին առեւտուրի։ Արդէն այսպէս մտածողներ եւ եկողներ այնքան են եղած, որ իշխանութիւններու աչքին են ինկած. ուստի ներկայիս իշխանութիւնները հետամուտ են, որ երբ հողագործ ներգաղթողը իրապէս հողամշակութեամբ զբաղի. պատահեցան դէպքեր, որ իբրեւ հողագործ ներգաղթած սակայն առեւտուրով զբաղողներ բռնուեցան ու երկրէն արտաքսուեցան։

Վերեւ յիշուած երկու առանձնայատկութիւններու պատճառով առեւտուրի համար ալ այնքան ասպարէզ չկայ 1930ի տագնապէն ի վեր, որքան 1923— 1930 կար։ Եւրոպական պատերազմի ընթացքին ու յաջորդ տարիներուն տեղական առեւտրականները վարժուած էին ապրանքները ծախել իրենց ուզած գիներով. նուազագոյնը հարիւրին 20 շահով կը ծախէին. երբ հայը դրամ խնայեց ու խանութ բացաւ, գոհացաւ հարիւրին 10 շահով. այս իսկ պատճառով շատ ծախեց շատ յաճախորդ ունեցաւ. այսպիսով, թէեւ քիչ շահով, բայց շատ առուտուրով շատ վաստկեցաւ. հայ առեւտրականներու մեծամասնութիւնը սկզբնական տարիներուն է չակած իր մէջքը. հետզհետէ հայ առեւտրականներ իրարու դէմ մրցումի են ելած— տեղացին այլեւս մրցորդ չէր. իսկ Հայերու դէմ ալ Հրեաներն են մրցումի ելած, եւ որովհետեւ Հրեաները ընդունակ են անպայման միջոցներու, այս ճամբով կը յաջողին. աղնիւ միջոցներէն ամէնէն գլխաւորը կեղծ սնանկութիւնն է, որուն Հրեաները շատ յաճախ կը դիմեն, մանաւանդ որ տեղական օրէնքները շատ թոյլատու են սնանկութիւններու նկատմամբ։

Առեւտուրի նուազութեան մէկ պատճառն ալ այն է, որ 1929 — 30ի տագնապէն սարսափած եւ միշտ պատերազմի վախերով օրօրուող ժողովուրդը պակսեցուցած է իր ծախքերը, իսկ աւելցուցած է իր խնայողութիւնը. վիճակագրութիւնները կը հաստատեն, որ տարուէ տարի խնայողական սնտուկներու մէջ պահ դրուած գումարները կ'աճին։

Կասկածէ դուրս է անշուշտ, որ Հարաւային Ամերիկայի մէջ գործերու ներկայ թոյլ վիճակի գլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ գնորդ երկիրներու մէջ իշխող տնտեսական անկայունութիւնն է. եթէ Եւրոպայի մէջ տնտեսական ու քաղաքական կացութիւնը բարելաւուի, իր անմիջական անդրադարձումը կ'ունենայ Հարաւային Ամերիկայի մէջ. այս երկիրներէն յատկապէս Արժանթինը մեծ հնարաւորութիւններու երկիրն է. պայմանով որ իր տարածութեան համեմատութեամբ բնակչութիւն ունենայ, բայց այս ալ բաւական հեռաւոր ապագայի կը նայի։

Ահա Հարաւային Ամերիկան ու հայութիւնը այնպէս, ինչպէս որ է ներկայիս։

(10) Ն. Ա.

(Վերջ)

տանական հանրային կարծիքը, որ վերջերս նորէն վրդովուեցաւ, Սպանիոյ մէջ Իտալիոյ ցոյց տուած չկամութեան հետեւանքով:

«Մաթէն»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Լոնտոնէն.—

Վերջին պահուն հաղորդուեցաւ թէ Չէմպըրլէյն եւ Հըլիֆաքս, իրենց տիկիններուն հետ, ճամբայ պիտի ելլեն Լոնտոնէն 9 Յունուարին եւ Հռոմի մէջ պիտի մնան երեք օր:

Միլանոյի մէջ Մուսոլինի Հռոմ հրաւիրած ըլլալով Չէմպըրլէյնը, այս վերջինը ուզեց օգտուիլ Ծնունդի արձակուրդէն: Մուսոլինի համաձայնութիւն յայտնեց Թունուզէի մասին եւ այժմ ոչ մէկ արգելք կայ որ տեղի չունենայ Չէմպըրլէյնի այցելութիւնը: Հռոմի թերթերը կը գրեն թէ անգլիացի վարչապետին այցելութիւնը պիտի նպաստէ Եւրոպայի խաղաղութեան:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԷՄՊՐԼԷՅՆ բրիտանական խորհրդարանին մէջ յայտարարեց թէ Անգլիա նոր յանձնառութիւններ չստորագրեց Փարիզի խօսակցութիւններուն ընթացքին, ոչ ալ ցամաքային բանակ պիտի ղրկուի Ֆրանսա:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ եւ անգլիական սպայակոյտներու խորհրդակցութիւնը, որ տեղի կ'ունենար պարբերաբար, որոշուեցաւ կատարել այսուհետեւ աւելի յաճախ, նկատի առնելով որ զինուորական ուժերու հաւասարակշռութիւնը փոփոխութիւններ կրեց վերջերս կեդր. Եւրոպայի մէջ:

ՀԻԹԼԷՐ եւ Մուսոլինի, կը գրէ «Լօվր», Անգլիոյ պիտի առաջարկեն իրենց օժանդակութիւնը խաղաղեցնելու համար Պաղեստինը:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ուղղեալ յայտարարութեամբ մը, Սէն-Է-Ուաղի նահանգապետութիւնը կ'ազդարարէ թէ ցոյցերու մասնակցող ամէն օտարական անմիջապէս սահման պիտի առաջնորդուի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ խորհրդային գրողներու եւ ճարտարապետներու Միութեանց կողմէ միթինկ մը գումարուեցաւ Պետ. Երաժշտանոցին մէջ, բողոքելու համար հակահրէական հալածանքներուն դէմ, որոնք տեղի կ'ունենան Գերմանիոյ մէջ:

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հաղորդեն թէ ծանր հիւանդ է Աթաթիւրքի որդեգիր աղջիկը, որ իբրեւ օդանաւորդուհի մասնակցած էր քրտական ապստամբութեան ճնշումին: Ոմանք կ'ըսեն թէ օդանաւորդուհին, Աթաթիւրքի մահէն շատ զգածուած, խոր մելամաղձութեան մէջ թաղուած է: Ըստ «Տէյլի Էքսփրէս»ի, իր սուգին ու վիշտին ազդեցութեան տակ, թռիչքի մը պահուն ինկած եւ ծանրապէս վիրաւորուած է: Վիրաբոյժները անդամատած են սրունքը:

Բժշկական դասախօսութիւն եւ թէյասեղան

Հ. Կ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտեմբեր, կիրակի ժամը 3.50ին

Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lac-ի սրահը:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Ա. ԳԻՒԼԱՆԴԵԱՆ

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ՓՐՈՖ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Կամքի հիւանդութիւնները»:

Մուտք 6 ֆր.:

կառ. ցիւ Նոռէն շոգեկառք Անկէնի համար ժամը 3ին, 3.30ին:

ՑՈՒՑԱՏԻՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հայ երիտ. ընկերակցութեան հրապարակային դասախօսութիւնը 2 դեկտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Բարեգործականի տան մէջ, 27 Ռիւ Բրթի Սէն Ժան, կը խօսի Պ. ՆԱԲՕ ՌՈՇԱԳԼԵԱՆ. Նիւթ՝ «Հայ երիտասարդութիւնը եւ քաղաքացիական կրթութիւնը»: Կրան խօսք առնել ներկաները: Դասախօսութենէն վերջ ընկերական խնջոյք:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հայկանուշ Ղազարեան կը փնտռէ իր մեծ մօր եղբօրորդիները՝ (Պիթլիսի Տապըրկըրու Թաղէն) Սիմօն, Յոսրով եւ Արմէն Վարդանեան: Կը կարծուի թէ կը գտնուին Ֆրէզնօ (Քալիֆորնիա): Իրենց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Հայկանոյշ Ղազարեանի, 1 bis Villa Des Montes, Clamart (Seine), France:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ջերմ շնորհակալութիւններ կը յայտնեմ ընկերներու, հայրենակիցներու եւ ծանօթներու որոնք արագ աջակցեցին մաղթելով մեզի պատահած սուգի թունաւորման առթիւ: Մասնաւոր շնորհակալութիւններ Պ. Վահան Հովիւեանի, որ մեզ ինքնաշարժով փոխադրեց Լիոնի մասնագէտ բժիշկին եւ վերադարձուց: Բժիշկի յանձնարարութեամբ եկած եմ Նիմ, կազդուրուելու համար:

Ներսէս Խաչիկեան

Նիմ

"ՎԷՄ"

Քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ ՎԷՄի Իզ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Մտածումներ ազգային միութեան եւ կազմակերպութեան մասին»: ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ՝ «Վանի երկրորդ կռիւները եւ վերջին իշխանութիւնը»: Ռ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ «Պատրանքներու շրջանից» (Դ): Տ. ԴԷՈՑԵԱՆՑ՝ «Հետախոյզի մը յուշերը»: Ս. Օ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ՝ «Հայոց հարցը իննսունական թուականներուն»: ՍԱՐՈՒԽԱՆ՝ «Յովհ. Թումանեանի յիշատակին»: ՅՈՎՍ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ՝ «Յովնան Դաւթեան»: Ինչպէ՞ս խորհրդայնացան Ադրբէջանն ու վրաստանը: ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ: ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ: ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ՝ Գ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ՝ «Պրագիլահայ գաղութը»:

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար:

Հասցէ՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis - Robinson (S.).

Բաժանորդներէն կը խնդրուի փակել իրենց հաշիւները:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

Լիոնի «Վարանդեան» Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 2 դեկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ "ԱՐԾԻՒ" ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

4 Դեկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

173 Route d'Orleans, Caehan

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Տիկ. ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (երգ), թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ. Պ. ՄՈԶԱՆԵԱՆ (ջութակ) ընկերակցութեամբ Օր. ԱՇԽԷՆ ԶՐՈՒԱՆԴԵԱՆԻ (դաշնակ), ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (արտասանութիւն):

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Բորթ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս 88 եւ իջնել Սիթէ Ժառտէն կամ մէթրօ Պանեէօ:

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

10 Դեկտ. 1938, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle des Ingenieurs civils, 19 Rue Blanche

Metro Blanche կամ Trinité

Հովանաւորութեամբ Զօրավար Պրէմօնի եւ նախագահութեամբ Փ. Ֆուրնիէի (Նախագահ ֆրանս. ռազմիկներու լիկին):

Ներկայ կ'ըլլան, ու խօսք պիտի առնեն նաեւ Զօրավար Անտրէա (Այնթապի ազատարարը), Փօլ տիւ Վէռ (Միջերկրականեան կոմիտէին եւ հեղինակ «Կիլիկիոյ խաչելութեան»): Ինչպէս նաեւ բազմաթիւ բարձրաստիճան զինուորականներ:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը: Հայկ. գեղջկական պարեր, ընկերակցութեամբ թառի եւ սրինգի:

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր:

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ Մուտք 8 ֆրանք

Ներկայացում—պարահանդէս

Փորթ տ'Իթալիի եւ շրջանի Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ

18 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր: 13 րիւ Փիէռ Քիւրի, Քրէմլին Պիսէթր, մէթրօ Փորթ Իթալի:

Կը ներկայացուի՝ ՇԱՌԱՑ ԹՈՐՈՍ » (զաւեշտ մէկ արար), Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի սաներուն կողմէ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն՝ սան-սանուհիներու կողմէ:

Ժամը ճիշդ 6ին կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Քարիօ Քանթի նուագախումբին, եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 11.30: Առատ եւ աժան պիւֆէ:

Մուտք՝ 5 ֆր., փոքրերու՝ 3 ֆրանք:

Դասախօսութիւն—թէյասեղան

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի: 3 Դեկտ. շաբաթ գիշեր, ժամը 8.30ին, Բարեգործականի սրահին մէջ, 8 րիւ Պօսիւէ:

Կը խօսի՝ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Կնոջ դերը հանրային կեանքին մէջ

Հիւրասիրութիւն՝ թէյ եւ խմորեղէն Մուտք 4 ֆր.

Հայ Մշակութային Միութիւն

Գրական դասախօսութիւններ

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Այս շահեկան հաւաքոյթներուն շարքը կը սկսի 1 դեկտեմբեր, հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 9ին, Շաhրիկեան սրահին մէջ, 5 րիւ տը Լ'Էֆլիփս, Մարսէյլ:

Առաջին դասախօսութիւն.—

Կը խօսի Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ «Մեր գրական ժառանգութիւնը (1880 - 1922):

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 1 Դեկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. ՄՆԻԿ ՌԷԹԷՆՍ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ: Նիւթ՝ «Հայ Ազգը»:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՈՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6°)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Օգտակար տեղեկ

ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ ԳԻՆՈՎ ԾԱԽՈՒ Է սախտորական մեկնումի պատճառով, բանուկ թաղամասի մէջ, սափրիչի խանութ մը: Արդիական կահաւորում, ութը հատ ամերիկեան թիկնաթոռներ, բնակարան՝ երկու փիէս, խոհանոց, փողոցի վրայ: Տարեկան վարձք՝ 3500 ֆրանք, պայմ. 7 տարի: Գործը զարգացման մէջ օր ըստ օրէ: Լաւագոյն պատեհութիւն: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ 47 Rue Castagnary Փարիզ (15):

Le Gérant : H. STEPHAN

17. Rue Dem..., PARIS (13)

A. BER (AGOPIAN)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon.
ԼԻՈՆ
Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.
ՄԱՐՍԷՅԼ